Uputstvo za upotrebu

SADRŽAJ

U čemu je svrha Seta priručnika?

Kome je namijenjen?

Kakva je struktura i sadržaj Seta priručnika?

Na koji način je izrađen Set priručnika?

Šta slijedi dalje?

Reforma sektora bezbjednosti (RSB) sve više postaje prioritet vlada i na dnevnom redu je zajednica za međunarodni razvoj, mir i bezbjednost. RSB-om se otvaraju mogućnosti za transformaciju bezbjednosne politike, institucija i programa, stvarajući mogućnosti za integraciju rodnih pitanja.

Integracija rodnih pitanja se smatra osnovom za postizanje operativne djelotvornosti, lokalnog vlasništva i ojačanog nadzora. Na primjer, povećanje zapošljavanja žena, sprječavanje kršenja ljudskih prava i saradnja sa organizacijama žena doprinose stvaranju efikasnog i odgovornog sektora bezbjednosti u kome svi učestvuju, te koji odgovara specifičnim potrebama muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka.

Uprkos prepoznavanju važnosti integrisanja rodnih pitanja u RSB, postoji nedostatak informacija o ovoj temi. Ovaj Set priručnika predstavlja početni odgovor na potrebu za informisanjem i analizom rodnih pitanja i RSB. Set je osmišljen da kreatorima politike i ljudima iz prakse da praktičan uvid u to zbog čega su rodna pitanja bitna za RSB i šta se može uraditi na njihovoj integraciji.

Svaki kontekst u kome se odvija RSB je jedinstven. S tim u vezi, strategije i preporuke date u ovom Setu priručnika ne mogu uvijek biti direktno primijenjive i trebale bi uvijek biti prilagođene lokalnom kontekstu.

Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti se sastoji od:

- 13 Priručnika (od po 24, 28 i 32 stranica).
- 13 Praktikuma (od po 4 strane, urađenih na osnovu Priručnika).
- Aneksa o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima o rodnim pitanjima i RSB-u.

Teme kojima se bave Priručnici i njima odgovarajući Praktikumi su sljedeće:

1. **Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja**
2. **Reforma policije i rodna pitanja**
3. **Reforma sistema odbrane i rodna pitanja**
4. **Reforma pravosuđa i rodna pitanja**
5. **Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja**
6. **Upravljanje granicama i rodna pitanja**
7. **Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja**
8. **Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja**
9. **Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja**
10. **Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja**
11. **Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja**
12. **Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru**
13. **Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti**

instraw united nations Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

U čemu je svrha Seta priručnika?

Ovaj Set priručnika je napravljen kako bi kreatori politika RSB-a, oni koji je sprovode u praksi i istraživači unaprijedili znanje, kapacitete i razmjenu informacija vezanih za rodna pitanja u okviru RSB-a.

Set priručnika ima za cilj da:

- Predstavi zbog čega su rodna pitanja bitna za proces RSB-a;
- Predstavi praktične strategije za integraciju rodnih pitanja u procjenu, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje RSB-a na osnovu iskustava stečenih u različitim kontekstima RSB-a i različitim institucijama sektora bezbjednosti.
- Obezbijedi materijal koji će služiti kao vodič u izradi rodno odgovorne politike RSB-a na međunarodnom i nacionalnom nivou.
- Obezbijedi materijal na osnovu kojeg se može napraviti obuka o rodnim pitanjima za osoblje sektora bezbjednosti i za one koji proces RSB-a sprovode u praksi.
- Da posluži kao izvor materijala o međunarodnim zakonima i standardima o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti, koji se tiču reforme sektora bezbjednosti i institucija sektora bezbjednosti.

Ovaj Set priručnika nije neiscrpan vodič o rodnim pitanjima i RSB-u, ali predstavlja početni korak u prikupljanju informacija i praktičnih uputstava u korisnom formatu koji može da posluži kreatorima politike na polju RSB-a i onima koji tu politiku sprovode u praksi. Nadamo se da će ovaj Set priručnika poslužiti agencijama sektora bezbjednosti i drugima koji rade u ovoj oblasti kao polazna tačka za kreiranje praktičnije i ciljane politike, te materijala za obuku o rodnim pitanjima i RSB-u.

Kome je namijenjen?

Ovaj Set priručnika je osmišljen kao uvod u rodna pitanja namjenjen velikom broju ljudi koji rade na pitanjima reforme sektora bezbjednosti. U njih spadaju kreatori politika, osobe nadležne za određene programe i konsultanti koji rade na RSB-u u okviru:

- Vlada na državnom nivou
- Institucija sektora bezbjednosti
- Međunarodnih i regionalnih organizacija
- Vlada donatora
- Organizacija civilnog društva, uključujući organizacije žena

Premda je ovaj Set priručnika namijenjen stručnjacima u oblasti RSB-a više nego stručnjacima za rodna pitanja, priručnici i praktikumi mogu da predstavljaju korisno sredstvo osoblju zaduženom za rodna pitanja koje želi da nauči nešto više o načinu na koji je njihov rad povezan sa RSB-om.

Osim ovoga, postoji i ostala ciljna publika za svaki od pojedinačnih priručnika i praktikuma, kao na primjer:

Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja – poslanicima, osoblju u parlamentu i članovima i osoblju regionalnih parlamenata.

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja – privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama (PVZK), industrijskim udruženjima PVZK i njihovim klijentima.

Kakva je struktura i sadržaj Seta priručnika?

Priručnici i praktikumi su uglavnom iste strukture, pri čemu su informacije date pod glavnim naslovima (izuzev Priručnika 11 i 12). Na primjer, Priručnik o reformi policije i rodnim pitanjima ima sljedeću strukturu:

1. *Uvod*
2. *Šta se podrazumijeva pod reformom policije?*
3. *Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije?*
4. *Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije?*
5. *Integracija rodnih pitanja u reformu policije u specifičnim kontekstima*
   a. *Zemlje u postkonfliktnom periodu,*
   b. *Zemlje u tranziciji*
   c. *Zemlje u razvoju*
   d. *Razvijene zemlje*
6. *Ključne preporuke*
7. *Dodatni izvori informacija*

Struktura praktikuma o reformi policije i rodnim pitanjima je sljedeća:

1. *Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije?*
2. *Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije?*
3. *Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu*
4. *Pitanja vezana za reformu policije*
5. *Dodatne informacije*

Pojedinačni sadržaji Priručnika i Praktikuma zavise od teme koja se u njima obrađuje. Međutim, u svakom od njih se nalaze informacije o konceptu, poput definicije roda i važnosti rodnih pitanja, kao i praktične informacije poput studija slučaja, savjeta i popisa zadataka. Autori su se potrudili da ravnomjerno prikažu studije slučajeva i primjere iz različitih djelova svijeta i u različitim državnim kontekstima (postkonfliktnom, tranzicionom, razvojnom i razvijenom).

Kako se definiše RSB?

Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija sektora bezbjednosti ili reforme sektora bezbjednosti. Različiti akteri prihvataju šire ili uže razumijevanje RSB-a i veliki broj termina se često sinonimno koriste. Međutim, ovaj Set priručnika koristi definiciju koju je dao Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD-DAC), oko koje se čini da postoji određeno slaganje:

Reforma sektora bezbjednosti podrazumijeva transformaciju sektora ili sistema bezbjednosti *„koja obuhvata sve učesnike, njihove uloge, odgovornosti i aktivnosti, objedinjene u zajedničkom radu kako bi upravljali sistemom na način koji je usklađeniji sa demokratskim normama i čvrstim principima dobre uprave, te time doprinjeli dobrom funkcionisanju bezbjednosnog okvira“.*[1]

Sistem ili sektor bezbjednosti se može opisati kao skup svih državnih institucija i ostalih organa koji se bave bezbjednošću države i njenog stanovništva. Ove institucije i organi obuhvataju sljedeće:

- **Ključne učesnike u sistemu bezbjednosti:** oružane snage (uključujući međunarodne i regionalne oružane snage), policiju, žandarmerije, paravojne formacije, predsjedničko obezbjeđenje, obavještajne i bezbjednosne službe, obalsku stražu i graničnu policiju, carinu, rezerviste i lokalne bezbjednosne jedinice.
- **Tijela za upravljanje i nadzor u oblasti bezbjednosti:** parlament, tj. zakonodavna vlast i njegovi odgovarajući zakonodavni odbori; vlada tj. izvršna vlast, uključujući ministarstva odbrane, unutrašnjih poslova i vanjskih poslova; savjetodavna tijela za nacionalnu bezbjednost, institucije običajnog prava; tijela za finansijsko upravljanje, civilno društvo, uključujući medije, akademske institucije i nevladine organizacije.
- **Institucije pravosuđa i vladavine prava**: ministarstva pravde, zatvori, istražne službe i tužilaštva, sudstvo (sudovi i tribunali), službe za sprovođenje pravosnažnih sudskih odluka (sudski poslužitelji i sudski izvršioci), ostali sistemi zasnovani na običajnom pravu, komisije za ljudska prava i ombudsmani.
- **Vaninstitucionalne bezbjednosne snage:** oslobodilačke armije, gerilu, privatne jedinice za zaštitu lica, privatne zaštitarske kompanije, privatne vojne kompanije i teritorijalne snage političkih partija.[2]
- **Neformalne grupe civilnog društva:** profesionalna udruženja, medije, istraživačke organizacije, lobističke organizacije, vjerske organizacije, nevladine organizacije i lokalna udruženja.[3]

Za dalju diskusiju o konceptu RSB-a, vidjeti Priručnik 1 o RSB-u i rodnim pitanjima.

Na koji način su odabrane teme za Set priručnika?

RSB obuhvata veliki broj učesnika i procesa i postoji veliki broj rodnih pitanja koji su važni u RSB-u. Ovaj Set priručnika se odnosi na zajedničke oblasti RSB-a, u kojima postojeći izvori informacija i stručna znanja o rodnim pitanjima nijesu uzeta u obzir. Postoje i druge oblasti RSB-a gdje su neophodne informacije o rodnim pitanjima. Na primjer, u okviru Seta priručnika ne postoji priručnik o integraciji rodnih pitanja u reformu obavještajnih službi usljed trenutnog nedostatka informacija o ovoj temi. Nadamo se da će ovaj Set priručnika biti koristan izvor informacija kako bi nastavili rad na rodnim pitanjima i RSB-u, uključujući one oblasti koje nijesu uvrštene u ovaj Set priručnika.

Ne postoji poseban priručnik o razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji veterana (RDR) i rodnim pitanjima jer već postoji niz izuzetnih izvora informacija o ovoj temi. Zbog toga se o RDR-u raspravlja u priručnicima o reformi sistema odbrane i parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti, kao jednom od mnogobrojnih pitanja koja su u njima pokrivena.

Da li se Set priručnika tiče roda ili žena?

Termini „rod“ i „žene“ se često miješaju i/ili koriste sinonimno. Ovaj Set priručnika se usredsrijeđuje na rod, prije nego li na žene, pri čemu se djelimično obuhvataju i informacije i primjeri koji se odnose na muškarce i muževnost. Međutim, još uvijek je nedovoljno informacija o muškarcima, pojmu muževnosti u RSB-u i potrebno je dodatno istražiti ovu oblast.

Definicija roda koju smo koristili u ovom Setu priručnika je sljedeća:

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru različitih kultura i među njima i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce već i na njihove međusobne odnose.

Za dalju diskusiju o definiciji roda i konceptualnom pristupu integraciji rodnih pitanja u RSB, vidjeti Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima.

Zbog čega su uključena pitanja koja se tiču lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne populacije (LGBT)?

Osobe homoseksualne, lezbijske, biseksualne i transseksualne orijentacije se često suočavaju sa diskriminacijom i nasiljem zbog shvaćanja da su neusklađeni sa definisanim rodnim ulogama sa definisanim rodnim ulogama. Na ovoj osnovi, Set priručnika uključuje, tamo gdje je to bilo moguće primjere i informacije o inicijativama u sektoru bezbjednosti kako bi se odgovorilo na specifične potrebe LGBT populacije.

Na koji način su definisani različiti državni konteksti?

Ovaj Set priručnika proučava RSB u četiri tipa državnih konteksta, kako bi se istražilo da li postoje sličnosti u izazovima i mogućnostima za integraciju rodnih pitanja u ovim kontekstima. Koristeći kategorije koje je dao Odsjek za statistiku UN-a, u Priručnicima (izuzev Priručnika 11 i 12) postoje poglavlja koja se fokusiraju na:

Zemlje u tranziciji – zemlje u tranziciji sa prijelazom sa centralizovane ekonomije na tržišnu ekonomiju, poput Hrvatske, Gruzije, Ruske Federacije, Tadžikistana i Ukrajine.

Zemlje u razvoju – zemlje sa niskim bruto nacionalnim dohotkom. Afrika, Karibi, Centralna Amerika, Južna Amerika, Azija (izuzev Japana) i Okeanija (izuzev Australije i Novog Zelanda) se smatraju „regionima u razvoju".

Razvijene zemlje – Zemlje koje imaju visok bruto nacionalni dohodak poput Zapadne i Sjeverne Evrope, Kanade, SAD i Izraela.[4]

Priručnici se, takođe, usredsređuju na integraciju rodnih pitanja u RSB u zemljama u postkonfliktnom periodu, gdje se RSB odlikuje specifičnim karakteristikama koje su u manjem obimu prisutne, ili u opšte nijesu prisutne, u onim sredinama u kojima nije bilo konflikta.[5] Kao primjeri zemalja u postkonfliktnom periodu u ovom Setu priručnika su dati Haiti, Liberija, Sijera Leone i Timor Leste. Naravno, zemlje u postkonfliktnom periodu mogu, takođe, da budu i zemlje u tranziciji ili zemlje u razvoju i nije sasvim jasno kada jedna zemlja u kojoj se desio oružani sukob prestaje da bude „postkonfliktna". Ipak, ovi Priručnici pokazuju da je mnogo toga naučeno u nekim postkonfliktnim kontekstima što se može primjeniti i na ostale kontekste.

Zbog čega su uvrštene razvijene zemlje?

Premda se koncept RSB-s ne koristi često u kontekstu razvijenih zemlja, u njima se često dešava reforma institucija sektora bezbjednosti i to na velikom broju različitih nivoa. U mnogim razvijenim zemljama se očekuje da sektor bezbjednosti djelotvorno spriječi i odgovori na rodno nasilje ili da se u njemu održi ravnopravan broj muškaraca i žena zaposlenih u njegovim institucijama. Razvijene zemlje, takođe, treba da sprovedu rodno odgovornu reformu u svom sektoru bezbjednosti.

Na koji način je izrađen Set priručnika?

Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) i Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) su 2005. godine napravili koncept ovog Seta priručnika kao odgovor na jasnu potrebu za istraživanjem i praktičnim uputstvima o rodnim pitanjima i RSB-u. Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava OEBS-a (OEBS/ODIHR) je postala treći partner na projektu.

U avgustu 2006. godine, DCAF i UN-INSTRAW su osnovali Radnu grupu za rodna pitanja i RSB koja je okupila istraživače i osobe koje ova pitanja sprovode u praksi iz različitih krajeva svijeta, kao i predstavnike OECD-DAC, DPKO, UNDP, UNIFEM, Savjeta Evropske unije i ECOWAS-a. Radna grupa za rodna pitanja i RSB je imala ulogu savjetodavnog tijela na projektu.

Rad na Priručniku je počeo u februaru 2007. godine, uz finansiranje Ministarstva vanjskih poslova Norveške i OEBS/ODIHR-a.

DCAF je u izradu Priručnika 2-10 uključio priznate stručnjake iz oblasti rodnih pitanja i bezbjednosti. Priručnike o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti i o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima je izradio UN-INSTRAW na osnovu serije rasprava vođenih elektronskim putem između stručnjaka za RSB i stručnjaka za rodna pitanja sredinom 2007. godine. Nacrt svakog priručnika je pregledao veliki broj ljudi koji u praksi sprovode RSB, zaposlenih u bezbjednosnim službama, stručnjaka za rodna pitanja, akademika i zainteresovanih pojedinaca. Oko 60 osoba je dalo korisne komentare i prijedloge na ove nacrte, uključujući tu one koji u praksi sprovode RSB u Africi, Aziji, Istočnoj Evropi i Južnoj Americi. Osim ovoga, o nacrtu Priručnika su raspravljali njihovi autori, spoljni revizori i kreatori politika na dvodnevnoj radionici koja je okupila stručnjake za rodna pitanja i RSB u Ženevi u avgustu 2007. godine. Praktikume su pripremili UN-INSTRAW i DCAF na osnovu Priručnika. DCAF je lektorisao i korigovao Priručnike i Praktikume, te proizveo ovaj Set priručnika.

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW se pojedinačno zahvaljuju svima koji su pomogli da se oblikuje ovaj Set priručnika.

Šta slijedi dalje?

Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti je objavljen u martu 2008. godine i masovno je distribuiran i u štampanoj formi i na CD ROM formatu, kao i onlajn na internetu.

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW su planirali veliki broj projekata u 2008. i 2009. godini, kojim će se operacionalizovati ovaj Set priručnika. Za početak, priručnik će biti preveden na ruski jezik, a nadamo se da će se omogućiti sredstva kako bi materijali bili raspoloživi i na drugim jezicima. Dodatni materijali, uključujući materijale za obuku, će biti napravljeni kako bi se zadovoljile potrebe onih ljudi koji u praksi sprovode RSB u određenim zemljama i regionima. Unaprijed se radujemo budućoj saradnji na razvoju i bilježenju dobrih primjera iz prakse u integraciji rodnih pitanja u RSB.

[1] OECD-DAC, *Security System Reform and Governance,* DAC Guidelines and Reference Series, (*Reforma sektora bezbjednosti i uprava*, DAC smjernice i reference), (OECD: Pariz), 2005, str.20. http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf

[2] OECD-DAC, str.20-21. Vidi takođe Hänggi, H., 'Making Sense of Security Sector Governance, '*Challenges of Security Sector Governance'*, („*Šta* znači upravljanje sektorom bezbjednosti*", „Izazovi pri upravljanju sektorom bezbjednosti"*) ur. Hänggi, H. Winkler, T.H., (DCAF: Ženeva), 2003.

[3] Ball i ostali, citirano u *United Nations Development Report 2002, (Izvještaj Ujedinjenih nacija o razvoju za 2002. godinu)* (UNDP: Njujork), 2002, str.87.

[4] United Nations Statistics Division, 'Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings,' (Odsjek UN-s za statistiku, „*Sastav makro geografskih (kontinentalnih) regiona, geografskih podregiona i odabranih ekonomskih i drugih grupacija"*) revidirano 28. avgusta 2007. god. http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm#developed

[5] Pogledajte raspravu u Law, D., 'The Post-Conflict Security Sector', DCAF Policy Paper No. 14, („Postkonfliktni sektor bezbjednosti", DCAF strateški dokument br.14) (DCAF: Ženeva), 2006: http://www.dcaf.ch/_docs/PP14_post_conflictss.pdf, str.2-3>, koja se zasniva na studijama slučaja iz Avganistana, Bosne i Hercegovine, Haitija, Kosova, Sijera Leonea i Timor Lestea.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti.* Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja

Kristin Valasek

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja

Kristin Valasek

united nations instraw Part of UN WOMEN

DCAF Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autoru
Kristin Valasek je vođa projekta za rodna pitanja i reformu sektora bezbjednosti u Ženevskom centru za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF). Kristin je bila koordinator za rodna pitanja, mirovnu i bezbjednosnu politiku, istraživanja i obuku pri UN INSTRAW. Radila je, takođe, na integraciji rodnih pitanja pri Odjeljenju UN-a za poslove razoružavanja. Osim toga, ovlašteni je medijator i ima praktično iskustvo u radu sa NVO-ima po pitanjima porodičnog nasilja, seksualnog zlostavljanja i podrške izbjeglicama. Kristin je na Bradford univerzitetu magistrirala rješavanje konfliktnih situacija, a diplomirala je međunarodne i ženske studije.

Urednici
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Piteru Albrehtu, Hilari Anderson, Sanam Naragi Anderlini, Elison Bejlis, Megan Bastik, Alanu Brojdenu, Mariji Patriciji Gonzalez Čavez, Idenu Kolu, Marku Daunsu, Anji Ebnoter, Giji Giji, Nikoli Popoviću, Elizabet Porter, Margret Vervijk i Marku Vajtu. Osim njih, zahvaljujemo se Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Jewel Samad/AFP/Getty Images, 2007.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.
ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Kristin Valasek. „Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja”. *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta podrazumijeva reforma sektora bezbjednosti? 1

3. Šta je rod? 3

4. Rodne strategije u reformi sektora bezbjednosti 4

4.1 Integracija rodnih pitanja 4

4.2 Promovisanje jednake zastupljenosti muškaraca i žena 5

5. Zbog čega je rod bitan za reformu sektora bezbjednosti? 6

5.1 Lokalno vlasnišvo..... 6

5.2 Delotvorno pružanje usluga 7

5.3 Nadzor i odgovornost sektora bezbjednosti 10

6. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu sektora bezbjednosti? 12

6.1 Rodno odgovorna politika RSB-a 12

6.2 Rodno odgovoran programski ciklus RSB-a 13

Procjena RSB-a 15

Osmišljavanje i planiranje RSB-a 15

Sprovođenje RSB-a 17

Praćenje i vrednovanje procjena RSB-a 17

7. Integracija rodnih pitanja u RSB u specifičnim kontekstima 19

7.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu 19

7.2 Zemlje u tranziciji 20

7.3 Zemlje u razvoju 21

7.4 Razvijene zemlje 22

8. Kjučne preporuke 24

9. Dodatni izvori informacija 24

AKRONIMI

EU	Evropska unija
GTZ	Njemačka organizacija za tehničku saradnju
LGBT	Lezbijski, homoseksualni, biseksualni i transseksualni
NATO	Sjevernoatlanski savez
NiV	Nadgledanje i vrednovanje
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju
OECD DAC	Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
SAD	Sjedinjene Američke Države
UN	Ujedinjene nacije
UNFPA	Fond Ujedinjenih nacija za stanovništvo
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija

Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja

1 Uvod

Nedostatak policijskih službenica u Avganistanu kao prijetnja nacionalnoj bezbjednosti

„U provinciji Uruzgan trenutno rade samo dvije policijske službenice i to pri kabinetu guvernera u Tarin Kovtu. Razgovori sa novim muškim regrutima za Nacionalnu policiju Avganistana u ovoj provinciji jasno oslikavaju potrebu za povećanjem broja žena, kako u policijskim stanicama tako i na kontrolnim punktovima. … bezbjednost na kontrolnim punktovima je bila ugrožena prisustvom muškaraca, pripadnicima suparničkih oružanih snaga, obučenih u burke poput Avganistanki. Pretres nije dolazio u obzir jer nije bilo policijskih službenica.“

Margret Vervijk, viši policijski službenik, Holandija, Ministarstvo vanjskih poslova (2007.)

Reforma sektora bezbjednosti (RSB) sve više postaje prioritet vlada i na dnevnom je redu zajednica za međunarodni razvoj, mir i bezbjednost. RSB-om se otvaraju mogućnosti za transformaciju bezbjednosne politike, institucija i programa, stvarajući mogućnosti za integraciju rodnih pitanja. Umjesto da se samo smatra provjerom političke ispravnosti, integracija rodnih pitanja se smatra osnovom za postizanje operativne djelotvornosti, lokalnog vlasništva i ojačanog nadzora. Na primjer, povećanje zapošljavanja žena, sprječavanje kršenja ljudskih prava i saradnja sa organizacijama žena doprinose stvaranju efikasnog i odgovornog sektora bezbjednosti u kome svi učestvuju, te koji odgovara specifičnim potrebama muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka.

Ovaj priručnik ima za cilj da pruži osnovni uvid u pitanja RSB-a i rodna pitanja zaposlenima u vladama (uključujući i zemlje donatore), zaposlenima u institucijama sektora bezbjednosti i u regionalnim i međunarodnim organizacijama odgovornim za razvoj politike i programa RSB-a. Ovaj priručnik može koristiti i organizacijama civilnog društva, akademicima i istraživačima koji se bave rodnim i pitanjima bezbjednosti.

Ovaj priručnik obuhvata:

- uvod u pitanja RSB-a i roda
- objašnjenje o tome zašto se integracijom rodnih pitanja jačaju procesi RSB-a
- praktične načine integracije rodnih pitanja u politiku RSB-a i programske cikluse
- pregled rodnih pitanja i pitanja reforme sektora bezbjednosti koja su specifična za zemlje u postkonfliktnom periodu, za zemlje u tranziciji, za zemlje u razvoju i za razvijene zemlje
- ključne preporuke
- spisak dodatnih izvora informacija

Za detaljnije informacije vidi priručnike o specifičnim institucijama u sklopu Seta priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti.

2 Šta se podrazumijeva pod reformom sektora bezbjednosti?

Premda pojam reforme sektora bezbjednosti datira iz kasnih 90tih godina, ne postoji opšteprihvaćena definicija ni sektora bezbjednosti niti reforme sektora bezbjednosti. Različiti učesnici ovog procesa prihvataju širu ili užu definciju RSB-a, tako da se veliki broj termina, kao što su reforma sektora bezbjednosti, reforma sistema bezbjednosti, modernizacija sektora bezbjednosti, transformacija sektora bezbjednosti itd. često sinonimno koriste. Međutim, izgleda da postoji usaglašenost oko definicije koju je dao Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD DAC), a koja glasi:

Reforma sektora bezbjednosti podrazumijeva transformaciju sektora ili sistema bezbjednosti *„koja obuhvata sve učesnike, njihove uloge, odgovornosti i aktivnosti, objedinjene u zajedničkom radu kako bi upravljali sistemom na način koji je usklađeniji sa demokratskim normama i čvrstim principima dobre uprave, te time doprinjeli dobrom funkcionisanju bezbjednosnog okvira“*.[1]

RSB podrazumijeva sistemski pristup kojim se naglašava uzajamna povezanost svih institucija sektora bezbjednosti i koji ima dva osnovna cilja. Prvi cilj je da se obezbijedi demokratska i civilna kontrola nad sektorom bezbjednosti, npr. jačanjem upravljačkih i nadzornih kapaciteta ministarstava, parlamenta i organizacija civilnog društva. Drugi cilj je da se razvije djelotvoran, priuštiv i efikasan sektor bezbjednosti, npr. putem obnove ili izgradnje kadrovskih i materijalnih kapaciteta.[2]

Sistem ili sektor bezbjednosti se može opisati kao skup svih državnih institucija i ostalih organa koji se bave bezbjednošću države i njenog stanovništva. Ove institucije i organi obuhvataju sljedeće:

- **Ključne učesnike u sistemu bezbjednosti:** oružane snage (uključujući međunarodne i regionalne oružane snage), policiju, žandarmerije, paravojne formacije, predsjedničko obezbjeđenje, obavještajne i bezbjednosne službe, obalsku stražu, graničnu policiju, carinu, rezerviste i lokalne bezbjednosne jedinice.
- **Tijela za upravljanje i nadzor u oblasti bezbjednosti:** parlament, tj. zakonodavna vlast i njegovi odgovarajući zakonodavni odbori; vlada, tj. izvršna vlast, uključujući ministarstva odbrane, unutrašnjih poslova i vanjskih poslova; savjetodavna tijela za nacionalnu bezbjednost; institucije običajnog prava; tijela finansijske uprave, civilno društvo, uključujući medije, akademske institucije i nevladine organizacije.
- **Institucije pravosuđa i vladavine prava:** ministarstva pravde, zatvori, istražne službe i tužilaštva, sudstvo (sudovi i tribunali), službe za sprovođenje pravosnažnih sudskih odluka (sudski izvršioci i sudski poslužitelji), ostali sistemi zasnovani na običajnom pravu, komisije za ljudska prava i ombudsmani.
- **Vaninstitucionalne bezbjednosne snage:** oslobodilačke vojske, gerile, privatne jedinice za zaštitu lica, privatne zaštitarske kompanije, privatne vojne kompanije i teritorijalne snage političkih partija.[3]
- **Neformalne grupe civilnog društva:** profesionalna udruženja, mediji, istraživačke organizacije, lobističke organizacije, vjerske organizacije, nevladine organizacije i lokalna udruženja.[4]

Procesi reforme sektora bezbjednosti trebaju se pozabaviti različitim problemima unutar sektora bezbjednosti, poput korupcije, nedostatka tehničkih kapaciteta, kršenja ljudskih prava, nedostatka transparentnosti i nadzora, kao i problemima od šireg društvenog značaja kao što su kriminal i oružano nasilje. U operativnom smislu, RSB pokriva veliki broj aktivnosti koje se mogu svrstati u četiri šire kategorije:[5]

1. **Jačanje civilne kontrole i nadzora nad sektorom bezbjednosti**, koje obuhvata: reformu ministarstava odbrane i unutrašnjih poslova; jačanje nadzornih kapaciteta zakonodavnih organa putem obezbjeđivanja obuke; uspostavljanje nezavisnih ombudsmana; iniciranje revizije vojne potrošnje koju bi sproveo javni sektor i izgradnju kapaciteta organizacija civilnog društva za vršenje nadzora nad sektorom bezbjednosti.
2. **Profesionalizacija bezbjednosnih snaga**, koja obuhvata: programe za obuku vojnika, policije i drugih aktera sektora bezbjednosti o demokratskoj odgovornosti, rodnim pitanjima, ljudskim pravima, međunarodnom humanitarnom pravu i razumijevanju etničkih pitanja; unaprijeđivanje tehničkih sposobnosti; promovisanje rada policije u zajednici; modernizaciju opreme za vojsku ili policiju; i izradu pravilnika o profesionalnom ponašanju.
3. **Demilitarizacija i izgradnja mirovnih kapaciteta**, koje obuhvataju: programe za smanjivanje dostupnosti i zloupotreba lakog i malokalibarskog naoružanja; razoružavanje, demobilizaciju i reintegraciju boraca i jačanje bezbjednosnih mjera koje se preduzimaju na regionalnom nivou.
4. **Jačanje vladavine prava**, koje obuhvata: uspostavljanje jakog i nezavisnog pravnog okvira kojim se obezbjeđuju neophodan civilno-demokratski nadzor i bolje funkcionisanje kaznenog sistema; izgradnju kapaciteta u sudstvu i uspostavljanje nezavisnog pravosuđa.

Procesi reforme sektora bezbjednosti se razlikuju od države do države i svaki kontekst RSB-a je jedinstven sam po sebi. Premda međunarodne i regionalne organizacije ili bilateralni donatori mogu podržati RSB, najbitnije za bilo koji reformski proces jeste da se njime upravlja sa lokalnog i državnog nivoa. Po mišljenju OECD DAC-a, RSB bi trebalo da bude:

- *usmjerena na narod, da bude u lokalnom vlasništvu i zasnovana na demokratskim normama i principima ljudskih prava, kao i na vladavini prava, u cilju oslobađanja od straha i znatnog smanjenja oružanog nasilja i kriminala;*
- *shvaćena kao okvir za konstruktivno razmišljanje o načinima na koje se može uhvatiti u koštac sa različitim bezbjednosnim izazovima sa kojima se države i njihovo stanovništvo suočavaju, putem bolje integrisanih razvojnih i bezbjednosnih politika i putem većeg civilnog učešća i kontrole;*
- *zasnovana na aktivnostima iz strategija više sektora, na osnovu šire procjene obima bezbjednosnih i pravosudnih potreba naroda i države;*
- *razvijena u skladu sa osnovnim principima dobre uprave, kao što su transparentnost i odgovornost;*
- *sprovedena putem jasnih procesa i politika koji za cilj imaju jačanje institucionalnih i ljudskih kapaciteta koji su neophodni za djelotvorno funkcionisanje bezbjednosne politike i za jednako i ravnomjerno sprovođenje pravde.*[6]

Premda se često povezuje sa kontekstom zemalja u postkonfliktnom periodu, RSB se isto tako odvija i u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji sa autoritarnog režima. Osim ovoga, reformski procesi u okviru bezbjednosnih institucija se odvijaju i u razvijenim zemljama, iako se tada obično ne nazivaju RSB-om.

Opšti izazovi koji se javljaju pri sprovođenju RSB-a su sljedeći:

- izrazito politička priroda procesa RSB-a, posebno u vezi sa oružanim snagama, što uključuje mnoge lične, državne i međunarodne interese;
- potreba da se koordinira rad brojnih različitih učesnika i da se uključe stručnjaci iz različitih državnih organa i nevladinih organizacija;
- RSB obuhvata cijeli niz aktivnosti i može se pokrenuti kako bi se njime podržao određeni broj različitih ciljeva. Ovo često može dovesti do pojave nedosljednosti i nejednakosti u sprovođenju, kao i do ad hoc inicijativa;[7]

Odjeljak 1 Muškarci, muževnost i vojska

U mnogim zemljama, institucionalna kultura oružanih snaga naglašava određene „tipično muške" vrijednosti i ponašanje, koji onda utiču i na ukupno poimanje muževnosti u društvu. Na primjer, tokom 80tih godina, „sadf (južnoafričke odbrambene snage) su bile glavni izvor poimanja prihvatljivog ponašanja svakog bijelca u južnoj africi. Određeni broj regruta sadf-a su insistirali na tome da je suština vojne obuke u tome da se uče agresivnosti i da je poistovjećuju sa muževnošću." [9]

Vojna obuka ili „vojni kamp" je često veoma precizno osmišljen proces koji za cilj ima slamanje individualnosti i stvaranje službeno-vojnog ponašanja i lojalnosti grupi. Ovakav proces socijalizacije je intimno rodno orijentisan jer se biti vojnik namjerno povezuje sa „biti pravi muškarac".

U kanadi, istraživači tvrde da se novoregrutovani vojnici suočavaju sa poniženjima i degradacijom tokom vojne obuke u formi fizičke brutalnosti, prijetnji nasiljem ili verbalnih napada, kao što je nazivanje žena regruta „kurvama" ili muškaraca regruta „ženicama", „pešovanima" ili „crnjama". Ove rasne, homofobične i seksističke uvrede odražavaju postojanje institucionalne kulture koja zatvara oči pred određenim oblikom nasilne muževnosti i u nekoj meri čak podstiče njeno postojanje.[10]

Kao još jedan od primjera se može navesti izrael gdje muškarci služe obavezan vojni rok u trajanju od tri godine. Po mišljenju istraživača denija kaplana: „vojska pokušava da sve muškarce u uniformi ukalupi u jedan jedinstveni trend muževnosti. To čini putem organizacione kulture u kojoj se slave idealne vojne vještine poput fizičke spremnosti, izdržljivosti, samokontrole, profesionalnosti, društvenosti, heteroseksualnosti i činjenice da ste neprijatelji arapa. Ove crte utiču na ponašanje muškaraca jer su direktno suprotne onome što se smatra „drugačijim" kao što su ženstvenost, homoseksualnost i arapin kao neprijatelj."[11]

- RSB je dugotrajan proces koji može da dovede do problema sa održivošću, uključujući i problem sa obezbjeđivanjem adekvatnog finansiranja.

Premda su ovo veliki izazovi, RSB ima potencijal za smanjivanje rizika od pojave oružanog sukoba i može da promoviše razvoj i unaprijedi bezbjednost ljudi. Stvaranje demokratski odgovornog profesionalnog sektora bezbjednosti kojim se upravlja na adekvatan način može da dovede do boljeg pružanja bezbjednosti i pravde svim segmentima društva.

3 Šta je rod?

„Rod" se odnosi na društveno ustanovljene uloge i odnose između muškaraca i žena. Rod se uči, nije određen biološkim karakteristikama. Drugim riječima, muškarci i žene uče različite društvene uloge i odgovarajuća ponašanja u skladu sa svojim polom. Jedan od primjera za ovo jeste da su žene tradicionalno, u kulturi mnogih evropskih zemalja, zadužene za spremanje hrane. Žene nijesu biološki predodređene da kuvaju, već je to dio njihove rodne uloge koju većina žena nauči. Rodne uloge, poput ovih navedenih, nijesu statične već se vremenom mogu mijenjati i u velikoj mjeri se razlikovati u različitim kulturama.

Nasuprot rodu, **„pol"** upućuje na biološke razlike između žena i muškaraca. Ove biološke karakteristike, kao što su hormoni, reproduktivni organi i genetske razlike se često koriste da ljude podijele na muškarce i žene. Primjeri ispravne upotrebe termina „pol" se mogu naći u carinskim deklaracijama ili u aplikacionim formularima (pol: muški ili ženski), ili ako govorimo o statistici, onda se podjela vrši na muškarce i žene u svrhu „podjele statističkih podataka po polu".

Osim kulture, rodne uloge su pod uticajem velikog broja različitih faktora kao što su društveni stalež, nacionalnost, etnička pripadnost, seksualno opredjeljenje i godište. Na primer, Kanađanin bijelac, homoseksualac, iz srednjeg staleža, će se, u smislu svog i opšteg shvatanja muževnosti, veoma razlikovati od Liberijca iz više društvene klase koji je crnac i heteroseksualac. Množina u smislu **„muške karakteristike"** i **„ženske karakteristike"** se koristi da označi da muževnost i ženstvenost imaju različito značenje za različite grupe muškaraca i žena u različitim razdobljima.[8] U svakom društvu postoji više definicija muževnosti i ženstvenosti od kojih se neke više uvažavaju od drugih (vidi Odjeljak 1).

Žene, muškarci, djevojke, djevojčice, mladići i dječaci imaju različita iskustva u vezi sa bezbjednošću, različite potrebe i prioritete i preduzimaju različite aktivnosti u skladu sa svojim rodom i polom. Određeni tipovi nasilja se javljaju po osnovu društveno određenih razlika između muškaraca i žena, koji su poznati pod nazivom **„rodno nasilje"**(RN).[12] RN ne podrazumijeva samo nasilje nad ženama jer njegove žrtve isto tako mogu biti i muškarci, mladići i dječaci. Na primjer, muškarci, mladići, dječaci, žene, djevojke i djevojčice mogu svi biti žrtve silovanja. Kako je silovanje povezano sa osjećanjem nadmoći i sa rodnim identitetom, ono predstavlja krivično djelo koje se klasifikuje kao RN. Nasilje nad osobama homoseksualne, lezbijske i biseksualne orijentacije po osnovu takvog njihovog seksualnog opredjeljenja i nad transseksualcima po osnovu njihovog rodnog identiteta se, takođe, podvodi pod RN jer je upućeno protiv onih koji se ne pridržavaju jasno određenih rodnih uloga.

Neki oblici rodnog nasilja su više usmjereni protiv muškaraca, mladića i dječaka nego li protiv žena, djevojaka i djevojčica (vidi Odjeljak 2). Međutim, u mnogim slučajevima žene, djevojke i djevojčice čine većinu među žrtvama. U slučajevima seksualnog

Odjeljak 2	Primjeri rodnog nasilja
Žene, djevojke i djevojčice	**Muškarci, mladići i dječaci**
Porodično nasilje *Studija koju je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) sprovela 2005. godine u više zemalja je pokazala da su u većini zemalja između 29% i 62% žena iskusile fizičko ili seksualno nasilje od strane svog intimnog partnera.[14]*	**Oružano nasilje** *Na svjetskom nivou se procjenjuje da svake godine preko 1.000.000 osoba biva ranjeno vatrenim oružjem, preko 200.000 biva ubijeno vatrenim oružjem, a 50.000 sebi oduzme život vatrenim oružjem.[15] Po izvještaju WHO, 90% žrtava vatrenog oružja su muškarci.[16] Za više informacija pogledajte Odjeljak 7.*
Trgovina ljudima *Godišnje 500.000 do 700.000 žena, djevojaka i djevojčica bivaju žrtve međunarodne trgovine ljudima.[17]*	**Zlostavljanje djece** *WHO daje navode iz međunarodnih studija po kojima stopa seksualnog iskorištavanja dječaka iznosi 5-10%.[18]*
Seksualno nasilje *Povećano seksualno nasilje je dokumentovano prije, tokom i nakon oružanih sukoba; npr. u Ruandi se broj silovanih žena, djevojaka i djevojčica kreće od 15.700 do 500.000.[19]*	**Silovanje** *Studija sprovedena 2000. god. nad zatvorenicima iz sedam zatvora za muškarce u SAD je pokazala da je 21% zatvorenika makar jedanput iskusio seksualni kontakt pod prijetnjom ili prisilom, a da je najmanje 7% zatvorenika bilo silovano.[20]*
Sakaćenje genitalija *Sudeći po izvještajima UN Fonda za stanovništvo (UNFPA), 130 milona djevojaka, djevojčica i žena su bile podvrgnute sakaćenju genitalnih organa, a 2 miliona djevojaka i djevojčica je ugroženo svake godine.*	**Masakri na osnovu pola** *U masakru u Srebrenici u julu 1995. godine je ubijeno oko 8.000 muškaraca bosanskih muslimana.*
Nasilje protiv homoseksualno orjentisanih osoba *Studija koju je sprovela Ruska mreža osoba homoseksualne, lezbijske, biseksualne ili transseksulane orijentacije, a u kojoj je učestvovalo preko 3.500 homoseksualaca i lezbijki je pokazala da je 26,5% učesnika bilo žrtva fizičkog nasilja po osnovu netrpeljivosti prema njihovoj seksualnoj opredjeljenosti.[21]*	

iskorištavanja djece, na primjer, međunarodna istraživanja su pokazala da je seksualno iskorištavano 20% djevojčica u odnosu na 5-10% dječaka.[13]

4 Rodne strategije u reformi sektora bezbjednosti

Kako bi se rodna pitanja – specifične potrebe i uloge muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica – integrisala u RSB i u institucije sektora bezbjednosti, mogu se upotrijebiti dvije komplementarne strategije: integracija rodnih pitanja i promovisanje jednakog učešća muškaraca i žena. Ove strategije se mogu primijeniti i na sami proces RSB-a (npr. obezbjeđivanjem obuke o rodnim pitanjima za osoblje koje je zaduženo za politiku i planiranje RSB-a), kao i na institucije obuhvaćene RSB-om (npr. uvođenjem obuke o rodnim pitanjima za novoprimljene regrute kao sastavnog dijela procesa reforme policijskih snaga).

4.1 Integracija rodnih pitanja

„Ako želite da u nekoj oblasti postignete nivo stabilnosti, neophodno je da razumijete ulogu žena... Ukoliko žene su hranitelji porodice i obezbjeđuju hranu i vodu svojoj porodici iz dana u dan, patroliranje oblastima u kojima one rade će uvećati bezbjednost i omogućiti im da nesmetano nastave sa svojim radom. Ovo je taktička procjena... Stvaranje uslova za neometano funkcionisanje u svakodnevnom životu je, iz bezbjednosne perspektive, od ključnog značaja. Ono obezbjeđuje neophodnu osnovu stabilnosti.“

Brigadni general Karl Engelbrektson, zapovjednik Nordijskog bataljona[22]

Integracija rodnih pitanja je „proces procjene uticaja bilo koje planirane aktivnosti na žene i muškarce, uključujući tu zakonodavstvo, politiku i programe, u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija kojom se omogućava da ona pitanja koja zabrinjavaju žene i muškarce, kao i njihova iskustva, postanu sastavni dio osmišljavanja, sprovođenja, nadgledanja i vrednovanja politika i programa u svim oblastima, kako bi od njih i žene i muškarci imali podjednake koristi i kako više ne bi dolazilo do pojave nejednakosti.“[23]

Integracija rodnih pitanja podrazumijeva da se u svakoj fazi programskog ciklusa, uzima u obzir uticaj koji bi sve politike i programi RSB-a mogli imati na žene, djevojke, djevojčice, muškarce, mladiće i dječake, pri čemu te faze podrazumijevaju procjenu, planiranje, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje. Na primjer, integracija rodnih pitanja u procjenu RSB-a obuhvata uvođenje pitanja kojima se identifikuju različite bojazni po pitanju bezbjednosti sa kojima se suočavaju muškarci, žene, djevojke, djevojčice, mladići i dječaci. Rezultati ovakve procjene bi, stoga, mogli ukazati na potrebu da se pokrenu „rodne inicijative“ i/ili inicijative kojima bi se obradile i zadovoljile specifične bezbjednosne potrebe žena, muškaraca, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica u okviru procesa RSB-a.

Rodne inicijative za cilj imaju jačanje svijesti o sektoru bezbjednosti, kao i odgovor na različita bezbjednosna iskustva, potrebe i uloge muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka.

Primjeri

- Uključivanje rodnih pitanja u osnovnu obuku za osoblje zaposleno u pravosuđu, uključujući obuku za advokate, sudije i administrativno osoblje.
- Pokretanje inicijative za analizu javne potrošnje vlade i izdvajanja za rodna pitanja kako bi se obezbijedila ravnomjerna raspodjela budžetskih sredstava.
- Zapošljavanje stručnjaka za rodna pitanja kao dio tima za procjenu RSB-a.
- Pružanje podrške izradi pravilnika ponašanja u oružanim snagama kojim se izričito zabranjuje i sankcioniše RN.

Inicijative specifično prilagođene muškarcima, ženama, mladićima, dječacima, djevojkama i djevojčicama su tako osmišljene da zadovolje specifične bezbjednosne potrebe svake od ovih grupa.

Primjeri

- Finansiranje osnivanja jedinica ili stanica u kojima rade samo žene.
- Obuka zatvorskog osoblja da spriječe silovanje muških zatvorenika.
- Podsticanje saradnje sa organizacijama žena kako bi se unaprijedilo pružanje usluga ženama, djevojkama i djevojčicama koje su žrtve trgovine ljudima, kada se takva trgovina otkrije na graničnim prijelazima.
- Sprovođenje procjene mjera kojima se sprječava nasilje nad mladićima i dječacima i kojima se odgovara na takvo nasilje.

4.2 Promovisanje jednakog učešća muškaraca i žena

„Vršenje pretresa kako bi se pronašlo oružje bio je redovan zadatak na Kosovu… Njega je gotovo nemoguće ispuniti bez žene u timu. Ukoliko sumnjate da je oružje sakriveno u selu, mnogo je jednostavnije pretresati kuće u timovima koji su sastavljeni od žena i muškaraca. Žene vojnici mogu razgovarati sa ženama u tom domaćinstvu jer one često imaju više povjerenja u druge žene i samim tim se smanjuje rizik od eskalacije sukoba.“

Lars Veterskog, Swedint[24]

Odjeljak 3 | Modernizacija policijskih snaga u Nikaragvi[26]

Modernizacija Nacionalnih policijskih snaga u Nikaragvi ukazuje na to koliko inicijative na integraciji rodnih pitanja i povećanju učešća žena mogu imati pozitivan odjek. Veliki broj rodnih reformi u okviru policijskih snaga u Nikaragvi je započet 90tih godina nakon pritiska ženskog pokreta u Nikaragvi i službenica policije. U okviru projekta koji je finansijski podržala Njemačka agencija za tehničku saradnju (GTZ), sprovedene su određene inicijative koje su obuhvatale sljedeće:

- uvođenje obuke o RN u nastavni plan i program policijskih akademija;
- policijske stanice u kojima rade samo žene;
- reformu kriterijuma regrutovanja, uključujući prilagođenu fizičku obuku za žene i zahtjeve vezane za visinu, kao i prilagođene testove fizičke sposobnosti za žene;
- transparentne kriterijume za napredovanje;
- kadrovsku politiku koja bi omogućila policijskim službenicama da usklade posao i porodični život;
- osnivanje tzv. Consejo Consultivo de Género (Savjeta za konsultacije o rodnim pitanjima) koji bi poslužio kao forum za diskusiju i istraživanje radnih uslova za policijske službenice.

Danas 26% policijskih službenika u Nikaragvi čine žene, što predstavlja najveći procenat žena u policijskim snagama jedne države u svijetu. Policijske snage Nikaragve su proglašene za policijske snage koje imaju najbolje uslove za rad policijskih službenica u regionu i veoma su hvaljene zbog uspješno sprovedenih inicijativa na smanjenju seksualnog nasilja.

Program modernizacije policije u Nikaragvi je postao primjer za ostale državne institucije, a veliki broj policijskih snaga u regionu pokušava da ga kopira. Ove reforme su pomogle policijskim snagama u Nikaragvi da steknu legitimitet i kredibilitet u očima javnosti: u nedavno sprovedenom rangiranju na osnovu ugleda koje institucije u Nikaragvi uživaju u javnosti, policija se našla na drugom mjestu, daleko ispred katoličke crkve.

Odjeljak 4	Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Pri integraciji rodnih pitanja u reformu sektora bezbjednosti neophodno je pridržavati se međunarodnih i regionalnih zakona, podzakonski akata i normi koje se tiču bezbjednosti i roda. Ključne odredbe obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979. god.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995. god.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti* (2000. god.)

Za više informacija pogledajte Aneks Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Mjerama koje se sprovode kako bi se obezbijedilo jednako učešće muškaraca i žena (poznato i pod nazivom „rodna ravnoteža“) se teži da se ispoštuje pravo muškaraca i žena da učestvuju u procesu odlučivanja o RSB-u i bezbjednosti uopšte. Pošto su muškarci u velikoj mjeri prezastupljeni u procesima RSB-a i u institucijama sektora bezbjednosti, ova strategija se obično usredsređuje na povećanje zapošljavanja žena, njihovo zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje, i na omogućavanje učešća organizacijama civilnog društva, uključujući tu i organizacije žena.

Primjeri

- Revizija pravilnika o zapošljavanju na pozicije vezane za politiku i programe RSB-a kako bi se obezbijedilo da on ne bude diskriminatoran.
- Uključenje odvojenih ciljnih grupa za žene, djevojke i djevojčice pri procjeni RSB-a.
- Razvoj kadrovske politike unutar bezbjednosnih agencija kojom će se uzeti u obzir rodna pitanja i porodične potrebe, tj. obezbijediti jednaka plata, doprinosi i penzije; fleksibilno radno vrijeme i odgovarajuće trudničko, porodiljsko i roditeljsko odsustvo.
- Podrška organizovanju udruženja žena ili „mreža“ žena zaposlenih u bezbjednosnim i pravosudnim institucijama, kao što su npr. udruženja žena sudija ili klub poslanica u parlamentu.
- Finansijska pomoć lokalnim građanskim bezbjednosnim savjetima u kojima rade predstavnice organizacija žena.

Upozorenje: *To što je neko žena ne znači automatski i da je „stručnjak za rodna pitanja“ i to što će se uvećati broj žena u nekoj organizaciji nije garancija da će politika i programi odgovoriti na rodna pitanja. Međutim, ravnoteža u broju žena i muškaraca na svim nivoima u institucijama stvara veću mogućnost za prepoznavanje i odgovor na različite uticaje koje politika i programiranje imaju na muškarce i žene.[25] U mnogim slučajevima, neophodno je u operativnom smislu da imate zaposlene i muškarce i žene (vidi dio 5.2).*

5 Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu sektora bezbjednosti?

Uključivanje rodnih pitanja u proces RSB-a, osim što je propisan međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima (vidi Odjeljak 4), on jača lokalno vlasništvo, djelotvorno pružanje usluga, kao i nadzor i odgovornost.

5.1 Lokalno vlasništvo

„Neophodnost postojanja lokalnog vlasništva je ujedno i stvar poštovanja i pragmatična potreba. Suština je u tome da će reformski procesi koje ne osmisle i kojima ne upravljaju lokalni akteri teško da budu pravilno primjenjeni u praksi i održivi. U nedostatku lokalnog vlasništva, RSB je osuđena na propast.“

Lori Nejtan[27]

U praktičnom smislu, pojam lokalno vlasništvo znači da „reforma bezbjednosne politike, institucija sektora bezbjednosti i aktivnosti koje se preduzimaju u okviru ove reforme, u datoj državi, moraju da budu osmišljene od strane lokalnih aktera koji treba da njima upravljaju i da ih primenjuju, a ne da to sve prepuste akterima izvana.[28] Organizacije žena kao i organizacije koje se bave rodnim pitanjima su ključni akteri koji sa lokalnog nivoa djeluju u sektoru bezbjednosti i čije učešće može pomoći da se obezbijedi lokalno vlasništvo nad RSB-om. Lokalno vlasništvo nad procesima RSB-a obuhvata i horizontalno (preko vladinih organa i političkih partija) i vertikalno (putem organizacija civilnog društva) uključivanje. Usvajanje lokalnog vlasništva kao vodećeg principa u inicijativama za RSB povećava legitimitet procesa RSB-a i povjerenje u njih, pomaže da se izgradi proces RSB-a koji direktno zadovoljava lokalne bezbjednosne potrebe, odgovara dinamici rada kao i raspoloživim sredstvima; njime se stvara demokratski proces, te stoga ima bolje šanse da bude održiv i uspješan.[29]

Postoji veliki broj organizacija žena širom svijeta koje rade direktno sa lokalnim zajednicama, na

Odjeljak 5 Uloga organizacija žena u procesa revizije sistema odbrane u Južnoj Africi[30]

Jedna od najvažnijih inicijativa kojom se obezbjeđuje lokalno vlasništvo nad procesom RSB-a je sprovođenje konsultacija za sve aktere uključene u ovaj proces kako bi se razjasnili bezbjednosni kontekst, učesnici, potrebe i prioriteti.Učešće organizacija žena u procesu revizije sistema odbrane u Južnoj Africi u periodu 1996.-98. godine predstavlja primjer o tome na koji način uključenost ovih organizacija može da doprinese postizanju konsenzusa i da legitimitet procesu reforme sektora bezbjednosti.

Cilj revizije sistema odbrane je bio da se naglase operativne činjenice poput doktrine, sastava snaga, logistike, naoružanja, ljudskih resursa i opreme. Na insistiranje poslanica u parlamentu, Stalni združeni parlamentarni odbor za odbranu je pozvao na državne konsultacije koje su bile sastavni dio ukupnog procesa revizije sistema odbrane.
Preduzete su brojne mjere kako bi se obezbijedilo učešće javnosti, uključujući i upotrebu vojnih aviona i autobusa za prevoz vjerskih lidera i lidera iz lokalnih zajednica, aktivista NVO-a i predstavnica organizacija žena na regionalne sastanke i radionice.

Rad onih organizacija žena koje su se ovim pitanjima direktno bavile na nivou lokalnih zajednica je bio od presudne važnosti kako bi se skrenula pažnja na ranije ignorisana pitanja poput sve većeg broja zajednica koje su bile bespravno lišene svojine jer im je zemlja oduzeta kako bi bila korištena u vojne svrhe, uticaja koje vojne aktivnosti imaju na životnu sredinu i seksualnog uznemiravanja žena od strane vojnog osoblja. Kako bi se ova pitanja riješila, u okviru Sekretarijata za odbranu su formirana dva pododbora. Nakon dvije godine, pregled odbrane uz učešće svih zainteresovanih strana je pomogao da se postigne nacionalni konsenzus o pitanjima odbrane, te je novim bezbjednosnim strukturama obezbijedio legitimitet pred javnošću.

nacionalnom i na međunarodnom nivou. Organizacije žena mogu i da pružaju bezbjednosne usluge, kao što je na primjer pružanje skloništa i pomoći ženama i muškarcima žrtvama torture, porodičnog ili seksualnog nasilja. Činjenica da rade direktno sa lokalnim zajednicama podrazumijeva i da organizacije žena često imaju pristup detaljnim informacijama o bezbjednosnim potrebama pojedinaca i zajednica, a posebno marginalizovanih grupa. Kao takve, organizacije žena mogu da posluže kao ključna veza između lokalnih zajednica i kreatora bezbjednosne politike, jačajući, na taj način, lokalno vlasništvo (vidi Odjeljak 5). One često posjeduju i stručno znanje za osmišljavanje i sprovođenje programa koji se tiču bezbjednosti na nivou zajednica, kao npr. programa za prevenciju nasilja koje čine ulične bande ili za sprečavanje trgovine ljudima, a stručno su osposobljene da sprovedu obuke po pitanjima roda i ljudskih prava.

Jačanjem lokalnog vlasništva nad RSB-om, organizacije žena imaju mogućnost da:

- identifikuju prijetnje bezbjednosti i probleme sa kojima se suočavaju pojedinci i zajednice, a posebno marginalizovane grupe;
- omoguće dijalog i pregovore između lokalnih zajednica i onih koji odlučuju u procesu RSB-a i koji ga sprovode;
- obezbijede savjetodavnu i tehničku stručnu pomoć o bezbjednosnoj politici i kreiranju programa;
- sprovedu, u funkciji onih koji pružaju bezbjednosne usluge, inicijative vezane za RSB;
- podignu nivo svijesti o bezbjednosnoj politici i procesu RSB-a.

Vidi Priručnik o nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

5.2 Djelotvorno pružanje usluga

Premda se državnim zakonodavstvom i politikom određuju posebne nadležnosti institucija sektora bezbjednosti, njihova suštinska svrha jeste da pojedincima, zajednicama i državi obezbijede pristup pravdi i bezbjednost. Jedan od ključnih ciljeva RSB-a jeste da unaprijedi izvršenje pravosnažnih presuda i da unaprijedi bezbjednost. Integracijom rodnih pitanja uvećava se efektivnost pružanja usluga na način što se:

- stvaraju reprezentativnije institucije sektora bezbjednosti;
- jača odgovor na RN;
- izvlači najbolje iz saradnje sa organizacijama žena i muškaraca.

Reprezentativnije institucije sektora bezbjednosti

„Trebalo bi identifikovati i pozabaviti se preprekama koje se postavljaju pred učešće žena u ovom sektoru. Povećanje njihovog učešća, naročito na nivoima na kojima se odlučuje, će promijeniti kulturu i uslove u sredini u kojoj rade, smanjiti pojavu slučajeva diskriminacije policijskih službenica i uvećati sposobnost policije da odgovori na bezbjednosne probleme sa kojima se žene suočavaju.“

OECD DAC Priručnik o reformi sektora bezbjednosti[31]

Reprezentativnom institucijom sektora bezbjednosti se smatra ona institucija koja, na svim organizacionim nivoima, odražava populaciju koju treba da predstavlja u smislu etničke, geografske, vjerske, polne i jezičke zastupljenosti. Dobre strane reprezentativnog sektora bezbjednosti su veće mogućnosti za pružanje bezbjednosti i pravičnih odluka različitim društvenim slojevima, kao i jačanje povjerenja građana u sektor bezbjednosti, te jačanje lokalnog vlasništva. Reprezentativne institucije sektora bezbjednosti su,

Odjeljak 6 | Povećano regrutovanje i zadržavanje žena u oružanim snagama Mađarske[41]

Mađarska je uspješno uvećala broj žena u svojim oružanim snagama sa 4,3% u 2005. godini na 17,56% u 2006. godini, što predstavlja drugu po veličini stopu rasta u svim zemljama članicama NATO-a (Letonija je na prvom mjestu sa 18,2%).

Nakon što su borbene pozicije otvorene za žene 1996. godine, žene sada mogu da se nađu na bilo kojoj poziciji u oružanim snagama Mađarske. Strategije koje je Mađarska sprovela na povećanju zapošljavanja žena, njihovom zadržavanju u službi, kao i na angažovanju u operacijama obuhvataju sljedeće:

- Zakon o vojnoj službi kojim se zagovaraju jednaka prava muškaraca i žena i garantuje napredovanje u službi na osnovu profesionalnih sposobnosti, iskustva, kvaliteta rada i radnog staža, bez diskriminacije bilo koje vrste;
- Osnivanje Tima za jednake mogućnosti u okviru kadrovskog odjeljenja i stvaranje Plana za jednake mogućnosti;
- Odbor za prava žena mađarskih oružanih snaga je osnovan 2003. godine kako bi se obezbijedile jednake mogućnosti za muškarce i za žene. Odbor sprovodi istraživanja i održava sastanke sa ženama vojnicima kako bi članovima Odbora one prenijele svoja iskustva i kako bi na osnovu tih izvještaja članovi Odbora pripremili analize statusa rodne ravnopravnosti koje sadrže i probleme i preporuke izmjena;
- Osnovanje mreže žena koje na nivou jedinica služe kao osobe za kontakt;
- Preduzimanje koraka ka poboljšanju smještajnih i higijenskih uslova u jedinicama.

takođe, ključni pokazatelj demokratskog upravljanja, posebno u periodu neposredno nakon oružanih sukoba unutar države.[32]

Institucije sektora bezbjednosti, počevši od nadležnih ministarstava pa do oružanih snaga, policije, graničnih uprave i privatnih zaštitarskih kompanija, pretežno upošljavaju muškarce. Čak i u državama u kojima je ženama dato jednako pravo da zauzimaju bilo koju od pozicija u sektoru bezbjednosti, uključujući i borbene pozicije, žene i dalje nijesu jednako zastupljene i veoma su često ponižene niskom administrativnom pozicijom. Više stope zastupljenosti žena ne moraju obavezno da budu povezane sa nivoom razvoja zemlje, što se da zaključiti i iz niskog procenta zastupljenosti žena u policiji u Italiji (0,4%) i relativno visokog procenta u Zambiji (17,09%). Čak i u državama u kojima postoji uopšteno visoka ujednačena rodna zastupljenost među radnom snagom, žene i dalje ostaju nedovoljno zastupljene: u Norveškoj žene čine svega 6,4% policijskih i 21,07 % vojnih snaga.[33] Ovakva prezastupljenost muškaraca postoji, takođe, i u mirovnim misijama Ujedinjenih nacija (UN), u kojima žene čine manje od 2% vojnog osoblja i manje od 5% policijskih snaga.[34] U vladi, žene rijetko bivaju imenovane za ministra odbrane ili pravde: 2005. godine samo 6,6% ministara za odbranu i pitanja veterana su bile žene, dok je svega 15,8% žena bilo na poziciji ministra pravde.[35]

Međutim, sve više postaje jasno da je poželjno da se poveća prisustvo žena u sektoru bezbjednosti, da je to neophodno i korisno u operativnom smislu (vidi Odjeljak 6). Uopšteno govoreći, potpuno otvaranje svih pozicija ženama i ostalim nedovoljno zastupljenim grupama uvećava pristup novim kadrovima i stvara mogućnosti za odabir bolje kvalifikovanog osoblja. Postoje dobri primjeri koristi do kojih se dolazi uvećanjem prisustva žena u policiji, kao na primjer:

> *„Istraživanje sprovedeno u SAD i na međunarodnom nivou jasno pokazuje da se žene oficiri pri radu u policiji oslanjaju na stil rada koji primenjuje manje fizičke prinude, bolje se snalaze pri smirivanju i suzbijanju sukoba sa građanima koji bi mogli biti potencijalno nasilni, i manje je vjerovatno da bi se ikada upustile u rješavanje problema uz pretjeranu upotrebu sile. Štaviše, žene oficiri često posjeduju bolje komunikativne sposobnosti od svojih muških kolega i bolje uspostavljaju saradnju i zadobijaju povjerenje, koje je neophodno kako bi se primijenio model rada policije u zajednici.“*[36]

Ne samo što žene često posjeduju korisne vještine, već je u određenim kontekstima njihovo uključenje, osim što je poželjno, ono i operativno neophodno, s obzirom na to da one mogu da izvrše neke ključne zadatke koje muškarcima stvaraju teškoće, ako uopšte i mogu da ih urade. U multidimenzionalnim mirovnim operacijama, ovi zadaci obuhvataju:

- bezbjednosnu provjeru demobilisanih žena boraca;
- proširenje mreže prikupljanja obavještajnih informacija;
- učešće u formiranju kordona i pretres žena;
- pomoć žrtvama neposredno nakon seksualnog nasilja.[37]

Dokazi koji se čak prepričavaju kao anegdote pokazuju da su žene u mirovnim misijama sposobnije da:

- zadobiju povjerenje civila;
- obezbijede puno učešće mještanki;
- bolje primjenjuju vještine komunikacije i kontrole mase.

Smatra se, takođe, da žene imaju pozitivan uticaj na moral i ponašanje pripadnika jedinica mirovnih misija i da predstavljaju uzor za povećano učešće žena u institucijama sektora nacionalne bezbjednosti.[38] Na primjer, zvaničnici UN-a i Liberije se nadaju da će indijska mirovna jedinica sastavljena isključivo od 103 žene koje trenutno održavaju red i mir u Monroviji poslužiti kao inspiracija ženama u Liberiji da se pridruže policijskim snagama i ograniče seksualno iskorištavanje i zlostavljanje od strane pripadnika mirovnih misija. U roku od mjesec dana nakon slanja ovih trupa, liberijskoj nacionalnoj policiji se prijavilo

tri puta više žena od uobičajenog broja.[39] Zadatak ove jedinice je da obezbjeđuje Ministarstvo vanjskih poslova, da patrolira ulicama, kontroliše mase i da se odazove na poziv za oružanu podršku nacionalnoj policiji.[40]

Efektivno sprečavanje, odgovor na i sankcionisanje rodnog nasilja

U studiji sprovedenoj 1997. godine o nasilju u porodici u Kalkuti 79% žena je prijavilo da su u vezi u kojoj se nalaze iskusile fizičko ili seksualno nasilje. Jedna od pet žena je pretrpjela teške povrede, poput polomljenih kostiju, oštećenog vida, iščašenja, posjekotina sa šavovima, opekotina ili unutrašnjih povreda.[42]

Kako bi se bezbjednost djelotvorno pružila pojedincima i zajednicama, neophodno je imati u vidu da se muškarci, žene, mladići, dječaci, djevojke i djevojčice suočavaju sa različitim oblicima ugroženosti sopstvene bezbjednosti koja se zasniva na sociološko-kulturološkim rodnim ulogama (vidi Odjeljak 2). Rodno nasilje, uključujući trgovinu ljudima, nasilje počinjeno od strane intimnog partnera, seksualna napastvovanja i nasilje nad homoseksualno orijentisanim osoba, predstavlja jednu od najvećih prijetnji bezbjednosti ljudi širom svijeta. Širom svijeta, jedna od tri žene biva žrtvom RN.[43] Muškarci, mladići i dječaci takođe bivaju žrtve RN-a, ali o tome postoje samo rijetke statistike na svjetskom nivou. Rodno nasilje ima razarajući uticaj na žrtve, a stvara i velike troškove društvu. U Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), na primjer, gdje se procjenjuje da svake godine 1,3 miliona žena biva fizički zlostavljano od strane svog intimnog partnera, troškovi liječenja iznose 5,8 milijardi američkih dolara godišnje.[44]

Uprkos preovladavanju RN, inicijative iz sektora bezbjednosti da se riješe ova krivična djela često ne bivaju prioritetne ili nijesu adekvatno finansirane. Na primjer, pretpostavlja se da je u Bosni tokom rata silovano 10% muškaraca,[45] ali među ratom pogođenom populacijom ne postoje programi za rad sa žrtvama RN-a koji bi se bavili preživjelim silovanim muškarcima, mladićima i dječacima.[46]

Kako bi ispunile svoj mandat kao institucije u službi bezbjednosti i pravosuđa, institucije sektora bezbjednosti i nadzorni organi – uključujući policiju, graničnu službu, pravosudne i kaznene institucije, kao i nadležna ministarstva – moraju preduzeti konkretne korake kako bi djelotvorno spriječili i kaznili RN i obezbijedili podršku preživjelima (vidi Odjeljak 7).

Koristi od saradnje sa organizacijama žena i muškaraca

Saradnja sa organizacijama žena i muškaraca (i drugim organizacijama civilnog društva koje se bave rodnim pitanjima) može da rezultira djelotvornijim pružanjem bezbjednosti i zadovoljenjem pravde. Takve organizacije civilnog društva imaju kapacitete, stručnost i pristup saznanjima koja mogu da budu od velike pomoći institucijama sektora bezbjednosti (vidi Odjeljak 8).

Saradnja sa organizacijama civilnog društva koje su specijalizovane za rodna pitanja može:

- da izgradi kapacitete institucija sektora bezbjednosti i zaposlenih u njima da bolje odgovore na bezbjednosne potrebe pojedinaca i zajednica;
  - *Npr. obezbjeđujući obuku o rodnim pitanjima, kao što su identifikacija i razgovor sa žrtvama trgovine ljudima.*

Odjeljak 7 | Postkonfliktni pravosudni mehanizmi u Sijera Leoneu: djelotvorna borba protiv krivičnog djela seksualnog nasilja[47]

Procjenjuje se da je preko 250.000 žena silovano tokom desetogodišnjeg građanskog rata u Sijera Leoneu. Nakon rata, primijenjeni su brojni pravosudni mehanizmi, uključujući Specijalni sud za Sijera Leone i Komisiju za utvrđivanje istine i pomirenje, kao i tradicionalni pravosudni mehanizmi.

Specijalni sud za Sijera Leone je osnovan sporazumom između Generalnog sekretara UN-a i Vlade Sijera Leonea. Počeo je sa radom 2002. godine i nastavio da funkcioniše do današnjeg dana, sa mandatom da „sudi najodgovornijima za ozbiljno kršenje međunarodnog humanitarnog prava i prava Sijera Leonea“ činjena tokom rata. U Specijalnom sudu, koji se nalazi u Sijera Leoneu, rade međunarodne sudije i osoblje, ali i oni iz Sijera Leonea. Statutom ovog Suda usvojena je šira definicija seksualnog nasilja, kojom se obuhvata „silovanje, seksualno ropstvo, navođenje na prostituciju pod prisilom, održavanje trudnoće pod prisilom i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja“ i eksplicitno je zatraženo zapošljavanje osoba koje imaju sluha za rodna pitanja kako bi se pozabavile rješavanjem krivičnih djela seksualnog nasilja.

Specijalni sud je preduzeo mnogobrojne pozitivne korake kako bi se adekvatno odgovorilo na krivična djela seksualnog nasilja. Ovi koraci obuhvataju:

- razvoj strategije krivičnog gonjenja kojom se sankcionišu krivična djela seksualnog nasilja;
- određivanje specijalnog tužioca sa zadatkom da razvije plan krivičnog gonjenja počinioca krivičnog djela seksualnog nasilja;
- postavljanje dve iskusne istražiteljke (iz tima od njih deset) na zadatke istraživanja krivičnih djela seksualnog nasilja;
- usvajanje metoda saslušanja pri kojima se vodi računa o polu žrtve, kako se žrtve ne bi osjećale neprijatno kada prijavljuju krivično djelo seksualnog nasilja;
- naglasak na pripremi svjedoka kako bi svjedoci u potpunosti razumjeli posljedice svjedočenja.

Premda je prerano izvlačiti konačne zaključke o uspjehu sa kojim je Specijalni sud obradio krivična djela seksualnog nasilja, prve presude ovog suda (donešene 20. juna 2007. godine) uključivale su presude za krivična djela silovanja kao zločin protiv čovječnosti i za prisiljavanje na seksualno ropstvo (kao i prvu presudu međunarodnog tribunala u vezi sa regrutovanjem i zloupotrebom djece kao vojnika).

Odjeljak 8 | Viva Rio – unapređenje smanjivanja oružanog nasilja u Brazilu i odgovor na njega[48]

U svijetu, muškarci, mladići i dječaci čine ogromnu većinu kako počinioca, tako i žrtava oružanog nasilja. Istraživanja pokazuju da rod ovdje igra ključnu ulogu, u velikoj mjeri uslijed sociološko-kulturoloških normi kojima se oružje povezuje sa muževnošću. Nošenje pištolja može da bude način da se javno pokaže da ste „pravo muško" kako biste zadobili status u društvu i poštovanje. U pop kulturi se često veliča upotreba oružja od strane muškaraca, mladića i dječaka, čak je i društveno prihvatljiva ili očekivana, posebno među mladićima koji pripadaju tzv. marginalizovanim grupama.49

U Rio de Ženeiru je veća vjerovatnoća da mladići poginu od vatrenog oružja nego od svih ostalih spoljašnjih uzroka smrti zajedno, uključujući saobraćajne nesreće, bolest i ostale povrede. Brazil ima jednu od najviših stopa ubistava na svijetu, gdje od vatrenog oružja pogine više od 35.000 ljudi godišnje. Četiri puta je veća vjerovatnoća da stanovnik Brazila pogine od vatrenog oružja nego li bilo koji drugi stanovnik bilo koje druge države u svijetu.

Kao odgovor na sve veće nasilje u urbanim centrima Rio de Ženeira, nevladina organizacija (NVO) „Viva Rio" ili „Živio Rio" je osnovana 1993. godine sa ciljem da promoviše kulturu mira i društvenog razvoja. „Viva Rio" sprovodi više od 500 projekata, od kojih su mnogi posebno usredsrijeđeni na unaprijeđivanje prevencije i odgovor na oružano nasilje. Ovi projekti obuhvataju sljedeće:

- kampanje za jačanje svijesti javnosti o neophodnosti smanjenja potražnje za vatrenim oružjem;
- kampanje dobrovoljnog prikupljanja malokalibarskog oružja;
- uništavanje viška naoružanja, u saradnji sa policijom, vojskom i lokalnim vlastima;
- renoviranje magacina za bezbjedno skladištenje naoružanja;
- zagovaranje donošenja zakona kojima će se oštrije kažnjavati nošenje i upotreba oružja;
- centre za besplatnu pravnu pomoć.

Sa posebnim fokusom na sprečavanje oružanog nasilja među mladićima u favelama, „Viva Rio" je pokrenula projekat „Borba za mir". Sada kada je učešće u projektu dostupno i ženama, projekat se sastoji od kombinacije časova profesionalnog boksovanja za građanstvo sa grupnim diskusijama uz prisustvo socijalnog radnika. Teme diskusija se kreću od upravljanja sopstvenim bijesom i seksualno prenosivih bolesti do izgradnje samopoštovanja. Cilj projekta je da se mladićima i djevojkama (uzrasta od 12 do 25 godina) pomogne da nauče da se nose sa nasiljem koje ih okružuje i da im se ponude alternativna rješenja u odnosu na mogućnost da, naoružani do zuba, budu uključeni u posao trgovine drogama.

U saradnji sa Vojnom policijom, „Viva Rio" je osmislio kurs za obuku budućih trenera u policiji po pitanjima građanskih prava, etike i odnosa unutar zajednice. Oko 200 službenika policije je već obučeno, a oni će obučiti još otprilike 10.000 službenika policije.

- da obezbijedi besplatne usluge žrtvama nasilja i ljudima lišenim slobode, jačajući na taj način stepen njihove bezbjednosti i unaprijeđujući njihovo zdravlje;
  - *Npr. obezbjeđujući smještaj u sigurnim kućama žrtvama porodičnog nasilja; psihološku podršku žrtvama torture, nasilja nad homoseksualno orijentisanim osobama ili nasilja nad demobilisanim borcima; organizacije muškaraca koje pružaju usluge i podršku muškarcima na služenju kazne u zatvorima sa maksimalnim obezbjeđenjem.*
- da obezbijedi dostupnost pravde;
  - *Npr. putem službi pravne pomoći i programa za pravosudno opismenjavanje građanstva.*
- da unaprijedi dotok povjerljivih informacija;
  - *Npr. obezbjeđujući informacije o malokalibarskom oružju u zajednici ili obezbjeđujući pravovremena upozorenja o potencijalnim oružanim sukobima.*
- da unaprijedi istraživanje o tome na koji način unaprijediti bezbjednost i sprovođenje pravde.
  - *Npr. sprovođenjem istraživanja na nivou lokalnih zajednica o tome na koji način efikasno spriječiti i odgovoriti na nasilje uličnih bandi.*
- da pruži političke savjete o tome na koji način unaprijediti bezbjednost i sprovođenje pravde;
  - *Npr. učestvujući u lokalnim građanskim odborima za bezbjednost; pozivajući stručnjake za rodna pitanja da svjedoče u parlamentu.*

5.3 Nadzor i odgovornost sektora bezbjednosti

„Demokratska odgovornost sektora bezbjednosti i pravosuđa se zasniva na principima transparentnosti, odgovornosti, učešća i odgovora ne potrebe građana. Predstavnici bezbjednosnih i pravosudnih institucija moraju biti odgovorni za svoje postupke i trebalo bi ih pozvati na odgovornost ukoliko rade protivzakonito. Nadzorni mehanizmi bi trebali da budu tako osmišljeni da obezbjede provjeru i ravnotežu kojima se spriječava zloupotreba položaja i omogućava efikasno funkcionisanje institucija, uz puno poštovanje vladavine prava."

OECD DAC Priručnik o reformi sektora bezbjednosti[50]

Uspostavljanje demokratskog nadzora i odgovornosti sektora bezbjednosti je sveukupni cilj RSB-a. Obezbjeđivanjem transparentnog rada institucija sektora bezbjednosti i njihove odgovornosti pred demokratskim civilnim vlastima sprečava se zloupotreba položaja i garantuje efikasan i djelotvoran rad ovih institucija uz puno poštovanje vladavine prava.[51]

Reprezentativan nadzor i učešće u njemu

Mnogi organi učestvuju u vršenju nadzora nad radom

sektora bezbjednosti, uključujući tu i same institucije sektora bezbjednosti, izvršnu vlast, parlament, sudstvo, nezavisne organe poput ombudsmana i organizacija civilnog društva.[52] Muškarci su prezastupljeni u većini ovih institucija: na svjetskom nivou, na primjer, 83,1% poslanika u parlamentu su muškarci.[53]

Vidi Priručnike o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima, te o nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

Povećanje učešća žena u nadzornim tijelima poput parlamenta, u izvršnoj vlasti i pravosuđu pomaže da ove institucije budu reprezentativne, i da ih takvima i drugi smatraju, što može povećati povjerenje javnosti, kao i uzimanje u obzir građanskih interesa prilikom vršenja nadzora. I formalni i neformalni nadzorni mehanizmi sektora bezbjednosti mogu biti unaprijeđeni uključivanjem onih djelova civilnog društva koji poseduju stručna znanja o rodnim pitanjima, kao što su organizacije žena i muškaraca i stručnjaci za rodna pitanja (vidi Odjeljak 9). Oni imaju znanje i kapacitet da:

- pruže savjetodavnu pomoć u smislu kreiranja rodno odgovorne politike kojom bi se povećale transparentnost, odgovornost i spremnost na akciju;
- nadgledaju sprovođenje međunarodnih i regionalnih sporazuma o rodnoj ravnopravnosti u vezi sa institucijama sektora bezbjednosti;
- obezbijede izgradnju kapaciteta u upravljačkim i nadzornim organima u vezi sa rodnim i bezbjednosnim pitanjima;
- pruže pomoć kako bi se obezbijedilo da nadzor bude sveobuhvatan i da se njime odgovori na potrebe lokalnih zajednica.

Sprječavanje i odgovor na kršenje ljudskih prava

„Iz istraživanja koje smo sproveli jasno je da imamo problem [seksualno uznemiravanje] kojim moramo hitno da se pozabavimo. Ovo se ne tiče političke ispravnosti, već se tiče operativne djelotvornosti. Naš uspjeh, uspjeh Oružanih snaga, zavisi prije svega od poštovanja, povjerenja i našeg međusobnog oslanjanja jednih na druge. Sve ono što slabi ove veze povjerenja i poštovanja, slabi i nas kao borbene snage.“

britanski načelnik Generalštaba, generalpukovnik Kraljevskog ratnog vazduhoplovstva Ser Džok Stirup[55]

Sprječavanje, odgovor na i sankcionisanje kršenja ljudskih prava počinjenog od strane institucija sektora bezbjednosti i njihovog osoblja predstavlja važan aspekt nadzora. Oblici rodne diskriminacije i kršenja ljudskih prava počinjeni od strane osoblja zaposlenog u sektoru bezbjednosti obuhvataju sljedeće: seksualno uznemiravanje, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje, seksualno mučenje, prinudu na pružanje seksualnih usluga, trgovinu ljudima i nasilje nad homoseksualno orijentisanim osobama. Muškarci i žene koji čine kadar sektora bezbjednosti, isto kao i civili (muškarci, žene, djevojke, djevojčice, mladići i dječaci), mogu biti neposredne žrtve ovih kršenja prava:

- Tokom 2006. godine Ministarstvo odbrane Velike Britanije je naručilo izradu nezavisne studije koja je pokazala da su više od dvije trećine žena na službi u vojsci direktno iskusile seksualno uznemiravanje.[56]
- U istraživanju koje su 2006. godine sproveli studenti Vojnog instituta SAD-a, Citadele, 20% žena kadeta je prijavilo seksualno zlostavljanje.[57]
- U izvještaju Amnesti Internešenela iz 2006. godine se navodi da „je silovanje žena i djevojčica od strane i policije i bezbjednosnih snaga, u njihovim sopstvenim domovima i u zajednici, široko je rasprostranjeno u Nigeriji“.[58]

Eliminisanje diskriminacije i ostalih povreda ljudskih prava počinjenih od strane osoblja sektora bezbjednosti nije samo obaveza po međunarodnom pravu, već se njome stvaraju bezbjednosne institucije kojima se više vjeruje i koje su djelotvornije u svom radu. Seksualno uznemiravanje, na primjer, podriva rad institucije jer dolazi do smanjenja produktivnosti rada i morala zaposlenih, povećanja odsustva sa posla, povećanja smjene zaposlenika i zapošljavanja novih ljudi, te ometa integraciju žena u bezbjednosnim agencijama.

Odjeljak 9 Učešće organizacija žena u reviziji sistema bezbjednosti i dbrane na Fidžiju[54]

Na Fidžiju su NVO žena, u saradnji sa Ministarstvom za pitanja žena, dale svoje viđenje i svoj doprinos procesu revizije sistema državne bezbjednosti i odbrane sprovedene 2003. godine. Sastale su se sa Komisijom Vlade Fidžija za reviziju državne bezbjednosti i odbrane kako bi razmotrile sljedeća pitanja:

- Na koji način je sproveden proces revizije?
- Ko je konsultovan?
- Koja pitanja su identifikovana kao prijetnja bezbjednosti?
- Na koji način su međunarodni standardi i norme, poput Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a, uvrštene u planiranje sistema programa odbrane?

NVO žena su dale konkretne preporuke, uključujući preporuku da se pri Savjetu za državnu bezbjednost imenuje ministar(ka) za pitanja žena sa stalnim mandatom i da žene budu zastupljene u okružnim i regionalnim odborima za bezbjednosna pitanja.

Odjeljak 10 Britanska komisija za jednake mogućnosti i pojava seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama[60]

Britanska komisija za jednake mogućnosti (koja je sada dio Komisije za jednakost i ljudska prava) je bila nezavisni, javni organ sa mandatom da radi na eliminisanju diskriminacije i na promovisanju jednakih mogućnosti za žene i muškarce. Komisija je bila u nadležnosti ministra za pitanja žena i parlamentarnog sekretara za pitanja žena i jednakost u okviru Odjeljenja za lokalne zajednice i lokalnu samoupravu.

Tokom 2004. godine, nakon nekoliko ozbiljnih slučajeva seksualnog uznemiravanja, koji su izazvali veliku pažnju javnosti, i velikog broja tužbi, Komisija se pismenim putem obratila Ministarstvu odbrane (MO) izražavajući zabrinutost zbog učestalosti i postojanja seksualnog uznemiravanja žena koje su na službi u oružanim snagama. Na osnovu detaljnih informacija dobijenih od Ministarstva odbrane i oružanih snaga, Komisija je došla do zaključka da oružane snage nijesu preduzele neophodne korake kako bi ispoštovale svoju zakonsku obavezu da spriječe i odgovore na seksualno nasilje. Koristeći ovlaštenja koja su joj data Zakonom o zabrani seksualne diskriminacije, Komisija je započela formalnu istragu. Istraga je prekinuta tek kada su oružane snage ispunile svoje obaveze predviđene Sporazumom i Akcionim planom za sprječavanje i efektivno djelovanje u slučajevima seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama. Akcioni plan se sastoji iz tri faze aktivnosti koje se sprovode tokom tri godine:

1. Analize situacije i prikupljanja podataka.
2. Perioda u kome Ministarstvo odbrane razmotra prikupljene informacije i predlaže Komisiji na razmatranje program daljeg rada, uključujući očekivane rezultate i ciljeve koje treba dostići.
3. Faze sprovođenja i nadgledanja onoga što je urađeno.

Akcionim planom je posebno obuhvaćeno sprovođenje istraživanja o seksualnom uznemiravanju, okupljanje ciljnih grupa, određivanje standarda za bilježenje prijava o seksualnom nasilju, imenovanje vanjskog revizora da procijeni na koji način su procesuirane prijave i povećanje broja žena instruktora. U junu 2008. godine Komisija je sprovela završnu reviziju rada Ministarstva odbrane i oružanih snaga kako bi odredila da li su uspješno sproveli reforme kao što ovaj Sporazum nalaže, uključujući tu i postizanje dogovorenih ciljeva.

U vojnom kontekstu, studija sprovedena u SAD je pokazala da postoji jaka korelacija između visokog stepena prisutnosti seksualnog uznemiravanja, manje borbene spremnosti i lošeg vođstva.[59]

Nadzorni organi mogu da propišu preventivne mjere, kao što su pravila ponašanja i obuka, i da obezbijede adekvatnu istragu i sankcionisanje bilo kojeg slučaja kršenja ljudskih prava (vidi Odjeljak 10). Saradnja sa organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima ljudskih prava i rodnim pitanjima može da bude od posebne važnosti jer one imaju kapacitet da prate stanje i zabilježe podatke o incidentima u kojima je došlo do kršenja ljudskih prava, te da obezbijede politiku, obuku i tehničku savjetodavnu pomoć o tome kako smanjiti kršenje ljudskih prava, uključujući RN.

6 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu sektora bezbjednosti?

U ovom poglavlju su dati primjeri konkretnih koraka preduzetih na integraciji rodnih pitanja u politiku RSB-a i programske cikluse. S obzirom na činjenicu da se procesi RSB-a razlikuju od zemlje do zemlje u kojoj se sprovode, te su im stoga različiti izazovi i mogućnosti integracije rodnih pitanja, prijedloge koji slijede treba prilagoditi specifičnom kontekstu u kome se primjenjuje RSB. Pogledajte Odjeljak 7 za detaljnije informacije o ovim pitanjima u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, u razvoju, kao i razvijenim zemljama.

6.1 Rodno odgovorna politika RSB-a

Izrada političkog okvira u kojem bi se odvijao proces reforme sektora bezbjednosti može da bude prvi korak koji se preduzima pri sprovođenju RSB-a. Svi oni koji izvana pomažu proces RSB-a to isto mogu činiti i u okviru posebnog političkog okvira za RSB. Uzimanjem u obzir rodnih pitanja na samom početku kreiranja politike, stvara se solidna osnova za rodno odgovoran proces RSB-a. U zavisnosti od specifičnog konteksta i tipa politike koja se sprovodi, veliki broj učesnika može biti uključen u kreiranje određene politike, uključujući zainteresovane strane sa međunarodnog, regionalnog, nacionalnog i lokalnog nivoa. U različite tipove politike i sporazuma koji se bave pitanjima RSB-a spadaju:

Politike na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou

- Politike nacionalne bezbjednosti
  - *Primjeri: Kako obezbijediti otvoreno društvo: Nacionalna bezbjednosna politika Kanade, Nacionalni bezbjednosni koncept Gruzije*
- Mirovni sporazumi (premda ne spadaju u politike RSB-a, u mnogim državama ovi sporazumi služe kao okvir za sprovođenje RSB-a u postkonfliktnom periodu)
  - *Primjeri: Sveobuhvatni mirovni sporazum za Liberiju, Mirovni sporazum u Gvatemali.*

- Pravila ponašanja na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou
  - *Primjeri: OEBS-ova Pravila ponašanja po pitanjima političko-vojnih aspekata bezbjednosti, UN-ova Pravila ponašanja za zvaničnike policije.*

- Politike i strategije donatora
  - *Primjeri: Reforma sektora bezbjednosti: kako primjeniti holandski model, Akcioni plan Norveške vlade za sprovođenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a (iz 2000.god.).*

- Politički okviri međunarodnih i regionalnih organizacija
  - Primjeri: OECD DAC Ministarska izjava: ključne političke i operativne obaveze proistekle iz Okvira sprovođenja reforme sektora bezbjednosti, Komisija Evropskih zajednica Koncept podrške Evropske unije reformi sektora bezbjednosti.

Institucionalna politika i politika na opštinskom nivou

- Bijele knjige o bezbjednosti, odbrani, obavještajnim službama i policiji
- Lokalni planovi za bezbjednost građana

U zavisnosti od tipa politike i lokalnog konteksta, mogu se preduzeti različite mjere na obezbjeđivanju integracije rodnih pitanja putem inicijativa za njihovu integraciju i mjera kojima se promoviše jednaka zastupljenost muškaraca i žena.

Vidi Priručnik o donošenju politike nacionalne bezbjednosti i rodnim pitanjima

Sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Uključiti stručnjake za rodna pitanja, kao što su predstavnice iz ministarstava koja se bave pitanjima žena, poslanice u parlamentu koje su stručne za rodna pitanja i stručnjaci iz civilnog društva ili iz akademskih krugova, u kreiranje politike RSB-a.
- Izgraditi kapacitet za razumijevanje rodnih pitanja kod kadra zaduženog za kreiranje, sprovođenje i vrednovanje bezbjednosne politike, npr. putem obuke o rodnim pitanjima.
- Identifikovati i mobilizovati tzv. šampione rodnih pitanja, tj. donosioce odluka na višim nivoima u državi koji podržavaju integraciju rodnih pitanja.
- Sprovesti procjenu uticaja rodnih pitanja na predloženu bezbjednosnu politiku i nastaviti sa praćenjem tog uticaja u fazama sprovođenja i vrednovanja date politike (vidi Odjeljak 11).
- Razmotriti postojeći pravni i politički okvir bezbjednosti i rodnih pitanja i usaglasiti politiku RSB-a sa međunarodnim, regionalnim i nacionalnim ovlaštenjima.

Sugestije za unaprijeđenje jednake zastupljenosti žena i muškaraca

- Održati konsultacije sa svim zainteresovanim stranama uz učešće civilnog društva, uz predstavnike/ceorganizacija žena i muškaraca i ostalih stručnjaka za rodna pitanja.
- Obezbijediti da i žene i muškarci budu zastupljeni u timu/timovima zaduženim za procjenu, kreiranje, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje bezbjednosne politike.

Procjenu uticaja rodnih pitanja u okviru bezbjednosne politike mogu sprovesti nadzorni organi poput poslanika u parlamentu ili organizacija civilnog društva, kako bi se odredio specifičan uticaj koji bezbjednosna politika može imati na muškarce, žene, djevojke, djevojčice, mladiće i dječake (vidi Odjeljak 11). Mogu se vršiti procjene već postojeće ili predložene politike. Međutim, procjena je mnogo uspješnija ukoliko se sprovede na samom početku, kako bi se političke mjere mogle promijeniti ili preusmjeriti.[61]

6.2 Rodno odgovoran programski ciklus RSB-a

Programski ciklusi RSB-a mogu da variraju u zavisnosti od specifičnosti konteksta u kom se primjenjuju, premda opšte faze ostaju iste u mnogim razvojnim programima.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Odjeljak 11	Procjena uticaja rodnih pitanja u okviru bezbjednosne politike[62]
Koraci koje treba preduzeti:	*Pitanja koja treba postaviti:*
1. korak : Definisati pitanja i ciljeve	■ Šta se ovom politikom namjerava postići i ko će od nje imati koristi? ■ Da li se ovakvom politikom zadovoljavaju različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka? Da li su obrađena pitanja RN-a, poput porodičnog nasilja i trgovine ljudima? Da li je obuhvaćena i prevencija? ■ Da li je naglasak dat na nacionalnu bezbjednost ili na bezbjednost ljudi? ■ Da li je ovakva politika u skladu sa međunarodnim, regionalnim i državnim ovlaštenjima o rodnim pitanjima? ■ Da li je ovakva politika osmišljena kako bi se prevazišla rodna nejednakost ili uklonile prepreke i, ako je tako, da li bi trebalo da se rodna ravnopravnost naglašava kao poseban cilj? ■ Da li je jezik kojim je pisana ovakva politika rodno senzitivan i u skladu sa principom ravnopravnosti polova? ■ Šta muškarci i žene, uključujući organizacije žena ili OCD koje se bave rodnim pitanjima ili Ministarstvo za pitanja žena, misle o ovim pitanjima i njihovim rezultatima?
2. korak: Prikupiti podatke	■ Na koji će način biti konsultovane zainteresovane strane i različita udruženja žena i muškaraca? ■ Da li ove predstavničke organizacije stvarno odražavaju mišljenja muškaraca i žena koji bi trebalo da imaju koristi od ove politike? Ako ne, kakva je strategija neophodna kako bi se doprlo do ovih krajnjih korisnika? ■ Kakav je rodni sastav ljudi za koje je kreirana ova politika? ■ Na koji se način mogu prikupljati podaci i statističke informacije po pitanjima pola, etničke pripadnosti, invaliditeta, godišta, vjeroispovijesti i seksualnog opredjeljenja? ■ Koje druge informacije, osim podataka razloženih po polu, je neophodno prikupiti kako bi se razumjelo ovo pitanje? ■ Kakve mogu biti posljedice prerane konsultacije – na koji način ćemo se uhvatiti u koštac sa očekivanjima i sukobom interesa?
3. korak: Napraviti opcije	■ Na koji način svaka preporuka ili opcija utiče, bilo pozitivno ili negativno, na žene i muškarce? ■ Da li preporuke ili bilo koja od opcija ojačavaju ili izazivaju tradicionalna i stereotipna shvatanja žena i muškaraca? ■ Kojom od opcija se muškarcima i ženama daje stvarni izbor i mogućnost da se u potpunosti ostvare u društvu? ■ Da li postoji potreba za posredovanjem ukoliko se ocijeni da bi jedna društvena grupa mogla imati negativan uticaj na drugu i kakve bi se aktivnosti mogle preduzeti kako bi se smanjio takav uticaj ili stvorila politika veće rodne ravnoteže?
4. korak: Komunicirati	■ Kakvu poruku treba prenijeti? ■ Na koji način tu poruku dostaviti različitim grupama muškaraca i žena? ■ Da li je neophodno primjeniti različite pristupe muškarcima i ženama? ■ U kojoj mjeri politika odražava vladinu posvećenost ostvarenju jednakosti ili je neophodno uvrstiti posebnu poruku koja se tiče jednakosti? ■ Da li su u materijalu kojim se promoviše ovakva politika korišteni rodno senzitivan jezik, simboli i primjeri? ■ Na koji način ćete komunicirati sa ženama i muškarcima koji govore neki drugi jezik ili onima koji su nepismeni?
5. korak: Sprovesti	■ Da li će ovu politiku ili uslugu žene i muškarci različito doživjeti ili ocijeniti i da li će na tu razliku uticati etničko porijeklo, invaliditet, godište, vjeroispovijest ili seksualno opredjeljenje? Koje opcije postoje kako bi se došlo do onih koji su na bilo koji način marginalizovani ili isključeni iz ovog procesa? ■ Da li se usluge mogu pružati udruženim snagama, tj. da li ostali vladini organi, lokalne, državne ili međunarodne organizacije mogu pomoći pri pružanju usluga ovim ciljnim grupama žena i muškaraca? ■ Da li oni koji sprovode politiku ili pružaju usluge sami predstavljaju raznorodnu zajednicu koja treba da bude krajnji korisnik ove politike ili usluga? Da li su žene jednako zastupljene i uključene u sprovođenje? ■ Da li su određena potrebna i zadovoljavajuća finansijska sredstva i kadrovi kako bi se postigli ciljevi rodne ravnopravnosti? ■ Da li su oni koji sprovode politiku svjesni specifičnosti rodnih pitanja i da li odgovaraju na njih?
6. korak: Nadgledati	■ Da li žene i muškarci, krajnji korisnici, podjednako učestvuju u nadgledanju? ■ Da li u procesu nadgledanja postoji način da se izmjeri rodna jednakost, zadovoljstvo korisnika i da li se putem ovih mjera može vidjeti u kom stepenu politika uspješno zadovoljava različite potrebe žena i muškaraca? ■ Na koji način organizacije koje djeluju izvana, a koje predstavljaju različite društvene grupe, mogu pomoći u nadgledanju rezultata ove politike? ■ Da li su već u funkciji mjere kojima će se pokrenuti istraga ili izmijeniti politika, ukoliko se njima ne dolazi do cilja rodne jednakosti koja je definisana na samom početku projekta, ili ako se njima ne ispunjava politika jednakih mogućnosti za žene i muškarce?
7. korak: Vrednovati	■ Da li se datom politikom promovišu i postižu jednake mogućnosti za žene i muškarce? Da li su postavljeni ciljevi postignuti i u pogledu žena i u pogledu muškaraca? ■ Da li je jedna grupa dobila više od drugih – ako jeste, na koji način će se riješiti takva neravnoteža? Da li su početna sredstva ravnomjerno raspoređena? ■ Kakav je bio ukupan uticaj na status i kvalitet života žena i muškaraca? ■ Da li su i žene i muškarci bili uključeni u proces? Da li je traženo njihovo mišljenje i da li je podjednako vrednovano? ■ Da li je neophodno da se prikupe dodatni podaci i da li je, u skladu sa stečenim iskustvom, neophodno prilagoditi ciljeve i indikatore? ■ Šta je naučeno kako bi se unaprijedili buduća politika i usluge, koga treba o tome obavijestiti i na koji način takve informacije predstaviti?

Procjena RSB-a

Prvi korak pri započinjanju reformi u sektoru bezbjednosti jeste sprovođenje procjene, kako bi se u potpunosti shvatili postojeća situacija i reformski prioriteti. Početne procjene služe, takođe, i kao osnovni indikator na osnovu koga se mjeri uticaj reformi. Rodna pitanja se mogu uvrstiti u različite bezbjednosne procjene kako bi se uvećale njihova tačnost i relevantnost.
Mogu se preduzeti različite procjene, kao na primjer:

- **Puna procjena** je sveobuhvatna procjena nacionalnog konteksta u kome se sprovodi RSB, koja se usredsređuje na sve učesnike u sektoru bezbjednosti. Pitanja u procjeni se mogu ticati: analize političke ekonomije i konflikta; upravljanja i kapaciteta bezbjednosnih i pravosudnih institucija; bezbjednosnih i pravosudnih potreba građana i veza sa ostalim okvirima i programima.[63]
- **Procjena pojedinačnog sektora ili nekog posebnog problema** se posebno usredsređuje na jednu instituciju sektora bezbjednosti, kao što je npr. policija, ili se bavi određenim problemom, što može da obuhvati razmatranje tog problema u različitim institucijama sektora bezbjednostvi.[64]

Vidi Priručnike o reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima, reformi policije i rodnim pitanjima, itd.

- Istraživanje o stanju bezbjednosti na lokalnom nivou se može sprovesti kao doprinos pri procesu odlučivanja po pitanju bezbjednosti, određivanju prioriteta, stacioniranju trupa i raspodjeli sredstava na lokalnom nivou. Putem intervjua sa reprezentativnim uzorkom: pojedincima, ciljnim grupama ili organizacijama iz lokalne zajednice, mogu se postavljati pitanja u vezi sa bezbjednosnim prijetnjama i uslugama.[65]

Rodno odgovorne procjene treba da obuhvataju sljedeće:

Integraciju rodnih pitanja

- Tim za procjenu sa razvijenim kapacitetima za razumijevanje rodnih pitanja
- Uslove pod kojima će se sprovoditi procjena, a u koje će biti uključena i rodna pitanja
- Podatke razložene po polu i godištu
- Istraživanja koja obuhvataju pitanja u vezi sa muškarcima, ženama, djevojkama, djevojčicama, mladićima i dječacima i njihovim različitim:
  - bezbjednosnim i pravosudnim potrebama i viđenjima ovih pitanja
  - mogućnostima pristupa bezbjednosnim i pravosudnim uslugama
  - mogućnostima da unaprijede bezbjednost i pravdu
  - reformskim prioritetima
  - učešćem u institucijama sektora bezbjednosti
- Označavanje postojećih bezbjednosnih i pravosudnih rodno odgovornih programa i projekata kojima je moguće odrediti kapacitete na lokalnom nivou i identifikovati potencijalne partnere, uključujući i inicijative koje dolaze od civilnog društva
- Procjenu stepena u kome su postojeća bezbjednosna i pravosudna politika i pravni okviri na državnom, institucionalnom i lokalnom nivou rodno odgovorni, kako bi se odredili potrebne revizije i nedostaci
- Tim za procjenu koji bi bio odgovoran za integraciju rodnih pitanja

Unaprijeđivanje jednake zastupljenosti žena i muškaraca

- Učešće žena i muškaraca u timu za procjenu, uključujući lokalne žene prevodioce gdje su potrebne zbog razgovora sa lokalnim stanovnicama
- Sveobuhvatan proces konsultacija sa civilnim društvom, koje uključuju muškarce, žene i predstavnike organizacija žena i muškaraca
- Ciljne grupe i sastanci u ono vrijeme koje je prihvatljivo i na lokacijama koje su dostupne ženama i ostalim marginalizovanim grupama
- Ciljne grupe sastavljene samo od žena ili samo od muškaraca ukoliko je neophodno da se saslušaju stavovi lokalnih stanovnica, uz, po potrebi, obezbijeđenu brigu o djeci i prevoz
- Sredstva za komunikaciju sa nepismenim grupama stanovništva

Neophodno je, takođe, da se sprovedu posebne procjene rodnih pitanja prije nego što se započnu aktivnosti na integraciji rodnih pitanja ili reforma rodnih pitanja, npr. da se odredi u kojoj mjeri je prisutno seksualno uznemiravanje, koje prepreke postoje pred većim regrutovanjem žena ili do koje mjere je usklađen profesionalni i porodični život (vidi Odjeljak 12 o modelu procesa procjene uvećanja zaposlenja i zadržavanja žena na pozicijama u agencijama za sprovođenje zakona).

Osmišljavanje i planiranje RSB-a

Početna procjena može da bude dobra osnova za proces strateškog osmišljavanja i planiranja. Kako bi se obezbijedilo postojanje lokalnog vlasništva, učesnici procesa, uključujući tu i organizacije civilnog društva, treba i dalje da budu aktivno uključeni. U ovoj fazi bilo kojeg programa RSB-a treba postaviti logičan rodno odgovoran okvir programskog planiranja:

- **Ciljeve**
  - Da li ovi ciljevi obuhvataju: poboljšano pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga muškarcima, ženama, djevojkama, djevojčicama, mladićima i dječacima? Da li se njima povećava reprezentativnost institucija sektora bezbjednosti i da li one bivaju uključene u ove procese? Da li se uvećava odgovornost i smanjuje kršenje ljudskih prava?
- **Korisnike**
  - Da li su korisnici jasno definisani, uključujući posebnu napomenu o tome da li su korisnici žene, djevojke i djevojčice, muškarci, mladići ili dječaci?

- Da li su žene, djevojke i djevojčice, te muškarci, mladići i dječaci članovi marginalizovanih grupa, posebno identifikovani kao krajnji korisnici?

■ **Aktivnosti**

- Da li su obuhvaćene rodne inicijative (vidi Odjeljak 14)?
- Da li aktivnosti jasno odgovaraju ciljevima? Da li će se njima uvećati bezbjednost i dostupnost pravde ženama, djevojkama i djevojčicama, te muškarcima, mladićima i dječacima članovima marginalizovanih grupa?

■ **Rezultate**

- Da li se posebni rezultati odnose na žene, djevojke, djevojčice, muškarce, mladiće i dječake?
- Da li ima rezultata koji se posebno odnose na sprečavanje, odgovor na i krivično gonjenje počinilaca RN?
- Da li ima rezultata kojima se može povećati zapošljavanje žena, njihovo zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje?

■ **Pokazatelje**

- Postoje li posebno definisani pokazatelji za nadgledanje ciljeva povezanih sa rodnim pitanjima?
- Postoje li posebni pokazatelji za nadgledanje uticaja aktivnosti povezanih sa rodnim pitanjima?
- Da li su pokazatelji podijeljeni u grupe po polu?

■ **Vremenski okvir**

- Da li vremenski okvir dopušta fleksibilnost, nadgledanje i uključivanje učesnika?

■ **Budžet**

- Da li su određena posebna sredstva za rodne ciljeve, aktivnosti i rezultate?

■ **Nadgledanje i vrednovanje**

- Da li je ostavljeno dovoljno vremena i sredstava da bi se obezbijedili procesi nadgledanja i vrednovanja?
- Da li zahtjevi postavljeni u okviru procesa nadgledanja podrazumijevaju i mjerenje rodne ravnopravnosti i stepena u kom su korisnici zadovoljni pruženim uslugama?
- Da li će programi nadgledanja i procjene pokazati stepen uspješnosti programa u smislu zadovoljavanja različitih bezbjednosnih i pravosudnih potreba muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka?

■ **Partnere**

- Da li su organizacije muškaraca i žena, kao i organizacije specijalizovane za rodna pitanja, uključene kao potencijalni partneri u sprovođenju programa?
- Da li identifikovani partneri pokazuju dovoljno

Odjeljak 12 Zapošljavanje i zadržavanje žena u službi: Vodič za samoprocjenu za agencije za sprovođenje zakona

Nacionalni centar SAD-a za žene i policiju dobio je bespovratnu finansijsku podršku od Ministarstva pravde SAD-a kako bi izradio vodič za samoprocjenu koji bi pomogao agencijama koje žele da zaposle i zadrže više žena na odgovornim pozicijama u agencijama za sprovođenje zakona. Ustanovljen je Savjetodavni odbor u koji su ušli visoko pozicionirani predstavnici državnih, oblasnih i opštinskih agencija za sprovođenje zakona, kao i članovi organizacija za sprovođenje zakona. Osim ovoga, nacrt ovog vodiča je provjeren i u praksi, u dva različita policijska odjeljenja.

U vodiču je predložen sljedeći proces procjene za srednje i velike agencije:

1. **Uspostaviti komisiju za procjenu** koja će se sastojati od menadžera agencije i kadrova koji rade direktno na terenu i zastupaju sve jedinice i funkcije; žena svih činova; predstavnika sindikata; stručnjaka za kadrovska pitanja sa iskustvom u radu na povećanju broja žena zaposlenih na netradicionalnim poslovima; predstavnika lokalnih zajednica; osoba za vezu iz državnog organa koji kontroliše budžet agencije za sprovođenje zakona, kao i izabranih funkcionera ili njihovih prestavnika.
2. Sazvati **cjelodnevni sastanak** kako bi se razmotrio proces procjene, upoznali i predstavili svi članovi komisije i podijelili zadaci.
3. Osnovati **radne grupe** koje bi radile na pojedinačnim pitanjima: opis posla, proces odabira kandidata i sistem unapređivanja; zapošljavanje, obuka, mentorstvo, procjena radnih postignuća i nagrađivanje; te porodični problemi, seksualno uznemiravanje, odmazda, unutrašnji problemi i disciplinske mjere.
4. Odrediti **vremenske rokove** za sprovođenje procjene i za davanje preporuka, po mogućnosti da taj rok bude šest mjeseci.
5. Imenovati adekvatno **osoblje** koje će dati informacije i učestvovati u procesu procjene.
6. Odrediti jednu osobu sa upravljačkog nivoa koja će administratoru u agenciji podnositi **mjesečne izvještaje** i pobrinuti se da bude sprovedena sveobuhvatna revizija.
7. Odrediti osobu iz agencije za sprovođenje zakona koja će **koordinirati sve zahtjeve za informacijama** koji dolaze od komisije.
8. Održati **sastanak zaposlenih** uz prisustvo osoba sa najvišim činom i zvanjem u agenciji za sprovođenje zakona, kako bi se komisijama objasnili radni zadaci i naglasila posvećenost agencije saradnji u ovom procesu.
9. Komisije bi trebalo da **svoju procjenu i završni izvještaj podnesu** kompletnom timu za procjenu.
10. Odrediti koje će promjene biti učinjene i napraviti **detaljan hronološki plan/plan zadataka** za njihovo sprovođenje, kojim se svakoj osobi posebno određuju nadležnosti i zadaci.
11. Odrediti **komisiju za sprovođenje i imenovati predsjedavajućeg** koji će nadgledati sprovođenje preporučenih promjena i podnositi kvartalni izvještaj šefu agencije i izabranim zvaničnicima.

Vodič se može naći na internet adresi http://www.womenandpolicing.org/sag.asp

posvećenosti i imaju kapaciteta da rade na rodno odgovoran način?
- Da li su odgovornosti i očekivanja u vezi sa rodnim pitanjima jasno dati u programskim dokumentima, sporazumima i ugovorima?

Moglo bi se pokazati neoophodnim da se posebne rodne inicijative uvrste u fazu osmišljavanja i planiranja RSB-a kako bi se obezbijedilo adekvatno obuhvatanje rodnih pitanja (vidi Odjeljak 13).

Sprovođenje RSB-a

Kada se rodna pitanja uvrste u procjenu i osmišljavanje programa, mogu se preduzeti određeni koraci kojima će se obezbijediti da data rodna pitanja ne budu marginalizovana tokom faze sprovođenja:

- Uključiti stručnjake za rodna pitanja, kao npr. Ministarstvo za pitanja žena, organizacije žena i pojedince - stručnjake za rodna i bezbjednosna pitanja.
- Uvrstiti mjere jačanja podrške i kapaciteta za razumijevanje rodnih pitanja, npr. putem praktične obuke o rodnim pitanjima na višem rukovodećem nivou ili obezbjeđivanja obuke o rodnim pitanjima i materijala, tj. priručnika osoblju koje radi na projektu (vidi Odjeljak 14).
- Uspostaviti mehanizme za određivanje odgovornosti kako bi se postiglo da svo osoblje snosi odgovornost za integraciju rodnih pitanja.
- Uključiti civilno društvo u aktivnosti sprovođenja, posebno organizacije žena i muškaraca.

Nadgledanje i vrednovanje RSB-a

Neophodno je sprovesti sveobuhvatno, rodno odgovorno nadgledanje i vrednovanje (NiV) programa RSB-a kako bi se odredio uticaj koji reforme imaju na krajnje korisnike – žene, muškarce, djevojke, djevojčice, mladiće i dječake – i kako bi se definisale naučene lekcije. Datum procjene i ključni pokazatelji početne procjene programa i nacrta programa mogu poslužiti kao polazna osnova za NiV. Praćenje se može iskoristiti i kao sredstvo za upravljanje programom kojim se aktivnosti na RSB-u prilagođavaju promjenjivim kontekstima, lokalnim potrebama i identifikovanim dobrim i lošim praksama. Mehanizmi za nadgledanje reforme se mogu uvrstiti u program u vidu konstantnog procesa ili u vidu periodičnih revizija. Nasuprot ovome, vrednovanje se sprovodi po završetku programa kako bi se identifikovale naučene lekcije koje bi pomogle da se naredni programi adekvatno prilagode.[67]

Kriterijumi koje primjenjuje OECD DAC pri vrednovanju programa za pomoć u razvoju obuhvataju sljedeće komponente:[68]

- **Relevantnost:** u kom obimu aktivnost odgovara prioritetima i politikama ciljne grupe, primaoca i donatora.
- **Efektivnost:** mjerenje stepena u kom je data aktivnost postigla svoj cilj.
- **Efikasnost:** mjerenje kvalitativnih i kvantitativnih rezultata u odnosu na početno stanje.
- **Uticaj:** pozitivne ili negativne promjene uzrokovane intervencijom pružanja pomoći u razvoju, direktno ili indirektno, namjerno ili nenamjerno.
- **Održivost:** u kojoj mjeri će i dalje postojati koristi od date aktivnosti nakon što prestane finansiranje od strane donatora.

Ključna pitanja kojima se obezbjeđuje da su procesi nadgledanja i vrednovanja rodno odgovorni su sljedeća:

Integracija rodnih pitanja

- Da li osoblje koje sprovodi NiV posjeduje kapacitet da integriše rodna pitanja?

Odjeljak 13	Rodne inicijative u okviru programa RSB-a	
	Unutrašnje aktivnosti	**Aktivnosti izvana**
Integracija rodnih pitanja	■ Obuka kojom bi se podigla svijest javnosti o rodnim pitanjima. ■ Obuka namijenjena smanjenju seksualnog uznemiravanja. ■ Pravila ponašanja. ■ Osobe za kontakt u vezi sa rodnim pitanjima. ■ Sredstva, tipa priručnika, o tome na koji način integrisati rodna pitanja.	■ Tehnička obuka o načinu vođenja razgovora sa žrtvama RN-a, o sprečavanju trgovine ljudima i odgovoru na seksualno nasilje nad muškarcima. ■ Izgradnja kapaciteta organizacija civilnog društva za razumijevanje rodnih pitanja. ■ Posebne inicijative kojima se sprečava, odgovara na i krivično kažnjava RN.
Jednako učešće žena i muškaraca	■ Mjere za povećanje zapošljavanja žena, njihovo zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje. ■ Kadrovske politike i prakse koje su rodno odgovorne i prilagođene potrebama porodice ■ Udruženja žena zaposlenih u datoj organizaciji/ klubovi žena / sindikati žena.	■ Saradnja sa organizacijama žena i muškaraca radi prikupljanja informacija, smještaja žrtava, izradu nacrta bezbjednosne politike, vršenja nadzora nad sektorom bezbjednosti, itd. ■ Izgradnja kapaciteta organizacija žena u vezi sa RSB-om i bezbjednosnim pitanjima uopšte.

Odjeljak 14 | Genderforce Švedska – slojeviti pristup integraciji rodnih pitanja u institucije sektora bezbjednosti u Švedskoj[66]

Kao polazište u svom radu Genderforce Švedska uzima sprovođenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a. Finansirana je od strane Inicijative za jednakost Evropske unije, a partner je:

- Švedskih oružanih snaga
- Švedske policije
- Švedske agencije za spasavanje (SRSA)
- Kvinna till Kvinna (organizacije žena)
- Udruženja vojnih oficira Švedske
- Ženske dobrovoljačke odbrambene organizacije iz Švedske

Njeni ključni ciljevi su da se unaprijedi rodna ravnoteža i promoviše integracija rodnih perspektiva u švedske vojne i civilne operacije pružanja pomoći i mirovne operacije u postkonfliktnim društvima. Kako bi se postigli ovi ciljevi, pokrenuto je osam projekata:

1. **Povećanje regrutovanja žena:** Proces zapošljavanja i regrutovanja u partnerskim organizacijama je procjenjen iz rodne perspektive i date su određene preporuke. Jedan od primjera je način na koji je SRSA izmijenila proces zapošljavanja, na primjer putem oglašavanja u časopisima za žene. Po riječima savjetnice za rodna pitanja Suzan Aksmaher: „U današnje vrijeme definitivno šaljemo više žena u područja vojnih operacija." Kao drugi primjer bi mogao da posluži način na koji je Nordijska borbena grupa postavila sebi za cilj da regrutuje 8% žena. (Švedske oružane snage trenutno upošljavaju oko 5% žena).
2. **Rodno odgovorni strateški dokumenti:** Strateški dokumenti vlade i institucija su analizirani u smislu rodne osjetljivosti kako bi se identifikovale konkretne oblasti koje je trebalo poboljšati, a sa ciljem da se dobiju mandati za misije i operacije koji će sadržavati jasna uputstva o rodnoj ravnopravnosti i aktivnom učešću žena. Predložene su i nove teme o kojima treba izvještavati kao npr.: „Koje lokalne organizacije žena su kontaktirane kako bi se uključile u proces?" i „Koje prijetnje bezbjednosti žena su primjećene?"
3. **Civilno-vojna saradnja na terenu:** Nacionalni koledž za odbranu Švedske je sproveo studiju kako bi se razjasnile uloge civila i vojnih lica i načini civilno-vojne saradnje na sprovođenju Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a. Jedna od preporuka ove studije je bila da se formira mreža civila i vojnih lica iz Švedske kako bi se unaprijedila njihova međusobna saradnja.
4. **Savjetnik za rodna pitanja:** Osmišljen je program za obuku savjetnika za rodna pitanja, kako bi se formirao tim savjetnika za međunarodne operacije.
5. **Program za obuku o rodnim pitanjima:** Kako upravljačka struktura u vrhu organizacije uvijek ima moć i sposobnost da utiče na strukturu i ponašanje u organizacijama, to su 12 viših zvaničnika izabrani da pohađaju program obuke o rodnim pitanjima. Generalmajor Sverker Goranson, načelnik Generalštaba Vojske Švedske, je naveo da je za njega ovaj program predstavljao veoma pozitivno iskustvo i da je promijenio njegov način razmišljanja, govora i djelovanja, što je, između ostalog, doprinijelo ostvarivanju efektivnije komunikacije.
6. **Sprječavanje trgovine ljudima:** Ovaj program obuke je namijenjen osoblju u međunarodnim operacijama, a tiče se načina na koji mogu prepoznati da se radi o trgovini ljudima.
7. **Obuka o rodnim pitanjima:** Razvijene su metode obuke o rodnim pitanjima i Rezoluciji 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a i sredstva za njeno sprovođenje. Oružane snage Švedske su već usvojile ovakvu obuku za svoje osoblje u međunarodnim mirovnim operacijama. Cilj je i da se obuka o rodnim pitanjima uvrsti u nastavni plan i program švedskih vojnih škola, švedske Nacionalne policijske akademije i Nacionalnog koledža za odbranu Švedske.
8. **Jačanje položaja žena iz lokalne zajednice:** Naručeno je da se izradi izvještaj o dobroj i lošoj praksi do koje se dolazi uključivanjem žena iz lokalne zajednice u proces planiranja, sprovođenja i vrednovanja vojnih i humanitarnih operacija. Cilj istraživanja je da se njegovi rezultati uvrste u obuku prije angažovanja trupa.

- Da li su podaci u okviru NiV-a razvrstani po polu i godištu?
- Da li su ciljevi, pokazatelji i referentne tačke vezani za rodna pitanja postignuti? Da li postoje mjere kojima se mogu inicirati izmjene ukoliko oni nisu postignuti?
- Kakav je bio sveukupni uticaj ovog programa na muškarce, žene, djevojke, djevojčice, mladiće i dječake? Da li su programom povećani njihova bezbjednost i pristup pravosuđu?
- Koje dobre i loše prakse u vezi rodnih pitanja se mogu prepoznati? Na koji se način one mogu uvrstiti u pripremu budućih programa?
- Na koji način su rezultati vrednovanja saopšteni muškarcima i ženama uključenima u proces RSB-a i onima koji/e žive u zajednicama na koje se ova reforma odnosi?

Promovisanje jednakog učešća žena i muškaraca

- Da li krajnji korisnici i korisnice u jednakoj mjeri učestvuju u procesu NiV-a?
- Da li su u okviru procesa NiV preduzete posebne mjere kako bi se doprlo do marginalizovanih krajnjih korisnika, kao što su npr. seoske zajednice i nepismeni?
- Da li su muškarci i žene u adekvatnoj mjeri uključeni u program RSB-a? Da li su njihovi stavovi uvršteni u program?
- Na koji način je program uticao na učešće muškaraca i žena u institucijama sektora bezbjednosti i na nadzor nad sektorom bezbjednosti?

7 Integracija rodnih pitanja u RSB u specifičnim kontekstima

Reforma sektora bezbjednosti se razlikuje od jednog reformskog konteksta do drugog. U suštini, svaka pojedinačna država koja prolazi kroz proces RSB-a predstavlja slučaj za sebe, a samim tim i drugačiji reformski kontekst. U svakom slučaju, iz čisto analitičkih razloga, može se reći da postoji određeni broj širih konteksta RSB-a koji se mogu označiti kao: postkonfliktni, tranzicioni, razvojni i razvijeni kontekst (vidi Tabelu 1).

7.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

U postkonfliktnim društvima, RSB je neophodna kako bi se spriječio novi konflikt i ojačala javna bezbjednost, što je opet neophodno da bi se započele aktivnosti na rekonstrukciji i razvoju.U zavisnosti od konteksta, RSB može da podrazumijeva reformu postojećih bezbjednosnih institucija ili izgradnju posve novih institucija sektora bezbjednosti. Često javnost u velikoj mjeri traži da se sprovedu promjene u ovim kontekstima pa vlade u tranziciji podržavanjem RSB-a mogu poslati signal raskidanja sa prošlošću. Može postojati i veliki interes međunarodnih organizacija i donatora da podrže procese RSB-a bilo putem pomoći za razvoj ili putem mirovnih operacija. U postkonfliktnom kontekstu postoje velike mogućnosti da se RSB poveže sa odgovarajućim inicijativama,

Tabela 1 Reforma sektora bezbjednosti u različitim kontekstima[69]

	Zemlje u razvoju	Zemlje u tranziciji	Zemlje u postkonfliktnom periodu	Razvijene zemlje
Ključni kriterijumi	Nivo ekonomskog razvoja	Priroda političkog sistema	Specifičnost bezbjednosne situacije	Politička volja
Ključni izazovi	Razvojni deficit.Pretjerana vojna potrošnja; loše vođen sektor bezbjednosti dovodi do neefikasnog pružanja bezbjednosti, čime se i onako rijetka sredstva ne ulažu u razvoj već se odvraćaju od njega.	Nedostatak demokratije. Preveliki vojno-industrijski kompleks u koji se previše ulaže; jaka država, ali slabe institucije civilnog društva; nedostaci pri sprovođenju politike RSB-a.	Nedovoljna bezbjednosti i nepostojanje demokratije. Propale institucije vlade i civilnog društva; raseljeno stanovništvo; privatizovana bezbjednost; mogućnost pojave manjeg oružanog otpora; velika količina malokalibarskog oružja i protivpješadijskih mina.	Politička volja. Povremeno se javlja relativno veliki broj oružanih snaga koje su i previše opremljene.
Mogućnosti za sprovođenje RSB-a	Promjenjive (u zavisnosti od političke posvećenosti reformama, jačine državnih institucija, uloge i stanja u kojem se nalaze bezbjednosne snage, regionalne bezbjednosne situacije, odnosa donatora prema RSB-u, itd.).	Prilično dobre (jake državne institucije, profesionalne bezbjednosne snage, širi proces demokratizacije), čak su i bolje ukoliko postoje podsticaji sa strane (npr. pristupanje EU ili NATO-u).	Prilično loše (slabe i osporavane državne institucije, privatizacija bezbjednosti, zavisnost od mirovne podrške/interventnih snaga).	Promjenjive (u zavisnosti od političke posvećenosti reformi i relativne snage vojno-industrijskog kompleksa); jake državne institucije i zajednica OCD-a, ali velika distanca između njih.
Opšti reformski proces	Prelaz sa nerazvijene na razvijenu ekonomiju.	Prelaz sa autoritarnog na demokratski sistem.	Prelaz sa žestokih sukoba na mir.	Odgovor na promjene u bezbjednosnoj sredini.
Tip spoljašnjih uticaja	Pomoć za razvoj uslovljena zadovoljavanjem političkih kriterijuma.	Pristup institucijama na multilateralnom nivou je podsticaj za reformu.	Vojna intervencija /okupacija; uglavnom mirovne operacije pod vođstvom UN-a.	Najčešće nijedan.
Ključni spoljašnji učesnici	Akteri na polju razvoja/ finansijeri: donatori na multilateralnom nivou (npr. OECD, UNDP, Svjetska Banka); donatori sa bilateralnog nivoa; učesnici koji nijesu sa državnog nivoa.	Akteri na polju bezbjednosti: sa međunarodnog nivoa (npr. EU, NATO, OEBS); vlade država; učesnici koji nijesu sa državnog nivoa (npr. međunarodne NVO, privatne vojne kompanije).	Akteri na polju bezbjednosti: interventne snage; mirovne snage pod međunarodnim patronatom; učesnici koji nijesu sa državnog nivoa (npr. privatne vojne kompanije).	Najčešće niko.

poput: pregovaranja o mirovnim sporazumima i njihovom sprovođenju, razoružavanja, demobilizacije i reintegracije boraca (RDR-a), obezbjeđivanja pravde u tranzicionom periodu i kontrolom lakog naoružanja.[70]

Tokom oružanih sukoba, rodne uloge se drastično mijenjaju jer muškarci i žene preuzimaju nove odgovornosti. Ovim se otvaraju mogućnosti za veće učestvovanje žena u javnom životu, uključujući tu i učestvovanje u institucijama sektora bezbjednosti i u donošenju odluka o bezbjednosnim pitanjima. U postkonfliktnom periodu često postoji pritisak da se svi vrate tradicionalnim rodnim ulogama. Procesi RSB-a bi trebalo da podrže pozitivne promjene koje su se eventualno desile tokom konflikta, istovremeno pokušavajući da riješe problem velikog nivoa postkonfliktnog RN-a.

Izazovi u integraciji rodnih pitanja

- U procese RDR-a71 često nijesu uključene žene i djevojke (vidi Odjeljak 15).
- Pritisak da se institucije sektora bezbjednosti izgrade na brzinu može rezultirati nedovoljnim stavljanjem rodnih pitanja kao prioriteta pri zapošljavanju, obuci i logističkoj podršci.
- Nedostatak infrastrukture i kapaciteta može ženama da onemogući pristup institucijama pravosuđa.
- Često nedostaje povjerenje civila u institucije sektora bezbjednosti usljed njihovog ranijeg kršenja ljudskih prava, što stvara veće poteškoće pri zapošljavanju žena.
- Može se desiti da žene nemaju profesionalnih kvalifikacija ili vještina kako bi se zaposlile u institucijama sektora bezbjednosti.

Mogućnosti i sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Učešće organizacija žena u mirovnim procesima može da predstavlja osnovu za uključivanje žena i integrisanje rodnih pitanja u procese RSB-a:
  - Uključite organizacije žena i muškaraca u donošenje bezbjednosne politike i izgrađivanje rodnih kapaciteta novoprimljenog osoblja sektora bezbjednosti.
- Sveobuhvatna reforma institucija sektora bezbjednosti, uključujući obimno regrutovanje i obuku zaposlenih u sektoru bezbjednosti, stvara mogućnosti za integraciju rodnih pitanja:
  - Obezbijedite obuku o rodnim pitanjima svih zaposlenih u sektoru bezbjednosti.
  - Bezbjedonosno provjerite novozaposlene u smislu da li su i kada prekršili ljudska prava, uključujući i da li su počinili RN.
  - Uvrstite rodna pitanja u rad UN-a i ostalih međunarodnih organizacija, kao i u obuku na bilateralnom nivou zaposlenih u policiji, vojsci, pravosuđu, kaznenim institucijama i vladi.
- Promjenjivost rodnih uloga tokom oružanih sukoba može da otvori prostor za povećano učešće žena u sektoru bezbjednosti:
  - Postavite jasne ciljeve za zapošljavanje žena, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje.
  - Obezbijedite podsticaj za demobilisane žene borce da se pridruže vojsci i policiji.
- Proces RDR-a može poslužiti kao osnova za bavljenje rodnim pitanjima:
  - Obezbijedite zadovoljenje bezbjednosnih potreba muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka putem procesa RDR-a.
  - Uključite programe za sprečavanje RN-a nad demobilisanim borcima tokom procesa RDR-e.
- Međunarodne institucije i donatori mogu obezbijediti sredstva kojima bi se podržali rodno osjetljivi procesi RSB-a.
  - Podstaknite donatore da finansijski potpomognu rodne inicijative, uključujući pružanje logističke podrške i nabavku opreme za žensko osoblje sektora bezbjednosti.

7.2 Zemlje u tranziciji

„Zemlje u tranziciji“ se, u ekonomskom smislu, definišu kao zemlje koje prelaze iz centralizovane ekonomije u tržišnu ekonomiju, kao što je slučaj sa nezavisnim zemljama Komonvelta i nekim državama jugoistočne Evrope.[79] Za ove države su često karakteristični

Odjeljak 15 Učešće ženskih grupa u procesu RDR-a u Liberiji

U proteklih nekoliko godina, usljed sve jače svijesti o broju i oblicima učestvovanja žena i djevojaka u oružanim sukobima, i prepoznavanja da su isključene iz procesa RDR, pojavila se potreba da se rodna dimenzija integriše u proces RDR.[72] Procjenjuje se da je za 88% djevojaka-vojnika bio uskraćen pristup RDR programima u Sijera Leoneu u periodu od 1998. do 2002. godine.[73] Lista Razvojnog fonda Ujedinjenih nacija za pitanja žena (UNIFEM) o *Rodno osviještenom razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji* i Integrisani standardi UN-a o RDR-u (IDDRS) sada pružaju detaljne smjernice o tome na koji način zadovoljiti specifične bezbjednosne potrebe žena i djevojaka tokom procesa RDR.[74]

U Liberiji su lokalne organizacije žena bile ključni partneri u pripremanju i distribuciji informacija o RDR. Početne procjene potreba predviđale su da će oko 2.000 žena vojnika proći kroz proces RDR-a.[75] 2003. godine, grupe žena su se ujedinile pod sloganom „Zabrinute žene Liberije“ i uključile se u proces RDR-a. U saradnji sa Misijom UN-a i Ministarstvom za rodna pitanja i razvoj, grupe žena su pomogle u osmišljavanju kampanje podizanja svijesti javnosti, u kojoj su uz pomoć štampanih medija i radija podstakle žene i djevojke da se uključe u proces RDR-a.[76] Do februara 2005. godine, 22.370 žena i 2.440 djevojaka je razoružano i demobilizovano, od ukupno 101.495 osoba uključenih u program RDR-a. Prepoznato je prisustvo žena vojnika i „žena uključenih u oružane snage“.[77] Do kraja 2006. godine, 13.223 od ukupnog broja ovih žena je reintegrisano u društvo, uglavnom u oblasti poljoprivrede, formalnog obrazovanja ili stručnog usavršavanja.[78]

Odjeljak 16 Obuka o rodnim pitanjima za sudije[83]

Međunarodno udruženje sudijinica okuplja više od 4.000 sudijinica iz 87 zemalja.

1997. godine, ono je pokrenulo trogodišnji program za obuku o ljudskim pravima namijenjen sudijama i profesionalcima u pet država Južne Amerike o primjeni međunarodnih i regionalnih konvencija o ljudskim pravima na slučajeve diskriminacije ili nasilja nad ženama pokrenutim pred domaćim sudovima. Od 2000. godine, njegov program Pravna nauka o programu jednakosti (JEP) se proširio i na Centralnu Ameriku, istočnu Afriku i južnu Afriku. Ukupno je više od 1.300 sudija, i muškaraca i žena, učestvovalo u JEP-u u 12 zemalja.

JEP radionice i seminari okupljaju sudije kako bi se oni koncentrisali na konkretno značenje apstraktnih garancija jednake zaštite i nediskriminacije. Putem studija slučaja i vježbi rješavanja zadatih problema, sudije razmjenjuju mišljenja sa kolegama i produbljuju svoje razumijevanje i poznavanje međunarodnog prava primijenjenog na domaće zakonodavstvo.

JEP je:

- Razvio međunarodnu sudsku zajednicu o ljudskim pravima. Sudije i porotnici obučeni u JEP-u sada čine jezgro regionalnih mreža koje mogu da podrže jedna drugu i da podstaknu kolege sudije da se upuste u suđenja po ovim pitanjima.
- Promjenio postojeće stavove i prakse. Mnogi od sudija koji su prošli obuku u okviru JEP-a tvrde da ih je program naučio da prepoznaju i brzo reaguju na prirodu i obim porodičnog nasilja i rodne diskriminacije; da ih je naučio da prepoznaju potisnute predrasude, sopstvene i tuđe, kao i stereotipove koji održavaju ove predrasude; te da prepoznaju djelotvornije i senzitivnije načine za ispitivanje svjedoka u ovim slučajevima.
- Prilagodio nastavni plan i program obukama koje se ne tiču samo sudija. Učesnici JEP programa su materijal koji se koristi u okviru ovog programa uvrstili u svoj nastavni plan i program obuke učenika srednjih škola i studenata, kao i u programe obuke za policiju, advokate, socijalne radnika, ljekare i druga stručna lica.
- Dobio podršku sudova, državnih agencija i pravosudnih institucija. U Keniji, Ugandi i Tanzaniji, na primjer, vrhovne sudije su javno objavili podršku JEP-u i program usvojili kao zvanični studijski program na svojim institutima za obuku sudija.

preveliki i previše opremljen vojno-industrijski kompleks, jaki centralizovani državni sistem i slabe organizacije civilnog društva.[80] Prepreke RSB-u mogu biti i autoritarna politička vlast, nepotizam i umiješanost policije u kriminalne radnje i korupciju. Civilni nadzor gotovo da ne postoji. Do procesa RSB-a je došlo putem pritisaka iz inostranstva, npr. od strane EU i NATO-a, a pokrenut je bilateralnim ili multilateralnim sporazumima.[81]

Izazovi u integraciji rodnih pitanja

- Usljed korupcije i kršenja ljudskih prava, rodna pitanja često nijesu prioritet u okviru procesa RSB-a.
- Nedostaju mehanizmi za određivanje odgovornosti.
- Nizak nivo povjerenja javnosti u sektor bezbjednosti može da zapošljavanje žena i saradnju sa organizacijama žena učini teškima.

Mogućnosti i sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Ciljevi poput EU ili NATO članstva ili pridruživanja policijskim ili vojnim trupama mirovnih misija UN-a, mogu da posluže kao podsticaj da se u okviru RSB-a pozabave i rodnim pitanjima.
- Zabrinutost usljed sve veće trgovine ženama i djevojkama može biti polazna tačka za rješavanje specifičnih bezbjednosnih potreba žena i djevojaka, te potrebe za prisustvom ženskog osoblja u sektoru bezbjednosti.
- U pojedinim zemljama u tranziciji post-sovjetsko nasljeđe uključuje ravnomjerniju zastupljenost žena i muškaraca u institucijama sektora bezbjednosti, kao što su oružane snage i policija.
- Prelazak sa obaveznog služenja vojnog roka na potpuno profesionalne oružane snage i visoko obrazovanje žena mogu otvoriti mogućnosti za uključivanje žena. Osim ovoga, visoka stopa nezaposlenosti može učiniti da oružane snage ženama postanu primamljivije mjesto za zaposlenje nego što su to bile ranije.

7.3 Zemlje u razvoju

Termin „zemlje u razvoju“ uopšteno podrazumijeva zemlje sa niskim bruto nacionalnim dohotkom i zemlje koje su na niskoj poziciji u Indeksu ljudskog razvoja. UN opisuje Afriku, Aziju (izuzev Japana), Karibe, Centralnu Ameriku, Okeaniju (osim Australije i Novog Zelanda) i Južnu Ameriku kao „regione u razvoju“.[82] Finansiranje RSB-a u zemljama u razvoju je obično rijetko prisutno zbog nedostatka sredstava neophodnih za funkcionisanje sektora bezbjednosti, zavisnost o korupciji usljed nedostatka sredstava za život, ličnih interesa pojedinaca, ograničene transparentnosti i slabih struktura demokratskog upravljanja. Procesi reforme sektora bezbjednosti u zemljama u razvoju se usredsrijeđuju na reformisanje postojećih institucija kako bi se formirao profesionalan i odgovoran sektor bezbjednosti odgovarajuće veličine i to putem smanjenja korupcije i kršenja ljudskih prava, izgradnjom tehničke stručnosti i povećanjem demokratskog nadzora.

Izazovi u integraciji rodnih pitanja

- Nedostatak državnih sredstava i nadzora mogu da dovedu do niskog nivoa sprječavanja i odgovornosti za kršenje ljudskih prava od strane osoblja sektora

Odjeljak 17 Plan RSB-a za države Sjevera[84]

Vlade donatori i multilateralne organizacije RSB vide kao ključnu potrebu isključivo u zemljama u razvoju. Ipak, potreba za reformom sektora bezbjednosti je isto toliko velika i u mnogim industrijskim zemljama, uključujući tu i mnoge države donatore. Razvoj plana „RSB-a za države sjevera" bi mogao da obuhvati sljedeća pitanja:

- Kršenje međunarodnog prava kojim se zabranjuju upotreba sile i prijetnja silom.
- Ograničena uloga parlamenta kada vlade odluče da uđu u ratni sukob i manipulacija informacijama i javnim mnijenjem pri donošenju tih odluka.
- Nepridržavanje odredaba Ženevskih konvencija i zabrana zlostavljanja.
- Prodaja oružja i ostali oblici podrške opstanka represivnih režima.
- Tajno finansiranje bezbjednosnih službi u zemljama u razvoju, podsticanje korupcije i sukoba.
- Ugrožavanje građanskih sloboda u industrijskim zemljama i podrška represivnim mjerama u zemljama u razvoju kao dijelu aktivnosti u „ratu protiv terora".
- Dvostruki standardi u vezi sa oružjem za masovno uništenje.
- Održavanje zastarjelih i neadekvatnih odnosa snaga u Savjetu bezbjednosti UN-a.

bezbjednosti, pogotovu u obliku RN-a.

- Uslijed činjenice da su žene generalno materijalno siromašne, visok nivo korupcije naročito onemogućava ženama pristup pravdi.
- U mnogim državama ne postoji adekvatno nacionalno zakonodavstvo koje bi sve vrste RN-a tretiralo kao krivično djelo.
- Nasljeđe nametnutih razvojnih projekata može rezultirati shvatanjem pitanja rodne jednakosti i RSB-a kao nečeg što je nametnuto izvana.

Mogućnosti i sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Razvojne inicijative mogu da predstavljaju polaznu tačku za jačanje bezbjednosti i obezbjeđivanje pristupa pravdi za muškarce, žene, djevojke i mladiće, kao i za rješavanje RN-a i uključivanje organizacija žena i muškaraca.
- Organizacije civilnog društva najčešće popunjavaju sve praznine države u pružanju bezbjednosti, kao što su npr. pomoć zatvorenicima i obezbjeđivanje usluga policije i pravosudnih organa u zajednici. One mogu da budu partneri koji će identifikovati i pozabaviti se posebnim bezbjednosnim potrebama žena, muškaraca, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka.
- Pravljenje rodno osjetljivog plana bezbjednosti građana na opštinskom nivou uz učešće organizacija žena može biti isplativa mjera bezbjednosti.

7.4 Razvijene zemlje

Termin „razvijene zemlje" uopšteno podrazumijeva one zemlje koje imaju visok bruto nacionalni dohodak i koje se nalaze visoko na Indeksu ljudskog razvoja. UN opisuju Australiju, Kanadu, Izrael, Japan, Novi Zeland, Zapadnu i Sjevernu Evropu i SAD kao razvijene zemlje.[85] Premda se koncept RSB-a najčešće ne koristi u kontekstu razvijenih zemalja, često je i u njima neophodna reforma sektora bezbjednosti i do nje može doći na različitim nivoima. Reforme u razvijenim zemljama se često fokusiraju na pojedinačne institucije i na pitanja efikasnosti, pojačanog nadzora, rukovođenja i operativnih procedura kao što je uvođenje policije u zajednici. Razvijene zemlje mogu, takođe, da preduzmu reforme kako bi riješile pitanja nedovoljnog ili pretjeranog investiranja u svoj sektor bezbjednosti ili neefikasne upotrebe sredstava. Sektor bezbjednosti u razvijenim zemljama, u većini slučajeva, još uvijek treba da se razvija kako bi efikasno spriječio ili odgovorio na RN ili kako bi u njemu bila postignuta jednaka zastupljenost muškaraca i žena zaposlenih u institucijama tog sektora.

Razvijene zemlje su takođe i ključni akteri koji podržavaju procese RSB-a u postkonfliktnom, tranzicionom i razvojnom kontekstu.

Izazovi u integraciji rodnih pitanja

- Bezbjednosne prijetnje izvana, kao što je terorizam, mogu dobiti prioritet u odnosu na unutrašnje prijetnje bezbjednosti, što vodi ka isključivanju pitanja poput RN-a u bezbjednosnom planu.
- Može postojati veći stepen samodovoljnosti kada je u pitanju potreba žena i muškaraca za rodnom ravnopravnošću.
- U nekim državama, protivljenje pozitivnoj akciji može da podrije inicijative za povećanjem zapošljavanja, zadržavanja u službi i profesionalnog napredovanja žena u bezbjednosnim agencijama i za povećanjem broja žena u parlamentu i njihovom odlučivanju o bezbjednosnim pitanjima.

Mogućnosti i sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Odgovornost države po pitanju zakona o zabrani diskriminacije, o zločinima iz mržnje i o rodnoj ravnopravnosti može biti osnova za donošenje mjera za izgradnju kapaciteta institucija sektora bezbjednosti za rješavanje rodnih pitanja, na unutrašnjem planu i operativno.

Odjeljak 18 Udruženje osoblja, pripadnika LGBT populacije, u zatvorskom sistemu Velike Britanije[86]

U okviru Zatvorske službe NJ.V. Mreža za podršku lezbijskom, homoseksualnom, biseksualnom i transseksualnom osoblju (GALIPS) u Velikoj Britaniji služi kao primjer kako udruženja zaposlenih mogu da budu efikasna u borbi protiv diskriminacije. Pošto ju je 2000. godine pokrenuo jedan član osoblja zatvora koji se otvoreno deklarisao kao homoseksualac, Grupa za određivanje operativne politike zatvorske službe Velike Britanije je formalno priznala GALIPS 2004. godine i odobrila joj podršku i finansiranje. Tokom ove četiri godine, formulisani su poslovni razlozi i završeno istraživanje, ustanovljena je radna grupa, sproveden je odabir onih koji su pokazali interesovanje za učešće u mreži i organizovan je skup na kom se raspravljalo o potrebi za osnivanjem LGBT mreže. GALIPS trenutno ima četvoro stalno zaposlenih i preko 2.000 članova.

Cilj GALIPS-a je da „pruži profesionalnu podršku LGBT osoblju i da podrži borbu protiv diskriminacije bilo koje vrste u zatvorskoj službi". Ona sprovodi veliki broj aktivnosti koje obuhvataju:

- Postavljanje osoba za kontakt u različitim zatvorima.
- Održavanje obuke i skupova za podizanje svijesti za zaposlene u zatvorima.
- Uspostavljanje povjerljive telefonske linije za osoblje putem koje mogu da prijave maltretiranje i uznemiravanje homoseksualaca, da dobiju pomoć i savjet o tome kako da postupe u datim situacijama.
- Pružanje podrške timovima za kreiranje politike, kako bi se obezbijedilo da LGBT pitanja budu uvrštena u datu politiku.
- Povezivanje sa ostalim vladinim organima, organima krivičnog gonjenja, njihovim mrežama i ostalim kontaktima u okviru LGBT zajednice.

- Kadrovska politika bi mogla biti bolje razvijena i trebalo bi da podržava mjere kojima bi se rješavali seksualno uznemiravanje i diskriminacija, kao i ostali oblici RN-a u okviru institucija sektora bezbjednosti.
- Sve veće poteškoće pri zapošljavanju u određenim institucijama sektora bezbjednosti mogu da pruže dodatni podsticaj za povećanje zapošljavanja, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena.
- Organizacije civilnog društva koje okupljaju predstavnike lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne (LGBT) populacije će najvjerovatnije postati uočljivije i aktivnije u svom radu, te mogu postati partneri u borbi protiv nasilja i diskriminacije nad LGBT populacijom, uključujući i ove vrste nasilja u organizacijama sektora bezbjednosti (vidi Odjeljak 18).
- One države koje su donatori u procesu RSB-a imaju kapaciteta da rodna pitanja integrišu kroz svoju podršku procesu RSB. Trebale bi, na primjer,:
  - da se pobrinu da RSB inicijative koje one podržavaju u potpunosti obuhvataju rodna pitanja i da žene u potpunosti učestvuju u ovim inicijativama;
  - da obezbijede da osoblje uključeno u RSB unutar ministarstava za međunarodni razvoj i vanjske poslove posjeduje traženu stručnu osposobljenost za rješavanje rodnih pitanja.

8 Ključne preporuke

1. Izgraditi lokalno vlasništvo putem **punog uključivanja organizacija civilnog društva**, uključujući organizacije žena sa nacionalnog i lokalnog nivoa u procjenu, osmišljavanje, sprovođenje i nadgledanje/vrednovanje politika i programa RSB-a.
2. Pregledati i **revidirati postojeće zakone, politike i protokole vezane za bezbjednost** kako bi se obezbijedilo da ne budu diskriminatorske i da obuhvataju specifične bezbjednosne potrebe žena, muškaraca, mladića i djevojaka.
3. Unutar RSB-a sprovesti **specifične politike, mehanizme i programe kojima se sprječava, rješava i kažnjava rodno nasilje nad** ženama, muškarcima, djevojkama i mladićima.
4. Ustanoviti **pravila ponašanja** i ostale unutrašnje odredbe i mehanizme kojima se insistira na nultoj toleranciji prema rodnom nasilju, uključujući seksualno uznemiravanje od strane zaposlenih u sektoru bezbjednosti.
5. Ustanoviti strateške ciljeve i posebne inicijative kojima će se povećati **zapošljavanje, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena** i ostalih grupa koje nijesu dovoljno zastupljene u institucijama sektora bezbjednosti.
6. Uvrstiti posebnu **obuku o rodnim pitanjima** kao sastavni dio akademske obuke za osoblje sektora bezbjednosti na svim nivoima. Uvrstiti rodna pitanja u obuku osoblja sektora bezbjednosti.
7. Pojačati nadzor nad procesima RSB-a i obezbijediti da su **organi koji vrše nadzor nad sektorom bezbjednosti** rodno osjetljivi i da sarađuju sa organizacijama žena.
8. U svaku procjenu, istraživanje ili nadgledanje/vrednovanje unutar RSB-auklјučiti **podatke razložene po polu i nedoumice o rodnim pitanjima**, uključujući ona o bezbjednosnim potrebama, prioritetima i sposobnostima muškaraca, žena, djevojaka i mladića.
9. Izgraditi **svijest i kapacitete za razumijevanje rodnih pitanja** osoblja uključenog u RSB putem obuke o rodnim pitanjima, rada sa stručnjacima za rodna pitanja i uključivanjem rodne odgovornosti kao stavke u opis posla i u procjenu rada zaposlenih.

9 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

Centre for Security Sector Management -
http://www.ssronline.org/

DCAF *Gender and SSR Project (Projekat o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti)* -
http://www.dcaf.ch/gender-security-sector-reform/

Global Facilitation Network for SSR (Mreža za globalnu podršku RSB-u) -
http://www.ssrnetwork.net/

OSCE (OEBS)**/ODIHR -**
http://www.osce.org/odihr/

UNIFEM *Portal on Women, Peace and Security* –
http://www.womenwarpeace.org

UN-INSTRAW *Gender and SSR (Rodna pitanja i RSB)* -
http://www.un-instraw.org/en/gps/general/gender-and-security- sector-reform-5.html

WILPF *PeaceWomen* –
http://www.peacewomen.org

Vodiči i priručnici za praktičnu primjenu

GTZ, ***Gender and Citizen Security: Regional Training Module (Basic Text, Methodological Guide, Support Materials).*** (Rod i bezbjednost građana: moduli za regionalnu obuku – *osnovni tekst, metodološki vodič i dodatni materijali*). GTZ, 2005. Na engleskom i španskom jeziku.
http://www.gtzgenero.org.ni/publicaciones.php?idorigen=1

OECD DAC. ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice.*** (Priručnik *OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: Podrška bezbjednosti i pravdi*). (OECD: Pariz), 2007.
https://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

Valasek, K. i Nelson, K., ***Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (UNSCR 1325).*** (*Obezbijediti jednakost, učiniti mir rodno osjetljivim: Vodič za politiku i planiranje po pitanjima žena, mira i bezbjednosti*) (UN INSTRAW: Santo Domingo), 2006. Na engleskom i španskom jeziku.
http://www.un-instraw.org/en/docs/1325/1325-Guide-ENG.pdf

Članci i izvještaji koji se mogu naći na internetu

Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., 'Security Sector Reform', ***Inclusive Security, Sustainable Peace:***

A Toolkit for Advocacy and Action, *(„Reforma sektora bezbjednosti“, Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Priručnik za zalaganje za ova pitanja i akciju).* International Alert and Initiative for Inclusive Security, 2004.
http://www.international-alert.org/women/gpb_toolkit.htm

Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., ***Negotiating the Transition to Democracy and Transforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women***, *(„Pregovaranje o tranziciji ka demokratiji i transformacija sektora bezbjednosti: ključni doprinos žena iz Južne Afrike“)* Women Waging Peace, Washington DC, 2004.
http://www.huntalternatives.org/download/9_negotiating_the_transition_to_democracy_and_reforming_the_security_sector_the_vital_contributions_of_south_af rican_women.pdf

Farr, V., ***Voices from the Margins: A response to Security Sector Reform in Developing and Transitional Countries***, („*Glasovi sa margina društva: odgovor na reformu sektora bezbjednosti u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji*“) Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, 2004.
http://www.berghof-handbook.net/articles/ssr_farr.pdf

Nathan, L., ***Local Ownership of Security Sector Reform: A Guide for Donors,*** (*Lokalno vlasništvo nad reformom sektora bezbjednosti: vodič za donatore*). (DFID: London), septembar 2006.
http://www.crisisstates.com/download/others/SSRReform.pdf

Oelke, S., ***Security Sector Reform and Gender: Concepts and Points of Entry for Development Cooperation***, (*Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja: koncepti i mogućnosti za otvaranje saradnje na razvoju)*. (GTZ: Eschborn), 2007.
http://www.gtz.de/de/dokumente/en-ssr-gender-2007.pdf

Valasek, K., ‘Gender and Democratic Security Governance‘, ***Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector***. („*Rod i demokratsko upravljanje bezbjednošću“, Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)* Caparini, M., Cole, E. i Kinzelbach, K, (Renesans: Bratislava za UNDP i DCAF), 2008.

FUSNOTE

[1] OECD DAC, *Security System Reform and Governance,* DAC Guidelines and Reference Series. (*Reforma sektora bezbjednosti i uprava*, DAC smjernice i reference). (OECD: Pariz) 2005, str.20. <http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf>

[2] Hänggi, H., 'Making Sense of Security Sector Governance', *Challenges of Security Sector Governance*.(„Šta znači upravljanje sektorom bezbjednosti", *Izazovi pri upravljanju sektorom bezbjednosti*), ur. Hänggi, H. i Winkler, T.H. (DCAF: Ženeva) 2003, str.17-18.

[3] OECD DAC, str.20-21. Vidi takođe Hänggi, H., 'Making Sense of Security Sector Governance,' *Challenges of Security Sector Governance*, („Šta znači upravljanje sektorom bezbjednosti*", Izazovi pri upravljanju sektorom bezbjednosti*), ur. Hänggi, H., Winkler, T.H. (DCAF: Ženeva), 2003.

[4] Ball i ostali, *United Nations Development Report 2002, (Izvještaj Ujedinjenih nacija o razvoju za 2002. godinu),* (UNDP: Njujork) 2002, str.87. Grupe civilnog društva koje nijesu ustavno određene su uvrštene u definiciju OECD-DAC-a pod pojmom „nadzor". Međutim, njihovim uvrštenjem u smislu posebne kategorije, kao što je to učinjeno u Izvještaju UN-a o razvoju, prihvata se da civilno društvo, osim uloge koju ima u nadzoru, ima ključnu ulogu u pružanju bezbjednosti i obezbjeđivanju lokalnog vlasništva putem svog uključenja u osmišljavanje i sprovođenje RSB-a. Vidi takođe: Hänggi, H., 'Making Sense of Security Sector Governance', *Challenges of Security Sector Governance*, („Šta znači upravljanje sektorom bezbjednosti", *Izazovi pri upravljanju sektorom bezbjednosti),* ur. Hänggi, H. i Winkler, T.H. (DCAF: Ženeva) 2003.

[5] Na osnovu: Clingendael, International Alert and Saferworld, *Towards a Better Practice Framework in Security Sector Reform: Broadening the Debate* (Clingendel, Uzbuna na međunarodnom nivou i bezbjedan svijet, *Ka boljem praktičnom okviru u reformi sektora bezbjednosti: šira debata*), Occasional SSR Paper No. 1. (Clingendael, International Alert, Saferworld: Hag) avg. 2002, str.3-4; i Hänggi, H., 'Making Sense of Security Sector Governance', *Challenges of Security Sector Governance*, („Šta znači upravljanje sektorom bezbjednosti*", Izazovi pri upravljanju sektorom bezbjednosti),* ur. Hänggi, H. i Winkler, T.H. (DCAF: Ženeva) 2003, str.18.

[6] OECD DAC, *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti: podrška bezbjednost i pravdi)* (OECD: Pariz) 2007, str.21-22.

[7] Vidi GFN-SSR, *A Beginner's Guide to Security Sector Reform (SSR). (Vodič kroz reformu sektora bezbjednosti (RSB) za početnike).* (GFN-SSR: London) mart 2007, str.6.

[8] Kimmel, M.S., 'Global Masculinities: Restoration and Resistance', *A Man's World? Changing Men's Practices in a Globalized World,* („Muževnost u savremenom svijetu: ponovno uspostavljanje i otpornost", *Da li je ovo svijet muškaraca? Kako promijeniti ustaljenu „mušku" praksu u globalnom svijetu?*), ur. Pease, B. i Pringle, K. (Zed Books: Njujork) 2001, str.22.

[9] Cock, J., 'Gun Violence and Masculinity in Contemporary South Africa', *Changing Men in South Africa,* („Oružano nasilje i muževnost u savremenom južnoafričkom društvu", *Kako promijeniti muškarce u Južnoj Africi?*), ur. Morrell, R. (Zed Books: London) 2001, str.50-51.

[10] Whitworth, S., 'Militarized Masculinities and the Politics of Peacekeeping', *Critical Security Studies and World Politics',* („Militarizovani pojam muževnosti i politika očuvanja mira", *Kritičke studije o bezbjednosti i svjetska politika),* ur. Booth, K. (Lynne Rienner Publishers: Boulder, Kolorado) 2005, str. 96.

[11] Kaplan, D., 'The Military as a Second Bar Mitzvah: Combat Service as Initiation to Zionist Masculinity,' *Imagined Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East,* („Vojska kao druga Bar Micva: borba kao inicijacija u Zionističku muževnost", *Umišljena muškost: „muški" identitet i kultura na savremenom Srednjem istoku*), ur. Ghoussoub, M. i Sinclair- Webb, E. (Saqi Books: London) 2000, str.127.

[12] IASC, *Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings (Vodič za intervenciju u humanitarnim misijama u slučajevima rodnog nasilja),* sept. 2005.

[13] World Health Organization, *World Report on Violence and Health* (Svjetska zdravstvena organizacija, *Svjetski izvještaj o nasilju i zdravlju*). (WHO: Ženeva) 2002, str. 64.

[14] World Health Organization, *WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women* (Svjetska zdravstvena organizacija, *Studija WHO sprovedena u više zemalja o zdravlju žena i porodičnom nasilju nad ženama*), (WHO: Ženeva) 2005, str.14.

[15] International Action Network on Small Arms, *Gun violence: A Global Epidemic* (Mreža za međunarodnu akciju po pitanju lakog naoružanja, *Oružano nasilje: globalna epidemija*) (IANSA: London) 2006. <http://iansa.org/documents/2006/Gun-violence-a-global-epidemic.pdf>

[16] World Health Organization, *Small Arms and Global Health (*Svjetska zdravstvena organizacija*, Lako naoružanje i zdravlje na svjetskom nivou)* (WHO: Ženeva) 2001, str.3.

[17] Vlachová, M. i Biason, L., *Women in an Insecure World: Violence against Women, Facts, Figures and Analysis (Žene u nesigurnom svijetu: nasilje nad ženama, činjenice, podaci i analiza)* (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces: Ženeva) 2005, str.27.

[18] World Health Organization,(Svjetska zdravstvena organizacija) 2002, str.64.

[19] Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector (Seksualno nasilje tokom oružanih sukoba: pregled na globalnom nivou i implikacije po sektor bezbjednosti)* (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces: Ženeva) 2007, str. 55.

[20] Human Rights Watch, *No Escape: Male Rape in U.S. Prisons, (Bez izlaza: silovanja muškaraca u zatvorima u SAD)* HRW, 2000.

[21] Human Rights First, *Homophobia: 2007 Hate Crime Survey: Human Rights First (Homofobija: Pregled zločina mržnje 2007: Ljudska prava su na prvom mjestu)*, (Human Rights First: Njujork) 2007, str.11.

[22] Karl Engelbrektson, 'Resolution 1325 increases efficiency,' *Good and Bad Examples: lessons learned form working with United Nations Resolution 1325 in international missions* („Rezolucija 1325 utiče na jačanje efikasnosti", *Dobri i loši primjeri: lekcije naučene iz primjene Rezolucije 1325 UN-a u međunarodnim misijama)* (Uppsala: Genderforce) 2007, str.29.

[23] UN Economic and Social Council, Report of the Secretary-General, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the United Nations system, (Ekonomski i socijalni savjet UN-a, Izvještaj generalnog sekretara, Koordinacija politike i aktivnosti specijalizovanih agencija i ostalih organa sistema Ujedinjenih nacija: Uvrstiti rodnu perspektivu u svu politiku i programe sistema UN-a)* 12. jun 1997.

[24] Lars Wetterskog, 'Too much "moralizing" before deployment,' *Good and Bad Examples: lessons learned form working with United Nations Resolution 1325 in international missions* („Previše „moralizovanja" prije stacioniranja", *Dobri i loši primjeri: lekcije naučene iz primjene Rezolucije 1325 UN-a u međunarodnim misijama*) (Uppsala: Genderforce) 2007, str.40.

[25] Inter-Agency Standing Committee, *Women, Girls, Boys and Men, Different Needs – Equal Opportunities: Gender Handbook in Humanitarian Action,* (Stalni međuagencijski odbor, *Žene, djevojke,mladići i muškarci, različite potrebe-jednake mogućnosti: Priručnik o rodu za upotrebu u humanitarnim akcijama*) IASC, 2006, str.4-5.

[26] Funk, A., Lang, J.L. i Osterhaus, J., *Ending Violence Against Women and Girls – Protecting Human Rights: Good Practices for Development Cooperation (Okončati nasilje nad ženama i djevojkama - zaštititi ljudska prava: dobri primjeri za saradnju na razvoju)* (GTZ: Eschborn) 2005, str.47-48; Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R, *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector (Seksualno nasilje u oružanim sukobima: Globalni prikaz i posljedice po sektor bezbjednosti)* (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces: Ženeva) 2007, str.150-151.

[27] Nathan, L., *No Ownership, No Commitment: A Guide to Local Ownership of Security Sector Reform (Bez vlasništva, bez obaveze: Vodič za uspostavljanje lokalnog vlasništva nad reformom sektora bezbjednosti)* (University of Birmingham: Birmingem) maj 2007, str.3.

[28] Nathan, str.4.

[29] Nathan, str.2-3.

[30] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., *Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women. (Pregovori o tranziciji u demokratsko društvo i reformiranje sektora bezbjednosti: Ključni doprinosi žena Južne Afrike).* (Initiative for Inclusive Security, Vašington) 2004, str. 23-25.

[31] OECD DAC, 2007, str.174.

[32] OECD DAC, 2007.

[33] UN Department of Peacekeeping Operations, 'Enhancing the Operational Impact of Peacekeeping Operations: Gender Balance in Military and Police Services Deployed to UN Peacekeeping Missions', (Odjel za mirovne operacije UN-a, „Jačanje operativnog uticaja mirovnih operacija: rodna ravnoteža u vojnim i policijskim jedinicama angažovanim

umirovnim misijama UN-a“) Background Paper, UN DPKO Policy Dialogue, Njujork, 28-29. mart 2006, str.23.

34 Guéhenno, JM, UN USG za mirovne operacije, *Izjava za otvorenu debatu Savjeta bezbjednosti o sprovođenju Rezolucije 1325 o ženama, miru i bezbjednosti iz 2000. godine),* Sekretarijat UN-a, Njujork, 26. okt. 2006.

35 Inter-Parliamentary Union, *Women in Politics (Međuparlamentarna unija, Žene u politici)* (IPU i UN DPI: Ženeva) jan. 2005.

36 Lonsway, K. i ostali., *Hiring & Retaining More Women: The Advantages to Law Enforcement Agencies, (Zapošljavanje i zadržavanje u službi većeg broja žena: Prednosti za agencije za sprovođenje zakona)* National Center for Women & Policing, 2003, str.2.

37 UN Department of Peacekeeping Operations, Background Paper (Odjel za mirovne operacije UN-a, Informacija), str.23.

38 UN Department of Peacekeeping Operations, Background Paper (Odjel za mirovne operacije UN-a, Informacija); UN Department of Peacekeeping Operations, Final Report (Odjel za mirovne operacije UN-a, Finalni izvještaj).

39 Gehenova izjava pred Savjetom bezbjednosti , Debata o ženama, miru i bezbjednosti. 23 okt. 2007, S/PV.5766 *Provizorni izvještaj,* str.5.

40 McConnell, T., ‘All-Female Unit Keeps Peace in Liberia’, (Jedinica sačinjena isključivo od žena održava mir u Libiji) *The Christian Science Monitor*, 21. mart 2007.

41 Committee on Women in the NATO Forces and The Women’s Research & Education Institute, ‘Percentages of Female Soldiers in NATO Countries’ Armed Forces’ (Odbor za pitanja žena u NATO snagama i Institut za istraživanje i obuku žena, „Procenat žena vojnika u oružanim snagama zemalja članica NATO-a“) <http://www.nato.int/issues/women_nato/perc_fem_soldiers_2001_2006. pdf>; Committee on Women in the NATO Forces, ‘Percentages of Military Service Women in 2006’ (Odbor za pitanja žena u NATO snagama „Procenat žena koje služe vojsku u 2006. godini“)<http://www.nato.int/issues/women_nato/perc_fem_soldiers-2006.jpg>; Committee on Women in the NATO Forces, ‘Hungarian National Report for 2006’ (Odbor za pitanja žena u NATO snagama, „Mađarski nacionalni izvještaj za 2006. godinu“). <http://www.nato.int/ims/2006/win/pdf/hungarian_report_2006.pdf>

42 Pickup, F., Williams, S. i Sweetman, C., *Ending Violence Against Women: A Challenge for Development and Humanitarian Work (Okončati nasilje nad ženama: izazov razvoju i humanitarnom radu) (*Oxfam: Oksford) 2001, str.81.

43 UN Development Fund for Women, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women* (Razvojni fond UN-a za žene, *Ni minuta više: okončati nasilje nad ženama*) *(*UNIFEM: Njujork) 2003, str.8.

44 Vlachová, M. i Biason, L., str.57.

45 Jeanne Gregory i Sue Lees, *Policing Sexual Assault (Policijsko reagovanje na seksualno nasilje)* (Njujork: Routledge) 1999, str.133.

46 Carpenter, C., ‘Recognizing Gender-Based Violence Against Civilian Men and Boys in Conflict Situations,’ *Security Dialogue*, (Prepoznati rodno nasilje nad muškarcima i mladićima civilima u oružanim sukobima), Vol. 37(1): 2006, str.87.

47 Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector (Seksualno nasilje u oružanim sukobima: pregled na svjetskom nivou i implikacije na sektor bezbjednosti) (*Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces: Ženeva) 2007, str.159.

48 Viva Rio, ‘Projects: Citizen Police Practice Improvement Course’.
<http://www.vivario.org.br/publique/cgi/cgilua.exe/sys/start.htm?UserActiv eTemplate=%5Fvivario%5Fen&sid=31&infoid=162>; PeaceNews, ‘Viva Rio: farewell to arms in Brazil’ (Živeo Viva Rio: zbogom oružju u Brazilu).
<http://www.peacenews.info/issues/2452/245221.html>; IANSA, ‘NGO PROFILE: Viva Rio, Brazil’.
<http://www.iansa.org/women/bulletin1/ngo_profile_viva_rio.htm>

49 Widmer, M., Barker, G. i Buchanan, C., ‘Hitting the Target: Men and Guns’, (Pogoditi metu: muškarci i oružje) Revcon Policy Brief, (Centre for Humanitarian Dialogue: Ženeva) 2006.

50 OECD DAC, 2007, str.112.

51 OECD DAC, 2007, str.112.

52 OECD DAC, 2007, str.112-13.

53 Inter-Parliamentary Union, 31. okt. 2006.

54 Anderlini, S,N. i Conaway, C.P., ‘Security Sector Reform’, *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action,* („Reforma sektora bezbjednosti“, *Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Priručnik za zalaganje za ova pitanja i akciju*), International Alert and Initiative for Inclusive Security, 2004, str.37.

55 Equal Opportunities Commission, Press Release: ‘EOC and MoD sign new action plan to address sexual harassment in the Armed Forces’,(Komisija za jednake mogućnosti, saopštenje za javnost: „EOC i Ministarstvo odbrane potpisali novi Akcioni plan za rješavanje problema seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama“) 25. maj 2006.

56 Maley, J., ‘Sexual harassment rife in armed forces’, („Seksualno uznemiravanje u oružanim snagama“) *The Guardian,* 26. maj 2006.

57 National Organization for Women, *From The Citadel to Military Recruiting – Sexual Harassment in Military More Pervasive Than Ever,* (Nacionalna organizacija žena, *Od Citadele do regrutovanja u vojsku - seksualno uznemiravanje u vojsci je prisutnije nego ikada*) 1. sep. 2006.

58 Amnesty International. *Nigeria: Rape - the Silent Weapon, (Amnesti Internešenal, Nigerija: Silovanje-tajno oružje)* novembar 2006, str.28. <http://web.amnesty.org/library/index/ENGAFR440202006>

59 Zeigler, S.L i Gunderson, G.G., *Moving Beyond G.I. Jane: Women and the U.S. Military (Prevazići G.I. Jane: žene i vojska SAD-a)* (University Press of America: SAD) 2005, str.125.

60 ‘Agreement between the Ministry of Defence and the Equal Opportunities Commission on an Action Plan to Prevent and Deal Effectively with Sexual Harassment in the Armed Forces’. („Sporazum između Ministarstva odbrane i Komisije za jednake mogućnosti o Akcionom planu za sprečavanje i efikasno rješavanje slučajeva seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama“) <http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/13856EA1-1D13-4872-A5EF- 797D8EA3E025/0/mod_eoc_agreement.pdf>

61 Women and Equality Unit, UK Department of Trade and Industry, *Gender Impact Assessment*,(Jedinica za žene i jednakost, Britanski odjel za trgovinu i indsutriju, *Projena uticaja rodnih pitanja*) 2002, str.4. <http://www.womenandequalityunit.gov.uk/equality/gender_impact_asses sment.pdf>

62 Valasek, K., ‘Gender and Democratic Security Governance’, *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for CSOs on Democratic Security Governance,* („Rod i demokratsko upravljanje bezbjednošću“, *Javni nadzor nad sektorom bezbjednosti: priručnik za OCD o demokratskom upravljanju bezbjednošću*), ur. Caparini, M., Cole, E. i Kinzelbach, K. (Renesans: Bratislava za UNDP i DCAF), 2008.

63 OECD DAC, 2007, str.47.

64 OECD DAC, 2007, str.48.

65 Nathan, str.30-31.

66 Genderforce Sweden, *From Words to Action: Genderforce Sweden.* (Od riječi do djela: Genderforce Švedska) <http://www.genderforce.se/dokument/From_words_to_action.pdf>

67 OECD DAC, 2007, str.240-41.

68 OECD DAC, 2007, str.241-42.

69 Albrecht, P. i Barnes, K. ‘National Security Policy-Making and Gender’, *Gender and Security Sector Reform Toolkit,* („Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja“, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*) 2008. Prilagođeno iz Bryden, A. i Hänggi, H., ‘Reforming and Reconstructing the Security Sector’ („Reformiranje i obnavljanje sektora bezbjednosti“), (Ženeva: DCAF) 2005, str.30. <http://www.dcaf.ch/_docs/Yearbook2005/bm_sgpc_ch02.pdf>

70 OECD DAC. 2007, str.100-101.

71 RSB i RDR procesi su tijesno povezani. Vidi: Bryden, A., ‘Understanding the DDR-SSR Nexus: Building Sustainable Peace in Africa’, („Razumjeti povezanost RDR-RSB: izgradnja održivog mira u Africi“), Dokument na temu, Druga međunarodna konferencija o RDR-u i stabilnosti u Africi, Kinšasa, 2-14. jula 2007.

72 McKay, S. i Mazurana, D., *Where are the Girls? Girls in Fighting Forces in Northern Uganda, Sierra Leone and Mozambique: Their Lives During and After War (Gdje su djevojke? Djevojke u oružanim snagama u Sjevernoj Ugandi, Sijera Leoneu i Mozambiku: njihovi životi tokom i nakon rata)* (Kvebek: Rights & Democracy) 2004, str.14.

73 Izjava gđe Megi Paterson, višeg savjetnika u Odsjeku za rodnu ravnopravnost CIDA, ‘Forum Report’, *Women and Leadership: Voices for Security and Development*, („Izjava na forumu“ Žene i liderstvo: glasovi za bezbjednost i razvoj), Otava, Kanada, 28-29. nov. 2002, str.20.

74 UNIFEM, *Gender-Aware Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR): A Checklist, (Rodno osjetljivo razoružavanje, demobilizacija i reintegracija (RDR))* UNIFEM, 2004; ‘Women, Gender and DDR’, *Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards,* („Žene, rod i RDR“, *Integrisani standardi za razoružavanje, demobilizaciju i reintegraciju*) UNDDR, 2006.

75 DPKO, *Gender Mainstreaming in Peacekeeping Operations: Progress Report*, (Integracija rodnih pitanja u mirovne misije: izvještaj o napretku) Njujork, 2005, str.31.

76 UN Disarmament, Demobilisation and Reintegration Resource Centre, *Country Programme: Liberia,* (Istraživački centar UN-a za razoružavanje, demobilizaciju i reintegraciju, *Program za državu: Liberija*) 1. jun 2007. <http://www.unddr.org/countryprogrammes.php?c=52>

77 UNMIL, *Disarmament, Demobilization, Reintegration and Rehabilitation, (Razoružavanje, demobilizacija, reintegracija*

i rehabilitacija), 1. juni 2007. <http://www.unmil.org/content.asp?ccat=ddrr>

[78] <http://unmil.org/documents/OGA_Achievement_2004_2006.pdf>

[79] UN Statistics Division, *Composition of Macro Geographical (continental) Regions, Geographical sub-regions, and Selected Economic and Other Groupings.* (Odsjek UN-s za statistiku, *Sastav makro geografskih (kontinentalnih) regiona, geografskih podregiona i odabranih ekonomskih i drugih grupacija*) <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm#developed>

[80] Hänggi, H., 'Conceptualizing Security Sector Reform and Reconstruction', *Reform and Reconstruction of the Security Sector,* („Konceptualizacija reforme i obnove sektora bezbjednosti", *Reforma i obnova sektora bezbjednosti*), ur. Bryden, A. i Hänggi H., (DCAF; Munster, Njemačka) str.5-6.

[81] Wulf, H., *Security Sector Reform in Developing and Transitional Countries, (Reforma sektora bezbjednosti u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji),* Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, 2007, str.7.

[82] UN Statistics Division (Odsjek UN-a za statistiku).

[83] International Association of Women Judges, 'Jurisprudence of Equality Program'. (Međunarodno udruženje sudijinica, „Pravna nauka o programu jednakosti") <http://www.iawj.org/what/jep.asp>

[84] Odlomak iz: Nathan, L., *No Ownership, No Commitment: A Guide to Local Ownership of Security Sector Reform, (Bez vlasništva, bez obaveze: Vodič za uspostavljanje lokalnog vlasništva nad reformom sektora bezbjednosti),* (University of Birmingham: Birmingem) maj 2007, str.7.

[85] UN Statistics Division, (Odsjek UN-a za statistiku).

[86] GALIPS, *GALIPS Annual Report 2005-2006 (Godišnji izvještaj GALIPS-a za period 2005.-2006.)* (GALIPS: London) 2006, str.3-5.; Cowan, K., *Bullying: Preventing the Bullying and Harassment of Gay Employees (Maltretiranje: Sprječavanje maltretiranja i uznemiravanja osoblja homoseksualne orijentacije) (*Stonewall Workplace Guides: London) 2007, str.17.

Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za RSB?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u RSB?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Uloga rodnih pitanja u procjeni RSB-a

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a, te njihovog legitimiteta.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u značaj integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Zbog čega su rodna pitanja bitna za RSB?

Reforma sektora bezbjednosti podrazumijeva transformaciju sektora ili sistema bezbjednosti „koja obuhvata sve učesnike, njihove uloge, odgovornosti i aktivnosti, objedinjene u zajedničkom radu kako bi upravljali sistemom na način koji je usklađeniji sa demokratskim normama i čvrstim principima dobre uprave, te time doprinjeli dobrom funkcionisanju bezbjednosnog okvira“.[1] Sektor/sistem bezbjednosti obuhvata oružane snage, policiju, obavještajnu službu i graničnu upravu, nadzorne organe, poput parlamenta i vlade, pravosudne i krivične sisteme, vaninstitucionalne snage bezbjednosti i grupe civilnog društva.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod” se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol” označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja u procese RSB-a i u institucije sektora bezbjednosti unapređuje:

Lokalno vlasništvo

Legitimna i održiva RSB se zasniva na procesu kojim se upravlja i učestvuje sa lokalnog nivoa.

- Rodno-odgovorna RSB uzima u obzir različite bezbjednosne potrebe i prioritete putem konsultacija sa muškarcima i ženama iz različitih društvenih grupa.
- Organizacije civilnog društva za pitanja žena (OCD) mogu da posluže kao ključni most između lokalnih zajednica i kreatora politike bezbjednosti, jačajući lokalno vlasništvo putem saopštavanja svojih bezbjednosnih i pravnih potreba onima koji kreiraju politiku u ovoj oblasti i podizanjem svijesti ljudi u lokalnim zajednicama o procesu RSB-a.

Pružanja usluga u sektorima bezbjednosti i pravosuđa

Jedan od glavnih ciljeva RSB-a jeste da se unaprijedi pružanje usluga u sektorima bezbjednosti i pravosuđa. Rodno odgovorna RSB jača pružanje usluga i to:

- putem stvaranja reprezentativnijih institucija sektora bezbjednosti tj. institucija koje zapošljavaju različite kadrove koji su odraz stanovništva kojem treba pružiti usluge. Posebno, povećano zapošljavanje žena, njihovo zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje u bezbjednosnim službama i nadzornim tijelima se smatra neophodnim kako bi one bile institucije od povjerenja, djelotvorne i pune razumijevanja za potrebe građana.
- unapređivanjem procesa sprječavanja i reagovanja na rodno nasilje (RN) od strane sektora bezbjednosti (vidi Odjeljak 1). RN jeste nasilje koje se zasniva na rodnim razlikama, kao što su porodično nasilje, seksualno napastvovanje, trgovina ljudima i nasilje nad osobama homoseksualne orijentacije. Na svjetskom nivou, svaka treća žena je žrtva RN-a, što ovaj problem čini jednom od najvećih prijetnji bezbjednosti ljudi.[2] Muškarci, mladići i dječaci su takođe žrtve RN-a i mnogi se suočavaju sa još većim preprekama nego žene kada žele da ga prijave i potraže pravdu.

united nations instraw Part of UN WOMEN

DCAF a centre for security, development and the rule of law

Odjeljak 1 | Postkonfliktni pravosudni mehanizmi u Sijera Leoneu: djelotvorna borba protiv krivičnog djela seksualnog nasilja[3]

Procjenjuje se da je preko 250.000 žena silovano tokom desetogodišnjeg građanskog rata u Sijera Leoneu. Nakon rata, primjenjeni su brojni pravosudni mehanizmi, uključujući Specijalni sud za Sijera Leone i Komisiju za utvrđivanje istine i pomirenje, kao i tradicionalni pravosudni mehanizmi.

Specijalni sud je preduzeo mnogobrojne pozitivne korake kako bi se adekvatno riješila krivična djela seksualnog nasilja. Ovi koraci obuhvataju:

- usvajanje sveobuhvatne definicije seksualnog nasilja, kojom se obuhvata „silovanje, seksualno ropstvo, navođenje na prostituciju pod prisilom, održavanje trudnoće pod prisilom i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja“;
- određivanje specijalnog tužioca sa zadatkom da razvije plan krivičnog gonjenja počinioca krivičnog djela seksualnog nasilja;
- postavljanje dve iskusne istražiteljke (iz tima od njih deset) na zadatke istraživanja krivičnih djela seksualnog nasilja;
- usvajanje metoda saslušanja kojima se vodi računa o polu žrtve, kako se žrtve ne bi osjećale neprijatno kada prijavljuju krivično djelo seksualnog nasilja;
- naglasak na pripremi svjedoka kako bi svjedoci u potpunosti razumjeli posljedice svjedočenja.

Premda je prerano izvlačiti konačne zaključke o uspjehu sa kojim je Specijalni sud obradio krivična djela seksualnog nasilja, prve presude ovog suda (donešene 20. juna 2007. godine) uključivale su presude za krivična djela silovanja kao zločini protiv čovječnosti i za prisiljavanje na seksualno ropstvo.

- jačanjem saradnje između institucija sektora bezbjednosti i OCD, uključujući i grupe žena. OCD mogu pružiti komplementarne bezbjednosne i pravosudne usluge i pomoći da se izgrade kapaciteti institucija sektora bezbjednosti putem obuke, istraživanja i stručnih savjeta o rodnim pitanjima.

Nadzor nad i odgovornost sektora bezbjednosti

Osnovni cilj RSB-a jeste da se reformišu institucije sektora bezbjednosti tako da one budu transparentne, da poštuju vladavinu prava i ljudska prava i da podliježu demokratskoj civilnoj vlasti, kao što su parlament i pravosudni sistem. Rodno odgovorna RSB jača nadzor i odgovornost putem:

- povećanog učešća žena, stručnjaka za rodna pitanja i organizacija žena u organima koji vrše zvaničan nadzor i u procesima (vidi Odjeljak 2);
- rodno odgovornih inicijativa kojima se sprječava, odgovara na i kažnjava kršenje ljudskih prava od strane osoblja zaposlenog u sektoru bezbjednosti.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative na integraciji rodnih pitanja u RSB nije samo stvar operativne efikasnosti, već je neophodna radi postupanja uskladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995. god.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti* (2000. god.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u RSB?

Mogu se upotrijebiti dvije komplementarne strategije kako bi se rodna pitanja uvrstila u politiku i programiranje RSB-a, a to su:

4 *Integracija rodnih pitanja* koja obuhvata razmatranje uticaja koji sve politike i programi RSB-a imaju na žene, muškarce, mladiće i djevojke u svakoj fazi politike i programskog ciklusa, uključujući procjenu, planiranje, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje.

4 *Promovisanje jednakog učešća muškaraca i žena* jer su muškarci u prevelikoj mjeri zastupljeni u procesu RSB-a i u institucijama bezbjednosti, te je stoga neophodno preduzeti aktivnosti na povećanju zapošljavanja žena, njihovom zadržavanju u službi i profesionalnom napredovanju i treba obezbijediti učešće OCD-a, posebno organizacija žena.

Savjeti za ostvarivanje rodno odgovorne politike RSB-a

Integracija rodnih pitanja

4 Uključiti stručnjake za rodna pitanja, kao što su predstavnice iz ministarstava koja se bave pitanjima žena, poslanice u parlamentu sa iskustvom u bavljenju rodnim pitanjima i stručnjake iz OCD, u kreiranje politike RSB-a.

4 Izgraditi svijest o rodnim pitanjima i kapacitet tima/timova nadležnog/nadležnih za kreiranje, sprovođenje i vrednovanje politike RSB-a (npr. putem obuke o rodnoj ravnopravnosti ili kratkih predavanja).

4 Identifikovati i pokrenuti „šampione za rodna pitanja“, tj. one koji donose odluke na vodećim pozicijama, a koji podržavaju integraciju rodnih pitanja.

4 Sprovesti procjenu rodnog uticaja predložene politike RSB-a, te nadgledati i vrednovati njen uticaj na muškarce, žene, djevojke, djevojčice, mladiće i dječake.

Jednako učešće žena i muškaraca

4 Obezbijediti da se RSB zasniva na konsultativnom procesu u kome svi podjednako učestvuju, uključujući tu i predstavnike organizacija žena i muškaraca.

4 Obezbijediti da i žene i muškarci budu zastupljeni u timovima zaduženim za procjenu, kreiranje, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje politike RSB-a.

Savjeti za osmišljavanje rodno odgovornih programa RSB-a

„Ako želite da u nekoj oblasti postignete nivo stabilnosti, neophodno je da razumijete ulogu žena... Ukoliko žene su hranitelji porodice i obezbjeđuju hranu i vodu svojoj porodici iz dana u dan, patroliranje oblastima u kojima one rade će uvećati bezbjednost i omogućiti im da nesmetano nastave sa svojim radom. Ovo je taktička procjena...Stvaranje uslova za neometano funkcionisanje u svakodnevnom životu je, iz bezbjednosne perspektive, od ključnog značaja. Ono obezbjeđuje neophodnu osnovu stabilnosti.“

Brigadni general Karl Engelbrektson, zapovjednik Nordijskog bataljona[5]

U okvir za stvaranje programa RSB-a treba, takođe, uvrstiti rodna pitanja:

- **Ciljevi:** Da li ciljevi obuhvataju poboljšano pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga muškarcima, ženama, djevojkama, djevojčicama, mladićima i dječacima? Da

Odjeljak 2 | Učešće ženskih organizacija u reviziji stanja bezbjednosti i odbrane na Fidžiju[4]

Na Fidžiju su nevladine organizacije žena, u saradnji sa Ministarstvom za pitanja žena, dale svoje viđenje i svoj doprinos procesu revizije državne bezbjednosti i odbrane sprovedene 2003. godine. Sastale su se sa Komisijom Vlade Fidžija za reviziju državne bezbjednosti i odbrane kako bi razmotrile sljedeća pitanja:

- Na koji način je sproveden proces revizije?
- Ko je konsultovan?
- Koja pitanja su identifikovana kao prijetnja bezbjednosti?
- Na koji način su međunarodni standardi i norme, poput Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija, uvrštene u planiranje sistema programa odbrane?

Organizacije žena su dale konkretne preporuke, uključujući preporuku da se pri Savjetu za državnu bezbjednost imenuje ministar(ka) za pitanja žena sa stalnim mandatom i da žene budu zastupljene u okružnim i regionalnim odborima za bezbjednosna pitanja.

li obuhvataju veću zastupljenost i učešće u institucijama sektora bezbjednosti? Da li ciljevi obuhvataju povećanje odgovornosti i smanjenje kršenja ljudskih prava?

- **Korisnici:** Da li su jasno identifikovani krajnji korisnici RSB-a? Da li su uključene žene, djevojke, djevojčice i marginalizovane grupe muškaraca, mladića i dječaka?
- **Aktivnosti:** Da li su uvrštene inicijative za rješavanje specifičnih bezbjednosnih potreba žena, djevojaka i djevojčica kao i marginalizovanih grupa muškaraca, mladića i dječaka? Da li postoje aktivnosti kojima bi se uvećalo učešće žena i ostalih nedovoljno zastupljenih društvenih grupa u sektoru bezbjednosti? Kojim aktivnostima se rješava kršenje ljudskih prava počinjeno od strane zaposlenih u sektoru bezbjednosti?
- **Rezultati:** Da li su specifični rezultati namijenjeni ženama, muškarcima, djevojkama, djevojčicama, mladićima i dječacima? Ima li rezultata koji se odnose na sprječavanje RN-a, odgovor na njega i krivično gonjenje počinilaca RN-a, kao i na povećanje zapošljavanja, zadržavanja u službi i profesionalnog napredovanja žena u bezbjednosnim i pravosudnim institucijama?
- **Pokazatelji:** Da li postoje specifični pokazatelji kojima bi se pratilo u kojoj su mjeri postignuti rodni ciljevi i uticaj rodnih aktivnosti? Da li su pokazatelji razloženi po polu?
- **Budžet:** Da li su određena posebna sredstva za postizanje rodnih ciljeva, sprovođenje aktivnosti i postizanje rezultata?
- **Partneri:** Da li su organizacije žena i muškaraca, kao i organizacije koje se bave rodnim pitanjima, uključene kao potencijalni partneri? Da li identifikovani partneri imaju dovoljno kapaciteta i da li su se obavezali da rade na rodno odgovoran način? Da li su obaveze i očekivanja u vezi sa rodnim pitanjima jasno date u programskim dokumentima, sporazumima i ugovorima?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

U Priručniku 1 možete naći i ...

- Pitanja vezana za procjenu uticaja rodnih pitanja na bezbjednosnu politiku.
- Savjete o tome kako integrisati rodna pitanja u procjenu, planiranje, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje RSB-a.
- Proces procjene za agencije za sprovođenje zakona kako bi povećali zapošljavanje žena i njihov ostanak.
- Primjere dobre prakse iz procesa reformi sprovedenih u Brazilu, Demokratskoj Republici Kongo, Mađarskoj, Sijera Leoneu, Južnoj Africi, Švedskoj i Velikoj Britaniji.

U postkonfliktnom okruženju, RSB je neophodna kako bi se spriječilo ponovno izbijanje sukoba i ojačala javna bezbjednost, od čega su i jedno i drugo neophodni kako bi započeo proces obnove i razvoja. Premda je svaki kontekst specifičan, postoje određeni izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja u RSB nakon sukoba:

Izazovi u integraciji rodnih pitanja

- Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija boraca (RDR) su procesi kojim često žene i djevojke nijesu obuhvaćene.
- Pritisak da se na brzinu izgrade institucije sektora bezbjednosti može za rezultat imati nedovoljno davanje prioriteta rodnim pitanjima pri zapošljavanju, obuci i logističkoj podršci.
- Nedostatak infrastrukture i kapaciteta može da onemogući ženama pristup institucijama pravosuđa.
- Često nedostaje povjerenje civila u institucije sektora bezbjednosti uslijed njihovog ranijeg kršenja ljudskih prava, što stvara veće poteškoće pri zapošljavanju žena.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Punom reformom institucija sektora bezbjednosti se stvaraju mogućnosti za reviziju bezbjednosne politike i protokola u smislu njihove rodne odgovornosti; treba bezbjednosno provjeriti osoblje u smislu da li su kršili ljudska prava i počinili RN; treba obezbijediti obuku o rodnim pitanjima za novozaposlene i postaviti jasne ciljeve

Odjeljak 3 | Modernizacija policijskih snaga u Nikaragvi[6]

Modernizacija Nacionalnih policijskih snaga u Nikaragvi ukazuje na to koliko inicijative na integraciji rodnih pitanja i povećanju učešća žena mogu imati pozitivan odjek. Veliki broj rodnih reformi u okviru policijskih snaga u Nikaragvi je započet 90tih godina nakon pritiska ženskog pokreta u Nikaragvi i službenica policije. U okviru projekta koji je finansijski podržala Njemačka agencija za tehničku saradnju (GTZ), sprovedene su određene inicijative koje su obuhvatale sljedeće:

- uvođenje obuke o RN-u u nastavni plan i program policijskih akademija;
- policijske stanice u kojima rade samo žene, koje, u saradnji sa OCD, pružaju veliki broj usluga ženama i djeci žrtvama nasilja;
- reformu kriterijuma regrutovanja, uključujući prilagođenu fizičku obuku za žene i zahtjeve vezane za visinu, kao i prilagođene testove fizičke sposobnosti za žene;
- kadrovsku politiku koja bi omogućila policijskim službenicam da usklade posao i porodični život;
- osnivanje tzv. Consejo Consultivo de Género (Savjeta za konsultacije o rodnim pitanjima) koji bi poslužio kao forum za diskusiju i istraživanje radnih uslova za policijske službenice.

Danas 26% policijskih službenika u Nikaragvi čine žene, što predstavlja najveći procenat žena u policijskim snagama jedne države u svijetu. Policijske snage Nikaragve su proglašene za policijske snage koje imaju najbolje uslove za rad policijskih službenica u regionu i veoma su hvaljene zbog uspješno sprovedenih inicijativa na smanjenju seksualnog nasilja. Ove reforme su pomogle policijskim snagama u Nikaragvi da steknu legitimitet i kredibilitet u očima javnosti: u nedavno sprovedenom rangiranju po osnovu ugleda koje institucije u Nikaragvi uživaju u javnosti, policija se našla na drugom mjestu, daleko ispred katoličke crkve.

u vezi sa zapošljavanjem žena i njihovim zadržavanjem u službi.

- Procesi RDR-a mogu poslužiti kao osnova za bavljenje rodnim pitanjima, npr. putem obezbjeđivanja obuke o sprječavanju RN-a za veterane.
- Promjenjivost rodnih uloga tokom oružanih sukoba može da otvori prostor za povećano regrutovanje žena u oružane snage, uključujući i veteranke, i povećano učešće žena u javnom odlučivanju.
- Učešće organizacija žena u mirovnim operacijama i procesima pružanja bezbjednosti na lokalnom nivou može, kao učešće jakih partnera, da predstavlja osnovu za uključivanje žena i integrisanje rodnih pitanja u procese RSB-a.
- Međunarodne institucije i donatori mogu da obezbijede sredstva za podršku rodno odgovornom procesu RSB-a.

Uloga rodnih pitanja u procjeni RSB-a

Rodna pitanja se mogu integrisati u različite vrste procjene, nadgledanje i vrednovanja RSB-a, kako bi se uvećale njihova tačnost i relevantnost. Ključna pitanja koja se mogu postaviti obuhvataju:

- Koje su specifične bezbjedonosne potrebe, shvatanja i prioriteti muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka?
- Da li je ženama, muškarcima, mladićima i djevojkama omogućen pristup pravosudnim i bezbjednosnim uslugama?
- Da li su zakonodavne odredbe vezane za bezbjednost, te politika i protokoli rodno osjetljivi? Da li postoje odgovarajuće zakonodavne odredbe o borbi protiv RN? Da li su interno primijenjena pravila ponašanja i politika protiv seksualnog uznemiravanja i da li su adekvatno propraćeni?
- Da li postoje adekvatna sredstva i programi za sprečavanje RN-a, odgovor na njega i kažnjavanje RN-a?
- Da li kadar sektora bezbjednosti posjeduje dovoljno kapaciteta da rodna pitanja uvrsti u svoje svakodnevne aktivnosti? Da li im je obezbijeđena odgovarajuća obuka o rodnoj ravnopravnosti?
- Koliko muškaraca i žena radi u institucijama sektora bezbjednosti, na kojoj poziciji i u kom činu?
- Kakva je radna sredina u institucijama sektora bezbjednosti? Da li su u njima prisutni seksualno uznemiravanje i drugi oblici kršenja ljudskih prava?
- Da li u organima za nadzor nad sektorom bezbjednosti rade žene, da li se oni konsultuju sa organizacijama žena i da li prate slučajeve RN-a?
- Koje rodno odgovorne bezbjednosne i pravosudne institucije već postoje na lokalnom i na državnom nivou?
- Koje OCD se već bave rodnim i bezbjednosnim pitanjima i na koji način se te inicijative mogu podržati?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

Anderlini, S.N. i Conaway, C.P. – 'Security Sector Reform', ***Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action*** (*„Reforma sektora bezbjednosti", Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Priručnik za zalaganje za ova pitanja i akciju*), 2004.

Nathan, L. – ***Local Ownership of Security Sector Reform: A Guide for Donors*** *(Lokalno vlasništvo nad reformom sektora bezbjednosti: vodič za donatore)*, 2006.

Valasek, K. – 'Gender and Democratic Security Governance', ***Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector***, *(„Rod i demokratsko upravljanje bezbjednošću", Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, UNDP i DCAF. 2008.

GTZ – ***Gender and Citizen Security: Regional Training Module - Basic Text, Methodological Guide, Support Materials*** *(Rod i bezbjednost građana: modul za regionalnu obuku – osnovni tekst, metodološki vodič i dodatni materijali)*, 2005.

OECD DAC – ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice*** *(Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: Podrška bezbjednosti i pravdi)*, 2007.

Organizacije

Centre for Security Sector Management– www.ssronline.org

DCAF: Gender and SSR Project *(Projekat o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti)* – www.dcaf.ch/gender-security-sector-reform

Global Facilitation Network for SSR– www.ssrnetwork.net

OSCE (OEBS)/ODIHR – www.osce.org/odihr

UNIFEM *Portal on Women, Peace and Security* - www.womenwarpeace.org

UN-INSTRAW: *Gender and SSR (Rodna pitanja i RSB)*– www.un-instraw.org/en/gps/general/gender-and-security-sector-reform-5.html

WILPF: *PeaceWomen* – www.peacewomen.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na interenet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je priredila Mugiho Takešiti), DCAF, na osnovu Priručnika 1, autorice Kristin Valasek, DCAF.

[1] OECD DAC, *Security System Reform and Governance*, DAC Guidelines and Reference Series, (*Reforma sektora bezbjednosti i uprava*, DAC smjernice i reference), (OECD: Pariz), str.20. http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf

[2] UNIFEM, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women*, (*Ni minuta više: okončati nasilje nad ženama*), (UNIFEM: Njujork), 2003, str.8.

[3] Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Imiplications for the Security Sector, (Seksualno nasilje tokom oružanih sukoba: pregled na globalnom nivou i implikacije po sektor bezbjednosti),* (DCAF: Ženeva), 2007, str.159.

[4] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., 'Security Sector Reform', *in Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action,* International Alert and Initative for Inclusive Security, („Reforma sektora bezbjednosti" *u Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Priručnik za zalaganje za ova pitanja i akciju,* Međunarodna spremnost i inicijativa za inkluzivan sektor bezbjednosti), 2004, str.37.

[5] Engelbrektson, K., 'Resolution 1325 increases efficency', *Good and Bad Examples: Lessons Learned from Working with United Nations Resolution 1325 in International Missions* („Rezolucija 1325 povećava efikasnosti",*Dobri i loši primjeri: lekcije naučene iz primjene UN-ove Rezolucije 1325 u međunarodnim misijama*), (Genderforce: Uppsala), 2007, str.29.

[6] Funk,A., Lang, J.L. i Osterhaus, J., *Ending Violence Against Woman and Girls – Protecting Human Rights: Good Practices for Development Cooperation*, (*Okončati nasilje nad ženama i djevojkama - zaštititi ljudska prava: dobri primjeri za saradnju na razvoju),* (GTZ: Ešbron), 2007, str. 47-48, citirano u: Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict : Global Overview and Imiplications for the Security Sector, (Seksualno nasilje tokom oružanih sukoba: pregled na globalnom nivou i implikacije po sektor bezbjednosti),* (DCAF: Ženeva), 2007, str. 150-151.

Priručnik 2

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u

Reforma policije i rodna pitanja

Tara Denham

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Reforma policije i rodna pitanja

Tara Denham

instraw united nations Part of UN WOMEN

DCAF Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autoru
Gđa Tara Denham kombinuje praktično iskustvo i i teorijsko znanje u svom radu o pitanjima reforme policije i roda. Magistrirala je međunarodne odnose na Norman Peterson fakultetu za međunarodne odnose i upravljala je projektima za izgradnju mirovnih kapaciteta policije i žandarmerije u Centru za održavanje mira u Personu, zapadna Afrika. U svojstvu menadžera projekta, gđa Denham je 2006. godine koordinirala radom Okruglog stola o učešću žena angažovanih u policiji i žandarmeriji u mirovnim operacijama, koji se usredsrijedio na izazove, mogućnosti i najbolju praksu za integraciju rodnih pitanja u nacionalne organizacije, sa posebnom pažnjom na učešće u mirovnim operacijama. Gđa Denham je trenutno zaposlena u Ministarstvu vanjskih poslova i međunarodne trgovine Kanade.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog seta priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Mariji Kristodulu, Kadi Fakondo, Šobi Gotam, Silviju Gravelu, Nadin Džub, Heleni Mekdermot, Ajrin Mobek, Henriju Mirtinenu, Fransoaz Nduvimana , Ajvi Okoronkvo, Toniju Šeridanu, Danielu de Toresu, En Kristin Trajbner, Valentini Trzinskoj i UN-INSTRAW-u. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešita na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti
Ovaj Priručnik o reformi policije i rodnim pitanjima je dio *Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u*. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:
- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, AP Photo, Hidajet Delic, 2003.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Tara Denham. „Reforma policije i rodna pitanja”. *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod reformom policije? 1

2.1 Opšti izazovi pri vršenju policijske dužnosti . . . 2

2.2 Zbog čega je neophodna reforma policije? . . . 3

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije? 3

3.1 Djelotvorno pružanje bezbjednosti za muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake . . . 3

3.2 Stvaranje reprezentativnije i djelotvornije policijske službe . . . 4

3.3 Policijske institucije i kultura koje promovišu ljudska prava i eliminišu diskriminaciju . . . 5

4. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije? 6

4.1 Akcioni planovi vezani za rodna pitanja . . . 6

Djelotvorno pružanje bezbjednosti za muškarce, žene, djevojke djevojčice, mladiće i dječake

4.2 Revizija operativnih protokola i procedura . . . 6

4.3 Procedure i inicijative vezane za rodno nasilje . . . 8

4.4 Ženske policijske stanice/specijalizovane jedinice . . . 9

4.5 Policija u zajednici . . . 10

Stvaranje reprezentativnije i djelotvornije policijske službe

4.6 Procjene i revizije . . . 11

4.7 Zapošljavanje . . . 11

4.8 Zadržavanje u službi . . . 12

4.9 Kadrovi . . . 12

4.10 Napredovanje u službi . . . 14

Policijske institucije i kultura koje promovišu ljudska prava i eliminišu diskriminaciju

4.11 Pravila ponašanja i odredbe o diskriminaciji, uznemiravanju i nasilju . . . 15

4.12 Obuka o rodnim pitanjima . . . 15

4.13 Civilni nadzor . . . 16

5. Integracija rodnih pitanja u reformu policije u specifičnim kontekstima 17

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu . . . 17

Civilna policija u mirovnim operacijama . . . 18

Bezbjednosna provjera . . . 18

Zapošljavanje i regrutovanje žena . . . 18

Policijske jedinice zadužene za rješavanje rodnog nasilja . . . 19

5.2 Zemlje u tranziciji . . . 20

5.3 Zemlje u razvoju . . . 20

5.4 Razvijene zemlje . . . 20

6. Ključne preporuke 21

7. Dodatni izvori informacija 22

AKRONIMI

APD	Policija Albukerkija
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
CIE	Centralna i Istočna Evropa
EU	Evropska unija
IWITTS	Institut za žene u trgovini, tehnologiji i nauci
JPP	Jedinica za podršku porodicama
LGBT	Lezbijski, homoseksualni, biseksualni i transseksualni
LKJP	Lokalna komandna jedinica policije
NATO	Sjevernoatlanski savez
NPL	Nacionalna policija Liberije
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju
PuZ	Policija u zajednici
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
UN	Ujedinjene nacije
UNICEF	Dječiji fond UN-a
UNOMSA	Posmatračka misija UN-a u Južnoj Africi
ŽPS	Ženska policijska stanica

Reforma policije i rodna pitanja

1 Uvod

Policijske organizacije imaju veoma važnu ulogu u društvu. Zadužene su za održavanje reda i mira, održavanje vladavine prava, i svoje dužnosti sprovode sa razumijevanjem i poštovanjem prema članovima zajednice. U svom nastojanju da poboljšaju odgovor na potrebe pojedinaca i zajednica i da ih zaštite, policijske organizacije širom svijeta se sve više uključuju u proces reformisanja politike djelovanja i prakse. Koliko su reforme potrebne, ispituje se putem određenog broja faktora kao što su: interne revizije, pritisak javnog mijenja, vladine odluke, praćenje sa međunarodnog nivoa i/ili oporavak u postkonfliktnom periodu. Procesom reforme policije se podržava uspostavljanje ili jačanje odgovorne, djelotvorne i nepristrasne policijske organizacije usmjerene na poštovanje prava svih. Centralni dio bilo koje reforme mora biti usredsrijeđenost na zadovoljenje bezbjednosnih potreba raznorodne populacije, na njihovo potpuno razumijevanje i uključivanje u strukturu i rad policije.

Ovaj Priručnik o reformi policije i rodnim pitanjima je usredsrijeđen na značaj jačanja sposobnosti policije da razumije i da riješi različite bezbjednosne potrebe sveukupnog stanovništva (uključujući tu muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake svih životnih dobi) i da stvori reprezentativne institucije policije u kojima nema mjesta diskriminaciji. Ovaj zbornik podataka se zasniva na međunarodnom istraživanju i praktičnom iskustvu iz rada na terenu i u njemu se diskutuje o unutrašnjim pitanjima (institucionalnoj kulturi) i vanjskim pitanjima (politici i procedurama rješavanja krivičnog djela) u okviru reforme policije.

Ovaj Priručnik je namijenjen za upotrebu različitih učesnika koji rade na procesu reforme policije, a to su: policijski službenici i osoblje koje ih zapošljava, državni službenici, međunarodne i regionalne organizacije i organizacije civilnog društva, kao i parlamentarci i istraživači. Osmišljen je kao referentno sredstvo, uz mješavinu propratnih informacija i praktičnih primjera, kao i sugestija koji mogu pomoći u osmišljavanju i/ili sprovođenju reformi. Informacije date u daljem tekstu ne treba koristiti kao šablon, već kao polaznu tačku za integraciju rodnih pitanja u procese reforme policije, koji bi trebalo da budu široko definisani i da odražavaju potrebe zajednica kojima služe.

Ovaj Priručnik sadrži:

- uvod u reformu policije
- obrazloženje za integraciju rodnih pitanja i načine na koje ovo može ojačati inicijative za reformu policije
- polazne tačke za integraciju rodnih pitanja u različite oblasti reforme policije, uključujući praktične savjete i primjere
- ispitivanje specifičnih problema vezanih za rodna pitanja i reformu policije u državama u postkonfliktnom periodu, državama u tranziciji, u razvoju i u razvijenim državama
- ključne preporuke
- dodatne izvore informacija

2 Šta se podrazumijeva pod reformom policije?

Reforma policije predstavlja središnji dio reforme sektora bezbjednosti (RSB-a). Ovaj širi reformski proces se često definiše kao transformacija sistema bezbjednosti koja uključuje sve učesnike, njihove uloge, aktivnosti i odgovornosti kako bi upravljanje sistemom bilo usklađeno sa demokratskim normama i čvrstim principima dobre uprave.1 Policija je jedan od ključnih aktera u sistemu bezbjednosti na državnom nivou, te bilo koji proces reforme policije mora da bude koordinisan sa ostalim učesnicima u okviru sistema bezbjednosti, kako bi se obezbijedio jedinstven pristup cjelokupnom sistemu umjesto ad-hoc pristupa.

Za više informacija vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Definicija policije: civilne snage države odgovorne za sprječavanje i otkrivanje krivičnih djela i održavanje javnog reda.[2] Ovim terminom se, dakle, obuhvataju sve agencije za sprovođenje zakona poput službi za održavanje reda koje su slične policiji i žandarmeriji, a koje imaju nadležnosti policije, posebno ovlaštenje da hapse i pritvaraju.[3]

Definicija reforme policije: transformacija ili promjena policijske organizacije u profesionalnu i odgovornu policijsku službu koja u izvršavanju policijskih dužnosti uzima u obzir potrebe lokalnih zajednica.[4]

Reforma policije se zasniva na promjenama i predstavlja proces kojim institucija policije postaje odgovornija za svoje postupke i više poštuje ljudska prava. Ovaj proces može da bude vremenski ograničen, posebno u postkonfliktnim društvima gdje je taj proces podržan kroz međunarodnu pomoć i definisan vanjskim rokovima; ili može da bude i stalan proces tamo gdje postoji podrška države (bilo politička i/ili finansijska). Djelotvorna reforma policije mora proći kroz sljedeće glavne faze:[5]

1. *Analiza i procjena prije započinjanja reforme:* prikupljanje informacija kako bi se razumio i analizirao lokalni kontekst
2. *Osmišljavanje i planiranje:* zasnovani na analizi, izrada jasnog plana reforme ili koncepta sa jasno definisanim ciljevima
3. *Rukovođenje sprovođenjem:* sprovesti reformu u saradnji sa različitim učesnicima u procesu
4. *Vrednovanje:* nadgledati napredak, prikupiti informacije i podatke o promjenama koje su u toku, procijeniti uspjeh i definisati izazove kojima se treba pozabaviti

Ovaj proces se razlikuje od države do države, u zavisnosti da li se ona nalazi u postkonfliktnom periodu, da li je u razvoju, u tranziciji ili je razvijena zemlja (za savjete ili preporuke vezane za specifičnosti određenih konteksta pogledajte Poglavlje 5). Premda se realna situacija u svim kontekstima razlikuje, poštovanje ljudskih prava i humanitarnog prava treba da budu osnovna polazna tačka u reformi unutrašnje i vanjske kulture policije.

Kao primjeri reforme policije u različitim regionima se mogu navesti:

- *Centralna Amerika,* koja odvaja policiju od vojnog sistema i uspostavlja civilnu kontrolu nad snagama bezbjednosti.[6]
- *Centralna Azija,* koja sa kolonijalnog policijskog sistema prelazi na demokratsku strukturu gdje policija radi u službi javnosti, a ne u interesu vladajuće partije ili neke uticajne društvene grupe.[7]
- *Sjeverna Amerika:* koja odgovara na navode o korupciji i prekomjernoj upotrebi sile i tužbe zbog istih, kako bi stvorila policiju koja se više usredsrijeđuje na pružanje usluga široj zajednici, uključujući tu i zajednice koje su ranije bile marginalizovane, poput pripadnika lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne populacije (LGBT).
- *Istočna Evropa/postkomunističke zemlje:* koja rješava problem korupcije i odgovara na potrebu za postojanjem policije koja pruža usluge i poštuje vladavinu prava.

Ovi primjeri su samo uzorci različitih vrsta reformi koje se odvijaju. Trebalo bi napomenuti da, premda se određene reforme mogu odnositi na samo određeni region ili kontekst, veliki broj reformi se može primijeniti na bilo koju policijsku instituciju. Primjeri reforme policije obuhvataju sljedeće: promjene na nivou policijskih službenika i nižih oficira putem razvijanja vještina, obuke i podizanja svijesti; rad sa zvaničnicima visokog čina kako bi se promijenila militantna priroda policije, te redefinisanje nadležnosti i operativnih procedura u okviru samih policijskih institucija. Bez obzira na nivo, tip ili kontekst u kome se reforma sprovodi, moraju se pažljivo razmotriti lokalni kapaciteti za sprovođenje reforme, potrebe datog stanovništva i vremenski okvir, kako bi se obezbijedio realan i izvodljiv plan reformi koji bi mogao biti sproveden u datom roku.

2.1 Opšti izazovi pri vršenju policijske dužnosti

Policijske institucije se suočavaju sa različitim izazovima, što zahtijeva stalne napore na poboljšanju rada ovih institucija. Veoma mali broj organizacija, ukoliko ih uopšte i ima, imune su na kritike i zahtjeve za promjenom, uključujući tu i najiskusnije, tek obučene ili, tek osnovane policijske organizacije. Uprkos ogromnim geografskim, društvenim i ekonomskim razlikama među državama, kao i razlici u policijskim strukturama, veličini i kontekstu, postoje neki opšti problemi koji pogađaju mnoge policijske organizacije, a to se posebno odnosi na rodna pitanja. Slijedi neiscrpna lista tih pitanja:[8]

Odjeljak 1	Operativna djelotvornost policije		
Odgovorna	**Djelotvorna**	**Nepristrasna**	**Poštuje prava**
Postoje snažne veze sa društvenom zajednicom kako bi se prenijele informacije o pravima građana i nadležnostima policije	Razvoj vještina za sve policijske službenike/osoblje	Mogućnosti za uključenje i profesionalno napredovanje u policiji za sve članove zajednice	Smanjuje se pojava prekomjerne upotrebe sile
Nezavisni mehanizmi za ispitivanje navoda protiv rada policije	Smanjen nivo korupcije	Plata zasnovana na kvalifikacijama i činu umjesto na polnim razlikama	Jednak tretman policijskih službenika i ostalog osoblja u okviru same organizacije
Jaki unutrašnji i vanjski nadzorni mehanizmi	Mogućnosti za obuku za zaposlene na svim nivoima u policiji	Jednak pristup mogućnostima za profesionalno napredovanje	Zdravstvene potrebe svih zaposlenih su uzete u obzir
Različite početne i povratne informacije u vezi sa djelovanjem policije	Razumijevanje i sposobnost da se riješe različite bezbjednosne prijetnje	Raspodjela sredstava je zasnovana na ustanovljenim bezbjednosnim potrebama i prijetnjama.	Svim članovima društvene zajednice su obezbijeđene jednake usluge policije

- Niska stopa reagovanja na krivična djela počinjena nad određenim društvenim grupama
- Prekomjerna upotreba sile nad određenim društvenim grupama, posebno marginalizovanim grupama poput muškaraca pripadnika manjinskih grupa, starosjedilačkih naroda, pripadnika LGBT populacije
- Isključivanje određenih grupa unutar samih policijskih institucija
- Neadekvatno ponašanje i zloupotreba službenog položaja
- Odbijanje da se registruju žalbe
- Loše sposobnosti sprovođenja istraga – niska stopa osuđujućih presuda
- Nedostatak odgovornosti
- Nedostatak povjerenja građana

2.2 Zbog čega je neophodna reforma policije?

Kako bi se riješili opšti problemi u sprovođenju policijskih dužnosti, mogu se preduzeti reforme kako bi policija bila operativno djelotvornija, odgovornija, nepristrasna i usmjerena ka poštivanju prava. U Odjeljku 1, premda nije sveobuhvatan, dati su primjeri promjena do kojih može doći usljed reforme policije u nastojanju da se organizacija policije učini operativno djelotvornijom.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se stoga odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru i među različitim kulturama i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene posljedica na žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[9]

Vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Rješavanje rodnih pitanja ne predstavlja proces oduzimanja moći muškarcima i davanja moći ženama i ostalim nedovoljno zastupljenim grupama, već predstavlja proces unaprijeđivanja efikasnosti i djelotvornosti reformisanih organizacija.

Poštivanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

IIntegracija rodnih pitanja u reformu policije je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i roda. Ključni dokumenti iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena* (1979.god.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.god.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.god.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

3.1 Djelotvorno pružanje bezbjednosti za muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake

Kako je policija odgovorna za održavanje javnog reda i zaštitu ljudi, policija treba da razumije i riješi sve bezbjednosne prijetnje sa kojima se suočava zajednica kojoj služi, prepoznajući da su muškarci i žene na potpuno različite načine i u različitom stepenu pogođeni nasiljem i diskriminacijom. Na primjer, krivična djela nad muškarcima se uglavnom događaju na javnim mjestima, dok se krivična djela nad ženama, kao što je nasilje u porodici, najčešće dešavaju u privatnom prostoru, na onim mjestima za koje se mnoge državne institucije ne smatraju nadležnima.[10] Neki od primjera bezbjednosnih prijetnji (ne po učestalosti) muškarcima, ženama, mladićima, djevojkama, dječacima i djevojčicama su dati u Odjeljku 2.

Dužnost policijskih službenika je da spriječe, smanje i odgovore na ovu vrstu krivičnih djela, uključujući tu i rodno nasilje (RN) jer je ono jedna od najčešćih prijetnji bezbjednosti širom svijeta. Studija koju je sprovela Svjetska zdravstvena organizacija pokazuje da je više od 69% žena koje su učestvovale u istraživanju u nekom periodu svog života pretrpjelo fizičko nasilje od strane svog partnera.[13] RN predstavlja nasilnički čin - fizički, seksualni i psihološki - koji veoma lako za posljedicu može imati povredu pojedinca, a sprovodi se isključivo na osnovu rodnih razlika. Ovaj tip nasilja se dešava nad muškarcima i ženama, mladićima, djevojkama, dječacima i djevojčicama i jasno odražava neravnotežu moći koja postoji između muškaraca i žena ili između djeteta i njezinog ili njegovog hranitelja.

RN može biti povezano sa nesigurnošću izazvanom nekim drugim faktorima poput etničkog porijekla, seksualnog opredjeljenja i vjeroispovijesti:

- 67% teških religiozno motivisanih slučajeva rodnog nasilja u Engleskoj i Velsu tokom 2005/2006. god. bilo je upereno protiv Muslimana.[14]
- U Južnoj Africi, crnkinje lezbijke bivaju silovane i fizički i verbalno zlostavljane zbog svog seksualnog opredjeljenja.[15]

Odjeljak 2	Prijetnje bezbjednosti muškaraca, žena, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica		
Muškarci	**Žene**	**Mladići/dječaci**	**Djevojke/djevojčice**
■ Pljačke (Australija: 75% žrtava su muškarci)[11] ■ Fizički napadi ■ Ubistva ■ Lakše i teže fizičke povrede ■ Nasilje počinjeno od strane uličnih bandi ■ Silovanje članova sopstvene porodice (posebno tokom oružanih sukoba) ■ Silovanje i seksualno zlostavljanje ■ Trgovina ljudima	■ Porodično nasilje ■ Seksualno uznemiravanje (SAD: 92% žrtava na radnom mjestu su žene)[12] ■ Smrt zbog miraza ■ Seksualno zlostavljanje ■ Silovanje ■ Ubistva radi očuvanja časti ■ Uhođenje ■ Nasilna sterilizacija ■ Trgovina ljudima	■ Nasilje počinjeno od strane uličnih bandi ■ Zloupotreba djece i silovanje ■ Maltretiranje ■ Kidnapovanje i otmica ■ Ostavljanje i napuštanje ■ Trgovina ljudima ■ Prodaja/kupovina radi prostitucije	■ Ubistvo novorođenčeta ■ Zloupotreba djece i silovanje ■ Trgovina ljudima ■ Kidnapovanje i otmica ■ Dječiji brakovi ■ Kupovina/prodaja radi prostitucije

Muškarci i žene često ne žele da ova krivična djela prijave policiji. Muškarci koji su pretrpjeli RN se često stide toga i nijesu voljni da o tom incidentu razgovaraju iz straha da bi mogli biti smatrani slabićima lišenim svoje muževnosti ili homoseksualcima. Žene obično ne žele da razgovaraju sa policijom zbog društvenih tabua i srama koji su povezani sa činjenicom da je neko žrtva RN-a. U zemljama u kojima ne postoje odgovarajući zakoni o iskorijenjivanju rodnog nasilja postoje i dodatni izazovi. U policiji postoji potreba da se obezbijedi adekvatna obuka svih zaposlenih, i muškarca i žena, o tome na koji način pomoći žrtvama RN-a i potreba da zaposleni u policiji posjeduju neophodne vještine kako bi procesuirali i uspješno istražili ova krivična djela.

3.2 Stvaranje reprezentativne i djelotvornije policijske službe

„Unaprijeđivanje različitosti nije samo nešto što je ispravno ili moralno uraditi, to je neophodno za nas kako bismo obavili naš posao. Različitost prisutna u radnoj sredini omogućava nam pristup različitim vještinama, iskustvu, obrazovanju i kulturi, koji jačaju našu sposobnost da obezbijedimo različita rješenja za probleme na lokalnom nivou."

Ministarstvo unutrašnjih poslova Velike Britanije – Priručnik o različitostima u policijskoj službi[16]

Bezbjednosne prijetnje i krivična djela usmjerena su ka svim dijelovima društva. Međutim, u policijskim organizacijama širom svijeta i dalje su, u najvećoj mjeri, zastupljeni muškarci, uz slabu zastupljenost određenih društvenih grupa. Rad u policiji se i tradicionalno smatra „muškim poslom" jer se povezuje sa kriminalom, opasnošću i prisilom.[17] Tokom procesa zapošljavanja, uključujući bezbjedonosnu provjeru i intervjue, ponekad bivaju eliminisane kandidatkinje ili oni kandidati koji ne posjeduju „odgovarajuće" kvalitete „pravog muškarca", kao što su „nesalomivost" i apsolutna heteroseksualnost.[18] Međutim, uvođenjem veće zastupljenosti u policijske službe, koja odražava etnički, vjerski, geografski, polni, plemenski i jezički sastav same zajednice, kredibilitet, povjerenje i samim tim legitimitet službe raste u očima javnosti. Povećanje broja žena u službi može imati i konkretna operativna poboljšanja.

U Odjeljku 3 dat je pregled prezastupljenosti muškaraca policijskih službenika širom svijeta.

Kako bi se krenulo ka uspostavljanju operativno djelotvornije policije i kako bi se efikasnije odgovorilo na bezbjednosne potrebe žena i nedovoljno zastupljenih grupa, potrebno je preduzeti korake kojima će se premostiti jaz koji postoji po pitanju zastupljenosti. Neki od mogućih pozitivnih primjera veće zastupljenosti koje je navelo Ministarstvo unutrašnjih poslova Velike Britanije, obuhvataju sljedeće:[33]

- Policajac homoseksualne orijentacije bi mogao da predloži nove načine prenošenja poruka širom homoseksualnih zajednica i u okviru policijske službe u vezi sa smanjenjem krivičnih djela.
- Mlađi službenik policije bi mogao bolje poznavati lokalne klubove i barove i stoga biti u stanju da predloži neka inovativna rješenja u vezi sa prekršajima vezanim za konzumiranje alkohola.
- Policijska službenica koja je muslimanka najbolje bi mogla da se pozabavi slučajevima porodičnog nasilja nad drugim muslimankama.

Povećanje zastupljenosti policijskih službenica može biti od dodatnog značaja. Po izvještaju Nacionalnog centra za žene i policiju, istraživanja sprovedena na nacionalnom i međunarodnom nivou pokazuju da su žene i muškarci podjednako sposobni da na efikasan način obavljaju policijski posao. U stvari, istraživanja pokazuju da žene obično unose u policijski posao određene vještine i sposobnosti, uključujući sposobnost da svedu na minimum upotrebu sile i

Odjeljak 3	Procenat službenika i službenica policije u datim državama		
Država	**Godina**	**Broj žena u policiji**	**Broj policajaca**
Zemlje u post konfliktnom periodu			
Južna Afrika[19]	2006	29%	71%
Kipar[20]	2006	16%	84%
Sijera Leone[21]	2006	15%	85%
Kosovo[22]	2006	14%	86%
Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju			
Jamajka[23]	2001	18%	82%
Češka Republika[24]	2001	12%	88%
Venecuela[25]	2002	10%	90%
Rumunija[25]	2005	8%	92%
Indija[27]	2006	2%	98%
Razvijene zemlje			
Australija[28]	2002	29%	71%
Kanada[29]	2006	18%	82%
Švedska[30]	2001	18%	82%
Sjedinjene Američke Države[31]	2006	12-14%	88-86%
Finska[32]	2004	10%	90%

oslanjanje na nju u slučajevima kada imaju posla sa ratobornom osobom ili osobama.[34] Neki od dodatnih načina na koji žene doprinose djelotvornijoj organizaciji policije su sljedeći:[35]

- Policijske službenice mogu biti efikasnije od svojih muških kolega u smirivanju potencijalno nasilnih situacija.
- Rjeđe se u javnosti sreću ocjene rada policijskih službenica kao „neodgovarajućeg“ u odnosu na njihove muške kolege.
- Policijske službenice rjeđe upotrebljavaju silu koja može da uzrokuje nečiju smrt, npr. rjeđe potežu oružje.
- Policijskim službenicama se rjeđe suprotstavljaju pri ispitivanju ili opiru hapšenju muškarci prestupnici.
- Policijske službenice mogu da posluže kao uzor članovima zajednice po pitanju sposobnosti žena da učestvuju u radu institucija sektora bezbjednosti.
- Policijske službenice obično posjeduju bolje vještine komunikacije od svojih kolega i bolje uspostavljaju saradnju i zadobijaju povjerenje koji su neophodni kako bi se sproveo model rada policije u zajednici.[36]

Povećavanje zastupljenosti žena u policiji je takođe i operativni imperativ ukoliko policija želi da efikasno reaguje na RN nad ženama, djevojkama i djevojčicama. Ne samo što će žene prije policijskoj službenici prijaviti RN, već je i stvar dobre prakse imati obučenu policijsku službenicu koja će biti prisutna tokom istrage.

3.3 Policijske institucije i kultura koje promovišu ljudska prava i eliminišu diskriminaciju

Eliminisanje diskriminacije i kršenja ljudskih prava, uključujući i RN, od strane zaposlenih u policiji će pomoći stvaranju djelotvorne i produktivne radne sredine i uvećati bezbjednost zaposlenih u policiji, kao i građana. U nekim državama, policija čini zlostavljanje, uključujući tu seksualno zlostavljanje i napastovanje, saučesnik je u prisili na seksualni rad i trgovini ljudima i vrši diskriminaciju po osnovu pola i seksualnog opredjeljenja. Muškarci i žene zaposleni u policiji, isto kao i muškarci, žene, djevojke, djevojčice, mladići i dječaci civili, mogu biti neposredne žrtve ovih kršenja ljudskih prava. Na primjer, u svom izvještaju za 2006. godinu Amnesti Internešenal navodi da: „Silovanje žena, djevojaka i djevojčica od strane policijskih snaga i bezbjednosnih službi, u njihovim sopstvenim domovima i zajednici, široko je rasprostranjeno u Nigeriji“.[37] Ovakve oblike kršenja ljudskih prava mogu da počine ili pojedinci zaposleni

u policiji ili grupe zaposlenih, a ponekad ih čine i diskriminatorske institucionalne kulture.

Diskriminatorski stav zaposlenih u policiji može, takođe, da onemogući jednak pristup uslugama koje pruža policija. Sudeći po Izvjestiocu UN-a o nasilju nad ženama, u sve više država žene prijavljuju kako je policija bezosjećajna i kako joj se lako može desiti da ne ispita, na adekvatan način, krivična djela na osnovu roda. „Neke od žena su prijavile da, kada su se obratile policiji kako bi prijavile silovanje, policajci su to objelodanjivali, pitajući ih čak da li su uživale u tom činu.“[38] Rodna diskriminacija može još da uključuje i diskriminaciju na osnovu rasne pripadnosti, društvenog staleža, starosti ili fizičkog nedostatka. Na primjer, sistematska diskriminacija i nasilje policije nad zajednicama Roma u Hrvatskoj i Češkoj Republici su učinili da Romkinje nevoljno traže pomoć od vlasti i nadležnih organa.[39]

Međutim, treba napomenuti da uključivanje žena i nedovoljno zastupljenih grupa u policijsku organizaciju ne znači da ona time automatski postoja oslobođena svakog oblika diskriminacije. Interna kultura kojom se zagovaraju nepoštovanje i uznemiravanje, nekad rezultira time što pojedinci u policiji dominantnu kulturu koriste da sami sebe zaštite na radnom mjestu. Poznato je da se policijske službenice grublje ponašaju prema ženama koje su žrtve krivičnog djela i da u većoj mjeri primjenjuju silu nad građanima kako bi sebi obezbijedile pristup dominantnoj grupi.[40] Procesom reformi se moraju obuhvatiti i riješiti izazovi vezani za organizacionu kulturu i mora se raditi na uspostavljanju policijske službe u kojoj vlada poštovanje prema kolegama i narodu kojem se služi.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije?

Svaki reformski proces je osjetljiv i zahtjeva dobro isplaniran strateški pristup. Imajući u vidu dužnost policije da služi zajednici i da je štiti, lokalno vlasništvo nad reformom je važno kako bi se stvorio djelotvoran i održiv reformski proces. Bilo da je riječ o državama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu ili o razvijenim državama, ni policijske organizacije ni građane kojima one služe ne treba posmatrati samo kao pasivne primaoce reformi. S obzirom na to, ovdje navedene sugestije i primjeri u vezi sa integracijom ili uključivanjem rodnih pitanja u reformu policije treba prilagoditi specifičnim potrebama i kapacitetima na lokalnom nivou.

Takođe treba imati na umu činjenicu da muškarci igraju ključnu ulogu u ostvarivanju rodno odgovorne reforme policije. Muškarci na vodećim pozicijama mogu iskoristiti svoj uticaj kako bi podržali i predvodili reforme. U svojstvu „šampiona“, pojedinci preuzimaju na sebe ulogu lidera, saveznika i edukatora u okviru neke organizacije, naglašavajući posebno dijalog o potencijalno osjetljivim pitanjima u okviru hijerarhije sektora bezbjednosti.[41] Bez obzira na čin koji imaju, oni muškarci, koji prepoznaju priliku da za sve zaposlene u policiji stvore jednake uslove rada, su sposobni i da predvode svojim primjerom onda kada se usvajaju nove odredbe i procedure. Uključivanje policajaca u rasprave o potrebi za postojanjem rodne ravnopravnosti predstavlja priliku da se šire informacije i da se prepoznaju oblasti u kojima još uvijek postoji određeni otpor. Bez priključivanja i podrške većine u policijskoj organizaciji, nijedna inicijativa za promjenama neće uroditi plodom, niti će biti održiva.

4.1 Akcioni planovi vezani za rodna pitanja

Pojedinačne stavke nabrojane u daljem tekstu daju uvid u samo neke od mogućnosti kojima se rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije. Uz toliko mnogo oblasti kojima se treba pozabaviti, može se činiti da je reformski proces preveliki zalogaj i može biti teško da se odredi odakle da se počne sa reformama. Početna procjena u vezi sa rodnim pitanjima može obezbijediti uvid u postojeće stanje i pokazati kojim je oblastima neophodno hitno ili dugoročno posvetiti pažnju. Na osnovu te procjene, moguće je napraviti akcioni plan kojim bi se odredile oblasti koje treba pokriti i zadaci koje treba izvršiti.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

U Odjeljku 4 dat je model akcionog plana koji se, ukoliko se prilagodi datom kontekstu, može koristiti i kao vodič kroz ovaj proces.

Djelotvorno pružanje bezbjednosti za muškarce, žene, djevojke, djevojčice, mladiće i dječake

4.2 Revizija operativnih protokola i procedura

Protokolima i procedurama se uspostavlja operativni okvir za rad policijskih organizacija i oblikuje se institucionalna kultura. Potrebno je uspostaviti jasne, rodno odgovorne protokole i procedure kako bi se mogućnost diskriminacije svela na minimum na osnovu pojedinačne procjene službenika policije. Tokom revizije protokola i procedura treba imati na umu sljedeće:

Pregledati i konsultovati

- Pregledati procedure i protokole kako bi se obezbijedilo da oni budu nediskriminatorski, da su pisani rodno senzitivnim jezikom i da su u njih uvrštene različite bezbjednosne potrebe muškaraca,

Odjeljak 4 | Model akcionog plana za sprovođenje reformi[42]

Preporuke	*Zadaci*	*Nadležnost*	*Rok*
1. Promovisati kodeks etike organizacije, naglašavajući da je policijska organizacija posvećena rješavanju rodnih pitanja i pitanja različitosti.	■ Sročiti tekst kodeksa koji obuhvata etička načela koja zagovara data organizacija.		
2. Kreirati politiku i procedure kojima će se postići etička načela organizacije. Primjer: Niko od osoblja ne smije biti diskriminisan iz bilo kog razloga – bilo po osnovu rasne pripadnosti, vjere, pola ili seksualnog opredjeljenja.	■ Dati jasne odredbe koje će poslužiti kao najjače oruđe u upravljanju reformom policije.		
3. Osnovati stalnu jedinicu/tijelo čiji će zadatak biti da obezbijedi da rodna pitanja postanu sastavni dio svih politika i praksi iz oblasti rada policije.	■ Odrediti mandat, način rada i predložiti potencijalne članove.		
4. Uspostaviti sveobuhvatnu strategiju unutrašnje i vanjske komunikacije kojom bi se podržali ciljevi uspostavljanja rodne ravnopravnosti u policiji.	■ Izraditi strategiju komunikacije koristeći metode koje su lako dostupne korisnicima.		
5. Odrediti mjerljive ciljeve vezano za rodnu ravnopravnost i mehanizme kojima će se pratiti u kojoj mjeri je ona postignuta.	■ Definisati sistem nadgledanje i doznačiti neophodna sredstva. ■ Razviti sistem praćenja i izraditi bazu za prikupljanje podataka.		
6. Odrediti strateške ciljeve u vezi sa zapošljavanjem, kako bi se ojačali kapaciteti policije da pruža usluge različitim grupama u zajednici.	■ Napraviti demografsku anketu kako bi se utvrdile potrebe različitih grupa.		
7. Napraviti detaljnu reviziju procedura zapošljavanja kako bi se pronašle i uklonile prepreke kod zapošljavanja nedovoljno zastupljenih grupa i analizirati slučajeve onih kandidata koji nijesu prošli u uži izbor.	■ Razviti proces revizije i doznačiti neophodna sredstva.		
8. Uspostaviti mehanizme kojima će se obezbijediti da svi članovi komisije koja intervjuiše kandidate razumiju i pokažuju svoju posvećenost rodnoj ravnopravnosti i radu policije na pružanju usluga.	■ Iskoristiti novouspostavljenu politiku kao osnovu za obuku.		
9. Razviti plan za pregled svih odredaba i procedura kako bi se obezbijedilo da uvažavaju rodnu ravnopravnost i različitosti.	■ Definisati plan sa jasno datim rokovima i nadležnostima za sprovođenje procesa revizije.		
10. Uvrstiti nove odredbe i procedure u vezi sa rodnom ravnopravnošću i različitostima u program obuke za sve novozaposlene u policiji kao i one koji već rade u policiji.	■ Obučiti buduće instruktore o novim odredbama. ■ Identifikovati nedostatke u obuci i preurediti program obuke kako bi se otklonili ovi nedostaci.		
11. Razviti program mentorstva za zaposlene.	■ Identifikovati žene sa svih nivoa u policiji koje će učestvovati u programu mentorstva.		
12. Razmotriti inicijative za usklađivanjem profesionalnog i porodičnog života, a koje odražavaju potrebe svih zaposlenih u policiji.	■ Analizirati potrebe i muškaraca i žena i pokrenuti inicijative ili odredbe koje bi se bavile ovim pitanjima.		
13. Uspostaviti mehanizme kojima se podržava odgovornost supervizora da se pozabavi neodgovarajućim ponašanjem zaposlenog, a u vezi sa uznemiravanjem i diskriminacijom na radnom mjestu.	■ Odrediti disciplinske mjere i sve supervizore obučiti u vezi sa njihovom primjenom.		

14. Uspostaviti ili unaprijediti postojeći način obrade žalbi javnosti na rad policije.	■ Analizirati postojeći sistem rješavanja žalbi i posebno obezbijediti da sistem podnošenja žalbi bude dostupan ženama i manjinskim grupama.		
15. Uspostaviti mehanizme koje svi članovi odbora za unaprijeđivanje u službi razumiju i demonstrirati punu posvećenost pitanjima rodne ravnopravnosti.	■ Odrediti indikatore kojima će se mjeriti stepen posvećenosti pitanjima rodne ravnopravnosti članova odbora za unaprijeđivanje u službi.		
16. Uspostaviti mehanizme za odgovarajuću raspodjelu prostorija, opreme itd., a sve u skladu sa potrebama polova.	■ Identifkovati potrebe za prostorijama/ opremom.		

žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka, uključujući tu i posebne odredbe koje se tiču RN-a.

- Obezbijediti da postojeće procedure i protokoli jasno odražavaju razumijevanje činjenice da policija treba da bude u službi cjelokupne zajednice i da je zaštiti, uključujući tu i žene i nedovoljno zastupljene grupe.
- Konsultovati se sa udruženjima policijskih službenika i službenica kako bi se identifikovale promjene koje treba postići.
- Razgovarati o protokolima i procedurama sa grupama u okviru zajednice, uključujući organizacije žena, žrtve nasilja i ostale sektore poput zdravstva, prosvjete, pravosuđa i kaznenog sistema putem foruma policije u zajednici ili na neke druge načine.
- Uspostaviti stalni proces revizije u cilju prilagođavanja protokola i procedura kako bi odražavali promjenljive interese i potrebe zajednice.[43]

Posvećenost

- Obezbijediti da pregledane procedure i protokole odobravaju više upravljačke strukture i da su obezbijeđena finansijska sredstva za sprovođenje i uključivanje novih informacija u svaki program obuke.[44]

Sveobuhvatnost

- Prevesti sve protokole i procedure na odgovarajuće jezike i postaviti ih na vidnim mjestima u svim policijskim stanicama, uz odgovarajuće planove za komunikaciju i obuku.
- Procedure koje se tiču interakcije sa zajednicom bi trebalo postaviti na mjestima na kojima postoji visok nivo interakcije između policije i javnosti i propratiti ih kampanjom za informisanje javnosti.[45]

4.3 Procedure i inicijative vezane za rodno nasilje

Kako RN predstavlja jednu od najčešćih prijetnji javnoj bezbjednosti (identifikovanih u Odjeljku 3.1), na policiji je da obezbijedi rigorozne i ciljane aktivnosti kako bi riješila problem rodnog nasilja. Ovo obuhvata aktivnu istragu, hapšenja, pritvaranje i podsticanje krivičnog gonjenja počinilaca RN-a, kao i obezbjeđivanje adekvatne podrške i sistema upućivanja svih žrtava RN-a .

U dobre prakse kojima se rješava problem RN-a spadaju sljedeće:

Proceduralne inicijative:

- Reformisanje policijskih pristupa kao dijela šireg koncepta vladavine prava – uključujući tu i reformu zakona kojima se određuje traženi odgovor policije u slučajevima RN-a, npr. uvođenje odredbe o obaveznom hapšenju tamo gdje postoje svi uslovi za hapšenje ili obavezan sistem za prijavljivanje porodičnog nasilja.
- Stvaranje sveobuhvatnih protokola i procedura za rješavanje slučajeva RN-a koji obuhvataju: odgovor na pozive kojima se prijavljuje nasilje u porodici, prijem žena i muškaraca žrtava seksualnog nasilja, obezbjeđivanje daljeg upućivanja na odgovorne službe za žrtve nasilja nad osobama homoseksualne orijentacije i rješavanje slučajeva trgovine ljudima.
- Saradnja sa društvenim činiocima iz oblasti zdravstva, prosvjete, pravosuđa i civilnog društva kako bi se obezbijedilo efikasnije odgovaranje na slučajeve RN-a - stvaranje zajedničkih planova, sistema upućivanja i protokola.
- Prikupljanje sveobuhvatnih i usaglašenih podataka o krivičnim djelima RN-a u svrhu nadgledanja situacije i traženja odgovarajućih sredstava.

Dodatne strukturalne i programske inicijative:

- U okviru policije, uspostaviti posebno obučene jedinice kako bi se efikasnije rješavali slučajevi RNa. (vidi Odjeljak 5.3).
- Obezbijediti detaljnu obuku za sve službenike policije o tome na koji način da uspješno odgovaraju na različite oblike RN-a (vidi Odjeljak 4.12).
- Uspostaviti linije za pomoć putem kojih bi se prijavljivalo RN.
- Putem medija sprovesti kampanje o podizanju svijesti javnosti po pitanjima RN-a kako bi se postiglo da žrtve spoznaju svoja prava i koje usluge može da im pruži policija, te da se javnosti pošalje jasna poruka o tome da policija ne toleriše RN.[47]
- Uključiti i javnost u rješavanje problema RN-a putem kampanja protiv RN-a.

Odjeljak 5 | Primjer protokolarnog sporazuma između grupe u okviru određene zajednice i policijske službe

Ovo je primjer protokola između policije i grupe nedovoljno zastupljenih pojedinaca u okviru određene zajednice, kojim se pokazuje posvećenost policije zajedničkom radu i zadovoljavanju potreba određenih grupa. Ovaj primjer je zasnovan na stvarnom Protokolarnom sporazumu sklopljenom između Vabano centra za zdravlje Aboridžina i Policijske službe Otave.[46]

Definicije ključnih principa

Najbolji interes, dobrobit i zaštita svakog pojedinca je od ključne važnosti

- Cijeniti, poštovati i potvrditi značaj određenih kulturnih i tradicionalnih uvjerenja.
- Uzajamno poštovanje svih onih koji pružaju usluge je od koristi cijeloj zajednici.
- Poštovati prava ljudi da budu uključeni u određivanje uzroka krivičnih djela, nemira i sukoba u zajednici u iznalaženje rješenja za njih.
- Svi ljudi moraju biti posvećeni unapređivanju kvaliteta života svih i eliminisanju rasizma.

Definicije uloga i odgovornosti

Uloga grupe u okviru zajednice

1. Da se stalno podiže svijest pripadnika policijskih službi o istorijskim i kulturnim vrijednostima putem organizacije različitih događaja poput obuka, sastanaka, putem dijaloga i unapređenja međusobnih odnosa.
2. Da se obezbijede sredstva ili informacije o onim organima ili agencijama koje pružaju usluge u okviru zajednice.
3. Da se učestvuje u radu odgovarajućih komiteta kako bi se policiji skrenula pažnja na ova pitanja.

Uloga policijske službe

1. Da pruži sigurnost i bezbjednost svim pojedincima u okviru zajednice - imajući u vidu da policija ponekad pretjerano kontroliše pojedine grupe, ali da ih ne štiti dovoljno.
2. Da sarađuje sa grupama i agencijama u okviru zajednice kako bi se obezbijedilo da se zadovolje specifične bezbjednosne potrebe date grupe pri pružanju policijskih usluga.
3. Da se pruže mogućnosti za održavanje predavanja o značaju kulturnih normi i jačanja svijesti po tom pitanju za članove, kao i da se naglasi važnost prisustvovanja ovim predavanjima.
4. Da se u policiji stvori atmosfera kojom se omogućava i podstiče interakcija među članovima zajednice koji rade u policiji i datih zajednica.

Definicija namjera potpisnica

Namjera potpisnica je da:

1. Izrade i realizuju program za kratko predavanje, obrazovanje ili obuku kako bi se stvorile mogućnosti za učenje jednih od drugih.
2. Održavaju periodične sastanke kako bi razmijenile informacije o programima, uslugama i događajima i kako bi razmotrile napredak postignut u smislu ostvarivanja ciljeva određenih ovim protokolom.
3. Izvrše zvaničnu reviziju ovog protokola u roku od šest mjeseci od dana potpisivanja i potom jedanput godišnje ili ranije ukoliko to izričito zahtijeva jedna od potpisnica.
4. Promjene oko kojih su se sporazumjele obje strane će biti unešene onako kako obje potpisnice budu smatrale za shodno.

4.4 Ženske policijske stanice/ specijalizovane jedinice

Žene često oklijevaju da podnesu krivične prijave policiji iz više razloga: ograničena interakcija između žena i muškaraca usljed kulturnih normi, društvenih normi koje ženama ne dozvoljavaju da otvoreno razgovaraju o nasilju u porodici ili usljed sveukupne nesposobnosti policije da procesuira žalbe.[49] Osim ovoga, često ih je strah, sramota, stid i ne žele da se miješaju u policijski i pravosudni sistem. Izvještaj kanadske kancelarije za statisiku „Statistiks Kanada“ za 2004. godinu pokazuje da svega 36% žena žrtava zlostavljanja od strane bračnog partnera prijavljuje ovo zlostavljanje policiji, a manje od 10% žrtava seksualnog zlostavljanja prijavljuje ova krivična djela policiji.[50]

Kao odgovor na ove slučajeve, u velikom broju zemalja uključujući Argentinu, Brazil, Kolumbiju, Kostariku, Ekvador, Indiju, Liberiju, Nikaragvu, Peru, Urugvaj, Sijera Leone, Južnu Afriku i Veliku Britaniju osnovane su ženske policijske stanice (ŽPS). U ovim stanicama prvenstveno rade policijske službenice kako bi se obezbijedilo da se žene u ovakvoj sredini osjete prijatno kada dođu da prijave krivično djelo i da budu uvjerene da će njihove prijave biti adekvatno procesuirane. Njih obično čini određeni broj posebno obučenih službenica policije koje sarađuju sa zdravstvenim radnicima, socijalnim radnicima i pravnicima i drugim stručnjacima kako bi se formirao tim koji može adekvatno da riješi slučajeve RN-a, uključujući tu slučajeve nasilja u porodici i seksualnog zlostavljanja žena i djece. Osim toga, ovi timovi se usredsređuju i na jačanje svijesti javnosti o pravima žena ne samo u okviru zajednice, već i šire.

Neki od rezultata postignutih od kada su ustanovljene ove jedinice/stanice su sljedeći:

Odjeljak 6 Policijske snage Gvajane i njihov način rješavanja problema RN-a

U Gvajani, policijske snage sarađuju sa državnim i nevladinim sektorom na uspostavljanju mreže putem koje bi se smanjilo rodno nasilje i nasilje u porodici. Kao rezultat ove inicijative organizovana je obuka o primjeni Zakona o nasilju u porodici, kao obavezni dio nastavnog plana i programa na Policijskom koledžu u Gvajani. U policijskim stanicama sada postoji poseban prostor u kome se odvijaju razgovori sa osobama koje dođu da prijave nasilje u porodici, a policijski komesar se obavezao da će u okviru policije u Gvajani organizovati jedinicu koja će se baviti slučajevima nasilja u porodici, kako bi se bolje primjenjivalo sprovođenje zakona u ovoj oblasti.[48]

- U Indiji, u periodu od 1992. do 1994. godine, osnovano je 188 ŽPS. U izvještajima se navodi da je ovo rezultiralo uvećanjem od 23% prijavljenih krivičnih djela izvršenih nad ženama i djecom, kao i većim stepenom presuda za ova djela.[51]
- U Velikoj Britaniji se pokazalo da je, od osnivanja jedinica za rješavanje problema nasilja u porodici, povećan broj prijava, povećan broj uhapšenih i krivično gonjenih, a smanjen broj ponovnih vršenja istog krivičnog djela nad istom žrtvom.[52]
- U Sijera Leoneu, jedinice za pomoć porodicama su osnovane 2001. godine (vidi Odjeljak 5.1). Od tada je povećan broj prijavljenih krivičnih djela i hapšenja.[53]

Ženske policijske stanice pružaju važne usluge često zanemarenom dijelu društva. Kako bi se obezbijedilo efikasnije pružanje usluga, moraju se uzeti u obzir izazovi i rizici. Slijedi lista nekih od identifikovanih **izazova/rizika:**

- ŽPS koje su odvojene od centralne policije mogu da dovedu do dalje marginalizacije seksualnog nasilja i usluga kojima se pruža pomoć žrtvama.
- ŽPS koje nijesu u dovoljnoj mjeri povezane sa pravosudnim organima zbog čega se ne može osigurati da će žene, koje odluče da podnesu krivičnu prijavu protiv počinilaca ovog krivičnog djela, dočekati i sudski epilog.
- Statistika se fokusira na praćenje podnešenih prijava, ali ne uvijek i na rezultate ili pak na ostale oblike nasilja nad ženama.
- ŽPS su odvojene od ostatka policije, često uz posjedovanje minimalnih stručnih procedura, što dovodi do različite obrade prijava ili različitog načina rješavanja raznih pitanja, čak i u okviru jedne stanice ili nacionalne policijske strukture.
- Bez jasno definisane politike djelovanja i procedura, obuka službenika u ovakvim jedinicama je ograničena.
- Obuka pripadnica ŽPS se vodila pretpostavkom da je to što su „dobri slušaoci“ i sposobnost da se bave pitanjima RN-a nešto što je prirodno svojstveno ženama, što je rezultiralo pružanjem neadekvatne obuke.

Premda ženske policijske stanice čine samo jedan od načina rješavanja slučajeva RN-a, obuka i unaprijeđivanje vještina za bavljenje problemom RN-a i dalje su neophodni u cijeloj policiji zbog velikog broja incidenata i različitih karakteristika slučajeva (vidi Odjeljak 4.12 o obuci o rodnim pitanjima).

4.5 Policija u zajednici

Policija u zajednici (PuZ) je ustaljena strategija koja se primjenjuje kod sprovođenja reforme policije jer se njome stavlja naglasak na bliskiju saradnju između policije i zajednice, pri čemu se nalaze novi načini za rješavanje krivičnih djela, održavanje reda i mira i poboljšanje bezbjednosti zajednice.[56] Kada se PuZ

Odjeljak 7 Studija slučaja: Ženske policijske stanice u zemljama Južne Amerike

Istraživanje sprovedeno 2003. godine u nekim od zemalja Južne Amerike (Argentini, Brazilu, Kolumbiji, Kostariki, Ekvadoru, Nikaragvi, Peruu i Urugvaju) je pokazalo da je svaka od ŽPS jedinstvena sama po sebi i da služi različitim segmentima stanovništva, u zavisnosti od date države i njenih krivičnih zakona.[54] Premda postoje određene razlike, glavne karakteristike ŽPS su sljedeće:[55]

- Većina se bavi slučajevima nasilja u porodici nad ženama, mladićima, dječacima, djevojkama i djevojčicama.
- Usluge se pružaju u saradnji sa akterima sa državnog i nedržavnog nivoa.
- Policijske usluge obuhvataju procesuiranje izjava, sprovođenje istraga i posredovanje pri sklapanju sporazuma o saradnji sa socijalnim radnicima.
- Policijski službenici u WPS su isključivo žene.
- Pristup multidisciplinarnim uslugama je potpuno besplatan za korisnike.

Ciljevi jedinica ŽPS su sljedeći:

- Da zaštite žene od prijetnji njihovoj bezbjednosti.
- Da korisnicima obezbijede pristup pravnim, medicinskim i službama za pružanje psihološke pomoći jer drugačije, naročito siromašni korisnici, ne bi imali pristup ovim službama.
- Da doprinesu postojanju usredsrijeđenosti na rodni aspekt u okviru bezbjednosti uopšte.
- Da doprinesu dobroj upravi putem stalne saradnje između pokreta i NVO, policije i u nekim slučajevima i državnih mehanizama za zaštitu žena u oblastima pružanja usluga, koordinacije i administracije.
- Da prikupe podatke o krivičnim djelima koje rješavaju specijalizovane jedinice ŽPS.

prepozna kao metoda rada policije koja će se koristiti, policija treba da uzme u obzir i da ima razumijevanja za različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka.

Lista postupaka za integraciju rodnih pitanja u rad policije u zajednici

- ✔ Obezbijediti političku volju i podršku rješavanju rodnih pitanja tokom reformske inicijative.
- ✔ Doznačiti finansijska sredstva, koliko god ona ograničena bila, kako bi se pokazala organizaciona posvećenost rodno odgovornim reformama.
- ✔ Identifikovati ključne učesnike ili tzv. „šampione rodnih pitanja“ u okviru policije da se zalažu za rodna pitanja i pokazuju njihov značaj, prepoznajući i baveći se potrebama cijele zajednice, uz uključivanje predstavnika zajednice u rad policije (npr. žena policijskih službenica ili predstavnika nedovoljno zastupljenih društvenih grupa.)
- ✔ Stvoriti, putem zajedničke obuke, zajedničkog patroliranja i službi za dalje upućivanje, bliske veze sa zajednicom, uključujući tu organizacije žena i grupe iz zajednice koje predstavljaju nedovoljno zastupljene grupe.
- ✔ Održavati redovne sastanke policije i zajednice na politički neutralnim lokacijama, npr. u centrima lokalne zajednice, prije nego li u policijskim stanicama, kako bi se povećalo učešće onih članova zajednice koji inače nijesu voljni da budu uključeni ili koji su nepovjerljivi, posebno žena.
- ✔ Uspostaviti sistem, u okviru policije, kojim bi se službenici i ostalo osoblje podstakli da predlažu inovativne načine na koje bi policija mogla efikasnije da služi zajednici i kojima bi se obezbijedilo zadovoljavanje bezbjednosnih potreba žena, muškaraca, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka. Prepoznati da su možda potrebne različite inicijative, kako bi se policijski službenici motivisali da sprovedu određene promjene, poput: ciljanih obrazovnih kampanja, revnosne supervizije, disciplinskih mjera koje bi bile propraćene procesom interne revizije ili civilnim nadzorom.

Stvaranje reprezentativnije i djelotvornije policijske službe

4.6 Procjene i revizije

Procjenama i revizijama uprave i procesa kreiranja politike mogu se odrediti izazovi i polazne tačke za povećanje zapošljavanja, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena. Procjene i revizije mogu da sprovodu policija, nezavisno tijelo poput ombudsmana, ministarstvo unutrašnjih poslova ili drugi akteri uključeni u reformu, poput organizacija civilnog društva. Kao početni korak, procjenama i revizijama bi trebalo da se prikupe konkretne informacije tj. da se postave referentne tačke za praćenje rezultata reformi. Slijedi model procjene uticaja radnih uslova na zapošljavanje žena i njihovo zadržavanje na poslu, koji se, djelimično, zasniva na procjeni urađenoj u Sjedinjenim Američkim Državama.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Procjena uticaja radnih uslova[57]

Ova metodologija obuhvata:

- Prikupljanje informacija putem anonimnog anketiranja muškaraca i žena službenika različitih rangova i činova.
- Razgovore i konsultacije sa ključnim internim učesnicima (npr. direktorom odsjeka za izbor kadrova i zapošljavanje) i spoljašnjim učesnicima (npr. policijskim odborima u zajednici i organizacijama civilnog društva, uključujući organizacije žena, muškaraca i pripadnika LGBT populacije).
- Revizije odredbi i procedura, posebno onih koje se tiču seksualnog uznemiravanja.
- Provjeru statističkih informacija, npr. broja onih koji bi trebali da budu zaposleni u odnosu na broj izabranih kandidata.

Informacije treba prikupljati za one oblasti u kojima se žene tradicionalno suočavaju sa preprekama pri zapošljavanju, kao što su:

- Proces zapošljavanja i odabira kandidata.
- Institucije za obuku
- Seksualno uznemiravanje
- Prihvaćenost od strane kolega i supervizora
- Trudnoća i briga o djeci
- Oprema i uniforme
- Zadržavanje u službi
- Profesionalno napredovanje

Treba, takođe, prikupiti informacije o:

- veličini, tipu i uspješnosti obuke o rodnim pitanjima koju su dobili zaposleni, pogotovu na temu seksualnog uznemiravanja.

Rezultati procjene obuhvataju:

- Dovoljno informacija kako bi se mogao napraviti izvještaj koji identifikuje probleme i izazove i predlaže plan aktivnosti.

4.7 Zapošljavanje

„U Avganistanu, na primjer, loš status i vojni karakter policije predstavljaju faktore koji obeshrabruju žene da se priključe policiji, koje su, imajući u vidu podjele po polu u Avganistanu, jedine kvalifikovane da vode slučajeve nasilja u porodici i domaćinstvu i od suštinske su važnosti pri tretmanu osumnjičenih žena koje bi, u suprotnom, bile izložene većem riziku od zlostavljanja. U naporima da se privuče što više žena u policijsku službu, u Policijskoj akademiji u Kabulu postoji posebna spavaona za žene, kao i obuka za

podoficire na regionalnoj osnovi u Baghlanu za one žene koje nijesu u mogućnosti da na duži period žive odvojeno od svojih porodica.“

Međunarodna krizna grupa [58]

Neophodno je ažurirati politiku i praksu zapošljavanja kako bi se privukli svi kvalifikovani pojedinci, uključujući tu i ljude iz nedovoljno zastupljenih grupa poput žena i etničkih manjina. Policija treba da identifikuje prepreke koje spriječavaju zapošljavanje pojedinaca iz određenih grupa i da nađe načina da poboljša proces zapošljavanja. Kampanje za zapošljavanje treba da budu svima dostupne, razumljive, da dopru do nedovoljno zastupljenih grupa i da se njima obrade sporna pitanja za ciljani dio stanovništva.

Postupak izbora kandidata treba da se odvija na osnovu opisa posla. Stoga, jedan od koraka ka postizanju otvorenijeg procesa odabira kandidata jeste ažuriranje opisa poslova kako bi oni jasno odražavali vještine koje su neophodne u savremenoj policijskoj službi. U daljem tekstu je predložena lista postupaka na osnovu koje se može odvijati ovaj proces:

Spisak postupaka za izradu opisa posla[59]

- ✔ Opis posla tačno odražava obaveze koje policijski službenici treba da izvrše.
- ✔ Zajednica je dala svoj doprinos u toku pisanja opisa posla.
- ✔ Opis posla je provjerio pravnik kako bi potvrdio da je on adekvatan poziciji za koju se izrađuje.
- ✔ Opis posla opisuje i naglašavaju policijske aktivnosti u okviru zajednice, uz sve ostale tradicionalne obaveze sprovođenja zakona.
- ✔ Opisom posla se naglašavaju sljedeća znanja, vještine i osobine:
  - Sposobnost komunikacije sa različitim članovima zajednice.
  - Poznavanje vrijednosti koju ima kulturna različitost.
  - Sposobnost da umiri potencijalno nasilne situacije
  - Sposobnost posredovanja u sporovima.
  - Sposobnost organizacije i saradnje sa grupama u okviru zajednice.
  - Sposobnost komunikacije sa različitim grupama ljudi.
  - Sposobnost da izradi i da prioritet rješavanju krivičnih djela i svakodnevnih problema u zajednici.
  - Sposobnost razumijevanja onih koji se vode drugačijim društvenim vrijednostima.
  - Sposobnost saradnje sa ostalim državnim organima i socijalnim službama.
  - Sposobnost određivanja proaktivnih mjera kojima bi se spriječili problemi i unaprijedili uslovi života u zajednici.
  - Sposobnost postavljanja i rješavanja prioriteta, onda kada su oni u direktnoj suprotnosti jedan sa drugim.

Osim ovoga, u Odjeljku 8 su dati primjeri nekih od pitanja koja se moraju uzeti u obzir prilikom procesa zapošljavanja, kako bi se privuklo što više žena i predstavnika nedovoljno zastupljenih grupa i kako bi se oni zadržali u službi.

4.8 Zadržavanje u službi

Ciljane kampanje zapošljavanja će biti uspješne samo onoliko koliko bude uspješna i policija u zadržavanju novih regruta u službi. Usljed visokih troškova za sprovođenje kampanja za zapošljavanje i za obuku službenika, policijski zvaničnici treba da poboljšaju stopu zadržavanja u službi, sa posebnim osvrtom na žene i nedovoljno zastupljene grupe.

Mjere za povećanje stope zadržavanja u službi.

- Ciljevi ili kvote u broju kurseva ili pozicija.
- Obezbijediti da oprema i logistika zadovoljavaju potrebe svih policijskih službenika, a posebno sanitarne prostorije, životni prostor, specijalne uniforme i drugi materijal za policijske službenice.
- Uvesti programe mentorstva, koji su se pokazali kao korisni za svakog zaposlenog, bilo da je on civil ili lice pod zakletvom, muškarac ili žena.[60]
- Obezbijediti jednaku politiku i za muškarce i za žene policijske službenike, a u vezi sa platama, penzijama ili ostalim mjerama nadoknade za minuli rad.
- Sprovesti politiku i uspostaviti inicijative za sprečavanje i odgovor na diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i RN, uključujući tu obaveznu obuku o seksualnom uznemiravanju i rodnim pitanjima.
- Osnovati udruženja zaposlenih, poput udruženja zaposlenih žena, koja treba da pruže pomoć policijskim službenicima pripadnicima nedovoljno zastupljenih grupa tako što će se boriti za njihova prava, predlagati policijskim zvaničnicima mjere kojima bi se unijele promjene, obezbjeđivati pojedinačnu obuku za policijske službenike, doprinijeti smanjivanju diskriminacije i smanjiti pritisak koji se vrši na pojedine policijske službenike u vezi sa nekim pitanjima.
- Obezbijediti da pripadnici ciljnih grupa ne preovladavaju na nisko-rangiranim pozicijama, početničkim pozicijama i na loše plaćenim poslovima.
- Ubrzati programe za ciljne grupe uz neophodnu obuku.
- Pratiti stepen zadržavanja u službi kako bi se identifikovale prepreke ili one oblasti u kojima nijesu dostignuti ciljevi.
- Javnosti predstaviti policijske službenike visokog čina/ranga iz određene ciljne grupe (unutrašnje i vanjske) kao uzore i time pokazati da postoje mogućnosti za napredovanje u karijeri.

4.9 Kadrovi

Kadrovska politika i praksa u policiji su tradicionalno takve da zadovoljavaju potrebe muškaraca. Politika koja se tiče radnog vremena, slobodnih dana i

Odjeljak 8 Strategije za zapošljavanje žena i njihovo zadržavanje na poslu

Kampanje za zapošljavanje

- Treba redovno procjenjivati kriterijume za zapošljavanje i odabir kandidata kako bi se eliminisala pristrasnost.
- Odrediti ciljeve uz jasne strategije za zapošljavanje - Pekinška platforma: 30% zaposlenih žena.
- Izraditi materijale o rodno osjetljivim temama – brošure i postere koji prikazuju muškarce i žene koji obavljaju razne zadatke.
- Distribuirati informacije o raspoloživim radnim mjestima na mjestima na kojima se skupljaju žene kao što su npr. piljare, teretane, itd.
- Organizovati programe obuke za određene grupe kako bi se spremile za prijemni ispit (npr. fizička obuka za žene).
- Ispitati trenutno zaposlene policijske službenike koji potiču iz ciljne grupe stanovništva kako bi saznali na koji način su oni bili zaposleni, čime su kao policijski službenici najzadovoljniji i te informacije iskoristiti u kampanjama za zapošljavanje.
- Napraviti programe nagrade za već zaposlene policijske službenike koji privlače nove kvalifikovane regrute iz ciljnih zajednica.
- Napraviti lateralne šeme zapošljavanja na početnom nivou kako bi se kvalifikovani pojedinci iz nedovoljno zastupljenih grupa zapošljavali na višim pozicijama.
- Sprovesti kampanje informisanja javnosti sa ciljem da se dopre do nedovoljno zastupljenih grupa, poput sajmova zapošljavanja.

Timovi za zapošljavanje

- Odabrati pojednice koji razumiju i podržavaju novu politiku zapošljavanja.
- Obučiti službenike o rodnim pitanjima i različitostima.
- Obezbijediti da u timu budu zastupljeni i muškarci i žene policijski službenici.
- Članovi tima su prijateljski raspoloženi i sa njima je lako razgovarati.
- Obezbijediti da timovi budu kompetentni za odgovaranje na pitanja koja se tiču politike usklađivanja profesionalnog i privatnog života.
- U komisije koje intervjuišu kandidate treba uključiti kvalifikovane članove koji potiču iz zajednice, kao i policijske službenice.
- Ustanoviti set pitanja i sistem ocjenjivanja u komisiji za ispitivanje kandidata, koji će biti urađeni na osnovu opisa poslova, i motriti da li neki od članova tima konstantno niže ocjenjuje određene grupe.

Akademije za obuku

- Muškarci i žene kao instruktori.
- Zajednička obuka muškaraca i žena regruta.
- Obezbijediti usklađenost obuke sa porodičnim obavezama.
- Organizovati obuku posebno za žene tamo gdje to kultura date zemlje nalaže.
- Posebne prostorije za žene u centrima za obuku.
- Testovi fizičke sposobnosti koji tačno odgovaraju stvarnim policijskim dužnostima - testirati zaposlene policajce kako bi se odredili standardi za pravljenje testova.
- Obezbijediti da žene ne budu izolovane u akademijama jer to povećava stopu odustajanja od daljeg školovanja.
- Usredsrijediti se na izgradnju povjerenja među regrutima po pitanju reagovanja na fizičke sukobe, osim pukog korištenja fizičke snage.
- Pojačati povjerenje u vezi sa onim programima obuke sa kojima određene grupe nijesu, tradicionalno, naročito upoznate (npr. obuka o rukovanju vatrenim oružjem za žene).
- Distancirati se i prevazići pristup tipa „slomi ih da bi poslije od njih napravio nešto“, koji se zasniva na ponižavanju i izbjegavanju, jer to može dovesti do seksualnog uznemiravanja i straha od prijavljivanja ovakvih incidenata.
- Osnovati komisije za obuku koje bi pregledale sav materijal za obuku i napravile ga rodno odgovornim.

ostalih pitanja je takva da se njome veličaju oni policijski službenici koji svoju posvećenost službi pokazuju prekovremenim radom i radom u smjenama. Pretpostavljalo se, takođe, da svi policijski službenici imaju kod kuće ženu koja se brine o domaćinstvu i djeci ili da su samci i nezavisni. Kada su u službu primljene žene, ove pretpostavke su izmijenjene i trebalo je preduzeti reforme kako kadrovska politika ne bi bila diskriminatorska. Od ovih revizija neće imati koristi samo žene, već se njima može unaprijediti i usklađenost između profesionalnog i porodičnog života muškaraca, što zajedno može dovesti do povećanog zadržavanja žena u redovima policije i veće efikasnosti.

Mjere za povećanje zapošljavanje žena i kadrovska politika usklađena sa potrebama porodice:

- Fleksibilno radno vrijeme za rad u smjenam i mogućnosti odsustvovanja sa posla
- Mogućnosti rada pola radnog vremena i dijeljenja poslovnih zadataka, za muškarce i za žene
- Jasno definisana fleksibilna, pravedna i bezbjedna politika za rad trudnica koja uključuje lagane poslove ili modifikaciju postojećih dužnosti
- Odgovarajuće porodiljsko i roditeljsko odsustvo
- Prostorije za dnevni boravak djece u ili van same institucije u kojoj rade majka ili otac
- Jaslice
- Obuka o upravljanju stresom
- Dostupnost psihološke podrške
- Odgovarajuće uniforme – čak i za period trudnoće

Rješavanjem ovih pitanja, policijske organizacije će i unutar i van organizacije poslati jaku poruku da je sprovođenje zakona sasvim prihvatljiv izbor karijere i za majke i za očeve. Osim promjene politike, policijske organizacije moraju obezbijediti da oni policijski službenici koji odluče da iskoriste ove mogućnosti

Odjeljak 9 | Povećavanje zapošljavanja policijskih službenica i njihovog zadržavanja u službi u Nju Meksiku, SAD[61]

U policiji Albukerkija (APD) u Nju Meksiku, SAD, projekat pod nazivom *Projekat stvaranja nove radne sredine za žene* finansiralo je Ministarstvo rada SAD-a, a njime je upravljala NVO Institut za žene u trgovini, tehnologiji i nauci (IWITTS). Za manje od dvije godine projekat je bio veoma uspješan u zapošljavanju službenica i stvaranju pogodne radne sredine za njih. Udio žena regruta na akademiji se povećao sa 10 na 25% i one su se zadržavale u službi u stepenu koji je istovjetan onome za muškarce. Projekat se sastojao od inicijativa:

- **Procjena radne sredine:** koju je sproveo IWITTS, a sastojala se od anonimnih anketiranja muškaraca i žena policijskih službenica, razgovora sa ključnim akterima, revizije politike i procedura i ispitivanja statističkih informacija.
- **Akcioni plan i tim za njegovu realizaciju:** IWITTS je napravio izvještaj i akcioni plan na osnovu procjene, a APD je oformio tim sastavljen od policijskih službenika na vodećim pozicijama, žena i muškaraca, koji je bio odgovoran za realizaciju.
- **Obezbjeđivanje političke volje:** Svi ljudi na vodećim pozicijama u Ministarstvu dali su prioritet zapošljavanju policijskih službenica i njihovom zadržavanju u službi.
- **Aktivno zapošljavanje žena:** Sajam zapošljavanja: žene u policiji; medijsko izvještavanje o ulozi žena u policiji; flajeri, posteri i brošure na kojima su prikazani policijske službenice i pripadnici manjinski grupa; lista za zapošljavanje specijalno namijenjena određenim grupama.
- **Proces izbora kandidata:** Razgovor pred komisijom je zamijenjen interaktivnim videom u kome je dat težak slučaj, kojim se mjeri odgovor učesnika na osnovu eliminisanja rodne pristrasnosti. Prijavljeni kandidati su rangirani na osnovu pisanih kriterijuma za izbor kandidata, a policijske službenice su bile uključene u proces izbora kandidata.
- **Sprječavanje seksualnog uznemiravanja:** Sprovedena je anonimona anketa, koju je osmislio IWITTS, a sproveo APD; uvedena je politika nulte tolerancije prema seksualnom uznemiravanju; sprovedena je osmočasovna specijalna obuka za supervizore o sprječavanju seksualnog uznemiravanja.
- **Promjena standardne operativne procedure:** APD je od prodavaca zatražio da obezbijede uniforme i opremu u manjim, ženskim, veličinama; instruktori fizičkog obrazovanja su prilagodili režime obuke kako žene regruti ne bi zadobivale povrede nogu; započeta je studija o pitanjima brige o djeci.

koje im se nude ne budu stigmatizovani ili tretirani kao neozbiljne osobe i da to ni u kom slučaju ne smije imati uticaja na mogućnosti njihovog napredovanje u karijeri i unapređenje.

4.10 Napredovanje u službi

Analiza prisustva nedovoljno zastupljenih grupa, posebno žena, među različitim činovima u policiji, pokazuje u koliko ograničenom stepenu su sprovedene promjene. Žene su i dalje u većem broju zastupljene na pozicijama nižeg ranga. U Hondurasu žene čine otprilike 6% policijskih službenika, a samo 2% nalazi se na visoko rangiranim pozicijama.[62]

Mjere za povećanje napredovanja u službi:[63]

- Objektivni i nediskriminirajući kriterijumi unapriđivanja, koji uključuju nagrade za rješavanje problema, rad sa zajednicom i upućivanje na socijalne službe. Svesti na minimum kriterijume za vrednovanje koji su pristrasni u korist određene grupe - npr. korišćenje vojnog iskustva ili višeg čina kao poželjnog kriterijuma što može žene da stavi u nepovoljniji položaj.
- Jasni, transparentni i objektivni standardi procjene radnog mjesta i revizije procjene radnog učinka kao i imenovanja na osnovu revidiranih opisa poslova i potrebnih vještina umjesto zastarjelih shvatanja vještina koje policajac mora da posjeduje (vidi Odjeljak 4.7 za više informacija o opisu poslova i potrebnih vještina).
- Koristiti nezavisne odbore za reviziju i ispitivače van organizacije kako bi se na minimum svele pristrasnosti unutar organizacije ili unapriđivanje putem porodičnih/prijateljskih veza.
- Omogućiti jednak pristup obuci na poslu u cilju napredovanja u karijeri.
- Obezbijediti da pojedinci iz nedovoljno zastupljenih grupa imaju jednak pristup pozicijama koje se smatraju dragocjenim za napredovanje u karijeri.
- Obezbijediti da odbori za unapriđivanje, kada razmatraju unapređenja, ne gledaju na pozicije na kojima obično rade žene kao manje značajne (RN, zlostavljanje djece, seksualno zlostavljanje, rad sa maloljetnim prestupnicima) ili kažnjavaju one koji rade pola radnog vremena, odnosno fleskibilno radno vrijeme.
- Pažljivo nadgledati procjenu radnog učinka policijskih službenica koje su se prethodno žalile na seksualno uznemiravanje.
- Podstaći visoko pozicionirane policijske službenice da razgovaraju sa članicama udruženja policijskih službenica o važnosti prijavljivanja za unapređenje.
- Uporediti na koji način supervizori ocjenjuju žene u odnosu na muškarce policijske službenike i sprovesti istragu ukoliko žene konstantno dobijaju niže ocjene.
- Sprovesti nezavisnu anketu među ženama koje su kvalifikovane za unapređenje kako bi se dobio uvid u to zbog čega se žene prijavljuju ili ne prijavljuju za unapređenje.

Policijske institucije i kultura koje promovišu ljudska prava i eliminišu diskriminaciju

4.11 Pravila ponašanja i odredbe o diskriminaciji, uznemiravanju i nasilju

„Ukoliko policijski službenici ne poštuju jedan drugog, teško da se od njih može očekivati da poštuju multikulturalnost zajednice kojoj služe.“

Nacionalni centar za žene i policiju[64]

Jasne odredbe i pravila ponašanja moraju biti razvijeni kroz proces svima otvorenih konsultacija kako bi se na uspješan način spriječile i sankcionisale diskriminacija unutar organizacije, uznemiravanje, nasilje i ostali oblici kršenja ljudskih prava. Treba primijeniti sveobuhvatne mjere kako bi se spriječili i sankcionisali svi oblici kršenja ljudskih prava koje počini policijski kadar nad kolegama ili civilima, uključujući i donošenje odredbi o seksualnom uznemiravanju.

Spisak odredbi o seksualnom uznemiravanju[65]

- ✔ Izjava da organizacija podržava pravo svakog zaposlenog u smislu zaštite od seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu. Uznemiravanje zasnovano na rodu, polu, rasnoj pripadnosti, seksualnom opredjeljenju, starosti, invalidnosti ili nekoj drugoj „razlici“ je neprihvatljivo.
- ✔ Izjava da će prestupnici biti smatrani odgovornima za djelo seksualnog uznemiravanja i da će protiv njih biti primjenjene odgovarajuće disciplinske mjere.
- ✔ Izjava da su supervizori i menadžeri odgovorni za održavanje radne sredine u kojoj nema seksualnog uznemiravanja i da se smatra da je njihova obaveza da zaustave i da, na odgovarajući način i na vrijeme, prijave uznemiravanje.
- ✔ Izjava da će se čin odmazde protiv onih članova koji prijave seksualno uznemiravanje smatrati dodatnim činom neadekvatnog ponašanja i da će biti istražen i adekvatno disciplinski sankcionisan.
- ✔ Objašnjenje da je seksualno uznemiravanje zabranjeno zakonom.
- ✔ Definicija i primjeri uznemiravanja koje je lako razumjeti.
- ✔ Formalne procedure kojima se rješavaju prijave za uznemiravanje.
- ✔ Proces podsticanja rane intervencije i rješavanja žalbi za postojanje netrpeljivosti u radnoj sredini, kao što su programi ombudsmana.
- ✔ Obećanje da će prijave biti povjerljive, onoliko koliko je to objektivno moguće.
- ✔ Opis disciplinskih mjera koje mogu biti preduzete za kršenje ovih odredaba.
- ✔ Proces podnošenja prijava, sa naglaskom na više osoba kojima se mogu podnijeti prijave, kao što su:
  - Bilo koji supervizor u odsjeku
  - Bilo koji komandujući oficir
  - Koordinator određen za pitanja različitosti
  - Odsjek za međuljudske odnose unutar agencije za sprovođenje zakona.
  - Komisija za nadzor rad agencije za sprovođenje zakona.
  - Odsjek za međuljudske odnose političke institucije koja je uključena u ovaj proces.
  - Državno tijelo za pitanja rada koje je zaduženo za sprovođenje zakona o zabrani diskriminacije.
- ✔ Rokovi za sprovođenje istrage i rješavanje žalbi u vezi sa seksualnim uznemiravanjem.
- ✔ Izjava da će podnosioci žalbi biti obaviješteni o svojim pravima, ograničenjima koja postoje pri pokretanju parničnog postupka i upućeni na tijela koja se bave ovim administrativnim poslovima.
- ✔ Imena i brojevi telefona osoba koje treba kontaktirati ukoliko zaposleni ima bilo kakvih pitanja u vezi sa ovom politikom.

Kada se ustanove odredbe i pravila ponašanja, treba preduzeti korake na obavještavanju svih zaposlenih u policiji i onih sa kojima dolaze u kontakt o novoj politici/pravilniku ponašanja.

- ■ Direktor policije može dati izjavu o politici nulte tolerancije kako bi pokazao posvećenost datoj politici.
- ■ Pokrenuti kampanje za širenje informacija i podizanje svijesti javnosti putem tijela civilnog društva koja vrše nadzor ili grupa u okviru zajednice.
- ■ Uspostaviti mehanizme za nadgledanje i prijavljivanje kršenja ove politike (npr. linije za pomoć ili proces anonimnog prijavljivanja).
- ■ Distribuirati i postaviti obavještenja o datoj politici djelovanja u svim policijskim stanicama.
- ■ Obezbijediti obuku u vezi sa ovom politikom za sve članove u službi i sve volontere, i informaciju o politici djelovanja uvrstiti u programe obuke novih regruta.

4.12 Obuka o rodnim pitanjima

Kako bi se doprinijelo promjeni policijske prakse i institucionalne kulture, obuka o institucionalnim reformama (o odredbama i procedurama) ili unaprijeđivanju vještina kako bi se riješila određena krivična djela (nasilje u porodici, silovanje ili seksualno napastvovanje) mora da bude uključena na svim nivoima policijske obuke, od početničkih kurseva, pa do onih za obnavljanje znanja. Rodna pitanja treba integrisati u sve relevantne oblasti obuke, a sama obuka treba da se sastoji od detaljnih modula o rodnim pitanjima.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Teme za obuku o rodnim pitanjima obuhvataju:

- ■ Opšte podizanje svijesti o rodnim pitanjima i različitostima.
- ■ Institucionalni pravilnici ponašanja i politike o diskriminaciji i seksualnom uznemiravanju.
- ■ Poštovanje i zagovaranje ljudskih prava, uključujući

tu i prava žena.

- Protokoli i prakse u vezi sa:
  - Nasiljem u porodici
  - Silovanjem
  - Seksualnim napastvovanjem
  - Uhođenjem
  - Trgovinom ljudima
  - Nasiljem nad pripadnicima homoseksualne populacije
  - Zlostavljanjem djece
- Tehnike za saslušavanje žrtava RN-a.

Kako bi se podučavale nove vještine u rješavanju različitih vrsta krivičnih djela, obukom se mora jasno pokazati povezanost teorije i prakse. Konkretni primjeri omogućavaju pojedincima - policijskim službenicima da bolje razumiju šta treba da rade i koje je ponašanje policije prihvatljivo u datoj situaciji.

U Hondurasu, Fond UN-a za stanovništvo je pomogao u obuci policijski službenici o rodnim pitanjima i pružanju pomoći žrtvama nasilja u porodici. Obuka je usredsrijeđena na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici, pri čemu treba obezbijediti da policijski službenici razumiju težinu ovog krivičnog djela, a u nekim slučajevima obuka je usredsrijeđena i na potrebu da se obezbijedi zaštita.[66] Oskar Rejs, koordinator programa za obuku o nasilju u porodici u Hondurasu, je istakao: *„U početku je bilo izvjesnog otpora od strane direktora policijskih obrazovnih institucija, ali smo uspjeli da ih ubijedimo da je ovo važno pitanje. Sada su oni naši najveći saveznici.“*

Sugestije za djelotvorniju obuku policije

Obuka policije o institucionalnim reformama:

- Tokom obuke svako predavanje početi uvodnim napomenama višeg policijskog zvaničnika koji može da obrazloži zbog čega su važne teme o kojima će se raspravljati, pokazujući time posvećenost institucionalnoj reformi.
- Rodna i pitanja ljudskih prava bi trebalo uključiti u sve djelove policijske obuke i ne treba ih smatrati posebnim predmetom.

Odgovor na krivična djela na nediskriminirajući način:

- Koristiti tehnike aktivnog sudjelovanja uključujući znanje i unaprijed stvorene predožbe policijskih službenika, kako bi se pokazali primjeri iz stvarnog svijeta i način na koji se njima treba pozabaviti.
- Dati praktične primjere vještina i načina ponašanja neophodnih u radu sa svim članovima zajednice kako bi omogućili policajcima da odredbe sprovedu u praksi - pozvati policijske službenike koji su učestvovali u određenom tipu istraga da pomognu adekvatnim primjerima.
- Uključiti organizacije iz zajednice, uključujući tu i organizacije žena, u predavanja i obuku kako bi dale primjere i drugačije perspektive.
- Obezbijediti da se tim za obuku sastoji i od muškaraca i žena policijskih službenika, koji su dobro upoznati sa državnim i međunarodnim zakonima i novim odredbama i procedurama koje se sprovode.
- Izraditi module za obuku koji će se, u saradnji sa odgovarajućim udruženjima iz zajednice, baviti pitanjima određenih krivičnih djela.
- Uključiti predavanja o postojećim pravnim instrumentima i nadležnostima za određena krivična djela, kao i praktične vještine za jednako procesuiranje i istraživanje prijava.
- Obučiti muškarce i žene policijske službenike o tome kako da se bave svim vrstama krivičnih djela, sa posebnim naglaskom na RN.

4.13 Civilni nadzor

Opšte je poznato da, uz saradnju i partnerstvo sa civilnim društvom i lokalnim zajednicama, reformski proces može da pomogne da se preformulišu tradicionalni policijsko-građanski odnosi,[67] koje usljed određene prakse, često karakterišu nepovjerenje i strah. Stvaranjem mehanizama civilnog nadzora, može se povećati povjerenje javnosti i mogu se uspostaviti formalni mehanizmi podrške za pojedinice i zajednice. U bilo kojem od stvorenih mehanizama nadzora, prioritetno je da postoji jednaka zastupljenost članova nedovoljno zastupljenih grupa, uključujući i žene.

Oblici civilnog nadzora obuhvataju:[68]

- **Odbor za vezu na državnom policijskom nivou:** koji obuhvata predstavnike civilnog društva, poput predstavnika NVO i organizacija žena, akademika, pravnika i boraca za ljudska prava koji policiju savjetuju o potrebama zajednice.
- **Odbori za vezu na lokalnom nivou:** lokalna vlast, predstavnici policije i grupe civilnog društva procjenjuju bezbjednosna pitanja na lokalnom nivou posebno ona kojima se potencira RN i diskriminacija i izvještava o ovim trendovima policiju, kako bi pomogli u razvoju akcionog plana za reformu.
- **Nezavisni policijski ombudsman:** imenovan kako bi istražio teške slučajeve policijskog zlostavljanja uključujući smrt u pritvoru i prekomjernu upotrebu sile.

Sugestije za jačanje civilnog nadzora

- Zajednička obuka policije i pojedinaca uključenih u projekat civilnog nadzora kako bi se povećao njihov nivo znanja i poštovanja prema ulozi koju ima svaki od partnera..
- U predavanja uključiti metode nadgledanja, čuvanja podataka, pisanje izvještaja, tehnika komunikacije i osnovnih organizacionih vještina, kako bi se obezbijedilo da se informacije prikupljaju na adekvatan način i da mogu da se uvrste u proces donošenja odluka.
- Obrazovati grupe iz zajednica i iz lokalne vlasti o njihovim ulogama, kako bi se povećala njihova svijest i sposobnost da adekvatno nadgledaju i dostavljaju informacije policiji.
- Povećati svijest zajednice o pravnim pitanjima i

pitanjima ljudskih prava, uključujući tu i način na koji se podnose žalbe na rad policije.

- Obezbijediti da postoji politička volja u okviru zajednice i u policiji (uspostaviti jake veze i tijesno sarađivati sa liderima iz zajednice, ključnim organizacijama, izvršnim ljudima u policiji i ljudima iz upravljačkih struktura na razvoju i jačanju mehanizama civilnog nadzora) kako bi se povećala mogućnost da mehanizmi civilnog nadzora efikasno funkcionišu.
- Sprovesti istraživanje o radu policije i javno objaviti rezultate.
- Rezultate nadzora podijeliti sa širom zajednicom uz obavezno korištenje radija, pozorišta, itd. kako bi se doprlo do nepismenog dijela stanovništva.

5 Integracija rodnih pitanja u reformu policije u specifičnim kontekstima

Ovaj odjeljak se bavi izazovima, mogućnostima i sugestijama iz zemalja u postkonfliktnom periodu, zemalja u razvoju, zemalja u tranziciji i razvijenih zemalja. Imajući u vidu da stvarno stanje stvari u bilo kojem od ovih konteksta ne može jednostavno da se klasifikuje, u ovom dijelu je dat opšti pregled koji je neophodno prilagoditi svakom specifičnom kontekstu.

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

„Napor da se više žena uključi u Nacionalne policijske snage Haitija je veoma važan, ne samo zbog načina na koji će policija raditi i kako će je vidjeti stanovništvo, već i zbog toga što će feminizacija nacionalne policije staviti naglasak na dodjeljivanje ženama netradicionalne uloge aktera i zastupnika promjena na Haitiju.“

Nadin Pučegirbal – MINUSTAH viši savjetnik za rodna pitanja[69]

U zemljama u postkonfliktnom periodu često postoji široko rasprostranjena nesigurnost, jer se povećava broj određenih oblika nasilja, a istovremeno dolazi do propadanja političkih institucija. Bezbjednosne snage su često bile uključene u konflikt, kršeći ljudska prava stanovništva, i zbog toga im se ne vjeruje. U postkonfliktnoj situaciji, usljed nesigurnosti, politički močnici ili sama policija, mogu doći u iskušenje da se nastavi sa angažovanjem policije kao sredstva represije. Često postoji potreba za sistemskom reformom, uključujući reformu zakona koji određuju aktivnosti bezbjednosnih snaga - kako odgovoriti na krivično djelo - i aktivnosti građana – šta je to što predstavlja krivično djelo.
Tokom konflikta žene, muškarci, mladići, dječaci, djevojke i djevojčice su podvrgnuti ponižavanju i nasilničkom činu agresije. U postkonfliktnim društvima značajno se povećava pojava RN-a, uključujući tu i nasilje u porodici. U Šri Lanki se desio veliki broj slučajeva gdje su se demobilisani borci vratili kući i zlostavljali svoje supruge na sličan način na koji su žene bile zlostavljane tokom rata.[70] Sve veće prisustvo oružja kod kuće doprinosi teškim oblicima nasilja u porodici: žene često oružje u kući vide kao prijetnju, a ne kao vid zaštite.

U postkonfliktnim sredinama, postoji mogućnost da se policijska reforma sagleda iz rodne perspektive. Uz veliki broj slučajeva RN-a, široko rasprostranjeno kršenje ljudskih prava muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica, policija je jedina ključna organizacija koju treba ponovo izgraditi i ojačati.

Izazovi pred rodno odgovornom reformom policije

- Snage državne policije nijesu jedini organi uključeni u izvršavanje policijskih dužnosti - nestabilne države često imaju više bezbjednosnih agencija kojima se treba pozabaviti u okviru reforme sektora bezbjednosti.
- Bezbjednosne snage, uključujući tu i policiju, često su počinioci teških krivičnih djela protiv članova zajednice, uključujući silovanje i seksualno zlostavljanje.
- Nacionalna policija često radi u uslovima bez odgovarajuće opreme i loše je plaćena iako se od nje i dalje očekuje da sprovodi svoje nadležnosti koje se neprestano mijenjaju. Ovo često rezultira korupcijom, kao i nevoljnošću da se reformski procesi i rodna pitanja postave kao prioritet.[71]
- Posvećenost rodno odgovornoj policijskoj reformi se smanjuje onako kako se povećava broj krivičnih djela, a policija se vraća na opresivan način borbe protiv kriminala, stavljajući time u nezavidan položaj određene društvene grupe.[72]
- Policijske institucije veoma često nemaju povjerenja u organizacije civilnog društva i ne žele da sarađuju sa njima, stvarajući time prepreke organizacijama iz zajednice da daju svoj doprinos reformskom procesu.[73]

Mogućnosti i sugestije za rodno odgovornu reformu policije

U daljem tekstu je data lista mogućnosti i sugestija, koja nije sveobuhvatna, a koja se može koristiti u procesu reforme policije u postkonfliktnim državama:

- Podrška međunarodne zajednice i finansijska podrška mogu da utiču na proces reformi, jačajući time osjetljivost prema potrebama i muškaraca i žena. Međunarodne civilne policijske snage mogu, na primjer, poslužiti kao uzori lokalnim snagama.
- Izmijenjene rodne uloge i društvene strukture daju prostor većem broju žena da razmisle o policiji kao mjestu za profesionalni napredak.
- Žene koje posjeduju nove vještine i razumiju mirovna pitanja i pitanja vezana za konflikt, uključujući demobilisane žene borce, mogu biti regrutovane u

novoosnovane policijske organizacije.

- Primijeniti proces bezbjednosne provjere kako bi se obezbijedilo da novi regruti i policijski službenici koji već rade u policiji nijesu ranije počinili nasilje ili teško krivično djelo, posebno kada je riječ o integraciji demobilisanih boraca u nove policijske strukture.
- Prepoznati nivo i težinu RN-a kao prijetnje bezbjednosti i primijeniti odgovarajuće mjere, uključujući tu obuku svih zaposlenih, kao i uspostavljanje specijalnih jedinica koje će se baviti RN-om.
- Tijesno sarađivati sa akterima sa nacionalnog i međunarodnog nivoa koji su upoznati sa rodnim pitanjima u datom kontekstu kako bi se obezbijedilo da se procesima i programima zadovoljavaju bezbjednosne potrebe svih djelova društva.

Civilna policija u mirovnim operacijama

Međunarodne mirovne misije UN-a, AU, NATO-a, OEBS-a i EU, uz komponente civilne policije pružaju mogućnosti policiji da postanu uzori, mentori i instruktori lokalnom stanovništvu tokom sprovođenja svojih policijskih dužnosti identifikovanih kroz mandat date misije.

- U Južnoj Africi, posmatračku misiju UN-a (UNOMSA) činili su muškarci i žene različitih rasa. Misiju je predvodila Anđela King, crnkinja, a sama misija je obuhvatala 46% žena posmatrača što je poslalo jasnu poruku, pogotovo ženama u Južnoj Africi.[74]
- U Sijera Leoneu, prisustvo policijskih službenica u misiji UN-a pokazalo je da su žene sposobne da budu policijski službenici, da je na njima ključna uloga u razvoju novih policijskih snaga i da treba da imaju puno poštovanje svojih kolega policajaca.
- U Liberiji, prva policijska jedinica sastavljena isključivo od žena, prebačena iz Indije, privlači međunarodnu pažnju jer pokazuje različite uloge i sposobnosti koje žene oficiri mogu imati u okviru mirovnih operacija. Nacionalna policija Liberije je dobila tri puta više prijava za posao od strane žena samo mjesec dana nakon što je ova jedinica stacionirana.[75]

Međunarodna podrška u mirovnim operacijama predstavlja jedinstvenu mogućnost da se pokaže značaj regrutovanja žena i članova nedovoljno zastupljenih grupa u policiju i značaj izgradnje kapaciteta za razumijevanje rodnih pitanja, pogotovo onda kada donatori svoju finansijsku podršku usredsređuju na revidiranje politike zapošljavanja, obezbjeđivanje da ciljne grupe mogu da zadovolje kriterijume za pridruživanje policijskim snagama, te da su specijalizovane jedinice za RN potpuno opremljene.

U **Liberiji** UN i Vlada Liberije su uspostavile Program za podršku obrazovanju žena potencijalnih regruta u Nacionalnu policiju Liberije (NPL). Ubrzani program ima za cilj da nivo obrazovanja zainteresovanih žena podigne do nivoa završene srednje škole kako bi se mogle kvalifikovati za NPL. Na otvaranju ovog programa Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN-a, Alan Dos, obratio se mladim ženama Liberije riječima: „Ovo je prilika ne samo da unaprijedimo vaše obrazovanje, već da se, ukoliko uspješno položite test, možete priključiti NPL-u i doprinijeti promjenama u vašoj državi, a posebno ženama u njoj.“[76]

Bezbjednosna provjera

Bezbjednosna provjera je postupak prikupljanja podataka o eventualnom postojanju bezbjednosnih prepreka za obavljanje dužnosti pojedinaca koji žele da postanu policijski službenici. Ova provjera se sastoji od određivanja da li je pojedinac podoban za određenu poziciju i da li je ranije počinio nasilje ili teško krivično djelo.[77] U društvima koja prolaze kroz postkonfliktni period, bezbjednosna provjera je važno sredstvo kojim se provjeravaju oni oficiri koji su bili umiješani u zločine protiv društvene zajednice, uključujući tu i RN, ili u slučajevima kada demobilisane borce treba uključiti u novoformirane policijske strukture. Premda je ona dugotrajan i izazovan proces, jer rijetko postoje pouzdane informacije ili podaci na osnovu kojih se može uraditi provjera, bezbjednosna provjera je važan korak ka ponovnom zadobijanju i izgradnji povjerenja zajednice.[78]

Sugestije za sprovođenje bezbjednosne provjere[79]

- Bezbjednosnu provjeru treba da sprovede nezavisni organ
- Uspostaviti jedinicu za sprovođenje bezbjednosne provjere koja je djelotvorna i u koju postoji povjerenje.
- Treba zahtijevati da svi policijski službenici prođu bezbjednosnu provjeru.
- Uspostaviti otvoren proces tako što će se informacije dati na uvid javnosti i uspostaviti metod za uključivanje javnosti.
- Pažljivo razmotriti standarde za dokaze – ako su standardi dokazivanja previsoki može se desiti da se prekršioci ljudskih prava nađu unutar policijskih snaga..
- Provjeriti podatke o pojedincima koji imaju krivični dosije zbog nasilja u porodici ili zlostavljanja djece, seksualnog nasilja, nasilničkog ponašanja ili bilo kog oblika RN-a.[80]
- Uvesti period probnog rada za policijske službenike.
- Otpustiti policijske službenike ukoliko otkrijete povjerljive informacije o njihovim prošlim ili sadašnjim prijevarama.
- Uključiti organizacije iz zajednice u proces bezbjednosne provjere jer one lično poznaju pojedince iz zajednice.

Zapošljavanje i regrutovanje žena

Integracija žena u novoformirane policijske organizacije, uključujući tu i demobilisane žene borce, doprinosi legitimnosti rada i djelotvornosti policije. Kao bivši borci, žene su često stekle nove vještine i znanja u vezi sa bezbjednosnim pitanjima.[81] Demobilisane žene borci često bolje razumiju šta je to što bi žene moglo privući da rade u policiji, što može doprinijeti definisanju i sprovođenju strategija regrutovanja i zapošljavanja.

Odjeljak 10 | Jedinice za podršku porodicama (JPP) u Sijera Leoneu

Sijera Leone je prošao kroz period decenijskog konflikta gdje je RN korišteno kao ratna strategija. Žene, djevojke i djevojčice su otimane, eksploatisane, silovane, sakaćene i mučene. Pored ratnih zločina, studija Hjuman rajts voča za period od 1998. do 2000. godine je pokazala da je 70% ispitanih žena prijavilo da ih partneri tuku, dok je 50% žena prisiljavano na polni odnos.

Budući da je počela da se ruši kultura čuvanja tajne, sve više raste svijest o tome da žrtvama nasilja treba omogućiti pristup policiji kako bi prijavile ova krivična djela, te treba obezbijediti zaštitu u privremenim skloništima, medicinsku i psihološku njegu, kao i pravnu pomoć.[85] Međutim, stav policije prema žrtvama seksualnog nasilja nije bio usmjeren na pružanje pomoći žrtvama, što je rezultiralo time da mnoge od žena nijesu željele da ova krivična djela prijave policiji. Kao odgovor na to, Vlada je 2001. godine oformila prvu Jedinicu za podrške porodicama (JPP) 2001. godine sa zadatkom da se bori protiv fizičkih napada, seksualnog zlostavljanja i okrutnog ponašanja prema djeci.[86] Osim ovoga, organizovana je obuka za policijske službenike o načinima na koje da rješavaju probleme nasilja u porodici i seksualnog nasilja.

Saradnja

- Memorandum o razumijevanju između JPP i Ministarstva socijalnog staranja, pitanja roda i djece je omogućio ovim dvijema institucijama da sarađuju u nadgledanju i izvještavanju o RN-u i zlostavljanju djece.[87]
- Prihvatanje i sporazum o saradnji sa međunarodnim organizacijama kako bi se obezbijedilo efikasno pružanje usluga. Obuka pod pokroviteljstvom UNICEF-a kako bi se istražili slučajevi nasilja u porodici; Međunarodni komitet spasa, Kooperacione internacionale i GOAL su sarađivali sa JPP na obezbjeđivanju psihološkog savjetovanja, obuke i privremenih sigurnih kuća.[88]

Usluge koje pruža JPP

- Obuka za sticanje novih vještina za zlostavljane žene
- Finansijska pomoć za maltretirane žene koje nemaju svoga doma
- Kampanje i aktivnosti za podizanje svijesti i razumijevanja javnosti širom zemlje kako bi se žene podstakle da prijave RN
- Linija za pomoć ženama

Rezultati

- Do 2005.godine je bilo 19 JPP u okviru Lokalnih komandnih jedinica policije (LKJP).
- Između 2004. i 2005.godine donešena je 21 presuda, gde se zatvorska kazna kretala od 6 do 12 mjeseci.[89]
- Do 2005. godine, 105 zaposlenih (uključujući tu policajce i socijalne radnike) je obučeno po pitanjima podizanja svijesti javnosti, ljudskih prava, medija i vještina komunikacije, čuvanja podataka, istraga u krivičnim djelima seksualnog nasilja i u zajedničkom radu policije i socijalnih radnika na istraživanju krivičnih djela seksualnog nasilja.[90]

Izazovi

- I dalje postoje dokazi da žene koje su bile podstaknute da prijave slučajeve JPP ne nailaze na spremnost policijskih službenika da intervenišu u slučajevima nasilja u porodici ukoliko oni nijesu teški tj. ukoliko nijesu u pitanju sakaćenje, ranjavanje ili onesposobljavanje.[91]

Pitanja koja treba postaviti kako bi se povećalo zapošljavanje žena[82]

- Da li su nadležni organi na političkom nivou i nivou rukovodstva u policiji posvećeni zapošljavanju i regrutovanju žena i njihovom zadržavanju u svojim redovima?
- Da li postoje aktivni napori da se demobilisane žene borci regrutuju i obuče za poslove u policiji?
- Da li su ženama koje postanu policijski službenici, a koje bi mogle doći u situaciju da budu ponovo traumatizovane tokom procesuiranja krivičnih prijava, dostupne psihosocijalne službe?
- Da li su pregledani osnovni uslovi za primanje u radni odnos, kao što je neophodno obrazovanje, kako bi se obezbijedilo da žene ne budu nepravedno isključene iz procesa zapošljavanja?
- Da li se primjenjuju dopunski programi koji bi omogućili ženama da zadovolje osnovne uslove?

Policijske jedinice zadužene za rješavanje rodnog nasilja

„Teško da će ijedna žena priznati muškarcu da ju je silovala banda od 15 muškaraca. Žene iz lokalnog stanovništva su se ponekad više povjeravale članicama UNOMSA-e o pojedinim stvarima.“

Hana Jilma – članica misije UNOMSA[83]

Usljed visokog stepena prisutnosti RN-a u konfliktnim i postkonfliktnim društvima, neke od država su osnivale specijalizovane jedinice kako bi podstakle prijavljivanje i prijave u potpunosti procesuirale. Osoblje ovih jedinica obično čine policijske službenice i socijalne radnice koje su posebno obučene da se bave porodičnim pitanjima i dječjom zaštitom.[84] Njihovo lično poznavanje tematike pomaže žrtvama da prevaziđu traumu i da prime pomoć koja će im omogućiti da se u potpunosti oporave od ovog krivičnog djela. U Sijera Leoneu sve je veći broj prijavljenih slučajeva kao posljedica rada ovih jedinica

i sve većeg razumijevanja prava žena i poznavanja službi kojima se može prijaviti RN (vidi Odjeljak 10). Premda su zabilježeni uspješni slučajevi, problemi i dalje postoje i zahtijevaju stalnu pažnju (vidi Odjeljak 4.4).

5.2 Zemlje u tranziciji

Zemlje u tranziciji se karakterišu prelaskom iz jednog političkog sistema u drugi, ali u njima nije bilo dugotrajnog unutrašnjeg nasilja. U centralnoj i istočnoj Evropi (CIE) došlo je do prelaza iz komunizma u postkomunizam. U zatvorenim privredama zemalja CIE, policija je bila usko povezana sa političkim liderima i državnim institucijama, a uloga policije ili milicije je bila prvenstveno političke prirode. Ovakvi sistemi su bili strogo kontrolisani, nezavisnost policijskih službenika bila je svedena na minimum, te su isti bili zaduženi za promovisanje ideala političkih vlasti.[92]

Izazovi rodno odgovorne reforme policije

Ukrajina je stekla nezavisnost 1991.godine i započela sa ekonomskim, društvenim i političkim reformama.[93] Policijske snage su podvrgnute reformi, uključujući tu i integraciju žena, u naporima da se prevaziđu loša reputacija koju su imale, visok nivo korupcije i niska stopa povjerenja između policije i zajednice. Iskustvo Ukrajine pokazuje neke od izazova sa kojima se suočavaju zemlje u tranziciji tokom procesa rodne reforme i reforme policije, a koji obuhvataju sljedeće:

- Donedavno vladajuća elita ostaje na vlasti što može dovesti do široko rasprostranjenog otpora prema promjenama.
- Proces unapređivanja je podložan pojavama nepotizma, u kojem slučaju žene rijetko dostižu čin veći od narednika ili pukovnika.
- Bile su određene nezvanične kvote kako bi se ograničio broj žena u policiji - pričalo se da su institucije za obuku u Ukrajini dobile instrukcije od Ministarstva unutrašnjih poslova da broj novoprijavljenih žena drže ispod 10% godišnje, a službenici na višim položajima ohrabrivani da drže kvotu na oko 8%.
- Usljed velikog stepena nepovjerenja, NVO-i i grupe iz zajednice nijesu bile voljne da se sastaju sa predstavnicima vlade i sa policijom kako bi razgovarali o reformskim procesima.[94]

Mogućnosti i sugestije za rodno odgovornu reformu policije

- Kulturne promjene u rodnim ulogama i u društvu uopšte, koje pretpostavljaju promjene u institucionalnim mehanizmima.
- Izraditi akcioni plan, koji će biti usredsrijeđen na kratkoročne i dugoročne reforme, kako bi se obezbijedilo ostvarivanje neposrednih ciljeva u skladu sa širom institucionalnom reformom.
- Osnovati nezavisno tijelo koje će nadzirati proces odabira kandidata i smanjiti mogućnosti za pojavu favorizovanja određenih kandidata.

5.3 Zemlje u razvoju

U zemljama u razvoju, premda one ne moraju neophodno da prelaze iz jednog političkog sistema u drugi, policija je obično tiješnje povezana sa potrebama države nego sa potrebama naroda. Reforme su obično usredsrijeđene na prelazak sa policije kolonijalnog ili militarističkog tipa na institucije koje su više demokratske i uspostavljene kako bi služile zajednici i štitile je. Osim toga, u zemljama u razvoju postoji visok stepen siromaštva, ograničene ekonomske mogućnosti, loša infrastruktura i slabe državne institucije, što sve skupa utiče na policijske organizacije.

Izazovi rodno odgovorne reforme policije

- Opšte protivljenje rješavanju pitanja rodne ravnopravnosti, poput jednakih prava i zapošljavanja.
- Premda formalno postoji zakonodavstvo o ljudskim pravima i jednakosti žena, sprovođenje u praksi ovih prava je često komplikovano usljed postojanja paralelnih državnih zakona, vjerskih i tradicionalnih zakona koji ograničavaju sprovođenje zakonodavnih reformi.[95]
- Pripadnici bezbjednosnih snaga često prije počine rodne prestupe nego što ih spriječe.[96]
- Prisutni su negativni stavovi na različitim nivoima u vezi sa usredsrijeđenošću na rodne reforme u situacijama kada nedostaju osnovna sredstva za rad, poput papira i olovki, jer se smatra da se treba pozabaviti bitnijim i hitnijim pitanjima.[97]
- Ograničeni kapaciteti i posvećenost od strane upravljačkih struktura da podrže i primijene stvarne promjene u vezi sa rodnom reformom.

Mogućnosti i sugestije za rodno odgovornu reformu policije

- Građanski pokreti, pogotovo za nedovoljno zastupljene društvene grupe i žene, postaju sve jači u društvu, svjesniji svojih ljudskih prava i zagovaraju promjene u državnim strukturama. Oni mogu da zagovaraju i podrže rodno odgovorne reforme.
- Povećan pristup obrazovanju određenih djelova stanovništva, uključujući tu i žene, često se navodi kao preduslov da bi se neko kvalifikovao kao policijski službenik.
- Postarati se da proces prijavljivanja ne bude previše skup kako bi se podstakle osobe ograničenih materijalnih mogućnosti da se prijave.

5.4 Razvijene zemlje

U kontekstu razvijenih zemalja, reforma policije se često usredsrijeđuje na optimizaciju djelotvornosti rada policije i njeno efikasno odgovaranje na potrebe zajednice. Razvijene zemlje, poput Kanade, SAD-a i mnogih zemalja Evrope, pogođene su nedostatkom povjerenja javnosti usljed sve većeg broja skandala vezanih za korupciju u policiji, pretjeranu upotrebu sile, brutalnost, tužbi za seksualno zlostavljanje i uznemiravanje u okviru same policije.[98] Apeluje se

na policiju da postane reprezentativniji predstavnik stanovništva kome služi i da se usredsrijedi na prevenciju i vršenje policijskih dužnosti u zajednici jer je tu policija odgovornija za svoje postupke.

Izazovi rodno odgovorne reforme

- Iako se provode kampanje u cilju postizanja zastupljenosti svih grupa, broj pripadnika iz nedovoljno zastupljenih grupa često ostaje nizak, a dešava se da se ti pojedinci u policiji po inerciji prilagođavaju dominantnoj kulturi, što ne dovodi do poboljšanja sveukupne kulture ili odnosa u zajednici.
- Nemogućnost da se kandidatkinje obrate visoko kvalifikovanim ženama za dobijanje posla u policijskim organizacijama.
- Određeni otpor kvotama ili pozitivnoj akciji u određenim zemljama gdje se (pogrešno) smatra da već postoji „određeni nivo na kome sve funkcioniše".

Mogućnosti i sugestije za rodno odgovornu reformu policije

- Skupi parnični postupci idu u prilog zapošljavanju i zadržavanju na poslu sve više žena. U SAD-u, u prosjeku, muškarac policijski službenik u velikom gradu košta poreske obveznike 2 ½ do 5 puta više nego li žena kod prosječne nadoknade štete u parnici usljed pretjerane upotrebe sile.[99]
- Validnost fizičkog testiranja, koje se već dugo koristi kao sredstvo provjere sposobnosti određenih grupa, se dovodi u pitanje usljed činjenice da veterani u policiji ne mogu da prođu ove testove, premda se smatraju sposobnima za izvršavanje onih dužnosti koje se od njih očekuju.[100]

6 Ključne preporuke

Planiranje

1. ***Posvećenost i podrška sa višeg nivoa:*** Za svaku inicijativu je neophodno da postoji podrška sa višeg nivoa ukoliko se od nje očekuje da ima dugotrajan uticaj na mijenjanje institucionalne kulture policije, uključujući tu i određivanje „šampiona rodnih pitanja" među nadležnima na višem upravljačkom nivou.
2. ***Rodna procjena:*** programi reforme policije treba da obuhvate rodna i bezbjednosna pitanja na osnovnom nivou, uključujući tu i kapacitet policije i zajednice da promjene sprovedu u praksi.
3. ***Akcioni planovi:*** Na osnovu procjene, neophodno je izraditi i sprovesti jasan akcioni plan i okvir kako bi se obezbijedilo da se reforme odvijaju u skladu sa širim institucionalnim i sistemskim ciljevima.

Sprovođenje

4. ***Rodno odgovorna politika i procedure:*** Pregledati, revidirati i izraditi novu politiku i procedure koje će uzimati u obzir potrebe muškaraca, žena, djevojaka, djevojčica, mladića i dječaka, uključujući tu i politiku borbe protiv seksualnog uznemiravanja i pravilnik ponašanja.
5. ***Procedure i inicijative u vezi sa rodnim nasiljem:*** Uvesti proceduralne, strukturne i programske inicijative, poput osnivanja policijskih stanica u kojima rade samo žene ili linija za pomoć, kojima se unaprijeđuju prevencija i odgovor na RN.
6. ***Obuka*****:** Uvesti programe obuke na svim nivoima kako bi se integrisala rodna pitanja i obezbijedila posebna obuka za unaprijeđivanje vještina za djelovanje protiv RN-a, te stvorila policijska organizacija koja poštuje ljudska prava i eliminiše diskriminaciju.
7. ***Zapošljavanje, zadržavanje u službi i unapređivanje žena:*** Razmotriti zapošljavanje, zadržavanje u službi i unaprijeđivanje žena i ostalih nedovoljno zastupljenih grupa i pokrenuti reforme i nove inicijative koje su neophodne kako bi se gore navedeno ostvarilo.
8. ***Udruženja žena u policiji:*** Podržati udruženja nedovoljno zastupljenih grupa, kao udruženja koja zagovaraju i podržavaju razmjenu iskustava, učenje lekcija o načinu „preživljavanja" i napredovanja u policiji.
9. ***Proces bezbjednosne provjere:*** provjeriti novozaposlene u policiji da li su počinili RN, uključujući tu i nasilje u porodici.
10. ***Saradnja na nivou više sektora:*** Sarađivati sa sektorom zdravstva, pravosuđa i prosvjete, kao i sa organizacijama civilnog društva - uključujući tu organizacije žena, lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transsesksualne grupe i organizacije koje se bore za prava djece - kako bi se obezbijedilo da reforme obuhvataju sve njih i da zadovoljavaju potrebe svih zajednica.

Nadgledanje i vrednovanje

11. ***Kampanje informisanja:*** Napraviti planove unutrašnje i vanjske komunikacije kojima bi se obezbijedilo da pripadnici policije i zajednice budu upoznati sa procesom sprovođenja rodno odgovorne reforme policije i načinom na koji mogu podnosti prijave i pritužbe na rad policije.
12. ***Odgovornost:*** Uspostaviti unutrašnje i vanjske mehanizme za nadgledanje rada i pozivanje na odgovornost pojedinaca ili grupa koji se ne ponašaju u skladu sa širom institucionalnom reformom. Posebu pažnju treba usredsrijediti na odgovornost za kršenje ljudskih prava, uključujući tu RN.
13. ***Civilni nadzor:*** Uspostaviti strukture tipa odbora

za vezu ili kancelarija ombudsmana koje bi omogućile civilni nadzor. Grupama iz zajednice i NVO-ima može biti potrebna pomoć i obuka kako bi mogle da efikasno nadgledaju rad policijskih organizacija.

7 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

Commonwealth Human Rights Initiative – http://www.humanrightsinitiative.org

European Network of Police Women – http://www.enp.nl

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces – http://www.dcaf.ch

International Association of Women Police – http://www.iawp.org

International Peace Academy – http://www.ipacademy.org

National Center for Women and Policing – http://www.womenandpolicing.org

Open Society Justice Initiative – http://www.justiceinitiative.org

OSCE Strategic Police Matters Unit (Jedinica OEBS-a za strateška pitanja policije) – http://www.osce.org/spmu/

UN–INSTRAW – http://www.un-instraw.org/en/index.html

Praktični vodiči i priručnici

Council of Europe, ***The VIP Guide: Vision, Innovation and Professionalism in Policing Violence Against Women and Children*** (Savjet Evrope, ***VIP vodič: vizija, inovacija i profesionalizam u radu policije protiv nasilja nad ženama i djecom)***, Council of Europe: Strasbourg, 2001.

Council of Europe, ***Human Rights and the Police: A Workbook for Practice-Oriented Teaching*** (Savjet Evrope, ***Ljudska prava i policija: radna sveska za praktičnu nastavu)***, Council of Europe: Strasbourg, 1998. http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Police/2._Publications/2.1_Trainers'_Supply_Kit/CI(98)1_Workbook_for_practice_oriented_teaching.asp

Bayley, D.H., ***Democratizing the Police Abroad: What to Do and How to Do it, (Demokratizacija policijskih snaga u inostranstvu: šta i kako uraditi)*** U.S. Department of Justice: Washington DC, 2001. http://usmex.ucsd.edu/research/justice_pdfs/bailey_2001.pdf

International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Police, ***Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence Against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice: Compendium and Resource Manual*** (Međunarodni centar za reformu krivičnog zakona i krivične policije, ***Primjeri strategija i praktičnih mjera za eliminisanje nasilja nad ženama na polju sprečavanja krivičnih djela i na polju krivične pravde: kratak pregled i uputstva)***, 1999. http://www.icclr.law.ubc.ca/Publications/Reports/Compendium.pdf
http://www.icclr.law.ubc.ca/Publications/Reports/VAWMANUA.pdf

National Center for Women and Policing, ***Recruiting and Retaining Women: A Self-Assessment Guide for Law Enforcement*** (Nacionalni centar za žene i policiju, ***Zapošljavanje i zadržavanje žena u službi: vodič za samoprocjenu pri sprovođenju zakona)***, National Centre for Women and Policing: Los Angeles, 2001. http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/bja/185235.pdf

OSCE, ***Guidebook on Democratic Policing*** (OEBS, ***Vodič za demokratsko vršenje policijskih dužnosti)***, 2007. http://www.osce.org/item/23086.html

Hope, T., ***Responding to Domestic Violence: A Handbook for Police (Kako odgovoriti na porodično nasilje: priručnik za policiju)***, Centre for Domestic Violence Prevention and Uganda Police Force, 2007. http://www.preventgbvafrica.org/Downloads/PoliceHandbook.CEDOVIP.pdf

Članci i izvještaji dostupni na internetu

Marks, R.T. i Denham, T., ***A Roundtable on Police and Gendarmerie Women in Peace Operations: West African Solutions to Gender Mainstreaming Challenges (Okrugli sto o ženama iz policije i žandarmerije u mirovnim operacijama: rješenja iz Zapadne Afrike u vezi sa izazovima integraciji rodnih pitanja)*** , 2007. http://www.peaceoperations.org/web/la/en/fi/708D779C21BD42C98A760EB295B6BD15/get_file.asp

UN Development Fund for Women (UNIFEM), Policy Briefing Paper: ***Gender Sensitive Police Reform in Post Conflict Societies*** (Razvojni fond UN-a za žene, Strateški dokument: ***Rodno osjetljiva reforma policije u zemljama koje se nalaze u post konfliktnom periodu)***, 2007. http://www.undp.org/cpr/documents/gender/Gender_Sensitive_Police_Reform_Policy_Brief_2007.pdf

O'Neill, W.G., ***Police Reform and Human Rights (Reforma policije i ljudska prava)*** , New York, 2004. http://www.undp.org/governance/docs/HR_Pub_PoliceReform&HR.pdf

FUSNOTE

[1] Organization for Economic Co-operation and Development, *Security System Reform and Governance,* DAC Guidelines and Reference Series, (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, *Reforma sektora bezbjednosti i uprava*, DAC smjernice i reference), (OECD: Pariz), 2005, str.20. http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf

[2] Oxford English Dictionary 2nd Edition, 'Police', (Oksfordski rječnik engleskog jezika, 2. izdanje, „Policija"), (Oxford University Press: Oksford), 2003.

[3] Organization for Economic Co-operation and Development, *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice,* Draft Edition, (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, *Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti: podrška bezbjednost i pravdi,* nacrt) (OECD: Pariz), 2007, str.163.

[4] Groenewald, H. i Peake, G., *Police Reform through Community-Based Policing: Philosophy and Guidelines for Implementation,* (*Reforma policije kroz Policiju u zajednici: filozofija i smjernice za sprovođenje*), (International Peace Academy: Njujork), 2004, str.1.

[5] Groenewald i Peake, str. 10-17.

[6] Neild, R., 'Sustaining Reform: Democratic Policing in Central America', („Održati reformu: demokratsko djelovanje policije u Centralnoj Americi), *Citizens Security Monitor,* oct. 2002, str.1.

[7] Shahjahan, A.S.M., 'Strengthening Police Reform', *Strengthening the Criminal Justice System*, („Jačanje reforme policije", *Jačanje sistema krivičnog prava*), (Asian Development Bank: Bangladesh), maj 2006, str.30-31.

[8] Mehta, S., 'Police Reform: An exchange of experiences from South Asia – Roundtable Report', („Reforma policije: Razmjena iskustava iz južne Azije – Izvještaj sa okruglog stola"), *Commonwealth Human Rights Initiative* hotel „Qutab", Nju Delhi, 23.-24. mart 2007, str.5.

[9] UN Economic and Social Council, Report of the Secretary-General, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the United Nations system,* (Savjet UN-a za ekonomska i socijalna pitanja, Izvještaj generalnog sekretara, *Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih tijela sistema Ujedinjenih nacija: Integracija rodnih pitanja u sve politike i programe u sistemu Ujedinjenih nacija),* 12. jun 1997.

[10] German Technical Corporation (GTZ), *Security Sector Reform and Gender: Concept and Points of Entry for Development Cooperation, (Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja: Koncept i polazišta za saradnju u razvoju),* (GTZ: Njemačka), 2007, str.7.

[11] Australian Bureau of Statistics, 'Crime and Safety', (Australijski biro za statistiku, „Kriminal i bezbjednost"), (Australian Bureau of Statistics: Australija), 2005. www.abs.gov.au

[12] Women's Self-defense Institute, 'Statistics on Crime against Women-2005'. (Institut za samodbranu žena, „Statistika o zločinima nad ženama – 2005"). www.self-defense-mind-body-spirit.com/statistics/html

[13] Vlachova, M. i Biason, L., 'Violence Against Women as a Challenge For Security Sector Governance', *Challenges of Security Sector Governance,* („Nasilje nad ženama kao izazov za upravljanje sektorom bezbjednosti", *Izazovi upravljanju sektorom bezbjednosti*), *ur.* Hanggi, H. i Winkler, T., (LIT Verlag: Munster), 2003, str. 16.

[14] Human Rights First, 'Islamophobia 2007 Hate Crime Survey', („Islamofobija – anketa o zločinima iz mržnje za 2007. godinu"), (Human Rights First: Njujork), 2007, str.16.

[15] Human Rights Commission, 'Advancing equality for All', *Equality Update,* (Komisija za ljudska prava, „Napredovanje politike jednakosti za sve", *Izvještaj o jednakosti*), feb. 2006, str.2.

[16] United Kingdom Police Home Office, 'It works…The Operational Benefits of Diversity for the Police Service', (Britansko Ministarstvo unutrašnjih poslova, „Funkcioniše... Operativni značaj raznolikosti za policijske službe"), 2005, str.4. http://police.homeoffice.gov.uk/news-and- publications/publication/human- resources/Operational_Benefits_Leaflet.pdf

[17] Martin, S.E.,i Jurik, N.C., 'The Nature of Police Work and Women's Entry Into Law Enforcement', *Doing Justice, Doing Gender: Women in Legal and Criminal Justice Occupations,* 2nd Edition, („Priroda policijskog posla i ulazak žena u sprovođenje zakona", *Raditi na pravdi, raditi na rodu: Žene na zanimanjima sektora pravde i krivičnog prava*, 2. izdanje), (Sage Publications), 2006, str.61.

[18] Martin i Jurik, str. 62.

[19] Osse, A., *Understanding Policing: A Resource for Human Rights Activists,* (*Razumjeti djelovanja policije: Izvor informacija za borce za ljudska prava*), (Amnesty International Nederland: Amsterdam), 2006, str.90.

[20] Cyprus Police, 'Annual Report 2006', (Policijska uprava Kipra, „Izvještaj za 2006. godinu"), (Research and Development Department: Nikozia), jan. 2007, str.13.

[21] Osse, str. 90.

[22] Kosovo Police, 'Statistics', (Policijska uprava Kosova, „Statistički podaci"), (Ministry of Internal Affairs: Kosovo), 2006. http://www.kosovopolice.com/english/statistiks.html

[23] Jamaica Constabulary Force, 'About the JCF', (Neformalne snage Jamajke (JCF), „O JCF"), Police National Computer Centre, 2001. http://www.jamaicapolice.org.jm/index.html

[24] Ministarstvo rada i socijalnog staranja Češke Republike, 'Meeting of the Government of the Czech Republic', („Sjednica Vlade Češke Republike"), Reference 2003-10246-702. http://www.mpsv.cz/files/clanky/2017/report.pdf

[25] Economic and Social Data Rankings, 'Female Police Personnel', (Ekonomske i socijalne rang liste, „Ženski policijski kadar"), Dataranking.com, 2002. http://www.dataranking.com/table.cgi?LG=e&TP=so07-2

[26] Romanian Police, 'Summary of the Evaluation Report of the Activity of the Romanian Police 2005', (Policijska uprava Rumunije, „Sažetak Izvještaja o vrednovanju aktivnosti Policijske uprave Rumunije u 2005. godini"), Romanian Police, 2005, p.11. http://www.politiaromana.ro/Engleza/evaluation.htm

[27] Osse, str. 90.

[28] Economic and Social Data Rankings, 2002.

[29] Reitano, J., 'Police Resources in Canada 2006', („Policijska sredstva u Kanadi za 2006. godinu") (Minister of Industry: Otava), nov. 2006.

[30] National Police Board, 'The Swedish Police Service', (Nacionalni policijski odbor, „Policijska služba u Švedskoj"), Štokholm, 2001. http://www.polisen.se/inter/nodeid=10232&pageversion=1.html

[31] Horne, P., 'Policewomen: The First Century and the New Era', („Policijske službenice: Vijek prvi i nova era"), *The Police Chief* 73.9 (2006), str.1.

[32] Finnish Police, 'Personnel', (Policijska uprava Finske, „Kadar"), Finnish Police, 2004. http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/Pages/2C4D52E77A169459C225702E002D3365

[33] United Kingdom Police Home Office, 2005.

[34] National Center for Women and Policing, str. 22.

[35] Bezuidenhout, C., 'Performance of Female Police Officers in a Male Dominated Environment: Replacing Myth with Reality,' („Učinak policijskih službenica u sredini u kojoj dominiraju muškarci: zamjeniti mit stvarnošću"), Institut za studije o ljudskim pravima i krivičnom pravu – Druga svjetska konferencija 3.-7. decembar 2001, Durban, Južna Afrika, str.7.

[36] Lonsway, K. et al., *Hiring & Retaining More Women: The Advantages to Law Enforcement Agencies, (Veće zapošljavanje i zadržavanje u službi žena: Prednosti za agencije za sprovođenje zakona),* National Center for Women & Policing, 2003, str. 2.

[37] Amnesty International. Nigeria, *Rape - the Silent Weapon,* (Nigerija*, Silovanje – tiho oružje*) 28. nov. 2006. http://web.amnesty.org/library/index/ENGAFR440202006

[38] UNIFEM, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women,* (*Ni minuta više: okončati nasilje nad ženama),* (UNIFEM: Njujork), 2003, str. 46.

[39] UNIFEM, str. 47.

[40] Osse, str. 91.

[41] UN News, 'UN-Sponsored Meeting Calls For More Male Facilitators in Gender Training', („Sastanak pod pokroviteljstvom UN-a poziva na učešće većeg broja „fasilitatora" u obuci o rodnim pitanjima"), UN News, jun 2006. http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=23030&cr=gen der&Cr1=training

[42] Ovaj akcioni plan zasniva se na preporukama Projekta o širenju informacija o zapošljavanju i regrutovanju Policijske uprave u Otavi. http://careers carrieres.ottawapolice.ca/whats_new.cfm?article=44

[43] Ministry of Foreign Affairs, Foreign Information and Communication, 'Institutional and Organizational Change', (Ministarstvo vanjskih poslova, Vanjsko informisanje i komunikacija, „Institucionalna i organizaciona promjena"), Hag, Holandija, mart 2002, str. 1.

[44] Clegg,I., Hunt, R. i Whetton,J., *Policy Guidance on Support to Policing in Developing Countries* (*Upute o pružanju podrške policijskim snagama u zemljama u razvoju*), (University of Wales Press: Svansea), 2000, str.29.

[45] Ministry of Home Affairs, 'Police Public Interface: Making it Happen', Proceedings of Seminar at Mumbai, (Ministarstvo unutrašnjih poslova, „Javno lice policije: ostvarivanje", Zaključci seminara u Mombaju), nov. 2004.

[46] Ottawa Police Service, 'Protocol Agreement between Wabano Centre for Aboriginal Health and the Ottawa Police Service', (Policijske službe Otave, „Protokolarni sporazum sklopljen između

Vabano centra za zdravlje Aboridžina i Policijske službe Otave"), april 2007.

47 UN Development Programme, 'Gender Approaches in Conflict and Post-Conflict Situations', (Razvojni program UN-a, Rodni pristupi u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama"), (UN: Njujork), 2002, str.13.

48 Canadian International Development Agency (CIDA), 'Addressing Gender-based violence in Guyana', (Kanadska agencija za međunarodni razvoj, „Rješavanje rodnog nasilja u Gvajani"), dostupno na Internetu. http://www.acdi- cida.gc.ca/CIDAWEB/acdicida.nsf/En/EMA 218121448-P6L

49 Shahjahan, A.B.M., 'Strengthening Police Reform',*Strengthening the Criminal Justice System,* („Jačanje reforme policije", *Jačanje sistema krivičnog* prava), (Asian Development Bank: Bangladeš), 30.-31. maj 2006, str.56.

50 Statistics Canada, 'Measuring Violence Against Women: Statistical Trends 2006', („Mjerenje nasilja nad ženama: statistički trendovi u 2006. godini"). http://www.statcan.ca/english/research/85-570-XIE/2006001/summary.htm

51 Kandaswamy, D., 'Indian Policewomen Practice Policing and Politicking', (Policijske službenice Indije u policijskoj i političkoj službi"), *Ms. Magazine,* zima 2004. http://www.msmagazine.com/spring2005/indianpolicewomen.asp

52 Clegg, Hunt i Whetton, str.27.

53 Fakondo, K., pomočnik višeg inspektora u Policijskoj upravi Sijera Leonea, intervju, 2007.

54 Jubb, N. i Izumino, W.P., 'Women and Policing in Latin America: A revised Background Paper', („Žene i policijska služba u Južnoj Americi: revidirana informacija"), (Latin American Studies Association*:* Teksas), 27-29. mart 2003. http://www.nevusp.org/downloads/down085.pdf

55 Jubb i Izumino, str. 6.

56 Groenewald i Peak, str. 1.

57 Prilagođeno iz Polisar, J. i Milgram, D., 'Recruiting, Integrating and Retaining Women Police Officers: Strategies that Work', („Zapošljavanje, integracija i zadržavanje žena policijskih službenica"), *The Police Chief,* oktobar 1998. http://www.iwitts.com/html/the_police_chief_magazine_str.html

58 International Crisis Group, 'Reforming Afghanistan's Police', (Međunarodna krizna grupa, „Reforma policije Avganistana"), *Asia Report* No138, (30. avgust 2007.), str. 11.

59 National Centre for Women and Policing, str. 41.

60 National Centre for Women and Policing, str. 94.

61 Polisar i Milgram.

62 Bihler, M., Alvarado,J. i Martines,M., ur.. *Gender and Citizen Security: Regional Training Module (Rodna pitanja i sigurnost građana: regionalni trening),* (Complejo Grafico TMC: Nikaragva), 2005, str.47-48.

63 National Centre for Women and Policing, str. 125-126.

64 National Centre for Women and Policing, str. 86.

65 National Centre for Women and Policing, str. 135-136.

66 UN Population Fund (UNFPA), 'Through the eyes of the Victim: Police Training and Domestic Violence in Honduras', („Iz perspektive žrtve: obuka policije i nasilje u porodici u Honduras") oktobar 2005. http://www.unfpa.org/news/news.crm?ID=689

67 Amoo, S.G., 'Case Study of IDRC-Supported Research on Security Sector Reform in Kenya, South Africa, Ghana and Nigeria', („Studija slučaja istraživanja o reformi sektora bezbjednosti u Keniji, Južnoj Africi, Gani i Nigeriji koju je podržao IDRC"), (IDRC: Otava), 13. feb. 2006, str. 51.

68 International Crisis Group ii.

69 UN News Services, 'Haiti: UN supports nationwide police effort to recruit more female officers', („Haiti: UN širom zemlje podržava napore policije da zaposli što više službenica"), 9. avg. 2007. dostupno na Internetu: http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=23470&Cr=hait i&Cr1

70 Conaway, str.14.

71 Nindorera, W. i Powell, K., 'Delivering on the Responsibility to Protect: Reforming the Security Sector to Protect the Most Vulnerable', („Ispunjavanje obaveze pružanja zaštite: reforma sektora bezbjednosti kako bi se zaštitili najugroženiji"), (Institute for Security Studies: Južna Afrika), 2006, str. 5.

72 Clegg, Hunt i Whetton, str. 11.

73 Stone, Miller, Thornton i Trone, str. 10.

74 Anderlini, str. 31.

75 Gehenova izjava pred Savjetom bezbjednosti UN-a tokom debate o ženama, miru i bezbjednosti, 23. oktobar 2007, str. 5, S/PV.5766 *PROVIZORNI IZVJEŠTAJ.*

76 UN Mission in Liberia, 'Launching of Special Education Programme for Potential Female Recruits of Liberia National Police' (Misija UN-a u Liberiji, „Pokretanje programa specijalnog obrazovanja za potencijalne žene regrute za Nacionalnu policiju Liberije"), saopštenje za javnost, 22. Jan, 2007. Dostupno na internetu. http://unmil.org/article.asp?id=1951

77 Nindorera i Powell, str. 9.

78 Caparini, M. i Marenin, O., 'Reflections on Policing in Post- Communist Europe', („Osvrti na djelovanje policije u postkomunističkoj Evropi"), *The Journal of Power Institutions in Post- Soviet Societies,* Drugo izdanje (2005), str. 9.

79 Osse, str. 232.

80 National Centre for Women and Policing, str. 74.

81 Anderlini i Conaway, str.5.

82 UNIFEM, 'Gender-aware Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR): A Checklist', („Rodno svjestan proces razoružavanja, demobilizacije i reintegracije (RDR): lista postupaka"), dostupno na Internetu: http://www.womenwarpeace.org/issues/ddr/ddr.htm#tools

83 Anderlini, S.N, 'Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital Contributions of South Africa', („Pregovori o tranziciji ka demokratiji i reformisanju sektora bezbjednosti: ključni doprinosi Južne Afrike"), Women Waging Peace Police Commission: Hunt Alternatives Fund, 2004, str. 31.

84 Stone, Miller, Thornton i Trone, str. 20.

85 UNFPA, str. 1.

86 UNFPA, str. 2.

87 UNFPA, str.17.

88 UNFPA, str. 17.

89 UNFPA, str. 18.

90 UNFPA, str. 18.

91 UNFPA, str. 9.

92 Caparini, str. 9.

93 Beck, A.,'Reflections on Policing in Post-Soviet Ukraine: A Case Study of Continuity', („Osvrt na djelovanje policije u postsovjetskoj Ukrajini: studija slučaja održavanja kontinuiteta"), *The Journal of Power Institutions in Post- Soviet Societies,* Drugo izdanje (2005.).

94 Ministarstvo unutrašnjih poslova, str. 5.

95 GTZ, str. 8.

96 GTZ, str. 9.

97 Clegg, Hunt i Whetton, str. 12.

98 Lonsway, str. 2.

99 Lonsway, str. 4.

100 Lonsway, str. 4.

Reforma policije i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za reformu policije

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanja odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u značaj integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu policije?

Reforma policije podrazumijeva transformaciju ili promjenu policijske organizacije u profesionalnu i odgovornu policijsku službu koja u izvršavanju policijskih dužnosti uzima u obzir potrebe lokalnih zajednica.[1]

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Djelotvorno pružanje bezbjednosti za muškarce, žene, djevojke, djevojčice, mladiće i dječake

- Kako je policija zadužena za održavanje javnog reda i zaštitu ljudi, dužnost joj je da razumije i preduzme radnje kako bi se spriječila različita krivična djela i nesigurnosti sa kojima se suočavaju muškarci, žene, djevojke, djevojčice, mladići i dječaci, te odgovorilo na ista.
- Rodno nasilje (RN), uključujući i nasilje u porodici, trgovinu ljudima i seksualno napastvovanje, predstavlja jednu od najvećih prijetnji bezbjednosti ljudi širom svijeta. Mora se obezbijediti odgovarajuća obuka za policijske službenike kako bi mogli da pomognu žrtvama RN-a, te da uspješno procesuiraju i istraže ova krivična djela.

Reprezentativna policijska služba

- Stvaranjem policijske službe koja je reprezentativna za stanovništvo kome treba da služi - u smislu etničkog porijekla, pola, vjere, jezika, plemenske pripadnosti, itd., povećava se kredibilitet, povjerenje, i legitimitet službe u očima javnosti.
- Reprezentativna policijska služba povećava operativnu efektivnost, preko širokog spektra vještina, iskustava, obrazovanja i kulture, što uvećava njenu sposobnost da daje lokalna rješenja za lokalne probleme.[2]
- Žene često unose svoje specifične vještine i sposobnosti u policijski posao, kao što su sposobnost da ublaže potencijalno nasilne situacije, da upotrebu sile svedu na minimum i da koriste dobre vještine komunikacije.[3] U određenom kontekstu policijske službenice su neophodne kako bi izvršile opkoljavanje i pretres žena, proširile mrežu prikupljanja obavještajnih podataka i pomogle žrtvama RN-a.
- Uopšteno uzevši, muškarci su u današnje vrijeme prezastupljeni u policijskoj službi. Potrebne su, dakle, specifične inicijative za povećanje zapošljavanja, zadržavanja u službi i napredovanja žena u policijskoj službi.

Policijska služba koja promoviše ljudska prava i eliminiše diskriminaciju

- Eliminisanje diskriminacije i kršenja ljudskih prava, kao što su seksualno uznemiravanje i silovanje, od strane policijskih službenika, a na štetu građana i saradnika, pomoći će u stvaranju djelotvorne i produktivne radne sredine.

instraw united nations Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

- Diskriminatorsko ponašanje policijskih službenika može onemogućiti jednaka prava na pristup policijskim uslugama. U mnogim zemljama žene prijavljuju da je policija neosjetljiva i da je sklona tome da ne istražuje na adekvatan način krivična djela na osnovu roda.[4] Rodno osjetljiva politika, protokoli i izgradnja kapaciteta mogu povećati profesionalnost policije i pristup policijskim uslugama.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative za integraciju rodnih pitanja u reformu policije nije samo stvar operativne efektivnosti, već je neophodna radi postupanja u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključne odredbe iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW, 1979.god.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju (1995.god.)*

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu policije?

Procjena

- Sprovesti rodno odgovorne procjene ili revizije sa posebnim fokusom na rodna pitanja, kao što su angažovanje žena, stopa seksualnog uznemiravanja ili odgovor na porodično nasilje.

Rodno osjetljiva politika, protokoli i procedure

- Izraditi i sprovesti posebne protokole i procedure za vođenje istražnih postupaka, gonjenje počinilaca i pomoć žrtvama RN-a.
- Uspostaviti rodno odgovorne kodekse ponašanja i politike po pitanjima diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i nasilja koje vrše policijski službenici, kao i unutrašnje i vanjske menanizame za primanje pritužbi.
- izvršiti bezbjednosne provjere policijskih regruta, da li su ranije počinili krivično djelo RN-a, uključujući i nasilje u porodici.
- Stvoriti podsticajno okruženje koje bi nagrađivalo rodno odgovorno djelovanje policije uz poštovanje ljudskih prava.
- Revidirati operativne okvire, protokole i procedure u saradnji sa:
  - postojećim udruženjima žena u policiji i ostalim udruženjima policijskih službenika kako bi se definisali postojeća situacija i neophodne reforme.
  - odborima za obavljanje policijskih dužnosti u zajednicama, organizacijama civilnog društva, uključujući grupe žena i žrtve nasilja, kako bi se utvrdilo koje su reforme neophodne i obezbijedilo da protokoli i procedure odgovaraju potrebama zajednice.

Ženske policijske stanice/Jedinice za borbu protiv nasilja u porodici

- Razmotriti osnivanje ženskih policijskih stanica (ŽPS) ili posebnih jedinica koje će se baviti RN-om kako bi se što više žrtava ohrabrilo da prijave nasilje i time unaprijedio odgovor policije na RN (vidi Odjeljak 1).

Obuka o rodnim pitanjima

- Integrisati rodna pitanja u osnovnu obuku za sve zaposlene u policiji, uključujući i civilno osoblje.
- Obezbijediti obaveznu i sveobuhvatnu obuku o osjetljivosti na rodna pitanja i o seksualnom uznemiravanju za svo policijsko osoblje.
- Ponuditi detaljnu obuku za nadgradnju vještina o posebnim temama vezanim za rodna pitanja, kao što su vođenje razgovora sa žrtavama trgovine ljudima i protokole za reagovanje na nasilje u porodici, nasilje nad osobama homoseksualne orijentacije, zloupotrebu i seksualno zlostavljanje djece.

Zapošljavanje žena, njihovo zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje

- Razmotriti uspostavljanje strateških ciljeva za zapošljavanje žena i njihovo zadržavanje u službi.
- Ažurirati politiku i praksu zapošljavanja kako bi se obezbijedilo da se njima privuče veliki broj kvalifikovanih pojedinaca, uključujući one iz nedovoljno zastupljenih grupa (vidi Odjeljak 2).
- Ažurirati opise poslova kako bi prezicno naveli vještine koje su neophodne u savremenoj policijskoj službi.
- Revidirati i prilagoditi kadrovsku politiku kako bi se

Odjeljak 1 | Ženske policijske stanice (ŽPS) u Južnoj Americi[5]

Istraživanje o ŽPS koje je sprovedeno 2003. godine u Argentini, Brazilu, Kolumbiji, Kostariki, Ekvadoru, Nikaragvi, Peruu i Urugvaju pokazalo je da je svaka od ovih struktura jedinstvena sama po sebi i da služi različitim djelovima stanovništva, u zavisnosti od države i krivičnih zakona. Premda postoje određene razlike, glavne karakteristike ŽPS su sljedeće:

- Većina se bavi slučajevima nasilja u porodici nad ženama, mladićima, dječacima, djevojkama i djevojčicama.
- Usluge se pružaju u saradnji sa akterima sa državnog i nedržavnog nivoa.
- Policijske usluge obuhvataju procesuiranje izjava, sprovođenje istraga i posredovanje pri sklapanju sporazuma u saradnji sa socijalnim radnicima.
- Policijski službenici u ŽPS su isključivo žene.
- Pristup multidisciplinarnim uslugama je potpuno besplatan za korisnike.

Ciljevi jedinica WPS-a su sljedeći:

- Da zaštite žene od prijetnji njihovoj bezbjednosti.
- Da korisnicima obezbijede pristup pravnim, medicinskim i službama za pružanje psihološke pomoći jer drugačije, naročito siromašni korisnici, ne bi imali pristup ovim službama.
- Da doprinesu postojanju usredsrijeđenosti na rodni aspekt u okviru bezbjednosti uopšte.
- Da doprinesu dobroj upravi putem stalne saradnje između pokreta žena i NVO, policije i u nekim slučajevima i državnih mehanizama za zaštitu žena u oblastima pružanja usluga, koordinacije i administracije.
- Da prikupe podatke o krivičnim djelima koje rješavaju specijalizovane jedinice ŽPS.

obezbijedilo da je ona nediskriminatorska, rodno osjetljiva i omogućava usklađenost profesionalnog i porodičnog života.

- Uspostaviti ženska policijska udruženja i programe mentorstva.
- Provjeriti standarde za ocjenu radnog učinka i kriterijume za unaprijeđivanje da bi se ustanovilo da li su diskriminatorski. Provesti reviziju procjena radnog učinka.
- Obezbijediti jednak pristup obuci na poslu kako bi se napredovalo u karijeri.

Nadzor civilnog društva i saradnja

- Razmotriti uspostavljanje policijske u zajednici kao djelotvorne strategije za ostvarivanje bezbjednosti u saradnji sa zajednicom. Uključiti organizacije civilnog društva kao što su grupe žena (npr. putem zajedničke obuke i patroliranja).
- Uspostaviti sistem upućivanja kako bi policija žrtve povezala sa službama u zajednici, uključujući i organizacije žena.
- Stvoriti i ojačati mehanizme civilnog nadzora, pop-ut policijskih odbora u zajednici, kako bi se uvećalo povjerenje javnosti i uspostavili formalni kanali komunikacije između policije i zajednice.
- Izgraditi kapacitete organizacija civilnog društva za uspješno nadgledanje rada policije po pitanju kršenja ljudskih prava.

Na raspolaganju u Priručniku 2 je i sljedeće…

- Model akcionog plana za reformu rodnih pitanja
- Primjer protokolarnog sporazuma između policije i grupe u okviru zajednice
- Primjeri dobre prakse u rješavanju RN-a
- Spisak postupaka za integraciju rodnih pitanja u rad policije u zajednici
- Sugestije o tome kako sprovesti procjenu radne sredine
- Spisak postupaka za pravljenje opisa posla
- Strategije za zapošljavanje žena, njihov o zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje
- Spisak odredbi o seksualnom uznemiravanju

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

U zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu često je široko rasprostranjena nesigurnost uz porast stope određenih oblika nasilja. Policijske usluge veoma lako mogu da budu na ivici totalnog kolapsa ili da im nedostaje legitimitet usljed učešća u konfliktu. Često postoji hitna potreba za sistematičnom reformom policije, uključujući potrebu smanjivanja visoke stope RN-a u postkonfliktnom periodu.

Izazovi integracije rodnih pitanja

- Policija je čest počinilac teških krivičnih djela, uključujući silovanje i seksualno zlostavljanja članova zajednice, što dovodi do velikog stepena nepovjerenja u policiju. U takvim slučajevima, može biti teško zaposliti žene, dok je stopa prijavljivanja RN-a niska.
- Policijske institucije često sumnjaju u rad organizacija civilnog društva i nijesu voljne da sarađuju sa njima.
- Policijski službenici često rade u teškim uslovima, bez opreme i sa malim primanjima, iako se od njih očekuje da sprovode svoje promjenljive dužnosti, što često rezultira nevoljnošću policije da reformske procese, uključujući tu i rodnu reformu, postavi kao prioritet.

Odjeljak 2 Podrška u obrazovanju žena policijskih regruta u Liberiji[6]

U Liberiji, Ujedinjene nacije i Vlada Liberije ustanovile su Program za podršku u obrazovanju potencijalnih ženskih službenika u Nacionalnoj policiji Liberije (NPL). Ubrzani program ima za cilj da nivo obrazovanja zainteresovanih žena podigne do nivoa završene srednje škole kako bi se mogle kvalifikovati za NPL. Na otvaranju ovog programa Šef Misije UN-a u Liberiji, Alan Dos obratio se mladim ženama Liberije riječima: „Ovo je prilika ne samo da unaprijedimo vaše obrazovanje, već da se, ukoliko uspješno položite test, možete priključiti NPL-u i doprinijeti promjenama u vašoj državi, a posebno ženama u njoj."

- Posvećenost rodno odgovornoj reformi policije se smanjuje sa povećavanjem stope kriminala, a policija ponovo počinje da primjenjuje opresivne metode obračunavanja sa kriminalom, samim tim stavljajući određene društvene grupe u nezavidan položaj.

Nacionalne policijske snage nijesu jedine snage koje obavljaju policijske poslove – privatne kompanije za obezbjeđenje, milicija i vaninstitucionalne oružane snage treba da budu uključeni u napore na sprovođenju rodno odgovorne reforme sektora bezbjednosti.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Pažnja i finansijska podrška sa međunarodnog nivoa mogu da utiču na reformski proces tako da on postane osjetljiv na potrebe muškaraca i žena, što se naročito odnosi na međunarodne civilne policijske snage koje treba da djeluju kao uzor.
- Izmijenjene rodne uloge i društvene strukture otvaraju prostor za veći broj žena da počnu da razmišljaju o karijeri u policiji.
- Sveobuhvatna reforma policijske službe pruža mogućnosti za postavljanje ciljeva kod zapošljavanja žena, bezbjednosnu provjeru regruta, u smislu da li su počinili RN, integraciju rodnih pitanja u nove odredbe i protokole, te operativno programiranje i obuku.
- Može se povećati interes žena za zaposlenje u policiji – uključujući žene koje vode domaćinstva i izdržavaju porodicu, kao i žene demobilisane borce.

Usljed visokog nivoa prisutnosti RN-a u konfliktnim i postkonfliktnim sredinama, može se začeti inicijativa za uspostavljanje specijalizovanih jedinica za borbu protiv nasilja nad ženama i djecom, kao što je slučaj u Avganistanu, Liberiji i Sijera Leoneu (vidi Odjeljak 3).

? Pitanja vezana za reformu policije

Jedan od najboljih načina da se identifikuju polazne tačke, jake i slabe strane integracije rodne perspektive u policijsku reformu, jeste da se sprovede procjena. U daljem tekstu su dati primjeri pitanja vezanih za rod koje je neophodno uvrstiti u procjenu reforme policije, procese nadgledanja i vrednovanja reforme.

- Da li postoje operativni okviri, politike, procedure ili drugi mehanizmi za usmjeravanje djelovanja policije protiv RN-a?
- Da li postoje rodno odgovorna pravila ponašanja i sveobuhvatna politika o seksualnom uznemiravanju? Da li se sprovode? Da li se nadgleda njihovo sprovođenje?
- Da li policijsko osoblje dobija adekvatnu obuku u vezi sa izgradnjom kapaciteta u pogledu rodnih pitanja?

Odjeljak 3 | Jedinice za podršku porodicama u Sijera Leoneu

Sijera Leone je prošao kroz period decenijskog konflikta gdje je RN korišteno kao ratna strategija. Žene, djevojke i djevojčice su otimane, eksploatisane, silovane, sakaćene i mučene. Pored ratnih zločina, studija Hjuman rajts voča za period od 1998. do 2000. godine je pokazala da je 70% ispitanih žena prijavilo da ih partneri tuku, dok je 50% žena prisiljavano na polni odnos. Ne samo da je dolazilo do ovakvog zlostavljanja, već je postojala kultura ćutanja u vezi sa RN-em. Istraživanja pokazuju da je 60% ispitanih žena bilo uvjereno da žene zaslužuju da ih muževi tuku, što predstavlja uvjerenje koje se mora dovesti u pitanje.

Budući da je počela da se ruši kultura čuvanja tajne, sve više raste svijest o tome da žrtvama nasilja treba omogućiti pristup policiji kako bi prijavile ova krivična djela, kako bi bile zaštićene u privremeni skloništima i kako bi dobile medicinsku i psihološku njegu i pravnu pomoć. Međutim, stav policije prema žrtvama seksualnog nasilja nije bio usmjeren na pružanje pomoći žrtvama, što je rezultiralo time da mnoge od žena nijesu željele da ova krivična djela prijave policiji. Kao odgovor na to, Vlada je 2001. godine oformila prvu Jedninicu za podršku porodicama sa zadatkom da se bori protiv fizičkih napada, seksualnog zlostavljanja i okrutnog ponašanja prema djeci. Osim toga, organizovana je obuka za policijske službenike o načinima rješavanja problema nasilja u porodici i seksualnog nasilja.

- Da li su uspostavljeni unutrašnji i vanjski mehanizmi za podnošenje žalbi i da li su oni dostupni? Da li postoji ombudsman kome se podnose pritužbe za seksualno uznemiravanje, diskriminaciju ili nasilje?
- Da li postoji ijedno tijelo koje vrši civilni nadzor, poput policijskog odbora u zajednici? Da li ono prati RN i diskriminaciju?
- Koliki je broj i koji čin imaju muškarci i žene policijski službenici?
- Da li su na snazi mjere za povećanje zapošljavanja, zadržavanja u službi i profesionalno napredovanje ženskog policijskog osoblja, kao i ostalih nedovoljno zastupljenih grupa? Je li proces zapošljavanja nediskriminatorski? Da li žene policijski službenici dobijaju jednaku platu i nadoknade kao i muškarci?
- Da li muškarci i žene, i u gradskim i u seoskim sredinama, imaju jednak pristup policijskim uslugama?
- Da li postoje programi i inicijative za uspostavljanje policije u zajednici?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

Centre for Children and Families in the Justice System – ***Handbook for Police Responding to Domestic Violence: Promoting Safer Communities by Integrating Research and Practice (Priručnik za policiju o tome kako odgovoriti na nasilje u porodici: promovisanje bezbjednije zajednice putem objedinjavanja istraživanja i prakse)***, 2004.

Council of Europe – ***The VIP Guide: Vision, Innovation and Professionalism in Policing Violence Against Women and Children (VIP vodič: vizija, inovacija i profesionalizam u radu policije protiv nasilja nad ženama i djecom),*** 2001.

International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Police - ***Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence Against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice: Resource Manual (Primjeri strategija i praktičnih mjera za eliminisanje nasilja nad ženama na polju sprečavanja krivičnih djela i krivičnog prava: kratak pregled i uputstva***), 1999.

National Centre for Women and Policing - ***Recruiting and Retaining Women: A Self-Assessment Guide for Law Enforcement (Zapošljavanje i zadržavanje žena u službi: vodič za samoprocjenu pri sprovođenju zakona)***, 2001. OECD-DAC – ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC o reformi sektora bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2007.

UNIFEM/UNDP – ***Gender Sensitive Police Reform in Post-Conflict Situations – a policy briefing paper (Rodno osjetljiva reforma policije u post-konfliktnim situacijama - pregled politike)***, 2007.

Organizacije

Commonwealth Human Rights Initiative - www.humanrightsinitiative.org

European Network of Police Women - www.enp.nl

International Association of Women Police - www.iawp.org

National Center for Women and Policing - www.womenandpolicing.org

Open Society Justice Initiative - www.justiceinitiative.org

OSCE Strategic Police Matters Unit (Jedinica OEBS-a za strateška pitanja policije) - www.osce.org/spmu/

UNIFEM - www.unifem.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremila Ana Korneeva iz UN-INSTRAW, na osnovu Priručnika 2 autorice Tare Denham.

[1] Groenewald, H. i Peake, G., *Police Reform through Community-Based Policing: Philosophy and Guidelines for Implementation, (Reforma policije kroz Policiju u zajednici: filozofija i smjernice za sprovođenje)*, (International Peace Academy: Njujork), 2004, str.1.

[2] Ministarstvo unutrašnjih poslova Velike Britanije, 'It works…The Operational Benefits of Diversity for the Police Service', („Funkcioniše... Operativni značaj raznolikosti za policijske službe"), 2005, str.4. http://police.homeoffice.gov.uk/news-and-publications/publication/human-resources/Operational_Benefits_Leaflet.pdf

[3] Lonsway, K. et al., *Hiring & Retaining More Women: The Advantages to Law Enforcement Agencies, (Veće zapošljavanje i zadržavanje u službi žena: Prednosti za agencije za sprovođenje zakona)*, National Center for Women & Policing, 2003.

[4] UNIFEM, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women, (Ni minuta više: okončati nasilje nad ženama)*, (UNIFEM: Njujork), 2003, str.46.

[5] Jubb, N. i Izumino, W.P., 'Women and Policing in Latin America: A revised Background Paper', („Žene i policijska služba u Južnoj Americi: revidirana informacija"), (Latin American Studies Association: Teksas), 27-29. marta 2003. http://www.nevusp.org/downloads/down085.pdf

[6] Misija UN u Liberiji, 'Launching of Special Education Programme for Potential Female Recruits of Liberia National Police', („Pokretanje programa specijalnog obrazovanja za potencijalne žene regrute za Nacionalnu policiju Liberije"), saopštenje za javnost 22. jan. 2007. http://unmil.org/article.asp?id=1951

Reforma sistema odbrane i rodna pitanja

Šeril Hendriks i Lorin Haton

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Reforma sistema odbrane i rodna pitanja

Šeril Hendriks i Lorin Haton

united nations instraw Part of UN WOMEN

DCAF
Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autorima
Šeril Hendriks i Lorin Haton rade na Institutu za bezbjednosne studije.

Kao vodeća istraživačka institucija koja se bavi pitanjima bezbjednosti ljudi u Africi, Institut za bezbjednosne studije (IBS) primjenjuje sveobuhvatan pristup pitanjima bezbjednosti, koji odražava promjenljivost i porijeklo prijetnji ljudskom razvoju. U proteklih nekoliko godina, IBS je u značajnoj mjeri proširio svoje aktivnosti sarađujući sa i radeći preko podregionalnih organizacija. IBS nastavlja da unapređuje svoju saradnju sa drugim grupama civilnog društva (uglavnom NVO-ima) i mrežama, najvećim dijelom u okviru svoga rada na upravljanju naoružanjem, angažovanju sektora odbrane, antikorupcijskim inicijativama i regionalnim projektima. Aktivnosti IBS-a su sada usmjerene ka izgradnji kapaciteta na višem upravljačkom nivou. Institut, takođe, učestvuje kao saradnik u aktivnostima državnih institucija Afrike na nacionalnom nivou, regionalnom nivou i nivou Afrike kao kontinenta.

Urednici
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovom doprinosu pri pisanju ovog Priručnika: Elison Bejlis, Heleni Kareiras, Gvinaji Džinesa, Polu Higejtu, Darku Stančiću, UN-INSTRAW-u, Joani Valenius, Ugu de Vriesu, Marku Vajtu i Doni Vinslou. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Jewel Samad/AFP/Getty Images, 2007.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.
ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Kristin Valasek. „Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja”. *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod reformom sistema odbrane? 1

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu sistema odbrane? 3

3.1 Odgovor na različite bezbjednosne potrebe unutar društva . . . 3

3.2 Odgovor na promjenjljive potrebe sektora odbrane . . . 3

3.3 Unaprijediti operativnu djelotvornost . . . 4

3.4 Stvoriti reprezentativne odbrambene snage i bezbjednosne organizacije . . . 5

3.5 Ojačati demokratski, civilni nadzor nad oružanim snagama . . . 5

4. Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u proces reforme sistema odbrane? 7

4.1 Integracija rodnih pitanja na političkom nivou reforme sistema odbrane . . . 7

Revizija odbrane . . . 8

Procesi demokratizacije sistema odbrane . . . 9

Nadzor civilnog društva nad sektorom odbrane . . . 9

Parlamentarni nadzor nad sektorom odbrane . . . 10

4.2 Integracija rodnih pitanja na ekonomskom nivou sistema odbrane . . . 11

Rodno budžetiranje . . . 11

4.3 Integracija rodnih pitanja na institucionalnom nivou . . . 12

Zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje žena . . . 13

Politika i mehanizmi za institucionalnu reformu . . . 15

Pravilnik ponašanja . . . 15

Obuka . . . 16

4.4 Integracija rodnih pitanja na društvenom nivou reforme sistema odbrane . . . 17

5. Integracija rodnih pitanja u reformu sistema odbrane u specifičnim kontekstima 18

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu . . . 18

5.2 Zemlje u tranziciji . . . 19

5.3 Razvijene zemlje . . . 20

6. Ključne preporuke 21

7. Dodatni izvori informacija 22

AKRONIMI

EU	Bruto društveni proizvod
DRK	Demokratska Republika Kongo
MO	Ministarstvo odbrane
MONUC	Misija Ujedinjenih nacija u Demokratskoj Republici Kongu
NATO	Sjevernoatlanski savez
NOSJA	Nacionalne odbrambene snage Južne Afrike
OEBS	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju
OECD DAC	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj Odbor za pomoć u razvoju
OzO	Odjeljenje za odbranu
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNIFEM	Fond UN-a za razvoj žena
UNIFIL	Privremene snage UN-a u Libanu
UNMIL	Misija UN-a u Liberiji
UNMIS	Misija UN-a u Sudanu
UNOCI	Operacija UN-a na Obali Slonovače
ZDRJA	Zajednica država za razvoj Južne Afrike

Reforma sistema odbrane i rodna pitanja

1 Uvod

Reforma sektora bezbjednosti (RSB) je važna komponenta izgradnje mira, demokratizacije i razvoja. S obzirom na to da predstavlja osnovni bezbjednosni aparat svake države, sektor odbrane je ključna oblast za proces RSB-a. Rodna ravnopravnost i raznolikost u okviru sektora odbrane dovode do stvaranja reprezentativnijih i nediskriminatorskih odbrambenih snaga i povećavaju operativnu efikasnost sektora bezbjednosti uopšte.

Za više informacija vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Ovaj priručnik ima za cilj da doprinese razumijevanju odnosa između rodnih pitanja i odbrambenih struktura i da istakne neke praktične korake koji se mogu preduzeti na transformaciji sektora odbrane u demokratski i reprezentativan sektor koji pruža bezbjednost. Ovaj priručnik bi trebalo koristiti imajući na umu dvije stvari: prvo - da ne postoji jedan proces pod nazivom „reforma sistema odbrane“, jer će priroda takve reforme u svakoj pojedinačnoj državi zavisiti od pokretačkih snaga karakterističnih za tu državu, domaćeg i vanjskog političkog okruženja i strateških ciljeva države. I drugo - da, u bilo kom kontekstu, reformu sistema odbrane oblikuju odnosi između oružanih snaga, društva i države.

Priručnik je namijenjen svima onima koji rade na sprovođenju RSB-a, te kreatorima politike u ovoj oblasti. Kako reforma sistema odbrane mora biti politički vođena, priručnik ima za cilj da aktere koji se bave politikom i sprovođenjem reforme upozna sa potrebom da se reformske aktivnosti sagledaju iz rodne perspektive. Zato on obuhvata istovremeno i tehničke aspekte reforme sistema odbrane, poput sprovođenja revizije odbrambenog sistema i politike zapošljavanja, i aktivnosti na više političkom nivou, poput civilnog nadzora nad sektorom odbrane. Lokalno vlasništvo nad procesima RSB-a je široko prihvaćeno i zastupano u raspravama na međunarodnom nivou. Akteri sa nacionalnog nivoa, koji se nalaze u ministarstvima odbrane, odbrambenim službama, istraživačkim institucijama i civilnom društvu, stoga predstavljaju ciljnu publiku ovog priručnika. Priručnik daje uvid u procese reforme sistema odbrane i način na koji žene mogu biti uključene u oružane snage i odbrambene strukture. On, takođe, naglašava u kojim oblastima je neophodno lobiranje i mobilizacija civilnog društva kako bi se uspostavile demokratski kontrolisane oružane snage.

Ovaj priručnik obuhvata sljedeće:

- Uvod u reformu sistema odbrane
- Obrazloženje zbog čega integracija rodnih pitanja jača procese reforme sistema odbrane.
- Praktične aktivnosti na integraciji rodnih pitanja u inicijative za reformu sistema odbrane.
- Pregled specifičnih pitanja vezanih za rod i reformu sistema u kontekstu zemalja u postkonfliktnom periodu, zemalja u tranziciji, zemalja u razvoju i razvijenih zemalja.
- Ključne preporuke
- Dodatne izvore informacija

2 Šta se podrazumijeva pod reformom sistema odbrane?

Uz sve veći međunarodni konsenzus da se usvoji proširena definicija nacionalne bezbjednosti i napretka nove bezbjednosne paradigme, sektor odbrane se klasifikuje kao dio „šire bezbjednosne porodice“.[1] Kada se, međutim, govori o reformi sistema odbrane, sektor odbrane se sastoji od oružanih snaga (kopnene vojske, mornarice, vazduhoplovstva; paravojnih jedinica i jedinica rezervnog sastava); vojno-obavještajnih službi; nadležnog ministarstva odbrane i kancelarija u tijelima izvršne vlasti zaduženim za upravljanje bezbjednosnim snagama i nadgledanje njihovog rada (poput savjeta za nacionalnu bezbjednost i glavnog državnog revizora); zakonodavnih institucija; mehanizama vojnog pravosuđa i civilnih mehanizama kontrole, poput vojnog ombudsmana i glavnog inspektora; kao i civilnog društva. Vaninstitucionalne snage su takođe veoma važne u postkonfliktnim društvima u kojima može postojati potreba za demobilizacijom i/ili integracijom nedržavnih oružanih grupa.

Reforma sistema odbrane podrazumijeva transformaciju sektora odbrane date države čije institucije su stavljene pod civilnu kontrolu; poštuju principe odgovornosti i dobre uprave; održavaju primjerenu veličinu snaga; njihov sastav odražava raznolikost u smislu roda, etničke pripadnosti i drugih faktora; one su obučene i opremljene u skladu sa strateškim okruženjem (koje može uključivati učešće

u mirovnim operacijama i regionalnim organizacijama za bezbjednost); i poštuju odredbe međunarodnog prava, doprinoseći time nacionalnim i međunarodnim ciljevima koji se tiču mira i bezbjednosti. Stoga, reforma sistema odbrane zahtijeva višeslojan pristup kojim se teži da se postignu optimalan sastav snaga i poboljšana efikasnost, uz istovremeni razvoj i održavanje profesionalnih, uravnoteženih i modernih snaga državne odbrane koje će predstavljati sve grupacije stanovništva u zemlji. Štaviše, reforma sistema odbrane mora provesti politike državne odbrane i principe civilno-vojnih odnosa. Čineći navedeno, oružane snage bi trebale steći nacionalno i međunarodno poštovanje kao profesionalne i pouzdane institucije.[2]

Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD-DAC) smatra da su ključna pitanja u okviru reforme sistema odbrane sljedeća:[3]

- *Razvoj demokratske kontrole nad politikom odbrane i oružanim snagama, koja obuhvata ustavni i pravni okvir, kao i civilni nadzor i upravu.*
- *Jačanje procesa za razmatranje bezbjednosnih prijetnji i razvoj kapaciteta da se na njih odgovori.*
- *Određivanje jasnih uloga i nadležnosti u odnosu na one koje ima policija zarad postizanja unutrašnje bezbjednosti.*
- *Uvođenje integrisanog pristupa razvoju politike, vojnoj potrošnji, planiranju kadrovske politike i upravljanju vojnim sredstvima.*
- *Podsticanje debate sa civilnim društvom i podizanje svijesti građana o reformi sistema odbrane i njihovo uključivanje u probleme pitanja reforme sistema odbrane.*
- *Promovisanje reforme u smislu obuke i napretka u karijeri vojnog osoblja, kao i promjene zanimanja i planova za prelazak iz vojne službe za one koji napuštaju oružane snage.*
- *Promovisanje etničke i društvene ravnoteže i politike jednakih mogućnosti u sektoru odbrane.*
- *Unaprijeđivanje regionalnih sporazuma o vojnoj saradnji, izgradnja povjerenja, kontrola naoružanja i razoružavanje.*

Reforma sistema odbrane u mirnim, stabilnim državama, je obično periodičan proces revizije i restrukturiranja odbrambenih snaga kao odgovor na izmijenjeni rizik i prijetnje bezbjednosti ili na političku težnju za promjenama. Stepen u kome će se reforme sprovoditi u velikoj mjeri zavisi od veličine promjena neophodnih za unaprijeđenje primjerenosti, odgovornosti, isplativosti i usklađenost snaga i strateškog okruženja. U nekim državama ovo se može postići putem neznatnih promjena, poput promjena u strukturi i formacijskom stanju.

Međutim, za mnoge države koje se nalaze u postkonfliktnom periodu, reforma sistema odbrane podrazumijeva preoblikovanje kompletnog sistema bezbjednosti, stvaranje mehanizama civilne kontrole, izgradnju legitimnih državnih institucija i osnovnih struktura oružanih snaga. U ovim državama, u odbrambenim snagama često dominira određena etnička grupa ili su one pridružene određenoj grupi. Tokom građanskih ratova se, takođe, često stvaraju određene oružane frakcije i vaninstitucionalne oružane snage. Stoga je uobičajeno da se reforma sistema odbrane, u zemljama u postkonfliktnom periodu, vodi potrebama za razvojem integrisanih, reprezentativnih i nepristrasnih snaga, kao dijelom šireg napora na izgradnji nacije i mira. Izazovi ovako sveobuhvatne reforme najčešće se tiču kapaciteta, kadrovskih i finansijskih ograničenja i pokušaja da se čisto vojne snage uravnoteže sa civilnom kontrolom u okruženju sa slabim javnim institucijama kojim često nedostaje legitimiteta.

Reforma sistema odbrane se ne tiče samo promjena u upravljanju ili organizacionoj strukturi. Ona se u osnovi tiče promjene odnosa moći i do nje često dolazi u visoko ispolitizovanoj sredini sa jakim političkim nabojem. Ona često podrazumijeva ograničavanje moći osoblja u sektoru bezbjednostii uspostavljanje ravnoteže između moći i efikasnosti vojske sa demokratskim zahtjevima civilne kontrole i nadzora. Kako bi se obezbijedila institucionalizacija demokratske reforme sistema odbrane, održivost reforme leži u promjeni shvatanja, načina razmišljanja i aktivnosti aktera iz sektora bezbjednosti, na primjer putem programa za obrazovanje građana, jačanja osjetljivosti i izgradnje kapaciteta za pitanja raznolikosti i rodne ravnopravnosti, te putem izgradnje efikasnih mehanizama nadzora. Najveći izazov pred uspješnom reformom sistema odbrane ne leži u razvoju snaga primjerene veličine i sastava, već u postizanju nacionalnog konsenzusa o bezbjednosnim pitanjima i promjeni ponašanja pripadnika oružanih snaga prema bezbjednosnom okruženju u državi i narodu.

Reformom sistema odbrane dolazi se do veće efikasnosti i djelotvornosti oružanih snaga. Odbrambene snage i odbrambene strukture se redefinišu tako da odgovaraju potrebama geopolitičke i strateške sredine u kojoj određena država bitiše. Nepotrebna potrošnja na odbranu, stoga, predstavlja kamen spoticanja. Stoga je glavna briga stvaranje profesionalnih odbrambenih snaga koje djeluju u skladu sa zakonom, što se provjerava putem demokratskih struktura. Najznačajniji rezultat reforme sistema odbrane je pružanje bezbjednosnih usluga od strane nacionalnih odbrambenih struktura, koje su u obavezi da se pridržavaju istih normi i principa kao i ostale demokratske javne službe, i to na način koji je isplativ i primjeren zadovoljavanju bezbjednosnih potreba države i njenih građana.

Kako reforma sistema odbrane, uopšteno uzevši, podrazumijeva promjene u organizacionoj kulturi, politici, strukturi, ponašanju, upravljanju, nadležnim organima i kontroli, neophodno je da oni koji je vode budu posvećeni tom poslu, da postoje politička volja, komunikacija i konsultacije. Reformski procesi stoga predstavljaju mogućnost za demokratsku transformaciju odbrambenih snaga, čineći ih reprezentativnijima i odgovornijim u odnosu na kulturu na nacionalnom nivou i karakter društva.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu sistema odbrane?

„Zbog čega se rodna pitanja moraju integrisati u bezbjednosni okvir? Prije svega, zbog toga što su integracija rodnih pitanja i ravnopravnost kriterijumi koji se postavljaju na globalnom nivou...Drugo, jer je važno da se humani principi koriste u potpunosti, a ne samo polovično: bolji rezultati se postižu kada se i muškarci i žene uključe u proces donošenja odluka. I na kraju, sa čisto praktičnog stanovišta, integracija rodnih pitanja i rodne perspektive je strateški operativni preduslov ukoliko želimo da postignemo efikasnost i djelotvornost.“

Điji Đija, „Značaj rodnih pitanja u ESDP-u“[4]

Rod se odnosi na određene uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se stoga odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[5]

Za više informacija vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Kao što je pomenuto, procesi reforme sistema odbrane se bave kreiranjem novog koncepta bezbjednosti i pregrupisanja odbrambenih snaga i struktura, kako bi one odgovarale bezbjednosnim potrebama države i njenih građana. Ovo bi trebalo ostvariti u skladu sa demokratskim principima zastupljenosti, odgovornosti i transparentnosti. Demokratske snage u demokratskoj državi bi trebale da odražavaju potrebe društva koje štite, uključujući tu zaštitu njegovih osnovnih vrijednosti poput prava na državljanstvo i jednakosti. Što je uravnoteženija rodna struktura, to su kohezija i djelotvornost veće u sve više multidimenzionalnim mirovnim operacijama.

Bitno je, međutim, napomenuti da, premda je prisustvo žena od suštinske važnosti za postizanje rodne ravnoteže, ono samo ne predstavlja dovoljnu garanciju da će reforma sistema odbrane ili, pak, oružanih snaga biti rodno odgovorna. Rodna perspektiva u okviru reforme sistema odbrane treba da bude više od pukih brojki. Neophodno je da se postavi sljedeće pitanje: bezbjednost za koga i na koji način? U publikaciji „*Integracija rodnih pitanja u praksi: Priručnik“,* Program UN-a za razvoj (UNDP) navodi da bi suština integracije rodnih pitanja, kada govorimo o vojnim i odbrambenim institucijama, trebalo da bude:

- Eliminisanje diskriminacije u vojnim i institucijama sistema odbrane koja je napravljena isključivo na osnovu rodne pripadnosti.
- Integracija rodne perspektive u istraživanja, određivanje politike i prakse koje se primjenjuju u vojnim i institucijama sistema odbrane.[6]

Integracija rodnih pitanja u sektor odbrane podrazumijeva unošenje iskustva, saznanja i interesovanja žena i muškaraca u operacije, i predstavlja sredstvo za kreiranje novog koncepta politike i procesa sprovođenja i vrednovanja.[7]

U daljem tekstu je dato nekoliko načina na koje se odgovorom na rodna pitanja podržavaju ciljevi i prioriteti reforme sistema odbrane, a neki od njih su:

- Odgovor na različite bezbjednosne potrebe unutar društva
- Odgovor na promjenljivu prirodu i potrebe unutar sektora odbrane
- Poboljšanje operativne efikasnosti
- Stvaranje reprezentativnih odbrambenih snaga
- Jačanje demokratskog, civilnog nadzora oružanih snaga

3.1 Odgovor na različite bezbjednosne potrebe unutar društva

Reformom sistema odbrane treba na efikasan način odgovoriti na potrebe svih članova društva. Bezbjednosne potrebe svakog pojedinca razlikuju se u zavisnosti od njegovog pola, starosti, sposobnosti, seksualnog opredjeljenja, ekonomskog statusa, državljanstva, etničnog porijekla i vjerske pripadnosti. Rodno nasilje (RN) ostaje ozbiljna prijetnja bezbjednosti ljudi u svim djelovima svijeta. Majntjes, Pilej i Turšen tvrde da nema pomoći ženama od nasilja po okončanju sukoba, jer se RN često nastavlja i nakon što su borbe prestale.[8] Pružanje zaštite ženama, tokom konflikta i u postkonfliktnim situacijama, bi, stoga, trebalo da bude prioritet na dnevnom redu reforme sistema odbrane u koji su uvrštena i rodna pitanja. I muškarci su, takođe, žrtve nesigurnosti koja potiče od rodnih razlika, u smislu masakra nad pripadnicima samo jednog pola, prisilnog regrutovanja u oružane snage, silovanja od strane drugih muškaraca i nasilja uličnih bandi. Odbrambene snage u zonama konflikta, u svim aspektima svojih operacija, treba da u potpunosti uzmu u obzir sve ove faktore.

3.2 Odgovor na promjenljive potrebe sektora odbrane

Patovanja se u velikoj mjeri promijenila os Drugog Svjetskog rata: spekte svojih operacija, u potpunosti uzmu u obzir sve ntacijriroda ratovanja se u velikoj mjeri promijenila od Drugog Svjetskog rata: sve manje zavisi od brutalne sile koju muškarci primjenjuju na

bojnom polju, a sve više od tehnologije i stručnosti koja se može naći kod oba pola. Osim toga, 95% trenutnih konflikata u svijetu se odvijaju na međudržavnom nivou ili su, pak, u pitanju građanski ratovi. Ovo je označilo promjenu svrhe, stanja formacija i strukture nacionalnih oružanih snaga, koje sada sve manje vremena i sredstava koriste na zaštitu sopstvenih državnih granica, a više za međunarodne mirovne misije.

Mirovne misije su takođe postale mnogo komplikovanije, tako da danas imamo misije koje traju mnogo duže, a članovi mirovnih misija obavljaju veliki broj zadataka koji u velikom mjeri prevazilaze tradicionalno omogućavanje bezbjednosti i izgradnju mira. Mirovnjake, na primjer, pozivaju da pruže usluge lokalnim zajednicama, da ponovo izgrade institucije i da obezbijede slobodne izbore. Različitosti u sastavu snaga i integracija rodnih pitanja tokom mirovnih operacija omogućavaju sektoru odbrane da na bolji način obavi ovakve zadatke.

Brigadni general Karl Engelbrektson, zapovjednik Nordijskog bataljona, učešće žena u mirovnim operacijama opisuje kao „ključ uspjeha“ za prevazilaženje određenih operativnih ograničenja sa kojima se suočavaju homogene snage pri zadacima kao što su pretres i ispitavanje žena.[10] Istraživanja su pokazala da žene mirovnjaci mogu da uvećaju djelotvornost mirovne misije jer:

- Lokalno stanovništvo, muškarci i žene, smatra da su žene mirovnjaci mnogo pristupačnije i da djeluju manje zastrašujuće od muškaraca mirovnjaka.
- Prisustvo ženskog vojnog osoblja je neophodno na barikadama, aerodromima, itd. kako bi one vršile pretres žena.
- Njihova sposobnost da sarađuju sa lokalnim organizacijama žena i da prikupljaju informacije od žena iz lokalnog stanovništva omogućava prikupljanje detaljnijih i tačnijih podataka za donošenje odluka, a time i korisnijih.[11]
- Žene mirovnjaci mogu da se, kada nijesu na dužnosti, druže sa ženama iz lokalnog stanovništva i da sa njima razgovaraju o svakodnevnom životu. Ovo je još jedan od načina na koji misija dobija dodatne korisne informacije o tome šta se dešava u zemlji domaćinu.
- Žensko vojno osoblje služi kao kontrolor nedoličnog ponašanja muškaraca vojnika.[12]
- Žene mirovnjaci predstavljaju pozitivan uzor ženama iz lokalnog stanovništva da se priključe oružanim i bezbjednosnim snagama.
- I muškarci i žene koji su žrtve seksualnog zlostavljanja će to radije prijaviti ženama mirovnjacima.

Eni Pilej u komparativnoj studiji o mirovnim misijama je objasnila koje su to prednosti prisustva žena u mirovnim operacijama. Analizirajući misiju UN-a u Južnoj Africi citirala je ženu, članicu misije, koja je primijetila: „misija je snagu crpila iz onoga što su nazivali ženskim crtama, uključujući tu brigu za potrebe šire zajednice, stavljajući u drugi plan simbole statusa i moći; povezivanje; razmjenu informacija; donošenje intuitivnih odluka i korištenje direktnog praktičnog pristupa.“ Osim ovoga, tvrdi da „nije bilo prijavljenih slučajeva iskorištavanja žena iz lokalnog stanovništva, niti je bilo nedoličnog ponašanja, koje bi ukaljalo ugled mirovnih misija u drugim zemljama“.[13] Samo prisustvo žena ne predstavlja garanciju da neće doći do pojave seksualnog iskorištavanja, ali prisustvo žena u velikom broju, čini se, smanjuje broj ovakvih incidenata. Npr., zvaničnici UN-a i Liberije se nadaju da će mirovna jedinica iz Indije sastavljena isključivo od 103 žene, koja trenutno obavlja policijske dužnosti u Monroviji, pomoći da se inspirišu žene u Liberiji da se priključe policijskim snagama i da će ograničiti seksualno iskorištavanje i zlostavljanje počinjeno od strane mirovnjaka. Nacionalna policija Liberije je primila tri puta više prijava žena od uobičajenog broja u periodu od samo mjesec dana nakon što je ova jedinica stacionirana.[14] Zadaci ove jedinice obuhvataju čuvanje ministarstva vanjskih poslova, patroliranje ulicama, kontrolu okupljenih grupa i odgovaranje na pozive nacionalne policije za oružanom podrškom.[15]

Međutim, žene još uvijek nijesu dovoljno zastupljene u vojnoj komponenti mirovnih misija (vidi Tabelu 1). Ovo se u velikoj mjeri dešava zbog toga što nijesu dovoljno zastupljene u nacionalnim vojskama koje daju svoje trupe i vojne posmatrače za mirovne misije UN-a i regionalne mirovne operacije. Stoga je neophodno da nacionalne odbrambene snage počnu sa većom aktivnom regrutacijom žena. (vidi Odjeljak 4).

Tabela 1 Procenat učešća žena u vojnoj komponenti mirovnih misija UN, u aprilu 2007. [16]

Misija	Muškarci	Žene	Ukupno	Procenat prisustva žena
MONUC	17,017	301	17,318	1.73
UNMIL	13,766	294	14,060	2.09
UNIFIL	12,854	397	13,251	3
UNMIS	9,276	122	9,398	1.3
UNOCI	7,980	74	8,054	0.92

3.3 Unaprijediti operativnu djelotvornost

Reforme sistema odbrane su direktno povezane sa unapređenjem profesionalnosti, vještina i primjerenosti sektora odbrane. Osim toga što omogućavaju bolje sprovođenje zadataka na očuvanju mira na opštem operativnom nivou, veća zastupljenost žena ima potencijala da poveća djelotvornost oružanih snaga zato što:

- stvara veći broj kadrova od kojih se mogu izabrati vojnici. Stoga, vojska može bolje da izabere koga će da zaposli, čime ujedno poboljšava sopstvene kapacitete;
- povećava se potencijalna baza vještina, polazeći od intelektualnih, praktičnih/tehničkih i društvenih

vještina za koje je više vjerovatno da ih posjeduju žene.

Uključivanje žena i ostalih marginalizovanih grupa unutar društva omogućava odbrambenim snagama da bolje rješavaju kompleksne postojeće konflikte, posebno u situacijama gdje je RN postao sredstvo ratovanja i gdje su kršenje ljudskih prava i humanitarna kriza postale konstanta u konfliktu sa kojim se treba nositi. Uvrštavanje demokratskih vrijednosti i prakse u odbrambene snage suštinski pojačava borbenu spremnost i djelotvornost vojske. HIV/AIDS, koji predstavljaju ogroman izazov za oružane snage u mnogim državama, takođe zahtijevaju rodno osjetljiv odgovor kojim se može riješiti i promijeniti seksualno ponašanje muškaraca i žena.

Osim ovoga, osoblje sektora odbrane je lično često krivo za seksualno uznemiravanje i RN počinjeno nad svojim kolegama i civilima. Npr:

- 2006. godine, nezavisna studija pod pokroviteljstvom Ministarstva odbrane Velike Britanije je pokazala da su više od 2/3 žena u aktivnoj službi direktno iskusile seksualno uznemiravanje.[17]
- 2006. godine, u istraživanju koje su uradili studenti Vojnog instituta iz SAD-a, Citadele, 20% žena kadeta je izjavilo da su bile seksualno zlostavljane.[18]
- Istraživanje iz 2000. godine, koje je sprovelo Ministarstvo odbrane SAD-a, je pokazalo da je 80% ispitanika koji su u aktivnoj službi bilo izloženo uvredljivom govoru, nazvano pogrdnim imenima ili čulo neprimjerene viceve o homoseksualcima i lezbijkama, a 37% je prisustvovalo ili lično iskusilo uznemiravanje osoba homoseksualne orijentacije.[19]

U miru, zakon o ljudskim pravima državama nameće obavezu da eliminišu kršenje ljudskih prava počinjeno od strane odbrambenih snaga. Tokom oružanog sukoba, veliki broj sličnih obaveza mogu biti nametnute međunarodnim humanitarnim pravom. Čak i kada se takve obaveze ostave po strani, jasno je da eliminisanje kršenja ljudskih prava pomaže stvaranju djelotvornijih oružanih snaga u koje postoji veće povjerenje. Seksualno uznemiravanje, npr., podriva instituciju putem gubitka produktivnosti, opadanja morala, odsustvovanja sa posla, češće promjene osoblja, i time sprječava integraciju žena. Istraživanje koje je sprovela vojska SAD-a je pokazalo da postoji izrazita veza između velikog broja slučajeva seksualnog uznemiravanja, niže borbene spremnosti i sredine u kojoj je vođstvo ovakvih snaga loše. [20]

„Ja nijesam žrtva seksualnog uznemiravanja. Kada dođe do seksualnog uznemiravanja u vazduhoplovnim snagama SAD-a, vazduhoplovne snage i građani SAD-a, kojima mi služimo, su žrtve. Ovo se dešava iz razloga što se seksualno uznemiravanje kosi sa našom vojnom misijom. Ono se kosi sa poslom za koji smo i ja i ostali profesionalci dobro obučeni da ga obavljamo. Upravo iz ovog razloga seksualno uznemiravanje mora prestati.“

narednik Zinaida Martinez[21]

3.4 Stvoriti reprezentativne odbrambene snage i bezbjednosne organizacije

Odbrambene snage jedne države bi trebalo da odražavaju sve grupe koje čine dato društvo. Ovim se unaprijeđuju reprezentativnost, nacionalno vlasništvo i samim tim povećava se legitimitet odbrambenih snaga. Legitimitet potom pojačava djelotvornost odbrambenih snaga. Osim toga, upravljačke vojne i odbrambene organizacije, kao i ostale bezbjednosne agencije, su mjesta za rad koja građanima pružaju mogućnost da se obrazuju i da steknu međunarodno iskustvo, kao i da budu izloženi uticajima sa međunarodnog nivoa. Kada se u praksi određeni djelovi društva isključe iz ovih institucija, uskraćuje im se pristup poslu i mogućnostima za obrazovanje i profesionalni napredak. U sektoru odbrane, na međunarodnom nivou, i u velikoj mjeri zbog njegovog istorijskog razvoja, nije postignut isti nivo rodne ravnopravnosti kao što je to, npr., slučaj u političkim sektorima. Žene, kao što je pokazano u Tabeli 2, su u velikoj mjeri nedovoljno zastupljene u vojsci. U mnogim državama zakoni koji se tiču vojske eksplicitno diskriminišu žene, npr., tako što ih isključuju iz direktnih borbenih operacija. Žene su takođe, nedovoljno zastupljene i u ministarstvima odbrane i u nadzornim tijelima. Čak i ako ne postoje formalne barijere, u praksi se često postavljaju ograničenja profesionalnom napretku žena, i često postoje široko rasprostranjeno seksualno uznemiravanje i ostali oblici diskriminacije.

3.5 Ojačati demokratski, civilni nadzor nad oružanim snagama

„Legitimitet postojećih vladajućih struktura i procesa se mora dovesti u pitanje kada se interes i mišljenje gotovo polovine stanovništva ne poštuje tokom donošenja odluka. Kriza legitimiteta je očigledna u rodno pristrasnoj prirodi sukoba; žene rijetko imaju priliku da ioćemu odlučuju ili da budu uključene u ratne sukobe, ali uvijek su one te koje trpe posljedice ovakvih sukoba.“

Džordžina Ešvort, „Rodna uprava: Plan za uvođenje promjena“[23]

Ključni aspekt reforme sistema odbrane čini pojačani civilni nadzor. Rodno osviješćeni muškarci i žene treba da budu uključeni u stalne parlamentarne odbore za odbranu i u institucije civilnog društva kako bi obezbijedili da politika i programi koje usvaja sektor odbrane odgovaraju na različite bezbjednosne potrebe muškaraca i žena, mladića i djevojaka, dječaka i djevojčica. Organizacije žena i istraživačke institucije koje se bave rodnom dimenzijom bezbjednosti treba da budu uključene u proces civilnog nadzora kako bi se omogućilo da svi razumiju šta je to bezbjednost.

Integracija rodnih pitanja u procese reforme sistema odbrane otvara mogućnosti za veći dio društva da postane aktivni učesnik u omogućavanju bezbjednosti i u strukturama koje donose odluke unutar sistema

Tabela 2	Procenat žena vojnika u oružanim snagama zemalja članica NATO-a [22]					
Država	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Belgija	7.6	7.9	8.2	8.26	8.3	8.3
Bugarska	-	-	-	4.2	6	6
Kanada	11.4	11.8	12.4	12.3	12.6	12.8
Češka Repubika	3.7	10	10	12.3	12.2	12.2
Danska	5.0	-	5	5	5	5.3
Francuska	8.5	10.8	11.2	12.8	12.8	13.3
Njemačka	2.8	3.7	4.4	5.2	6	6
Grčka	3.8	3.8	3.8	4.3	4.3	5.4
Mađarska	9.6	16	16	10	16	17.6
Italija	0.1	0.1	0.1	0.5	1	1.6
Letonija	-	-	-	13.5	20	-
Litvanija	-	-	-	6	9	12.5
Luksemburg	-	-	-	-	-	5.7
Holandija	8	8.4	8.5	8.6	9	9
Norveška	3.2	3.3	5.7	6.3	6.3	7
Poljska	0.1	0.3	0.3	0.47	0.47	0.52
Portugal	6.6	6.6	8.4	8.4	8.4	12
Rumunija	-	-	-	3.9	5	5
Slovačka	-	-	-	6.1	7	7.7
Slovenija	-	-	-	19.2	15.38	-
Španija	5.8	9	10	105	10.7	13.5
Turska	0.1	0.1	0.1	3.9	3.9	3.1
UK	8.1	8.3	8.6	8.8	9	9.1
SAD	14	14	15	15	15.5	10.5

bezbjednosti. Ovo je posebno važno kada se razmatra nacionalno vlasništvo nad bezbjednosnim institucijama, jer žene čine 50% društva.

Ovo, isto tako, može da dovede do promjene pojma bezbjednosti i do produbljivanja fundamentalnog prijelaza sa državne na bezbjednost cijelog čovječanstva. Bezbjednost čovječanstva podrazumijeva bezbjednost pojedinaca i zajednica i njime se proširuje pojam prijetnji bezbjednosti (kako bi obuhvatile bezbjednost hrane, bezbjednost životne sredine, RN, itd.) i broj aktera koji su uključeni u omogućavanje bezbjednosti (time što se obuhvataju organizacije civilnog društva). Predstavnici žena (uključujući grupe žena za ljudska prava i istraživačke i političke institute, kao i organizacije iz lokalne zajednice) ovu novu perspektivu imaju u vidu kada se procjenjuju prijetnje bezbjednosti i kada se izgrađuju kapaciteti kako bi se na njih odgovorilo.

Raznovrsnije odbrambene snage, kao i veće učešće u nadzoru dovodi do promjene percepcije cijelog društva o tome ko su „zaštitnici“, a ko su „zaštićeni“ i stoga bezbjednost postaje pitanje o kome se brinu svi u okviru društva. Slično tome, integracija rodnih pitanja može da dovede do promjene imidža vojske kao institucije koje se prvobitno bavi ratovanjem i nasiljem u instituciju koje se više bavi demokratizacijom i očuvanjem mira.

Rješavanje rodnih pitanja u okviru reforme sistema odbrane je od suštinskog značaja, u okviru onog modela koji odgovara lokalnoj sredini. Ne postoji jedan jedini pristup integraciji rodnih pitanja u reformu sistema odbrane. Usvojeni pristup će u velikoj mjeri zavisiti od uloga koje žene i muškarci žele da u datom društvu preuzmu u institucijama bezbjednosti i odbrane. Integracija rodnih pitanja u reformu sistema odbrane je, kao što je ranije napomenuto, mnogo ozbiljnije pitanje nego što je to puko prisustvo žena u odbrambenim snagama, a žene mogu da daju svoj doprinos na veliki broj različitih načina i u različitim oblicima.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u reformu sistema odbrane nije samo stvar operativne efektivnosti; već je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i roda. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* (1979. godina)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995. godina)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000. godina)

Za više informacija pogledajte Aneks Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

4 Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u proces reforme sistema odbrane?

U ovom odjeljku su dati primjeri o tome kako se na praktičan način rodna pitanja mogu integrisati u reformu sistema odbrane. Postoje četiri osnovna nivoa reforme sistema odbrane: politički, institucionalni, ekonomski i društveni. U Tabeli 3 je dat pregled toga na koji način bi rodna pitanja trebalo da budu integrisana na svakom od ovih različitih nivoa.

4.1 Integracija rodnih pitanja na političkom nivou reforme sistema odbrane

Reforma sistema odbrane, a samim tim i integracija rodnih pitanja, moraju biti „usmjereni jasnom nadležnošću izvedenom sa najvišeg političkog nivoa i da odražavaju viziju i politiku koju zagovaraju lideri države“.[24] Kako bi bila uspješna, neophodno je da se u nju uključe viši zvaničnici koji često predvode ovaj proces i osoblje koje treba da ima jasne smjernice i strategije o načinu na koji će se sprovesti ova reforma. Neophodno je, takođe, da se unaprijedi demokratski civilni nadzor. Procesi kojim će se postići ovi rezultati: revizija odbrane, proces demokratizacije, nadzor civilnog društva i parlamentarni nadzor, su ključne polazne tačke za rješavanje rodnih pitanja.

Odjeljak 1 | Uključenost žena iz civilnog društva u reformu odbrane na Fidžiju[27]

U regionu Pacifika, žene su u velikoj mjeri isključene iz struktura koje donose formalne odluke usljed postojanja uglavnom dominantno patrijarhalnih upravljačkih struktura. Ipak, uprkos ovakvim preprekama, žene su imale ključnu ulogu u postizanju mira tokom vrhunca krize u Bogenvilu, na Solomonovim ostrvima i na Fidžiju, a i dalje imaju ključnu ulogu u izgradnji i održavanju mira u svojim zajednicama.

Usljed stalnog obnavljanja uloge vojske u rješavanju nestabilnosti na Fidžiju, žene su naučile da pregovaraju i komuniciraju sa bezbjednosnim snagama. Nakon pregovora u Pis Vidžilu, koje su, u maju 2000. godine, predvodile žene tokom krize sa taocima, Nacionalni savjet žena Fidžija je uspostavio kontakt sa vojskom. Kao rezultat toga, komandir Nacionalnih vojnih snaga Republike Fidžija je okupio članove vojnog savjeta i ostale visoke oficire na sastanku sa predstavnicima Pis Vidžila. Delegacija Pis Vidžila je podnijela nešto što je postalo poznato pod nazivom „Žensko pismo“. U njemu su navedene potreba da se Fidži vrati parlamentarnoj demokratiji, a da se vojska pridržava Ustava iz 1997. godine kao vrhovnog zakona u državi, te se apelovalo na vojsku da poštuje ljudska prava. Premda je pismo primljeno sa punim poštovanjem i naklonošću, žene su iz ovoga naučile jednu bitnu lekciju – da koriste jezik vojske i sektora bezbjednosti u budućim razgovorima i mirovnim inicijativama.

2003. godine, Nacionalni savjet žena i vojni savjet su razgovarali na nacionalnom nivou, što je za rezultat imalo to da su Koordinacioni odbor žena Fidžija za mir i bezbjednost i Nacionalni savjet žena napravili zvaničan podnesak za reviziju odbrane i nacionalne bezbjednosti. Ovim je ponovo naglašen važan doprinos koji mreže ženskih organizacija mogu da daju, počevši od sela do lokalnih zajednica i nacionalnog nivoa, kod invervencija pri ranom upozoravanju, identifikujući pri tome ključnae polazišta za žene pri procesu donošenja odluka na lokalnom i nacionalnom nivou. Podnesak se sastojao od sljedećih preporuka:

- Ministar za prava žena treba da bude član Savjeta za nacionalnu bezbjednost.
- Stalni sekretar Ministarstva za prava žena bi trebao da bude stalni član Savjetodavnog odbora za nacionalnu bezbjednost.
- Žene bi trebalo da na djelotvoran i ravnopravan način budu zastupljene u Odborima za bezbjednost na lokalnom i oblasnom nivou.
- Žene bi trebalo da budu uključene u Jedinicu za procjenu nacionalne bezbjednosti.
- Trebalo bi obezbijediti da postoji rodna ravnoteža na nivou sa koga se donose odluke u okviru bezbjednosnih snaga, i u naporima da se žene regrutuju u oružane snage Republike Fidžija.

Tabela 3 Integracija rodnih pitanja na četiri nivoa reforme sistema odbrane

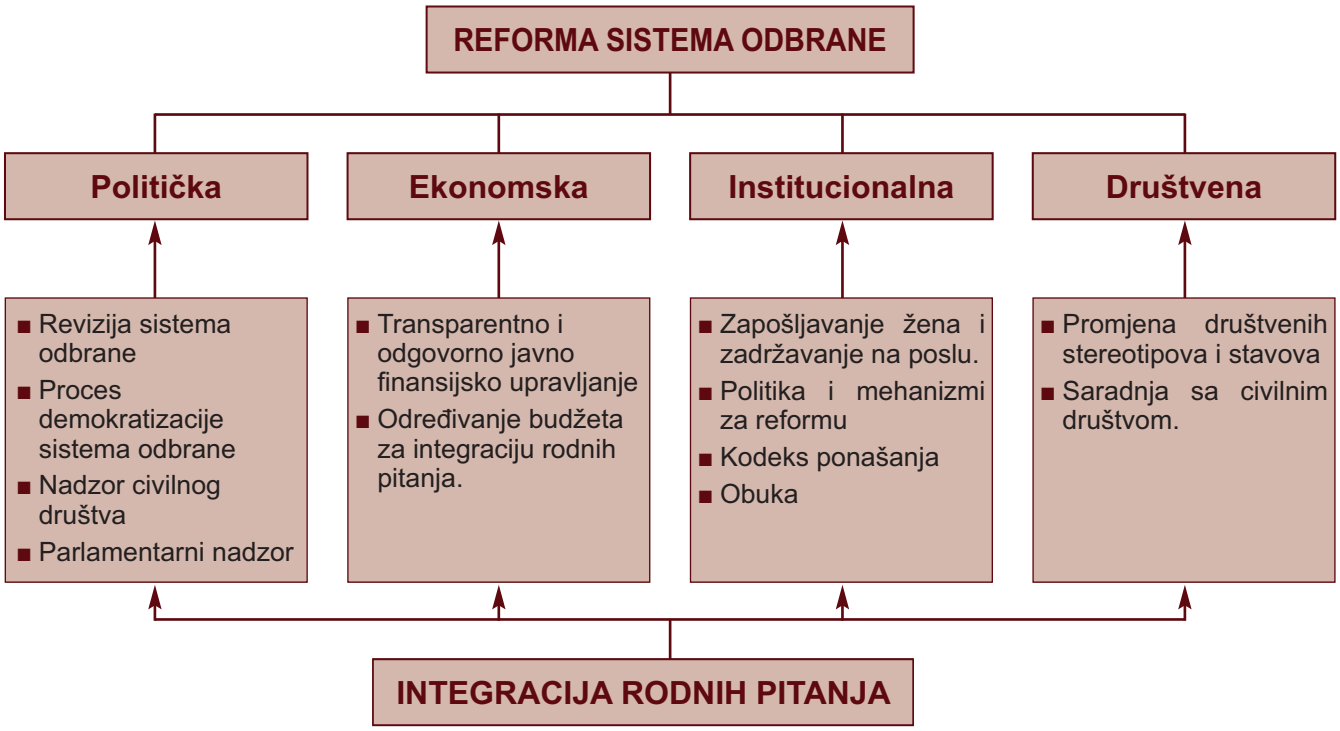

Revizija odbrane

„Vlade nemaju monopol nad mudrošću te je stoga često korisno konsultovati vanjske stručnjake. Iskustvo razmatranja i zastupanja svojih prijedloga pred ljudima izvana je korisno, a obično se postižu i bolji rezultati. Lobističke grupe i grupe koje tvrde da zagovaraju npr., rodna ili etnička pitanja i interese, daju svoja viđenja i mudro ih je poslušati. Ukoliko je njihova revizija odbrane kontraverzna, što se dešava kada dođe do promjene režima, šire konsultacije mogu biti veoma važne za postizanje uspjeha.“

Globalna mreža za podršku reformi sektora bezbjednosti, Kompilacija primjera dobre prakse o reformi sektora bezbjednosti, 2005.

Jedan od uobičajenih poslova ministarstva odbrane je da stalno prilagođava odbrambene prioritete, politiku i programe promjenljivoj strateškoj stvarnosti na globalnom nivou. U SAD-u, npr., Pentagon izrađuje kvartalne revizije odbrane u kojima viši zvaničnici ministarstva odbrane „pojašnjavaju poziciju na kojoj se ministarstvo trenutno nalazi i u kom smjeru smatramo da je neophodno da se razvija kako bismo ispunili svoje obaveze prema američkom narodu“.[25] Međutim, ponekad je neophodno da se sprovede rigoroznija i sveobuhvatnija revizija.

U suštini, postoje tri okolnosti pod kojima bi trebalo sprovesti reviziju odbrane, a to su:

- Kod suštinske promjene strateške situacije koja, samim tim, zahtijeva suštinski odgovor (npr. kraj Hladnog rata)
- Tamo gdje se situacija možda i nije značajno promijenila, ali vlada smatra da je neophodan bitno drugačiji pristup (npr. reforme sistema odbrane u SAD-u odmah nakon Klintonovog perioda, koje su se prvenstveno fokusirale na oporavak snaga nakon smanjivanja budžeta 90tih godina)
- Tamo gdje je došlo do velikih promjena na domaćoj političkoj sceni koje su uticale na vojsku, poput promjene režima ili razrješenja konflikta (npr. reforme u Ugandi pod Musevenijem)

Prvi prioritet procesa revizije odbrane je da se napravi jasna i precizna analiza strateške situacije u državi i van nje, čime se stvara osnova za povezivanje vojnih sredstava i geopolitičkih ciljeva. Revizijom odbrane unapređuje se razvoj vizije demokratske bezbjednosti koja odražava bezbjednosne potrebe države i njenih građana, čime se postavljaju strateški ciljevi i određuje smjer odvijanja reforme sistema bezbjednosti.[26]

Mnoge zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji nijesu sprovele procese revizije odbrane u koji bi svi bili uključeni. Ovo bi moglo da znači da odbrambena politika i planiranje nijesu zasnovane na realnoj procjeni strateške sredine i da je procjena uloga različitih institucija sistema bezbjednosti ograničena. Ovo ima važnog uticaja na proces planiranja budžetskih sredstava u veoma ograničenim okvirima. Lobističke i grupe koje zagovaraju proces reforme sistema odbrane bi svoj rad mogle da počnu tako što bi natjerale oružane snage da požure sa sprovođenjem revizije odbrane, jer on predstavlja osnovu za tačnu procjenu rizika i preciznu raspodjelu sredstava. U postkonfliktnim zemljama bitno je da se definišu prioriteti nacionalne bezbjednosti, kako bi se uloga oružanih snaga preobrazila iz uloge učesnice u konfliktu i izgradile obnovljene odbrambene institucije

zasnovane na strateškim i političkim potrebama postkonfliktne sredine.

Iz prespektive bezbjednosti ljudi, a usvajanjem sveobuhvatne demokratije u kojoj svi imaju pravo učešća, rodnu perspektivu treba integrisati u proces sprovođenja revizije odbrane i stvaranja vizije nacionalne bezbjednosti. Trebalo bi uključiti i muškarce i žene iz svih djelova društva. Ovim se obezbjeđuje da polazišta u smislu svrhe i strukture odbrambenih prioriteta, politike i programa, u potpunosti odražavaju bezbjednosne potrebe svih ljudi u datoj državi. Štaviše, obimne konsultacije tokom kreiranja bezbjednosne politike stvaraju osjećaj nacionalnog vlasništva nad snagama bezbjednosti i doprinose nacionalnom jedinstvu i koheziji putem postizanja nacionalnog konsenzusa o svrsi, strukturi i funkcionisanju državnog bezbjednosnog aparata.

Na koji način se rodna pitanja integrišu u proces revizije odbrane:

- Obezbijediti da žene, pojedinci koji su stručni za rodna pitanja i predstavnici vladinih ministarstava nadležnih za prava žena, rodna pitanja i omladinu budu članovi formalnih tijela koja vrše reviziju odbrane.
- Izgraditi kapacitete formalnih tijela koja vrše reviziju odbrane u smislu rodnih pitanja, putem obuke o rodnim pitanjima, davanjem pregleda stanja rodnih i bezbjednosnih pitanja, mentorstva i ostalih inicijativa.
- Konsultovati žene i ostale nedovoljno zastupljene grupe u okviru odbrambenih snaga o preprekama koje sprječavaju njihovu punu integraciju i ravnopravno napredovanje u službi.
- Konsultovati parlamentarce, uključujući tu koalicije/klubove žena u parlamentu.
- Podstači debatu na državnom nivou o nacionalnoj viziji bezbjednosti putem:
  - konsultacija sa reprezentativnim segmentom civilnog društva, uključujući tu organizacije žena iz gradske i seoske sredine;
  - sastanaka na opštinskom nivou uz direktnu interakciju između onih koji predvode reviziju odbrane i javnosti;
  - parlamentarnih rasprava i otvorenih debata;
  - pozivanja civilnog društva da svoje podneske podnesu odboru za reviziju odbrane;
  - korištenja medija za pokretanje javne debate o pitanjima bezbjednosti i odbrane putem objavljivanja članaka u novinama i putem radio emisija.
- U sklopu revizije direktno obraditi rodna pitanja i koristiti pri tom rodno senzitivan jezik.

Vidi Priručnik o donošenju politike nacionalne bezbjednosti i rodnim pitanjima

Može se desiti da se učesnici u sistemu odbrane usprotive konsultacijama uslijed očiglednog nedostatka kapaciteta parlamentaraca i civilnog društva da se uključe u rješavanje bezbjednosnih pitanja. Grupe civilnog društva mogu iskoristiti mreže, poput Globalne mreže za podršku RB-u i Afričke mreže za podršku RSB-u, kako bi došle do dodatnih saznanja i razmijenile iskustva sa ostalim akterima koji su već prošli kroz procese reforme sistema odbrane, izgrađujući time sopstvene kapacitete za djelotvornije rješavanje odbrambenih pitanja.

Procesi demokratizacije sistema odbrane

Iskustva reformi sistema odbrane u postkomunističkim zemljama Istočne Evrope su pokazala da se putem demokratizacije i civilne kontrole oružanih snaga stvorio veći prostor za integraciju rodnih pitanja. Po tradicionalno realističnoj paradigmi bezbjednosti tokom Hladnog rata, oružane snage su se odlikovale izuzetno militarističkom kulturom. U njima nije bilo mjesta ni za civile ni za žene na polju odbrane i bezbjednosti. Tokom perioda nakon Hladnog rata, oružane snage su se transformisale u sisteme bezbjednosti koji su bolje odražavali društvo kojemu su služili, čak i u smislu kadrovske prakse. Dokaz ove tranzicije je sve veći udio ženskog osoblja u NATO snagama, kao što je prikazano Tabelom 2. Sve bolji odnosi između civila i vojske, i sve veća demokratska kontrola oružanih snaga, je u nekim zemljama otvorila prostor za učešće žena u upravljanju sistemom odbrane i u vladajućim strukturama (vidi Odjeljke 2 i 3).

Dok jačanje demokratske kontrole oružanih snaga može da otvori prostor za integraciju žena, posebno na civilnim pozicijama, reorganizacija raspodjele moći između civilnih i vojnih vlasti često predstavlja izazovan zadatak za države koje su tek izašle iz vojnog ili autokratskog sistema vladavine.

Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u demokratsko upravljanje sistemom odbrane

- Sprovesti reviziju broja zaposlenih kako bi se odredile pozicije na kojima nije neophodno da budu zaposlena vojna lica (u svakom slučaju, jeftinije je zaposliti civile nego vojno osoblje).
- Koristiti zapošljavanje putem pozitivne akcije u civilnim odbrambenim strukturama, i podstaći zapošljavanje žena u sekretarijatu za odbranu.

Nadzor civilnog društva nad sektorom odbrane

Prava demokratska uprava oružanim snagama se oslanja na doprinos civilnog društva u procesima kreiranja politike i njihovog nadgledanja odbrambenih snaga. Kako bi civilno društvo moglo da odigra ove uloge u upravljanju sistemom bezbjednosti, prvo, neophodno je da civilno društvo ima kapacitet da nadgleda sektor bezbjednosti i da pruži konstruktivan doprinos političkoj debati o bezbjednosnim prioritetima; drugo, politička sredina mora da dozvoli civilnom društvu da odigra aktivnu ulogu.

Organizacije žena i ostale organizacije koje se bave rodnim pitanjima posjeduju specifičnu stručnost i imaju pristup informacijama, što ih čini korisnim partnerima u nadzoru nad sistemom odbrane. Mogu da posluže kao spona između stvarnih nesigurnosti sa kojima

se na nivou lokalnih zajednica suočavaju muškarci i žene, kao i ljudi koji upravljaju sistemom odbrane na nacionalnom nivou. Informacije o bezbjednosti na nivou lokalne zajednice, koje ove organizacije mogu da obezbijede, mogu biti od suštinske važnosti za definisanje prijetnji bezbjednosti i nadgledanje djelovanja pripadnika oružanih snaga.

U nacionalnim političkim procesima, mogu da se pojave određene prepreke učešću žena. Na primjer, marta 2003. godine, Ministarstvo za pitanja žena i UNIFEM su organizovali program o Svijesti o Ustavu kako bi omogućili da potrebe žena budu uvrštene u novi Ustav Avganistana. Premda su pozvani potencijalni učesnici iz različitih provincija Avganistana, mnogi od njih nijesu mogli da se odazovu iz sljedećih razloga:

- nedostatka bezbjednosti i kontrole od strane lokalnih komandira oružanih snaga u provincijama
- nedovoljnog znanja: žene nijesu znale kako da izraze svoje potrebe ili, prosto, nijesu imale hrabrosti da o njima razgovaraju
- nejednakosti: žene nijesu dobile odobrenje od svojih muževa ili porodice da učestvuju
- siromaštva
- nedostatka prevoza[29]

Ovim se naglašava značaj razumijevanja i prilagođavanja procesa nadzora nad sistemom odbrane, kako bi on odgovarao potrebama zajednica čije se mišljenje traži i uslovima života u njima. Za prevazilaženje mnogih od ovih prepreka, moguće je prikupiti pomoć od donatora i civilnog društva, ali je za to neophodna koordinisana vizija.

Veća prepreka integraciji rodnih pitanja u politiku odbrane i procese njenog nadzora može biti nedostatak kapaciteta civilnog društva,u smislu kadrova, vremena i finansijskih ograničenja, da lobira za uspostavljanje rodno osjetljive politike i prakse. Sektoru NVO-a i grupama civilnog društva bi mogla zatrebati pomoć stručnjaka za pitanja odbrane, kako bi se na smislen način uključili u debate o sistemu odbrane.

Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u civilni nadzor nad sektorom odbrane?

- Omogućavanjem interakcije između grupa žena i onih koji pružaju bezbjednost na lokalnom nivou, npr. putem uključivanja žena u lokalne odbore za bezbjednost.
- Izgradnjom kapaciteta organizacija žena po pitanjima bezbjednosne politike, uključujući tu lobiranje i nadzor.
- Organizacije civilnog društva mogu da odigraju ulogu u povećavanju osjetljivosti parlametaraca i ostalih učesnika koji vode nadzor nad sektorom bezbjednosti, kako bi se uvećali njihovi kapaciteti da se u aktivnosti nadzora uključe i rodne perspektive.

Vidi Priručnik o nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

Parlamentarni nadzor nad sektorom odbrane

Premda se veliki dio parlamentarnog nadzora svodi na *ex post facto* reviziju aktivnosti sektora odbrane, parlamentarni odbori mogu da budu ključni pokretači promjena i svoju funkciju nadgledanja i kontrole mogu da iskoriste kako bi pažnju izvršnih organa skrenuli na rodna pitanja. Parlamentarni odbori mogu da postanu korisno sredstvo za sprovođenje rodno osjetljivih reformi u oružanim snagama i u dobroj su poziciji da snage pozovu na odgovornost na primjer za slučajeve pojave RN-a i diskriminacije.

Vidi Priručnik o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

Treba napomenuti, naravno, da ovo podrazumijeva postojanje relativno jakih civilno-vojnih odnosa, koji se, uopšteno govoreći, susreću jedino u uspostavljenim demokratijama. U postkonfliktnim zemljama, zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji, naglasak bi trebalo staviti na izgradnju kapaciteta parlamentaraca za sprovođenje nadzora nad sektorom odbrane.

Bez obzira na kontekst, parlament može da nadgleda sljedeća pitanja, koja mogu da ukažu na koje načine parlament može postići veću integraciju rodnih pitanja u sektor odbrane.

- **Provjera godišnjih izvještaja** – potražiti broj zaposlenih, i obratiti pažnju na to da li je osoblje podijeljeno po polu i činu. Ovi podaci se, takođe, mogu iskoristiti kako bi se zatražilo poboljšanje praksi zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja kojima bi se promovisala uključenost žena i ostalih nedovoljno zastupljenih grupa. Treba obratiti pažnju i na bilo kakvo povećanje ili smanjenje odnosa u broju muškaraca i žena i ispitati razloge za ovo.

Odjeljak 2 | Proces većeg uključenja civila u sistem odbrane u Estoniji

Nakon ponovnog sticanja nezavisnost 1991. godine, političke vlasti u Estoniji su odlučile da Ministarstvo odbrane Estonije zasnuju na principima „većeg učešća civila“, kao dijela šire kampanje za desovjetizaciju državnih struktura. U svim ministarstvima zaposleno je novo osoblje, kako bi se ministarstva oslobodila mreže sovjetskih odnosa i sovjetske inertnosti.

Reorganizacija kadrova dovela je do povećanja broja civila zaposlenih u Ministarstvu odbrane. Razmišljanje karaktersitično za vrijeme Sovjetskog Saveza, da je planiranje odbrane vojna stvar, je zamjenjeno novim razumijevanjem da je odbrana u nadležnosti demokratski izabrane vlade,koju podržavaju muškarci i žene zaposleni u Ministrarstvu odbrane. Trenutno, u Ministarstvu odbrane žene čine 52% zaposlenih, od kojih njih 60% je između 21 i 30 godina starosti; 25% između 31 i 40 godina, a samo tri žene, od ukupno 122, su starije od 61 godinu.

Merl Megre, NATO-ov oficir za vezu u Ukrajini

Odjeljak 3 Ministarke odbrane narušavaju mačo imidž Južne Amerike[28]

Vojni udari i ubilački diktatorski režimi su ranije mučili Južnu Ameriku, uslijed čega ovaj region i dalje njeguje tradiciju mačo, harizmatičnih, snažnih muškaraca. Ali, žene sve više izdaju naređenja po pitanjima odbrane.

U posljednjih pet godina, u pet zemalja Južne Amerike: Čileu, Kolumbiji, Urugvaju, Argentini i Ekvadoru, po prvi put su žene postavljene na čelo ministarstava odbrane.

Ova imenovanja naglašavaju napredak žena u regionu ostvaren u proteklom periodu, a istovremeno odražavaju sve veću političku kontrolu nad oružanim snagama i izmijenjenu ulogu vojske.

„Ovim jasno pokazuje drugačiju viziju oružanih snaga (...) sa unaprijeđenim civilno-vojnim odnosima i većom civilnom kontrolom“, rekao je Piter Dešazo, direktor američkog programa Centra za strateške i međunarodne studije u Vašingtonu. „Imenovanje ministarki simbolično predstavlja taj proces“, dodao je.

Čile je, 2002. godine, postao prva zemlja Južne Amerike koja je imenovala ženskog ministra odbrane, trenutnu predsjednicu države Mišel Bašelet.

U Argentini i Urugvaju, gdje su vojni vladari tokom 70tih i 80tih godina poubijali ljevičarski orijentisane disidente, bivši pravnici za ljudska prava sada predvode ministarstva odbrane. Igrom slučaja, obje su žene.

U ove tri države, kao i u većem dijelu Južne Amerike, vlasti su ljevičarske, zalažu se za ljudska prava i za rodnu ravnopravnost...

Predsjednik Rafael Korea, ljevičar po opredjeljenju, je bivšu profesoricu Gvadalupe Lariva imenovao za prvu ministarku odbrane ove države sa Anda. Ona je poginula prošle nedjelje u sudaru helikoptera, samo devet dana nakon stupanja na poziciju.

„Za ministarstvo je bitno da ga predvodi žena. Gvadalupino materinsko srce je moglo da učini više nego li čvrsta ruka generala,“ rekao je Korea u utorak, prije nego što je imenovao drugu ženu, univerzitetsku profesoricu Lorenu Eskudero, na tu poziciju.

Rojters, 31. januar 2007.

- Iskoristiti **posjete objektima i bazama** kako bi se ispitali fizički uslovi i infrastruktura i da li su, npr., omogućene odvojene kasarne i sanitarni čvorovi za muškarce i za žene. Takođe bi bilo neophodno da se utvrdi da li objekti i infrastruktura predstavljaju prepreku za puno i ravnopravno učešće žena, kao npr, da li su ženske spavaone nepotrebno udaljene od poligona za obuku.
- Parlamentarni odbori bi mogli da razmotre **koliko su zdravstvena zaštita i odgovarajuća pitanja poput trudničkog i porodiljskog odsustva obezbijeđeni ženama**, kao dio šireg procesa nadzora uslova zapošljavanja i raspodjele naknada.
- Pri izdavanju dozvola za **stacioniranje trupa**, parlament može da zatraži od oružanih snaga da identifikuju na koji način su rodna pitanja uvrštena u planiranje operacije. Ova pitanja bi mogla da obuhvataju logističku podršku i zalihe, korištenje usluga savjetnika za rodna pitanja i, posebno u mirovnim operacijama, planiranje za interakciju između snaga sa jedne strane i žena i muškaraca iz domaćeg stanovništva, sa druge strane.
- Na osnovu budžeta i godišnjeg izvještaja parlamentarci, takođe, mogu da kontrolišu izvođenje **obuka o ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti.**
- **Parlamentarni klub ili koalicija žena**, ili grupa za žene, mir i bezbjednost (Rezolucija UNSC-a 1325) mogu da preuzmu vođstvo po pitanju integracija rodnih pitanja u nadzor nad sistemom bezbjednosti.

4.2 Integracija rodnih pitanja na ekonomskom nivou sistema odbrane

Osnovni cilj reforme sistema odbrane je poboljšanje efikasnosti oružanih snaga i obezbjeđivanje da se javna potrošnja na odbranu dešava unutar okvira transparentne i odgovorne uprave. U mnogim slučajevima, posebno u državama u postkofliktnom periodu ili u državama koje su izašle iz nedemokratskih režima, finansijski sistemi i njihova kontrola se primjenjuju na izvršnom nivou, ukoliko do njih uopšte i dolazi. Uopšteno gledajući, ekonomska dimenzija reforme sistema odbrane se tiče pitanja uspostavljanja platnog sistema, poboljšanja procesa javnih nabavki i uvođenja dobre prakse javnog finansijskog menadžmenta.

Dobra praksa određivanja budžeta za sektor odbrane pomaže da se poveća odgovornost ovog budžeta i da se on usaglasi sa prioritetima oružanih snaga, kao što je određeno revizijom odbrane ili procesom određivanja politike odbrane. Premda od očiglednog značaja, mnoge oružane snage nemaju dovoljno finansijske kontrole, a ionako nedovoljna sredstva se često zloupotrebljavaju za nabavku sredstava koja nijesu od velike koristi bezbjednosti. Izazov je, stoga, da se uspostavi sistem javnog finansijskog upravljanja u oružanim snagama koji će biti u saglasnosti sa finansijskim upravljačkim strukturama, sistemima i procedurama na nivou države.

Rodno budžetiranje

Oružane snage često dobiju veliki dio nacionalnog budžeta. Na primjer, Ministarstvo odbrane Južne Afrike dobija treći po veličini dio državnog budžeta (23,8 milijardi randa), što je duplo više nego li izdvajanje iz državnog budžeta za zdravstvo, samo nešto manje od duplo nego li izdvajanje za prosvjetu i gotovo četiri puta veće od izdvajanja za stambena pitanja.[30] Budžet predstavlja najbitniju političku stavku koju donosi vlada. Ukoliko se teži da se postigne napredak ka bezbjednosti ljudi uopšte, a pri tome se posebno ima u vidu rodna ravnopravnost, sve ovo podrazumijeva

Odjeljak 4 Od rodnog budžetiranja do vojne potrošnje: da li je ovo teško premostiti?

Na Konferenciji o obavezama vlade, 1996. godine, vlada Južne Afrike se obavezala da će smanjiti vojnu potrošnju i sredstva preusmjeriti na jačanje uloge žena, prihvatajući time činjenicu da žene čine većinu među siromašnim stanovništvom. Na ovoj konferenciji, predsjedavajući je zatražio sljedeće: „Moramo tražiti od ministarstava da novac ulože tamo gdje je najpotrebniji, da se on više ne troši u sistemu odbrane za kupovinu korveta, od kojih svaka košta 434 miliona R, na podmornice od kojih svaka košta 1,1 milijardu R, i na generale koji nas koštaju 464.638 R godišnje".

Tokom debate o budžetu za odbranu i obavještajnu službu, 1995. godine, Džo Nlanla, Ministar za obavještajne poslove je citiran: „Najveća prijetnja u budućnosti narodu Južne Afrike su siromaštvo, nezaposlenost, beskućništvo i neodgovarajuće zdravstvene službe. Što se tiče Južne Afrike, nema na vidiku spoljašnje vojne prijetnje. Realna analiza rizika, stoga, demokratskoj državi mora omogućiti da preraspodijeli sredstva sa bezbjednosnih struktura na socio-ekonomski razvoj". ANC politikom, koja je data u Bijeloj knjizi odbrane i Reviziji odbrane, je naglašeno gore pomenuto shvatanje.

Zajednička stalna komisija o unapređenju kvaliteta života i statusu Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, u svom izvještaju iz 1998. godine, kaže: „U vezi sa budžetom, jedna od ključnih obaveza vlade po Pekinškoj platformi za akciju iz 1996. godine je bila da smanji i preraspodijeli vojnu potrošnju na podršku ekonomskom napretku žena. Danas, Južna Afrika treba da finalizira ugovor o potrošnji 30 milijardi R na odbranu, kada se u Bijeloj knjizi odbrane kaže da su osnovne prijetnje koje narušavaju novonastalu demokratiju naše nacije siromaštvo i kriminal, a ne spoljna prijetnja Republici. Ovo predstavlja samo jedan od primjera neophodne preraspodjele prioriteta do koje mora doći i unutar ministarstava u vladi i među njima". Da je ova obaveza stupila na snagu, sredstva opredijeljena za rješavanje problema siromaštva, HIV/AIDS-a i nasilja bi mogla da imaju uticaja na spašavanje mnogih života.

Prilagođena verzija govora koji je održao Uvaženi Pregs Govender (ANC MP), na CGE Samitu, 6. avgusta 2001.[33]

povezivanje političkih obaveza sa odgovarajućim finansiranjem iz budžeta.

Rodna analiza državnog budžeta obuhvata provjeru inputa, aktivnosti, rezultata i učinka koje imaju vladine intervencije, i omogućava sveobuhvatne povratne informacije o efikasnosti i djelotvornosti javne potrošnje.[31] Rodnom analizom budžeta odbrane se teži otkrivanju u kolikoj mjeri muškarci i žene imaju jednake koristi od potrošnje na odbranu.

Pitanja koja treba postaviti kao dio rodne analize budžeta za odbranu:

- U kom obimu opšte raspodjele ravnomjerno omogućavaju bezbjednost ženama, muškarcima, mladićima, dječacima, djevojkama i djevojčicama?
- U kom obimu su u budžetu određena sredstva za žene, muškarce, djevojke, djevojčice, mladiće i dječake? (Na primjer, putem određivanja sredstava za veće zapošljavanje žena; za porodiljsko i roditeljsko odsustvo; za zdravstvene zaštite muškaraca i žena.) Da li je raspodjela sredstava bila odgovarajuća kako bi se postigla uspješna implementacija?
- U kom obimu su u budžetu naglašene aktivnosti vezane za rodna pitanja, inputi i troškovi? (npr., za obuku o rodnim pitanjima). Da li raspodjela sredstava omogućava efiksano sprovođenje?
- U kom stepenu su stručnjaci/savjetnici za rodna pitanja učestvovali u budžetskom ciklusu?[32]

Od posebne važnosti je da se rodno budžetiranje razmotri u smislu rodno ravnopravnih rezultata reforme sistema odbrane. Na primjer, ukoliko je rezultat reforme sistema odbrane demobilizacija ili vraćanje osoblja sa bojišta, mora se razmotriti potencijalni uticaj koji će ovo imati na muškarce i na žene pojedinačno, kao i paketi otpremnina koji će biti neophodni kako bi se prevazišla bilo kakva nejednakost.

Izazov koji se postavlja pred integracijom rodnih pitanja u budžet za odbranu je potreba da se izgrade demokratske strukture upravljanja i da se izgrade kapaciteti zakonodavnih tijela kako bi ona bila u mgućnosti da pruže više osim pukog „udaranja pečata" na potrošnju za sistem odbrane.

Praktični savjeti za uspješnu integraciju rodnih pitanja u planiranje budžeta za odbranu:

- Debatu o rodnom budžetu treba smjestiti u okviru šire debate o civilno vojnim odnosima, koja će se fokusirati na poboljšanje transparentnosti, odgovornosti i javnog finansijskog upravljanja sektorom odbrane. Ovo obuhvata obuku parlamentaraca o ulozi i funkciji parlamenta u nadzoru potrošnje na odbranu i ovlašćuje parlamentarce da rodna pitanja uključe u debate o budžetu.
- Omogućiti da rodno budžetiranje bude podržano pouzdanim i jasnim podacima istraživanja.
- Ovlastiti civilno društvo da sprovodi analizu budžeta za odbranu i da rezultate te analize uvrsti u svoje lobističke kampanje.

4.3 Integracija rodnih pitanja na institucionalnom nivou

Institucionalna dimenzija reforme sistema odbrane se odnosi na strukturalnu i tehničku transformaciju odbrambenih snaga, kako bi one zadovoljile usvojene nacionalne i međunarodne standarde. Anderlini i Konavej su naglasili sljedeće korake koje treba preduzeti pri transformaciji institucija sektora bezbjednosti:[34]

- Transformisanje strukture vojske (npr. smanjivanje broja vojnika ili integracija).
- Uvođenje nove politike regrutovanja i obuke kako bi se postigli profesionalizacija i modernizacija.
- Zagovaranje kulturne transformacije kako bi se

prethodno isključeni djelovi društva (npr., etničke ili vjerske grupe, žene, itd.) ukjučili u bezbjednosne snage i kako bi institucije ovog sektora bile osjetljive na njihove potrebe.

Dosta toga je urađeno na političkom nivou kako bi žene u jednakoj mjeri mogle učestvovati u odbrambenim snagama. Međutim, uključivanje žena, i ostalih isključenih grupa, u oružane snage i ostale institucije sistema odbrane, mora biti praćeno transformacijom unutar samog sektora bezbjednosti. Integracija rodnih pitanja ne može da ostane samo na matematičkoj vježbi gdje se različiti ljudi jednostavno uključe u već postojeće strukture, a u velikoj mjeri se zadržava status quo. Premda je učešće žena u porastu, neophodno je da se sprovedu institucionalne reforme kako bi se obezbijedilo da institucionalna sredina postane rodno osjetljiva.

Zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje žena

U istraživanju koje je 2000. godine sprovedeno o NATO-u, Helena Kareras je zaključila da 70% žena ostaje da radi u službama podrške. Svega 7% zauzima pozicije u operativnim oblastima. Na učešće žena u operativnim redovima je posebno uticala vojna organizaciona struktura, naročito „odnos novoprimljenih regruta“. Istraživanje je pokazalo da što su se više snage oslanjale na volontere, to je rastao procenat žena u njima.[35]

Oružane snage moraju da poboljšaju svoju sposobnost da regrutuju i u svojim redovima zadrže žene, ljude različitog etničkog porijekla i osobe svih seksualnih opredjeljenja. Ovo bi trebalo da dovede do identifikacije nekih od prepreka kod regrutovanja i zadržavanja u službi nedovoljno zastupljenih grupa, kao i do određivanja politike i procedura reintegracije.

Postavljanje ciljeva

Kadrovske politike državnih oružanih snaga bi trebale da postave određene ciljeve i vremenske okvire koji se mogu nadgledati, kako bi se time stvorile raznovrsnije oružane snage. Ovi ciljevi bi trebali da budu u skladu sa međunarodnim, regionalnim i državnim ciljevima rodne zastupljenosti. Na primjer, cilj zastupljenosti žena koji je postavila Zajednica država za razvoj južnoafričkih zemalja (ZRDJA) iznosi 30%. U procesima strateškog planiranja odjeljenja za odbranu, mora se odrediti na koji način i kojim mehanizmima će ovi ciljevi biti ostvareni. Odjeljenje, odbori za rodna pitanja i parlamentarni odbori za nadzor ove planove moraju konstantno da revidiraju kako bi se na vrijeme razmotrile prepreke i promjene koje je neophodno preduzeti kako bi se ostvarili ovi ciljevi.

Do danas, južnoafričke zemlje nijesu postigle postavljeni cilj od 30%, što naglašava činjenicu da je neophodan strožiji nadzor po ovom pitanju. Odbor žena u NATO snagama redovno objavljuje uporednu statistiku o zastupljenosti žena u oružanim snagama, kao i podatke o kriterijumima za upis na vojne akademije, podatke o odredbama u vezi porodiljskog i roditeljskog odsustva, o mogućnosti za žene da dostignu čin generala i o broju žena generala, mogućnosti za žene da služe u podmornicama i na borbenim pozicijama, kao i o procentu ženskog osoblja koje je poslato u misije u inostranstvu.36 I ostali regioni bi trebalo da slijede ovaj primjer prikupljanja i razmjene podataka, jer se ovim može izvršiti pritisak na države da učine konkretne napore na uspostavljanju jednake zastupljenosti muškaraca i žena.

Regrutacija i zapošljavanje

Kako bi se ostvarili ciljevi vezani za zapošljavanje i regrutovanje žena, neophodno je da postoje incijative za zapošljavanje i regrutovanje posebno usmjerene na žene. Ove kampanje, sprovedene, npr. u školama i putem medija, treba da identifikuju zbog čega su cijenjene usluge koje žene pružaju, te mogućnosti koje bi im se pružile. Britanske kampanje za regrutaciju, 1990. godine, su u spotu predstavljale ženu vojnika koja dolazi u pomoć ženi žrtvi silovanja u ratnom okruženju. Sudeći po Braunu: „U periodu nakon hladnog rata, žene u vojsci bi mogle da dobiju posebne, nove uloge, one koje su za njih karakteristične, a to je da se brinu o ženama i da ih štite“.[37] Premda su tako osmišljene da privuku interesovanje žena, kampanje za zapošljavanje moraju oslikati žene u velikom broju različitih uloga – kao pilote, komandante mornarice, oficire – pokazujući da žene mogu profesionalno da napreduju i dalje od tradicionalnih funkcija u službama podrške.

Odabir kandidata

Kriterijumi za odabir kandidata moraju biti podvrgnuti procjeni kako bi se obezbijedilo da ne budu diskriminatorski. Odabir se obično vrši na osnovu obrazovnih kvalifikacija, iskustva i osnovnih testova fizičke spremnosti. Obezbjeđivanje da kriterijumi za odabir kandidata zadovoljavaju stvarne potrebe pozicije za aktivnim angažmanom, te da postoje različiti testovi fizičke sposobnosti za muškarce i žene, sa onim standardima koje bi žene, realno, trebalo da budu u mogućnosti da dostignu, je ključna stvar koja omogućava regrutovanje žena. Svaki od rodova oružanih snaga SAD-a, npr. ima donekle različite zahtjeve na testovima fizičke spremnosti za muškarce i za žene (vidi Tabelu 4).

Međutim najbolja praksa u odabiru kandidata bi trebalo da se usredsrijedi na standarde koji su postignuti nakon obuke umjesto na početne kriterijume. Ovim se postižu ravnomjerniji uslovi za sve.

Profesionalno napredovanje

U mnogim vojskama se još uvijek postavljaju ograničenja u vezi uloga koje žene mogu da imaju i postoje gornje granice u njihovom profesionalnom napredovanju u vojnim redovima odgovornim za donošenje odluka. Trebalo bi revidirati i izmijeniti politiku kojom se ograničava učešće žena u borbi i dostizanje najviših činova u vojsci.

Žene moraju da dobiju odgovarajuće mogućnosti za unapređenje svog obrazovanja i obuku kojima bi zadobile odgovarajuće kvalifikacije za profesionalni napredak. Neophodno je, takođe, da postoje i institucionalni mehanizmi podrške koji bi omogućili njihov napredak. Što je još važnije, žene koje posjeduju neophodne kvalifkacije i iskustvo moraju dobiti priliku

Tabela 4	Kriterijumi fizičke spremnosti za oružane snage Sjedinjenih Američkih Država[38]	
Služba	Kriterijumi za najveći broj bodova – 300 po polu i aktivnosti	
	Muškarci	Žene
Mornarica	20 zgibova 100 trbušnjaka pretrčati 4,8 km za 18 minuta	70 sekundi držanja na vratilu 100 trbušnjaka pretrčati 4,8 km za 21 minuta
Vojska	75 sklekova 80 trbušnjaka pretrčati 3,2 km za 13 minuta	46 sklekova 80 trbušnjaka pretrčati 3,2 km za 15:35 minuta
Vazduhoplovstvo	67 sklekova 100 trbušnjaka pretrčati 2,4 km za 8:10 minuta	67 sklekova 100 trbušnjaka pretrčati 2,4 km za 8:10 minuta

da ih iskoriste. Politika pozitivne akcije za unapređenje žena u strukture na kojima se donose odluke bi trebalo da stupi na snagu. Osim ovoga, moraju postojati jasne, transparentne i u velikoj mjeri raspoložive informacije o procjeni učinka i kriterijumima za unapređivanje. Kriterijumima za unapređivanje bi trebalo da se uzmu u obzir posebne vještine koje žene unose u oružane snage.

Stvaranje sredine u kojoj se jednaka prava pružaju svima

Neophodno je napraviti specifične strategije kojima bi se ne samo regrutovale već i zadržavale žene u redovima oružanih snaga. Kao norma moraju se postaviti jednaka plata za isti rad i pristup istim povoljnostima (penzijama, dodacima, itd.). Mora se povesti računa o tome da postoje odgovarajuće prostorije za žene u kasarnama i da uniforme i oprema mogu da se prilagode njihovoj fizičkoj konstituciji.

Žene i dalje u velikoj mjeri preuzimaju najveći dio porodičnih obaveza. Politika naklonjenosti ženama i usklađenosti profesionalnog i porodičnog života već duže vrijeme privlači žene da se zaposle u oružanim strukturama i u njima ostanu, npr.: obezbjeđivanje jaslica i dnevnog boravka za djecu, omogućavanje roditeljima da rade fleksibilno radno vrijeme i omogućavanje porodiljskog i roditeljskog odsustva. Porodične obaveze mogu takođe da ženama otežaju boravak van mjesta u kojem žive, a da ne pominjemo odlazak u misije u inostranstvo, a i jedno i drugo utiče na njihove šanse da budu unaprijeđene i često predstavlja jedan od faktora zbog kojih napuštaju vojsku. Stoga je neophodno da se uvedu novi kreativni načini kojima će se boriti protiv ovoga, npr., tako što će se omogućiti da im porodice budu adekvatno zbrinute u njihovom odsustvu, a da roditelji koji su poslati u misiju u inostranstvu mogu da dobiju odsustvo iz misije i odu kući da posjete porodicu.

Kako bi zadržale žene, oružane snage moraju da obezbijede pozitivnu radnu sredinu. U najmanju ruku, moraju da obezbijede da:

- postojeća klima u snagama ne podstiče seksualno uznemiravanje i stereotipno svrstavanje žena u određene kategorije;
- žene budu podstaknute da na sebe preuzmu vodeću ulogu i veliki broj zadataka, uključujući tu operativne funkcije;
- postoji forum na kojem žensko osoblje može da postavi bilo koju ličnu pritužbu, kao i pritužbu koja se tiče posla.

Odjeljak 5 — Povećano regrutovanje i zadržavanje žena na službi u Oružanim snagama Mađarske[39]

Mađarska je uspješno povećala učešće žena u svojim oružanim snagama sa 4,3% u 2005. godini na 17,56% u 2006. Od kada su pozicije u vojsci postale otvorene za žene, 1996. godine, žene mogu da zauzimaju bilo koju od pozicija u Oružanim snagama Mađarske.

Strategije Mađarske da povećaju regrutovanje, zadržavanje u službi i stacioniranje žena obuhvataju:

- Zakon o vojnoj službi koji garantuje jednaka prava muškarcima i ženama i nediskriminatorsko napredovanje u službi zasnovano na profesionalnoj vještini, iskustvu, učinku i vremenu provedenom u službi.
- Tim za jednake mogućnosti i Plan za jednake mogućnosti koji su uspostavljeni u okviru kadrovskih odjeljenja.
- Odbor za ženska pitanja u okviru Odbrambenih snaga Mađarske, ustanovljen 2003. godine, kako bi se muškarcima i ženama pružile jednake mogućnosti. Odbor sprovodi istraživanja i održava sastanke sa ženama koje aktivno služe u vojnoj službi, kako bi stekao uvid u stanje stvari i pripremio analizu stanja rodne ravnopravnosti, te dao preporuke za promjenu.
- Mrežu ženskih kontakt osoba, uspostavljenu na nivou jedinica.
- Korake koje treba preuzeti kako bi se poboljšali smještajni i higijenski uslovi u jedinicima.

Odjeljak 6 Britanska komisija za jednake mogućnosti i pojava seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama[60]

Britanska komisija za jednake mogućnosti (koja je sada dio Komisije za jednakost i ljudska prava) je bila nezavisni, javni organ sa mandatom da radi na eliminisanju diskriminacije i na promovisanju jednakih mogućnosti za žene i muškarce.

Tokom 2004. godine, nakon nekoliko ozbiljnih slučajeva seksualnog uznemiravanja i velikog broja tužbi, Komisija se upustila u formalnu istragu navoda o seksualnom uznemiravanju žena na službi u oružanim snagama. Istraga je obustavljena kada su oružane snage ispunile svoje obaveze predviđene Sporazumom i Akcionim planom za sprječavanje i efektivno djelovanje u slučajevima seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama. Akcioni plan se sastoji iz tri faze aktivnosti koje se sprovode tokom tri godine:

- Analize situacije i prikupljanja podataka.
- Perioda u kome Ministarstvo odbrane razmotra prikupljene informacije i predlaže Komisiji na razmatranje program daljeg rada, uključujući očekivane rezultate i ciljeve koje treba dostići.
- Faze sprovođenja i nadgledanja onoga što je urađeno.

Akcionim planom je posebno obuhvaćeno sprovođenje istraživanja o seksualnom uznemiravanju, okupljanje ciljnih grupa, određivanje standarda za bilježenje prijava o seksualnom nasilju, imenovanje vanjskog revizora da procijeni na koji način su procesuirane prijave i povećanje broja žena instruktora. U junu 2008. godine Komisija je sprovela završnu reviziju rada Ministarstva odbrane i oružanih snaga kako bi odredila da li su uspješno sproveli reforme kao što ovaj Sporazum nalaže, uključujući tu i postizanje dogovorenih ciljeva.

Politike i mehanizmi za institucionalnu reformu

Sve politike oružanih snaga moraju biti revidirane kako bi se obezbijedilo da su rodno osjetljive. Revizija rodnih pitanja može da bude koristan proces koji bi se uvrstio u procese pregleda postojećih politika.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Trebalo bi da se uspostave određene politike u vezi sa pitanjima seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, seksualnog uznemiravanja i jednakih mogućnosti. Ovakve politke moraju biti popularizovane kako bi zaposleni bili svjesni svojih prava i dužnosti. Odbrambene snage bi trebale da usvoje politiku nulte tolerancije prema seksualnom uznemiravanju, seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju i da se potrude da počinitelji ovih krivičnih djela budu kažnjeni. Ove politike bi trebalo da omoguće zaštitu onih koji objelodane postojanje ovakvih krivičnih djela i da usvoji jasne i nezavisne procedure prijavljivanja ovih krivičnih djela, istrage i disciplinske procedure. Preporučuje se osnivanje linije za pomoć za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja i seksualnog zlostavljanja. (vidi Odjeljak 6).

Kako bi se rodna pitanja integrisala u instituciju, neophodno je imenovati kontakt osobe za rodna pitanja i osnovati direktorate za jednake mogućnosti, sa jasno određenim nadležnostima.Ovim odjeljenjima treba dati dovoljno ovlašćenja, finansijskih mogućnosti i kapaciteta kako bi ispunili svoj mandat. Oružane snage mogu, takođe, razmotriti mogućnost održavanja godišnjih okruglih stolova o učešću žena u mirnodopskom periodu, kao što je to učinjeno u Južnoj Africi kada su se žene iz vojnih struktura i civilnog društva sastale kako bi razmotrile i napravile zajedničke planove za djelovanje u mirnodopskom periodu.

Pravilnik ponašanja

„Sve ću ljude tretirati na jednak način i uvijek poštovati njihova prava i dostojanstvo bez obzira na njihovu rasnu, etničku pripadnost, rod, kulturu, jezik i seksualnu opredjeljenost.“

Pravilnik ponašanja za uniformisane pripadnike oružanih snaga Južne Afrike.[41]

Izrada i popularizacija pravila ponašanja može da bude važan mehanizam za uvođenje nove kulture u oružanim snagama, za revitalizaciju i obnavljanje posvećenosti ovih snaga principima određenim politikom odbrane i zakonodavstvom. Pravilnik ponašanja odbrambenih snaga je prilika:

- da se uspostave pravila i standardi ponašanja u vezi sa seksualnom diskriminacijom, seksualnim uznemiravanjem, seksualnim iskorištavanjem i zlostavljanjem;
- da se naglasi težina ovih djela i da se stoga pomogne da se promijeni stav prema njima među pripadnicima oružanih snaga;
- da se naglase kako individualna krivična odgovornost tako i komandna odgovornost za ovakva djela i da se naglasi da niko neće biti izuzet od ovakve krivične odgovornosti;
- da se javnosti pokaže da su oružane snage posvećene zaštiti žena i djece i promovisanju učešća žena, čime se izgrađuje povjerenje.

Kada se ovakve stavke uvrste u pravilnik ponašanja, one bi trebalo da budu prepoznate u odredbama kojima se reguliše djelovanje oružanih snaga, gdje bi se detaljno dale kaznene mjere za različita krivična djela.

Pravilnik ponašanja po pitanjima političko-vojnih aspekata bezbjednosti Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS), premda se direktno ne tiče pitanja RN-a i diskriminacije po osnovu pola, obavezuje zemlje članice da sprovedu praksu zapošljavanja koja je u skladu sa obavezama i

Odjeljak 7 Pravilnik ponašanja u oružanim i bezbjednosnim snagama Gane[45]

Gana redovno upućuje svoje vojnike u misije UN-a i sebi je za prioritet postavila uključivanje u nacionalni pravilnik ponašanja UN-ovih pravila i odredaba kojima se diktiraju standardi ponašanja za oružane snage u mirovnim operacijama. U tekstu slijedi izvod iz Pravilnika ponašanja u oružanim snagama i bezbjednosnim snagama Gane:

Seksualno iskorištavanje i zlostavljanje

Mora se izbjegavati sljedeće:

Bilo kakva razmjena novca, zaposlenja, roba i usluga za seksualne usluge.

Bilo kakva vrsta seksualnog opštenja sa djecom (osobama mlađim od 18 godina).

Bilo koji oblik ponašanja kojima se druga osoba ponižava, degradira ili eksploatiše.

Bilo koja seksualna usluga pružena u zamjenu za pomoć.

Bilo koja vrsta seksualno neprikladnog ponašanja koje šteti ugledu, kredibilitetu, nepristrasnosti ili integritetu snaga u čijim ste redovima stacionirani.

Disciplina

Demonstrirati najviše disciplinske standarde. Svako djelovanje kojim se krši disciplina će se smatrati uvredom za jedinstvo snaga i svi počinioci će biti najstrožije kažnjeni.

Muško-ženski odnosi

Podstiče se zdrav i profesionalan odnos između muškaraca i žena. Nemoralne veze u okviru trupa se ne smiju podsticati.

Propisi Pravilnika ponašanja

Nemojte učestvovati u nemoralnom činu seksualnog, fizičkog ili psihološkog zlostavljanja ili eksploatisanja.
Poštujte i branite ljudska prava svih.

zadacima u smislu poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.[42] Kada se ovo uporedi sa međunarodnim pravnim standardima, ovim Pravilnikom ponašanja zemlje članice OEBS-a se obavezuju da uklone bilo koje postojeće prepreke pred unapređenjem i učešćem žena u sistemu odbrane. Članom 30. ovog Pravilnika zemlje članice OEBS-a se obavezuju da pripadnike oružanih snaga upoznaju sa međunarodnim pravom, pravilima, konvencijama i obavezama, čime se omogućava da osoblje postane svjesno činjenice da je svako od njih individualno odgovoran za svoje postupke.

Pravilnik ponašanja se može iskoristiti kao sredstvo za naglašavanje neophodnosti postojanja vojne obuke o RN-u i implementaciji Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a.

Nekoliko UN-ovih tijela i nacionalnih oružanih snaga su prilagodile svoje pravilnike ponašanja kako bi uvrstili principe određene brošurom generalnog sekretara UN-a o posebnim mjerama za zaštitu od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja (vidi Odjeljak 7).

> *„Namjera generalnog sekretara pri promovisanju brošure o zaštiti od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja je bila da sve kategorije osoblja koje služe pod zastavom UN-a budu u potpunosti svjesne standarda ponašanja koji se od njih očekuju i da ih se pridržavaju u smislu zaštite od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Osim ovoga, generalni sekretar poziva zemlje članice da ključne principe sadržane u ovoj brošuri uvrste u standarde i pravilnike ponašanja propisane za svoje nacionalne oružane snage i policiju.“* [43]

Odjeljenje UN-a za mirovne operacije je u novembru 2005. godine osnovalo jedinice za praćenje ponašanja i discipline, kako bi pojačala odgovornost i održao standard ponašanja u misijama UN-a. Ove jedinice djeluju kao dodatni nadzorni mehanizam za pripadnike UN-a van struktura država koje doprinose slanjem svojih trupa u misije UN-a. Putem ovih jedinica za praćenje ponašanja i discipline, predavanja o seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju su postala obavezna za sve pripadnike mirovnih misija, standardizuju se procedure za istraživanje neprimjerenog ponašanja, a baza podataka, na globalnom nivou, o prijavljenim slučajevima neprimjerenog ponašanja će biti u funkciji do kraja 2007.[44]

Obuka

Kursevi za obuku u sektoru odbrane moraju obuhvatati obuku o rodnoj odgovornosti, rezultatima konfikata u smislu rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja na svim nivoima za sve pripadnike. Svi treba da budu upoznati sa tim šta je rod i zbog čega je on bitan, kao i sa načinom na koji se rodnom ravnopravnošću poboljšava djelovanje oružanih snaga.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Sudeći po zaključcima sa sastanka zvaničnika iz 22 zemlje koje imaju svoje vojne i policijske trupe u misijama, plan za obuku prije slanja trupa u mirovne misije bi trebalo da:

- Obuhvati obuku o prevazilaženju jezičkih barijera, osjetljivosti prema drugim kulturama, građanskoj odgovornosti, ljudskim pravima i svijesti o rodnim pitanjima.
- Uključi stručnjake za rodna pitanja sa nacionalnog

Odjeljak 8 Predavanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju za pripadnike oružanih snaga[48]

Već više od deset godina, Fond UN-a za stanovništvo podržava projekte koji za cilj imaju promovisanje seksualnog i reproduktivnog zdravlja među pripadnicima oružanih snaga. Ove projekte sprovode nacionalne oružane snage u državama od Benina, Ekvadora, Madagaskara, Monoglije i Paragvaja pa sve do Ukrajine. Projekte čine značajne komponente predavanja i podizanja svijesti o mnogobrojnim pitanjima, poput HIV/AIDS-a, prevencije, zdravlja trudnica i RN-a.

Ekvador: *Seksualno i reproduktivno zdravlje u oružanim snagama i nacionalnoj policiji* (1999.-2001. godine)

Ovo je bila druga faza projekta, koja je započeta fokusiranjem na jačanje zdravlja trudnica. Ciljnu grupu su činile studentkinje u vojnim školama, regruti i oficiri, za koje su sprovedene različite inicijative:

- uključivanje pitanja rodne jednakosti u nastavni plan i program vojnih škola
- obuka instruktora o načinu na koji da predaju ovu materiju, uključujući tu metode nastave koje dozvoljavaju puno uključivanje polaznika
- program obrazovanja za roditelje, uključujući rasprave o samopoštovanju, fiziološkim i biološkim promjenama tokom adolescencije i rješavanju sukoba
- integrisanje pitanja vezanih za reproduktivno zdravlje, rodnu ravnopravnost, seksualnost i ljubav, u nastavni plan i program vojne obuke za regrute i oficire. Takođe, uvođenje metoda nastave koje podrazumijevaju puno uključivanje polaznika.
- pružanje velikog broja usluga vezanih za reproduktivno zdravlje, uključujući tu i vazektomiju.

Kao rezultat se pojavila sve veća potražnja za vazektomijom, što je rijetkost u državi u kojoj i sama rasprava o ovoj temi često predstavlja tabu. Prijavljeno je da se pojavio i pad plodnosti među onima koji su bili direktni korisnici ovog projekta.

Naučene lekcije obuhvataju sljedeće:

- Više podrške i zagovaranja ovog projeka među pripadnicima sa najvišim vojnim činovima i od strane komandanata vojnih baza bi ojačalo ovaj projekat.
- U vojnom kontestu u kome se osoblje često i u velikoj mjeri mijenja, ovakva obuka mora biti stalna kako bi imala uspjeha.
- Predavački kapaciteti treba da budu institucionalizovani kako bi se izbjeglo oslanjanje na konsultante spoljne saradnike.
- Metode nastave koje podrazumijevaju puno uključivanje svih polaznika, kao što su dramski prikazi, igre, audiovizuelne vježbe i pisane vježbe, stimulišu prisustvovanje časovima i diskusiju na času.
- Korištenje postojećih nastavnih materijala i razmjena naučenih lekcija sa ostalim projektima koji se isto tako bave seksualnošću, poput onog koje sprovodi ministarstvo prosvjete, pomaže da se smanje troškovi i nepotrebno preklapanje.
- Proširivanjem broja zdravstvenih usluga koje se nude, vezanih za reproduktivno zdravlje, mimo planiranja porodice, može se proširiti baza klijenata i pomoći da se podrže muškarci da traže da im se pruže zdravstvene usluge.
- Razmotriti koje su to specifične potrebe regiona (u ovom slučaju, velika, nezadovoljena, potreba za kontraceptivima i visok stepen obolijevanja od raka kod žena), kako bi se identifikovale uspješne polazne tačke sa kojih se može zaći u oblast reproduktivnog i seksualnog zdravlja.
- Postojanje stalne zalihe robe neophodne za ostvarivanje reproduktivnog zdravlja, uključujući kondome, kao ključnog aspekta ovog projekta. Slanje mladih regruta i oficira da u komercijalnim apotekama kupuju kondome nije baš najpametnija strategija.
- Koncept rodne ravnopravnosti se može naučiti, čak i u instituciji kojom, tradicionalno, dominiraju muškarci, poput oružanih snaga. Međutim, rodna ravnopravnost će ostati apstraktan pojam ukoliko je odvojen od pitanja reproduktivnog i seksualnog zdravlja i prava.
- Održiva strategija kojom se ovakav projekat može institucionalizovati je da se predavanja o reproduktivnom zdravlju uvrste u nastavu na akademijama za oficire, podoficire i regrute umjesto da se ograniči samo na studente vojnih škola.
- Nadgledanje i vrednovanje su od ključne važnosti za planiranje projekta, jer su za njih neophodna budžetska sredstva i za kadrove i za finansijska sredstva, određivanje odgovornosti za praćenje projekta i indikatora za vršenje vrednovanja.

nivoa u rad ministarstava nadležnih za pitanja žena/ rodna pitanja ili u ženske NVO, kako bi podržali obuku prije stacioniranja trupa.

- Integriše svijest o rodnim pitanjima u nastavne planove i programe kojima se određuje dugoročno obrazovanje vojnog osoblja, kako bi se obezbijedio trajan efekat.
- Razvije kod žena vojnih oficira osnovne vještine, kako bi se poboljšao odabir žena za mirovne misije.
- Uključi redovne preglede rezultata obuke o rodnim pitanjima kako bi se identifikovali i ispravili nedostaci i identifikovale ostale potrebe za podrškom.[46]

Osoblju koje radi na programima razoružanja, demobilizacije i reintagracije boraca (RDR) posebno treba obuka o rodnim pitanjima kako bi moglo da prepozna i zadovolji bezbjednosne potrebe žena bivših vojnika i žena povezanih sa oružanim grupama, kao i potrebe dječaka i djevojčica vojnika. Treba, takođe, uzeti u obzir i pojam muževnosti kako bi se muškarci podstakli da od tipično ratničkog identiteta pređu na prikladniju ulogu i da se uključe u proces prevencije RN-a (vidi Odjeljak 8).[47]

4.4 Integracija rodnih pitanja na društvenom nivou reforme sistema odbrane

Promjene na društvenom nivou u reformi sistema odbrane bi trebalo da obuhvate promjene u načinu na koji društvo shvata oružane snage i sve veću saradnju

između oc|brambenih snaga i civilnog društva.

Učešće žena u oružanim snagama je uslovljeno shvatanjem koje društvo, kao cjelina, ima o sektoru odbrane: kao prostora za izgradnju muževnosti i neodgovarajućem mjestu za žene. Društvena promjena je, stoga, preduslov za uspješno regrutovanje i zadržavanje žena u vojsci. Međutim, ovo nije postupan proces, gdje prvo dolazi do promjena u društvu, pa tek kasnije do promjena u vojsci. Promjene u vojnoj kulturi i sve veća zastupljenost žena u vojsci su ti koji mijenjaju način na koji društvo vidi sistem odbrane.

Oružane snage Južne Afrike izdaju magazin pod nazivom „Vojnik“ u kome se redovno predstavljaju različite uloge koje žene imaju u oružanim snagama. Već duže vrijeme ovim se pokušavaju promjeniti stereotipna shvatanja uloge žena u vojsci. Ukoliko se žele promijeniti društvena shvatanja redovno se mora putem medija ukazivati na prisustvo žena u oružanim snagama.. Dodatne vrijednosti koje žene unose u reformu sistema odbrane se moraju, kao sasvim normalna i uobičajena stvar, vidjeti u oružanim snagama.

Oružane snage treba da se povežu sa organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima mira i bezbjednosti kako bi se vidjelo na koji način se kapacitet za borbu protiv prijetnji bezbjednosti može ojačati učešćem zajednice. Nove bezbjednosne snage u zemljama u postkonfliktnom periodu, bi trebalo da se nadovežu na stručni rad grupa žena koje su često tokom konflikta radile na omogućavanju bezbjednosti za žene i djecu i na uspostavljanju mira. One mogu dati uvid u stanje u zajednicama, pogotovu u vezi sa ženama i djecom, a istovremeno djelovati i kao nadzorni mehanizam koji će obezbijediti da se sprovedu dogovorene strategije. Ovim njihovim uključivanjem obezbjeđuje se legitimitet oružanim snagama i promoviše demokratska praksa u sektoru odbrane.

Vidi Priručnik o nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

5 Integracija rodnih pitanja u reformu sistema odbrane u specifičnim kontekstima

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

Reforma sistema odbrane predstavlja važan aspekt stabilizacije u postkonfliktnom periodu, pri čemu je RDR bivših boraca najvažniji prioritet. U zemljama u postkonfliktnom periodu, reforma sistema odbrane mora da obuhvati četiri komponente: da odgovara kontekstu, da je odgovorna, isplativa i adekvatna. Ovo podrazumijeva značajne političke, ekonomske, institucionalne i socijalne reforme. Pošto žene učestvuju u konfliktu i bivaju njegove žrtve, bitno je da se uzmu u obzir njihove specifične potrebe i uloge i da se obezbijedi njihovo puno učešće od samog početka mirovnog procesa preko RDR-a i RSB-a.

Uključivanje žena u proces RDR-a u Demokratskoj Republici Kongo

Demokratska Republika Kongo (DRK) se još uvijek nalazi u procesu sprovođenja RDR-a i razvoja političkog okvira za nove institucije sistema odbrane.

DRK je u konflikt uvučena još otkako je postala nezavisna 1960. godine. Oružane snage režima Mobutu Sese Sekoa su bile patrijarhalne, partizanske, neodgovorne i uvučene u mnoga kršenja ljudskih prava. U sukobu nakon svrgavanja sa vlasti Mobutua, smatra se da je ubijeno preko 3,8 miliona ljudi,49 a nasilje u DRK je nastavljeno i dalje.

Gdje su tada bile žene?

Brojne su prijave o nasilju nad ženama i krivičnim djelima u kojima su žene bile žrtve tokom sukoba u DRK. Procjenjuje se da su vojnici silovali preko 40.000 žena i djevojaka (uključujući među te vojnike i neke od pripadnika mirovnih misija) i da su žene i djevojke kidnapovane kako bi radile kao seksualne robinje, portiri, kuvarice i čistačice.50 Žene i djeca su, takođe, bili i borci, dobrovoljno, ali i pod prisilom, u raznim oružanim frakcijama. Osim toga, žene su formirale veliki broj grupa koje su zagovarale prestanak sukoba.

Međutim, kada je započet mirovni proces, žene su nekako opet postale nevidljive. Zahtijevale su da budu uključene u Dijalog unutar Konga, ali su i u njemu činile svega 10% delegata. Nakon ovakvog isključenja uslijedilo je nizak nivo zastupljenosti žena u strukturama u kojima se se donosile odluke tokom tranzicionog perioda i nakon izbora 2006. godine.

Žene i RDR

Tokom procesa RDR-a, na hiljade žena i djevojaka za koje je rečeno da su „pratile muškarce borce“, su bile marginalizovane, a njihove potrebe zanemarene. Šreder je 2005. godine primijetio da su pojedinci koji su se kvalifikovali kao „ciljne grupe“ za povoljnosti koje sa sobom nosi proces RDR-a, uglavnom bili naoružani muškarci, malo je pažnje poklonjeno velikom broju ostalih učesnika koji se nijesu odlikovali istim karakteristikama, slabostima ili imali iste potrebe.51 Kriterijum po kome osoba mora da nosi oružje da bi se kvalifikovala za proces razoružavanja je negirao neoružanu ulogu koju su žene odigrale u oružanom sukobu. Stereotipno shvatanje uloge žena u oružanom sukobu živi i dalje i sprječava žene da svojevoljno dođu i prijave se za razoružavanje, dok one koji su uključeni u proces RDR-a sprječava da žene i djevojke prepoznaju kao grupe koje je neophodno uključiti.

Isključivanje žena iz procesa RDR-a im je ograničilo mogućnosti da iz oružanih frakcija pređu u nacionalnu

vojsku. Do dana današnjeg, svega je 1.271 žena integrisano u nacionalnu vojsku Konga, a samo 2.584 žena je demobilisano i reintegrisano u svojim lokalnim zajednicama.

Period postkonfliktne obnove predstavlja jedinstvenu priliku da se promijene rodne uloge i da se integrišu rodna pitanja. U procesu RDR-a u DRK, ova prilika je propuštena.

Sugestije i naučene lekcije

- Bitno je da žene budu zastupljene u forumima na kojima se donose odluke još na samom početku mirovnog procesa, kako bi njihove potrebe bile definisane i obrađene.
- Stručnjaci za rodna pitanja i njihova stručnost bi trebalo da budu uključeni u planiranje, kreiranje, sprovođenje i procjenu procesa RDR. Moraju se prikupiti podaci podijeljeni po polu, te isti iskoristiti kako bi se napravili jasni profili svih bivših boraca, izdržavanih članova njihovih porodica i ostalih ljudi povezanih sa oružanim grupama. Tokom procesa RDR, moraju se uzeti u obzir različite potrebe ovih grupa. *Integrisani standardi za demobilizaciju i reintegraciju* UNRDR-a i lista postupaka UNIFEM-a o *Rodno osjetljivom razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji* predstavljaju važne reference koje se mogu iskoristiti prilikom planiranja programa RDR-a na rodno osjetljiv način.
- Svo osoblje koje se bavi RDR-om treba da prođe obuku o rodnim pitanjima, kako bi moglo da planira, sprovodi i procjenjuje programe na rodno osjetljiv način.
- Napori uloženi na informisanju javnosti, obuci i podizanju svijesti javnosti treba da budu prošireni na žene lidere, organizacije i lobističke grupe koji se bave tehničkim i proceduralnim aspektima RDR-a kako bi se omogućilo da žene učestvuju u donošenju odluka i da razumiju svoje nadležnosti i obaveze.52
- Kako bi pružile informacije o počiniocima krivičnih djela RN-a, treba ustanoviti određene procese za grupe žena i žene bivše vojnike. Ove informacije bi trebalo iskoristiti prilikom bezbjednosnih provjera svih prijavljenih u nacionalnu vojsku, kao i pri krivičnom gonjenju počinioca RN-a.
- Nakon konflikta, prioritet je da se žrtvama seksualnog nasilja obezbijedi pravda, a ona obuhvata krivično gonjenje počinilaca i njihovih direktno nadređenih starješina, pomoć žrtvama i plaćanje odštete žrtvama.

5.2 Zemlje u tranziciji

„Zemlje u tranziciji“ su one zemlje koje su nedavno izašle iz represivnih režima i čije su demokratske institucije i dalje krhke. RSB bi mogla biti potrebna kako bi se konsolidovala demokratija i izgradila kultura zasnovana na pravima. Reforma sistema odbrane, u ovom kontekstu, se, takođe, tiče povećanja zastupljenosti žena i jačanja mehanizama nadzora.

Reforma sistema odbrane u Južnoj Africi nakon aparthejda

Južna Afrika je, 1994. godine, prešla iz aparthejda u demokratsku državu. Žene su bile sastavni dio procesa odlučivanja o novom Ustavu, koji je zasnovan na principima nediskriminacije, neseksizma, ljudskih prava i demokratske odgovornosti. Kako bi se održali na snazi ovi principi, Južna Afrika je otpočela seriju normativnih i institucionalnih procesa restruktuiranja, koji su obuhvatali pozitivnu akciju i integraciju rodnih pitanja. Reformisanje Nacionalnih odbrambenih snaga Južne Afrike (NOSJA) je za cilj imalo: uspostavljanje civilne kontrole nad odbrambenim snagama; usklađivanje ciljeva odbrambenih snaga sa ciljevima nove vlade; stvaranje nepartizanskih, neseksističkih i integrisanih snaga i racionalizaciju odbrambenih snaga bez umanjivanja njihove odbrambene sposobnosti.

Politika odbrane, usvojena 1996. godine:

- Počinje premisom da pojam nacionalne bezbjednosti mora „biti proširen kako bi obuhvatila politička, ekonomska, društvena i pitanja zaštite životne sredine“.[53] Usvajanjem perspektive bezbjednosti ljudi, ona prepoznaje da su joj najveće prijetnje siromaštvo, nedovoljan razvoj i visok stepen kriminala.
- Uspostavlja osnovni okvir za demokratsku kontrolu oružanih snaga: po kojoj, ministar odbrane je odgovoran pred parlamentom, parlament odobrava godišnji budžet za odbranu i osniva Združeni stalni odbor za odbranu koji će vršiti nadzor.
- Ustanovljava da NOSJA mora da u velikoj mjeri odražava sastav stanovništva Južne Afrike i da „priznaje pravo žena da služe u svim činovima i na svim pozicijama, uključujući i borbene uloge“.[54] Kako bi se postigao ovakav nivo zastupljenosti, ministru je dat zadatak da primijeni pozitivnu akciju i program za jednake mogućnosti kao i da u okviru Odjeljenja za odbranu (OzO) osnuje poddirekciju za rodna pitanja.

Mogućnosti i izazovi

Tranzicija u Južnoj Africi je omogućila da mogućnosti za rodnu jednakost budu uvrštena u primarne ciljeve cijele države, a posebno novoosnovanih oružanih snaga. Premda je NOSJA prešla dug put u procesu sopstvene transformacije, uz uključivanje žena u svoje redove, još uvijek nisu dostigle 30% zastupljenosti žena (cilj koji je postavljen u Deklaraciji ZRDJA o rodnim pitanjima i razvoju), te se žene i dalje suočavaju sa mnogim preprekama na svom putu traženja jednakosti.

Revizija integracije rodnih pitanja u NOSJA sprovedena 2006. godine. Dolje data tabela pokazuje očigledan nedostatak žena u vrhovnim upravljačkim strukturama NOSJA. Nema žena u činu generalpukovnika, a samo jedna ima čin generalmajora (ona je, takođe, i izvršni direktor službe za transformaciju NOSJA). U junu 2007. godine imenovano je osam žena, novih brigadnih generala, čime se broj žena pripadnica NOSJA povećao na 25.55 Žene su uspjele da dođu do tehničkih pozicija i onih na kojima se traže visoke kvalifikacije, ali je proces transformacije spor i u smislu brojki i u smislu promjene kulture.

Nivo	Muškarci	Žene	Ukupno	Ukupan %žena
Menadžment-najviši nivo (Top menadžment)	15	2	17	11.6
Menadžment -viši nivo	269	31	300	10.3
Menadžment –srednji nivo	6.595	1729	8.324	20.8
Profesionalci/ kvalifikovani	17.484	7.270	24.654	29.5
Sav kadar	59.668	17.301	76.969	22.5

Premda je u OzO na snazi okvir za integraciju rodnih pitanja, postoje kontakt osoba za rodna pitanja, Forum za rodna pitanja, Savjetodavni odbor za rodna pitanja i Odbor za jednake mogućnosti i pozitivnu akciju, i dalje postoje problemi sa institucionalnim kapacitetima i sprovođenjem politike. Na primjer, u izvještaju o reviziji stoji sljedeće:

> *„uopšteno uzevši, nema dovoljno kapaciteta kojima bi se podržala efikasna integracija rodnih pitanja u OzO. Ovo se odnosi na kapacitete u smislu vještina, znanja (kriterijume za pridržavanje pravnih ili političkih i teorijskih okvira) i iznos ljudskih, finansijskih i logističkih sredstava za koordinaciju izrade programa za rodna pitanja i nadgledanja njihovog poštovanja u okviru OzO*“.[56]

Premda se žene šalju u mirovne misije, njihova zastupljenost na funkciji vojnih atašea je zanemarujuće mala. Ovo iznenađuje jer je posebno naglašeno da bi na ovoj funkciji žene mogle dati važan doprinos očuvanju mira.

Veliki udio u postizanju rodne ravnopravnosti ima promjena organizacione kulture. Međutim, žene u NOSJA i dalje tvrde da postoji seksizam i seksualno uznemiravanje, nedostatak mogućnosti za jednako napredovanje u službi i da mačo kultura i dalje preovladava. Uključivanjem žena se ovakvo izraženi patrijarhat ne može automatski promijeniti, i upravo na ovakve aspekte integracije rodnih pitanja NOSJA mora i u budućnosti da obrati posebnu pažnju.

Sugestije i naučene lekcije

- Zastupljenost žena u mirovnim procesima je ključni pokazatelj njihove uloge u stvaranju novog društva.
- Kreiranje politike i uspostavljanje institucionalnih mehanizama za integraciju rodnih pitanja je neophodan, ali ne i dovoljan uslov kako bi rodna ravnopravnost stupila na snagu u odbrambenim snagama. Ovakva politika mora da bude popularizovana, a njeno sprovođenje nadgledano. Institucije osnovane da uspostave rodnu ravnopravnost moraju biti adekvatno finansirane i kadrovski popunjene.
- U zemljama u tranziciji, promjena institucionalne kulture je najbitniji aspekt integracije rodnih pitanja. Za ovo je, međutim, potrebno vremena i opredijeljenih sredstava.

5.3 Razvijene zemlje

Reforma sistema odbrane u razvijenim zemljama se u velikoj mjeri tiče stvaranja oružanih snaga koje mogu da odgovore na savremene izazove na međunarodnom nivou, poput potrebe postizanja mira i izgradnje mira.

Reforma sistema odbrane u Švedskoj

Tekuća reforma sistema odbrane u Švedskoj je započeta 1999. godine sveobuhvatnom promjenom sastava snaga nekada neutralne države. Švedani su željeli transformaciju iz „odbrambenih snaga koje bi ih branile od invazije, u mobilne, fleksibilne, operativne snage koje mogu da odbrane Švedsku i da učestvuju u međunarodnim operacijama“. Do ovog proširenog dvojnog zadatka odbrambenih struktura Švedske je došlo uz fiskalna ograničenja, jer je potrošnja na vojsku u Švedskoj konstantno opadala sa 2% BDP 1999. na 1,4% BDP 2006. godine.[57]

Osoblje

Premda se vojna obaveza odnosi samo na muškarce, i žene se u vojnu službu u Švedskoj primaju od 1980. godine, uključujući tu i obuku za oficire. Ovo je karakteristično za promjenljivu stratešku sredinu u kojoj se Švedska našla: ne samo da su se promijenile prijetnje bezbjednosti, već su se promijenile i tehnologija i potrebne vještine.

Reforma sektora bezbjednosti u Švedskoj se velikim dijelom fokusirala na efikasno upravljanje kadrovima uz smanjivanje njihovog broja. Procijenjeno je da Švedska treba da broj zaposlenih u odbrambenim snagama smanji za 25%, tj. za oko 5.000 stalno zaposlenih, od kojih bi polovina bili profesionalni oficiri.[58] Jedan od razloga za ovakvo restrukturiranje osoblja je i potreba da se regrutuju i obuče oficiri za novi sistem odbrane koji će imati interventnu ulogu. Ovo podrazumijeva oficire koji su voljni da služe u inostranstvu, što je uglavnom karakteristika mlađih oficira.[59]

Ovo restrukturiranje je stvorilo prostor da veći broj žena postanu oficiri. U decembru 2006. godine, 19% zaposlenih u Oružanim snagama Švedske su bile žene, a 81% muškarci.[60]. Međutim, svega 4,5% profesionalnih oficira su žene.[61] Premda ovo pokazuje da još ostaje dosta toga da se uradi, na početku procesa reformi 1999. godine, žene su činile svega 2,5% pripadnika oružanih snaga. Već se razmatra plan za regrutaciju većeg broja žena kada se ponovo počne sa regrutaciom oficira.[62]

Jednake mogućnosti i integracija rodnih pitanja

Šest komandanata sa visokim činovima je 2006. godine izabrano da učestvuju u programu „Rodna obuka“, obuka o jednakim mogućnostima.[63] Ovaj program ima za cilj da oficire visokog čina učini „osjetljivim“ kako bi svoje znanje prenijeli na svoja odjeljenja, a aspekt pružanja jednakih mogućnosti time bi mogao biti uzet u obzir pri donošenju svih vrsta odluka, raspodjele sredstava i operacija.[64] Štaviše,

Odjeljak 9 Primjeri uspješnih operacija iz Švedske

EUFOR RD KONGO
2006. godine švedske Oružane snage su učestvovale u vojnoj operaciji EU u DRK (EUFOR RD Kongo), pri čemu je sa snagama komandantu operacija poslat i savjetnik za rodna pitanja. Ovo je za osnovni cilj imalo da se operativno sprovede Rezolucija 1325. U početku se rad savjetnika za rodna pitanja odnosio na obuku snaga da rodno osjetljivi pristup uključe u svoje svakodnevne aktivnosti, ali se kasnije prešlo na rad sa nevladinim organizacijama i grupama žena kako bi one bile obaviještene o cilljevima EUFOR-a i njegovim aktivnostima. Putem integrisanja rodnih pitanja, EUFOR je zaključio da je rad sa grupama žena sa lokalnog nivoa postao neočekivano vrijedan izvor informacija i obavještajnih podataka. Procjena EU je da je rad savjetnika za rodna pitanja doveo do povećanja operativne efikasnosti i stoga odlučila da ovakav način rada uvrsti i u svoje naredne mirovne misije.[68]

Avganistan [69]
24. aprila 2006., gotovo 50 žena iz Avganistana je sjedilo za istim stolom. One su bile profesorice i studentkinje sa Balkh univerziteta u Mazar-i-Šarifu koje su došle na sastanak sa Vojnim posmatračkim timom (VPT) Grupe za saradnju švedskih oružanih snaga. Švedska grupa za saradnju je bila specifična iz dva razloga. Prvo, grupu su činile samo žene, a drugo, nije imala samo jedan određeni region, u geografskom smislu riječi, za koji je bila zadužena, za razliku od ostalih VPT grupa. Umjesto za određeni region, bile su zadužene za žene.

U Avganistanu, prirodno je da se žene drže dalje od muškaraca u javnosti. Za vojnu jedinicu koju čine isključivo muškarci, bilo bi neizvodljivo da razgovaraju sa ženom. Premda je ovo ženama strankinjama lakše da učine, ni njima nije bilo pretjerano lako. Uloga VPT tima je bila da dalje dostavljaju informacije koje je dobijao od žena iz Avganistana kako bi avganistanske političke institucije i međunarodne humanitarne organizacije mogle da u korisne svrhe upotrijebe ove informacije.

obučeno je 240 savjetnika za pitanja seksualnog uznemiravanja, a svi novi regruti prolaze obuku u okviru programa o nultoj toleranciji švedskih Oružanih snaga prema seksualnom uznemiravanju.[65] Broj prijavljenih slučajeva seksualnog uznemiravanja je opao sa 16 u 2005. na 10 u 2006. godini.[66]

Oružane snage Švedske su u svoje aktivnosti uvrstile Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a. Svaki vojnik koji ide u vojnu operaciju ili misiju mora da dobije makar tri sata obuke o Rezoluciji 1325 i rodnim pitanjima, a od 2005. godine predavanja o rodnim pitanjima su uvrštena u nastavni plan i program svih vojnih škola i na svim obrazovnim nivoima.[67]

Pristup odlučivanju
Žene u Švedskoj su napravile zavidne korake ka jačanju svoje uloge kao osoba koje donose odluke na polju bezbjednosti tako što su iskoristile svoje mjesto u debatama o odbrani i bezbjednosti. U 2003. godini, sva tri ministra: ministar odbrane, ministar vanjskih poslova i šef Tijela za upravljanje kriznim situacijama su bile žene.

Sugestije i naučene lekcije

- Integracija rodnih pitanja u oružane snage podrazumijeva mnogo više od pukog dozvoljavanja ženama da im se priključe. Ovakvi poduhvati treba da budu praćeni obukom o rodnim pitanjima i promjenama u institucionalnoj strukturi.
- Rodna ravnopravnost mora da bude integrisana u sve aspekte obuke i u svim operacijama.
- Bitno je da žene dobiju moć odlučivanja na izvršnom nivou jer se time može obezbijediti neophodna politička volja da se povede integracija rodnih pitanja.

6 Ključne preporuke

1. **Obezbijediti da se reformom sistema odbrane promoviše rodna ravnopravnost:** Obezbijediti da reforma sistema odbrane odražava demokratski karakter društva i obuhvata mjere kojima se promovišu rodna ravnopravnost, npr. regrutacija više žena i dovođenje do najvećeg mogućeg stepena njihovih potencijala i doprinosa koji daju oružanim snagama.

2. **Inkluzivna revizija odbrane:** Iskoristiti proces revizije sistema odbrane kako bi se formulisala demokratska vizija bezbjednosnih snaga. Uključiti veliki broj zainteresovanih strana, poput grupa žena i ostalih koji se bave rodnim pitanjima.

3. **Integrisati žene u odbrambene snage i bezbjednosne institucije:** Aktivno regrutovati žene u strukture sistema odbrane i postarati se da one budu zastupljene u tijelima koji u sistemu odbrane donose ključne odluke. Postaviti ciljeve, pratiti integraciju žena i ukloniti prepreke njihovom zadržavanju u redovima oružanih snaga i bezbjednosnih institucija i profesionalnom napredovanju.

4. **Integrisati rodna pitanja u odbrambene snage:** Obuku sprovesti na svim nivoima i za sve pripadnike odbrambenih snaga. Prepoznati jednaka prava i različite potrebe muškaraca, žena, lezbijske i gej populacije u vojsci i zajednicama kojima služe.

5. **Spriječiti i sankcionisati rodno nasilje počinjeno od strane pripadnika odbrambenih snaga:** Ustanoviti pravilnik ponašanja kojim

se strogo zabranjuju seksualna diskriminacija, seksualno uznemiravanje i seksualno iskorištavanje i zlostavljanje. Potruditi se da ovakvo ponašanje ne prođe nekažnjeno.

6. **Ojačati parlamentarni nadzor nad rodnim pitanjima u reformi sistema odbrane:** Parlamenti bi trebalo da kontrolišu godišnje izvještaje ministarstava odbrane, slanje trupa u mirovne misije i da obezbijede da su na snazi politika i mehanizmi kojima se omogućava rodna ravnopravnost. Rodno osviješćene žene i muškarce treba uključiti u stalne parlamentarne odbore za odbranu.

7. **Ojačati nadzor civilnog društva nad rodnim pitanjima u reformi sistema odbrane:** Unaprijediti kapacitete organizacija civilnog društva, uključujući tu grupe žena i ostale koji se bave rodnim pitanjima, da se na smislen način uključe u rasprave o sistemu odbrane. Omogućiti da one budu uključene u proces reforme sistema odbrane.

8. **Napraviti rodnu analizu budžeta za odbranu:** Unaprijediti kapacitete parlamenta i civilnog društva da preispitaju budžet za odbranu i da traže adekvatno opredijeljenje sredstava za rodna pitanja.

7 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

Centre for Democracy and Development – http://www.cddwestafrica.org

DCAF – http://www.dcaf.ch

Bonn International Centre for Conversion – http://www.bicc.de

Institute for Security Studies (Institut za bezbjednosne studije) – http://www.issafrica.org

Siyanda – Mainstreaming Gender Equality – http://www.siyanda.org/about.htm

UN-INSTRAW *Gender and Security Sector Reform* (UN-INSTRAW *Rodna pitanja i reforma sektora bezbjednosti*) - http://www.un-instraw.org/en/gps/general/gender-and security-sector-reform-3.html

Članci i izvještaji koji se mogu naći na internetu

Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., ***Negotiating the Transition to Democracy and Transforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women (Pregovori o tranziciji ka demokratiji i transformaciji sektora bezbjednosti: ključni doprinos žena iz Južne Afrike)*** (Women Waging Peace: Vašington), 2004. http://www.huntalternatives.org/download/9_negotiating_the_transition_to_democracy_and_reforming_the_security_s ector_the_vital_contributions_of_south_african_women.pdf

Committee on Women in the NATO Forces, ***CWINF Guidance for NATO Gender Mainstreaming*** (Odbor o ženama u NATO snagama, ***CWINF vodič za integraciju rodnih pitanja u NATO-u***), 2007. http://www.nato.int/issues/women_nato/cwinf_guidance.pdf

UNIFEM, ***Getting it Right, Doing it Right: Gender and Disarmament, Demobilization and Reintegration (Razumjeti na pravi način, uraditi na pravi način: Rodna pitanja i razoružavanje, demobilizacija i reintegracija)***, 2004. http://www.womenwarpeace.org/issues/ddr/gettingitright.pdf

UN-INSTRAW, Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (UN SCR 1325), (Obezbijediti ravnopravnost i uvrstiti rodna pitanja u mirovni proces: vodič za određivanje politike i planiranje po pitanjima žena, mira i bezbjednosti – Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a), 2006. http://www.un-instraw.org/en/index.php?option=content&task=view&id=1050

UN Peacekeeping Operations Best Practices Unit, ***Gender Resource Package for Peacekeeping Operations*** (Jedinica za najbolje praktične primjere iz Mirovnih operacija UN-a, ***Set informacija o rodnim pitanjima za upotrebu u mirovnim operacijama***), juli 2004. http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/pbpu/library.aspx?ot=2&cat=22&menukey=_7_7

FUSNOTE

[1] Ball, N., 'Transforming Security Sectors: The World Bank and IMF Approaches', („Transformisanje sektora bezbjednosti: pristup Svjetske banke i MMF-a"), *Journal of Conflict, Security and Development, tom* 1, izdanje 1, str. 45-66.

[2] de Vries, R., 'Defence Transformation in South Africa: Sharing the Experience with the Forces Armeés de la République Démocratique du Congo', („Transformacija odbrane u Južnoj Africi: razmjena iskustava sa snagama Armije Demokratske Republike Kongo"), *African Security Review,* tom 15, br. 4, str. 79-97.

[3] OECD-DAC Handbook on Security Sector Reform: Supporting Security and Justice, (*Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: Podrška bezbjednosti i pravdi*), 2007, str. 124.

[4] European Security Review, br. 34, (jul 2007.).

[5] Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih nacija. Izvještaj generalnog sekretara. *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system.* (*Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih tijela sistema Ujedinjenih nacija: integrisanje rodnih perspektiva u sve politike i programe u sistemu Ujedinjenih nacija.)* 12. juni 1997.

[6] UNDP, 2005, str. 170. http://www.undp.org/women/docs/RBEC_GM_manual.pdf

[7] Gya, G., *The importance of gender in ESDP, (Značaj rodnih pitanja u ESDP-u"),* European Security Review, br. 34, (juli 2007.), str. 1-8.

[8] Meintjies, S., Pillay, A. i Turshen, M. (ur.), *The Aftermath: Women in Post-Conflict Transformation*, (*Konačnica: žene u postkonfliktnoj transformaciji"),* (Zed: London), 2001.

[9] Institut Liu, *Izvještaj o ljudskim pravimat, 2005,* str. 23; http://www.humansecurityreport.info/content/view/28/63/

[10] Engelbrektson, K. (brigadni general), zapovjednik Nordijskog bataljona, citiran u *From Words to Actions (Od riječi do djela),* Genderforce Švedska. http://www.genderforce.se

[11] GenderForce Sweden, *From Words into Action,* (GenderForce Švedska, *Od riječi do djela).* http://www.genderforce.se

[12] Valenius, J., 'Gender Mainstreaming in ESDP Missions' („Integrisanje rodnih pitanja u ESDP misijama"), Chaillot Paper br. 101, (maj 2007.), str. 28.

[13] Pillay, A., 'Gender, Peace and Peace-keeping: lessons from Southern Africa', („Rod, mir i očuvanje mira; lekcije iz Južne Afrike"), ISS Occasional Paper 128, (oktobar 2006).

[14] Gehenova izjava pred Savjetom bezbjednosti , Debata o ženama, miru i bezbjednosti. 23 okt. 2007, str.5: S/PV.5766 *Provizorni izvještaj*

[15] McConnell, T., 'All-Female Unit Keeps Peace in Liberia', („Ženska jedinica čuva mir u Liberiji"), *The Christian Science Monitor,* 21. mart 2007.

[16] UN DPKO Gender Statistics. http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/gend.html (pristupljeno 30. jula 2007.).

[17] Maley, J., 'Sexual Harassment Rife in Armed Forces', („Glasine o seksualnom uznemiravanju u oružanim snagama")*The Guardian,* 26. maj 2006.

[18] Nacionalna organizacija za žene. *From The Citadel to Military Recruiting – Sexual Harassment in Military More Pervasive Than Ever,(Od Citadele do vojne regrutacije – seksualno uznemiravanje u vojsci rasprostranjenije nego ikada"),* 1. sept. 2006.

[19] Human Rights Watch, *Uniform Discrimination: The 'Don't Ask, Don't Tell' Policy of the U.S. Military, (Diskriminacija uniformi: „Ne pitaj, ne govori" politika vojske SAD-a),* HRW, jan. 2003.

[20] Zeigler, S.L. i Gunderson, G.G., *Moving Beyond G.I. Jane: Women and the U.S. Military, (Prevazići G.I. Jane: žene i vojska SAD-a)* (University Press of America: SAD), 2005, str.125.

[21] Zeigler, S.L. i Gunderson, G.G., *Moving Beyond G.I. Jane: Women and the U.S. Military*, *(Prevazići G.I. Jane: žene i vojska SAD-a)* (University Press of America: SAD), 2005, str.125.

[22] Odjeljenje za žene u NATO snagama. http://nato.int/issues/womennto/perc/femsoldiers.jpg

[23] Citirano u UNDP 2005, str.170.: http://www.undp.org/women/docs/RBEC_GM_manual.pdf

[24] Juma, M., 'The Role of the Human Resources Department in promoting Gender Equity in the SANDF', („Uloga Kadrovskog odjeljenja u promociji rodne jednakosti u NOSJA"), Obraćanje fukcionerima koji se bave kadrovskim pitanjima u Nacionalnim odbrambenim snagama Južne Afrike, Pretorija, 30. nov. 2006.

[25] Hill, J., 'US Quadrennial Defense Review sparks anger in China', („Američka četvorogodišnja revizija sistema odbrane podstakla bijes u Kini"), *Jane's Defence News*, 7. mart 2006. http://www.janes.com/defence/news/jir/jir060307_2_n.shtml

[26] Nathan, L., *No Ownership, No Commitment: A Guide to Local Ownership of Security Sector Reform, (Bez vlasništva, bez obaveze: Vodič za uspostavljanje lokalnog vlasništva nad reformom sektora bezbjednosti),* Universitet u Birmingemu, 2007, str.16; Fitz-Gerald, A.M., 'Security Sector Reform in Sierra Leone', („Reforma sektora bezbjednosti u Sijera Leoneu"), Global Facilitation Network for Security Sector reform (GFN-SSR: Šrivenham), 2004.

[27] Rolls, S.B, 23. okt. 2006.**,** www.womenpeacesecurity.org/media/doc-waysforward.doc

[28] Burke, H., *Women Defence Ministers Chip at Latin America's Macho Image,* Reuters, 31, (*Ministrice odbrane narušavaju mačo imidž Južne Amerike*). jan. 2007., na adresi: http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/N31389288.htm

[29] Basiri, S., *Gender and Security Issues: Women in Afghanistan,*(*Rodna i bezbjednosna pitanja: žene u Avganistanu*), dokument za diskusiju predstavljen na BICC elektronsko konferenciji pod nazivom „Avganistan: Procjenjivanje napretka u reformi sektora bezbjednosti godinu dan aposlije Ženevske konferencije, 4-11. juna 2003.

[30] Procjena državne potrošnje u 2007. godini. www.treasury.gov.za

[31] Budlender, D. et. al., *Gender Budgets Make Cents: Understanding Gender Responsive Budgets,* (*Rodni budžeti donose novac: razumijevanje rodno odgovornih budžeta),* Odjeljenje za rodna pitanja, Sekretarijat Komonvelta, jan. 2002, str. 55.

[32] Preuzeto iz Gender, Women and DDR: Gender-responsive Monitoring and Evaluation Indicators (Rod, žene i RDR: indikatori rodno-odgovornog nadgledanja i vrednovanja), http://www.unddr.org/tool_docs/Gender-ResponsivePercent20MonitoringPercent20andPercent20Evalua tionPercent20Indicators.pdf

[33] Raspoloživo na: http://web.uct.ac.za/org/agi/pubs/newsletters/vol9/budget.htm

[34] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., 'Security Sector Reform', *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action,* („Reforma sektora bezbjednosti", *Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Priručnik za zalaganje za ova pitanja i akciju*), International Alert and Initiative for Inclusive Security, 2004. http://www.international-alert.org/women/gpb_toolkit.htm

[35] Carreiras, H., 'Gender Integration in the Armed Forces: A Cross National Comparison of Policies and Practices in NATO Countries', („Integrisanje rodnih pitanja u oružane snage: poređenje politika i praksi u NATO zemljama"), dokument predstavljen na 26. Godišnjem sastanku Žena u uniformi u NATO-u, maj 2002. http://www.nato.int/ims/2002/cwinf2002/cwinf-02.htm

[36] Na http://www.nato.int/issues/women_nato/index.html

[37] Brown, M.T., 'Be the best: Military Recruiting and the Cultural Construction of Soldiering in Great Britain', („Budi najbolji: vojna regrutacija i kulturološka konstrukcija vojne službe u Velikoj Britaniji"), Social Science Research Council. http://programs.ssrc.org/gsc/gsc_quarterly/newsletter5/content/brown/ (pristupljeno 23. oktobra 2007.).

[38] „Iako pravo poređenje nije moguće jer se situacije mijenjaju, evo šta dvadesetogodišnji muškarac i žena moraju učiniti da bi postigli maksimum (dobili savršen rezultat od 300 bodova) na fizičkom fitnes testu u svakoj od službi", stoženi vodnik Borlik, A.K., 'Physical Training Differences Explored', („Istraživanje o razlikama fizičkog treninga"), *DefenseLink News,* (American Forces Press Service. Odjeljenje za odbranu SAD.a), 13. maj 1998. http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=41344

[39] Committee on Women in the NATO Forces and The Women's Research & Education Institute, 'Percentages of Female Soldiers in NATO Countries' Armed Forces', (Odbor o pitanjima žena u NATO snagama i Institut za istraživanje i obrazovanje žena, „Procenat žena vojnika u oružanim snagama zemalja NATO-s") . http://www.nato.int/issues/women_nato/perc_fem_soldiers_2001_2006.pdf; Committee on Women in the NATO Forces,'Percentages of Military Service Women in 2006'. http://www.nato.int/issues/women_nato/perc_fem_soldiers-2006.jpg;

'Hungarian National Report for 2006', Committee on Women in the NATO Forces, http://www.nato.int/ims/2006/win/pdf/hungarian_report_2006.pdf

[40] „Sporazum između Ministarstva odbrane i Komisije za jednaka prava o Akcionom planu za sprječavanje i efikasno rješavanje slučajeva seksualnog uznemiravanja u oružanim snagama" http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/13856EA1-1D13-4872-A5EF-797D8EA3E025/0/mod_eoc_agreement.pdf

[41] http://www.navy.mil.za/aboutus/values/conduct.htm

[42] Organization for Security and Co-operation in Europe, *Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security*, (Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju, *Pravila ponašanja po pitanjima političko-vojnih aspekata bezbjednosti),* Članak 27, (3.dec. 1994.).

[43] Izvještaj generalnog sekretara, *Special Measures for Protection from Sexual Exploitation and Sexual Abuse, (Specijalne mjere za zaštitu od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja),* A/58/777, (23. april 2004), pasus 14.

[44] *O ponašanju Jedinica za sprovođenje disciplinskih mjera,* UNDPKO informacije se mogu naći na: http://un.org/dpko/

[45] Prezentacija Klutsey, E.A. (pukovnik) I, o Pravilniku ponašanja u Gani predstavljenom na pripremnom sastanku za izradu nacrta Pravilnika ponašanja za oružane i bezbjednosne snage zapadne Afrike, 24-26. okt. 2005. http://www.dcaf.ch/awg/ev_accra_051024_presentation_Klutsey.pdf

[46] UN Department of Peacekeeping Operations (DPKO), 'Implementation of Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security in Peacekeeping Contexts: A Strategy Workshop with Women's Constituencies from Troop and Police Contributing Countries', (Odjeljenje za mirovne operacije UN-a (DPKO), „Sprovedba Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti (iz 2000.god.) o ženama, miru i bezbjednosti u kontekstu očuvanja mira: radionica za izradu strategije uz učešće žena iz vojnih i policijskih trupa iz zemalja učesnica"), 7-9 feb. 2007, Zaključci, sporazumi i preporuke, str. 6. http://pbpu.unlb.org/pbps/Library/Recommendations%20and%20Conclusions.pdf

[47] Kleppe, T.T., 'Gender Training and Capacity Building for the Security Sector: A Discussion on Good Practices', („Obuka i izgradnja kapaciteta o rodnim pitanjima za sektor bezbjednosti: diskusija o primjerima dobre prakse"), Gender, Peace and Security Working Paper 3 (UN-INSTRAW: Santo Domingo), 2007.

[48] Prilagođeno iz: UNFPA, *Enlisting the Armed Forces to Protect Reproductive Health and Rights: lessons learned from nine countries*, (Stupanje u oružane snage kako bi se zaštitilo reproduktivno zdravlje i prava: lekcije iz devet zemalja"), Tehnički izvještaj. (UNFPA: Njujork) 2003, str. 32-34.

[49] Médecins Sans Frontières, *Democratic Republic of Congo: Forgotten War,* (Ljekari bez granica, *Demokratska Republika Kongo: zaboravljeni rat),*18. dec. 2006. http://www.msf.org/msfinternational/invoke.cfm?objectid=95575C53-5056-AA77-6CB1F082D6DDD28B&component=toolkit.article&method=full_html

[50] Tripp, A.M., 'Empowering Women in the Great Lakes Region: Violence, Peace and Women's Leadership', („Jačanje položaja žena u regionu Velikih jezera: Nasilje, mir i žensko vođstvo"), SHS Papers in Women's Studies/Gender Research No. 3, (juli 2005), str.21. Vidi i Bastick, Grimm & Kunz (2007) *Sexual Volence in Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector (Seksualno nasilje u toku konflikta: globalni pregled i implikacije po sektor bezbjednosti),* (DCAF: Ženeva), str. 41-42.

[51] Schroeder, E., 'A Window of Opportunity in the Democratic Republic of the Congo: Incorporating a Gender Perspective in the Disarmament, Demobilization and Reintegration Process', („Prozor mogućnosti u Demokratskoj Republici Kongo: Uključivanje rodne perspektive u proces razoružavanja, demobilizacije i reintegracije"), *Peace, Conflict & Development,* tom 6, broj 6, (jan. 2005.), str. 4. http://www.peacestudiesjournal.org.uk/docs/awindowofopportunity.pdf

[52] UNIFEM, 'Getting it Right, Doing it Right: Gender and Disarmament, Demobilisation and Reintegration', („Razumjeti na pravi način, uraditi na pravi način: Rodna pitanja i razoružavanje, demobilizacija i reintegracija"), okt. 2004, str.5.

[53] SANDF, 'White Paper on National Defence for the Republic of South Africa', (NOSJA*, „Bijela knjiga o nacionalnoj odbrani za Južnoafričku Republiku"),* maj 1996.

[54] SANDF, 'White Paper on National Defence for the Republic of South Africa', (NOSJA *, „Bijela knjiga o nacionalnoj odbrani za Južnoafričku Republiku"),* maj 1996.

[55] Cape Argus, 26. jun 2007.

[56] DOD Audit Report (Izvještaj o reviziji OzO-a) op cit, str. 81.

[57] Podatak iz Međunarodnog instituta za istraživanje mira u Štokholmu (SIPRI), *The SIPRI Military Expenditure Database, (SIPRI baza podataka o vojnoj potrošnji). Dostupno na internetu*: http://first.sipri.org/non_first/milex.php

[58] Zakon Švedske 2004/05:5, *Our Future Defence: The focus of Swedish Defence Policy 2005-2007, (Naša odbrana u budućnosti: Fokus politike odbrane Švedske 2005-2007.),* str.17.

[59] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 35.

[60] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 37.

[61] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 38.

[62] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 17.

[63] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 38.

[64] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 38.

[65] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 39.

[66] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 39.

[67] Claes-Goran, F. (generalpukovnik), Švedske oružane snage, *Gender Equality and Gender Mainstreaming in Swedish Armed Forces (Rodna ravnopravnost i integracija u Švedskim oružanim snagama),* Grac, 10. maj 2007.

[68] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006*, (*Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 39.

[69] Švedske oružane snage, *Peacekeeping and Security Initiatives in 2006, (Inicijative za održavanje mira i bezbjednost u 2006. godini),* str. 16.

Reforma sistema odbrane i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu sistema odbrane?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu sistema odbrane?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za reformu sistema odbrane

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu sistema odbrane?

Reforma sistema odbrane podrazumijeva transformaciju sektora odbrane date države čije institucije su stavljene pod civilnu kontrolu; poštuju principe odgovornosti i dobre uprave; održavaju primjerenu veličinu snaga; njihov sastav odražava raznolikost; one su obučene i opremljene u skladu sa strateškim okruženjem; i poštuju odredbe međunarodnog prava, doprinoseći time nacionalnim i međunarodnim ciljevima koji se tiču mira i bezbjednosti.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja u sektor odbrane podrazumijeva unošenje iskustva, saznanja i interesovanja žena i muškaraca u proces *kreiranja* politika i struktura za nacionalnu odbranu, *sprovođenje* tih politika (putem nacionalnih i međunarodnih operacija) i *vrednovanje* rezultata. Integracija rodnih pitanja u procese reforme sistema odbrane je sredstvo za postizanje sljedećih ciljeva:

Odgovora na različite bezbjednosne potrebe u društvu

- Reforma sistema odbrane mora uspješno da odgovori na potrebe svih u društvu. Određene bezbjednosne potrebe ljudi razlikuju se u zavisnosti od faktora kao što su pol, etnička pripadnost, starost, fizičke sposobnosti, seksualno opredjeljenje, ekonomski status, državljanstvo i vjerska pripadnost.
- Rodno nasilje (RN) i dalje predstavlja značajnu prijetnju po bezbjednost ljudi širom svijeta. I muškarci su žrtve RN-a, u smislu masakra koji se odvija samo nad pripadnicima jednog pola, silovanja i nasilja uličnih bandi. Obezbjeđivanje zaštite žena, muškaraca, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka za vrijeme i poslije konflikta treba da bude prioritet u programu bilo koje reforme sistema odbrane.

Odgovora na promjenjive potrebe sektora odbrane

- Priroda ratovanja je prošla kroz dalekosežne promjene. Odbrambene snage su, u mnogim kontekstima, angažovane u složenim mirovnim misijama i misijama za obnovu, koje zahtijevaju vještine kao što su komunikacija, pomoć i saradnja sa civilima. Raznolikost u sastavu snaga i integracija rodnih pitanja u operacijama omogućava sektoru odbrane da bolje obavi nove zadatke koji se od njega traže (vidi Odjeljak 1).
- Pripadnici oružanih snaga mogu biti počinioci RN nad civilima i drugim pripadnicima oružanih snaga. Pristup u promovisanju ljudskih prava kojim se

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Žene u mirovnim snagama mogu pojačati djelotvornost misije iz sljedećih razloga:

- Žensko vojno osoblje je neophodno za vršenje pretresa žena prilikom blokade puteva, na aerodromima, itd.
- Lokalno stanovništvo smatra žene u mirovnim snagama mnogo pristupačnijim od muškaraca.
- Žene u mirovnim snagama mogu mnogo lakše prikupiti informacije od lokalnog ženskog stanovništva, čime obezbjeđuju dragocjene obavještajne podatke.
- Mnogo je vjerovatnije da će i žene i muškarci koji su žrtve seksualnog zlostavljanja to prije otkriti ženama u mirovnim snagama.
- Žene u mirovnim snagama su pozitivan uzor lokalnom ženskom stanovništvu da se pridruži oružanim i bezbjednosnim snagama.

uzimaju u obzir rodna pitanja, na primjer putem obuke u oblasti rodne osjetljivosti i provođenje pravilnika ponašanja, mogu pojačati prevenciju, sveobuhvatno reagovanje i odgovornost.

Stvaranje reprezentativnih odbrambenih snaga i bezbjednosnih organizacija

- Žene su nedovoljno zastupljene u vojskama, ministarstvima odbrane i tijelima koja vrše nadzor nad sistemom odbrane. Čak i kada ne postoje formalne prepreke, često postoje tačno određeni nivoi do kojih žene mogu profesionalno da napreduju.
- Potpuna integracija žena u oružanim snagama dovodi do maksimuma sposobnosti vojske da ostvari svoju ulogu u zaštiti demokratskih društava, uključujući i odbranu suštinskih vrijednosti poput prava na državljanstvo i ravnopravnost.

Jačanje demokratskog, civilnog nadzora nad odbrambenim snagama

- Glavni aspekt reforme sistema odbrane jeste pojačani civilni nadzor. Uključivanje žena i stručnjaka za rodna pitanja u tijela koja vrše nadzor nad sistemom odbrane može obezbijediti da odbrambena politika i programi odgovore na specifične bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka. Organizacije žena mogu donijeti holističko razumijevanje bezbjednosti u procese civilnog nadzora.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative na integraciji rodnih pitanja u RSB nije samo stvar operativne efikasnosti, već je neophodna radi postupanja uskladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995. god.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000. god.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu sistema odbrane?

Rodna pitanja treba da se rješavaju u svim političkim, institucionalnim, ekonomskim i društvenim aspektima reforme sistema odbrane.

Integracija rodnih pitanja na političkom nivou reforme sistema reforme

- Obezbijediti da žene i muškarci koji posjeduju znanje o rodnim pitanjima i predstavnici ministarstava nadležnih za pitanja prava žena, rodna pitanja i omladinu budu članovi formalnih tijela koja vrše reviziju sistema odbrane.
- Izgraditi kapacitete tijela koja vrše reviziju sistema odbrane za razumijevanje rodnih pitanja, putem obuke, kratkog predavanja o rodnim i bezbjednosnim pitanjima, programa mentorstva, itd.
- Izgraditi kapacitet organizacija civilnog društva (OCD), uključujući organizacije žena, za pitanja politike odbrane i nadzora nad sektorom bezbjednosti. Uspostaviti mehanizme za povećanje njihovog učešća u procesu reforme sistema odbrane.
- Podstaći debatu o nacionalnom viđenju odbrane i bezbjednosti, putem sljedećeg:
  - konsultacija sa civilnim društvom, uključujući urbane i ruralne organizacije žena;
  - parlamentarnih rasprava i otvorenih debata;
  - saradnje sa medijima.

Studija slučaja 1 | Povećanje regrutovanja, zadržavanja u službi i stacioniranja žena u Oružanim snagama Mađarske[1]

Mađarska je uspješno povećala učešće žena u svojim oružanim snagama sa 4,3% u 2005. na 17,56%, u 2006. godini. Od kada su borbene pozicije u vojsci otvorene za žene, 1996. godine, žene mogu zauzimati bilo koju od pozicija u Oružanim snagama Mađarske. Mađarske strategije za povećanje regrutovanja, zadržavanja u službi i stacioniranja žena obuhvataju sljedeće:

- Zakon o vojnoj službi koji garantuje jednaka prava muškarcima i ženama i nediskriminatorsko napredovanje u službi zasnovano na profesionalnoj vještini, iskustvu, učinku i vremenu provedenom u službi.
- Tim za jednake mogućnosti i Plan za jednake mogućnosti koji su uspostavljeni u okviru kadrovskih odjeljenja.
- Odbor za ženska pitanja u okviru Odbrambenih snaga Mađarske, koji je ustanovljen 2003. godine, kako bi se muškarcima i ženama pružile jednake mogućnosti. Odbor sprovodi istraživanja i održava sastanke sa ženama koje aktivno služe u vojnoj službi, kako bi stekao uvid u stanje stvari i pripremio analizu stanja rodne ravopravnosti, te dao preporuke za promjenu.
- Mrežu ženskih kontakt osoba, uspostavljenu na nivou jedinica.
- Korake koje treba preuzeti kako bi se poboljšali smještajni i higijenski uslovi u jedinicima.

Studija slučaja 2 | Pravilnik ponašanja u oružanim i bezbjednosnim snagama Gane[2]

Gana redovno upućuje svoje vojnike u misije UN-a tako da je u svoj nacionalni pravilnik ponašanja uključila UN-ova pravila koja određuju standarde ponašanja za oružane snage u mirovnim operacijama:

***Seksualno iskorištavanje i zlostavljanje** - Mora se izbjegavati sljedeće:*

- *Bilo kakva razmjena novca, zaposlenja, roba i usluga za seksualne usluge;*
- *Bilo kakva vrsta seksualnog opštenja sa djecom (osobama mlađim od 18 godina);*
- *Bilo koji oblik ponašanja kojima se druga osoba ponižava, degradira ili eksploatiše;*
- *Bilo koja seksualna usluga pružena u zamjenu za pomoć...*
- *Bilo koja vrsta seksualno neprikladnog ponašanja koje šteti ugledu, kredibilitetu, nepristrasnosti ili integritetu snaga u čijim ste redovima stacionirani.*

***Muško-ženski odnosi** – Podstiče se zdrav i profesionalan odnos između muškaraca i žena.Nemoralne veze u okviru trupa se ne smiju podsticati.*

***Propisi Pravilnika ponašanja** – Nemojte učestvovati u nemoralnom činu seksualnog, fizičkog ili psihičkog zlostavljanja ili eksploatisanja. Poštujte i branite ljudska prava svih.*

Integracija rodnih pitanja na institucionalnom nivou reforme sistema odbrane

- Aktivno regrutovati žene u odbrambene strukture i obezbijediti da su one zastupljene u tijelima u kojima se donose odluke. Revidirati i unijeti izmjene u politike kojima se ograničava učešće žena i muškaraca, uključujući ograničenja na borbenu ulogu žena ili napredovanje do najviših položaja (vidi Studiju slučaja 1).
- Sprovesti politike usklađivanja profesionalnog i privatnog života, npr. adekvatno porodiljsko i roditeljsko odsustvo i jaslice i dnevni boravak za djecu.
- Obezbijediti da u vojno obrazovanje i obuku budu uključeni kulturna osjetljivost, građanska odgovornost, ljudska prava i rodna osjetljivost.
- Izraditi, sprovesti i nadgledati primjenu pravila ponašanja za pripadnike odbrambenih snaga, kojim se zabranjuju seksualna diskriminacija, uznemiravanje, eksploatacija i zlostavljanje (vidi Studiju slučaja 2).

U Priručniku 3 možete naći i ...

- Sugestije o tome kako integrisati rodna pitanja u proces revizije odbrane
- Načine na koje parlamentarci mogu da nadgledaju reformu sistema odbrane
- Sugestije za povećanje regrutacije žena i njihovo zadržavanje u službi
- Primjere kako su rodna pitanja rješavana u reformi sistema odbrane u Demokratskoj Republici Kongo, Estoniji, Fidžiju, Južnoj Americi, Južnoj Africi i Švedskoj

Odjeljak 2 | Pitanja koja treba postaviti kao dio rodne analize budžeta za sistem odbrane:

- Da li se opštom raspodjelom sredstava ravnopravno omogućava ostvarivanje bezbjednosti za žene, muškarce, djevojke, mladiće, dječake i djevojčice?
- Da li su u budžetu oopredijeljena sredstva za žene, muškarce, djevojke, mladiće, devojčice ili dječake (npr. sredstva za regrutovanje više žena; za porodiljsko i roditeljsko odsustvo; za zdravstvene usluge za muškarce i žene)?
- Da li su budžetom tačno određene rodne aktivnosti, inputi i troškovi? (npr. obuka o podizanju svijesti i rodnoj osjetljivosti)?

Integracija rodnih pitanja na ekonomskom nivou reforme sistema odbrane

- Izvršiti rodnu analizu budžeta za sistem odbrane zarad unaprijeđenja transparentnosti, odgovornosti i javnog finansijskog upravljanja u sektoru odbrane (vidi Odjeljak 2).
- Izgraditi kapacitete parlamentaraca i civilnog društva da sprovode rodnu analizu budžeta za sistem odbrane.

Integracija rodnih pitanja na društvenom nivou reforme sistema odbrane

- Predstaviti žene u odbrambenim snagama u medijima da bi se istakao dodatni značaj žena za sistem odbrane i promijenio način na koji društvo vidi institucije sektora odbrane.
- Sarađivati sa OCD, uključujući organizacije žena, u radu na pitanjima mira i bezbjednosti, radi dobijanja uvida u stanje stvari, obavještajnih podataka i uspostavljanja dalje saradnje.

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Reforma sistema odbrane je važan aspekt postkonfliktne stabilizacije. Razoružavanje,demobilizacija i reintegracija (RDR) bivših boraca u mnogim slučajevima je važan prioritet. Pošto su žene i učesnici i žrtve konflikta, važno je da se izađe u susret njihovim određenim bezbjednosnim potrebama i ulogama, i da se obezbijedi njihovo puno učešće od samog početka mirovnog procesa, te tokom RDR-a i RSB-a.

Mogućnosti za integaciju rodnih pitanja

- Konsultacije na svim nivoima, uključujući i one sa organizacijama žena, o sistemu odbrane i RSB-u pomažu u dostizanju nacionalnog konsenzusa o reformskim prioritetima.
- Muški „zagovornici rodnog pitanja“ u vojsci i na drugim uticajnim položajima mogu biti moćni saveznici za uvođenje promjena.
- U procesima bezbjednosne provjere u

novoosnovanim nacionalnim armijama može biti korisno da se konsultacije obavljaju sa grupama žena i ženama bivšim borcima jer one obično mogu da obezbijede informacije o počiniocima kršenja ljudskih prava.

U RDR procesima:

- Stručnjaci za rodna pitanja treba da su angažovani u planiranju, sprovođenju i procjenjivanju.
- Cjelokupno osoblje koje radi na RDR-u treba da prođe kroz obuku o rodnim pitanjima, tako da na rodno osjetljiv način može da planira, sprovodi i procjenjuje programe.
- Podaci klasifikovani po polu moraju se prikupljati i koristiti za dobijanje jasne slike o svim bivšim borcima, izdržavanim licima i ostalima koji su povezani sa oružanim grupama.
- Organizacije žena treba da prime informacije o tehničkim i proceduralnim aspektima RDR-a, kako bi mogle da pomognu u obezbjeđivanju učešća žena u procesu odlučivanja i razumijevanju njihovih prava.
- Mogu se pokrenuti inicijative za regrutovanje žena bivših boraca u odbrambene snage.

Pitanja vezana za reformu sistema odbrane

Rodna pitanja se mogu integrisati u reformu sistema odbrane radi povećanja njene djelotvornosti. Ključna pitanja koja treba postaviti kao dio procesa procjene, nadgledanja i vrednovanja obuhvataju sljedeće:

- Da li su održane konsultacije kako bi se obezbijedilo da program reforme sistema odbrane odražava potrebe žena i marginalizovanih muškaraca? Da li su OCD uključene u procese revizije sistema odbrane?
- Da li postoje inicijative za izgradnju kapaciteta za razumijevanje rodnih pitanja tijela koja sprovode reviziju sistema odbrane, parlamentaraca i OCD angažovanih na vršenju nadzora nad sistemom odbrane, poput obuke i kratkih predavanja o rodnim i bezbjednosnim pitanjima?
- Da li su postavljeni ciljevi i uspostavljeni mehanizmi za veće regrutovanje, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena u odbrambenim strukturama, uključujući tu oružane snage i ministarstvo odbrane?
- Da li postoje konkretne mjere, uključujući pravilnike ponašanja, mehanizme nadgledanja i izvještavanja, za prevenciju, reagovanje i sankcionisanje seksualnog uznemiravanja i kršenja ljudskih prava počinjenih od strane osoblja u sektoru odbrane?
- Da li su rodna pitanja uvrštena u standardnu obuku na svim nivoima u sektoru odbrane? Da li je obuka o svijesti o rodnim pitanjima i seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju obavezna za svo osoblje? Da li muškarci učestvuju kao instruktori? Koliko je obuka dobro organizovana i kolikim finansijskim sredstvima je podržana?
- Da li je zaštita žena, muškaraca, djevojaka, mladića, dječaka i djevojčica od svih oblika RN-a, za vrijeme i poslije konflikta, prioritet u okviru programa reforme sistema odbrane?
- Da li je sprovedena rodna analiza budžeta za sistem odbrane?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick and Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

Anderlini, S.N. i Conaway, C.P. – ***Negotiating the Transition to Democracy and Transforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women (Pregovori o tranziciji ka demokratiji i transformaciji sektora bezbjednosti: ključni doprinos žena iz Južne Afrike)***, 2004.

Committee on Women in the NATO Forces – ***CWINF Guidance for NATO Gender Mainstreaming (CWINF vodič za integraciju rodnih pitanja u NATO-u)***, 2007.

DPKO – ***Gender Resource Package (Set informacija o rodnim pitanjima)***, 2004.

UN-INSTRAW – ***Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (UN SCR 1325) (Obezbijediti ravnopravnost i uvrstiti rodna pitanja u mirovni proces: vodič za određivanje politike i planiranje po pitanjima žena, mira i bezbjednosti – Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a)***, 2006.

UNIFEM – ***Getting it Right, Doing it Right: Gender and Disarmament, Demobilisation and Reintegration (Razumjeti na pravi način, uraditi na pravi način: Rodna pitanja i razoružavanje, demobilizacija i reintegracija)***, 2004.

Organizacije

ACCORD – www.accord.org.za

DCAF – www.dcaf.ch

Institute for Security Studies (Institut za bezbjednosne studije) – www.issafrica.org/

Siyanda: Mainstreaming Gender Equality – www.siyanda.org

UN-INSTRAW – www.un-instraw.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na interenet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremila Mugiho Takešita, DCAF, na osnovu Priručnika 3 čiji su autori Šeril Hendriks i Lorin Haton iz Instituta za bezbjednosne studije.

[1] Odbor za pitanja žena u NATO snagama i Institut za istraživanje i obrazovanje žena, „Procenat žena vojnika u oružanim snagama zemalja NATO-s"; Odbor za pitanja žena u NATO snagama, "Procenat žena koje su služile u vojsci u 2006. godini" i „Nacionalni izvještaj Mađarske za 2006. godinu".

[2] Odlomak iz prezentacije Klutsey, E.A. (pukovnik)I o Pravilniku ponašanja u Gani predstavljenom na pripremnom sastanku za izradu nacrta Pravilnika ponašanja za oružane i bezbjednosne snage zapadne Afrike. okt. 2005., str. 24-26., http://www.dcaf.ch/awg/ev_accra_051024_presentation_Klutsey.pdf

Reforma pravosuđa i rodna pitanja

Šelbi Kvast

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Reforma pravosuđa i rodna pitanja

Šelbi Kvast

united nations instraw
Part of UN WOMEN

DCAF
Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autoru
Gđa. Kvast je osnivač i član Međunarodnog konzorcijuma za pravnu pomoć (ILAC), globalne krovne organizacije koja okuplja međunarodne NVO-e sa iskustvom u postkonfliktnoj obnovi sudstva. Organizacije članice ILAC-a obuhvataju više od 3,4 miliona sudija, tužilaca, advokata i akademika širom svijeta. Gđa. Kvast je direktor američke kancelarije ILAC-a. Gđa. Kvast je predvodila misije za procjenu sistema sudstva u Istočnom Timoru i Liberiji, te učestvovala u misiji koja je vršila procjenu na Haitiju. Nedavno je bila vođa tima Jedinice za sprovođenje pravde u okviru Tima Ujedinjenih nacija za zemlje u tranziciji za UN-ovu integrisanu misiju na Istočnom Timoru. Gđa. Kvast je, takođe, vršilac dužnosti direktora Partnera za rodnu pravdu.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovm komentarima na nacrt ovog priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Eirin Mobek, Margaret Oven, Džolin Šumejker, UN-INSTRAW-u i Rebeki Volas. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Antoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti
Ovaj Priručnik o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima je dio *Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u*. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF (DKOS)
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj, široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, EPA, Rahat Dar, 2008.

© DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Shelby Quast. „Reforma pravosuđa i rodna pitanja". *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod reformom pravosuđa? 1

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu pravosuđa? 3

3.1 Obezbijediti da države ispoštuju svoje obaveze po međunarodnom pravu . . . 3
3.2 Odgovoriti na potrebu za pravdom . . . 4
3.3 Izgraditi povjerenje u sektor pravosuđa . . . 4
3.4 Obezbijediti reprezentativan i legitiman sektor pravosuđa . . . 4
3.5 Reformisati diskriminatorske zakone i unaprijediti zaštitu ljudskih prava . . . 4
3.6 Okončati nekažnjavanje rodnog nasilja . . . 5
3.7 Obezbijediti jednak pristup institucijama pravosuđa . . . 6
3.8 Ojačati nadzor nad sektorom pravosuđa i njegovo nadgledanje . . . 6

4. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu pravosuđa? 6

4.1 Rodno osjetljiva procjena sektora pravosuđa . . . 7
4.2 Reforma zakona . . . 7
4.3 Sudske procedure i prakse kojima se rješava rodno nasilje . . . 11
4.4 Pristup pravdi . . . 13
4.5 Tradicionalni pravosudni mehanizmi . . . 15
4.6 Rješavanje slučajeva diskriminacije koju vrše sudije i ostalo sudsko osoblje . . . 16
4.7 Povećanje učešća žena u sektoru pravosuđa . . . 17
4.8 Nadzor i nadgledanje integracije rodnih pitanja u reformu pravosuđa . . . 17
4.9 Svijest javnosti . . . 18

5. Integracija rodnih pitanja u reformu pravosuđa u specifičnim kontekstima 18

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu . . . 19
5.2 Zemlje u tranziciji . . . 22
5.3 Zemlje u razvoju . . . 22
5.4 Razvijene zemlje . . . 23

6. Ključne preporuke 24

7. Dodatni izvori informacija 25

AKRONIMI

UŽSA	Udruženje žena sudija u Avganistanu
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CzZUP	Centar za zaštitu ustavnih prava
CVR	Comisión de la Verdad y Reconciliación (Komisija za istinu i pomirenje)
KIP	Komisija za istinu i pomirenje
LGBT	Lezbijski, homoseksualni, biseksualni i transseksualni
MCTP	Međunarodni centar za tranzicijsku pravdu
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MKSR	Međunarodni krivični sud za Ruandu
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
RN	Rodno nasilje
SzPŽA	Solidarnost za prava žena iz Afrike
TVPRA	Zakon o reautorizaciji zaštite žrtava trgovine ljudima
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program UN-a za razvoj

Reforma pravosuđa i rodna pitanja

1 Uvod

„Onaj koji tumači zakon je u najmanju ruku isto toliko bitan kao i onaj koji ga donosi, ukoliko ne i više ...Nemam riječi kojima mogu da opišem koliko važnom smatram ulogu žena i njihovo prisustvo na svim nivoima istrage, krivičnog gonjenja, odbrane, zaštite svjedoka i sudstva, isto kao i integrisanje rodne prespektive na svim ovim pomenutim nivoima.“

Uvaženi Navanetem Pilej, bivši predsjednik Međunarodnog krivični sud za Ruandu i sudija Međunarodnog krivičnog suda[1]

Pravosuđe i bezbjednost su neraskidivo povezani. Jak pravosudni sektor štiti i unapređuje ljudska prava i obeshrabruje potencijalne prekršioce od kršenja ljudskih prava. Osnova bezbjednosti je nezavisan i djelotvoran pravosudni sektor, posebno u zemljama u postkonfliktnom periodu i zemljama u tranziciji gdje se u velikoj mjeri rađaju mogućnosti za kriminalne aktivnosti i kršenje ljudskih prava. Reforma sektora pravosuđa je kamen temeljac za stvaranje mira, stabilnost i demokratije. Ustav svake države i njeni zakoni čine osnovu za zaštitu ljudskih prava. Ključna stvar je da politike, procedure i prakse u sektoru pravosuđa omogućavaju svima jednako uživanje ovih prava.

Pojedinci bezbjednost i nesigurnost doživljavaju na različite načine na osnovu npr. etničkog porijeka, pola, starosti, seksualnog opredjeljenja, ekonomskog statusa, vjeroispovijesti i zdravstvenog stanja. Širom svijeta žene se suočavaju sa preprekama pristupu institucijama pravosuđa, dok je veća mogućnost da muškarci dospiju u zatvor. Reformom pravosuđa je neophodno sprovesti mjere kojima će se obraditi specifične potrebe različitih grupa, a u ovom poduhvatu osnovna strategija je integracija rodnih pitanja. Ukoliko sektor pravosuđa želi da uživa kredibilitet i legitimitet u očima zajednice, proces reforme mora da uključuje i da se bavi svim dijelovima društva. Ovaj Priručnik se odnosi na institucionalnu reformu pravosuđa, reformu zakona i pristupa institucijama pravosuđa, sa posebnim naglaskom na rodnu ravnopravnost.

Ovaj Priručnik je namijenjen osoblju odgovornom za reformu pravosuđa unutar nacionalnih vlada, te međunarodnih, regionalnih i donatorskih organizacija. Mogao bi, takođe, koristiti i parlamentarcima, udruženjima pravnika i sudija, organizacijama civilnog društva i istraživačima koji se bave reformom pravosuđa. Njime se reforma pravosuđa ispituje u širokim kontekstima, koji se često međusobno prepliću, tj. u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama. Svaki napor u radu na reformi pravosuđa u velikoj mjeri zavisi od konteksta u kome se dešava, tako da na ovaj proces ne može da se primijeni princip „univerzalne mjere“. U ovom Priručniku dati su prijedlozi i preporuke koji mogu da se prilagode specifičnom reformskom kontekstu unutar kojeg vi radite.

Ovaj Priručnik se sastoji od:

- Uvoda u reformu pravosuđa
- Obrazloženja zbog čega integracija rodnih pitanja jača procese reforme pravosuđa
- Praktičnih aktivnosti za integraciju rodnih pitanja u inicijative za reformu pravosuđa
- Pregleda specifičnih pitanja vezanih za rodna pitanja i reformu pravosuđa u kontekstu zemalja u postkonfliktnom periodu, zemalja u tranziciji, zemalja u razvoju i razvijenih zemalja
- Ključnih preporuka
- Dodatnih izvora informacija

2 Šta se podrazumijeva pod reformom pravosuđa?

„Ne može biti mira bez pravde, ni pravde bez zakona, niti smisaonog zakona bez suda koji će odlučiti šta je pravično i zakonito pod bilo kojim datim okolnostima.“

Bendžamin B. Ferenc, bivši tužilac iz Nirnberga[2]

Ciljevi reforme pravosuđa

Osnovni ciljevi reforme pravosuđa obuhvataju:

- Izradu pravičnih ustava i zakona koji poštuju jednakosti, a koji su zasnovani na međunarodnim standardima i odredbama o poštovanju ljudskih prava.
- Uvođenje zakonskih mehanizama i mehanizama za njegovo sprovođenje kojima se promovišu i štite ljudska prava i prevazilaze barijere sa kojima se suočavaju marginalizovane i ranjive grupe.
- Osnivanje kredibilnog, djelotvornog, nepristrasnog i odgovornog sudstva.
- Razvoj integrisanog pristupa krivičnom pravosuđu u okviru sudstva, tužilaštva, policije, zatvora i pravnih zastupnika.

Odjeljak 1 Neuspjeli pokušaji u jednoj oblasti vladavine prava mogu negativno uticati na ostale oblasti u kojima je postignut napredak[4]

Premda se osnivanje novih policijskih snaga na jedva postojećim osnovama pokazalo kao težak poduhvat na Haitiju, u Istočnom Timoru, na Kosovu i u Ruandi, još je teže bilo navesti institucije pravosuđa da funkcionišu na minimalno prihvatljivom nivou. Ovim se došlo u situaciju da je ono što je postignuto policijskim aktivnostima bilo podriveno stalnim problemima sa ostatkom sistema krivičnog pravosuđa. Premda je nakon dvije godine policija hapsila ljude u skladu sa ustavom i zakonom, poštujući njihova prava i izvodeći ih pred sud, sudovi nijesu uspjeli da ekspeditivno procesuiraju presude. Kao rezultat ovoga, pritvorne jedinice u policiji i zatvori su ubrzo bivali pretrpani osumnjičenima koji su čekali na suđenje. Uslovi u zatvorima, koji su bili u velikoj meri poboljšani, ubrzo su se pogoršali, a pretrpanost je dovela do povećanja tenzija i nasilja u zatvorima. Nakon toga, počelo je puštanje zatvorenika na slobodu zbog toga što, u ustavom određenom vremenskom periodu, nijesu bili formalno optuženi. Ovo je frustriralo i policiju koja se pridržavala svih pravila i javnost koja je opasne ljude ponovo gledala na ulicama. To je, isto tako, ugrožavalo ljudska prava i vladavinu prava jer su pojedinci preuzeli pravdu u sopstvene ruke, likvidirajući po skraćenom postupku veliki broj osumnjičenih za trgovinu drogama i vođe kriminalnih bandi.

- Obezbjeđivanje pravovremenog pristupa pravdi koji je jednak za sve i uspješnog sprovođenja zakona, ustavnih prava i presuda donešenih po odgovarajućoj proceduri.
- Jačanje veza i saradnje unutar i između državnih i nedržavnih institucija.
- Uspostavljanje mehanizama za nadzor nas sistemom pravosuđa, kao i jačanje uloge sudstva u vršenju nadzora nad ostalim komponentama sektora bezbjednosti i drugim državnim organima.[3]

Reforma pravosuđa nema rok trajanja; to je stalni proces bez obzira da li se radi o zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju ili razvijenim zemljama. Reforma pravosuđa ne obuhvata samo reformu zakona već i razvoj politike, procedura i mehanizama kojima se omogućava praktična primjena zakona i jednak pristup sistemu pravosuđa za sve. Ovaj proces može obuhvatati institucionalnu reformu, reformu politike djelovanja, stalnu obuku za članove pravosudnih institucija (sudije, službenike u sudovima i administraciju, tužioce, branioce, policiju, advokatske komore, pravne fakultete) i jačanje svijesti vlade i građana.

Za uspješnu reformu pravosuđa neophodna je saradnja između sljedećih učesnika na nacionalnom nivou:

- sudstva
- ministarstva pravde
- tradicionalnih i običajnih sistema
- parlamenta
- tužilaštva i istražnih organa (uključujući i policiju)
- udruženja pravnika
- pravne pomoći
- kazneno-popravnih domova i zatvora
- ostalih ministarstava, uključujući i ministarstvo unutrašnjih poslova i ministarstva za pitanja žena
- pravnih fakulteta
- organizacija civilnog društva, uključujući grupe žena, vjerske grupe i nevladine organizacije (NVO)

NVO i grupe civilnog društva su ključni instrumenti u sprovođenju reforme pravosuđa putem zalaganja, nadgledanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti. Za dugotrajnu reformu pravosuđa neophodno je postojanje političke volje vlade i posvećenost svih učesnika, i na nivou zajednice i individualno.

Transformacija u sektoru pravosuđa mora biti povezana sa širim reformskim naporima, uključujući i one o kojima je raspravljano u ostalim priručnicima ovog Seta priručnika, a koji se odnose na policiju, kazneni sistem, upravljanje granicama, parlamentarni nadzor, nacionalnu bezbjednosnu politiku, nadzor civilnog društva i privatne vojne i zaštitarske kompanije (vidi Odjeljak 1).

Neophodnost postojanja lokalnog vlasništva

Premda reforma pravosuđa često privlači vanjske učesnike, ovaj proces treba osmisliti na lokalnom nivou, nad njim mora postojati lokalno vlasništvo i mora biti sproveden na lokalnom nivou ukoliko želimo da bude održiv. On mora da odgovara specifičnim potrebama lokalnog konteksta i da uživa legitimitet. Stoga, u situacijama gdje su učesnici sa međunarodnog nivoa, poput Ujedinjenih nacija, država donatora i međunarodnih NVO-a, uključeni u reformu pravosuđa, neophodno je da učesnici sa nacionalnog nivoa budu obaviješteni, konsultovani i uključeni u proces donošenja odluka kako bi bili dobro obučeni i pripremljeni da preuzmu vlasništvo nad reformskim procesom. Prvi korak ka podršci lokalnog vlasništva mogao bi biti obuka učesnika na nacionalnom nivou i izgradnja lokalnih kapaciteta za kreiranje i nadzor reformskih napora, od tehničke osposobljenosti do administrativnih vještina. Članovi osoblja sa međunarodnog nivoa treba da budu vješti mentori, instruktori i pomagači.[5]

Izazovi reforme pravosuđa

- Konkurencija među pravnim okvirima različitih sistema: formalnog, tradicionalnog i vjerskog sistema.
- Isključivanje određenih djelova društva iz reformskog procesa.
- Nedostatak osnovnih sredstava za rad koja su neophodna zaposlenima u pravosuđu kako bi obavljali svoje poslove (npr., papira, olovaka, knjiga o pravu, prevoza, podrške).
- Nedostatak ili oronula infrastruktura sudnica, prostorija za ispitivanje, pritvorskih jedinica

i odvojenih kazneno-popravnih institucija za muškarce i žene.

- Nepostojanje nezavisnosti sudstva koje rezultira ili malim ili nikakvim odvajanjem nadležnosti, lošim nadzorom i /ili stalnim uplitanjem onih koji imaju vlast.
- Korupcija među zaposlenima u pravosuđu, uključujući tu policiju, sudije, tužioce, sudsku administraciju i porotnike.
- Nedostatak kvalifikovanog osoblja u državi koje bi radilo u sektoru pravosuđa.
- Kulturološki stavovi i prakse koji za rezultat imaju kršenje ljudskih prava.
- Nedostatak obuke o domaćim i međunarodnim zakonima, politici i osnovnim administrativnim procedurama.
- Spor napredak.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu pravosuđa?

„Pomoć u razvoju koju pruža sistem Ujedinjenih nacija treba da se usredsrijedi na smanjenje ključnih rizičnih faktora koji dovode do žestokih sukoba, poput neravnopravnosti - tako što će riješiti nejednakosti između grupa; nejednake zastupljenosti – tako što će se pozabaviti politikom i praksom kojima se institucionalizuje diskriminacija; pravde – promocijom vladavine prava, uspješnog i pravičnog sprovođenja zakona i sprovođenjem pravde i, ondje gdje je to primjenjivo, jednakom zastupljenošću u institucijama koje sprovode vladavinu prava; i nesigurnosti - jačanjem odgovorne i transparentne vlasti i bezbjednosti ljudi.“

Kofi Anan,Sprječavanje oružanog sukoba, Izvještaj generalnog sekretara[6]

Rod se se odnosi na određene uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se stoga odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[7]

Za više informacija vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Bezbjednost, održivi razvoj, pravda i jednakost su međusobno zavisni. Rodna ravnopravnost je i cilj i preduslov održivog razvoja. Kada se rodna pitanja upletu u tkivo reforme pravosuđa na početnom stadijumu, reforma će biti jača, održivija i bolje će odgovarati potrebama većeg procenta stanovništva. Dalje, rodna pitanja su od osnovnog značaja za bilo koju reformu pravosuđa kojom se teži da se ispoštuju međunarodni standardi o ljudskim pravima, dobroj upravi i demokratiji.

Rodna pitanja su važna u reformi pravosuđa kako bi se:

- Obezbijedilo da države ispoštuju svoje obaveze po međunarodnom pravu.
- Odgovorilo na specifične potrebe, u smislu pravosuđa, svih djelova zajednice.
- Izgradilo povjerenje u sektor pravosuđa.
- Obezbijedilo da sektor pravosuđa bude reprezentativan i legitiman.
- Reformisali zakoni koji su diskriminatorski i unaprijedila zaštita ljudskih prava.
- Okončalo nekažnjavanje počinioca rodnog nasilja (RN).
- Obezbijedio jednak pristup institucijama pravosuđa.
- Ojačao nadzor nad sektorom pravosuđa i njegovo nadgledanje.

3.1 Obezbijediti da države ispoštuju svoje obaveze po međunarodnom pravu

Međunarodne konvencije i ugovore sa sobom nose i odgovarajuće obaveze. Za države koje su potpisale i ratifikovale međunarodne podzakonske akte, njihove odredbe su pravno obavezujuće. Relevantni međunarodni podzakonski akti obuhvataju:

- *Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW, 1979). To je Konvencija o ljudskim pravima i pravno je obavezujuća za one države koje su je potpisale.
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995). Države su se obavezale da će „Izraditi strategije kojima će se obezbijediti da žene žrtve nasilja uslijed rodno neosjetljivih zakona ili ustaljene prakse pravosudnih i izvršnih organa ne postanu ponovo žrtve…“[8]
- *UN-ov model strategije i praktičnih mjera za eliminaciju nasilja nad ženama na polju sprječavanja kriminala i krivične pravde* navodi zemlje da pregledaju, vrednuju i revidiraju svoje krivične procedure kako bi obezbijedile da „Žene koje su podvrgnute nasilju imaju iste mogućnosti da svjedoče u sudskom procesu kao i ostali svjedoci, te da postoje mjere kojima bi se omogućilo takvo svjedočenje i zaštitila njihova privatnost“.[9]
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a* (2000) kojom se države pozivaju da „u potpunosti poštuju međunarodno pravo koje je primjenjljivo na zaštitu prava žena i djevojaka“ i da „preduzmu posebne

mjere kako bi se žene i djevojke zaštitile od rodnog nasilja“.

Vidi Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Razumijevanje odgovornosti države za kršenja ljudskih prava se značajno povećalo u proteklom periodu jer je obuhvatilo ne samo kršenje ljudskih prava od strane države ili njenih organa, već i kršenje ovih prava od strane privatnih lica. Država ima obavezu da sprječava, istražuje i kažnjava krivična djela koja se povezuju sa RN-om i diskriminacijom.10 Ukoliko država svim raspoloživim sredstvima ne uspije da spriječi, istraži i kazni zlostavljanje, uključujući tu rodnu diskriminaciju i nasilje, nasilje u porodici i trgovinu ljudima, ona po međunarodnom zakonu o ljudskim pravima snosi odgovornost.

Pri procjeni revnosti ispunjavanja obaveza države u vezi sa RN-om i diskriminacijom, u obzir se uzima sljedeće:[11]

- ratifikacija međunarodnih podzakonskih akata o ljudskim pravima;
- ustavom zagarantovana rodna ravnopravnost;
- postojanje nacionalnog zakonodavstva i/ili administrativnih sankcija kojima se obezbjeđuje adekvatna nadoknada štete žrtvama RN-a;
- politike ili akcioni planovi koji se bave RN-om;
- rodno osjetljivi sistem krivičnog prava i policije;
- dostupnost i raspoloživost službi za pružanje pomoći;
- postojanje mjera kojima se podiže svijest javnosti i modifikuje diskriminatorska politika na polju obrazovanja i medija;
- prikupljanje podataka i statistike o RN-u.

3.2 Odgovoriti na potrebe za pravdom

Rodna pitanja utiču na način na koji pojedinci – muškarci, žene, mladići, dječaci, djevojke i djevojčice – doživljavaju bezbjednost i uživaju svoja osnovna ljudska prava, ili su im ta prava uskraćena. Od suštinske je važnosti da se shvati činjenica da su zajednice heterogene, da se pojedinci odlikuju različitim karakteristikama, potrebama, prioritetima, da imaju različita sredstva na raspolaganju, da su članovi različitih mreža, itd. Kako bi se identifikovala relevantna pitanja koja su zajednička za sve segmente stanovništva, neophodno je da se tokom procesa reformi čuju glasovi ljudi sa lokalnog nivoa, posebno žena i ostalih nedovoljno zastupljenih grupa. Ovim se omogućava da reforma pravosuđa bolje odgovori na posebne probleme koji se javljaju u svim društvenim grupama.

3.3 Izgraditi povjerenje u sektor pravosuđa

Saradnja između sektora pravosuđa i civilnog društva na prepoznavanju i rješavanju rodnih pitanja tokom cijelog reformskog procesa može pomoći da se uspostavi međusobno povjerenje. Obnavljanje ili stvaranje povjerenja u sektor pravosuđa je neophodno ako želimo da sektor pravosuđa ispuni svoje obaveze. Ukoliko građani nemaju nimalo povjerenja u sistem pravosuđa, naći će drugi način da riješe sporove, uključujući tu i uzimanje zakona u svoje ruke.

3.4 Obezbijediti reprezentativan i legitiman sektor pravosuđa

Kako bi zadobio legitimitet u očima zajednice, sektor pravosuđa treba da odražava društvo kome služi. Trenutno su žene nedovoljno zastupljene u sektoru pravosuđa u mnogim zemljama i često zauzimaju niže funkcije u pravosudnim organizacijama, uključujući tu i njihove funkcije u sudovima za porodično pravo. Iako se čini da nema statističkih podataka na svjetskom nivou:

- Od 1. aprila 2007. godine u pravosuđu Engleske i Velsa žene su činile 9,26% od ukupnog broja sudija višeg suda i 22,44% sudija okružnih sudova.[12]
- U 2004. godini u Indoneziji, žene su činile 15,6% od ukupnog broja sudija u vrhovnom sudu i 16,2% sudija u osnovnom sudu.[13]
- 2004. godine u Kostariki, bilo je 386 muškaraca sudija i 334 žena sudija. Međutim, najveći broj žena sudija se nalazi na nižem nivou organizacione strukture sudstva.[14]
- Na svjetskom nivou 2005. godine , žene su činile 15,8% od ukupnog broja ministara pravde.[15]

Žene i ostale manjinske grupe – na položaju sudija, tužilaca, branilaca i sudskih administratora – doprinose jačanju legitimiteta sudstva i sudove čine dostupnijima zajednicama kojima služe. Žene i manjinske grupe koje se nalaze na visokim pozicijama u sektoru pravosuđa ne služe samo kao uzori zajednici, već mogu biti i „šampioni“ koji će pokrenuti pitanja jednakosti i nediskriminacije. Osim ovoga, učešće žena u sektoru pravosuđa bi trebalo da se smatra efikasnom upotrebom kadrova. Moderna društva sebi ne mogu da dozvole da izgube intelektualnu moć i energiju gotovo polovine stanovništva.[16]

3.5 Reformisati diskriminatorske zakone i unaprijediti zaštitu ljudskih prava

„Zakon je najformalniji izraz politike vlade. Bez pravne zaštite, žene ne dobijaju nikakvu zaštitu kada se suoče sa diskriminacijom koja utiče na sve aspekte njihovog života, uključujući bezbjednost, tjelesni integritet, porodični život, status u zajednici, te politički, ekonomski, i društveni prosperitet. Neophodno je sprovesti pravnu reformu kako bi se ostvarila rodna pravda.“

Izjava Uvaženog Navanethema Pilaja, sudija, Međunarodni krivični sud [17]

Odjeljak 2 | Devet pravila za uključivanje rodnih pitanja u reformu pravosuđa

Planiranje – Uključivanje učesnika sa lokalnog nivoa i rodnih perspektiva u najranijoj fazi reformskog procesa i tokom njegovog trajanja.

Partnerstvo – Saradnja između mnogobrojnih učesnika na nacionalnom nivou: sudstva, policije, tužilaštva, udruženja pravnika, pravnih fakulteta, civilnog društva, ženskih mreža i međunarodnih učesnika (UN, zemalja donatora i međunarodnih NVO-a).

Učešće – Promovisanje učešća muškaraca i žena iz različitih djelova društva, kao učesnika u sektoru pravosuđa: sudija, tužilaca, advokata i sudskih administratora.

Prevencija – Sprječavanje rodne diskriminacije i rodnog nasilja putem reforme zakona, politike i procedura u okviru sektora bezbjednosti i pravosuđa, unutar institucija bezbjednosti i pravosuđa i na spoljašnjem nivou u zajednici.

Procedure – Uspostavljanje procedura, određivanje politike i prakse kojima se promoviše jednak pristup institucijama pravosuđa za muškarce i žene u formalnim, tranzicionim, neformalnim i alternativnim sistemima.

Zaštita – Zaštita za žrtve i svjedoke rodno zasnovane diskriminacije i RN-a: bezbjednost, sigurne kuće, pravna pomoć i odšteta.

Krivično gonjenje/kažnjavanje – Krivično goniti počinioce ovih djela - nema nedodirljivih ni unutar institucija pravosuđa niti izvan njih u okviru zajednice.

Podizanje svijesti javnosti – Kampanje kojima se javnost informiše o zakonima koji zabranjuju rodno zasnovanu diskriminaciju i nasilje i o politici djelovanja i prakse uz pomoć kojih se ovi zakoni provode.

Djelovanje–Nadzor, interno u okviru sektora pravosuđa i vanjski nadzor od strane ostalih vladinih organa; nadgledanje napretka reforme pravosuđa.

Jaz između standarda o ljudskim pravima i nacionalnog zakona o pitanjima koja se tiču rodne pravde i dalje je veliki u mnogim zemljama. U mnogim državama i dalje su na snazi zakoni koji su i suviše diskriminatorski, a tiču se vlasništva nad zemljom, RN-a, braka, starateljstva nad djecom, nasljedstva, zaposlenja i seksualnog opredjeljenja. O određenom broju ovih primjera više detalja biće u Odjeljku 4.4. Ovaj problem je posebno teško riješiti kada pisani zakoni kojim se naglašava jednakost postoje uporedo sa ostalim zakonima, bilo formalnim ili običajnim, koji su diskriminatorski.

3.6 Okončati nekažnjavanje za počinjeno rodno nasilje

„Ne bi trebalo da sram ili stigma budu pripisani onima koji su žrtve silovanja – sramota i nečasnost pripadaju onom/onima koji su fizički počinili silovanje i ostalima koji su odgovorni za krivična djela, te donekle pravnom sistemu, sistemu zaštite, sprovođenja mjera i sistemu globalne bezbjednosti koji su ignorisali, potiskivali ili na neki drugi način nijesu odgovorili onako kako je trebalo na krivična djela počinjena na rodnoj osnovi.“

dr Keli Don Askin[18]

U mnogim društvima postoji tendencija da se krivica pripisuje žrtvama RN-a, posebno žrtvama seksualnog nasilja. Kao rezultat straha od stigme, većina žrtava nikada ne prijavi incident. Ovo je sve više slučaj kod muškaraca (koje je možda sramota) i žrtava RN-a koje pripadaju lezbijskoj, homoseksualnoj, biseksualnoj i transseksualnoj populaciji (LGBT), koji mogu biti podložni dodatnom uznemiravanju ili nasilju usljed svog seksualnog opredjeljenja.

Stav zajednice po kome se okrivljuju žrtve često se odražava i u radu sudova. Policija, tužioci i sudije nasilje u porodici često tretiraju kao privatnu stvar koja je van domašaja zakona. Žene i muškarci koji prijave krivična djela seksualnog nasilja se često suočavaju sa tim da po drugi put postaju žrtve u pravosudnom sistemu, počevši od obraćanja policiji pa sve do završetka sudskog procesa. Mnoga od krivičnih djela seksualnog nasilja i ona počinjena na rodnoj osnovi ili nikad ne prođu kroz sudsku proceduru ili se počiniocima koji su proglašeni krivim odrede niske kazne. U nekim zemljama, kazna koja je određena za počinioce predstavlja još jedno kršenje prava i sloboda žrtava, isto kao i kada žrtve bivaju primorane da se udaju za počinioca.[19]

Patricija Ntahorubuze iz Udruženja žena pravnika iz Bujumbare, raspravljajući o spremnosti sudskog sistema da se bavi seksualnim krivičnim djelima, navodi: „Ovo je problem jer postoji tendencija da se ovi incidenti tretiraju kao prekršaji. Ovo je grijeh iz razloga što mnogi koji su izvedeni pred sud kao počinioci silovanja bivaju automatski pušteni na slobodu.“ Mnoge od žrtava se i ne trude da zatraže krivično gonjenje počinilaca jer znaju da ništa neće biti urađeno po tom pitanju. Krivična djela seksualnog nasilja u Burundiju se često rješavaju na „prijateljski način“ - razmjenom krava ili plaćanjem gotovinom.[20]

Kao posljedica toga što pravosudni sistem ne kažnjava počinioce RN-a, kao i nedostatka odgovarajuće medicinske i psihološke pomoći, žrtve mogu da postanu hronično depresivne i da se čak nađu na rubu samoubistva. U Avganistanu, ne reagovanje sudova na sve rasprostranjenije slučajeve kršenja prava žena ima za posljedicu mnoga samožrtvovanja i ostale oblike samoubistva među ženama.[21]

Krivična djela koja prođu nekažnjeno hrane kulturu nedodirljivosti i nepoštovanja zakona. Nedodirljivost podriva temelje društava koja su izašla iz konfliktnog

perioda time što se nasilju daje legitimitet. Njome se produžava period nestabilnosti, a žene se izlažu prijetnji od ponovnog konflikta.[22] Vladavina prava je ključni aspekt dobre uprave, mira i održivog razvoja. Štaviše, visok stepen seksualnog nasilja i RN-a za rezultat imaju veću stopu pojave HIV/side, koji predstavljaju jednu od najvećih prijetnji održivom razvoju i bezbjednosti.

3.7 Obezbijediti jednak pristup institucijama pravosuđa

Mir i pomirenje su naglašeni kada žene i muškarci imaju priliku da se obrate sudovima, naglašavaju se i medijacija ili tradicionalni mehanizmi rješavanja sporova i pozivanja kriminalaca na odgovornost. Dostupnost institucija pravosuđa može biti blokirana iz mnogobrojnih razloga, od kojih mnogi posebno pogađaju žene, žrtve RN-a i pripadnike manjinskih grupa:

- **Znanje**: mnoge žene i muškarci nijesu upoznati sa svojim pravima ili načinom na koji mogu da ostvare ova prava, kako bi dobili odštetu za počinjenu nepravdu u krivičnim i parničnim postupcima.
- **Sredstva**: mnoge žrtve nasilja, diskriminacije ili uznemiravanja nemaju finansijskih sredstava da ove slučajeve dovedu pred sud i zbog toga ćute. Mnoge nejednakosti vezane za pristup institucijama pravosuđa su rezultat činjenice da muškarci često sebi mogu bolje da priušte da angažuju kompetentnog advokata. U slučajevima rodne diskriminacije ili nasilja u porodici, optuženi obično ima pravnog zastupnika, ali ne i žrtva jer ne može sebi da priušti njegove usluge.
- **Strah**: mnoge žrtve i svjedoke je strah da svjedoče, posebno u vezi krivičnih djela RN-a. U sudnicama i sigurnim kućama svjedoci i žrtve, generalno gledano, nijesu bezbjedni. Žrtvama i svjedocima RN-a često treba dati zaštitu, što je rijetko moguće dobiti u nekoj državi koja ne pripada grupi razvijenih zemalja.
- **Korupcija**: korupcija u sudskih procedurama čini da je, u mnogim slučajevima, nemoguće da žene na transparentan i otvoren način dobiju pravnu bitku. Sudske odluke koje favorizuju najvećeg ponuđača generalno su protiv žena.
- **Prevoz**: može biti teško i skupo da se putuje do sudnice, koja se često nalazi samo u gradovima.
- **Briga o djeci**: većina žrtava RN-a su žene, od kojih mnoge imaju malu djecu koju treba paziti. Njima može biti teško da organizuju da im neko čuva dijete tokom perioda suđenja.
- **Jezik**: može se desiti da se govori nekoliko dijalekata i tradicionalnih jezika, posebno u seoskim oblastima; može se desiti da se suđenje odvija na jeziku koji žrtva ne razumije.
- **Diskriminacija**: diskriminatorska praksa zaposlenih u pravosuđu protiv žena, manjina i pojedinih etničkih grupa.

Djelotvorna reforma pravosuđa mora da obuhvata politiku i prakse kojima se u okviru sistema pravosuđa obezbjeđuju rodna osjetljivost i nediskriminacija, kao i konkretne korake kojima se obezbjeđuje pristup pravdi za sve.

3.8 Ojačati nadzor nad sektorom pravosuđa i njegovo nadgledanje

NVO i civilno društvo igraju važnu ulogu tako što nadgledaju suđenja, donešene presude i ostale aspekte sistema pravosuđa i javnost informišu o ovim pitanjima.

Mehanizmi nadzora i kontrole su od suštinske važnosti kako bi se obezbijedio uspješan proces reformi. Nadzor u okviru sudskih organa kako bi se omogućilo pridržavanje nediskriminatorske politike i procedura, može biti od velike pomoći pri davanju ranih znaka upozorenja o postojanju problema.Slično tome, civilnim nadzorom nad sektorom bezbjednosti se mogu identifikovati problematična pitanja onako kako se javljaju, tako da se njima može pozabaviti prije nego što postanu bezbjednosne prijetnje.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu pravosuđa?

Svaki proces reforme pravosuđa u potpunosti zavisi od konteksta u kome se odvija. Identifikacijom specifičnih uslova, potreba, izazova, propusta i mogućnosti u određenoj situaciji ovaj proces će imati više šansi da bude uspješan i održiv, a istovremeno će se unaprijediti stabilnost i bezbjednost.

S obzirom da su rodna pitanja od suštinske važnosti kako bi se postigla uspješna reforma pravosuđa, treba ih uvrstiti u sveukupan plan. Osim rodnih pitanja i ostale faktore koji mogu uticati na nejednakost, nasilje i diskriminaciju, poput rasne i etničke pripadnosti, socijalnog statusa, vjeroispovijesti, obrazovanja, ekonomskog statusa, seksualnog opredjeljenja, zdravstvenog stanja, jezika i geografske pozicije, takođe bi trebalo uzeti u obzir kad god je to moguće. Kako bi se oblikovao adekvatan pristup rodnoj neravnopravnosti, neophodno je da se razumiju uzroci i posljedice rodne diskriminacije, nasilja i konflikta.

Ključni učesnici iz sudstva, tužilaštva, pravna udruženja, policije, zatvora i civilnog društva treba da budu uključeni na početnom stadijumu planiranja kako bi se jasno odredili ciljevi procesa reforme. Rana saradnja unutar jedne ili između više različitih zainteresovanih strana sa nacionalnog i međunarodnog nivoa će dovesti do bolje koordinisanog pristupa reformi pravosuđa. Već dugo vremena NVO-i zagovaraju ravnopravnost žena: kontrolišu rad državnih organa, izvještavaju o kršenju prava, sprovode kampanje za

promjenu i direktno pružaju pomoć ženama. Saradnja sa grupama žena, isto kao i sa udruženjima pravnika i LGBT grupama, npr. može da bude od ključnog značaja za razumijevanje stvarnog stanja rodnih pitanja u okviru sistema pravosuđa, kao i za izgradnju legitimiteta procesa reformi.

4.1 Rodno osjetljiva procjena sektora pravosuđa

Reformski proces treba da obuhvati rodno osjetljivu procjenu sektora pravosuđa.

Spisak zadataka za rodno osjetljivu procjenu (nije konačan):

- ✔ Identifikovati koja je međunarodne i regionalne podzakonske akte o ljudskim pravima država ratifikovala.
- ✔ Izvršiti reviziju ustava i nacionalnih zakona i utvrditi u kojoj su mjeri usklađeni sa međunarodnim i regionalnim obavezama o ljudskim pravima, uključujući tu i rodnu ravnopravnost.
- ✔ Izvršiti reviziju tradicionalnih i religijskih zakona i običaja kako bi se razmotrilo da li u njima ima diskriminatorske prakse, a imajući u vidu nacionalne i međunarodne standarde o ljudskim pravima.
- ✔ Procijeniti da li postoje adekvatni zakoni kojima se sprječava diskriminacija, npr. zakoni koji zabranjuju diskriminaciju žena i muškaraca koji imaju HIV/sidu, diskriminaciju na osnovu trudnoće, porodiljskog odsustva ili braka, seksualno uznemiravanje na radnom mjestu.
- ✔ Procijeniti, putem razgovora sa različitim ljudima iz različitih dijelova društva, na koji način pravni sistem „u praksi“ funkcioniše kada su u pitanju žene i muškarci, uključujući tu i alternativu formalnom sistemu pravosuđa. Obratiti posebnu pažnju na procedure, pravila i praksu koji utiču na pristup institucijama pravosuđa.
- ✔ Pregledati statističku bazu podataka, sudske podatke i podatke ostalih institucija, ukoliko su raspoloživi, kako bi se odredilo ko koristi sudski sistem, za koju vrstu žalbi, i sa kakvim ishodom. Da li se ženama i ostalim društvenim grupama dešava da ne uspijevaju da slučajeve izvedu pred sud? Ukoliko se to dešava, zbog čega je tako?
- ✔ Razmotriti koje su to vrste kazni kojima se kažnjavaju počinioci, uz obraćanje posebne pažnje na kazne koje se primjenjuju u slučajevima RN-a i koje utiču na marginalizovane društvene grupe.
- ✔ Sprovesti rodnu analizu budžeta sektora pravosuđa – na koji način su sredstva usmjerena na muškarce i na žene?
- ✔ Procijeniti stepen učešća žena u pravnom obrazovnom sistemu, profesionalnom bavljenju pravom i u sudstvu.

4.2 Reforma zakona

Periodi tranzicija i poskonfliktne situacije mogu da dovedu do kratkotrajnih mogućnosti za reviziju i ponovno pisanje nacrta ustava i zakonodavstva, koji imaju dugoročne posledice na mir, bezbjednost i status različitih grupa unutar društva, uključujući žene.

Međunarodni i regionalni ugovori i podzakonski akti o ljudskim pravima

Najmanje što države treba da urade je da pristupe međunarodnim i regionalnim ugovorima i konvencijama o ljudskim pravima i da ih bez oklijevanja ratifikuju, te da se pridržavaju svih međunarodnih podzakonskih akata o ljudskim pravima.

Vidi Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Civilno društvo svojim zalaganjem može imati uticaja na vlade da ratifikuju sporazume (vidi Odjeljak 3).

Ustavna reforma

Ustav može da bude od presudne važnosti za postizanje rodne ravnopravnosti i zabranu rodne diskriminacije i nasilja. Ustavna reforma je često dio postkonfliktnog i tranzicijskog procesa i predstavlja temelj na koji se nadograđuje reforma pravosuđa. Ustav može, na primjer, potvrditi da sve osobe treba da uživaju ljudska prava, bez obzira na rod ili seksualno opredjeljenje, ili ustanoviti da međunarodni i regionalni podzakonski akti, nakon ratifikacije, su automatski primjenjljivi u domaćem zakonu. Civilno društvo i NVO-i mogu biti veoma uspješni u zahtjevima da se ovakva pitanja uvrste u ustav (vidi Odjeljak 4).

Nacionalno zakonodavstvo

U nacionalnom zakonodavstvu treba da, u najmanju ruku, budu uvrštene definicije i standardi dati međunarodnim i regionalnim podzakonskim aktima o ljudskim pravima. Ukoliko je to neophodno, trebalo bi revidirati postojeće zakone i usvojiti nove kako bi se zabranili svi oblici RN-a i diskriminacije. Kako bi se ovakvi zakoni uspješno izradili, neophodno je da postoji proces konsultacija kojim će se uvažiti mišljenje žrtava ili preživjelih i mišljenje ženskih NVO, uz dijalog sa onima koji će u praksi primijeniti i staviti na snagu nove zakone.

Vlasništvo nad zemljom

Rasprave zbog zemlje su jedna od ključnih prijetnji bezbjednosti, posebno u labilnim periodima nakon sukoba i u tranzicijskom periodu. Nakon konflikta, bivši učesnici konflikta se vraćaju svojim domovima i često ih nađu već zauzetim. Trenutni vlasnici su ili već

Odjeljak 3 Mreža žena podstiče afričke države da potpišu Protokol o pravima žena iz Afrike

Solidarnost za prava žena Afrike (SzPŽA), krovna grupa koja predstavlja 19 drugih grupa koje se zalažu za prava žena u nekoliko afričkih zemalja, javno je dala crvene kartone liderima 12 afričkih zemalja na Samitu Afričke unije zato što nijesu potpisali Protokol o pravima žena iz Afrike. Na crvenom kartonu je pisalo: „Dobili ste crveni karton od Solidarnosti za prava žena Afrike, koalicije organizacija koje se bore za ratifikaciju Protokola o pravima žena. SzPŽA je ovo uradio kako bi podstakao države Afrike da ratifikuju povelju koja obuhvataveliki broj pitanja o ljudskim pravima i predstavlja sveobuhvatan pravni okvir za zaštitu prava žena.“[23]

izbjegli sa nekog drugog mjesta ili su bili odgovorni za protjerivanje prethodnih vlasnika. Pravna procedura kojom se rješavaju sporovi oko zemlje mora biti jasna i dostupna svima.

U mnogim zemljama žene nemaju prava da posjeduju ili da nasljeđuju imovinu. Ovo predstavlja poseban problem u postkonfliktnim društvima gdje su mnoge žene postale udovice i samim tim glave porodice, ali nijesu u mogućnosti da posjeduju zemlju na kojoj žive. Mogu doći u situaciju da budu udaljene sa sopstvene zemlje, bez sredstava i načina da obrađuju zemlju, bilo radi prihoda ili radi ishrane sopstvene porodice (vidi Odjeljke 5 i 6).

Rodno nasilje

RN je krivično djelo koje je prisutno u velikoj mjeri, a isto tako u velikoj mjeri biva nekažnjeno. Često je povezano sa kulturom ćutanja, a određeni oblici RN-a u nacionalnim zakonodavstvima se ne smatraju krivičnim djelima. Na primjer:

- *Nasilje u porodici*: Istraživanja pokazuju da je između 25% i 50% od upunog broja žena u svijetu zlostavljano od strane partnera. Oko 95% žrtava nasilja u porodici su žene. U mnogim državama, nasilje u porodici je klasifikovano kao prekršaj, a ne kao ozbiljno krivično djelo i ovakvim zakonodavstvom žene izričito nijesu zaštićene od silovanja u braku i uhođenja. Međutim, postignut je određeni napredak: u gotovo 50 država silovanje u braku sada se smatra krivičnim djelom.[27]
- *Zločini iz časti*: Krivična djela počinjena nad ženama u ime časti mogu da se dese i u porodici i u zajednici. Procjenjuje se da širom svijeta 5.000 žena svake godine ubiju članovi njihovih porodica „u ime časti“. U sudovima, „odbrana u ime časti“ postoji kao institucija u nekim zemljama Bliskog Istoka i Južne Amerike, kojom se očevima, braći ili muževima dozvoljava da se „izvuku“ za ubistvo. U 12 zemalja Južne Amerike moguće je da silovatelj bude pomilovan ukoliko ponudi da oženi žrtvu, a ona na to pristane. Porodica žrtve u velikom broju slučajeva vrši pritisak žrtvu da se uda za silovatelja, čime vjeruju da su povratili porodičnu čast.

Ukoliko prođe neprovjereno, RN doprinosi razvijanju kulture nedodirljivosti počinilaca, čime se podrivaju mir i bezbjednost.

Seksualno nasilje

U mnogim zemljama nacionalnim zakonodavstvom nije dat pravni okvir kojim se svi oblici seksualnog nasilja smatraju krivičnim djelima. Na primjer, po zakonodavnim odredbma može da se traži da postoji izričita upotreba sile u činu seksualnog nasilja, umjesto da se traži odsustvo pristanka. U pojedinim zakonodavstvima priznaje se samo silovanje, ali ne i ostali oblici seksualnog nasilja i/ili se silovanje ograničava na vaginalnu penetraciju. Često, nije obuhvaćeno seksualno nasilje nad muškarcima, mladićima i dječacima. U nekim državama nedostaci u zakonu koji se tiču seksualnog nasilja potiču od standarda prikupljanja dokaza i proceduralnih pravila. Na primjer, u mnogim muslimanskim zemljama, u skladu sa šerijatskim pravom, postojanje čina nasilja moraju da posvjedoče dva muškarca.[28]

Institut Raul Valenberg za ljudska prava i humanitarno pravo je napravio kompilaciju najboljih praksi iz četiri

Odjeljak 4 Istočni Timor – uticaj civilnog društva na sadržaj ustava

Formirana je radna grupa o pitanjima žena i ustavu, sastavljena od nekoliko organizacija civilnog društva i, uz konsultaciju sa Jedinicom za rodna pitanja, organizovala je konsultacije sa grupama žena iz svih djelova države o osnovnim problemima sa kojima se suočavaju žene u Istočnom Timoru. Na kraju ovog procesa, dogovoreno je da se izradi Povelja žena o pravima u Istočnom Timoru, pri čemu je prikupljeno 8.000 potpisa, uglavnom žena, kojima se podržava ova Povelja. Povelja je potom predstavljena članovima Konstitutivne skupštine. Ovo jačanje svijesti javnosti o pitanjima rodne ravnopravnosti i nediskriminacije je rezultiralo usvajanjem Ustava Istočnog Timora. Ustav sadrži sljedeće odredbe:

- Jedan od temeljnih ciljeva države je da *promoviše i da garantuje djelotvorne jednake mogućnosti za žene i muškarce i nediskriminaciju na osnovu roda.*
- *Žene i muškarci imaju ista prava i obaveze u svim oblastima porodičnog, političkog, ekonomskog, socijalnog i kulturnog života.*
- *Brak se zasniva na slobodnom pristanku bračnih partnera i na punoj jednakosti svih prava među supružnicima.*
- *Žene imaju pravo na porodiljsko odsustvo bez gubitka plate ili bilo kojih drugih doprinosa.*[24]

pravne oblasti koje su od posebnog značaja, a u vezi su sa rodnim pitanjima: nasilje u porodici/silovanje, određivanje očinstva, običajne zajednice i okončanje trudnoće.[29] Dobra praksa koja je data u ovom izvještaju se sastoji od tri komponente: zakonodavne, politike djelovanja i realnog stanja. Zakon sam po sebi ne može da posluži kao najbolja praksa već mora biti propraćen vladinom ili državnom politikom za sprovođenje. Drugi faktor koji je od suštinske važnosti za uspjeh pravne reforme je kontekst u kome se ona dešava. Ono što se pokazalo uspješnim u jednoj državi ne mora da bude uspješno u drugoj usljed, npr. kulturoloških razlika, društvene strukture i raspoloživih sredstava. Isto tako, praksa koja se pokazala kao dobra u jednoj određenoj grupi ne mora da funkcioniše u ostalim grupama.[30] U Odjeljku 7 dat je primjer najbolje prakse vezane za rješavanje slučajeva silovanja.

Seksualno opredjeljenje

Kršenje ljudskih prava usmjereno protiv određenih osoba usljed njihovog stvarnog ili podrazumijevanog seksualnog opredjeljenja ili rodnog identiteta spada u obrazac široko rasprostranjen na svjetskom nivou. Ono obuhvata ubistvo bez izvođenja pred sud, torturu i loš tretman, seksualno napastvovanje i silovanje, ugrožavanje privatnosti, pritvor tokom istražnog postupka, uskraćivanje zapošljavanja i obrazovanja i teške oblike diskriminacije u vezi sa uživanjem ostalih ljudskih prava.

Mogu se donijeti zakoni kojima se zabranjuje diskriminacija ili RN zasnovano na seksualnom opredjeljenju ili seksualnom identitetu. Ustav Južne Afrike je bio prvi ustav na svijetu kojim je zabranjena diskriminacija na osnovu seksualnog opredjeljenja. U decembru 2005. godine, Ustavni sud Južne Afrike je dozvolio jednakost u civilnom braku za homoseksualne i lezbijske parove, što je bio prvi slučaj takve vrste na afričkom kontinentu. Nekoliko drugih zemalja su napredovale po pitanju borbe protiv zloupotrebe prava zasnovane na seksualnom opredjeljenju i rodnom identitetu:

- **Fidži**, gdje je, u avgustu 2005. godine, Viši sud presudio da je državni zakon o zabrani sodomije bio neustavan, uz tvrdnju da: „Ono što se traži ustavom jeste da zakon priznaje razlike, afirmiše različitost i podjednako poštuje svakog građanina onakvog kakav jeste.“

Odjeljak 5 | Rješavanje pitanja vlasništva žena nad zemljom u Ruandi

Nakon genocida u Ruandi, vlada je morala da riješi zapanjujuće veliki broj problema gdje su žene, glave porodica, ostale bez zemlje. U parlamentu je osnovano radno tijelo koje je pregledalo zakone na osnovu kojih je vršena diskriminacija žena. Ovo radno tijelo je uspješno zagovaralo ideju da ženama treba dati pravo da od svojih roditelja ili muževa nasljeđuju imovinu i da udovicama treba dati pravo da traže vlasništvo nad imovinom muških srodnika svojih preminulih muževa. Premda je ovaj proces imao uspjeha u institucionalizaciji podrške pravima žena, na lokalnom nivou je bilo teško primijeniti novi zakon kojim se ženama garantuju imovinska prava.Tradicionalisti se groze same mogućnosti da se promijene običaji stari po nekoliko vjekova, a aktivisti za ženska prava u Ruandi upozoravaju da, bez obrazovanja žena širom nacije o njihovim novim pravima, zakon neće ni biti sproveden.[25]

- **Rumunija**, gdje su decenije domaćih i inostranih pritisaka dovele do ukidanja zakona o sodomiji i donošenja sveobuhvatnih propisa protiv diskriminacije.[31]

Evropski parlament je, u aprilu 2007. godine, donio rezoluciju koja se tiče diskriminacije na osnovu seksualnog opredjeljenja u Evropi:[32]

> *Članom (3) naglašava se zahtjev Komisiji da obezbijedi zabranu diskriminacije na osnovu seksualnog opredjeljenja u svim sektorima, tako što će se ispuniti paket propisa zasnovan na članu 13 Ugovora Evropske zajednice, bez kojeg lezbijke, homoseksualci, biseksualci i ostali pojedinci koji se inače suočavaju sa višestrukom diskriminacijom, i dalje rizikuju da budu diskriminisani; traži se dekriminalizacija homoseksualnosti na svjetskom nivou.*
>
> *Članom (8) se opet pozivaju sve zemlje članice da predlože zakonodavstvo kojim bi se prevazišla diskriminacija prema parovim istog pola i od Komisije se traži da ponudi prijedloge tako da se princip uzajamnog poštovanja primjenjuje i na ovu oblast, kako bi se u okviru Evropske unije obezbijedila sloboda kretanja svim osobama bez diskriminacije...*

Odjeljak 6 | Korišćenje međunarodnog prava kako bi se prevazišla diskriminacija u praksi nasljeđivanja u Keniji[26]

Re Vačokire, Slučaj nasljeđivanja br. 192 iz 2000. godine, Osnovni sud u Tiki, 19. avgust 2002.

Džejn Vatiri je tražila od suda da joj dodijeli pola zemljišne parcele koja je pripadala njenom pokojnom ocu, a na kojoj je živjela sa svoje četvoro djece. Njen brat se pobunio, uz argument da je on obrađivao veći dio zemlje tokom očevog života nego njegova sestra i da, stoga, on ima pravo na veći dio parcele. Predsjednik Osnovnog suda H. A. Omondi je zaključio da po običajnom pravu Kikujua, neudata žena poput Vatiri nema jednako pravo nasljedstva jer se od nje očekuje da će se udati. Sudija Omondi je smatrao da ova običajna odredba diskriminiše žene i da je u suprotnosti sa odjeljkom 82 (1) kenijskog Ustava, koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola. Ona je, takođe, u suprotnosti sa Članom 18(3) Banjul povelje i Članom 15(1)-(3) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, kojima se garantuje pravna jednakost muškaraca i žena. U skladu sa ovim, sudija Omondi je Vatiri i njenom bratu očevu imovinu podijelio na jednake djelove.

Odjeljak 7 Najbolje prakse u pravnom definisanju i klasifikovanju silovanja kao krivičnog djela

Institut Raul Valenberg navodi sljedeće najbolje prakse u pravnom definisanju i klasifikovanju silovanja kao krivičnog djela:

- Pravna definicija silovanja i ostalih krivičnih djela seksualne prirode je rodno neutralna.
- Krivična djela seksualne prirode se jednako tretiraju bez obzira na to da li je do njih došlo unutar ili izvan emotivne veze.
- Silovanje, kao i ostala krivična djela seksualne prirode, su javna krivična djela.
- Definicija krivičnih djela seksualne prirode je takva da su ona, direktno ili indirektno, zasnovana na nedavanju pristanka.
- Ukoliko žrtva ne pruža otpor, to ne znači i da je automatski dala pristanak.
- Potkrepljujući dokazi nijesu neophodni kako bi se izrekla presuda.
- Seksualni čin je pokriven širokom definicijom i nije neophodno da postoji penetracija.
- Određene su starosne granice, gdje se pretpostavlja da nema pristanka, kako bi se zaštitili mladi.

U ovom izvještaju se dalje navode odredbe koje omogućavaju djelotvorno sprovođenje zakona, a one obuhvataju:

- Specijalizovane policijske snage, koje obuhvataju žene policajce, koje će se baviti slučajevima krivičnih djela seksualne prirode.
- Smjernice o tome na koji način policijski službenici koji saslušavaju žrtvu ovakvog krivičnog djela treba da reaguju.
- Žrtve su u prilici da krivično djelo seksualne prirode prijave na svom sopstvenom jeziku.
- Mogućnost podnošenja anonimne prijave policiji.
- Nacionalnu bazu podataka seksualnih prestupnika.
- Jedinice za rješavanje krivičnih djela seksualne prirode, osnovane u okviru nacionalnog tužilaštva.
- Sudije obučene o prirodi i posljedicama krivičnih djela seksualne prirode.
- Posebna odjeljenja unutar sudova koja se na adekvatan način bave krivičnim djelima seksualne prirode.
- Pravila koja tokom dokaznog postupka zabranjuju da se iznose podaci o seksualnoj istoriji i reputaciji žrtve.
- Zaštitne mjere, poput upotrebe paravana i rada iza zatvorenih vrata, kojima se obezbjeđuje da žrtva tokom svjedočenja bude zaštićena od ponovnog proživljavanja istog krivičnog djela.
- Uzimanje u obzir starosne dobi svjedoka kod izricanja zaštitne mjere.
- Pružanje pomoći žrtvama, uključujući tu i rad centara za pružanje pomoći, u više oblasti.
- Posebna odjeljenja u okviru nacionalnog sistema zdravstvene zaštite.
- Pregled žrtava seksualnog zlostavljanja vrši medicinsko osoblje istog pola kao što je i žrtva.
- Besplatno davanje hitne kontracepcije, antivirusne terapije i antibiotika protiv seksualno prenosivih bolesti.
- Nacionalne protokole za prikupljanje dokaza i pomoć psihologa.
- Raspoloživost setova za prikupljanje dokaza o seksualnom napastvovanju i besplatnu pravnu pomoć.
- Država pokriva i refundira finansijske troškove žrtvi nastale usljed ovog krivičnog djela.
- 24 sata otvorena telefonska linija za pružanje informacija i savjeta u vezi sa krivičnim djelima seksualne prirode.
- Informacije i obrazovanje na različitim jezicima lako dostupni žrtvama silovanja.
- Kampanje za podizanje svijesti javnosti u različitim medijskim formatima i na različitim jezicima.
- Politički okvir koji obuhvata akcione planove na nacionalnom nivou i politiku koja se tiče rješavanja nasilja nad ženama i/ili sprječavanja krivičnih djela koja se tiču silovanja i ostalih krivičnih djela seksualne prirode.

Zakoni koji njeguju diskriminaciju protiv muškaraca, mladića i dječaka

Muškarci, mladići i dječaci su, takođe, pogođeni diskriminatorskim zakonima i praksom. Na primjer, južnoafrički sud je presudio da je zakon kojim se kod usvajanja vanbračnog djeteta traži pristanak majke, ali ne i pristanak oca, neustavan po osnovu rodne diskriminacije i diskriminacije na osnovu bračnog statusa.[33]

De facto diskriminacija

Čak i kada se zakonima zabranjuje diskriminacija i usvajaju posebne mjere za napredovanje žena, u praksi diskriminacija nad ženama i određenim grupama muškaraca ostaje i dalje široko rasprostranjena („de facto“). De facto diskriminacija podrazumijeva, na primjer, praksu koja se primjenjuje u bankama gdje se traži da muž potpiše ugovore svoje žene; nedostatak sprovođenja zemljišnih zakona kojima se propisuje zajedničko vlasništvo nad zemljom za parove i kršenje zakonskih odredbi vezanih za jednake mogućnosti. Ključni faktori koji doprinose postojanju de facto

Odjeljak 8 | Uloga civilnog društva u lobiranju za sprovođenje reforme zakona

Civilno društvo može da bude izuzetno efektivno u svom lobiranju za sprovođenje reforme zakona. Jedan ok ključnih faktora koji je u datim primjerima omogućio reformu zakona je bio proaktivni, beskompromisni stav grupa žena. Ove grupe su počele da djeluju na samom početku, formulisale svoje zahtjeve i konkretne postojeće zakone i ostale pri svome uprkos konzervativnim reakcijama, političkoj nestabilnosti i promjenama. Takođe su uspješno osnovale sveobuhvatne koalicije, udružujući se sa ostalim pokretima i obezbjeđujući da predstavnici sa svih nacionalnih nivoa budu uključeni, kako bi izbjegle da budu kvalifikovane kao marginalizovane ili „da se upravljaju zapadnjačkim vrijednostima". Štaviše, grupe su primijenile strategiju profesionalnog vođenja kampanje, kombinujući pri tome različite metode, koje su obuhvatale veliku upotrebu medija, strožiju kontrolu rada parlamenta, javne demonstracije, aktivnosti na jačanju svijesti javnosti, sastanke i seminare. U svakom od dolje navedenih primjera grupe su na vrijeme prepoznale i na uspješan način iskoristile mogućnost koja im se pružila u datom političkom ili društvenom kontekstu. Putem kampanja i reformi transformisano je zakonodavstvo i ono što je ono u suštini i predstavljalo, čime je data nova osnova na kojoj će se ostvarivati prava žena.

Zakono o porodičnom nasilju u **Mongoliji**, koji je donešen u maju 2004., je bio rezultat saradnje između dvaju istaknutih ženskih NVO-ija u Mongoliji i parlamentarne radne grupe za pravljenje zakona o porodičnom nasilju.[35]

U **Moroku**, reformom porodičnog zakona u februaru 2004. godine ukinuta je pravna nadmoć muškaraca u braku jer su muž i žena definisani kao ravnopravni partneri u porodičnoj zajednici. Ovo je bio presudasn korak za Marokanke. Reformisani porodični zakon ženama garantuje jednaka prava sa muškarcima po svim pitanjima koja se tiču razvoda, a starosna granica za stupanje u brak za žene je povećana sa 15 na 18 godina; ženama se garantuju imovinska prava; preduzete su mjere na ograničavanju poligamije (premda ona nije u potpunosti nezakonita) i priznaju se dječja prava. Široko rasprostranjena kampanja koje su sprovele grupe žena iz Maroka, a predvodila ju je Association Démocratique des femmes du Maroc, (Demokratsko udruženje žena Maroka) je bila pokretačka snaga ove reforme.[36]

2004. godine **španski** Zakon o zaštiti od nasilja je napravljen uz izrazito učešće organizacija žena i sadrži široko datu definiciju nasilja, uključujući psihološko nasilje, poput seksualne agresije, prijetnje, prinude, prisile i lišavanja slobodne volje. Zakonom se obuhvataju preventivne i obrazovne mjere isto kao i zaštita i pomoć žrtvama, kao i novouvedene sankcije za počinioce.[37]

Novi **turski** Zakon o krivičnom postupku je usvojen u turskom Parlamentu u septembru 2004. Novim zakonom su uvedene šire definicije i više kazne za krivična djela seksualne prirode; silovanju u braku je okarakterisano kao krivično djelo; usvojene su mjere kojima se onemogućava odobravanje smanjenja kazne za počinioce ubistva `u ime časti`; uklonjeno je svo pozivanje na patrijarhalne koncepte poput djevičanstva, časti, morala, sramote i nedoličnog ponašanja; ukinuta je prethodno postojeća diskriminacija žena koje nijesu djevice i neudatih žena; ukinute su odredbe kojima se omogućava smanjivanje kazne u slučajevima silovanja i otmice; seksualno uznemiravanje na radnom mjestu je okarakterisano kao krivično djelo, a seksualno napastvovanje od strane bezbjednosnih snaga je klasifikovano kao teži prekršaj. Ova reforma je nastala kao rezultat intenzivne trogodišnje kampanje 27 turskih NVO-ija.[38]

U **Burundiju**, aktivisti za ženska prava traže da se pravnim i socijalnim reformama na nivou države riješi veliki broj krivičnih djela seksualnog nasilja počinjenih tokom rata i da se reformiše način na koji se u pravnom sistemu države definiše silovanje. Udruženje žena pravnika Burundija sa sjedištem u Bujumburi, se pridružilo drugim organizacijama žena u potpisivanju peticije vladi da revidira i unaprijedi zakone vezane za seksualno nasilje i savjetuje posebnu komisiju za reviziju pravosudnog sistema, čije su osnivanje pokrenuli zabrinuti aktivisti.[39]

diskriminacije su diskriminatorski, kulturološki stavovi nepismenost, nedostatak poznavanja pravnih propisa, nedostatak sredstava da se prava sprovedu u djelo i poteškoće u pristupu sudovima koji su smješteni u gradskim sredinama.[34]

4.3 Sudske procedure i prakse kojima se rješava rodno nasilje

Čak i kada postoje određeni zakonski propisi, procedure i prakse unutar pravosudnog sistema često diskriminišu određene grupe, uključujući i žrtve nasilja u porodici i seksualnog nasilja. Proceduralne barijere mogu podrazumijevati takse koje je neophodno platiti kako bi se podnijela prijava, ili fizička nemogućnost pristupa, te ograničeno radno vrijeme državnih organa (vidi Odjeljak 9). Preciznije rečeno, sudovima često nedostaje infrastrukturnih kapaciteta i stručnog znanja kako bi krivično gonili počinioce RN-a. Pravnim procedurama za vođenje sudskih procesa za krivična djela seksualnog nasilja žrtve nasilja se često dovode u situaciju da opet postanu žrtve jer su podvrgnuti ponižavanju tokom ispitivanja, svjedočenja i nakon suđenja.

Sve sudske procedure i prakse treba da budu strogo kontrolisane kako ne bi bile diskriminatorske po žene ili neku drugu društvenu grupu. U većini slučajeva su neophodne posebne mjere kako bi se spriječila diskriminacija. Primjeri posebnih mjera usvojenih u različitim državama u vezi sa seksualnim nasiljem i nasiljem u porodici i primjeri zaštite žrtava i svjedoka su dati u daljem tekstu.

Seksualno nasilje

Neke države su razvile posebne mehanizme za rješavanje slučajeva seksualnog nasilja kako bi se obezbijedilo da prikupljanje dokaza i sam postupak ne budu zasnovani na stereotipima koji su štetni po žene i kako bi se izbjeglo ponovno dovođenje žrtava u situaciju da opet prolaze kroz isto.[41]

Pravilnik o dokaznom postupku Međunarodnog krivičnog suda se smatra dobrom praksom za zaštitu

žrtava.[42] Pravilo 70, predviđa da će se, u slučajevima u kojim je bilo seksualnog nasilja, sud voditi sljedećim principima i primjenjivaće sljedeće principe:

(a) Neće se smatrati da je pristanak dat bilo kojim izgovorenim riječima žrtve ili njenim ponašanjem u slučajevima gdje su primjena sile, prijetnja silom, prisila ili iskorištavanje sredine u kojoj je prisutna prisila umanjile žrtvinu sposobnost da pruži svoj dobrovoljan pristanak;

(b) Neće se smatrati da je pristanak dat bilo kojim riječima ili ponašanjem žrtve u situaciji kada žrtva nije sposobna dati doborovoljan pristanak;

(c) Neće se smatrati da je svojim ćutanjem ili nepružanjem otpora žrtva dala pristanak u slučaju seksualnog nasilja;

(d) Kredibilitet, karakter ili sklonost slobodnom seksualnom ponašanju žrtve ili svjedoka neće biti određivani na osnovu ranijeg ili budućeg ponašanja žrtve ili svjedoka.

Pravilom 71 se zabranjuje Međunarodnom krivičnom sudu prihvatanje kao dokaza „prethodnog ili budućeg seksualnog ponašanja žrtve ili svjedoka".

- Kao odgovor na mali broj presuda u **Južnoj Africi** osnovani su Sudovi za seksualne prekršaje i Tutuzela centri. Sudovi za seksualne prekršaje su specijalizovani sudovi koji imaju zadatak da usmjere proces krivične obrade slučajeva seksualnog zlostavljanja; cjelokupno osoblje je posebno obučeno kako bi se bavilo rješavanjem seksualnih prekršaja. Tutuzela centri, tj. „centri za utjehu", se nalaze u sklopu sudova i služe kao služba koja pruža sve usluge žrtvama silovanja. Centrom upravlja menadžer projekta, a sam centar pruža policijske usluge, zdravstvenu zaštitu, savjetovanje i pravne usluge, sve na istom mjestu, što omogućava bolje upravljanje slučajevima silovanja. Stopa presuda u ovim slučajevima je porasla na 75–95%, a tipičan slučaj se riješi za 6 mjeseci od datuma podnošenja prve prijave. Prije nego što su osnovani ovi centri, u prosjeku je trebalo od 18 mjeseci do 2 godine da se riješi jedan ovakav slučaj.[43]

Nasilje u porodici

- **Španija** je 2005. godine počela sa osnivanjem Sudova za nasilje nad ženama koji su nadležni i za krivični i za parnični dio slučajeva ovakvog nasilja. Ovakva praksa, koja mnogo obećava, treba da omogući žrtvama pristup pravdi i da spriječi kontradiktorne presude (npr. ukoliko se, usljed počinjenog nasilja, odobri razvod, ali počinilac nasilja bude oslobođen u krivičnom postupku).
- U **Ekvadoru i Peruu**, organizacije žena koje su specijalizovane za rad na slučajevima nasilja u porodici, pružaju sudovima tehničku i savjetodavnu pomoć. Procjenom programa u Ekvadoru, došlo se do zaključka da se povećao broj osuđenih prekršilaca, da su mnogi parovi dobili savjetodavnu pomoć koja im je pomogla da poboljšaju svoje uzajamne odnose, a žene koje su se obratile za pomoć sudovima kažu da je to pozitivno utjecalo na njihove živote.[44]
- U **Bangladešu**, u Ministarstvu za pitanja žena, osnovano je posebno Odjeljenje za borbu protiv nasilja nad ženama. Ono pruža pravne savjetodavne usluge i pomoć u krivičnim i parničnim postupcima koji se tiču nasilja nad ženama, uključujući tu slučajeve bacanja kisjeline u oči, silovanja, fizičkog zlostavljanja, trgovine ljudima, razmirica oko miraza ili slučajeva kupovine žena iz nezakonitih razloga.[45]
- Kako bi se riješila pitanja nasilja u porodici i pružila pomoć žrtvama, **SAD** su u nekoliko gradova osnovale Pravne centre za porodična pitanja. Cilj Pravnih centara za porodična pitanja je da žrtvama omogući efikasniju i djelotvorniju potragu za pravdom i pomoć tako što će profesionalce koji pružaju različite usluge okupiti na jednom mjestu: advokate iz neprofitnih grupa, organizacije za pomoć žrtvama, službenike zadužene za sprovođenje zakona, službenike za uslovnu slobodu, državne predstavnike za pomoć žrtvama, forenzičare, advokate, sveštenike i predstavnike organizacija iz lokalnih zajednica. Od kada su osnovani Pravni centri za porodična pitanja, identifikovane su sljedeće najbolje prakse:[46]
  - Multidisciplinarne usluge, pružene sa jednog mjesta, žrtvama nasilja u porodici i njihovoj djeci omogućavaju veću bezbjednost i jačanje podrške.

Odjeljak 9 | Povrede žrtava silovanja u Rusiji moraju biti dokumentovane od strane forenzičara

U Rusiji, službe za sprovođenje zakona ne uspijevaju da spriječe, istraže i kazne nasilje u porodici usljed faktora poput: ustaljenih predrasuda, nedostatka obuke o ovom pitanju i činjenice da država rješavanje nasilja nad ženama nije postavila kao prioritet. U policiji ne postoje specijalizovane jedinice koje bi odgovarale na nasilje u porodici, niti se njihovo uvođenje planira. Ni Ministarstvo unutrašnjih poslova, ni pravni fakulteti ne obezbjeđuju obuku vezanu za nasilje nad ženama. Sama država nije sprovela ni jednu rodno osjetljivu obuku za pripadnike službi za sprovođenje zakona kojom bi se eliminisali stavovi i prakse koji dovode do nasilja u porodici.

Za pokretanje krivičnog postupka, forenzičar mora da dokumentuje žrtvine povrede. Ostali ljekari ne mogu da daju mišljenje koje bi bilo prihvatljivo u sudu. Pripadnici policijskih službi moraju uputiti žrtvu na forenzičara koji će dati svoje stručno mišljenje, a žrtve moraju da plate za dokumentaciju o povredama. Ovaj proces dolaženja do forenzičke ekspertize može sam po sebi da bude težak za žrtve nasilja, posebno imajući u vidu činjenicu da policija treba da ih uputi na forenzičkog stručnjaka, na udaljenost na kojoj se nalaze kancelarije forenzičkih medicinskih stručnjaka i na njihovo radno vrijeme.[40]

- Politikom koja je naklonjena hapšenju ili kojom je hapšenje određeno kao obavezno doprinosi se povećanju odgovornost počinilaca za počinjeno djelo.
- Politikom primjene sporednih troškova vezanih za hapšenja/sprovođenja sudskih odluka (npr. nalog za zabranu prilaženja, naplaćivanje troškova izdavanja naloga o zabrani prilaženja od žrtvi ili neke slične usluge) smanjuje se ponovno dovođenje žrtve u istu poziciju.
- Bezbjednost žrtve i zagovaranje njenih prava moraju da budu najveći prioritet.
- Čuvanje podataka o žrtvi povjerljivim mora da bude prioritet.
- Počiniteljima ovih krivičnih djela mora se zabraniti pružanje usluga u centrima (pružanje usluga počiniteljima je veoma važno kod nasilja u porodici, ali ta usluga počiniteljima nasilja u porodici se ne smiju pružiti u Pravnom centru za porodična pitanja).
- Specijalizacija u slučajevima nasilja u porodici osoba koje pružaju usluge povećava mogućnost za uspjeh.
- Izričitom podrškom zvaničnika sa lokalnog i državnog nivoa pojačavaju se djelotvornost i održivost ovog procesa.
- Za kratkoročni i dugoročni uspjeh, od presudne važnosti je da postoji strateško planiranje.
- Jakom i raznovrsnom pomoći žrtvama uvećavaju se sredstva koja na raspolaganju imaju žrtve i njihova djeca.

Zaštita svjedoka i žrtava

Djelotvorni programi za zaštitu svjedoka i žrtava su od posebne važnosti u slučajevima RN-a i trgovine ljudima. Za zaštitu svjedoka i žrtava je neophodno da postoje sigurne kuće i privremena skloništa, kao i sudski nalozi za zaštitu. Sudski nalozi za zaštitu mogu da obuhvataju sljedeće:

- Naloge za zabranu prilaženja - počinilac ne smije da priđe žrtvi niti da je ponovo zlostavlja.
- Naređenja za iseljenje – počinilac se mora iseliti iz zajedničkog mjesta prebivališta.
- Naređenja za starateljstvo – žrtva će dobiti privremeno starateljstvo nad djecom.
- Naređenje o nadoknadi štete – počinilac žrtvi mora da nadoknadi izgubljene dnevnice, medicinske troškove i ostale troškove i počinjenu štetu.

Mnoge države su napravile nacionalne akcione planove za rješavanje pitanja rodnog nasilja i/ili rodne nejednakosti (vidi Odjeljak 10). U ove planove bi trebalo uključiti pravosudna pitanja, a same planove napraviti i sprovoditi u saradnji sa ministarstvom pravde i grupama zaposlenih u sudstvu.

4.4 Pristup pravdi

Sudski sistemi u sredinama koje su pogođene konfliktom i u zemljama u razvoju su često veoma složeni, i u njima se postavlja puno tehničkih zahtjeva, a policija ili sudovi pokazuju malo ili nimalo saosjećanja sa oštećenom strankom. Mnoge žene i muškarci uopšte nemaju povjerenja u sistem sudstva niti pokušavaju da mu pristupe. Što se tiče ostalih, njima je sudski sistem potpuno nedostupan, jer nemaju sredstava da mu pristupe ili ne poznaju sopstvena prava.

Naporima da se poboljša pristup institucijama pravosuđa – jednako za muškarce, žene i sve ostale grupe unutar društva - treba se baviti kroz sve aspekte reforme pravosuđa. Neke od inicijativa kojima se može unaprijediti pristup pravdi, obuhvataju sljedeće:

Korišćenje pomoćnog pravnog osoblja za promovisanje pravne pismenosti i pristupa pravdi

Svi pojedinci, a naročito ranjive grupe muškaraca i žena, treba da budu obaviješteni o svojim pravima, te na koji način mogu da ta prava uživaju u praksi. Pomoćno pravno osoblje može da pruži pomoć u postizanju pravne pismenosti, u šta spada i podučavanje ljudi o načinima na koje mogu da pristupe sudskom sistemu, informisanje ljudi o raspoloživim sredstvima i načinu na koji ih treba koristiti. U tu svrhu mogu se koristiti inovativne mjere poput radija, dramskih prikaza i slika, kako bi se na djelotvoran način ljudima objasnila njihova prava kao i pravni mehanizmi.

U nekim državama, pomoćno pravno osoblje radi sa pojedincima ili, u skladu sa tradicijom, postavljenim starješinama u seoskim sredinama. Oni pomažu starješinama, izabranim na tradicionalan način, da shvate praktičnu primjenu i posljedice ustavnih i zakonskih reformi i obaveza po međunarodnim zakonima i odredbama, posebno u slučajevima kada su one u suprotnosti sa tradicionalnim zakonima i/ili praksama.

Premda pomoćno pravno osoblje ne može da zamijeni advokate, može da pruži korisnu pomoć i pomogne u pripremanju dokumentacije vezane za dati predmet. Oni su često posrednici koji mogu da pruže pomoć u vansudskim poravnanjima. Obuka i podrška za pomoćno pravno osoblje može da bude veoma djelotvoran način da se dopre do većeg broja ranjivih muškaraca i žena, posebno u seoskim oblastima.

Poboljšanje pristupa institucijama pravosuđa u seoskim oblastima

Sudovi i osnovni sudovi treba da preduzmu korake kako bi njihove usluge postale dostupne i ljudima van gradova, u seoskoj sredini. Treba razmotriti uvođenje mjera kojima bi se omogućio pristup što većeg broja stanovništva, poput osnivanja tzv. putujućih sudova.

Pružanje pravne pomoći

Advokatske komore na nacionalnom i međunarodnom

Odjeljak 10 | Nacionalni Akcioni plan o rodnom nasilju u Liberiji

Nacionalni akcioni plan za sprječavanje i upravljanje rodnim nasiljem u Liberiji nastao je kao rezultat višestrukih, sveobuhvatnih konsultacija i zajedničkih vježbi Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja i Ministarstva unutrašnjih poslova, međunarodnih i nacionalnih NVO i UN-a, a pod vođstvom Ministarstva za rodna pitanja i razvoj.

Ovaj proces je započet serijom procjena kako bi se analizirala i tačno odredila postojeća situacija u vezi sa RN, identifikovali nedostaci na polju sprječavanja i djelovanja i napravile strategije kojima bi se uklonili ovi nedostaci. U tabeli u nastavku dat je primjer dvaju ciljeva koji su postavljeni u okviru sektora pravosuđa:[47]

Aktivnosti	Pokazatelji	MOV	Rokovi	Ciljna grupa	Polazne informacije	Rezultat
Obučiti osoblje sudova/ institucija za sprovođenje zakona i kazneno-popravnih institucija o međunarodnim standardima o ljudskim pravima i nacionalnim zakonima koji se na njih odnose.	# izvedenih obuka. # obučenog osoblja sudova i institucija za sprovođenje zakona.	Izvještaji o obuci i podaci o rezultatima prije i nakon testiranja. Izvještaji o daljem napretku. Moduli za obuku.	jul 2006. – u toku Tekuća aktivnost.	Sudski službenici i osoblje institucija za sprovođenje zakona. Kadar centara za rehabilitaciju, vlade i nosioci aktivnosti sa nivoa lokalne zajednice.	Kadrovi i materijalna sredstva.	Sudovi koji će brzo rješavati slučajeve RN-a, osnovani na nacionalnom i regionalnom nivou. Osoblje sudova/ institucija za sprovođenje zakona je obučeno o međunarodnim standardima o ljudskim pravima i o nacionalnim zakonima koji se odnose na te standarde.
Za ranjive žene obezbijediti besplatne pravne usluge. Treba sprovesti kampanje za jačanje osjetljivosti zajednice kako bi se unaprijedila njena svijest o pravnom sistemu.	# funkcionalnih besplatnih pravnih klinika. # prijavljenih slučajeva RN-a. # sprovedenih kampanja za jačanje osjetljivosti zajednice.	Izvještaji o slučajevima. Izvještaji sa terena. Izvještaji o jačanju osjetljivosti zajednice.	Tekuća aktivnost.	Ranjive grupe žena. Neophodne državne institucije. Donatori. Počinitelji.	Kadrovi i materijalna sredstva.	Uspostavljeni i opremljeni sistemi za pružanje besplatnih pravnih usluga ranjivoj grupi žena.

nivou treba da podrže pro-bono (besplatno ili uz snižene cijene usluga) zastupanje klijenata kojima je takva vrsta usluge neophodna. Jedan od uspješnih mehanizama kojim se ovo može postići jeste da se kao uslov za obnavljanje dozvole za bavljenje advokaturom traži određeni broj pro-bono sati. Pravni fakulteti mogu, takođe, da pružaju pravnu pomoć putem klinika i saradnje sa advokatskim komorama i NVO-ima.

Podržati bolji pristup civilnog društva i NVO-a institucijama pravosuđa

Organizacije civilnog društva (OCD) i NVO-i mogu da budu ključna karika između sistema pravosuđa i lokalnih zajednica, nudeći usluge kojima će se omogućiti lakši pristup institucijama pravosuđa. U inicijative za reformu pravosuđa treba uvrstiti pomoć takvim organizacijama i uspostaviti mehanizme kojima će se obezbijediti postojanje stalnog dijaloga i koordinacija.

U **Tadžikistanu**, INIS, nezavisna lokalna NVO, upravlja centrima u kojima se ženama pruža pravna pomoć, a omogućava i konsultacije ženama putem mreže o postojanju centara za krizne situacije, skloništa, ustanova za pružanje zdravstvene zaštite, zajednica i ženskih centara. [48]

U **Gruziji**, Centar za prava žena, koji radi pod upravom Centra za zaštitu ustavnih prava (CzZUP) ženama pruža usluge pravnog savjetovanja i zastupanja na sudu po pitanjima radnog prava, porodičnog prava, nasilja u porodici i kindapovanja budućih nevjesta. CzZUP je, takođe, sproveo seriju radionica o ženskim pravima kako bi doprli do žena u različitim regionima Gruzije.[49]

U **Irskoj**, Mreža za jednaka prava homoseksualaca i lezbijki se udružila sa irskom policijom (*An Garda Síochána*) kako bi riješili zločine mržnje i sa njima povezane incidente počinjene na štetu LGBT populacije. Kampanja pod nazivom „Budi ponosan i siguran" je obuhvatila i uključivanje posebno obučenih homoseksualaca policijskih oficira za vezu sa LGBT pripadnicima koji su bili žrtve u incidentima motivisanim mržnjom. Predavanja si trajala nedelju dana i bila su otvorena za sve zainteresovane, a održavana su u centru homoseksualne zajednice u Dablinu. Oficiri za vezu su pripadnike LGBT populacije obavijestili o njihovim pravima i podstakli ih da prijave krivična djela kako bi počinioci mogli da budu izvedeni pred lice pravde.[50]

4.5 Tradicionalni pravosudni mehanizmi

„Ukoliko znamo kako da iskoristimo pozitivne strane tradicionalnog pravosuđa i da identifikujemo njegove nedostatke kao mehanizme i ... njegove vrijednosti, tradicionalno pravosuđe (drugim riječima, pravda koja se primjenjuje na nivou lokalne zajednice) će odigrati važnu ulogu u sprječavanju odugovlačenja manjih problema iz kojih se kasnije mogu izroditi ozbiljni sukobi koji bi mogli da obuhvate kompletne porodice ili da okrenu čak i cijela sela jedne protiv drugih."

Ksanana Gusmao, predsjednik Istočnog Timora[51]

U mnogim zemljama u razvoju, nedostatak pristupa funkcionalnom sistemu pravosuđa znači da su prvobitna mjesta na kojima se traži zadovoljenje pravde nezvanični ili tradicionalni mehanizmi za rješavanje sporova. Kada su žene u pitanju, po njih tradicionalni mehanizmi imaju svojih prednosti i mana. S jedne strane, u poređenju sa sudovima, tradicionalne/običajne institucije mogu da pruže lako dostupan (i u geografskom i u ekonomskom smislu) i brži način rješavanja sporova, a donešene odluke mogu uživati veći društveni legitimitet u datim zajednicama.[52] S druge strane, premda se njihova priroda u velikoj mjeri razlikuje od mjesta do mjesta, tradicionalnim mehanizmima se često jačaju tradicionalne rodne uloge i ignoriše pravo glasa žena i njihova prava uopšte. U većini mjesta, ove mehanizme određuju muškarci, starješine u zajednici, i u njima se primjenjuje muško tumačenje običajnog prava.[53]

Sporovi koji se tiču krivičnih djela seksualne prirode i onih zasnovanih na rodnim razlikama su, obično, van pravne nadležnosti tradicionalnih mehanizama, ali, u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju, ova krivična djela se uglavnom rješavaju tradicionalnim mehanizmima. Istraživanje o tradicionalnim sistemima za rješavanje sporova sprovedeno u izbjegličkim kampovima u Bangladešu, Obali Slonovače, Etiopiji, Gvineji, Keniji, Meksiku, Nepalu, Pakistanu, Sijera Leoneu, Tanzaniji, Tajlandu, Jemenu i Zambiji je pokazalo da u svakoj od ovih država, među svim izbjeglicama, žene nijesu bile pravno zastupane, nijesu imale nikakvog uticaja niti moći da donose bilo kakve odluke u gore pomenutim sistemima. Kazne koje se određuju silovateljima u okviru sistema za rješavanje sporova koji se primjenjuje među izbjeglicama, su, opšte rečeno, neznatne: „silovatelj može da bude oslobođen svih optužbi ukoliko oženi žrtvu ili, ukoliko je žrtva maloljetna, može mu se odrediti manja novčana kazna ili kazna pritvora u minimalnom trajanju".[54] Štaviše, i kada bude naplaćen novac od takvih kazni, on obično bude dat porodici žrtve, a ne samoj žrtvi.[55]

Postoji, stoga, opasnost da se primjenom tradicionalnih pravosudnih mehanizama stvori rodna neravnopravnost i da i dalje pravda bude nedostupna žrtvama RN-a. U napore da se ostvari reforma pravosuđa, treba uključiti tradicionalne vođe i tradicionalne pravosudne sisteme kako bi se obezbijedilo da oni ne budu zapostavljeni u pohodu na rodnu pravdu.

U daljem tekstu je dato nekoliko primjera pozitivnog uključivanja tradicionalnih pravosudnih mehanizama, kako bi se omogućilo da oni poštuju osnovne standarde o ljudskim pravima, uključujući i one koji se tiču prava žena:

- Programom za poboljšanje pristupa institucijama pravosuđa za žene, NVO-a Nagorik Udjog (NU), u **Bangladešu** je prepoznat potencijal domaćeg sistema medijacije i radi se na njegovoj transformaciji. Nagorik Udjog primjenjuje dvojnu strategiju kojom bi se postiglo da se odluke donešene putem *šališa* usklade sa državnim zakonima. Nagorik Udjog prije svega pomaže u osnivanju aletarnativnih *šališ* odbora u kojima jednu trećinu od ukupnog broja članova čine žene. Drugo, članovi *šališ* odbora podučavaju se tokom intenzivnih radionica o velikom broju zakona koji se tiču onih pitanja koja uzrokuju najveći broj sporova na lokalnom nivou.[56]
- Centro Feto, lokalna NVO u Oekuseu, u **Istočnom Timoru**, sarađuje sa nezvaničnim sistemima kako bi: „našla rješenja koja su povoljna po žene". Ona sprovodi obrazovne kampanje po selima o pitanjima kao što je silovanje, nasilje u porodici i brak. Ova grupa se, takođe, zalaže i da nadoknada, koja se putem nezvaničnih sistema, isplaćuje žrtvama krivičnih djela seksualne prirode i nasilja u porodici bude plaćena direktno žrtvama, a ne njihovim porodicama.[57]
- U **Somaliji**, Danski savjet za izbjeglice je održao niz razgovora sa preko 100 starješina i vođa zajednica iz pet različitih klanova koji žive u tom regionu. Razgovori su se ticali tradicionalnog zakona, tzv. *ksira*, koji se pokazao kao neefikasan u rješavanju konflikta, te njegove suprostavljenosti osnovnim konceptima pravde i pravičnosti koji su dati i

šerijatskim pravom i međunarodnim standardima o ljudskim pravima. Zajednica je, tokom razgovora, pokazala interesovanje za sljedeće: obezbjeđivanje zaštite optuženom; pravičan tretman žena, siročadi i manjinskih grupa i za probleme vezane za plaćanje *dija*, grupne kazne i imovinska prava. Učesnici su potpisali deklaraciju kojom je izmijenjen lokalni *ksir* te organizovali putovanja širom regiona u cilju upoznavanja sa novim zakonima.Deklaracijom su unešene posebno važne promjene u *ksir* u vezi sa ubistvom iz osvete i prisilnim brakovima kojima je udovica primoravana da se uda za svog djevera.[58]

4.6 Rješavanje slučajeva diskriminacije koju vrše sudije i ostalo sudsko osoblje

Postoje različiti oblici rodnih predrasuda u sudnici koji često obuhvataju stereotipna shvatanja koja dovode do diskriminatorskog ponašanja. Na primjer:

- Očevima se uskraćuje pravo starateljstva jer sudije ne vjeruju da muškarci mogu, ili smatraju da ne bi trebalo da budu primarni staratelji.
- Majkama se uskraćuje starateljstvo nad djecom jer rade van kuće.
- Muškarcima koji su počinili krivično djelo se određuju strožije kazne nego li ženama počiniocima istog krivičnog djela.
- Ukoliko žena sjedi za stolom za kojim u sudnici sjede pravni zastupnici, prva pretpostavka će biti da je tu u funkciji sekretarice ili pomoćnika advokatu, nego li da je ona i sama advokat.
- Tokom parničnih postupaka za podjelu imovine nakon razvoda braka, potcjenjuju se rad žena domaćica i njihova briga o djeci i starim osobama.
- Kredibilitet stranaka u parničnom postupku, svjedoka i advokata se procjenjuje samo na osnovu njihovog pola.

Radna grupa koja treba da ispita postojanje rodnih predrasuda u sudovima

Radnu grupu koja će ispitati postojanje rodnih predrasuda u sudovima mogu da osnuju sudske institucije, institucije koje vrše civilni nadzor ili neka NVO. Odličan vodič po ovom pitanju jeste izdanje Fondacije žena sudija: *„Kako voditi radnu grupu o rodnim predrasudama u sudovima: priručnik za aktivno djelovanje“*.[59] U ovom Priručniku je dat format u kome se može organizovati rad radne grupe za ispitivanje postojanja rodnih predrasuda u sudskom sistemu. On obuhvata informacije o procesu osnivanja radne grupe, prikupljanju podataka, izvođenju zaključaka nakon što se rezultati tabelarno prikažu i o primjeni reformi. Radna grupa može da:

- unaprijedi način na koji javnost doživljava posvećenost sudova ravnomjernom dijeljenju pravde po zakonu;
- problemu rodnih predrasuda da legitimitet pred sudom, kao pitanju vrijednom ispitivanja od strane sudskih vlasti i vrijednom reforme;
- pomogne da se otklone rodne predrasude u sudovima tako što će protiv njih ustanoviti stroge norme i sankcije i dati specifične prijedloge za reformu;
- uveća osjetljivost sudija, advokata i javnosti o slučajevima rodnih predrasuda u sudovima i njenim posljedicama;
- unaprijedi profesionalne odnose među muškarcima i ženama sudijama, advokatima i sudskim osobljem.

Prije nego se osnuje radna grupa, treba da se obezbijedi sljedeće:

- grupa pojedinaca koji su posvećeni reformi i koji dobro poznaju probleme vezane za rodne predrasude na lokalnom nivou;
- adekvatna sredstava (budžet i osoblje);
- određeni broj sudija, advokata i nastavnog kadra koji obučava sudije koje ovaj problem zabrinjava i koji su, stoga, voljni da učestvuju u radu radne grupe.

Potrebno je da se ocijeni u kojoj mjeri država odobrava ispitivanje po pitanjima rodnih predrasuda. Radna grupa će biti najproduktivnija kada postoji interesovanje od strane zajednice i među vodećim članovima institucija sudstva.

Obuka i izgradnja kapaciteta

Svi učesnici u sektoru pravosuđa - sudije, tužioci, branitelji, advokati koji rade privatno, sudsko osoblje, policija, pomoćno pravno osoblje, itd. treba da prođu obuku o pravima žena (koja proističe iz nacionalnih, regionalnih ili međunarodnih zakona i obaveza), rodnom uticaju na sistem pravosuđa i prava, te o pravnim procedurama koje se primjenjuju u slučajevima RN-a.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

- Posebna obuka o istražnim metodama i standardima i metodama ispitivanja u slučajevima seksualnog nasilja treba da bude obezbijeđena za ono osoblje koje ima direktnog kontakta sa žrtvama i/ili radi na krivičnom gonjenju počinilaca u slučajevima seksualnog nasilja.
- Treba institucionalizovati mogućnosti za obuku svih onih koji rade na sprovođenju pravde.
- Sudije, tužioci, osoblje zaduženo za sprovođenje zakona, forenzičari i drugi državni zastupnici koji su uključeni u krivično gonjenje počinilaca treba da prođu ovu obuku prije nego im se izda dozvola za rad.
- Profesionalne, tehničke i akademske institucije treba da revidiraju svoje nastavne planove i programe i da omoguće da rasprave o rodnoj ravnopravnosti postanu sastavni dio predavanja i obuke kroz koju prolaze svi oni koji će se profesionalno baviti ovim pitanjem. Ova obuka bi trebalo da postane obavezni

dio pravnog obrazovanja za sve one koji se u praksi bave pravom.[60]

U **Nepalu**, Upravljački savjet Nacionalne sudske akademije je usvojio rezoluciju za integraciju rodnih pitanja u svoju politiku i praksu, kao dio sveukupne pravne reforme u državi. Obuka o rodnim pitanjima je sada postala dio obavezne obuke za advokate i sudije. Uz podršku UNDP-ija, Nacionalna sudska akademija je osmislila metod obuke o rodnim pitanjima kojim će se sudije naučiti vještinama analiziranja zakonskih odredbi koje se tiču rodnih pitanja i upoznati se sa odredbama o ljudskim pravima i pravima žena na međunarodnom nivou.[61]

4.7 Povećanje učešća žena u sektoru pravosuđa

Tamo gdje žene i ostale grupe trpe diskriminaciju kroz istoriju i gdje nijesu dovoljno zastupljene, sami zakoni kojima se promoviše rodna ravnopravnost možda neće biti dovoljni. Privremene, specijalne mjere ili pozitivne aktivnosti možda će biti neophodne kako bi se ubrzao proces dostizanja ravnopravnosti. U gotovo svakoj državi su neohodne posebne mjere kojima bi se promovisalo učešće žena u pravosuđu. Ove mjere mogu da se sastoje od programa kojima se žene i manjine podstiču da studiraju prava i da postanu advokati ili sudije ili, ako ne to, onda makar da rade u sudstvu na nekoj drugoj poziciji. Ovakve programe mogu da sprovode regulatorna tijela, advokatske komore, pravni fakulteti ili oni organi koji vrše imenovanje sudija.

Neke od inicijativa kojima se promoviše jednaka zastupljenost muškaraca i žena u sudstvu obuhvataju:

- **Parlamentarna skupština Savjeta Evrope** koja je svojom Rezolucijom 1366 (2004.) donijela odluku da neće više uzimati u razmatranje spiskove kandidata za Evropski sud za ljudska prava ukoliko na njemu nema makar po jednog kandidata oba pola. Ovo pravilo je promijenjeno nakon godinu dana i njime su dozvoljene liste na kojima su imena kandidata samo jednog pola, ali pod uslovom da je taj pol nedovoljno zastupljen u Sudu (trenutno su to žene). Kada je donešena ova mjera, bilo je 11 žena sudija, a 32 muškarca sudije: žene su činile svega 26% sastava sudskog osoblja. Od aprila 2007. godine situacija se neznatno poboljšala tako da je bilo 14 žena sudija i 32 muškarca sudije pa su žene činile 30% sastava sudskog osoblja.
- U **Avganistanu**, Udruženje žena sudija u Avganistanu (UŽSA) sarađuje sa Međunarodnim udruženjem žena sudija na promovisanju pristupa žena Avganistana pravdi i promoviše imenovanje žena sudija. Od 1.547 trenutno zaposlenih sudija u Avganistanu, samo 62 sudija su žene, a nijedna nije sudija Vrhovnog suda. UŽSA predlaže vladi, parlamentarcima i zvaničnicima sistema UN-a imena kvalifikovanih žena za poziciju sudije u Vrhovnom sudu Avganistana.[62]
- **Tunis** je preduzeo mjere da poveća učešće žena u sudstvu tako što je imenovao više žena sudija u različitim sudovima i imenovao žene na pozicije Vrhovnog državnog tužioca Apelacionog suda u Tunisu, generalnog direktora Centra za studije prava, direktora za civilne poslove i direktora za krivične poslove pri Ministarstvu pravde. U Tunisu žene zauzimaju oko 25% pozicija sudija.[63]

4.8 Nadzor i nadgledanje integracije rodnih pitanja u reformu pravosuđa

Mehanizmi za nacionalni i međunarodni nadzor i nadgledanje sprovođenja reforme pravosuđa od strane vlade i civilnog društva su ključna komponenta rodno osjetljive reforme sektora pravosuđa. Svi učesnici moraju biti odgovorni za ono što rade, a statistika igra važnu ulogu u identifikaciji diskriminacije počinjene u praksi.

Od suštinske je važnosti da postoji odgovarajući institucionalni okvir kojim će se obezbijediti potpuno sprovođenje obaveza po rodnim pitanjima i ostalih obaveza u okviru reforme pravosuđa. Mnoge države su uspostavile poseban aparat na nacionalnom nivou kako bi poboljšale status žena koje po ovim pitanjima mogu da odigraju važnu ulogu. Pokazalo se da su ove institucije najuspješnije ukoliko se nalaze na centralnoj poziciji u državnoj hijerarhiji i ukoliko ih predvodi osoba koja je u rangu šefa ili člana nekog od kabineta u vladi date države. Nacionalnim aparatima treba dati odgovarajući mandat i dovoljno sredstava kako bi na djelotvoran način nadgledali pratili i koordinisali sprovođenje mjera vezanih za rodnu ravnopravnost u svim sektorima državnog aparata.[64]

- **Indijska** Nacionalna komisija za pitanja žena je u januaru 1992. godine osnovala statutarni organ koji je trebalo da izvrši reviziju ustavnih i pravnih normi kojima se štite žene; da preporuči pravne ljekove; da omogući rješavanje žalbi i da vladu savjetuje o svim pitanjima koja imaju uticaja na žene. Aktivnosti Komisije obuhvataju sljedeće: državnu procjenu stanja rodne pravde, dječje brakove, itd.; programe za podizanje svijesti javnosti o pravnim pitanjima i reviziju zakona poput Zakona o zabrani davanja miraza, Krivičnog zakonika i Zakon o nacionalnoj komisiji za pitanja žena, kako bi oni djelotvornije promovisali prava žena.[65]
- Nezavisna **Indonežanska** nacionalna komisija protiv nasilja nad ženama (*Komnas Perempuan*) osnovana je kao odgovor na zahtjeve javnosti da država pokaže odgovornost za masovna silovanja koja su se desila tokom nemira 1998. godine. *Komnas Perempuan* godišnje sakuplja podatke o slučajevima nasilja nad ženama kojim su se bavili vlada (npr. policija, državni tužilac, sudovi i bolnice) i NVO-i širom države. Kao rezultat, Komisija je u prilici je da ocijeni godišnji trend nasilja nad ženama, koji obuhvata i procjenu broja slučajeva na godišnjem nivou. Objavljuju se godišnji izvještaji koji omogućavaju državnim organima, civilnom društvu i javnosti da, godinu za godinom, prate napredak, ali i nedostatke.
- **Južnoafrička** komisija za rodnu ravnopravnost je nazavisni organ čiji je mandat da promoviše zaštitu rodne ravnopravnosti i da nadgleda i vrednuje rad državnih organa po tom pitanju, a

njeno nastajanje je u direktnoj vezi sa ustavnom klauzulom o ravnopravnosti Komisija za rodnu ravnopravnost ima ovlašćenje da uručuje sudske pozive i dokumenta i direktno odgovara nacionalnoj skupštini. U njoj postoji jedinica za obrazovanje i podizanje svijesti javnosti, a kancelarije ima u svim oblastima države.[67]

- **Švedska** kancelarija ombudsmana za jednake mogućnosti ima zadatak da obezbijedi da se svi pridržavaju Zakona o jednakim mogućnostima. Zakon promoviše jednaka prava muškaraca i žena u vezi sa poslom, uslovima zapošljavanja, kao i ostalim radnim uslovima i profesionalnim napredovanjem.

Nadzor civilnog društva može da ima više oblika. Civilno društvo može i zvanično da bude zastupljeno u nadzornim organima ili pozvano da dostavi podneske odborima za istragu ili reviziju. U mnogim državama OCD pripremaju alternativne izvještaje i podnose ih CEDAW Odboru (vidi Odjeljak 11).

4.9 Svijest javnosti

Reforma pravosuđa treba da obuhvati i jačanje svijesti javnosti o ljudskim pravima i o zakonima i mehanizmima kojima se ona mogu zaštititi. Pojedinci, na primjer, moraju da budu obaviješteni ne samo o svojim pravima, već i o najpraktičnijem i osnovnom načinu na koji mogu da traže da im se ispoštuju data prava i da u slučaju njihovog kršenja traže pristup institucijama pravosuđa. U kampanjama kojima se teži doprijeti do sveukupne javnosti, treba uključiti i vodeće ličnosti u zajednici, muškarce i državne funkcionere. Poruke treba da budu prenešene na način koji će biti primjeren i lako razumljiv onome kome je poruka namijenjena. Ovo je od posebnog značaja u seoskim sredinama gdje se dešava da je stopa pismenosti stanovništva niska i da se u toj sredini govori više različitih dijalekata.

Mali broj žena je svjestan svojih prava i načina na koji ova prava imaju svakodnevnog uticaja na njih, ili na koji praktični način mogu da se pozovu na svoja prava i da zatraže odštetu za zlostavljanja koja su pretrpjele. Neophodno je da postoje obrazovni i medijski programi kojima bi se obradili stavovi i kulturna praksa koji su diskriminatorski po žene, i to na način kojim će se prevazići izazovi tipa udaljenih mjesta, različitih jezika koji se govore i problema sa pismenošću.

U mnogim državama su pretežno NVO-i razvili programe i strategije za davanje uticaja ženama time što su im ojačali svijest o sopstvenim pravima i unaprijedili njihovu sposobnost da se pozivaju na svoja prava. Ovakvi programi mogu da doprinesu pojačanom izvještavanju o kršenju ljudskih prava. Kako bi imale bilo kakvog održivog uticaja, kampanje za podizanje svijesti javnosti u vezi sa rodnim pitanjima moraju se neprekidno odvijati i bez popuštanja prema bilo kome.

- Kadrovski centar za žene Avganistana je, tokom 2004. godine, obučio više od 500 žena iz zabačenih oblasti Avganistana o njihovim osnovnim pravima, nasilju nad ženama i prisilnim brakovima.[69]
- NVO Fokupers iz Istočnog Timora pruža usluge dostupne pravne pomoći ženama žrtvama i podiže svijest javnosti o nasilju u porodici i pravima žena pred zakonom. Svoje informacione brošure distribuiraju pružaocima usluga, vjerskim institucijama, državnim organima i onima koji se bave izradom zakona.[70]
- MTV evropska fondacija je, 2006. godine, pokrenula određeni broj novih inicijativa kojima je željela da skrene pažnju na trgovinu ljudima. Neke od ovih inicijativa su obuhvatale kratke dokumentarne filmove i spotove koje je napravio MTV, kao i evropsku muzičku turneju. Sav filmski materijal koji je napravljen u okviru ovog projekta je stavljen besplatno na raspolaganje ostalim evropskim TV kanalima.[71]

Kada se preventivne mjere i strategije za odgovor na nasilje fokusiraju samo na žene, time se ignoriše činjenica da su muškarci ti koji počine najveći broj krivičnih djela vezanih za seksualno nasilje i RN. Stoga oni moraju da budu sastavni dio rješenja ovog problema. U proteklih nekoliko godina, sve je više kreativnih javnih informacija i javnih kampanja za promjenu stavova i ponašanja sa porukama o rodnoj ravnopravnosti kojima su ciljna grupa muškarci, mladići i dječaci. Soul Siti i Sonke rodna pravda u Južnoj Africi, Seksto Sentido u Nikaragvi, kampanja pod nazivom „Zajedno za srećniju porodicu“ u Jordanu, Suami Siaga (ili: „Ja sam suprug na oprezu“) kampanja u Indoneziji i „Prevesti mladiće/dječake u odrasle muškarce“ u SAD-u predstavljaju samo neke od primjera. Uspješnim kampanjama i intervencijama na nivou lokalnih zajednica koje dopiru do stanovništva datih zajednica često se identifikuju grupe muškaraca ili pojednici koji imaju uticaja na ponašanje ostalih muškaraca, a to su najčešće treneri, očevi ili vjerske vođe. Dokazi pokazuju da ovakve kampanje – kada su dobro osmišljene - mogu da dovedu do promjene stavova i ponašanja dijela muške populacije.[72]

Programima za reformu pravosuđa bi trebalo osnovati i podržati grupe muškaraca koji su posvećeni okončanju seksualnog nasilja i RN-a u svojim zajednicama. Ove grupe mogu da pomognu da se učvrsti ideja o tome da seksualno nasilje i RN nijesu samo „ženski problem“.

5 Integracija rodnih pitanja u reformu pravosuđa u specifičnim kontekstima

Cilj ovog poglavlja je da se pozabavi reformom pravosuđa – s obzirom da se ista primjenjuje u sudstvu, reformi zakona i pristupu institucijama pravosuđa - u sljedeća četiri konteksta: postkonfliktnom, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama.

Odjeljak 11 Međunarodni nadzor nad sprovođenjem rodne pravde

Odbor UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Odbor) ima mandat da nadgleda napredak po pitanjima žena ostvaren u 185 zemalja potpisnica CEDAW-a. Dva puta godišnje Odbor pregleda nacionalne izvještaje koje podnose države potpisnice. Ovi izvještaji koji se tiču aktivnosti koje su na nacionalnom nivou preduzete kako bi se poboljšao položaj žena, Odboru podnose predstavnici vlada ovih država. U diskusiji sa ovim zvaničnicima, stručnjaci za CEDAW imaju priliku da komentarišu izvještaj i da dobiju dodatne informacije. Odbor, takođe, daje preporuke o bilo kom pitanju koje ima uticaja na žene, a za koje smatra da bi države potpisnice trebalo da mu posvete više pažnje.

Na primjer, na zasijedanju 1989. godine, Odbor je raspravljao o velikom broju slučajeva nasilja nad ženama, tražeći da sve države dostave informacije o ovom problemu. 1992. godine, Odbor je usvojio opštu preporuku broj 19, kojom se traži da se u nacionalni izvještaj koji se dostavlja Odboru uvrste statistički podaci o slučajevima nasilja nad ženama, informacije o pruženim uslugama žrtvama, kao i zakonske i ostale mjere koje su preduzete kako bi se žene u svakodnevnom životu zaštitile od nasilja, poput uznemiravanja na poslu, zlostavljanja u porodici i seksualnog nasilja. Od jula 2005. godine, Odbor je dao 25 opštih preporuka.

ABA inicijativa za vladavinu prava je pomogla nevladinim organizacijama da pripreme izvještaje CEDAW Odboru u Jermeniji, u Bjelorusiji, Gruziji i Kirdžistanu, koristeći pri tome instrumente za vršenje procjene koje je osmislio CEDAW. [68]

Vidi Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Ovo su izuzetno široke kategorije gdje postoje znatna preklapanja. Kao što je na samom početku napomenuto, svaki proces reforme pravosuđa je napor koji je jedinstven sam po sebi i nema nekog univerzalnog šablona koji bi se mogao primijeniti u svim okolnostima. Ipak, u daljem tekstu se razmatraju neke od mogućnosti i izazova za integraciju rodnih pitanja u reformu pravosuđa, a koji imaju tendenciju da se javljaju u određenim kontekstima.

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

„Imamo potrebu da čujemo da su zločini osuđeni kako bi nas makar donekle oslobodili osjećaja stida i tuge. Ovo nije samo pravno pitanje. Ono se tiče ljudskih života. Nešto se mora uraditi kako bi društvo koje je pogođeno konfliktom moglo da počne da investira u mir.“

Ajša Difan, advokat i aktivista za mir i pitanja žena koja je preživjela građanski rat u Sijera Leoneu[73]

Zemlje u postkonfliktnom periodu postavljaju brojne izazove pred reformu pravosuđa. Vladavina prava je ili uništena ili uopšte ne postoji; sudstvo je nefunkcionalno, ugrožena je nezavisnost, a korupcija je u zamahu. Zgrade su uništene, a iz kancelarija opljačkano sve što je bilo vrijedno. Većina kvalifikovanog kadra je ili napustila državu ili su diskreditovani u očima javnosti. Policija je često sastavni dio problema. Zatvori su pretrpani ljudima koji u njima borave godinama, a da nizašta nijesu optuženi niti im je bilo suđeno. Civilno društvo nema povjerenja u sistem pravosuđa, a i samo je često u rasulu i nedostaje mu sredstava svake vrste.

Istovremeno, bezbrojna zlodjela su počinjena tokom trajanja konflikta, kojima se sada treba pozabaviti. Nasilje i nesigurnost biće u porastu ukoliko se ne uspostavi vladavina zakona i ne riješi pitanje preuzimanja odgovornosti. U mnogim konfliktima dolazi do pojave masovnog seksualnog nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama, a takođe i nad muškarcima, mladićima i dječacima, čime se mora posebno pozabaviti prilikom sprovođenja reforme pravosuđa u post-konfliktnom periodu.[74] Seksualno nasilje i nasilje u porodici se često u povećanom obimu nastavljaju i poslije konflikta, te se kao hitan prioritet nameće uspostavljanje pravosudnih mehanizma kojima će se rješavati RN.

Uprkos ovim izazovima, postkonfliktni period predstavlja jedinstvenu priliku da se usvoje strategije kojima će se ponovo uspostaviti vladavina prava, te da se promoviše rodna ravnopravnost u sektoru pravosuđa, kao i direktno učešće žena u procesu reforme pravosuđa. Mirovni proces i prelazak iz perioda konflikta su strateške polazne tačke sa kojih se mogu promovisati odgovornost za RN i diskriminaciju. Inicijative za sprovođenje tranzicijske pravde često predstavljaju važne faktore u ovom poduhvatu.

Tranzicijska pravda

„Pričinjava nam veliki bol saznanje da oni koji su nas napadali, ljudi koji su pobili naše muževe i muške srodnike, koji su nas mučili, silovali i sakatili nijesu kažnjeni ... mnogi od ovih ljudi su u egzilu. To je isto kao da su nagrađeni za zločine koje su počinili. A šta se dešava sa nama ovdje? Život nam se sveo na patnju, prosjačenje i očaj. Isto kao da smo mi te koje smo krive.“

djevojka iz Ruande[75]

Pojam tranzicijska pravda se odnosi na širok spektar različitih pristupa koje društvo primjenjuje za rješavanje zaostalog i rasprostranjenog sistematskog kršenja ljudskih prava, kako društvo prelazi iz perioda žestokih sukoba ili represije ka miru, demokratiji, vladavini prava i poštovanju prava pojedinaca i kolektivnih prava.

Pristup tranzicijskoj pravdi obuhvata: krivično gonjenje prekršilaca ljudskih prava na domaćem,

višedržavnom i međunarodnom nivou; preduzimanje inicijativa za otkrivanje istine; davanje odštete žrtvama; institucionalnu reformu i uzimanje u obzir rodnog aspekta prilikom određivanja šablona po kome se dešavaju zlostavljanja, kako bi se unaprijedila pravda pružena ženama žrtvama.[76] Rješavanje seksualnog nasilja i RN-a se sve više posmatra kao prioritet za uspostavljanja tranzicijske pravde, za pomirenje i proces zacijeljivanja rana, kao i prioritet prilikom sprječavanja ponovne pojave ovakve vrste zlostavljanja.

Ad hoc krivični tribunali

U određenom broju slučajeva ustanovljeni su specijalni tribunali uz uključivanje međunarodne zajednice kako bi se sudilo pojedincima koji su počinili zločine tokom sukoba. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i Međunarodni krivični sud za Ruandu (MKSR) predstavljaju novi korak ka donošenju prvih presuda za silovanje i ostale oblike seksualnog nasilja kao ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Nakon ovih tribunala ustanovljeni su „hibridni“ sudovi u Kambodži, Istočnom Timoru i Sijera Leoneu, zasnovani na drugačijem modelu, po kojem su oni dio nacionalnog sudskog sistema, ali njihov rad podržava međunarodna zajednica. U Odjeljku 12 su date neke od mjera koje je preduzeo Specijalni sud za Sijera Leone kako bi se riješila rodna pitanja u slučajevima koje je ovaj sud rješavao.

Sugestije za rad ad hoc krivičnih tribunala

Najbolja praksa za istragu i krivično gonjenje u međunarodnim slučajevima krivičnog djela seksualnog nasilja (koji mogu da posluže kao model za uspostavljanje nacionalnih pravosudnih mehanizama) obuhvata sljedeće ključne elemente:

- Političku volju tužioca da krivično goni počinioce djela seksualnog nasilja.
- Uspostavljanje, na samom početku, strategije krivičnog gonjenja za počinjeno seksualno nasilje.
- Obuku za cjelokupno osoblje za sticanje vještina neophodnih za sprovođenje istrage u slučajevima seksualnog nasilja i pravne nauke.
- Tim istražitelja i tužilaca koji je posvećen rješavanju slučajeva seksualnog napastvovanja.
- Brigu o dobrobiti, bezbjednosti i dostojanstvu žrtava seksualnog nasilja, uključujući obezbjeđivanje informacija, podrške i zaštitnih mjera, kao i pripremu svjedoka.
- Omogućavanje adekvatnih uslova u sudnici gdje će žrtve silovanja biti tretirane sa poštovanjem, razumijevanjem i pažnjom kada izađu da svjedoče.[81]

Komisije za istinu i pomirenje

Odmah nakon konflikta često se uspostavljaju komisije za istinu i pomirenje (KIP), u pokušaju da se prevaziđu nefleksibilnost i pretjerana formalnost krivičnih procedura, da bi se ustanovila odgovornost za kršenje ljudskih prava. KIP za cilj imaju da žrtvama obezbijede prostor da ispričaju svoju priču tako što zvanično prepoznaju i osuđuju učinjeno zlo i pokušavaju da spriječe ponovno zlostavljanje tako što se suprotstavljaju nekažnjavanju. KIP često daju preporuke za programe pružanja pomoći žrtvama i institucionalne reforme.

Određeni broj nedavno ustanovljenih KIP, uključujući one iz Kolumbije, Istočnog Timora, Perua, Sijera Leonea i Južne Afrike su preduzele korake ka uključivanju rodne dimenzije u svoj rad. Tematske javne rasprave namijenjene ženama „pružaju izuzetne mogućnosti da se čuje glas žena, ali isto tako i da se omogući da se taj glas prenese dalje i da dopre do šire javnosti ... da se njime eksplicitno predstavi problem seksualnog nasilja nad ženama“.[82] Ostali mehanizmi koji se koriste kako bi se rodna pitanja aktivno integrisala u rad KIP-a obuhvataju: osnivanje specijalnih istraživačkih timova posvećenih ženama (kao u Istočnom Timoru); posvećivanje određenih poglavlja u završnim izvještajima komisija nasilju počinjenom nad ženama i različitom uticaju koje ono ima na živote žena (kao što je slučaj u Peruu, Sijera Leoneu i Južnoj Africi); ili eksplicitni napor da se rodna pitanja integrišu tokom cjelokupnog izvještavanja o radu KIP-a (kao što je slučaj u Istočnom Timoru).[83]

Sugestije za rad komisija za istinu i pomirenje

Kako bi se KIP na adekvatan način bavile problemima seksualnog nasilja i ostalih rodnih pitanja:

- U okviru njihovog mandata, postizanje rodne pravde treba da eksplicitno bude uvršteno u rješavanje problema kršenja ljudskih prava. U mandatu KIP za Sijera Leone je bilo zabilježeno da bi ona trebalo da „radi na povratu ljudskog dostojanstva žrtvama, posvećujući pri tome posebnu pažnju seksualnom zlostavljanju“.[84]
- Treba da usvoje sveobuhvatnu definiciju seksualnog nasilja.
- Treba da se sastoje od ravnomjernog broja muškaraca i žena kao komesara, osoblja i ispitivača.
- Komesari, osoblje i ispitivači treba da prođu specijalizovanu obuku o rodnim pitanjima uključujući obuku o ispitivanju žrtava seksualnog nasilja i RN-a.
- Posebnu pažnju treba, takođe, posvetiti potrebama žrtava seksualnog nasilja za podrškom i zaštitom kada daju iskaz. U Sijera Leoneu, npr. žrtve seksualnog nasilja isključivo ispituju žene komesari i mogu da odluče o tome da li žrtve žele da svjedoče na sudskim ročištima koja su zatvorene za javnost, samo pred komisijom ili na javnim ročištima i da li bi njihove izjave trebalo smatrati povjerljivima ili ne. Svjedocima koji su došli da svjedoče na ročištima zatvorenim za javnost je obezbijeđena hrana, piće i medicinska pomoć, prevoz od i do mjesta gdje se održavalo ročište i, ukoliko je to bilo neophodno, prenoćište.[85]

Programi za davanje odštete žrtvama

Programe za davanje odštete žrtvama uglavnom osniva vlada, ponekad na osnovu preporuke sudova ili

Odjeljak 12 | Specijalni sud za Sijera Leone

Specijalni sud za Sijera Leone je počeo sa radom 2002. godine i nastavio je rad do današnjeg dana. Mandat ovog suda je da „sudi najodgovornijima za teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava i prava Sijera Leonea u ratu koji je počinjen na teritoriji Sijera Leonea od 30. novembra 1996. godine".[77] Specijalni sud za Sijera Leone se razlikuje od dva *ad hoc* tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu na više važnih načina uključujući i taj da je smješten u samom Sijera Leoneu i da u njemu rade sudije i osoblje koji su iz Sijera Leonea i sa međunarodnog nivoa.

Premda je seksualno nasilje krivično djelo u Sijera Leoneu, samo se silovanje djevice smatralo teškim krivičnim djelom. Nasuprot tome, Statutom ovog Specijalnog suda usvojena je šira definicija seksualnog nasilja, kojom se obuhvataju: „silovanje, seksualno ropstvo, navođenje na prostituciju pod prisilom, održavanje trudnoće pod prisilom i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja".[78] Statutom je izričito zatraženo zapošljavanje rodno osjetljivih osoba koje bi radile na rješavanju krivičnih djela seksualnog nasilja.[79]

Specijalni sud je preduzeo značajne napore u smislu krivičnog gonjenja počinilaca krivičnih djela seksualnog nasilja, uprkos relativno maloj raspoloživosti kadra i sredstava (u poređenju sa Međunarodnim centrom za tranzicijsku pravdu i MKSR). Postojanje jake političke volje, posebno tužioca, pokazalo se izuzetno važnim za borbu protiv seksualnog nasilja. Sud je usvojio strategiju krivičnog gonjenja kojom se od samog početka sankcionišu krivična djela seksualnog nasilja, a određen je specijalni advokat sa zadatkom da pripremi plan krivičnog gonjenja počinioca krivičnog djela seksualnog nasilja. Uključene su dvije iskusne istražiteljke (iz tima od njih deset) na istraživanju krivičnih djela seksualnog nasilja. Usvojena je rodno osjetljiva metoda saslušanja kako se žrtve ne bi osjećale neprijatno kada prijavljuju krivično djelo seksualnog nasilja. Posebna pažnja posvećena je pripremi svjedoka kako bi oni u potpunosti razumijeli posljedice svjedočenja.[80]

Među prvim presudama Specijalnog suda, donešenim 20. juna 2007. godine, bile su presude za silovanje kao zločin protiv čovječnosti i kršenje ljudskog dostojanstva (prisiljavanje na seksualno ropstvo) kao kršenje Člana 3. Ženevske konvencije i dodatnog Protokola II (kao i prve presude međunarodnog tribunala za regrutovanje i zloupotrebu djece vojnika).

komisija za utvrđivanje istine i pomirenje. Ovi programi imaju za cilj da „na neki način pruže kompenzaciju ogromnom broju žrtava kršenja ljudskih prava".[87]

Savjeti za rad programa za pomoć žrtvama

Kako bi se obezbijedilo da su sve žrtve uključene u programe za pomoć i da ta ponuđena pomoć odgovara njihovim potrebama:

- Tokom cijelog procesa planiranja programa i njegovog sprovođenja treba imati u vidu rodnu dimenziju;
- Žene i grupe žena treba da učestvuju na svim nivoima programa za pružanje pomoći;
- Seksualno nasilje treba da bude uvršteno na listu krivičnih djela za koja treba da se pruži pomoć, i treba da bude široko definisano. Materijalna dimenzija štete koja je nanešena žrtvama seksualnog nasilja treba da bude uzeta u obzir i ovu štetu treba nadoknaditi, a uz ovo treba obavezno da budu uključene i psihosocijalne i medicinske usluge;
- Proceduralni i aspekti vezani za prikupljanje dokaza (poput određivanja standarda o dokazima kojima se neko kvalifikuje kao žrtva) treba da budu definisani imajući u vidu prirodu počinjenih krivičnih djela;
- Treba da se uspostave mehanizmi kojima se omogućava žrtvama koje ne žele da se javno eksponiraju da se kvalifikuju za ovakvu vrstu pomoći.[88]

Najveći nedostatak programa za pomoć žrtvama jeste to što se isti često ne primjenjuju. Premda su nedavno sprovedeni programi ove vrste, poput onih u Istočnom Timoru, Gvatemali, Peruu i Sijera Leoneu, osjetljivi na seksualno nasilje i rodna pitanja, njihovo sprovođenje je veoma rijetko ili potpuno izostaje.

Sugestije i preporuke za reformu pravosuđa u postkonfliktnom periodu

- Države treba da ratifikuju ili da pristupe međunarodnim i regionalnim podzakonskim aktima o ljudskim pravima, uključujući CEDAW, te da ispoštuju sve obaveze koje iz njih proističu.
- Međunarodni pravni i politički okviri treba da budu standardi na kojima će države zasnivati svoje aktivnosti na prevenciji i eliminisanju nasilja i diskriminacije nad ženama.
- Tokom ponovnog osnivanja sudskih tijela i obuke i obrazovanja sudija i advokata, države treba da se potrude da se na svim nivoima i funkcijama obezbijedi jednaka zastupljenost žena i muškaraca.
- Grupe žena treba da budu uključene u proces uspostavljanja tranzicijske pravde i u reformu pravosuđa kao ključni partneri, a njihovo učešće treba da podrže državni organi i partneri sa međunarodnog nivoa.
- Pravosudni organi treba da sarađuju sa organizacijama žena na lokalnom i međunarodnom nivou, sa UN-om i ostalim međunarodnim agencijama kako bi obezbijedili da cjelokupno osoblje, uključujući sudije, tužioce i zaposlene u sudovima, prođe obuku o rodnim pitanjima.
- Grupe žena treba da učine napore kako bi se naglasio problem kršenja ljudskih prava i njihove zloupotrebe, obezbijedila pomoć žrtvama i preživjelima, preporučilo pružanje pomoći kojim se ublažava učinjena nepravda, te obezbijedilo da reforma pravosuđa i tranzicijska pravda odgovaraju potrebama i iskustvima žena i muškarca.

5.2 Zemlje u tranziciji

U mnogim zemljama u tranziciji postoje jednako slabe strukture demokratske uprave i slične potrebe kao i u zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu. Premda međunarodna zajednica može i dalje da bude prisutna u zemljama u tranziciji, generalno gledano, manje je raspoloživih sredstava. Ostali izazovi sa kojima se suočavaju mnoge zemlje u tranziciji su korupcija, miješanje u rad sudstva i sveukupni nedostatak transparentnosti.

U svakom slučaju, kada se održe izbori i kada se reformiše sistem vlasti, institucije i zakonodavstvo, stvara se ključna mogućnost da se unaprijede prava žena u društvu i ojača odgovor pravosudnog sistema na rodna pitanja. Promocija ravnopravnosti između muškaraca i žena, zabrana diskriminacije i zaštita od RN treba da budu jasno naglašeni u novom ustavu i zakonodavstvu, uključujući tu zakon o vlasništvu nad zemljištem i zakon o imovini, zakon o braku, zakon o razvodu, zakon o starateljstvu nad djecom, zakon o nasljeđivanju i zakon o državljanstvu.

Podsticaj za uspostavljanje rodno odgovorne reforme pravosuđa mogu da budu i obaveze nastale članstvom ili težnja da se postane član regionalnih organizacija. Mnoge zemlje u tranziciji su članovi ili žele da postanu članovi regionalnih organizacija poput Afričke unije, Evropske unije ili Organizacije američkih država. Ove unije obično promovišu ratifikaciju i sprovođenje međunarodnih i regionalnih konvencija o ljudskim pravima i o rodnoj ravnopravnosti. Standardi i preporuke koje daju regionalne organizacije mogu da posluže kao smjernice na osnovu kojih će se pristupiti rješavanju rodnih pitanja tokom procesa sprovođenja reforme pravosuđa.

- Evropska unija je 2000. godine usvojila dvije Direktive (Direktivu 2000/43/EC i Direktivu 2000/78/EC) kojima se zabranjuje direktna ili indirektna diskriminacija na osnovu rasnog ili etničkog porijekla, vjeroispovijesti ili vjerskog uvjerenja, posebnih potreba, starosti ili seksualnog opredjeljenja. U ovim tekstovima su date precizne definicije direktne i indirektne diskriminacije i uznemiravanja. Osim ovoga, akcioni program zajednice protiv diskriminacije daje mjere kojima se omogućava primjena i djelotvorno pridržavanje nediskriminatornih zakonskih odredaba (kao što su razmjena informacija, podizanje svijesti javnosti, razmjena iskustava, obuka, pristup institucijama pravosuđa, itd.).[89]

Sugestije i preporuke za reformu pravosuđa

- Države treba da ratifikuju međunarodna i regionalna podzakonska akta o ljudskim pravima, uključujući CEDAW, te da ispune sve obaveze koje iz njih proizilaze.
- Prava žena treba da budu uvrštena u ustavnu i zakonodavnu reformu.
- Regionalne organizacije, poput Afričke unije i Evropske unije bi trebalo da iskoriste priliku koja se pruža tokom pregovora o pristupu sa novim članicama da unaprijede rodna prava i pristup institucijama pravosuđa u svim zemljama članicama.

5.3 Zemlje u razvoju

Zemlje u razvoju se suočavaju sa velikim brojem istih izazova kao i zemlje u postkonfliktnom periodu i zemlje u tranziciji, pri čemu još uvijek nemaju dovoljno sredstava na raspolaganju. Veliki dio stanovništva u seoskim oblastima još uvijek živi siromašno uz veoma malo ili nimalo mogućeg pristupa formalnom pravosudnom sistemu. Nekažnjeno se još uvijek često sprovodi tradicionalna praksa kršenja ljudskih prava žena i muškaraca.

Sugestije i proporuke za reformu pravosuđa

- Države treba da ratifikuju međunarodna i regionalna podzakonska akta o ljudskim pravima, uključujući CEDAW, te da ispune sve obaveze koje iz njih proizilaze.
- Pristup institucijama pravosuđa u seoskim oblastima, posebno kada su žene u pitanju, treba da se riješi putem edukativnih kampanja, kampanja za podizanje svijesti javnosti i programa za pravno opismenjavanje.

Odjeljak 13 | Rodni program u Comisión de la Verdad y Reconciliación u Peruu

Prepoznajući značaj dokumentovanja iskustava koje su doživjele žene, peruanska *Comisión de la Verdad y Reconciliación* (CVR), ili Komisija za istinu i pomirenje, je osnovala rodni program kako bi podigla svijest javnosti o značaju rodnih pitanja u radu ispitivača i zvaničnika Komisije.

Rodnim programom:

- je napravljena serija dokumenata za obuku koja obuhvata komunikacijske strategije, prijedloge o tome kako da se u različitim oblastima države sprovode istrage i smjernice za rad ispitivača.
- su obezbijeđeni edukativni materijali poput letaka i stripova.
- su organizovane radionice za promovisanje rodne analize u radu CVR, poput analize komunikacija, volontiranja i potrage za nestalim osobama.
- je osnovana Radna grupa za povezivanje rodnih programa koju su činili predstavnici regionalnih kancelarija CVR-a sa zadatkom da aktivno rade u zajednici kako bi omogućili razmjenu informacija o rodnim pitanjima.[86]

- Statutarno priznavanje tradicionalnih pravosudnih mehanizama treba da bude uslovljeno stepenom u kojem ovi mehanizmi poštuju zakone i principe o ljudskim pravima. Treba učiniti napor da tradicionalni pravosudni mehanizmi modifikuju praksu kojom se krše ljudska prava, pri tom posvećujući posebnu pažnju načinu na koji se rješavaju pitanja rodnog nasilja, vlasništva žena nad zemljom i braka.
- Parlament i sudovi bi trebalo da obezbijede da se ubistva „u ime časti" i ubistva zbog miraza kvalifikuju kao krivično djelo, a da se počinioci kazne za ubistvo.

5.4 Razvijene zemlje

Većina razvijenih zemalja, takođe, prolazi kroz proces rješavanja pitanja rodne ravnopravnosti, seksualnog uznemiravanja, diskriminacije i RN-a unutar i među svojim pravosudnim sistemima. Savjet Evrope je npr. zabilježio da se u proteklih trideset godina pravni status žena u Evropi nesumnjivo poboljšao, ali stvarna ravnopravnost je još uvijek daleko od toga da postane realnost. Žene su još uvijek marginalizovane u političkom i javnom životu, manje plaćene od muškaraca za isti posao, žrtve su siromaštva i nezaposlenosti mnogo češće od muškaraca i češće su žrtve nasilja. Broj žena sudija je i dalje u većini zemalja manji nego broj muškaraca sudija.

Od suštinske je važnosti da odgovarajući nacionalni aparat i NVO-i nastave da prate napredak po pitanjima rodne ravnopravnosti i da traže od vlade da preuzme odgovornost za to. Često su na raspolaganju i kapaciteti i materijalne mogućnosti za prikupljanje statističkih podataka i sprovođenje istraživanja u vezi sa kršenjem ljudskih prava, kao i za pravljenje i finansiranje programa kojima će se rješavati slučajevi ovakvog kršenja prava.

- **Kanada** je 2005. godine postala četvrta zemlja u svijetu, uz Belgiju, Holandiju i Španiju, koja je legalizovala istopolne brakove.[90]
- Krivični zakon **Portugala**, iz 2006. godine, posebnu pažnju posvećuje krivičnom djelu nasilja u porodici, mijenjajući pri tom prirodu ovog krivičnog djela. Zakon pod ovim krivičnim djelom sada obuhvata i loš tretman od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera, ljude (uključujući istog ili suprotnog pola) koji su živjeli u nekoj vrsti vanbračnih zajednica ili osobe koje se nalaze u vezi nalik vezi supružnika, ali koje ne žive zajedno. Ovim zakonom se takođe smatra da je krivično djelo počinjeno ukoliko se desio makar i jedan ozbiljan čin lošeg tretmana, nasuprot prethodnom zakonodavstvu u kome se pod ovakvim krivičnim djelom smatrao samo ponovljeni loš tretman.[91]
- **SAD** su, 2006. godine, donijele Zakon o reautorizaciji zaštite žrtava trgovine ljudima (TVPRA). U skladu sa TVPRA građani SAD-a se smatraju odgovornim za čin trgovine ljudima ukoliko su kupovali seksualne usluge ili koristili dječju radnu snagu dok su bili članovi mirovne misije ili dok su bili pod ugovorom o zaposlenju u inostranstvu, pri čemu su platu dobijali iz saveznih sredstava. Važno je napomenuti da se ovim zakonom pažnja posvećuje i državljanima SAD-a koji su postali žrtve unutar granica SAD-a, a ne samo tranzicijskim žrtavama, te omogućava bespovratna pomoć lokalnim upravama i NVO-ima kako bi poboljšale usluge koje se nude žrtvama trgovine ljudima.[92]

Sugestije i preporuke za reformu pravosuđa

- Države treba da ratifikuju međunarodna i regionalna podzakonska akta o ljudskim pravima, uključujući CEDAW, te da ispune sve obaveze koje iz njih proizilaze.
- Ustav i zakone treba redovno pregledati kako bi se provjerila njihova usaglašenost sa obavezama proizišlim iz ugovora i podzakonskih akata o ljudskim pravima.
- Trebalo bi da postoje jaki institucionalni mehanizmi kojima će se nadgledati i voditi proces uspostavljanja rodne ravnopravnosti, uključujući tu mehanizme koji postoje u okviru sistema pravosuđa i u sudstvu.
- Trebalo bi uspostaviti mjere kojima će se povećati zastupljenost žena na visokim pozicijama u okviru sudstva, uključujući tu pozicije sudija i tužilaca.
- Razvijene zemlje mogu da finansiraju programe za uspostavljanje rodne pravde u zemljama u postkonfliktnom periodu i zemljama u tranziciji.

6 Ključne preporuke

1. **Planiranje**: Učesnici sa međunarodnog i nacionalnog nivoa treba da promovišu partnerstvo među svim učesnicima procesa reforme pravosuđa (sudstva, policije, kazneno popravnih institucija, tužilaštva, udruženja pravnika, grupa žena i civilnog društva) kako bi se napravila strategija za reformu pravosuđa i plan procjene kojim se obuhvataju rodna pitanja. Kako bi bio održiv, proces reforme pravosuđa, od planiranja i procjene pa do sprovođenja i vrednovanja mora da bude u lokalnom vlasništvu.

2. **Procjena**: Sveobuhvatna procjena sektora pravosuđa treba da obuhvati različita iskustva koja su žene i muškarci imali u vezi sa pristupom institucijama pravosuđa i učešćem u pravosudnom sistemu. Procjenu bi trebalo da sprovode učesnici sa lokalnog nivoa, premda učesnici sa međunarodnog nivoa mogu da pruže korisnu pomoć i tehničku podršku. Kako bi se identifikovali i shvatili izazovi koji su karakteristični za određenu situaciju, uključujući tu i kulturnu praksu, stavove i ponašanja koji mogu da utiču na način na koji se pristupa pravdi, od ključne je važnosti da postoji učešće različitih zainteresovanih strana, uključujući tu grupe žena.

3. Treba bezrezervno pristupiti **Međunarodnim i regionalnim konvencijama o ljudskim pravima**, uključujući Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), ratifikovati ih i sprovoditi.

4. **Treba reformisati zakone i politike** kako bi se obezbijedilo da se u njih uvrste principi nediskriminacije, rodne ravnopravnosti i pozitivne akcije. Posebnu pažnju treba posvetiti zakonima o porodici, braku, zaposlenju, vlasništvu nad zemljom i nasljeđivanju, seksualnom opredjeljenju i rodnom nasilju.

5. **Rodno nasilje:** Treba obezbijediti da se u okviru sistema pravosuđa zabrane, kažnjavaju i pruža pravni lijek za sve oblike rodnog nasilja na način kojim se štite i promovišu prava žrtava. Dokazni postupak i procedura treba da budu revidirani kako bi se omogućilo da oni ne budu zasnovani na stereotipima koji su štetni po žrtve i da ne dovode žrtve ponovo u isti položaj. Treba razmotriti preduzimanje posebnih mjera na rješavanju slučajeva seksualnog nasilja i nasilja u porodici kao što su: osnivanje specijalnih sudova i timova za istragu; centara u kojima se sve potrebno osoblje (policija, tužioci, zdravstveni radnici, savjetnici, itd.) okuplja na jednom mjestu, pod istim krovom; te preduzimanje mjera za zaštitu žrtava i svjedoka.

6. **Pristup pravdi** treba unaprijediti putem programa za pravno opismenjavanje, uz korišćenje pomoćnog pravnog osoblja tamo gdje je to moguće, te pravne pomoći. Ovim programima posebnu pažnju treba posvetiti preprekama na koje žene nailaze kada je u pitanju pristup institucijama pravosuđa, preprekama sa kojima se suočavaju ljudi koji žive u seoskim sredinama, nepismeni ljudi, manjine i oni koji su socijalno marginalizovani.

7. **Tradicionalni pravosudni mehanizmi** treba da budu uvršteni u mjere na sprovođenju reforme pravosuđa i treba ih pomno kontrolisati kako bi se shvatio način na koji oni različito djeluju na muškarce i žene. Treba napraviti promjene kako bi se riješila pitanja zloupotrebe ljudskih prava, uključujući diskriminaciju žena.

8. **Rodne predrasude u sudstvu**: Treba sprovesti mjere kojima će se identifikovati i boriti protiv rodnih predrasuda, uključujući i one od strane sudija, tužioca i osoblja. Svi učesnici sudskog sistema (sudije, tužioci, osoblje, komisije za istinu i pomirenje, tradicionalne starješine, itd.) treba da prođu obuku o rodnim pitanjima, zakonima, obavezama na regionalnom i međunarodnom nivou i, tamo gdje je to primjenjivo, posebnu obuku o rješavanju krivičnih djela seksualnog nasilja i nasilja u porodici.

9. **Reformisanje sudstva** kako bi ono bolje odražavalo društvo kojemu služi. Žene i manjine na višim pozicijama će sudskom sistemu dati dodatni legitimitet i kredibilitet u očima zajednice, a treba primijeniti posebne mjere kako bi se promovisalo njihovo uključenje.

10. **Jačanje nadzora i nadgledanja** načina na koji sistem pravosuđa rješava rodna pitanja i načina na koji se primjenjuju reforme vezane za ostvarivanje rodne pravde.

11. **Kampanje za edukaciju javnosti** kojima će se promijeniti društveni stavovi usljed kojih se i dalje dešava nasilje nad ženama i diskriminacija, mogu da budu dio programa za podučavanje zajednica o njihovim pravima i njima se može pojačati pristup institucijama pravosuđa.

12. **Civilno društvo, uključujući organizacije žena,** treba podržati kao partnere u sistemu pravosuđa i reformi pravosuđa. Civilno društvo igra važnu ulogu u zagovaranju za reformisanje zakona, politike i procedura, u pružanju pravnih usluga i promovisanju pristupa institucijama pravosuđa, kao i kontroli funkcionisanja sistema pravosuđa. Finansiranje i podrška učesnicima iz civilnog društva, kao i stalna obuka radi izgradnje kapaciteta, mogu da budu izuzetno djelotvoran i efikasan metod kojim se podržavaju napori na reformi pravosuđa.

7 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

US National Center for State Courts (koji obezbjeđuje brojne priručnike, smjernice i brošure koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti u sudovima, kao i pitanjima kako postupke u sudnici učiniti jednakim za oba pola) - http://www.ncsconline.org/

Savjet Evrope, *Stop Violence Against Women Website*, (Internet stranica: Zaustavite nasilje nad ženama) http://www.coe.int/t/dg2/equality/ domesticviolencecampaig n/default_en.asp

Međunarodni konzorcijum za pravnu pomoć – http://www.ilac.se

Odjeljenje UN-a za unaprijeđenje položaja žena, internet stranica CEDAW, uključujući državne izvještaje i uputstva za izvještavanje - http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports. htm

Uputstva za praktičnu upotrebu i priručnici

ARC International, ***Gender-Based Violence Legal Aid: A Participatory Toolkit***, (*Pravna pomoć u slučajevim rodnog nasilja: set priručnika za učesnike*) 2005. http://www.arcrelief.org/gbvbooks/cdrom/content/ Book_1_T oolkit/BOOK1.pdf

Nesiah, V., International Centre for Transitional Justice, ***Gender Justice Series, Truth Commissions and Gender: Principles, Policies and Procedures***, (*Rodna pravda, komisije za istinu i rodna pitanja: principi, politike i procedure*) 2006. http://www.ictj.org/static/Gender/GendHandbook. eng.pdf

UN Office on Drugs and Crime, ***Criminal Justice Assessment Toolkit*** (*Set priručnika o procjeni krivičnog prava*). http://www.unodc.org/unodc/criminal_justice_ assessment_toolkit.html

Članci i izvještaji dostupni na internetu

European Women's Lobby, ***Towards a Common European Framework to Monitor Progress in Combating Violence against Women: Proposals for a Policy Framework and Indicators in the areas of budgets, legislation, justice, service provision, training of professionals, civil society, data collection and prevention, and case studies of models and good practice***, (*Na putu ka zajedničkom evropskom okviru za nadgledanje napretka u borbi protiv nasilja nad ženama: Prijedlozi za strateški okvir i pokazatelje u oblasti budžeta, zakonodavstva, pravosuđa, pružanja usluga, obuke profesionalaca, civilnog društva, prikupljanja podataka i sprječavanja, i primjeri iz prakse za modele i dobre prakse*) 2001. http://www.womenlobby.org/SiteResources/data/ MediaArc hive/Publications/BrochUK.pdf

Henderson, K. i Autheman,V., ***Global Best Practices: A Model State of the Judiciary Report; A Strategic Tool for Promoting, Monitoring and Reporting on Judicial Integrity Reform***, (*Globalne najbolje prakse: primjer izvještaja o stanju u sudstvu; Strateško sredstvo za promovisanje, nadgledanje i izvještavanje o reformi pravnog integriteta*) 2004. http://www.ifes.org/publication/20ef1c5bb97b3a464d c4d8b b4da18bac/WhitePaper_6_FINAL.pdf

ILAC, ***Gender Justice in Liberia: the Way Forward***, (*Rodna pravda u Liberiji: put naprijed*) 2006. http://www.ilac.se/sajt/bilder/pdf/Liberia_ Report_2007.pdf

ILAC, ***Building Partnerships for Promoting Gender Justice in Post-Conflict Societies***, (*Izgradnja partnerstva za promociju rodne pravde u postkonfliktnim društvima*) 2005. http://www.ilac.se/sajt/bilder/pdf/B-P-for- Promoting_ Gender_Justice_in_Post- Conflict_Societies_2005. pdf

Molyneux, M., i Razavi, S., ***Gender Justice, Development and Rights***, (*Rodna pravda, razvoj i prava*) 2003. http://www.pogar.org/publications/other/unrisd/ molraz.pdf

Secretary-General's ***In-Depth Study on All Forms of Violence against Women***, (*Detaljna studija generalnog sekretara o svim oblicima nasilja nad ženama*), 6. juli 2006, A/61/122/Add.1. http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/ N06/419/74/PD F/N0641974.pdf?OpenElement

World Bank, ***Gender Justice and Truth Commissions***, (Svjetska banka, *Rodna pravda i Komisije za istinu*) 2006. http://siteresources.worldbank.org/ INTLAWJUSTINST/Res ources/GJTClayoutrevised. pdf

Knjige i ostala izdanja dostupna na internetu

Gender Justice in Post-Conflict Countries in East, Central and Southern Africa, African Women for Peace, (*Rodna pravda u postkonfliktnim zemljama u istočnoj, centralnoj i južnoj Africi, Žene Afrike za mir*) *Advocacy Magazine* – specijalno izdanje, sept. 2005.

FUSNOTE

[1] Bendoit, B. i Hall Martinez, K., 'Ending Impunity for Gender Crimes under the International Criminal Court', („Obustavljanje nedodirljivosti za rodna krivična djela pod Međunarodnim krivičnim sudom") *Brown Journal of World Affairs*, izdanje 6, str. 65-85.

[2] Ferencz, B.B.,The Coming of International Law and Order, (Dolazak međunarodnog zakona i reda), *Whole Earth Papers*, br. 14, nov. 1980, Global Education Associates. http://www.benferencz.org/arts/14.html

[3] Organizacija za ekonomsku saradnju i bezbjednost. *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice,* (Priručnik OECD DAC o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi). Nacrt. (OECD, 2007: Pariz), str.182.

[4] O'Neill, W.G., 2004, 'Reform of Law Enforcement Agencies and the Judiciary', („Reforma agencija za sprovođenje zakona i sudstva"), ICHRP radni dokument, str.13.

[5] Quast, S., Rule of Law in Post-Conflict Societies: What is the Role of the International Community?, (Vladavina prava u postkonfliktnim društvima: Koja je uloga međunarodne zajednice?"), 39 New England Law Review 45 (2004) str. 48.

[6] UN dokument A/55/985–S/2001/574, stav 100.

[7] Savjet UN-a za ekonomiju i društvo, Izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the United Nations System,* (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih tijela u sistemu Ujedinjenih nacija: Integracija rodnih perspektiva u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija), 12. juni 1997.

[8] UN, A/CONF.177/20, §124(g).

[9] Generalna skupština UN-a, *Crime Prevention and Criminal Justice Measures to Eliminate Violence against Women,* (Sprječavanje zločina i mjere krivičnog prava za eliminaciju nasilja nad ženama) A/RES/52/86, 2 feb. 1998, §7(c).

[10] Prilagođeno iz UN dokument E/CN.4/1995/42, stav 72.

[11] Prilagođeno iz Izvještaja specijalnog izvjestioca, Radika Komarasvamija, o nasilju u porodici iz 1999. godine, UN dokument E/CN.4/1999/68, stav 25.

[12] Sudstvo Engleske i Velsa, 'Statistics – Women Judges in Post', („Statistika – žene sudije na službi"). 1. april 2007. http://www.judiciary.gov.uk/keyfacts/statistics/women.htm

[13] ILO saopštenje za medije, 'In the Observance of Kartini's Day: ILO: Gender Balance in Judiciary is Crucial for New Industrial Relations Court', („U spomen na Dan Kartine: ILO: Rodna ravnoteža u sudstvu je od ključnog značaja za novi privredni sud"), 21. april 2004. http://www2.ilo.org/public/english/region/asro/jakarta/download/10wirc.pdf

[14] Formisano, M. i Moghadam, V., 'Women in the Judiciary in Latin America: An Overview of Progress and Gaps', („Žene u pravosuđu Južne Amerike: pregled ostvarenog napretka i propusta"), SHS Paper in Women's Studies/Gender Research, (UNESCO), 2005, str. 9. http://portal.unesco.org/shs/fr/files/8977/11320528881Women_in_Judiciary_in_Latin_America.pdf/Women%2Bin%2BJudiciary%2Bin%2BLatin%2BAmerica

[15] Međuparlamentarna unija, *Women in Politics: 2005,* (Žene u politici: 2005.) (IPU i UN DPI: Ženeva), jan. 2005.

[16] Prilagođeno iz govora sudije Lusi Maiula, Viši sud, Južna Afrika, *Gender, Culture and the Law: The Challenges of a Diverse Society: A South African Perspective, (*Rodna pitanja, kultura i zakon: Izazovi u raznorodnom društvu: južnoafrička perspektiva), održanom na 8. godišnjoj konferenciji Međunarodnog udruženja sudija od 3-7. maja 2006.

[17] Konferencija o rodnoj pravdi u zemljama u postkonfliktnom periodu, Njujork, Njujork, 15-17. sept. 2004.

[18] Dr. Askin, K. D., 'Comfort Women: Shifting Shame and Stigma from Victim to Victimizers,' („Bezbjednost žena: preusmjeravanje sramote i stigme sa žrtve na zlostavljača") *International Criminal Law Review,* 2001, str. 7-8.

[19] Seksualno i rodno nasilje nad izbjeglicama, povratnicima i interno raseljenim licima: smjernice za sprječavanje i odgovor, maj 2003, Komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice, http://www.rhrc.org/pdf/gl_sgbv03.pdf

[20] Anna S. Sussman, A.S .,'"Burundians Say Peace Must Include Tough Rape Laws', („Burundijci kažu mir mora uključivati stroge zakone o silovanju") Women's Enews, 13. sept. 2007. www.womensenews.org

[21] Izvještaj sa Konferencije o rodnoj pravdi u zemljama u postkonfliktnom periodu na temu: „Žene su potrebne miru, a ženama je potrebna pravda", 15-17. sept. 2004, izdato kao UN dokument S/2004/862, stav 9.

[22] Rhen i Johnson Sirleaf, E., *Women, War, Peace*, (Žene, rat, mir) 2002, str. 92

[23] Saopštenje za medije: „Dvanaest afričkih lidera je dobilo crvene kartone na dan prava žena na samitu Afričke unije u Kartumu u Sudanu". Internet sajt Solidarnosti za prava žena Afrike, 20. jan. 2006.

[24] The La'o Hamutuk Bulletin, tom 2, br. 5. avg. 2001, Tema broja: Žene i rekonstrukcija Istočnog Timora. http://members.pcug.org.au/~wildwood/01augwomen.htm

[25] Rhen i Johnson Sirleaf,E., *Women War Peace*, (Žene, rat, mir) 2002, str.135.

[26] Međunarodno udruženje žena sudija, '*Jurisprudence of Equality Program Decisions*', („Pravna nauka o odlukama programa jednakosti") http://www.iawj.org/jep/jep.asp

[27] UNIFEM, *Not a Minute More, Ending Violence Against Women*, (Ni minut više, okončavanje nasilja nad ženama) 2003, str. 39.

[28] Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector,* (Seksualno nasilje u oružanom sukobu: globalni pregled i implikacije na sektor bezbjednosti), (DCAF: Ženeva), 2007, str.162.

[29] ILAC i Ministarstvo za pitanja žena i prava žena Haitija, 'Gender Justice, Best Practices', („Rodna pravda, najbolje prakse), sept. 2007. http://www.rwi.lu.se/pdf/publications/reports/genderjustice.pdf

[30] Wallenberg, R., Institut za ljudska prava, Najbolje prakse rodne pravde, 2007 www.ilac.se

[31] Human Right Watch*, On International Day against Homophobia, Violations Mixed With Victories,* (Na međunarodni dan borbe protiv homofobije, Nasilja izmješana sa pobjedama), Njujork, 17. maj 2006. http://hrw.org/english/docs/2006/05/17/global13393.htm

[32] Rezolucija Evropskog parlamenta od 26. aprila 2007. o homofobiji u Evropi, P6_TA-PROV(2007)0167, Član (3) i Član (8). http://www.lifesite.net/ldn/2007/apr/070428a.html

[33] *Fraser v Children's Court*, (Frajzer protiv Suda za prava djece), Sjeverna Pretorija i ostali, 1997(2) BCLR 163 (CC).

[34] Cotula, L., Gender and Law: Women's Rights in Agriculture, (Rodna pitanja i zakon: Prava žena u poljoprivredi), (FAO Legal Office, Food and Agriculture Office of the United States: Rim), 2000.

[35] Detaljno istraživanje o svim oblicima nasilja nad ženama, Izvještaj generalnog sekretara UN-a (6. jul 2006.), UN dokument A/61/122/Add.1, pasus 294.

[36] Cotula, L., Gender and Law: Women's Rights in Agriculture, (Rodna pitanja i zakon: Prava žena u poljoprivredi), (FAO Legal Office, Food and Agriculture Office of the United States: Rim), 2000.

[37] Detaljno istraživanje o svim oblicima nasilja nad ženama, Izvještaj generalnog sekretara UN-a (6. jul 2006.), UN dokument -A/61/122/Add.1, pasus 294.

[38] Cotula, L., Gender and Law: Women's Rights in Agriculture, (Rodna pitanja i zakon: Prava žena u poljoprivredi), (FAO Legal Office, Food and Agriculture Office of the United States: Rim), 2000.

[39] Sussman, A.S.,'Burundians Say Peace Must Include Tough Rape Laws', („Burundijci kažu mir mora uključivati stroge zakone o silovanju"), Women's Enews 13. sept. 2007.

[40] ABA ROL Inicijativa za procjenu CEDAW-a u Rusiji. http://www.abanet.org/ceeli/publications/cedaw/cedaw_Russia.pdf

[41] *Izvještaj sa četvrte Svjetske konferencije o ženama*, Peking 4-15. sept. 1995. (UN publication, Sales No. E.96.IV.13), pasus 124 (g).

[42] Pravilnik o dokaznom postupku Međunarodnog krivičnog suda. http://www.icc-cpi.int/library/about/officialjournal/basicdocuments/rules(e).pdf

[43] Thuthuzela Care Centres, *The Country's Anti-rape Strategy Improves Perpetrators Conviction Rates,* („Državna strategija za suzbijanje silovanja povećava stepen osuđenih počinilaca krivičnog djela), *8. maj 2006.* http://www.npa.gov.za/ReadContent407.aspx

[44] "Nasilje nad ženama u Južnoj Americi i na Karibima 1990.-2000.: decenijska procjena", Regionalni prikaz koji je pripremila Guerrero-Caviedes, E., str. 3- 7.

[45] Treći i četvrti periodični izvještaj država članica CEDAW Odboru, Bangladeš, CEDAW/C/BGD/3-4. april 1997., Odjeljak 2.4, napomena 22.

[46] Više informacija o dobroj praksi inicijative Porodičnih pravosudnih centara, feb. 2007. http://www.usdoj.gov/ovw/pfjci.htm. Takođe http://www.nyc.gov/html/ocdv/html/fjc/fjc.shtml za informacije u vezi sa centrom u Njujorku.

[47] Republika Liberija, Nacionalni akcioni plan za sprječavanje i upravljanje rodnim nasiljem u Liberiji, novembar 2006, str. 29. www.gbvtf-liberia.org
[48] Američka advokatska komora, Gender Issues Programs, 'Improving Women's Access to the Legal System', (Programi o rodnim pitanjima, „Poboljšati pristup žena sistemu pravosuđa"), na internet adresi http://www.abanet.org/rol/programs/resource_gender_issues.html
[49] Američka advokatska komora.
[50] Partnerstvo u rješavanju zločina iz mržnje. http://tandis.odihr.pl/index.php?p=ki-ho. Takođe, Izgradnja samopouzdanja zajednice, Garda Gay Liaison News. http://www.glen.ie/press/docs/Garda%20news%20Press%20Re ady.pdf
[51] Govor Ksanane Gusmao, predsjednika Istočnog Timor, 27. jun 2003. www.asiafoundation.org
[52] Cotula, L., Gender and the Law – Women's Rights in Agriculture, (Rodna pitanja i zakon: Prava žena u poljoprivredi), (FAO legal office, Food and Agriculture Organization of the United States: Rim), 2000.
[53] Ured visokog komesara UN-a za izbjeglice, 2006, 14; International Alert and Women Waging Peace 2004, str.8; Mobekk, E., 'Transitional Justice and Security Sector Reform: Enabling Sustainable Peace', („Tranzicijska pravda reforma sektora bezbjednosti: omogućavanje održivog mira"), *Vanredni izvještaj DCAF-a* 13, str.51-52, 2006.
[54] Da Costa, R., 'The Administration of Justice in Refugee Camps: a Study of Practice', („Sprovođenje pravde u izbjegličkim kampovima: praktična studija"), *UNHCR Legal and Protection Policy Research Series*, PPLA/2006/01), 2006, str.43.
[55] Da Costa, R., 'The Administration of Justice in Refugee Camps: A Study of Practice', („Sprovođenje pravde u izbjegličkim kampovima: praktična studija"), *UNHCR Legal and Protection Policy Research Series*, PPLA/2006/01), str.44-45, 2006.
[56] Wojkowska, E., Doing Justice: How Informal Justice Systems can Contribute, (Sprovođenje pravde: kako neformalni pravosudni sistem mogu doprinijeti), UNDP 2006, str. 40. www.undp.org/oslocentre/docs07/DoingJusticeEwaWojkowska130307.pdf
[57] Wojkowska, str. 33.
[58] Wojkowska, str. 32.
[59] Shafran, L. H. i Winkler, N.J., Operating a Task Force on Gender Bias in the Courts: A Manual for Actions, (Rukovođenje Radnom grupom za rodne predrasude u sudovima: priručnik za akciju), (The Foundation for Women Judges: Vašington), 1986.
[60] Detaljno istraživanje o svim oblicima nasilja nad ženama, Izvještaj generalnog sekretara (6. jul 2006), UN dokument A/61/122/Add.1.
[61] program UN-a za razvoj, *Women's Issues Now Part of Legal Training in Nepal,* (Pitanja žena sada su dio pravne obuke u Nepalu), 5. april 2006. http://content.undp.org/go/newsroom/april-2006/womens-legal- training-nepal-20060405.en?categoryID=349423
[62] UNIFEM izvještaj o situaciji u Avganistanu za2007. godinu. www.unama-afg.org/docs/_UN-Docs/_fact- sheets/07mayUNIFEM-fact-sheet.pdf
[63] Izvještaj o stanju u zemlji – Tunis 2006., Freedom House. www.Freedomhouse.org
[64] Ertürk, Y. (profesor), specijalni izvjestilac Savjeta za ljudska prava o nasilju nad ženama, Komisija za status žena, Pedestprva sjednica u Njujorku, 26. feb. – 9. mart 2007, Panel diskusija o 'Emerging Issues, Trends and New Approaches to Issues Affecting the Situation of Women or Equality Between Women and Men', („Novim pitanjima, trendovima i pristupima pitanja koja utiču na situaciju u kojoj se nalaze žene ili jednakosti žena i muškaraca"), 1. mart 2007, str. 4.
[65] Nacionalna komisija za žene.http://ncw.nic.in/
[66] Harsano, I., Indonesia`s National Machinery for Gender Justice: Komnas Perempuan and its Monitoring and Oversight Role, (Državni aparat za rodnu pravdu Indonezije: Komnas Perempuan i njegova uloga u nadgledanju i nadzoru), dec. 2005 (ažurirano 4. jan. 2006) http://www.ubphununcfaw.gov.vn/?lang=E&func=newsdt&catid=220&newsid=1450&MN=198
[67] Komisija za jednakost polova, komesar Siqwana- Ndulo, N., juli 2001 http://www.cge.org.za/userfiles/documents/CGEbyNdulospeech.pdf
[68] ABA ROL Inicijativa za procjenu CEDAW-ahttp://www.abanet.org/rol/publications/cedaw_assessment_tool.shtml
[69] Detaljno istraživanje o svim oblicima nasilja nad ženama, Izvještaj generalnog sekretara (6. jul 2006), UN dokument A/61/122/Add.1, pasus. 299.
[70] Detaljno istraživanje o svim oblicima nasilja nad ženama, Izvještaj generalnog sekretara (6. jul 2006), UN dokument A/61/122/Add.1, pasus. 299.
[71] Sida Saopštenje za štampu *MTV i Sida u kampanji protiv trgovine ljudima,* 21. april 2006. http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=118&language=en_US.
[72] Barker, G., (Instituto Promundo: Brazil), *The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality*, (Uloga muškaraca, mladića i dječaka u postizanju rodne jednakosti), izjava dostavljena na pedesetprvoj sjednici Komisije o položaju žena, Njujork, 26. februar – 9. mart 2007, str. 4.
[73] Rhen i Johnson Sirleaf, E., *Women, War and Peace*, (Žene, rat i mir) 2002, str. 92.
[74] Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for The Security Sector,* (Seksualno nasilje u oružanom sukobu: globalni pregled i implikacije na sektor bezbjednosti), (DCAF: Ženeva), 2007.
[75] Rhen i Johnson Sirleaf, str. 97.
[76] Međunarodni centar za tranzicijsku pravdu, Brošura o rodnim pitanjima. http://www.ictj.org/static/Gender/GendHandbook.eng.pdf
[77] *Statut Specijalnog suda za Sijera Leone,* Član 1.1. http://www.sc-sl.org/scsl-statute.html
[78] Nowrojee, B., 'Your Justice is Too Slow': Will the ICTR Fail Rwanda's Rape Victims?' („Vaša pravda je prespora: Da li će MKSR iznevjeriti žrtve silovanja u Ruandi?"), *Vanredni izvještaj UNRISD-a* 10, nov. 2005, str. 88.
[79] *Statut Specijalnog suda za Sijera Leone* (2000), Član 2(g), str.15.
[80] Nowrojee, B., 'Your Justice is Too Slow: Will the ICTR Fail Rwanda's Rape Victims?' („Vaša pravda je prespora: Da li će MKSR iznevjeriti žrtve silovanja u Ruandi?"), *Vanredni izvještaj UNRISD-a* 10, (nov. 2005), str. 99-100; Nowrojee, B., novembar 2004, str. 25-27.
[81] Nowrojee, B., 'We Can Do Better: Investigating and Prosecuting International Crimes of Sexual Violence', („Mi možemo bolje: Provođenje istrage i krivično gonjenje od strane Međunarodnih krivičnih sudova"), Kolokvijum tužioca Međunarodnih krivičnih sudova, Aruša, Tanzanija, 25.-27. nov. 2004.
[82] Rubio-Marín, R., Univerzitet u Sevilji, citirano u Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for The Security Sector,* (Seksualno nasilje u oružanom sukobu: globalni pregled i implikacije na sektor bezbjednosti), (DCAF: Ženeva), 2007, str. 158.
[83] Rubio-Marín, R., Univerzitet u Sevilji, citirano u Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for The Security Sector,* (Seksualno nasilje u oružanom sukobu: globalni pregled i implikacije na sektor bezbjednosti), (DCAF: Ženeva), 2007, str. 158.
[84] Sijera Leone, Zakon o Komisiji za istinu i pomirenje (2000) Dio III, Član 2b.
[85] Komisija za istinu i pomirenje, Sijera Leone, *Witness to Truth: Report of the Truth & Reconciliation Commission,* (Svjedok istine: Izvještaj Komisije za istinu i pomirenje), tom 3b, poglavlje 3, (2004).
[86] *Mantilla, J., Rodni program, Pravna podjela Komisije za istinu i pomirenje Perua (CVR)* http://www.womenwarpeace.org/issues/justice/justice.htm
[87] De Greiff, P., *The Handbook of Reparations*, (Priručnik o odštetama) (Oxford University Press: Oksford), 2006, str.2.
[88] Rubio-Marín, R., Univerzitet u Sevilji, citirano u Bastick, M., Grimm, K .i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for The Security Sector,* (Seksualno nasilje u oružanom sukobu: globalni pregled i implikacije na sektor bezbjednosti), (DCAF: Ženeva), 2007, str. 162.
[89] Akcioni program EU za borbu protiv diskriminacije, 2001-2006. http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l33113.htm
[90] Bourassa, K. i Varnell, J., D's 3 Parents: ABC's of family law updated Children of Same-Sex Marriages can have 3rd Parent (Tri D-ijeva roditelja: ažuriran ABC porodičnog zakona – Djeca iz istospolnih brakova mogu imati trećeg roditelja). www.equalmarriage.ca
[91] Zakonodavstvo u zemljama članicama Savjeta Evrope o borbi protiv nasilja nad ženama, tom II, Generalni direktorat za ljudska prava, Strazbur, jan. 2007., str. 100
[92] Zakon o reautorizaciji zaštite za žrtve trgovine ljudima, 2005, H.R.972.http://www.state.gov/g/tip/rls/61106.htm

Reforma pravosuđa i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu pravosuđa?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu pravosuđa?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za reformu pravosuđa

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u***. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu pravosuđa?

Reforma pravosuđa obuhvata ne samo reformu zakona već i razvoj politika, procedura i mehanizama za praktičnu primjenu zakona i ravnopravni pristup pravosudnom sistemu. Ciljevi reforme pravosuđa obuhvataju razvoj: ustava i zakona koji su utemeljeni na međunarodnim standardima i instrumentima za zaštitu ljudskih prava; djelotvornog, odgovornog i nepristrasnog sudstva, integrisanog pristupa krivičnom pravosuđu; i mehanizama za vršenje nadzora nad pravosudnim sistemom.[1]

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanja i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Reforma diskriminatorskih zakona i promovisanje ljudskih prava

- Mnoge zemlje imaju zakone koji su suviše diskriminatorski kada su u pitanju zemljišna svojina, nasljeđivanje (vidi Odjeljak 1), rodno nasilje (RN), starateljstvo nad djecom, zapošljavanje i druga pitanja. Diskriminatorski zakoni i propisi treba da se reformišu u skladu sa međunarodnim zakonom o ljudskim pravima.

Djelotvorno, nediskriminatorsko pružanje usluga u sistemu pravosuđa

- Stereotipi, diskriminatorsko ponašanje i proceduralne prepreke ne smiju da narušavaju pružanje usluga u pravosuđu. Cjelokupno osoblje u pravosuđu treba da prođe obuku o rodnim pitanjima, uključujući odgovarajuće reagovanje na nasilje u porodici i diskriminaciju na osnovu pola ili seksualnog opredjeljenja.
- Da bi se okončalo nekažnjavanje RN-a, sudije treba da prođu kroz obuku o rodnim pitanjima u međunarodnom i nacionalnom zakonodavstvu.

Obezbjeđivanje ravnopravnog pristupa sistemu pravosuđa

- Muškarci i žene imaju pravo na ravnopravan pristup sistemu pravosuđa putem sudova, mehanizama tranzicijske pravde, tradicionalnih/običajnih sistema i alternativnog rješavanja sporova. Međutim, postoje mnoge prepreke za pristup žena pravosuđu koje, između ostalog, obuhvataju: nepoznavanje zakonskih prava, korupciju, strah od svjedočenja, nedostatak sredstava, jezičke barijere i nedostatak pomoći kod staranja o djeci.

instraw united nations Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Prevazilaženje diskriminacije u praksi nasljeđivanja u Keniji

Džejn Vatiri je tražila od suda da joj dodijeli pola zemljišne parcele koja je pripadala njenom pokojnom ocu, a na kojoj je živjela sa svoje četvoro djece. Njen brat se pobunio, uz argument da je on obrađivao veći dio zemlje tokom očevog života nego njegova sestra i da, stoga, on ima pravo na veći dio parcele.

Predsjednik Osnovnog suda H. A. Omondi je zaključio da po običajnom pravu Kikujua, neudata žena poput Vatiri nema jednako pravo nasljedstva jer se od nje očekuje da će se udati. Sudija Omondi je smatrao da ova običajna odredba diskriminiše žene i da je u suprotnosti sa odjeljkom 82 (1) kenijskog Ustava, koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola. Ona je, takođe, u suprotnosti sa Članom 18(3) Banjuli povelje i Članom 15(1)-(3) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), kojima se garantuje pravna jednakost muškaraca i žena. U skladu sa ovim, sudija Omondi je donio presudu da se Vatiri i njenom bratu očevo imanje podijeli na jednake djelove.[2]

Reprezentativan i legitiman sektor pravosuđa

- Ukoliko je namjera da sektor pravosuđa stekne kredibilitet i povjerenje u očima zajednice, svi učesnici u društvu, uključujući i žene, treba da budu uključeni u proces reforme koji treba da izađe u susret njihovim potrebama.
- U cilju povećanja legitimiteta, osoblje u sektoru pravosuđa treba da odražava strukturu stanovništva kome služi. Trenutno su žene neodovoljno zastupljene na mnogim pozicijama u sistemu pravosuđa, uključujući pozicije sudija i advokata.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative za integraciju rodnih pitanja u reformu sistema pravosuđa nije samo stvar operativne efektivnosti, već je neophodna radi postupanja u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW, 1979.)
- *Rezoluciju 52/86 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o sprječavanju krivičnih djela i o mjerama iz oblasti krivičnog pravosuđa zarad eliminisanja nasilja nad ženama* (1998.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu pravosuđa?

Rodno odgovorna reforma zakona

- Pristupanje svim međunarodnim i regionalnim ugovorima i konvencijama o ljudskim pravima i njihova ratifikacija.
- Reforma ustava kako bi se njime garantovali jednako uživanje ljudskih prava i rodna ravnopravnost i zabranili rodna diskriminacija i nasilje.
- Revizija postojećeg nacionalnog zakonodavstva i usvajanje novih zakona kojima se zabranjuju rodna diskriminacija i nasilje.
- Preispitivanje tradicionalnih pravosudnih mehanizama kako bi se obezbijedilo da podržavaju osnovna ljudska prava, uključujući i prava žena.

Nediskriminatorske procedure i prakse

- Temeljito proučavanje sudskih procedura i praksi kako bi se obezbijedilo da se njima ne diskriminišu žene ili druge društvene grupe.

Posebne mjere za rješavanje RN-a

- Uvođenje posebnih mjera za zaštitu svjedoka i žrtava seksualnog nasilja i nasilja u porodici i povećanje broja slučajeva koji su izvedeni pred sud. Posebne mjere mogu obuhvatiti rodno osjetljivi način prikupljanja i predstavljanja dokaza i procedure koje se ne zasnivaju na štetnim stereotipima kojima se žrtve ponovo dovode ugrožavaju (vidi Odjeljak 2).

Obuka o rodnoj ravnopravnosti

- Organizovanje obuke o ženskim pravima (na osnovu nacionalnih, regionalnih i međunarodnih zakona i obaveza), zakonskim procedurama koji se odnose na RN, te „rodnom" uticaju sistema pravosuđa na sve učesnike u okviru sektora pravosuđa, uključujući: sudije, tužioce, branioce, privatne advokate, osoblje u sudovima, policiju i pomoćno pravno osoblje.

Pristup institucijama pravosuđa

- Angažovanje pomoćnog pravnog osoblja na izgradnji pravne pismenosti među stanovništvom uopšte, tako što će podučavati stanovništvo kako da pristupe sistemu pravosuđa, koja su njihova zakonska prava, te kako da iskoriste raspoloživa pravna sredstva.
- Pružanje pravne pomoći marginalizovanim grupama stanovništva, uključujući žene.
- Pružanje podrške organizacijama civilnog društva (OCD), uključujući organizacije žena, koje omogućavaju lakši pristup sistemu pravosuđa (vidi Odjeljak 3).

Odjeljak 2 | Posebni mehanizmi za žrtve seksualnog nasilja u Južnoj Africi

Kao odgovor na nisku stopu donijetih presuda, u Južnoj Africi su osnovani Sudovi za seksualne prekršaje i Tutuzela centri. Sudovi za seksualne prekršaje su specijalizovani sudovi koji imaju zadatak da usmjere proces krivične obrade slučajeva seksualnog zlostavljanja; cjelokupno osoblje je posebno obučeno kako bi se bavilo rješavanjem seksualnih prekršaja. Tutuzela centri, tj. „centri za utjehu", se nalaze u sklopu ovih sudova i služe kao služba koja pruža sve usluge žrtvama silovanja. Centrom upravlja menadžer projekta, a on obezbjeđuje policijske usluge, zdravstvenu zaštitu, savjetovanje i pravne usluge, sve na istom mjestu, što omogućava bolje upravljanje slučajevima silovanja. Stopa presuda u ovim slučajevima je porasla na 75–95%, a tipičan slučaj se sada riješi za 6 mjeseci od datuma podnošenja prve prijave. Prije nego što su osnovani ovi centri, u prosjeku je trebalo od 18 mjeseci do 2 godine da se riješi jedan ovakav slučaj.[3]

Reprezentativni sektor pravosuđa

- Promovisanje jednake zastupljenosti žena i muškaraca u sistemu pravosuđa putem inicijativa za veće angažovanje, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena. U nekim slučajevima neophodno je uvođenje privremenih posebnih mjera, ili pozitivne akcije, poput stipendija za studiranje prava ili kvota kako bi se ubrzao napredak ka postizanju jednake zastupljenosti (vidi Odjeljak 4).

Nadzor i nadgledanje

- Uključivanje ključnih učesnika iz pravosuđa, tužilaštva, udruženja pravnika, policije, zatvora, civilnog društva, mreža organizacija žena i NVO-a u procese reforme pravosuđa.
- Jačanje rodno odgovornih mehanizama međunarodnog i nacionalnog nadzora i nadgledanja, te onog koje sprovodi civilno društvo. Na primjer, nacionalno udruženje žena ili radna grupa o rodnim predrasudama u sudovima mogu svojim radom sistem pravosuđa držati odgovornim za eliminaciju rodnih predrasuda u sudovima, diskriminaciju u sudskim procesima ili za neadekvatno krivično gonjenje slučajeva RN-a.

U Priručniku 4 možete naći i ...

- „Devet pravila za rodna pitanja i reformu pravosuđa“
- Najbolje prakse u pravnom definisanju i klasifikovanju silovanja kao krivičnog djela
- Sugestije za osnivanje radne grupe o rodnim predrasudama u sudovima
- Dobre prakse kod upotrebe tradicionalnih pravosudnih mehanizama
- Sugestije za integrisanje rodnih pitanja u rad Komisija za istinu i pomirenje

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Postkonfliktni period predstavlja jedinstvenu mogućnost za usvajanje strategija za ponovno uspostavljanje vladavine prava i promovisanje rodne ravnopravnosti u okviru sektora pravosuđa, kao i za direktno učešće žena u čitavom procesu reforme sistema pravosuđa. Mirovni proces i tranzicija iz konflikta jesu strateške polazne tačke za promovisanje odgovornosti za RN i diskriminaciju. Mehanizmi tranzicijske pravde, poput *ad hoc* krivičnih tribunala, komisija za istinu i pomirenje i programa za davanje odštete žrtvama, često su važni faktori u ovom poduhvatu.

Izazovi integracije rodnih pitanja

- Sudstvo često loše funkcioniše, njegova nezavisnost je kompromitovana, a podložno je i korupciji.
- U mnogim konfliktima se javlja masovno seksualno nasilje nad ženama, djevojkama i djevojčicama, ali i nad muškarcima, mladićima i dječacima, što treba posebno obraditi u postkonfliktnoj reformi sistema pravosuđa.[6] Seksualno nasilje i nasilje u porodici se obično nastavljaju po povećanoj stopi i poslije konflikta; pravosudni mehanizmi za rješavanje RN-a su hitan prioritet.
- Policija i kazneni sistem su dio problema: policija nema ni kapaciteta ni volje da djelotvorno reaguje na slučajeve RN-a, a zatvori su često prepuni i u njima sve vrvi od zlostavljanja.
- Šira javnost, a posebno žene, često nemaju povjerenja u sistem pravosuđa.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Možda postoji više političke volje u međunarodnoj zajednici, međunarodnim organizacijama i novoosnovanim vladama za investiranje u rodno odgovoran proces reforme sistema pravosuđa.
- Procesi izgradnje mira mogu stvoriti polazne tačke za direktno učešće žena i drugih zainteresovanih strana u procesu reforme pravosuđa, te im omogućiti da izraze svoje potrebe i prioritete.
- Procesi reforme sistema pravosuđa otvaraju mogućnosti za obezbjeđivanje obuke o rodnoj ravnopravnosti i veće angažovanje žena i drugih nedovoljno zastupljenih grupa.
- Možda postoji široko rasprostranjena podrška za uspostavljanje mehanizama tranzicijske pravde koji omogućavaju uključivanje rodnih pitanja, te djelotvorno krivično gonjenje počinilaca RN-a.

Odjeljak 3 | Bolji pristup institucijama pravosuđa i bolje informisanje javnosti u Istočnom Timoru

U Istočnom Timoru, Fokupers je nevladina organizacija koja je obezbijedila pristupačne usluge pravne pomoći ženama žrtvama i koja radi na boljem informisanju javnosti o nasilju u porodici i zakonskim pravima žena. Njihove informativne brošure se distribuiraju prožaocima usluga, vjerskim institucijama, vladinim agencijama i zakonodavcima.[4]

Odjeljak 4 | Više žena sudija u Evropskom sudu za ljudska prava

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u svojoj Rezoluciji 1366 (2004.) donijela je odluku da više neće razmatrati liste kandidata za Evropski sud za ljudska prava na kojima se ne nalazi bar jedan kandidat svakog pola. Ovo pravilo je izmijenjeno godinu dana kasnije da bi se dopustile istopolne liste kandidata, pod uslovom da predstavljaju onaj pol koji je nedovoljno zastupljen u Sudu (trenutno su to žene). Kada je ova mjera usvojena, odnos žena sudija prema muškarcima sudijama bio je 11 prema 32: žene su brojčano činile samo 26% sastava Suda. Od aprila 2007. godine, situacija se neznatno popravila: 14 žena sudija naspram 32 muškarca sudije: žene su brojčano činile 30% sastava Suda.[5]

Pitanja vezana za reformu pravosuđa

Jedan od najboljih načina za utvrđivanje polaznih tačaka, prednosti i mana za integraciju rodne perspektive u reformu pravosuđa jeste da se sprovede procjena. U daljem tekstu dati su primjeri pitanja koja se odnose na rodna pitanja, a koja bi mogla pomoći pri sprovođenju kompletnije procjene, nadgledanje i vrednovanja pravosudnog sistema.

- Koji su međunarodni i regionalni podzakonski akti o ljudskim pravima ratifikovani?
- Da li su ustav i nacionalni zakoni usklađeni sa međunarodnim i regionalnim obavezama u vezi sa poštovanjem ljudskih prava, te u vezi sa rodnom ravnopravnošću i RN-om?
- Da li tradicionalni i vjerski zakoni i običaji sadrže diskriminatorske prakse?
- Da li postoje adekvatni zakoni za sprječavanje diskriminacije – npr. zakoni kojima se zabranjuje sljedeće: diskriminacija žena i muškaraca sa HIV-om/sidom; diskriminacija ili otpuštanje sa posla zbog trudnoće, porodiljskog odsustva ili braka; i seksualno uznemiravanje na radnom mjestu?
- Da li postoji de facto i/ili de jure diskriminacija u zakonima ili u načinu na koji se oni primjenjuju?
- Da li žene i muškarci, i u gradskim i u seoskim sredinama, imaju potpun i jednak pristup institucijama pravosuđa?
- Da li postoje rodno odgovorni programi pravnog opismenjavanja?
- Da li su slučajevi RN-a adekvatno procesuirani i sankcionisani? Da li postoje posebni mehanizmi za zaštitu i pružanje pomoći svjedocima i žrtvama?
- Da li je cjelokupno osoblje u sistemu pravosuđa prošlo odgovarajuću obuku o rodnoj ravnopravnosti?
- Da li ženski počinioci krivičnog djela imaju jednak pristup alternativama za izdržavanje zatvorske kazne?
- Da li je budžet u sektoru pravosuđa rodno odgovoran, da li uključuje finansiranja obuke za ostvarivanje rodne ravnopravnosti ili pravne pomoći ženama?
- Da li postoje politike i procedure za povećanje jednake zastupljenosti muškaraca i žena u sistemu pravosuđa?
- Da li su OCD, uključujući i grupe žena, u potpunosti uključene u procese reforme pravosuđa i u rad tijela za nadzor i nadgledanje?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW. *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

ARC International – ***Gender-Based Violence Legal Aid: A Participatory Toolkit***, *(Pravna pomoć u slučajevima rodnog nasilja: set priručnika za učesnike)* 2005.

ILAC – ***Building Partnerships for Promoting Gender Justice in Post-Conflict Societies***, *(Izgradnja partnerstva za promociju rodne pravde u postkonfliktnim društvima)* 2005.

Molyneux, M. i Razavi, S. – ***Gender Justice, Development and Rights***, *(Rodna pravda, razvoj i prava)* 2003.

Nesiah, V., International Centre for Transitional Justice – ***Gender Justice Series, Truth Commissions and Gender: Principles, Policies and Procedures***, *(Rodna pravda, komisije za istinu i rodna pitanja: principi, politike i procedure)* 2006.

OECD DAC – ***OECD DAC Handbook on Security System Reform – Supporting Security and Justice***, *(Priručnik OECD DAC o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi)* 2007.

Texas Center for Legal Ethics and Professionalism – ***Guidelines for Gender Neutral Courtroom Procedures***, *(Smjernice za rodno neutralne procedure u sudnici)* 2001.

UNDOC – ***Criminal Justice Assessment Toolkit***, *(Set priručnika o procjeni krivičnog prava)* 2006.

World Bank – ***Gender Justice and Truth Commissions***, *(Rodna pravda i Komisije za istinu)* 2006.

Organizacije

International Legal Assistance Consortium – www.ilac.se

ICTJ – www.ictj.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je priredila Nađa Nieri iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 4 autorice Šelbi Kvast.

[1] Organisation for Economic Co-operation and Security, *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice, (Priručnik OECD DAC o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi)*, Nacrt, (OECD: Pariz), 2007, str. 182.
[2] International Association of Women Judges, '*Jurisprudence of Equality Program Decisions.*' *(„Pravna nauka o programskim odlukama o jednakosti")* http://www.iawj.org/jep/jep.asp
[3] Thuthuzela Care Centres, *The Country's Anti-rape Strategy Improves Perpetrator Conviction Rates, (Državna strategija za suzbijanje silovanja povećava procenat osuđenih počinioca)* 8. maj 2006. http://www.npa.gov.za/ReadContent407.aspx
[4] Detaljno istraživanje o svim oblicima nasilja nad ženama, Izvještaj Generalnog sekretara (6. jul 2006.), UN dokument A/61/122/Add.1, pasus 299.
[5] Izvještaj sa Međunarodnog simpozijuma o seksualnom nasilju u konfliktima i životu nakon njega, 21-23 jun 2006. Brisel, Palais d'Egmont. http://www.unfpa.org/emergencies/symposium06/docs/final_report.pdf
[6] Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector, (Seksualno nasilje tokom oružanog konflikta: globalni pregled i uticaj na sektor bezbjednosti)*, (DCAF: Ženeva), 2007.

Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja

Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja

Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima

instraw
united nations
Part of UN WOMEN

DCAF
Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autoru
Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima teži da vladama i ostalim relevantnim agencijama pomogne da razviju odgovarajuću politiku o zatvorima i upotrebe zatvorske kazne. On djeluje po principu pružanja konsultantskih usluga ili rada na projektu za međunarodne agencije, državne i nevladine organizacije.

Za cilj ima da rezultate svojih akademskih istraživanja i projekata stavi na raspolaganje grupama i pojedincima i na nacionalnom i međunarodnom nivou koji, u nekim drugim okolnostima, ne bi koristili ova istraživanja i projekte. Ove grupe i pojedinci obuhvataju kreatore politika, one koji te politike sprovode u praksi, pripadnike državne uprave, medije i široku javnost. Ovakvo širenje informacija će pomoći da se unaprijedi spoznaja o svrsi zatvora i o onome šta se od njih može očekivati.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog Seta priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Robu Alenu, Helen Feir, Melu Džejmsu, Endrjuu Džefersonu, Omolari Ojeh, Rani Šankardas i UN-INSTRAW-u. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti

Ovaj Priručnik o reformi kaznenog sistema i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana..

DCAF (DKOS)
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj, široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena, i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani ©Keystone, EPA AFP, Torsten Blackwood, 1997.

© DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima. „Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja.” *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod reformom kaznenog sistema? 1

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu kaznenog sistema? 2

3.1 Kaznene institucije treba da poštuju standarde o ljudskim pravima 3
3.2 Obezbijediti ravnomjernu kaznenu politiku kojom se niko ne diskriminiše 3
3.3 Postići reformu na polju rehabilitacije zatvorenika. 4
3.4 Promovisati bolje javno zdravlje 4
3.5 Promovisati jednak tretman i učešće muškaraca i žena kao službenika u kaznenom sektoru. . 5

4. Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u reformu kaznenog sistema? 5

4.1 Obezbijediti da kaznene politike odgovaraju i muškim i ženskim zatvorenicima. 5
4.2 Omogućiti da mehanizmima za nadzor i podnošenje žalbi obuhvataju rodna pitanja 5
4.3 Ukinuti diskriminaciju prisutnu u načinu upravljanja zatvorima 8
4.4 Obezbijediti da tretman u zatvorima odgovara specifičnim potrebama muškaraca i žena . . . 8
4.5 Spriječiti i odgovoriti na rodno nasilje u zatvoru 10
4.6 Obezbijediti pristup zdravstvenoj zaštiti za muške i ženske zatvorenike. 10
4.7 Zadovoljiti potrebe trudnica i majki maloljetne djece 11
4.8 Obezbijediti odgovarajuće i stručno zatvorsko osoblje 14
4.9 Uključivanje organizacija civilnog društva 15
4.10 Izgraditi javnu podršku reformi kaznenog sistema 15

5. Integracija rodnih pitanja u reformu kaznenog sistema u specifičnim kontekstima 16

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu 16
5.2 Zemlje u tranziciji u Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji. 17
5.3 Zemlje u razvoju 18
5.4 Razvijene zemlje 18

6. Ključne preporuke 20

7. Dodatni izvori informacija 21

AKRONIMI

CPT	Evropska komisija za spječavanje torture i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja
HIV/AIDS (SIDA)	Virus humane imunodeficijencije/sindrom stečene imunodeficijencije
LGBT	Lezbijski, homoseksualni, biseksualni i transseksualni
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
RN	Rodno nasilje
SAD	Sjedinjene Američke Države
UN	Ujedinjene nacije
UNICEF	Dječji fond UN-a
UNODC	Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija

Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja

1 Uvod

Kazneni sistem je suštinski dio sektora bezbjednosti. Svaka država vođena u skladu sa zakonom mora da ima pravosudni sistem koji je u mogućnosti da određuje kazne osuđenim licima tamo gdje je to primjenljivo. U mnogim zemljama postoji veliki broj kazni, počevši od upozorenja, preko dobrovoljnog rada do zatvorske kazne. Kazneni sistem omogućava sprovođenje i poštovanje zakona. Njime se, takođe, štiti društvo tako što se oni koji predstavljaju ozbiljnu prijetnju ostalim ljudima sklanjaju iz društva, zastrašuju se potencijalni prestupnici, rehabilituju se prestupnici i pokazuje se da društvo ne opravdava njihova djela. Međutim, u mnogim kaznenim sistemima se javlja diskriminacija koja je u velikoj mjeri prisutna u sistemu pravosuđa uopšte, što se da vidjeti u procesu određivanja kazni i u načinu na koji se kazne izdržavaju. Integracija rodnih pitanja – različitih potreba, prava i sposobnosti žena, muškaraca, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica – u proces reforme kaznenog sistema će omogućiti da se stvori djelotvoran kazneni sistem na nediskriminatorskoj osnovi, da se ispoštuju standardi o ljudskim pravima i da se promoviše rehabilitacija zatvorenika.

Ovaj Priručnik o reformi kaznenog sistema i rodnim pitanjima daje uputstva o načinu na koji treba odgovoriti na rodna pitanja u okviru kaznenog sistema. Za cilj ima da pomogne svima onima koji su zaduženi za upravljanje, kreiranje politike ili zatvorsku reformu u svojim državama; učesnicima sa međunarodnog i regionalnog nivoa koji podržavaju zatvorsku reformu, kao i parlamentarcima, organizacijama civilnog društva i ostalima koji učestvuju u nadzoru i nadgledanju zatvora.

2 Šta se podrazumijeva pod reformom kaznenog sistema?

Reforma kaznenog sistema je proces u kome se kazneni sistem mijenja kako bi bio usklađen sa vladavinom prava i međunarodnim pravnim okvirom o ljudskim pravima. Za cilj ima da obezbijedi da kazne budu odmjerene, da ne budu diskriminatorske i da se njima omogući rehabilitacija. Posebno, cilj joj je da promjeni zatvorske institucije kako bi one postale mjesta u kojima se poštuje ljudsko dostojanstvo svakog pojedinaca i obezbjeđuje da zatvorenici uživaju svoja zakonska prava.[1] Osnivanje zatvora pod civilnom upravom, koji su povezani sa nacionalnim zdravstvenim i socijalnim sistemima i koji imaju jake veze sa lokalnom zajednicom kako bi se omogućila društvena reintegracija i rehabilitacija zatvorenika, može da predstavlja značajan doprinos kontroli kriminala i da unaprijedi harmoniju i stabilnost u zajednici.[2]

Reforma kaznenog sistema obuhvata promjene kompletnog sistema krivičnih sankcija, uključujući tu zatvorske i nezatvorske prakse. U siromašnim zemljama obično postoji veoma mali broj alternativa pritvoru do donošenja prvostepene presude ili kaznama zatvora. U mnogim zemljama, sudovi mogu da odrede novčane kazne, ali mnogi od optuženih na kraju ipak završe u zatvoru zbog toga što sebi ne mogu da priušte da plate novčanu kaznu. U razvijenim zemljama obično postoji veliki broj alternativa zatvoru, uključujući i kauciju za one koji čekaju na suđenje, isto kao i kazne u vidu uslovne slobode ili rada u javnom interesu za osuđena lica.

Zbog dominantne uloge koju zatvori imaju u kaznenom sistemu i mogućnosti da dođe do pojave zlostavljanja i torture u zatvorima, mnoge aktivnosti na reformi kaznenog sistema su usredsrijeđene na zatvorsku reformu. Uopšteno gledano, zatvorima upravlja država, premda su neke od država unajmile privatne kompanije da upravljaju određenim brojem zatvora u njima.

U svim zemljama svijeta zatvori služe u dvije svrhe: da u njima borave osobe koje su pritvorene i čekaju na suđenje kao i one koje su u sudskom procesu osuđene na kaznu zatvora, kao kaznu za počinjeno krivično djelo. U nekim državama osobe se drže u administrativnom pritvoru koji je van sudskog procesa, a mogu da postoje i zatvori kojima upravljaju bezbjednosne službe van regularnog zatvorskog sistema. Ljudi, takođe, bivaju pritvoreni mimo kaznenog sistema, kao što je to slučaj sa mentalnim bolnicama ili pritvorom za imigrante. Reforma gore navedenih sistema se ne smatra dijelom reforme kaznenog sistema, jer takva vrsta pritvora ne potpada pod krivično pravosuđe.

Aktivnosti na reformi kaznenog sistema zavise od vlada jer su one jedine koje su nadležne da nameću kazne i da ljude lišavaju slobode. Međutim, reformu mogu da predvode nevladine organizacije (NVO), pravnici, međuvladina tijela i drugi entiteti u ovoj administraciji, poput komisija ili koalicija za ljudska prava.

Problemi koji se u najvećoj mjeri javljaju u kaznenom sistemu obuhvataju sljedeće:

Nedovoljna sredstva za sprovođenje nezatvorskih

sankcija i mjera, tako da je kazna zatvora nametnuta u slučajevima kada bi nezatvorska kazna bila više proporcionalna krivičnom djelu i mogla bi nanijeti manje štete.[3]

Pretjerana upotreba pritvora u slučajevima kada bi puštanje na slobodu u čekanju suđenja bilo odgovarajuće.[4]

Zatvaranje u slučajevima kada bi zdravstvena ili socijalna intervencija bile pravednije i odgovarajuće rješenje.[5]

Loše obučeni i slabo plaćeni **osoblje zatvora**.[6]

Korupcija koja je duboko usađena u mnoge sisteme i teško ju je iskorijeniti uslijed malih plata osoblja i nedostatka transparentnosti i efektivnih mehanizama nadzora.

Veliki broj različitih oblika kršenja ljudskih prava u zatvorima koji obuhvataju:

- **Pretrpanost** – koja je prisutna u gotovo dvije trećine zatvorskih sistema širom svijeta. U najmanju ruku, ovo znači da je troje ljudi zbijeno u ćeliju namijenjenu za jednu osobu, a u najgorem slučaju da zatvorenici moraju da se mijenjaju na spavanju, pa dok jedni leže drugi se vežu za rešetke ćelije i spavaju stojeći.[7]
- **Nedovoljno sredstava** tako da su zgrade nesigurne i u lošem stanju, nema dovoljno hrane i ljekova, a neki od zatvorenika preživljavaju samo zahvaljujući onome što im porodica donosi.
- **Infektivne bolesti** koje se brzo šire i povećan stepen mentalnih oboljenja.[8]
- **Nasilje i brutalnost** osoblja zatvora nad zatvorenicima i među samim zatvorenicima, gdje jači zatvorenici upravljaju zatvorom i nameću sopstvenu kontrolu terorišući druge, kao i široko rasprostranjeno seksualno nasilje.
- **Ozbiljan nedostatak aktivnosti na rehabilitaciji** i programa za reintegaraciju u društvo nakon puštanja na slobodu.

Aktivnosti na reformi kaznenog sistema moraju da odgovaraju datom kontekstu. Premda pravosudni sistemi imaju dosta zajedničkih crta, na sistem krivičnih sankcija i na pretpostavke koje se tiču funkcionisanja zatvora u bilo kojoj državi utiče vrsta važećeg pravnog sistema, kao i kulturni, istorijski i socioekonomski faktori.

Reforma kaznenog sistema može da obuhvata različite aktivnosti poput:

- Prenosa kontrole nad zatvorom sa vojske ili policije na civilne vlasti.
- Obuke osoblja zatvora da u upravljanju zatvorom usvoje pristup zasnovan na ljudskim pravima.
- Ubjeđivanja zatvorske uprave da se bezbjednost može postići i bez teških gvozdenih rešetaka na prozorima ćelija i da bi njihovo uklanjanje samim tim povećalo izloženost svjetlosti i vazduhu koji bi spriječili širenje bolesti.[9]
- Podizanje minimalne starosne granice za krivičnu odgovornost, kako bi se sa djecom prestupnicima postupalo u okviru sistema socijalne zaštite, a ne u okviru kaznenog sistema.[10]
- Uspostavljanje sistema pravne pomoći i davanja savjeta zatvorenicima od strane volontera u slučajevima kada obučeni advokati i javno finansiranje nijesu na raspolaganju.[11]
- Osnivanje grupa građana koji bi posjećivali zatvore i izvještavali o zlostavljanju i opštem tretmanu zatvorenika.

Prepreke pred sprovođenjem reforme kaznenog sistema obuhvataju sljedeće:

- Politička nepopularnost onih koji se smatraju prekršiocima zakona.
- Konkurencija za raspoloživa sredstva u smislu davanja u druge svrhe koje se smatraju vrednijima podrške.
- U okviru šireg pravosudnog sistema, kaznenom sistemu je dat neznatan prioritet.
- Zatvorena priroda zatvorskog sistema kojom je lakše medije i javnost držati dalje od zatvora, čime se prikriva zlostavljanje.

Koristi od sveobuhvatne reforme kaznenog sistema obuhvataju bolju kontrolu krivičnih djela i bolju rehabilitaciju, čime se direktno može povećati bezbjednost u zajednici i unaprijediti zaštita ljudskih prava i dostojanstva zatvorenika.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu kaznenog sistema?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[12]

Za više informacija pogledajte Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

3.1 Kaznene institucije treba da poštuju standarde o ljudskim pravima

Međunarodnim i regionalnim konvencijama o ljudskim pravima zabranjuje se nehumano i ponižavajuće kažnjavanje ili tretman i zahtijeva se da se sve osobe koje su lišene slobode tretiraju sa poštovanjem prema dostojanstvu ljudskog bića. One i ostali međunarodni i regionalni zakoni o sprovođenju pravde i o zatvorima se moraju sprovoditi uz zabranu diskriminacije na osnovu pola. Kako bi se ispoštovale ove obaveze, mora da postoji razumijevanje o tome koliko su važne rodne razlike i volja da se napravi politika i usvoje prakse kojima se omogućava poštovanje ljudskih prava muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka. Osim ovoga, određenim brojem kaznenih standarda su propisane posebne obaveze u smislu zadovoljavanja potreba zatvorenica.

Vidi Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Uzimanje u obzir rodnih razlika je bitno za poštovanje ljudskih prava jer su zatvori neuobičajene institucije za osobe istog pola, zasnovane na prisili. Zatvorska sredina služi kao katalizator za seksualno nasilje, te su, stoga, zatvori opasna mjesta za ranjivu grupu ljudi. U muškim zatvorima, silovanje od strane drugih muškaraca i ostali oblici seksualnog iskorištavanja su česta pojava.[13] Zatvorski službenici su ponekad umiješani u korupciju, torturu, seksualno nasilje i podvođenje zatvorenika drugim zatvorenicima kako bi ih ovi zlostavljali.[14] Grupa koja je posebno ranjiva kada je u pitanju ovakva vrsta eksploatacije su mladi muški zatvorenici. Zatvorenice mogu da budu seksualno zlostavljane od strane muških službenika. Oni zatvorenici koji ne podliježu tradicionalnim rodnim ulogama (npr. homoseksualci, lezbijke, biseksualci i transseksualci) su u posebnoj opasnosti od nasilja.[15] Kada su u zatvorima, stanovništvo manjinskih i starosjedjelačkih grupa se suočava sa različitim oblicima diskriminacije kojom su najčešće pogođene žene pripadnice ovih manjinskih i starosjedjelačkih grupa.[16] Oni zatvorski režimi koji za cilj imaju da smanje razlike između života u zatvoru i života u otvorenom društvu imaju više šansi da smanje nivo nasilja. Dobro organizovanim porodičnim posjetama (uključujući tu privatne porodične posjete) se može smanjiti tenzija.

Veliki dio života u zatvoru se tiče bezbjednosnih procedura, a u mnogim sistemima mjere koje se koriste za održavanje bezbjednosti obuhvataju ponižavajuće i invazivne procedure kao što su svlačenje zatvorenika da bi se obavio pretres, rektalni pregled ili prisiljavanje zatvorenika da vrše nuždu na ogledalu ili da daju uzorke urina pred zatvorskim službenicima, kako bi se uzorci ispitali na prisustvo droga.[17] U nekim sistemima je dozvoljeno da pretres zatvorenika obavljaju službenici suprotnog pola. Međutim, potreba da se zatvorenici zaštite od uznemiravanja i zloupotrebe može da bude u suprotnosti sa zakonodavstvom o jednakim mogućnostima kojima se sva mjesta u zatvorskoj upravi u jednakoj mjeri otvaraju i za muškarce i za žene. Dostojanstvo i poštovanje su često kompromitovani određenim aspektima zatvorskog života poput prostorija za kupanje i toaleta koji često ne pružaju nikakvu privatnost jer nijesu zatvoreni, ili uslijed neodgovarajuće i prljave odjeće za zatvorenike koja im se izdaje iz zajedničkog vešeraja.

Uvođenje rodno odgovorne politike i prakse u zatvorski sistem može da pomogne da se spriječi kršenje ljudskih prava i da se omogući djelotvoran odgovor ukoliko do tog kršenja prava dođe. Ukoliko u državi ne postoje odgovarajuće politike i prakse kojima se rješavaju ova pitanja, onda ta država ne ispunjava svoje obaveze vezane za ljudska prava.

3.2 Obezbijediti ravnomjernu kaznenu politiku kojom se niko ne diskriminiše

Kaznena politika može da bude diskriminatorska. Može se desiti da se žene drže u pritvoru bez ikakve potrebe, te mogu doći u situaciju da im se određuju strožije kazne uslijed opšteg shvatanja da samo jako „loše“ žene mogu da počine krivično djelo. Politika određivanja pritvora i krivičnih sankcija može da ima različit uticaj na muškarce i žene, pogotovu u situacijama gdje žene izdržavaju porodice. U nekim pravosudnim sistemima, češće se dešava da se ženama određuju nezatvorske kazne iz razloga što prostorije koji postoje za muškarce ne postoje za žene.[18] Optuženi koji su lezbijke ili homoseksualci mogu da se suoče sa diskriminacijom kada im se određuje kazna uslijed stereotipova i predrasuda koje gaje sudije. Pripadnici manjinskih i starosjedilačkih grupa uglavnom su disproporcionalno zastupljeni među zatvorskom populacijom.

U mnogim zatvorskim sistemima ne postoje jednaki uslovi za muškarce i za žene. Udio žena u zatvorskim sistemima širom svijeta varira između 2% i 9%.[19] Jedna od posljedica ovog manjinskog statusa jeste da zatvori, zatvorski sistemi i politika bivaju organizovani na osnovu potreba i standarda vezanih za muške zatvorenike. Profil zatvorenice se razlikuje od muškarca zatvorenika. Žene mnogo češće dospijevaju u zatvor zbog nezakonitog sticanja, te rjeđe bivaju osuđene za teška krivična djela, nanošenje štete i profesionalno krivično djelo. Žene su posebno ranjive na pritvor zato što nijesu u mogućnosti da plate kazne za manje prekršaje i/ili da plate kauciju. Zatvorenice se gotovo u svim situacijama suočavaju sa diskriminacijom, one se nalaze na bezbjednosnim nivoima u zatvorima koji nikako ne odgovaraju riziku sa kojim se suočavaju, jer se bezbjednosne mjere primjenjuju na sveukupni zatvorski sistem i smatra se da nije neophodno uvoditi specijalne bezbjednosne mjere koje bi se odnosile samo na žene. Zbog toga što su manjinska grupa, pri obuci zatvorskih službenika često se zanemaruje specifična situacija u kojoj se nalaze zatvorenice. Obrazovni i programi obuke su često usredsrijeđeni na zadovoljavanje potreba muških zatvorenika. Specijalni izvjestilac o stanju u zatvorima u Africi je naveo da u Južnoj Africi: „U većini zatvora obuka za zanate tipa tesarskog, obrade metala, obrade željeza i građevinskog zanata

je na raspolaganju samo muškim zatvorenicima. U Kazneno-popravnom zavodu za žene u Durbanu, žene su samo uključene u šivenje i pranje veša, a zbog malog broja mašina samo neke od njih učestvuju u ovim aktivnostima".[20]

Ponekad mali broj zatvorenica znači i da postoji samo jedan zatvor za žene u cijeloj državi. Pošto je veća vjerovatnoća da će žene biti zatvorene daleko od kuće, teže je njihovim porodicama da ih posjete, što znači da zatvori u neodgovarajućoj mjeri utiču na njihovo pravo na porodični život. Evropska komisija za sprječavanje torture i nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja navodi da su žene obično „zatvorene na malom broju lokacija (često je to daleko od njihovih domova ili od domova u kojima žive djeca koju one još uvijek izdržavaju), u prostorijama koje su originalno bile namijenjene (a koje i sada u nekim slučajevima dijele sa) muškim pritvorenicima. Pod ovakvim okolnostima, neophodno je posvetiti posebnu pažnju ženama koje su lišene slobode, kako bi one bile zatvorene u sigurnoj i pristojnoj sredini".[21]

Pripadnici lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne (LGBT) populacije se često suočavaju sa diskriminacijom u zatvoru. Istraživanje sprovedeno u SAD-u pokazuje da se dešava da mladi homoseksualne i lezbijske orijentacije budu držani u izolaciji navodno zbog njihove sopstvene zaštite. Sudu na Havajima je podnešen veliki broj dokaza o napadima na ovakve mlade zatvorenike.[22]

„Kada sam stigao u pritvor za maloljetnike isčupali su mi nadogradnju iz kose, polomili mi nokte, obrisali mi šminku, skinuli mi donji veš i natjerali me da nosim muški donji veš i garderobu."

Odlomak iz razgovora sa mladim zatvorenikom, transseksualcem u SAD-u[23]

Obaveza državnih institucija je da spriječe diskriminaciju. Kada se obezbijedi da se kaznenom politikom vodi računa o rodnim pitanjima, omogućava se da se identifikuje diskriminacija počinjena nad ženama i djevojkama, isto kao i nad muškarcima i mladićima, u zatvorima i oblikuju se aktivnosti za njeno uklanjanje.

3.3 Postići reformu na polju rehabilitacije zatvorenika

Ni u jednoj državi u zatvorima se ne nalazi reprezentativni primjerak odrasle populacije. Diskriminacija u društvu uopšte, se odražava i na stanje u zatvorima. Siromašni ljudi i oni koji potiču iz društveno marginalizovanih grupa imaju više šansi da završe u zatvoru. Mnogi ljudi, koji u kontakt sa kaznenim sistemom dolaze kao optuženi ili osuđeni pojedinci, su uglavnom pripadnici najviše marginalizovanih grupa u društvu i često imaju i raniju istoriju nasilja i seksualnog zlostavljanja. Četiri od pet žena u zatvoru u Kanadi su prijavile da su ranije bile zlostavljane.[24] Međutim, društvo troši mnogo više sredstava na njihovo sprovođenje kroz sistem krivičnog pravosuđa i na njihovo kasnije odvođenje u zatvor nego li na ispravljanje štete koju su te žene doživjele i preživjele ranije u svom životu.

Kazneni sistemi moraju da prepoznaju potrebe populacije sa kojom imaju posla i da obezbijede pomoć žrtvama koje su ranije preživjele nasilje. Mnogim ženama u zatvoru će trebati značajna psihološka savjetodavna pomoć, kako bi im omogućila da se nose sa iskustvom koje su imale prije zatvora. Mnogi maloljetnici i mladi ljudi koji se nalaze u zatvoru potiču iz porodica u kojima je praktikovano nasilje ili ih je odgojila ulica u nekom obliku kulture uličnih bandi.

Ukoliko postoji želja da ljudi ovakvog porijekla nastave da žive ne čineći nikakva krivična djela i ne čineći nasilje nad drugima, neophodno je da se ovi problemi riješe. Ukoliko se ovakvi problemi ne riješe, nakon odsluženja kazne ljudi će iz zatvora izaći opet na ulicu gdje bi mogli da budu brutalno tretirani i gdje bi ih iskustvo iz zatvora moglo još više ugroziti. Mnoge osobe koje su u zatvor ušle kao počinioci lakših krivičnih djela kada izađu iz zatvora mogu da postanu okorjeli i opasni kriminalci.

3.4 Promovisati bolje javno zdravlje

Zatvori su nezdrava sredina i mnoge osobe koje su poslate u zatvor su veoma lošeg zdravstvenog stanja. Bolesti poput HIV/AIDS-a i hepatitisa B i C se mnogo češće javljaju među zatvorenicima nego u opštoj populaciji jer u zatvorima živi veliki procenat izuzetno siromašnih ljudi sa ograničenim ili nikakvim pristupom zdravstvenoj zaštiti, isto kao i relativno veliki broj uživalaca droga koji to ilegalno rade. Loši zdravstveni uslovi u zatvorima i seksualno nasilje ili seksualna aktivnost među zatvorenicima mogu da dovedu do prenošenja ovakvih bolesti. U nekim državama je usvojena politika koju su preporučile WHO i UNODC, da se kondomi dijele u zatvorima.[25] Od suštinske je važnosti je da se smanji veliki broj prenosivih bolesti u zatvorima iz razloga što nakon puštanja na slobodu zatvorenici infekciju mogu da prenesu svojim partnerima ili djeci kod kuće.

Žene u zatvorima imaju specifične zdravstvene probleme na koje je neophodno obratiti posebnu pažnju. U nekim državama stopa mentalnih oboljenja među zatvorenicima je veoma visoka.[26] Mnoge žene imaju različita ginekološka oboljenja koja je neophodno liječiti. Žene u zatvor mogu da dođu i trudne. U mnogim državama, dozvoljava se da dijete rođeno u zatvoru ostane tu sa svojom majkom, isto kao što se i izuzetno maloj djeci dozvoljava da budu sa svojim majkama u zatvoru. Na ovaj način, zatvori postaju odgovorni za zaštitu, zdravstveno stanje i razvoj ove djece u njihovoj najranijoj mladosti.

Stoga je, za promovisanje boljeg javnog zdravlja, od suštinskog značaja da se ustanove politike i prakse o zdravstvenoj zaštiti u zatvorima, kojima se u obzir uzimaju različite zdravstvene potrebe žena, djevojaka, muškaraca i mladića.

3.5 Promovisati jednak tretman i učešće muškaraca i žena kao službenika u kaznenom sektoru

Žene zaposlene u zatvorskim sistemima se, takođe, suočavaju sa diskriminacijom i nasiljem. Često su ograničene na rad ili isključivo sa ženama zatvorenicima, ili na administrativnim dužnostima, a mogućnosti za napredovanje u službi su im ograničene. U samo nekoliko zemalja žene imaju jednake mogućnosti zapošljavanja kao i muškarci i postaju direktori velikih zatvora za muške zatvorenike. U izvještajima iz određenog broja zemalja se navodi da su žene koje rade u zatvorima za muškarce podložne uznemiravanju i diskriminaciji od strane svojih muških kolega.[27] Zaposleni koji su homoseksualne i lezbijske orijentacije često prijavljuju isto ponašanje.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu kaznenog sistema?

Bez obzira na način na koji je osmišljena i sprovedena reforma, neophodno je da se omogući integracija rodnih pitanja. Isuviše često u priručnicima za upravljanje zatvorom i u smjernicama za sprovođenje reforme nema nikakvih podataka o rodnom nasilju (RN) u zatvorima, specifičnim potrebama žena i maloljetnika, i diskriminaciji koja preovladava u zatvorskim sistemima u svim regionima u svijetu.

Niti jedan zatvori i kontekst u kome se odvija reforma kaznenog sistema nijesu isti, a muškarci i žene u različitim mjestima imaju različite potrebe. U daljem tekstu su dati prijedlozi za integraciju rodnih pitanja u reformu kaznenog sistema koji se mogu prilagoditi specifičnom kontekstu u kome se odvija reforma. Neki od karakterističnih izazova i mogućnosti u zemljama u postkonfliknom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama su dati u Odjeljku 6.

4.1 Obezbijediti da kaznene politike odgovaraju i muškima i ženskim zatvorenicima

Mnogi kazneni sistemi funkcionišu, ili se od njih očekuje da funkcionišu, u skladu sa zakonom i operativnim procedurama. Nema puno prostora za diskrecioni i individualno prilagođeni tretman. Smjernice za određivanje kazni rijetko prepoznaju rodne razlike i uticaj koje one imaju. Vlade često ne prikupljaju podatke koji bi omogućili da se donese odluka o tome da li je data politika primjenljiva na sveukupno stanovništvo. Ovo je problem s obzirom na činjenicu da je kaznena politika uglavnom osmišljena tako da se njome zadovolje potrebe muških zatvorenika. Kako bi se obezbijedilo da se donosi adekvatnija politika i da ona nije diskriminatorska, neophodno je analizirati kazneni sistem da bi se vidjelo na koji način on može da bude fer prema svima u njemu (vidi Odjeljak 1). Oblasti koje treba razmotriti su sljedeće:

- Korišćenje **pritvora** – Da li su žene pritvorene na osnovu drugačijih kriterijuma od onih koji se koriste za muškarce – npr. imajući u vidu potrebu za psihijatrijskim vještačenjem ili zaštitom – onda kada pritvor uopšte nije neophodan? Da li su uzete u obzir porodične obaveze kada se određuje pritvor do donošenja prvostepene presude?
- Da li su u **praksi odmjeravanja krivičnih sankcija** uzete u obzir rodne razlike? Da li bi smjernice za određivanje krivičnih sankcija i savjeti za sudstvo mogli uvrstiti i razmatranje socijalnog uticaja koji bi krivična sankcija mogla imati na osobe koje moraju da izdržavaju svoju porodicu? Ruski Krivični zakonik određuje da se zatvorska kazna za trudnicu ili ženu sa malim djetetom koja je osuđena za lakši prekršaj automatski suspenduje dok dijete ne napuni četrnaest godina. Ukoliko data žena u međuvremenu ne bude osuđena za neko drugo djelo, ova kazna se ne aktivira.[28]
- Da li sistem **nezatvorskih kazni** odgovara ženama? Da li su one proporcionalno zastupljene pri određivanju ovakvih kazni?[29]
- Da li među zatvorenicima postoji značajan broj onih koji su **ranije bili žrtve rodnog nasilja**? Da li bi oni bili bolje tretirani kroz sisteme zdravstvene i socijalne zaštite?
- Da li **čuvanje podataka** u zatvorskoj administraciji omogućava da se izvuku zaključci o načinu na koji su tretirane različite grupe zatvorenika? Da li su statistički podaci podijeljeni na osnovu pola i starosti? Da li su ovi podaci dati na raspolaganje javnosti, medijima i parlamentu, tako da grupe koje se bave pitanjima žena, LGBT populacije i djece mogu da procijene na koji način su tretirane ove grupe?

4.2 Omogućiti da mehanizmima za nadzor i podnošenje žalbi obuhvataju rodna pitanja

Uvođenje spoljnjeg nadgledanja i kontrole je ključna strategija kojom se povećava standard života u zatvorima i omogućava bolji tretman zatvorenika. Trebalo bi da stručno tijelo, koje radi nezavisno od zatvorske uprave, bude u prilici da ispita uslove u kojima zatvorenici žive u zatvoru, da procijeni da li ima lošeg tretmana zatvorenika i da podnese izvještaj onom vladinom organu koji je nadležan da djeluje na osnovu ovakvog nalaza. Još jedan od osnovnih standarda je i postojanje djelotvornog aparata za podnošenje žalbi. Ovakvi mehanizmi su od suštinske važnosti zato što su zatvori svijet sam za sebe, u kome se nalaze neki od najranjivijih ljudi u bilo kom društvu, a oni koji rade u zatvorima imaju značajnu moć nad zatvorenicima.

Međutim, mehanizmi nadzora i podnošenja žalbi

neće biti funkcionalni ukoliko nijesu osjetljivi na rodna pitanja i diskriminaciju i ukoliko se njima ne identifikuje i prijavi RN.

Djelotvorno nadgledanje

Uvođenje sistema nacionalnog nadgledanja ili inspekcije može:

- Da zaštiti zatvorenike od zlostavljanja i lošeg tretmana, uključujući tu i rodno nasilje.
- Promoviše kulturu poštovanja u kojoj bi svi zatvorenici, bez obzira na pol, seksualno opredjeljenje ili porijeklo, bili dostojanstveno tretirani.
- Stvori atmosferu gdje bi zlostavljanje poput RN bilo izloženo kritikama javnosti, a ne prikriveno kulturom nedodirljivosti pojedinaca.
- Da pomogne da se muški i ženski članovi zatvorskog osoblja zaštite od lažnih optužbi putem procjene pritužbi na njihov rad koju bi sproveo nezavisni organ.

Mehanizmi inspekcije mogu da se jave u različitim oblicima:

- Specijalno imenovane sudije
- Organizacije civilnog društva
- Specijalno imenovani zatvorski inspektori
- Komisije za ljudska prava
- Međunarodni nadzorni organi

Nijesu svi inspekcijski mehanizmi podjednako djelotvorni i ne poklanjaju svi odgovarajuću pažnju rodnim pitanjima. Lako je osobe koje dođu da posjete zatvor držati podalje od onoga što zvaničnici u zatvoru ne žele da oni vide, posebno u vezi sa RN-om na koji zvaničnici u zatvoru obično zažmure. Može se desiti da zatvorenici koji su žrtve nasilja budu kažnjeni zato što su razgovarali sa inspektorima. Za razgovor sa inspektorima mogu se odabrati i zatvorenici koji su spremni da udovolje i koji će inspektorima predočiti ružičastu sliku o stanju u zatvoru. Organizacije civilnog društava, koje zavise od vladine pomoći i finansiranja, možda ne sprovedu ovakav zadatak na odgovarajući način iz straha da im ne bude ugroženo finansiranje i status koji imaju ukoliko budu otvoreno govorile o onome što su zaključile, ili zato što im nedostaje obuke ili stručnosti koje su neophodne da bi otkrili osjetljive probleme poput silovanja.

Obezbijediti postojanje djelotvornih inspekcijskih procedura kojima se u obzir uzimaju rodna pitanja:

- Oni koji sprovode inspekciju moraju biti u prilici da razgovaraju sa svima i zadobiju povjerenje svih zatvorenika. U inspekcijske timove, stoga, treba uključiti i muškarce i žene.
- Inspektori moraju imati neograničeni pristup svim djelovima zatvora u bilo koje vrijeme, tako da se ni jedan zatvorenik ne može nigdje skloniti od njih.
- Inspektorima se mora dati pravo da dođu u nenajavljene posjete i da budu automatski primljeni.
- Neophodno je da inspektori prođu posebnu obuku o adekvatnom tretmanu žena, djece koja u zatvorima žive sa svojim majkama i ostalih grupa sa specifičnim potrebama.
- U inspekcijske timove treba uključiti specijaliste za zdravstvena pitanja.

Djelotvorne procedure za podnošenje žalbi koje su svima dostupne

Bez adekvatno ustanovljene i nezavisne procedure za podnošenje žalbi, zatvori se ostavljaju na milost i nemilost zatvorskih vlasti i nema načina da se traži odšteta za zlostavljanje. Ovo se posebno odnosi na RN gdje zatvorenici mogu da biti posebno obilježeni ukoliko se žale. Uopšteno rečeno, zatvorenici treba da imaju povjerenja u mehanizme za pondošenje žalbi.

Odjeljak 1 Spoljna revizija uslova služenja kazne zatvora za žene u Australiji

Komisija za borbu protiv diskriminacije u Kvinslendu, u Australiji, je sprovela procjenu uslova služenja kazne zatvora za žene kako bi se ustanovilo u kojoj mjeri je Odjeljenje za izvršenje kazneno-popravnih mjera ispoštovalo standard za pružanje kazneno-popravnih usluga „kroz humane uslove boravka zatvorenika, superviziju i rehabilitaciju prestupnika“ bez diskriminacije.Komisija je došla do zaključka da:

- Instrumenti i procedure za bezbjednosnu klasifikaciju bi mogle dovesti do preklasifikovanja žena.
- Ne uzima se u obzir najbolji interes djece, ni prilikom određivanja krivičnih sankcija, niti u zatvoru.
- Često se ignoriše mentalno zdravlje.
- Žene koje potiču iz starosjedilačkih grupa se suočavaju sa posebnim oblikom diskriminacije.

U izvještaju je dat određeni broj preporuka uključujući i obuku za službenike o nediskriminaciji i osnivanje nezavisnog inspektorata koji bi direktno podnosio izvještaj parlamentu.[30]

Ovim procesom su predstavljene prednosti postojanja nezavisnog tijela za reviziju kaznenog sistema, sa posebnim zadatkom da sprječi diskriminaciju. Sličnu reviziju je u Engleskoj i Velsu sproveo jedan član Parlamenta. Ova revizija je preporučila osnivanje centara za žene kao alternative zatvorima i malih lokalnih zatvorskih jedinica u koje bi moglo da se smjesti 20-30 žena, kako bi se postepeno zamijenio sistem zatvora za žene.[31] Ovakve spoljne revizije obično preporučuju radikalnije promjene nego li što je to slučaj kod procesa interne revizije.

Odjeljak 2 Glavni inspektor Njenog kraljevskog visočanstva za zatvore u Škotskoj: inspekcija stanja humanosti, pristojnosti i poštovanja u zatvorima

Kako bi jasno stavio do znanja da radi nezavisno od nekog drugog organa i da su standardi o stanju u zatvorima na koje se on poziva zasnovni na međunarodnom pravnom okviru o ljudskim pravima, glavni inspektor za zatvore u Škotskoj je odredio novi set standarda na osnovu kojih se inspekcija sprovodi u sljedeće tri oblasti:

- bezbjednosti
- pristojnosti, humanosti i poštovanja zakonskih prava
- mogućnosti za samonapredovanje i pristup uslugama i aktivnostima

U daljem tekstu je dat izvod iz *Standarda korišćenih pri inspekciji zatvora u* Škotsk*oj*, a koji se tiču pretresa i porodičnih posjeta.

Rezultat

Osoblje zatvora sa poštovanjem postupa sa zatvorenicima.

Standard

Bezbjednosne mjere tipa pretresa se sprovode uz poštovanje ljudskog dostojanstva.

Pokazatelji:

- Zatvorenike pretresaju samo službenici koji su istog pola.
- Pretres se ne odvija na ponižavajući način.
- Zatvorenici se nikada ne skidaju do gole kože na rutinskoj osnovi i takva vrsta pretresa se može odvijati samo uz valjani razlog.
- Zatvorenici su prisutni tokom pretresa njihove ćelije ili lične imovine.

Rezultat

Održava se dobar kontakt sa porodicom i prijateljima.

Standard

Porodičnim posjetama je dat visok prioritet u smislu njihove učestalosti, trajanja i kvaliteta i nijesu ograničene u okviru niti jednog disciplinskog ili kontrolnog procesa.

Pokazatelji

- Članovi porodica mogu da učestvuju u sistemu primanja novih zatvorenika.
- Članovima porodica se daju jasne i korisne informacije o sistemu posjeta i postoji posebno ugovoren prevoz do zatvora ukoliko je javni prevoz neodgovarajući.
- Proces zakazivanja posjeta je transparentan, lako razumljiv i jeftin.
- Većini zatvorenika je dozvoljena nedeljna posjeta u trajanju od najmanje 1 sata.
- Posjete se ne otkazuju uslijed administrativnih ili operativnih razloga koji nijesu hitni.
- Ne postoji duga administrativna procedura na ulasku u zatvor kojom se skraćuje vrijeme koje posjetioci provedu sa zatvorenicima.
- Osnovno pravo na posjetu ne zavisi od procjene zatvorenikovog ponašanja u zatvoru.
- Zatvorene posjete se nameću samo tamo gdje postoje jaki dokazi zlostavljanja - ne kao kazna – i njihova primjena se redovno revidira.
- Ukoliko je zabranjena posjeta, razlozi su jasno navedeni, protiv takve odluke se može žaliti i žalba će biti u redovnim intervalima razmatrana.
- Čine se napori da zatvorenici služe kaznu onoliko blizu svom domu koliko je to moguće.
- Ukoliko se zatvorenik prebacuje u drugi zatvor porodica je o tome na vrijeme obaviještena.

Ovi standardi pokazuju na koji način se u zatvorske standarde mogu uvrstiti različiti uticaji koje služenje kazne zatvora ima na različite grupe, kao na primjer na muškarce i žene. Ovi standardi imaju treba da omoguće mjerenje poboljšanja u postupanju prema ženama i ranjivim grupama, te smanjenja stepena RN-a, kao rezultata primjene ovih standarda.

Obezbijediti postojanje djelotvornih procedura za podnošenje žalbi kojima se u obzir uzimaju rodna pitanja:

- Treba omogućiti da se žalbe podnose anonimno.
- Zatvorenici moraju da budu zaštićeni od odmazde zbog podnošenja žalbe i u sistemu ne smiju da postoje prepreke podnošenju žalbi, poput kazni za podnošenje žalbe za koju ne postoji dovoljno dokaza ili koja se smatra „lažnom i zlonamjernom“.
- Postojanje sistema za podnošenje žalbi i način na koji mu se može pristupiti treba da bude javno objavljen i poznat svim zatvorenicima. U mnogim sistemima obavještenja su postavljena svuda po zatvoru i u njima se detaljno objašnjava na koji način se može obratiti istražitelju ili kancelariji ombudsmana.
- Zatvorenicima treba omogućiti jednostavan pristup mehanizmima za usmeno ili pismeno podnošenje žalbi. U situacijama gdje postoji raznolika populacija

u zatvorima, informacije treba dati na svim jezicima koji su zastupljeni. Treba preduzeti mjere kojima će se omogućiti da nepismeni zatvorenici razumiju i imaju pristupa mehanizmima za podnošenje žalbi.

4.3 Ukinuti diskriminaciju prisutnu u načinu upravljanja zatvorima

Smanjiti neodgovarajuće bezbjednosne nivoe

Relativno mali broj zatvora za žene znači da su smještajni kapaciteti koji odgovaraju ženama, u odnosu na one raspoložive muškarcima, često ograničeni. Na primjer, u regionima u kojima možda postoje četiri zatvora za muškarce različitog bezbjednosnog nivoa, može se desiti da postoji samo jedan zatvor za žene. U ovakvom slučaju, u tom jednom zatvoru će biti uspostavljen maksimalni nivo obezbjeđenja. To podrazumijeva da će zatvorenice u njemu biti držane u skladu sa bezbjednosnim nivoom koji je daleko viši od procjenjenog bezbjednosnog rizika koji te žene predstavljaju po društvo.[32]

Osim ovoga, bezbjednosna pravila i procedure koji su određeni za muškarce zatvorenike se često primjenjuju i na žene, premda je manja mogućnost da su žene počinile nasilno krivično djelo i one se obično potpuno drugačije ponašaju u zatvoru od muškaraca. U nedavno sprovedenom istraživanju o položaju žena u zatvoru u Engleskoj i Velsu se došlo do sljedećeg zaključka:

> *„Bezbjednosni nivo u zatvoru je stavljen na snagu kako bi se muškarci spriječili da bježe iz zatvora ili da se ujedinjuju u zatvoru s namjerom da preuzmu kontrolu nad zatvorom. Žene se ne ponašaju na takav način. Svakako, neke žene pobjegnu ali, obično, one jednostavno odu kući jer ne mogu više da izdrže da budu odvojene od svoje djece.“*[33]

Zatvorskom reformom treba obezbijediti da uslovi u zatvorima budu onoliko restriktivni koliko je to neophodno za bezbjedno čuvanje zatvorenika i dobro uređen društveni život u zatvorima. Nije dobro da postoje opšta bezbjednosna pravila koja bi se primjenjivala na sve zatvore bez obzira da li su u njima zatvoreni muškarci ili žene.

Treba odrediti drugačija pravila za ženske i muške zatvore, uključujući tu pravila koja se odnose na:

- Bezbjednosne mjere u zatvorskim zgradama i na cijelom terenu zatvora, poput rešetaka, bodljikave žice, visokih zidova i naoružanih čuvara.
- Ponašanje prema posjetiocima i organizovanje porodičnih posjeta.
- Procedure koje treba ispoštovati kada žene privremeno napuštaju zatvor npr. da bi otišle u bolnicu.
- Otpuštanje na dan, jednodnevni uslovni otpust i odlazak kući na određeni period.

Obezbijediti odgovarajuće slobodne aktivnosti za žene i ostale zapostavljene grupe

U mnogim zatvorima ne postoje nikakve slobodne aktivnosti ni za muškarce ni za žene. U onim zatvorima u kojima su obezbijeđene takve aktivnosti, ženama je pristup prilično ograničen, a najčešća aktivnost je šivenje.[34] Oni zatvorenici koji su posebno osjetljivi, poput onih sa HIV/AIDS-om i onih koji se nalaze u jedinicama pod posebnim nadzorom, često propuštaju priliku za dodatno obrazovanje u zatvoru i za učestvovanje u slobodnim aktivnostima.

Slobodne aktivnosti u zatvorima za žene treba da budu tako osmišljene da odgovaraju datoj zatvorskoj populaciji. Mnogima je neophodno osnovno obrazovanje. Međutim, osnovni cilj ovih slobodnih aktivnosti je da se ženama pomogne da se pomire sa svojom prošlošću i da postanu nezavisnije, te da same sebe izdržavaju. Ovakav pristup se može usvojiti u svim zemljama, bez obzira na nivo sredstava koje imaju na raspolaganju. U siromašnijim zemljama, pismeni zatvorenici mogu podučavati ostale, a mogu se uključiti i volonteri iz grupa civilnog društva. Obuka iz poljoprivrede i proizvodnje onih roba koje se mogu prodati na tržištu će pomoći ženama da se same izdržavaju nakon puštanja na slobodu. Ovo samoizdržavanje nakon puštanja na slobodu je od posebnog značaja za žene u onim zemljama gdje boravak u zatvoru baca ljagu na datu ženu i onemogućava njeno izmirenje i povezivanje sa porodicom po izlasku iz zatvora.

U razvijenim zemljama, programi u zatvorima za žene treba da budu orijentisani na izgradnju samopouzdanja i samopoštovanja, čime se prevazilaze traume iz prošlosti i trenutne ovisnosti, i ženama se omogućava pristup službama na koje imaju prava u zajednici van zatvora i uspostavlja se osnova za pošteno zarađivanje za život.

4.4 Obezbijediti da tretman u zatvorima odgovara specifičnim potrebama muškaraca i žena

Unapređivanje kontakta sa porodicom

Prilikom kreiranja rodno odgovorne reforme kaznenog sistema, veoma je važno da se uspostavi kontakt između zatvorenika i njihovih porodica. Za muškarce zatvorenike je ovo značajno jer im omogućava da održe vezi sa spoljnim svijetom i vezu sa porodicom i djecom, ukoliko ih imaju. Za zatvorenice ovo može biti od još većeg značaja jer žene u mnogim društvima vode glavnu brigu o porodici. Vjerovatnije je da su zatvorenice, prije nego li muški zatvorenici, bile osnovni staratelji svoje maloljetne djece i ostalih članova porodice, poput starijih rođaka, prije hapšenja. Procjenjuje se da u Evropskoj uniji 700.000 djece svake godine biva odvojeno od svojih roditelja koji dospiju u zatvor.[35] Odvojenost od djece za majke koje su u zatvoru često pojačava njihovu netrpeljivost prema samoj činjenici da su zatvorene, te su stoga jako važne posjete koje idu na ruku djeci. Međutim, uslijed daleko manjeg broja ženskih nego li muških zatvora, žene obično bivaju zatvorene na velikoj

fizičkoj udaljenosti od svojih porodica, zbog čega obično i primaju manje porodičnih posjeta.

Kontakt sa porodicama je, takođe, bitan iz perspektive upravljanja zatvorima i rehabilitacije zatvorenika. Oni zatvorenici koji, dok su u zatvoru, održavaju porodične kontakte, prave manje disciplinskih prekršaja, boljeg su fizičkog i mentalnog zdravlja, te je veća vjerovatnoća da će se uspješno uklopiti u društvo nakon puštanja na slobodu i manja mogućnost da opet počine neko krivično djelo.[36]

U velikom broju zemalja, zakonskim okvirom se predviđa da kontakt pritvorenika sa porodicama i prijateljima moraju da odobre tužilac ili sudija. Onda kada je ovakav kontakt odobren, primjenjuju se restriktivne mjere, poput direktnog nadzora osoblja, veoma kratkog trajanja posjete ili zabrane fizičkog kontakta.[37] U mnogim zatvorskim sistemima, obezbjeđivanje posjeta osuđenicima nije prioritet. Takve posjete su onda ili veoma rijetke ili pri njima nije dozvoljen fizički kontakt. Zatvorenici i posjetioci tako moraju da viču kako bi čuli jedni druge kroz neprobojno staklo ili da stoje na dvije suprotne stane rešetki. Na Mauricijusu su, 2001. godine, u zatvoru za žene, žene bile odvojene od svoje djece staklenom pregradom, što je posebno stresno uticalo na njih.[38] Tokom posjeta zatvorima u Irskoj, 2002. godine, CPT je zabilježio da u jednom zatvoru „prostorije za posjetu nijesu omogućavale nikakvu privatnost i postajale su veoma bučne kada bi nekoliko zatvorenika istovremeno primilo posjetu u njima.[39] U nekim sistemima uopšte nijesu dozvoljene posjete djece.

Poboljšanje uslova za posjete treba da bude važan prioritet rodno odgovorne reforme kaznenog sistema. Treba uzeti u razmatranje sljedeće:

- Zatvorenici treba da budu smješteni u zatvore što bliže domu i porodici, ukoliko je to moguće.
- U slučajevima gdje su zatvorenici smješteni u zatvorima daleko od svog doma, treba razmotriti uvođenje modela koji se primjenjuje u zemljama Centralne Azije, Istočne Evrope i Sjeverne Amerike (u Kanadi i Kaliforniji), a koji omogućava trodnevne porodične posjete u apartmanu u zatvoru ili u okviru zatvora.
- Mogućnosti za posjete zatvorenicima treba da budu široke i fleksibilne koliko je to moguće.
- Učestalost i kvalitet posjeta ne treba da zavisi od ponašanja zatvorenika i da bude modifikovan ili upotrebljen u smislu kazne.
- Prema posjetiocima se treba odnositi sa poštovanjem, a bezbjednosne mjere ne smiju da ih degradiraju ili omalovažavaju.
- Ne treba da se postavljaju bilo kakvi paravani ili fizičke prepreke između zatvorenika i njihovih posjetilaca, sem ukoliko u određenom slučaju ne postoji izričiti razlog za to, a koji tada treba da bude redovno revidiran. Posebno je važno da se dozvoli fizički kontakt sa djecom.
- Prostorije za posjete treba da budu udobne, da se u njima omoguće privatnost i pozitivne aktivnosti.
- Ne treba tražiti od zatvorenika da tokom posjeta nose odjeću koja ih klasifikuje kao zatvorenike i kojom će u očima drugih biti poniženi.
- U zatvorima za žene treba podstaći cjelodnevne porodične posjete. U „Emu Plejns“ zatvoru, u Novom Južnom Velsu, u Australiji, vikendom i državnim praznicima posjetiocima se dozvoljava boravak u zatvoru od 08:30 do 11:30 ujutru, uz pauzu za ručak, i popodne od 12:30 do 15:30 časova.
- Privatne „bračne posjete“ su česte među muškim zatvorenicima u mnogim krajevima svijeta. Nadležni u zatvorima se moraju pobrinuti da se i zatvorenicama omoguće bračne posjete identične onima koje su omogućene muškim zatvorenicima. WHO preporučuje da se za bračne posjete zatvorima dijele kondomi „ bez komplikovane ili zahtjevne procedure da bi se do njih došlo, na primjer da morate da ih tražite od osoblja“.[40]

Očuvanje ljudskog dostojanstva

Kriterijum da se prema svim zatvorenicima treba odnositi na human način i sa poštovanjem prema njihovom dostojanstvu jeste fundamentalno i univerzalno primjenjljivo pravilo. Ono se primjenjuje na sve elemente života u zatvoru, uključujući tu i intimna pitanja tipa ličnog izgleda i obavljanja fizioloških potreba. Ona pitanja koja se tiču tjelesne privatnosti su veoma važna muškarcima i ženama u pojedinim kulturnim sredinama. Zatvorenici se ne smiju goli pojavljivati pred ostalima, posebno ne pred pripadnicima suprotnog pola. Bezbjednosne mjere i mješoviti sastav zatvorskog osoblja moraju ovo uzeti u obzir.

„Svakog dana se skidamo gole pred nepoznatim osobama i uvijek nam kažu da smo tako živjele i kući pa da nemamo zbog čega da se žalimo. Mi kod kuće imamo osjećaj za „laaj“ (stid i dostojanstvo) a ovdje se pretpostavlja da smo samim tim što smo dovedene ovdje kao zatvorenice izgubile sva ona tanana osjećanja koja svaka žena posjeduje.“

zatvorenica u Indiji[41]

Kako bi bili tretirani sa punim poštovanjem prema njihovom dostojanstvu, zatvorenicima se mora obezbijediti da u potpunoj privatnosti održavaju ličnu higijenu i obavljaju fiziološke potrebe. CPT standardima za žene u zatvorima se određuje sljedeće: „Slobodan pristup sanitarnim čvorovima i kupaonicama, mogućnost odlaganja krvave garderobe, kao i obezbjeđivanje sredstava za higijenu, poput higijenskih uložaka i tampona, je od posebne važnosti. Ukoliko se ovakva neophodna higijenska sredstva ne obezbijede, to se, samo po sebi, može smatrati ponižavajućim tretmanom“.[42]

Pitanja koja treba uzeti u razmatranje obuhvataju sljedeće:

- Obezbjeđivanje privatnosti kada zatvorenici treba da skinu garderobu.

Odjeljak 3 | Ukidanje ginekoloških i rektalnih pretraga kod zatvorenica[46]

U istražnom zatvoru za žene u Moskvi, praktikovano je da se na prijemu svake nove zatvorenice sprovede ginekološka i rektalna pretraga. Ova praksa je opravdavana kao bezbjednosna mjera kojom bi se obezbijedilo da se ne unese nikakav ilegalni ili zabranjeni predmet u zatvor. U stvarnosti, ove mjere su sprovođene kao način da se potčine nove zatvorenice i da im se od samog početka stavi do znanja da moraju da se povinuju zatvorskim pravilima. Partneri iz Velike Britanije koji su radili na projektu za poboljšanje stanja u zatvorima su bili zabrinuti zbog ovakve prakse i ubijedili su svoje partnere iz Rusije da ne postoji bezbjednosno opravdanje za ovakvu praksu i da ona predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava. Osim toga, ovo je više narušavalo samo upravljanje zatvorom i zdravlje zatvorenika, nego mogućnost da se droga prokrijumčari u zatvor. Nakon prve godine sprovođenja projekta, ruska strana se saglasila da prekine sa ovim obaveznim pretragama i da ih koristi samo u posebnim slučajevima kada postoji identifikovana bezbjednosna potreba za tim. Statistički dokazi pokazuju da se broj krivičnih aktivnosti u zatvoru smanjio, a ne povećao, od kada je ova promjena uvedena.

Druga reforma se ticala toga da se obezbijedi da žene službenice u zatvoru otključavaju ćelije u kojima su smještene zatvorenice. Po pravilima o upravljanju zatvorima u Rusiji, muškarac mora biti prisutan prilikom otvaranja ćelije, ali su nosioci projekta ubijedili osoblje da samo žene treba da otvaraju ćelije u kojima su smještene žene i da budu prve koje će da kroče u njih, premda muški članovi osoblja mogu da bude prisutni u hodniku.

- Privatnost u toaletima ili pod tuševima.
- Mogućnost zaključavanje sa unutrašnje strane ćelije, radi obezbjeđivanja privatnosti.
- Obezbjeđivanje sredstava za higijenu za žene.
- Svesti na minimum ponižavanje zatvorenika pri uzimanju uzoraka urina zarad testiranja na prisustvo droga.

Zatvorenici treba da budu podvrgnuti fizičkom pretresu samo onda kada je to neophodno, a da i tada ta pretraga bude što je moguće manje invazivna. Kontroverzno je da pretragu obavlja član osoblja koji je suprotnog pola od pola datog zatvorenika.[43] CPT standardima se određuje sljedeće: „Pretragu osoba koje su lišene slobode treba da vrši samo osoblje koje je istog pola, a svaki pretres pri kome se od zatvorenika zahtijeva da se svuče treba da se odvija daleko od očiju pripadnika zatvorskog osoblja koji su suprotnog pola u odnosu na datog zatvorenika“. Vrhovni sud Kanade je, 1993. godine, presudio da žene zatvorski službenici mogu da izvrše pretres muških zatvorenika i da pretresu njihove ćelije bez prethodne najave, ali da muško osoblje ne smije da pretresa zatvorenice.[44]

Za zatvorenice, skidanje do gole kože radi pretresa može da bude posebno traumatično, tako da odredbe vezane za ovakvu vrstu pretresa treba pažljivo i posebno formulisati kada su u pitanju zatvorenice.[45] Skidanje do gole kože zarad pretresa nikada ne treba određivati kao vrstu kazne. Onda kada se za žene ono smatra opravdanim pod specifičnim okolnostima, muškarci zatvorski službenici ne smiju biti prisutni (vidi Odjeljak 3).

4.5 Spriječiti i odgovoriti na rodno nasilje u zatvoru

Zatvorima treba upravljati u skladu sa vladavinom prava. Stoga, osoblje ne smije napadati ili uznemiravati zatvorenike, već im je obaveza da štite zatvorenike i sprječavaju nasilja koje mogu nametnuti drugi zatvorenici. U mnogim zemljama, rijetko se kad sudi zatvorskom osoblju zbog kršenja zakona. Premda je bitno da se obezbijedi da se krivična djela počinjena nad zatvorenicima rješavaju unutar pravosuđa, treba, takođe, uvesti preventivne mjere.

Ove mjere obuhvataju sljedeće:

- Postojanje odgovarajućeg zakonodavstva (vidi Odjeljak 4)
- Dobro obučeno i stručno osoblje i upravu
- Nadzor nad radom zatvora koji će sprovoditi nezavisno spoljno tijelo
- Djelotvorne mehanizme za podnošenje žalbi.
- Protokole kojima se omogućavaju reagovanje i istraga (vidi Odjeljak 5)
- Obuku za osoblje
- Medicinske službe koje će biti odgovorne državnim organima, a ne zatvorskoj upravi

4.6 Obezbijediti pristup zdravstvenoj zaštiti za muške i ženske zatvorenike

Zdravstvena zaštita je posebno važan aspekt života u zatvoru. Bilo gdje u svijetu, među zatvorskom populacijom su najzastupljeniji pripadnici marginalizovanih grupa u društvu koji su lošeg zdravstvenog stanja, sa hroničnim bolestima i mentalnim problemima. Mnogi od onih koji se bave aktivnostima koje su, sa zdravstvenog stanovišta, visoko rizične, poput intravenozne narkomanije ili komercijalnog pružanja seksualnih usluga, na kraju završe u zatvoru. Stopa prisutnosti hepatitisa B i C u zatvorima je mnogo veća nego li u spoljašnjem svijetu.[51] Stopa prisutnosti infekcije HIV-om može biti i do 75 puta veća u zatvorima nego li što je to slučaj u društvu izvan zatvora.[52] Na primjer, premda zatvorenici čine svega 0,01% ukupnog broja stanovnika u Španiji, oni čine čak 7% svih osoba oboljelih od AIDS-a.[53] Žene u zatvorima su u mnogo većoj mjeri prije dolaska u zatvor trpjele nasilje i zlostavljanje nego li muškarci. Mentalne bolesti su u većoj mjeri prisutne među zatvorenicama nego li među muškim zatvorenicima. Djeca u zatvor uglavnom dolaze iz poremećene porodične sredine u kojoj je zlostavljanje bilo gotovo uobičajena pojava.[54] U zatvorima se javljaju visoki zdravstveni rizici,

uključujući tu izloženost seksualnom nasilju i ostalim oblicima nasilja.

„U ćeliji nas je 22, a dvojica mojih cimera u ćeliji imaju za „žene“ maloljetnike. Dobili su ih tako što su podmitili čuvare na glavnoj kapiji. Ovi maloljetnici su pristali na seks sa ovim muškarcima, mojim cimerima, jer nijesu imali odjeće niti ćebadi da se pokriju, a bili su i gladni. Jednog dana, ovi mladići su počeli da plaču i odbili seks. Muškarci su im oduzeli ćebad i nakon što su proveli tu noć smrzavajući se, pristali su opet na seks. Pokušavamo da kažemo ovim mladićima da će umrijeti od AIDS-a, ali šta im drugo preostaje da urade povodom toga?“

zatvorenik u Malaviju[55]

Zdravstvena njega koja je na raspolaganju u mnogim zatvorima je u velikoj mjeri neodgovarajuća. Bitan aspekt reforme je da se poveže zdravstveni sistem u zatvorima sa javnim zdravstvenim sistemom, pri čemu treba uspostaviti prevlast javnog zdravstvenog sistema. Ukoliko se ovo ostvari, doći će do sljedećih povoljnosti u obezbjeđivanju da se reformom kaznenog sistema uzmu u obzir različite potrebe ženskih i muških zatvorenika:

- Zatvorenice treba da imaju pristup doktorici na lični zahtjev.
- Medicinskom osoblju koje nije stalno zaposleno u zatvoru će biti lakše da pruži nezavisno mišljenje i da mu potrebe pacijenata budu uvijek preče od zahtjeva uprave zatvora.
- Neodgovarajuće bezbjednosne mjere (npr. sprječavanje žena da legnu u bolničku postelju tokom posjeta bolnicama, ginekoloških pregleda ili porođaja) se nikada ne smiju primjenjivati; trebalo bi da budu podijeljeni kondomi, kao i da postoje mjere za smanjenje ili sprječavanje samopovređivanja i štetnih uticaja droga kod uživalaca droga.
- Treba preduzeti mjere koje su u skladu sa normama o javnom zdravlju, poput poboljšane ishrane sa odgovarajućim sadržajem proteina za trudnice i dojilje, predporođajne i postporođajne njege po standardima koji se primjenjuju u zajednicama van zatvora, a treba obezbijediti i da medicinsko osoblje koje pruža njegu ženama prođe adekvatnu obuku.
- Obezbijediti da se zatvorenici sa akutnim mentalnim problemima prebace iz zatvora u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu; obezbijediti savjetodavnu psihološku pomoć žrtvama koje su i ranije trpjele nasilje i zlostavljanje, kao i psihološku pomoć počiniocima zlostavljanja.
- Postarati se da se RN može prijaviti medicinskom osoblju bez straha od odmazde.

4.7 Zadovoljiti potrebe trudnica i majki maloljetne djece

Jedan od najtežih problema koji se srijeće u zatvorskom sistemu, kada je u pitanju rješavanje problema sa kojima se suočavaju žene u zatvorima, jeste obezbjeđivanje odgovarajućeg tretmana za trudnice i majke maloljetne djece. Loši uslovi u zatvorima, nedostatak odgovarajuće njege i prostorija, kao i visok nivo stresa koji prati ulazak u zatvor mogu da predstavljaju rizik po zdravlje trudnice, kao i po zdravlje njenog nerođenog djeteta.

Trudnice bi trebalo držati u zatvorima samo u ekstremnim slučajevima, kao kada, npr. postoji

Odjeljak 4 | Zakonodavne odredbe SAD-a u vezi sa silovanjem u zatvorima

Istraživanjem koje je 2000. godine sprovedeno među zatvorenicima u sedam zatvora za muškarce u SAD-u je pokazalo da je 21% zatvorenika iskusilo makar jedanput seksualni kontakt pod pritiskom ili prisilom, a da ih je najmanje 7% bilo silovano.[47]

U SAD-u, organizacija pod nazivom „Zaustavimo silovanje u zatvorima“ već godinama sprovodi kampanje protiv ovakve vrste zlostavljanja. Osnivač ove organizacije Stiv Donaldson je i sam silovan od strane bande dok je bio u zatvoru u Vašington, 1973. godine, zbog protesta protiv bombardovanja koje su SAD vršile u Kambodži. 2003. godine, poslije 30 godina, donešen je Zakon o eliminaciji silovanja u zatvorima. Ovaj zakon zahtijeva prikupljanje statističkih podataka o silovanju u zatvorima širom SAD-a na nacionalnom nivou, izradu smjernica za države o načinu na koji treba da se rješavaju slučajevi silovanja zatvorenika, osnivanje odbor za reviziju kazni koji bi se sastajao godišnje i obezbjeđivanje bespovratne novčane pomoći državama SAD-a kako bi se izborile sa ovim problemom. Stiv Donaldson je preminuo 1996. godine. Inficiran je HIV-om tokom silovanja koje je preživio u zatvoru.[48]

Tri godine nakon usvajanja ovog zakona, vrednovanje učinjenog je pokazalo da je postignut značajan napredak u smanjenju broja slučajeva silovanja u zatvorima putem sljedećih inicijativa:

- Određivanja politika (umjesto prikrivanja i poricanja ovih dešavanja)
- Sprječavanja (putem pažljivijeg biranja lokacija za smještaj zatvorenika, manjeg broja zatvorenika u ćelijama i obrazovanja zatvorenika)
- Istrage i krivičnog gonjenja
- Pružanja usluga žrtvama
- Obuke osoblja
- Saradnje sa agencijama koje rade mimo zatvora.[49]

Ovo pokazuje kako se odlučnom kampanjom tokom dužeg niza godina, i nakon mnogo poricanja, problem zlostavljanja na rodnoj osnovi može razotkriti i kako izmjene u zakonu mogu dovesti do praktičnih mjera kojim se slabi njegova učestalost.

Odjeljak 5 Protokol u 12 koraka kojim se reaguje na i ispituju navodi za seksualno napastvovanje u zatvorima

Država Oregon u SAD-u je uvela protokol o slučajevima seksualnog napastvovanja kako bi se zatvorenici (i žene i muškarci) zaštitili od daljeg nasilja i kako bi se omogućilo da osoblje zatvora uzme učešće u uspješnom prikupljanju dokaza, istrazi i dokumentovanju zaključaka istrage.

1. Kada zatvorenik prijavi incident, član osoblja je dužan da:
   a. Obavijesti nadležnu osobu (NO).
   b. Obezbijedi da je žrtva na sigurnom i udaljena od napadača.
   c. Obezbijedi da se žrtva ne tuširа, jede ili pije sve dok se ne prikupe svi dokazi.
   d. Obezbijedi prostor u kome se odigrao incident i da ga tretira kao mjesto zločina sve dok se ne završi istraga.
2. NO izoluje žrtvu tako što je prebaci u zdravstvenu službu i, između ostalih pitanja, traži od žrtve da otkrije gdje i kada se dogodio incident i ko ga je počinio.
3. NO obavještava zdravstvenu službu o seksualnom napastvovanju, a zdravstvena služba pruža odgovarajući neophodni tretman, a da pri tom ne ugrozi dokaze.
4. NO obavještava Tim za odgovor na seksualno napastvovanje, koji radi unutar samog zatvora, o statusu žrtve.
5. Ukoliko je prijava podnešena u roku od 72 sata od napastvovanja, NO će osumnjičenog napasnika zatvorenika smjestiti u samicu; ukoliko ima ovlaštenje za to, NO će ispitati navodnog napasnika i oduzeće i njegovu i žrtvinu odjeću.
6. NO obavještava istražne jedinice kako bi se koordinisale aktivnosti na istrazi sa državnom policijom Oregona.
7. NO obavještava državnu policiju Oregona o seksualnom napastvovanju.
8. NO o datoj situaciji obavještava i podnosi izvještaj pomoćniku načelnika za bezbjednost, upravitelju i šefu za komunikacije.
9. NO sarađuje sa zdravstvenom službom datog zatvora kako bi se obezbijedio prevoz žrtve u lokalnu bolnicu radi bolničkog tretmana, pregleda, dokumentovanja dokaza, prikupljanja forenzičkih dokaza, testiranja na seksualno prenosive bolesti i upućivanja na psihološko savjetovanje.
10. NO priprema nalog za prebacivanje žrtve u bolnicu i određuje pratnju.
11. U slučajevima kojima se bavi državna policija Oregona, NO ostaje zadužen za mjesto zločina i čuvanje dokaza sve dok ih ne preuzme državna policija Oregona i priprema nezvanični izvještaj o datom incidentu.
12. Ukoliko se seksualno napastvovanje prijavi nakon 72 sata od kada se ono navodno dogodilo, NO, u dogovoru sa osobom za vezu u slučajevima seksualnog napastvovanja i istražiteljima Kazneno-popravnog zavoda razmatra i primjenjuje odgovarajuće korake i sarađuje sa osobljem zdravstvene službe datog zatvora, kako bi se odredilo da li da se medicinski pregled obavi u samom zatvoru ili da se žrtva prebaci u lokalnu bolnicu.[50]

konkretan dokaz da bi ta trudnica mogla da počini teško krivično djelo. Po riječima specijalnog izvjestioca o zatvorima i uslovima u pritvornim jedinicama u Africi:

> *„Zatvor nije bezbjedno mjesto za trudnice, bebe i malu djecu, a nije preporučljivo da se bebe i mala djeca odvajaju od svojih majki. Međutim, moguće je iznaći rješenje po kojem ove žene neće biti zatvorene: iskoristiti puštanje na slobodu uz kauciju za zatvorenice koje se nalaze u istražnom zatvoru, presude koje ne podrazumijevaju zatvorsku kaznu ili uslovni/rani otpust, služenje uslovne kazne ili ukidanje kazne za osuđene žene zatvorenice“.*[57]

Ukoliko je trudnica u zatvoru, treba preduzeti posebne mjere na obezbjeđivanju predporođajnog i postporođajnog tretmana i njege. U međunarodnim odredbama o ljudskim pravima je određeno da bebe ne treba da se rode u zatvorima. Ukoliko do toga dođe, rođenje se mora zavesti, ali se u izvodu iz matične knjige rođenih ne smije navesti da je dijete rođeno u zatvoru.[58] Mjere fizičkog sputavanja, poput upotrebe lanaca ili ludačkih košulja se ne smiju primjenjivati na trudnicama ili na ženama na porođaju, sem ukoliko ne postoji obavezujući razlog za tako nešto.

Organizacija brige o bebama koje su rodile zatvorenice kao i brige o maloljetnoj djeci zatvorenica se razlikuje širom svijeta i varira od oduzimanja djeteta od majke odmah po rođenju do omogućavanja djeci da ostanu uz majku do svoje šeste godine ili čak i u starijem uzrastu.[59] I jedno i drugo rješenje nose sa sobom određenu dilemu. Kao što je ranije napomenuto, zatvor nije idealno mjesto za odgajanje djeteta, ali odvajanje novorođenčeta od majke je štetno po njegovo zdravlje, čak i kada postoji odgovarajuća porodica koja bi se brinula o djetetu.

Najbolje rješenje je da se trudnice i majke sa malom djecom ne šalju u zatvor. Pri donošenju bilo kakve odluke u vezi sa djetetom zatvorenice, u skladu sa *Konvencijom o pravima djeteta*, od primarnog značaja mora da bude ono što je u najboljem interesu djeteta.[60] Ovakve odluke treba da budu donešene imajući u vidu odgovornost države da se djetetu obezbijede posebna zaštita i pomoć.

Odjeljak 6 | Mentalno zdravlje i briga o ženama u zatvorima u regiji Andra Pradeš

Indijska organizacija "Udruženje za pravdu i reformu kaznenog sistema" (PRAJA) je organizovala cjelonedjeljni Zdravstveni kamp u dva zatvora u Hajderabadu i Radžamundriju, kao dio programa za promovisanje mentalnog zdravlja i brige o ženama u zatvorima.

Tokom sesija na ovom Zdravstvenom kampu:

- Izvršene su provjere vida i postojanja očnih bolesti. Podijeljeno je 69 pari naočara osobama sa slabijim vidom. Jednoj osobi je dijagnostifikovana katarakta.
- Podijeljene su kapi za oči, vitamini i ostali ljekovi.
- Tim za testiranje krvi je odredio krvne grupe zatvorenica i svakoj od njih dodijelio zdravstveni karton.
- Sve žene su morale da prođu sistematski pregled a potom je organizovan kamp za rješavanje ginekoloških problema. Četiri ljekara ginekologa i medicinsko osoblje su sproveli testiranje. Neke od žena su imale predklimakterične tegobe, nekoliko njih je imalo akutne menstrualne probleme, mnoge su imale problema sa urinarnim traktom, a ostale su pokazivale znake opšte iscrpljenosti organizma.
- Stomatološki pregled je pokazao da je oralna higijena kod žena bila na lošem nivou. Dati su im opšti medicinski savjeti o značaju oralnog zdravlja.
- Sanirane su infekcije uha i grla i predložene su preventivne mjere.[56]

PRAJA zdravstveni kamp je pokazao kako je, čak i u izuzetno siromašnoj zemlji, neprihvatljivo da zatvorenici ne dobijaju makar minimalnu zdravstvenu zaštitu. Mogu se naći metode za obezbjeđivanje osnovnih prava uz ulaganje minimalnih sredstava.

U slučajevima kada djeca žive u zatvoru sa svojom majkom, **na snazi moraju biti posebne odredbe kojima će se promovisati i zaštiti prava djeteta** sve dok borave u zatvoru, kao i tokom eventualnih perioda odvojenosti od majke:

- Institucije za socijalno staranje o djeci, a ne zatvorske vlasti, treba da imaju najveću odgovornost kod donošenja odluka o djeci u zatvoru.
- Treba stvoriti takve uslove kojima će se na minimum dovesti uticaj restriktivne prirode zatvorske sredine na djecu, treba promovisati povezivanje majke i djeteta i djeci omogućiti pristup svim onim iskustvima koja bi imala i da borave van zatvorske sredine, u onom stepenu u kojem je to objektivno moguće postići.
- Na snazi moraju da budu mehanizmi kojima će djeca u zatvoru biti zaštićena od svih oblika fizičkog i mentalnog nasilja, uključujući tu i seksualno zlostavljanje, zanemarivanje ili nepažljiv tretman.
- Situacija kakva postoji u zemljama centralne Azije i Istočne Evrope, gdje se djeca drže u jaslicama u kojima o njima brine profesionalno osoblje, a majke ih posjećuju povremeno na po par sati, je manje prihvatljiva nego što su to aranžmani u drugim zemljama gdje djeca i majke borave zajedno u posebnim jedinicama.

U nekim državama, kada idu u zatvor, majkama se oduzimaju djeca i stavljaju se pod starateljstvo države. Po izlasku iz zatvora, neophodno je da majka ponovo sebi obezbijedi stabilan dom kako bi mogla da dobije starateljstvo nad djecom. Jedno istraživanje u Velikoj Britaniji je pokazalo da: „Polovina majki koje su očekivale da uskoro budu puštene na slobodu nijesu očekivale da će se vratiti u onaj smještaj u kome su boravile prije zatvora; gotovo 4 od 10 žena je izgubilo dom, a sve više se uvećavao broj onih koje su smatrale da će biti bez krova nad glavom".[62] Otpuštanje na slobodu takvih zatvorenica zahtijeva posebno planiranje i podršku, sa posebnim

Odjeljak 7 | Posebne odredbe ruskog Krivičnog zakonika o trudnoći, majkama i djeci

Kao što je gore navedeno, ruski Krivični zakonik omogućava suspendovanje kazne trudnicama i ženama sa maloljetnom djecom koje su osuđene za lakše krivično djelo. U ostalim slučajevima, Zakon prihvata da trudnica bude upućena u zatvor, a da djeca rođena u zatvoru ostanu uz svoje majke pod sljedećim uslovima:

- Žena u pritvoru, čija su djeca mlađa od tri godine, može djecu da povede sa sobom i ona imaju pravo na poboljšane životne uslove, specijalističku medicinsku njegu, pojačane obroke i više odjeće, duže vrijeme provedeno van ćelije i ne smiju biti smještena u kaznionicama.
- U kaznenim institucijama se mogu osnovati jaslice za djecu zatvorenica gdje bi ona dobijala odgovarajuću njegu sve do navršene treće godine života.
- Trudnice i žene sa djecom imaju pravo na dodatnu hranu koju porodica može da im šalje poštom i da im je donosi tokom posjeta i imaju pravo na usluge ljekara specijalista.
- Trudne zatvorenice ili one sa djecom u jaslicama dobijaju makar 50% svojih nadnica, penzija ili nekog drugog prihoda na koji imaju pravo, na svoj lični račun u banci.
- Zatvorenice sa novorođenčadima koja se nalaze u jaslicama u samom zatvoru, kao i one zatvorenice koje su oslobođene rada u zatvoru jer su trudne ili su se nedavno porodile, ne smiju da budu smještene u kaznionice ili zatvorske ćelije.[61]

Odjeljak 8 Jednake mogućnosti za zaposlenje u Engleskoj i Velsu

Zatvorska služba u Engleskoj i Velsu ima niz odredaba i struktura kojima se omogućava jednako pravo na zaposlenje. Na primjer:

- Politika jednakih mogućnosti zatvorske službe kaže da oni zatvorski službenici koji su prošli tretman promjene pola i prihvaćeni su da rade u zatvorskoj službi u datom polu mogu da nastave da vrše pretrese zatvorenika kao službenici pola koji sada imaju.[64]
- GALIPS je Mreža za pomoć osoblju zatvorskih službi. Ona podržava sve zaposlene i upravu, bez obzira na njihovo seksualno opredjeljenje i daje savjete po pitanju LGBT populacije. Učlanjenje u GALIPS je besplatno i otvoreno svom osoblju koje se interesuje za LGBT pitanja, kojem je potrebna pomoć ili savjet, i svakome ko je zainteresovan da podrži rad ove mreže bez obzira na to da li su pripadnici LGBT populacije ili ne.
- 2007. godine potpisana je saglasnost između Zatvorske službe Engleske i Velsa i Komisije za jednake mogućnosti za stvaranje Akcionog plana za djelotvorno rješavanje slučajeva seksualnog uznemiravanja u zatvorskoj službi. Ovaj Sporazum je nastao kao rezultat procesa koji je započet još 2005. godine kada je Komisija za jednake mogućnosti odlučila da sprovede istragu o „učestalosti i prisutnosti seksualnog uznemiravanja žena i muškaraca" koji rade u zatvorskoj službi.

Ovim Sporazumom se Zatvorska služba obavezuje da radi na:

- određivanju slučajeva seksualnog uznemiravanja službenika koji rade u ovoj službi.
- stvaranju kulture u kojoj je seksualno uznemiravanje neprihvatljivo i u kojoj neophodne standarde ponašanja zatvorski službenici već dobro razumiju i prihvataju.
- omogućavanju djelotvornog i konzistentnog rješavanja slučajeva seksualnog uznemiravanja putem rada zatvorske službe.
- omogućavanju menadžerima da u potpunosti razumiju svoju obavezu da spriječe seksualno uznemiravanje i da to sprječavanje svakodnevno sprovode u praksi.
- olakšavanju zaposlenima da se žale na uznemiravanje i na pružanju pomoći zaposlenima koji podnose prijave za uznemiravanje tokom i nakon tog žalbenog procesa.
- obezbjeđivanju da među podnosiocima prijava postoji povjerenje u žalbenu proceduru i u to da će žalbe biti riješene brzo, na transparentan i odgovarajući način.
- preduzimanju koraka na primjeni sistema kojim će se omogućiti bilježenje i nadgledanje svih nezvaničnih i zvaničnih prijava za seksualno uznemiravanje.
- odgovarajućem krivičnom gonjenju počinilaca seksualnog uznemiravanja.

Posebne aktivnosti koje će preduzeti Zatvorska služba obuhvataju:

- pregled i analizu zvaničnih prijava za seksualno uznemiravanje na svakih 12 mjeseci kako bi se odredio tip prijava, koliko je dosljedno postupano pri rješavanju ovih prijava i šta je naučeno iz tog procesa.
- pregled i pisanu analizu 10 završenih slučajeva žalbi, odabranih po metodi slučajnog uzorka, za svaku od dvije godine.
- istraživanje nad muškim i ženskim osobljem i u fokus grupama kako bi se utvrdili: pojavljivanje slučajeva seksualnog uznemiravanja, priroda i obim seksualnog uznemiravanja bilo da je ono direktno doživljeno ili ste mu samo bili svjedok; da li zatvorski službenici imaju slobodu da prijave seksualno uznemiravanje i ako ne, zbog čega je to tako; da li imaju povjerenja u žalbenu proceduru i ukoliko ne, zbog čega je to tako; koje su to najefikasnije mjere koje se mogu preduzeti na sprječavanju ovakve vrste uznemiravanja.[65]

naglaskom na obezbjeđivanje sigurnog doma i pomoć pri ponovnom povezivanju sa porodicom. Grupe civilnog društva mogu dati svoj doprinos pomažući pri socijalnoj reintegraciji, npr. obezbjeđujući privremene domove i hitni smještaj za žene.

4.8 Obezbijediti odgovarajuće i stručno zatvorsko osoblje

Obuka

U mnogim zemljama je obuka zatvorskog osoblja izuzetno neodgovarajuća u odnosu na zadatke koji se od njih očekuju. Čak i u onim zemljama u kojima postoji obuka za osoblje, ona rijetko obuhvata posebne probleme i potrebe zatvorenica ili ostalih ranjivih grupa, kao i konkretne razlike među zatvorima za muškarce i za žene. Obuka i redovno napredovanje zatvorskog osoblja su od ključne važnosti ukoliko se želi da oni budu sposobni da izvršavaju svoje obaveze na rodno odgovoran način. Zatvorsko osoblje zahvaljujući obuci da postane osjetljivije na činjenicu da su muškarci i žene u zatvoru ranjivi na zlostavljanje, kao i da bolje shvate politiku i procedure uspostavljene zarad sprječavanja i pružanja odgovora na zlostavljanje.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Zapošljavanje

Politikom zapošljavanja treba uzeti u obzir činjenicu da je rad u zatvoru mnogo više od pukog obavljanja dužnosti čuvara zatvora. Neophodno je da zatvorsko osoblje posjeduje mnogobrojne vještine kako

bi pružili human tretman zatvorenicima, a rad u zatvoru se mora odvijati u skladu sa etičkim okvirom u koji spadaju svi međunarodni standardi o ljudskim pravima. Tokom procesa zapošljavanja se moraju udaljiti neodgovarajući kandidati iz čijih se profila može zaključiti da su skloni nasilju ili da bi zloupotrijebili svoju nadmoć nad drugim licima. Opis posla, procedura zapošljavanja i kriterijumi za profesionalni napredak moraju da u sebi sadrže osnovne humane pretpostavke za obavljanje posla zatvorskog službenika.

Zatvorski standardi nalažu da sa zatvorenicama rade i da ih kontrolišu samo žene službenici. Žene su izložene posebnom riziku od seksualnog i fizičkog zlostavljanja kada se muško osoblje zaposli na neodgovarajućim pozicijama u zatvorima za žene. Stoga je od suštinske važnosti da se programima za zapošljavanje zatvorskog osoblja predvidi potreba za zapošljavanjem dovoljnog broja žena. Ovo može da podrazumijeva i preduzimanje posebnih mjera poput ciljanih kampanja u medijima, školama i zajednicama; politiku zapošljavanja koja poštuje usklađenost profesionalnog i privatnog života i posebne odredbe kojima se omogućava zadržavanje na poslu i profesionalni napredak ženskog osoblja.

Za slične strategije za zapošljavanje većeg broja žena službenica pogledajte Priručnik o reformi policije i rodnim pitanjima.

Jednak tretman žena, lezbijskog, homoseksualnog, biseksualnog i transseksualnog kadra

Premda žene već godinama rade u zatvorima za žene, nedavno je došlo i do sve većeg zapošljavanja žena u muškim zatvorima. U zemljama u kojima žene rade u muškim zatvorima, one se suočavaju sa diskriminacijom i uznemiravanjem od strane svojih muških kolega, a sa istim problemima suočava se osoblje koje pripada LGBT populaciji.[63]

4.9 Uključivanje organizacija civilnog društva

Jedan od važnih načina na koji se obezbjeđuje adekvatno rješavanje rodnih pitanja u zatvorima jeste povećanje učešća organizacija civilnog društva koje mogu imati veliko iskustvo i stručnost u rješavanju problema vezanih za rodna pitanja.

Organizacije civilnog društva se mogu uključiti u:

- **Pružanje usluga zatvorenicima/cama**, poput podrške ženama kojima je neophodna savjetodavna psihološka pomoć ili neka druga vrsta pomoći kako bi se oporavile od zlostavljanja i od svojih zavisnosti; savjetovanje za one koji su zaraženi HIV-om ili boluju od AIDS-a; programe za počinioce krivičnih djela nasilja, obuku za žene kako bi mogle da nađu zaposlenje nakon što budu puštene na slobodu; prijateljsku podršku djeci bez porodice, kao i davanje ljekova ženama, djeci i ostalim zatvorenicima koji čine ranjivu populaciju.
- **Rad na ostvarivanju ljudskih prava** kako bi privukle pažnju na rodna pitanja u kaznenom sistemu putem učešća u pisanju alternativnih izvještaja tijelima poput Odbora za prava djeteta UN-a, Odbora UN-a za borbu protiv torture i relevantnim regionalnim tijelima, kao i pozivanjem na zakon u slučajevima očiglednog kršenja ljudskih prava.
- **Izgradnju kapaciteta** osoblja kaznenog sistema, kao i grupa koje se bore protiv diskriminacije, za ljudska prava i za reformu kaznenog sistema, kako bi im se pomoglo i kako bi one u svoj rad uvrstile i rodnu perspektivu.
- **Podizanje svijesti javnosti**, parlamantaraca i ostalih nadzornih organa o neophodnosti promjene politike i uvođenja posebnih mjera kojima bi se riješili problemi diskriminacije i lošeg postupanja sa zatvorenicima.
- **Reviziju** kaznenog sistema u smislu da li je u njemu prisutna svijest o rodnim pitanjima i davanje savjeta o pružanju adekvatnog odgovora po rodnim pitanjima.

Vidi Priručnik o civilnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

4.10 Izgraditi javnu podršku reformi kaznenog sistema

Nije lako obezbijediti podršku javnosti reformi kaznenog sistema. Može biti teško da se uvedu reforme koje za cilj imaju da se smanji broj zatvorenika ili da se unaprijede uslovi u zatvorima. Sva lica koja su uključena u reformu kaznenog sistema: zatvorska uprava, političari, mediji i grupe civilnog društva moraju neprestano da rade na uključivanju javnosti u

Odjeljak 9 Žensko civilno društvo u Jemenu

U Jemenu, Nacionalni odbor žena promoviše dijalog sa donosiocima odluka kako bi se obezbijedilo pravično postupanje prema ženama. Sve do nedavno je zatvorenicama koje su odslužile svoju kaznu bilo je zabranjeno da napuste zatvor ukoliko muškarac stražar nije došao po njih da ih izvede iz zatvora. Nacionalni odbor žena je izvršio pritisak na Ministarstvo unutrašnjih poslova i ovo nepravedno pravilo je promijenjeno. Unija žena Jemena koju je u pet oblasti podržao Oxfam, ima 36 advokata volontera koji pružaju pravnu pomoć siromašnim ženama koje se nalaze u zatvorima, sudovima i policijskim stanicama. Kao rezultat njihove pravne pomoći, tokom 2004. i 2005. godine, oslobođeno je 450 zatvorenica.[66]

rasprave o zatvorskoj kazni i koristima od nje. Redovo treba davati i javno objavljivati informacije, izvještaje i statistiku.

Podršku unapređenju tretmana žena i ostalih ranjivih grupa u zatvoru je lakše dobiti nego li podršku procesu reforme uopšte. Vlada treba da pruži informacije o ženama i djeci u zatvorima koje su lako dostupne, a ne sakrivene negdje pri kraju dugih izvještaja. Mnoge aktivnosti kojima će se unaprijediti podrška javnosti se mogu sprovesti uključivanjem grupa civilnog društva koje se bave pitanjima žena i djece u zatvorima i obezbjeđivanjem saradnje zatvora sa takvim grupama tako što će ovim grupama biti omogućen pristup zatvorima.

5 Integracija rodnih pitanja u reformu kaznenog sistema u specifičnim kontekstima

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

Pozadina

Zemlje koje su izašle iz perioda konflikta ili unutrašnjeg previranja predstavljaju poseban izazov za reformu kaznenog sistema. Pored mnogih hitnih prioriteta, poput izgradnje infrastrukture i ponovnog uspostavljanja rada osnovnih institucija, ponovna izgradnja kaznenog sistema se veoma često ne smatra naročito velikim prioritetom. Od samog početka, važno je da odgovarajući državni administrativni organ prihvati kao neophodnu činjenicu da moraju da postoje pritvorske jedinice i da one funkcionišu, te da se u ovu svrhu opredijele dovoljna sredstva.

Izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

Ponovna izgradnja kaznenog sistema je veoma složen proces. Ključna pitanja koja treba razmotriti su sljedeća:

- Neohodno je da se razumije postojeća situacija sa zatvorima na lokalnom nivou. Narod može da zatvore posmatra na veoma negativan način, u smislu: pritvaranja bez suđenja, mjesta za silovanje, torturu i egzekuciju. Ponovna izgradnja može da predstavlja priliku da se počne iz početka i da se uspostavi sistem koji će da bude manje nasilan, više rodno odgovoran, i u koji će narod da ima više povjerenja.
- Moguće je da je prethodni zatvorski sistem bio disfunkcionalan ili u potpunosti u suprotnosti sa vladavinom prava i rodnom ravnopravnošću. Moguće je da su njime upravljale policija ili vojska, što je u suprotnosti sa dobrom praksom poštovanja ljudskih prava. Ukoliko je ovo slučaj, neophodno je stvoriti drugačiji model služenja zavorske kazne, ali pri tome uvijek postoji opasnost da modeli koji se primjenjuju u drugim državama možda ne budu odgovarali okolnostima u datoj državi. Zatvorski sistem se mora ponovo uspostaviti tako da bude osjetljiv na društvenu i kulturnu sredinu, pri čemu, takođe, treba učiniti napore da se uvedu ideje u vezi sa boljim tretmanom žena i zapošljavanjem ženskog osoblja.
- Ukoliko još uvijek postoji javna zatvorska služba kakva je postojala i u periodu prije konflikta i ukoliko se njen rad može brzo obnoviti, postkonfliktna sredina može da pruži mogućnost da se bezbjednosno provjeri ono osoblje koje je bilo umiješano u zlostavljanja, a da se ostalo osoblje ponovo obuči u vezi sa poštovanjem ljudskih prava na rodno osjetljiv način.
- Prije konflikta je morao postojati zakon o zatvorima, ali je on možda nedgovarajući, zastario ili ga niko ne poštuje jer je zastario. U svakom slučaju, bilo kakva pritvorska jedinica uspostavljena međunarodnom intervencijom u postkonfliktnom periodu mora biti vođena u skladu sa zakonom jer je suština svake intervencije da se pomogne u ponovnom uspostavljanju pravne države. U tranzicionom periodu, tokom 1999. godine, Međunarodne snage za Istočni Timor su ustanovile osnovni zakon o zatvorima zasnovan na međunarodnim standardima kojim su omogućeni prekid diskriminacije, redovne posjete nezavisnih posmatrača, određene su norme za pretres pritvorenika, smještaj, higijenu, hranu, prodavnice, prostorije za fizičku aktivnost, vjerske aktivnosti i pristup medicinskom tretmanu.[68] Započinjanje obnove zatvorskog sistema poštovanjem ljudskih prava i sistemom koji obezbjeđuje uklanjanje diskriminacije, predstavlja dobru osnovu za eventualno osnivanje rodno odgovornog kaznenog sistema.

Sugestije

- U postkonfliktnom periodu je posebno važno da se shvate različite potrebe i uloge muškaraca i žena, posebno ukoliko je u konfliktu došlo do seksualnog nasilja. Stranim snagama i međunarodnim organima, koji u zemlju u postkonfliktnom periodu dolaze kako bi ponovo izgradili njen zatvorski sistem, će trebati dosta obuke radi razumijevanja kulture date države i postizanja rodne osjetljivosti.
- Treba izvršiti predaju nadležnosti nad zatvorskim sistemima sa policije ili vojske na civilnu zatvorsku službu, što je prije moguće.
- Kada se ponovo izgrađuje sistem koji je postojao i prije konflikta, treba razmotriti rad sa mlađim zatvorskim službenicima koji su vjerovatno manje učestvovali u zločinima i koji će prije prihvatiti poštovanje ljudskih prava na osnovu rodno odgovornog pristupa.
- Kada zatvorsko osoblje iz drugih država dolazi da upravlja zatvorima u tranzicionom periodu, neophodno je da se obezbijedi da muškarci i žene koji su odabrani za ovaj posao imaju iskustva u radu sa ženama i mladim zatvorenicima. Prilikom zapošljavanja, poslodavci treba da traže osobe koje posjeduju sklonost ka razumijevanju različitih kultura, dobre komunikacijske i međuljudske

Odjeljak 10 Žene u zatvoru u Avganistanu[67]

Tordai i Šafika – zajedno sa još 12 zatvorenica i njihovih 15-oro djece – dijele pritvornu jedinicu sa 236 muških zatvorenika u zemunici koja je ranije služila odjeljenju saobraćajne policije grada Mazar. Ova zgrada se sastoji od samo dva mala dvorišta i devet ćelija za muške i ženske osuđenike.

Nedostatak prostora podrazumijeva da i oni koji čekaju na suđenje dijele ćeliju sa osuđenicima. Po riječima direktora zatvora, pukovnika Abduluruba: „Osim nedostatka odgovarajućih ljekova i zdravstvene njege, još jedan problem zatvorenicima koji žive u ovoj zgradi predstavljaju veoma stare i pretrpane prostorije," dodajući da je i do trideset zatvorenika živjelo u sobi koja je originalno napravljena za samo njih deset.

Zatvorske vlasti u Mazaru su se, takođe, žalile na nedostatak hrane, kao i na nedostatak odgovarajućih prostorija za medicinsku njegu i obrazovanje djece koja žive sa svojim majkama u zatvoru. „Od vlade dobijamo manje od 1 američkog dolara po zatvoreniku dnevno, što ne može da pokrije ni troškove za hljeb," rekao je jedan od zvaničnika zatvora.

Organi koji se bave ljudskim pravima su izrazili zabrinutost lošim uslovima u zatvorima u ovoj siromašnoj centralnoazijskoj državi. Širom zemlje postoje 34 zatvora i u mnogima nema posebnih zgrada za žene zatvorenice, pa se one često drže u zatvorskim ćelijama koje su originalno bile napravljene za muške zatvorenike.

„Nekih 90-oro djece žive sa svojim majkama, koje su optužene za različita krivična djela, bez obdaništa ili ostalih prostorija za njihov razvoj i takvo je stanje u svim zatvorima u državi," izjavio je isti zatvorski zvaničnik.

„Uslovi u zatvorima u Avganistanu su izuzetno loši tako da zatvorenici, uopšteno gledano, moraju da se oslanjaju na svoju rodbinu da im donosi hranu i da ih snabdijeva ostalim potrepštinama," izjavila je Nezavisna avganistanska komisija za ljudska prava u svom godišnjem izvještaju iz 2005. godine. „Zatvori i osoblje koje radi u njima nemaju nikakvih sredstava niti je osoblju obezbijeđena bilo kakva obuka u vezi sa tretmanom zatvorenika i u vezi sa obavezama osoblja da ispoštuje ljudska prava zatvorenika," stoji u izvještaju.

Po izvještaju, organ zadužen za sprovođenje ljudskih prava je omogućio da se na slobodu puste 1386 nelegalno pritvorenih osoba, a dvadeset i sedmoro djece izmjestio iz zatvorskih ćelija namijenjenih odraslim zatvorenicima tokom 2005. godine.

vještine, primjerne lične karakteristike i osjetljivost po rodnim pitanjima.

- Kada posjete drugim zemljama predstavljaju dio obuke službenika koji rade u kaznenom sistemu, važno je da ova obuka obuhvata izlaganje ovih službenika dobroj praksi vezanoj za rodna pitanja i da se oni pri obuci ne susreću samo sa zvaničnicima već i sa grupama civilnog društva koje se bave rodnim pitanjima.
- Obezbijediti da tačne informacije o zatvorima, režimu u njima i tretmanu zatvorenika budu dostupne javnosti, kako bi se mogla pobiti nagađanja o navodnom lošem tretmanu, seksualnom i ostalom zlostavljanju. Porodične posjete su veoma bitne, ne samo zbog porodica koje su u njih uključene, već zbog toga što porodice mogu da opovrgnu bilo kakve tračeve vezane za navodni loš tretman zatvorenika.

5.2 Zemlje u tranziciji u Istočnoj Evropi Centralnoj Aziji

Zemlje Centralne Azije i Istočne Evrope (koje se od 1989. godine nazivaju zemljama u tranziciji, jer se za njih smatralo da su u tranziciji ka novom obliku vlasti) se vode različitim režimima kada je riječ o reformi kaznenog sistema.

Zemlje Istočne Evrope i regiona Kavkaza su sada postale članice Savjeta Evrope i obavezne su da poštuju *Evropsku konvenciju o ljudskim pravima* i njoj odgovarajući podzakonski akt – *Pravila upravljanja zatvorima u Evropi*. U Rusiji su od raspada Sovjetskog Saveza sprovedene značajne reforme na uspostavljanju humanijeg sistema zasnovanog na ljudskim pravima. U Centralnoj Aziji je zadržan ruski model zatvora, ali su napravljene promjene kako bi se ovaj model uskladio sa normama o ljudskim pravima i sa vladavinom prava.

Izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja:

- Donešene su zakonske odredbe za drugačiji tretman žena u zatvoru i žena sa bebama u zatvoru, što bi moglo da predstavlja polaznu osnovu za reformu.
- Zakonskim okvirom Savjeta Evrope daje se mogućnost da se reforma zasnuje na nediskriminatorskim elementima kriterijuma o ljudskim pravima.

Sugestije

- Ženska profesionalna udruženja, poput grupa žena advokata ili žena ljekara, se mogu podstaći da se zainteresuju za pružanje pomoći ženama u zatvorima.
- CPT posjećuje zemlje članice Savjeta Evrope i rezultati njihovog istraživanja se često objavljuju uz vladino reagovanje na njih. U ovim izvještajima se obično posebna pažnja poklanja rodnim pitanjima. Organizacije civilnog društava i parlamentarci mogu da ove izvještaje iskoriste kao osnovu za podizanje svijesti javnosti.

5.3 Zemlje u razvoju

Zatvorski sistemi u mnogim zemljama u razvoju, uključujući tu podsaharsku Afriku i zemlje Kariba u kojima se govori engleski jezik, su zasnovani na nasljeđu bivšeg kolonijalnog sistema. U bivšim britanskim kolonijama zatvori obično slijede standardni britanski princip i obuhvataju sve one aspekte zatvora u Britaniji, onako kako su ovi zatvori funksionisali u prošlosti. Ekonomski pritisak i neuspjeh vlasti da riješi probleme obično znači da su uslovi u zavorima loši i često opasni po život. Zatvori u frankofonoj Africi slijede francuski pravni sistem, ali su i tu uslovi često veoma loši. U Bangladešu, Indiji i Pakistanu bivši kolonijalni uticaj je i dalje veoma jak. U ovim zemljama kolonijalni sistem je nametnuo ideju o kazni zatvora, doksu ovi sistemi bili više skloni odšteti nego li kazni. Zvanični pravni sistem je samo jedan dio mnogo šireg seta mogućnosti za rješavanje problema na koje društvo gleda sa neodobravanjem.

Žene i maloljetnici u zatvorima u ovim zemljama se suočavaju sa nizom problema. Žene u nekim državama mogu da dospiju u zatvor zbog prekršaja vezanih za miraz, zbog preljube ili zbog toga što su žrtve silovanja. Velika je mogućnost da im porodica oduzme svu imovinu i da izgube mogućnost pristupa sopstvenoj djeci. U ovim državama, gdje opstanak zavisi od hrane i ljekova koje u zatvor unosi porodica, ove grupe zatvorenika su u izuzetno nepovoljnom položaju. Maloljetnici obično nijesu odvojeni od odraslih ljudi i u velikoj su opasnosti od zlostavljanja.

U Jugoistočnoj Aziji, zatvorski sistem je obično izuzetno strog, gdje se stroga pravila primjenjuju i na način na koji npr. treba presaviti ćebe i na način na koji zatvorenik mora da sjedi. Iza ovakvog zatvorskog sistema stoji predstava o tome da zatvor treba da bude mjesto za reformu gdje zatvorenici treba da se odreknu pogrešnog načina razmišljanja i da se vrate onome što se smatra ispravnim. Mnoge žene su zatvorene zbog manjih prekršaja vezanih za drogu.

14. februara 2002. godine visoki zvaničnici Kazneno-popravnog zavoda su pratili delegaciju Amnesti Internešenela u posjetu „Lard Jao“ zatvoru za žene, u provinciji Nontaburi, u prigradskom dijelu Bangkoka. Zvaničnici su priznali da postoje problemi vezani za pretrpanost prostorija i opasno visok odnos broja zatvorenika u odnosu na broj stražara. S obzirom da je ovo slučaj sa velikim brojem zatvora u kraljevstvu, veliki broj zatvorenika u prostorijama se javlja usljed visokog nivoa hapšenja i zatvaranja uživalaca droga i trgovaca ljudima.[69]

Izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja:

- Diskriminacija žena je često široko rasprostranjena u ovim državama, što se odražava na kazneni sistem kroz tretman i zatvorenica i zatvorskih službenica.
- Rješavanje ranijih slučajeva nasilja i seksualnog zlostavljanja će najvjerovatnije biti onemogućeno usljed toga što samo priznavanje da postoji ovakav problem predstavlja tabu, te, stoga, nije dostupna savjetodavna pomoć. Isto tako napori da se suzbije seksualno nasilje u zatvorima mogu biti onemogućeni usljed postojanja zavjereničkog ćutanja.
- Kada se u izuzetno siromašnim zemljama radi na poboljšanju stanja u zatvorima, neophodno je da se nađu jeftina, održiva rješenja, koja imaju smisla sa lokalne ekonomske tačke gledišta.
- U siromašnim zemljama zatvorski sistem bi mogao imati koristi od pomoći organizacija, poput Međunarodnog komiteta Crvenog krsta ili Ljekara bez granica, kako bi se zadovoljile zdravstvene i ostale potrebe zatvorenika.

Sugestije

- Prije pokretanja rodno odgovorne reforme kaznenog sistema, treba razumjeti ulogu koju kazna zatvora ima u sistemu i kulturi date države, te pitanja od značaja za žene i ostale grupe u širim društvenim slojevima.
- Zatvorskim režimima za žene u zemljama u razvoju treba uzeti u obzir mogućnost da žene nakon izlaska iz zatvora budu napuštene i lišene imovine, te stoga treba učiniti napore kako bi se ovim ženama omogućio alternativan način zarade za život.
- Uz pomoć i uključivanja vanjskih organizacija, poput UNICEF-a, moguće je postići da se djeca i maloljetnici izvuku iz zatvora za odrasle i premjeste u njima odgovarajuće okruženje. Ostale agencije UN-a i NVO-i mogu da pruže podršku naporima na poboljšanju uslova za život u zatvorima za žene.

5.4 Razvijene zemlje

To što su neke države bogate ne mora da znači da njihov zatvorski sistem predstavlja uzoran model dobrog tretmana zatvorenika, u kome ne postoji diskriminacija i u kome se savjesno poštuju zakoni o ljudskim pravima. Štaviše CPT, koja posjećuje sve pritvore i zatvore u 47 zemalja članica Savjeta Evrope, je došla do zaključka da je neophodno sprovesti dosta promjena u zemljama Zapadne Evrope i u relativno manje naprednim zemljama Istočne Evrope.

Na primjer, tokom posjete Češkoj Republici 2006. godine, Komisija je izvijestila o slučaju ukrajinskog zatvorenika F. koji je držan u samici jer je „uništavao zatvorsku imovinu“. On je bio „sićušan čovjek, mršav i plašljiv“. Delegacija je došla do zaključka „da je F. bio neprekidno silovan i fizički zlostavljan dok je bio u „Valdise“ zatvoru. Štaviše tokom boravka u Odjeljenju E bio je prisiljen na analni i oralni seksualni odnos sa tri različita zatvorenika, a primoravali su ga i da ih seksualno zadovoljava.“[70]

U nekim razvijenim zemljama se javlja trend sve češće i veće upotrebe kazne zatvora, naročito žena. U Engleskoj i Velsu broj žena u zatvorima se više nego udvostručio u proteklih 10 godina.[71] U SAD-u, u periodu od 2000. do 2006. godine broj žena u zatvorima je porastao za 3,3% godišnje, dok je broj muškaraca u zatvorima porastao za 2%.[72]

U razvijenim zemljama je veća vjerovatnoća da će postojati ravnopravne mogućnosti za zapošljavanje, što dovodi do miješanog osoblja, a u nekim državama žene su dostigle najvisočije pozicije u zatvorskoj upravi i postale direktori velikih zatvora u kojima su zatvoreni isključivo muškarci. Međutim, još uvijek postoje problemi vezani za uznemiravanje žena zatvorskih službenica i seksualno zlostavljanje zatvorenika.

Izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja:

- Sve oštrija politička klima protiv prekršilaca zakona i sve češće upotreba kazne zatvora u slučajevima gdje bi medicinski tretman bolje odgovarao, posebno u slučajevima korišćenja nelegalnih droga, su loše uticali na položaj žene u krivičnom pravosuđu u nekim razvijenim zemljama.
- Razvijene zemlje imaju tendenciju da utiču na kaznenu politiku zemalja u razvoju putem pomoći koju im pružaju, a isto tako određuju i način rada donatorskih agencija, čime se „izvoze“ one odredbe koje nijesu povoljne po rodno osjetljivu reformu kaznenog sistema.
- U mnogim razvijenim zemljama se povećava broj zatvorenika, a da to povećanje nije praćeno adekvatnim povećanjem sredstava, te stoga trpe obuka o specifičnim potrebama žena i ostalih ranjivih grupa zatvorenika i programi za zatvorenike poput pružanja savjetodavnih psiholoških usluga žrtvama ranijeg zlostavljanja.
- Međutim, u mnogim razvijenim zemljama postoje:
  - Aktivne i relativno dobro opremljene organizacije civilnog društva koje sprovode kampanje za reformu zatvorskog sistema, kao i veliki broj organizacija koje pružaju podršku i pomoć zatvorenicima i pomažu u njihovoj reintegraciji u društvo.
  - Sistemi socijalne zaštite koji omogućavaju da zatvorenici kada izađu iz zatvora, a posebno žene i djeca, nijesu ostavljeni bez igdje ičega.
  - Organi koji se bave ljudskim pravima, a koji kontrolišu tretman osoba lišenih slobode i onih koji su diskriminisani.
- Evropske zemlje su obavezane zakonima Evropske unije o zabrani diskriminacije i zahtjevima koji se tiču rodne pripadnosti i seksualnog opredjeljenja, kao i *Evropskom konvencijom o ljudskim pravima*, kojom se zabranjuje diskriminacija, a predstavnici ovih država u Evropskom Parlamentu su zainteresovani za ljudska prava i ukidanje diskriminacije.

Sugestije

- Mediji su posebno uticajni u oblikovanju stavova prema krivičnom djelu i kazni. Dobra medijska pokrivenost korišćenja zatvora za žene i problema koji se u njima javljaju može da bude djelotvoran način za sprovođenje promjena.
- Zakoni o zabrani diskriminacije Evropske unije i Savjeta Evrope nijesu u velikoj mjeri korišćeni za poboljšanje položaja žena u zatvorima, ali imaju taj potencijal.
- CPT je jedinstveno evropsko sredstvo koje pokriva 47 država i koje je posebnu pažnju posvetilo ženama u zatvorima i rodnom nasilju. Grupe civilnog društva bi mogle da rade na objavljivanju izvještaja CPT-a i na tome da se njene preporuke date vladama sprovedu u djelo.
- Donatori koji podržavaju reformu kaznenog sistema u drugim zemljama mogu da rade na tome da se riješe rodna pitanja.

6 Ključne preporuke

1. **Procjena i prikupljanje informacija**: Treba izvršiti analizu kaznenog sistema kako bi se obezbijedilo da on nema diskriminatorski uticaj i da se na pravedan i ravnopravan način odnosi prema svima koji se u njemu nalaze, uključujući zatvorsko osoblje i porodice zatvorenika. U zvaničnim podacima o kaznenom sistemu informacije treba da budu razvrstane po polu, vremenu provedenom u istražnom zatvoru, vrsti kazne i dužini kazne i treba da omoguće raspolaganje podacima o slučajevima nasilja kao i da se iz njih vidi u kom stepenu je prisutno rodno nasilje.

2. **Nadzor i nadgledanje**: Obezbijediti da se inspekcijskim sistemom nadgledaju rodna pitanja, da se izvještaji inspektora objavljuju, te da na njih vlada da svoj odgovor. Inspektori moraju da rade nezavisno od zatvorske uprave i da u svako vrijeme imaju pristup svim pritvorima. Timovi inspektora treba da se sastoje i od muškaraca i od žena i moraju imati pristupa medicinskim stručnjacima.

3. **Mehanizmi za podnošenje žalb**i: U svim zatvorima treba uspostaviti vjerodostojne sisteme za podnošenje žalbi kako bi se mogli prijaviti slučajevi rodnog nasilja, a da osoba koja je prijavila ovakav slučaj ne postane žrtva.

4. **Odgovarajući bezbjednosni nivo i aktivnosti:** Postarati se da zatvorenice ne budu podvrgnute većem bezbjednosnom nivou od onog koji je neophodan usljed opasnosti koju one same predstavljaju. Obrazovne i slobodne aktivnosti u zatvoru treba da budu takve da muškarcima i ženama omoguće samostalnost kada izađu iz zatvora.

5. **Kontakti sa porodicom**: Kontakt sa porodicom treba da bude stavljen u sami centar zatvorskih aktivnosti jer on predstavlja put ka stvaranju humanijeg zatvorskog režima i sredstvo za održanje porodice na okupu. Kontakt sa porodicom se ne smije zabraniti ili smanjiti kao vrsta disciplinske mjere. Posjete bez ličnog kontakta treba nametnuti samo u slučajevima kada postoje jasni dokazi o bezbjednosnom riziku.

6. **Ljudsko dostojanstvo**: Pri upravljanju zatvorima i u proceduralnim pravilima, poštovanje ljudskog dostojanstva je visoko prioritetno. Treba ustanoviti jasna i nedvosmislena pravila kojima se određuje da muško osoblje ni pod kojim okolnostima ne smije vršiti pretres zatvorenica, niti im se smije dozvoliti pristup prostorijama u kojima se žene presvlače i tuširaju. Zatvorske procedure, posebno one koje se tiču skidanja do gole kože radi pretresa ili rektalnog i genitalnog pregleda i muških i ženskih zatvorenika se moraju zasnivati na strogim kriterijumima (smiju se upotrebljavati samo u određenim slučajevima).

7. **Rodno nasilje**: Na snagu treba staviti mehanizme kojima se zatvorenici štite od svih vrsta rodnog nasilja počinjenog od strane zatvorskog osoblja ili ostalih zatvorenika. Treba obezbijediti da mehanizmi za nadzor i podnošenje žalbi omoguće lakše prijavljivanje rodnog nasilja i kažnjavanje za takva krivična djela, kao i pružanje podrške žrtvama.

8. **Zdravstvena zaštita**: Treba težiti visoko kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti u zatvorima koja će biti povezana sa javnim zdravstvenim sistemom, pri čemu će se posebno obratiti pažnja na specifične zdravstvene potrebe muških i ženskih zatvorenika.

9. **Trudnice i majke**: U zatvor treba slati trudnice i majke sa malom djecom samo ukoliko je to apsolutno neophodno. Žene koje se porađaju u bolnicama van zatvora nikada ne smiju da budu odvođene u bolnicu u okovima ili sa lisicama na rukama i mora im se pružiti adekvatna njega. U slučajevima kada djeca borave u zatvoru sa svojim majkama, sredina u kojoj borave djeca treba, u onoj mjeri u kojoj je to moguće, da sliči životu u zajednici van zatvora.

10. **Zapošljavanje i obuka zatvorskih službenika**: Treba sprovesti reformu procesa zapošljavanja i obuke zatvorskih službenika, kako bi se omogućila odgovarajuća obuka prije zapošljavanja i obuka na radu. Ključni elementi obuke zatvorskih službenika treba da budu zaštita zatvorenika od seksualnog nasilja i ispunjavanje različitih potreba muških i ženskih zatvorenika. Treba obezbijediti jednake mogućnosti zapošljavanja za žene i pripadnike LGBT populacije.

11. **Civilno društvo**: Treba omogućiti civilnom društvu da učestvuje u radu zatvora, uključujući tu i grupe koje se bave problemima žena i zatvorenika koji su pripadnici LGBT populacije. Ovo je važan način za sprječavanje zlostavljanja i obezbjeđivanje da žene, djeca i ostale ranjive grupe imaju pristupa specijalističkim uslugama koje su im neophodne i u zatvoru i nakon izlaska na slobodu.

12. **Podrška reformi kaznenog sistema**: Treba izgraditi podršku javnosti reformi kaznenog sistema, sarađivati sa parlamentom, civilnim društvom i medijima.

7 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

International Centre for Prison Studies (Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima) - http://www.prisonstudies.org

Quaker Council for European Affairs: Women in Prison (Kvejker savjet za evropska pitanja: Žene u zatvoru) - http://www.quaker.org/qcea/prison/index.html

Stop Prisoner Rape - http://www.spr.org/

Penal Reform and Justice Association - http://www.prajaindia.org/prajainaction.html

Women's Prison Association - http://www.wpaonline.org/

Uputstva za praktičnu upotrebu i priručnici

Coyle, A., ***A Human Rights Approach to Prison Management (Upravljanje zatvorima uz primjenu principa poštovanja ljudskih prava)***, London: International Centre for Prison Studies, 2002. http://www.prisonstudies.org

International Centre for Prison Studies, ***Guidance Notes on Prison Reform (Uputstva za sprovođenje reforme zatvorskog sistema)***, London, 2005. http://www.prisonstudies.org/

OECD-DAC, ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: supporting security and justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2006. http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

Zweig, J.M. et al., ***Addressing Sexual Violence in Prisons: A National Snapshot of Approaches and Highlights of Innovative Strategies Final Report (Rješavanje slučajeva seksualnog nasilja u zatvorima: Završni izvještaj o pristupima na nacionalnom nivou i inovativnim strategijama)***, (The Urban Institute: Vašington), 2006. http://www.urban.org/UploadedPDF/411367_psv_progr ams.pdf

Članci i izvještaji dostupni na internetu

International Committee of the Red Cross, ***Addressing the Needs of Women Affected by Armed Conflict (Zadovoljavanje bezbjednosnih potreba žena pogođenih oružanim sukobom)***, Part II Women Deprived of their Freedom, 2004. http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0840/$File/ICRC_002_0840.PDF!Open

Bastick, M., ***Women in Prison: A Commentary on the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Žene u zatvoru: Komentar o minimalnim standardima za tretman zatvorenika)***, (Quaker United Nations Office: Ženeva), 2005. http://www.quno.org/geneva/pdf/humanrights/Comment ary-SMR-women-in-prison.pdf

Knjige i ostala izdanja dostupna na internetu

Alfredsson, G. i Tomaševski, K., ***A Thematic Guide to Documents on the Human Rights of Women (Tematski vodič kroz dokumenta o ljudskim pravima žena)***, (Martinus Nijhoff Publishers: Hag), 1995.

Carlen, P., ***Women and Punishment: The struggle for justice (Žene i kazna: borba za pravdu)***, (Willan Publishing: Cullompten, Devon), 2002.

Cruells, M. i Igareda, N., ***Women, Integration and Prison (Žene, integracija i zatvori)***, (Aurea Editores: Barselona), 2005.

Devlin, A., ***Invisible Women (Nevidljive žene)***, (Waterside Press: Vinčester), 1998.

McMahon, M., ***Women on Guard: Discrimination and Harassment in Corrections (Žene na straži: diskriminacija i uznemiravanje u Kazneno-popravnim ustanovama)***, (University of Toronto Press: Toronto), 1999.

Shankardass, R.D., ***Barred for Life Scarred for Life: Experiences and Voices of Women in the Criminal Justice System (Doživotno iza rešetaka u strahu za svoj život: iskustva i mišljenja žena u sistemu krivične pravde)***, (PRAJA: Gurgaon, Indija), 2004.

FUSNOTE

[1] Coyle, A., *A Human Rights Approach to Prison Management:Handbook for Prison Staff,(Upravljanje zatvorima iz perspektive ljudskih prava: priručnik za zatvorsko osoblje),* (International Centre for Prison Studies: London), 2002.

[2] OECD-DAC, *Handbook on Security Sector Reform*, *(Priručnik o reformi sektora bezbjednosti),* 2006, str.199. http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

[3] Stern, V., *Alternatives to Prison in Developing Countries (Alternative zatvoru u zemljama u razvoju),* (International Centre for Prison Studies/Penal Reform International: London), 1999.

[4] Townhead, L., *Pre-Trial Detention of Women and its Impact on Their Children,(Pritvaranje žena i njegov uticaj na njihovu djecu),* (Quaker United Nations Office: Ženeva), 2007.

[5] Human Rights Watch, *Ill-equipped: U.S. Prisons and Offenders with Mental Illness, (Američki zatvori i mentalno oboljeli prestupnici).* (HRW: Njujork), 2003.

[6] Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima, 'Guidance Note 8: Prison Staff and their Training', *Guidance Notes on Prison Reform, (*„Smjernice br 8: Zatvorsko osoblje i njihova obuka", *Smjernice za zatvorsku reformu).* (ICPS: London), 2004.

[7] World Prison Brief Online, izvještava da su u 113 od 191 zemalja za koje su raspoloživi podaci, zatvori popunjeni 100% u odnosu na ukupne kapacitete zatvorskog sistema. http://www.prisonstudies.org

[8] Coyle, A. i Stern, V., Captive Populations: Prison Health Care (Uhapšena populacija: Zdravstvena zaštita u zatvorima); Healy, J. i McKee, M., *Assessing Health Care: Responding to Diversity, (Procjena zdravstvene zaštite: odgovor na raznolikost),* (Oxford University Press: Oksford), 2004, str. 116-117.

[9] Savjet Evrope, *Program reforme zatvorskog sistema u Azerbejdžanu, ODIHR/CoE ekspertni sastanak o obuci zatvorskog osoblja, Prvi sastanak nadzornog odbora, Strazburg, 18.–20. dec. 2000.* (CoE: Strazburg, 2001), i saopštenje za medije Savjeta Evrope: *Odbor Savjeta Evrope za borbu protiv torture: objavljivanje tri nova izvještaja o Ukrajini.* (CoE: Strazburg, 2002). http://www.cpt.coe.int/documents/ukr/2002-10-09-eng.htm

[10] U Irskoj, npr. minimalne godine starosti od kada osoba može da postane krivično odgovorna su u oktobru 2006. godine pomjerene sa 7 na 12 godina. To znači da djeca koja nijesu napunila 12 godina ne mogu da budu osuđena za krivično djelo (uz izuzeće djece od 10 ili 11 godina optužene za ubistvo, ubistvo sa predumišljajem, silovanje ili teško seksualno napastvovanje). Osim ovoga, kada je dijete mlađe od 14 godina optuženo za krivično djelo, protiv njega se ne može pokrenuti nikakav dalji postupak bez saglasnosti direktora Službe za javno krivično gonjenje. http://www.citizensinformation.ie/categories/justice/children-and- young-offenders/children-and-the-criminal-justice-system-in- ireland

[11] Penal Reform International, *Reducing Pre-trial Detention: An Index on Good Practices Developed in Africa and Elsewhere, (Smanjivanje trajanja pritvora: Indeks dobrih praksi razvijenih u Africi i drugim mjestima),* (PRI: London), 2005. Takođe, Golub,S., *Forging the Future: Engaging Law Students and Young Lawyers in Public Service, Human Rights and Poverty Alleviation, (Krivotvorenje budućnosti: Uključivanje studenata prava i mladih pravnika u javnu službu, ljudska prava i ublažavanje siromaštva).* (Open Society Institute: Njujork), 2004.

[12] Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih nacija. Izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the United Nations system,* (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih tijela u sistemu Ujedinjenih nacija: Integracija rodnih perspektiva u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija), 12. juni 1997.

[13] Human Rights Watch, *No Escape: Male Rape in US Prisons, (Bez izlaza: silovanje muškaraca u američkim zatvorima), (*HRW: Njujork), 2001. Isto tako Omar, M., „Horor silovanja u istočnoafričkim zatvorima", *BBC News,* 21. juli 2005, i Gear, S., 'Behind the Bars of Masculinity: Male Rape and Homophobia in and about South African Men's Prisons', and *Sexualities: Studies in Culture and Society,* („Iza rešetaka muževnosti: silovanje muškaraca i homofobija u i oko južnoafričkih zatvora za muškarce"), tom 10, br. 2 (april 2007.) (Sage Publications: London), 2007.

[14] Penal Reform International, *HIV/AIDS in Malawi Prisons: A Study of HIV Transmission and the Care of Prisoners with HIV/AIDS in Zomba, Blantyre and Lilongwe Prisons, (HIV/AIDS u zatvorima Malavija: studija o prenošenju HIV-a i njezi zatvorenika sa HIV/AIDS-om u zatvorima Zomba, Blantire i Lilongve),* (PRI: London), 1999

[15] Mann, R., Law & Sexuality: A Review of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Legal Issues in *Law & Sexuality, (* Zakon i seksualnost: Pregled lezbijskih, homoseksualnih, biseksualnih i transseksualnih pravnih pitanja u zakonu), tom 15, (Tulane University Law School: Njujork), 2006. Isto tako Cassell, H. „Zatvorenik TG tuži Kazneno-popravni zavod", *Bay Area Reporter,* 28. jun 2007.: "Izvještaj o zatvoreniku transseksualcu koji tuži kalifornijski Kazneno-popravni zavod jer je nijesu zaštitili od seksualnog zlostavljanja nakon što je prijavila da je bila više puta silovana od strane dvojice zatvorenika sa kojima je bila zatvorena u istoj ćeliji. http://www.ebar.com/news/article.php?sec=news&article=1957

[16] Bastick, M., *Women in Prison: A Commentary on the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, (Žene u zatvoru: Komentar o minimalnim standardima za tretman zatvorenika),* (Quaker United Nations Office: Ženeva), 2005, str. 72-77.

[17] *Northern Ireland Human Rights Commission, The Prison Within: The imprisonment of Women at Hydebank Wood 2004-06, (Zatvor iznutra: Služenje zatvorske kazne žena u Hajdebank Vudu 2004-06), (IHRC: Belfast), 2007; Savjet Evrope, Izvještaj podnijet Norveškoj vladi o posjeti Evropske komisije za spječavanje torture i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT) Norveškoj od 27. juna do 6. jula 1993., (CPT: Strazburg), 1994.*

[18] *Carlen,P., Women and Punishment: The Struggle for Justice, (Žene i kazna: borba za pravdu),* (Willan Publishing: Cullompton, Devon), 2002.

[19] Walmsley, R., *World Female Imprisonment List,* (International Centre for Prison Studies: London), 2006.

[20] Afrička komisija o ljudskim i građanskim pravima, *Izvještaj specijalnog izvjestioca o zatvorima i uslovima u pritvorskim jedinicama u Africi: Misija u Južnoafričkoj Republica,* 14.–30. juna 2004. (ACHPR: Banjul), 2004, str. 50.

[21] Savjet Evrope, *The CPT Standards, (CPT standardi),* Poglavlje VII. (COE: Strazburg), 2006. http://www.cpt.coe.int/EN/documents/eng- standards-scr.pdf

[22] Estrada, R. i Marksamer, J., 'Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Young People in State Custody: Making the Child Welfare and Juvenile Justice Systems Safe for All Youth through Litigation, Advocacy and Education', (Mladi pripadnici lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne populacije u državnim zatvorima: Učiniti sistem socijalne zaštite djece i sistem maloljetničkog pravosuđa sigurnim za svu omladinu putem sudskih sporova, zagovaranja i obrazovanja"), *The Temple Law Review*, tom 79, izdanje 2. (Temple University: Filadelfija), 2006. http://equityproject.org/pdfs/Estrada%20%20LGBT%20young%20ppl%20in%20state%20custody.pdf

[23] Estrada, R. i Marksamer, J., 'Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Young People in State Custody: Making the Child Welfare and Juvenile Justice Systems Safe for All Youth through Litigation, Advocacy and Education', (Mladi pripadnici lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne populacije u državnim zatvorima: Učiniti sistem socijalne zaštite djece i sistem maloljetničkog pravosuđa sigurnim za svu omladinu putem sudskih sporova, zagovaranja i obrazovanja"), *The Temple Law Review*, tom 79, izdanje 2. (Temple University: Filadelfija), 2006. http://equityproject.org/pdfs/Estrada%20-%20LGBT%20young%20ppl%20in%20state%20custody.pdf

[24] Canadian Human Rights Commission, Protecting Their Rights: A Systemic Review of Human Rights in Correctional Services for Federally Sentenced Women, (Štiteći njihova prava: Sistematski pregled ljudskih prava u kazneno-popravnim ustanovama za žene osuđene na federalnom nivou), stavovi 1.1-1.7, (CHRC: Otava), 2003.

[25] Po naučnom izvještaju Evropskog monitoring centra za drogu i ovisnost o drogi (EMCDDA) *Pregled: Pomoć uživaocima droge u zatvorima u EU* (EMCDDA: Lisabon), 2001. str.27, tokom 2001. godine u 9 od 15 zemalja EU je postojala jasna zvanična politika kojom su zatvorenicima besplatno obezbjeđivani kondomi.

[26] Stern, V., *Creating Criminals: Prisons and People in a Market Society, (Stvarajući kriminalce: zatvori i ljudi u društvu po zahtjevima tržišta),* (Zed Books: London), 2006, poglavlje 2, str.35.

[27] McMahon, M., Women on Guard: Discrimination and Harassment in Corrections, (Žene na straži: diskriminacija i uznemiravanje u Kazneno-popravnim ustanovama), (University of Toronto Press: Toronto), 1999, str.56; i Equal Opportunities Commission, Sporazum između Zatvorske službe Njenog kraljevskog visočanstva i Komisije za jednake mogućnosti (i njenog nasljednika) o izradi akcionog plana za sprječavanje i djelotvorno rješavanje slučajeva seksualnog uznemiravanja u Zatvorskoj službi Nj.V.-a, (EOC; London), 2007.

[28] Za kompletnu listu odredbi za žene u ruskom Krivičnom zakoniku pogledajte moskovsku Helsinšku grupu *Situation of Prisoners in Contemporary Russia (Situacija sa zatvorenicima u savremenoj Rusiji),* (MHG: Moskva), 2003, str. 223-224

[29] Carlen, P.,*Women and Punishment: The Struggle for Justice, (Žene i kazna: borba za pravdu),* (Willan Publishing: Cullompten, Devon), 2002, Poglavlje 6, str.16-17.

[30] Odbor za borbu protiv diskriminacije Kvinslenda, *Women in Prison: A report by the Anti-Discrimination Committee Queensland, (Žene u zatvoru: Izvještaj Odbora za borbu protiv diskriminacije Kvinslenda)*, (ADCQ: Brizbejn), 2006.

[31] Britansko ministarstvo unutrašnjih poslova, *The Corston Report: A Review of Women with Particular Vulnerabilities in the Criminal Justice System, (Izvještaj iz Korstona: Pregled o posebno ranjivim ženama u sistemu krivičnog pravosuđa),* (Home Office), 2007.

[32] Bastick, M., *Women in Prison: A Commentary on the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, (Žene u zatvoru: Komentar o standardnim minimalnim uslovima za postupanje sa zatvorenicima),* (Quaker United Nations Office: Ženeva), 2005, str. 12-14.

[33] Britansko ministarstvo unutrašnjih poslova, *The Corston Report: a review of women with particular vulnerabilities in the criminal justice system, (Izvještaj iz Korstona: Pregled o posebno ranjivim ženama u sistemu krivičnog pravosuđa),* (Home Office: London), 2007*, str.* 22.

[34] Savjet Evrope, *The CPT Standard, (CPT standardi), poglavlje VIIs.* (CoE: Strazburg), 2006, str. 77. http://www.cpt.coe.int/EN/documents/eng-standards-scr.pdf

[35] Coyle, A., *Children of Imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice, (Djeca čiji roditelji služe kaznu zatvora: evropska perspektiva o dobroj praksi).* (Montruž, Francuska: Eurochips). 2007.

[36] Stanley, E. i Byrne, S., *Mothers in Prison: Coping with Separation from Children*, *(Majke u zatvoru: prevazilaženje odvojenosti od djece),* dokument predstavljen na konferenciji Žene u kazneno-popravnim ustanovama: konferencija za osoblje i klijente, Adelaide, 31. okt.–1. nov. 2000, str. 3-4. http://www.aic.gov.au/conferences/womencorrections/stanbyrn.pdf

[37] Izvještaj Evropske komisije za sprječavanje torture i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT) podnešen vladi Švedske na osnovu posjete Švedskoj od 27. jan. do 5.feb. 2003. u kome se navodi: „U vrijeme kada je delegacija posjetila „Remand" zatvor u Geterborgu, 96 od 153 prisutnih zatvorenika u istražnom zatvoru (ili 63%) su podvrgnuti ograničenjima tj. posebnom režimu... velikom broju zatvorenika pod posebnim režimom (90 od ukupno 96, ili 93%) je uskraćeno druženje sa ostalim zatvorenicima, telefonski pozivi ili posjete, a prepiska im je cenzurisana", str. 27.

[38] Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima. *Izvještaj o misiji iz 2001. godine* (neobjavljen).

[39] Izvještaj Evropske komisije za sprječavanje torture i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT) podnešen vladi Irske na osnovu posjete Irskoj od 20. do 28. maja 2002, str.33.

[40] Reyes, H. , „Žene u zatvorima i HIV" u *HIV in Prisons: A Reader with Particular Relevance to the Newly Independent States, (HIV u zatvorima: pregled od posebnog značaja za nove nezavisne države),* (WHO), 2001, str.199. http://www.euro.who.int/document/e77016.pdf

[41] Shankardass, R.D., *Barred for Life Scarred for Life: Experiences and Voices of Women in the Criminal Justice System, (Doživotno iza rešetaka u strahu za svoj život: iskustva i mišljenja žena u sistemu krivične pravde), str.158,* (PRAJA: Gurgaon, Indija), 2004.

[42] Savjet Evrope, *The CPT Standard, (CPT standardi), poglavlje VIIs.* (CoE: Strazburg), 2006. str. 79. http://www.cpt.coe.int/EN/documents/eng-standards-scr.pdf

[43] Savjet Evrope, *The CPT Standard, (CPT standardi), poglavlje VIIs.* (CoE: Strazburg), 2006, str. 77. http://www.cpt.coe.int/EN/documents/eng-standards-scr.pdf

[44] Vrhovni sud Kanade, *Veteral protiv Kanade* (Vrhovni državni tužilac) (1993) 2 S.C.R. 872. Sud je presudio da „ravnopravnost ne podrazumijeva uvijek jednak tretman... Stvarnost odnosa među polovima je takva da, istorijski gledano, nasilju koje su muškarci počinili nad ženama ne odgovara u istoj mjeri trend po kome su muškarci žrtve, a žene agresori ... efekat vršenja pretresa od strane pripadnika suprotnog pola je različit i više ugrožava žene nego li muškarce."

[45] Bastick, M., *Women in Prison: A Commentary on the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, (Žene u zatvoru: Komentar o standardnim minimalnim uslovima za postupanje sa zatvorenicima),* (Quaker United Nations Office: Ženeva), 2005), str.15. http://www.quno.org/geneva/pdf/humanrights/Commentary-SMR- women-in-prison.pdf

[46] Iz finalnog projektnog izvještaja Međunarodnog centra za istraživanje stanja u zatvorima Projekat partnerstva između Velike Britanije i Moskve o stanju u zatvorima, 2003. (neobjavljeno).

[47] Human Rights Watch, *No Escape: Male Rape in U.S. Prisons, (Bez izlaza: silovanje muškaraca u američkim zatvorima),* 2000. http://www.hrw.org/reports/2001/prison/report.html

[48] *Prijedlog zakona o eliminaciji silovanja u zatvorima preveden u federalni zakon*, „Zabranimo silovanje u zatvorima", saopštenje za medije, 4. sept. 2003, i *Stephen Donaldson, 49, predvodio reformski pokret protiv silovanja u zatvorima*, „Zabranimo silovanje u zatvorima", saopštenje za medije, 19. juli 1996.

[49] Zweig, J.M. et al., Addressing Sexual Violence in Prisons: A National Snapshot of Approaches and Highlights of Innovative Strategies, (Rješavanje seksualnog nasilja u zatvorima: kratak prikaz nacionalnih pristupa i najbolji dijelovi inovativnih strategija), finalni izvještaj, (The Urban Institute: Vašington), 2006.

[50] Zweig, J.M., et al., *Addressing Sexual Violence in Prisons: A National Snapshot of Approaches and Highlights of Innovative Strategies,* (Rješavanje seksualnog nasilja u zatvorima: kratak prikaz nacionalnih pristupa i najbolji dijelovi inovativnih strategija), (Justice Policy Center of the Urban Institute: Vašington), 2006, str. 33-35.

[51] Nelles, J., HIV- i infekcija Hepatitis B i C pod kontrolom u švedskim zatvorima za žene već više od dvije godine, Međunarodna konferencija o HIV/AIDS-u, 1998, str.12 - 1091.

[52] Stern, V., 'Problems in Prison Worldwide, with a Particular Focus on Russia', *(„Problemi u zatvorima širom svijeta, s posebnim osvrtom na Rusiju"), Annals of the New York Academy of Sciences,* (New York Academy of Sciences: Njujork), 2001, str.117.

[53] Lines, R. et al., *Prison Needle Exchange: Lessons from a Comprehensive Review of International Evidence and Experience, (Zajedničko korišćenje igle u zatvorima: Lekcije iz sveobuhvatnog pregleda međunarodnih dokaza i iskustava),* (Canadian HIV/AIDS Legal Network: Toronto), str.30, 2004.

[54] Goldson, B., *Vulnerable Inside: Children in Secure and Penal Settings, (Ranjivi unutra: djeca u bezbjednosnim i kaznenim uslovima),* (The Children's Society: London), str. 51, 2002.

[55] Penal Reform International, *HIV/AIDS in Malawi Prisons: A Study of HIV Transmission and the Care of Prisoners with HIV/AIDS in Zomba, Blantyre and Lilongwe Prisons, (HIV/AIDS u zatvorima Malavija: studija o prenošenju HIV-a i njezi zatvorenika sa HIV/AIDS-om u zatvorima Zomba, Blantire i Lilongve),* (PRI: London), 1999, str. 10.

[56] Dhavan, R.D., Shankardass, *Where the Mind is Without Fear and the Head is Held High, (Gdje um je bez straha, a glava visoko uzdignuta),* (Penal Reform and Justice Association: Hiderabad), 2001, str. 26 27.

[57] Chirwa, V., Izvještaj specijalnog izvjestioca o zatvorima i uslovima u pritvorskim jedinicama u Africi: Zatvori u Malaviju, 17.-28. juna 2001, str. 36.

[58] Kancelarija UN-ovog visokog komesara za ljudska prava, *Minimalna standardna pravila za postupanje sa zatvorenicima: usvojena na prvom Kongresu Ujedinjenih nacija o sprječavanju zločina i postupanju sa zločincima, održanom u Ženevi, 1955. godine, i odobrena od strane Ekonomskog i socijalnog savjeta njegovom rezolucijom 663 C (XXIV) od 31. jula 1957. i 2076 (LXII) od 13. maja 1977.,* (UNHCHR: Ženeva), 1955, Pravilo 23 (1).

[59] The Quaker Council for European Affairs, *Women in Prison: A Review of the Conditions in Member States of the Council of Europe, (Žene u zatvoru: Pregled uslova u zemljama članicama Savjeta Evrope).* (QCEA: Brisel), 2007, str. 49-52.

[60] Kancelarija UN-ovog visokog komesara za ljudska prava, *Konvencija o pravima djeteta* usvojena i data na potpisivanje, ratifikaciju i pristup rezolucijom Generalne skupštine 44/25 od 20. nov.1989; stupila na snagu 2. sept.1990., u skladu sa

Članom 49, (UNHCHR: Ženeva), 1990, Član 3.

[61] Moscow Helsinki Group, *Situation of Prisoners in Contemporary Russia, (Situacija sa zatvorenicima u savremenoj Rusiji),* (MHG: Moskva), 2003. http://www.mhg.ru/english/1E7AF09

[62] Wedderburn, D., *Justice for Women: The Need for Reform, (Pravda za žene: potreba za reformom),* (Prison Reform Trust), 2000, str. 9.

[63] McMahon, M., *Women on Guard: Discrimination and Harassment in Corrections*, (Žene na straži: diskriminacija i uznemiravanje u Kazneno-popravnim ustanovama), (University of Toronto Press Toronto), 1999, str. 56; Equal Opportunities Commission, Sporazum između Zatvorske službe Njenog kraljevskog visočanstva i Komisije za jednake mogućnosti (i njenog nasljednika) o izradi akcionog plana za sprječavanje i djelotvorno rješavanje slučajeva seksualnog uznemiravanja u Zatvorskoj službi Nj.V.-a, (EOC: London), 2007.

[64] Odjeljenje za ustavna pitanja, *Government Policy Concerning Transsexual People, (Politika vlade o pitanjima transseksualaca).* (DCA: London), 2002. http://www.dca.gov.uk/constitution/transsex/policy.htm#part2

[65] Equal Opportunities Commission, Sporazum između Zatvorske službe Njenog kraljevskog visočanstva i Komisije za jednake mogućnosti (i njenog nasljednika) o izradi akcionog plana za sprječavanje i djelotvorno rješavanje slučajeva seksualnog uznemiravanja u Zatvorskoj službi Nj.V.-a, (EOC: London), 2007.

[66] Oxfam, Pregled programa u Jemenu. http://www.oxfam.org.uk/what_we_do/where_we_work/yemen/pr ogramme.htm

[67] IRIN (2006), *Afghanistan: Misery for Female Prisoners, (Avganistan: Mizerija za zatvorenice).* http://www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=34266

[68] Kelly, M.J., et al.,'Legal Aspects of Australia's involvement in the International Force for East Timor', („Pravni aspekti australskog uključenja u Međunarodne snage u Istočnom Timoru"), *International Review of the Red Cross, No 841,* (ICRC:Ženeva), 2001, str. 101-139.

[69] Amnesty International, *Thailand: Widespread Abuses in the Administration of Justice, (Tajland: široko rasprostranjeno zlostavljanje u sprovođenju pravosuđa),* (AI: Bangkok), 2002. http://web.amnesty.org/library/index/engasa390032002

[70] *Savjet Evrope, Izvještaj Evropske komisije za sprječavanje torture i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (CPT) podnešen vladi Češke Republike na osnovu posjete Češkoj Republici od 27. marta do 7. aprila 2006. i od 21. do 24. juna 2006., (CoE: Strazburg), 2007, str. 24.*

[71] Prison Reform Trust, *Bromley Briefing Prison Fact File May 2007,* (PRT: London), 2007, str. 5.

[72] Bureau of Justice Statistics, *Bulletin: Prison and Jail Inmates at Midyear 2006, (Brošura: zatvor i zatvorenici sredinom 2006. godine),* (US Department of Justice: Vašington), 2007. http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/pjim06.pdf

Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu kaznenog sistema?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu kaznenog sistema?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za reformu kaznenog sistema

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u***. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu kaznenog sistema?

Reforma kaznenog sistema je rad koji treba sprovesti na promjeni kaznenog sistema kako bi se on uskladio sa vladavinom prava i međunarodnim okvirom o ljudskim pravima. Za cilj ima da obezbijedi da kazne budu proporcionalne počinjenom djelu, da ne budu diskriminatorske i da se njima omogući rehabilitacija, kao i promijenu zatvorskih institucija kako bi one postale mjesta u kojima se poštuje ljudsko dostojanstvo svakog pojedinca i obezbjeđuje da zatvorenici uživaju svoja zakonska prava.[1]

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Standardi o ljudskim pravima

- Kako bi kaznene institucije ispoštovale međunarodne i nacionalne standarde o ljudskim pravima kojima se nalaže da svi oni koji su lišeni slobode budu tretirani „humano i uz poštovanje neotuđivog dostojanstva ljudskog bića".
- Kako bi se spriječilo i odgovorilo na seksualno nasilje u zatvorskoj sredini, uključujući i ono počinjeno od strane zatvorskih službenika.

Nediskriminatorska kaznena politika

- Kako bi se obezbijedilo da kaznene politike i procedure odražavaju i zadovoljavaju različite potrebe muških i ženskih zatvorenika, omladine, djece i ostalih marginalizovanih grupa.

Rehabilitacija zatvorenika

- Kako bi se obezbijedilo da inicijative za rehabilitaciju i reintegraciju obuhvate i zadovolje potrebe i kapacitete muških i ženskih zatvorenika, kao i stvarno stanje društva u kome oni žive, bez ugrožavanja univerzalnih standarda koji zagovaraju dostojanstvo i čestitosti.

Javno zdravlje

- Treba promovisati bolje javno zdravlje rješavajući problem seksualno prenosivih bolesti među muškim i ženskim zatvorenicima i obezbjeđivanjem odgovarajućih zdravstvenih usluga zatvorenicama vezanih za njihovo reproduktivno zdravlje, uključujući tu usluge trudnicama.

instraw united nations Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Zdravstvena zaštita zatvorenika

Indijsko Udruženje za pravdu i reformu kaznenog sistema (UzPRKS) je organizovalo cjelonedjeljne Zdravstvene kampove u dva zatvora u Hajderabadu i Radžamundriju, kao dio programa za promovisanje mentalnog zdravlja i brige o ženama u zatvorima. Zdravstveni kampovi su svim ženama i djeci u zatvoru omogućili sljedeće preglede: sistematski pregled i testove, uključujući mjerenje krvnog pritiska, snimanje pluća, pregled kože, mjerenje visine/težine i procjenu opšteg zdravstvenog stanja organizma; nalaze krvi; stomatološki pregled; ORL pregled i pregled očiju; ginekološki pregled; date su preporuke za ishranu i uzimanje odgovarajućih ljekova; odgovoreno je na pitanja o ostalim fizičkim i psihološkim problemima. Zdravstveni kamp UzPRKS je pokazao kako se, čak i u izuzetno siromašnoj zemlji, može naći način za obezbjeđivanje osnovnih prava uz ulaganje minimalnih sredstava.

Podrška muškarcima i ženama zaposlenima u kaznenom sektoru

- Treba promovisati punu ravnopravnost muškaraca i žena kao zaposlenika u kaznenom sektoru.
- Treba adekvatno spriječiti i odgovoriti na seksualno uznemiravanje i diskriminaciju zatvorskih službenika.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative za integraciju rodnih pitanja u reformu kaznenog sistema nije samo stvar operativne efektivnosti, neophodna radi postupanja u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Ključne principe za zaštitu svih osoba koje se nalaze u bilo kojoj vrsti pritvora ili zatvora* (1998.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu kaznenog sistema?

Procjena

Treba sprovesti rodnu procjenu kaznenog sistema. U najmanju ruku, sve podatke treba razvrstati po polu, godištu i etničkoj pripadnosti. Procjena treba uključiti:

- ✔ Primjenjljive zakonske odredbe
- ✔ Kaznene politike i procedure koje se primjenjuju na ženske i muške zatvorenike
- ✔ Niz programa i usluga koji stoje na raspolaganju muškarcima i ženama
- ✔ Pristup zdravstvenim uslugama
- ✔ Podatke o stepenu prisutnosti rodnog nasilja (RN) u zatvorima
- ✔ Brojčano stanje muškaraca i žena zatvorskih službenika
- ✔ Postojeća pravila ponašanja kojima se uređuje ponašanje zatvorskih službenika
- ✔ Postojanje mehanizama za podnošenje žalbi i mehanizama za nadzor kako bi se nadgledala usklađenost sa politikom, procedurama i pravilima ponašanja.

Rodno odgovorne politika i procedure

- Treba iz rodne perspektive vrednovati kaznene politike i procedure kako bi one bile proporcionalne, nediskriminatorske i kako bi se njima zadovoljile različite bezbjednosne potrebe muških i ženskih zatvorenika. Posebno treba obezbijediti da se žene ne suočavaju sa diskriminacijom tokom boravka u pritvoru ili bezbjednosnom klasifikacijom.
- Treba obezbijediti da muški i ženski zatvorenici borave u zatvorima koji se nalaze blizu mjesta stanovanja njihovih porodica i da su na snazi odredbe kojima se obezbjeđuje redovan kontakt sa porodicom.
- Treba obezbijediti pristup zdravstvenoj zaštiti za muške i ženske zatvorenike (vidi Odjeljak 1), uključujući tu pristup zatvorenica doktoricama i službi za reproduktivno zdravlje, pristup nezavisnoj službi za mentalno zdravlje.
- Treba obezbijediti da fizičke i mentalne zdravstvene potrebe trudnica, dojilja i djece budu priznate i zadovoljene.

Spriječiti i odgovoriti na RN

- Treba ustanoviti pravila ponašanja u smislu seksualnog uznemiravanja, diskriminacije i RN-a koje su počinili zatvorski službenici i ustanoviti mehanizme za povjerljivo prijavljivanje ovih krivičnih djela.
- Treba uspostaviti zakonske odredbe, protokole i procedure kojima će se rješavati slučajevi RN-a do kojeg dolazi među zatvorenicima, uključujući tu preventivne i kaznene mjere, kao i protokole za njegu i dalje upućivanje žrtava (vidi Odjeljak 2).
- Treba obezbijediti prisustvo odgovarajućeg stručnog osoblja koje će se baviti rodno osjetljivim pitanjima, poput seksualnog zlostavljanja i ostalih oblika RN-a.
- Treba razviti kulturu potpune netolerancije prema seksualnom uznemiravanju, zlostavljanju ili zloupotrebi položaja zatvorskih službenika i promovisati kulturu poštovanja prava zatvorenika, uključujući tu prava na povoljnosti tipa bračnih posjeta, bez obzira na pol zatvorenika, seksualno opredjeljenje ili etničku pripadnost.

Mehanizmi za nadzor i podnošenje žalbi

- Na nacionalnom nivou treba uspostaviti interne i vanjske mehanizme i tijela za nadzor uključujući nezavisnu inspekciju, jasno izvještavanje i dokumentovanje podataka:
  - Timovi inspektora treba da uključuju i muškarce i žene, kao i inspektore koji su stručni za rodna pitanja, kako bi zadobili povjerenje svih zatvorenika i adekvatno riješili probleme poput RN-a.
  - Timovi inspektora treba da uključuju i zdravstvene stručnjake koji će procijeniti podobnost zatvorskih prostorija i procedura.
- Treba uspostaviti rodno odgovorne interne mehanizme za podnošenje žalbi:
  - Treba obezbijediti da su procedure za podnošenje žalbi dostupne, onoliko povjerljive koliko je to objektivno moguće, a zatvorenic zaštićeni od odmazde.

- Treba nezavisno razmotriti žalbe kako bi se muški ženski zatvorenici zaštitili od zloupotrebe njihovih ljudskih prava, a zatvorski službenici od lažnih optužbi.
- Treba obezbijediti da nepismeni zatvorenici takođe u potpunosti razumiju mehanizme podnošenja žalbi i da su im oni dostupni.

Obuka o rodnim pitanjima

Svi zatvorski službenici treba da prođu obuku o rodnim pitanjima, uključujući tu i obuku o sljedećim temema:

- Ljudskim pravima zatvorenika i odgovarajućem tretmanu muškaraca, žena, dječaka i djevojčica u zatvorima.
- Sprječavanju i pružanju odgovarajućeg odgovora na RN, uključujući silovanje muškarca.
- Zdravlju i higijeni zatvorenica, uključujući obezbjeđivanje sredstava poput higijenskih uložaka i odgovarajućih sanitarnih čvorova.
- Specifičnim potrebama ranjivih grupa zatvorenica, poput trudnica i majki male djece koja žive sa njima u zatvoru.
- Potrebe zatvorenica prije i nakon puštanja na slobodu, uključujući sigurne kuće, podršku kod ponovnog spajanja sa porodicom i stručnu obuku.

Povećati učešće žena i organizacija civilnog društva

- Povećati zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje žena- zatvorskih službenica.
- U saradnji sa organizacijama civilnog društva, treba obezbijediti usluge zatvorenicama poput profesionalnog i povjerljivog psihološkog savjetovanja (vidi Odjeljak 3).
- Uključiti civilno društvo, a posebno organizacije žena, u proces reforme kaznenog sistema:
  - Izgraditi podršku javnosti reformi kaznenog sistema, sarađivati sa parlamentom, civilnim društvom i medijima.
  - Uspostaviti saradnju sa organizacijama civilnog društva kako bi se podigla svijest javnosti i izgradili interni kapaciteti za rješavanje rodnih pitanja u okviru kaznenog sistema.
  - Izgraditi kapacitet organizacija civilnog društva za nadgledanje kaznenog sistema iz rodne perspektive.

U Priručniku 5 možete naći i:

- Primjere i sugestije za rodno odgovorne vršenje inspekcije i procedure za podnošenje žalbi
- Prijedloge za unaprijeđenje režima posjeta zatvorima
- Očuvanje ljudskog dostojanstva u kaznenom sistemu
- Protokol za pružanje odgovora na navode o seksualnom napastvovanju i istragu o njima u 12 koraka
- Zadovoljavanju potreba trudnica i mladih majki

Odjeljak 2 | Eliminacija silovanja u zatvorima

U SAD-u, NVO „Zaustavimo silovanje zatvorenika“ već godinama sprovodi kampanju protiv ovakvog zlostavljanja. 2003. godine donešen je Zakon o eliminaciji silovanja u zatvorima. Ovaj zakon zahtijeva prikupljanje statističkih podataka o silovanju u zatvorima širom SAD-a na nacionalnom nivou, izradu smjernica za države o načinu na koji treba da se rješavaju slučajevi silovanja zatvorenika, osnivanje odbora za reviziju kazni koji bi se sastajao godišnje i obezbjeđivanje bespovratne novčane pomoći državama da se izbore sa ovim problemom. Tri godine nakon usvajanja ovog zakona, vrednovanje učinjenog je pokazalo da je postignut značajan napredak u smanjenju broja slučajeva silovanja u zatvorima putem sljedećih inicijativa:

- Određivanja politika (umjesto prikrivanja i poricanja ovih dešavanja)
- Sprječavanja (putem pažljivijeg biranja lokacija za smještaj zatvorenika, manjeg broja zatvorenika u ćelijama i obrazovanja zatvorenika)
- Pružanja usluga žrtvama
- Obuke osoblja
- Saradnje sa agencijama koje rade mimo zatvora

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

U postkonfliktnim kontekstima, u poređenju sa ostalim potrebama za rekonstrukcijom, ponovno uspostavljanje kaznenog sistema se ne smatra velikim prioritetom. U ovom kontekstu, integraciji rodnih pitanja u reformu kaznenog sistema se često ne pridaje velika pažnja i ovaj proces ne dobija veliku podršku. Stoga je važno da odgovarajući državni administrativni organ prihvati kao neophodnu činjenicu da moraju da postoje rodno odgovorne pritvorske jedinice.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Zatvori mogu imati vrlo loš ugled u javnosti usljed pritvaranja bez suđenja, silovanja, torture i egzekucije.
- Prethodni zatvorski sistem je možda bio disfunkcionalan, u suprotnosti sa vladavinom prava i nije poznavao rodnu ravnopravnost. Možda su njime upravljali policija ili vojska, što je u suprotnosti sa dobrom praksom poštovanja ljudskih prava.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Ponovno uspostavljanje može da predstavlja priliku da se podrži izgradnja sistema sa manje zlostavljanja, više rodne odgovornosti i u koji će narod imati više povjerenja.
- Postkonfliktna sredina može da stvori uslove za sprovođenje cenzusa i procesa identifikacije kojima će se utvrditi tačan broj i identitet osoba koje se nalaze na platnom spisku zatvorskog sistema, nakon čega bi uslijedio proces bezbjednosne provjere kako bi se

Odjeljak 3 | Uključivanje civilnog društva

U Jemenu, Nacionalni odbor žena promoviše dijalog sa donosiocima odluka kako bi se obezbijedilo pravično postupanje prema ženama. Sve do nedavno, zatvorenicama koje su odslužile svoju kaznu bilo je zabranjeno da napuste zatvor ukoliko muškarac stražar nije došao po njih da ih izvede iz zatvora. Nacionalni odbor žena izvršio je pritisak na Ministarstvo unutrašnjih poslova i ovo pravilo je promijenjeno. Unija žena Jemena ima 36 advokata volontera koji pružaju pravnu pomoć siromašnim ženama u zatvorima, sudovima i policijskim stanicama. Kao rezultat njihove pravne pomoći, tokom 2004. i 2005. godine oslobođeno je 450 zatvorenica.[2]

identifikovali oni službenici za koje se sumnja da su počinili teško kršenje ljudskih prava.

Pitanja vezana za reformu kaznenog sistema

Jedan od najboljih načina da se identifikuju polazne tačke, prednosti i mane uključivanja rodne perspektive u reformu kaznenog sistema jeste da se sprovede procjena. U daljem tekstu su dati primjeri pitanja o rodu koje je važno uvrstiti u procese procjene, nadgledanja i vrednovanja reforme kaznenog sistema.

- Da li su na snazi rodno odgovorni zakoni, politike i procedure kojima se na adekvatan način rješavaju pitanja poput silovanja u zatvorima?
- Da li postoje nezavisni vanjski organi koji vrše nadzor i nadgledanje, a koji na djelotvoran način nadgledaju eventualno postojanje seksualnog uznemiravanja, diskriminacije, silovanja i ostalih oblika RN-a?
- Da li procesi čuvanja podataka omogućavaju izvlačenje zaključaka o načinu na koji su različite grupe tretirane u zatvoru? Da li su statistički podaci razvrstani po polu, godištu i etničkoj pripadnosti? Da li su ovi podaci dostupni javnosti, medijima i državnim nadzornim organima?
- Da li muški i ženski zatvorenici imaju jednak pristup zdravstvenim službama? Koje zdravstvene usluge su na raspolaganju kako bi se očuvalo mentalno i fizičko zdravlje trudnica, dojilja i djece?
- Na koji način je muškarcima i ženama u pritvoru obezbijeđen kontakt sa porodicom?
- Da li se u okviru zatvorskog sistema primjenjuju posebne inicijative za sprječavanje i odgovor na RN, poput pružanja usluga žrtvama RN-a?
- Da li su zatvorski službenici prošli obuku o rodnim pitanjima, uključujući tu posebnu obuku o sprječavanju seksualnog uznemiravanja, silovanja i ostalih oblika seksualnog nasilja?
- Da li su žene i muškarci proporcionalno zastupljeni među zatvorskim osobljem? Da li se žene nalaze na pozicijama supervizora i upravnika? Da li su preduzete inicijative na povećanju zapošljavanja, zadržavanja u službi i profesionalnog napredovanja ženskog kadra?
- Da li je civilno društvo uključeno u aktivnosti procjene stanja u zatvorima, donošenja odluka, nadgledanja i nadzora?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

Bastick, M. – ***Women in Prison: A Commentary on the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Žene u zatvoru: Komentar o minimalnim standardima za tretman zatvorenika)***, Quaker United Nations Office, 2005.

OECD-DAC – ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2007.

ICRC – 'Part II Women Deprived of their Freedom', ***Addressing the Needs of Women Affected by Armed Conflict (Zadovoljavanje bezbjednosnih potreba žena pogođenih oružanim sukobom)***, 2004.

International Centre for Prison Studies – ***A Human Rights Approach to Prison Management (Upravljanje zatvorima uz primjenu principa poštovanja ljudskih prava)***, 2002.

International Centre for Prison Studies – ***Guidance Notes on Prison Reform (Uputstva za sprovođenje reforme zatvorskog sistema)***, 2005.

The Urban Institute – ***Addressing Sexual Violence in Prisons: A National Snapshot of Approaches and Highlights of Innovative Strategies Final Report (Rješavanje slučajeva seksualnog nasilja u zatvorima: Završni izvještaj o pristupima na nacionalnom nivou i inovativnim strategijama)***, 2006.

Organizacije

International Centre for Prison Studies (Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima) – www.prisonstudies.org

Penal Reform and Justice Association (India) – www.prajaindia.org/prajainaction.html

Penal Reform International – www.penalreform.org

Quaker Council for European Affairs, Women in Prison (Savjet Kvejkera za evropska pitanja, Žene u zatvoru) – www.quaker.org/qcea/prison/index.html

Stop Prisoner Rape – www.spr.org

Women's Prison Association – www.wpaonline.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjedonosti i rodna pitanja
9. Civilna kontrola i nadzor sektora bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i kompanije za obezbjeđenje i rodna pitanja
11. Procjena, kontrola i vrednovanje reforme sektora bezbjednosti i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti – dobre prakse i naučene lekcije
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u okviru reforme sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je priredila Ana Kornejeva iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 5 čiji je autor Međunarodni centar za istraživanje stanja u zatvorima.

[1] Coyle, A., *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff, (Upravljanje zatvorima sa pozicije poštovanja ljudskih prava: Priručnik za zatvorske službenike)*, (International Centre for Prison Studies: London), 2002.

[2] *Oxfam*, 'Yemen Programme Overview', („Pregled programa u Jemenu"). *http://www.oxfam.org.uk/what_we_do/where_we_work/yemen/programme.htm*

Upravljanje granicama i rodna pitanja

Anđela Mekej

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Upravljanje granicama i rodna pitanja

Anđela Mekej

united nations instraw
Part of UN WOMEN

DCAF
Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autoru
Anđela Mekej je nezavisni konsultant, usko specijalizovana za upravljanje konfliktima, rodna pitanja, ljudska prava i borbu protiv trgovine ljudima. Do juna 2007. godine je bila član tima za sprovođenje pri Međunarodnom centru za razvoj migracione politike koji je uspostavio i izradio materijal za obuku za Jedinicu za obuku Granične i pogranične policije Kosova. Kao bivši programski direktor u Pirson centru za obuku za učešće u mirovnim operacijama (Kanada), napravila je i u praksi provjerila prvi materijal za obuku pod nazivom „Rodna pitanja u mirovnim misijama“, namjenjen za Odjeljenje UN-a za mirovne operacije. Tokom 2002. godine, Anđela je bila šef Kancelarije za rodna pitanja pri Misiji privremene uprave UN-a na Kosovu. Osmislila je, takođe, i sprovela obuku za borbu protiv trgovine ljudima za Međunarodnu organizaciju za migracije u Makedoniji i na Kosovu.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog Priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Marti L. Kotam, Vanesi Far, Verneru Fašingu, Hermanu Fuertmjuleru, Marselin L. Tomson i UN-INSTRAW-u. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, AP, Michael Probst, 2007.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Angela Mackay. „Upravljanje granicama i rodna pitanja.” *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod upravljanjem granicama? 1

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za upravljanje granicama? 2

3.1 Sprječavanje i otkrivanje trgovine i krijumčarenja ljudi . . . 2

3.2 Zaštita i promocija ljudskih prava . . . 3

3.3 Reprezentativne institucije nadležne za upravljanje granicama . . . 4

3.4 Lokalno vlasništvo, civilni nadzor i saradnja . . . 5

4. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u upravljanje granicama? 5

4.1 Unapređivanje sprječavanja i otkrivanja trgovine ljudima . . . 6

Rodno odgovorne politike, protokoli i procedure . . . 6

Mehanizmi u kojima učestvuje više sektora . . . 7

Obuka o trgovini ljudima . . . 8

Saradnja sa organizacijama civilnog društva . . . 8

4.2 Jačanje zaštite i promocije ljudskih prava . . . 9

Pravila ponašanja . . . 10

Obuka o rodnim pitanjima . . . 10

4.3 Stvaranje reprezentativnijih institucija nadležnih za upravljanje granicama . . . 11

Procjene . . . 11

Inkluzivne politike i prakse zapošljavanja žena . . . 11

Zadržavanje žena u službi . . . 12

Profesionalni napredak ženskog osoblja . . . 12

4.4 Jačanje nadzora civilnog društva . . . 13

5. Integracija rodnih pitanja u upravljanje granicama u specifičnim kontekstima 13

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu . . . 13

5.2 Zemlje u tranziciji . . . 14

5.3 Zemlje u razvoju . . . 15

5.4 Razvijene zemlje . . . 16

6. Ključne preporuke 17

7. Dodatni izvori informacija 18

AKRONIMI

ECOWAS	Ekonomska zajednica zapadnoafričkih zemalja
EU	Evropska unija
HIV/AIDS	Virus humane imunodeficijencije /sindrom stečene imunodeficijencije
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracione politike
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
JOGPP	Jedinica za obuku Granične i pogranične policije Kosova
NATO	Sjevernoatlanski savez
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju
SAD	Sjedinjene Američke Države
UN	Ujedinjene nacije

Upravljanje granicama i rodna pitanja

1 Uvod

„Službe za djelotvorno i integrisano upravljanje granicama su od suštinske važnosti za omogućavanje bezbjednosti i sigurnosti građana, promovisanje regionalne stabilnosti i lakše odvijanje trgovine i razvoja.“

Priručnik OECD DAC-a[1]

Djelotvorno upravljanje granicama omogućava nesmetan protok ljudi, roba i usluga, što doprinosi ekonomskom rastu i bezbjednosti ljudi. Žestokom prevencijom, otkrivanjem i istražnim radnjama graničnih službi se onemogućavaju kriminalne aktivnosti, pri čemu međunarodni napori da se riješi prekogranični kriminal doprinose jačanju regionalne saradnje.

Ovaj Priručnik se usredsrjeđuje na reformu upravljanja granicama i na različite načine na koje prekogranične transakcije utiču na živote žena, muškaraca, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica. On obuhvata različite funkcije vezane za kontrolu granice – carinu, imigracije i sprovođenje zakona – i pokazuje koje su to operativne koristi od uključivanja rodne perspektive u politiku, proceduru i praksu upravljanja granicom.

Svrha ovog Priručnika je da obezbijedi osnovni uvod u upravljanje granicama i rodna pitanja za osoblje nacionalnih vlada (uključujući zemlje donatore), kao i za međunarodne i regionalne organizacije (poput UN, OEBS, IOM i EU) koje su zadužene za kreiranje politike upravljanja granicama i donošenje odgovarajućih programa. Može koristiti i parlamentarcima, organizacijama civilnog društva, akademicima i istraživačima koji rade na pitanjima upravljanja granicama i/ili rodnim pitanjima.

Ovaj Priručnik se sastoji od:

- Uvod u koncept upravljanja granicama i rodnih pitanja
- Pregled načina na koje se integracijom rodnih pitanja jača upravljanje granicama
- Aktivnosti kojima se rodna pitanja integrišu u upravljanje granicama
- Ispitivanja specifičnih rodnih i graničnih pitanja u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama
- Ključnih preporuka
- Dodatnih izvora informacija

Ovaj Priručnik je sredstvo za izradu rodno odgovorne politike upravljanja granicama i odgovarajućih programa. On je jedan od prvih izvora informacija o upravljanju granicama i rodnim pitanjima i obuhvata studije slučaja, sugestije i primjere izvedene iz ostalih oblasti sprovođenja zakona, koje se mogu prilagoditi specifičnim kontekstima u kojima se upravlja granicama. Veliki broj datih primjera je uzet sa Kosova, čime je autorica prikazala sopstveno iskustvo stečeno na Kosovu, ali i onaj stepen pažnje koji se tamo posvećuje reformi sektora bezbjednosti.

2 Šta se podrazumijeva pod upravljanjem granicama?

Upravljanje granicama podrazumijeva graničnu administraciju. Premda precizno značenje ovog pojma može da varira u zavisnosti od nacionalnog konteksta, on se obično odnosi na pravila, tehnike i procedure kojima se regulišu aktivnosti i kretanje u definisanim graničnim oblastima ili zonama.[2] Granice su različite, počevši od onih preko kojih dnevno pređu hiljade ljudi i tone tereta pa do izolovanih prelaza. Reforma upravljanja granicama, kao dio procesa reforme sektora bezbjednosti, predstavlja jedinstven izazov jer treba održati pravu ravnotežu između sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju, istovremeno ostajući otvoren za legalnu trgovinu i radnu snagu.

Granična policija, imigraciona i carinska služba su glavni akteri zaduženi za upravljanje kretanjem ljudi i roba preko granica. Uopšteno gledano:

Granična policija obično radi pod nadležnošću civilne ili paravojne službe za sprovođenje zakona. Zadatak im je da spriječe nezakonite prekogranične aktivnosti, da otkriju prijetnje nacionalnoj bezbjednosti, tako što motre na kopnene i pomorske granice i kontrolišu ljude i vozila na zvaničnm graničnim prijelazima.[3]

Imigracione službe su odgovorne za sprovođenje ograničenja ulaska u zemlju i izlaska iz nje, tako što vrše provjeru vjerodostojnost putnih isprava, identifikuju i istražuju kriminalne radnje i pružaju pomoć osobama kojima je neophodna zaštita.

Carina i naplata akciza/poreza je fiskalna služba koja za zadatak ima da reguliše kretanje roba preko granica države. Za zadatak ima da omogući trgovinu primjenjujući pri tome nacionalna ograničenja na uvoz

i izvoz roba, primjenjujući carinske stope i trgovinske poreske režime, i štiteći zdravlje ljudi, životinja i biljaka. U razvijenim zemljama, zadatak da kontroliše kretanje ljudi preko granica obično pripada Ministarstvu unutrašnjih poslova. Tokom oružanih sukoba ili regionalnih nemira, kada se naglasak stavlja na zadržavanje ljudi unutar svojih granica i odbranu državne granice od ulaska neprijatelja, civilne agencije obično dobijaju drugačiju ulogu. U mnogim zemljama u postkonfliktnom periodu, kao i u mnogim zemljama u tranziciji, nasljeđe upravljanja granicama sa sobom nosi neproporcionalan naglasak na kontroli granica kao pitanju od suštinskog bezbjednosnog/odbrambenog značaja.

Opšti izazovi u upravljanju granicama obuhvataju:

- Duge granice na kojima nema patrola i preko kojih može doći do neprimijećenog prelaska ljudi i vozila
- Kriminalne aktivnosti u graničnim područjima (npr. prostitucija, trgovina ljudima, krijumčarenje ljudi preko granica i terorizam)
- Korupcija
- Nepovjerenje javnosti u granične službe
- Društvena i ekonomska zapostavljenost graničnih područja.

Kako bi se ovi izazovi riješili, može se preduzeti veliki broj različitih reformi. Reformski procesi mogu, npr. da obuhvataju zaključivanje regionalnih sporazuma o zajedničkom upravljanju granicama (kao što je Šengenski sporazum EU-e), osnivanje posebne granične službe ili izgradnju kapaciteta za identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Prirodu i stepen reforme upravljanja granicama određuju istorijski kontekst i preovladavajući bezbjednosni prioriteti, geografske karakteristike terena i raspoloživost sredstava. Reformu upravljanja granicama može da pokrene veliki broj uzročnika, koji, između ostalog, mogu da obuhvataju sljedeće:

- Potrebu za objedinjenim pristupom viznoj politici, azilu i migracionoj politici;
- Demarkaciju prethodno spornih granica;
- Investiranje u buduće članstvo u političkim/ekonomskim grupama (npr. u EU ili ECOWAS);
- Doprinos regionalnoj bezbjednosti i korištenje povlastica koje ona pruža;
- Povećane doprinose finansijskih institucija;
- Izgradnju infrastrukturnog i zakonskog okvira.

Preplitanje zadataka i nadležnosti, kao i veliki broj uključenih nacionalnih i međunarodnih agencija i interesa, zahtijevaju visoko integrisan pristup reformi upravljanja granicama. Postizanje cilja - otvorenih, dobro kontrolisanih i bezbjednih granica - je kompleksan i delikatan poduhvat.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za upravljanje granicama?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[4]

Za više informacija pogledajte Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Integracijom rodnih pitanja u reformu upravljanja granicama se povećava operativna djelotvornost tako što se:

- poboljšavaju sprječavanje i otkrivanje trgovine i krijumčarenja ljudi;
- jačaju zaštita i promocija ljudskih prava;
- stvaraju reprezentativnije institucije za upravljanje granicom;
- jačaju lokalno vlasništvo, nadzor i saradnja.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u upravljanje granicama je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Protokol o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, koji nadopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija o zabrani transnacionalnog organizovanog kriminala* (2000.)
- *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

3.1 Sprječavanje i otkrivanje trgovine i krijumčarenja ljudi

Djelotvorno upravljanje granicom kojim se sprječavaju i otkrivaju trgovina i krijumčarenje ljudi je od suštinske važnosti za suzbijanje ovih pojava, ali i ključna veza u procesu krivičnog gonjenja lokalnog, regionalnog i transnacionalnog kriminala. Međunarodni sindikat je procijenio da svake godine, širom svijeta, 2,45 miliona osoba biva podvrgnuto trgovini ljudima kako bi prisilno

radile.[5] Procjenjuje se da godišnji prihod od trgovine ljudima na svjetskom nivou trenutno iznosi 44 milijarde američkih dolara.[6] Kada se organizovana trgovina ljudima jednom odomaći u određenoj državi ili regionu, sigurno će doživjeti brzi procvat i predstavljati ozbiljnu prijetnju stabilnosti date države. Među glavne posljedice trgovine ljudima spadaju:

- **Pojačano nasilje među grupama organizovanog kriminala koje imaju finansijskog udjela na postojećem tržištu seksa i radne snage:** Kako žrtve trgovine ljudima bivaju sklonjene iz ili uvedene na ilegalno tržište seksa i radne snage, ovo može da dovede do nasilnih „ratova oko teritorije“ jer se trgovci ljudima sukobljavaju sa lokalnim kriminalcima zarad uspostavljanja prevlasti nad ovim unosnim oblicima eksploatacije ljudi.
- **Rast i raznolikost organizovanog kriminala:** Organizovana trgovina ljudima se ne dešava kao izolovan fenomen. Kada se jednom uspostave, mreže za trgovinu ljudima će brzo postati raznolike i sa postojećim grupama organizovanog kriminala, koje funkcionišu u drugim oblastima poput terorizma, droge i krijumčarenja oružja, razviće aktivnosti od obostrane koristi.
- **Ekonomska destabilizacija usljed jačanja pranja novca:** Finansijska profitabilnost trgovine ljudima će brzo dovesti do prefinjenih oblika internog i spoljašnjeg pranja novca, što može narušiti finansijske i komercijalne uslove na tržištu i pokrenuti ekonomsku destabilizaciju.
- **Jačanje korupcije u javnom sektoru:** Višeslojna priroda trgovine i krijumčarenja ljudi stvara mnogobrojne mogućnosti za pojavu korupcije među zvaničnicima različitih državnih organa i agencija, a dnevne količine gotovog novca koje se dobijaju ovim aktivnostima predstavljaju sredstvo kojim se podrivaju sveukupni napori službi za sprovođenje zakona na suzbijanju ovih aktivnosti.
- **Korupcija u politici i kupovina uticaja:** Na sličan način, bogatstvo stečeno ovakvim kriminalnim radnjama omogućava počiniocima da kupe politički uticaj, i korumpiraju politički sistem u svoju korist.
- **Destabilizacija investicija u sopstvenu privredu:** Organizovana trgovina ljudima koja vodi do duboko ukorijenjenog pranja novca, korupcije u javnom sektoru i posljedičnog gubitka povjerenja javnosti u osnovni ekonomski sistem, može da ima negativnog uticaja na investicione strategije velikih svjetskih korporacija.[7]

Trgovina ljudima je „rodna“ aktivnost. Premda se razlozi zbog kojih se trguje ljudima razlikuju unutar ijednog ili više regiona, ženama i djevojkama se prvenstveno trguje kako bi bile eksploatisane kao seksualno roblje i kućna posluga. Žene su posebno podložne da postanu žrtve trgovine ljudima kada migriraju u drugu zemlju radi zaposlenja, posebno ako putuju same, ako su neobrazovane, siromašne i ukoliko nijesu upoznate sa taktikom koju primjenjuju trgovci ljudima. Veća je vjerovatnoća da te žene nemaju ni putne isprave (za koje im možda treba saglasnost porodice). Žene koje putuju bez putnih isprava su, po definiciji, ilegalni migranti i često postaju plijen eksploatacije. Trguje se i muškarcima i mladićima, prvenstveno kao fizičkom radnom snagom i kako bi radili u poljoprivredi, građevinarstvu i industrijskoj proizvodnji.

U Zapadnoj Africi, npr. poznato je da granične patrole uzimaju mito od trgovaca ljudima kako bi veliki broj mladića i dječaka preveli preko granice u robovski rad.8 Rodno odgovorne procedure na granicama pomažu da se otkriju žrtve trgovine ljudima, a neophodne su i kako bi se ispoštovala ljudska prava žrtava trgovine i krijumčarenja ljudi.

3.2 Zaštita i promocija ljudskih prava

„Uznemiravanje i iznuda od putnika i trgovaca su postali svakodnevnica u pograničnim oblastima.“

Međunarodna krizna grupa za Centralnu Aziju[9]

Sa svim ljudima - uključujući tu žrtve trgovine i krijumčarenja ljudi, kao i osobe koje traže azil i izbjeglice - se na granicama treba postupati na način kojim se štite i promovišu njihova ljudska prava. Kada osoblje graničnih službi poštuje ljudska prava, javnost u njih ima povjerenja. Ovo povjerenje dovodi do većeg kretanja ljudi, roba i usluga, što ujedno doprinosi ekonomskom rastu i većoj bezbjednosti ljudi. Odnos sa pograničnim zajednicama izgrađen na povjerenju dovodi do uvećanog kapaciteta pograničnih vlasti da spriječe i otkriju kriminalne radnje.

Tokom kontrole na graničnim prijelazima može da dođe do različitih vrsta **kršenja ljudskih prava,** koja obuhvataju:

- Uskraćivanje prava na traženje azila ili na procedure prijavljivanja za status izbjeglice
- Određivanje podobnosti onoga koji prelazi granicu na diskriminatorskoj rasnoj ili etničkoj osnovi
- Otvoreno traženje mita od trgovaca koji se bave prekograničnom trgovinom

  U Tadžikistanu, na primjer, kada od muških trgovaca službenici na granici traže mito, sav teret trgovine i plasiranja robe na tržište se prebacuje na žene, djecu i starije osobe za koje se smatra da neće biti podvrgnuti fizičkom zlostavljanju. Krijumčari drogama na veliko koriste žene kao kurire jer smatraju da one neće biti detaljno kontrolisane na graničnim kontrolnim punktovima.[10]
- Odbijanje da se ljudima kojima je neophodna medicinska pomoć dozvoli da pređu granicu ili da pređu na kontrolnim punktovima

  Amnesti Internešenel izvještava o slučajevima gdje Palestinke nijesu imale drugog izbora sem da se porode na zemlji, na zadnjem sjedištu taksija ili u porodičnim automobilima usljed kašnjenja bezbjednosne provjere od strane izraelske vojske, pretresa ili odbijanja da se pojedincima i bolničkim kolima dozvoli da pređu granicu na kontrolnim punktovima.[11]
- Uznemiravanje i diskriminacija na osnovu polne pripadnosti ili seksualnog opredjeljenja
- Fizičko nasilje koje obuhvata prebijanje i torturu
- Seksualno iskorištavanje gdje se seks traži kao protivusluga za prelaz granice, obezbjeđivanje

izbjegličkog statusa ili za izdavanje dokumenata[12]

- Silovanje i ostali oblici seksualnog zlostavljanja poput:

  Zlostavljanja na granici između SAD-a i Meksika, čije su žrtve prvenstveno Meksikanke[13]

  Djevojke i žene koje su silovali vojnici na granici između Kosova i Albanije [14]

  Žene koje zvaničnici granične službe primoravaju da gledaju pornografski video materijal na granici između Tajlanda i Burme[15]

  Navodno seksualno zlostavljanje i ponižavanje muškaraca iz Bangladeša od strane indijskih pograničnih snaga na granici sa Indijom[16]

- Prisiljavanje na prostituciju u pograničnim područjima

Žene i muškarci kršenje ljudskih prava na granicama mogu da doživljavaju na različite načine (vidi Odjeljak 1). U oblastima u kojima postoje jake tenzije ili strah od terorizma, veća je vjerovatnoća da će se u pritvoru naći muškarci, mladići i dječaci i da će im biti zabranjen ulazak u zemlju, nego što je to slučaj sa ženama. Nakon terorističkih napada 11. septembra, muškarci, ali i žene sa Bliskog Istoka ili arapskog porijekla su se sve više suočavali sa rasnom diskriminacijom na određenim granicama. Žene, muškarci, mladići i djevojke su posebno podložni zlostavljanju kada nemaju identifikacionih dokumenata kod sebe. Može se desiti da nemaju dokumenta usljed siromaštva, ako državne službe ne rade tokom oružanog sukoba ili iz prostog razloga što su ih uništili, ukrali i zadržali muški članovi porodice ili neko drugi ko želi da im ograniči kretanje. Trudnim ženama može da bude uskraćen prelaz usljed straha da će pasti na teret zdravstvenoj i socijalnoj službi. Prelaz može da bude uskraćen i majkama koje ne mogu da dokažu državljanstvo svoje djece ukoliko je dokaz očinstva način kojim se određuje državljanstvo djeteta.

Tokom kriznih perioda, kada je migracija stanovništva u porastu, u pograničnim oblastima često dolazi do nasilja. Izbjegličku populaciju u najvećoj mjeri čine žene, djeca i stare osobe koji su, kada nema odraslih muškaraca sa njima, posebno osjetljivi na diskriminaciju i zlostavljanje. Kako žene pri prelasku granice imaju za cilj da stignu na sigurnu teritoriju, mogu lako postati žrtve granične policije. Kada se nađu na novoj lokaciji, strah da ih korumpirane vlasti ne deportuju ili odvedu u pritvor može da ih spriječi da prijave krivično djelo ili nasilnički čin. Tokom ili odmah nakon sukoba, žene koje se kreću sa ilegalnim oružanim grupama Ili vojnicima koji se vraćaju svojim domovima često nijesu u prilici da pređu granicu i da se vrate svojim domovima.

Uzimanjem u obzir rodnih pitanja pri upravljanju granicama smanjuje se vjerovatnoća da će doći do zlostavljanja, pojačava se poštovanje prema ženama, muškarcima i djeci i jača ugled osoblja graničnih službi kao osoba koje usluge pružaju na pravičan način i ravnomjerno.

3.3 Reprezentativne institucije nadležne za upravljanje granicama

Žene su trenutno izuzetno malo zastupljene u okviru granične policije, carinske i imigracione službe. Premda je teško doći do statističkih podataka, žene čine svega 7,5 % članova Granične i pogranične policije Kosova[19] i 5,4 % članova Carine i snaga za obezbjeđenje granica u Sjedinjenim Američkim Država (SAD).[20] Ovo otprilike čini polovinu od ukupnog broja žena u ostalim organima za sprovođenje zakona: npr. žene čine 14% policijskih snaga na Kosovu i 13-14% osoblja policije SAD-a.[21]

Nacionalni centar za žene i policiju SAD-a je identifikovao šest specifičnih prednosti agencija koje zapošljavaju i zadržavaju na poslu veći broj žena, koje se mogu primijeniti i na upravljanje granicama:[22]

- Službenice su dokazale da su isto toliko stručne koliko i njihove muške kolege;
- Manje je vjerovatno da će službenice primjenjivati silu;
- Službenice mogu da pomognu da se pitanja rješavaju u zajednicama;

Odjeljak 1 **Zvaničnici granične službe onemogućavaju sprovođenje ECOWAS protokola o slobodnom kretanju ljudi i roba u Zapadnoj Africi[17]**

CLEEN Fondacija, NVO sa sjedištem u Nigeriji, je kontrolisala aktivnosti službenika koji zakon sprovode na devet službenih graničnih prijelaza između Benina, Gane, Nigerije i Togoa, sa ciljem da se identifikuju prepreke punoj primjeni ECOWAS protokola o slobodnom kretanju ljudi i roba. U istraživanju su posmatrani trgovci i ostali građani kako bi se prikupile informacije o vrsti, obimu i lokacijama na kojima su službenici na granici počinili zlostavljanje. Na osnovu rezultata istraživanja, preporučene su praktične mjere koje bi mogao da sprovede ECOWAS i njegove zemlje članice kako bi se obezbijedila bolja primjena protokola.

„Priča o tome kroz šta građani Zapadne Afrike prolaze kada se nađu u rukama zvaničnika granične službe je svuda ista – uznemiravanje, iznuda, brutalnost, prijetnje i deportacija kao i traumatično kašnjenje i zastoji prilikom prebacivanja robe preko granice, koje je ponekad trajalo nedjeljama usijed ... bezbrojnih bezbjednosnih punktova na autoputu koji vodi preko granice od kojih su na mnogim u velikom broju radili neovlašteni službenici. Pripremno istraživanje izvršeno na nigerijskoj strani granice između Nigerije i Benina je pokazalo da se na punktovima i barikadama nalazilo ukupno 25 različitih bezbjednosnih agencija u rasponu od svega 10 kilometara u prečniku od graničnog prijelaza. Za samo 5 od ovih „bezbjednosnih kontrolnih punktova“ se moglo reći da su legitimno postavljeni i neophodni da bi se održala bezbjednost na granici.“[18]

Sociodemografske karakteristike koje su uzete u obzir prilikom istraživanja su bile sljedeće: pol, zanimanje, obrazovanje i zemlje porijekla. Od 758 validnih odgovora koji su dobijeni, 67,4% su bili odgovori muškaraca, a 32,6% žena. Premda broj odgovora dobijenih od muškaraca prevazilazi u velikoj mjeri broj odgovora dobijenih od žena, istraživanje na terenu je pokazalo da se broj žena koje prelaze ove granice stalno povećava jer žene migriraju kako bi mogle da prežive. 48% svih putnika je prijavilo isti nivo uznemiravanja, od dugih kašnjenja na prijelazu do izričitih zahtjeva da za to plate, tvrdnji da putnici posjeduju lažne putne isprave ili namjerno započinjanje svađe kako bi se iznašla mogućnost da se traži mito. Daljim istraživanjem se došlo do zaključka da su žene bile posebno u opasnosti od lošeg tretmana od strane zvaničnika granične službe.

Odjeljak 2 | Projekat za obnavljanje granice Dušanbe-Kirgistan[23]

Ovaj projekat ima za cilj da se unaprijedi regionalni trgovinski i ekonomski rast putem obnove glavnog dijela regionalne putne mreže u Centralnoj Aziji kojom se direktno povezuje Dušanbe, glavni grad Tadžikistana sa Republikom Kirgistan. Očekuje se da će od njega koristi imati žene jer će se povećati pristup osnovnim uslugama tipa obrazovanja i zdravstva, ali i pristup gradovima, čime će se povećati prisutnost na tržištu njihovih proizvoda i poboljšati mogućnosti zaposlenja. Još jedna direktna korist od projekta je usvajanje integrisanog pristupa borbe protiv HIV-a/AIDS-a u zajednici, kao odgovora na sezonske migracije muškaraca, čime su žene izložene riziku od zaraze HIV-om i ostalim seksualno prenosivim bolestima.

Uticaj ovog projekta na žene će nadgledati Ministarstvo saobraćaja, zajedno sa lokalnim vlastima, udruženjima žena i NVO-ima. Osim ovoga, Ministarstvo saobraćaja će obezbijediti da žene budu uključene u sprovođenje ovog projekta i podstaći će poslodavce da zapošljavaju žene uz jednaku platu i bezbjedne radne uslove i za muškarce i za žene.

- Veće prisustvo službenica poboljšava odgovor službi za sprovođenje zakona na nasilje počinjeno nad ženama;
- Povećavanjem prisustva službenica, smanjuju se problemi vezani za seksualnu diskriminaciju i uznemiravanje;
- Prisustvo žena može da dovede do povoljnih promjena politike koja se odnosi na rad svih službenika.

Prisustvo ženskog osoblja može da bude ključni element granične bezbjednosti u nekim situacijama, čime se pojačava djelotvornost otkrivanja i istrage. Na primjer, neophodno je prisustvo žena kako bi izvele adekvatan fizički pretres pokrivenih osoba, kako bi se obezbijedilo da muškarci maskirani u žene ne pređu granicu ilegalno ili kako bi potvrdile da se u takvoj nošnji ne krije ilegalna roba. Žensko osoblje može, takođe, bolje nego muškarci da identifikuju žene žrtve trgovine ljudima, a neophodno je da one ispitaju date žrtve.

Štaviše, time što se obezbjeđuje postojanje reprezentativnih institucija koje odražavaju društvo kojem služe u smislu polne, etničke pripadnosti, jezika i vjeroispovijesti, jača se operativna djelotvornost upravljanja granicama. Ukoliko nema žena u graničnim službama, njihov legitimitet se smanjuje. Lokalno stanovništvo i putnici, posebno žene, će vjerovatno imati manje povjerenja i manje će biti voljni da sarađuju sa snagama u kojima su zastupljeni samo muškarci. Žensko osoblje omogućava da se postigne „normalna“ atmosfera na granicama i može, ukoliko je to neophodno, da umiri konfliktne situacije i da na vidjelo iznese alternativne vještine, stavove i iskustva.

3.4 Lokalno vlasništvo, civilni nadzor i saradnja

Učešće organizacija civilnog društva (OCD), uključujući tu organizacije žena, u procesu reforme upravljanja granicama, može da ojača lokalno vlasništvo i civilni nadzor, te da posluži kao izvor stručnih znanja o pitanjima granične bezbjednosti. Organizacije žena i ostale organizacije iz lokalnih zajednica mogu da posluže kao most između lokalnih zajednica i vlasti nadležnih za granice, time što će im prenijeti koje su to bezbjednosne potrebe i problemi pojedinaca i zajednica i tako što će uvećati svijest javnosti o neophodnosti reformskih inicijativa (vidi Odjeljak 2). OCD (uključujući organizacije žena koje imaju iskustva na sprječavanju i dokumentovanju rodnog nasilja) mogu da daju važan doprinos procesima zvaničnog nadzora.

Premda je upravljanje granicama u nadležnosti države, organizacije žena i ostale NVO, omladinske, vjerske, profesionalne organizacije i udruženja poljoprivrednih proizvođača mogu da budu korisni za rad graničnih službi.

U sredini u kojoj postoji puno poštovanje prema njihovom radnju i saradnja sa njima, organizacije žena mogu da obezbijede pristup važnim obavještajnim podacima o kriminalnim aktivnostima na lokalnom nivou, a posebno o prostituciji i trgovini ljudima. One mogu da pruže i savjete u pogledu date politike, kao i obuku o rodnim pitanjima, počevši od opšte obuke o rodnoj odgovornosti i protokolima o ispitivanju žrtava trgovine ljudima, pa sve do uspostavljanja mehanizama za podnošenje žalbi za seksualno uznemiravanje i diskriminaciju. One su ključne organizacije na koje se upućuju žrtve krivičnih djela i mogu da im pruže i dodatne usluge u vidu pravnih savjeta, psihološkog savjetovanja i smještaja u skloništu.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u upravljanje granicama?

Dok je integraciji rodnih pitanja u reformu policije pridata prilična pažnja, ne postoji mnogo dokumentovanih podataka o dobroj praksi u reformi upravljanja granicama.

U ovom poglavlju se preduzimaju prvi koraci ka predstavljanju praktičnih strategija kojima se može unaprijediti djelotvornost upravljanja granicama putem odgovornog odnosa prema rodnim pitanjima. Kako se upravljanje granicama razlikuje u odnosu na kontekst u kome se dešava, biće neophodno da se ove strategije prilagode odgovarajućim kontekstima. Za sve informacije i sugestije o reformi upravljanja granicama u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama, pogledajte Odjeljak 5.

Vidi Priručnik o reformi policije i rodnim pitanjima

Odjeljak 3 Sugestije za kreiranje rodno odgovornih procedura

Žene

Žene koje su žrtve trgovine ljudima mogu putovati same ili u grupama – sa ili bez trgovaca. Kakve god da su okolnosti, one su žrtve i ekploatisane su na ovaj ili onaj način. Na njihovo ponašanje će uticati i osjećanje straha, krivice, stida, bijesa i olakšanja, koje je nepredvidivo, ali se ipak u svim okolnostima preporučuje preduzimanje određenih koraka koji su navedeni u daljem tekstu.

- Mala je vjerovatnoća da će žena koja je žrtva trgovine ljudima odgovarati na pitanja muških istražitelja. Premda nema garancija da će ženski istražitelji postići bolju saradnju sa žrtvom, preporučuje se da one sprovedu ispitivanje, posebno kako bi se kod žene žrtve stvorio osjećaj bezbjednosti.
- Uvijek u pratnji žrtve treba da, u ulozi svjedoka, bude žena. Ukoliko žensko osoblje nije na raspolaganju (bilo da su na dužnosti ili ne), poznata i povjerljiva NVO ili organizacija žena može da preuzme ulogu posmatrača. Ovo je moguće izvesti samo u situacijama gdje postoji puno povjerenje u rad zvaničnika granične službe i gdje atmosfera nije prijeteća.
- Žrtvu treba odvojiti od trgovca ljudima.
- Službenica treba da izvrši pretres i pretres lične imovine.
- Treba uspostaviti neposredni kontakt sa organizacijama žena i zastupnicima prava žrtava.
- Treba se pozabaviti fizičkim i medicinskim potrebama žrtve.

Muškarci

Osoblje granične službe mora da preispita ustaljene pretpostavke o moći, autoritetu i autonomiji muškaraca. Muškarci, posebno ukoliko se njima trguje zarad seksualnog iskorištavanja, proživljavaju ekstremnu sramotu i poniženje. Ukoliko su žrtve trgovine ljudima zarad prinudnog rada ili vraćanja duga ili ostalih oblika rada radi preživljavanja, često je njihov osnovni motiv da obezbijede svoje porodice. Ukoliko su otkriveni, kod njih se javlja osjećaj ličnog neuspjeha i nemira jer više ne mogu da budu hranitelji porodice.

- Odgovori muškaraca žrtava trgovine ljudima na pitanja koja im postavljaju istražitelji će zavisiti od specifičnih okolnosti u kojima se odvija trgovina, aili i oni mogu biti nevoljni da odgovaraju muškim inspektorima.
- Muškim istražiteljima može biti teško da muškarce posmatraju kao „žrtve“. U takvim slučajevima treba razmotriti mogućnost angažovanja žene istražitelja koju bi pratio muškarac u funkciji posmatrača.
- Žrtvu treba odvojiti od trgovca ljudima.
- Treba uspostaviti neposredni kontakt sa organizacijama žena i zastupnicima prava žrtava (službe i skloništa za muškarce su ili rijetki ili uopšte ne postoje).
- Treba se pozabaviti fizičkim i medicinskim potrebama žrtve.

Djeca

Dječaci i djevojčice trgovinu ljudima doživljavaju na različite načine. Vjerovatnije je da će djevojčice biti podvrgnute seksualnom iskorištavanju, a da će dječaci, mnogo češće, biti natjerani na prisilni rad. Glavni problem treba da bude njihov zajednički strah od odraslih i nepovjerenje koje gaje prema odraslima.

- Odmah treba kontaktirati institucije koje se bave socijalnom zaštitom djece i one treba da budu prisutne tokom dalje istrage i ispitivanja koje treba da sprovode dobro obučeni stručnjaci.
- Treba stvoriti posebnu atmosferu koja odgovara potrebama djeteta tako da će izgledati kao „sigurna“ lokacija za djecu na kojoj će se odvijati ispitivanje.
- Prije ispitivanja, djetetu treba omogućiti neophodnu medicinsku pomoć, a istražitelj treba da provjeri da li je dijete gladno ili žedno, da li ima potrebu da ode u toalet i da li mu/joj se spava. U svim ovim slučajevima, prije početka ispitivanja treba zadovoljiti potrebe djeteta.

4.1 Unapređivanje sprječavanja i otkrivanja trgovine ljudima

Granične službe se suočavaju sa dvostrukim izazovima kada reaguju na trgovinu ljudima. S jedne strane, sprovođenje zakona zahtijeva preduzimanje mjera na smanjenju trgovine ljudima i krivično gonjenje počinilaca. Istovremeno, postoji očekivanje da će se reagovanje na otkrivenu trgovinu usredsrediti na žrtve. Održavanje delikatne, ali bitne ravnoteže između potreba žrtava trgovine ljudima i potreba za sprovođenje zakona traži postojanje široke saradnje sa ostalim državnim institucijama kao i sa različitim akterima koji nijesu sa državnog nivoa.

Ključni elementi djelovanja uspješnog upravljanja granicama na sprječavanje i reagovanje na trgovinu ljudima obuhvataju sljedeće:

- Detaljna obavještajna prismotra i višestruka provjera.
- Kapacitet da se prepozna i identifikuje trgovina ljudima.
- Saosjećajno postupanje sa žrtvama trgovine ljudima pri čemu se prepoznaju i shvataju njihova ranjivost, otpor i potrebe.
- Poznavanje standardnih operativnih procedura za upućivanje žrtava i istragu.
- Saradnja sa organizacijama žena i ostalim NVO koje pružaju usluge žrtvama.
- Smisleno prikupljanje, analiza i prenos podataka o trgovini ljudima.
- Saradnja i razmjena obavještajnih informacija sa zajednicima iz pograničnih oblasti.
- Saradnja sa zajednicama i ostalim policijskim službama.
- Poznavanje trendova u trgovini ljudima, obrazaca, taktike, puteva kojima se ona odvija i metoda trgovaca ljudima.

Rodno odgovorne politike, protokoli i procedure

Politike, protokoli i procedure upravljanja granicama, koji se odnose na sprječavanje trgovine ljudima, često u sebi sadrže stereotipne pristupe i ne prepoznaju razlike u iskustvima sa trgovinom ljudima koje su proživjele žene, muškarci, mladići, djevojke, dječaci i djevojčice. Za žene žrtve se često pretpostavlja da se bave pružanjem seksualnih usluga. Muškarci žrtve često ne bivaju prepoznati kao žrtve usljed nedostatka svijesti o postojanju trgovine muškarcima, mladićima i dječacima i uvjerenja u nezavisnost i slobodu kretanja muškaraca

uopšte. Djeca ne bivaju prepoznata kao žrtve jer se pretpostavlja da su u srodstvu sa odraslima koji ih prate. Prepoznavanje je složen zadatak koji zahtijeva dosta vremena i koji u velikoj mjeri opterećuje sredstva koja na raspolaganju imaju službenici koji upravljaju granicama. Rodno odgovornim politikama, protokolima i procedurama se može olakšati proces prepoznavanja i omogućiti bezbjednost ljudi koji su žrtve trgovine.

Osim politike na nacionalnom nivou, regionalni pristup trgovini ljudima može da se sastoji od zajedničke obuke, zajedničkih operacija i ostalih tipova praktične saradnje, u koje spada i razmjena dobrih praksi.[24]

Sugestije za kreiranje rodno osjetljivih politika, protokola i procedura

- Procese identifikacije, ispitivanja i istrage treba zasebno pregledati i revidirati. Svaki od ovih koraka može imati različit uticaj, u zavisnosti od iskustava osobe koja je bila žrtva trgovine ljudima. Na primjer, proces identifikacije može da potraje, u zavisnosti od mentalnog i fizičkog zdravlja pojedinca, njene/njegove spremnosti da razgovara sa graničnim službama ili njenog/njegovog odgovora na mogućnost da joj/mu se odobri neko vrijeme za razmišljanje.
- Usredsrijediti se na identifikaciju kao ključni dio istrage i daljeg upućivanja žrtava. Treba rigorozno razmotriti ograničenja procesa istrage koje sprovodi službenik koji se prvi nađe na terenu, jer je malo vjerovatno da on/ona posjeduje vještine koje su neophodne kako bi se sprovelo detaljno ispitivanje. Ovaj službenik je odgovoran za pružanje bezbjednosti i omogućavanje dobrobiti osobe za koju se sumnja da je žrtva, kao i sprovođenje njenog odgovarajućeg upućivanja na službe koje joj mogu pružiti podršku i na specijalizovane jedinice za sprovođenje istrage.
- Kako bi se postigao rezultat kojim se ujedno zadovoljavaju i potrebe žrtve i kriterijumi sprovođenja zakona, neophodno je prisustvo iskusnog specijaliste istražitelja (po mogućnosti iz specijalizovane jedinice za borbu protiv trgovine ljudima) (vidi Odjeljak 4).
- Treba pregledati protokole i procedure u saradnji sa partnerima, posebno socijalnim službama za brigu o djeci i za socijalni rad uopšte, ostalim organima za sprovođenje zakona, organizacijama žena i, u situacijama gdje su one aktivne, grupama žrtava koje su preživjele trgovinu ljudima.

Mehanizmi u kojima učestvuje više sektora

Razvijanjem zajedničkih politika, planova i procedura omogućava se sveobuhvatan i integrisan pristup borbi protiv trgovine ljudima. Uopšteno gledano, Ministarstvo unutrašnjih poslova ili javne sigurnosti je odgovorno za razvoj radnih odnosa između različitih institucija i za određivanje operativaca koji će učestvovati u ovim odnosima. Osim institucija nadležnih za upravljanje granicama, u ostala tijela koja treba da budu uključena u rješavanje pitanja trgovine ljudima spadaju: specijalizovane policijske jedinice, medicinski stručnjaci/forezničari, službe za socijalni rad i brigu o djeci, skloništa za žene, službe za psihosocijalnu pomoć, organizacije za pomoć žrtvama, advokati žrtava, službe za pravnu pomoć i privatni sektor (npr. sektor saobraćaja i turizma).

Odjeljak 4 | Deset uputstava za etičko i bezbjedno ispitivanje žrtava trgovine ljudima[25]

1. Ne nanesite štetu
Prema svakoj ženi, muškarcu ili djetetu i situaciji u kojoj se nalaze treba se odnositi kao da postoji ogromna mogućnost da im bude naneseno zlo osim dok se ne nađu dokazi za suprotno. Ne treba sprovoditi bilo kakvo ispitivanje kojim će se osoba koja je žrtva trgovine ljudima dovesti u goru situaciju od one u kojoj je, bilo da je to na kraći ili duži period.

2. Treba dobro poznavati ovu temu i procijeniti rizike
Naučite koji su to rizici povezani sa trgovinom ljudima i proučite svaki pojedinačni slučaj prije nego što započnete ispitivanje.

3. Pripremite informacije za dalje upućivanje žrtve – nemojte davati obećanja koja ne možete da ispunite
Budite spremni da na maternjem jeziku osobe koju ispitujete i na lokalnom jeziku (ukoliko je on drugačiji) pružite informacije o odgovarajućoj pravnoj, zdravstvenoj, socijalnoj pomoći, skloništu i bezbjednosnim uslugama i da pomognete pri daljem upućivanju žrtve, ukoliko se to od vas traži.

4. Na adekvatan način izaberite i pripremite prevodioce i saradnike
Procijenite rizike i koristi od upošljavanja prevodilaca, saradnika i ostalih i napravite adekvatne metode za njihovu bezbjednosnu provjeru i obuku.

5. Obezbijedite anonimnost i povjerljivost
Tokom cijelog procesa ispitivanja zaštitite identitet ispitanika i povjerljivost ispitivanja, od prvog kontakta sa tom osobom pa sve dok se detalji o njenom/njegovom slučaju javno ne objave.

6. Od osobe koju ispitujete dobijte saglasnost, ali tako što ćete ga prethodno dobro informisati
Obezbijedite da svaki ispitanik u potpunosti razumije sadržaj i svrhu razgovora, svrhu u koju će se koristiti dobijene informacije, svoje pravo da ne odgovori na pitanje, svoje pravo da ispitivanje prekine u bilo kom trenutku i svoje pravo da postavi ograničenja načinu na koji će se koristiti informacija.

7. Saslušajte i ispoštujte individualnu procjenu ispitanika o datoj situaciji i potencijalnim rizicima po njenu/njegovu bezbjednost
Prihvatite činjenicu da će svaka osoba biti zabrinuta oko neke druge stvari i da njeno/njegovo viđenje ovih problema može da se razlikuje od načina na koji bi ih druga lica doživjela.

8. Nemojte nikoga nanovo izložiti traumi
Ne postavljajte pitanja koja bi mogla da isprovociraju emotivan odgovor. Budite spremni da odgovorite na uznemirenost žene ili muškarca koju/kojeg ispitujete i da naglasite njene/njegove jake strane.

9. Budite spremni na hitnu intervenciju
Budite spremni da odreagujete ukoliko osoba koja je žrtva trgovine ljudima kaže da se nalazi u neposrednoj opasnosti.

10. Prikupljene informacije iskoristite u prave svrhe
Informacije iskoristite na način od kojeg će koristi imati data žena ili muškarac ili za unapređivanje dobrih politika i intervencija koje se primjenjuju prilikom sprječavanja trgovine ljudima i od kojih, uopšteno, sve osobe koje su žrtve trgovine ljudima imaju koristi.

Odjeljak 5 Primjer upitnika nacionalnog mehanizma za upućivanje žrtava - analiza učesnika i organizacija[27]

Sprovođenje zakona (Policija)

Sredstva

- Da li postoje specijalne policijske jedinice koje su obučene za rad na trgovini ljudskim bićima?
- Da li u ovim jedinicama rade žene? U kom broju?
- Da li je određeno da žene policijski službenici kontaktiraju, kad god je to moguće, žene žrtve?
- Da li vlada ovim jedinicama obezbjeđuje odgovarajući kadar (uključujući prevodioce) i finansijska sredstva?

Obuka

- Da li je policija prošla obuku za identifikovanje i tretman potencijalnih žrtava?
- Da li postoje odgovarajuće prostorije za obuku policije o rodnim pitanjima, osjetljivosti žrtava i za saradnju sa strukturama koje se bave zaštitom žrtava?
- Da li policija obučava svoje zaposlene o principima ljudskih prava i mehanizmima za njihovu zaštitu?
- Koliki je nivo obuke neophodan kako bi se stekle vještine za istraživanje i krivično gonjenje kriminalnih grupa ili mreža koje rade na nacinalnom i međunarodnom nivou i kako bi im se konfiskovala imovina?

Postojeće upućivanje žrtava

- Da li je policija uključena u postojeće mehanizme za upućivanje žrtava?
- Koliko dobro funkcioniše ova saradnja?

Saradnja na regionalnom nivou

- Da li policija sarađuje i preko granica i radi sa regionalnim i međunarodnim organizacijama kao što su Europol i Interpol?

Nacionalni mehanizmi za upućivanje žrtava mogu da obezbijede okvir za saradnju preko kojeg učesnici na državnom nivou ispunjavaju svoje obaveze u smislu zaštite i promovisanja ljudskih prava osoba koje su žrtve trgovine ljudi, uz koordinaciju rada sa akterima iz civilnog društva.[26] Kada se zajedničkim snagama, kao praktično sredstvo, definišu nacionalni mehanizmi za upućivanje žrtava, njima se definišu uloge, oblasti nadležnosti, principi po kojima se odvija saradnja i procedure (uključujući standardne operativne procedure za upućivanje žrtava trgovine ljudi) koje treba da sprovedu državne institucije i učesnici iz civilnog društva. Odjeljak 5 predstavlja primjer upitnika koji policija može da koristi kao dio analize situacije, a koji se može prilagoditi sistemu upravljanja granicama.

Još jedan od ključnih mehanizama je **sistematsko prikupljanje podataka**. Sprječavanje i djelotvoran odgovor na trgovinu ljudima zavisi od pravovremenog i sistematskog prikupljanja i prenošenja pouzdanih podataka; granični prijelazi su ključne lokacije za prikupljanje podataka i njihovu upotrebu.[28]

! *Sugestije za unaprijeđeno prikupljanje informacija*

- Reformske mjere treba da obuhvate osnivanje i održavanje centralnih registara podataka na graničnim prijelazima.
- Informacije moraju biti razvrstane, u najmanju ruku po polu, starosti, krajnjem odredištu i svrsi/namjeri usljed koje žrtva putuje.
- Treba obezbijediti da se korištenjem informacija i njihovom razmjenom ispoštuju prava žrtava u smislu zaštite povjerljivosti informacija.

Obuka o trgovini ljudima

Neophodno je da se graničnim službama obezbijedi specijalizovana obuka kako bi mogle da prepoznaju trgovinu ljudima i da se na adekvatan način odnose prema žrtvama. Međutim, treba imati na umu da sama obuka, premda je izuzetno bitna, nije i dovoljna.Treba rutinski kontrolisati ovakvu obuku i vrednovati njen uticaj.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

! *Sugestije za djelotvornu i rodno odgovornu obuku o trgovini ljudima*

- Rodno odgovorna obuka o trgovini ljudima mora da bude organizovana na više nivoa i za više službi. Ona treba da bude uvrštena i u specijalizovanu i u osnovnu obuku o sprovođenju zakona, u svaku obuku za granične službe (uključujući carinu, imigracionu službu i graničnu policiju), kao i u obuku za specijalne istražne jedinice (vidi Odjeljak 6).
- Osoblju koje ispituje žrtve trgovine ljudima je neophodana specijalistička obuka.
- Obuka treba da obuhvati posjete i/ili kontakt sa članovima OCD, specijalcima, zdravstvenim i socijalnim službama, kako bi se unaprijedila saradnja putem procesa upućivanjem žrtava i kako bi se u potpunosti razumio značaj zaštite i pomoći.
- Razmotriti mogućnost zajedničke obuke sa ostalim službama za upravljanje granicom, policijom i OCD. Obuka budućih instruktora ili „kaskadna“ obuka zajedno sa predstavnicima vodećih OCD može da bude djelotvorna i da u velikoj mjeri poveća odjek ovakvih akcija.
- Neophodno je da se redovno sprovodi obuka za obnavljanje postojećeg znanja.
- Materijal za obuku treba redovno i sistematski ažurirati kako bi odražavao promjene u obrascima po kojima se odvija trgovina ljudima i trendove prisutne u toj oblasti.

Saradnja sa organizacijama civilnog društva

OCD i službe za upravljanje granicama mogu da se međusobno nadopunjuju. Prioritet granične policije je

Odjeljak 6 Obuka o trgovini ljudima za Graničnu i pograničnu policiju Kosova[29]

Osnovna obuka: *za početnike u graničnoj policiji nakon završenog šestomjesečnog osnovnog kursa za policijsku službu na Kosovu.*

- 2-3 dana obuke uključene u Operativni modul.
- Teme obuke obuhvataju:
  - Uvod u trgovinu ljudima: definicija, razlika između trgovine i krijumčarenja ljudi.
  - Globalne, regionalne i lokalne karakteristike: obrasci i trendovi.
  - Identifikaciju žrtava: korištenje vizuelne, neverbalne komunikacije i pitanja; aktivnosti i opcije koje na raspolaganju ima granična policija.
- Fokusiranje na zadatke, odgovornosti i stvarne vještine koje su neophodne službenicima početnicima.

Obuka za vođe timova: *za nivo nadzornika.*

- 1,5-2 dana obuke uključene u Operativni modul.
- Teme obuhvataju:
  - Pregled razlika između trgovine i krijumčarenja ljudi.
  - Posljedice trgovine ljudima: razumijevanjem procesa, terminologije, definicija, zakonodavnog okvira – i međunarodnog i domaćeg, i uticaj organizovanog kriminala.
  - Principe i praksu za identifikaciju, istražne radnje, ispitivanja i upućivanja žrtava.
- Usredsrđivanje na direktni značaj zakona i principa o zaštiti ljudskih prava za graničnu policiju i primjenu vještina i adekvatne prakse.

I na osnovnom predavanju i predavanjima za vođe timova treba:

- materijali da budu izuzetno interaktivni, praktični i da se usredsrijeđuju na konkretne situacija sa graničnih prijelaza;
- da se u velikoj mjeri koriste primjeri, tipske situacije i rješavanje problema.
- plan i program za obuku treba da obuhvata module o „ljudskim pravima“ i „rodnim pitanjima i upravljanju granicama“.

da prikupi informacije o procesu trgovine ljudima kako bi mogla da identifikuje trgovce. Nacionalne OCD ili one koje rade na nivou lokalnih zajednica, od kojih su mnoge organizacije žena, često imaju i kapaciteta i stručnosti da direktno odreaguju na potrebe žrtava trgovine ljudima (vidi Odjeljak 7). Štaviše, OCD mogu:

- Da obezbijede obavještajne informacije o trgovine ljudima sa lokalnog nivoa.
- Da pomognu u identifikaciji žrtava trgovine ljudima.
- Da pomognu u izgradnji povjerenja između agencija za sprovođenje zakona, žrtava trgovine ljudima i zajednica koje su joj najviše podložne.
- Da obezbijede obuku o pitanjima vezanim za trgovinu ljudima.
- Obučeni zagovornici iz OCD-a mogu da intervenišu u ime preživjelih i da pomognu službama koje sprovode zakon da se obezbijedi poštovanje prava žrtava na način što će im se obezbijediti prevodioci, telefonski pozivi članovima porodica, posmatrači prilikom pretresa, itd.
- OCD mogu da sprovedu kampanje za podizanje svijesti javnosti kako bi se javno objavili problemi vezani za trgovinu ljudima i druge oblike kršenja ljudskih prava koja su vezana za upravljanje granicama.

4.2 Jačanje zaštite i promocije ljudskih prava

Kombinacija često loše plaćenih i loše obučenih službenika na granicama, graničnih prijelaza na kojima ne postoji veliki stepen kontrole usljed njihove izolovane lokacije, nedovoljnog nadgledanja, nadzora i discipline, ranjivosti osoba koje prelaze granicu pogoduju kršenju ljudskih prava od strane osoblja nadležnog za upravljanje granicama. Pravila o ponašanju i ljudskim pravima i obuka o rodnim pitanjima predstavljaju značajna sredstva za sprječavanje kršenja ljudskih prava. U ostale intervencije kojima se omogućava da osoblje graničnih službi poštuje i promoviše ljudska prava osoba na graničnim prijelazima i u pograničnim oblastima spadaju:

- Integracija rodnih pitanja i perspektiva o ljudskim pravima u planove, politike i programe za upravljanje granicom ministarstava unutrašnjih poslova, vanjskih poslova i pravde, te oblasnih vlasti, sa naglaskom na sprječavanje rodnog nasilja i nasilja nad imigrantima.
- Uspostavljanje i jačanje mehanizama nadgledanja i odgovornosti u saradnji sa OCD i zajednicama koje žive u pograničnom pojasu (u koje može da spada istraživanje o „zadovoljstvu krajnjih korisnika“).

Odjeljak 7 Saradnja između civilnog društva i granične policije na sprječavanju trgovine ljudima u Nepalu[30]

Procjenjuje se da se godišnje obavi trgovina 150.000 - 300.000 djevojaka i žena iz Nepala u Indiju. „Maiti Nepal“ je OCD koja radi na sprječavanju trgovine ljudima, spašavanju i rehabilitaciji žena žrtava trgovine ljudima. Uključena je u veliki broj aktivnosti, poput obezbjeđivanja skloništa, mikro kredita, neformalnog obrazovanja i vještina za sticanje zarade, kao i u kampanje za sprovođenje zakona i politike o borbi protiv trgovine ljudima. Žrtve trgovine ljudima sarađuju sa graničnom policijom u sklopu timova za promatranje granice koji identifikuju žene i djevojke žrtve trgovine ljudima.

Njihova saradnja sa graničnom policijom je dovela do otkrivanja prisustva korupcije u policijskom redovima, spašavanja žena i djevojaka, žrtava trgovine, i do osnivanja ženske policijske jedinice koja radi sa Maiti timom za promatranje granice.Policija se „Maiti Nepal“ organizaciji obraća radi organizovanja obuke o trgovini ljudima. Kontakt sa muškarcima, takođe, predstavlja sastavni dio rada ove organizacije, a on obuhvata kontakt sa vjerskim vođama u koje narod ima povjerenja, zaposlenima u NVO sektoru, policijom, prosvjetnim radnicima, vozačima autobusa, zvaničnicima granične službe i vlasnicima hotela duž „lanca trgovine ljudima“.

- Reviziju platnih listi, napredovanja u službi i ostalih stimulacija kao osnovni korak ka eliminaciji mita i ostalih oblika korupcije. Zaposleni će bolje odgovoriti na reformske mjere ukoliko su im obezbijeđeni adekvatna plata i radni uslovi.
- Obezbjeđivanje da procedure zapošljavanja isključuju iz granične službe one osobe koje su ranije počinile teško krivično djelo, uključujući tu i nasilje u porodici.

Pravila ponašanja

Pravila ponašanja čine set pravila kojim se određuju nadležnosti i adekvatne prakse kojih moraju da se pridržavaju i organizacija i osobe zaposlene u njoj. Njihova svrha je da podrže javnu službu u profesionalnom radu i da ojačaju povjerenje javnosti u integritet date službe (vidi Odjeljak 8).

Sugestije za izradu djelotvornih pravila ponašanja

- Pravila ponašanja za graničnu službu se mogu zasnivati na pravilima ponašanja ostalih agencija za sprovođenje zakona.
- Pravila ponašanja treba da u sebi sadrže odredbe o odgovornost za promovisanje ljudskih prava i ophođenju prema kolegama i javnosti sa poštovanjem, bez diskriminacije na osnovu polne, vjerske, rasne pripadnosti, itd.
- Treba da postoje jasne procedure za podnošenje prijava, istražne i disciplinske procedure za prekršioce ovih pravila (uključujući mehanizme kojima zaposleni podnose prijave za seksualno uznemiravanje ili diskriminaciju).
- Pravila ponašanja i procedure za podnošenje žalbi treba da budu istaknute na svim graničnim prijelazima, u svim lukama, na svim aerodromima i treba da budu prevedeni na sve jezike koji se govore u datoj zajednici.
- Svo već zaposleno osoblje i ono koje tek počinje sa radom treba da prođe obaveznu obuku o pravilima ponašanja i procedurama za podnošenje žalbi.
- Moraju se na snagu staviti disciplinske mjere kako bi se eliminisala nekažnjivost.
- Pravila ponašanja i njihovo sprovođenje treba periodično razmatrati. Rezultati istraživanja o „zadovoljstvu krajnjih korisnika“ treba da budu distribuirani osoblju graničnih službi koji rade na operativnom nivou i njihovim nadređenim i treba da budu uvršteni u proces revizije.

Obuka o rodnim pitanjima

Obavezna obuka o rodnojj osjetljivosti, seksualnom uznemiravanju, trgovini ljudima i ljudskim pravima, uključujući tu prava žena i djevojaka koje traže azil, treba da bude uvrštena u plan i program za obuku svih službenika granične policije, carinske i imigracione službe (vidi dio o obuci o trgovini ljudima dat u poglavlju 4.1). Uz važeće, precizne informacije, praktična sredstva za primjenu i jasne procedure, osoblje graničnih službi će biti u mogućnosti da razvije sopstvene kapacitete za identifikaciju i sprječavanje kršenja ljudskih prava i efikasnije će se boriti protiv kriminalnih aktivnosti (vidi Odjeljak 9).

Kako bi obuka o rodnim pitanjima bila djelotvorna ona treba da se zasniva na analizi potreba za obukom i procjenama prije početka obuke kojima se identifikuje na kom nivou je postojeće znanje polaznika obuke i kakve su im obrazovne potrebe. Sadržaj obuke treba da bude kontekstualno dobro osmišljen, praktičan i relevantan. Od suštinske je važnosti da se napravi veza između rodne odgovornosti i operativne koristi od nje. Kursevi moraju da budu odgovarajućeg trajanja i organizovani u skladu sa realno određenim rokovima umjesto da budu „ad hoc“ programi na brzinu sprovedeni.

Postoje različite metode za sprovođenje djelotvorne obuke. Izbor metode zavisi od raspoloživih sredstava, pozicije/čina/statusa polaznika obuke i posebnih kontekstualnih kriterijuma. Dok su kursevi isplativi i odvijaju se u datom vremenskom roku, druge opcije za obuku su: studijske posjete, razmjene osoblja, okrugli stolovi, stažiranja, mentorstva, praktične obuke, supervizija i „spajanje“ jednog eksperta sa nekim od visokih zvaničnika koj bi u konkretnom radu davao savjete i uputstva. Nagrađivanje i javno objavljivanje imena „šampiona rodnih pitanja“, i žena i muškaraca, predstavlja dodatni podsticaj stvaranju uzora za ostale zaposlene.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Sugestije za obuku osoblja nadležnog za upravljanje granicama

- Rodna pitanja ne treba uvoditi u vakuumu: njihova relevantnost će biti jasna samo ukoliko službenici na granicama budu razumjeli na koji način će im rodna pitanja pomoći u izvršavanju zadataka.

Odjeljak 8 — Kanadska agencija za bezbjednost granica je uvela:

- Prilagođena pravila ponašanja.
- Intranet stranicu „Vrijednosti i etičke norme“ za svoje zaposlene, na kojoj se nalaze reference o:
  - *Demokratskim vrijednostima* poput odgovornosti ministarstava parlamentu i sprovođenju zakonskih ministarskih odluka.
  - *Profesionalnim vrijednostima* koje obuhvataju postupanje u skladu sa zakonom, objektivnost i nepristrasnost i adekvatnu upotrebu javnih sredstava.
  - *Etičkim vrijednostima* poput donošenja odluka od javnog interesa, unaprijeđenje usluga Kanađanima i održavanja transparentnih procesa.
  - *Ljudskim vrijednostima* koje obuhvataju ophođenje prema svim ljudima sa dostojanstvom i poštovanjem i imenovanje na određene funkcije na osnovu ličnih zasluga.
- Politiku javne službe o objelodanjivanju informacija o lošem postupanju na radnom mjestu.[31]

Odjeljak 9 Obuka o rodnim pitanjima i upravljanju granicama na Kosovu[32]

Jedinica za obuku Granične i pogranične policije Kosova je, 2006. godine, u svoju obuku uvrstila materijale za poludnevnu uvodnu obuku o *Rodnim pitanjima i upravljanju granicama* za osnovni nivo, vođe timova i komandire.

- Trenutno je za ovu obuku opredijeljeno pola dana od ukupnog kursa koji traje 2 do 5 nedjelja.
- Teme koje se obrađuju tokom obuke za cilj imaju da omoguće osoblju graničnih službi da povežu rodna pitanja sa svojom svakodnevnom praksom na način što će i sebi postavljati sljedeća pitanja, ali i učiti iz odgovora na njih: Zbog čega su rodna pitanja važna? Koja je prednost ukoliko se situacija posmatra iz rodne perspektive? Zbog čega se treba baviti integracijom rodnih pitanja? Koje su to operativne prednosti od nje?
- Sva tri nivoa obuke počinju razmatranjem i diskusijom o pitanju „Šta je to rod?“ Nakon ovoga slijedi diskusija o tome zbog čega su rodna pitanja važna u upravljanju granicama.
- Sadržaj kursa kasnije varira u skladu sa činom polaznika i funkcionalnim potrebama, a na osnovu pitanja: „Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u upravljanju granicama?“ Naglasak tokom cijelog kursa je na aktivnom uključivanju polaznika umjesto na čisto pasivnom posmatranju.

Osnovni kurs se usredsrijeđuje na: identifikaciju rizika/prijetnji sa kojima se suočavaju žene i muškarci na granicama, na koji način su oni slični ili se razlikuju i kakve su odgovornosti granične policije u vezi sa njima.

Kurs za vođe timova se usredsrijeđuje na: uobičajene situacije kroz koje se provlači tema rodnih pitanja i na prijedloge/kriterijume o tome šta se može učiniti sa komandnog nivoa da se razriješe ovi problemi.

Kurs za komandni nivo se usredsrijeđuje na: politike, procedure i prakse koje se mogu uvesti kako bi se djelovalo po ključnim pitanjima datim u ovom Setu priručnika: borbom protiv trgovine ljudima, zaštitom ljudskih prava i reprezentativnim institucijama.

- Kako ih ne bi doživljavali kao posebne i neobične već kao sastavni dio obuke o upravljanju granicom, rodna pitanja treba da budu integrisana u sav sadržaj obuke, pored posebne obuke uvrštene u nastavni plan i program.
- Materijal za obuku treba da odgovara lokalnom kontekstu.
- Materijal za obuku treba da bude prilagođen činu i zadacima ciljne grupe i treba da sadrži instrukcije zasnovane na specifičnim zadacima i praktičnoj upotrebi. Na primjer, treba obezbijediti da se od menadžera traži da osmisle rodno odgovornu politiku/proceduru; od nadzornih organa da riješe probleme vezane za rodna pitanja, a od operativaca da identifikuju odgovarajuće rodno odgovorne prakse.
- Organizacije žena i ostale OCD treba uključiti kao izvor informacija o različitim perspektivama i primjerima sa lokalnog nivoa i kao organizacije koje mogu da polaznicima obuke predstave procese upućivanja žrtava.
- Kada službenici sa visokim činom pohađaju obuku to povećava posvećenost temama koje se predaju.
- Treba omogućiti redovno održavanje kurseva za obnavljanje znanja i obezbijediti povratne informacije, vrednovanje i reviziju održane obuke.

4.3 Stvaranje reprezentativnijih institucija nadležnih za upravljanje granicama

Agencije na granici i ostale institucije sektora bezbjednosti su pod pritiskom da zaposle i zadrže u službi kvalifikovane kandidate, pri čemu se tradicionalnim strategijama za zapošljavanje često zapostavljaju žene kao potencijalni kandidati. Kao što je naglašeno u poglavlju 3.3, postoje mnoge koristi od većeg zapošljavanja žena, njihovog zadržavanja u službi i profesionalnog napredovanja. Kako bi se povećalo učešće žena, neophodno je preduzeti aktivne korake, ali je ono ostvarljivo. Na primjer, Policijske uprave u Albukerkiju i Tuskonu, u SAD-u, su povećale procenat žena regruta sa 10% na 25% u Albukerkiju i sa 10% na 29% u Tuskonu, tako što su primijenile posebne strategije za zapošljavanje i zadržavanje žena u službi.[33]

Procjene

Kako bi se obezbijedilo reprezentativno zapošljavanje i zadržavanje u graničnoj službi, od koristi mogu da budu različite vrste procjena. Procjene se mogu usredsrijediti na: radnu sredinu, stepen i vrste seksualnog uznemiravanja, kao i prepreke pred i mogućnosti za veće zapošljavanje žena, njihovo zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje. U proces procjene treba da budu uključeni učesnici iz različitih oblasti, poput žena i muškaraca sa svih nivoa u službi kao i civili izabrani među potencijalnim regrutima – zato što viđenje vanjskih učesnika o radnoj sredini u graničnoj službi može da bude moćan faktor za djelotvorno zapošljavanje.

Kada se tokom procjene od zaposlenih traži da objelodane osjetljive informacije o sebi, svojim kolegama i upravi, pri tom im se mora obezbijediti anonimnost. U slučajevima kada je to moguće, procjenu treba da sprovedu vanjski stručnjaci/institucije. Međutim, sprovođenje ovakve procjene moraju da javno podrže više upravljačke strukture.

Inkluzivne politike i prakse zapošljavanja žena

U agencijama nadležnim za upravljanje granicama mogu da postoje prepreke većem zapošljavanju žena. Ako su agencije za sprovođenje zakona poznate po neprijateljstvu, diskriminaciji i uznemiravanju službenica, žene se neće ni prijavljivati. U ostale specifične izazove za zapošljavanje u službama za upravljanje granicama spadaju: velika mogućnost da mjesto dužnosti bude udaljena i izolovana lokacija gdje su uslovi rada teški i nepovoljni, do kojeg je prevoz ograničen i gdje se radi u grupi sa velikim brojem muških kolega. U mnogim državama, takvi uslovi se smatraju neodgovarajućima za žene.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Sugestije za veće zapošljavanje žena

- Razmotriti kriterijume odabira kandidata kako bi oni odražavali stvarne vještine i znanje koji su neophodni za izvršenje datih zadataka.
- Obezbijediti da u opis posla budu uvrštene sve neophodne vještine – uključujući one koje se i tradicionalno smatraju „ženskim“ – npr. sposobnost komunikacije sa različitim članovima zajednice; sposobnost da se umire nasilne situacije i da se posreduje u sporovima; sposobnost da se sarađuje sa ostalim agencijama; sposobnosti rješavanja problema.
- Odrediti kvotu kod zapošljavanja žena – na primjer 20%.
- Pregledati promotivni materijal za zapošljavanje i obezbijediti da on uključuje fotografije i muškaraca i žena i naglašava ravnopravan tretman, raznolikost nadležnosti i zadataka.
- Obučiti referente za kadrove o strategijama za zapošljavanje žena, i žene i muškarce (ukoliko je moguće iz svih relevantnih etničkih/geografskih/vjerskih grupa) uključiti kao referente za kadrove u komisije koje vrše intervjuisanje kandidata za posao.
- Obezbijediti da članovi komisije koji intervjuišu kandidate prođu obuku o jednakim mogućnostima i da ne postavljaju pitanja koja kandidate diskriminišu na osnovu pola (npr. „Da li planirate dijete?“).
- Pokrenuti kampanju za informisanje javnosti kojom će se žene podstaći na prijavljivanje i koja će promijeniti svaki negativan društveni stav prema učešću žena u graničnim službama.
- Razmotriti nove mogućnosti za zapošljavanje i stacioniranje poput isključivo ženskih jedinica i timova sastavljenih od muža – žene ili brata – sestre onim društvima u kojima bi ovo doprinijelo da regrutovanje žena u granične službe bude prihvatljivije u društvu.
- Prije odabira kandidata treba ponuditi kurseve za obuku, kako bi se nedovoljno zastupljenim grupama pomoglo da ispoštuju postavljene kriterijume (npr. posebna fizička obuka za žene, obuka za vozače).
- Opredijeliti sredstva za nadgledanje i vrednovanje uticaja koji ima zapošljavanje većeg broja žena na odgovornim funkcijama u sistemu upravljanja granicama.

Zadržavanje žena u službi

Jedan od razloga zbog kojeg postoji predrasuda prema zapošljavanju žena u graničnoj službi je pitanje njihovog zadržavanja u toj službi. Navodi se da žene neće pokazati istu posvećenost poslu kao muškarci i da je vrlo vjerovatno da će napustiti službu kako bi se brinule o djeci i porodici. Međutim, stvarnost na tržištu rada je takva da je i muškarcima i ženama potrebno da zadrže posao i ukoliko poslodavci omoguće podsticajne mjere za zadržavanje na poslu i politiku usklađenosti profesionalnog i porodičnog života, i u njihovom je interesu i u interesu zaposlenog da ostane na poslu. Gubitak osoblja može dosta da košta instituciju, u smislu gubitka institucionalne stručnosti i iskustva, gubitka kontinuiteta, timskog morala i ljudi usko specijalizovanih za konkretan posao.

Sugestije za veće zadržavanje žena u službi

- Ženama treba obezbijediti jednake plate, doprinose, penzije i ostale nadoknade koje nijesu direktno vezane za platu.
- Žene treba da se zapošljavaju na pozicijama na kojima postoji mogućnost za profesionalni napredak, umjesto da budu samo zaposlene na početnom nivou i poslovima na nižim pozicijama i sa manjom platom.
- Treba razviti posebne strategije za zadržavanje žena u službi.
- Treba osnovati programe za mentorstvo i udruženja zaposlenih žena (vidi Odjeljak 10).
- Treba obezbijediti adekvatne prostorije i opremu za žene,uključujući posebna kupatila i svlačionice, kao i uniforme.
- Treba obezbijediti da žene imaju pristup i da su obučene da voze sve tipove prevoznih sredstava koja stoje na raspolaganju graničnoj službi.
- Aranžmani za stacioniranje, poput obezbjeđivanja da žena uvijek bude poslata u misiju uz makar još jednu ženu, mogu unaprijediti njihove uslove rada.
- U slučajevima gdje je to kulturno prihvatljivo, treba razmotriti osnivanje isključivo ženskih jedinica ili radnih tijela, kojima bi mogli biti dodijeljeni specifični zadaci, kao što je npr. vođenje pasa tragača.
- Treba sprovoditi izlazne intervjue kada žene odluče da napuste službu kako bi se identifikovali njihovi razlozi za takvu odluku.

Politike usklađenosti profesionalnog i porodičnog života su od suštinskog značaja dao bi se u službi zadržali kvalifikovane žene i muškarci i kako bi se unaprijedila efikasnost njihovog rada. U ove politike spadaju:

- fleksibilno radno vrijeme uz mogućnosti rada samo pola radnog vremena i podjele posla;
- adekvatnan porodiljski i roditeljski odmor;
- mogućnost za dobijanje uniforme prilagođene trudnicama;
- lagana zaduženja za trudnice koja su, takođe, povezana sa normalnim uslovima za unaprjeđenje na poslu, povećanje plate i dobijanje ostalih dodataka;
- politika za povratak na isto radno mjesto za žene koje žele da se nakon porođaja vrate na posao;
- omogućavanje jaslica za djecu i pristup dnevnom boravku za djecu u samoj instituciji ili u njenoj blizini.

Profesionalni napredak ženskog osoblja

Mjere kojima se obezbjeđuje da žene i muškarci imaju jednake mogućnosti za profesionalni napredak u službama za upravljanje granicama su sljedeće:

- Revizija kriterijuma za unaprjeđenje na poslu kako bi se obezbijedilo da oni obuhvataju sve neophodne vještine – npr. vještinu rješavanja problema, rada sa zajednicom, sprječavanja kriminala i upućivanja žrtvi na socijalne službe.
- Obezbjeđivanje jasnih, transparentnih i objektivnih standarda za procjenu posla i procjene radnog učinka.

Odjeljak 10 Evropska mreža policijskih službenica[34]

Evropska mreža policijskih službenica (EMPS) je regionalno udruženje službenica koje rade na sprovođenju zakona. U saradnji sa kolegama iz institucija za sprovođenje zakona u zemljama članicama, EMPS ima zadatak da omogući sprovođenje pozitivnih promjena vezanih za integraciju rodnih pitanja i za upravljanje različitostima u društvu i da u najvećoj mogućoj mjeri unaprijedi poziciju žena.

Ključni ciljevi EMPS su:

- Podići svijest javnosti i razumijevanje pitanja koja imaju uticaj na položaj žena u policijskim službama u Evropi.
- Omogućiti i doprinijeti diskusijama o pitanjima koja se tiču i muškaraca i žena policijskih službenika.
- Podstaći i doprinijeti jednakoj zastupljenosti muškaraca i žena na svim nivoima unutar policijskih organizacija.
- Razmijeniti informacije o najboljim praksama koje se primjenjuju u organizacijama za sprovođenje zakona, o trenutno važećim pitanjima, novim pristupima, inicijativama i mjerama.
- Djelovati kao evropski ekspertski centar, kako bi se stimulisala i usaglasila saradnja između različitih policijskih organizacija i odgovarajućih mreža u vezi sa integracijom rodnih pitanja, upravljanjem različitostima i pitanjima ravnopravnosti.

- Procjena ispita čije polaganje je uslov za napredovanje u službi kako bi se eliminisala rodna pristrasnost.
- Obezbjeđivanje jednakih mogućnosti za obavljanje željenih zadataka i obuku na poslu i za žene i za muškarce.
- Ukoliko se žene ne prijavljuju za unapređenje na poslu, treba sprovesti istraživanja zbog čega se ovo dešava i primijeniti mjere kojima bi se prevazišle identifikovane prepreke.

4.4 Jačanje nadzora civilnog društva

Beneficije saradnje sa OCD, uključujući organizacije žena, se razmatraju u Poglavlju 3.4, a one vezane za trgovinu ljudima u Poglavlju 4.1.

Jačanje **nadzora civilnog društva** nad upravljanjem granicama može da bude ključni dio reformskog procesa kojim se postiže odgovornost i izgrađuje povjerenje javnosti u granične službe. Mehanizmi za nadzor kome civilno društvo može da pruži svoj doprinos obuhvataju nezavisne komisije za pregled stanja na granici, komisije za ljudska prava i ombdusmane. Pripremanje dodatnih izvještaja koji se podnose međunarodnim organima za ljudska prava može da u centar pažnje dovede ljudska prava na granicama, na međunarodnom nivou i da otvori dijalog između vlada i organizacija civilnog društva o ovim pitanjima. Jednaka zastupljenost muškaraca i žena u strukturama koje vrše nadzor, učešće organizacija žena i uključivanje rodnih pitanja, poput trgovine ljudima i rodnog nasilja, jačaju nadzor nad radom graničnih službi.

Sugestije za unapređenje rodno odgovornog nadzora civilnog društva

- Treba OCD dati priliku da posjete određeni broj graničnih područja kako bi se upoznale sa uslovima koji na njima vladaju, okolnostima i zadacima.
- Treba obezbijediti obuku OCD, uključujući organizacije žena, o praksi koja se primjenjuje u upravljanju granicama.
- Treba sarađivati sa OCD kako bi se prikupili podaci o rodnom nasilju i sprovela procjena, u smislu rodne svjesnosti granične policije, carine i imigracionih službi.
- Treba sarađivati sa OCD kako bi procedura podnošenja žalbi bila dostupna svima i javno publikovana.

5 Integracija rodnih pitanja u upravljanje granicama u specifičnim kontekstima

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

U periodu oružanog sukoba i sporova među državama, granice mogu da postanu u velikoj mjeri militarizovane i osporavane oblasti, mjesta na kojima se dešavaju nasilje i kršenje ljudskih prava i mjesto na kome dolazi do velikog kretanja stanovništva.

Moguće je da su službenike policije i granične uprave u periodu prije konflikta činili loše obučeni regruti i paravojne snage naoružane teškom artiljerijom čiji je prioritet bila odbrana, a ne bezbjednost i sigurnost stanovništva. U periodima nakon konflikta, institucije sektora bezbjednosti, uključujući granične službe, se najvjerovatnije nalaze u rasulu i diskreditovane su kod javnosti. Službenici sektora bezbjednosti često napuštaju svoje pozicije iz straha od odmazde, beže u egzil, napuštaju zemlju kao izbjeglice ili se pridružuju oružanim snagama teritorijalne odbrane. Uobičajeno je da se granične službe sastoje isključivo od muškaraca.

Postkonfliktna reforma upljavljanja granicom može da bude izuzetno osjetljiv proces usljed sporova oko granice i činjenice da granicu kontrolišu lokalne naoružane grupe. U mnogim slučajevima, sistem upravljanja granicom će se morati izgrađivati od iz početka. Neki od najbitnijih prioriteta u reformi upravljanja granicom su demilitarizacija i razminiranje granica, sprječavanje ilegalne trgovine oružjem, kao i obezbjeđivanje zaštite izbjeglicama i raseljenim licima.[36]

Ilegalni prelasci nezaštićenih granica su uobičajena pojava tokom rata, ali muškarcima borcima – koji se najčešće identifikuju kao osobe koje nose oružje – će najvjerovatnije biti dozvoljeno da se vrate u svoju rodnu zemlju, bez obzira na status koji imaju u zemlji domaćinu, što će biti sprovedeno kao dio programa za razoružavanje, demobilizaciju i reintegraciju boraca. Nasuprot tome, žene borci su često isključene iz ovakvih programa, a njima je posebno neophodno da im granične

Odjeljak 11 Nadzor civilnog društva na granici između SAD-a i Meksika[35]

„Mreža za graničnu akciju“, u saradnji sa organizacijama iz zajednica pograničnih država SAD-a, je razvila set „Smjernica za sprovođenje alternativne pogranične politike i prakse“. Smjernice uključuju pitanja odgovornosti i nadzora i obuhvataju sljedeće elemente: granične operacije, tehnologiju i infrastrukturu, carinske luke, ograđivanja granica, raspodjelu sredstava za sprovođenje zakona, militarizaciju granice, bezbjednost zajednice, pritvaranje i deportaciju.

„Mreža za graničnu akciju“ je, u junu 2006. godine, podnijela izvještaj o promatranju Komisiji za ljudska prava kojim se dokumentuje kršenje ljudskih i građanskih prava u pograničnoj oblasti između SAD-a i Meksika. Osim ovoga, izvještaj je predstavila i Interameričkoj komisiji za ljudska prava.

Vidi Priručnik o nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

vlasti zaštite ljudska prava i da im se izdaju odgovarajuća imigracijska dokumenta - uz mjere saradnje sa lokalnim oragnizacijama žena koje bi im obezbijedile podršku.

Militarizovanu postkonfliktnu sredinu često karakterišu povećani nivo prostitucije i trgovine ljudima. Međutim, postkonfliktnu sredinu često karakteriše povećano ukrštanje rodnih uloga, dijelom usljed sve većeg broja žena koje postaju glave kuće i sve većeg broja žena bivših boraca, usred tekućeg reformskog procesa kojim se otvara prostor za promjene na polju zakonodavstva, politike i kadrovske politike.

Neki od izazova pred integracijom rodnih pitanja u reformu upravljanja granicama u postkonfliktnom periodu obuhvataju sljedeće:

- Granice često ostaju osporavane i potencijalno opasne oblasti još dugo vremena po okončanju konflikta i mogu se smatrati „previše opasnim“ mjestima za žene, da bi one uopšte radile na njima.
- Granice su nesigurne usljed prisustva velikog broja raseljenih lica uz koje su se pojavili predatori, banditi i trgovci ljudima.
- Rodno nasilje nad ženama i djevojkama nezaustavljivo raste u sredini gdje nema nadzora i u kojoj vlada nekažnjivost.
- Prioritet se obično daje opštoj reformi policijske službe, pri čemu se odlaže reforma specijalnih jedinica, poput granične policije.
- Početni napori na regrutovanju žena često gube na svojoj jačini kako se život vraća u „normalu“, a na snazi gubi i pritisak sa međunarodnog nivoa da se obezbijedi jednaka zastupljenost muškaraca i žena.

Mogućnosti/sugestije

- Reformom sektora bezbjednosti, koja je zagarantovana u mirovnim sporazumima ili radom mirovnih misija, i međunarodnom pažnjom, mogu se obezbijediti sredstva za reformu upravljanja granicama. Posebno međunarodni akteri mogu da budu voljni da podrže mjere na integraciji rodnih pitanja i povećanju regrutovanja žena u procesu reforme upravljanja granicama.
- Savjetnici za rodna pitanja koji rade u međunarodnim organizacijama i državnim institucijama mogu da daju podršku inicijativama za integraciju rodnih pitanja u proces upravljanja granicama.
- Kada se sistem upravljanja granicama izgrađuje od nule, stvara se mogućnost da se postave ciljevi vezani za zapošljavanje žena i da se rodna pitanja integrišu na samom početku formulisanja politike i protokola, u osmišljavanje operativnih programa i u obuku (vidi Odjeljak 12).
- Izmijenjene rodne uloge i društvena struktura mogu da olakšaju regrutovanje žena; može se desiti da su žene tokom perioda konflikta stekle organizacione vještine i vještine predvođenja.

5.2 Zemlje u tranziciji

Tranzicija u ovom kontekstu, uopšteno rečeno, podrazumijeva prijelaz iz jedne vrste političkog/ekonomskog sistema u drugi – obično se radi o prelasku iz autoritarnog, centralizovanog sistema u demokratski sistem i ekonomiju slobodnog tržišta. U Centralnoj i Istočnoj Evropi prijelaz se dešava iz socijalističkog u neoliberalni kapitalistički sitem, kao što je slučaj i sa Centralnom Azijom (vidi Odjeljak 13). Ovdje je policija ranije imala tijesne veze sa političkim liderima i državnim institucijama i njena uloga je prije svega bila političke prirode. Ovo je podrazumijevalo strogo kontrolisane granice, primjenu represivne taktike kako bi se građani držali pod kontrolom i usredsrijeđivanje na odbranu od spoljnih uticaja. Trgovina sa inostranstvom i kretanje ljudi su bili strogo ograničeni. U državama poput Mađarske, vojska je izvršavala dužnosti kontrole granica i kontrole prekograničnog saobraćaja. U nekim periodima, pojedini djelovi granica su bili minirani, ograđivani i kroz takvu ogradu je sprovođena struja.[37] Uspostavljane su prilično velike „zone zabrane kretanja“, a u kojima je ulazak bio dozvoljen samo uz pratnju policije ili uz posjedovanje specijalne dozvole.

U mnogim slučjevima, uz prelazak na demokratski režim i ekonomiju slobodnog tržišta, žene u Istočnoj Evropi, na Kavkazu i u Centralnoj Aziji su u velikoj mjeri pretrpjele gubitak posla, sve veću pojavu slabo plaćenih poslova, u zvaničnom i nezvaničnom sektoru, kao i značajna smanjenja na polju socijalne zaštite. Kako se u velikoj mjeri povećavalo siromaštvo, urušavala se mogućnost pristupa zdravstvenim službama, a uz sve to je paralelno dolazilo do ponovnog pojavljivanja tradicionalnih ženskih uloga po kojima su one prvenstveno domaćice i osobe koje vode brigu o porodici.

Neki od izazova pred integracijom rodnih pitanja u reformu upravljanja granicama u zemljama u tranziciji obuhvataju:

- Velike, mobilisane granične režime koji se plaše gubitka vlasti i kontrole.
- Neadekvatno razminiranje u pograničnim oblastima sprječava žene i muškarce da obavljaju porodične obaveze i aktivnosti u zajednici.
- Precjenjivanje kapaciteta nove granične službe da reguliše proces imigracije i carinske aktivnosti, što dovodi do negativnih posljedica po imigrante.
- Zahtjevi od strane organizovanog kriminala prema službenicima na granici da im čine ustupke i da im pomognu ilegalnim aktivnostima.
- Zemlje u tranziciji su često zemlje porijekla žrtava trgovine ljudima.
- Velika je vjerovatnoća da će žene zaposlene u graničnoj službi tretirati kao „autsajdere“.

Mogućnosti/sugestije

- Inicijative za reformu upravljanja granicama, uz ciljeve za učlanjenje u NATO i EU, mogu da budu polazne tačke za integraciju rodnih pitanja i za povećanje zastupljenosti žena.
- Timovima sastavljenima isključivo od žena ili mješovitim timovima se mogu dodijeliti zadaci vođenja novih službi- kojima je neophodno pristupiti na nov način i organizovati obuku, kao npr. timova koji vode pse tragače.
- U nekim od zemalja u tranziciji, sovjetsko nasljeđe obuhvata ravnomjerniju zastupljenost žena i muškaraca u institucijama sektora bezbjednosti, što bi moglo da posluži kao osnova za zapošljavanje većeg broja žena u službe za upravljanje granicama.

5.3 Zemlje u razvoju

„Stanje na [nigerijsko-beninskoj] granici je uvijek haotično, neprijateljsko i neprijatno, što pokazuje visok nivo nesigurnosti.“[40]

U zemljama u razvoju, ključno pitanje je nedostatak sredstava za reformu graničnih službi. Nedovoljno sredstava za rezultat ima nedovoljan broj službenika u graničnoj službi, nedostatak opreme i lošu obuku. Ovo doprinosi stvaranju sredine u kojoj, u zamjenu za platu i ostale naknade, zvaničnici graničnih službi postaju korumpirani i traže ilegalno plaćanje za bezbjedan prelazak ljudi i robe preko granice. Granice na kojima nema dovoljnog broja policijskog osoblja i nad kojima nema dovoljno nadzora, omogućavaju između zvaničnika graničnih službi i kriminalaca kao i ostalih ilegalnih formacija. Kriminalci većinom raspolažu najnaprednijim tehnologijama imaju provjerene, fleksibilne mogućnosti prevoza i finansijska sredstva da potkupe čuvare na granicama.

Nedovoljno razvijena saobraćajna infrastruktura može da dovede do stvaranja dugačkih redova na kopnenim granicama koje, posebno za trgovce, predstavljaju glavne putne pravce. Iznude i dugi periodi čekanja podstiču strah od krađe i predstavljanju prijetnju bezbjednosti robe i ljudi. Muškarci vozači na dugim rutama koji nose velike svote gotovine sa sobom kako bi platili mito ili nelegalne „poreze“ su u posebnoj opasnosti. Nezaposlenost, koja je glavni izazov u društvima u razvoju u kojima je privreda slabo razvijena, rezultira velikim brojem ljudi koji prelaze granice u potrazi za obrazovanjem, zaposlenjem i boljim mogućnostima za život negdje drugo.

Od ispitanika istraživanja CLEEN-a, koje je sprovedeno 2007. godine u Zapadnoj Africi, žene iz tri države

Odjeljak 12 Zapošljavanje u Graničnoj i pograničnoj policiji Kosova

Odmah po okončanju rata na Kosovu, učinjeni su značajni napori da se žene kao kadeti regrutuju u novi program osnovne policijske obuke. Kao i u svakom postkonfliktnom kontekstu, mnogi bivši policijski službenici su ili nestali ili su ubijeni tokom rata, a neki su postali poznati po svom prethodnom diskriminatorskom ponašanju i sklonosti ka zlostavljanju.

Cilj je bio da se policijski službenici sa lokalnog nivoa što je prije moguće pošalju na ulicu. Bilo je neophodno da se sprovede bezbjednosna provjera prijavljenih kandidata, ali se to u većini situacija pokazalo kao neizvodljivo jer su lična dokumenta i podaci o prethodnom zaposlenju bili ili uništeni ili izgubljeni. Početni kursevi su bili osnovni – šest nedjelja predavanja nakon čega je uslijedilo upućivanje na službenike civilne policije UN-a koji su sprovodili praktičnu obuku kadeta za policijsku službu.

Značajan broj demobilisanih pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova je regrutovan, uglavnom su to bili muškarci ali i žene civili. Tokom prvih nekoliko godina zabilježeno je da je 33% žena završilo date kurseve. Nakon toga, ovaj procenat je opao: nije se svakoj ženi svidio posao, neke su napustile službu kada su oformile porodicu, dok su ostale dobile bolje poslovne ponude negdje drugo. Danas procenat žena u policiji Kosova iznosi oko 14%.

Granična i pogranična policija Kosova je kasnije formirana. Granice i pogranične oblasti u ovakvim konfliktima - posebno na Balkanu, uz neriješeni status Kosova - su politički osjetljiva tema. U početku je obuku obavljala civilna policija UN-a, kojoj su bile dodijeljene nadležnosti za čuvanje granice. Evropska agencija za obnovu je, 2006. godine, je finansirala jednogodišnji projekat koji je sproveo Međunarodni centar za razvoj migracione politike (ICMPD), kako bi se osnovala Jedinica za obuku Granične i pogranične policije (JOGPP). Ovaj projekat je obuhvatio standardne operativne procedure za ovu jedinicu, izbor osam instruktora i sprovođenje prilagođenog kursa za obuku budućih instruktora. Glavni cilj projekta je bio da se naprave tri prilagođena kursa za obuku za osnovni nivo, vođe timova i komandni nivo.

U JOGPP nema zaposlenih žena, uprkos tome što su se viši zvaničnici granične policijske službe obavezali da će žene biti uključene i uprkos značajnim naporima koji je uložio ICMPD. Međutim, žene čine 26% službenika koji sprovode obuku na terenu, koji rade u pograničnim područjima i od kojih će se očekivati da u buduće sprovode direktnu obuku na poslu. Napori da se one ubijede da se pridruže JOGPP nijesu urodili plodom. Navedeni razlozi za to su bili sljedeći: a) zadovoljstvo trenutnim poslom i lokacijom; b) porodica joj ne dozvoljava da radi daleko od kuće; c) udaja, pri čemu muž insistira na tome da radi blizu kuće.

U januaru 2007. godine, od ukupnog broja od 1.009 službenika granične policije, njih 76 su bile žene. General koji se nalazi na čelu ove službe je žena.

(Benina, Gane i Nigerije) konstantno naglašavaju da su, u kontaktu sa agentima policije, imale daleko negativnije iskustvo nego li muškarci. 38% od ukupnog broja ispitanika – najveće pojedinačne grupe u istraživanju - su bile žene trgovci i prodavačice, što je pokazalo da je mobilnost žena uvećana i u kojoj mjeri je njihovo mjesto u lokalnoj ekonomiji važno.[41]

U mnogim slučajevima, nema statističkih podataka, ali se vjeruje da je procenat žena zaposlenih u graničnoj službi u zemljama u razvoju ili mali ili ravan nuli.

Neki od izazova za integraciju rodnih pitanja u reformu upravljanja granicama u zemljama u razvoju obuhvataju sljedeće:

- Nedostatak državnih sredstava i nadzora može da doprinese visokom stepenu korupcije, a neznatnom sprječavanju i preuzimanja odgovornosti za kršenje ljudskih prava od strane službenika nadležnih za upravljanje granicama.
- Može se desiti da se prednost pri zapošljavanju da velikom broju nezaposlenih muškaraca, čime se žene potpuno isključuju.
- Bezakonje, nasilje i kriminal na ili u blizini pograničnih područja može da odvrati žene od rada u graničnoj službi.
- Uticaj siromaštva i borba za opstanak porodice mogu mnogim ženama da onemoguće dostupnost obrazovanja.
- Nedostatak zakonodavnog okvira o rodnoj ravnopravnosti.

Mogućnosti/sugestije

- Razvojne inicijative koje se fokusiraju na zajednice koje žive u pograničnom području i na upravljanje granicama, mogu da budu polazna tačka za veću integraciju rodnih pitanja i zapošljavanje žena.
- Sve veći broj putnica, bez obzira na to da li su one imigranti ili trgovci, i ekspanzija trgovine djevojkama i ženama, mogu biti navedeni kao razlozi za zapošljavanje ženskog kadra i njihovo zadržavanje u službi.

5.4 Razvijene zemlje

U razvijenim zemljama, u proteklih nekoliko godina, pažnja se kod upravljanja granicama usredsrjeđivala na to da granična služba predstavlja zajednice kojima služi i narode sa kojima treba da radi na granicama. Uz pojavu kritika usljed ophođenja prema pojedincima na osnovu njihove rasne pripadnosti, i dalje je ostao pravi izazov da se uspostavi odgovarajuća ravnoteža potrebe za odgovorno otkrivanje i identifikaciju potencijalnih članova ekstremističkih/terorističkih/kriminalnih grupa i obezbjeđivanja poštovanja građanskih sloboda i ljudskih prava.

Skandali vezani za korupciju, prekomjernu upotrebu sile i seksualno uznemiravanje su finansijski dosta koštali i ugrozili ugled službi za sprovođenje zakona u mnogim razvijenim zemljama. Na primjer, u Kanadi, loše vođen slučaj navodnog teroriste koji je kasnije deportovan iz SAD-a i bio mučen u Siriji, je doprinio ozbiljnom opadanju ugleda savezne policije, čime je podstaknuta opšta zabrinutost za ličnu bezbjednost i nepovjerenje u razmjenu informacija između granične policije i ostalih policijskih službi.[42]

Globalizacija je dovela do povećanja kretanja raznolike populacije i migracija je postala primamljivija, bilo da je legalna ili ilegalna, za sve one koji žive u siromaštvu. Žene u sve većem broju migriraju u razvijene zemlje u potrazi za zaposlenjem, kako bi mogle da izdržavaju porodicu. Migraciona politika i njena primjena od strane graničnih službi i dalje ostaje teško i često sporno pitanje. Ostaje da se riješe i ostala pitanja od velike važnosti poput zakonitog pritvaranja, prava izbjeglica, azilanata i migranata i kontrole prekograničnog prebacivanja droga, oružja i ljudi (vidi Odjeljak 14).

U neke od izazova za integraciju rodnih pitanja u reformu upravljanja granicama u razvijenim zemljama spadaju:

- Struktura vlasti, vrijednosti i pristup reformi sektora bezbjednosti kojima se prednost daje militarizaciji, a ne bezbjednosti ljudi.
- Politička preokupacija terorizmom i strah od imigranata podrivaju ljudska prava na granicama, posebno u vezi sa odnosom prema pojedincima na osnovu njihove

Odjeljak 13 Reforma upravljanja granicama u Centralnoj Aziji

Kada su centralnoazijske republike postale nezavisne države "...granice koje su odjednom postale međunarodne su dobile na važnosti. Do tada postojeće industrijske i saobraćajne veze su poremećene. Kontrola nad teritorijom je podrazumijevala kontrolu sredstava i bolju stratešku poziciju. One etničke grupe koje su dugo vremena išle kod porodice i prijatelja preko granice su postale izolovane i često su im bile neophodne vize, a suočavale su se i sa ostalim problemima vezanim za ulazak u drugu državu."[38]

Pet država bivšeg Sovjetskog Saveza u Centralnoj Aziji su morale da razviju kapacitete za upravljanje novim granicama, pogotovu onima sa Avganistanom, Kinom i Iranom. Za unaprijeđenje trgovine i saobraćaja u regionu i zarad borbe protiv prekograničnog kriminala – tajne imigracije, pranja novca, trgovine drogama, krijumčarenja oružja i terorizma - trebale su im međunarodna pomoć i saradnja.

EU ima ključnu ulogu u finansiranju putem projekta pod nazivom „Granice ljudskog lika".39 Osnovni ciljevi projekta su da se omoguće postojanje regionalne bezbjednosti i stabilnosti, iskorijeni siromaštvo i razvije tješnja regionalna saradnja sa EU. Veliki dio političke motivacije za pokretanje ovakvog projekta leži u velikoj zabrinutost zbog raširene ilegalne trgovine narkoticima u regionu. EU uvodi integrisane metode upravljanja granicom koje će se usredsrijeđivati na legitimnu trgovinu i tranzit, uz pojačanu bezbjednost, a uz pojednostavljenu proceduru provjere dokumenata i vozila na „jednom šalteru za sve provjere". Granične službe se obučavaju da pređu sa principa sovjetske statične vojne straže, koja se na granicama smjenjivala u fiksnim intervalima, na interagencijski rad mobilnih, profesionalnih snaga koje posjeduju neophodne vještine komunikacije i prikupljanja obavještajnih informacija.

Odjeljak 14 Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA)

Glavni cilj NAFTA-e, trgovinskog sporazuma između Kanade, Meksika i SAD-a, je da se omogući protok robe, kapitala i usluga – ne i ljudi. Vrijednost trgovine, na dnevnoj osnovi, između SAD-a i Kanade iznosi 1,2 milijarde američkih dolara, u poređenju sa 7,3 miliona američkih dolara između SAD-a i Meksika. Reformski procesi sprovedeni na ove dvije granice su se razlikovali u velikoj mjeri.

Za SAD, ilegalna trgovina drogama, oružjem i imigrantima predstavlja dominantno pitanje na kojem se zasniva njihova veza sa Meksikom. Granicu sa Meksikom karakteriše žičana ograda, ogromno povećanje broja čuvara i militarizovana sredina.

Nasuprot tome, SAD i Kanada su dogovorile primjenu pristupa „pametne granice". Ovo obuhvata unaprijed dogovoren proces odvijanja komercijalnog saobraćaja (FAST) i sistem kojim se pojedincima mora unaprijed odobriti prelazak granice (NEXUS), što je za rezultat imalo harmonizovano i usmjereno odobravanje komercijalnog saobraćaja. Međuagencijske radne grupe i timovi, zajednička lokacija carinske i imigracione službe, koordinacija izdavanja dokumenata i uvođenje projekata za izometrijsku identifikaciju (skeniranje mrežnjače oka i otisaka prstiju) su ubrzali kretanje putnika. U SAD-u, preklapanje nadležnosti između mnogobrojnih konkurentskih agencija i dalje ostaje problem, dok je Kanada, 2002. godine, osnovala Ministarstvo za javnu bezbjednost koje je nadležno za carinsku i graničnu službu.

Upravljanje granicom između SAD-a i Kanade, koja je najduža kopnena granica na svijetu između dvije države (8.850km) sa 132 legalna granična prijelaza je relativno besprekorno, dok na granici između SAD-a i Meksika, sa samo 25 legalnih graničnih prijelaza, i dalje dominira strah od kriminala i nasilja.

rasne pripadnosti i prava radnika migranata.

- Potražnja za sofisticiranom tehnologijom, opremom za sprovođenje istraga i promatranje u okviru upravljanja granicama odvlači sredstva od rodno odgovornih inicijativa.
- Nesklonost pozitivnoj akciji/kvotama u državama koje smatraju da su riješile probleme vezane za rodnu ravnopravnost ili, pak, smatraju je to oblast u koju vlada ne treba da se miješa.

Mogućnosti/sugestije

- Usredsrijediti se na vrijednosti vezane za uslužne djelatnosti i vještine koje se tradicionalno pripisuju ženama.
- Pritisak javnosti za obezbjeđivanje rodne, rasne i etničke raznolikosti u službama za sprovođenje zakona stvara idealnu priliku za rješavanje rodnih pitanja.
- Obezbijediti postojanje zakonskih struktura kojima se garantuju prava na ravnopravno zapošljavanje muškaraca i žena, što može da dovede do unapređenja punog i ravnopravnog učešća i muškaraca i žena u radu graničnih službi.
- Osmisliti i sprovesti obuku o „kulturnoj osjetljivosti" kao dijela standardne obuke za upravljanje granicama, kako bi se omogućila zaštita ljudskih prava žena i muškaraca.

6 Ključne preporuke

Međunarodna zajednica

1. Treba zatražiti uključivanje žena, stručnjaka za rodna pitanja i predstavnica organizacija žena u procjenu, kreiranje, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje procesa reforme upravljanja granicama.

2. Treba podržati integraciju rodnih pitanja i povećano zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje žena u svim procesima reforme upravljanja granicama.

3. Treba primijeniti programe za izgradnju kapaciteta kojima bi se uvećala sposobnost organizacija žena i ostalih organizacija civilnog društva da na djelotvoran način nadgledaju rad granične policije, carine i imigracione službe.

Vlada

4. Treba pregledati i revidirati politike, procedure i protokole upravljanja granicama, kako bi se u njih uvrstila rodna pitanja i obezbijedilo da budu orijentisani na pružanje usluga.

5. Treba izradti i primijeniti sveobuhvatna pravila ponašanja koji se eksplicitno bave pitanjima seksualnog uznemiravanja i rodnog nasilja.

6. Treba obezbijediti da participativni reformski procesi i službe nadležne za upravljanje granicama:
   a. u svoj rad aktivno uključuju stručnjake za rodna pitanja, organizacije žena i ostale organizacije civilnog društva kao i zajednice koje žive u pograničnim područjima;
   b. konsultuju žene zaposlene u graničnim i ostalim bezbjednosnim službama;
   c. sprovode kampanje za jačanje svijesti javnosti o

graničnim procedurama i ljudskim pravima.

7. Treba razviti institucionalne mehanizme kojima će se omogućiti integracija rodnih pitanja. Ovi mehanizmi treba da obuhvataju:
   a. sistem određivanja kontakt osobe koja će nadgledati primjenu politike o rodnoj ravnopravnosti i podržavati je;
   b. forum za rodna pitanja koji će širom date službe sprovoditi rodnu politiku, obezbijediti opredjeljivanje sredstava iz budžeta i biti sredstvo putem koga će žene prezentirati svoje stavove.

8. Treba sprovesti i vrednovati obuku za osoblje nadležno za upravljanje granicama:
   a. obuku treba uvrstiti u širu strategiju za integraciju rodnih pitanja;
   b. treba se fokusirati na međunarodne i domaće zakone o ljudskim pravima, posebno one koji se tiču rodnog nasilja i trgovine ljudima;
   c. treba u ciklus obuke i upravljanja projektom uvrstiti proces evaluacije i davanja povratnih informacija, uključujući tu i rodno osjetljive pokazatelje - nakon ovoga treba da usljede analize nedostataka, revizije, sprovođenja anketa među klijentima, itd. kako bi se prikupile povratne informacije i u ciklus uvrstile ispravke/poboljšanja.

9. Treba povećati zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalni napredak ženskog osoblja:
   a. odrediti strateške ciljeve za zapošljavanje i zadržavanje žena u službi;
   b. pokrenuti specifičnu kampanju za zapošljavanje;
   c. za nove regrute žene obezbijediti programe mentorstva i podrške;
   d. osnovati udruženja ženskog osoblja;
   e. razmotriti mogućnosti za uvođenje novih aranžmana za stacioniranje, poput isključivo ženskih jedinica.
   f. imenovati kvalifikovane žene na visoke pozicije.

10. Treba razviti i sprovesti specifične inicijative za borbu protiv trgovine ljudima, koje će obuhvatati:
   a. mehanizme za uspostavljanje regionalne saradnje;
   b. učešće u nacionalnim mehanizmima za upućivanje žrtava;
   c. sistematsko prikupljanje podataka;
   d. međuministarsku radnu grupu sa zadatkom da očuva vidljive, najnovije informacije o inicijativama koje vlada preduzima na sprječavanju trgovine ljudima;
   e. omogućavanje jednake zastupljenosti žena i muškaraca u svim postojećim tijelima i uključivanje stručnjaka za rodna pitanja kao članova tih tijela.

7 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

Amnesty International - http://www.amnesty.org

CLEEN Foundation - http://www.cleen.org

Coalition Against Trafficking in Women -

http://www.catwinternational.org

Human Rights Watch - http://humanrightswatch.org

No Border Network - http://www.noborder.org

United Nations Development Fund for Women (Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene) - http://www.unifem.org

Uputstva za praktičnu upotrebu i priručnici

International Centre for Migration Policy Development, ***Regional Best Practice Guidelines for the Development and Implementation of a Comprehensive National Anti-trafficking Response (Regionalne smjernice izvedene iz najbolje prakse za pripremu i primjenu sveobuhvatnog nacionalnog odgovora na trgovinu ljudima)***, 2005.
http://www.stopech.sacp.government.bg/file.php?fid=160

International Organization for Migration, ***Resource Book for Law Enforcement Officers on Good Practices in Combating Child Trafficking (Izvor informacija za službenike koji rade na sprovođenju zakona o dobroj praksi u borbi protiv trgovine djecom)***, 2006.
http://www.ch.iom.int/fileadmin/media/pdf/publikationen/resource_book.pdf

National Center for Women and Policing, ***Recruiting and Retaining Women: A Self-Assessment Guide for Law Enforcement (Zapošljavanje žena i njihovo zadržavanje u službi: priručnik za samoprocjenu za službe za sprovođenje zakona)***, 2001.
http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/bja/185235.pdf

Organisation for Economic Co-operation and Security, ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2007.
http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/ 38406485.pdf

United Nations, '5.40 Module on Cross-Border Population Movements', ***Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards*** („Modul 5,40 o prekograničnom kretanju stanovništva", ***Integrisani standardi za razoružavanje, demobilizaciju i reintegraciju)***, 2006.
http://www.unddr.org/iddrs/05/40.php

United Nations Office on Drugs and Crime, ***Toolkit to Combat Trafficking in Persons (Priručnik za borbu protiv trgovine ljudima)***, 2006.
http://www.unodc.org/pdf/Trafficking_toolkit_Oct06.pdf

World Health Organisation, ***WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women (Etičke i bezbjednosne preporuke WHO za ispitivanje žena žrtava trgovine ljudima)***, 2003.
http://www.who.int/gender/documents/en/final%20recommendations%2023%20oct.pdf

Članci i izvještaji

Danish Red Cross, ***Good Practices in Responses to Human Trafficking: Cooperation between Civil Society and Law Enforcement in Europe (Dobre prakse reagovanja na trgovinu ljudima: saradnja između civilnog društva i organa za sprovođenje zakona u Evropi)***, 2005.
http://drk2.inforce.dk/graphics/English/Trafficking/reference_rc/1088_drk_human_manual_web%20%282%29.pdf

D'Cunha, J., UNIFEM, ***Mainstreaming Gender and Rights into the Police and Criminal Justice Systems: UNIFEM Interventions (Integracija rodnih pitanja u policijski i krivični sistem: intervencije UNIFEM-a)***, 2002.
http://www.aic.gov.au/conferences/policewomen3/lloyd.pdf

Caparini, M. i Marenin, O., DCAF, ***Borders and Security Governance: Managing Borders in a Globalised World (Granice i upravljanje bezbjednošću: upravljanje granicama u globalnom svijetu)***, 2006.
http://se2.dcaf.ch/serviceengine/FileContent?serviceID=DCAF&fileid=C456E62F-E7AF-A552-4160-B841A360F994&lng=en

UNICEF, ***Trafficking in Human Beings, Especially Women and Children, in Africa (Trgovina ljudima, posebno ženama i djecom, u Africi)***, 2003.
http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/trafficking-gb2ed-2005.pdf

FUSNOTE

[1] Organizacija za ekonomsku saradnju i bezbjednost, *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice*. (Priručnik OECD DAC o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi). Nacrt (OECD: Pariz), 2007, str.151.

[2] Hills, A., 'Towards a Rationality of Democratic Border Management', *Borders and Security Governance: Managing Borders in a Globalised World,* („Na putu ka racionalizaciji demokratskog upravljanja granicama", *Upravljanje granicama i bezbjednošću: Upravljanje granicama u globalnom svijetu),* (DCAF: Ženeva), 2006, str. 33.

[3] OECD, str. 151.

[4] Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih nacija. Izvještaj generalnog sekretara. *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system*, (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih tijela u sistemu Ujedinjenih nacija: Integracija rodnih perspektiva u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija). 12. juni 1997.

[5] Međunarodna organizacija rada, *A Global Alliance Against Forced Labour*, (*Globalne snage u borbi protiv prinudnog rada).* Izvještaj generalnog direktora (International Labour Office: Ženeva), 2005), str.1-94.

[6] Glenn, J.C. i Gordon, T.J., *State of the Future, (Stanje budućnosti),* World Federation of United Nations Associations, Vašington, sept. 2007.

[7] Međunarodni centar za razvoj migracione politike, 'Anti-Trafficking Training for Frontline Law Enforcement Officers', („Obuka o borbi protiv trgovine ljudima za službenike agencija za sprovođenje zakona na prvoj liniji"), (ICMPD: Beč), 2003, str.30.

[8] Human Rights Watch, *Borderline Slavery: Child Trafficking, (Ropstvo na granici: Trgovina djecom),* 2003,str.13.

[9] Međunarodna krizna grupa, *Central Asia Border Disputes and Conflict Potential, (Nesuglasice oko granica u Centralnoj Aziji i mogućnost izbijanja sukoba),* br.133, april 2002, str. 4.

[10] "Tajikistan: Gender Profile", („Tadžikistan: rodna pitanja"), 30. dec. 2005. http://www.womenwagingpeace.org

[11] Amnesty International, *Israel and the Occupied Territories: Conflict, Occupation and Patriarchy, Women Carry the Burden,* (Izrael i okupirane teritorije: Sukob, okupacija i patrijarhat, Žene nosioci tereta), 31. mart 2005.

[12] Ujedinjene nacije ECOSOC, *Izvještaj specijalnog izvjestioca o nasilju nad ženama,* 26. jan. 1998, III Violence against Refugees and Internally Displaced Women, D1. Violence Against Refugee Women. (III Nasilje nad izbjeglicama i interno raseljenim ženama, D1. Nasilje nad ženama izbjeglicama).

[13] Falcon, S., *The Colour of Violence, (Boja nasilja)* South End Press, 2006, str.120.

[14] „Hiljade albanskih djevojčica i žena sa Kosova silovano od strane srpske granične policije" *The Times*, 7. april 1999. http://boes.org/child/tragedy/times1/html

[15] Pittaway, E. i Bartolomei, L., *Issues for Burma Refugees in Thailand and along the Thai Burma border*, (*Problemi izbjeglica iz Burme na Tajlandu i duž granice između Tajlanda i Burme),* University New South Wales Centre for Refugee Research i ANCORW, 2002, str. 4.

[16] Azijska komisija za ljudska prava, mart 2007. http://www.ahrchk.net

[17] Okechukwu, I., Beyond Declarations: Law Enforcement Officials and ECOWAS Protocols on Free Movement of Persons and Goods in West Africa, (Više od deklaracija: Službenici za sprovođenje zakona i Protokoli ECOWAS-a o slobodnom kretanju ljudi i roba u Zapadnoj Africi), (CLEEN Foundation: Lagos), 2007.

[18] Okechukwu, str. 6.

[19] Bell, J., Šef odjeljenja za bezbjednosnu saradnju, Misija OEBS-a u Albaniji, lična prepiska, maj 2007.

[20] Međunarodno udruženje žena u policiji, 'CBP Border Patrol Encourages Women, Minorities to Join', („CBP granična patrola ohrabruje žene i manjine da joj se pridruže"), 20. juni 2007. http://

www.iawp.org/temp/borderpatrol.htm

[21] Horne, P., 'Policewomen: The First Century and the New Era', („Policijske službenice: prvi vijek i nova era"), *The Police Chief*, 2006, str. 1.

[22] Nacionalni centar za žene i policiju, *Recruiting and Retaining Women: A Self-Assessment Guide for Law Enforcement, (Zapošljavanje i zadržavanje žena u službi: Vodič za samoprocjenu za agencije z asprovođenje zakona),* NCWP, 2001, str. 22.

[23] UNDP Tadžikistan. http://www.adb.org

[24] Regionalne inicijative za borbu protiv trgovine ljudima obuhvataju:
EU je u zadatak Evropskoj agenciji za upravljanje operativnom saradnjom na spoljnim granicama zemalja članica EU (FRONTEX) dala da u svoj rad uvrsti borbu protiv trgovine ljudima. Agencija će pomoći zemljama članicama da obuče svoju nacionalnu graničnu službu, uz uspostavljanje opštih standarda za obuku.
Akcioni plan ECOWAS-a za borbu protiv trgovine ljudima podrazumijeva obuku službenika koji rade u institucijama za sprovođenje zakona zajedno sa pripadnicima NVO i specijalnih jedinica koje su zadužene za borbu protiv trgovine ljudima.
Policija 10 zemalja Južne Amerike sarađuje na Regionalnoj inicijativi koju je pokrenula lobistička grupa iz Perua kojim se podržava dojava informacija o trgovini ljudima putem internet sajta: http://www.denunciatatrata.org.
Centar za inicijativu za saradnju u jugoistočnoj Evropi (SECI) se bavi rješavanjem pitanja kriminala u tom regionu, uključujući trgovinu ljudima. SECI centar podržava zemlje članice na usvajanju zakonodavstva o borbi protiv trgovine ljudima i osnivanje nacionalnih komisija za borbu protiv trgovine ljudima. Sarađuje i sa Paktom za stabilnost kako bi se uklonile razlike u zakonima o borbi protiv trgovine ljudima u zemljama članicama i kako bi se obezbijedilo krivično gonjenje pripadnika kriminalnih mreža.
U širem regionu Mekonga (Burmi, Kambodži, Kini, Laosu, Tajlandu i Vijetnamu) ministarska inicijativa za borbu protiv trgovine ljudima obuhvata rad partnera iz više društvenih sektora, od individualnog do međunarodnog, na odgovoru na ovu trgovinu koji bi se fokusirao na žrtve i poštovanje njihovih prava. Sporazum potpisan 2004. godine između šest država za borbu protiv trgovine ljudima je za rezultat imao robustne operacije na spašavanju Vijetnamki koje su trebale da budu prodate kao seksualno roblje u Kinu. Policija sa obje strane granice između Kine i Vijetnama sarađuje putem zajedničke obuke službenika i razmjene informacija, kao i putem izvođenja zajedničkih akcija.

[25] Prilagođeno iz: Zimmerman, C. i Watts, C., WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women, (Etičke i bezbjednosne preporuke WHO za ispitivanje žena žrtava trgovine ljudima), (WHO: Ženeva), 2003.

[26] OEBS/ODIHR, 'National Referral Mechanisms, Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons, A Practical Handbook', („Nacionalni mehanizmi upućivanja žrtava, udruživanje snaga kako bi se zaštitila prava žrtava trgovine ljudima, Praktični priručnik"), 2004, str.15.

[27] Prilagođeno iz: OEBS/ODIHR, str.43.

[28] Istraživanje koje je 2006. godine sproveo UNODC je pokazalo da u 55 država Evrope, nezavisnih država Komonvelta i država Sjeverne Amerike koje su učestvovale u istraživanju: u 70% država nijesu postojali podaci o žrtvama trgovine podijeljeni po starosti i polu; u 40% država nijesu pravljene razlike između odraslih žrtava i djece; i premda su mnoge države prijavljivale pojavu trgovine ljudi radi seksualne eksploatacije, samo 49% država je prijavilo eksploataciju radi prinudnog rada: UNODC, 'Conference of State Parties to Convention Against Trans-national Crime and its Protocols', („Konferencija država potpisnica Konvencije protiv transnacionalnog kriminala i njenih Protokola"), 3. sjednica, Beč, 9.-12. okt. 2006, Nalazi GAATW panel diskusije.

[29] Obuku je organizovao Međunarodni centar za razvoj migracione politike, a finansirala ju je Evropska agencija za obnovu.

[30] Healthlink Worldwide. http://www.maitinepal.org

[31] Treasury Board of Canada. http:// www.tbs-sct.gc.ca

[32] Materijal za obuku je, po narudžbi Evropske agencije za obnovu, izradio Međunarodni centar za razvoj migracione politike.

[33] Polisar, J. i Milgram, D., 'Recruitment, Integration and Retention of Women Police Officers', („Zapošljavanje, integracija i zadržavanje policijskih službenica"), *The Police Chief,* 1998. http://www.iwitts.com/htm/the_police_chief_magazine_str.html

[34] http://www.enp.nl

[35] Border Network for Human Rights. http://www.borderaction.org

[36] OECD, str.158-159.

[37] Hegedüs, J. (potpukovnik), 'Hungary's Experience of Border Management Reform 1989-2007: Lessons Learned in Establishing a Demilitarized Border Management Service in Hungary', Border Management Reform in Transition Democracies, („Iskustva reforme upravljanja granicama u Mađaskoj od 1989.-2007. godine: Lekcije iz upostavljanja demilitarizovanih službi za upravljanje granicama u Mađarskoj", Reforma upravljanja granicama u tranzicionim demokratijama), (DCAF: Ženeva), mart 2007, str.37.

[38] Međunarodna krizna grupa, 'Central Asia Border Disputes and Conflict Potential', (Nesuglasice oko granica u Centralnoj Aziji i mogućnost izbijanja sukoba), Asia Report br. 33. (ICG: Brisel), april 2002, str. 3.

[39] Van Der Meer, A.H., 'New Perspectives for Economic Cooperation in Central Asia', („Nove perspektive za ekonomsku saradnju u Centralnoj Aziji"), InWEnt konferencija, Berlin, maj 2006.

[40] Ibeanu, str. 27.

[41] Ibeanu, str. 27.

[42] http://www.maherarar.ca

Upravljanje granicama i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za upravljanje granicama?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u upravljanje granicama?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za upravljanje granicama

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Zbog čega su rodna pitanja bitna za upravljanje granicama?

Upravljanje granicama „podrazumijeva graničnu administraciju. Premda precizno značenje ovog pojma varira u zavisnosti od nacionalnog konteksta, on se obično odnosi na pravila, tehnike i procedure kojima se regulišu aktivnosti i kretanje koji se odvijaj u definisanim graničnim oblastima ili zonama“.[1] Granična policija, imigraciona i carinska služba su glavni akteri zaduženi za upravljanje kretanjem ljudi i roba preko granica

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod” se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol” označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Sprječavanje i otkrivanje trgovine i krijumčarenja ljudi

- Usvajanjem rodno odgovornog pristupa sprječavanju, istraživanju i kontroli trgovine i krijumčarenja ljudi, može se unaprijediti otkrivanje i zaštita žrtava.

Zaštita i promovisanje ljudskih prava

- Osoblje službi nadležnih za upravljanje granicama koje štiti ljudska prava muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka će prije obezbijediti povjerenje javnosti u svoje usluge. Ovim se, istovremeno, povećava kretanje osoba, roba i usluga i unaprijeđuje kapacitet osoblja službi nadležnih za upravljanje granicama za sprječavanje i otkrivanje kriminala.

Kod graničnih kontrola može doći do kršenja ljudskih prava, poput:

- Fizičkog nasilja poput prebijana, silovanja i torture.
- Uskraćivanja prava na azil i proceduru za sticanje statusa izbjeglice.
- Seksualnog uznemiravanja i diskriminacije na osnovu polne pripadnosti i seksualnog opredjeljenja.
- Rasnog/etničkog profilisanja čime se uskraćuje pravo na slobodu kretanja.
- Korupcije, zlostavljanja i nasilja počinjenog nad trgovcima koji se bave prekograničnom trgovinom.
- Uskraćivanja prava na zdravstvenu zaštitu.

Reprezentativne institucije nadležne za upravljanje granicama

- Obezbjeđivanje veće zastupljenosti žena među graničnim službenicima može

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1	Sugestije za rodno odgovorno postupanje sa ženama žrtvama trgovine ljudima

1. Mala je vjerovatnoća da će žena koja je žrtva trgovine ljudima odgovarati na pitanja muških istražitelja. U ovakvim slučajevima preferiraju se žene istražitelji, posebno kako bi se kod žrtve stvorio osjećaj bezbjednosti.
2. Uvijek u pratnji žrtve treba da, u ulozi svjedoka, bude žena. Ukoliko u toj službi ne rade žene službenice,predstavnik poznate i povjerljive organizacije žena može da preuzme ulogu posmatrača.
3. Žrtvu treba odvojiti od trgovca ljudima.
4. Službenica treba da izvrši fizički pretres i pretres lične imovine.
5. Treba uspostaviti neposredni kontakt sa organizacijama žena i zastupnicima prava žrtava.
6. Treba se pozabaviti fizičkim i medicinskim potrebama žrtve.

biti od pomoći jer su muškarci trenutno u velikoj meri prezastupljeni:

- Treba omogućiti adekvatno neformalno i formalno ispitivanje, pretres i dalje procedure koje se tiču borbe protiv trgovine i krijumčarenja ljudi.
- Treba osnovati reprezentativnije institucije koje odražavaju društvo kojemu služe u smislu etničke pripadnosti, jezika, pola, vjere, itd., čime se jača legitimitet ovih institucija i „normalizuje“ okruženje na granicama.
- Treba spriječiti kršenje ljudskih prava na granicama poput seksualnog uznemiravanja, neodgovarajućih pretresa i prekomjerne upotrebe sile.

Lokalno vlasništvo, civilni nadzor i saradnja

- Treba povećati učešće ključnih relevantnih aktera, poput organizacija žena, u procesima reforme upravljanja granicama jer se time jačaju lokalno vlasništvo i civilni nadzor.
- Saradnja sa organizacijama žena, kao i sa ostalim organizacijama civilnog društva, može da dovede do prikupljanja ključnih obavještajnih informacija sa lokalnog nivoa, vezanih za kriminalne radnje na tom nivou, do dobijanja stručnih savjeta u vezi sa određivanjem politike i do ekspertize vezanih za obuku o rodnim pitanjima. Organizacije civilnog društva su, takođe, ključne organizacije na koje se upućuju žrtve zločina i koje im pružaju dodatnu pomoć.

Odjeljak 2	Etičko i bezbjedno ispitivanje žrtava trgovine ljudima[2]

1. Ne nanesite štetu - prema svakoj osobi se odnosite kao da postoji ogromna mogućnost da joj bude nanešeno zlo dok se ne nađu dokazi za suprotno.
2. Treba dobro poznavati ovu temu i procijeniti rizike prije nego što započnete ispitivanje.
3. Pripremite informacije za upućivanje na odgovarajuću pravnu službu, zdravstvenu službu, sklonište, socijalnu i bezbjednosnu službu.
4. Na adekvatan način izaberite i pripremite prevodioce.
5. Obezbijedite anonimnost i povjerljivost.
6. Od osobe koju ispitujete dobijte saglasnost, ali tako što ćete ga prethodno dobro informisati.
7. Saslušajte i ispoštujte svaku individualnu procjenu ispitanika o datoj situaciji i rizicima po njenu/njegovu bezbjednost.
8. Nemojte nikoga nanovo izložiti traumi postavljanjem pitanja koja bi mogla da isprovociraju emotivan odgovor.
9. Budite spremni na hitnu intervenciju.
10. Dobijene informacije iskoristite na način od kojeg će koristi imati dati pojedinac ili za unaprjeđivanje razvoja politika i intervencija za rad na trgovini ljudima.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative za integraciju rodnih pitanja u upravljanje granicama je neophodno radi postupanja u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Protokol o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, a posebno ženama i djecom* (Protokol iz Palerma) (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u upravljanje granicama?

Prikupite informacije

- Treba prikupiti, analizirati i distribuirati tačne podatke o migraciji stanovništva, trgovini ljudima i krijumčarenju ljudi kako bi se unaprijedile politike i prakse upravljanja granicama. U najmanju ruku, podatke treba razvrstati po polu, starosti, destinaciji i svrsi/namjeri putovanja.

Uspostaviti rodno osjetljive politike, protokole i procedure

- Treba razviti rodno odgovorne politike, protokole i procedure (vidi Odjeljak 1) za identifikaciju, ispitivanje, pretres, istragu, pritvaranje i ostale procese kojima će se uzeti u obzir različite potrebe žena i muškaraca i koje će definisati razlike između migracije, trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi.
- Treba ustanoviti jasna pravila ponašanja; internog i spoljnjeg podnošenja žalbi, istražnih i disciplinskih procedura i procese spoljne revizije.
- Politike i smjernice za upravljanje granicama treba da budu dostupne javnosti i treba sprovoditi redovne konsultacije sa različitim relevantnim učesnicima o načinu na koji javnost doživljava bezbjednosne prijetnje i reagovanje na njih.

- Treba sprovesti kadrovske politike i prakse koje su rodno odgovorne i omogućavaju usklađenost profesionalnog i porodičnog života, uključujući i politike o seksualnom uznemiravanju.
- Treba sprovesti reviziju platnih listi, napredovanja u službi i ostalih stimulacija u sistemu upravljanja granicama, kao osnovni korak ka eliminaciji mita i ostalih oblika korupcije. Zaposleni će bolje odgovoriti na reformske mjere ukoliko su im obezbijeđeni adekvatna plata i radni uslovi.

Sprovesti obuku o rodnim pitanjima

- Treba izraditi materijal za obuku i izgradnju kapaciteta, posebno namjenjen osoblju nadležnom za upravljanje granicama, uključujući tu graničnu policiju, carinsku i imigracionu službu, i specifičnim izazovima sa kojima se oni suočavaju.
- U pripremu i izvođenje obuke o rodnim pitanjima i ostale inicijative za izgradnju kapaciteta treba uključiti organizacije žena.

Unaprijediti otkrivanje i zaštitu žrtava trgovine ljudima

- Treba obezbijediti da osoblje nadležno za upravljanje granicama ima kapaciteta da prepozna i identifikuje trgovinu ljudima i da je razlikuje od krijumčarenja, prostitucije, dobrovoljne migracije radi zaposlenja i ostalih oblika prekograničnog kretanja ljudi:
  - Treba sprovesti detaljnu obavještajnu prismotru i višestruku provjeru
  - Treba prepoznati različite svrhe i iskustva trgovine ženama, muškarcima, djevojkama, djevojčicama mladićima i dječacima.
  - Treba izgraditi kapacitet osoblja da pruže adekvatnu pomoć žrtvama trgovine ljudima (vidi Odjeljak 2) – prepoznajući njihovu ranjivost, otpor i potrebe - i upoznati osoblje sa standardnim operativnim procedurama za upućivanje žrtava na druge službe i istragu.
  - Treba sarađivati sa organizacijama žena i ostalim nevladinim organizacijama na pružanju usluga žrtvama.

Stvoriti reprezentativnije i više uključene institucije nadležne za upravljanje granicama

- Treba isplanirati i usmjeriti politiku zapošljavanja kako bi se njom privukao veći broj žena kandidata, uključujući reviziju kriterijuma za izbor kandidata, izradu odgovarajućih opisa poslova, obuku referenata za kadrovska pitanja o rodnim pitanjima, revidiranje materijala koji se koriste u procesu zapošljavanja i revidiranje načina intervjuisanja kandidata.
- Treba unaprijediti i imenovati kvalifikovane žene na vodeće pozicije u sistemu upravljanja granicama (vidi Odjeljak 3).
- Treba povećati učešće učesnika sa lokalnog nivoa, poput organizacija civilnog društva, uključujući tu grupe žena, u procjenu, kreiranje, sprovođenje i nadgledanje/vrednovanje procesa reforme, kako bi se poboljšala transparentnost i lokalno vlasništvo (vidi Odjeljak 4).

Vršiti nadgledanje i vrednovanje

- Nezavisno tijelo, u procesu nadgledanja, treba da sprovede istraživanje o „zadovoljstvu krajnjih korisnika“.

U Priručniku 6 možete naći i ...

- Sugestije za sprovođenje rodno odgovornih procedura
- Model upitnika za nacionalni mehanizam za upućivanje žrtava
- Sugestije za izradu djelotvornih pravila ponašanja
- Primjeri planova i programa obuke o rodnim pitanjima koji se koriste za obuku Granične i pogranične policije Kosova
- Sugestije za zapošljavanje većeg broja žena, njihovo zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje

Odjeljak 3 | Zapošljavanje žena na Kosovu

Odmah po okončanju rata na Kosovu, učinjeni su značajni napori da se regrutuju žene kao kadeti za novi program osnovne policijske obuke koji je ustanovio OEBS. Tokom prvih nekoliko godina zabilježeno je da je 33% žena završilo date kurseve, ali se nije svakoj ženi svidio posao, neke su napustile službu kada su oformile porodicu, dok su neke dobile bolje poslovne ponude negdje drugo. Danas procenat žena u policijskoj službi Kosova iznosi oko 14%. Granična i pogranična policija Kosova (GPP) je kasnije formirana. U januaru 2007. godine, od ukupnog broja od 1.009 službenika granične policije, 76 su bile žene, a general koji se nalazi na čelu ove službe je žena.

Odjeljak 4 | Nadzor civilnog društva[3]

„Mreža za graničnu akciju“, u saradnji sa organizacijama iz zajednica u pograničnim državama SAD-a, je razvila „Smjernice za sprovođenje alternativne pogranične politike i prakse“ kojima bi se obezbijedilo postojanje odgovornosti, poštovanja ljudskih prava i bezbjednosti u zajednicama. U junu 2006. godine, „Granična mreža za ljudska prava“ u El Pasu, u Teksasu, i južnom Novom Meksiku je podnijela izvještaj o promatranju Komisiji za ljudska prava kojim se dokumentuje kršenje ljudskih prava u pograničnoj oblasti između SAD-a i Meksika.

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Reforma upljavljanja granicom u postkonfliktom periodu može da bude izuzetno osjetljiv proces usljed sporova oko granice i činjenice da granicu kontrolišu lokalne naoružane grupe. U mnogim slučajevima, sistem upravljanja granicom će se morati izgrađivati od početka. Neki od hitnih prioriteta u reformi upravljanja granicom su demilitarizacija i razminiranje granica, sprječavanje ilegalne trgovine oružjem, kao i obezbjeđivanje zaštite izbjeglicama i raseljenim licima.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Granice ostaju osporavane i potencijalno neprijateljske oblasti po okončanju konflikta: ovakva sredina se često smatra „previše opasnom“ da bi u njoj radile žene.
- RN nad ženama i djevojkama u sredini gdje nema nadzora i gotovo potpuna nekažnjivost za učinjena djela.

- Rast stope trgovine ljudima.
- Prioritet se obično daje opštoj reformi policijske službe, pri čemu se odlaže reforma specijalnih jedinica, poput jedinica za upravljanje granicama, a početni napori na zapošljavanju većeg broja žena gube na svojoj aktuelnosti.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Može postojati veća politička volja među članicama međunarodne zajednice, međunarodnim organizacijama i novoosnovanim vladama da ulažu u procese reformi.
- Izgradnja ili reforma sistema upravljanja granicama pruža mogućnost za postavljanje ciljeva za zapošljavanje žena i integraciju rodnih pitanja pri ustanovljavanju politika i protokola, osmišljavanju operativnih programa, zapošljavanju i obuci.
- Može doći do povećanja broj žena zainteresovanih za rad u graničnim službama – uključujući tu žene koje vode domaćinstvo i izdržavaju porodicu i demobilisane žene koje imaju liderske i organizacione sposobnosti.

Pitanja vezana za upravljanje granicama

Jedan od najboljih načina da se identifikuju polazišta, te jake i slabe strane integracije rodnih pitanja u upravljanje granicama je da se sprovede procjena. U daljem tekstu su dati primjeri pitanja koje treba uvrstiti u procese procjene, nadgledanja i vrednovanja sistema upravljanja granicama.

- Da li je osoblje nadležno za upravljanje granicama dobilo precizne informacije i prošlo odgovarajuću obuku o rodnim pitanjima?
- Da li su granični službenici adekvatno pripremljeni da štite prava žrtava trgovine i/ili krijumčarenja ljudi i da odgovore na njihove potrebe?
- Da li postoje standardne operativne procedure za dalje upućivanje žrtava trgovine i krijumčarenja ljudima na druge službe?
- Da li su na snazi rodno odgovorne politike, poput pravila ponašanja i politike za sprječavanje seksualnog uznemiravanja i diskriminacije?
- Da li granični službenici odražavaju društvo u smislu polne, etničke, vjerske pripadnosti, jezika, itd.?
- Da li su žene i muškarci ravnomjerno zaposleni na svim nivoima institucija za upravljanje granicama?
- Da li su glavni učesnici iz državnih ministarstava i civilnog društva, uključujući organizacije žena, uključeni u proces procjene, planiranja, odlučivanja, nadgledanja i vrednovanja sistema upravljanja granicama?
- Da li su procesi identifikacije na granicama, ispitivanja i istrage razmotreni iz rodne perspektive?
- Da li su na graničnim prijelazima postavljeni centralni registri za prikupljanje i razmjenu podataka?
- Da li su svi podaci razvrstani po polu, starosti i ostalim relevantnim faktorima?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

ILO – ***Human Trafficking and Forced Labour Exploitation: Guidance for Legislation and Law Enforcement (Trgovina ljudima i eksploatacija za prinudni rad: vodič za uspostavljanje zakonodavnog okvira i sprovođenje zakona)***, 2005.

IOM – 'Migration and Gender', ***Essentials of Migration Management (Osnove upravljanja migracijama)***, 2007.

IOM – ***Identification and Protection Schemes for Victims of Trafficking in Persons in Europe: Tools and Best Practices (Šeme za identifikaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima u Evropi: Priručnici i dobra praksa)***, 2005.

OSCE – ***National Referral Mechanisms: Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons: A Practical Handbook (Nacionalni mehanizmi za upućivanje žrtava: zajednički napori na zaštiti prava žrtava trgovine ljudima: Praktični priručnik)***, 2004.

UNODC – ***Toolkit to Combat Trafficking in Persons (Set priručnika za borbu protiv trgovine ljudima)***, 2006.

WHO – ***Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women (Etičke i bezbjednosne preporuke za ispitivanje žena žrtava trgovine ljudima)***, 2003.

Organizacije

CLEEN Foundation – www.cleen.org

Coalition Against Trafficking in Women –www.catwinternational.org

Human Rights Watch – www.hrw.org

International Organization for Migration (Međunarodna organizacija za migracije) – www.iom.int

No Border Network – www.noborder.org

OSCE – www.osce.org

UNIFEM – www.unifem.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na interenet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je priredila Nađa Nieri iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 6 autorice Anđele Mekej.

[1] Hills, A.,'Towards a Rationality of Democratic Border Management', *Borders and Security Governance: Managing Borders in a Globalised World*, („Na putu ka racionalizaciji demokratskog upravljanja granicama", *Upravljanje granicama i bezbjednošću: Upravljanje granicama u globalnom svijetu)*, (DCAF: Ženeva), 2006, str. 33.

[2] Prilagođeno iz: Zimmerman, C. i Watts, C., *WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women, (Etičke i bezbjednosne preporuke WHO za ispitivanje žena žrtava trgovine ljudima)*, (WHO: Ženeva), 2003.

[3] Granična mreža za ljudska prava, „Izvještaj sa granice SAD-a i Meksika o tome koliko Sjedinjene američke države poštuju Međunarodne obaveze o civilnim i političkim pravima upucen Odboru za ljudska prava SAD-a", juni 2006. http://www.borderaction.org

Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

Ilja Luciak

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

Ilja Luciak

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autoru
Dr Ilja Luciak je profesor i šef katedre za političke nauke na Politehničkom institutu i državnom univerzitetu Virdžinije. Njegovo istraživanje se bavi komparativnim politikama, politikama Južne Amerike, teorijama razvoja, rodnim pitanjima i demokratizacijom, kao i nasilnim političkim promjenama. Objavio je veliki broj knjiga i članaka na teme poput rodne ravnopravnosti i mirovnih sporazuma, rodnih pitanja i demokratije u zemljama Južne Amerike, demokratske uprave i udruživanja žena radi poslijeratne obnove u Centralnoj Americi. Ilja je titulu doktora političkih nauka stekao na Univerzitetu Ajova.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Hansu Bornu, Vilemu F. van Ikelenu, Mahitab Mekavi, Riti Teforn, Ton Tingsgard i UN-INSTRAW-u. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.
Nekoliko poglavlja ovog Priručnika se zasniva na konsultantskom izvještaju Ilje A. Luciaka pod nazivom „Konflikt i rodni odgovor parlamenta» koji je pripremio za projekat Programa za razvoj UN-a o Jačanju uloge parlamenata u sprječavanju krize i obnovi (Njujork: UNDP), april 2006.

Nekoliko poglavlja ovog Priručnika se zasniva na konsultantskom izvještaju Ilje A. Luciaka pod nazivom „Konflikt i rodni odgovor parlamenta» koji je pripremio za projekat Programa za razvoj UN-a o *Jačanju uloge parlamenata u sprječavanju krize i obnovi* (Njujork: UNDP), april 2006.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:
- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, EPA, Herwig Vergult, 2006.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Ilja Luciak. „Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja.” *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti.* Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod parlamentarnim nadzorom nad sektorom bezbjednosti? 1

3. Zbog čega su rodna pitanja važna u parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti? 3

3.1 Sveobuhvatni bezbjednosni propisi i politike zasnovani na stvarnim potrebama . . . 3

3.2 Djelotvorne i reprezentativne institucije sektora bezbjednosti . . . 3

3.3 Ravnomjerno budžetiranje i upravljanje sredstvima . . . 4

3.4 Rodna ravnopravnost u parlamentarnom odlučivanju . . . 5

4. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti? 6

4.1 Definisati sveobuhvatne bezbjednosne propise i politike zasnovane na stvarnim potrebama . . . 6

4.2 Izgraditi reprezentativne i djelotvorne institucije sektora bezbjednosti . . . 7

4.3 Riješiti problem rodnog nasilja . . . 8

4.4 Povećati zastupljenost žena u parlamentima i parlamentarnom odlučivanju o bezbjednosnim pitanjima . . . 9

4.5 Riješiti problem rodnog nasilja . . . 11

5. Integracija rodnih pitanja u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti u specifičnim kontekstima 12

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu . . . 12

5.2 Razvijene zemlje . . . 15

6. Ključne preporuke 17

7. Dodatni izvori informacija 18

AKRONIMI

CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
IPU	Interparlamentarna unija
NATO	Sjevernoatlanski savez
NVO	Nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju
OCD	Organizacija civilnog društva
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija
RN	Rodno nasilje
UN	Ujedinjene nacije

Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

1 Uvod

Parlamenti imaju suštinsku ulogu u reformi sektora bezbjednosti. Kao zastupnici interesa građana, poslanici u parlamentu imaju ključnu zakonodavnu i nadzornu ulogu, a izvršnu vlast pozivaju na odgovornost. Parlamenti odobravaju budžet, pregledaju i sprovode propise vezane za sektor bezbjednosti, te predstavljaju neophodnu vezu između vlade i građana u oblikovanju nacionalnog dijaloga o bezbjednosti. Oni su jedini organi izabrani na nacionalnom nivou koji mogu govoriti u ime svih građana i braniti njihove bezbjednosne interese. Kada poslanici u parlamentu uzmu u obzir rodna pitanja, što podrazumijeva shvatanje različitih bezbjednosnih potreba muškaraca, žena, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka, oni time jačaju svoj nadzor nad sektorom bezbjednosti. Rodno odgovornim nadzorom se omogućava postojanje sveobuhvatne bezbjednosne politike zasnovane na stvarnim potrebama; povećava operativna efektivnost bezbjednosnih institucija i poziva na njihovu odgovornost za ravnomjernu raspodjelu sredstava u budžetu.

Ovaj Priručnik ima za cilj da naglasi značaj parlamentarnog nadzora nad sektorom bezbjednosti i prednosti koju poslanici imaju od uključivanja rodne perspektive u svoj rad. Na nacionalnom nivou, ovaj Priručnik je namijenjen: poslanicima u parlamentu, službenicima u parlamentu i političkim partijama. Može koristiti: članovima i osoblju regionalnih parlamentarnih tijela, poput Panafričkog parlamenta, Centralnoameričkog parlamenta, Evropskog parlamenta, Parlamentarnih skupština OEBS-a i NATO-a, kao i institucijama i grupama parlamentaraca, poput Asocijacije evropskih parlamentaraca za Afriku, koje sprovode aktivnosti na pružanju parlamentarne pomoći. Može da posluži i vladinim službenicima koji sprovode projekat o reformi sektora bezbjednosti i upravi, organizacijama civilnog društva, istraživačima i akademicima koji rade na pitanjima bezbjednosti, uloge parlamenta i rodne ravnopravnosti.

Nakon kratke rasprave o prirodi parlamentarnog nadzora nad sektorom bezbjednosti, u ovom Priručniku su predstavljeni značaj i prednosti integracije rodnih pitanja u rad poslanika na bezbjednosnim pitanjima. Date su sugestije o načinu na koji se rodna pitanja mogu uvrstiti u parlamentarni nadzor, a obuhvata i poglavlje koje se bavi rodnim pitanjima i parlamentarnim nadzorom u specifičnim kontekstima zemalja u postkonfliktnom periodu i razvijenih zemalja. Priručnik se završava ključnim preporukama uz koje je dat i spisak dodatnih izvora informacija za one koji se ovim pitanjima bave u praksi.

2 Šta se podrazumijeva pod parlamentarnim nadzorom nad sektorom bezbjednosti?

Prihvaćena definicija parlamentarnog nadzora nad sektorom bezbjednosti glasi: *„Zakonodavno tijelo sprovodi parlamentarni nadzor tako što usvaja zakone kojima se definiše i reguliše rad bezbjednosnih službi i njihova ovlašćenja i tako što prilagođava odgovarajuća izdvajanja iz budžeta. U ovakvu kontrolu može, takođe, da spada i osnivanje institucije parlamentarnog ombudsmana ili komisije koji na osnovu pritužbi javnosti mogu da pokrenu istragu“.*[1]

Za dobru upravu parlamentarni nadzor je neophodan. Parlament je samo jezgro demokratije i služi kao bedem koji štiti od autokratske vladavine. Parlament ima kontrolu nad sredstvima i zbog toga određuje budžet na koji računa sektor bezbjednosti. Osim ovoga, on određuje pravne parametre na kojima se zasnivaju bezbjednosna pitanja. U zavisnosti od države koja je u pitanju, u daljem tekstu su date neke od aktivnosti koje parlament može da preduzme kako bi vršio nadzor nad sektorom bezbjednosti:[2]

- Odobrava, odbacuje ili predlaže amandmane na bezbjednosnu politiku i propise o odbrani.
  - Održava parlamentarne rasprave.
  - Postavlja parlamantarna pitanja i pravi interpelacije (zahtjev državnom zvaničniku da razjasni neko djelo ili politiku).
  - Poziva na konsultacije o bezbjednosnim pitanjima na nacionalnom nivou.
  - Nalaže sprovođenje istraživanja.
- Usvaja i kontroliše budžetske odredbe za sektor bezbjednosti.
- Odobrava proglašenje ili ukidanje vanrednog stanja ili rata.

- Usvaja ili odbacuje vladine preporuke koje se tiču:
  - Međunarodnih ugovora, saveza ili slanja trupa u misije.
  - Imenovanja visoko rangiranih službenika sektora bezbjednosti.
  - Nabavke velikih količina naoružanja.
- Nadgleda i vrednuje bezbjednosnu politiku i programe.
  - Pokreče parlamentarnu istragu ili saslušanja.
  - Od vlade zahtijeva vrednovanje sprovođenja politike/programa ili angažuje konsultante da sprovedu specijalnu reviziju učinka vlade.
  - Uspostavlja ili vrši reviziju funkcionisanja mehanizama za sprovođenje revizije, npr. ombudsmana za odbranu.

Postoji veliki broj ključnih učesnika unutar parlamentarnog sistema:

- **Poslanici ili članovi parlamenta**, su predstavnici koje glasači izaberu u parlament. Oni mogu da obezbijede da se interesi i problemi građana uzmu u obzir u razmatranju politika koje se tiču bezbjednosti, a koje predlaže izvršna vlast. Oni mogu da održavaju javne rasprave, da grupama civilnog društva obezbijede odgovarajuće informacije, a u nekim slučajevima pojedini zakonodavci koriste sastanke u gradskoj skupštini da bi na njima raspravljali o državnoj politici sa ostalim članovima svoje izborne jedinice. Ova posljednja funkcija, povezivanje sa javnošću - bez obzira da li se radi o grupi ili pojedincu zakonodavcu – u velikoj mjeri jača legitimitet parlamentarnog odlučivanja o bezbjednosnim pitanjima.

- **Političke partije** su osnovni sastavni dio parlamenta. Organizaciona struktura većine parlamenata se zasniva na političkim partijama. U većini političkih sistema, političke partije, a ne sam parlament, su glavna veza između donosioca odluka i civilnog društva. Političke partije imaju sopstvene, specifične stavove o sektoru bezbjednosti i zakonodavstvo koriste kao medij kojim svoja viđenja prenose javnosti.

- **Službenici u parlamentu** imaju centralnu ulogu u funkcionisanju parlamenta. Osoblje predstavlja izvor stručnih znanja na koja se oslanjaju pojedini poslanici i političke partije. Službenici na stručnim pozicijama omogućavaju kontinuitet u raspravi o složenim bezbjednosnim pitanjima i mogu da daju istorijski kontekst. Stoga su službenici suštinski važan element u omogućavanju djelotvornog nadzora nad sektorom bezbjednosti.

- **Parlamentarni ombudsmani** su postali sasvim uobičajena pojava u Evropi, kao mehanizam kojm se podržava nadzorna funkcija parlamenta. U Zapadnoj Evropi u svim državama, izuzev u Njemačkoj, Grčkoj, Italiji, Luksemburgu i Švajcarskoj, postoje ombudsmani na nacionalnom nivou. U Italiji i Švajcarskoj ombudsmani rade na regionalnom i opštinskom nivou, dok u Njemačkom Bundestagu postoji Komisija za peticije koja „služi kao funkcionalni ekvivalent vojnom ombudsmanu koji prima žalbe pripadnika oružanih snaga“.[3]

- **Civilno društvo** može da bude uspješan partner u pružanju podrške poslanicima na reformi sektora bezbjednosti. Parlamenti na različite načine mogu da sarađuju sa civilnim društvom, npr. putem nacionalnog dijaloga, putem organizacije javnih parlamentarnih rasprava o prijedlozima propisa ili organizujući predavanja stručnjaka iz date oblasti. Ovakvi odnosi dio su u davno ustanovljene tradicije u mnogim društvima.

Očigledne su razlike u kapacitetima za sprovođenje parlamentarnog nadzora širom svijeta. Parlamenti sa istorijom snažnog uticaja na donošenje zakona, čiji se legitimitet zasniva na podršci velikog broja stanovnika i koji vrši snažan nadzor nad radom izvršne vlasti, mogu da na djelotvorniji način vrše kontrolu reforme sektora bezbjednosti, za razliku od parlamenata mnogih zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji koji ne funkcionišu pod ovako povoljnim uslovima. Zakonodavna vlast u društvima koja su pogođena sukobima i u društvima u tranziciji se suočava sa političkim i ustavnim ograničenjima, te nedostatkom sredstava, koji utiču na uspjeh njihovog rada. Bez obzira na strukturne i institucionalne nedostatke, parlamenti imaju ključnu ulogu u obezbjeđivanju sveobuhvatnosti procesa reforme sektora bezbjednosti.

Svi parlamenti su u svom radu ograničeni složenošću svojstvenom za reformu sektora bezbjednosti, te se stoga, u svojim naporima da sprovedu djelotvoran nadzor, suočavaju sa zajedničkim **izazovima**. Bez obzira da li se radi o Kongresu Sjedinjenih Američkih Država, koji, nakon 11. septembra, želi da promijeni Patriotski zakon SAD-a kako bi stekao veće ovlasti nad prerevnosnom izvršnom vlašću, ili o Evropskom parlamentu koji se bavi pitanjem politike odbrane Evropske unije, ili o arapskom zakonodavnom tijelu koje želi da potvrdi svoj autoritet nakon konflikta, u svim zaknodavnima tijelima postoji jednako razumijevanje složenih pitanja sa kojima se parlamenti suočavaju u svojim naporima da nad vojnim i policijskim snagama uspostave kontrolu. Parlamenti su ograničeni nedostatkom stručnog znanja i nadmoći koju na polju bezbjednosti ima izvršna vlast. Na primjer, predsjednici i njihovi kabineti često pribjegavaju upotrebi propisa o povjerljivosti informacija kako bi parlamentu zabranili slobodan pristup informacijama.

Ponekad, veliki izazovi ujedno predstavljaju i velike mogućnosti. Na primjer, sukobi parlamentima daju značajne mogućnosti da se uspješno uključe u reformu sektora bezbjednosti. Nakon građanskog rata ili drugih oblika nasilnih političkih promjena, parlament ima velika ovlašćenja da predstavlja interese građana kroz izvršavanje svojih nadzornih i zakonodavnih dužnosti kako bi poboljšao bezbjednost ljudi.

3 Zbog čega su rodna pitanja važna u parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[4]

Za više informacija pogledajte Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

3.1 Sveobuhvatni bezbjednosni propisi i politike zasnovani na stvarnim potrebama

Parlamenti koji su uključeni u reformu sektora bezbjednosti imaju koristi od uključivanja rodne perspektive u svoje ključne aktivnosti. Poslanici, kao izabrani predstavnici svojih izbornih tijela, su odgovorni za uključivanje bezbjednosnih potreba žena, muškaraca, djevojaka, mladića, dječaka i djevojčica u donošenje bezbjednosnih politika. Muškarci, žene, djevojke, mladići, dječaci i djevojčice se suočavaju sa različitim prijetnjama svojoj bezbjednosti. Rodno nasilje (RN) je jedna od najčešćih prijetnji bezbjednosti ljudi širom svijeta. Žene i muškarci imaju različite mogućnosti pristupa zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, tijelima koja donose odluke i drugim sredstvima, što utiče na svaki od aspekata njihove bezbjednosti. Procesi donošenja nacionalne bezbjednosne politike se često usredsrijeđuju na rješavanje spoljašnjih bezbjednosnih prijetnji poput terorizma i oružja za masovno uništenje, te na spremnost vojnih snaga. Propisi i politike kojima se regulišu policijska služba, pravosuđe, zatvori, granične službe, obavještajne službe, odbrambene snage i privatne bezbjednosne kompanije se često formulišu bez obraćanja pažnje na način na koji bi oni mogli da imaju drugačiji uticaj na različite djelove društva. Međutim, poslanici mogu da iskoriste svoje zakonodavne, budžetske i ostale nadležnosti iz oblasti vršenja nadzora, kako bi obezbijedili da bezbjednosni propisi i politike zadovoljavaju potrebe svih njihovih izbornih tijela, pri čemu će se uzeti u obzir RN i ostali aspekti koji utiču na različit pristup muškaraca i žena bezbjednosti.

Sve veće uključivanje žena u sektor bezbjednosti povlači i nova pitanja koja poslanici moraju da uzmu u obzir, uključujući tu pitanja obuke, pravila oblačenja i smještaja. Istovremeno, postoje i tradicionalne potrebe sektora bezbjednosti kojima se tek od nedavno posvećuje veća pažnja, poput odgovarajuće obuke službenika policije da odreaguju na nasilje u porodici i ostale oblike RN-a. Posvećivanjem pažnje ovim bitnim pitanjima kod tradicionalno marginalizovanih djelova društva stvara se pouzdanje i povjerenje u institucije vlasti. Ovim se, takođe, unaprjeđuje i legitimitet parlamenta.

Osim toga, kada parlamenti u procese donošenja zakona i određivanja politike, uključe veliki broj učesnika iz civilnog društva, uključujući tu predstavnice organizacija žena, to jača osjećaj razumijevanja i legitimitet bezbjednosnih politika, institucija sektora bezbjednosti i samog parlamenta (vidi Odjeljak 1).

3.2 Djelotvorne i reprezentativne institucije sektora bezbjednosti

Parlamenti mogu da vrši nadzor nad radom institucija i zaposlenih u sektoru bezbjednosti putem promovisanja obrazovanja, uvođenjem pravila ponašanja, osnivanjem mehanizama kojima se prati odgovornost i revizijom kadrovske politike. Integracija rodnih pitanja je od suštinske važnosti za postizanje operativne efikasnosti i učinkovitost unutar sektora bezbjednosti, uključujući tu oružane snage, policiju, graničnu upravu, sudstvo i kazneni sistem i stoga ovaj proces treba da nadgleda parlament. Pokazalo se da su institucije sektora bezbjednosti operativno učinkovitije ukoliko su povećale učešće žena i smanjile nivo diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i nasilja. Učešće žena u bezbjednosnim službama je, takođe, ključni aspekt kojim se stvaraju reprezentativne institucije sektora bezbjednosti, koje uživaju veće povjerenje javnosti.

Vidi priručnike o reformi policije i rodnim pitanjima i reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima

Kako bi uvećali učešće žena i smanjili diskriminaciju i nasilje, poslanici mogu da uvedu proaktivne mjere za određivanje odgovornosti. Na primjer, parlament ima funkciju usvajanja zakona kojima se obezbjeđuje da sve pozicije u institucijama sektora bezbjednosti, uključujući tu i borbene pozicije, budu dostupne i otvorene ženama. Izraelski Parlament je, 2000. godine, usvojio amandman na Zakon o bezbjednosnim službama, kojim su sve vojne profesije postale dostupne ženama.[6] Kako parlament vrši kontrolu nad sastavom i mandatom mirovnih misija, on ima time i mogućnost da zatraži veće učešće žena u njima.

Sve više vlada uvjerenje da su ovakve misije uspješnije kada njihovi članovi prođu obuku o rodnim pitanjima i kada u samim snagama žene učestvuju i u komandnoj strukturi, kao i u samoj vojsci. Žene vojnici su generalno svjesnije rodnih potreba stanovništva kome služe i veća je mogućnost da će njima prije pristupiti marginalizovani djelovi društva.[7]

Odjeljak 1 Izrada rodno odgovornih bezbjednosnih politika u Južnoj Africi[5]

Proces reformisanja sektora bezbjednosti u periodu nakon aparthejda u Južnoj Africi se često koristi kao primjer integracije rodnih pitanja i učešća svih zainteresovanih strana.

Lori Nejtan sa Univerziteta u Kejp Taunu je, 1996. godine, izradila nacrt Bijele knjige nacionalne odbrane Južne Afrike. Na prvi nacrt ovog dokumenta su u velikoj mjeri svoje komentare dale organizacije civilnog društva i pripadnici odbrambene industrije. Ovaj nacrt se usredsrjeđivao na bezbjednost ljudi i naglašavao potrebu za stvaranjem neseksističke institucionalne kulture, uključujući obavezu Ministarstva odbrane da prepozna i ukloni diskriminatorsku praksu i stavove koji su prisutni u oružanim snagama. Osim ovoga, njime se pozivalo na pozitivnu akciju i stvaranje programa za jednake mogućnosti, kao i na prepoznavanje prava žena da u vojsci služe u svim činovima i na svim pozicijama, uključujući tu i direktno učešće u borbi.

Bijelom knjigom se tražilo da se u okviru revizije odbrane naglase operativni detalji poput doktrine, sastava snaga, logistike, naoružanja, kadrova i opreme. Na insistiranje poslanica u parlamentu i ostalih, Stalni zajednički parlamentarni odbor za odbranu je pozvao na nacionalne konsultacije kao dio procesa revizije odbrane. Kako bi se omogućilo učešće javnosti, preduzet je veliki broj različitih mjera, uključujući upotrebu vojnih aviona i autobusa za prevoz vjerskih vođa i predstavnika zajednica, aktivista NVO sektora i predstavnica organizacija žena na regionalne sastanke i radionice.

Organizacije žena koje uživaju podršku najširih slojeva društva su bile od suštinske važnosti za skretanje pažnje na prethodno ignorisana pitanja poput uticaja vojnih aktivnosti na životnu sredinu i seksualnog uznemiravanja žena od strane vojnog osoblja. Kako bi se riješila ova pitanja, u Sekretarijatu za odbranu su formirana dva pododbora. Po okončanju dvogodišnjeg procesa, revizija odbrane, u kojoj su učestvovale sve gore navedene zainteresovane strane, je doprinijela postizanju nacionalnog konsenzusa o bezbjednosnim pitanjima i novim strukturama sektora bezbjednosti pružila javni legitimitet.

Parlamenti, takođe, imaju ključnu ulogu u sprječavanju diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i nasilja i u pozivanju institucija sektora bezbjednosti na odgovornost za ova djela. Ovi oblici RN-a, počevši od skandala koji nastaju uslijed umiješanosti mirovnjaka u seksualno iskorištavanje i trgovinu ljudima, preko visokog stepena seksualnog uznemiravanja žena u okviru oružanih snaga, pa sve do seksualnog napastvovanja koje počine službenici zatvora, predstavljaju krivična djela kojima se smanjuje djelotvornost rada bezbjednosnih službi. Kao odgovor na ovo, poslanici mogu da usvoje politike kojom se uspostavljaju pravila ponašanja, stavljaju na snagu propisi o izricanju disciplinskih mjera, osnivaju kancelarije ombudsmana za odbranu i/ili rodna pitanja, poziva na detaljne istrage i nadgleda sprovođenje sankcija.

Jedan od primjera jeste rezolucija Evropskog parlamenta o učešću žena u mirovnom razrješenju sukoba, koja je donešena 2000. godine. Njome se zemlje članice pozivaju da preduzmu različite aktivnosti na unaprjeđenju učešća žena i rodne odgovornosti u mirovnim i bezbjednosnim inicijativama. Osim uvođenja obavezne obuke o rodnim pitanjima za vojno osoblje i zaposlene koji su uključeni u donošenje politika koje se tiču konflikta, rezolucijom se poziva na zapošljavanje i imenovanje većeg broja žena u diplomatsku službu i promoviše se upotreba isključivo ženskih timova za očuvanje mira, utvrđivanje činjeničnog stanja i pružanje pomoći. U vezi sa kršenjem ljudskih prava, ovom rezolucijom se osuđuje neadekvatno seksualno ponašanje vojnika koji su uključeni u mirovne operacije; poziva na akciju na sprječavanju trgovine ljudima i preporučuje posmatračima koji se bave poštovanjem ljudskih prava da prate mirovne misije kako bi obezbijedili da se one u potpunosti pridržavaju međunarodnog prava.

3.3 Ravnomjerno budžetiranje i upravljanje sredstvima

Parlamenti usvajaju budžet namjenjen za bezbjednost i nadziru njegovo izvršenje. Kontrola budžeta je jedan od najbitnijih načina na koji parlament može da utiče na državnu politiku.[11] Parlamentarni odbori, takođe, imaju važnu ulogu u nabavci oružja i vojne opreme. Analiza budžeta za vojne i policijske snage sa aspekta rodnih pitanja, koja je poznata kao rodno budžetiranje, može da bude značajno sredstvo koje će pomoći parlamentima da prepoznaju različite bezbjednosne potrebe žena, muškaraca, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica, da obezbijede da one dobiju odgovarajuće prioritetno mjesto i da se za njih obezbijede odgovarajuća sredstva. Njom se, takođe, može naglasiti da li su za rodne inicijative, poput obezbjeđivanja obuke o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti, određena odgovarajuća sredstva.

Rodno budžetiranje predstavlja i dalje izazov, jer samo odlučivanje u oblasti ekonomije je i dalje daleko od rodno uravnoteženog. Kao što je slučaj sa ključnim oblastima sektora bezbjednosti, žene su i dalje u velikoj mjeri nezastupljene u odlučivanju o ekonomskim pitanjima. Od 2005. godine, samo 20 žena u cijelom svijetu je bilo na čelu nekog portfelja za finansije i budžet.[12] I pored toga, preko 50 država je usvojilo inicijative za rodno budžetiranje, a u gotovo pola od njih ovakvi programi su primijenjeni u institucijama.[13] Među članicama Savjeta Evrope, nordijske zemlje, Austrija, Belgija, Francuska, Njemačka, Velika Britanija, Irska, Poljska, Španija, Švajcarska i Turska su sve usvojile inicijative za rodno budžetiranje.[14]

Odjeljak 2 | Doprinos poslanica u parlamentu Ruande postkonfliktnoj obnovi

Nakon genocida u Ruandi, izborne reforme, kojima su uvedene kvote za zakondavna tijela, su pomogle da Ruanda postane svjetski lider po broju žena u parlamentu, pri čemu 48,8% parlamenta čine žene.[8] Iskustvo iz Ruande pokazuje koliko prisustvo značajnog broja žena u parlamentu može da znači za postkonfliktnu obnovu. Poslanice u parlamentu su osnovale prvi klub u parlamentnu koji je prevazišao granica pojedinačnih partija i uključila predstavnice i Hutua i Tutsija. Ovaj klub je razmatrao pitanja bezbjednosti žena, bez obzira na njihovu etničku ili partijsku pripadnost, pokrenuo je donošenje propisa o pravima žena da nasljeđuju imovinu i pravima udovica da traže imovinu svog pokojnog supruga od njegovih muških srodnika, te problem RN-a.[9] Vlada je osnovala ministarstvo koje je za zadatak imalo da unaprijedi položaj žena, a nacionalna politika o rodnim pitanjima je napisana 2001. godine. Ovo je popločalo put rodnim pitanjima da budu prepoznata kao jedan od tri multidisciplinarna prioriteta u procesu revizije strategije za smanjenje siromaštva.

Vlada je finansijski podržala obimno istraživanje različitih aspekata rodne neravnopravnosti. Rezultati ovog istraživanja su bili uvršteni u rasprave u okviru svakog ministarstva i odjeljenja u vladi koje su se ticale prepreka koje se postavljaju pred postizanjem rodne ravnopravnosti i načina na koji se te prepreke mogu prevazići. Kao rezultat ovoga, Ministarstvo poljoprivrede je posvećeno povećanju broja žena koje su obuhvaćene njegovim programima; Ministarstvo prosvjete ima za cilj da se djevojke što duže zadrže u školi; pokrajinske vladajuće strukture su posvećene promovisanju veće zastupljenosti žena u procesima odlučivanja na lokalnom nivou, a rodno zasnovano planiranje budžeta se koristi za obuku državnih službenika o tome kako da političke odluke prevedu u konkretne aktivnosti kroz raspodjelu sredstava.[10]

3.4 Rodna ravnopravnost u parlamentarnom odlučivanju

Kako bi se ojačao legitimitet i reprezentativnost parlamentarnog nadzora nad sektorom bezbjednosti, postoji potreba za povećanjem broja poslanica. Formalna rodna jednakost u političkom odlučivanju, uprkos određenom napretku u smislu zastupljenosti žena postignutom proteklih godina, još uvijek predstavlja nedostižan cilj. Još značajnije je da je procenat parlamenata u kojima je zastupljenost žena manja od 10% sa 63% u 1995. godini opao na oko 30% u 2007. godini.15 Istovremeno, još uvijek ima sedam država (od onih koje podatke dostavljaju IPU) u kojima nema niti jedne žene u parlamentu.

2007. godine, manje od 20% poslanika u parlamentu u svijetu su činile žene (vidi Tabelu 1).

Samo u nordijskim zemljama sastav parlamenata je takav da se u njemu konstantno primjenjuje rodna jednakost. Nedavno se ovoj elitnoj grupi pridružila i Ruanda koja je izabrala parlament u kome su jednako zastupljeni i muškarci i žene (vidi Odjeljak 2). Premda je značajan napredak učinjen od 1995. godine, kada je procenat žena u parlamentu bio svega nešto viši od 11%, još uvijek postoji veliki jaz u rodnoj zastupljenosti.

Nedostatak rodne ravnoteže u tijelima koja donose izvršne i zakonodavne odluke u svijetu čini strukturalnu prepreku reprezentativnijem parlamentarnom odlučivanju po pitanjima bezbjednosti i odbrane. Uopšteno gledano, mali broj žena se nalazi na ministarskim pozicijama širom svijeta, pri čemu je ova neravnoteža naročito očigledna u oblastima odbrane i pravosuđa. 2005. godine, od 183 države u kojima je vršena procjena, samo 12 žena se nalazilo na čelu ministarstava odbrane i pitanja veterana, a samo 29 su bile ministarke pravde. Od 97 parlamenata koji su podnijeli izvještaj o rodnom sastavu svojih parlamentarnih odbora 1997. godine, u samo 3% je predsjednica odbora za pitanja odbrane bila žena. Generalno, na manje od 20% predsjedavajućih pozicija u svim parlamentarnim odborima su bile žene.[17]

Stoga je jedan od izazova da se veći broj poslanica u parlamentu uključi u rad odbora za bezbjednost i da se žene imenuju u ključne bezbjednosne portfelje odbrane, policije i pravosuđa.

Ravnomjernija zastupljenost žena i muškaraca u procesu demokratskog nadzora doprinosi jačanju legitimiteta parlamentarnog odlučivanja. Stoga sami parlamenti imaju koristi od rješavanja neravnomjerne raspodjele moći u društvu i omogućavanja formalne pravne jednakosti između žena i muškaraca.

Tabela 1 | Rodna struktura parlamenata u svijetu u 2007. godini (jednodomni parlament ili Donji dom) [16]

Region	% poslanica	% poslanika
Nordijske zemlje	41.6	58.4
Evropa OEBS (uključena nordijske zemlje)	20.4	79.6
Američki kontinent	20.0	80.0
Evropa OEBS (isključene nordijske zemlje)	18.4	81.6
Podsaharska Afrika	17.2	82.8
Azija	16.6	83.4
Pacifik	13.1	86.1
Arapske države	9.6	90.4
Prosječno na svjetskom nivou	**19.6**	**80.4**

„Kao poslanice u parlamentu, žene mogu da zahtijevaju od bezbjednosnih službi da u svom radu pokažu odgovornost i transparentnost; mogu da određuju budžet i politiku kako bi se obezbijedilo da se potrošnjom na vojsku ne odvlače sredstva sa razvojnih oblasti poput obrazovanja, zaštite životne sredine, socijalnih službi i zdravstvene zaštite; mogu da javnost uključe u rasprave i dijaloge o ovim pitanjima i mogu da obezbijede demokratsku zastupljenost u novim bezbjednosnim strukturama. U Južnoj Africi, poslanice u parlamentu su promovisale učešće javnosti u reformskom procesu tako što su NVO-e uključile u definisanje nove politike. Takođe su javno istupile, tražeći transparentnost i poštenje, kada je zaključen sporazum o kupoprodaji naoružanja bez održavanja javne rasprave i kada su „brujali" navodi o postojanju korupcije. Žene su, takođe, kritikovale vladu zbog trošenja ionako oskudnih sredstava na vojsku umjesto na ublažavanje posljedica siromaštva, a jedna od glavnih poslanica je podnijela ostavku iz protesta prema ovakvom državnom sporazumom."[18]

Kao zaključak, može se reći da je integracija rodnih pitanja u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti od suštinske važnosti za postizanje bolje uprave i održivog razvoja. Na primjer, postoji veza između rodne jednakosti i nižih nivoa unutardržavnog oružanog sukoba. Kada se rodni aspekti u potpunosti uzmu u obzir pri reformisanju sektora bezbjednosti, mogućnosti za sukobe u budućnosti su sve manje. Od rodne jednakosti u donošenju odluka, uključujući tu i sektor bezbjednosti, imaju koristi svi članovi društva. Kao što je i ranije napomenuto, „što su u većem stepenu žene zastupljene u parlamentu, to će se u manjem stepenu javljati unutardržavni oružani sukobi".[19]

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti?

Sve države, bez obzira na to da li već dugo uživaju u miru i imaju demokratska vlast ili su tek nedavno izašle iz nasilnog sukoba, moraju da se suoče sa složenim i teškim problemima koji se tiču sektora bezbjednosti. Istovremeno, specifični izazovi i mogućnosti, koji obuhvataju i parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti, razlikuju se od države do države. Stoga, svaku strategiju treba prilagoditi specifičnom reformskom kontekstu. Na primjer, u mnogim razvijenim društvima se prednost često daje pitanjima potpunijeg uključivanja žena u vojne i policijske snage, te jednakoj plati ili mogućnostima za profesionalno napredovanje, dok u društvima koja su pogođena sukobima, na dnevnom redu mogu da dominiraju pitanja vezana za zaštitu žena i djevojaka od RN-a, koje je povećano ratom. U ovom poglavlju su date neke od praktično primjenljivih strategija, dok se specifični državni konteksti detaljnije obrađuju u Poglavlju 5.

4.1 Definisati sveobuhvatne bezbjednosne propise i politike zasnovane na stvarnim potrebama

Na parlamentu je da zastupa često različite interese koji se javljaju u društvu i da iskoristi „kapacitete da izgradi veze unutar parlamenta i unutar šire zajednice".[20] Do sada se dešavalo da parlamenti „često na neodgovarajući način angažuju predstavnike nevladinog sektora".[21] Parlamenti u društvima koja su zahvaćena sukobom obično imaju slabe odnose sa svojim izbornim jedinicama. Mnogi poslanici u parlamentu teže da ostvare kontakt sa biračima samo tokom izbora. Kako bi unaprijedili svoj legitimitet, parlamenti moraju da se približe izbornim jedinicama, „time jačajući odnose između parlamenta i ostalih partnera u vlasti, poput civilnog društva".[22]

U kontekstu zemalja zahvaćenih ratom i zemalja u tranziciji, civilno društvo preuzima sve aktivniju ulogu. U nekoliko parlamenata u afričkim državama, uključujući tu parlamente u Liberiji, Somaliji i Zimbabveu, postoji sve veća povezanost sa organizacijama civilnog društva. Slična povezanost između parlamenata i nevladinih organizacija se javlja i u Centralnoj Americi. Međutim, inicijativa za uspostavljanje ovakve vrste dijaloga rijetko kad potekne od parlamenta.[23]

Iz rodne perspektive, organizacije žena su ključni saveznik parlamentu u naporima da unaprijedi rodnu jednakost. Rodno odgovorne politike koje donosi parlament često proističu iz preporuka civilnog društva

koje je, istovremeno, zainteresovano za omogućavanje sprovođenja u djelo ovih preporuka. Na primjer, grupe žena su u mnogim državama aktivno uključene u kampanje za borbu protiv RN-a. Kao rezultat ovoga, oni parlamenti koji su unaprijedili svoje propise o zabrani nasilja u porodici mogu da računaju na podršku grupa žena na primjeni ovih propisa.

Parlamenti imaju ključnu ulogu u održavanju sveobuhvatne bezbjednosti tako što donose rodno odgovorne bezbjednosne propise i politike. Strategije za praktičnu primjenu obuhvataju sljedeće:

Proces u koji su uključeni svi učesnici

- Uspostaviti mehanizme za vođenje javnih debata i konsultacija, poput javnih rasprava, kojima će se civilnom društvu omogućiti da pruži svoj doprinos kreiranju politike odbrane, policije, upravljanja granicama, pravosuđa i kaznenog sistema.
- Podstaći organizacije žena da učestvuju u procesima konsultovanja oko kreiranja politike.
- Pojedini poslanici mogu da se stave na raspolaganje organizacijama žena iz gradske i seoske sredine kako bi saslušali njihove probleme.

Rodno odgovorni bezbjednosni propisi i politike

- Sadržaj koji se tiče rodnih pitanja uvrstiti u bezbjednosne propise i politike, poput rješavanja pitanja RN-a i promovisanja potpunog i jednakog učešća muškaraca i žena u radu institucija sektora bezbjednosti.
- Koristiti rodno inkluzivan jezik („policijski službenici“) i rodno specifičan jezik („muško i žensko vojno osoblje“) tamo gdje treba.
- Od stručnjaka za rodna pitanja zatražiti savjete pri izradi nacrta i reviziji bezbjednosne politike.
- Sprovesti procjenu rodnog uticaja predloženih i postojećih bezbjednosnih politika.

Rodna obuka za kreatore bezbjednosnih politika i njihovi mandati

- Obezbijediti da poslanici i službenici u parlamentu, posebno oni koji su uključeni u odbore za odbranu i bezbjednost, prođu obuku o rodnim i bezbjednosnim pitanjima.
- Obezbijediti da odbori za odbranu i bezbjednost u svoj mandat uvrste rodna pitanja.

Vidi Priručnik o donošenju politike nacionalne bezbjednosti i rodnim pitanjima

4.2 Izgraditi reprezentativne i djelotvorne institucije sektora bezbjednosti

Djelotvorne institucije sektora bezbjednosti su ujedno i reprezentativne i razumiju rodno određene bezbjednosne potrebe stanovništva kome služe. Operativna efikasnost i djelotvornost rada se mogu unaprijediti uzimanjem u obzir rodnih pitanja, posebno naporima za postizanje sve veće zastupljenosti žena i naporima na primjeni obuke o rodnim pitanjima.

Žene su često izrazita manjina u institucijama sektora bezbjednosti, uključujući policiju, vojne snage, sudstvo, kaznene institucije i granične službe. Na primjer, policijske službenice čine svega 4% Nacionalnih policijskih snaga u Ruandi.[24] Kako bi izmijenili sastav bezbjednosnog aparata, parlamenti mogu da zatraže uvođenje kvota ili ostalih mjera pozitivne diskriminacije. Na primjer, prije rata nije bilo ženskih policijskih snaga na Kosovu.[25] Uspješno su uvedene kvote i žene sada čine 14% policijskih snaga ove teritorije pod upravom UN-a, što se pripisuje uvođenju obavezne kvote.[26] Po novom sistemu, 20% novih regruta moraju da budu žene.[27] Liberija je usvojila kvotu od 20% za učešće žena u policiji i oružanim snagama. 2004. godine, bilo je samo 11 žena sudija naspram 32 muškarca sudija u Evropskom sudu za ljudska prava. Evropska parlamentarna skupština je donijela rezoluciju da više neće uzimati u obzir spiskove kandidata na kojima nema makar po jednog kandidata oba pola. Ovo pravilo je izmijenjeno nakon godinu dana kako bi se dozvolile liste na kojima su kandidati istog pola, pod uslovom da oni pripadaju nedovoljno zastupljenom polu u sudu (trenutno su to žene).

Osim usredsrjeđivanja na povećano zapošljavanje žena, neophodno je sprovesti dodatne inicijative kojima će se stvoriti nediskriminatorska institucionalna kultura koja će omogućiti zadržavanje žena na poslu i njihovo profesionalno napredovanje.Jedna od ključnih inicijativa u ovoj oblasti je obuka o rodnim pitanjima. Parlamenti odobravaju budžet za programe obuke u sektoru bezbjednosti i svoju nadzornu funkciju mogu da iskoriste da zatraže uvođenje specifične obuke o rodnim pitanjima, kao i da se rodna pitanja uvrste u osnovni nastavni plan i program obuke. Na primjer, žene lideri u Burundiju su tokom mirovnih pregovora zagovarale stanovište da je za bezbjednosne snage neophodno da prođu „tehničku, moralnu i građansku obuku ... sa posebnim naglaskom na zaštitu žena i djece“.[28]

Strategije za praktičnu primjenu obuhvataju:

Obuku o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

- Treba omogućiti da svi zaposleni u sektoru bezbjednosti prođu obuku o osjetljivosti na rodna pitanja.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Inicijative kojima se unaprjeđuje zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje žena

- Treba pratiti primjenu međunarodnih, regionalnih i nacionalnih obaveza koje se tiču punog i jednakog učešća žena.

- Treba obezbijediti da se zakonodavnim odredbama koje se tiču zastupljenosti u institucijama sektora bezbjednosti promoviše učešće žena i ostalih nedovoljno zastupljenih i isključenih grupa.
- Treba sprovesti nadzor nad kadrovskom politikom i politikom zapošljavanja, obukom i upravljanjem u okviru institucija sektora bezbjednosti. Ovi elementi su od suštinske važnosti kako bi se obezbijedilo da se u okviru institucija sektora bezbjednosti promoviše puno i jednako učešće žena i muškaraca, da one uspješno funkcionišu, da nisu diskriminatorske i da rješavaju pitanja nesigurnosti koja se odnose na rodnu pripadnost.
- Treba zatražiti određivanje obaveznih ciljeva za povećanje zastupljenosti žena u institucijama sektora bezbjednosti.

4.3 Riješiti problem rodnog nasilja

Poslanici koji su uključeni u reformu sektora bezbjednosti moraju posebnu pažnju da posvete RN-u, kao i propisima o zemljišnoj svojini, nasljeđivanju, braku i seksualnom opredjeljenju.

Vidi Poglavlje o reformi zakona u Priručniku o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima

Kerolajn Mozer je naglasila da „žene i muškarci, kao učesnici u društvu, nasilje i sukobe doživljavaju na različite načine, bilo da su žrtve ili počinioci“.[29] Veća je mogućnost da će reprezentativne bezbjednosne snage biti svjesne uticaja RN-a i da će na njega biti osjetljive, bez obzira da li se govori o nasilju u porodici u Zapadnoj Evropi i SAD-u ili posljedicama silovanja tokom ratova u Africi ili na Balkanu.

Parlamenti mogu djelovati po pitanju RN-a putem uvrštavanja ovih krivičnih djela u postojeće propise i donošenjem novih zakonskih odredbi koje obuhvataju sve oblike RN-a i kojima se određuju odgovarajuće kazne za počinioce. Kada se nakon sukoba obnavlja pravosudni sistem, poslanici mogu da obezbijede da se rješavanje pitanja RN-a uvrsti u mandat komisija za utvrđivanje istine i specijalnih sudova koji se osnivaju po okončanju rata. Osim ovoga, parlament može da posluži kao sredstvo za povećanje društvene svijesti o rodnom uticaju nasilja.

Bouta, Frerks i Banon su naglasili da „politike o sprječavanju RN-a treba da se odnose i na muškarce i na žene“, kako bi se „obuhvatili svi oni koji su u njih uključeni (žrtve, porodice žrtava, svjedoci i počinioci)“.[30] Premda je prepoznato da su muškarci pogođeni RN-om, u postojećim odredbama se potrebe muškaraca žrtava ne uzimaju u obzir.[31] Stoga, da bi podržali sveobuhvatnu bezbjednost, neophodno je da poslanici obrate pažnju i na žene i na muškarce koji su žrtve seksualnog nasilja.

Novim policijskim snagama je neophodna obuka kako bi na djelotvorniji način reagovale na krivična djela rodnog nasilja. S obzirom na ovakvo činjenično stanje, specijalni programi za obuku su primijenjeni u zemljama širom svijeta. Na primjer, 2002. godine, jednoj trećini policijskih snaga u Ruandi je omogućena obuka kako bi se pojačao njen odgovor na slučajeve seksualnog i rodnog nasilja.[32] Neophodno je, takođe, sprovesti mehanizme kojima će se spriječiti da zaposleni u sektoru bezbjednosti čine RN i kojima će se oni pozivati na odgovornost za počinjena krivična djela.

Strategije za praktičnu primjenu obuhvataju:

Donošenje sveobuhvatnih zakonskih odredaba kojima se sprječava i kažnjava RN

- Treba obezbijediti da se svi oblici rodnog nasilja, uključujući silovanje u braku, međusobno silovanje muškaraca, trudnoću pod prisilom i abortus pod prisilom, kao i „ubistva iz časti“ smatraju krivičnim djelima, pri čemu će kazne odgovarati težini datog krivičnog djela.
- Treba obezbijediti da se pri zakonskom definisanju silovanja i ostalih krivičnih djela seksualne prirode upotrebljava rodno neutralni jezik i da se krivična djela seksualne prirode jednako tretiraju bez obzira da li su se desila unutar ili mimo emotivne veze.
- Treba nadgledati izvršenje međunarodnih, regionalnih i nacionalnih obaveza koje se tiču eliminacije RN-a.

Pozivanje institucija i osoblja sektora bezbjednosti na odgovornost za sprječavanje i odgovor na rodno nasilje

- Treba obezbijediti jasne zakonodavne odredbe i pravila ponašanja koja definišu odgovornost osoblja sektora bezbjednosti za kršenje ljudskih prava, uključujući i disciplinske procedure.
- Treba nadgledati na koji se način primaju prijave, sprovodi istraga i određuju kazne za kršenje ljudskih prava počinjeno od strane osoblje sektora bezbjednosti, imajući u vidu neophodnost okončanja nekažnjivosti za RN.
- Treba sprovesti istrage/istraživanja o prirodi i razmjerama u kojim su RN i diskriminacija prisutni u institucijama sektora bezbjednosti.

Ombudsmani

- Treba razmotriti mogućnost otvaranja pozicije, kao što je to na primjer ombudsman, na kojoj će osoba koja je na nju određena imati specijalne nadležnosti da nadgleda integraciju rodnih pitanja u odbrambene i ostale institucije sektora bezbjednosti, i/ili da obezbijedi da nadzor koji se vrši sa takve pozicije obuhvati rodna pitanja. Ombudsmani pri parlamentima su postali institucija u mnogim državama. U Njemačkoj se, na primjer, specijalni ombudsman bavi pitanjima oružanih snaga. Ombudsmani mogu da budu uspješni zagovarači i da odigraju ključnu ulogu u naglašavanju posljedica nasilja u porodici i krivičnih djela do kojih dolazi tokom sukoba.

4.4 Povećati zastupljenost žena u parlamentima i parlamentarnom odlučivanju o bezbjednosnim pitanjima

Parlament može da preduzme različite aktivnosti na povećanju broja poslanica u pralamentu, kao i da poveća njihovo učešće u odborima koji se bave odbranom i bezbjednošću. Na primjer, poslanici mogu da donesu odluku o sprovedbi reforme izbornog zakonodavstva kojom bi se obezbijedilo puno uključivanje žena i manjina u politički proces. Neka od bitnih pitanja koje parlamenti treba da imaju u vidu jeste tip izbornog sistema koji će se koristiti i uvođenje izbornih i partijskih kvota.

Izborne kvote imaju značajnu ulogu u promjeni rodnog sastava parlamenata u svijetu. U oko 40 država postoje ustavom određene rodne kvote ili izborne rodne kvote za učešće na parlamentarnim izborma.33 Kao što se često navodi, neophodno je da zastupljenost žena u parlamentu dostigne „kritične mase“ - za koje se smatra da treba da budu oko 30%. „Argument o kritičnoj masi“ podrazumijeva da žene, kako bi imale značajnog uticaja na odlučivanje u parlamentu, treba da budu zastupljene u značajnom broju. Od avgusta 2007. godine, 18 zemalja je postiglo ili prevazišlo zastupljenost žena u parlamentu u procentu od 30% (vidi Tabelu 2).

Parlamentarni odbori zakonodavcima daju mogućnost da se organizuju svoj rad i da svoje stručno znanje usredsrijede na određenu oblast. Poslanici mogu da preko odbora za odbranu i bezbjednost sprovode svoju nadzornu funkciju na način što će od predstavnika sistema bezbjednosti tražiti da svjedoče o operativnoj efektivnosti bezbjednosnih snaga ili tako što će od spoljnih stručnjaka tražiti mišljenje o bezbjednosnim pitanjima. Učešće poslanica u ovim odborima je ključni aspekt punog učešća žena u odlučivanju u sektoru bezbjednosti.

Mogu se preduzeti različite inicijative kako bi se obezbijedila rodna ravnoteža u parlamentarnim odborima, uključujući tu i uvođenje kvota. Na primjer, 2005. godine, Kneset, izraelski parlament, je usvojio amandman na propis o jednakoj zastupljenosti žena iz 1956. godine kojim se određuje obavezno učešće žena u timovima za uspostavljanje domaće, vanjske ili bezbjednosne politike, te u vođenju mirovnih pregovora.

Dva člana parlamenta su pokrenula pisanje ovog zakona u saradnji sa „Iša Liša“ organizacijom žena koja uživa podršku najširih slojeva društva. Kako bi zakon bio usvojen, formirana je ad hoc koalicija organizacija žena i mirovnih organizacija i pokrenuta je obimna lobistička i medijska kampanja.[35]

Kako bi se povećala zastupljenost žena (i ostalih nedovoljno zastupljenih grupa) u parlamentu i u odborima za bezbjednost i odbranu, mogu se upotrijebiti sljedeće strategije:

Povećati zastupljenost žena u radu parlamenta

- Propisati kvote, bez obzira da li će to biti ustavom, zakonodavnim odbredbama o političkim partijama ili izbornom regulativom, kojima će se za žene rezervisati poslanička mjesta u parlamentu.
- Sarađivati sa civilnim društvom na primjeni programa, kako na parlamentarnom nivou tako i na nivou političkih partija, kako bi podstakli žene na učešće i omogućili im da se kandiduju za mjesta u parlamentu (vidi Odjeljak 3).
- Podstaći političke partije da žene nominuju za mjesta u parlamentu.
- Formirati poslanički klub žena kako bi poslanice mogle da podrže jedna drugu i da sarađuju na kreiranju politike kojom se promovišu rodna pitanja i/ili formirati parlamentarni klub bilo žena bilo muškaraca koji će biti posvećen unaprjeđenju rodnih pitanja (vidi Odjeljak 5).
- Sprovesti reviziju rodnih posljedica postojećeg izbornog sistema.
- Iskusne poslanice mogu da rade kao mentorice sa manje iskusnim koleginicama ili onima koje teže da postanu poslanice.

Povećati učešće žena u parlamentarnim odborima za bezbjednost i odbranu i donošenju odluka u sektoru bezbjednosti

- Donijeti zakonske propise kojima se zahtijeva povećano učešće žena u odborima za odbranu i bezbjednost.
- Razmotriti mogućnost određivanja rodnih kvota za sve strukture u odborima.
- Zahtijevati veći broj žena na visokim pozicijama u izvršnoj vlasti, npr. u kabinetu ili u savjetu za nacionalnu bezbjednost.

Odjeljak 3 Kambodžanski NVO-i: promovisanje učešća žena i saradnje među partijama

Nedostatak međusobne partijske saradnje u Kambodži i dominacija jedne partije je imalo negativne posljedice na povezivanje žena iz više partija zarad promovisanja rodnih pitanja, posebno na nacionalnom nivou. Uprkos ovome, žene Kambodže, u saradnji sa NVO-ima predvode saradnju između partija. Žene za prosperitet (ŽzP) je jedna od najuspešnijih organizacija u ovom sektoru. Pod vođstvom povratnika Pok Nande, ŽzP je kao prva uvela program kojim ne samo što se žene podržavaju i omogućava im se da uđu u politiku, već se njime premošćavaju podjele koje između partija postoje na nivou lokalnih zajednica. Članovi ove mreže su žene članice savjeta sa svih strana, uključujući članice tri glavne političke partije. ŽzP svoj rad usredsrjeđuje na opšte izazove sa kojima se suočavaju žene u politici, bez obzira na ideologiju kojom se vode, i omogućava im stalnu obuku, čime se vještine ovih žena vremenom izgrađuju. U pripremama za izbore za opštinski savjet, u 2000. godini, ŽzP je podržala 5.527 kandidatkinja, nudeći im instrukcije o predstavljanju i držanju govora u javnosti, pomažući im u pisanju govora, odgovaranju na pitanja glasača i u suprotstavljanju izazovima koji su dolazili od muških članova partije koji nijesu sa odobravanjem gledali na učešće žena. ŽzP je stvorila novu političku osnovu za učešće žena i dala djelotvoran model za saradnju između partija.[36]

Tabela 2	Transformacija parlamenta: države koje su postigle 30% zastupljenosti žena 2007 [34]		
Država	**Izborni sistem**	**Postojanje kvota[1]**	**% Procenat žena u NS [2]**
Ruanda	Pluralizam: kandidati sa najvećim brojem glasova dobijaju mjesto	DA Tip 1: Ustavom se određuju kvote za žene. Tip 2: 24 poslanička mjesta od ukupno 80 su rezervisana za žene u Narodnoj skupštini. Tip 3: 20% poslaničkih mjesta u pokrajinskom parlamentu je rezervisano za žene	48,8 (2005)
Švedska	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4: 50% je kvota za žene u Socijaldemokratskoj laburističkoj partiji, Ljevičarskoj partiji i Stranke zelenih.	47,3 (2006)
Finska	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	NE	42,0 (2007)
Kostarika	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 2: 40% je kvota za žene na svim javnim izborima. Tip 4: 40% je kvota za žene u Nacionalnoj oslobodilačkoj partiji i Hrišćanske socijalne unije; 50% je kvota u Partiji za građansku akciju.	38,6 (2006)
Norveška	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4: 40% je kvota za žene u Socijalističkoj ljevičarskoj partiji, Norveškoj laburističkoj partiji, Partiji centra i Hrišćanskoj narodnoj partiji	37,7 (2005)
Danska	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	NE Imali su Tip 4. Kvote su ukinute oko 1996. godine.	36,9 (2005)
Belgija	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 2: Jedna trećina je minimalna kvota za pripadnike bilo kojeg pola; dvije vodeće pozicije na partijskoj listi ne mogu da pripadnu pripadnicima istog pola. Tip 4: 50% je kvota za žene u Flamanskoj socijalističkoj partiji i Francuskoj socijalističkoj partiji.	36,7 (2007)
Holandija	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4:U Laburističkoj partiji postoji kvota od 50% za žene; Zelena ljevičarska partija takođe ima kvotu za žene (% nije potvrđen).	36,7 (2005)
Kuba	Većina: sistem od dva izborna kruga	NE	36,0 (2005)
Španija	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4: Španska socijalistička radnička partija ima kvotu od 60% za pripadnike oba pola.	36,0 (2005)
Argentina	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 1: Ustavom je određena kvota za žene. Tip 2: 30% partijske liste mora da uključi žene na pozicijama koje je moguće osvojiti. Tip 3: Propisi o glavnom gradu i provincijama uključuju kvote. Tip 4: Većina partija je usvojila kvotu od 30% za žene.	35,0 (2005)
Mozambik	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4: Front za oslobođenje Mozambika ima kvotu od 30% za žene.	34,8 (2005)
Južna Afrika	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4: U Afričkom nacionalnom kongresu postoji kvota od 30% za žene i kvota od 50% za žene na partijskim listama na lokalnom nivou.	32,8 (2005)
Austrija	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4: Zelena alternativa ima kvotu od 50% za žene;Austrijska narodna partija ima kvotu od 33,3% za žene, a Socijaldemokratska austrijska partija ima kvotu od 40% za žene.	32,2 (2006)
Novi Zeland	Proporcionalni sistem mješovitog članstva	DA Tip 4: Partije na dobrovoljnoj osnovi određuju kvote.	32,2 (2005)
Isand	Proporcionalna zastupljenost: sistem lista	DA Tip 4: Narodni savez i Socijaldemokratska partija imaju kvotu od 40% za žene.	31,7 (2007)
Njemačka	Proporcionalna zastupljenost: sistem mješovitog članstva	DA Tip 4: Partije demokratskog socijalizma i Zelenih imaju kvotu od 50%; Hrišćansko demokratska unija ima kvotu od 33,3%, a Njemačka socijaldemokratska partija ima kvotu od 40%.	31,6 (2005)
Burundi	Proporcionalna zastupljenost	DA Tip 4: Zakonom je određena kvota od 30% žena kandidatkinja.	30,5 (2005)

Napomena 1: U obzir su uzete sljedeće vrste kvota:
Tip 1 = Ustavna kvota za Nacionalni parlament.
Tip 2 = Kvota određena izbornim zakonom ili uredbama za nacionalni parlament.
Tip 3 = Ustavom ili zakonodavstvom određena kvota za lokalnu upravu.
Tip 4 = Kvota političkih partija za kandidate iz izbornog tijela.
Napomena 2: U zagradama je data godina održavanja posljednjih izbora.

4.5 Primijeniti ravnomjerno budžetiranje i nabavku

Poslanici mogu da primijene inicijativu za rodno budžetiranje kako bi unaprijedili ravnomjerno i namjensko korištenje sredstava. Rodno budžetiranje je „primjena integracije rodnih pitanja u proces određivanja budžeta. Ono podrazumijeva rodno zasnovanu procjenu budžeta, integraciju rodne perspektive na svim nivoima u procesu budžetiranja i restrukturiranje prihoda i rashoda kako bi se njima promovisala rodna jednakost“.[37]

Parlament može da da svoj doprinos određivanju sredstava za sistem bezbjednosti kroz četiri osnovne faze tipičnog budžetskog ciklusa:[38]

- **Priprema budžeta**: u ovoj fazi izvršna vlast predlaže raspodjelu sredstava za nekoliko oblasti, ali parlament i njegovi članovi mogu da doprinesu ovom procesu putem različitih formalnih i neformalnih mehanizama.
- **Odobravanje budžeta**: parlament treba da bude u prilici da ispita i odredi javni interes i prikladnost date raspodjele novca, a, u određenim kontekstima, može da odobri dodatna izdvajanja za sektor bezbjednosti, uz davanje specifičnih smjernica.
- **Izvršenje ili potrošnja**: parlament revidira i nadgleda potrošnju vlade i može težiti ka unaprjeđenju transparentnosti i odgovornosti. U slučajevima kada postoje zahtjevi za vanbudžetskom potrošnjom, parlament nadgleda i strogo kontroliše ove zahtjeve kako bi se spriječili prekomjerni troškovi.
- **Revizija ili pregled**: parlament strogo kontroliše da li je zloupotrijebljen novac koji je vlada potrošila. Isto tako, on periodično vrednuje kompletan budžet i proces revizije kako bi se obezbijedili odgovornost, učinkovitost i preciznost.

Sredstvo koje se često koristi pri rodnom budžetiranju je takozvani rodno odgovorni izvještaj o budžetu. Ovaj izvještaj se može napraviti na osnovu ukupnog budžeta ili budžeta pojedinih sektora, poput sektora bezbjednosti. Rashodi i prihodi se analiziraju na osnovu njihovog potencijalnog uticaja na različite grupe žena i muškaraca, djevojaka i mladića, dječaka i djevojčica. Cilj je da se omogući da potrebe žena i muškaraca budu na jednak način uzete u obzir.[39]

Savjet Evrope objašnjava da parlamenti „pregovaraju o budžetu, mijenjaju i konačno usvajaju budžet koji je predložila izvršna vlast, ali isto tako mogu podnijeti zahtjeve i uključiti se u lobističke aktivnosti, čime učestvuju u formiranju političke volje i jačanju vladine posvećenosti rodnom budžetiranju.“[40] Unutar vlade, inicijative za kreirenje rodno odgovornog budžeta skreću pažnju na pitanja rodne ravnopravnosti pri raspodjeli sredstava. Za lobističke grupe iz civilnog društva i poslanike, ove inicijative su korisno sredstvo za traženje veće transparentnosti odluka u vezi raspodjele budžeta i odgovornosti prema ženama.[41] Inicijativama za rodno budžetiranje se teži ka transformaciji samog budžetskog procesa tako što se unaprjeđuje uloga zakonodavnih organa i civilnog društva.[42]

U velikom broju zemalja širom svijeta se zagovara neophodnost postojanja sistema rodno osjetljivog budžeta i takav budžet se u njima i primjenjuje. Na primjer, u Brazilu, organizacije civilnog društva sarađuju sa poslanicama u parlamentu na lobiranju za uvođenje rodno odgovornog budžeta.[44] Na Filipinima, grupe žena naglašavaju značaj rodnog budžetiranja i suštinsku ulogu koju zakonske odredbe imaju u postizanju rodne ravnopravnosti.[45] Južna Afrika je bila među prvim državama koje su uvele rodnu perspektivu u svoje kreiranje ekonomske politike. Inicijativa žena Južne Afrike za određivanje budžeta je nastala kao rezultat zajedničkih napora poslanika i nekoliko organizacija civilnog društva. Ova inicijativa se bavi rodnom dimenzijom oporezivanja i potrošnje i teži da proces izvršenja budžeta usaglasi sa principom rodne ravnopravnosti. U ovom naporu učestvuju sve zainteresovane strane, rasprave se održavaju na nacionalnom i lokalnom nivou vlasti i od građana se traže informacije. Grupe civilnog društva

Odjeljak 4 | Parlamentarna sredstva i metode za rodno budžetiranje[43]

Analiziranje rashoda/prihoda. Kako bi se analiziralo trenutno stanje u kojem se u određenom sektoru nalaza žene i muškarci ili djevojke i mladići, ili kako bi se procijenio rodni uticaj politika ili političkih mjera, određene su dodatne mjere kojima se budžeti povezuju sa politikama, a pri tom se usredsrijeđuju na različite aspekte (prihode, rashode, korišćenje javnih usluga ili vremena).

Analiza uticaja prihoda razvrstana po rodnoj pripadnosti je istraživačka tehnika kojom se ispituju direktna i indirektna oporezivanja, kao i korisničke takse koje plaćaju žene i muškarci.

Analiza javne potrošnje razvrstana po rodnoj pripadnosti služi za poređenje javne potrošnje na datom programu, pri čemu se obično koriste podaci iz anketa sprovedenih po domaćinstvima, kako bi se došlo do podataka o raspodjeli potrošnje među ženama i muškarcima ili djevojkama i mladićima.

Procjena korisnika razvrstana po rodnoj pripadnosti je istraživačka tehnika kojom se stvarni ili potencijalni krajnji korisnici ispituju o stepenu u kome programi vlade i/ili javne službe zadovoljavaju njihove potrebe, želje i prioritete.

Procjena rodnog uticaja je ex post procjena budžeta ili ex ante vrednovanje prijedloga budžeta i jvjerovatno najsveobuhvatnije i najsloženije sredstvo za rodno budžetiranje jer se tiče i kratkoročnih i dugoročnih budžetskih uticaja na raspodjelu sredstava i pristup tim sredstvima (uključujući i vrijeme) i na rodne uloge i norme.

Procjena rodno svjesne politike podrazumijeva strogu kontrolu politika različitih portfelja i programa i obraćanje pažnje na implicitno i eksplicitno obuhvaćena rodna pitanja. Njome se dovodi u pitanje pretpostavka da politike imaju „rodno neutralan“ uticaju i postavlja se pitanje na koji način ove politike i sredstva opredjeljenja za njih mogu da utiču na smanjenje ili povećanje rodne nejednakosti.

Odjeljak 5	Osnivanje saveza

Poslanici i poslanice dijele zajedničku odgovornost da rodnu perspektivu uvrste u svoj rad. Dona Pankhurst tvrdi da se „šanse za uspjeh povećavaju u velikoj mjeri kada odgovornost za promjenu kulture u institucijama ne zavisi samo od žena, već kada za nju postanu odgovorni i muškarci.“[47] Kako bi uspjeli u transformaciji parlamenta u rodno odgovornu instituciju, muškarci i žene treba da podjednako shvate rodnu analizu.

Ovakva transformacija ka stvaranju veće rodne ravnopravnosti se može postići samo ukoliko muškarci i žene budu sarađivali na promjeni društvene svijesti. Kao grupa, muškarci su najčešće privilegovani u postojećim hijerarhijama moći i može se očekivati da će se oni usprotiviti ovakvoj promjeni. Stoga je izuzetno važno da se muškarcima predstavi značaj rodne analize. Parlamentarci sami imaju koristi od primjene rodne perspektive u sopstvenom radu, jer im rodna analiza omogućava da bolje razumiju potrebe i žena i muškaraca iz izbornog tijela. Tsjeard Buta i Džordž Frerks naglašavaju da „politike kojima se stvara veća osjetljivost prema rodnim pitanjima zahtijevaju detaljnu rodnu analizu kojom se pojašnjavaju uzajamni odnosi između rodnih pitanja, specifične konfliktne situacije i potencijalnog različitog uticaja koji bi spoljašnja intervencija imala na žene i muškarce.“[48] Na primjer, rodnom analizom se na površinu iznose različiti načini na koje su žene i muškarci izloženi seksualnom nasilju tokom oružanog sukoba ili se naglašavaju različite potrebe za integracijom mladića i djevojaka i dječaka i djevojčica koji su bili oteti ili prisiljeni da učestvuju u oružanim pokretima u Africi, Aziji i Južnoj Americi.

Jedan od primjera uspješnog ujedinjavanja snaga poslanica i poslanika na jačanju rodne ravnopravnosti jeste Pridružena parlamentarna grupa Velike Britanije o ženama, miru i bezbjednosti. Grupa za cilj ima djelotvornu primjenu Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a. Ovu grupu, koju predvodi član parlamenta iz Laburističke partije, Džoan Radok, čini šesnaest žena i šest muškaraca. Imajući u vidu prilično tradicionalan sastav britanskih komisija i odbora, uključujući one koji se bave pitanjima bezbjednosti, rodni sastav i fokus rada ove grupe se ističu. Nasuprot tome, u Zajedničkom britanskom parlamentarnom odboru za odbranu, od petnaest članova samo je jedna žena. Isto tako, samo jedna poslanica u parlamentu učestvuje u radu Odbora za odbranu koji je imenovan od strane Donjeg doma parlamenta.

su angažovane na analizi rodnog uticaja budžeta i politika koje ga podržavaju, a poslanici su rezultate ovih istraživanja koristili u svojim naporima da oblikuju raspravu o budžetu u parlamentu.[46]

Strategije za ravnomjernije budžetiranje i nabavke obuhvataju:

Rodno budžetiranje

- Sprovesti rodnu reviziju svih predloženih i postojećih budžeta kako bi se obezbijedila sredstava za rješavanje bezbjednosnih potreba žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka.
- Rodna pitanja uvrstiti u predložene budžete.

Rodna pitanja i nabavke za sistem odbrane

- Obezbijediti da su određena sredstva koja će se utrošiti na uniforme i opremu koja odgovara ženama, na posebne prostorije za žene i na zadovoljenje potreba žena vezanih za njihov reproduktivno zdravlje.
- Obezbijediti da se nacionalnim odredbama o trgovini oružjem zabrani trgovina sa režimima ili pojedincima koji čine RN.

5 Integracija rodnih pitanja u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti u specifičnim kontekstima

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

Ratom razorena društva se suočavaju sa specifičnim izazovima kada žele da se pozabave bezbjednosnim potrebama svog stanovništva. Poslanici mogu da imaju konstruktivnu ulogu u integraciji rodnih pitanja u odredbe koje se tiču bezbjednosti tokom mirovnih procesa, poput razoružanja, demobilizacije i reintegracija (RDR) i u mehanizmima tranzicijske pravde, a rodna pitanja se uzimaju u obzir i kada se rješavaju slučajevi postkonfliktnog nasilja i kriminala. Postkonfliktni konteksti, takođe, pružaju mogućnosti za povećanje broja poslanica u parlamentu kao dio političke i izborne reforme.

Osim bavljenja krivičnom djelima počinjenim za vrijeme rata, poslanici mogu da pokrenu inicijativu za rješavanje pitanja bezbjednosne sredine koja se javljaju nakon konflikta. Nasilje do koga dolazi nakon rata, bez obzira da li je počinjeno u javnoj ili privatnoj sferi, muči mnoge zemlje. Bezbjednosne probleme u društvu poslanici mogu da riješe putem reformisanja vojnih i policijskih snaga, sudstva i zatvora i putem donošenja zakonskih odredaba kojima se efikasnije tretiraju krivična djela.

Mirovni procesi

U idealnom slučaju, parlamenti imaju ulogu u sprječavanju sukoba ili stvaranju preventivne

bezbjednosti. Međutim, kada izbije sukob, parlamenti mogu da odigraju konstruktivnu ulogu u mirovnim pregovorima i mirovnim sporazumima koji iz njih proističu. Ovi mirovni sporazumi često služe kao okvir za reformu sektora bezbjednosti, te je stoga od suštinske važnosti da se integracija rodnih pitanja sprovede u ranom stadijumu reforme sektora bezbjednosti. Poslanici mogu da se direktno uključe u pregovarački proces i da stoga čine značajan forum preko koga se podiže svijest javnosti o zvaničnim i nezvaničnim mirovnim procesima koji se odvijaju u njihovoj državi.

Na primjer, poslanici mogu da se zalažu za pregovarački proces u kome će žene biti u potpunosti uključene. U slučajevima kada parlament i sam učestvuje za stolom za kojim se odvijaju mirovni pregovori, žene zakonodavci u tom slučaju treba da budu uključene u delegaciju datog parlamenta. Ravnomjerniji sastav pregovaračkih timova šalje važnu početnu poruku da će tokom pregovaračkog procesa biti uzeta u obzir rodna dimenzija sukoba i vjerovatnije je da će rodna perspektiva biti uključena u mirovne i bezbjednosne sporazume koji će proisteći iz ovih pregovora. Poslanici imaju značajnu prednost jer mogu da ne odobre sporazume koji nijesu zasnovani na rodno inkluzivnom i stoga legitimnom procesu. Parlament koji u svom radu naglašava rodnu dimenziju razrješanja sukoba podržava i postojeći međunarodni konsenzus o tome da svaki mirovni proces u kome „žene nijesu uključene u određivanju dnevnog reda, svim suštinskim pregovorima i sprovedbi, nema demokratskog legitimiteta“.[49]

Kada su žene isključene, postoji prirodna tendencija usredsrjeđivanja na muško iskustvo u vezi sa konfliktom i očekivanja muškaraca vezana za razrješenje sukoba, umjesto da se uzmu u obzir potrebe i muških i ženskih aktera i njihove pojedinačne pozicije u društvenoj strukturi.[50] Učešće žena obogaćuje ovaj proces jer postoji velika vjerovatnoća da će žene „dati drugačiji doprinos mirovnom procesu. U poređenju sa muškarcima, veća je vjerovatnoća da će upravo žene staviti rodna pitanja na dnevni red, uvrstiti iskustva ostalih učesnika u vezi sa sukobom i postaviti drugačije prioritete pri izgradnji mira i obnovi, kao i bolje premostiti političke razlike“.[51]

U zemljama koje su pogođene sukobom, neophodno je da parlament posveti posebnu pažnju fazi primjene mirovnih sporazuma. Mirovni sporazumi, a potom i izgradnja ustava, predstavljaju značajnu mogućnost za zemlje koje izlaze iz perioda sukoba da svoje političke sisteme transformišu tako da oni omogućavaju veću rodnu ravnopravnost. Parlament može da nadgleda zvanične mirovne pregovore i da uključi nezvanične inicijative koje dolaze iz civilnog društva.

Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija

Rješavanje nasilnih sukoba podrazumijeva razoružavanje i demobilizaciju borbenih snaga. U efikasnom procesu RDRa se prepoznaje da su žene i muškarci na različite načine pogođeni ratom i zadovoljavaju se potrebe muškaraca i žena bivših boraca, kao i žena i djece koji su se pridružili oružanim snagama i borbenim grupama. Poslanici, kao zagovornici sprovođenja rodno odgovornog procesa RDR-a, mogu imati konstruktivnu ulogu (vidi Odjeljak 6). Tokom procesa RDR-a često se previde potrebe žena i djevojaka koje su ili učestvovale ili su se pridružile vaninstitucionalnim oružanim snagama. U ostale rodne aspekte spadaju savjetodavne usluge, obrazovanje i djelotvorna reintegracija muškaraca koji su bivši borci, kako bi se umanjio rizik od toga da oni po okončanju sukoba počine nasilje u porodici ili neki drugi oblik nasilja.

Restrukturiranje sektora bezbjednosti po okončanju sukoba predstavlja značajnu mogućnost za parlament da formira reprezentativne bezbjednosne snage. Odmah nakon sukoba, države poput El Salvadora, Gvatemale, Mozambika i Liberije su bivše borce uključile u postojeće policijske i vojne snage. Podaci o demobilizaciji koje su iz zemalja širom svijeta prikupili učesnici mirovnih misija UN-a pokazuju da žene čine oko 30% boraca u mnogim pobunjeničkim snagama. Stoga već postoji raspoloživi broj kandidata za zapošljavanje, što omogućava transformaciju tradicionalnih policijskih i vojnih snaga ka postizanju njihovog bolje uravnoteženog rodnog sastava.

Vidi Priručnik o reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima

Tranzicijska pravda

Poslanici imaju značajnu ulogu u uključivanju rodnih pitanja u sprovođenje tranzicijske pravde. Kako bi društveno restrukturiranje bilo uspješno, neophodno je da javnost prepozna koja su to krivična djela počinjena tokom sukoba, uključujući krivična djela počinjena na rodnoj osnovi. Premda žene uglavnom imaju najviše koristi od inicijativa za sprovođenje rodne pravde,

Odjeljak 6 | Transformacija procesa RDR-a: uloga parlamenata[52]

Zakonodavna i nadzorna funkcija parlamenata im omogućava da imaju značajnu institucionalnu ulogu u garantovanju adekvatnog i pravovremenog razmatranja rodnih pitanja u okviru procesa RDR-a. Poslanici mogu da obezbijede da se od samog početka ovog procesa u obzir uzmu potrebe i žena i muškaraca boraca. Treba posebnu pažnju posvetiti procesu razoružavanja kako bi on, sam po sebi, bio rodno osjetljiv. U Ugandi, parlament je preuzeo aktivnu ulogu posjećujući kampove za demobilizaciju kako bi ispitao uslove u kojima borave muškarci i žene borci. Nakon ovoga, od vlade je zahtijevao da preduzme adekvatnu akciju. U Južnoj Americi, zakonodavci u Kolumbiji se sve više interesuju za pitanja demobilizacije sa kojima se suočava izborno tijelo. Kako bi preuzeli konstruktivnu ulogu u demobilizaciji bivših boraca, poslanici moraju da shvate složenost uloga koje su žene i muškarci imali u ratu, kao i njihove rodne mirnodopske potrebe.

sagledavanjem situacije kroz rodnu prizmu se bolje prepoznaju muškarci koji su žrtve nasilja. Zakonodavna i nadzorna funkcija parlamenta, uz njegovu budžetsku odgovornost, poslanicima daje mogućnost da se bave pitanjima pravde u poslijeratnom periodu. U parlamentima može da se vodi javna rasprava o pitanjima koja dovode do podjela u postkonfliktnom periodu i oni mogu da odigraju vodeću ulogu u promovisanju tolerancije.[53]

Parlamenti su, takođe, odgovorni za osnivanje tijela za utvrđivanja činjeničnog stanja, poput komisija za istinu, koji bilježe krivična djela počinjena tokom sukoba. Parlamenti, takođe, učestvuju u osnivanju specijalnih sudova koji krivično gone počinioce ovih djela. Parlamenti mogu da zahtijevaju da u ovim tijelima postoji ravnomjeran rodni sastav i da na postupke i politiku koju primjenjuju ova tijela utiče rodna perspektiva. Parlamenti imaju značajnu kontrolu nad radom ovih komisija, jer oni sami donose propise kojima se reguliše njihov rad, učestvuju u imenovanju pojedinačnih povjerenika, dodjeljuju im operativna sredstva i vrše nadzor nad primjenom rezultata istraživanja koje komisija sprovodi.[54]

Tokom proteklih trideset godina, osnovano je više od dvadeset komisija za utvrđivanje istine i činjeničnog stanja na nacionalnom i međunarodnom nivou, sa zadatkom da ispitaju kršenje ljudskih prava do koga je došlo tokom sukoba.[55] Žene su bile na čelu dvaju ovih komisija, Međunarodne istraživačke komisije UN-a, koja je ispitivala kršenje međunarodnog humanitarnog prava u Istočnom Timoru, i Komisije iz Šri Lanke za zapadne i južne pokrajine.[56]

Parlamenti, takođe, mogu da obezbijede jednak pristup postupcima koji se odvijaju pred komisijama za istinu i pomirenje na način što će biti osjetljivi prema specifičnim potrebama muškaraca i žena žrtava (vidi Odjeljak 7). Na primjer, zakonodavci mogu da insistiraju na posvećivanju određenih ročišta isključivo za saslušanje svjedočenja žena žrtava ili na tome da jedno poglavlje izvještaja komisije bude posvećeno isključivo RN-u. U poređenju sa muškarcima žrtvama, veća je mogućnost da će žene žrtve imati manje pristupa institucijama pravosuđa i pravosudnim procesima jer su često u ekonomski podređenom položaju i imaju veće obaveze prema porodici i domaćinstvu, čime se ograničava njihovo kretanje.[61] Parlamenti mogu, takođe, da na nacionalni dnevni red stave pitanje davanja nadoknade žrtvama, što je uspjelo da uradi zakonodavstvo u Obali Slonovače, onda kada izvršna vlast u tome nije bila uspješna.[62] Grupa zakonodavaca je preuzela na sebe ulogu advokata žrtava i lobirali su kod parlamenta da on odreaguje. Šeme po kojima se daje nadoknada trebaju, takođe, da budu osmišljene na rodno osjetljiv način, da se njima pravi razlika između onog zlostavljanja koje je počinjene nad muškarcima i onog počinjenog nad ženama tokom sukoba, kao i da se uzmu u obzir različite potrebe muškaraca i žena za odštetom.

Vidi Priručnik o reformi pravosuđa i rodnim pitanjama

Nasilje i kriminal u postkonfliktnom periodu

Premda su krivična djela počinjena na rodnoj osnovi, do koje je došlo tokom rata, prepoznata kao ratni zločini, malo pažnje je posvećeno načinu na koji okolnosti koje se tiču sukoba utiču na nastavak nasilja kod kuće, nakon prestanka neprijateljstava.[63] Bolje razumijevanje rodnih pitanja može poslanicima da pomogne da bolje razumiju i više cijene značaj rješavanja slučajeva nasilja u porodici i postkonfliktnog stresa koje proživljavaju i muškarci i žene bivši borci kao i raseljena lica. Istraživanjima UN-a je pokazano da je došlo do dramatičnog povećanja nasilja u porodici u oblastima koje su pogođene sukobima, koje je još više povećano raspoloživošću oružja, nasiljem koje su muški članovi porodice proživjeli ili počinili, nedostatkom posla, skloništa ili osnovnih usluga. Posebno ranjiva grupa po ovom pitanju su raseljena lica.[64]

Kao primjer transformacije ratnog nasilja u kriminalni talas koji utiče na javnu i privatnu sferu života može da posluži Centralna Amerika u postkonfliktnom periodu.[65] Premda je početkom mirovnih sporazuma utihnulo političko nasilje, došlo je do porasta krivičnog nasilja. Žene su postale žrtve u sve većem broju. U Gvatemali je registrovano da su ubijene 383 žene tokom 2003. godine, što predstavlja povećanje od 135% u odnosu na 2002. godinu. Tokom 2004. godine ubijeno je 527 žena. Tokom prvih osam mjeseci 2005. godine, ukupan broj mrtvih je iznosio 427, što predstavlja dokaz da je

Odjeljak 7 | Komisija za istinu i pomirenje u Južnoj Africi: integracija rodnih pitanja

Iskustvo iz Južne Afrike je primjer uspješnog uključivanja parlamenta u integraciju rodne dimenzije pri osnivanju Komisije za istinu i pomirenje. Članovi parlamenta Južne Afrike, koji su predstavnici političkih partija te zemlje, zajedno sa vođama organizacija civilnog društva, su osnovali izbornu komisiju koja je imala ključnu ulogu u određivanju sastava Komisije za istinu i pomirenje. Na osnovu 300 nominacija do kojih se došlo tokom javnog procesa, izborna komisija je napravila listu od 25 kandidata koji su ušli u najuži izbor.[57] Predsjednik Nelson Mendela je sa liste izabrao 15 povjerenika. Jednu trećinu njih su činile žene.[58] Ova kvota odražava posvećenost Afričkog nacionalnog kongresa da jednu trećinu odlučujućih pozicija opredijeli za žene. Posvećenost jačanju rodne ravnopravnosti je prešla u bolje unaprijeđenu rodnu ravnotežu u parlamentu gdje su žene držale oko 33% mjesta do 2006.godine.

Uprkos značajnom učešću žena u komisiji, izvšena je detaljna istragu kada su organizacije žena prijavile da su muškarci imali privilegovan pristup i da su iskustva žena bila zanemarena i marginalizovana. Žene nijesu bile voljne da raspravljaju o silovanju i ostalim slučajevima seksualnog nasilja sa muškim članovima komisije. Pokret žena je uspješno postavio rodna pitanja na dnevni red komisije.[59] U svojim naporima da budu osjetljiviji na potrebe žena, svi članovi komisije su prošli obuku o rodnim pitanjima, a održano je i nekoliko specijalnih ženskih zasijedanja.[60]

stopa ubistava nastavila da raste.[66] Premda nasilje nad ženama predstavlja samo dio opšteg kriminalnog talasa koji je pogodio zemlju, stopa ubistava žena prevazilazi ovakvu stopu kod muškaraca.

Premda žene u velikoj mjeri trpe u uslovima postkonfliktnog nasilja, važno je imati na umu činjenicu da nasilje koje preovladava u ratom razorenim društvima u mnogo većem broju pogađa muškarce. U Kolumbiji, na primjer, kod jedne četvrtine umrlih muškaraca uzrok smri se pripisuje nasilju, kao i za 60 % umrlih muškraca starosti između 15 i 44 godine.[67] Četiri puta je veća mogućnost da će muškarci u Kolumbiji umrijeti nasilnom smrću nego što će se to desiti ženama.[68] Uopšteno gledano, muškarci čine ogromnu većinu žrtava oružanog nasilja i nasilja počinjenog od strane uličnih bandi, dok su istovremeno i glavni počinioci nasilja.

Poslanici u Centralnoj Americi i ostalim djelovima svijeta sve su više zabrinuti zbog krijumčarenja malokalibarskog naoružanja, koje se koristi u većini ovih ubistava. Nedavno su članovi Kongresa u Gvatemali naručili izradu studije o sve većem broju ubistava žena u Gvatemali. Ova studija je predstavljena na velikom broju javnih foruma, čime je naglašen problem oružanog nasilja koje su počinili muškarci i toga ko su žrtve tog nasilja.

Reprezentativni parlamenti

U postkonfliktnom kontekstu, takođe, postoji mogućnost za transformaciju samog parlamenta. Parlament zakonodavnim organima daje priliku da izmijene sopstveni sastav i da postanu istinski reprezentativni organi (vidi Tabelu 3). Transformacija parlamenta ka ravnomjernijem rodnom sastavu predstavlja značajan pokazatelj da se rodnoj ravnopravnosti daje prioritet u procesu društvenog restrukturiranja.

Usredsrđivanje na međunarodnom nivou na veće uloge žena u političkom odlučivanju je poslužilo kao podsticaj vladama u društvima zahvaćenim sukobima da unaprijede rodnu ravnotežu u svojim parlamentima. Ovo se, uopšteno rečeno, postiže uz pomoć postavljenih zakonodavnih i ustavnih kvota. Avganistan i Irak su primjeri država koje su u proteklom periodu bile najuspješnije u primjeni ustavnih kvota (vidi Odjeljak 8).

Tabela 3 Pokretanje promjena po okončanju rata: Rodna struktura parlamenata u postkonfliktnom periodu[69]

Država	% žena	% muškaraca
Ruanda (2003)	48.8	52.2
Mozambik (2004)	34.8	65.2
Južna Afrika (2004)	32.8	67.2
Burundi (2005)	30.5	69.5
Uganda (2006)	29.8	70.2
Istočni Timor (2007)	27.7	72.3
Avganistan (2007)	27.3	72.7
Irak (2005)	25.5	74.5

5.2 Razvijene zemlje

Parlamenti u razvijenim društvima se suočavaju sa velikim brojem istih izazova na domaćem terenu, koji se tiču reforme sektora bezbjednosti, kao i njihove kolege u zemljama u razvoju, mada iz drugačije pozicije. Na primjer, evropski i sjeverno američki parlamenti treba da svoje nadležnosti potvrde nadzorom mirovnih misija ili vojnih intervencija. Neki od primjera u najskorijem periodu su NATO misija u Avganistanu i na Balkanu, vojna intervencija u Iraku pod vođstvom SAD-a ili humanitarna intervencija na Haitiju pod vođstvom UN-a. Međunarodni i regionalni sporazumi o bezbjednosnoj saradnji predstavljaju izazov pred djelotvornim nadzorom koji vrši parlament. U svakom od ovih slučajeva, parlamenti moraju da obezbijede da se bezbjednosna politika primjenjuje na način koji je u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom i principima.[71] Međunarodni podzakonski akti – naročito Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a - nalažu obavezno poštovanje rodnih pitanja u svim mirovnim i bezbjednosnim operacijama, te su stoga od posebne važnosti.

Nekoliko država je Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti iskoristilo kao značajnu polaznu tačku za ostvarivanje reforme i na osnovu nje su razvile nacionalne akcione planove kojima će se ona sprovesti u djelo, ili se nalaze

Odjeljak 8 Primjena ustavnih kvota: reforme u Avganistanu i Iraku[70]

Avganistan se od države u kojoj su prava žena bila izuzetno ograničena razvio u državu koja pravno garantuje rodnu ravnopravnost. Kada je u pitanju zastupljenost u politici, novim ustavom se garantuje zvanično uključivanje žena u procese političkog odlučivanja. Članom 83 se kaže da najmanje dvije kandidatkinje iz svake regije treba da budu izabrane u parlament. Ova ustavna odredba je uspješno primijenjena. Na izborima održanim u septembru 2005. godine je izabrano 69 žena koje čine oko 27% od ukupnog broja od 249 članova Volesi Jirga.

Slično ovom, novim ustavom u Iraku, koji je ratifikovan u oktobru 2005. godine, se ženama garantuje jedna četvrtima od ukupno 275 poslaničkih mjesta u parlamentu. U Iraku je, takođe, primijenjena ustavna kvota. Nakon izbora održanih u decembru 2005. godine, žene su činile jednu četvrtinu članova Nacionalnog savjeta parlamentarnih predstavnika. Ova dva rezultata izbora su od posebne važnosti u regionu gdje su žene i dalje nedovoljno zastupljene u procesu političkog odlučivanja, a u nekim slučajevima čak ne uživaju ni puna prava na državljanstvo.

u procesu donošenja ovih nacionalnih planova. U većini slučajeva, ovi planovi se odnose na integraciju rodnih pitanja u sektor bezbjednosti date države, te na rodni aspekt mirovnih misija i obnovu nakon konflikta (u nekim slučajevima njima je obuhvaćena i reforma sektora bezbjednosti). Austrija, Danska, Norveška, Švedska, Švajcarska i Velika Britanija su u potpunosti razvile Akcione planove za primjenu Rezolucije 1325, a Kanada je u procesu izrade ovakvog Akcionog plana.

Akcioni plan u Švedskoj, čija je izrada započeta 2006. godine, se u najvećoj mjeri usredsrjeđuje na mirovne operacije. Planom se oružanim snagama nalaže da „sprovedu svjesne napore na povećanju broja žena regruta i oficira koje mogu da učestvuju u mirovnim operacijama“ i stvaraju se projekti poput ‚Dženderfors' kojima se donose mjere za „integraciju rodne perspektive u međunarodne operacije“. Na sličan način je i Nacionalni policijski odbor „učinio posebne napore na povećanju broja žena u švedskim kontigentima koji učestvuju u mirovnim operacijama“.[72] Osim ovoga, svi članovi mirovnih operacija treba da prođu rodnu obuku.

Poslanici dijele odgovornost za izradu nacionalnih akcionih planova. Naporima na izradi kanadskog plana je naglašen značaj podrške koju pružaju poslanici razvoju plana, koji su od Stalne komisije za vanjske poslove i međunarodnu trgovinu i od parlamentarnog kluba žena tražili da „se zauzmu za razvoj ovog plana, kao i da učestvuju u njegovoj primjeni“.[73]

6 Ključne preporuke za poslanike

1. Podržati potpisivanje, ratifikaciju i primjenu **međunarodnih i regionalnih ugovora i konvencija** koje obavezuju na uključivanje rodnih pitanja u reformu sektora bezbjednosti, kao što je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).

2. **Povećati zastupljenost poslanica u parlamentu** primjenom kvota, reformom izbornog sistema i podrškom izgradnje kapaciteta među ženama kandidatima.

3. Povećati zastupljenost **poslanica u odborima za odbranu i bezbjednost**, što podrazumijeva usvajanje zakona o jednakoj zastupljenosti žena i muškaraca ili uvođenje sistema kvota u parlamentarnim odborima.

4. **Izgraditi rodne kapacitete poslanika i poslanica**, posebno članova Odbora za odbranu i bezbjednost, putem kratkih predavanja, obuke i ostalih incijativa za podizanje svijesti o rodnim pitanjima.

5. **Uključiti civilno društvo**, sa posebnim naglaskom na organizacije žena, u proces odlučivanja o sistemu bezbjednosti putem opštih konsultacija, javnih rasprava i ostalih formalnih i neformalnih mehanizama.

6. Osnovati parlamentarni **klub za rodna pitanja** u kojem će učestvovati i žene i muškarci, kako bi podigli svijest svih o rodnim pitanjima i podržali rodno odgovorno budžetiranje i zakonodavstvo.

7. Uvesti i ojačati **inicijative za određivanje rodnog budžeta** i sprovesti **procjenu rodnog uticaja** bezbjednosne politike.

8. Naručiti i zatražiti **razvrstavanje podataka po polu** koji se tiču integracije rodnih pitanja i rodnog sastava institucija sektora bezbjednosti, kako bi kreatori politike mogli da donesu odluke zasnovane na adekvatnim informacijama i podacima.

9. Nadgledati stacioniranje snaga i sprovedbu **mirovnih misija,** kako bi žene bile u adekvatnom broju zastupljene u mirovnim snagama i kako bi se preduzele inicijative za sprječavanje seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, kao i izgradili kapaciteti članova mirovnih misija da u svoj rad uvrste rodna pitanja.

U zemljama u postkonfliktnom periodu treba posebno:

10. Iskoristiti parlament kao forum za integraciju rodnih pitanja i omogućavanje učešća žena u **mirovnim procesima**.

11. Zahtijevati puno uključivanje žena i uključivanje rodnih pitanja u rad **komisija za istinu, specijalnih sudova i programa za odštetu**, uključujući putem zakonodavnih odredaba kojima se podržava osnivanje ovih tijela.

12. Reformisati **pravosudni sistem** kako bi se on na djelotvorniji način borio protiv rodnog nasilja.

7 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

Association of European Parliamentarians for Africa - http://www.awepa.org

I Know Politics - http://www.iknowpolitics.org

Initiative for Inclusive Security - http://www.womenwagingpeace.net

International Development Research Center (Međunarodni centar za istraživanje razvoja) - http://www.idrc.ca

International Institute for Democracy and Electoral Assistance - http://www.idea.int

Inter-Parliamentary Union (Interparlamentarna unija) - http://www.ipu.org

UNDP, 'In focus: Parliaments and Gender Mainstreaming' - http://www.undp.org.vn/projects/vie02007/in_focus/gender.htm

UNIFEM - http://www.unifem.org/www/genderbudgets/work/html

Vodiči za praktičnu upotrebu i priručnici

Byanyima, W. i Wehner, J., ***Parliament, the Budget and Gender (Parlament, budžet i rod)***, Priručnik IPU-a, 2004. http://www.ipu.org/PDF/publications/budget_en.pdf

Born, H., Fluri, P. i Johnson, A. ur., ***Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, mechanisms and practices (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: principi, mehanizmi i praksa)***, DCAF i IPU, 2003. http://dcaf.dev.isn.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=25289&nav1=4

Freeman, M., ***Making Reconciliation Work: the Role of Parliaments (Kako da uspije pomirenje: uloga parlamenata)***, Priručnik IPU-a, 2005. http://www.ipu.org/PDF/publications/reconciliation_en.pdf

Članci i izvještaji dostupni na internetu

Luciak, I.A., ***Conflict and a Gendered Parliamentary Response (Konflikt i rodni odgovor parlamenta)***, april 2006. http://www.parlcpr.undp.org/docs/conference/Luciak.pdf

O'Brien, M., ***Report on Wilton Park Conference WP784: Promoting Good Governance and Development in Conflict-Countries: The Role of Parliament and Government (Izvještaj o Vilton Park konferenciji WP784: Promocija dobre uprave i razvoja u zemljama u konfliktu: Uloga parlamenta i vlade)***, 2005. http://www.iraqitradeunions.org/archives/cat_activities_abroad.html

Knjige i ostala izdanja dostupna na internetu

IPU/Institute for Democracy and Electoral Assistance, ***Making Reconciliation Work: The Role of Parliaments (Kako da uspije pomirenje: uloga parlamenata)***, 2005.

Anderlini, S.N., ***Women at the Peace Table: Making a Difference (Žene za mirovnim pregovaračkim stolom: kako doprinijeti ovom procesu)***, Njujork: UNIFEM, 2000.

World Bank Institute and Commonwealth Parliamentary Association, ***Parliaments as Peacebuilders. The Role of Parliaments in Conflict-Affected Countries (Parlamenti kao graditelji mira. Uloga parlamenata u zemljama pogođenim sukobima)***. The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2005

FUSNOTE

[1] Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) i Interparlamentarna unija (IPU), *Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices, (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: principi, mehanizmi i praksa),* (DCAF i IPU: Ženeva), 2003, str. 22.

[2] DCAF i IPU, 'Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices',*(Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: principi, mehanizmi i praksa),* (DCAF i IPU: Ženeva), 2003.

[3] Saalfeld, T., 'Members of Parliament and Governments in Western Europe: Agency Relations and Problems of Oversight', („Članovi parlamenta i vlade Zapadne Evrope: odnosi među agencijama i problemi nadzora"), *European Journal of Political Research* 37 (2000.), str. 372.

[4] Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih nacija. Izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the United Nations system,* (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih tijela u sistemu Ujedinjenih nacija: Integracija rodnih perspektiva u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija), 12. juni 1997.

[5] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., *Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women, (Pregovaranje o prelasku na demokratiju i reformisanju sektora bezbjednosti: Ključni doprinos žena Južne Afrike),* (Initiative for Inclusive Security, Vašington), 2004, str.17-18; 23-25.

[6] Werczberger, R., 'The Advancement of the Status of Women in Israel', (Unaprjeđenje položaja žena u Izraelu"), 2001. http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/women2001.html

[7] Za ovu stavku, pogledajte nedavni izvještaj Odjeljenja UN-a za mirovne operacije. Za priznavanje na nacionalnom nivou, pogledajte „Akcioni plan švedske Vlade za primjenu Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti".

[8] IPU, od 31. avg. 2007. http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm

[9] Luciak, I., *Conflict and a Gendered Parliamentary Response*, *(Sukob i rodni odgovor parlamenta),* str.39; AWEPA, *The Role of Parliaments in Conflict Management and Peacebuilding*, *(Uloga parlamenta u upravljanju sukobom i izgradnji mira),* sept. 2006, str.66; Powley, E., *Rwanda: The Impact of Women Legislators on Policy Outcomes Affecting Children and Families*, *(Ruanda: Uticaj žena zakonodavaca na rezultate politika koje utiču na djecu i porodice),* UNICEF, dec. 2006, str.11.

[10] *Izvještaj procjene integracije rodnih pitanja i strategija jačanja položaja žena u Ruandi,* 2,-12, sept. 2002., (UNIFEM, Njujork) 2003, citiran u Anderlini, S.N. i El-Bushra, J. u 'Post-Conflict Reconstruction' („Postkonfliktna obnova") u *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action (Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Set priručnika za zagovaranje i akciju),* International Alert and Initiative for Inclusive Security, 2004, str.64.

[11] DCAF i IPU, *Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices*, *(Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: principi, mehanizmi i praksa),* (DCAF i IPU: Ženeva), 2003, str.130.

[12] IPU, 'The Participation of Women and Men in Decision-Making: The Parliamentary Dimension', („Učešće žena i muškaraca u odlučivanju_ parlamentarna dimenzija), Izvještaj o situaciji, *sastanak ekspertne grupe po pitanjima „Jednakog učešća žena i muškaraca u procesima odlučivanja, s posebnim osvrtom na političko učešće i vođstvo",* Adis Abeba, Etiopija, 24.-27. okt. 2005., str.6.

[13] IPU/UNDP/Institut Svjetske banke/UNIFEM, *Parliament, the Budget and Gender, (Parlament, budžet i rod)* str. 69.

[14] Savjet Evrope, *Gender Budgeting (Rodno budžetiranje)* (Council of Europe: Strazburg), 2005, str. 28-36.

[15] IPU, 'The Participation of Women and Men in Decision-Making: The Parliamentary Dimension', („Učešće žena i muškaraca u odlučivanju_ parlamentarna dimenzija), str.2.

[16] IPU, avg. 2007.

[17] IPU izvještaj objavljen u IPU i DCAF, *Parliamentary Oversight of the Security Sector, (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti),* 1997, str. 46.

[18] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., 'Security Sector Reform', *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action, (*„Reforma sektora bezbjednosti", *Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Set priručnika za zagovaranje i akciju),* International Alert and Women Waging Peace, 2004, str.35-36.

[19] Melander, E., 'Gender Equality and Intrastate Armed Conflict', („Rodna ravnopravnost i unutardržavni oružani sukob"), *International Studies Quarterly*, 49.4 (2005.), str.706.

[20] O'Brien, M., 'Parliaments as Peacebuilders: The Role of Parliaments in Conflict-Affected Countries' („Parlamenti kao graditelji mira: Uloga parlamenata u sukobom pogođenim zemljama"), radni dokumenti*, Izdanja o savremenim pitanjima u parlamentarnom razvoju*, World Bank Institute and Commonwealth Parliamentary Association, (World Bank: Vašington), 2005, str.1.

[21] UNDP/IPU, 'Global Study Group Meeting: Strengthening the Role of Parliaments in Conflict and Post-Conflict Situations, Final Draft Report' („Sastanak radne grupe na globalnom nivou: Jačanje uloge parlamenata u toku sukoba i u postkonfliktnim situacijama, finalni nacrt izvještaja"), (IPU*: Ženeva*), 20-22. jul 2005., str.14.

[22] UNDP/IPU, 'Global Study Group Meeting: Strengthening the Role of Parliaments in Conflict and Post-Conflict Situations, Final Draft Report', („Sastanak radne grupe na globalnom nivou: Jačanje uloge parlamenata u toku sukoba i u postkonfliktnim situacijama, finalni nacrt izvještaja"), (IPU: Ženeva), 20-22. jul 2005., str.12.

[23] Van Brabant, K., 'Strengthening Parliaments in Conflict and Post-Conflict Situations: Drawing on Select Experiences from Africa' („Jačanje parlamenata u toku sukoba i u postkonfliktnim situacijama: učenje na odabranim iskustvima iz Afrike"), *nacrt pripremljen za UNDP/UPI Sastanak radne grupe na globalnom nivou: Jačanje uloge parlamenata u toku sukoba i u postkonfliktnim situacijama*, Ženeva, 20-22. jul 2005. (neobjavljeno), str.24.

[24] Human Rights Watch, 'Struggling To Survive: Barriers to Justice for Rape Victims in Rwanda' („Borba za opstanak: prepreke pravdi za žrtve silovanja u Ruandi"), *Human Rights Watch Reports* 16:10(A)(2004). http://hrw.org/reports/2004/rwanda0904/rwanda0904.pdf

[25] Novović S. i Petrović, D., '*Women in Policing' („Žene u policiji"),* (Republic of Serbia Ministry of Interior Police College: Beograd), april, 2006, str.35.

[26] Potter, A., *We the Women: Why Conflict Mediation is Not Just a Job for Men (Mi žene: Zašto konfliktna medijacija nije posao samo za muškarce),* (Centre for Human Dialogue: Ženeva), 2005, str.16.

[27] Lithander A. et al., *Engendering the Peace Process: A Gender Approach to Dayton and Beyond (Orodnjavanje mirovnih procesa: rodni pristup Dejtonu i nakon njega),* (Kvinna till Kvinna Foundation: Štokholm), 2001, citirali Bouta, T. i Frerks, G. u *Women's Role in Conflict Prevention, Conflict Resolution and Post-Conflict Reconstruction: Literature Review and Institutional Analysis (Uloga žena u sprječavanju sukoba, rješavanju sukoba i postkonfliktnoj obnovi: pregled literature i institucionalna analiza),* (Netherlands Institute of International Relations – Clingendael Conflict Research Unit: Hag), 2002, str. 45. Važno je napomenuti da do integracija žena u policijske snage u poslijeratnim kontekstima može da dođe uslijed pritiska međunarodne zajednice. Na Kosovu, na primjer, OEBS je naložio obavezno uključivanje žena i pripadnika etničkih manjina u policijsku službu (za ovu primjedbu je zaslužna Rita Taforn).

[28] Burke, E., Klot, J. i Ikaweba, B., *Engendering Peace: Reflections on the Burundi Peace Process (Orodnjavanje mira: osvrti na mirovni proces u Burundiju)*, African Women for Peace Series (UNIFEM: Najrobi), 2001, Dodatak 1.

[29] Moser, C. i Clark, F.C.,'The Gendered Continuum of Violence and Conflict: An Operational Framework', *Victims, Perpetrators or Actors? Gender, Armed Conflict and Political Violence* („Nastavak rodnog nasilja i konflikt: operativni okvir", *Žrtve, počinioci ili učesnici? Rod, oružani sukob i političko nasilje)*, (Zed Books: London i Njujork), 2001, str.30.

[30] Bouta, Frerks i Bannon, str.34.

[31] Bouta, Frerks i Bannon, str.47.

[32] Human Rights Watch, 'Struggling To Survive: Barriers to Justice for Rape Victims in Rwanda' („Borba za opstanak: prepreke pravdi za žrtve silovanja u Ruandi"), *Supra,* str.32.

[33] Dahlerup, D. i Freidenvall, L., 'Quotas as a *fast track* to equal representation for women' („Kvote kao *prečica* do jednake zastupljenosti za žene"), *International Feminist Journal of Politics* 7.1 (2005), str.26.
[34] UNRISD (2005); IPU, 'Women in National Parliaments' („Žene u nacionalnim parlamentima"), 31. avg. 2007; IDEA, Podaci o zemlji, 2007.
[35] Saopštenje za medije Isha L'Isha-e, „Parlament/Kneset odobrio novi propis koji nalaže uključivanje žena u pregovore i politiku o miru i bezbjednosti", 21. juli 2005. http://www.peacewomen.org/news/Israel- OPT/July05/Knesset.html
[36] McGrew, L., Frieson, K. i Chan, S., *Good Governance from the Ground Up: Women's Roles in Post Conflict Cambodia (Dobra uprava odozdo na gore: uloge žena u postkonfliktnoj Kambodži),* Vašington: citirano u Powley, E. i Anderlini, S.N. 'Democracy and Governance' („Demokratija i uprava") u *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action (Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Set priručnika za zagovaranje i akciju),* International Alert and Initiative for Inclusive Security, 2004, str.36.
[37] Savjet Evrope, *Gender Budgeting (Rodno budžetiranje),* (Council of Europe: Strazburg), 2005, str.10.
[38] DCAF i IPU, *Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednost: principi, mehanizmi i prakse)*, (DCAF i IPU: Ženeva), 2003, str.130.
[39] IPU/UNDP/Institut Svjetske banke/UNIFEM, *Parliament, the Budget and Gender (Parlament, budžet i rod),* (IPU: Ženeva), 2004, str.61.
[40] Savjet Evrope, *Gender Budgeting (Rodno budžetiranje),* (Council of Europe: Strazburg), 2005, str.14.
[41] Byanyima, W.,'Politics, Good Governance and Gender: Gender Budgeting Experiences in Three African Countries' („Dobra uprava i rod:isukstva u rodnom budžetiranju u tei afričke zemlje"), *Peti globalni forum o ponovnom osmišljavanju vlade: „Inovacija i kvalitet u vladi 21. vijeka",* Meksiko Siti 3.-7. nov. 2003, str.3.
[42] IPU/UNDP/Institut Svjetske banke/UNIFEM, *Parliament, the Budget and Gender (Parlament, budžet i rod)*, str.75.
[43] Savjet Evrope, *Gender Budgeting (Rodno budžetiranje),* (Council of Europe: Strazburg), 2005), str.17-18.
[44] IPU/UNDP/Institut Svjetske banke/UNIFEM, *Parliament, the Budget and Gender (Parlament, budžet i rod),* str.44.
[45] Reeves, H. i Watch, H., *Women's and Gender Budgets: An Annotated Resource List (Ženski i rodni budžeti: Izvori informacija sa bilješkama)*, Institute of Development Studies, (BRIDGE: Saseks), 1999, str.14.
[46] Byanyima, 'Politics, Good Governance and Gender' („Politika, dobra uprava i rod"), str.6-9; Istraživanje Svjetske banke, *Orodnjavanje razvoja*, 270; IPU/UNDP/Institut Svjetske banke/UNIFEM, *Parliament, the Budget and Gender (Parlament, budžet i rod)*, str. 28.
[47] Pankhurst, str.20.
[48] Bouta i Frerks, str.42.
[49] Odjeljenje UN-a za jačanje položaja žena, Izvještaj, *Sastanak ekspertne grupe o mirovnim sporazumima kao sredstvima za promovisanje rodne ravnopravnosti i obezbjeđivanje učešća žena. Okvir modela odredbi*, Otava, 10-13. nov. 2003., str.12.
[50] Odjeljenje UN-a za jačanje položaja žena, Izvještaj, *Sastanak ekspertne grupe o mirovnim sporazumima kao sredstvima za promovisanje rodne ravnopravnosti i obezbjeđivanje učešća žena. Okvir modela odredbi*, Otava, 10.-13. nov. 2003., str.8.
[51] Bouta, T., Frerks, G. i Bannon, I.,*Gender, Conflict, and Development (Ros, konflikt i razvoj),* (World Bank: Vašington), 2004, str.49.
[52] Kadaga, A., zamjenik predsjednika Parlamenta, lični intervju, Ženeva, 19. oktobar, 2005.
[53] IPU/IDEA, *Making Reconciliation Work: The Role of Parliaments (Učiniti pomirenje uspješnim: uloga parlamenta),*, 2005, str.10.
[54] Freeman, M., *Making Reconciliation Work: The Role of Parliament (Učiniti pomirenje uspješnim: uloga parlamenta), Priručnik za poslanike br. 10* (IPU/IDEA: Ženeva), *(*IPU/IDEA: Geneva), 2005, str.11.
[55] Freeman, M., *Making Reconciliation Work: The Role of Parliament, (Učiniti pomirenje uspješnim: uloga parlamenta), Priručnik za poslanike br. 10* (IPU/IDEA: Ženeva), 2005, str.11.
[56] Anderlini, S.M., Conaway, C.P. i Kays, L., 'Transitional Justice and Reconciliation', *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action* („Tranzicijska pravda i pomirenje", *Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Set priručnika za zagovaranje i akciju)*, (International Alert and Women Waging Peace: Vašington), 2004, str.9. http://www.womenwagingpeace.net/content/toolkit/chapters/Tra nsitional_Justice.pdf
[57] Freeman, M., *Making Reconciliation Work: The Role of Parliament (Učiniti pomirenje uspješnim: uloga parlamenta), Priručnik za poslanike br. 10* (IPU/IDEA: Ženeva), 2005, str.12.
[58] Anderlini, S.M., Conaway, C.P. i Kays, L., 'Transitional Justice and Reconciliation', *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action* („Tranzicijska pravda i pomirenje", *Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Set priručnika za zagovaranje i akciju)*, (International Alert and Women Waging Peace: Vašington), 2004, str.12. http://www.womenwagingpeace.net/content/toolkit/chapters Transitional_Justice.pdf
[59] Goldblatt, B. i Meintjes, S.,'South African Women Demand the Truth', *What Women Do in Wartime: Gender and Conflict in Africa* („Žene Južne Afrike zahtijevaju istinu*", Šta rade žene u ratnom periodu: rod i sukob u Africi),* ur. Turshen, M. i Twagiramariya, C., (Zed Books: Njujork), 1998, str.29.
[60] Pankhurst 21; Anderlini, S.N, Conaway, C.P. i Kays, L.,'Transitional Justice and Reconciliation', *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action* („Tranzicijska pravda i pomirenje", *Sveobuhvatna bezbjednost, održiv mir: Set priručnika za zagovaranje i akciju)*, (International Alert and Women Waging Peace: Vašington), 2004, str.6. http://www.womenwagingpeace.net/content/toolkit/chapters/Tra nsitional_Justice.pdf
[61] Bastick, M., 'Ensuring Women's Involvement in the Full Reconciliation Process' („Obezbijediti učešće žena u punom procesu pomirenja"), *Prezentacija na regionalnom seminaru o ulozi poslanika u nacionalnim procesima pomirenja u Africi,* Bujumbura, Burundi, 7.-9. nov. 2005, str.5.
[62] Akoun, L., član Parlamenta Obale Slonovače – lični intervju 19. okt. 2005.
[63] Strickland, R. i Duvvury, N., *Gender Equity and Peacebuilding: From Rhetoric to Reality (Rodna ravnopravnost i izgradnja mira: od retorike do stvarnosti),* (International Center for Research on Women: Vašington), 2003, str.7-8.
[64] Rehn, E. i Sirleaf, E.J., *Women, War, Peace (Žene, rat, mir),* (UNIFEM: Njujork), 2002, str.11, 13, 16.
[65] Ovaj pasus je zasnovan na Luciak, I., 'Joining Forces for Democratic Governance: Women's Alliance Building for Post-war Reconstruction in Central America' („Pridruživanje snagama za demokratsku upravu: Formiranje udruženja žena za poslijeratnu obnovu u Centralnoj Americi"), *Ekspertni izvještaj pripremljen za UNRISD-ovu desetogodišnju Pekinške konferencije o ženama, 2004. godine,* UN Research Institute for Social Development, 2004, str.30.
[66] Congreso de la República, Bancada de la Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca, *Feminicidio en Guatemala: Crimenes contra la humanidad* (URNG: Gvatamala Siti), 2005, str.54-56.
[67] Bouta, Frerks i Bannon, str.149.
[68] Correira, M., 'Gender', *Colombia: The Economic Foundation of Peace* („Rodna pitanja", *Kolumbija: Ekonomska osnova mira),* ur. Guigale, M. Lafourcade, 0. i Luff, C., (World Bank: Vašington), 2003, str.146, citirano u Bouta, Frerks i Bannon.
[69] IPU, Aug. 2007.
[70] IPU, 'Women in Politics' („Žene u politici"), http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm. Mosadiq, 'The New Afghan Constitution' („Novi ustav Avganistana").
[71] DCAF i IPU, *Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: principi, mehanizmi i prakse)*, (DCAF i IPU: Ženeva), 2003, str.27.
[72] „Akcioni plan švedske Vlade za primjenu Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti", str.3-4. http://www.osce.org/documents/odihr/2006/10/20979_en.pdf
[73] Foreign Affairs-Canada, 'Towards a Canadian National Action Plan to Implement Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security' („Rad na izradi kanadskog Nacionalnog akcionog plana za primjenu rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti"), *Treći godišnji simpozijum kanadskog Odbora za žene, mir i bezbjednost*, okt. 2005.

Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za parlamentarni nadzor?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u parlamentarni nadzor?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za parlamentarni nadzor

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Zbog čega su rodna pitanja bitna za parlamentarni nadzor?

Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: „Zakonodavno tijelo sprovodi parlamentarni nadzor tako što usvaja propise kojima se definiše i reguliše rad bezbjednosnih službi i njihova ovlašćenja i tako što prilagođava odgovarajuća izdvajanja iz budžeta. U ovakvu kontrolu može, takođe, da spada i osnivanje institucije parlamentarnog ombudsmana ili komisije koji na osnovu pritužbi javnosti mogu da p okrenu istragu.“[1]

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod” se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol” označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integrisanje rodnog pitanja u parlamentarni nadzor sektora bezbjednosti može pomoći u stvaranju odgovorne, djelotvorne i pravedne politike i institucija u sektoru bezbjednosti.

Sveobuhvatna bezbjednosna politika zasnovana na stvarnim potrebama

- Poslanici, kao izabrani predstavnici određenih izbornih jedinica, su odgovorni za uvršćavanje bezbjednosnih potreba žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka u kreiranje bezbjednosne politike. Na primjer, rodno nasilje (RN), uključujući trgovinu ljudima, nasilje počinjeno od strane intimnog partnera, seksualno zlostavljanje i nasilje nad homoseksualcima, je jedna od najvećih pretnji po bezbjednost ljudi širom svijeta.
- Procesi kreiranju politike kojima se obuhvata širok krug učesnika iz civilnog društva, uključujući organizacije žena, pomažu pri obezbjeđivanju javnog konsenzusa o prioritetima u sektoru bezbjednosti, te povećavaju odgovornost i legitimitet bezbjednosne politike, institucija sektora bezbjednosti i samog parlamenta.

Operativno djelotvorne institucije sektora bezbjednosti

- Parlamenti mogu preduzeti mjere na povećanju zastupljenosti žena u institucijama sektora bezbjednosti i na odgovarajućim položajima u vladi, što se pokazalo kao veoma korisno u operativnom smislu.
- Parlament ima ključnu ulogu u sprječavanju diskriminacije, seksualnog zlostavljanja i kršenja ljudskih prava, kao i u pozivanju institucija sektora bezbjednosti na odgovornost za njih.

Reprezentativno parlamentarno odlučivanje

- Ravnomjerniji broj poslanica i poslanika, uključujući njihovo učešće u odborima za odbranu i bezbjednost, može povećati legitimitet i nepristrasnost parlamenta. Na

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Izrada rodno odgovornih bezbjednosnih politika u Južnoj Africi u kojima svi imaju pravo učešća[3]

Lori Nejtan sa Univerziteta u Kejp Taunu je, 1996. godine, izradila nacrt Bijele knjige nacionalne odbrane Južne Afrike. Na prvi nacrt ovog dokumenta su u velikoj mjeri svoje komentare dale organizacije civilnog društva i pripadnici odbrambene industrije. Ovaj nacrt se usredsrjeđivao na bezbjednost ljudi i naglašavao potrebu za stvaranjem neseksističke institucionalne kulture, uključujući obavezu Ministarstva odbrane da prepozna i ukloni diskriminatorsku praksu i stavove koji su prisutni u oružanim snagama. Osim ovoga, njime se pozivalo na pozitivnu akciju i stvaranje programa za jednake mogućnosti, kao i na prepoznavanje prava žena da u vojsci služe u svim činovima i na svim pozicijama, uključujući tu i direktno učešće u borbi.

Bijelom knjigom se tražilo da se u okviru revizije odbrane naglase operativni detalji poput doktrine, sastava snaga, logistike, naoružanja, kadrova i opreme. Na insistiranje poslanica u parlamentu, Stalni zajednički parlamentarni odbor za odbranu je pozvao na nacionalne konsultacije, kao dio procesa revizije odbrane. Kako bi se omogućilo učešće javnosti, preduzet je veliki broj različitih mjera, uključujući upotrebu vojnih aviona i autobusa za prevoz vjerskih vođa i predstavnika zajednica, aktivista sektora NVO-ija i predstavnica organizacija žena na regionalne sastanke i radionice.

Organizacije žena koje uživaju podršku najširih slojeva društva su bile od suštinske važnosti za skretanje pažnje na prethodno ignorisana pitanja poput uticaja vojnih aktivnosti na životnu sredinu i seksualnog uznemiravanja žena od strane vojnog osoblja. Kako bi se riješila ova pitanja, u Sekretarijatu za odbranu su formirana dva pododbora. Na kraju, revizije odbrane u kojoj su učestvovale sve gore navedene zainteresovane strane je doprinijela postizanju nacionalnog konsenzusa o bezbjednosnim pitanjima i novim strukturama sektora bezbjednosti pružila javni legitimitet.

svjetskom nivou, u 2007. godini, 82,6% poslanika su bili muškarci.[2]

Ravnomjerno budžetiranje i upravljanje resursima

- Rodna analiza budžeta i upravljanje resursima mogu povećati transparentnost, odgovornost i pravednu raspodjelu sredstava za rješavanje bezbjednosnih potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu pnriručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u parlamentarni nadzor?

Posebni izazovi i mogućnosti koji se tiču parlamentarnog nadzora nad sektorom bezbjednosti se razlikuju od države do države, tako da date sugestije za integraciju rodnih pitanja treba prilagoditi specifičnom kontekstu zemlje:

Kreiranje inkluzivne bezbjednosne politike zasnovane na stvarnim potrebama

- **Proces koji obuhvata veći broj učesnika**
  - Treba primjeniti široke javne konsultacije o bezbjednosnoj politici, uključujući u njih i organizacije žena i muškaraca.
  - Treba uspostaviti mehanizme za javnu debatu, kao što su javne rasprave.
  - Pojedinačno poslanici treba da budu dostupni organizacijama žena iz gradske i seoske sredine kako bi saslušali njihove probleme vezane za bezbjednost.
- **Rodno osjetljive bezbjednosne politike**
  - Treba uključiti rodni sadržaj, kao što je rješavanje problema RN i promovisanje jednakog učešća muškaraca i žena u institucijama sektora bezbjednosti.
  - Treba koristiti rodno inkluzivan jezik („policijski službenici“) i rodno specifičan jezik („muško i žensko vojno osoblje“) tamo gdje treba.
  - Od stručnjaka za rodna pitanja treba zatražiti savjete pri izradi nacrta i reviziji bezbjednosne politike.
  - Treba formiranje grupe za rodna pitanja, koje bi obuhvatala i poslanice i poslanike, radi podizanja svijesti o rodnim pitanjima.
  - Treba sprovesti procjene rodnog uticaja predloženih i postojećih bezbjednosnih politika.
- **Rodna obuka za kreatore bezbjednosnih politika i njihovi mandati**
  - Treba obezbijediti da poslanici i službenici u parlamentu, posebno oni koji su uključeni u odbore za odbranu i bezbjednost, prođu obuku o rodnim i bezbjednosnim pitanjima.
  - Treba obezbijediti da odbori za odbranu i bezbjednost u svoj mandat uvrste rodna pitanja.

Jačanje djelotvornosti institucija u sektoru bezbjednosti

- **Inicijative kojima se unaprjeđuje zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalno napredovanje žena u okviru institucija sektora bezbjednosti**
  - Treba zatražiti određivanje specifičnih ciljeva za angažovanje i zadržavanje žena na poslu.
  - Treba promijeniti kadrovsku politiku i praksu kako bi se uspostavila veća ravnoteža između posla i privatnog života.
  - Treba zatražiti prikupljanje podataka o integraciji rodnih pitanja u institucijama sektora bezbjednosti i o rodnom sastavu tih institucija, razvrstanih po polu.
  - Treba zatražiti analizu o tome u kom broju žene kadeti napuštaju policijske i vojne akademije, kao i o stopi napuštanja u kasnijim fazama njihove karijere, i nadgledati inicijative za veće zadržavanje žena u ovom sektoru.
- **Obuka o rodnim pitanjima za osoblje sektora bezbjednosti**
  - Treba obezbijediti da svo osoblje sektora bezbjednosti prođe obuku o rodnim pitanjima.
- **Sveobuhvatno zakonodavstvo o RN**
  - Treba nadgledati ispunjavanje međunarodnih, regionalnih i nacionalnih obaveza o eliminaciji RN-a, uključujući i nadgledanje istih u okviru institucija

sektora bezbjednosti.

- Treba izraditi zakonske odredbe, politike i nacionalne akcione planove za eliminaciju RN-a, u kojima se naglašavaju specifične odgovornosti sistema za sprovođenje zakona, pravosudnog i kaznenog sistema.

- **Pozivanje institucija i osoblja sektora bezbjednosti na odgovornost za sprječavanje i odgovor na RN**
  - Treba obezbijediti jasne zakonske odredbe i pravila ponašanja koja definišu odgovornosti osoblja sektora bezbjednosti vezanih za interno sprječavanje i odgovor na kršenje ljudskih prava, uključujući i disciplinske procedure.
  - Treba nadgledati na koji se način primaju prijave, sprovodi istraga i određuje kazne za kršenje ljudskih prava počinjeno od strane osoblja sektora bezbjednosti.
  - Treba sprovesti istrage/istraživanje o prirodi i razmjerama u kojim su seksualno uznemiravanje i ostali oblici RN-a prisutni u institucijama sektora bezbjednosti.

- **Ombudsman**
  - Treba razmotriti mogućnost otvaranja pozicije, kao što je to na primjer ombudsman, sa posebnim ovlaštenjima za praćenje integracije rodnih pitanja u institucijama sektora odbrane i ostalim institucijama sektora bezbjednosti.
  - Treba obezbijediti da kancelarija ombudsmana ima odgovarajući mandat i stručno znanje o rodnim pitanjima kako bi ih rješavala, uključujući postojanje tima ili pojedinih stručnjaka za rodna pitanja u njoj.

Za povećanje zastupljenost žena i njihovo učešće u radu parlamenta, treba:

- Povećati zastupljenost žena u parlamentu
  - Treba primijeniti ustavne, zakonodavne ili dobrovoljne partijske kvote, reformisati izborni sistem i obezbjediti podršku i izgraditi kapacitete kandidatkinja.
  - Treba podići svijest predstavnika političkih partija i opšte javnosti o značaju zastupljenosti žena u politici.

- **Učiniti odbori za bezbjednost i odbranu rodno uravnoteženijim**
  - Treba usvojiti zakonodavstvo kojim se traži veće učešće poslanica u odborima za bezbjednost (vidi Odjeljak 2).
  - Treba razmotriti mogućnosti za određivanje strateških ciljeva ili kvota za učešće žena u svim odborima.

Odjeljak 2 | Izrael: jednaka zastupljenost pri odlučivanju o bezbjednosnim pitanjima[4]

U 2005. godini, Kneset, izraelski parlament, je usvojio amandman na propis o jednakoj zastupljenosti žena, iz 1956. godine, kojim se određuje uključivanje žena u timove za vođenje mirovnih pregovora i uspostavljanje domaće, vanjske i bezbjednosne politike. Dva člana parlamenta su pokrenula donošenje propisa u saradanji sa „Iša Liša“ organizacijom žena koja koja uživa podršku najširih slojeva društva. Kako bi zakon bio usvojen, formirana je ad hoc koalicija organizacija žena i mirovnih organizacija i pokrenuta je obimna lobistička i medijska kampanja.

Za promovisanje ravnomjernog budžetiranja i upravljanja resursima, treba:

- **Sprovesti rodno budžetiranje**
  - Treba sprovesti rodnu reviziju predloženih i postojećih budžeta kako bi se obezbijedila sredstva za rješavanje bezbjednosnih potreba žena, muškaraca, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica.
  - Rodna pitanja treba uvrstiti u predložene budžete.

- **Rodna pitanja i nabavka za odbranu**
  - Treba obezbijediti određena sredstva koja će se utrošiti na uniforme i opremu koja odgovara ženama, na posebne prostorije za žene i na zadovoljenje potreba žena vezanih za njihov reproduktivno zdravlje.
  - Treba obezbijediti da se u nacionalnim odredbama o trgovini oružjem zabrani trgovina sa režimima ili pojedincima koji čine RN.

U Priručniku 7 možete naći i:
- Primjere različitih oblika kvota za žene
- Praktične strategije za rješavanje problema RN-a
- Metode za rodno budžetiranje

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

U postkonfliktnim okruženjima, nadzorna uloga parlamenta je često dosta slaba. Međutim, parlamenti imaju priliku da odigraju konstruktivnu ulogu u omogučavanju integracije rodnih pitanja u proces ostvarivanja bezbjednosti i obnove institucija sektora bezbjednosti.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Uloga i ovlašćenja parlamenata mogu biti ozbiljno kompromitovani, posebno imajući u vidu nadzor nad institucijama sektora bezbjednosti, poput vojska.
- Budući da je sektor bezbjednosti izuzetno složena oblast, nemaju svi poslanici dovoljno znanja ili stručnosti za vršenje djelotvornog nadzora, posebno u postkonfliktnim kontekstima.
- Može se desiti da poslanici i institucije sektora bezbjednosti gledaju na organizacije civilnog društva kao na političke protivnike, te da stoga nisu voljni da sarađuju sa organizacijama žena.
- Može se desiti da učešće u politici i u bezbjednosnim snagama ima negativne konotacije usljed ranijeg nasilja i zloupotrebe ljudskih prava. Ovo može otežati veće učešće žena.
- Može se javiti otpor prema davanju značaja rodnim pitanjima, poput RN-a, onda kada se čini da ima većih prijetnji po bezbjednost.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Parlamenti se mogu zalagati za uključivanje žena (poput poslanica) u mirovne pregovore i u proces integracije rodnih pitanja u mirovne sporazume. Mirovni sporazumi često služe kao okvir za RSB.
- Nadzor nad procesima razoružavanja, demobilizacije i reintegracije može obezbijediti polaznu tačku za adekvatno zadovoljavanje bezbjednosnih potreba bivših boraca, i muškaraca i žena.
- Zakonodavna, nadzorna i budžetska ovlaštenja parlamenta mu omogućavaju da utiče na rodno osjetljivu reformu pravosudnog i kaznenog sistema.

Odjeljak 3 | Primjena ustavnih kvota: reforme u Avganistanu i Iraku[5]

Avganistan se od države u kojoj su prava žena bila izuzetno ograničena razvio u državu koja pravno garantuje rodnu ravnopravnost. Kada je u pitanju zastupljenost u politici, novim ustavom se garantuje zvanično uključivanje žena u procese političkog odlučivanja. Članom 83 se kaže da najmanje dvije kandidatkinje iz svake regije treba da budu izabrane u parlament. Ova ustavna odredba je uspješno primijenjena. Na izborima, održanim u septembru 2005. godine, je izabrano 69 žena koje čine oko 27% od ukupnog broja od 249 članova Volesi Jirga.

Slično ovom, novim ustavom u Iraku, koji je ratifikovan u oktobru 2005. godine, se ženama garantuje jedna četvrtina od ukupno 275 poslaničkih mjesta u parlamentu. U Iraku je, takođe, primijenjena ustavna kvota. Nakon izbora održanih u decembru 2005. godine, žene su činile jednu četvrtinu članova Nacionalnog savjeta parlamentarnih predstavnika. Ova dva rezultata izbora su od posebne važnosti u regionu gdje su žene i dalje nedovoljno zastupljene u procesu političkog odlučivanja, a u nekim slučajevima čak ne uživaju ni puna prava na državljanstvo.

- Procesi RSB-a daju mogućnost poslanicima da obezbijede da se rodna pitanja, kao što je RN, rješavaju i da se preduzimaju specifične inicijative za angažovanje žena.
- Postkonfliktna transformacija izborne politike i sam parlament omogućavaju primjenu mjera za povećanje procenta poslanica (uključujući i njihov broj u odborima za odbranu i bezbjednost) i uspostavljanje mehanizama za konsultacije sa organizacijama civilnog društva.
- Donatori mogu biti voljni da podrže rodno osjetljive reforme, uključujući izgradnju kapaciteta poslanica i poslanika za bavljenje rodnim pitanjima.

Pitanja vezana za parlamentarni nadzor

Ključna pitanja koja treba postaviti pri ocjenjivanju da li su rodna pitanja integrisana ili ne u parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti su sljedeća:

- Da li su poslanici u odborima za odbranu i bezbjednost prošli kroz obuku ili kratka predavanja o rodnim pitanjima?
- Da li postoje formalne i/ili neformalne strukture za konsultacije sa organizacijama civilnog društva o bezbjednosnim pitanjima, uključujući sa organizacijama žena?
- Kolika je zastupljenost poslanica i poslanika u odborima za odbranu i bezbjednost?
- Da li je ustanovljena kancelarija ombudsmana i da li ima mandat i kapacitet da se bavi rodnim pitanjima?
- Da li postoje inicijative za povećanje zastupljenosti žena u parlamentu, kao što su sistemi kvota ili podrška kandidatkinjama?
- Da li je usvojeno zakonodavstvo kojim se garantuje puno i jednako ušešća žena i muškaraca u institucijama sektora bezbjednosti? Da li postoji adekvatno zakonodavstvo o RN-u?
- Da li je ustanovljena grupa za razmatranje rodnih pitanja? Da li se pitanja bezbjednosti razmatraju u okviru te grupe?
- Da li je analiza rodnog budžeta primjenjena na budžete za sektor bezbjednosti?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

Byanyima, W. i Wehner, J. - ***Parliament, the Budget and Gender (Parlament, budžet i rod) – Priručnik IPU-u za poslanike br.6***, 2004.

Born, H., Fluri, P. i Johnson, A. ur. – ***Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: principi, mehanizmi i praksa).***

DCAF i IPU, 2003 (dostupno na 40 jezika). Freeman, M. - ***Making Reconciliation Work: the Role of Parliaments (Kako da uspije pomirenje: uloga parlamenata) – Priručnik IPU-u za poslanike br. 10***, 2005.

Organizacije

Association of European Parliamentarians for Africa – www.awepa.org

iKNOW Politics: International Knowledge Network of Women in Politics – www.iknowpolitics.org

Initiative for Inclusive Security – www.huntalternatives.org/pages/7_the_initiative_for_inclusive_security.cfm

International Institute for Democracy and Electoral Assistance – www.idea.int

Inter-Parliamentary Union (Interparlamentarna unija) – www.ipu.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na interenet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremila Mugiho Takešita iz DCAF-a, na osnovu Priručnika 7 autora Ilje Luciaka.

[1] DCAF i IPU, *Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti: principi, mehanizmi i prakse)*, DCAF i IPU, 2003, str. 22. http://www.dcaf.ch/oversight/_publications.cfm?navsub1=12&navsub2=3&n av1=3

[2] IPU, *Women in National Parliaments (Žene u nacionalnim parlamentima)*, 31. okt. 2007. http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm

[3] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., *Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women (Pregovaranje o prelasku na demokratiju i reformisanju sektora bezbjednosti: Ključni doprinos žena Južne Afrike)*, (Initiative for Inclusive Security: Vašington), 2004, str.17-18; 23-25.

[4] Saopštenje za medije Isha L'Isha (21. juli 2005.), *Parliament/Knesset Passes New Law Mandating Inclusion of Women for Peace and Security Negotiations & Policy* (Parlament/Kneset odobrio novi propis koji nalaže uključivanje žena u pregovore i politiku o miru i bezbjednosti). http://www.peacewomen.org/news/Israel- OPT/July05/Knesset.html

[5] IPU, *Women in Politics (Žene u politici)*. http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm; Mosadiq, *The New Afghan Constitution (Novi Ustav Avganistana)*.

Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja

Piter Albreht i Karen Barns

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja

Piter Albreht i Karen Barns

instraw united nations
Part of UN WOMEN

DCAF
Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autorima
Karen Barns i Piter Albreht iz Internešenel alerta.

Internešenel alert je NVO sa sjedištem u Londonu koja više od 20 godina radi na uspostavljanju trajnog mira i bezbjednosti u zajednicama pogođenim nasilnim konfliktom. Višeslojni pristup Internešenel alert-a se usredsrijeđuje na jedan ili više različitih regiona, a za cilj ima oblikovanje politika i praksi koje utiču na izgradnju mira, te pružanje obuke pomoći u izgradnji vještina i kapaciteta.

Regionalni rad Internešenel alerta je fokusiran na region Velikih afričkih jezera, Zapadne Afrike, Južnog Kavkaza, Nepala, Šri Lanke, Filipina i Kolumbije. Tematski projekti koje sprovodi Internešenel alert se primjenjuju na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, a usredsrijeđeni su na multidisciplinarna pitanja koja su od suštinske važnosti za izgradnju održivog mira. U njih spadaju privreda i ekonomija, rodna pitanja, uprava, pomoć, bezbjednost i pravda.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog Priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Sanam Naragi Anderlini, Megan Bastik, Vilemu F. van Ikelenu, Ingrid Kraiser, UN-INSTRAW-u, Kristin Valasek, Joani Valenius, Šarloti Votson i Marku Vajtu. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB -u
Ovaj Priručnik o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj, široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena, i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, AP, Alvaro Barrientos, 2008.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Peter Albercht i Karen Barnes. „Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja”. *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur: Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta je to politika nacionalne bezbjednosti? 1

2.1 Politika nacionalne bezbjednosti 3

2.2 Bezbjednosna politika koja je karakteristična za pojedine sektore 4

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna u procesu kreiranja bezbjednosne politike? 5

3.1 Lokalno vlasništvo putem participatornog procesa kreiranja politike. 5

3.2 Sveobuhvatna bezbjednosna politika kojom se rješavaju različite bezbjednosne potrebe . . . 7

3.3 Nediskriminacija u bezbjednosnoj politici i institucijama sektora bezbjednosti 7

4. Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u bezbjednosnu politiku? 8

4.1 Nacionalna vlada 8

4.2 Parlament 11

4.3 Lokalna uprava 12

4.4 Organizacije civilnog društva. 14

4.5 Obuka o rodnim pitanjima 16

4.6 Procjena, kontrola i vrednovanje 17

5. Integracija rodnih pitanja u politiku nacionalne bezbjednosti u specifičnim kontekstima 19

5.1 Postkonfliktne zemlje. 19

5.2 Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju 21

5.3 Razvijene zemlje 22

6. Ključne preporuke 24

7. Dodatni izvori informacija 25

AKRONIMI

ANK	Afrički nacionalni kongres
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CIA	Centralna obavještajna agencija
CIDA	Kanadska agencija za međunarodni razvoj
DCAF	Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga iz Ženeve
EPBO	Evropska politika bezbjednosti i odbrane
FPR	Forum poslanica iz Ruande
KGSNB	Koordinaciona grupa savjeta za nacionalnu bezbjednost
LGS	Lokalni građanski savjeti
MO	Ministarstvo odbrane
NATO	Sjevernoatlanski savez
NBS	Nacionalna bezbjednosna strategija
NOSJA	Nacionalne odbrambene snage Južne Afrike
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija(e) civilnog društva
OOB	Oblasni odbor za bezbjednost
OzO	Odjeljenje za odbranu
PFLZ	Policijski forum u lokalnoj zajednici
PNB	Politika nacionalne bezbjednosti
POzB	Pokrajinski odbori za bezbjednost
PSJA	Policijska služba Južne Afrike
RDE	Rodna i društveno-ekonomska analiza
RN	Rodno nasilje
SNB	Savjet za nacionalnu bezbjednost
SSS	Strategija za smanjenje siromaštva
UNIFEM	Razvojni fond UN-a za žene
UNSCR 1325	Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti
ZSBP	Zajednička spoljna i bezbjednosna politika

Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja

1 Uvod

Kao sastavni dio *Seta priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti* ovaj Priručnik pruža uvod o koristima i mogućnostima koje pruža integracija rodnih pitanja u određivanju bezbjednosne politike na nacionalnom nivou.[1] Kao strateški dokumenti, bezbjednosne politike su od suštinske važnosti za uspostavljanje koordinisanog reagovanja na bezbjednosne prijetnje i mogu da posluže kao platforma na kojoj će se odvijati procesi reforme sektora bezbjednosti (RSB). Ovim se obuhvataju politike nacionalne bezbjednosti (PNB) kao i politike koje odgovaraju pojedinim sektorima, poput Bijele knjige odbrane. Integrisanje rodnih pitanja u bezbjednosnu politku može da uveća zastupljenost i lokalno vlasništvo i da dovede do stvaranja politike i institucija za koje postoji veća mogućnost da će na djelotvoran i održiv način muškarcima, ženama, mladićima, djevojkama, djevojčicama i dječacima pružiti bezbjednost na ravnopravnoj osnovi.

Ovaj Priručnik je osmišljen da služi kao izvor informacija osoblju koje je zaduženo za pokretanje procesa kreiranja bezbjednosne politike u okviru izvršne vlasti, uključujući ono osoblje koje je zaduženo za pravljenje nacrta, sprovođenje i vrednovanje bezbjednosne politike. Osim ovoga, ovaj Priručnik može koristiti velikom broju ostalih učesnika uključenih u proces kreiranja bezbjednosne politike, uključujući poslanike i parlamentarno osoblje, osoblje ministarstava, organizacije civilnog društva, opštinsku upravu, međunarodne i regionalne organizacije i ostale zemlje donatore koje podržavaju razvoj bezbjednosne politike.

Ovaj Priručnik, posebno, daje sljedeće informacije:

- Kratak uvod u bezbjednosnu politiku, uključujući PNB i politiku koja se odnosi na pojedine sektore
- Raspravu o značaju i koristima od primjene rodne perspektive u kreiranju bezbjednosne politike
- Praktične aktivnosti na integraciji rodnih dimenzija u kreiranju bezbjednosne politike
- Uvodne napomene o razvoju bezbjednosne politike u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama
- Ključne preporuke
- Dodatne izvore informacija

Za informacije o ključnom pitanju vezanom za primjenu bezbjednosne politike od strane određenih učesnika u sistemu bezbjednosti, pogledajte ostale priručnike ovog *Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u*. Ovaj Priručnik se usredsrijeđuje na određivanju politike i na načine na koje se rodna pitanja mogu najbolje uvrstiti u proces. Treba napomenuti da politika sama za sebe nema neke velike vrijednosti. Samo onda kada je sprovedena u praksi, ona će uticati na način na koji se omogućavaju bezbjednost i pravda u datoj državi.

2 Šta je to politika nacionalne bezbjednosti?

Bezbjednosnom politikom na nacionalnom nivou se predstavlja državno shvatanje prijetnji bezbjednosti datoj državi i njenom stanovništvu, kao i reakciji države na ove prijetnje. Politika se razlikuje od pravila ili zakona. Zakon, na primjer, može da zabrani ili ograniči određeno ponašanje, dok se politikom samo usmjeravaju aktivnosti kojima će se najvjerovatnije postići željeni rezultati. Kao takva, politika određuje namjerni plan akcije kojim će izvršni organi sprovoditi svoje odluke. Razvoj bezbjednosne politike podrazumijeva uspostavljanje određenog pristupa bezbjednosnim pitanjima, određivanje prioriteta među prijetnjama bezbjednosti i donošenje najbitnijih odluka o sektoru bezbjednosti. Bezbjednosna politika na nacionalnom nivou, uključujući politiku nacionalne bezbjednosti i politiku koja se tiče svake pojedinačne institucije, obuhvata reagovanje na unutrašnje i spoljašnje prijetnje bezbjednosti i napravljena je unutar okvira međunarodnog i regionalnog zakonodavstva čija je potpisnica data država.[2]

U kreiranju bezbjednosne politike su uključeni mnogi različiti akteri:

- **Izvršna vlast**, uključujući ministarstva, pokreće proces kreiranja nove bezbjednosne politike ili promjene postojeće. Izvršna vlast određuje članove organa za koordinaciju aktivnosti na kreiranju bezbjednosne politike i odbora koji su zaduženi za izradu nacrta ove politike.
- **Parlament** može da odobri, predloži promjene ili da odbije bezbjednosnu politiku. U mnogim demokratskim državama, parlament, takođe, ima konačnu riječ po pitanju budžeta i nadgleda i vrednuje primjenu bezbjednosne politike.
- **Lokalna uprava** obuhvata državnu ili pokrajinsku upravu i kabinete gradonačelnika. U saradnji sa

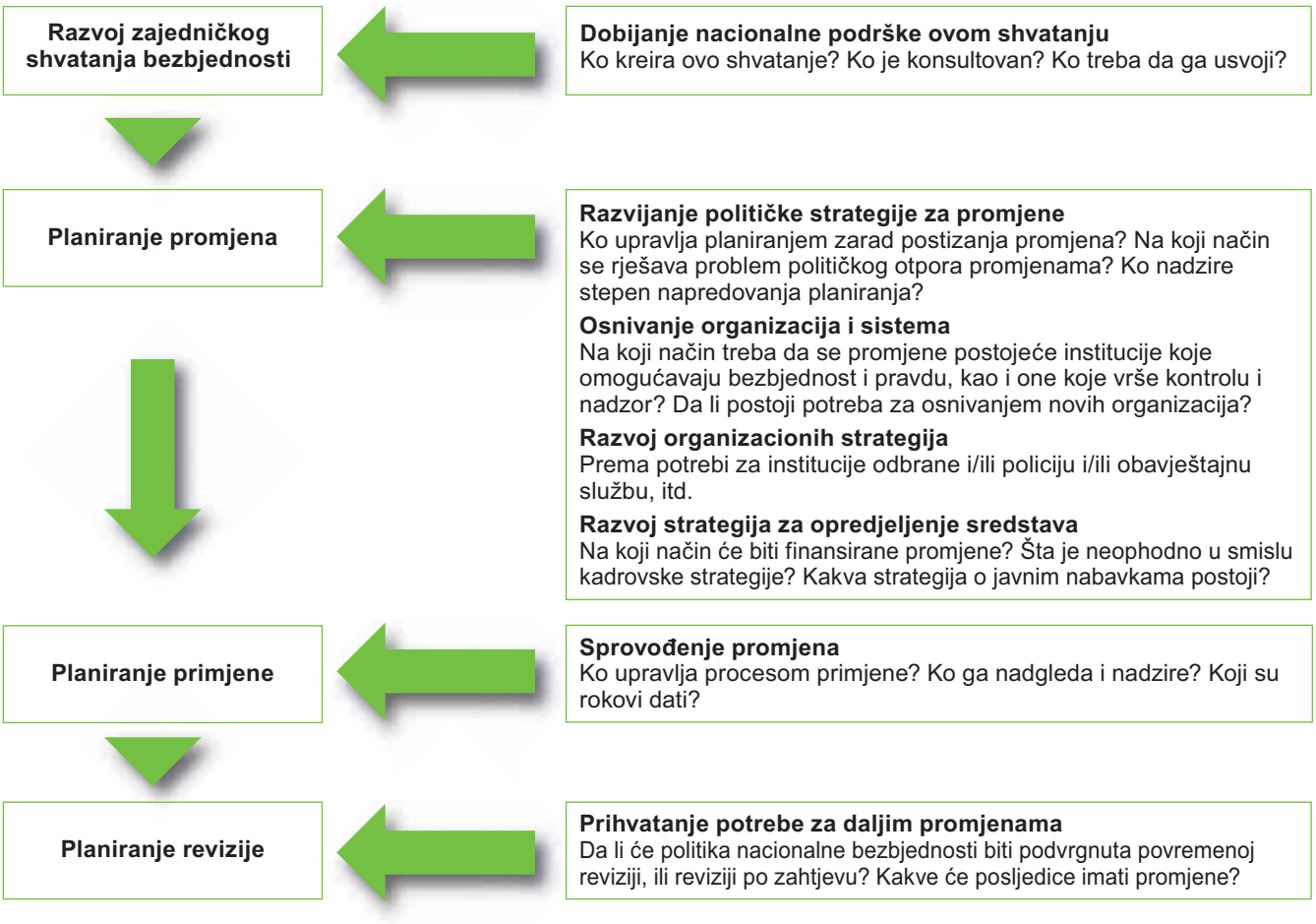

Slika 1: Pitanja koja treba postaviti kada se kreira bezbjednosna politika[3]

lokalnim institucijama sektora bezbjednosti, ona može da bude ključni implementator bezbjednosne politike na nacionalnom nivou.

- **Vaninstitucionalni učesnici sektora bezbjednosti** poput vrhovnih poglavara plemena, seoskih savjeta i paravojnih formacija u mnogim postkonfliktnim zemljama i u nekima od zemalja u razvoju su glavni obezbjeđivači pravde i bezbjednosti. Učesnici sektora bezbjednosti koji nijesu sa državnog nivoa treba da budu uključeni u proces razvoja i primjene bezbjednosne politike.
- **Organizacije civilnog društva (OCD)** mogu da učestvuju u procjeni, osmišljavanju, primjeni i vrednovanju bezbjednosne politike.

Odjeljak 1 | Razvoj politike nacionalne bezbjednosti [6]

1. Sprovesti **stratešku analizu sredine** i prepoznati „nacionalnu viziju“ države i njenog naroda putem procesa širokih konsultacija. U ovaj proces treba da budu uvrštene konsultacije sa OCD na kojima će se raspravljati o uočenim i stvarnim bezbjednosnim problemima - npr. putem podnesaka u pisanoj formi i direktnog učešća na javnim sastancima.
2. **Analizirati i po prioritetima rasporediti trenutne i buduće prijetnje i mogućnosti** koje se postavljaju pred postignućem ciljeva predstavljenih u „nacionalnoj viziji“.
3. **Odrediti i po prioritetima razvrstati nacionalne kapacitete** i u okviru sektora bezbjednosti/pravosuđa i mimo njega, kojima se mogu riješiti bezbjednosne prijetnje i osnovne bezbjednosne usluge pružiti građanima. Ovo obuhvata finansijsku osnovu za primjenu PNB i opšte procedure finansijskog upravljanja date države.
4. **Sprovesti analizu nedostataka** kako bi se procijenili trenutni kapaciteti nacionalnih bezbjednosnih/pravosudnih institucija za rješavanje prijetnji i pružanje ključnih usluga, u poređenju sa traženim kapacitetima. Analizu nedostataka treba, tamo gdje je to primjenjljivo, zasnovati na izvorima koji postoje unutar i van državnih institucija.
5. Uspostaviti po **prioritetima određenu PNB za koju su opredjeljena adekvatna budžetska sredstva** kojom će se, kao podrška širim nacionalnim razvojnim ciljevima, omogućiti pružanje unaprijeđenih bezbjednosnih i pravosudnih usluga.

Odjeljak 2 | Sadržaj Strategije nacionalne bezbjednosti Litvanije [9]

Strategija nacionalne bezbjednosti Litvanije je dobar primjer velikog broja pitanja koja se mogu obuhvatiti PNB. U njoj su dati „nacionalna vizija" državnog razvoja, nacionalni interesi i aktivnosti koje su neophodne za pokretanje ove vizije. Što je još važnije, ona obuhvata političku, diplomatsku, odbrambenu, ekonomsku i ostale sfere državne politike. „Litvanija smatra da njena bezbjednost podrazumijeva očuvanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta, unutrašnje bezbjednosti i reda, demokratskih osnova, ekonomske bezbjednosti svih pravnih lica i stanovništva i zaštitu životne sredine." Strategija nacionalne bezbjednosti se sastoji iz sljedećih poglavlja:

- **Osnovne pretpostavke bezbjednosne politike**: u ovom poglavlju trenutno postojeći međunarodni bezbjednosni sistem se smatra povoljnim i veliki broj postojećih tradicionalnih i novih izazova se smatraju transnacionalnim po svojoj prirodi. Ne postoji neposredna vojna opasnost nacionalnoj bezbjednosti Litvanije.
- **Bezbjednosni interesi Republike Litvanije**: su podijeljeni na suštinske interese i interese od primarne važnosti. Suštinski interesi obuhvataju državni suverenitet, teritorijalni integritet i demokratski ustavni poredak; poštovanje i zaštitu ljudskih i građanskih prava i sloboda, mir i prosperitet države. U interese od primarne važnosti spadaju stabilnost na svjetskom i regionalnom nivou, sloboda i demokratija u Centralnoj i Istočnoj Evropi i baltičkim zemljama; omogućavanje alternativnih izvora energije i omogućavanje sredstava koja su od strateškog značaja; kao i region u kome ne postoje opasnosti koje pogađaju životnu sredinu i od nje potiču.
- **Izazovi, opasnosti i prijetnje**: u ovom poglavlju su opisani terorizam, organizovani kriminal, krijumčarenje oružja, trgovina drogama, ilegalna migracija i epidemije kao i zavisnost Litvanije od sredstava i energije iz samo jedne države. Ekonomski uslovi, uključujući tu dobrobit stanovništva i izbjegavanje nejednakog društvenog i privrednog razvoja, kao i nezavisnost države, su takođe prepoznati kao potencijalne prijetnje nacionalnoj bezbjednosti.
- **Bezbjednosna politika Republike Litvanije**: u ovom poglavlju su uvršteni ključni krajnji i strateški ciljevi koji se tiču nacionalne bezbjednosti: strateški koncepti i smjernice za primjenu; okolnosti pod kojima bi bila opravdana upotreba vojnih snaga i značaj stabilnosti i prosperiteta na domaćem nivou.
- **Primarne aktivnosti i sredstva za sprovođenje strategije**: u ovom poglavlju su obuhvaćene integracija u NATO i EU, jačanje međunarodne bilateralne i multilateralne saradnje, učešće u međunarodnim mirovnim operacijama i upravljanje u kriznim situacijama, itd. Poseban naglasak je stavljen na značaj jačanja unutrašnje, ekonomske i društvene bezbjednosti, kontrolu kriminala i njegovo sprječavanje, zaštitu životne sredine i kulture, jačanje obavještajnih i kontraobavještajnih službi i zaštitu povjerljivih informacija.

Slika 1 prikazuje proces kojeg se treba pridržavati i ključna pitanja koja treba postaviti u procesu određivanja bezbjednosne politike. Oni se mogu prilagođavati kako bi se omogućilo kreiranje PNB kao i bezbjednosne politike koja se odnosi na pojedine sektore.

2.1 Politika nacionalne bezbjednosti

DCAF predlaže široku definiciju PNB kao: „okvira u kom se opisuje način na koji država omogućava bezbjednost samoj sebi i svojim građanima".[4] Ovaj dokument kojim se određuje politika se, takođe, može nazivati i planom, vizijom, strategijom, konceptom ili doktrinom. PNB je često data kao integrisani dokument kojim se određuje način na koji treba organizovati

Slika 2: Određivanje spoljašnjih i unutrašnjih bezbjednosnih potreba [10]

Analiza unutrašnjeg i spoljašnjeg bezbjednosnog okruženja

Razumijevanje trenutnih i budućih bezbjednosnih potreba
Kakvu vrstu obezbjeđivanja bezbjednosti žele građani, vlada, parlament, itd.? Kakvu vrstu bezbjednosti očekuju susjedne države, države regiona i ostale države? Šta se podrazumijeva pod „nacionalnom bezbjednošću" ili „bezbjednošću za sve građane"?

Razumijevanje promjena
Na koji način su se promijenile država, region i međunarodna sredina? Kako će izgledati buduća bezbjednosna sredina?

Razumijevanje prijetnji bezbjednosti
Odakle potiču najozbiljnije buduće prijetnje nacionalnoj bezbjednosti? Da li postoji nacionalni konsenzus po pitanju shvatanja šta su to prijetnje bezbjednosti? Ukoliko ne postoji, na koji način treba riješiti pitanje nedostatka konsenzusa? Ukoliko postoji, ko je u ovom procesu konsultovan?

Razumijevanje jakih i slabih strana
Koje su to jake strane, a koje su slabosti onih koji omogućavaju bezbjednost i pravdu? Koje su to jake strane, a koje slabosti sistema mehanizama kontrole i nadzora?

Odjeljak 3 | Bosna i Hercegovina i Litvanija: sadržaj Bijelih knjiga

U Bijeloj knjizi odbrane **Bosne i Hercegovine**[11] poseban naglasak se stavlja na reformu sistema odbrane i identifikuju se ključne prijetnje bezbjednosnoj sredini Bosne i Hercegovine (na globalnom, regionalnom i unutrašnjem planu). Ona se potom usredsrijeđuje na:

- **Odbrambenu politiku Bosne i Hercegovine**, uključujući strateške principe, integraciju u evroatlanske bezbjednosne strukture, standardizaciju i interoperabilnost Partnerstva za mir/NATO-a i doprinos regionalnoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi.
- **Odbrambeni sistem Bosne i Hercegovine**, uključujući demokratsku kontrolu oružanih snaga, civilnu komandu, parlamentarni nadzor, transparentnost u planiranju sistema odbrane i određivanju budžeta za odbranu, operativni i administrativni lanac komande i veličinu oružanih snaga.
- **Kadrove i izgradnju kapaciteta, uključujući pojedinačnu i zajedničku obuku**, profesionalni razvoj, upošljavanje oružanih snaga, mirovne operacije, pomoć i podršku operacijama koje sprovode civilne vlasti, oficirski korpus, vojnike, rezervu i sistem upravljanja osobljem.

Politika odbrane **Litvanije** (Bijela knjiga)[12] predstavlja sveukupnu promjenljivu bezbjednosnu sredinu države i novu ulogu i nove misije oružanih snaga. Ona se potom usredsrijeđuje na:

- **Glavne pravce politike odbrane Litvanije**, uključujući jačanje evroatlanske bezbjednosti, predviđanja vezana za stabilnost i odbrambenu saradnju na međunarodnom, multilateralnom i bilateralnom nivou.
- **Reformu sistema odbrane**, uključujući prijelaz sa principa teritorijalne na princip kolektivne odbrane, nove zadatke i kriterijume koji se postavljaju pred litvanske oružane snage i pregled strukture oružanih snaga.
- **Upravljanje osobljem i obuku**.

sektor bezbjednosti kako bi on odreagovao na spoljašnje i unutrašnje bezbjednosne prijetnje.[5] Pošto je težnja PNB da nacionalnu bezbjednost obuhvati kao cjelinu, ona postaje hijerarhijski superiorna u odnosu na specifičnu politiku određenih sektora, agencija ili onu koja se bavi specifičnim pitanjima, poput politike koja se konkretno odnosi na vojnu doktrinu ili policijsku službu. U Odjeljku 1 je opisan proces kreiranja PNB.

PNB se, takođe, razlikuje od ostale bezbjednosne politike nizom pitanja koja se njom obuhvataju. PNB ima tendenciju da se usredsrijeđuje na spoljašnje prijetnje bezbjednosti koje zahtijevaju nacionalni odgovor. Ovo je i dalje slučaj, npr. u **Sjedinjenim Američkim Državama** (SAD). PNB SAD-a se bavi pitanjima koja idu od pripremljenosti vojnih snaga, nuklearnih strategija i terorizma pa do hemijskog i biološkog oružja.[7] Međutim, u politiku nacionalne bezbjednosti se sve više uključuju sveobuhvatne procjene domaće i međunarodne bezbjednosne sredine (vidi Sliku 2). Na primjer, **bugarski** *Koncept nacionalne bezbjednosti iz 1998. godine* se zasniva na pretpostavci da nema direktne vojne prijetnje nacionalnoj bezbjednosti. Stoga je u njemu fokus stavljen na pitanja organizovanog kriminala (transnacionalnog i prekograničnog), trgovine (drogama, oružjem i ljudima), ilegalne trgovine (uglavnom trgovine oružjem kojom se krši embargo UN-a), terorizam i uništavanje životne sredine.[8]

Sljedeći model predstavljaju **avganistanska i azerbejdžanska** PNB, koje su podijeljene na spoljašnja i unutrašnja bezbjedonosna pitanja. U slučaju Azerbejdžana, spoljašnja pitanja obuhvataju teritorijalni integritet, integraciju u evropske i evroatlanske strukture, jačanje odbrambenih kapaciteta, itd. Na unutrašnjem nivou, politika se usredsrijeđuje na pitanja poput jačanja demokratije, zaštite nacionalne i vjerske tolerancije i na informatičku bezbjednost.

U **Sijera Leoneu**, postkonfliktnoj državi, pokrenuto je određivanje PNB, kao nastavka dvogodišnjeg procesa tokom kojeg je napravljena Revizija sektora bezbjednosti. U Reviziji sektora bezbjednosti je dat određeni broj preporuka, uključujući potrebu za boljom koordinacijom među institucijama sektora bezbjednosti. Ono što je isto tako značajno, jeste da se ovom revizijom naglašava opasnost od postojanja unutrašnje nestabilnosti umjesto spoljašnjih prijetnji kao potencijalnog uzročnika ponovnog sukoba.

2.2 Bezbjednosna politika koja je karakteristična za pojedine sektore

Bezbjednosna politika koja je karakteristična za pojedine sektore poput Bijele knjige odbrane ili strategija nacionalne bezbjednosti se razlikuje od PNB jer se problemima nacionalne bezbjednosti bavi onako kako se oni odnose na određene agencije ili određena pitanja. Kao po pravilu, bezbjednosnom politikom koja se odnosi na pojedine sektore se daju preciznije smjernice o ulozi, organizacionoj strukturi i nadležnostima određene agencije, kao i o načinu na koji ona treba da rješava određene bezbjednosne potrebe. Istovremeno, politika koja se tiče pojedinačnog sektora treba da bude stavljena u kontekst sveobuhvatne nacionalne politike, pri čemu se usaglašavaju i ujedinjuju državna politika i politika organa koji se bave bezbjednosnim pitanjima. Stoga, kao što je slučaj kod PNB, bezbjednosna politika koja se tiče pojedinačnih sektora je važna platforma sa koje se mogu pokrenuti sistematski i koordinisani napori na RSB-u.

Bezbjednosna politika može da bude predstavljena u formi „Bijele knjige“, što je uglavnom neformalan naziv za parlamentarni dokument kojim se određuje državna politika (vidi Odjeljak 3). To je dokument koji izdaje vlada u kome predstavlja politiku i/ili predlaže aktivnosti u onoj oblasti koja je trenutno posebno zabrinjava. Premda nije obavezujuća po zakonu, Bijela knjiga se ponekad može smatrati dijelom otvorenog procesa konsultacija. Međutim, Bijela knjiga obično ne znači jasnu namjeru vlade da donese nove zakonodavne odredbe. „Zelena knjiga“ je obično otvorenija i njome se samo predlaže strategija ili je, pak, formulisana kao dokument za diskusiju i konsultacije.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna u procesu kreiranja bezbjednosne politike?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[13]

Za više informacija, pogledajte Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

U sljedećem poglavlju je dat određeni broj razloga zbog kojih su rodna pitanja važna u procesu određivanja politike nacionalne bezbjednosti i kako ona doprinose jačanju lokalnog vlasništva i širokog učešća. Rodna perspektiva je u suštini važna jer pomaže da se shvati da stanovništvo nije homogena grupa već da u njemu postoji veliki broj različitih potreba i interesa. Imajući u vidu činjenicu da je zadatak sektora bezbjednosti da štiti sve grupe u društvu, od suštinskog je značaja da se u kreiranju bezbjednosne politike uvrsti rodna perspektiva. Ovo će pomoći da se napravi strategija za učesnike u sektoru bezbjednosti kojom će oni identifikovati veliki broj različitih potreba, ne samo onih zajednica i demografskih grupa u društvu koje su najvidljivije i privilegovane. Institucije i zaposleni u sektoru bezbjednosti mogu ponekad da budu uzrok nesigurnosti, posebno kada su u pitanju obezvlašćene grupe u društvu. Međutim, nasilje može da proistekne, takođe, iz zakonodavnih odredbi i politike koje zajedno čine vladavinu prava. U slučajevima gdje se politikom ne prepoznaju rodne razlike, tj. kada je takva politika „slijepa“ na rodne razlike, ovakva politika i zakonodavne odredbe mogu direktno i indirektno da dovedu do rodnog nasilja nad ženama, muškarcima, djevojkama, mladićima, dječacima i djevojčicama; do rodne nejednakosti i do prakse kojom se isključuju pripadnici određenog roda. Ovo samo po sebi zahtijeva procese kreiranja politike koji će biti sveobuhvatni i u koje će biti uvršteno viđenje svih društvenih grupa u datom stanovništvu.

3.1 Lokalno vlasništvo putem participatornog procesa kreiranja politike

Kako bi se došlo do legitimiteta i lokalnog vlasništva nad bezbjednosnom politikom na nacionalnom nivou, kao i do konsenzusa o bezbjednosnim prioritetima, treba da postoji participatoran proces procjenjivanja, kreiranja, primjene i nadgledanja/vrednovanja ove politike. Participatornim procesom se, takođe, jačaju odgovornost, transparentnost i održivost, tri ključna principa RSB-a. Jedan od ključnih koraka ka uspostavljanju participatornog procesa kreiranja bezbjednosne politike, je uključivanje i žena i muškaraca u proces odlučivanja (vidi Odjeljak 4). Jednako učešće žena i muškaraca u procesima kreiranja bezbjednosne politike na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou je u skladu sa međunarodnim normama i odredbama, poput Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a, čime državne strukture bolje predstavljaju društveni sastav.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u donošenje politike nacionalne bezbjednosti je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Vidi Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

U mnogim državama, žene su i dalje isključene iz procesa donošenja odluka. Na primjer, obnova i unapređivanje bezbjednosti u **Liberiji** podrazumijevalo je kompletno restrukturiranje bezbjednosnih snaga, uključujući i određivanje PNB i bezbjednosnih politika koje se tiču pojedinačnih sektora. Premda je Vlada Liberije odredila kvotu od 20% za učešće žena u bezbjednosnim snagama, žene ipak nijesu uzele učešća u kreiranju bezbjednosne politike. Nijesu omogućene konsultacije na nacionalnom nivou sa ženama kako bi se dobile različite informacije o, npr. socijalnoj i ekonomskoj nesigurnosti i kako bi

se povećale mogućnosti za dobijanje koordinisanog odgovora na sve raširenije seksualno nasilje.[14] Ovo je u suprotnosti sa trenutnim međunarodnim stavovima kojima se naglašava da samo onda kada se ženama daju jednaka prava kao i muškarcima i jednak pristup procesu odlučivanja, može doći do održivog razvoja.[15]

Uključivanje muškaraca i žena na jednakoj osnovi u kreiranje bezbjednosne politike pokazuje da veoma često oni imaju različite bezjednosne potrebe i prioritete. Neophodan je različit pristup pružanju bezbjednosti i pravde za različite grupe ukoliko se želi postići njihov ravnopravan pristup javnim službama. Što je još važnije, korišćenje rodnih pitanja kao vodećeg principa kojim se unaprjeđuje rasprava o pružanju bezbjednosti i pravde nije samo stvar zadovoljavanja različitih potreba muškaraca i žena već se direktno tiče specifičnih bezbjednosnih potreba zasnovanih na etničkoj pripadnosti, staležu, seksualnom opredijeljenju i vjeroispovijesti.

Kako bi se omogućilo puno i ravnopravno učešće muškaraca i žena, može se preduzeti veliki broj različitih inicijativa koje obuhvataju:

- Šire konsultacije sa organizacijama iz ruralnih i urbanih sredina i liderima zajednica, uključujući i žene i organizacije žena .
- Imenovanje žena u vodeće organe u kojima se donose ključne odluke o sistemu bezbjednosti na ministarskom nivou.
- Zalaganje za uključivanje informacija koje se dobiju od organizacija žena, odbora poslanica i predstavnica iz ministarstava za ženska pitanja u procese kreiranja bezbjednosne politike.

Uspostavljanjem participatornog procesa, od samog početka se obezbjeđuju smjernice za postizanje djelotvornosti u pružanju usluga. Kao rezultat se dobija potencijalno najveća operativna djelotvornost, uključujući sposobnost bezbjednosnih snaga da odgovore na specifične bezbjednosne i pravosudne potrebe identifikovane u okviru bezbjednosne politike. Kao dokument, politika ovakvog tipa koja je razvijena pod upravom izvršne vlasti i koju je usvojio parlament, je takođe djelotvorno sredstvo kojim se političko vođstvo u državi drži odgovornim za ispunjavanje datih obećanja. Rodno odgovoran participativan pristup procesu kreiranja politike omogućava stoga različitim društvenim grupama jednak pristup politici u ovoj oblasti i procesu njenog kreiranja, primjene i procjene. Ovo je od posebne važnosti u u postkonfliktnom kontekstu i u nekim od zemalja u tranziciji gdje se bezbjednosne strukture izgrađuju od nule, usljed činjenice da su prethodno ili naglo ili postepeno propadale.

Odjeljak 4 | Koristi od participatornog kreiranja bezbjednosne politike u Južnoafričkoj Republici

Proces transformacije bezbjednosne politike i bezbjednosnih institucija nakon aparthejda u Južnoj Africi se često daje kao primjer dobre prakse procesa RSB-a, koji je u potpunosti participatoran i kojim se upravlja sa lokalnog nivoa. Na primjer, u reviziju odbrane za period od 1996.-1998. godine je bila uvrštena i konsultacija na nacionalnom nivou, kojom je omogućeno učešće vjerskim vođama i predstavnicima zajednica, aktivistima, predstavnicima NVO-a i organizacijama žena. U okviru ovog procesa, organizacije žena koje se ovim pitanjima bave od samog početka su bile od suštinskog značaja za skretanje pažnje na ključna bezbjednosna pitanja poput vojnog uticaja na životnu sredinu i seksualnog uznemiravanja žena. Kao odgovor na ovo, u Sekretarijatu za odbranu su uspostavljena dva nova pododbora. U krajnjem slučaju, participativna priroda pregleda odbrane je za rezultat imala podršku procesu izgradnje nacionalnog konsenzusa o bezbjednosnim pitanjima i dovela je do stvaranja javnog legitimiteta novih bezbjednosnih struktura.[16]

Konsultacije sa ženama u civilnom društvu i političkim partijama su omogućile da bezbjednosna politika bude rodno odgovorna i da se njome naglase uloge žena kao korisnika i onih koji omogućavaju bezbjednost. Ovo je, npr. ilustrovano Bijelom knjigom o obavještajnim službama iz 1994. godine, Bijelom knjigom odbrane Južne Afrike iz 1996. i Bijelom knjigom o bezbjednosti i sigurnosti iz 1998.

Iskustvo Južne Afrike pokazuje da uključivanje žena i predstavnica organizacija žena u rasprave o bezbjednosnim pitanjima može da dovede do boljeg i šireg razumijevanja onoga što bi trebalo da bude uključeno u politiku bezbjednosti i odgovarajuća dokumenta.

Osnovni rezultati ovog procesa, koji su imali direktnog uticaja na kreiranje politike, obuhvatali su:[17]

1. Južna Afrika je prešla sa puke reforme na transformaciju sektora bezbjednosti preduzimanjem koraka na konsultovanju javnosti o ulozi koju ima sektor bezbjednosti i stavljanjem bezbjednosti ljudi i razvoja u centar svog okvira nacionalne bezbjednosti.
2. Žene različitih stavova i sistema vrijednosti svih rasa su imale centralnu ulogu u kreiranju vizije i oblikovanju procesa kojim je bezbjednost ljudi postala prioritet države.
3. Mobilisane su žene širom političke sfere kako bi se postigla njihova zastupljenost od 50 % u pregovorima koji su doveli do izbora 1994. godine i na kojima je 28 % poslaničkih mjesta u parlamentu pripalo ženama. One su nastavile da podržavaju učešće javnosti u kreiranju politike i ostale su najglasniji zagovornici bezbjednosti ljudi.
4. U okviru bezbjednosnog okruženja, sve se više prepoznaje da žene:
   a. unose ključnu perspektivu planiranje i primjenu programa;
   b. imaju pozitivan uticaj kao pripadnice bezbjednosnih snaga;
   c. su od suštinskog značaja za izgradnju mira i bezbjednosti.
5. Neće doći do potpune transformacije sektora bezbjednosti ukoliko se ne promijeni institucionalna kultura. Prevazilaženje rodne diskriminacije, kao što je to slučaj i sa rasnom diskriminacijom, je ključna komponenta i pokazatelj transformacije.

3.2 Sveobuhvatna bezbjednosna politika kojom se rješavaju različite bezbjednosne potrebe

Kao što je napomenuto u Poglavlju 2, bezbjednosna politika sve više obuhvata i unutrašnje i spoljašnje prijetnje bezbjednosti. U skladu sa fokusom ljudske bezbjednosti na zadovoljavanje bezbjednosnih potreba pojedinaca i zajednica, sveobuhvatnom bezbjednosnom politikom se uzimaju u obzir različite bezbjednosne potrebe žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka, uključujući unutrašnje bezbjednosne prijetnje poput rodnog nasilja (RN).

Vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

RN možda predstavlja jedan od najočiglednijih pokazatelja da postoji potreba za različitim pristupom pružanju bezbjednosnih i pravosudnih usluga. Ono je globalni fenomen koji utiče i na žene i djevojke isto kao i na muškarce i mladiće. Statistički gledano, UNIFEM procjenjuje da jedna od tri žene širom svijeta biva podvrgnuta nekom obliku RN-a, poput napastvovanja, silovanja, trgovine ljudima ili biva prebijena.[18] Centri za sprječavanje i kontrolu bolesti navode da svake godine u SAD-u 1.500.000 žena i više od 800.000 muškaraca siluje ili fizički zlostavlja emotivni partner.[19] Na Jamajci, strategijom nacionalne bezbjednosti se tvrdi da nasilje u porodici doprinosi opštem modelu kriminala i nasilja usljed njegovog poražavajućeg uticaja na socijalnu strukturu i uloge u socijalizovanju mladih da nasilje koriste kao način razrješenja sukoba.[20] Finansijske posljedice RN-a su, takođe, značajne jer imaju direktan uticaj na djelotvornost pružanja usluga kao i na ostale državne sektore. Prema Ministarstvu unutrašnjih poslova Velike Britanije, nasilje u porodici je vodeći uzrok obolijevanja žena uzrasta od 19 do 44 godine, koje godišnje Veliku Britaniju košta 23 milijarde funti.[21]

Rodna pitanja, posebno RN, se često poistovjećuju sa ženama, djevojkama i djevojčicama. Međutim, rodna pitanja se jednako odnose i na muškarce, mladiće i dječake i samo se uzimanjem u obzir njihovih specifičnih bezbjednosnih potreba u procesu kreiranja politike postiže sveobuhvatan pristup. Na primjer seksualno nasilje počinjeno nad muškarcima u oružanim snagama i zatvorima je u velikoj mjeri tabu tema, ali svakako problem koji zaslužuje da mu se posveti pažnja. Istraživanje stanja u zatvorima u četiri države u **SAD**-u je pokazalo da je otprilike jedan na svakih pet muških zatvorenika prijavio da je bio prisiljen ili primoran na seksualni odnos tokom boravka u zatvoru.[23] RN nad muškarcima, mladićima i dječacima je često problem i tokom konflikta gdje oni postaju objekti seksualnog nasilja, masakra na osnovu polne pripadnosti ili prinudnog regrutovaja. Uprkos ovom preovladavanju RN-a, programi za rješavanje pitanja RN-a koji se usredsrijeđuju na muškarce, mladiće i dječake njegove žrtve gotovo da uopšte ne postoje u postkonfliktnom kontekstu.[24]

Imajući u vidu veliki stepen u kome preovladava RN, kao i njegove ozbiljne socijalne i finansijske posljedice, on predstavlja bezbjednosno pitanje koje treba riješiti u okviru politika nacionalne bezbjednosti, kako u okrivu PNB tako i u okviru politike koja se tiče pojedinačnih sektora ili problema.

3.3 Nediskriminacija u bezbjednosnoj politici i institucijama sektora bezbjednosti

Smanjenje diskriminacije počinjene od strane pripadnika sektora bezbjednosti na osnovu vjeroispovijesti, pola, rasne pripadnosti, seksualnog opredijeljenja ili nekog drugog neosnovanog činioca može da izgradi povjerenje u institucije sektora bezbjednosti, pojača njihov legitimitet i poboljša pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga. Kao strateški dokument, bezbjednosna politika obavezuje vladu da rješava pitanja bezbjednosti i pravde i u javnoj sferi i u redovima samih bezbjednosnih snaga. Kao takva, bezbjednosna politika može da odredi pravila kojima će se uspostaviti zaštita od diskriminacije u institucijama sektora bezbjednosti. Rodno odgovorno kreiranje bezbjednosne politike omogućava da se politika ne piše jezikom koji podstiče diskriminaciju. Kada se u nju uvrste specifične izjave i stavovi o nediskriminaciji, bezbjednosna politika može da ima pozitivan uticaj na strukture i pripadnike oružanih snaga, policije, obavještajnih službi i ostalih istitucija sektora bezbjednosti.

Odjeljak 5 | Rodno nasilje koje su počinile bezbjednosne snage u Sijera Leoneu [22]

Desetogodišnji konflikt u Sijera Leoneu je zvanično završen u januaru 2002. godine. Pripadnici oružanih snaga i policije su tokom konflikta počinili seksualno nasilje, a muškarci su i dalje prezastupljeni u obje ove institucije, čime se reformski napori i njima odgovarajuća rodna perspektiva ograničavaju. Militaristička kultura prisutna u sektoru bezbjednosti u Sijera Leoneu može da ojača i institucionalizuje RN u redovima oružanih snaga i policije.

Kao odgovor na ovo, pitanja o ljudskim pravima su uvrštena u obuku koju je vojnim snagama i policiji Sijera Leonea ponudio Međunarodni tim za obuku i pružanje savjetodavnih usluga vojsci pod vođstvom britanskih snaga (a koji je pokrenut u okviru Projekta za bezbjednost i sigurnost zajednica u okviru Komonvelta). Obuka, pravila ponašanja, uvođenje disciplinskih mjera, pravljenje protokola i institucionalnih mehanizama kojima se rješavaju prijave RN-a, kao i povećanje zastupljenosti žena, mogu pomoći da se u okviru snaga sektora bezbjednosti riješe slučajevi RN-a.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u bezbjednosnu politiku?

U ovom poglavlju su dati primjeri i sugestije o načinu na koji se obezbjeđuje da rodna pitanja budu uvrštena u proces kreiranja bezbjednosne politike. Kako je razvoj bezbjednosne politike bez sumnje različit od države do države, u njima će postojati različiti izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja. Preporuke koje su date u ovom poglavlju treba stoga prilagoditi lokalnom kontekstu. Za diskusiju o kreiranju bezbjednosne politike u pojedinim kontekstima, pogledajte Poglavlje 5. Ovo Poglavlje je podijeljeno po različitim institucijama koje učestvuju u stvaranju bezbjednosne politike: nacionalna vlada (uključujući bezbjednosna koordinaciona tijela i odbore za izradu nacrta određene politike), parlament, lokalna uprava i OCD. U njemu su, takođe, data i ona pitanja koja se provlače kroz sve ove sektore, a koja treba razmatrati u svim ovim različitim institucijama. To su: obuka o rodnim pitanjima, nadgledanje i vrednovanje.

Kao što je već napomenuto, za razvoj ili reviziju politike nacionalne bezbjednosti je neophodno da se dobiju informacije od velikog broja učesnika, uključujući tu one koji omogućavaju bezbjednost sa unutrašnjeg i spoljašnjeg nivoa. Stoga izrada nacrta djelotvorne bezbjednosne politike zahtijeva veliki broj resursa, u smislu kadrova kao i u finansijskom smislu. Iz ovog razloga, politika nacionalne bezbjednosti rijetko podliježe reviziji, raspravi i širim konsultacijama. Stoga je od suštinskog značaja da se, kada se pojavi mogućnost za kreiranje politike od samog početka, urade svi pripremni radovi kako bi u nju obavezno bila uključena rodna pitanja.

4.1 Nacionalna vlada

Kako bi se pokrenulo kreiranje bezbjednosne politike ili kako bi se ona modifikovala, neophodno je da postoji politička posvećenost sa izvršnog nivoa. Na primjer, ministar odbrane će obično nadgledati sprovođenje obnovljene bezbjednosne politike. Stoga, posvećenost stvaranju svebuhvatnog procesa kreiranja bezbjednosne politike i rješavanja rodnih pitanja mora da se pokrene sa najviših nivoa vlasti i da bude uvrštena u njihov rad, kao i u rad ključnih ljudi u ministarstvima, kako bi se došlo do rodno odgovornog procesa i rezultata.

U slučaju PNB **Kanade**,[25] nacrt bezbjednosne politike je u potpunosti bio u nadležnosti premijerovog savjetodavnog kabineta. Premijer je odlučio da proces kreiranja bezbjednosne politike ne treba da se odvija na nivou više ministarstava jer je postojalo uvjerenje da bi se time samo odužio proces davanja nacrta. Stoga su bili isključeni svi oni učenici koji nijesu bili iz vladinih redova, uključujući tu i stručnjake za rodna pitanja. Uključivanje različitih viđenja o tome šta se podrazumijeva pod bezbjednošću oduzima dosta vremena, ali je neophodno kako bi se stvorila jaka i utemeljena bezbjednosna politika. Ukoliko postoji proces kreiranja bezbjednosne politike iz koga su isključeni određeni učesnici, to ograničava transparentnost, demokratski nadzor i kontrolu kao i kriterijume na osnovu kojih se rješavaju rodna pitanja.

Kako bi se izgradili kapaciteti za rješavanje rodnih pitanja i posvećenost zaposlenih na odgovornijim funkcijama u vladi, te kapaciteti zaposlenih koji su uključeni u kreiranje bezbjednosne politike i njihova posvećenost rješavanju ovih pitanja, zaposleni u ministarstvima, parlament ili OCD mogu preduzeti određene korake. Ovi koraci obuhvataju:

- Podizanje svijesti o međunarodnim i nacionalnim obavezama prema rodnoj ravnopravnosti i ljudskim pravima među šefovima država, ministrima, zaposlenima na visokim položajima u ministarstvima i ključnim osobama u institucijama sektora bezbjednosti.
- Obezbjeđivanje kratkih predavanja i izvještaja o rodnim pitanjima, bezbjednosnoj politici, unaprijeđenom pružanju usluga i operativnoj djelotvornosti do kojih se dolazi primjenom rodnog pristupa u kreiranju politike za glavni upravljački kadar.
- Izradu podsjetnika za zaposlene na visokim položajima o bezbjednosnim pitanjima u koje su na adekvatan način uvrštena rodna pitanja.
- Pružanje kratkih izvještaja glavnom upravljačkom kadru o tome u kojim oblastima se rodna pitanja mogu uvrstiti u bezbjednosnu politiku i time doprinijeti njenom cilju.
- Zalaganje za imenovanje kvalifikovanih žena u upravljački kadar i za postojanje razumijevanja i jasno pokazane posvećenosti postizanju rodne ravnopravnosti, datih u opisima poslova.[26]
- Pokretanje programa mentorstva kojima se povezuju stručnjaci za rodna pitanja sa osobljem na visokim položajima kako bi se izgradili njihovi kapaciteti za rješavanje rodnih pitanja.

Organi za koordinaciju rada bezbjednosnih službi

Savjeti nacionalne bezbjednosti (SNB) omogućavaju koordinisane aktivnosti i integraciju velikog broja pitanja koja se tiču bezbjednosne politike, zakonodavnih odredbi, nadzora i struktura. SNB ili neko slično tijelo može da bude pozvan da koordiniše politiku, da je primijeni, procijeni ili da savjetodavnu podršku, kao i da raspodjeli sredstva za borbu protiv bezbjednosnih prijetnji. Ova koordinaciona tijela su stoga suštinska, ako ne i lako pristupna polazna tačka kojom se rodna pitanja stavljaju na dnevni red i ženama se omogućava učestvovanje u odlučivanju na polju bezbjednosti.

SNB u **Sijera Leoneu**, Kabinet u **Velikoj Britaniji** ili Savjet za savjetovanje o nacionalnoj bezbjednosti **Kanade** imaju različite funkcije, ali svi imaju zajednički cilj, a to je da se centralizuje viđenje nacionalne

bezbjednosti od strane zaposlenih na visokim položajima u vladi.[27] Međutim, u državama nove demokratije i u postkonfliktnim državama, kapaciteti vlade da upravlja i koordiniše odgovorima na pitanja od važnosti za nacionalnu bezbjednost mogu da budu slabi. Isto tako, ovim organima ponekad dominiraju oružane snage i u njima nedostaje civilno-vojna ravnoteža.

Premda SNB ili slična tijela u različitim državama imaju veliki broj članova i različite mandate, u njihovom radu rijetko kada učestvuju žene ili su u njega uvrštena rodna pitanja.

- U **Nepalu**, 2004. godine, SNB se sastojao od vojnog osoblja i predstavnika Ministarstva odbrane i Kabineta premijera, pri čemu žene nijesu bile uključene (uistinu, nije bilo žena na visokim položajima u policiji ili u ključnim ministarstvima Vlade Nepala).
- **Pakistanski** SNB je sličnog ograničenog sastava jer je nacionalna bezbjednost usko definisana terminima suvereniteta, integriteta, odbrane, bezbjednosti države i „upravljanja kriznim situacijama".[28] SNB **SAD**-a je ima, takođe, ograničen broj članova, te zvanično uključuje predsjednika, potpredsjednika, državnog sekretara i sekretar za odbranu, a sjednicama redovno prisustvuju načelnici združenih generalštaba, direktor CIA-e i predsjednikov savjetnik za nacionalnu bezbjednost. Rodna ravnoteža u SNB SAD-a i Pakistana je jako loša, a među pitanjima koja se tiču nesigurnosti sa kojima se suočavaju muškarci i žene se obično ne pravi razlika ili se ne uzimaju u obzir. Jedan od razloga za ovo jeste što se ovi organi prvenstveno bave problemima na makro-političkom nivou, ne praveći pri tom razliku između pojedinačnih društvenih grupa.

Kao što je navedeno u Poglavlju 3.1, veliki broj različitih prednosti proističe iz povećanja zastupljenosti žena i integrisanja rodnih pitanja u odlučivanje na polju bezbjednosti. Na primjer, konsultacije sa predstavnicama kluba poslanica će najvjerovatnije dovesti do proširenja debate u SNB o tome koje bezbjednosne probleme treba postaviti kao prioritet. Uzimanje u obzir rodnih pitanja može da pokrene produktivnu raspravu o uvriježenim shvatanjima bezbjednosti i bezbjednosnih prioriteta kao i o djelotvornim metodama kojima se mogu omogućiti bezbjednost i pravda.

Na integrisanju rodnih pitanja i povećanja učešća žena u organima koji koordinišu rad bezbjednosnih službi mogu da se preduzmu sljedeći koraci:

- Da se kao prioritet imenuje žena predstavnica u SNB.
- Da se uključe predstavnici iz ministarstva koja se bavi rodnim pitanjima i pitanjima žena, ostalih vladinih organa koji se bave ovim pitanjima ili iz klubova poslanica, ili da se obave konsultacije sa njima.
- Putem obuke, kratkih predavanja, mentorstva i ostalih inicijativa treba izgraditi kapacitete pripadnika SNB da se bave rodnim pitanjima. Pogledajte Poglavlje 4.5 o obuci o rodnim pitanjima.
- Uvesti mehanizme kojima će se omogućiti konsultacije sa spoljnim stručnjacima za rodna pitanja i predstavnicama organizacija žena.

Jedan od izazova pred većim angažovanjem žena u SNB je i činjenica da su žene u većini zemalja i dalje udaljene sa visokih pozicija u politici i s toga malo žena dolazi na pozicije u ovakvim savjetima. Na primjer, u 2005. godini samo su dvanaest žena bile ministarke odbrane i pitanja veterana (6,6%), a 29 žena (15,8%) su bile ministarke pravde na uzorku od 183 države.29 Zbog ovoga je neophodno da se sprovedu inicijative za povećanje broja žena na vodećim političkim pozicijama, u koje mogu da spadaju: stipendije za žene kako bi one pohađale odgovarajuće univerzitetske programe, izgradnja kapaciteta poslanica i uvođenje kvota u političkim partijama. Samo uključivanje žena u organe koji koordinišu rad institucija sektora bezbjednosti ne mora automatski da znači da će više pažnje biti posvećeno rodnim pitanjima, ali će različitost mišljenja i iskustava članova SNB svakako na pregovarački sto iznijeti više različitih viđenja situacije.

Odbori za izradu nacrta bezbjednosne politike

Ukoliko se teži da se rodna pitanja snažno uvrste u bezbjednosnu politiku, onda oni organi koji prave nacrte bezbjednosne politike treba da imaju dovoljno kapaciteta da shvate različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka i način na koji će predložena bezbjednosna politika uticati na ove potrebe. Organi koji prave nacrte bezbjednosne politike mogu da budu stalni ili ad hoc odbori. Politiku može da kreira tim ljudi iz samo jednog vladinog resora (npr. odredbe vezane za policiju) ili iz nekoliko resora (npr. za PNB).

Članovi odbora koji izrađuju nacrt bezbjednosne politike moraju da imaju tehničko znanje i vještine kako bi pripremili politiku koja će biti sveobuhvatna, jasna i nedvosmislena. Glavni kriterijumi po kojima se biraju članovi ovakvog odbora treba da budu:

- Tehničke vještine i znanje – *uključujući vještine i znanje o integraciji rodnih pitanja*.
- Zastupljenost ključnih organa koji odlučuju u ovom procesu i koji sprovode ovu politiku – *po mogućnosti treba uključiti predstavnika ministarstva koje je nadležno za rodna pitanja.*
- Posvećenost demokratskoj reformi – *uključujući promovisanje rodne ravnopravnosti.*[30]

Nadzorni organi poput parlamenta ili OCD mogu da imaju važnu ulogu u zalaganju za uključivanje stručnjaka za rodna pitanja u odbor koji pravi nacrt bezbjednosne politike ili za to da članovi odbora prođu obuku koja se sastoji od rodnih komponenti.

Kako bi omogućilo da bezbjednosna politika bude rodno odgovorna, ovaj odbor treba da eksplicitno

obuhvati rodna pitanja i da pri davanju nacrta ove politike koristi rodno osjetljiv jezik.

Eksplicitno obuhvatanje rodnih pitanja

U zavisnosti od tipa bezbjednosne politike koja je u procesu kreiranja, rodna pitanja koja treba naglasiti obuhvataju sljedeće (vidi Odjeljak 6):

- Značaj postizanja jednakosti između muškaraca i žena, društvenih, vjerskih i etničkih grupa, treba da se postavi kao jedno od pitanja nacionalne bezbjednosti.
- Potvrdu jednakih prava svih muškaraca i žena da učestvuju u radu institucija sektora bezbjednosti.
- RN nad muškarcima, ženama, djevojkama, mladićima, djevojčicama i dječacima kao ključnu unutrašnju prijetnju bezbjednosti; strategije za sprječavanje, odgovor na RN i njegovo kažnjavanje uz dodjeljivanje odgovarajućih kadrovskih i finansijskih sredstava.
- Ukidanje diskriminacije u institucijama sektora bezbjednosti ili u pružanju bezbjednosnih usluga na osnovu pola, rasne pripadnosti, vjeroispovijesti, seksualnog opredijeljenja ili bilo kojeg drugog neodgovarajućeg kriterijuma.
- Institucionalna pravila ponašanja, uključujući tu specifične odredbe o zabrani diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i ostalih oblika RN-a.
- Osnivanje mehanizama kojima se civilnom društvu omogućava učešće u nadzoru primjene bezbjednosne politike, procesa RSB-a i rada institucija sektora bezbjednosti.

Različitim vrstama bezbjednosne politike u različitim državama su se na ovaj način rješavala bezbjednosna pitanja. U Bijeloj knjizi odbrane **Sijera Leonea** se kaže da je „Ministarstvo odbrane zajedno sa OSRSL [oružanim snagama Republike Sijera Leone] posvećeno regrutovanju i zadržavanju u službi kvalitetnog osoblja bez obzira na njegovu plemensku pripadnost, region iz kojeg dolazi, rod, vjeroispovijest...".[31] Pojam trgovine ljudima je uključen u strategije nacionalne bezbjednosti Rumunije i Ukrajine. U **ukrajinskoj** strategiji ovaj pojam je obrađen pod naslovom „Omogućavanje povoljnih vanjskih uslova za razvoj i bezbjednost države".[32] U **Rumuniji**, „strategijom se prepoznaje potreba za primjenom određenih sredstava kojima će se stimulisati nacionalna solidarnost i građanska odgovornost, zainteresovanost za radnu ravnopravnost između muškaraca i žena, jednake mogućnosti za obrazovanje i obuku i za socijalnu zaštitu".[33]

Korišćenje rodno osjetljivog jezika

Važno je da se koristi „rodno inkluzivni" i „rodno specifični" jezik u bezbjednosnoj politici, kako bi se izbjegle diskriminacija i isključivanje. Generička upotreba termina „on" ili „muškarac" isključuje žene. U mnogim bezbjednosnim politikama, počevši od Bijele knjige odbrane **Sijera Leonea** pa do Bijele knjige odbrane **Irske**, prepoznaje se ovo pitanje tako što se, na primjer, uvodi termin „vojno osoblje". U ostalim PNB, poput **ruske** i **američke**, ne pravi se razlika između muškaraca i žena. Premda je upotreba „rodno neutralnog jezika" – npr. „ljudi" umjesto „muškarci i žene" - odgovarajuća u mnogim okolnostima, njom se može ograničiti priznavanje rodnih razlika i stoga se može ostaviti dovoljno prostora pretpostavci da sve bezbjednosne grupe u društvu imaju slične bezbjednosne potrebe.

Na kraju, ima PNB, poput onih na **Jamajki**, u **Gruziji** i **Ukrajini** u kojima se i dalje koriste termini tipa „muška snaga" (eng. manpower) i „opasnosti koje je uzrokovao muškarac" (eng. man-made hazards).[34] Ovo su diskutabilni diskriminatorski termini koji proističu iz

Odjeljak 6 Rodna odgovornost u bezbjednosnoj politici Južne Afrike

Bijela knjiga Južne Afrike o obavještajnim službama, nacionalnoj odbrani i bezbjednosti i sigurnosti je napisana rodno osjetljivim jezikom i u njoj su obrađeni RN i diskriminacija, kao i jednaka zastupljenost u institucijama sektora bezbjednosti.

Bijela knjiga o obavještajnim službama (1994.):

Nacionalne obavještajne službe će nastojati da sastavom odražavaju rodni i rasni sastav društva, uzimajući u obzir takođe objektivne kriterijume zapošljavanja po zaslugama. U ovom smislu, biće primijenjen program pozitivne akcije kako bi se riješila neravnoteža.[35]

Bijela knjiga o nacionalnoj odbrani Južnoafričke Republike (1996.):

Kako bi se obezbijedio legitimitet oružanih snaga, Ministarstvo odbrane je posvećeno prevazilaženju postojećeg naslijeđa rasne i rodne diskriminacije. Ono će omogućiti da NOSJA [Nacionalne odbrambene snage Južne Afrike], a pogotovo njihove vođe, u velikoj mjeri predstavljaju sastav stanovništva Južne Afrike.

Ministarstvo odbrane prihvata pravo žena da služe u svim činovima i na svim pozicijama, uključujući borbene pozicije.[36]

Bijela knjiga o sigurnosti i bezbjednosti (1998.):

U njoj se posebno pominje tretiranje krivičnih djela seksualnog nasilja, silovanja ili nasilja u porodici sa „dodatnim dignitetom, saosjećanjem i brigom". Takođe se traži da se sprovedu strategije sprječavanja kriminala kojima će se zaštiti najrizičnije grupe kako ne bi počinile ili postale žrtve krivičnog djela, uključujući tu pripadnike „siromašnih zajednica, omladinu, žene i djecu kao i osobe sa posebnim potrebama".[37]

ideje da samo muškarci (a ne žene) aktivno učestvuju u javnom životu.

Primjeri rodno osjetljivog jezika obuhvataju:

- Vojno osoblje – ne vojnici
- Policijski službenik/policijska službenica – ne policajac
- Građani i građanke – ne samo građani
- Ona/on ili on/ona – ne on
- Svi poslanici – umjesto svaki poslanik
- Ljudska vrsta – umjesto čovjek
- Treba tačno odrediti muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci tamo gdje je to moguće - umjesto termina ljudi/osoba.

4.2 Parlament

Izvršna vlast predlaže bezbjednosnu politiku, a parlament je uglavnom prihvata, dopunjuje, mijenja ili odbacuje; on kontroliše budžet i može nadgledati i vrednovati primjenu bezbjednosne politike (vidi Odjeljak 7). Premda se uloga parlamenta razlikuje od države do države, od njega se očekuje da, kada je u pitanju razvoj politike, ima dvije funkcije: da nadgleda rad izvršne vlasti i da zastupa interese građana. Ovo znači da parlament može da ima ključnu funkciju u obezbjeđivanju da politika zadovolji specifične potrebe muškaraca, mladića, dječaka, žena, djevojaka i djevojčica putem sljedećeg: participatornog procesa kreiranja politike i jednake zastupljenosti muškaraca i žena, kao i različitih društvenih, etničkih i vjerskih grupa.

Vidi Priručnik o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

U novoosnovanim demokratskim državama ili u onima u kojima se demokratija tek uspostavlja, kao i u postkonfliktnim državama, mala je mogućnost da će na odgovarajući način biti sprovedeni koncept ili prakse demokratskog i finansijskog nadzora. Kao jedna od posljedica ovakvog stanja je nedostatak koordinacije i razmjene informacija između civilnih i vojnih vlasti, kao i nevoljnost vlade i parlamenta da prihvate civilni nadzor. Kao još jedna posljedica javlja se ograničenje odgovornosti, transparentnosti i civilnog učešća u kreiranju odgovora na probleme u oblasti nacionalne bezbjednosti. Međutim, ukoliko parlamenti u novonastalim demokratskim državama nemaju suštinskih nadležnosti u procesu odlučivanja, oni su potencijalno od suštinskog značaja za sprovođenje transparentnosti i mogu da daju značajan doprinos odgovornosti izvršne vlasti i kontroli njenog rada.

Slično ovome, u političkim sistemima gdje u zakonodavstvu i odborima preovladava jaka partijska disciplina, nadzorna uloga parlamenta može da u praksi bude izuzetno ograničena. U **Kanadi** je parlament bio kritikovan zato što je samo potvrđivao političke odluke koje su na centralizovan način donijeli premijer i njegovi politički i viši savjetnici. U politici odbrane i bezbjednosti, zakonodavni odbori i pododbori nijesu poslužili kao uspješni mehanizmi nadzora i navodi se da ne postoji istinski značajna diskusija o bezbjednosnoj politici u kanadskom parlamentu.[38]

Odjeljak 7 | Uloga parlamenta u bezbjednosnoj politici [39]

Razvoj

S obzirom da je razvoj bezbjednosne politike u nadležnosti izvršne vlasti i nadležnih vladinih resora i agencija, uloga parlamenta u fazi razvoja bezbjednosne politike je ograničena.

Odlučivanje

Kada bezbjednosna politika dođe do parlamenta, parlament preuzima direktnu odgovornost nad njom. Parlament može da da saglasnost na novu politiku ili zakonodavne odredbe koje vlada predlaže, da ih odbije ili predloži promjene. Parlament takođe ima karakterističnu prednost kada su u pitanju izdvajanja iz budžeta tokom glavnih faza tipičnog budžetskog ciklusa: pripreme budžeta, odobravanja budžeta, izvršenja budžeta ili potrošnje i revizije ili pregleda. Pogledajte Poglavlje 4.6 o rodnoj analizi budžeta.

Vremenski okvir procesa odlučivanja treba da bude takav da ostavi prostora za dalje javne konsultacije sa predstavnicima iz svih djelova društva. Ovim bi se unaprijedio potencijal za dobijanje podrške javnosti bezbjednosnoj politici i omogućilo da ona u potpunosti zadovolji potrebe stanovništva.

Primjena

Tokom primjene bezbjednosne politike, parlament je zadužen za kritikovanje aktivnosti vlade, uključujući putem stalne analize budžeta. Bezbjednosna politika ima važne finansijske posljedice i u suštini se tiče novca poreskih obveznika.

Procjena i naučene lekcije

Uloga palamenta je da procjenjuje učinak i brojke vezane za primjenu bezbjednosne politike. Izvještaji o napretku koje podnose nadležne vladine agencije su od suštinskog značaja za kontrolu procesa i dobijanje uvida u to da li se sprovode oni ciljevi koji su određeni bezbjednosnom politikom..

Participativan proces kreiranja politike

Uključivanje parlamenta u bezbjednosnu politiku je od suštinskog značaja kako bi se osigurala transparentnost i odgovornost ove politike pred javnošću. Ovo se postiže otvorenom debatom, konsultacijama i javnom raspoloživošću informacija o državnoj bezbjednosnoj politici.

Konsultacije sa odgovarajućim parlamentarnim odborima za PNB – kao i ostale bezbjednosne politike - će biti najuspješnije ukoliko se sprovedu u ranom stadijumu procesa izrade nacrta bezbjednosne politike, kako bi se mogle unijeti promjene ili preusmjeriti data politika. Poslanicima i parlamentarnim odborima ne treba samo prosto predstaviti konačni dokumenat, dovodeći ih time u situaciju da ga samo ili prihvate ili odbiju.

Parlamenti - uključujući odbore za odbranu i bezbjednost - treba, takođe, da predvode proces kojim se osigurava da bezbjednosne politike prođu kroz odgovarajuće javne konsultacije. Premda ne mora da znači da su ovi procesi skupi u finansijskom smislu, za njih su neophodni vrijeme, sredstva, kadrovi i politička volja koji ne moraju obavezno da postoje na domaćem nivou u postkonfliktnim zemljama ili u zemljama u razvoju. Stoga može biti neophodna pomoć donatora kako bi se, na primjer, pokrili troškovi radionica koje se održavaju u ruralnim oblastima. Donatori bi mogli, takođe, da finansiraju proces konsultacija koji će biti posebno osmišljen kako bi se njime uvećalo učešće žena i ostalih grupa koje su često marginalizovane tokom procesa razvoja bezbjednosne politike.40

Mehanizmi kojima se omogućava učešće mogu uključivati:

- Jasno definisane konsultacije sa reprezentativnim dijelom OCD, uključujući organizacije žena iz urbane i ruralne sredine (vidi Odjeljak 10).
- Sastanke na opštinskom nivou uz direktnu interakciju između političkih vođa i javnosti.
- Parlamentarna saslušanja i otvorene debate.
- Ukoliko je to neophodno, odvojene sastanke sa marginalizovanim grupama na lokalnom nivou, za koje se može desiti da ne učestvuju u javnim sastancima u okviru većinskog broja stanovništva.

Kako bi se obezbijedilo široko i reprezentativno učešće, mogu se poduzeti određene mjere da se uključe:

- Organizacije žena u zajednici iz urbane i ruralne sredine
- Sindikati
- Vjerske organizacije
- Vođe i aktivisti u zajednici
- Omladinske organizacije
- Udruženja starosjedilaca, etničkih manjina i ostalih manjina
- Udruženja osoba sa invaliditetom
- Grupe za odbranu prava djece
- Akademici i istraživači
- Udruženja imigranata
- Stručnjaci za rodna pitanja
- Međunarodne organizacije
- Organizacije koje se zalažu za socijalnu pravdu i pružanje usluga

Jednaka zastupljenost muškaraca i žena

Poslanici su u praksi u redovnom i direktnom kontaktu sa opštom populacijom mnogo više nego izvršna vlast, te se stoga nalaze u dobroj poziciji sa koje mogu da primijete probleme vezane za javnu bezbjednost. Iz perspektive jednake zastupljenosti, međutim, odnos između broja žena i muškaraca u većini parlamenata na svijetu je oličenje nejednakosti. 2006. godine, 83,1 % poslanika u parlamentima na svijetu su bili muškarci.41 Osim ovoga, poslanice se rijetko kad nalaze u odborima za odbranu ili bezbjednosna pitanja. Stoga bi, kako bi se omogućilo učešće žena i dobijanje informacija od njih tokom procesa kreiranja bezbjednosne politike, bilo dobro da se:

- Poveća učešće žena u odborima za odbranu i bezbjednost, uključujući mjesta predsjedavajućih.
- Žene podstaknu da se po bezbjednosnim pitanjima sastaju i mimo svojih partija i da naprave zajedničke platforme i zajedničku strategiju za uključivanje svoga mišljenja u šire diskusije o datoj politici.
- Podrži osnivanje ženskih klubova i koalicija u parlamentu i u okviru pojedinačnih političkih partija (vidi Odjeljak 8).
- Da se podstakne osnivanje nacionalnih ili partijskih kvota kojima će biti određen minimum broja žena i muškaraca koji će učestvovati u partijama ili na nacionalnom nivou.

Osim obezbjeđivanja jednake zastupljenosti, neophodno je da među poslanicima postoji svijest i razumijevanje o rodnim pitanjima, posebno među muškarcima i ženama koji su članovi odbora za bezbjednost i odbranu.

4.3 Lokalna uprava

Kako bi se omogućila puna primjena nacionalne bezbjednosne politike, moraju se preduzeti inicijative na lokalnom nivou. Osim ovoga, lokalni odbori za bezbjednost mogu, na primjer, da pruže važne informacije za nacionalnu bezbjednosnu politiku, čime se omogućava da ona odražava realno bezbjednosno stanje na lokalnom nivou, kao i lokalne prioritete. Iskustvo polazuje da su analiza i bezbjednosne strategije sa lokalnog nivoa od suštinskog značaja za snažno rješavanje nesigurnosti koje postoje na nivou zajednice. Ove inicijative mogu da predstavljaju ključne polazne tačke za integraciju rodnih pitanja u primjenu bezbjednosne politike.

Primjeri inicijativa koje mogu da preduzmu opštinska vlast, lokalne institucije sektora bezbjednosti ili civilno

Odjeljak 8 Integracija rodnih pitanja u kreiranje bezbjednosne politike: uloga žena u ANK-u u Južnoj Africi [42]

Prelaz Južne Afrike na demokratski sistem pokazuje na koji način povoljna politička sredina, formiranje lige žena u okviru političke partije i zalaganje za rodna pitanja širom političkog sistema mogu da utiču na kreiranje politike nacionalne bezbjednosti.

Žene iz civilnog društva i političkih partija su otvorile politički prostor za rješavanje rodnih pitanja. Na primjer, zbog zabrinutosti da su žene bile marginalizovane, Liga žena Afričkog nacionalnog kongresa (ANK) je reformisana 1990. godine, i zatraženo je uključivanje žena na vodećim pozicijama i uključivanje rodne ravnopravnosti u politiku i platformu za akciju ANK. Ovakvo zalaganje žena je predstavljeno u pionirskom izdanju ANK-a iz 1992. godine pod nazivom *Spremni za upravljanje: političke smjernice za osnivanje demokratske Južne Afrike*. Dokument je predložio prihvatanje četiri međusobno povezane vrijednosti: demokratije i civilne vlasti, ljudske bezbjednosti, antimilitarizma i rodne ravnopravnosti. Sa naglaskom na rodnu ravnopravnost, u ovom manifestu su naglašeni ciljevi za postizanje neseksističkog ponašanja i potrebe da se osnuju posebne agencije koje bi omogućile sprovođenje politike jednakih mogućnosti. Naglašeno je da institucije sektora bezbjednosti moraju da poštuju ideje demokratije, antirasne diskriminacije i neseksizma; da moraju da odražavaju nacionalni i rodni sastav južnoafričkog društva i priznaje se da je „rodna diskriminacija ili u potpunosti isključila žene iz svih društveno-ekonomskih i političkih institucija ili ih je dovela u podređen položaj“.[43]

Ženama članicama ANK i civilnog društva pripada priznanje za naglašavanje pitanja ljudske bezbjednosti kao i za preusmjeravanje diskusije sa pitanja koja se tiču „državne bezbjednosti“ na pitanja bezbjednosti koja u širokom smislu obuhvataju sve ljude koji u njoj imaju centralno mjesto. Ovo se ogleda i u eksplicitnom usvajanju pristupa vezanog za ljudsku bezbjednost i zalaganju za demilitirizovani sektor bezbjednosti koji će obuhvatati političku, ekonomsku, društvenu dimenziju i zaštitu životne sredine u dokumentu *Spremni za upravljanje*.

društvo su sljedeći:

- Revizija bezbjednosti/sigurnosti
- Planovi za bezbjednost građana/lokalne zajednice
- Odbori ili savjeti za bezbjednost/sigurnost
- Policijski forumi u lokalnim zajednicama

Policijski forumi u lokalnim zajednicama, bezbjednosni planovi i revizija sigurnosti

U **Južnoj Africi** lokalna vlast i policijske snage Južne Afrike učestvuju u radu i sarađuju sa Policijskim forumima u lokalnim zajednicama (PFLZ) kako bi postavili zajedničke prioritet i ciljeve vezane za sprječavanje kriminala. PFLZ u formulisanje lokalnih prioriteta vezanih za policijske aktivnosti i u inicijative za sprječavanje kriminala uključuju OCD. Aktivnosti PFLZ se zasnivaju na planovima za bezbjednost zajednica, kojima se identifikuju programi, projekti ili aktivnosti koje će primijeniti PFLZ; odakle će PFLZ dobiti sredstva za projekte; na koji način će projekti promovisati ciljeve PFLZ. Isto tako, plan za bezbjednost zajednica je zasnovan na reviziji bezbjednosti u zajednicama koja pomaže da se:

- Usredsrijedi na najvažnije probleme onda kada su sredstva ograničena.
- Ljudima predstave činjenice onda kada se oni ne slažu o najvažnijim problemima.
- Koordiniše rad različitih organizacija kako bi se spriječilo preklapanje ili dupliranje.

Revizija bezbjednosti u zajednicama se sprovodi putem procesa koji se odvija u pet koraka kako bi se identifikovali:

1. **Problemi sa kriminalom u zajednici**: npr. nasilje u porodici.
2. **Šta koja organizacija radi**: u nekim organizacijama možda već postoje projekti za sprječavanje kriminala, te stoga možda već postoje aktivnosti kojima se sprječava nasilje u porodici i pruža direktna ili indirektna pomoć njegovim žrtvama.
3. **Fizičke i društvene karakteristike date oblasti**: kako bi se razumjeli uzroci kriminala u zajednici, neophodno je da poznajete fizičke i društvene karakteristike te oblasti. Na primjer, krivično djelo će uvijek počiniti mladi; žene su više ugrožene od nasilja u porodici i seksualnog nasilja; mladi muškarci se izlažu većem riziku od ostalih oblika nasilnih krivičnih djela; a veća je mogućnost da će mladi muškarci počiniti krivična djela.
4. **Najvažniji problemi**.
5. **Detalji vezani za najvažnije probleme**.[44]

Lokalni odbori za bezbjednost i planovi za bezbjednost građana

Osnovani su različiti organi kako bi isplanirali, koordinisali i nadzirali inicijative na unaprijeđenju bezbjednosti na lokalnom nivou (vidi Odjeljak 9).

U **Peruu**, parlament je osnovao Nacionalni sistem za bezbjednost građana kojim se promovišu inicijative na sprječavanju kriminala i u kojima učestvuju sve zainteresovane strane sa lokalnog nivoa, a policija bolje odgovara na potrebe lokalnih zajednica. Ovaj sistem se zasniva na radu institucija sa lokalnog nivoa, pri čemu su osnovani Lokalni savjeti za bezbjednost građana (LSBG) (*Consejos Distritales de Seguridad Ciudadana*). U LSBG, komandiri iz lokalne policije koji rade na sprječavanju kriminala sarađuju direktno sa lokalnim vlastima i predstavnicima lokalnih zajednica. LSBG se mogu opisati kao mehanizmi u kojima se primjenjuje pristup „odozdo na gore“, a kojima se policija drži odgovornom za svoje ponašanje i kvalitet usluga koje pruža građanima i omogućava se otvoreno učešće zajednice u rješavanju bezbjednosnih pitanja na lokalnom nivou. Ovi savjeti su nadležni

za pravljenje planova za bezbjednost građana na opštinskom nivou na osnovu procjene bezbjednosti na lokalnom nivou i bezbjednosnih pitanja. Bezbjednosni plan se primjenjuje korišćenjem sredstava sa lokalnog nivoa i uspostavljanjem saradnje na lokalnom nivou. LSBG su takođe zaduženi za procjenu uticaja koji plan ima i za nadzor učinka javnih službenika koji ga primjenjuju, uključujući tu i policiju.[45]

Slični organi poput Lokalnih savjeta za bezbjednost (*Consejos de Seguridad*) su osnovani u Čileu, Kolumbiji i Gvatemali. U **Kolumbiji**, članove Lokalnog savjeta za bezbjednost čine načelnici lokalne policije i vojske, gradonačelnik i predstavnici akademskog i privatnog sektora.

U primjere mjera koje se mogu preduzeti na integraciji rodnih pitanja u bezbjednosne inicijative koje se preduzimaju na nivou lokalne vlasti spadaju:

- Uključivanje stručnjaka za rodna pitanja i predstavnika organizacija žena u odbore/savjete za bezbjednost u lokalnim zajednicama.
- Obezbjeđivanje da u revizije stanja bezbjednosti na nivou lokalne zajednice spadaju: konsultacije sa ženama, muškarcima i različitim društvenim grupama na ravnopravnoj osnovi; usredsrđivanje na RN; podaci razvrstani po polu, godištu, etničkoj pripadnosti i oblasti iz koje osoba dolazi; specifična pitanja koja se tiču različitih bezbjednosnih potreba onih grupa koje su pod nadležnošću lokalne uprave. Pogledajte Poglavlje 4.6 o procjeni, nadgledanju i vrednovanju.
- Uzimanje u obzir različitih bezbjednosnih potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka kada se kreiraju i primjenjuju inicijative za sprječavanje kriminala i odgovor na njega.
- Predstavljanje rezultata revizija bezbjednosti i procesa planiranja bezbjednosnim organima sa regionalnog i nacionalnog nivoa. Ovi su podaci neophodni kako bi se omogućilo da regionalna i nacionalna bezbjednosna politika odražavaju realno bezbjednosno stanje na lokalnom nivou, a u nekim državama služe i kao mehanizam ranog upozorenja na konflikt.
- Omogućavanje obuke i uputstava kojima će se među svima onima koji su uključeni u kreiranje nacrta planova bezbjednosti na nivou lokalne zajednice izgraditi rodno odgovoran pristup. Pogledajte Poglavlje 4.5 o obuci o rodnim pitanjima.

4.4 Organizacije civilnog društva

Jedan od značajnih razloga za uključivanje OCD u razvoj i primjenu bezbjednosne politike jeste da se omogući demokratski, transparentan, odgovoran i sveobuhvatan proces. OCD ne moraju, po definiciji, da odražavaju ove principe dobre uprave, a suvišno je i reći da nijesu homogene kada su u pitanju njihovi ekonomski i politički interesi. Međutim, civilno društvo potencijalno predstavlja prostor u kom se izgrađuju stručno znanje i kapaciteti za nezavisno vrednovanje, postavljanje izazova pred, i primjenu vladinih analiza i odluka o pitanjima bezbjednosti i odbrane. OCD obuhvata veliki broj različitih organizacija, uključujući organizacije žena, sindikate, vjerske grupe, udruženja etničkih manjina, udruženja ostalih manjina ili grupa starosjedilaca, profesionalna poslovna udruženja, lobističke organizacije, NVO-e, savjete stručnjaka i fondacije, istraživačke grupe, medijske grupe i institucije za obuku. Ova raznolikost istovremeno predstavlja kako prednost tako i slabost. Njena

Odjeljak 9 | Lokalni odbori za bezbjednost i mehanizmi za rano upozorenje u Sijera Leoneu [46]

U Sijera Leoneu, Kancelarija za nacionalnu bezbjednost (KNB) je osnovala pokrajinske i regionalne odbore za bezbjednost kao forume za konsultacije na lokalnom nivou, kojima će se procjenjivati i odgovarati na bezbjednosne prijetnje koje se javljaju širom države. Ovi odbori su, takođe, osnovani kako bi se omogućilo da bezbjednosna politika odražava stvarne bezbjednosne potrebe i kako bi se prikupile informacije sa nivoa lokalnih zajednica. Decentralizovani odbori za bezbjednost koji se nalaze u unutrašnjosti države mogu vladi da posluže kao mehanizmi za rano upozorenje na mogućnost pojave konflikta jer izvještavaju direktno KNB.

Uključivanje žena ili predstavnica organizacija žena u ove organe je do sada bilo ograničeno, ali bi se njime unaprijedila mogućnost da se prikupljaju podaci, što bi bilo sastavni dio mehanizma ranog upozorenja. Ovakav pristup „odozdo na gore“ bi se mogao kombinovati sa angažovanjem savjetnika za rodna pitanja pri KNB-u, koji bi mogao analizirati i klasifikovati podatke dobijene iz odbora za bezbjednost sa regionalnog i pokrajinskog nivoa i postavljati relevantna pitanja poput:

1. Da li institucije sektora bezbjednost na odgovarajući način reaguju na bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka?
   a. Da li su muškarci i žene slobodni da napuste svoje domove ili da putuju izvan oblasti u kojoj žive?
   b. Da li su muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci predmet trgovine ljudima i seksualnog iskorištavanja?
   c. Koje usluge stoje na raspolaganju muškarcima i ženama žrtvama nasilja u porodici?
2. Koje vrste RN-a postoje i u kom stepenu su prisutne? Da li se stepen RN-a pojačava ili smanjuje?
3. Da li u zajednici ima dovoljno sredstava kako bi se odgovorilo na različite bezbjednosne prijetnje sa kojima se suočavaju muškarci i žene i različite društvene grupe?

Odjeljak 10 | Politika nacionalne bezbjednosti Jamajke – inkluzivan proces [50]

Sredinom 2007 godine, Vlada Jamajke je usvojila sveobuhvatnu politiku nacionalne bezbjednosti pod nazivom *„Na putu ka bezbjednoj i prosperitetnoj naciji“*. Ova politika je zasnovana na Zelenoj knjizi strategije nacionalne bezbjednosti, o kojoj se po prvi put raspravljalo u parlamentu u januaru 2006. godine, i na Bijeloj knjizi strategije nacionalne bezbjednosti koja je iz nje proistekla. Bijela knjiga je napravljena nakon brojnih konsultacija sa lokalnim zajednicama na Jamajci i svim zainteresovanim stranama, uključujući OCD. Politika nacionalne bezbjednosti je usaglašena sa duhovnim i političkim ciljevima svih sektora postojeće RSB, sa inicijativama i razmišljanjima obuhvaćenim ovom reformom, a bila je rezultat saradnje između vlade Jamajke i Kanade, Velike Britanije i SAD-a, te savjetnika.

Vlada Jamajke je prvobitno planirala da sprovede reviziju odbrane. Međutim, veoma brzo je shvatila da je neophodno primijeniti sveobuhvatniji pristup kako bi se riješile potencijalne prijetnje nacionalnoj bezbjednosti, uključujući organizovani kriminal, nasilje bandi, društveno ekonomske probleme i prirodne katastrofe. Pokrenute su obimne konsultacije u koje su uključeni svi relevantni vladini resori i državne agencije, OCD i grupe žena.

Ovo je rezultiralo politikom nacionalne bezbjednosti kojom su obuhvaćene sve ključne bezbjednosne i pravosudne institucije, uključujući tu oružane snage, policiju, ministarstvo pravde i ostale učesnike koji nijesu sa državnog nivoa. Ovom politikom je objedinjena ključna državna bezbjednosna politika, ciljevi i nadležnosti u jedan sveobuhvatni master plan za ispunjenje „nacionalne vizije“ Jamajke. PNB-om se predviđa kombinovana upotreba političkih, ekonomskih, društvenih, informacionih i bezbjednosnih sredstava radi povećanja bezbjednosti i pravde. Njome se pojašnjavaju institucionalni okviri u kojima će oružane snage i civilne institucije države koordinisati svoje aktivnosti kako bi napravile integrisanu, kompaktnu bezbjednosnu mrežu kojom će se braniti i čuvati nacionalni interesi. Njome se, takođe, obuhvataju komplementarne uloge i nadležnosti javnog i privatnog sektora, kao i OCD-a.

Pod naslovom „Rezultati nasilja u zajednicama“, PNB zahtijeva posvećivanje veće pažnje uticaju koji nasilje ima na pojedince, zajednice i društvo u cjelini. Kaže se da je „nasilje u porodici jedan od najučestalijih oblika nasilja koji muči društvo. Ono doprinosi stvaranju sveukupnog obrasca po kome se odvijaju krivična djela i nasilje usljed razornog uticaja koji ima na društvenu strukturu i usljed uloge u stvaranju težnje kod mladih da nasilje koriste kao način za razrješenje sporova. Ženama i djeci u različitoj mjeri prijeti rizik od nasilja u porodici“.

Nakon što je PNB odobrena, kao izazov se postavlja njena primjena. Osnovana je Jedinica za primjenu strategije nacionalne bezbjednosti, koja radi u ime Savjeta za nacionalnu bezbjednost. Za zadatak ima da koordiniše rad nadležnih ministarstava.

prednost je u tome što posjeduje potencijal da predstavi veliki broj različitih grupa koje ne moraju obavezno da imaju glas u procesu kreiranja politike. Slabost je u tome što je veoma izazovan proces da se dođe do zajedničkog stanovišta i ujedno zahtijeva dosta vremena, posebno kada se ima u vidu kreiranje bezbjednosne politike.

Vidi Priručnik o nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

Kreiranje politike koja se tiče nacionalne bezbjednosti je ranije uvijek bilo okruženo tajanstvenošću, koja je u nekom stepenu i neophodna kada je u pitanju nacionalna bezbjednost. Međutim, ukoliko se proces kreiranja politike nacionalne bezbjednosti odvija isključivo unutar vlade, on će biti kontraproduktivan.[47] Tajnovitošću se može zataškati neadekvatna upotreba finansijskih sredstava usljed postojanja korupcije ili nedostatka stručnog znanja. Jedan od načina da se prevaziđe ovaj problem jeste da se ona vrsta informacija i oni dokumenti koji mogu i treba da budu tajni, kao takvi nedvosmisleno definišu ustavnim zakonom, pri čemu će se istovremeno dozvoliti sloboda izražavanja i sloboda štampe.[48]

Kako bi podržale kreiranje rodno odgovorne bezbjednosne politike, OCD mogu da preduzmu bilo koju od sljedećih aktivnosti:

- **Uticanje** na kreiranje javne politike putem zalaganja za uvođenje nove politike i zakona o policijskoj službi, obavještajnoj službi, reformi odbrane i nacionalnoj bezbjednosti.
- **Stvaranje** participativne političke sredine na način što će podići svijest javnosti o PNB i bezbjednosnoj politici uopšte i njihovim rodnim dimenzijama.
- **Obezbjeđivanje** određenog broja stručnjaka za tehnička pitanja da kreatori politike izaberu stručnjake koji posjeduju neophodne karakteristične kapacitete i vještine za sprovođenje rodne analize.
- **Podržavanje** razvoja bezbjednosne politike putem istraživanja bezbjednosnih potreba prisutnih na nivou lokalne zajednice, praveći pri tome razliku između potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.
- **Nadgledanje** primjene bezbjednosne politike i aktivnosti institucija sektora bezbjednosti kako bi omogućile postojanje transparentnog rada i odgovornosti pred javnošću.
- **Predstavljanje** viđenja i preferenci građana vezanim za bezbjednost – uključujući marginalizovane grupe – koje predstavljaju suštinsku komponentu razvoja inkluzivne PNB/bezbjednosne politike i kojima se može proširiti rasprava o tome „šta je to bezbjednost“.
- **Podsticanje** lokalnog vlasništva nad procesom kreiranja politike izvan državnih institucija.

- **Izgradnja kapacitete** zaposlenih u vladi i poslanika davanjem i širenjem informacija poput političkih izvještaja o bezbjednosnim problemima i potrebama koji se javljaju na nivou lokalnih zajednica.
- **Promovisanje** javnog nadzora nad razvojem bezbjednosne politike putem izvještavanja medija i izgradnjom kapaciteta novinara da se bave pitanjima bezbjednosne politike i rodnim pitanjima.
- **Omogućavanje** i učestvovanje u javnim raspravama o suštinskim pitanjima koja se tiču odbrane i bezbjednosti.
- **Izrada nacrta i distribucija** parlamentu i javnosti nezavisno sprovedene analize i informacija o sektoru bezbjednosti.
- **Ponuda** pomoći na izgradnji kapaciteta za kreiranje rodne i bezbjednosne politike putem održavanja radionica i obuke vladi, parlamentu i ostalim OCD.
- **Sprovođenje** procjena i revizija primjene rodnih pitanja, uključujući sprovođenje rodne analize budžeta, bezbjednosne politike i rada institucija sektora bezbjednosti.
- **Zagovaranje** za sprovođenje javne debate o bezbjednosnim pitanjima i za davanje određenih informacija javnosti.

Organizacije žena

Organizacije žena i organizacije koje se bave rodnim pitanjima posjeduju specifično stručno znanje i imaju pristup informacijama, što ih čini korisnim partnerima za ostale OCD, parlamente, institucije sektora bezbjednosti i vlade tokom procesa raspravljanja o, i kreiranja bezbjednosne politike. One često mogu da posluže kao ključna veza između realnog stanja nesigurnosti sa kojom se na nivou zajednica suočavaju žene i muškarci i sa onima koji kreiraju politiku na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Organizacije koje svoj rad usredsrijeđuju na rodna pitanja, a koje rade na nivou lokalne zajednice, često imaju duboko ukorijenjene mreže koje im omogućavaju da identifikuju suštinske bezbjednosne potrebe različitih društvenih grupa. Ovakvi podaci će biti od ključnog značaja i u procesu pravljenja pregleda rada sektora bezbjednosti i kao rano upozorenje na mogućnost izbijanja konflikta, pri čemu je i jedno i drugo od suštinskog značaja za određivanje nacionalnih bezbjednosnih prioriteta.
Organizacije žena se u debatu i formulisanje bezbjednosne politike mogu uključiti na sljedeće načine:

- Omogućavanjem interakcije između grupa žena i onih koji na lokalnom nivou omogućavaju bezbjednost, putem njihovog uključivanja u lokalne odbore za bezbjednost.
- Izgradnjom kapaciteta organizacija žena vezanih za pitanja koja se tiču bezbjednosne politike, uključujući tu zagovaranje i nadzor.
- Uključivanjem predstavnica organizacija žena kao stručnjaka za rodna pitanja u parlamentarne rasprave ili izvođenjem obuka za rodna pitanja.

OCD mogu biti još snažnije kada ujedine svoje stavove. Jedan od primjera uticaja koji može da ima mreža OCD jeste i Radna grupa NVO-a o ženama, miru i bezbjednosti. Nju su u maju 2000. godine formirale 11 različitih organizacija kako bi se zalagala za usvajanje Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti. Usljed intenzivnog zagovaranja i aktivnosti Radne grupe, UNSCR 1325 je jednoglasno usvojena 31. oktobra 2000. godine. Od tada fokus djelovanja Radne grupe NVO-a je prebačen na podršku primjeni UNSCR 1325, putem promovisanja rodne perspektive i poštovanja ljudskih prava u svim inicijativama za postizanje mira i bezbjednosti, za sprječavanjem konflikta i za upravljanje i izgradnju mira u okviru UN-a i njenih zemalja članica.[49]

4.5 Obuka o rodnim pitanjima

Svim različitim akterima uključenim u kreiranje bezbjednosne politike treba omogućiti da prođu obuku o rodnim pitanjima kako bi se podržao razvoj i primjena rodno odgovorne politike. Sami kreatori politike mogu da nalože obuku o rodnim pitanjima, ili to mogu da urade organi koji se bave nadzorom poput parlamenata i OCD-a. Kako bi obuka bila djelotvorna, treba da bude prilagođena potrebama i zadacima određene publike, da se fokusira na praktične primjere, da bude propraćena relevantnim materijalom i sredstvima i da se nadgleda i vrednuje.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

U ključne ciljne grupe za obuku o rodnim pitanjima u okviru kreatora bezbjednosne politike spadaju:

- Osoblje nadležnih ministarstava, uključujući ministarstva odbrane, unutrašnjih i vanjskih poslova.
- Članovi SNB-a.
- Poslanici koji su članovi odbora za odbranu i bezbjednost i ostalo osoblje ovih odbora.
- Članovi lokalnih građanskih savjeta za bezbjednost ili policijskih foruma u lokalnim zajednicama.
- OCD koje se bave bezbjednosnom politikom.

Različiti učesnici mogu da sprovedu obuku o rodnim pitanjima, od OCD koje posjeduju specijalizovano stručno znanje iz ove oblasti pa do vladinih stručnjaka za rodna pitanja. Potencijalne teme za obuku o rodnim pitanjima mogu da budu:

- Različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.
- Smanjivanje diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i RN-a koje su počinili ili čine pripadnici sektora bezbjednosti.
- Strategije za eliminaciju RN-a.
- Međunarodni, regionalni i nacionalni pravni i

normativni okviri kojima se naglašavaju ista prava i pristup muškaraca i žena u institucijama sektora bezbjednosti.

- Povećavanje zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napretka žena u institucijama sektora bezbjednosti.
- Mehanizmi kojima se uvećava učešće civilnog društva, uključujući organizacije žena, u procesu kreiranja bezbjednosne politike.
- Procjena rodnog uticaja ove politike.
- Rodna analiza budžeta.

Uz posebnu obuku o rodnim pitanjima, teme koje su vezane za rodna pitanja se mogu uvrstiti u obuku koja je primarno usredsrijeđena na bezbjednosna pitanja. Može se pokazati da je ova druga opcija mnogo djelotvorniji pristup kojim se kontekstualizuje značaj rodnih pitanja među učesnicima u sektoru bezbjednosti. Kako bi se, na primjer, izgradili kapaciteti poslanika da vrše nadzor nad procesom kreiranja bezbjednosne politike, neophodno je da se sprovede obuka o formulisanju politike i o strateškoj analizi, kao i o vršenju parlamentarnog nadzora nad sektorom bezbjednosti.[51]

4.6 Procjena, nadgledanje i vrednovanje

Procesi sveobuhvatne procjene, nadgledanja i vrednovanja (NiV) omogućavaju bezbjednosnoj politici da zadovolji potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka i da proces formulisanja i primjene bezbjednosne politike ispuni identifikovane ciljeve. Rodna pitanja se mogu uvrstiti u postojeću procjenu bezbjednosti i u okvir za procjenu, NiV, ili se mogu preduzeti posebne rodne revizije i procjene uticaja (ili i jedno i drugo). Ove procese treba sprovesti kao dio zvaničnog procesa kreiranja bezbjednosne politike, ali se isto tako mogu iskoristiti i kao sredstvo za vršenje parlamentarnog nadzora i nadzora koji vrše OCD.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Procjena rodnog uticaja

Procjena rodnog uticaja bezbjednosne politike pomaže da se odredi potencijalni ili postojeći uticaj bezbjednosne politike na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake (vidi Odjeljak 11). Premda je mnogo bolje da se procjena sprovede onda kada je politika još u fazi nacrta i kada je moguće napraviti promjene, ona može takođe da posluži i kao sredstvo kojim će se odrediti da li je neophodno da se izvrši revizija politike ili ne.

Rodna i društveno-ekonomska analiza

Može se, takođe, primijeniti i prilagođena rodna i društveno-ekonomska (RDE) analiza, u fazi razvoja bezbjednosne politike i kao sredstvo za nadgledanje i vrednovanje njene primjene. Putem rodne analize, bolje se razumiju postojeće rodne uloge i odnosi, a posebno razlike u aktivnostima, pristupu, sredstvima i procesu odlučivanja, ekonomske, društvene, političke i ostale prepreke sa kojima se suočavaju žene i muškarci.

RDE analizom se u obzir uzimaju mnogobrojni izazovi sa kojima se suočavaju žene i muškarci kada se rodna pitanja ukrste sa ostalim nejednakostima, poput klasne nejednakosti, etničke, kulturne i vjerske. Stoga, RDE analiza, kada se primijeni širom procesa razvoja i primjene PNB i ostale bezbjednosne politike, može da pomogne da se omogući uspješno djelovanje politike na sve članove institucije, države ili zajednice. U Odjeljku 12 je dat spisak oblasti koje bi trebalo obuhvatiti prilikom procjenjivanja bezbjednosnih potreba.

Rodna analiza budžeta

Analiza budžeta može da bude značajno sredstvo za institucije koje vrše nadzor koji one mogu da iskoriste u fazama razvoja i NiV bezbjednosne politike. Premda je često parlament taj koji traži rodnu analizu budžeta kao dio otvaranja rasprave o načinu na koji će se utrošiti državni prihodi, rodnu analizu budžeta mogu, takođe, da pokrenu i OCD. Rodnom analizom budžeta se može utvrditi da li je opredijeljeno dovoljno sredstava za rješavanje bezbjednosnih i pravosudnih potreba i prioriteta muškaraca i žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.

Neka od ključnih pitanja koja treba postaviti kao sastavni dio rodne analize budžeta opredijeljenog za bezbjednosnu politiku su sljedeća:

1. U kom stepenu su opšta izdvajanja ravnomjerno omogućila bezbjednost žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka?
2. U kom iznosu su budžetom određena sredstva za muškarce, žene, mladiće, djevojke, dječake i djevojčice? (Na primjer, putem određivanja sredstava za programe za sprječavanje nasilja u porodici, a usmjerena na muškarce ili za podršku djevojkama žrtvama trgovine ljudima). Da li su opredijeljena sredstva bila dovoljna za uspješnu primjenu politike?
3. U kom stepenu su budžetom određene rodne aktivnosti, uložena sredstva i troškovi? (Na primjer, putem sredstava specifično opredijeljenih za obuku o rodnim pitanjima ili otvaranja pozicije za kontakt osobu za rodna pitanja).
4. U kom stepenu su stručnjaci/savjetnici za rodna pitanja i organizacije žena učestvovali u različitim fazama budžetskog ciklusa (Na primjer, u pripremi budžeta ili vršenju revizije)?[54]

Na osnovu analize budžeta, nadzorni organi mogu da daju svoj doprinos diskusijama putem:

- Pokretanja rasprave u medijima.
- Štampanja dokumenata o okviru budžeta.
- Dostavljana izvještaja poslanicima u parlamentu, posebno onima koji su članovi odbora za odbranu,

Odjeljak 11	Procjena rodnog uticaja bezbjednosne politike [52]
Koraci:	*Pitanja koja treba postaviti:*
Korak 1: **Definisati pitanja i ciljeve**	■ Šta se pokušava postići politikom i ko će od toga imati koristi? ■ Da li politika zadovoljava različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka? Da li su obuhvaćena pitanja vezana za RN, poput nasilja u porodici i trgovine ljudima? Da li je uvršteno i sprječavanje ovih pojava? ■ Da li je naglasak stavljen na nacionalnu bezbjednost ili na bezbjednost ljudi? ■ Da li je politika u skladu sa međunarodnim, regionalnim i nacionalnim odredbama o rodnim pitanjima? ■ Da li je politika namijenjena prevazilaženju rodne neravnopravnosti i ukidanju prepreka i, ukoliko jeste, da li bi u nju trebalo uvrstiti cilj za postizanje rodne ravnopravnosti? ■ Da li je primjenjen rodno specifični i rodno osjetljiv jezik? ■ Šta o ovim pitanjima i rezultatima kažu muškarci i žene, uključujući OCD koje se bave rodnim pitanjima/ženske OCD ili Ministarstvo za pitanja žena?
Korak 2: **Prikupiti podatke**	■ Na koji će način biti konsultovane sve zainteresovane strane kao i različite grupe muškaraca i žena? ■ Da li reprezentativne organizacije stvarno odražavaju stavove muškaraca i žena za koje se očekuje da budu korisnici ove politike? Ukoliko nije tako, kakva strategija postoji da bi se ove grupe uključile? ■ Kakva je rodna struktura stanovništva na koje utiče ova politika? ■ Na koji način se podaci i statističke informacije mogu prikupljati na osnovu pola, etničke pripadnosti, posebnih potreba, godišta, vjeroispovijesti i seksualnog opredijeljenja? ■ Koje su druge informacije, osim podataka razvrstanih po polu, neophodne kako bi se razumjelo ovo pitanje? ■ Koje rizike sa sobom nosi rano konsultovanje - na koji način će se upravljati očekivanjima i sukobljenim interesima?
Korak 3: **Napraviti opcije**	■ Na koji način svaka pojedinačna preporuka ili opcija pozitivno ili negativno utiče na žene i muškarce? ■ Da li se preporukama ili bilo kojom od opcija nameću ili preispituju tradicionalna ili stereotipna shvatanja muškaraca i žena? ■ Kojom opcijom se muškarcima i ženama daje pravi izbor i mogućnost da u potpunosti ostvare svoj potencijal u društvu? ■ Da li postoji potreba za razmatranjem mogućnosti za ublažavanjem situacije tamo gdje će doći do negativnog uticaja jedne grupe nad drugom i kakve aktivnosti se mogu preduzeti kako bi se smanjio uticaj ili napravila rodno uravnoteženija politika?
Korak 4: **Komunicirati**	■ Koje poruke treba saopštiti? ■ Na koji način će ta poruka biti prenešena različitim grupama muškaraca i žena? ■ Da li su neophodni posebni i različiti pristupi? ■ Na koji način politika odražava posvećenost vlade ravnopravnosti i da li treba uvrstiti posebnu poruku koja se tiče ravnopravnosti? ■ Da li su rodno osjetljiv jezik, simboli i primjeri korišćeni u materijalu kojim se saopštava politika? ■ Na koji način ćete komunicirati sa ženama i muškarcima koji govore nekim drugim jezikom ili koji su nepismeni?
Korak 5: **Primijeniti**	■ Da li će politiku ili uslugu žene i muškarci različito doživljavati ili ocijeniti i da li će njihov pristup politici ili uslugama biti različit, kao i da li će na razliku uticati etnička pripadnost, posebne potrebe, godište, vjeroispovijest ili seksualno opredijeljenje? Kojim sredstvima se može doprijeti do onih žena i muškaraca koji su isključeni? ■ Da li se usluge mogu pružati zajedničkim snagama – tj. da li ostali vladini resori, lokalne, nacionalne i međunarodne organizacije mogu da pomognu da se usluge pruže ženama i muškarcima koji su ciljna grupa? ■ Da li oni koji primjenjuju ili pružaju politiku/usluge odražavaju raznolikost stanovništva u zajednici kojoj služe? Da li su žene ravnomjerno zastupljene u primjeni politike? ■ Da li su opredjeljena dovoljna sredstva (finansijska i kadrovska) kako bi se postigao cilj, tj. postigla rodna ravnopravnost? ■ Da li su oni koji sprovode politiku rodno odgovorni i da li su svjesni specifičnih rodnih pitanja?
Korak 6: **Nadgledati**	■ Da li žene i muškarci korisnici na ravnopravan način učestvuju u procesu nadzora? ■ Da li kriterijumi za nadzor obuhvataju mjeru kojom se određuje rodna ravnopravnost, mjeru kojom se određuje zadovoljstvo korisnika; da li se njima može vidjeti u kom stepenu politika uspješno tretira različite potrebe žena i muškaraca? ■ Na koji način spoljašnje organizacije, koje predstavljaju različite grupe u zajednici, mogu da pomognu u nadzoru rezultata politike? ■ Da li postoje mjere kojima se može pokrenuti istraga ili promjeniti politika ukoliko se njome ne postiže na samom početku definisani cilj o postizanju ravnopravnosti ili ukoliko se ne postiže ostvarivanje jednakih mogućnosti za žene i muškarce?
Korak 7: **Vrednovati**	■ Da li se politikom promoviše i postiže ravnopravnost žena i muškarca? Da li su postignuti postavljeni ciljevi koji se tiču žena i muškaraca? ■ Da li je jedna grupa imala više koristi od druge? Ako je tako, na koji način će biti riješena ovakva neravnoteža? Da li su na ravnomjeran način raspodijeljena uložena sredstva? ■ Kakav je bio sveobuhvatni uticaj politike na položaj i kvalitet života žena i muškaraca? ■ Da li su žene i muškarci bili uključeni u proces? Da li je na jednak način traženo njihovo mišljenje i da li je ono bilo jednako vrednovano? ■ Da li je neophodno prikupiti dodatne podatke i da li je, u skladu sa stečenim iskustvom, neophodno prilagoditi postojeće ciljeve i pokazatelje? ■ Kojim naučenim lekcijama se mogu unaprijediti buduća politika i usluge, koga o tome treba obavijestiti i na koji način?

Odjeljak 12	Tehnike rodne i društveno-ekonomske procjene bezbjednosne politike [53]
Statistika u kojoj su podaci tačno razvrstani	Prikupljanje i analiza podataka po kategorijama (npr. po polu i etničkoj pripadnosti) kako bi se prepoznali bezbjednosni i društveno-ekonomski nedostaci i obrasci po kojima dolazi do diskriminacije u datoj situaciji, poput one među ženama i muškarcima ili među ženama i muškarcima različitog etničkog porijekla. Podaci će pomoći da se prepoznaju bezbjednosne potrebe i prioriteti različitih društvenih grupa i da se usredsrijedi bezbjednosna politika.
Praktična procjena potreba	Mjerenje neposrednih bezbjednosnih potreba žena i muškaraca onako kako se one budu pojavljivale usljed statusa ovih žena i muškaraca u društvu.
Strateška procjena potreba	Procjena većeg broja potreba žena i muškaraca, uključujući tu i rizik od pojave nesigurnosti usljed neodgovarajućeg zakonodavstva ili nedostatka mogućnosti za zaposlenje.

bezbjednost i budžet.

- Pružanjem tehničke podrške poslanicima prilikom analiziranja predloženih izdvajanja za bezbjednosni sektor. Ovo se može postići putem obuke ili lobističkih aktivnosti OCD.

5 Integracija rodnih pitanja u politiku nacionalne bezbjednosti u specifičnim kontekstima

U ovom poglavlju su predstavljeni neki od ključnih načina na koje se rodna pitanja mogu integrisati u kreiranje politike nacionalne bezbjednosti u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u razvoju, zamljama u tranziciji i razvijenim zemljama. Istovremeno bi trebalo imati na umu da ne postoji jedan univerzalni model za kreiranje bezbjednosne politike u različitim državama. Uslovi u svakoj zemlji pojedinačno utiču na njen bezbjednosni kontekst i na proces kreiranja politike, te, ukoliko se u obzir ne uzmu specifična politička, ekonomska i socijalna sredina, politika će najvjerovatnije biti neuspješna (vidi Tabelu 1).

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

Moguće je da u mnogim zemljama koje su pogođene sukobom na samom početku neće postojati pojedinci i institucije koji su neophodni kako bi se napravila i primijenila bezbjednosna politika. Sektor bezbjednosti, a posebno oružane snage, često imaju ovlašćenja koja su izvan zakona. Umjesto da služe stanovništvu, država često koristi učesnike u sektoru bezbjednosti da uguši bilo koji oblik suprotstavljanja i da sve više militarizuje društvo. U nekim mjestima, moćna vojska je destabilizovala civilnu upravu. U ostalima, sektoru bezbjednosti pripada neproporcionalno veliki dio državnog budžeta, pri čemu se, u stvari, sredstva odvlače sa razvoja i usmjeravaju na potrošnju na vojsku. U takvim okolnostima postoji velika mogućnost da će doći do jakog otpora reformskom procesu.

U procesu obnove i transformacije bilo koje države koja je izašla iz rata, najveći prioritet je RSB. Politike bezbjednosti će predstavljati važnu osnovu u strukturiranju ovog procesa, na primjer, politike nacionalne bezbjednosti su stvorile osnova i nastavljaju da budu osnova u procesu RSB –a u Sijera Leoneu. Premda je, da bi reforme zaživjele, obično potrebno dosta vremena i sredstava, postkonfliktni kontekst predstavlja priliku da se tokom procesa kreiranja politike ponovo razmotre uloga i nadležnosti države i učesnika koji nijesu sa državnog nivoa.

Izazovi za integraciju rodnih pitanja uključuju:

- Državne institucije i infrastruktura su možda propale ili su ozbiljno oslabljene. Stoga su kapaciteti i finansijska sredstva ograničena da bi se njima sproveo jedan proces širokih konsultacija, što urušava mogućnosti za uključivanje rodne perspektive u kreiranje politike.
- Uopšteno gledano, nizak nivo obrazovanja i nedostatak tehničke stručnosti su prepreke uključivanju javnosti u proces kreiranja politike i posebno utiču na žene i pojedine etničke grupe.
- Institucije izvršne vlasti i institucije bezbjednosti često vide OCD kao svoje političke protivnike i stoga nijesu voljne da sa njima sarađuju, stvarajući time npr. prepreke pred uključivanjem žena.
- U vremenu kada nedostaje osnovnih sredstava i kada vlada mišljenje da ima i hitnijih pitanja koja treba riješiti, može da dođe do otpora zaposlenih u institucijama bezbjednosti koje se trenutno nalaze u procesu obnove, u izvršnoj vlasti i, uopšteno gledano, među političarima da se usredsrijede na uključivanje rodnih pitanja tokom kreiranja politike.
- Kada se radi u izuzetno siromašnim državama, neophodno je da se obezbijedi da zakonom određene rodne inicijative i politika budu održive i da, iz finansijske perspektive, imaju smisla.
- Zakonodavne odredbe i politika se često ne sprovode onda kada su donešene (posebno ako na njihovo sprovođenje utiču spoljašnji akteri).

Sugestije/preporuke za integraciju rodnih pitanja u kreiranje bezbjednosne politike u postkonfliktnim zemljama

- **Mirovni sporazumi**: Tamo gdje se RSB spominje u mirovnim sporazumima, treba posebno napomenuti da postoji namjera da se napravi nacrt rodno odgovorne PNB.
- **Nacionalni dijalog**: U postkonfliktnom kontekstu, gdje nedostaje zajedničko viđenje bezbjednosti, koje može da bude osnova za kreiranje PNB, korisno je da se započne sveobuhvatan, nacionalni dijalog o bezbjednosti u kome će se naglasak staviti na rodna pitanja.
- **Konsultacije sa ruralnom sredinom**: Često postoji značajna podjela između urbane i ruralne sredine u zemljama u postkonfliktnom periodu i stoga je neophodno da se posveti posebna pažnja uključivanju i potrebama muškaraca i žena koji žive van glavnog grada.
- **Posvećenost**: Od ključnog je značaja podrška donatora razvoju sveobuhvatne bezbjednosne politike usljed uobičajenog nedostatka sredstava u postkonfliktnom kontekstu. Razvoj i javno objavljivanje rodno odgovorne bezbjednosne

Tabela 1 Stavljanje kreiranja bezbjednosne politike u kontekst RSB [55]

	Zemlje u razvoju	Zemlje u tranziciji	Zemlje u postkonfliktnom periodu	Razvijene zemlje
Ključni kriterijumi	Nivo ekonomskog razvoja.	Priroda poltičkog sistema.	Specifična bezbjednosna situacija.	Politička volja.
Ključni izazovi	Razvojni deficit. Pretjerana potrošnja na vojsku; loše vođen sektor bezbjednosti dovodi do nedjelotovornog pružanja bezbjednosti, čime se i onako oskudna sredstva odvlače od razvojnih ciljeva.	Demokratski deficit. Preveliki vojno industrijski kompleks u koji se ulaže previše sredstava; jaka država, ali slabe institucije civilnog društva; nedostaci u primjeni politike RSB-a.	Bezbjednosni i demokratski deficit. Propale su vlada i institucije civilnog društva; stanovništvo je raseljeno; bezbjednost je u rukama privatnika; moguće je postojanje grupa koje pružaju oružani otpor; malokalibarskog naoružanja i protivpješadijskih mina ima u izobilju.	Politička volja. Povremeno se javljaju relativno velike i pretjerano opremljene oružane snage.
Mogućnosti za sprovođenje RSB	Mješovite (u zavisnosti od političke posvećenosti reformi, jačine državnih institucija, uloge državnih i bezbjednosnih snaga, regionalnog bezbjednosnog okruženja, odnosa donatora prema RSB-u, itd.)	Prilično dobre (jake državne institucije, profesionalne bezbjednosne snage, širi demokratski proces), čak i bolje ukoliko su na raspolaganju spoljni podsticaji (npr. pristupanje u EU ili NATO).	Prilično slabe (slabe i sukobljene državne institucije, bezbjednost je u rukama privatnika i zavisi od podrške mirovnih/interventnih snaga).	Mješovite (u zavisnosti od političke posvećenosti reformi i relativne snage vojno-industrijskog kompleksa); jake državne institucije i OCD, ali među njima postoji velika distanca.
Opšti reformski proces	Prelazak sa nerazvijene na razvijenu privredu.	Prelazak iz autoritarnog u demokratski sistem.	Prelazak sa žestokih sukoba na mir.	Reagovanje na promjenu bezbjednosnog okruženja.
Priroda uključivanja spoljašnjih aktera	Pomoć za razvoj koja je politički uslovljena.	Pristup institucijama na multilateralnom nivou kao podsticaj za sprovođenje reformi.	Vojna intervencija/okupacija; uglavnom mirovne operacije pod vođstvom UN-a.	Obično nikakva.
Ključni spoljašnji akteri	Akteri koji podržavaju razvoj ili pružaju finansijsku podršku: donatori sa multilateralnog nivoa (npr. OECD, UNDP, Svjetska Banka); donatori sa bilateralnog nivoa; učesnici koji nijesu sa državnog nivoa.	Učesnici u sektoru bezbjednosti: sa međunarodnog nivoa (npr. EU, NATO, OEBS); vlade; učesnici koji nijesu sa državnog nivoa (npr. međunarodne NVO, privatne vojne kompanije).	Učesnici u sektoru bezbjednosti: interventne jedinice; mirovne snage pod međunarodnim patronatom; učesnici koji nijesu sa državnog nivoa (npr. privatne vojne kompanije).	Obično niko.

politike će pomoći vlastima da pokažu da su posvećeni rješavanju bezbjednosnih i pravosudnih pitanja u postkonfliktnom okruženju.

- **Lokalno vlasništvo**: Premda je pojam lokalno vlasništvo postao sveobuhvatna fraza, njom se i dalje izjednačava legitimitet sa dugotrajnom održivošću politike koja se kreira. Moguće je postići rodno odgovornu PNB samo ako je oblikuju, vode i primjenjuju učesnici sa lokalnog nivoa - i muškarci i žene.
- **Prepoznavanje postojanja RN-a tokom kreiranja politike**: U mnogim sukobima, RN se koristi kao strategija protiv civila i nakon konflikta dolazi do povećanja stope RN-a, npr. u vidu nasilja u porodici. Neophodno je da muškarci i žene na ravnopravnoj osnovi učestvuju u odbrani sopstvenih bezbjednosnih potreba u procesu kreiranja bezbjednosne politike.
- **Žene na zvaničnim funkcijama**: Treba uvećati zastupljenost žena zalaganjem za njihovo imenovanje na više pozicije ili putem određivanja strateških ciljeva ili kvota. Treba, takođe, ojačati kapacitete žena na visokim pozicijama, kako bi se uvećao njihov uticaj na bezbjednosna pitanja i treba se pobrinuti da one uvrste rodna pitanja u svoj rad i da se sastaju sa grupama iz civilnog društva.

5.2 Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju

U zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju postoji veliki broj politika u različitim oblastima koje se u velikoj mjeri međusobno razlikuju po svojim društveno-ekonomskim, tehničkim i kadrovskim kapacitetima. Dok su, npr. Bugarska i Ukrajina napravile PNB, to nije slučaj sa mnogim od zemalja u razvoju. Istovremeno, zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju se suočavaju sa određenim sličnim izazovima i pitanjima tokom razvoja bezbjednosne politike. U njih spadaju:

- Nedostatak stručnog znanja – a ponekad i političkog i društvenog jedinstva – kako bi se na odgovarajući način riješila organizaciona pitanja, uprava, planiranje, finansijska i politička pitanja
- Korupcija
- Izazov koji predstavlja regulisanje rada privatnih zaštitarskih kompanija

Zemlje u tranziciji

U nekim od zemalja u tranziciji, koje se ponekad i nazivaju post-autoritarnim zemljama, je veoma moguće da postoje značajni tehnički kapaciteti za sprovođenje RSB-a i da je glavni prioritet da se izgrade odgovorne, legitimne i transparentne državne strukture, uz omogućavanje bezbjednosti i pravde. Izazovi mogu i dalje da postoje, poput naslijeđa iz autoritarnog, kriminalnog i/ili korumpiranog režima i neodgovornih djelova bezbjednosnog aparata. Može postojati i jako birokratsko protivljenje uspostavljanju državnog i parlamentarnog nadzora nad učesnicima sektora bezbjednosti i nedozvoljavanje OCD-ima da preuzmu nadzornu funkciju. U mnogim od država bivšeg Sovjetskog Saveza i Istočne i Centralne Evrope, pitanje etničke pripadnosti je imalo velikog značaja u bezbjednosnim institucijama. Stoga može biti neophodno da se istovremeno promijeni veliki broj politika iz različitih oblasti; velika je vjerovatnoća da će ovo biti suštinske promjene.

Kada se govori o evroatlanskom kontekstu, podsticaji u vidu članstava u EU i NATO imaju značajnog uticaja na otvaranje političkog sistema spoljašnjim kritikama. NATO se u velikoj mjeri usredsrijeđuje na spoljašnje bezbjednosno okruženje, uključujući reformu oružanih snaga i sistema odbrane. EU se, međutim, usredsrijeđuje na različite aspekte unutrašnje RSB, uključujući rad policijskih snaga i upravljanje granicama, a imala je i ključnog uticaja na proširenje debate o RSB-u.

Odjeljak 13 | Uloga grupa žena u krhkim postkonfliktnim državama [56]

U izvještaju čiju je izradu naručila Mreža za saradnju tokom sukoba, mira i razvoja Odbora OECD-a za pomoć u razvoju se kaže da grupe žena pokazuju zapaženu fleksibilnost u načinu na koji se nose sa promjenljivom situacijom i onom koja se stalno pogoršava. U Nepalu su nezvanični pružaoci pravosudnih usluga, uglavnom muškarci, bili raseljeni usljed konflikta i u mnogim slučajevima su ih zamijenile grupe žena. U slučaju Gvatemale i Somalije, žene su bile na čelu mirovnih pokreta. Sličan slučaj je bio i sa Mano River Unijom (Gvineja, Liberija i Sijera Leone) gdje je podregionalna mreža žena uspješno predvodila trilateralne pregovore presjednika triju država. Mreža je, takođe, uspješno lobirala za mirovne pregovarače koji bi pitanja žena uvrstili u Liberijske mirovne sporazume.

Paradoksalno je da okruženje u kome se stanje sve više pogoršava može da za donatore i za učesnike sa državnog nivoa, koliko god slabi bili, predstavlja jedinstvenu priliku da unaprijede prava žena pružanjem podrške njihovom učešću u vaninstitucionalnim pravosudnim institucijama. U izvještaju se dalje navodi da treba uložiti napore na registraciji i bilježenju sporova pred vaninstitucionalnim pravosudnim sistemom jer žene u ovakvoj sredini mnogo savjesnije od muškaraca vode zabilješke. Ovo će u kratkoročnom i srednjoročnom periodu biti odlučujući prvi korak ka uspostavljanju veza između vaninstitucionalnog i državnog sistema.

Usljed činjenice da grupe žena na kraju ipak imaju odlučujuću ulogu u obezbjeđivanju pravde tokom i neposredno nakon konflikta, od suštinske važnosti je da se uzmu u obzir njihovo viđenje situacije i iskustva kada/ako se pravi plan nacionalne bezbjednosti.

Zemlje u razvoju

Kao i u zemljama u tranziciji, značajni izazovi postoje i u političkim sistemima zemalja u razvoju, uključujući tu i nasljeđe vojne ili autoritarne vladavine i jakog birokratskog protivljenja uspostavljanju državnog i parlamentarnog nadzora. Osim ovoga, OCD se rijetko kad smatraju partnerima, i smatraju se opozicijom državi.

Usljed posebne uloge donatora u mnogim od zemalja u razvoju, od suštinskog značaja je da se uspostavi lokalno vlasništvo nad reformskim procesom. Kreiranje politike koje podstiču donatorske agencije mogu da na kraju spriječe da vlada korisnik i stanovništvo date države dobiju vlasništvo nad procesom. Ovo je posebno slučaj tamo gdje je dobijanje pomoći uslovljeno ispunjavanjem određenih reformskih kriterijuma ili usvajanjem politike koju treba da primjeni veliki broj različitih institucija. U svakom slučaju, donatorske agencije imaju značajnog udjela u davanju savjetodavne podrške o tome na koji način da se u proces kreiranja politike uključe sve društvene grupe na koje ona utiče. U ovom smislu, rodna pitanja se mogu promovisati kao ključna komponenta procesa kreiranja politike.

U mnogim zemljama u razvoju, kao i u postkonfliktnom kontekstu, učesnici koji nijesu sa državnog nivoa su značajni pružaoci bezbjednosnih i pravosudnih usluga i time se prepliću sa zvaničnim državnim sistemom. Oni obuhvataju tradicionalne sudove, nelegalne službe i lokalne odbrambene jedinice. Kreiranjem bezbjednosne politike treba naglasiti način na koji su podjeljene nadležnosti među ovim učesnicima,na koji način oni pružaju usluge i koliki legitimitet uživaju u očima muškaraca i žena.

U izazove za integraciju rodnih pitanja u zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju spadaju:

- U zemljama u tranziciji, elita koja je na vlasti je obično ista ona elita koja je na vlasti bila i tokom autoritarne vladavine, te stoga može da postoji značajno protivljenje bilo kakvim promjenama.
- Legitimna uloga OCD da učestvuju u procesu kreiranja bezbjednosne politike može da bude osporavana, što može da bude prepreka uključivanju rodne perspektive i prepoznavanju razlika koje postoje među različitim potrebama različitih društvenih grupa.
- Donatorske agencije koje ne uzmu u obzir rodna pitanja u svojim savjetodavnim uslugama koje pružaju zemljama u razvoju, mogu time da samo ojačaju zanemarivanje rodne perspektive tokom procesa kreiranja politike.

Sugestije/preporuke za integraciju rodnih pitanja u kreiranje bezbjednosne politike u zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju:

Izgradnja kapaciteta: U zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju, mogu da postoje državne institucije, ali je u tom slučaju njihova transformacija u odgovorne i demokratske institucije težak i dugotrajan poduhvat. Za njegovo sprovođenje je neophodno da postoji posvećenost izvršne vlasti a, u nekim slučajevima, i podrška međunarodne zajednice. Izgradnja kapaciteta koji se tiču rodnog aspekta se mora odvijati na nekoliko nivoa:

- **Izvršna vlast**: Treba obezbijediti da zvaničnici poput predsjednika države i ministara budu upoznati sa međunarodnom i nacionalnom politikom i obavezama vezanim za rodnu ravnopravnost i ljudska prava. Od pomoći mogu da budu i spoljni učesnici od povjerenja.
- **Parlament**: Parlamentarnim odborima u zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju nedostaje stručnog znanja u vezi sa tehničkim pitanjima koja se tiču bezbjednosnih i odbrambenih pitanja i vojnog budžeta, a da i ne govorimo o načinu na koji se odnose prema rodnim pitanjima.
- **Civilno društvo**: U zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju, u kojima je politička struktura slaba, a sektor bezbjednosti jak, može se desiti da se političari u izvršnoj vlasti i parlament oslanjaju na otvorenu ili prešutnu podršku bezbjednosnih službi. Stoga se može desiti da izbjegavaju suštinske reforme iz straha da to ne dovede do državnog udara. Kao najefikasniji kratkoročni i srednjoročni mehanizam nadzora se stoga može iskoristiti rad na jačanju kapaciteta OCD da kontrolišu rad pripadnika sektora bezbjednosti i koliko su oni osjetljivi na probleme vezane za rodna pitanja. Čak i ako se OCD, kao sastavni dio organa koji vrše nadzor nad sektorom bezbjednosti, ne razumiju baš najbolje u tehnička pitanja vezana za odbranu i bezbjednost, one i dalje mogu da imaju značajnu ulogu kao predstavnice običnih muškaraca i žena.

5.3 Razvijene zemlje

Razvijene zemlje poput **Velike Britanije** i **SAD-a** sve više neposredne opasnosti svojoj nacionalnoj bezbjednosti vide kao pitanja koja se mogu odvojiti od dobrobiti građana i stabilnosti društva, što se i vidi u njihovim PNB i ostaloj bezbjednosnoj politici. Ipak, nacionalna bezbjednost se i dalje vrti oko makro-političkih/bezbjednosnih problema. Kao prijetnje svojoj nacionalnoj bezbjednosti, SAD su definisale izradu i trgovinu oružjem za masovno uništenje, prijetnje miru od terorizma, upotrebu projektila protiv SAD-a i prirodne katastrofe. Slično ovome, Velika Britanije je najveće prijetnje nacionalnoj bezbjednosti široko definisala kao: terorizam, špijunažu, uticaj koji slabe države imaju na stabilnost na svjetskom nivou i trgovinu oružjem za masovno uništenje. Na ovom nivou može biti teško da se jasno predstavi rodna dimenzija pitanja nacionalne bezbjednosti.

Veći rodni pristup razvoju prioriteta nacionalne bezbjednosti u razvijenim zemljama bi istovremeno proširio raspravu o tome šta je zapravo nacionalna bezbjednost, i što je još važnije, koji mehanizmi za odgovor na prijetnje nacionalnoj bezbjednosti, treba da se stave u upotrebu. Kao što je i danas

slučaj, u razvijenim zemljama su muškarci u velikoj mjeri prezastupljeni u policiji, vojsci, graničnoj službi, sudstvu, vladi i u ostalim institucijama sektora bezbjednosti i nadzornim organima. Veća zastupljenost žena u institucijama koje obezbjeđuju bezbjednost i/ili institucijama koje su im nadređene, bi potencijalno mogla da ima uticaja na sredstva za obezbjeđivanje bezbjednosti u razvijenim zemljama i, stoga, na proces kreiranja politike.

Slično ovome, razvijene zemlje – uključujući veliku Britaniju i SAD – predvode pružanje savjetodavne i tehničke podrške zemljama koje prolaze kroz proces RSB-a, uključujući tu podršku za primjenu PNB i bezbjednosne politike. Sve veća stručnost za rodna pitanja u okviru timova zemalja donatora koji podržavaju proces RSB može podršku da učini još rodno odgovornijom i da doprinese pružanju savjetodavne pomoći pri formulisanju bezbjednosne politike.

Izazovi za integraciju rodnih pitanja uključuju:

- Tendencija da se naglasak stavlja na spoljašnje i makropolitičke prijetnje državi često ide na uštrb unutrašnjih prijetnji bezbjednost , koje na različite načine utiču na različite društvene grupe.
- Averziju da se rodna perspektiva aktivno primijeni u onim državama u kojima izvršna vlast, a i stanovništvo uopšte, smatraju da je rodna ravnopravnost već postignuta.

Sugestije/preporuke za integraciju rodnih piitanja u kreiranje bezbjednosne politike u razvijenim zemljama:

- **Proširiti raspravu o tome šta je u stvari nacionalna bezbjednost**: napraviti prostora javnosti da učestvuje u definisanju nacionalnih bezbjednosnih potreba. Ovo je pitanje koje treba da razmotri izvršna vlast, a nadzorni organi treba da se za njega zalažu.
- **Sveobuhvatna politička debata**: tehnološka sredstva koja dobro funkcionišu, kao i visoko obrazovanje, podrazumijevaju da veliki broj društvenih segmenata može da učestvuje u raspravama o bezbjednosti i odbrani. Proširivanjem ovih rasprava se može ostvariti prostor za uvođenje rodnih pitanja, za šta je potrebna dobra volja izvršne vlasti i parlamenta, kao i kampanje zagovaranja OCD-a.
- **Sveobuhvatni razvoj politike**: razvijene zemlje obično karakteriše živopisno civilno društvo u koje spadaju savjeti stručnjaka, akademici i NVO-i. Tradicionalno je, međutim, centralna vlast u kojoj se kreira politika samo selektivno tražila podršku od „spoljnih učesnika“. Proces kreiranja politike bi uvođenjem javnih rasprava postao sveobuhvatan i polazna tačka za uvođenje rodnih pitanja.
- **Rodna pitanja kao suštinski sastavni dio pomoći procesu RSB-a**: u kapacitete koji postoje u razvijenim državama za podršku ostalim vladama da sprovedu svoj proces RSB-a i odgovarajuće kreiranje politike treba uvrstiti stručnjake i savjetnike za rodna pitanja.

6 Ključne preporuke

1. Kada se modifikuje ili pravi nacrt bezbjednosne politike na nacionalnom nivou, treba pokrenuti **konsultativan i participatoran nacionalni dijalog** o bezbjednosnim pitanjima.

2. Sprovesti **rodno odgovornu procjenu bezbjednosnih potreba na nacionalnom i lokalnom nivou**, uključujući tu različite bezbjednosne potrebe i sredstva koja na raspolaganju imaju muškarci, žene, mladići, djevojke, dječaci i djevojčice.

3. Usvojiti **sveobuhvatan pristup nacionalnoj bezbjednosti** u okviru bezbjednosne politike, uključujući i spoljašnje i unutrašnje prijetnje bezbjednosti, poput RN-a.

4. Izgraditi **rodne kapacitete i posvećenost onih koji odlučuju** u procesu kreiranja bezbjednosne politike, a rade u izvršnoj vlasti, ministarstvima, parlamentu i političkim partijama putem obuke o rodnim pitanjima, mentorstva, razmjenom informacija i zagovaranjem.

5. Omogućiti **ravnopravno imenovanje na pozicije i muškaraca i žena kao i njihovo profesionalno napredovanje** u organima koji odlučuju o bezbjednosti, poput Savjeta za nacionalnu bezbjednost, kao i na odgovorne visoke pozicije u ministarstvima i institucijama sektora bezbjednosti.

6. U organima koji odlučuju o bezbjednosti treba uvrstiti **stručno znanje o rodnim pitanjima**, npr. putem uključivanja parlamentarnog kluba žena ili predstavnica ministarstva za rodna pitanja i pitanja žena.

7. Osnovati **bezbjednosne organe na participatornom principu** koji bi pružili informacije o donošenju bezbjednosne politike na nacionalnom nivou i omogućili primjenu nacionalne bezbjednosne politike putem revizije sektora bezbjednosti, planiranja i koordinisanih aktivnosti.

8. **Opredijeliti dovoljno sredstava**, kao dio primjene politike nacionalne bezbjednosti, kako bi se na uspješan način spriječile, kaznile i kako bi se odgovorilo na specifične nesigurnosti sa kojima se suočavaju žene, muškarci, djevojke, mladići, djevojčice i dječaci, te treba finansirati rodne inicijative poput obuke o rodnim pitanjima.

9. Sprovesti **rodno odgovorni nadgledanje i procjenu** politike nacionalne bezbjednosti putem procjene uticaja rodnih pitanja na bezbjednosnu politiku i rodne analize budžeta.

10. Uspostaviti **mehanizme za veće uključivanje organizacija civilnog društva**, uključujući organizacije žena, u procese poput parlamentarnih rasprava i konsultacija u Nacionalnom savjetu za bezbjednost.

11. **Izgraditi kapacitete organizacija civilnog društva** da na djelotvoran način učestvuju u procesu kreiranja bezbjednosne politike u koje spada i izgradnja tehničkih kapaciteta organizacija žena.

12. Napraviti **mreže organizacija civilnog društva**, koje obuhvataju i organizacije žena, koje rade na pitanjima bezbjednosti, kako bi se omogućilo da one daju strateški doprinos kreiranju politike nacionalne bezbjednosti.

7 Dodatni izvori informacija

Primjeri politike nacionalne bezbjednosti

National Security Policy for **Jamaica** – Towards a Secure and Prosperous Nation (Nacionalna politika bezbjednosti za **Jamajku** - Prema bezbjednoj i prospertitetnoj naciji).
http://www.cabinet.gov.jm/docs/pdf/NSS_DOCS/nspannet.pdf

South Africa's White Paper on National Defence for the Republic of South Africa – Defence in a Democracy (**Južnoafrička** Bijela knjiga o nacionalnoj odbrani za Južnu Afriku – Odbrana u demokratskom sistemu).
http://www.info.gov.za/whitepapers/1995/defence.htm

South Africa's White Paper on Safety and Security (**Južnoafrička** Bijela knjiga o sigurnosti i bezbjednosti).
http://www.info.gov.za/whitepapers/1998/safety.htm

Romania's National Security Strategy (**Rumunska** Nacionalna bezbjednosna strategija).
http://merln.ndu.edu/whitepapers/RomaniaNationalSecurity.pdf

Doctrine of the Armed Forces of the **Slovak Republic**.(Doktrina o oružanim snagama **Republike Slovačke**).
http://www.arabparliaments.org/publications/legislature/2007/montreux/slovak-e.pdf

Ireland's White Paper on Defence (**Irska** Bijela knjiga o odbrani).
http://www.statehouse-sl.org/policies/defence-white-paper.htm

Sierra Leone's Defence White Paper (Bijela knjiga o odbrani **Sijera Leonea**).
http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf

The **Uganda** Defence Review – Learning from Experience (Revizija odbrane **Ugande** – učenje iz iskustva).
http://www.ssrnetwork.net/documents/Publications/UDR/Uganda%20Defence%20Review%20-%20Learning%20From%20Experience.pdf

The **US** National Security Strategy (Nacionalna bezbjednosna strategija **SAD-a**).
http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/

Vodiči za praktičnu upotrebu i priručnici

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: supporting security and justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, Pariz: OECD DAC, 2007.
http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

Luethold, A., ***Developing A National Security Policy (Razvoj politike nacionalne bezbjednosti)***, prezentacija, 2007.
http://www.arabparliaments.org/publications/legislature/2007/montreux/leuthold-e.pdf

Odjeljenje za sigurnost zajednice Južne Afrike, ***Community Police Forum Toolkit (Set priručnika o forumu policije u lokalnoj zajednici)***, 2003.
http://www.capegateway.gov.za/eng/pubs/public_info/C/32970

Valasek, K. sa Nelson, K., ***Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (Omogućavanje ravnopravnosti, ugrožavanje mira: vodič za kreiranje politike i planiranje o ženama, miru i bezbjednosti)*** UN-INSTRAW: Santo Domingo, 2006.

Članci i izvještaji dostupni na internetu

Bearne, S. ed all, ***National Security Decision-Making Structures and Security Sector Reform (Nacionalne strukture koje odlučuju o nacionalnoj bezbjednosti i reforma sektora bezbjednosti)***, The RAND Corporation, 2005.
http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR289/

DCAF Backgrounder: ***National Security Policy (Politika nacionalne bezbjednosti)***, 2005.
http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=18417&nav1=4

Bearne, S. ed al, ***National Security Decision-Making Structures and Security Sector Reform (Nacionalne strukture koje odlučuju o nacionalnoj bezbjednosti i reforma sektora bezbjednosti)***, DfID, 2005.
http://www.dfid.gov.uk/Pubs/files/security-decision-making.pdf

FUSNOTE

[1] Kako bi se u ovom Priručniku lakše upućivalo na termin, „bezbjednosna politika“ se odnosi na bezbjednosnu politiku na nacionalnom nivou.

[2] IPU i DCAF, *Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices (Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti, mehanizmi i prakse),* (IPU i DCAF: Ženeva), 2003, str. 27.

[3] Prilagođeno iz Luethold, A., ‘Developing a National Security Policy‘ („Razvoj politike nacionalne bezbjednosti“), Radionica o ulozi parlamenta u razvoju politke bezbjednosti u arapskom svijetu (Prezentacija, Montreal), 2007. http://www.arabparliaments.org/publications/legislature/2007/montreux/leuthold-e.pdf.

[4] DCAF-ov izvještaj o stanju, ‘Security Sector Governance and Reform‘(„Upravljanje i reforma sektora bezbjednosti“) (DCAF: Ženeva), nov. 2005, str. 1.

[5] Fluri, P.H. i Johnsson, A.B., ‘Parliamentary Oversight of the Security Sector’(„Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti), Ženeva, 2003, str. 26.

[6] Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, *OECD DAC Handbook on Security System Reform – Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti)*, Pariz, 2007, str. 92.

[7] Nacionalna bezbjednosna strategija SAD-a. http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/.

[8] Shalamanov, V.,’Practices of Security Sector Reform in Europe – the Case of Bulgaria‘, *The Challenges of Security Sector Reform in Macedonia (*„Prakse reforme sektora bezbjednosti u Evropi – slučaj Bugarske“, *Izazovi reforme sektora bezbjednosti u Makedoniji)*, 6.-7. dec. 2002.

[9] Nacionalna bezbjednosna strategija Litvanije. http://merln.ndu.edu/whitepapers/LithuaniaNationalSecurity-2002.doc

[10] Prilagođeno iz: Luethold, A., ‘Developing a National Security Policy‘ („Razvoj politike nacionalne bezbjednosti“), Radionica o ulozi parlamenta u razvoju politke bezbjednosti u arapskom svijetu (Prezentacija, Montreal), 2007. http://www.arabparliaments.org/publications/legislature/2007/montreux/leuthold- e.pdf.

[11] Bijela knjiga odbrane Litvanije. http://merln.ndu.edu/whitepapers/Lithuania-2006.pdf

[12] Bijela knjiga odbrane Bosne i Hercegovine. http://merln.ndu.edu/whitepapers/Bosnia_English-2005.pdf

[13] Ekonomski i socijalni savjet UN-a. Izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system (Koordinacija politika i aktivnosti specijalističkih agencija i drugih tijela UN-a: integracija rodnih perspektiva u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija),* 12. juni 1997.

[14] Priorities for Liberia’s Reconstruction Process (Prioriteti procesa obnove u Liberiji), Woodrow Wilson International Center for Scholars, 14. feb. 2007. http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1411&fuseaction=topics.event_summary&event_id=224140

[15] Danska agencija za međunarodni razvoj, ‘Sikkerhed, vækst – udvikling’ (DANIDA: Kopenhagen), avg. 2004, str. 17.

[16] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., *Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital contributions of South African Women (Pregovaranje o tranziciji u demokratiju i reformisanje sektora bezbjednosti: Ključni doprinos žena Južne Afrike), (*Women Waging Peace: Vašington), avg. 2004.

[17] Anderlini i Conaway. vi.

[18] UNIFEM, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women (Ni minutu duže: kraj nasilju nad ženama) (*UNIFEM: Njujork), 2003, str. 6.

[19] Centri za kontrolu i sprječavanje bolesti, ‘Intimate Partner Violence: Overview’ („Pregled slučajeva nasilja od strane emotivnog partnera“). http://www.cdc.gov/ncipc/factsheets/ipvfacts.htm

[20] Nacionalna bezbjednosna strategija Jamajke - Prema bezbjednoj i prosperitetnoj naciji. http://www.jdfmil.org/NSS_SDR/NSS_DOC.pdf

[21] ’Domestic Violence – A National Report’ („Nasilje u porodici – nacionalni izvještaj“), mart 2005. http://www.crimereduction.gov.uk/domesticviolence/domesticviolence51.pdf

[22] Barnes, K., Albrecht, P. i Olson, M., ‘Addressing Gender-Based Violence in Sierra Leone: Mapping Challenges, Responses and Future Entry Points‘ (Rješavanje rodnog nasilja u Sijera Leoneu: bilježenje izazova, odgovora i budućih polaznih tački), (International Alert: London), 2006.

[23] Struckman-Johnson, C. i Struckman-Johnson, D., ‘Sexual Coercion Rates in Seven Midwestern Prisons for Men‘ („Procenat slučajeva prisilnog seksa u sedam zatvora za muškarce na srednjem zapadu“), *The Prison Journal* 379 (2000.). http://www.spr.org/pdf/struckman.pdf

[24] Carpenter, R.C., ‘Recognizing Gender-Based Violence Against Civilian Men and Boys in Conflict Situations‘ („Prepoznavanje rodnog nasilja nad muškarcima i dječacima civilima u konfliktnim situacijama“), *Security Dialogue*. tom. 37(1) (2006.), str. 87.

[25] Omogućavanje otvorenog društva: bezbjednosna politika Kanade, april 2004. http://www.pco-bcp.gc.ca/docs/InformationResources/Publications/NatSecurnat/natsecurnat_e.pdf.

[26] Nacionalni odbor za unaprjeđenje položaja žena u Vijetnamu, ‘Gender in Public Policy’, Gender Mainstreaming Guidelines in the National Policy Formulation and Implementation. *Towards Gender Equality in Viet Nam through Gender-Responsive National Policy and Planning (*„Rodna pitanja u javnoj politici“, Smjernice za integraciju rodnih pitanja u formulisanje i sprovođenje nacionalne politike, *Prema rodnoj ravnopravnosti u Vijetnamu putem rodno odgovorne nacionalne politike i planiranja)*, Hanoj, 2004, VIE 01-015-01 projekat, str.28.

[27] Bearne, S. ur., ‘National Security Decision-Making Structures and Security Sector Reform’ („Strukture za donošenje odluka o nacionalnoj bezbjednosti i reforma sektora bezbjednosti“), Velika Britanija, juni 2005. http://www2.dfid.gov.uk/pubs/files/security- decision-making.pdf.

[28] Operativne implikacije upravljanja kriznim situacijama nijesu u potpunosti objašnjene, ali je ovaj koncept uveden kao zamjena u Zakonu o Savjetima za nacionalnu bezbjednost koji je predviđao „pitanja koja se tiču demokratije, uprave i harmonije među pokrajinama“.

[29] Inter-Parliamentary Union, ‘Women in Politics: 2005’ („Žene u politici: 2005“). http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap05_en.pdf.

[30] Nathan, L., *Local Ownership of Security Sector Reform: A Guide for Donors (Lokalno vlasništvo reforme sektora bezbjednosti: uputstvo za donatore)*, London, jan. 2007, str. 31.

[31] Bijela knjiga odbrane Sijera Leonea, paragraf 1018.

[32] Nacionalna bezbjednosna strategija Ukrajine, paragraf 3.10; Nacionalna bezbjednosna strategija Rumunije), paragraf 3.2. http://merln.ndu.edu/whitepapers/RomaniaNationalSecurity.pdf.

[33] Nacionalna bezbjednosna strategija Rumunije, paragraf 5.3.

[34] Bijela knjiga odbrane Irske. http://www.statehouse- sl.org/policies/defence-white-paper.html;
Bijela knjiga odbrane Sijera Leonea. http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf;
Nacionalna bezbjednosna strategija Ukrajine (nezvaničan prevod). http://www.mfa.gov.ua/usa/en/publication/content/8387.htm; Nacionalni bezbjednosni koncept Gruzije. http://www.mfa.gov.ge/?sec_id=23&lang_id=ENG;
Nacionalna bezbjednosna strategija Jamajke – Prema bezbjednoj i prosperitetnoj naciji). http://www.jdfmil.org/NSS_SDR/NSS_DOC.pdf.

[35] Bijela knjiga o obavještajnom sektoru Južne Afrike, Južna Afrika 1995., paragraf 5.6. http://www.info.gov.za/whitepapers/1995/intelligence.htm.

[36] Južnoafrička Bijela knjiga nacionalne odbrane za Južnu Afriku - Odbrana u demokratiji, poglavlje 6, paragraf 36-37 (Južna Afrika 1996). http://www.info.gov.za/whitepapers/1995/defence.htm.

[37] Bijela knjiga o sigurnosti i bezbjednosti u Južnoj Africi (Južna Afrika 1998). http://www.info.gov.za/whitepapers/1998/safety.htm.

[38] ’Security Sector Reform - Potentials and Challenges for Conflict Transformation’ („Reforma sektora bezbjednosti – Mogućnosti i izazovi transformacije konflikta“), Berghof Handbook Dialogue Series, br. 2, str. 58. http://www.berghof-handbook.net/uploads/download/

dialogue2_ssr_complete.pdf.

[39] Fluri i Johnsson.

[40] Nathan, str.38.

[41] Inter-Parliamentary Union, *Women in National Parliaments (Žene u nacionalnim parlamentima),* IPU, 31. okt. 2006.

[42] Anderlini i Conaway.

[43] 'Ready to Govern – ANC Policy Guidelines for a Democratic South Africa' („Spremni za upravljanje – smjernice za politiku ANK za demokratsku Južnu Afriku") usvojena na Nacionalnoj konferenciji, 28.-31. maj 1992. http://www.anc.org.za/ancdocs/history/readyto.html

[44] Department of Community Safety Provincial Administration Western Cape, *Community Police Forum Toolkit (Forum policije u zajednici)*, 2003. http://www.capegateway.gov.za/Text/2003/12/community_police_forum_toolkit_p p41to80.pdf

[45] Open Society, Justice Initiative (Otvoreno društvo, Pravosudna inicijativa). http://www.justiceinitiative.org/activities/ncjr/police/peru_cdsc.

[46] Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, str. 55.

[47] DfID, str.30.

[48] Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, str.119.

[49] http://www.peacewomen.org/un/ngo/back.html.

[50] Nacionalna bezbjednosna strategija Jamajke – Prema bezbjednoj i prosperitetnoj naciji. http://www.cabinet.gov.jm/docs/pdf/NSS_DOCS/nspannet.pdf;

[51] *Nacionalna bezbjednosna strategija Jamajke – Prema bezbjednoj i prosperitetnoj naciji,* Zelena knjiga. Revidirana u maju 2006.; i Stone, C. ed al, *Supporting Security, Justice, and Development: Lessons for a New Era (Podržavanje bezbjednosti, pravde i lekcija iz razvoja za novu eru),* juni 2005. Born, H., Fluri, P.H i Johnsson, A.B. *Handbook on Parliamentary Oversight of the Security Sector (Priručnik o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, (DCAF: Ženeva), 2003.

[52] Valasek, K., 'Gender and Democratic Security Governance' („Rod i demokratsko upravljanje bezbjednošću"), *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, ur. Caparini, Cole i Kinzelbach, (Renesans: Bratislava), 2008.

[53] Prilagođeno iz Valasek, K. sa Nelson, K., *Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (Osiguranje ravnopravnosti, ugrožavanje mira: uputstvo za politiku i planiranje za žene, mir i bezbjednost) (UN 1325)* (INSTRAW: Santo Domingo), 2006, str.24.

[54] Prilagođeno iz: *Gender, Women and DDR: Gender-responsive Monitoring and Evaluation Indicators (Rod, žene i RDR: Rodno odgovorno nadgledanje i indikatori vrednovanja)*. http://www.unddr.org/tool_docs/Gender-responsive%20Monitoring%20and%20Evaluation%20Indicators.pdf.

[55] Prilagođeno iz Bryden, A. i Hänggi, H., 'Reforming and Reconstructing the Security Sector' („Reforma i obnova sektora bezbjednosti"), (Ženeva: DCAF), 2005, str.30. http://www.dcaf.ch/_docs/Yearbook2005/bm_sgpc_ch02.pdf

[56] DAC CPDC, *Enhancing the Delivery of Justice and Security in Fragile States (Jačanje prisustva pravdi i bezbjednosti u slabim državama)*, juli 2006, str. 42.

Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zašto su rodna pitanja bitna za politiku nacionalne bezbjednosti?

Kako integrisati rodna pitanja u politiku nacionalne bezbjednosti?

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

Pitanja vezana za donošenje politike nacionalne bezbjednosti

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u donošenje politike nacionalne bezbjednosti, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u***. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zašto su rodna pitanja bitna za politiku nacionalne bezbjednosti?

Politika nacionalne bezbjednosti iznosi vladin pristup bezbjednosti i način na koji se predviđa postizanje bezbjednosti. Ovom politikom obuhvaćene su široke nacionalne bezbjednosne strategije i orijentacije, koje se mogu nazvati planom, vizijom, strategijom, konceptom ili doktrinom, kao i politika specifična za određene institucije, poput Bijele knjige odbrane.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja u politiku nacionalne bezbjednosti povećava njenu relevantnost i održivost:

Lokalno vlasništvo putem participativnih procesa u kreiranju politike

- Široko zasnovane konsultacije o bezbjednosnim potrebama i prioritetima, koje obuhvataju brojne organizacije civilnog društva, jačaju lokalno vlasništvo nad procesom reformi, javni legitimitet i pomažu kod postizanja nacionalnog konsenzusa o bezbjednosnim pitanjima. Različite perspektive koje organizacije žena i muškaraca mogu donijeti za pregovarački sto su od suštinskog značaja.

Sveobuhvatna bezbjednosna politika kojom se rješavaju različite bezbjednosne potrebe

- Uzimanje u obzir različitih potreba žena, muškaraca, djevojaka, mladića,djevojčica i dječaka u sektoru bezbjednosti i pravosuđa vodi do sveobuhvatnije i djelotvornije bezbjednosne politike.
- Pažnja posvećena rodnim pitanjima u politici nacionalne bezbjednostinaglašava značaj rješavanja aktuelnih unutrašnjih prijetnji po bezbjednosti, kao što je rodno nasilje (RN).

Nediskriminacija u bezbjednosnoj politici i institucijama sektora bezbjednosti

- Smanjivanje diskriminacije počinjene od strane osoblja u sektoru bezbjednosti gradi povjerenje, povećava legitimitet i unaprijeđuje ostvarivanje bezbjednosti i pravde. Bezbjednosnom politikom se mogu uspostaviti pravila za zaštitu od diskriminacije u institucijama sektora bezbjednosti.

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u donošenje politike nacionalne bezbjednosti je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Odjeljak 1 | Rodna pitanja koja treba uključiti u politiku nacionalne bezbjednosti

- Jednaka prava muškaraca i žena da učestvuju u radu institucija sektora bezbjednosti.
- RN kao unutrašnja prijetnja bezbjednosti.
- Ukidanje diskriminacije i drugih kršenja ljudskih prava u okviru institucija sektora bezbjednosti ili pri pružanju usluga u sektoru bezbjednosti i pravosuđa.
- Mehanizmi koji obezbjeđuju učešće civilnog društva, uključujući organizacije žena, u nadzoru nad sprovođenjem bezbjednosne politike, procesima RSB-a i institucijama sektora bezbjednosti.

Kako integrisati rodno pitanje u politiku nacionalne bezbjednosti?

Kreiranje ili revidiranje politike nacionalne bezbjednosti zahtijeva učešće velikog broja različitih učesnika, uključujući nacionalnu vladu, parlament, lokalnu upravu i organizacije civilnog društva (OCD). Svaki od ovih učesnika može preduzeti korake na integraciji rodnih pitanju pri kreiranju bezbjednosne politike:

Nacionalna vlada

(uključujući organe za koordinaciju bezbjednosti i odbore za kreiranje bezbjednosne politike)

- Izgradnja kapaciteta i posvećenosti osoblja na višim položajima i zvaničnika da se bave rodnim pitanjem u kreiranju bezbjednosne politike putem obuka, kratkih predavanja i izvještaja o rodnim pitanjima, te mentorskih programa.
- Povećanje učešća žena u kreiranju bezbjednosne politike putem:
  - Imenovanja žena u savjete za nacionalnu bezbjednost i odbore za kreiranje bezbjednosne politike.
  - Uključivanja predstavnika ministarstava i/ili drugih vladinih organa ili parlamentarnih klubova nadležnih za rodna pitanja i pitanja žena u organe bezbjednosti.
  - Uvođenje mehanizama za konsultovanje sa predstavnicama ženskih organizacija i stručnjacima za rodna pitanja u vezi bezbjednosne politike.
- Eksplicitno uključivanje rodnih pitanja u bezbjednosnu politiku (vidi Odjeljak 1).
- Korišćenje rodno osjetljivog jezika zarad izbjegavanja diskriminacije i isključivanja – npr.koristiti termin „policijski službenik", a ne „policajac", te „lice koje predsjedava", a ne „predsjedavajući" ili „predsjednik".

Parlament

- Obezbijediti da procesi određivanja bezbjednosne politike budu inkluzivni i participativni putem:
  - Preduzimanja širokih procesa javnih konsultacija (vidi Odjeljak 2).
  - Vođenja parlamentarnih rasprava, otvorenih debata i sastanaka skupštine grada zarad dobijanja informacija od muškaraca i žena iz cijelog društva vezanih za bezbjednosna pitanja i razmatranje prijedloga bezbjednosne politike.
  - Održavanja odvojenih sastanaka za grupe u društvu koje neće ili možda ne mogu da govore javno – npr. manjinske etničke grupe.
- Težiti za jednakim učešćem poslanika i poslanica u kreiranju bezbjednosne politike putem:
  - Promovisanja učešća poslanica u odborima za odbranu i bezbjednost.
  - Podsticanja poslanica i/ili poslanika zainteresovanih za rodna pitanja da prevaziđu stranačke granice kako bi utvrdili zajedničku plaformu o rodnim i bezbjednosnim pitanjima.
  - Podržavanja uspostavljanja ženskih klubova/koalicija u parlamentu i u okviru političkih stranaka (vidi Analizu slučaja 2).

Lokalna vlada

- Angažovanje žena, stručnjaka za rodna pitanja i predstavnica organizacija žena u odborima i savjetima za bezbjednost na nivou zajednice, kao i prilikom revizija bezbjednosti u zajednici.
- Uzimanje u obzir različitih bezbjednosnih i pravosudnih potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica pri sprječavanju kriminala na lokalnom nivou i inicijativama za reagovanje na njega, kao i u vezi sa RN.
- Saopštavanje rezultata revizija u sektoru bezbjednosti i procesima planiranja organima sektora bezbjednosti na regionalnom i nacionalnom nivou, kako bi se lokalne potrebe vezane za bezbjednost muškaraca i žena

Studija slučaja 1 | Politika nacionalne bezbjednosti Jamajke – sveobuhvatan proces [1]

Sredinom 2007. godine, Vlada Jamajke je usvojila sveobuhvatnu politiku nacionalne bezbjednosti pod nazivom „*Na putu ka bezbjednoj i prosperitetnoj naciji*". Ova politika je zasnovana na Zelenoj knjizi strategije nacionalne bezbjednosti, o kojoj se po prvi put raspravljalo u parlamentu u januaru 2006. godine, i na Bijeloj knjizi strategije nacionalne bezbjednosti koja je iz nje proistekla. Vlada Jamajke je prvobitno planirala da sprovede reviziju odbrane. Međutim, veoma brzo je shvatila da je neophodno primijeniti sveobuhvatniji pristup kako bi se riješile potencijalne prijetnje nacionalnoj bezbjednosti, uključujući organizovani kriminal, nasilje bandi, društveno ekonomske probleme i prirodne katastrofe. Pokrenute su obimne konsultacije u koje su uključeni svi relevantni vladini sektori,državne agencije, OCD i grupe žena.

Pod naslovom „Rezultati nasilja u zajednicama", Politika nacionalne bezbjednosti zahtijeva posvećivanje veće pažnje uticaju koji nasilje ima na pojedince, zajednice i društvo u cjelini. Kaže se da je „nasilje u porodici jedan od najučestalijih oblika nasilja koji muči društvo. Ono doprinosi stvaranju sveukupnog obrasca po kome se odvijaju krivična djela i nasilje usljed razornog uticaja koji ima na društvenu strukturu i usljed uloge u stvaranju težnje kod mladih da nasilje koriste kao način za razrješenje sporova. Ženama i djeci u različitoj mjeri prijeti rizikod nasilja u porodici".

Odjeljak 2 | Konsultacije o politici nacionalne bezbjednosti treba da obuhvataju:

- Organizacije žena u zajednici iz urbane i ruralne sredine
- Sindikate
- Vjerske organizacije
- Vođe i aktiviste u zajednici
- Omladinske organizacije
- Udruženja starosjedilaca, udruženja etničkih i drugih manjina
- Organizacije za društvenu pravdu
- Udruženja imigranata
- Udruženja osoba sa invaliditetom
- Grupe za odbranu prava djece
- Akademike i istraživače
- Međunarodne organizacije

mogle uvrstiti u politiku nacionalne bezbjednosti.

Organizacije civilnog društva

- Zalagati se da se rodna pitanja rješavaju politikom nacionalne bezbjednosti.
- Predstaviti stavove muškaraca, žena, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica čitavom društvu, uključujući one iz marginalizovanih grupa, u procesima kreiranja bezbjednosne politike.
- Obezbijediti izvor tehničkog znanja i stručne obuke o rodnim i bezbjednosnim pitanjima za kreatore bezbjednosne politike i poslanike.
- Pratiti rodna pitanja u sprovođenju bezbjednosne politike.
- Sprovesti rodnu reviziju i procjenu bezbjednosne politike i institucija sektora bezbjednosti.

Obuka o rodnim pitanjima je važno sredstvo za izgradnju kapaciteta za razvoj i sprovođenje rodno odgovorne bezbjednosne politike. Ključne ciljne grupe za obuku o rodnim pitanjimasu:

- Osoblje ministarstava angažovanih na kreiranju bezbjednosne politike, uključujući osoblje u ministarstvima odbrane, unutrašnjih i vanjskih poslova.
- Članovi bezbjednosnih koordinacionih organa i odbora za kreiranje bezbjednosne politike.
- Poslanici u odborima za odbranu i bezbjednost i osoblje u tim odborima.
- Članovi lokalnih građanskih savjeta bezbjednosti ili policijskih foruma u zajednici.
- OCD koje se bave bezbjednosnom politikom.

Rodno odgovorna procjena, nadgledanje i vrednovanje bezbjednosne politike su neophodni kako bi se obezbijedilo da se zadovolje bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka. Korisne strategije obuhvataju:

- Rodnu i društveno-ekonomsku analizu postojećih rodnih uloga i odnosa, a posebno razlika u aktivnostima, pristupu sredstvima i donošenju odluka, kao i ekonomskih, društvenih, političkih i ostalih prepreka sa kojima se suočavaju žene i muškarci.
- Procjenu uticaja rodnih pitanja na bezbjednosne politike kako bi se utvrdio postojeći ili potencijalni uticaj politike na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake.
- Rodnu analizu budžeta kako bi se utvrdilo da li su sredstva pravedno i ravnomjerno raspoređena zarad zadovoljavanja različitih bezbjednosnih i pravosudnih potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.

U Priručniku 8 možete naći i...

- Primjere rodno osjetljivog jezika u politici nacionalne bezbjednosti.
- Procese revizije bezbjednosti u zajednici u pet koraka.
- Aktivnosti koje mogu da preduzmu OCD kako bi podržale rodno odgovorno kreiranje bezbjednosne politike.
- Pitanja za procjenu uticaja rodnih pitanja na bezbjednosnu politiku.
- Pitanja vezana za rodnu analizu budžeta.
- Izazove i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja u kreiranju bezbjednosne politike u postkonfliktnim zemljama, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama.

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

Reforma sektora bezbjednosti je osnovni prioritet u postkonfliktnim zemljama, a bezbjednosna politika je važan osnov za oblikovanje ovog procesa. Procesi kreiranja bezbjednosne politike mogu biti prilika da se preispitaju uloge i odgovornost u sistemu bezbjednosti, kako državnih tako i nevladinih aktera.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Državne institucije i infrastruktura mogu biti slabe i stoga imati ograničen kapacitet za vođenje širokih procesa konsultacija. Ovo istovremeno ograničava angažovanje organizacija žena i uključivanje rodnih pitanja.
- Nizak nivo obrazovanja i nedostatak tehničkog stručnog znanja mogu biti prepreka za javno angažovanje u procesima kreiranja politike, što bi posebno uticalo na žene i određene etničke grupe.

Studija slučaja 2 | Integracija rodnih pitanja u kreiranje bezbjednosne politike: uloga žena u okviru Afričkog nacionalnog kongresa (ANK) u Južnoj Africi [2]

Prelaz Južne Afrike na demokratski sistem pokazuje na koji način povoljna politička sredina, formiranje lige žena u okviru političke partije i zalaganje za rodna pitanja širom političkog sistema mogu da utiču na kreiranje politike nacionalne bezbjednosti.

Žene iz civilnog društva i političkih partija su otvorile politički prostor za rješavanje rodnih pitanja. Zbog zabrinutosti da su žene bile marginalizovane, Liga žena ANK je reformisana 1990. godine, i zatraženo je uključivanje žena na vodećim pozicijama i uključivanje rodne ravnopravnosti u politiku i platformu za akciju ANK. Ovakvo zalaganje žena je predstavljeno u pionirskom izdanju ANK-a iz 1992. godine pod nazivom: „*Spremni za upravljanje: političke smjernice za osnivanje demokratske Južne Afrike*“ kojim se priznaje da je „rodna diskriminacija ili u potpunosti isključila žene iz svih društveno-ekonomskih i političkih institucija ili ih dovela u podređen položaj“.[3] *Spremni za upravljanje* je predložio prihvatanje četiri međusobno povezane vrijednosti: demokratije i civilne vlasti, ljudske bezbjednosti, antimilitarizma i rodne ravnopravnosti. Naglašeno je da institucije sektora bezbjednosti moraju da poštuju ideje demokratije, antirasne diskriminacije i neseksizma i da moraju da odražavaju nacionalni i rodni sastav južnoafričkog društva.

Odjeljak 3 | Angažovanje organizacija žena na kreiranju bezbjednosne politike

- Olakšati interakciju između grupa žena i onih koji ostvaruju bezbjednost na lokalnom nivou – npr. putem njihovog uključivanja u lokalne odbore za bezbjednost.
- Izgraditi kapacitete organizacija žena za rješavanje pitanja bezbjednosne politike, uključujući nadzor nad sektorom bezbjednosti.
- Predstavnice organizacija žena uključiti u parlamentarne rasprave kao stručnjake za rodna pitanja.

- Može se desiti da institucije izvršne vlasti i sektora bezbjednosti posmatraju OCD kao političke protivnike te da se stoga protive saradnji sa organizacijama žena.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Mirovni sporazumi mogu sadržavati odredbe o obaveznom razvoju rodno odgovorne politike nacionalne bezbjednosti.
- Participativni nacionalni dijalozi o bezbjednosti i pomirenju mogu omogućiti muškarcima i ženama da daju svoj glas pri utvrđivanju potreba i prioriteta u oblasti nacionalne bezbjednosti.
- Ženske grupe civilnog društva koje su radile na zaključivanju mira i koje su podržavale bezbjednost na nivou zajednice za vrijeme konflikta mogu da pruže dragocjenu stručnu pomoć u kreiranju bezbjednosne politike.
- Ustavna i izborna reforma koje povećavaju zastupljenost žena u parlamentu daju ženama veće mogućnosti da dobiju visoke položaje u organima koji kreiraju bezbjednosnu politiku.
- Rast stope postkonfliktnog RN-a može dovesti u prvi plan potrebu da se bezbjednosnom politikom obuhvati sprječavanje i reagovanje na RN kao prioritet u sektoru bezbjednosti.
- Donatori i međunarodne organizacije mogu da podrže rodno odgovorne procese kreiranja bezbjednosne politike.

Pitanja vezana za donošenje politike nacionalne bezbjednosti

Ključna pitanja koja treba postaviti kako bi se obezbijedilo da se rodna pitanja rješavaju tokom procesa kreiranja politike nacionalne bezbjednosti obuhvataju:

- Da li je akcenat stavljen na nacionalnu bezbjednost ili bezbjednost ljudi? Da li su obuhvaćene unutrašnje prijetnje bezbjednosti i svakodnevne prijetnje po bezbjednost ljudi?
- Da li je politika kreirana na participativan način, tj. uz učešće grupa žena i ostalih OCD, osoblja ministarstva za pitanja žena, poslanica i stručnjaka za rodna pitanja?
- Da li se politika bavi posebnim bezbjednosnim potrebama žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka?
- Na koji način se u politici razmatra RN?
- Kako se u politici naglašava važnost ciljeva rodne ravnopravnosti, uključujući nediskriminaciju i jednaku zastupljenost žena i muškaraca?
- Da li je politika formulisana rodno osjetljivim jezikom?
- Da li je politika u skladu sa međunarodnim, regionalnim i nacionalnim zakonodavstvom i politikom o rodnim pitanjima?
- Da li će se politika sprovoditi, nadgledati i vrednovati na rodno odgovoran način?

Dodatne informacije

Susanna Bearne, Olga Oliker, Kevin A. O'Brien i Andrew Rathmell - ***National Security Decision-Making Structures and Security Sector Reform (Strukture koje odlučuju o nacionalnoj bezbjednosti i reforma sektora bezbjednosti)***, The RAND Corporation, 2005.

DCAF - ***DCAF Backgrounder: National Security Policy (Politika nacionalne bezbjednosti)***, 2005. Initiative for Inclusive Security and International Alert – ***Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action (Sveobuhvatna bezbjednost, održivi mir: Set priručnika za lobiranje i akciju)***, 2004.

OECD - ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2007.

Kristin Valasek i Kaitlin Nelson - ***Securing Equality, Engendering Peace: a Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (Omogućavanje ravnopravnosti, ugrožavanje mira: vodič za kreiranje politike i planiranje o ženama, miru i bezbjednosti) (Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN-a 1325)***, UN-INSTRAW, 2006.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odih.

Ovaj Praktikum je pripremila Mugiho Takešita iz DCAF-a, na osnovu Priručnika 8, čiji su autori Piter Albreht i Karen Barns iz organizacije Internešenel Alert.

[1] *National Security Strategy for Jamaica: Towards a Secure and Prosperous Nation (Nacionalna strategija bezbjednosti Na putu ka bezbjednoj i prosperitetnoj naciji)*, Zelena knjiga, revidirana u maju 2006.; i Stone, C. et al, *Supporting Security, Justice, and Development: Lessons for a New Era (Podrška bezbjednosti, pravdi i razvoju, lekcije za novu eru)*, 2005.

[2] Anderlini, S.N. i Conaway, C.P., *Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital contributions of South African Women (Pregovori o tranziciji u demokratiju i reformisane sektora bezbjednosti. Ključni doprinosi žena Južne Afrike)*, (Vašington: Women Waging Peace), 2004.

[3] African National Congress (ANC), *Ready to Govern* (Spremni za upravljanje), Smjernice ANK za demokratsku Južnu Afriku usvojene na Nacionalnoj konferenciji od 28.-31. maja 1992. http://www.anc.org.za/ancdocs/history/readyto.html

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Priručnik 9

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

Karen Barns i Piter Albreht

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

Karen Barns i Piter Albreht

united nations instraw Part of UN WOMEN

DCAF Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autorima
Karen Barns i Piter Albreht iz Internešenel alerta.

Internešenel alert je NVO sa sjedištem u Londonu koja više od 20 godina radi na uspostavljanju trajnog mira i bezbjednosti u zajednicama pogođenim nasilnim konfliktom. Višeslojni pristup Internešenel alert-a se usredsrijeđuje na jedan ili više različitih regiona, a za cilj ima oblikovanje politika i praksi koje utiču na izgradnju mira, te pružanje obuke pomoći u izgradnji vještina i kapaciteta.

Regionalni rad Internešenel alerta je fokusiran na region Velikih afričkih jezera, Zapadne Afrike, Južnog Kavkaza, Nepala, Šri Lanke, Filipina i Kolumbije. Tematski projekti koje sprovodi Internešenel alert se primjenjuju na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, a usredsrijeđeni su na multidisciplinarna pitanja koja su od suštinske važnosti za izgradnju održivog mira. U njih spadaju privreda i ekonomija, rodna pitanja, uprava, pomoć, bezbjednost i pravda.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog Priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Šeron Bagvan-Rols, Marini Kaparini, Semu Kuku, Lejmahu Gbovi, Giji Giji, Franku Kamungi, Niku Kiliku, Mini Luitikajnen, Elizabeti Porter i UN-INSTRAW-u. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, EPA, Kim Luderbrook, 2003.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Karen Barnes i Peter Albrecht. „Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja.” *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Kakva je uloga civilnog društva u nadzoru nad sektorom bezbjednosti? 1

2.1 Šta je civilno društvo? . . . 1

2.2 Na koji je način civilno društvo uključeno u nadzor nad sektorom bezbjednosti? . . . 2

2.3 Kakvi se izazovi postavljaju pred uključivanje civilnog društva u nadzor nad sektorom bezbjednosti? . . . 2

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za nadzor civilnog društva? 3

3.1 Jačanje lokalnog vlasništva . . . 3

3.2 Stvaranje djelotvornih i sveobuhvatnih mehanizama za nadzor putem integracije rodnih pitanja . . . 4

3.3 Unaprjeđivanje nadzora putem uključivanja organizacija žena . . . 4

4. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti? 5

4.1 Tijela za nadzor nad sektorom bezbjednosti . . . 6

4.2 Istraživanja i prikupljanje podataka . . . 7

4.3 Revizija rodnih pitanja . . . 8

4.4 Rodna analiza budžeta . . . 9

4.5 Zagovaranje i podizanje svijesti javnosti . . . 9

4.6 Rad sa medijima . . . 12

4.7 Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti . . . 13

4.8 Organizacije žena . . . 14

4.9 Mreže organizacija civilnog društva . . . 16

4.10 Rodno odgovorne OCD . . . 17

5. Integracija rodnih pitanja u nadzor civilnog društva u specifičnim kontekstima 17

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu . . . 17

5.2 Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju . . . 18

5.3 Razvijene zemlje . . . 20

6. Ključne preporuke 21

7. Dodatni izvori informacija 22

AKRONIMI

EP	Evropski parlament
EU	Evropska unija
KBT	Kampanja „Bijela traka“
NAP	Nacionalni akcioni plan
NVO	Nevladina organizacije
OCD	Organizacija civilnog društva
PPG	Pridružena parlamentarna grupa (UK)
RAMB	Rodna akcija za mir i bezbjednost
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
SPB	Seksualno prenosive bolesti
UN	Ujedinjene nacije
UNSCR 1325	Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti
WIPNET	Mreža žena za izgradnju mira

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

1 Uvod

U ovom Priručniku je dat uvod u značaj i prednosti integracije rodnih pitanja u nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti, uključujući praktične primjere i preporuke. Civilno društvo može da doprinese procesu nadzora nad sektorom bezbjednosti na veliki broj različitih načina, uključujući korišćenje formalnih i neformalnih mehanizama. Ovi mehanizmi mogu da postanu više sudionički i sveobuhvatniji rješavanjem rodnih pitanja i punim uključenjem organizacija žena. Rodno odgovorni mehanizmi nadzora civilnog društva mogu da na djelotvorniji način obezbijede da potrebe i interesi i žena i muškaraca budu vidljivi i uvršteni u ovaj proces, a time i da sektor bezbjednosti ima odgovornost za zaštitu svih članova društva.

Transparentan i odgovoran sektor bezbjednosti, kojim se upravlja na djelotvoran način, je osnova svakog demokratskog procesa. Nadzor civilnog društva je važan mehanizam kojim se postižu ove vrijednosti putem artikulisanja i prenošenja bezbjednosnih potreba i interesa stanovništva onima koji kreiraju politiku, te putem obezbjeđivanja stručnog znanja i nadgledanjem državnih bezbjednosnih službi. Loše vođene i neodgovorne bezbjednosne snage mogu da dovedu do povećanja nesigurnosti i loše raspodjele sredstava, što podriva napore na uspostavljanju dobre uprave. Štaviše, sektor bezbjednosti kojim se upravlja na nedemokratski način može veoma lako da bude zloupotrijebljen u sticanje pristalica ili može da izazove raspad monopola države nad upotrebom sile.[1] Nadzor politika, struktura, programa, aktivnosti i reformskih procesa sektora bezbjednosti je jedan od načina kojima se obezbjeđuje podrška sektora bezbjednosti poštovanju standarda o ljudskim pravima i vladavini prava.

Ovaj Priručnik je osmišljen kao izvor informacija za organizacije civilnog društva (OCD) koje su već uključene u nadzor nad sektorom bezbjednosti, kao i za one OCD koje žele da se aktivnije uključe u ove aktivnosti. Ovaj Priručnik, takođe, predstavlja relevantan izvor informacija za sve one koji kreiraju politiku u sektoru bezbjednosti i za zvaničnike u nacionalnim vladama, međunarodnim i regionalnim organizacijama i zemljama donatorima širom svijeta koje su uključene u kreiranje i sprovođenje reformi sektora bezbjednosti i koje bi mogle da odigraju aktivnu ulogu u jačanju učešća civilnog društva i njegovom podržavanju.

Ovaj Priručnik obuhvata:

- Opis uloge civilnog društva u mehanizmima nadzora
- Obrazloženje za integraciju rodnih pitanja i načina na koji ovo može da ojača i unaprijedi nadzor
- Kriterijume za integraciju rodnih pitanja u različite aspekte nadzora civilnog društva, uključujući praktične sugestije i primjere
- Pregled načina na koji su rodna pitanja uvrštena u nadzor civilnog društva u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama
- Ključne preporuke
- Dodatne izvore informacija

2 Kakva je uloga civilnog društva u nadzoru nad sektorom bezbjednosti?

2.1 Šta je civilno društvo?

Civilno društvo se može posmatrati kao politički prostor koji postoji između pojedinca i vlade:

> **Civilno društvo** je sektor paralelan sa, ali ipak odvojeno od države i tržišta, u kojem se građani slobodno okupljaju u skladu sa sopstvenim interesima. Ono obuhvata samoinicirani i dobrovoljni sektor zvanično udruženih pojedinaca koji se vode neprofitnim ciljevima u nevladinim organizacijama (NVO), organizacijama u lokalnim zajednicama, vjerskim tijelima, profesionalnim udruženjima, trgovačkim udruženjima, studentskim grupama, kulturološkim udruženjima, itd.[2]

U bilo kom društvu, civilno društvo obavlja određeni broj funkcija:

- Predstavlja različite izborne jedinice jednog društva
- Kreatorima politike i vladinim institucijama obezbjeđuje tehničku stručnost
- Izgrađuje kapacitete NVO-a i ostalih organa
- Pruža i obezbjeđuje usluge umjesto države
- Obezbjeđuje prostor za socijalnu interakciju i povezivanje[3]

U ovom Priručniku se, takođe, govori o medijima, imajući u vidu njihovu ključnu ulogu u upoznavanju civilnog društva sa ulogama i nadležnostima države, te ulogu u prenošenju interesa i zahtjeva civilnog društva kreatorima državne politike.

2.2 Na koji je način civilno društvo uključeno u nadzor nad sektorom bezbjednosti?

Nadzor nad sektorom bezbjednosti može da bude interni i eksterni i dešava se na mnogo različitih nivoa, te putem djelovanja velikog broja tijela. Eksterni nadzor nad sektorom bezbjednosti se može sprovoditi na dva osnovna načina: kao prvo, tako što će sektor bezbjednosti direktno odgovarati stanovništvu, a kao drugo, tako što će političari i birokrate u vladi bilo koje države biti odgovorni za aktivnosti sektora bezbjednosti. Neki od najtipičnijih tijela za eksterni nadzor su parlamenti, ustavni sudovi, tijela za borbu protiv korupcije i za određivanje odgovornosti javnosti i ombudsmani.

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti, uključujući nadzor nad sprovođenjem reforme sektora bezbjednosti (RSB), podrazumijeva aktivno učešće OCD u definisanju bezbjednosne politike i nadzoru nad strukturama i praksama aktera sektora bezbjednosti.[4] Cilj je da se interesi i perspektive zajednice i najširih slojeva društva uvrste u omogućavanje unutrašnje i spoljnje bezbjednosti, a da se pri tome podrže lokalno vlasništvo i održivost. Osim ovoga, nadzorom civilnog društva se idealno podržavaju međunarodno prihvaćene demokratske norme o transparentnosti i odgovornosti. Nadzor civilnog društva se može odvijati na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou i može obuhvatati rad OCD u formalnim i neformalnim mehanizmima za nadzor.

Sektor bezbjednosti obuhvata:

- **Ključne bezbjednosne aktere** koji obuhvataju: oružane snage, policiju, žandarmeriju, paravojne snage, obavještajne i bezbjednosne službe, graničnu i carinsku službu.
- **Tijela za upravljanje bezbjednošću i nadzor** koji obuhvataju: parlament i njegove odgovarajuće zakonodavne odbore; vladu/izvršnu vlast, uključujući ministarstva odbrane, unutrašnjih poslova i vanjskih poslova; savjetodavna tijela za nacionalnu bezbjednost, običajna i tradicionalna tijela i organe finansijske uprave.
- **Pravosudne institucije i institucije vladavine prava** koje obuhvataju: ministarstva pravde, zatvore, službe za krivičnu istragu i krivično gonjenje, sudstvo, ostale običajne i tradicionalne pravosudne sisteme, komisije za ljudska prava i ombudsmane.
- **Vaninstitucionalne bezbjednosne snage** koje obuhvataju: oslobodilačke vojske, gerilu, privatne jedinice za lično obezbjeđenje, privatne zaštitarske kompanije, privatne vojne kompanije i snage teritorijalne odbrane političkih partija.[5]

Ključ za postojanje demokratskog i funkcionalnog sektora bezbjednosti je postojanje kulture u kojoj svi jednako učestvuju i u kojoj vlada transparentnost, što se može omogućiti povezivanjem sa civilnim društvom. Stručnost i autonomni interesi civilnog društva predstavljaju važnu kariku u održavanju ravnoteže moći države da određuje pitanja bezbjednosti i odbrane. Najvažnije je da uključivanje učesnika iz civilnog društva u nadzor, kreatorima politika pruža šire perspektiva, interese, informacije i alternativna rješenja. Međutim, važno je prepoznati da OCD nijesu uvijek demokratske i ne predstavljaju uvijek potrebe i interese šire populacije, što znači da njihovo uključivanje neće automatski dovesti do djelotvornog nadzora.

Civilno društvo učestvuje u nadzoru sektora bezbjednosti na neke od sljedećih načina:

- **Kao izvor političkih savjeta i tehničke stručnosti** koji kreatorima politike mogu pružiti informacije i dati uvid u bezbjednosne potrebe i interese zajednice.
- **Jačanjem lokalnog vlasništva i sveobuhvatnosti** putem uključivanja različitih grupa u diskusije o bezbjednosnim pitanjima.
- **Kao kontrolno tijelo** koje, putem lobiranja, kampanja za podizanje svijesti javnosti ili putem direktnog pritiska stanovništva, vlast drži odgovornom za njene postupke.
- **Omogućavanjem dijaloga i pregovora** između kreatora politike, institucija sektora bezbjednosti, zvaničnika i stanovništva.
- **Putem kampanja javnog zagovaranja** kojima se podiže svijest o ključnim bezbjednosnim problemima i pitanjima, zloupotrebi ljudskih prava, neravnopravnoj raspodjeli finansijskih sredstava i ostalim sličnim prekršajima.
- **Putem pružanja usluga** i obezbjeđivanjem alternativnih izvora bezbjednosti i pravde u slučajevima gdje država nije u mogućnosti ili ne želi da preuzme ovu ulogu, ili u slučajevima gdje je civilno društvo u boljoj poziciji da pruži ovakve usluge.

2.3 Kakvi se izazovi postavljaju pred uključivanje civilnog društva u nadzor nad sektorom bezbjednosti?

Određeni broj ključnih izazova može da umanji sposobnost civilnog društva da se uključi u djelotvoran nadzor:

- **Tradicionalna tajanstvenost** koja okružuje sektor bezbjednosti otežava svaki napor za njegovo regulisanje ili informisanje javnosti o njegovim politikama i aktivnostima.
- **Stavljanje nacionalnih bezbjednosnih problema na prvo mjesto** ispred građanskih sloboda i ljudskih prava znači da se od sektora bezbjednosti ne traži odgovornost u onom stepenu u kome bi to trebalo.
- **Nedostatak stručnosti i kapaciteta** u OCD-ima za njihovo uključenje u rješavanje pitanja koja se tiču sektora bezbjednosti.
- **Nedostatak povjerenja i/ili transparentnosti** između OCD i sektora bezbjednosti može da OCD-

ima oteža pristup ključnim donosiocima odluka, te da utiču na izradu bezbjednosnih i pravosudnih programa i politika. Ograničavajući faktor može, takođe, da bude i nedostatak saradnje između samih OCD.

- **Nedostatak nezavisnosti u radu OCD** jer ih ili finansiraju ili u njihovom osnivanju učestvuju djelovi sektora bezbjednosti, čime se dovodi u pitanje njihova nezavisnost.
- **Premalo donatorske podrške** za postizanje transparentnosti i demokratske odgovornosti sektora bezbjednosti, a u korist tehničke pomoći i efikasnog rada unutar sektora bezbjednosti, čime se isključuje naglasak na jačanju nadzora koji vrši civilno društvo.[6]
- **Podijeljeno civilno društvo** sa organizacijama koje ne sarađuju ili ne učestvuju u kolektivnom zagovaranju pitanja koja se tiču nadzora nad sektorom bezbjednosti. Radom OCD mogu da dominiraju određene grupe i organizacije, što može da dovede do, na primjer, marginalizovanja grupa žena ili organizacija iz seoskih sredina i da im oteža uključivanje u mehanizme nadzora.

Organizacije civilnog društva nijesu homogene i njihova priroda, kapacitet i struktura mogu u velikoj mjeri da se razlikuju unutar jednog ili više konteksta. Ova raznolikost predstavlja istovremeno i izazove i prilike. Raznolikost OCD je jedna od najjačih strana civilnog društva, pošto im bogatstvo znanja i iskustva, kao i različite perspektive i prioriteti omogućavaju da daju važan doprinos u različitim sferama i o velikom broju pitanja. Štaviše, OCD mogu biti u dobroj poziciji za nadzor nad sektorom bezbjednosti s obzirom da im njihova nezavisna pozicija može omogućiti da se kritičnije odnose prema akterima i strukturama u sektoru državne bezbjednosti.

Ovo predstavlja izazov donatorskim organizacijama koje, iz različitih razloga, mogu da završe sarađujući sa najdostupnijim i najbolje pozicioniranim OCD, premda one ne moraju neophodno da predstavljaju interese najvećeg dijela učesnika sa lokalnog nivoa. Ukoliko šira populacija ne smatra da su OCD legitimne, ili ukoliko to ne smatraju vlada i ostali ključni učesnici, ovo može da kompromituje djelotvornost rada OCD kao i njihovu sposobnost da na konstruktivan način doprinesu radu mehanizama za vršenje nadzora. Od posebne je važnosti da OCD koje su uključene u vršenje nadzora budu umrežene i da se te mreže šire izvan glavnih gradova u datim državama i izvan elitnih grupa koje često dominiraju zvaničnim strukturama i tijelima.

Sputavanjem raznolikosti perspektiva kako bi se obezbijedila šira zastupljenost i legitimitet, uz istovremeno prepoznavanje da neke OCD imaju više iskustva, kapaciteta i pristupa mehanizmima za vršenje nadzora od ostalih, predstavlja izazov sa kojim se suočavaju same OCD, kao i spoljni akteri koji teže da podrže njihovo uključivanje u sektor bezbjednosti.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za nadzor civilnog društva?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[4]

Za više informacija vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Uopšteno, funkcija bilo kojeg procesa nadzora je da ojača postojeće strukture, politike i mehanizme, kako bi sektor bezbjednosti bio odgovoran za potrošnju finansijskih sredstava i za svoje aktivnosti. Integracija rodnih perspektiva i potpuno uključivanje organizacija žena na različite načine jača nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti, uključujući tu unaprjeđivanje lokalnog vlasništva, djelotovornosti i odgovornosti.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

3.1 Jačanje lokalnog vlasništva

„Uključivanje civilnog društva u programe RSB-a je preduslov za postizanje šireg i sveobuhvatnijeg lokalnog vlasništva i, u krajnjem slučaju, održivosti. Usljed svog potencijala da naglase interese i zabrinutost šire populacije i da podrže reforme kojima se rješavaju bezbjednosne i pravosudne potrebe stanovništva, organizacije civilnog društva treba da odigraju važnu ulogu.“

Priručnik OECD-DAC-a o reformi sistema bezbjednosti[8]

Premda može zahtijevati dosta vremena, ekstenzivnog dijaloga, saradnje i kompromisa između velikog broja različitih učesnika, lokalno vlasništvo je od ključne važnosti za razvoj demokratskog, transparentnog i odgovornog sektora bezbjednosti. Međutim, donatori i ostali spoljni učesnici i dalje često nameću modele, politiku i programe učesnicima sa lokalnog nivoa, čak i onda kada ovi modeli, politika i programi ne odgovaraju prioritetima ili interesima na lokalnom nivou.[9] Posljedice ovog pristupa odozgo na dole su neizbježne: „Neophodnost postojanja lokalnog vlasništva je stvar poštovanja i pragmatične neophodnosti. Suština je da će reforme koje ne oblikuju i ne sprovode učesnici sa lokalnog nivoa najvjerovatnije biti loše primjenjene i neodržive. U nedostatku lokalnog vlasništva, RSB je osuđena na propast".

Integracijom rodnih pitanja se može stvoriti i konsolidovati lokalno vlasništvo tako što će se obezbijediti da su i muškarci i žene uključeni i učestvuju u razvoju ili reformi sektora bezbjednosti, s obzirom da on utiče na njihove zajednice i državu u kojoj žive. Ovim se, takođe, naglašava neophodnost uključivanja organizacija žena kao ključnih učesnika sa lokalnog nivoa (vidi 3.3). Štaviše, bez postojanja lokalnog vlasništva i posebno uključivanja lokalnih perspektiva i učesnika sa lokalnog nivoa u proces reformisanja i jačanja sektora bezbjednosti, biće gotovo nemoguće uvrstiti rodni pristup. Neophodan korak koji treba preduzeti u integraciji rodne perspektive u sektor bezbjednosti podrazumijeva uključivanje svih članova društva na identifikaciji sopstvenih uloga, odgovornosti, kapaciteta, potreba i interesa u omogućavanju bezbjednosti. Do procesa stvaranja ovakvog shvatanja može doći samo ukoliko se učesnici sa lokalnog nivoa aktivno uključe u rješavanje bezbjednosnih pitanja.

Donatori, poput Odjeljenja za međunarodni razvoj Velike Britanije i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) su prepoznali da bez lokalnog vlasništva reforma sektora bezbjednosti nema puno šansi za uspjeh.[10] Premda stepen lokalnog vlasništva nad RSB-om u velikoj mjeri zavisi od kapaciteta civilnog društva da učestvuje u njoj i političke volje vlade za primjenu sveobuhvatnog pristupa, spoljašnji akteri mogu, takođe, da odigraju ulogu u pružanju podrške širem uključivanju i učešću u programima i projektima koje pokreću učesnici sa lokalnog nivoa.[11]

3.2 Stvaranje djelotvornih i sveobuhvatnih mehanizama za nadzor putem integracije rodnih pitanja

Rodne perspektive su važne za nadzor civilnog društva iz nekoliko razloga, a najviše zato što one omogućavaju da se shvati da bilo koja populacija ne predstavlja homogenu grupu i da u njoj postoji veliki broj različitih bezbjednosnih potreba i interesa. Uloge i odgovornosti koje muškarci i žene preuzimaju na sebe u vezi sa sektorom bezbjednosti mogu, takođe, da se razlikuju u velikoj mjeri, a često su rezultat društvenih shvatanja o tome šta je to rod. Na primjer, od muškaraca se često očekuje da omogućavaju bezbjednost u svojoj porodici i u zajednici i oni se, generalno gledano, izlažu većem riziku od oružanog nasilja. Žene, sa druge strane, često imaju specifične bezbjednosne potrebe, poput toga da budu zaštićene od nasilja u porodici, koje može biti neadekvatno riješeno od strane službi za sprovođenje zakona i pravosudnog sistema. S obzirom na činjenicu da sektor bezbjednosti ima zadatak da i muškarcima i ženama omogući bezbjednost i pravdu, od suštinske je važnosti da se u proces nadzora civilnog društva uvrste rodna pitanja kako bi se omogućilo da važeći sistemi i strukture štite potrebe svih, a ne samo onih iz najprivilegovanijih i najuočljivijih sektora društva.

Svojom analizom, funkcijom nadgledanja i nadzora, civilno društvo može da otkrije ko su ti koji su isključeni iz odlučivanja o sektoru bezbjednosti i koji djelovi stanovništva imaju manje pristupa ili vlasništva nad mehanizmima sektora bezbjednosti i pristupa zaštiti u okviru ovog sektora. Važna funkcija bilo kojeg mehanizma nadzora je da se u kompletan proces uvrste marginalizovane grupe i pojedinci. Ovo može da dovede do većeg učešća organizacija žena u bezbjednosnim procesima.[12]

Institucije i pojedinci koji su zaduženi za očuvanje bezbjednosti mogu ponekad, takođe, da predstavljaju i izvor nesigurnosti za opštu populaciju, posebno za žene i marginalizovane grupe koje se, kada se nađu u rukama bezbjednosnih snaga, mogu suočiti sa nasiljem. Ovakvo nasilje, koje obuhvata i rodno nasilje (RN), mogu da počine službenici sektora bezbjednosti ili ono može da proistekne iz zakonodavstva, politike i struktura koji zajedno čine vladavinu prava. Tamo gdje mehanizmi nadzora civilnog društva ne obuhvataju rodna pitanja, strukture sektora bezbjednosti, politike i bezbjednosna kultura mogu i dalje dovoditi do RN-a nad ženama, muškarcima, mladićima i djevojkama; rodne neravnopravnosti i prakse isključivanja (određenih grupa ili pojedinaca). Ovo samo po sebi predstavlja izuzetno jako opravdanje za uključivanje perspektiva svih grupa datog stanovništva u nadzor civilnog društva.

Važno je napomenuti da se nadzor ne tiče samo formalnih struktura i procedura, već i onih faktora koje je teže kvantitativno mjeriti poput tradicije, političke kulture i ostalih neformalnih pravila ponašanja koji igraju ulogu u određivanju odgovornosti sektora bezbjednosti.[13] Dinamika uključivanja rodnih pitanja predstavlja moćnu posredničku silu kojom se oblikuju svi ovi gore navedeni faktori i putem koje se shvata na koji način ona ima uticaj na sektor bezbjednosti, što može da rasvijetli kriterijume i mehanizme kojima se dolazi do odgovornije i transparentnije prakse.

3.3 Unaprjeđivanje nadzora putem uključivanja organizacija žena

Ženske organizacije civilnog društva često predstavljaju neiskorišćeno sredstvo za sprovođenje djelotvornog nadzora nad sektorom bezbjednosti. U slučajevima kada država ne uspije da pruži bezbjednost i pravdu sveukupnom stanovništvu, grupe žena mogu da se uključe kako bi osnovale sigurne kuće za žrtve RN-a; kako bi zagovarale uspostavljanje rodno odgovorne pravne reforme; podigle svijest muškaraca i žena o njihovim ljudskim pravima i obavezi države da im štiti ta

prava; i kako bi obezbjeđivale veliki broj ostalih usluga i pomogle izgradnju kapaciteta u zajednicama u kojima rade. Njihova stručnost i uvid koji imaju u bezbjednosne i pravosudne potrebe različitih grupa ljudi se ne mogu tek olako previdjeti. Organizacije žena mogu da unaprijede rodno odgovoran nadzor nad sektorom bezbjednosti putem sljedećih inicijativa:

- Davanjem rodno odgovornih političkih savjeta za unaprjeđenje transparentnosti, odgovornosti i brzog djelovanja.
- Nadgledanjem sprovođenja međunarodnih i regionalnih sporazuma, kao i nacionalne i institucionalne politike o rodnoj ravnopravnosti u vezi sa institucijama sektora bezbjednosti.
- Omogućavanjem izgradnje kapaciteta upravljačkih i nadzornih tijela o rodnim i bezbjednosnim pitanjima.
- Obezbjeđivanjem sveobuhvatnog nadzora kojim se odgovara na potrebe zajednice putem identifikacije bezbjednosnih prijetnji i problema sa kojima se suočavaju pojedinci i zajednice, a posebno „marginalizovane grupe“.
- Omogućavanjem dijaloga i pregovora između lokalnih zajednica i tijela za nadzor nad sektorom bezbjednosti.
- Podizanjem svijesti javnosti o tome kako da institucije sektora bezbjednosti pozivaju na odgovornost, npr. putem prijavljivanja zlostavljanja počinjenog od strane policije.
- Promovisanjem uloge žena u odlučivanju i liderstvu u okviru institucija sektora bezbjednosti i organa koji vrše nadzor.

Još jedna od prednosti uključivanja organizacija žena u nadzor nad sektorom bezbjednosti jeste njihova sposobnost da dopru do onog dijela populacije do kojeg je inače teško doći. S obzirom da ih narod često vidi kao manje zastrašujuće, žene se često mogu mnogo lakše kretati u konfliktnim područjima i stoga dobiti mnogo preciznije informacije i imati bolji uvid u bezbjednosne potrebe onih članova društva koji su najviše pogođeni konfliktom. Međutim, premda je obezbjeđivanje punog i ravnopravnog učešća žena i organizacija žena jedan korak ka postizanju stvarne reprezentativnosti OCD-a, on sam neće dovesti do postizanja rodne ravnopravnosti. Isto tako je od ključne važnosti da se rodna perspektiva uvrsti u sve aspekte nadzora civilnog društva, kako bi se obezbijedilo da u obzir budu uzeti svi problemi, potrebe, interesi i perspektive muškaraca i žena (za više informacija o ovome vidi Poglavlje 5).

U stvarnosti je teško obezbijediti punu integraciju rodne perspektive u nadzor civilnog društva usljed nedostatka stručnog znanja, sredstava, političke volje, vremena i ostalih faktora. Međutim, razvojne strategije za integraciju rodnih pitanja i aktivnije učešće organizacija žena u ovim procesima mogu da imaju pozitivan uticaj na sveukupnu djelotvornost nadzora civilnog društva. Neki od potencijalnih rezultata obuhvataju:

- Svebuhvatnije razumijevanje bezbjednosnih struktura i procesa putem uključivanja svih ključnih zainteresovanih strana u okviru bilo kojeg stanovništva, uključujući žene i marginalizovane grupe. Oni unose drugačija viđenja situacije, znanje i iskustva u nadzor nad sektorom bezbjednosti, čime se omogućavaju alternativno razumijevanje situacije i alternativne strategije za poboljšanje sveukupne bezbjednosti u datoj državi. Uključivanje žena može muškarce da navede da drugačije razmišljaju o sebi kao osobama koje omogućavaju bezbjednost, kao i da počnu da razmišljaju o svojim sopstvenim nesigurnostima.
- Ključna bezbjednosna pitanja, poput nasilja nad ženama, čini „vidljivijima“. Ovim se mehanizmima nadzora omogućava da na djelotvorniji način identifikuju, nadgledaju i zagovaraju ova pitanja.
- Unaprjeđenje legitimiteta mehanizama nadzora, putem sve većeg učešća kompletnog stanovništva i zastupanja njegovih potreba i interesa umjesto da se zastupaju samo potrebe i interesi dominantnih grupa.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti?

Postoji nekoliko ključnih kriterijuma za djelotvornu integraciju rodnih pitanja u procese nadzora civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i RSB. Mora se imati na umu da se ovo neće desiti po automatizmu, već da je neophodno da postoje određena politička volja, sredstva i kapaciteti kako bi došlo do djelotvorne integracije rodnih pitanja. Osim ovoga, isto onako kako je za sprovođenje djelotvornog nadzora neophodno da postoje odgovarajuća finansijska sredstva, od suštinske je važnosti da postoje finansijska sredstva koja će biti direktno opredijeljena za integraciju rodnih pitanja.

Mogućnosti i kriterijumi za integraciju rodnih pitanja u procese nadzora civilnog društva će se razlikovati u zavisnosti od specifičnosti date države, uključujući tu kapacitete OCD-a, bezbjednosne i pravosudne potrebe, kao i to koje su institucije sektora bezbjednosti uključene u ovaj proces. Integracija rodnih pitanja u nadzor može da obuhvata, ali nije ograničena na, sljedeće mjere:

- Obezbjeđivanje transparentnih i ravnomjernih disciplinskih procedura.
- Postavljanje minimalnih standarda ponašanja i etičkih kodeksa za osoblje bezbjednosnih službi.
- Obezbjeđivanja pune identifikacije i uključivanja rodnih potreba u strukture i prakse sektora bezbjednosti.
- Zalaganje za učešće većeg broja žena u bezbjednosnim službama, pogotovo na višim nivoima na kojima se donose odluke.
- Podizanje svijesti javnosti o ključnim bezbjednosnim pitanjima, pogotovu onima koji se tiču žena i ranjivih grupa.
- Usmjeravanje žalbi javnosti ka odgovarajućim pojedincima ili organizacijama u sektoru bezbjednosti.

Preporuke koje su date u ovom poglavlju su opšte prirode. Za detaljnije preporuke i informacije o učešću civilnog društva u nadzoru nad sektorom bezbjednosti u zemljama u postkonfliktnom periodu, zemljama u tranziciji, zemljama u razvoju i razvijenim zemljama, pogledajte Poglavlje 5.

4.1 Tijela za nadzor nad sektorom bezbjednosti

Civilno društvo može da učestvuje u radu velikog broja zvaničnih tijela za nadzor nad sektorom bezbjednosti, poput civilnog odbora za reviziju, komisija za žalbe građana, stručnih tehničkih timova i nezavisnih grupa za nadgledanje, kao i u procjenama koje naruči država da se sprovedu u određenim aspektima sektora bezbjednosti poput zatvora, ponašanja policije, itd. Ova tijela imaju za zadatak da procijene, nadgledaju i vrednuju institucije sektora bezbjednosti i stoga predstavljaju ključni kriterijum na osnovu kojeg se omogućava razmatranje rodnih pitanja i koji omogućava uključivanje žena i organizacija žena. Civilno društvo može da se uključi u mehanizme parlamentarnog nadzora tako što će sa poslanicima raditi na oblikovanju parlamentarnih pitanja vezanih za bezbjednost ili na način što će pokrenuti debate o ovim pitanjima.

Vidi Priručnik o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

Organizacije žena, imajući u vidu njihovo specifično znanje i stručnost o pružanju bezbjednosti i potrebama žena u okviru zajednice, mogu, ukoliko su uključene u ovaj proces, da daju dodatnu vrijednost procesu ili da odigraju ulogu konsultanta u tijelima koja vrše nadgledanje:

- Na **Fidžiju**, ženske NVO koje sarađuju sa Ministarstvom za pitanja žena su se sastale sa Komisijom za reviziju nacionalne bezbjednosti i odbrane vlade Fidžija, što je predstavljalo dio procesa revizije tokom 2003. godine. Organizacije žena su ovim bile u prilici da pokrenu neka od ključnih pitanja poput:
  - Načina na koji je sprovođen proces revizije
  - Ko je konsultovan
  - Koji problemi su identifikovani kao prijetnja bezbjednosti
  - Na koji su način međunarodni standardi i norme, uključujući Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a, bili uvršteni u ovaj proces

  Kao rezultat, Komisiji su podnijeta dva podneska, uključujući preporuke za stalno imenovanje ministra za ženska pitanja u Nacionalni savjet za bezbjednost i uključivanje žena u oblasne i lokalne odbore za bezbjednost.[14]
- U **Kambodži**, organizacije žena i grupe za ljudska prava poput Lige Kambodže za promovisanje i odbranu ljudskih prava, sarađuju sa vladinim agencijama za nadzor kako bi istražile navode za zlostavljanja i nadgledale poštovanje nedavno usvojenog kambodžanskog zakona o sprječavanju nasilja u porodici i zaštiti žrtava. Ovim zakonom, policiji se daju veća ovlaštenja da interveniše u slučajevima nasilja u porodici i jačaju se pravna sredstva koja su na raspolaganju žrtvama. Osim kontrole, OCD obezbjeđuju pravnu podršku i sigurne kuće za žrtve.[15]

Osim uključivanja organizacija žena, u idealnom slučaju bi trebalo da postoji jednaka zastupljenost muškaraca i žena u tijelima za nadzor. Trenutno nedovoljno učešće žena može da bude posljedica prepreka poput:

- Nedostatka vremena ili mogućnosti za žene da doprinesu ovom procesu usljed njihovih obaveza prema sopstvenom domaćinstvu.
- Sociokulturoloških stavova koji ženama ne dozvoljavaju da se uključe u rad institucija sektora bezbjednosti u javnom sektoru.
- Nedostatak vještina kojima se može dati konstruktivan doprinos.

Mnoge od ovih prepreka se mogu prevazići putem sprovođenja obuke, kampanjama za podizanje svijesti javnosti i vođenjem proaktivne politike od strane OCD koje učestvuju u tijelima za nadgledanje i nadzor. Od ovoga će imati koristi kompletni mehanizam nadgledanja jer će dobiti pristup većoj stručnosti, znanju i sredstvima.

Od ključne je važnosti da se rodna pitanja integrišu putem svih aktivnosti tijela za nadgledanje i da na snazi budu adekvatne strukture i procesi koji će omogućiti da do ovoga dođe.Međutim, može postojati tendencija da se rodna pitanja previde u nadgledanju sektora bezbjednosti i da se ne smatraju relevantnim za bezbjednosna pitanja. Jedan od načina da se ovaj problem riješi jeste da se učesnicima u tijelima za nadgledanje sektora bezbjednosti obezbijedi obuka o rodnim pitanima kako bi oni bili u mogućnosti da prepoznaju priliku za integraciju rodnih pitanja, te da im se omogući izgradnja praktičnih vještina kojima bi, na primjer, mogli da prate kršenje ljudskih prava žena i djevojaka. Spisak pitanja ili smjernice za integraciju rodnih pitanja mogu da budu od koristi (vidi Odjeljak 1).

OCD koje imaju kapaciteta da sprovode analize i istraživanja, poput akademskih centara, „think tanks“ i politički instituti mogu da budu u izuzetnom položaju da daju doprinos tijelima koji nadgledaju sektor bezbjednosti. Može biti od posebne važnosti da se OCD koje posjeduju stručno tehničko znanje konsultuju u vezi sa rodnim pitanjima na, npr. reformi diskiminatorskog zakonodavstva koje dolazi na razmatranje tijelima za nadzor nad sektorom bezbjednosti.

Sugestije za OCD koje se uključuju u rad na integraciji rodnih pitanja sa tijelima za nadgledanje sektora bezbjednosti

- Tijelima koja nadgledaju sektora bezbjednosti treba omogućiti da prođu obuku o rodnim pitanjima, uključujući tu i učesnike iz OCD, kako bi se unaprijedili njihovi kapaciteti za integraciju rodnih pitanja.
- Treba napraviti spiskove zadataka za integraciju rodnih pitanja za različite aktivnosti vezane za nadgledanje i vrednovanje kako bi se omogućila sistematska integracija rodnih pitanja.

Odjeljak 1 Primjer spiska pitanja o rodu za tijela koja vrše nadgledanje sektora bezbjednosti u postkonfliktnim kontekstima[16]

- Da li bezbjednosna situacija ima različit uticaj na žene, muškarce, djevojke, mladiće, djevojčice i dječake?
- Da li su poznata bezbjednosna pitanja sa kojima se suočavaju žene i muškarci i da li su riješeni problemi vezani za njih?
- Da li su žene stacionirane u mirovnim misijama? Ako jesu, na kom nivou?
- Da li mirovnjaci prolaze obuku o rodnim pitanjima prije nego što su poslati u mirovnu misiju ili tokom same misije?
- Kakvu ulogu imaju žene u vojsci, oružanim grupama, policiji ili bilo kojoj drugoj instituciji sektora bezbjednosti poput obavještajne službe, granične policije, carine, imigracione službe i ostalih službi za sprovođenje zakona (koliki procenat snaga/grupa čine žene, po činu i kategoriji)?
- Da li su podržane akcije kojima se omogućava da žene postanu sastavni dio vojske, policije ili bilo kojih drugihbezbjednosnih institucija?
- Kakve su potrebe za obukom žena i muškaraca u vojnim i oružanim grupama?
- Da li je vojsci i ostalim bezbjednosnim službama omogućena obuka o rodnim pitanjima?

- Treba obezbijediti uključivanje organizacija žena i/ili konsultacije sa njima.
- Treba se zalagati za jednako učešće muškaraca i žena u tijelu za nadgledanje.

4.2 Istraživanje i prikupljanje podataka

Precizan i djelotvoran nadzor u velikoj mjeri zavisi od postojanja jasnih, reprezentativnih i sveobuhvatnih istraživanja i podataka o aktivnostima i ponašanju učesnika sektora bezbjednosti. OCD mogu da odigraju ključnu ulogu u nezavisnoj nadgledanju i prikupljanju informacija koje, u krajnjem slučaju, mogu da budu iskorištene za objelodanjivanje zlostavljanja, za pozivanje sektora bezbjednosti na odgovornost ili za davanje prijedloga o načinima na koje se ovaj sektor može unaprijediti. Međutim, često se dešava da se u procesu istraživanja i prikupljanja podataka o sektoru bezbjednosti, rodna pitanja ne uzmu u obzir.

Kao što smo i pokazali na početku ovog Priručnika, shvatanje i iskustvo koje muškarci i žene imaju u vezi sa bezbjednošću i pravosuđem se u značajnoj mjeri razlikuju. Kada su u pitanju istraživanja i podaci, bez obzira da li ih prikupljaju ili se njima koriste tijela za nadzor, od suštinske je važnosti da ovako istraživanje i podaci budu razvrstani po polu kako bi adekvatno odražavali viđenja svih članova društva i da se njima posebna pažnja obraća na rodna pitanja. Kako bi se omogućilo nadgledanje i vrednovanje napretka, važno je, takođe, da se uvrste rodno odgovorni pokazatelji i mjere kojima se bilježe promjene.[17]

Podaci i istraživanja o sektoru bezbjednosti mogu da posluže kao precizno polazište na osnovu kog će se mjeriti uticaj i rezultati bezbjednosne politike i bezbjednosnih programa. S obzirom na činjenicu da učesnici iz civilnog društva obično imaju bolji pristup lokalnim zajednicama nego li državne bezbjednosne snage, oni su samim tim u boljoj poziciji da prikupe ovakvu vrstu informacija, u idealnom slučaju putem procesa konsultacija i uključivanja svih članova zajednice u njega. Treba preduzeti specifične inicijative kako bi se omogućilo puno učešće žena i djevojaka, kao i marginalizovanih grupa muškaraca i mladića. Može se desiti na primjer, kao što je slučaj u **Avganistanu,** da ženama bude onemogućeno da učestvuju u procesu konsultacija ukoliko ne dolaze u pratnji muškarca. U takvim slučajevima je važno da se omogući OCD da odvoje adekvatna sredstva kojima će se ženama omogućiti učešće (tj. da obezbijede takođe smještaj i hranu pratiocima koji putuju sa njima). Osim razvrstavanja podataka po polu, bitno je da metoda njihovog prikupljanja bude transparentna, a da rezultati budu dostupni svima. Uključivanje organizacija žena u prikupljanje i analizu podataka može da bude jedan od načina na koji će se omogućiti pristup ženama unutar zajednice ovom procesu i kojim će se povećati razumijevanje specifičnih bezbjednosnih potreba i problema.

Osim što će se obezbijediti da podaci budu razvrstani po polu i da žene i djevojke budu uključene u istraživanja, istraživanja i prikupljanje podataka se takođe mogu usredsređivati na bilježenje kršenja ljudskih prava žena i djevojaka (vidi Odjeljak 3). Organizacije žena koje imaju iskustva u pružanju podrške žrtvama RN-a mogu imati više sredstava i stručnosti za sprovođenje detaljnih istraživanja na ovu temu. Međutim, takođe je važno da se u opšta istraživanja i bilježenje kršenja ljudskih prava takođe uključe žene, djevojke i mladići i da im se postavljaju specifična pitanja vezana za RN. Treba sprovesti istraživanja o pojavljivanju i sprječavanju kršenja ljudskih prava u društvu uopšte, kao i o kršenju ljudskih prava koje su počinili službenici sektora bezbjednosti.

Kada se prikupe rodno osjetljive informacije i podaci, od suštinske je važnosti da oni budu distribuirani na djelotvoran način kako bi imali uticaja i na lokalne zajednice i na ključne donosioce odluka u sektoru bezbjednosti i u ostatku vlade. Često se dešava, u slučajevima kada se prikupe ovakvi podaci, da oni u stvari ne budu uvršteni u politiku, izvještaje ili procjenu sektora bezbjednosti. Stoga je važno da se civilno društvo zalaže za pravilnu upotrebu podataka i rezultata istraživanja. Ovo se može uraditi na različite načine, poput:

- Direktne komunikacije ili kontakata sa određenim kreatorima politika u različitim oblastima sektora bezbjednosti.

Odjeljak 2 Podaci razvrstani po polu[18]

Podaci ravrstani po polu (tj. statistički podaci kojima se pravi razlika između muškaraca i žena), daju značajan doprinos rodno odgovornom istraživanju i prikupljanju podataka u sektoru bezbjednosti. Njima se mogu predočiti različite bezbjednosne i pravosudne prijetnje, potrebe, shvatanja i sredstva koja na raspolaganju imaju muškarci i žene, što ujedno čini izuzetno vrijedno sredstvo kojim se pokreće rodno odgovorna reforma.

Podaci razvrstani po polu se mogu koristiti:

- Da se identifikuju različite bezbjednosne i pravosudne prijetnje sa kojima se suočavaju žene, muškarci, djevojke, mladići, djevojčice i dječaci, uključujući i promjenu ovih prijetnji tokom vremena.
- Da se procijeni da li se bezbjednosne i pravosudne usluge na ravnopravan način pružaju muškarcima, mladićima i dječacima, ženama djevojkama i djevojčicama.
- Da se, uopšteno gledano, prepoznaju i definišu problemi, naprave opcije i izabere ona opcija koja će biti najefektivnija i od koje će najviše koristi imati i žene i muškarci.
- Da se sredstva raspodijele na ravnopravniji način.
- Da se nadgleda i procjeni bezbjednosna politika i programi na osnovu specifičnog uticaja koji imaju na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake.

- Javnih kampanja o ključnim pitanjima, koje će se zasnivati na rezultatima istraživanja i prikupljenim podacima.
- Kompilacijom rezultata istraživanja i podataka u procjene/analize/izvještaje o ključnim aspektima sektora bezbjednosti koji se mogu raspodijeliti svima i iskoristiti kao sredstvo za zagovaranje u razgovorima sa državnim zvaničnicima i ostalim zainteresovanim stranama.
- Korišćenjem inovativnih metoda za širenje informacija, npr. putem radio stanica u lokalnim zajednicama, putem onlajn mreža ili mobilnih informativnih centara.
- Unošenjem rezultata istraživanja i podataka u formate koji nijesu dati u isključivo pisanoj formi (tj. postere, stripove, pozorišne komade, pjesme, itd.) kojima bi se oni načinili dostupnima nepismenom dijelu stanovništva.

Sugestije za OCD da unaprijede korišćenje rodno osjetljivih rezultata istraživanja i prikupljanje podataka

- Treba obučiti osoblje OCD-a o istraživačkim metodama i načinu prikupljanja rodno osjetljivih podataka.
- Treba obezbijediti da se podaci razvrstani po polu i rezultati rodno osjetljivog istraživanja uvrste u analizu sektora bezbjednosti.
- Treba iskoristiti rodno osjetljivo istraživanje za pravljenje javnih kampanja o bezbjednosnim pitanjima koja se u velikoj mjeri tiču isključivo žena (npr. nasilja u porodici) i muškaraca (npr. zloupotrebe ličnog naoružanja).
- Treba napraviti višestruke inovativne strategije za distribuciju podataka dobijenih rodno osjetljivim istraživanjem nepismenom stanovništvu, stanovništvu koje živi u seoskim oblastima i ženama.

Odjeljak 3 Vodič za bilježenje kršenja ljudskih prava

„Bilježenje kršenja prava žena počinjeno od strane učesnika koji nijesu sa državnog nivoa: Strategije za aktiviste iz muslimanskih zajednica“, Jan Bauer i Anisa Hele, Pravo i demokratija i žene koje žive po muslimanskim propisima, 2006.

„Nadgledanje i izvještavanje o kršenju ljudskih prava u Africi: Priručnik za aktiviste iz zajednica“, Amnesti Internešel, 2002.

Elizabet Šrader, „Metodologija kojom se mjeri rodna dimenzija kriminala i nasilja“, Svjetska banka, 2001.

„Istraživanje nasilja nad ženama: Praktični vodič za istraživače i aktiviste“, Meri Elsberg i Lori Hejz, WHO i PATH, 2005.

4.3 Revizija rodnih pitanja

Revizija rodnih pitanja predstavlja specifično sredstvo za analizu odeđenog procesa, strukture, politike ili organizacije iz rodne perspektive. Ovim revizijama se omogućava vrednovanje urađenog, a mogu se, takođe, identifikovati kriterijumi ili nedostaci koje treba obraditi tokom daljih aktivnosti. Kada se primjene na sektor bezbjednosti, rodne procjene mogu da budu korisna za određivanje stepena u kojim institucije sektora bezbjednosti zadovoljavaju potrebe žena, muškaraca, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka; za određivanje da li je radna sredina diskriminatorska ili ne; prepreka za veće učešće žena i za određivanje opšteg nivoa rodne odgovornosti prisutne u politici i praksi. OCD, bilo kao učesnici u tijelima za nadgledanje ili nezavisno, su u dobroj poziciji da sprovode rodne revizije ukoliko imaju odgovarajućeg stručnog znanja i sredstava i ukoliko imaju neophodan pristup zvaničnicima sektora bezbjednosti.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Sugestije za OCD koje žele da sprovedu rodnu reviziju

- Rodnu reviziju treba uvrstiti u procjenu i vrednovanje RSB-a.
- Rodna pitanja treba integrisati u mehanizme za redovnu procjenu ili vrednovanje sektora bezbjednosti.
- Treba se i dalje uključivati u rad ključnih učesnika vezan za rezultate revizije, kako bi se omogućilo da dati rezultati imaju uticaja na reformu.

4.4 Rodna analiza budžeta

Još jedno od sredstava za sprovođenje nadzora nad sektorom bezbjednosti jeste sprovođenje analize budžeta za bezbjednost i odbranu iz rodne perspektive. Kako budžet za odbranu često čini značajan dio državne potrošnje, ključna uloga nadzornih tijela je da ojačaju fiskalnu transparentnost i nadzor koju mogu da podrže OCD. Novac koji se troši na odbranu se usmjerava sa ostalih potreba poput obezbjeđivanja socijalnih usluga ili razvoja. Stoga, raspodjela državnog budžeta može da ima različit uticaj na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake koji mogu imati manje ili veće koristi od određenih vrsta potrošnje. Rodna analiza budžeta se pojavila kao sredstvo za analiziranje rodnog uticaja na državnu potrošnju, koje se može primijeniti i na sektor bezbjednosti. Ovakva analiza potom može dovesti do ravnomjernije, odgovornije i transparentnije raspodjele sredstava, kao i do sveukupnog rasta i razvoja jer će više društvenih grupa imati koristi od državne potrošnje.[20]

Imajući u vidu činjenicu da je sektor bezbjednosti obično zatvorena oblast i da ju je teško kritikovati, može biti teško doći do tačnih podataka i informacija o iznosima koji se troše na odbranu i o tačnoj raspodjeli sredstava, a još teže doći do informacija i podataka razvrstanih po polu. Dok vlada i parlament mogu da preduzmu rodnu analizu budžeta vezanog za sopstvenu potrošnju, OCD mogu da prate i kontrolišu raspodjelu sredstava i da se zalažu kod kreatora politike za promjenu obrasca državne potrošnje. OCD, istraživački instituti i nadzorni organi koji kontrolišu sektor bezbjednosti mogu da se udruže kako bi unaprijedili analizu različitih aspekata državne potrošnje i napravili kreativnu platformu sa koje bi se zalagali za rodno osjetljivije raspodjele budžetskih sredstava.

Rodna analiza budžeta je pitanje izuzetno tehničke prirode te, stoga, OCD možda budu morale da potraže pomoć sa strane, od spoljnih učesnika koji im mogu obezbijediti odgovarajuće stručno znanje i podršku. U ovom smislu, od posebne koristi mogu da budu međunarodne OCD jer one mogu da pruže podršku lokalnim organizacijama koje teže izradi analize uticaja koji na stanovništvo ima potrošnja na sektor bezbjednosti.

Sugestije za OCD o rodno osjetljivom budžetiranju

- Treba razviti vještine za rodnu analizu budžeta kojima će se bolje razumjeti uticaj koji potrošnja u sektoru bezbjednosti ima na muškarce i žene, a ove rezultate treba iskoristiti kao sredstvo za nadzor i za zagovaranje ovih pitanja.

4.5 Zagovaranje i podizanje svijesti javnosti

Organizacije civilnog društva imaju ključnu funkciju u vršenju nadzora putem podizanja svijesti javnosti o ulozi, nadležnostima i obavezama sektora bezbjednosti, kao i direktnog zagovaranja ovih pitanja u radu sa institucijama sektora bezbjednosti i organima uprave. Kao sredstvo za podizanje svijesti javnosti i za inicijative kojima se zagovaraju ova pitanja mogu da se upotrijebe rezultati rodno osjetljivog istraživanja i prikupljeni podaci, uključujući tu rodne procjene i rodnu analizu budžeta.

OCD mogu da zagovaraju reformu kako bi se unaprijedili transparentnost, odgovornost i djelotvornost sektora bezbjednosti. Imajući u vidu generalno ograničeno učešće OCD u aktivnostima sektora bezbjednosti, postojeći kanali zagovaranja mogu da predstavljaju važne polazne tačke za zagovaranje određenih pitanja u sektoru bezbjednosti. Neke od oblasti zagovaranja,

Odjeljak 4 | Faze rodne revizije RSB-a[19]

1. **Revizija:** Revizija postojećeg stanja predstavlja važnu polaznu tačku za sprovođenje rodne revizije. U slučaju da je proces RSB-a u toku, reviziju treba da sprovede stručnjak za rodna pitanja iz date države. Revizijom se dobija pregled stanja određenih rodnih pitanja koja se ne odnosi samo na rodne odnose u zemlji koja je objekat revizije, već se odnosi i na ono na šta se revizija suštinski fokusira. Ovaj pregled postojećeg stanja u sebi sadrži detaljne informacije na koje se potom može pozivati u okviru neke druge, kraće procjene.
2. **Kratko predavanje i fokus grupe:** Materijal za rodnu reviziju je proistekao iz velikog broja razgovora i diskusija sa fokus grupama. Važan element u prikupljanju informacija čine detaljni razgovori sa relevantnim učesnicima iz onog dijela sektora bezbjednosti nad kojim se vrši revizija.
3. **Pregled dokumentacije:** Pregled dokumentacije se nadovezuje na razgovore i diskusije sa fokus grupama i može da predstavlja važan i detaljan izvor empirijskih informacija, isto kao i osnovu za triangulaciju sa ostalim izvorima podataka.

   Izazovi koji se javljaju u ovom slučaju mogu da budu sljedeći: pristup neophodnim dokumentima; nepotpuni predmeti; smjena osoblja i promjene imena projekata/programa tokom faze sprovođenja redizajniranja, što se posebno dešava kod programa RSB-a kojima upravljaju donatori, a što otežava određivanje tačnog mjesta na kom se nalaze relevantna dokumenta.
4. **Slanje rezultata:** Po okončanju rodne procjene, važno je da se rezultati pošalju ključnim učesnicima, posebno onima koji su učestvovali u reviziji datog sektora.

Odjeljak 5 Uključivanje muškaraca u borbu protiv nasilja nad ženama

Kampanju pod nazivom„Bijela traka“ (KBT) je u Kanadi, 1991. godine, pokrenula grupa muškaraca koja se zalagala za okončanje nasilja nad ženama i težila da ostale muškarce obrazuje o ovom pitanju. Putem kampanje za podizanje svijesti javnosti, davanja javnih izjava i mreže koja se sve više širila, članovi KBT su muškarcima i mladićama u zajednicama širom svijeta pružili alternativno viđenje muškaraca kao nenasilnih bića i ponudili im pozitivan uzor. Premda se akcije kakve je sproveo KBT ne tiču sektora bezbjednosti, one mogu da doprinesu da se promijene stavovi i nasilnička kultura koji dovode do nasilja nad ženama, uključujući tu i nasilje u okviru policije i vojske. KBT je ponudio inovativan pristup u borbi protiv samih korijena agresije i nasilja u domaćinstvima i zajednicama i predstavlja moćno sredstvo kojim će se podići svijest javnosti, privući njena pažnja i kojim će se ona natjerati da shvati ovo pitanje, a da se pri tome pozabavi i neravnopravnim rodnim ulogama i odnosima.[21]

Ostali izvori informacija koji se tiču uključivanje muškaraca u rješavanje problema nasilja nad ženama obuhvataju:

- ‘Elimination of Violence against Women in Partnership with Men’, („Eliminacija nasilja nad ženama u saradnji sa muškarcima“), Women in Development Section, ESCAP, 2006.
- ‘Men as partners: South African men respond to violence against women and HIV/AIDS’, („Muškarci kao partneri: muškarci iz Južne Afrike reaguju na nasilje nad ženama i na HIV/AIDS“), Dean Peacock, EngenderHealth, 2002.
- ‘Ending Violence Against Women in Eastern Congo: Preparing Men to Advocate for Women’s Rights’, („Prekidanje nasilja nad ženama u Istočnom Kongu: priprema muškaraca da se zalažu za prava žena“), Women for Women International, 2007.

a koje se posebno tiču integracije rodne perspektive u nadzor, se odnose na pravnu reformu, povećanu zastupljenost žena u sektoru bezbjednosti, poštovanje ljudskih prava i potrebu za postojanjem obuke kojom bi se unaprijedile rodne vještine. Zagovaranje koje se tiče nadzora civilnog društva nad sektorom bezbjednosti, mogu i trebalo bi da se odvijaju na velikom broju različih nivoa. Kampanje javnog zagovaranja mogu da u sebi kombinuju direktno lobiranje visoko istaknutih predstavnika sektora bezbjednosti, poslanika, ministara u vladi ili donatorskih agencija sa ostalim aktivnostima zagovaranja, poput:

- davanja podnesaka tokom konsultacija ili procesa revizije sektora bezbjednosti;
- medijskih inicijativa;
- ukazivanja na određena pitanja;
- političkih debata;
- davanja nacrta kratkih pregleda političkih odluka.

Opšta populacija u mnogim državama obično uopšte nije svjesna svojih prava na bezbjednost i pravdu ili specifične politike procesa koji postoje u okviru sektora bezbjednosti i kojima se obezbjeđuju ova prava. Podizanjem svijesti javnosti o problemima počevši od toga kako pristupiti sistemu pravosuđa i podnijeti žalbu na rad policije, pa do toga na koji način se može uticati na politiku RSB-a putem kontaktiranja članova parlamenta, javnost se može uključiti u pozivanje sektora bezbjednosti na odgovornost, kako bi dati sektor ispoštovao potrebe javnosti na djelotvoran način i s poštovanjem prema javnosti. Primjeri aktivnosti koje OCD mogu da preduzmu kako bi podigle svijest javnosti o rodnim i bezbjednosnim pitanjima u sektoru bezbjednosti obuhvataju sljedeće:

- Održavanje okruglih stolova ili seminara o pitanjima koja se tiču rodne i bezbjednosne politike.
- Izradu materijala, poput letaka o načinu na koji se može prijaviti kršenje ljudskih prava, uključujući RN, počinjeno od strane zaposlenih u sektoru bezbjednosti.

Važno je imati na umu da nijesu samo organizacije žena te koje treba da odigraju ulogu u podizanju svijesti javnosti i zagovaranju rodnih i bezbjednosnih pitanja. Uloga muškraca i organizacija muškaraca u vršenju nadzora nad organizacijama sektora bezbjednosti i njihovo zagovaranje rodnih pitanja, sa posebnim naglaskom na prekidanje RN-a, je od izuzetne važnosti i šalje moćnu poruku učesnicima u sektoru bezbjednosti koji su, u velikom broju, muškarci. Promjena stavova, načina razmišljanja i prakse ključnih učesnika je jedan od najbitnijih ciljeva kompletnog podizanja svijesti javnosti o rodnim pitanjima i zagovaranja ovih pitanja, što muškarci mogu da sprovedu na veoma djelotvoran način.

Kako bi se obezbijedilo da kampanje javnog zagovaranja budu rodno odgovorne, OCD treba da obezbijede da sadržaj i jezik koji se u njima koristi bude rodno osjetljiv; da kampanja ima za cilj da se njome unaprijede bezbjednost i pravda za žene, djevojke i djevojčice, isto kao i za muškarce, mladiće i dječake; da se sarađuje sa organizacijama žena i da se obezbijedi visok nivo uključenosti žena. OCD mogu, takođe, da se zalažu za određene rodne promjene u sektoru bezbjednosti, koje obuhvataju:

- Stvaranje i primjenu rodne politike ili planova, uključujući pravila ponašanja, koji će važiti za institucije sektora bezbjednosti.
- Standardizovanu obuku o rodnim pitanjima za policiju, oružane snage i ostale zaposlene u sektoru bezbjednosti.
- Reformu diskriminatorskog zakonodavstva kako bi se njime na adekvatan način sprječavalo, rješavalo i sankcionisalo RN.
- Zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje sve većeg broja žena u institucijama sektora bezbjednosti i organima upravljanja.
- Adekvatnu raspodjelu finansijskih, kadrovskih i materijalnih resursa, kako bi se ariješile specifične nesigurnosti sa kojima se suočavaju žene, djevojke i djevojčice.
- Veću odgovornost zaposlenih u sektoru bezbjednosti za kršenje ljudskih prava, uključujući tu RN.

Tabela 1	Pitanja koja treba postaviti kada se planira kampanja javnog zagovaranja
Koji je problem i šta ga je uzrokovalo?	Iskoristite istraživanje politike, budžeta, itd. kako bi identifikovali problem i dobili konkretne podatke.
Koji su tvoji krajnji i strateški ciljevi?	**Krajnji cilj** se odnosi na rezultat koji treba postići u kampanji u dužem periodu, kombinacijom zagovaračkih i praktičnih aktivnosti. Strateški cilj je cilj koji treba prije dostići i treba da bude konkretan i mjerljiv kao rezultat kampanje, a ne kao predložena aktivnosti. Na primjer: „Vlada do 2010. godine, treba da uspostavi konsultativne mehanizme za uključivanje OCD u rodno osjetljivo budžetiranje za odbranu“.
Koje konkretne promjene želite da postignete (npr. svijest, znanje, stav ili promjene u ponašanju kreatora politike ili učesnika u sektoru bezbjednosti)?	Drugim riječima, šta će se promijeniti kao rezultat ovog zagovaranja?
Koji pokazatelji će se koristiti da se prati napredak ka postizanju željenih rezultata?	Razmislite o različitim tipovima napretka koji želite da pratite tokom postojanja ove strategije zagovaranja, npr. o procesu, o uticaju i rezultatima i o promjeni u kontekstu u kom radite.
Ko su osnovni učesnici? Na koji način su oni uključeni u određivanje krajnjih i strateških ciljeva rezultata i pokazatelja u vašoj strategiji? Ko su učesnici od drugostepene važnosti i ostali bitni učesnici?	**Osnovni učesnici** su oni koji imaju moć da sprovedu promjene, ali koje bi možda trebalo nagovarati kako bi djelovali; **učesnici od drugostepene važnosti** obuhvataju grupu čija se podrška može dobiti; **primarni učesnici** su oni koji će imati koristi od datih promjena, a **ostali učesnici** obuhvataju ciljne grupe među učesnicima iz sektora bezbjednosti koji bi mogli da se usprotive ovoj strategiji. Razmišljanje o načinu na koji ćete sarađivati sa svakim od datih učesnika i uticati na njega uvećava šanse za uspjeh.
Kakvo istraživanje treba da sprovedete da biste testirali početne pretpostavke o nečijem znanju, stavu, itd.?	Na koji način ćete doći do reprezentativnog primjerka svoje ciljne publike i koje ćete tehnike upotrijebiti da biste saznali njihovo viđenje ovih pitanja? Na koji način su oni došli do informacija o ovoj temi?
Koje ključne poruke treba da prenesete svakoj od grupa učesnika kako biste došli do željene promjene (npr. unaprjeđenje njihovog znanja ili promjena prakse koju primjenjuju)?	Iskoristite fokus grupe sa ljudima koji se ovim pitanjima bave u praktičnom radu, medijima, te ostale vrste medijskog istraživanja kako biste shvatili sadržaj i svoje poruke usmjerili na odgovarajući način.
Koja vrsta komunikacije i aktivnosti najbolje odgovara vašim osnovnim učesnicima (npr. verzije rezultata istraživanja koje se predstavljaju širokim narodnim masama, činjenični podaci, komunikacija licem u lice, seminari i mediji)?	Eksplicitno naglasite šta želite da ko uradi; istražite prethodni rad određenih grupa i ka njima usmjerite odgovarajuće poruke. Razmislite i o tome ko prenosi vaše poruke i uključite one osobe koje kod vaših osnovnih učesnika imaju kredibiliteta i uticaja.
Koji vremenski rok i plan rada imate na raspolaganju za sprovođenje svoje strategije zagovaranja? Koji su to ključni datumi ili prilike kada treba objaviti poruke i materijal?	Kada planirate strategiju treba da napravite i vremenski okvir u kojem ćete je sprovesti, kako biste poštovali rokove i raspoređivali zadatke na uspješan način. Odredite datume kada ćete objavljivati i slati materijale.
Koliko ćete sredstava morati da odvojite za svoju strategiju zagovaranja i koje će vam vještine, materijali i stručno znanje biti neophodni?	U sredstva spadaju: novčana sredstva, materijal, ljudi i njihovo stručno znanje, kao i ugled vaše sopstvene organizacije, tj.društveni kapital, koji su vezani za datu temu za koju se zalažete.
Na koji način ćete procijeniti uticaj svoje strategije i prenijeti strategiju drugima, kao i na koji način ćete procijeniti koje su to lekcije naučene iz vašeg iskustva?	Razmislite o načinu na koji buduće kampanje javnog zagovaranja i ostale organizacije mogu da iskoriste vaše iskustvo.
Na koji način ćete obezbijediti održivost vaše strategije zagovaranja?	Ukoliko ste uspješno doveli do promjena, morate razmisliti o načinu na koji ćete omogućiti održivost ovih promjena. Ukoliko se vaša kampanja javnog zagovaranja kreće ka političkom nivou, od suštinske važnosti će biti da se potrudite da ta politika bude sprovedena u praksi. Ko će podržati ovakvu intervenciju? Koji programski pristup će imati najviše efekta?

Sugestije za OCD koje planiraju sprovođenje kampanja javnog zagovaranja i podizanja svijesti javnosti

- Kampanje za podizanje svijesti javnosti koje su usmjerene na opštu populaciju mogu da budu suštinski dio kampanja javnog zagovaranja koje za cilj imaju uticaj na politiku i programe koji se donose u sektoru bezbjednosti.
- Pažljivo planirajte svoje kampanje javnog zagovaranja. Odredite ko će da budu ključni nosioci kampanje i kome će vaše poruke da budu namijenjene, uključujući tu ključne kreatore politike koji imaju uticaja na sektor

Odjeljak 6 Sugestije za saradnju sa medijima u cilju postizanja višestrukog efekta[22]

Ključne poruke
- Identifikujte i razradite 2-3 poruke koje želite da prenesete.
- Uvijek se tokom intervjua/diskusije vraćajte na ove poruke.

Usaglasite svoje stavove
- Ukoliko radite u koaliciji, potrudite se da svi članovi razumiju poruke koje su prenešene novinarima.
- Savjetuje se da imenujete portparola.

Kontaktirajte direktno novinare
- Budite proaktivni – nemojte samo odgovarati na pitanja koja su već u vijestima, nego obezbijedite nove priče i saopštenja za javnost.
- Napišite pisma urednicima kako biste začinili debatu – ona moraju biti kratka i sažeta.

Olakšajte im posao
- Dajte im sadržajne i jasne pisane informacije – npr. kratko izlaganje ili saopštenje za štampu. U njih možete da uvrstite kontakt informacije, informacije o pitanju za koje se zalažete, propratne informacije u odnosu na to pitanje, informacije o suprotnim stavovima, činjenice i statističke podatke.

Izlaganja za medije/saopštenja za štampu
- Treba da znate koji su vremenski rokovi i kada je najbolje vrijeme da kontaktirate novinare.
- Na sve događaje donosite sa sobom saopštenja za štampu.
- Obezbijedite im kratak pregled propratnih informacija kako bi novinari mogli sami da istraže ova pitanja.

Budite vjerodostojan izvor informacija
- Postanite pouzdan izvor informacija kako bi se vama i vašoj organizaciji novinari obraćali kada žele da dobiju pouzdanu i važnu informaciju o različitim aspektima rada sektora bezbjednosti. Kredibilitet u radu sa učesnicima sektora bezbjednosti je tijesno povezan sa nivoom tehničkog, stručnog znanja.
- Medije pozivajte samo kada imate nešto važno da saopštite.
- Ukoliko koristite statističke podatke, oni moraju da budu pouzdani.

Pojavljivanje na TV i radiju
- Držite se ključnih poruka.
- Investirajte u obuku o tehnikama intervjuisanja.

Vrednujte svoju kampanju
- Zabilježite i vrednujte na koji način su vas mediji propratili i učite iz iskustva koje ste imali u prethodnim kampanjama.

bezbjednosti, i postarajte se da vaše zagovaranje bude zasnovano na pouzdanim, sveobuhvatnim, rodno osjetljivim rezultatima istraživanja.

- Iskoristite mogućnosti koje vam se pružaju za uključivanje rodnih pitanja u zagovaranje koje sprovodi civilno društvo, poput korišćenja pregleda sektora bezbjednosti ili politike odbrane.
- U kampanje javnog zagovaranja uključite muškarce, posebno one koji se bave pitanjima rješavanja nasilja nad ženama.

4.6 Rad sa medijima

Mediji imaju važnu ulogu u promovisanju kritika koje javnost upućuje sektoru bezbjednosti i u razmjeni informacija o reformi odbrane i bezbjednosti. OCD mogu da sarađuju sa medijima kako bi unaprijedile njihove kampanje za podizanje svijesti javnosti i kampanje javnog zagovaranja.

Novinari i ostali koji rade u medijima ne moraju da budu upoznati sa rodnim aspektima bezbjednosnih pitanja, niti moraju da budu stručni za razgovaranje sa ženama i dobijanje informacija od njih. Nema puno ni smjernica za integraciju rodnih pitanja niti rodne politike u samim medijskim institucijama.[23] Stoga, OCD mogu da sarađuju sa medijima kako bi ih obučile o načinu na koji će prikupljati informacije i izvještavati o bezbjednosnim pitanjima na rodno osjetljiv način. Medijima može biti teško da pristupe ženama svjedocima i žrtvama specifičnih oblika kršenja ljudskih prava, poput silovanja kada se nađu u rukama snaga bezbjednosti, te stoga OCD mogu, takođe, da olakšaju ovaj proces i da pruže neophodnu brigu i pomoć žrtvama koje su voljne da svoju priču podijele sa javnošću.

Sugestije za OCD za efektivnije korišćenje medija

- Iskoristite medije kako biste svoje zagovaračke poruke prenijeli široj javnosti. Sarađujte sa manjim novinskim

izdavačkim kućama, radio stanicama iz lokalnih zajednica i lokalnim TV stanicama, ali i sa državnim medijima takođe.

- Obučite novinare i ostale zaposlene u medijima i naučite ih da prepoznaju rodne aspekte sektora bezbjednosti kao i da koriste rodno osjetljiv jezik (vidi Odjeljak 7).

4.7 Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Obuka o rodnim pitanjima predstavlja ključnu strategiju kojom se izgrađuju kapaciteti zaposlenih u sektoru bezbjednosti da svoje svakodnevne zadatke obavljaju na rodno odgovoran način. Kapacitet za razumijevanje rodnih pitanja je vještina poput svake druge i stoga se mora naučiti. Obuka može da bude izuzetno djelotvoran način za promjenu stavova i ponašanja službenika sektora bezbjednosti i predstavlja važan element u jačanju nadzora nad sektorom bezbjednosti. Obuka o rodnim pitanjima može i da se iskoristi kao proces jačanja međusobnog razumijevanja između OCD i zaposlenih u sektoru bezbjednosti kao i omogućavanja njihove međusobne saradnje. Obuka o rodnim pitanjima nije uvijek sastavni dio standardne vojne, policijske obuke ili obuke za privatno obezbjeđenje, niti obuke za nadzor nad sektorom bezbjednosti koja je usmjerena na ostale učesnike poput poslanika, zaposlenih u ministarstvu odbrane ili NVO-ima. U slučajevima gdje takva obuka i postoji, ona obično nije obavezna, ujednačena ili sveobuhvatna.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Organizacije žena mogu da imaju specifičnog stručnog znanja o rodnim pitanjima i iskustva u držanju predavanja o rodnim pitanjima te su stoga u poziciji da ili pruže ili ponude doprinos za postojeće module za obuku zaposlenih u sektoru bezbjednosti ili da naprave samostalnu obuku o vezi između rodnih i bezbjednosnih pitanja, posebno o borbi protiv seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Osim saradnje na sprovođenju obuke o rodnim pitanjima, OCD koje imaju stručnog znanja o rodnim pitanjima mogu da:

- naprave standardne nastavne planove i programe obuke o rodnim pitanjima za različite institucije sektora bezbjednosti, poput obuke za policajce o suzbijanju nasilja u porodici, koju predavači mogu prilagoditi i koristiti;
- se zalažu za politiku kojom se nalaže uvođenje obavezne obuke o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti;
- se zalažu za, i da učestvuju u određivanju smjernica za uvođenje rodnih pitanja, uputstava za praktičnu upotrebu i priručnika koji mogu da posluže kao izvor praktičnih informacija za zaposlene u sektoru bezbjednosti;
- se založe za uvođenje pozicije referenta za rodna pitanja u institucijama sektora bezbjednosti koji bi koordinisali, sprovodili i nadgledali obuku o rodnim pitanjima.[26]

U nedavnoj onlajn diskusiji u kojoj je učestvovalo preko 140 kreatora politike u oblasti obuke o rodnim pitanjima za službenike sektora bezbjednosti i onih koji se ovim pitanjima bave sa praktičnog aspekta, izdvojeno je 10 ključnih preporuka:

1. Treba uvrstiti tradicionalne muške uloge i norme.
2. Muškarce anagažovati da budu instruktori za rodna pitanja.
3. Obuka za zvaničnike i menadžere na višim pozicijama treba da bude prioritet.
4. Obuku o rodnim pitanjima treba uključiti u redovnu obuku za sektor bezbjednosti.
5. Obuku treba uvrstiti kao dio šire strategije za integraciju rodnih pitanja.
6. Izraditi akcioni plan ili institucionalnu politiku koji obuhvataju obuku o rodnim pitanjima.
7. Organizovati obuku za pripadnike mirovnih misija prije stacioniranja.
8. Iskoristiti saradnju između OCD i institucija sektora bezbjednosti.
9. Koristiti rodno osjetljiv jezik.

Odjeljak 7 | Rodno odgovorno izvještavanje medija[24]

Kada se prenose poruke vezane za rodna pitanja, novinari treba da imaju na umu načine na koje ljudi mogu biti marginalizovani uslijed svoje rodne pripadnosti.

Neophodno je da se zapitamo sljedeće:

- Ko je prisutan u medijima?
- Iz koje perspektive?
- Na koji način je posmatran/a?
- Koja stereotipna razmišljanja i shvatanja o ljudima se predstavljaju?
- Da li priče pomažu da se unaprijede rodna ravnopravnost i jednakost u društvu ili su naklonjene tradicionalnim stavovima i vrijednostima?
- Da li su problemi koji muče žene i muškarce odvojeni od opštih društvenih problema?

Odjeljak 8 Mongolija – uvođenje seksualnog obrazovanja u plan i program obuke za vojsku[25]

„Mongol Vižon“, NVO koja je osnovana 1998. godine, radi na sprovođenju akivnosti koje se tiču reproduktvnog zdravlja, sprječavanja i kontrole HIV/AIDS-a i ostalih seksualno prenosivih bolesti (SPB). Mongol Vižon svoj rad usredsrijeđuje na aktivnosti muškaraca, uključujući tu vojnike i oficire mongolskih oružanih snaga. Rad je predvodio upravljački odbor za javno zdravlje Mongol Vižona , u čijem radu je učestvovao zamjenik načelnika mongolskih oružanih snaga.

Problem: *Novoregrutovani u mongolskim oružanim snagama, posebno oni iz seoske sredine, posjeduju oskudno ili nikakvo znanje o HIV/AIDS-u i SPB. Uslijed toga, stepen u kome se SPB javljaju među oficirima i vojnicima je relativno visok.*

Cilj: *Da se dobije pomoć od ministarstva odbrane i mongolskih oružanih snaga za podizanje svijesti među oficirima i vojnicima o HIV/AIDS-u i SPB-u.*

Primarni učesnici: *Vojnici/oficiri i njihovi seksualni partneri.*

Pristupi i komunikacija: *Poslati su dopisi Ministarstvu odbrane i Generalštabu oružanih snaga; održani su zvanični i nezvanični sastanci sa visokim zvaničnicima; napravljen je projekat u saradnji sa oficirima koji imaju visoke činove; održana je radionica na kojoj su učestvovali oficiri koji imaju visoke činove; načelnici službi i ljekari u vojnim jedinicama su podnijeli izvještaj o trenutnoj situaciji vezanoj za SPB među pripadnicima oružanih snaga.*

Pokazatelji uspjeha i održivosti: *Obrazovanje o seksualnom zdravlju je uključeno u zvanični nastavni plan i program za pripadnike vojske; pojačana je svijest o ovim pitanjima kod oficira sa visokim činovima; povećana je podrška koju dobijaju od Ministarstva odbrane; proširene su osnovne aktivnosti Mongol Vižona.*

10. Sprovesti dugoročnu procjenu i identifikovati pokazatelje.[29]

Sugestije za OCD koje su uključene u obuku pripadnika sektora bezbjednosti

- Treba sprovesti procjenu potreba za obukom kako bi se identifikovali nedostaci u trenutno postojećoj obuci i oblasti u kojima treba postići poboljšanja.
- Treba inicirati i doprinijeti razvoju standardizovanih modula za obuku za nove regrute i oficire u policiji i vojsci.
- Treba uspostaviti grupu i napraviti listu kvalifikovanih predavača iz civilnog društva u samoj državi koji mogu da održe obuku o rodnim pitanjima pripadnicima sektora bezbjednosti.
- Treba mogućnosti za obuku iskoristiti kao osnovu za dalje povezivanje i stvaranje partnerstava sa državnim zvaničnicima, vojskom i policijom.
- Nemojte opet „otkrivati toplu vodu“: iskoristite i nadovežite se na već postojeće module za obuku.

4.8 Organizacije žena

Kako bi u nadzoru učestvovali svi segmenti društva i kako bi ih on adekvatno predstavljao, neophodno je da organizacije žena budu uključene u nadzor civilnog društva. Bezbjednosna pitanja se često smatraju „muškom teritorijom“. U svakom slučaju, kao što je raspravljano u Poglavlju 3.3, organizacije žena često imaju ključnu ulogu koju bi nadzorna tijela mogla da na uspješan način iskoriste. S obzirom da se članovi ovih organizacija razlikuju kao i njihovi prioriteti, organizacije žena mogu da na različite načine bitno doprinesu

Odjeljak 9 Sredstva za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima[27]

Inspiraciju za sprovođenje odgovarajuće obuke možete naći u sljedećim Setovima priručnika za obuku o rodnim pitanjima:

- ***Inkluzivna bezbjednost, održivi mir: Set priručnika za zagovaranje i akciju-*** obuhvata priručnike koji se bave ženama i njihovim položajem u odnosu na bezbjednosna pitanja, pitanja pravde, uprave i civilnog društva, zaštite ranjivih grupa, itd.
  http://www.international-alert.org/our_work/themes/gender_training.php
- ***Set priručnika za saradnju sa muškarcima i mladićima na sprječavanju rodnog nasilja –*** obuhvata štiva, studije slučaja, sažeti materijal i vježbe.
  http://toolkit.endabuse.org
- ***Priručnik za borbu protiv trgovine ljudima –*** obuhvata priručnike o međunarodnim zakonima, procjenama, zaštiti, javnom obrazovanju, nadgledanju i vrednovanju, itd.
  http://www.unodc.org/pdf/Trafficking_toolkit_Oct06.pdf
- ***Paket izvora informacija o rodnim pitanjima u mirovnim operacijama –*** obuhvata propratne informacije, u njemu se naglašavaju osnovna rodna pitanja i sredstva za njihovu praktičnu upotrebu.
  http://pbpu.unlb.org/pbpu/genderpack.aspx

Odjeljak 10 Nacionalni akcioni plan Velike Britanije o primjeni UNSCR 1325 i obuke o rodnim pitanjima za oružane snage

U martu 2006. godine, Vlada Velike Britanije je donijela nacionalni akcioni plan o primjeni UNSCR 1325. Tokom pravljenja plana, Kros Vajthol grupa za Rezoluciju 1325 (koju su činili predstavnici Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva odbrane i Odjeljenja za međunarodni razvoj), se konsultovala sa Rodnom akcijom za mir i bezbjednost (RAMB), mrežom učesnika iz civilnog društva, sa sjedištem u Velikoj Britaniji, čiji je rad usmjeren na pitanja žena, mira i bezbjednosti.

RAMB je počela sa radom kao Radna grupa Velike Britanije za žene, mir i bezbjednost, a osnovana je sredinom 2004. godine od strane Internešenel Alerta kako bi podigla svijest javnosti o rodnim i bezbjednosnim pitanjima i kako bi podržala i nadgledala na koji način Vlada Velike Britanije primjenjuje UNSCR 1325. Formalno uspostavljena tek juna 2006. godine, RAMB sada čine četrnaest organizacija i pojedinci.[28] RAMB je imala priliku da pruži svoj doprinos pri određivanju prioriteta nacionalnog akcionog plana, a stalne konsultacije sa civilnim društvom su izdvojene kao jedan od ciljeva unutar samog plana.

Obuka o rodnim pitanjima se smatrala osnovnom potrebom, i nakon objavljivanja plana, učinjeni su koraci ka definisanju načina na koji će se obuka o rodnim pitanjima pružati britanskim trupama i ka identifikovanju načina na koje se ona može unaprijediti. Osim ovoga, RAMB, ključni članovi Parlamenta i članovi Kros Vajthol grupe za rezoluciju 1325 su osnovali Pridruženu parlamentarnu grupu (PPG) o SCR 1325, koja je jedna od rijetkih grupa u Velikoj Britaniji koja dozvoljava civilnom društvu i državnim službenicima da rade zajedno sa članovima Parlamenta. RAMB je inicirao osnivanje podgrupe za obuku o rodnim pitanjima, a ova podgrupa sada podržava Ministarstvo odbrane u njegovim naporima za unaprjeđenje i sve veće pružanje obuke o rodnim pitanjima, kao i za prikupljanje informacija i rezultata istraživanja o uticaju ove obuke o rodnim pitanjima. Premda još uvijek nema raspoloživih podataka, ovo će potencijalno biti koristan model za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima u vojsci i u ostalim državama.

procesima nadzora:

- OCD koje se bave rodnim pitanjima su izvor stručnog znanja o različitim vrstama nesigurnosti sa kojima se suočavaju muškarci i žene.
- Organizacije žena su često u prilici da pristupe različitim grupama, posebno ostalim ženama i marginalizovanim grupama, i stoga su u prilici da prikupe one informacije koje bi u suprotnom bile previdjene.
- Organizacije žena mogu da unesu specifičnu rodnu perspektivu u politiku i praksu sektora bezbjednosti.
- Organizacije žena mogu biti posebno zainteresovane za standarde ponašanja i mjere kojima se rješavaju teška krivična djela počinjena nad ženama od strane osoblja sektora bezbjednosti, poput silovanja ili uznemiravanja.

Međutim, treba napomenuti da ne mora da znači da sve organizacije žena na djelotvoran način predstavljaju potrebe različitih grupa žena i ne mora da znači da su uvijek stručne za bavljenje rodnim pitanjima.

Bez punog uključenja organizacija žena u procese nadzora, civilno društvo neće u potpunosti iskoristiti raspoloživo stručno znanje, niti će se nadovezati na sve polazne tačke za djelotvoran nadzor i analize. Međutim, sposobnost organizacija žena da na produktivan način učestvuju u nadzoru nad sektorom bezbjednosti je, takođe, povezana sa kapacitetima organizacija žena. Postoji hitna potreba da se poveća i unaprijedi „bezbjednosna pismenost“ civilnog društva, uključujući i organizacije žena. Izgradnja kapaciteta kojima će se uvećati „bezbjednosna pismenost“ se može sprovoditi u formi specifične obuke za organizacije žena u sljedećim oblastima:

- Terminologija koja se upotrebljava u nadzoru sektora bezbjednosti i osnovna teorija.
- Politika sektora bezbjednosti.
- Međunarodni politički okviri i standardi koji se tiču rodnih i bezbjednosnih pitanja i način na koji se oni mogu iskoristiti kao sredstva za zagovaranje.
- Institucije sektora bezbjednosti, njihov mandat i procedure odlučivanja.
- Rodna pitanja i RSB/ nadzor
- Rodno osjetljivo budžetiranje za sektor bezbjednosti.
- Procjena uticaja rodnih pitanja.[33]

Neophodno je da organizacije žena ili ostale OCD postanu „stručnjaci“ kako bi ojačale svoje veze, zasnovane na dobroj obaviještenosti i znanju, sa svim učesnicima u sektoru bezbjednosti. Ukoliko OCD koje se bave rodnim pitanjima imaju dovoljno kapaciteta da pruže tehničku podršku, onda one postaju korisni partneri organima koji se bave nadzorom sektora bezbjednosti, kao i državnim institucijama koje za cilj imaju sprovođenje bezbjednosne i pravosudne reforme. Isto tako, postoji potreba da se, uopšteno uzevši, unaprijedi „rodna pismenost“ OCD. Ukoliko OCD ne posvećuju dovoljno pažnje rodnim pitanjima, one neće biti u mogućnosti da razmotre rodnu dimenziju RSB-a ili neće imati kapaciteta ili stručnog znanja da rodna pitanja uvrste u učešće civilnog društva u postojećim mehanizmima nadzora (vidi poglavlje 4.9 o rodno odgovornim OCD). Isto tako, ovim se može ograničiti stepen u kome one priznaju značaj pomoći koju organizacije žena pružaju njihovom radu.

Jedan od načina da se ovo uspostavi može biti osnivanje foruma ili stvaranje koalicija kojima se OCD povezuju sa odgovarajućim ministarstvima kako bi se napravile strategije za jačanje odgovornosti i plodotvornog rada sektora bezbjednosti u vezi sa rodnim pitanjima. U **Velikoj Britaniji**, članovi Rodne akcije za mir i bezbjednost su pružili obuku i stručne savjete Ministarstvu odbrane Velike Britanije, odbrambenim/vojnim akademijama i regionalnim organizacijama. U **Sijera Leoneu**, lokalne i međunarodne OCD u nekoliko regija su se uspješno povezale sa medicinskim radnicima iz datih regija, policijskim jedinicama za podršku porodici i sektorom pravosuđa kako bi obezbijedile adekvatnu medicinsku i psihosocijalnu pomoć žrtvama nasilja u porodici, te da se krivično prate izvršena krivična djela, da se prijavljuju

Odjeljak 11 Organizacije žena zagovaraju demokratske reforme sektora bezbjednosti u Iraku, Rusiji i Zapadnoj Africi

Unija Odbora majki vojnika u **Rusiji** je osnovana sa ciljem da skrene pažnju na kršenje ljudskih prava u ruskoj vojsci i da se zalaže za unaprjeđivanje mehanizama zaštite i za dobrobit vojnika, posebno u vezi sa ratom u Čečeniji. Članice Unije su pokrenule javne kampanje protiv prisilnog regrutovanja i za amnestiranje vojnika. Organizacija je uspjela u nekim od svojih napora da utiče na vojnu politiku u Rusiji da obezbijedi zaštitu i slobodu velikom broju regruta.[30]

U zemljama u postokonfliktnom periodu, organizacije žena se često sastaju na nacionalnom nivou kako bi identifikovale ključne prioritete u bezbjednosnoj, političkoj, ekonomskoj i društvenoj sferi. Na primjer, na konferenciji koja je održana 2003. godine u Vašingtonu , žene iz **Iraka**, uključujući predstavnice organizacija civilnog društva, ministarke i pripadnice sektora bezbjednosti, su identifikovale veliki broj ključnih oblasti poput veće granične bezbjednosti, povećanog broja policajaca širom države, poboljšanog osvjetljivanja ulica i sprovođenja obuke o ljudskim pravima i rodnim pitanjima za pripadnike policije i vojske, kao bitne stavke za njihovu bezbjednost i za uspjeh procesa RSB-a u državi.[31] Ovakve informacije predstavljaju vrijedno sredstvo za kreatore politike i tijela koja vrše nadzor, a treba se potruditi da se preporuke organizacija žena uvrste u zvanične preglede odbrane i kreiranje politike u ovoj oblasti.

U saradnji sa Zapadnoafričkom mrežom za bezbjednost i demokratsku upravu i Fridrih Ebert Štiftung, žene pripadnice Mreže žena koje učestvuju u izgradnji mira (WIPNET) u **Zapadnoj Africi** su osmislile posebnu metodologiju za integraciju rodnih pitanja, a posebno onih pitanja koja se direktno tiču žena, u reformu sektora bezbjednosti. Kao aktivnost koja je proizašla iz ovoga, WIPNET očekuje da će obučiti stručnjake i grupe žena o „Rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti".[32]

i da se krivično gone.[34] Ovo može pomoći da se izgradi transparentnost i povjerenje između OCD i institucija sektora bezbjednosti.

Sugestije za uključivanje organizacija žena u nadzor nad sektorom bezbjednosti

- Treba istražiti neformalne aktivnosti organizacija žena vezanih za omogućavanje bezbjednosti i/ili zagovaranje u sektoru bezbjednosti i treba ih uključiti u zvanične mehanizme za nadzor.
- Organizacijama žena treba pružiti obuku o „bezbjednosnoj pismenosti" kako bi se one što uspješnije uključile u saradnju sa civilnim društvom, vladom i ostalim zainteresovanim stranama na rješavanju bezbjednosnih pitanja.
- Treba uspostaviti mehanizme kojima će se organizacije žena povezati sa odgovarajućim vladinim organima, kako bi unaprijedile svoj pristup ovim organima i ojačale svoj uticaj u političkim debatama o bezbjednosnim pitanjima.

4.9 Mreže organizacija civilnog društva

Uopšteno uzevši, OCD imaju veću moć nego kada pojedinac nastupa samostalno. Mreže daju dodatnu snagu usljed većeg broja uključenih organizacija i mogu zaštititi pojedinačne OCD od zlostavljanja ili političkog pritiska. Jedna od ključnih funkcija svake mreže je da pokaže da veliki broj različitih društvenih grupa podržava reformske procese.

Ovo je postalo očigledno formiranjem Radne grupe NVO-a za žene, mir i bezbjednost, u maju 2000. godine, od strane 11 organizacija, a koja je za zadatak imala da se zagovara usvajanje UNSCR 1325 o ženama, međunarodnom miru i bezbjednosti. UNSCR 1325 je jednoglasno usvojena 31. oktobra 2000. godine. Od tada se fokus Radne grupe NVO-a pomjerio na podršku primjeni UNSCR 1325, na promovisanje rodne perspektive i poštovanja ljudskih prava u svim inicijativama za postizanje mira i bezbjednosti, sprječavanje konflikata, upravljanje konfliktima i izgradnju mira u svim zemljama članicama UN-a.

U mnogim zemljama, usljed postojanja zatvorene, čak neprijateljski nastrojene političke klime, OCD može biti teško da se direktno uključe u rješavanje bezbjednosnih i pravosudnih pitanja i u razvoj bezbjednosne politike na nacionalnom nivou. Učešće u diskusijama o bezbjednosnim pitanjima i mehanizmima koji postoje na regionalnom nivou može da bude korisno sredstvo kojim se može izvršiti pritisak na kreatore politike na nacionalnom nivou. Smatra se da pojedinačne OCD imaju više kredibiliteta ukoliko su članice regionalnih

Odjeljak 12 Uspostavljanje partnerstva sa bezbjednosnim institucijama u Bouganvilu kako bi se spriječilo nasilje[35]

Grupe žena u Bouganvilu, Papua Nova Gvineja, su odigrale važnu ulogu u okončanju konflikta, i putem direktnog pregovaranja sa zaraćenim stranama i putem podrške reintegraciji bivših boraca i mirovnom obrazovanju u zajednicama u kojima rade. Posebno treba napomenuti njihovo povezivanje sa sektorom bezbjednosti na sprovođenju brojnih inicijativa:

- Žene su muškarcima, bivšim borcima, održale obuku i upoznale ih sa ženskim pravima. Ovo je za direktan rezultat imalo smanjenje broja slučajeva nasilja u porodici koje su činili ovi muškarci.
- Grupe žena su regrutovale i obučile muškarce da bivše borce edukuju o pravima žena, HIV/AIDS-u i rješavanju sukoba u školama i selima.
- Agencija za razvoj žena „Leitana Nehan", u saradnji sa policijom, pruža obuku o rodnim pitanjima za novozaposlene policijske službenike i, takođe, vodi radionice za podizanje svijesti javnosti kako bi se naglasio negativni uticaj koje nasilje nad ženama i djecom ima u različitim zajednicama.

i međunarodnih mreža ili sarađuju sa učesnicima sa međunarodnog nivoa u određenom broju radionica, pri čemu može doći do boljeg razumijevanja onih pitanja koja se tiču određene bezbjednosne politike. Isto tako, može se uspostaviti mreža onih organizacija koje su zainteresovane da podrže progresivne promjene. Pošto se nacionalnom bezbjednosnom politikom teži da se obuhvate potrebe cjelokupnog društva, a posebno one potrebe koje su povezane sa rodnim pitanjima, legitimitet mreže će rasti proporcionalno sa:

- brojem različitih grupa/organizacija koje su zastupljene u mreži. Takve grupe treba svjesno tražiti i prići im;
- uspostavljanjem zajedničkog seta principa kojim će mreža izbjeći da se miješa u pojedinačnu oblast rada svake od članica;
- stručnim znanjem o radu sektora bezbjednosti, procesu kreiranja politike i načinu na koji su rodna pitanja zastupljena u mreži, zarad strateškog djelovanja;
- raspoloživošću stručnog znanja u okviru mreže koje inače nije direktno na raspolaganju kreatorima politike;
- učešćem stručnjaka i pojedinaca koji uživaju veliki ugled kod kretora politike.

4.10 Rodno odgovorne OCD

OCD koje su uključene u nadzor nad sektorom bezbjednosti su u obavezi da revidiraju unutrašnju politiku i praksu kako bi one odražavale ideju rodne ravnopravnosti. Ovo je neophodno kako bi one bile u potpunosti reprezentativne i kako bi sve zainteresovane strane učestvovale u njihovom radu, a ovo će doprinijeti i sveobuhvatnom djelotvornom radu organizacija civilnog društva.

Međutim, u mnogim organizacijama civilnog društva ne postoji rodna ravnoteža zaposlenih, oni ne posjeduju nužno potrebne vještine i kapacitet za efektivnu integraciju rodnih pitanja u svoj rad. Kako bi se poboljšala situacija, treba uložiti napore na usvajanju rodno odgovorne politike zapošljavanja, unaprjeđivanja i kadrovske politike, a treba prilagoditi specifične mehanizme kojima bi se spriječili diskriminacija i seksualno uznemiravanje na radnom mjestu. Uvođenje internih pravila ponašanja, politike i smjernica predstavlja jedan od načina na koji se mogu poštovati ovi standardi (vidi Odjeljak 1.3). Povezivanjem rodnih kriterijuma sa procjenom učinka se može, takođe, povećati odgovornost zaposlenih, kao pojedinaca, koju imaju prema rješavanju rodnih pitanja tokom svog rada. OCD koje se bave nadzorom nad sektorom bezbjednosti mogu da povećaju svoje napore na zapošljavanju i zadržavanju u svojoj službi većeg broja žena putem poboljšane politike zapošljavanja i stvaranja politike kojom će se obezbijediti postizanje usklađenosti između poslovnog i privatnog života.

Važno je da se rodna pitanja integrišu u sve institucionalne programe i politiku onih OCD koje se bave bezbjednosnim pitanjima. Kako bi do ovoga došlo, neophodno je da postoji odgovarajuće finansiranje rada na rodnim pitanjima, stručno znanje i kapaciteti unutar samih OCD. Posebna obuka treba da bude obezbijeđena za sve zaposlene, kako bi oni mali dovoljno stručnog znanja i kapaciteta da se bave radom na rodnim pitanjima. Kako bi se identifikovali načini na koje se može unaprijediti integracija rodnih pitanja, neophodno je da se sprovode interne revizije i da se prepoznaju oblasti u kojima je neophodno da se postigne poboljšanje.[36]

Sugestije za OCD o tome kako da postanu rodno odgovornije

- Treba napraviti sveobuvatnu rodnu politiku i politiku za jednake mogućnosti koje će obuhvatiti kadrovska pitanja, kriterijume o učinku i koje će biti protiv seksualnog uznemiravanja i diskriminacije, a uz njih treba napraviti i pravilnik ponašanja.
- Treba procijeniti opis poslova i kriterijume kako oni ne bi diskriminisali ni žene ni muškarce.
- Svi zaposleni i svi volonteri treba da prođu obuku o rodnim pitanjima.
- Treba sprovesti internurodnu reviziju kako bi se procijenili kapaciteti date organizacije.
- Donatori koji podržavaju učešće OCD u vršenju nadzora nad sektorom bezbjednosti mogu od OCD da traže da budu rodno odgovorne.

5 Integracija rodnih pitanja u nadzor civilnog društva u specifičnim kontekstima

Ne postoji jedan jedinstveni model po kome se vrši nadzor nad sektorom bezbjednosti, jer je to proces koji se dešava na različitim nivoima i razlikuje se od regiona do regiona i od države do države.

5.1 Zemlje u postkonfliktnom periodu

Usljed pojave seksualnog i rodnog nasilja, žene i djevojke su posebno ranjive pred povećanim stepenom nesigurnosti tokom sukoba. Ovakva njihova ranjivost može, a često se i nastavlja i po okončanju sukoba. Može biti da su pripadnici sektora bezbjednosti počinili veliki broj djela kršenja ljudskih prava i sa tom praksom mogu da nastave i u mirnodopskom periodu. Osim ovoga, može se desiti da su u nekim oblastima državna bezbjednost i pravosuđe doživjele potpuni krah i da su izgubile legitimitet uslijed one uloge koju su ove službe imale za vrijeme konflikta.

Postoje dokazi da se rodne uloge i odnosi, takođe, često mijenjaju tokom i nakon sukoba, što može da otvori prostor za uvođenje promjena. Na primjer, nakon prestanka sukoba i izbora prve žene predsjednice u Africi, **Liberija** je usvojila striktan novi propis u obliku „zakona o zabrani silovanja“ koji je na snagu stupio u februaru 2006. godine. Organizacije žena, poput

Udruženja žena advokata Liberije su odigrala ključne uloge u davanju nacrta novog zakona i podizanju svijesti javnosti o njegovoj neophodnosti u zajednicama širom Liberije.[38] Međutim, ove promjene uloga i odnosa mogu da za rezultat imaju pojavljivanje novih prijetnji, smanjenje kapaciteta da se riješi već postojeća nesigurnost ili povratak tradicionalnim ulogama nakon prestanka sukoba.[39]

Štaviše, rijetko postoje zakoni, strukture i mehanizmi kojima se žene i djevojke štite od različitih bezbjednosnih prijetnji, a kada i postoje oni obično ne funkcionišu kako treba, te se time smanjuju postojeća sredstva i troše na zaštitu ovih grupa. Kapacitet državnih institucija je često slab, do tog nivoa da čak i ako postoji politička volja, ne postoje finansijska, tehnička sredstva ni kadrovi koji bi pružili bezbjednosne i pravosudne usluge. Osim toga što pradstavlja izazov, treba imati na umu da RSB, do koje dolazi nakon konflikta, može da predstavlja i priliku da se dostigne viši nivo rodne ravnopravnosti i sveobuhvatnosti u strukturama i procesima sektora bezbjednosti.

Ukoliko su OCD postale podijeljene ili oslabljene tokom konflikta, one neće imati legitimiteta ili kapaciteta, i prosto neće moći da dostignu nivo koji se od njih očekuje kako bi izvršavale svoje obaveze nadzora. U ostalim slučajevima, saradnja sa OCD se može povećati u postkonfliktnom periodu jer stalna nesigurnost, reforma vojske i policije postaju glavna pitanja kojima se bavi većina organizacija, što samim tim organizacijama otvara mogućnosti međusobne saradnje.

Mogućnosti i sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Poznato je da se RN koristi kao strategija tokom sukoba, a broj slučajeva će se najvjerovatnije povećati odmah nakon prestanka sukoba. Od suštinske važnosti će biti da se vrši nadzor svakodnevnog rada učesnika sektora bezbjednosti u vezi sa rješavanjem slučajeva RN-a, kao i nadgledanje pripadnika vojske i policije kako oni ne bi postali njegovi počinioci.
- Tamo gdje je to primjenjljivo, preporuke date u vezi sa rodnim pitanjima tokom konsultacija na lokalnom ili nacionalnom nivou treba uvrstiti u šire zagovaranje rješavanja bezbjednosnih pitanja.
- Promovisati javnu debatu na nivou lokalne zajednice kao i na nacionalnom nivou, kako bi se omogućilo, da odmah pošto se ponovo uspostave ili reformišu učesnici sektora bezbjednosti, rodna pitanja budu u samom centru procesa , od njegovog početka, a ne da budu samo dodatak onda kada se reforme već nađu u procesu konsolidacije.
- Treba identifikovati bilo koje nezvanične i tradicionalne strukture kojima se ženama omogućava da utiču na kreatore politike i/ili članove zajednice i, ukoliko je to prihvatljivo, treba se potruditi da se ovakve strukture ojačaju.
- Treba sarađivati sa nelegalnim strukturama koje mogu da omoguće određeni stepen nadzora nad pružanjem pravosudnih usluga u onim državama u kojima državne institucije nijesu u mogućnosti da pružaju takve usluge, a posebno kada su u pitanju slučajevi nasilja nad ženama.
- Treba izvršiti rodnu analizu procesa RSB-a i putem medija, zvaničnicima vlada koje su učestvovale u njoj i zvaničnicima koji predstavljaju donatore prenijeti rezultate i preporuke.

5.2 Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju

U zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju postoji veliki broj konteksta koji se značajno razlikuju po svojim društveno-ekonomskim, tehničkim i kadrovskim kapacitetima. Prelaz na demokratiju je dugotrajan proces i od njega svi članovi društva nemaju uvijek jednake koristi. Premda se sveukupni ekonomski rast povećava, u nekom kratkoročnom periodu, nejednakosti mogu da postanu sve izraženije, a žene pogotovu mogu da se suoče sa sve većom nesigurnošću koja se pokazuje u obliku RN-a, trgovine ljudima i eksploatacije u seksualnoj industriji.[40]

Odjeljak 13 Oksfamova rodna politika[37]

Oksfam je napravio značajne korake u integraciji rodnih pitanja u svoj rad, kao i svoju internu praksu. Pored politike o jednakim mogućnostima i različitostima, Oksfam je razvio rodnu politiku kojom se samoj organizaciji i zaposlenima u njoj nameću određene obaveze. Ovom politikom se mogu obezbijediti postojanje odgovornosti, transparentnosti i jednake zastupljenosti, i na osnovu nje će se pratiti stepen u kome organizacija uspješno integriše rodna pitanja u svoj rad. Premda se Oksfam ne bavi isključivo bezbjednosnim pitanjima, njegov rad može da kao koristan primjer posluži ostalim OCD koje rade na nadzoru sektora bezbjednosti. Neke od odredaba ove rodne politike su sljedeće:

- Menadžeri će podstaći grupe i forume širom organizacije da razmijene naučeno i dobru praksu o rodnoj ravnopravnosti. Obuku o rodnim pitanjima će moći da pohađaju zaposleni i volonetri.
- Tokom svoga rada demonstriraćemo posvećenost postizanju rodne ravnopravnosti putem postavljanja odgovarajućih timskih i pojedinačnih ciljeva i putem opredjeljenja dovoljnog broja zaposlenih i sredstava kako bismo uspjeli da sprovedemo politiku o rodnoj ravnopravnosti.
- Menadžeri iz svih poslovnica će napraviti sistem za izvještavanje i izvještavaće o mjerljivim ciljevima i aktivnostima koje su preduzete, a koje se tiču politike o rodnoj ravnopravnosti. Naš menadžment, finansijski sistem i kadrovsko odjeljenje će nam olakšati rad i doprinijeti našem radu na integraciji rodnih pitanja.
- Posjedovanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti i razumijevanje ovih pitanja će se koristiti kao kriterijum pri zapošljavanju i napredovanju zaposlenih i volontera.
- U okviru organizacije ćemo insistirati na radnoj praksi i politici koje su prilagođene potrebama porodice, a kojima se i muškarcima i ženama omogućava da se u potpunosti posvete i poslovnom i porodičnom životu.

Odjeljak 14 Kancelarije za vezu sa NVO-ima - potencijalna polazna tačka za rodna pitanja[41]

Mnoge vlade Istočne i Centralne Evrope i Baltičkih država su osnovale Kancelarije za vezu sa NVO-ima, u skladu sa različitim modelima:

- Hrvatska, Češka Republika, Poljska, Slovačka i Slovenija: Kancelarija svoje funkcije obavlja putem zajedničkog rada birokratske jedinice i savjetodavnog organa u koji su uključeni mnogi akteri. Njihova saradnja je određena zakonima, uredbama i poveljama.
- Mađarska, Rumunija: Državni organi nadgledaju saradnju između državnog i nevladinog sektora bez prisustva savjetodavnog organa.
- Estonija i Letonija: Funkcija održavanja veza sa NVO-ima se odvija preko postojećih odjeljenja ministarstava koja, osim toga, obavljaju i ostale dužnosti poput regionalne administracije i lokalne uprave.
- Litvanija: Različiti državni organi su, u okviru sopstvenih nadležnosti, zaduženi za koordinaciju rada sa NVO-ima.

Za sve gore navedene države, zajednički razlog za osnivanje kancelarija za vezu sa NVO-ima je bio težnja da se unaprijede veze između vlade i civilnog društva. Kancelarije za vezu sa NVO-ima nijesu osnovane samo zarad rada sa sektorom bezbjednosti ili rješavanja rodnih pitanja. One, svakako, mogu da budu važna polazna tačka sa koje će se OCD uključiti u rješavanje ovih pitanja, ali isto tako mogu da kod ključnih državnih zvaničnika zagovaraju integraciju rodnih pitanja u politiku i praksu sektora bezbjednosti. Nadovezivanje na postojeće mehanizme, poput ovih Kancelarija za vezu, predstavlja važan aspekt u razvoju kapaciteta za integraciju rodnih pitanja u nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti jer za osnivanje novih organa može da treba i dosta vremena i sredstava.

Kako u zemljama u razvoju tako i u zemljama u tranziciji, privatne zaštitarske kompanije - koje su, u osnovi, vaninstitucionalne, čak iako su regulisane zakonima koje je usvojio parlament - sve više postaju važni činioci u pružanju bezbjednosnih usluga. Stoga i one treba da budu podvrgnute nadzoru koji vrše OCD.

U nekim od zemalja u tranziciji može da postoji veliki broj visoko obrazovanih i obučenih kandidata za oružane snage, policiju i državne institucije. Istovremeno, ovim institucijama može da nedostaje demokratske odgovornosti i transparentnih upravljačkih struktura i procedura. Sa političkog stanovišta, izazovi za sprovođenje nadzora civilnog društva nad sektorom bezbjednosti obuhvataju nasljeđe iz autoritarnog režima, jako birokratsko protivljenje promjenama i često nategnute odnose između državnih institucija i OCD. Ovakvi uslovi direktno utiču na sposobnost OCD da vrše nadzor nad radom učesnika u sektoru bezbjednosti i na mogućnost uspostavljanja dijaloga između civilnog društva i državnih institucija o zajedničkim bezbjednosnim problemima.

Izgradnja kapaciteta OCD ostaje jedan od glavnih izazova u mnogim zemljama u tranziciji i zemljama u postkonfliktnom periodu, a posebno je naglašena u zemljama u razvoju. Kao što je sasvim očigledno nakon nekoliko decenija pružanja pomoći Africi, nedostatak lokalnog stručnog znanja koje će biti održivo na lokalnom nivou je i dalje problem i ujedno predstavlja i jedan od razloga zbog kojih nijesu postignuti razvojni ciljevi. Intervencije donatora na sprovođenju RSB-a mogu da naiđu na otpor, pri čemu će podrška biti data procesima kojima se upravlja sa nacionalnog nivoa. Jednako je vjerovatno da će se zemlje u tranziciji opirati spoljnjim uticajima da se sprovedu reforme, premda za neke od tih zemalja mogućnost učlanjenja u EU i NATO može da predstavlja značajan podsticaj za sprovođenje reformi. U oba ova tipa država, oružane snage mogu da budu prekobrojne i da su na sebe već preuzele ulogu pružanja bezbjednosti na svim nivoima unutar države. Ovo može da ima različite bezbjednosne posljedice po muškarce i žene, kao i po mogućnost postizanja održivog društveno-ekonomskog razvoja.

Kao i u postkonfliktnim kontekstima, vaninstitucionalni akteri u mnogim zemljama u razvoju mogu da omoguće bezbjednost i pravdu, a njihov rad se može ukrstiti sa radom zvaničnog državnog sistema. Ovi akteri mogu da obuhvataju tradicionalne sudove, nelegalne službe i lokalne odbrambene jedinice. OCD koje rade na lokalnom nivou mogu da imaju značajnu ulogu u kontrolisanju aktivosti ovih gore pomenutih aktera i u zalaganju da se oni uključe u nacionalni proces RSB-a, kao i u međunarodne programe za pomoć. Posebno bi trebalo naglasiti način na koji oni funkcionišu u smislu podjele uloga i nadležnosti, na koji način pružaju usluge i kakav legitimitet kao mehanizmi za nenasilno rješavanje konfliktnih situacija uživaju u očima muškaraca i žena. Ovo postaje još važnije jer sve veći broj zemlja u razvoju nije u mogućnosti da finansira skupo osoblje zaposleno u pravosuđu, poput advokata sa položenim pravosudnim ispitom. Osim ovoga, može se desiti da je policija u ograničenom broju prisutna u određenim oblastima, ili uslijed ograničenih sredstava ili uslijed visokog nivoa nesigurnosti.

Mogućnosti i sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Ukoliko ovakav mehanizam već ne postoji, treba se založiti za povezivanje sa državnim institucijama na javnom predstavljanju onih nesigurnosti sa kojima se narod suočava – što se može postići osnivanjem Kancelarije za vezu sa NVO-ima (vidi Odjeljak 14). Treba naglasiti rodna pitanja i uključiti organizacije žena u rad Kancelarije za vezu sa NVO-ima.
- Spoljni učesnici treba da podrže izgradnju kapaciteta OCD-a, uključujući tu i organizacije žena, a ne samo da podržavaju izgradnju kapaciteta institucija sektora bezbjednosti.
- OCD treba da procijene u kom stepenu učesnici koji nijesu sa državnog nivoa, poput poglavara i privatnih zaštitarskih kompanija, omogućuju bezbjednost i pravdu, da li to legitimno rade ili ne, kao i kakav je kvalitet pruženih usluga. Informacije treba prikupljati rodno osjetljivim metodama.
- Ukoliko je primjenjljivo u datoj situaciji i neophodno, treba se zalagati za smanjenje broja pripadnika

oružanih snaga i treba pri tome uvesti ključne stavke koje se tiču rodne ravnopravnosti, kojima bi se mogla proširiti debata o bezbjednosti tokom ovog procesa.

5.3 Razvijene zemlje

U razvijenim, demokratskim zemljama, takođe, postoji značajan prostor za OCD da preuzmu ulogu vršenja nadzora, posebno u vezi sa rodnim pitanjima. Ovo se može postići uključivanjem u debate o tome šta sve treba uvrstiti u nacionalnu bezbjednost; na koji način se bezbjednost i pravda omogućavaju muškarcima i ženama, te poboljšanjem odnosa u broju muškaraca i žena u institucijama sektora bezbjednosti. U nekim slučajevima može biti i primjereno da se naglase posljedice koje prekomjerna potrošnja na vojsku ima na ostale sektore koji su od suštinske važnosti za ljudsku bezbjednost, poput zdravstva i prosvjete.

Insistiranje na integraciji rodnih pitanja u strategije za restrukturiranje bezbjednosnih snaga ili institucionalne reforme nema samo potencijal da obezbijedi ravnopravnost između muškaraca i žena u izradi i primjeni politike, već može da suštinski proširi debatu o tome šta je nacionalna bezbjednost, te da omogući da se čuju glasovi i onih osoba koje ne rade direktno u vladi i/ili Savjetu za nacionalnu bezbjednost. Izrada Bijele knjige sistema odbrane u Južnoj Africi i ostalih bezbjednosnih politika je jedan od primjera za gore navedeno, gdje su predstavnici OCD-a bili važni sagovornici kao stručnjaci za pitanja odbrane i rodna pitanja.

Vidi Priručnik o donošenju politike nacionalne bezbjednosne i rodnim pitanjima

U zavisnosti od toga u čije ime su ovlašćene da govore, OCD se nalaze u posebno povoljnoj poziciji da u debatu o nacionalnoj bezbjednosti uvrste i praktične primjere iz svakodnevnog života ljudi i time ih prenose donosiocima ključnih odluka u datoj oblasti. Mogu, takođe, i da prenesu mišljenja i stavove žena koje su isuviše često marginalizovane iz zvaničnih debata o bezbjednosnoj poltici. Na kraju, valja napomenuti da se donatorske agencije iz razvijenih zemalja su uglavnom prve u nizu kada je u pitanju spremnost da ponude i pruže savjetodavne usluge i tehničku podršku zemljama koje prolaze kroz proces RSB-a. Njihova ključna uloga i odgovornost su da u osmišljavanje svojih programa uvrste rodne aspekte nadzora civilnog društva. Međunarodne NVO mogu, takođe, da pruže pomoć u izgradnji nadzora nad sektorom bezbjednosti i da daju svoj doprinos donatorskim agencijama u vezi sa RSB-om.

Mogućnosti i sugestije za integraciju rodnih pitanja

- Zagovarajte širu debatu o tome šta je to „nacionalna bezbjednost“, posebno integrišući RN.
- Budite svjesni situacije i spremni da reagujete u slučaju da dođe do redefinisanja i politike, uključujući politiku nacionalne bezbjednosti, i javne rasprave o njoj.
- Nadgledajte i povežite se sa donatorskim agencijama kako bi podrška koju one pružaju RSB-u bila rodno odgovorna i kako bi njom naglasak bio stavljen na nadzor civilnog društva.
- Omogućite OCD i organizacijama žena i iz ostalih zemalja, koje žele da izgrade kapacitete za nadzor nad sektorom bezbjednosti, da razviju svoje kapacitete, a pružite im podršku i u ostalim oblastima.
- Iskoristite postojeće mehanizme da od sektora bezbjednosti zatražite informacije koje će doprinijeti djelotvornom nadzoru.

Odjeljak 15 RSB u Južnoj Africi – integracija rodnih pitanja u procesu prelaska iz aparthejda u demokratiju[42]

Slučaj prelaska Južne Afrike na demokratski režim pokazuje na koji je način povoljna politička sredina i umrežavanje/organizovanje žena širom političkog spektra i u okviru samih bezbjednosnih snaga, dovelo do širokog i sveobuhvatnog procesa transformacije sistema odbrane. Ključne lekcije naučene iz ovog procesa, koje su, sve do jedne, direktno uticale na kreiranje politike, obuhvataju:

1. Južna Afrika je otišla dalje od samo puke reforme i prešla na transformaciju sektora bezbjednosti tako što je konsultovala javno mnijenje o ulozi koju treba da ima sektor bezbjednosti i na način što je bezbjednost ljudi i njihov razvoj postavila u centar svog nacionalnog bezbjednosnog okvira.
2. Žene svih rasa, različitih shvatanja i sistema vrijednosti su odigrale ključnu ulogu u oblikovanju vizije o sektoru bezbjednosti i procesu u kome je bezbjednost ljudi postala prioritet države.
3. Mobilisane su žene iz kompletnog političkog spektra kako bi činile 50% predstavnica u pregovorima, što je dovelo do izbora 1994. godine na kojima su žene osvojile 28% poslaničkih mjesta u Parlamentu. One i dalje podržavaju učešće javnosti u određivanju politike i i dalje su najglasniji zagovornici bezbjednosti ljudi.
4. U okviru sistema bezbjednost se sve više i više prepoznaje da žene:
   a. U planiranje i sprovođenje programa unose perspektivu koja je od suštinske važnosti.
   b. Imaju pozitivan uticaj na pripadnike snaga bezbjednosti.
   c. Su od suštinske važnosti za izgradnju mira i bezbjednosti.
5. Transformacija sektora bezbjednosti neće biti potpuna bez promjene institucionalne kulture. Prevazilaženje rodne diskriminacije, kao što je to slučaj sa diskriminacijom na rasnoj osnovi, je ključni pokazatelj transformacije.

6 Ključne preporuke

Za donatore, međunarodne i regionalne organizacije:

1. **Podržite osnivanje sveobuhvatnih tijela za nadgledanje sektora bezbjednosti:** Kada se pruža podrška procesu RSB-a, neophodno je da se uključe organizacije civilnog društva, poput organizacija žena, u tijela koja vrše nadzor nad sektorom bezbjednosti. Treba obezbijediti da lokalno vlasništvo i mehanizmi za obezbjeđivanje učešća budu u osnovi politika i praksi koje se tiču RSB-a.

2. **Treba podržati obuku OCD o rodnim i bezbjednosnim pitanjima:** Obuka o rodnim i bezbjednosnim pitanjima je važan način za razvoj neophodne baze vještina u OCD, koja im omogućava da se djelotvornije uključe u nadzor nad sektorom bezbjednosti i da unaprijede inkluzivan karakter i legitimitet ovih aktivnosti. Treba, takođe, obezbijediti da zaposleni u donatorskim agencijama i ostale osobe koje donose odluke o bezbjednosnim pitanjima prođu obuku o rodnim pitanjima.

Za organizacije civilnog društva:

3. **Postanite stručnjak za bezbjednosna pitanja:** Potrudite se da u potpunosti razumijete lokalne, nacionalne i regionalne bezbjednosne potrebe i prioritete raznolikih grupa muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka. Unaprijedite svoje znanje o politici nacionalnog sektora bezbjednosti, njegovim strukturama i izradi programa, uključujući tu i učenje jezika kojim govore učesnici u sektoru bezbjednosti.

4. **Sarađujte sa ili se pridružite lokalnim, nacionalnim ili regionalnim tijelima koja nadgledaju sektor bezbjednosti:** OCD, uključujući organizacije žena, mogu da se zalažu za uključenje u tijela koja nadgledaju sektor bezbjednosti i mogu da pomognu da se rodna pitanja stave na njihov dnevni red.

5. **Sarađujte sa organizacijama žena:** OCD mogu da ojačaju rodno odgovoran nadzor nad sektorom bezbjednosti putem udruživanja lokalnih, nacionalnih i međunarodnih organizacija žena.

6. **Zalažite se za rodno odgovornu bezbjednosnu politiku i izradu programa:** OCD može da preuzme aktivnu ulogu – putem kampanja javnog zagovaranja ili lobiranja – u zahtijevanju politike i prakse kojima se povećava učešće žena na svim nivoima, u svim činovima i na svim pozicijama; jačanju integracije rodnih pitanja i smanjivanju rodnog nasilja.

7. **Podignite svijest javnosti o rodnim i bezbjednosnim pitanjima:** Kampanje za podizanje svijesti javnosti, uključujući tu rad sa medijima, mogu da se usredsrijede na teme poput borbe protiv rodnih stereotipa i podrške zapošljavanju žena u sektor bezbjednosti; pristupa pravdi,kao i na mehanizme za policijsko izvještavanje o prijavljivanju RN-a.

8. **Sprovedite rodnu reviziju organizacija sektora bezbjednosti ili procesa RSB-a:** OCD mogu da institucije sektora bezbjednosti smatraju odgovornima i da ih pozivaju na odgovornost za integraciju rodnih pitanja na način što će sprovoditi reviziju ili procjenu njihovog rada.

9. **Zabilježiti nasilje nad ženama, muškarcima, mladićima, djevojkama, djevojčicama i dječacima:** OCD mogu da odigraju ključnu ulogu u nadzoru nad sektorom bezbjednosti putem istraživanja rodnog nasilja i bilježenja slučajvea RN-a koji su počinili pripadnici sektora bezbjednosti, čiji se rezultati kasnije mogu upotrijebiti za podizanje svijesti javnosti i zagovaračke aktivnosti.

10. **Nadgledajte budžete za bezbjednost i odbranu:** Primjena rodne analize budžeta opredijeljenih za reformu sektora bezbjednosti i sistema odbrane, potrošnje i nabavki na nacionalnom i institucionalnom nivou može ojačati transparentnost i odgovornost.

11. **Uspostavite mreže OCD**: Zvanična saradnja sa ostalim OCD, uključujući organizacije žena, može da stvori zajedničku platformu sa koje će se razmatrati pitanja nadzora nad sektorom bezbjednosti i da ojača inicijative za podizanje svijesti javnosti i javno zagovaranje.

12. **Uspostavite i ojačajte saradnju između OCD i institucija sektora bezbjednosti:** Okupite žene i muškarce iz oružanih snaga, policije i ostalih institucija sektora bezbjednosti i OCD koji pokazuju zainteresovanost za rad na rodnim pitanjima. Napravite zajednički plan rada i strategije kako bi se obezbijedio sveukupniji pristup rodnim pitanjima. Pripadnicima sektora bezbjednosti treba omogućiti da prođu obuku o rodnim pitanjima.

13. **Integrišite rodna pitanja**: OCD mogu da unaprijede sopstvene kapacitete za rodno odgovoran nadzor i da stvore nediskriminatorsku radnu sredinu sprovođenjem interne obuke o rodnim pitanjima, usvajanjem politike o zabrani seksualnog uznemiravanja ili pravila ponašanja i preduzimanjem mjera za postizanje rodne ravnoteže među svojim zaposlenima.

7 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

International Alert – http://www.international-alert.org

Topic Guide: Civil Society and Security (*Vodič na temu: civilno društvo i bezbjednost*), Global Facilitation Network for Security Sector Reform (Globalna mreža za omogućavanje reforme sektora bezbjednosti) - http://www.ssrnetwork.net/topic_guides/civil_soci.php

UNIFEM Portal on Women, Peace and Security - http://www.womenwarpeace.org

WILPF PeaceWomen - http://www.peacewomen.org

Vodiči za praktičnu upotrebu i priručnici

Amnesty International, ***Monitoring and Reporting Human Rights Abuses in Africa: A Handbook for Community Activists (Praćenje i izvještavanje o kršenju ljudskih prava u Africi: Priručnik za aktiviste iz zajednica)***(Amnesty International. Amsterdam), 2002.
http://www.protectionline.org/IMG/pdf/spa_handbook.pdf

Amnesty International, ***Understanding Policing: A Resource for Human Rights Activists (Razumjeti rad policije: informacije za aktiviste koji se bave pitanjima ljudskih prava)*** (Amnesty International: Amsterdam), 2006.
http://www.amnesty.nl/bibliotheek_vervolg/police_and_human_rights#artikel11338

Bauer, J i Hélie, A., ***Documenting Women's Rights Violations by Non-State Actors: Activist Strategies from Muslim Communities (Bilježenje kršenja prava žena od strane vaninstitucionalnih učesnika: Strategije za aktiviste iz islamskih zajednica)*** (Rights & Democracy and Women Living under Muslim Laws: Montreal i London), 2006.
http://www.peacewomen.org/resources/Human_Rights/nonstateactors_violations.pdf

Caparini, Cole i Kinzelbach, ur., ***Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*** **(Renesans: Bratislava)**, 2008.

International Alert and Women Waging Peace, ***Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action (Inkluzivna bezbjednost, održivi mir: Set priručnika o zagovaranju i aktivnom djelovanju)*** (International Alert: London), 2004.
http://www.international-alert.org/our_work/themes/gender_5.php

Organisation for Economic Co-Operation and Development - Development Assistance Committee, ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)*** (OECD: Pariz), 2007.
https://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

UN Department of Peacekeeping Operations, ***Gender Resource Package for Peacekeeping Operations (Paket informacija o rodnim pitanjima za upotrebu u mirovnim operacijama)*** (UN DPKO: Njujork), 2004.
http://pbpu.unlb.org/pbpu/genderpack.aspx

Valasek, K. sa Nelson, K., ***Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (Omogućavanje jednakosti, ugrožavanje mira: Vodič za planiranje i određivanje politike o ženama, miru i bezbjednosti)*** (INSTRAW: Santo Domingo), 2006.
http://www.un-instraw.org/en/docs/1325/1325-Guide-ENG.pdf

Časopisi i izvještaji dostupni na internetu

Anderlini, S.N., ***'Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital contributions of South African Women' („Pregovaranje o prelasku na demokratski režim i reforma sektora bezbjednosti: najznačajniji doprinos žena iz Južne Afrike")*** (Hunt Alternatives Fund: Vašington), 2004.
http://www.huntalternatives.org/download/9_negotiating_the_transition_to_democracy_and_reforming_the_security_sector_the_vital_contributions_of_south_african_women.pdf

Ball, N., 'Civil Society, Good Governance and the Security Sector' („Civilno društvo, dobra uprava i sektor bezbjednosti"), ***Civil Society and the Security Sector, Concepts and Practices in New Democracies (Civilno društvo i sektor bezbjednosti, koncepti i praksa u novoosnovanim demokratskim režimima)***, ur. Caparini, M., Fluri, P. i Molnar, F. (DCAF: Ženeva), 2006.
http://se2.isn.ch/serviceengine/FileContent?serviceID=21&fileid=3744D03E-599F-815E-8316-872CD10E1ECF&lng=en

Caparini, M., ***Civil Society and Democratic Oversight of the Security Sector: A Preliminary Investigation (Civilno društvo i demokratski nadzor nad sektorom bezbjednosti: preliminarno istraživanje)***, Radni dokument br. 132 (DCAF: Ženeva), 2004.
http://www.dcaf.ch/civsoc/proj_governance.pdf

Caparini, M., Fluri, P. i Molnar, F. ur., ***Civil Society and the Security Sector, Concepts and Practices in New Democracies (Civilno društvo i sektor bezbjednosti, koncepti i praksa u novoosnovanim demokratskim društvima)*** (DCAF: Ženeva), 2006.

http://www.dcaf.ch/publications/e- publications/CivSoc/bm_caparini_civsoc.cfm

Nathan,L., ***Local Ownership of Security Sector Reform: A Guide for Donors (Lokalno vlasništvo nad reformom sektora bezbjednosti: vodič za donatore)***, (Crisis States Research Centre: London), 2007. http://www.crisisstates.com/download/others/SSRRef ormNathan2007.pdf

Valasek, K., 'Gender and Democratic Security Governance' („Rod i demokratsko upravljanje bezbjednošću"), ***Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector*** *(Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, ur. Caparini, Cole i Kinzelbach, (Renesans: Bratislava), 2008.

Nicolien Wassenaar, ***Incorporating gender into your NGO (Integracija rodnih pitanja u vašu NVO)***. Neworklearning.org, 2006. http://www.networklearning.org/download/gender.pdf

FUSNOTE

1 Ball, N., 'Civil Society, Good Governance and the Security Sector', *Civil Society and the Security Sector, Concepts and Practices in New Democracies* („Civilno društvo, dobra uprava i sektor bezbjednosti", *Civilno društvo i sektor bezbjednosti, koncepti i praksa u novoosnovanim demokratskim režimima),* ur. Caparini, M., Fluri, P, i Molnar F. (DCAF: Ženeva), 2006.

2 Prilagođeno iz Jones, S. i Williams, G., 'A Common Language for Managing Official Development Assistance: A Glossary of ODA Terms' („Zajednički jezik za upravljanje Zvaničnom pomoći za razvoj (ODA): Rječnik ODA termina), (Oxford Policy Management: Oksford), 2002.

3 Marina Caparini, *Civil Society and Democratic Oversight of the Security Sector: A Preliminary Investigation (Civilno društvo i demokratski nadzor nad sektorom bezbjednosti: preliminarno istraživanje),* Radni dokumnet br.132 (Ženeva: DCAF, 2004) str.7-8.

4 Caparini, Cole i,Kinzelbach, *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti),* (Renesans: Bratislava), 2008.

5 OECD, *OECD DAC Handbook on Security System Reform, Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti, pružanju podrške bezbjednosti i pravdi),* (OECD: Pariz), 2007 str.20-21. Takođe: Hänggi, H., 'Making Sense of Security Sector Governance', *Challenges of Security Sector Governance („Davanje smisla upravljanju sektorom bezbjednosti",Izazovi za upravljanje sektorom bezbjednosti)*, ur. Hänggi, H. i Winkler, T.H. (DCAF: Ženeva), 2003.

6 Nathan, L., 'Local Ownership of Security Sector Reform: A Guide for Donors' („Lokalno vlasništvo nad reformom sektora bezbjednosti: Vodič za donatore"), izvještaj naručen za potrebe Strategije reforme sektora bezbjednosti koju je izradio Fond za prevenciju konflikta Vlade Velike Britanije (Crisis States Research Centre: London), 2007.

7 Ekonomski i socijalni savjet UN-a, izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the United Nations System (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih tijela sistema Ujedinjenih nacija: Integracija rodnih perspektiva u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija),* 12. juni 1997.

8 OECD, str.224.

9 Nathan, str.6.

10 OECD; DFID, *Understanding and Supporting Security Sector Reform (Razumijevanje i podržavanje reforme sektora bezbjednosti),* (DFID, n.d.:London).

11 Za detaljnu analizu lokalnog vlasništva nad RSB-om pogledajte Nathan.

12 Farr. V., 'Voices from the Margins: A Response to "Security Sector Reform in Developing and Transitional Countries', *Security Sector Reform: Potentials and Challenges for Conflict Transformation* („Glasovi sa margina: odgovor na reformu sektora bezbjednosti u razvijenim zemljama i zemljama u tranziciji", *Reforma sektora bezbjednosti: potencijali i izazovi za transformaciju konflikta*), Berghof Handbook Dialogue Series, br. 2, ur. McCartney, C., Fischer, M. i Wils, O. (Berghof Research Centre for Contructive Conflict Management: Berlin), 2004.

13 Caparini, str.58.

14 'Fem'LINKpacific: Media Initiatives for Women', *femTALK E'News*.11/2003. http://www.peacewomen.org/news/Fiji/Nov03/femTALKenews.html.

15 Za više informacija o radu LICADHO pogledajte http://www.licadho.org/reports.php#r-112.

16 Preuzeto iz "Gender Checklist for Liberia" („Lista rodnih pitanja za Liberiju"), http://www.peacewomen.org/resources/1325/LiberiaGenderChecklist.html.

17 Za više informacija o razvoju rodno osjetljivih indikatora, pogledajte: Moser, A., 'Gender and Indicators: Overview Report' („Rodna pitanja i indikatori: pregled"), (BRIDGE/IDS: Saseks), 2007. http://www.bridge.ids.ac.uk/reports/IndicatorsORfinal.pdf.

18 Prilagođeno iz: 'Framework for the integration of women in APEC' („Okvir za integraciju žena u APEC"). http://www.gender.go.jp/

english/apec/frame_work/b.html

[19] Moser,C., 'An Introduction to Gender Audit Methodology: Its design and implementation in DFID Malawi' („Uvod metodologiju rodne analize: njenu izradu i sprovođenje u DFID u Malaviju"), (Overseas Development Institute: London), 2005.

[20] Hofbauer Balmori, H., *Gender and Budgets: Overview Report (Rodna pitanja i budžet: pregled)*, BRIDGE Cutting Edge Pack (Institute of Development Studies: Brajton), 2003, str.17-20.

[21] Preuzeto iz: 'The White Ribbon Campaign' („Kampanja Bijela traka"). http://www.whiteribbon.ca/about_us/.

[22] Prilagođeno iz: Until The Violence Stops (UTVS) (Dok nasilje ne prestane), Set priručnika za zagovaranje, 18.-19. aprila 2005., str.12-13. http://www.vdayeurope.org/newsletters/advocacydoc.pdf.

[23] 'Participation and Access of Women to the Media and their Impact on and Use as an Instrument for the Advancement and Empowerment of Women' („Učešće i pristup žena medijima i njihov uticaj, te korišćenje kao sredstva za unapređenje i jačanje položaja žena"), Onlajn diskusija (Division for the Advancement of Women: Njujork), 2002. http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/media2002/online.html.

[24] Williams, T., 'Gender for Journalists' („Rodna pitanja za novinare"), Onlajn Set priručnika za obuku. http://www.cpu.org.uk/cpu-toolkits/gender_reporting/gender_tools_senstive_language.html.

[25] Ctirano iz: Albrecht, P., 'Advocacy', *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, ur. Caparini, M., Cole i Kinzelbach, (Renesans: Bratislava), 2008.

[26] Citirano iz: Valasek, K., Odjeljak 13, 'Gender and Democratic Security Governance' („Rodna pitanja i demokratsko upravljanje bezbjednošću", u Caparini, Cole, Kinzelbach, *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for CSOs on Democratic Security Governance (Javni nadzor nad sektorom bezbjednosti: priručnik za OCD o demokratskom upravljanju bezbjednošću)*, (Renesans: Bratislava), izlazi u julu 2008.

[27] Valasek.

[28] Članovi RAMB (eng. GAPS) su: International Alert; Womankind Worldwide; UNIFEM UK; UNA-UK; Women's International League for Peace and Freedom; the International Rescue Committee; Serene Communications Limited; Widows for Peace through Democracy; Northern Ireland Women's European Platform; Shevolution, Eyecatcher Associates and Project Parity; i veliki broj nezavisnih konsultanata koji se bave ovim pitanjima.

[29] OSCE ODIHR, UN-INSTRAW i DCAF, 'How to make gender training for security personnel more effective: Top 10 conclusions of an expert-group discussion' („Kako rodnu obuku za osoblje sektora bezbjednosti učiniti djelotovornijom: 10 najvažnijih zaključaka diskusije grupe stručnjaka"). http://www.un- instraw.org/en/docs/SSR/GenderTraining_Ediscussion_Top10Recommendations_250607.pdf

[30] Prilagođeno iz 'What the Union of the Committees of Soldiers Mothers of Russia (name before 1998: the Committee of Soldiers Mothers of Russia) did for the first time in Russia' („Šta je Unija Odbora majki vojnika Rusije (naziv prije 1998. godine bio je Odbor majki vojnika Rusije) učinila po prvi put u Rusiji"). http://www.ucsmr.ru/english/ucsmr/history.htm.

[31] 'Building a New Iraq: Women's Role in Reconstruction' („Izgradnja novog Iraka: Uloga žena u obnovi"), (Woodrow Wilson Centre/ Women Waging Peace), 2003. http://www.huntalternatives.org/download/20_building_a_new_ir aq_women_s_role_in_reconstruction.pdf.

[32] Women in Peacebuilding Programme (Žene u mirovnim programima). http://www.wanep.org/programs/wipnet.html.

[33] Valasek, K., 'Gender and Democratic Security Governance' („Rodna pitanja i demokratsko upravljanje bezbjednošću"), *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for CSOs on Democratic Security Governance (Javni nadzor nad sektorom bezbjednosti: priručnik za OCD o demokratskom upravljanju bezbjednošću)*, ur. Caparini, M., Cole i Kinzelbach (Renesans: Bratislava), 2008.

[34] Barnes, K., *An assessment of Response Mechanisms to Sexual Exploitation and Abuse in Bo and Kenema (Procjena mehanizama za odgovor na seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje u Bo i Kenemi),* (UNICEF-Sijera Leone), neobjavljen izvještaj (2005).

[35] Conaway, C.P. i Sen, A., *Beyond Conflict Prevention: How Women Prevent Violence and Build Sustainable Peace (Više od sprječavanja sukoba: kako žene sprječavaju nasilje i grade održiv mir),* (Global Action to Prevent War/WILPF), 2005, str.41-42.

[36] Postoje mnogi priručnici u kojima možete naći uputstva o tome kako da započnete integraciju rodnih pitanja u nekoj organizaciji, npr. pogledajte Wassenaar, N., *Incorporating Gender into your NGO (Integracija rodnih pitanja u vašu NVO),* Neworklearning.org, 2006. http://www.networklearning.org/download/gender.pdf.

[37] Oxfam, 'Oxfam's Policy on Gender Equality' („Oksfamova politika rodne ravnopravnosti"), 2003. http://www.oxfam.org.nz/imgs/whatwedo/gender/gender_policy2003.pdf.

[38] Za više informacija, pogledajte: International Crisis Group, *Liberia: Resurrecting the Justice System (Liberija: obnavljanje pravosudnog sistema)*, Izvještaj o Africi br.107, 6. april 2006, naročito str. 13-16. http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4061.

[39] Barth, E.F., *Peace as Disappointment : The Reintegration of Female Soldiers in Post-Conflict Societies: A Comparative Study from Africa (Mir kao razočarenje: reintegracija žena vojnika u postkonfliktnim društvima: uporedna studija iz Afrike)*, (International Peace Research Institute Norway: PRIO), 2002. http://www.peacewomen.org/resources/DDR/AfricaBarth.html.

[40] Vlachova, M. i Biason, L., 'Violence Against Women as a Challenge For Security Sector Governance', *Challenges of Security Sector Governance (*„Nasilje nad ženama kao izazov za upravljanje sektorom bezbjednosti" *Izazovi upravljanja sektorom bezbjednosti),* ur. Hanggi. H. i Winkler, T.H., (DCAF: Manster), 2003, str.6.

[41] Gerasimova, M., 'The Liaison Office as a Tool for Successful NGO-Government Cooperation: An Overview of the Central and Eastern European and Baltic Countries' Experiences' („Kancelarija za vezu kao sredstvo za uspješnu saradnju između NVO i vlade: Pregled iskustava iz zemalja Centralne i Istočne Evrope i baltičkih zemalja"), *The International Journal of Not-for-profit Law*, tom. 7, Izdanje 3, (2005). http://www.icnl.org/knowledge/ijnl/vol7iss3/special_1.htm.

[42] Anderlini, S.N., *Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital contributions of South African Women (Pregovaranje o tranziciji u demokratiju i reformisanje sektora bezbjednosti: Ključni doprinos žena Južne Afrike)*, (Hunt Alternatives Fund: Vašington), 2004.

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja važna za nadzor civilnog društva?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u nadzor civilnog društva?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja koja treba da postave OCD

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Zbog čega su rodna pitanja bitna za nadzor civilnog društva?

Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti, uključujući nadzor nad RSB-om, podrazumijeva aktivno učešće organizacija civilnog društva (OCD) u definisanju bezbjednosnih politika i nadzoru nad strukturama i praksama aktera sektora bezbjednosti.[1] Cilj mu je da se interesi i perspektive zajednice i njenih najširih slojeva uvrste u pružanje unutrašnje i vanjske bezbjednosti, te da se pri tome podrže lokalno vlasništvo i održivost. OCD učestvuju u nadzoru nad sektorom bezbjednosti na mnogo različitih načina, putem pružanja savjeta o politici i tehničke stručne pomoći, nadgledanja, podizanja svijesti javnosti, kao i istraživanja i analize.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Jačanje lokalnog vlasništva

- Integrisanje rodnih pitanja i uključivanje organizacija žena može dovesti do stvaranja lokalnog vlasništva nad procesima RSB-a putem angažovanja i muškaraca i žena kojima se omogućava da izraze svoje različite potrebe, viđenja i prioritete. Na taj način, institucije u sektoru bezbjednosti postaju reprezentativnije, odgovornije i dobijaju više legitimiteta u očima stanovništva.

Sveobuhvatni nadzor putem integracije rodnih pitanja

- Nadzor nad sektorom bezbjednosti, kojim se nadgleda način na koji bezbjednosne i pravosudne politike i institucije rješavaju rodno nasilje (RN), *može povećati nivo pružanja bezbjednosti i pravde.*
- Nadzor nad sektorom bezbjednosti, kojim se institucije u sektoru bezbjednosti drže odgovornim za obezbjeđivanje nediskriminatorske radne sredine i sprječavanje seksualnog uznemiravanja i ostalih oblika RN-a, *mogu povećati produktivnost i operativnu djelotvornost.*
- Nadzor nad sektorom bezbjednosti, kojim se institucije u sektoru bezbjednosti drže odgovornima za veće angažovanje, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena i drugih nedovoljno zastupljenih grupa, *može povećati povjerenje javnosti i djelotvornost.*

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Nadgledanje primjene zakonskih odredaba[2]

U Maleziji, OCD, poput Organizacije za pomoć ženama, su nadgledale sprovođenje i efikasnost malezijskog Zakona o zabrani nasilja u porodici, kao i pružanje usluga žrtvama po osnovu datog zakona. Rezultati istraživanja su iskorišćeni u zagovaranju za poboljšanje suštine zakona i primjene datih zakonskih odredaba.

U Kambodži, organizacije žena i grupe za ljudska prava, kao što je LICADHO, sarađuju sa vladinim agencijama za nadzor na ispitivanju prijava za zlostavljanje i nadgledanju poštovanja nedavno usvojenog kambodžanskog Propisa o sprječavanju nasilja u porodici i zaštiti žrtava. Ovim propisom se policiji daju veće ovlašćenja da interveniše u slučajevima nasilja u porodici, te se njime jačaju pravni resursi koji su na raspolaganju žrtvama. Pored nadgledanja, OCD žrtvama pružaju pravnu pomoć i smještaj u sigurnim kućama.

Djelotvoran nadzor putem angažovanja organizacija žena

- Organizacije žena su često neiskorišćeno sredstvo za nadzor nad sektorom bezbjednosti. One mogu unaprijediti nadzor na sljedeći način:
  - Davanjem političkih savjeta za poboljšanje transparentnosti, odgovornosti i razumijevanja.
  - Praćenje sprovođenja međunarodnih i regionalnih sporazuma, kao i nacionalne i institucionalne politike.
  - Omogućavanje izgradnje kapaciteta o rodnim pitanjima za nadzorna tijela.
  - Utvrđivanje bezbjednosnih prijetnji i problema sa kojima se suočavaju pojedinci i zajednice.
  - Omogućavanje dijaloga između lokalnih zajednica i tijela za nadzor nad sektorom bezbjednosti.
  - Podizanje svijesti javnosti o tome kako institucije sektora bezbjednosti treba pozivati na odgovornost.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti nije samo stvar operativne djelotvornosti, već je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u nadzor civilnog društva?

Tijela za nadgledanje sektora bezbjednosti

- Neophodno je obezbijediti veće učešće organizacija žena u zvaničnim tijelima za nador nad sektorom bezbjednosti, kao što su civilni odbori za reviziju, komisije za pritužbe javnosti, ekspertski tehnički timovi i nezavisne grupe za nadgledanje (vidi Odjeljak 1).
- Rodna pitanja, kao što je sprječavanje RN-a ili povećano zapošljavanje žena, treba staviti na dnevni red tijela za nadgledanje sektora bezbjednosti.

Istraživanje i prikupljanje podataka

- Treba obezbijediti da rodna pitanja budu uvrštena u unutrašnje i vanjske procjene ili revizije institucija i politika sektora bezbjednosti.
- Treba obezbijediti da svi podaci budu razvrstani po polu. Podacima razvrstanim po polnoj pripadnosti se naglašavaju različite okolnosti u kojima žive muškarci i žene i neophodan su osnov za njihovu ravnomjernu zastupljenost u službama sektora bezbjednosti.
- Treba izvršiti rodnu reviziju politike ili institucije sektora bezbjednosti.
- Treba izvršiti rodnu analizu procesa RSB-a, a njene rezultate i preporuke putem medija podijeliti sa javnošću, te sa vladinim zvaničnicima i donatorima.
- Treba napraviti rodnu analizu državne potrošnje na sektor bezbjednosti i odbrane, ili budžeta pojedinačnih institucija u sektoru bezbjednosti, radi boljeg razumijevanja različitog uticaja koji raspodjela budžetskih sredstava ima na muškarce i žene. Rezultate ove analize iskoristite kao sredstvo za zagovaranje.
- Treba obezbijediti da žene i organizacije žena budu uključene u sve procese revizije, procjene, planiranja, sprovođenja, nadgledanje i vrednovanja koje preduzimaju OCD.

Zagovaranje i podizanje svijesti javnosti

Rodno osjetljiva istraživanja i rezultate procjena i procesa prikupljanja podataka treba iskoristiti za kreiranje kampanja za informisanje javnosti i za zagovaranje bezbjednosnih pitanja koja se tiču rodnog aspekta – kao što je podizanje svijesti o tome kako prijaviti RN policiji ili lobiranje za državno finansiranje programa za sprječavanje oružanog nasilja.

- Treba odrediti načine na koje će se ove informacije prenijeti marginalizovanoj populaciji (kao što su seosko stanovništvo, nepismene žene ili etničke zajenice) koja možda ne govori jezikom koji je dominantan u datoj sredini.
- Treba sprovesti ciljno zagovaranje na različitim nivoima – lokalnom, pokrajinskom i nacionalnom – sve do ključnih kreatora politike koji mogu da utiču na kreiranje programa u sektoru bezbjednosti.
- Treba angažovati lokalne medije za prenošenje informacija putem lokalnih novina, lokalnih radio i televizijskih stanica u zajednici, ali i preko državnih medija.
- Treba sarađivati sa medijima kako bi novinari i ostali postali osjetljivi prema rodnoj dimenziji pitanja u sektoru bezbjednosti i pravosuđa.

- Treba angažovati muškarce u kampanjama javnog zagovaranja, posebno onima koje se tiču rješavanja problema nasilja nad ženama (vidi Odjeljak 2).

Obuka o rodnoj ravnopravnosti

Organizacije žena i OCD koje su stručne za rodna pitanja mogu da pomognu u izradi i sprovođenju obuke o rodnim pitanjima za pripadnike sektora bezbjednosti (vidi Odjeljak 3) putem:

- Procjenjivanja potreba za obukom.
- Izrade materijala za obuku o rodnoj ravnopravnosti i sprovođenjem obuke.
- Izrade standardnog nastavnog plana i programa za obuku o rodnim pitanjima koji predavači mogu da prilagode i koriste.
- Lobiranja za politike kojim se sveobuhvatna obuka o rodnim pitanjima uspostavlja kao obavezna.
- Pravljenja liste predavača o rodnim pitanjima koji potiču iz civilnog društva.

Uspješne OCD koje učestvuju u procesu

OCD koje su angažovane na nadzoru sektora bezbjednosti imaju i obavezu da revidiraju interne politike i prakse tako da one promovišu rodnu ravnopravnost i da obezbijede sopstvene kapacitete za bavljenje rodnim pitanjima:

- Razvoj politika i procedura vezanih za rodna pitanja i pružanje jednakih mogućnosti kojima se rješavaju kadrovska pitanja, praksa zapošljavanja, standardi vezani za učinak na poslu, kao i problemi vezani za seksualno uznemiravanje i diskriminaciju.
- Obezbjeđivanje obuke o rodnim pitanjima za cjelokupno osoblje – uključujući obuku o rodno osjetljivom prikupljanju podataka i istraživačkoj metodologiji.
- Integraciju rodnih pitanja u nadzoru nad sektorom bezbjednosti.
- Sprovođenje interne rodne revizije za procjenu kapaciteta organizacije.

Odjeljak 2 | **Angažovanje muškaraca u borbi protiv nasilja nad ženama**

Kampanju pod nazivom „Bijela traka“ (KBT) je u Kanadi, 1991. godine, pokrenula grupa muškaraca koja se zalagala za okončanje nasilja nad ženama i težila da ostale muškarce obrazuje o ovom pitanju. Putem kampanje za podizanje svijesti javnosti, davanja javnih izjava i mreže koja se sve više širila, članovi KBT su muškarcima i mladićama u zajednicama širom svijeta pružili alternativno viđenje muškaraca kao nenasilnih bića i ponudili im pozitivan uzor.[3]

U Priručniku 9 možete naći i:

- Faze rodne revizije RSB-a
- Pitanja koja treba postaviti pri planiranju kampanje javnog zagovaranja
- Sugestije za rad sa medijima
- Teme za obuku kojom se mogu izgraditi kapaciteti ženskih NVO za nadzor
- Kako pojačati legitimitet mreža civilnog društva
- Primjere iz Istočne Evrope, Fidžija, Iraka, Rusije, Južne Afrike, Velike Britanije i Zapadne Afrike

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Za vrijeme konflikta može doći do unutrašnje podjele i slabljenja OCD, uslijed čega one možda ne budu imale dostupnost, legitimitet i kapacitet da vrše djelotvoran nadzor nad sektorom bezbjednosti. U ostalim slučajevima, u postkonfliktnom periodu, saradnja između OCD se može poboljšati jer se mnoge organizacije bave pitanjima i problemima vezanim za reformu vojske i policije, kao i postojećom nesigurnošću, što tim istim organizacijama daje priliku da rade zajedno.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Kapacitet državnih institucija je često slab, do te mjere da čak i ako postoji politička volja, nijesu dostupna

Odjeljak 3 | **Obrazovanje u oblasti seksualnog zdravlja za oružane snage u Mongoliji[4]**

NVO „Mongol Vižon“ iz Mongolije radi na pitanjima reproduktivnog zdravlja sa vojnicima i oficirima u mongolskim oružanim snagama:

Problem: *Novoregrutovani u mongolskim oružanim snagama, posebno oni iz seoske sredine, posjeduju oskudno ili nikakvo znanje o HIV/AIDS-u i SPB-u. Uslijed toga, stepen u kome se SPB javljaju među oficirima i vojnicima je relativno visok.*

Cilj: *Dobiti pomoć od Ministarstva odbrane i mongolskih oružanih snaga za podizanje svijesti među oficirima i vojnicima o HIV/AIDS-u i SPB-u.*

Ključni učesnici: *Ministarstvo odbrane i Generalštab mongolskih oružanih snaga*

Primarni učesnici: *Vojnici/oficiri i njihovi seksualni partneri.*

Pristup i komunikacija: *Poslati su dopisi Ministarstvu odbrane i Generalštabu oružanih snaga; održani su zvanični i nezvanični sastanci sa visokim zvaničnicima; napravljen je projekat u saradnji sa oficirima koji imaju visoke činove; održana je radionica na kojoj su učestvovali oficiri koji imaju visoke činove; komandiri i ljekari u vojnim jedinicama su podnijeli izvještaj o trenutnoj situaciji vezanoj za SPB među pripadnicima oružanih snaga.*

Pokazatelji uspjeha i održivosti: *Obrazovanje o seksualnom zdravlju je uključeno u zvanični nastavni plan i program za pripadnike vojske; pojačana je svijest o ovim pitanjima kod oficira sa visokim činovima; povećana je podrška koju dobijaju od Ministarstva odbrane.*

tehnička i finansijska sredstva ili nema kadrova koji bi pružili usluge u sektoru pravosuđa i bezbjednosti.

- Zakoni, strukture i mehanizmi za sprječavanje i odgovor na RN često ne postoje ili ne funkcionišu adekvatno.
- Pripadnici sektora bezbjednosti su možda kršili ljudska prava i može se desiti da sa istom praksom nastave i u mirnodopskom periodu.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Procesi RSB-a mogu otvoriti politički prostor za uključivanje informacija OCD-a pri donošenju odluka u sektoru bezbjednosti i pravosuđa, što predstavlja priliku za pokretanje rodnih pitanja.
- Dokazano je da se rodne uloge i odnosi često mijenjaju za vrijeme konflikta i poslije njega, što može otvoriti značajan prostor za pregovore o integraciji rodnih pitanja i većem zapošljavanju žena.
- Donatori su možda voljni da obezbijede podršku OCD-ima, kako bi izgradili njihove kapacitete za rodno odgovoran nadzor.

Pitanja koja treba da postave OCD

Jedan od najboljih načina za utvrđivanje polaznih tačaka za integraciju rodnih pitanja u proces RSB jeste da organizacije civilnog društva izvrše procjenu. U daljem tekstu su dati primjeri rodnih pitanja koja OCD mogu uključiti u procjenu, kontrolu i vrednovanje RSB.

- Koje su to specifične bezbjednosne i pravosudne potrebe, shvatanja i prioriteti muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka?
- Da li pripadnici sektora bezbjednosti imaju kapaciteta da odgovore na sve ove potrebe? Ako nemaju, zašto je to tako?
- Da li žene, muškarci, mladići, djevojke, dječaci i djevojčice imaju podjednak pristup uslugama u sektoru bezbjednosti i pravosuđa?
- Da li su zakonodavstvo u sektoru bezbjednosti, njegova politika i protokoli, rodno odgovorni? Da li postoji adekvatno zakonodavstvo protiv RN-a?
- Da li žene imaju potpun i ravnopravan pristup zapošljavanju u okviru institucija u sektoru bezbjednosti?
- Kakva je radna sredina u okviru institucija u sektoru bezbjednosti? Da li postoje problemi vezani za seksualno uznemiravanje i ostale prepreke profesionalnom napredovanju žena?
- Da li u tijelima za nadzor nad sektorom bezbjednosti ima žena i da li se ta tijela konsultuju sa organizacijama žena?
- Da li tijela koja vrše nadzor nad sektorom bezbjednosti prate probleme vezane za RN i pružanje jednakih mogućnosti za muškarce i žene?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

Amnesty International – ***Monitoring and Reporting Human Rights Abuses in Africa: A Handbook for Community Activists (Praćenje i izvještavanje o kršenju ljudskih prava u Africi: Priručnik za aktiviste iz zajednica)***, 2002.

Amnesty International – ***Understanding Policing: A Resource for Human Rights Activists (Razumjeti rad policije: informacije za aktiviste koji se bave pitanjima ljudskih prava)***, 2006.

UNDP i DCAF –***Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)***, 2008.

Family Violence Prevention Fund – ***Toolkit for Working with Men and Boys to Prevent Gender-Based Violence (Set priručnika za rad sa muškarcima i mladićima na sprječavanju rodnog nasilja)***, 2003.

International Alert and Women Waging Peace – ***Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action (Sveobuhvatna bezbjednost, održivi mir: set priručnika za zagovaranje i akciju)***, 2004.

OECD DAC – ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2007.

Organizacije

DCAF – www.dcaf.ch

International Alert – www.international-alert.org

UNIFEM Portal on Women, Peace and Security – www.womenwarpeace.org

UN-INSTRAW – www.un-instraw.org

WILPF Peacewomen – www.peacewomen.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na interenet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremio Rahim Kanani iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 9 čiji su autori Karen Barns i Piter Alberht iz organizacije „Internešenel Alert“.

[1] Caparini, Cole i Kinzelbach, *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)* (Renesans: Bratislava), 2008.

[2] Prilagođeno iz OECD DAC. *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)* (OECD DAC: Pariz), 2007, str. 117.

[3] Prilagođeno iz 'The White Ribbon Campaign' („Kampanja bijela traka“). http://www.whiteribbon.ca/about_us/

[4] Citirano iz Albrecht, P., 'Advocacy', *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector (Priručnik za organizacije civilnog društva o javnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti)*, ur. Caparini, Cole i Kinzelbach (Renesans: Bratislava), 2008.

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

Sabrina Šulc i Kristina Jong

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

Sabrina Šulc i Kristina Jong

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autorima
Sabrina Šulc je počela da radi u februaru 2006. godine u britanskom Udruženju privatnih zaštitarskih kompanija kao direktor zapitanja politike poslovanja. Prethodno je radila kao postdoktorant na Američkom institutu za savremene njemačke studije pri Džon Hopkins univerzitetu u Vašingtonu. Njen akademski rad se tiče transformacije sistema bezbjednosti u 21. vijeku, uključujući privatizaciju sektora bezbjednosti. Stručnjak je i za pitanja reforme sektora bezbjednosti i uspostavljanje mira u postkonfliktnom periodu. Studirala je javnu politiku i menadžment na univerzitetima u Konstanci i Potsdamu, kao i međunarodne odnose u Luvainu i Aberistvitu, gdje je 2005. godine završila doktorske studije.

Dr Kristina Jong je analitičar za strateška pitanja u kanadskom Ministarstvu odbrane. Ima iskustva u radu kao advokat za pitanja malokalibarskog naoružanja i rodna pitanja na regionalnom i nacionalnom nivou. U njena istraživačka interesovanja spadaju smanjenje oružanog nasilja, reforma sektora bezbjednosti i kreiranje programa za razvoj. Prethodno je radila za Međunarodni centar u Bonu za konverziju na rtu Afrike. Postdiplomske studije iz međunarodnih odnosa je završila na Fakultetu za napredne međunarodne studije Džon Hopkins univerziteta, a doktorsku diplomu je stekla iz oblasti međunarodne politike sa velškog Univerziteta iz Aberistvita.

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Zahvaljujemo se sljedećim osobama na komentarima na nacrt ovog priručnika, koji su za nas bili od neprocjenjive važnosti: Lesli Abdela, Alison Bejls, Marini Kaparini, Luciji Damert, ICRC-u, Elzi Onubogu, Odri Roberts, UN-INSTRAW-u i Fabrisu Varneku. Osim njih, zahvaljujemo se Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti za pomoć pri uređivanju ovog priručnika i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, AP, Jacob Silberberg, 2005.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Sabrina Schulz i Christina Zeung. „Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja”. *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta su to privatne vojne i zaštitarske kompanije (PVZK) i šta je to „privatizacija bezbjednosti“? 1

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za PVZK? 3

3.1 Unaprijediti operativnu djelotvornost - međunarodne PVZK koje sprovode RSB. 4

3.2 Unaprijediti procedure odabira osoblja i standarde zapošljavanja - PVZK kao „predmet“ RSB-a 4

3.3 Stvoriti institucionalnu kulturu kojom se sprječava nedolično ponašanje i kršenje ljudskih prava – PVZK kao „predmet“ RSB-a. 5

3.4 Poboljšati koordinaciju između agencija u mirovnim operacijama - PVZK kao učesnice u složenoj operativnoj sredine u kojoj istovremeno djeluje više agencija 6

4. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK? 6

4.1 Ugovorne obaveze i kontrola kvaliteta rada PVZK. 7

4.2 Kako lokalne PZK uključiti u RSB?. 7

4.3 Politike i pravila ponašanja kako bi se riješili slučajevi seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja. 7

4.4 Zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena 8

4.5 Mentalno i fizičko zdravlje zaposlenih 9

4.6 Bezbjednosna provjera i obuka 10

4.7 Obuka o rodnim pitanjima 10

4.8 Samoregulacija u okviru industrije i interna pravila ponašanja u kompanijama 10

5. Rješavanje rodnih pitanja u regulisanju rada PVZK na međunarodnom i nacionalnom nivou 11

5.1 Međunarodni zakon o ljudskim pravima i međunarodno humanitarno pravo. 12

5.2 Nacionalno zakonodavstvo i smjernice za krivična djela i prekršaje počinjene van teritorije matične države. 13

5.3 Neobavezujuće međunarodne smjernice. 14

5.4 Ostali relevantni međunarodni podzakonski akti i odredbe 15

6. Integracije rodnih pitanja u PVZK u specifičnim kontekstima 15

6.1 Zemlje u periodu konflikta i u postkonfliktnom periodu. 15

6.2 Zemlje u razvoju. 16

6.3 Zemlje u tranziciji 17

6.4 Razvijene zemlje 18

7. Ključne preporuke 19

8. Dodatni izvori informacija 20

AKRONIMI

BUPZK	Britansko udruženje privatnih zaštitarskih kompanija
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika nasilja i diskriminacije žena
CIA	Centralna obavještajna agencija
KBR	Kelog, Braun i Rut
KFOR	Kosovske snage
KUB	Kanadsko udruženje za bezbjednost
MHP	Međunarodno humanitarno pravo
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKS	Međunarodni krivični sud
MPRI	Korporacija profesionalnih vojski
MZLJP	Međunarodni zakon o ljudskim pravima
NATO	Sjevernoatlanski savez
NUPN	Nacionalna unija za punu nezavisnost Angole
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
OECD-DAC	Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj
OHCHR	Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava UN-a
PTSP	Posttraumatski stresni poremećaj
PVK	Privatne vojne kompanije
PVZK	Privatne vojne i zaštitarske kompanije
PZK	Privatne zaštitarske kompanije
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
SAD	Sjedinjene Američke Države
SFOR	Snage za stabilizaciju (Bosna i Hercegovina)
SOP	Standardne operativne procedure
TVPA	Zakon SAD-a o zaštiti žrtava trgovine ljudima
UMMO	Udruženje za međunarodne mirovne operacije
UN	Ujedinjene nacije
UNSCR 1325	Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti (2000.)
UPZKA	Udruženje privatnih zaštitarskih kompanija u Avganistanu
UPZKI	Udruženje privatnih zaštitarskih kompanija u Iraku
ZPVP	Zajednički pravilnik vojnog pravosuđa
ZVVN	Zakon o vojnoj vanteritorijalnoj nadležnosti

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

1 Uvod

U ovom priručniku se obrađuju rodni aspekti i izazovi koje predstavlja jedan relativno nov fenomen: privatizacija sistema bezbjednosti na svjetskom nivou. Za sada su rijetki pouzdani istraživački podaci u ovoj oblasti. Štaviše, veliki dio relevantnih informacija, poput strandardnih operativnih procedura kompanija, kao i sadržaj velikog broja ugovora, su strogo povjerljivi. Međutim, ne smijemo biti zadovoljni ovakvim stanjem stvari. Kako bi se postigao dugotrajni uspjeh reforme sektora bezbjednosti (RSB), u koji spadaju i privatne vojne kompanije (PVK) i privatne zaštitarske kompanije (PZK), neophodno je da se rodni aspekti uvrste u sve aktivnosti. U ovom priručniku će biti objašnjeno zbog čega su bitna rodna pitanja i na koji način se mogu razviti rodne inicijative i primijeniti u operacijama u koje su uključene PZK i PVK, pri čemu će naglasak u velikoj mjeri biti stavljen na međunarodne PZK i PVK.

U ciljnu publiku za ovaj priručnik spadaju:

- PZK i PVK;
- Udruženja PZK i PVK u ovoj industriji;
- Klijenti PZK i međunarodni donatori programa za RSB;
- Strane učesnice u procesu kreiranja bezbjednosne politike i u debati o privatizovanoj bezbjednosti, čak i kao dijela RSB-a (vlade, međunarodne agencije);
- Potpisnice Dobrovoljnih principa o ljudskim pravima i bezbjednosti (nafta, gas i eksploatisanje dobara).

Sekundarnu publiku čine:

- Organizacije civilnog društva koje se bave pitanjima koja se odnose na PZK i PVK.
- Akademici i istraživači koji se bave pitanjima koja se odnose na PZK i PVK.

Globalna industrija privatne bezbjednosti se naglo uvećala u proteklih pet do deset godina. Premda se dinamika njenog razvoja razlikuje u zavisnosti od države, tj. razlikuje se u razvijenim zemljama, zemljama u tranziciji, zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu i zemljama u razvoju, izgleda da za sve njih postoji jedan zajednički imenitelj: do privatizacije bezbjednosti dolazi u slučajevima kada država, kao tradicionalni pružalac bezbjednosti, nije u mogućnosti ili nije voljna da ispuni ovu ulogu. Štaviše, uzimajući u obzir isplativost, došlo je do pojačanog trenda angažovanja kompanija i ljudstva iz vanjskih izvora i do privatizacije državnih bezbjednosnih funkcija. Javno-privatna partnerstva u oblasti bezbjednosti su jedan od najčešćih primjera ovog fenomena.

Ovo se posebno odnosi na PZK, koje su se pojavile usljed sve veće potrebe za bezbjednosnim uslugama koje traže lokalne zajednice, obični građani, privatna preduzeća, međunarodne organizacije i agencije, kao i same države. Neke od ovih usluga, poput obezbjeđivanja objekata i statičkog obezbjeđenja, i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju, obično pružaju nenaoružane lokalne PZK. Ostalim uslugama se omogućava nesmetano funkcionisanje državnih oružanih snaga u oblasti vojnog angažovanja u različitim sredinama.

Uloga PZK i PVK u RSB-u, u obnovi u postkonfliktnom periodu i u ostalim povezanim aktivnostima, poput razoružavanja, demobilizacije i reintegracije bivših boraca (RDR), se sve više uvećava. Do ovoga ne dolazi isključivo usljed sve veće potražnje za privatnim obezbjeđenjem; i PZK i PVK su intenzivirale sopstvene napore da se prikažu kao profesionalni i uspješni pružaoci rješenja za RSB.

Sa dolaskom privatnika, komercijalnih učesnika u oblasti RSB-a, došlo je do novih izazova i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja. U ovom Priručniku su date propratne informacije koje će pomoći da se shvate ovi izazovi i mogućnosti, kao i praktične preporuke za njihovo rješavanje na sljedeće načine:

- Muškarci i žene kao učesnici u industriji privatne bezbjednosti.
- Muškarci i žene kao učesnici u procesu RSB-a koji predvode PZK i PVK.
- Muškarci i žene kao žrtve rodnog nasilja (RN).

PZK i PVK će biti razmatrane iz dva ugla:

- PZK/PVK kao pružaoci RSB-a
- PZK/PVK kao predmeti RSB-a

2 Šta su to privatne vojne i zaštitarske kompanije (PVZK) i šta je to „privatizacija bezbjednosti“?

Privatne zaštitarske kompanije su ovdje definisane kao „kompanije koje su specijalizovane za pružanje bezbjednosti i zaštite lica i imovine, uključujući tu humanitarnu i industrijsku imovinu“.[1] To znači da njihove usluge ne moraju da budu oružane prirode;

njihovo djelovanje je po svojoj prirodi više defanzivno, nego ofanzivno; a na usluzi su velikom broju korisnika, uključujući vlade, međunarodne agencije, nevladine organizacije (NVO) i komercijalne organizacije.

Privatne vojne kompanije su „privatne kompanije koje su specijalizovane u vojnim vještinama, uključujući borbene operacije, strateško planiranje, prikupljanje obavještajnih informacija, operativnu podršku, logistiku, obuku, nabavku i održavanje naoružanja i opreme“.[2] Ovo podrazumijeva da su njihovi klijenti najčešće vlade, mada, u većini slučajeva to bivaju, i pobunjenici, teritorijalne jedinice i ostale naoružane frakcije.

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj - Odbor za pomoć u razvoju (OECD-DAC) **privatne vojne kompanije i zaštitarske kompanije** (PVZK) definiše kao „one komercijalne kompanije koje direktno pružaju usluge vojne zaštite ili ostale bezbjednosne usluge zarad profita, bilo da ih pružaju na domaćem ili međunarodnom nivou“.[3] Ova definicija se koristi u ovom priručniku.

Sveobuhvatniji pregled aktivnosti PZK-a i PVK-a se može naći u Odjeljku 1.[4]

Premda ove definicije odražavaju empirijsku realnost dvaju različitih vsta usluga koje se pružaju u privatnom sektoru bezbjednosti, ne mogu se tek olako primijeniti na bilo koju kompaniju u bilo kom nacionalnom kontekstu. Ovo je još evidentnije na polju RSB-a koju spovode PZK i PVK. U svrhu ovog Priručnika, sveobuhvatni termin privatne vojne i zaštitarske kompanije će se, stoga, primjenjivati i na kompanije koje *sprovode* RSB i na one koje su *predmet* RSB-a, onako kako to bude primjenljivo u tekstu. Izuzetak će biti napravljen u slučaju domaćeg sektora privatnog obezbjeđenja, koje ne spada u usluge koje se pružaju državi i/ili vojsci: kompanije iz ove oblasti se nazivaju PZK.

PVZK mogu da rade striktno na domaćem tržištu ili na svjetskom nivou. Domaće PZK obično nude naoružano ili nenaoružano statično obezbjeđenje ili usluge lične zaštite, ali i tehničku opremu poput kamera za video nadzor i alarmnih sistema. Ove usluge preovladavaju u zemljama u razvoju i u zemljama u tranziciji, premda se sve brže šire i u razvijenom svijetu. U Južnoj Africi je broj ovakvih kompanija sada nadmašio broj policijskih snaga, a tržište za usluge privatnog obezbjeđenja je, u smislu procenta BDP-a, najveće na svijetu. Do juna 2004. godine, u državi je registrovano 3.553 PZK. Do marta 2007. godine, u njima je bilo zaposleno 301.584 „aktivnih službenika za obezbjeđenje“, dok je oko 116.000 uniformisanih policajaca radilo u službi policije Južne Afrike.[6]

Nasuprot ovome, međunarodne PVZK, koje imaju štabove ili kancelarije u nekoliko država, nude ono što se ponekad naziva „vrhunske usluge zaštite“ u visokorizičnim sredinama na svjetskom nivou. Zaposleni u njima često imaju vojno iskustvo ili iskustvo stečeno u policiji i značajno iskustvo u „neprijateljskom okruženju“.

PVZK mogu da budu učesnici koji omogućavaju RSB ili pružaju podršku u ovom procesu („odozgo na dolje“) ili su predmeti RSB procesa („odozdo na gore“), npr. kada se razvija način na koji se regulišu i kontrolišu njihove aktivnosti i isti primjenjuje.[7]

Izazovi privatizacije bezbjednosti

Privatizacijom bezbjednosti se pružaju velike mogućnosti, ali se javljaju i veliki rizici, posebno sa stanovišta bezbjednosti ljudi. PVZK imaju potencijal da poboljšaju bezbjednosnu situaciju ukoliko svoje usluge pružaju profesionalno i odgovorno i pogotovu ukoliko su demokratske državne institucije uključene u kontrolu i nadzor.

Međutim, privatno obezbjeđenje može da pojača postojeće društvene tenzije ukoliko bezbjednost postane roba koju samo bogati mogu sebi da priušte, čime se većem dijelu stanovništva onemogućava da uživaju povoljnosti koje ovaj sektor nudi. Štaviše, PVZK koje imaju jake veze sa državnim institucijama mogu dovesti do pogoršanja stanja i ojačati ugnjetavačku praksu i strukture sektora bezbjednosti date države.

Odjeljak 1	Usluge koje pružaju PZK i PVK[5]
Usluge koje pružaju PZK	**Usluge koje pružaju PVK**
▪ Fizička zaštita (statična/mobilna). ▪ Tjelesna zaštita (npr. tjelohranitelji). ▪ Brzo reagovanje. ▪ Tehničko obezbjeđenje. ▪ Usluge nadzora. ▪ Istražne usluge. ▪ Sveobuhvatna procjena rizika i uklanjanje rizika za privatna preduzeća. ▪ Poslovne obavještajne usluge, savjestan rad, analiza političkog rizika.	▪ Vojna obuka/konsultantske usluge za nacionalne ili strane trupe. ▪ Vojne obavještajne usluge. ▪ Nabavka naoružanja. ▪ Borbena i operativna podrška. ▪ Humanitarno razminiranje. ▪ Održavanje. ▪ Službe vojne i nevojne podrške. ▪ Sve ostale vrste usluga za koje je bila angažovana vojska.
▪ Podrška procesima postkonfliktne obnove putem pružanja zaštitnih i odbrambenih bezbjednosnih usluga agencijama koje su uključene u proces obnove. ▪ Nove oblasti poput RSB-a, RDR-a, pomoć u slučaju prirodnih katastrofa i pomoć u procesu razvoja.	

Dalji izazovi su povezani sa postizanjem odgovornosti i transparentnosti rada u industriji privatne bezbjednosti, posebno u slučajevima kada se usluge izvoze u inostranstvo. Izuzetno je teško da kompanije ili pojedince pozivate na odgovornost putem postojećih zakona i odredaba (vidjeti Poglavlje 5). Ovakva pravna sredina nosi sa sobom i rizik od podrivanja procesa dugotrajne RSB i/ili napora na postizanju razvoja, kao i osnovnih principa bezbjednosti ljudi i integracije rodnih pitanja.

Precizna dinamika privatizacije, rizici do kojih dolazi usljed nje i prednosti se, svakako, razlikuju u zavisnosti od lokalnog i regionalnog konteksta.Treba napraviti jasnu razliku između privatnih službi za obezbjeđenje u razvijenim zemljama, zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju, kao i u zemljama u postkonfliktnom periodu. Diskusija o ovim pojedinačnim slučajevima je data kasnije u tekstu, u Poglavlju 6.

Privatno obezbjeđenje i RSB

Omogućavanje RSB-a je sasvim novi fenomen u privatnoj bezbjedonosnoj industriji. PVZK pokušavaju da se probiju na tržište kojim trenutno dominiraju konsultantske kuće za razvoj, preduzeća koja se bave upravljanjem rizika, samostalni konsultanti i NVO-i. Vlade i ostali donatori su sve sklonije da ugovore koji se tiču sprovođenja RSB-a dodijele PVZK, ali će trebati vremena dok PVZK postanu punopravni učesnici RSB-a. Trenutno je osnovna aktivnost u okviru RSB-a u koju su uključene PVZK obuka inostranih trupa i policijskih snaga, npr. u Avganistanu i Iraku. Međutim, sasvim je moguće da će se njihove aktivnosti proširiti onako kako RSB bude postajala opasniji proces koji treba sprovesti u mnogim zemljama u postkonfliktnom periodu i kako se tradicionalno prisutni učesnici budu morali povlačiti iz visoko rizičnih oblasti.

PVZK dovode, angažuju stručnjake sa strane, npr. iz razvijenog svijeta, kako bi dali vjerodostojne ponude na konkursima koje raspisuju vlada ili ostale donatorske agencije za aktivnosti RSB-a. S obzirom da su u poziciji da regrutuju različito, iskusno osoblje iz različitih sredina, kao i da timove relativno brzo stacioniraju u inostranstvu, PVZK su u poziciji da ponude namjenska rješenja za probleme koji se javljaju u okviru RSB-a. Osoblje i preduzimači su često veoma dobro upoznati sa administrativnim procedurama u određenoj vladi jer stalno posredovanje između javnog i privatnog sektora podrazumijeva stalnu razmjenu stručnih znanja.[8]

Teško je ustanoviti tačan broj kompanija koje privatno sprovode RSB, kao što je teško dobiti podatke o njihovom radu. Čak i agencije donatori rijetko uspijevaju da na koherentan i pouzdan način prikupe pouzdane podatke jer se rad na RSB-u često odvija u okviru različitih budžeta (poput budžeta za bezbjednost/odbranu i razvoj). Priručnik OECD-DAC-a o RSB-u predstavlja korisno uputstvo donatorima u kome se predstavlja dobra praksa za RSB; u nju spadaju i aktivnosti u koje je uključen privatni sektor.[9]

Usljed nedostatka pouzdanih podataka, ali i usljed stvarnog ili pretpostavljenog nedostatka trensparentnosti i odgovornosti među privatnicima, komercijalnim učesnicima RSB-a, ovi navedeni učesnici još uvijek imaju problema da se u RSB pozicioniraju kao legitimni učesnici. Štaviše, trpe kritike zbog nedovoljnih standarda za svoje aktivnosti. Ipak, i dalje je u velikoj mjeri na klijentu/donatoru da odredi odgovarajuće standardne operativne procedure (SOP) i uslove ugovora. Za sada ni u jednoj zemlji ne postoje smjernice koje se tiču angažovanja učesnika sa strane za RSB, tako da je teško donatorskim agencijama da donesu promišljenu odluku u vezi sa vještinama, kvalifikacijama i kredibilitetom onih kompanija koje se prijave na konkurs za dobijanje ugovora.[10] Privatni preduzimači sada i sami traže transparentnije i odgovornije odlučivanje i proces revizije. U sredini u kojoj se njihov legitimitet na polju bezbjednosti i na njemu sličnim poljima i dalje dovodi u pitanje, u njihovom je sopstvenom interesu da zahtijevaju da se postave standardi i okviri koji se tiču odgovornosti.

Među zadacima koje u programima RSB-a izvršava privatni sektor se nalaze obuka, podrška sistemu upravljanja, dijagnostifikovanje i pregled politike. Obuka može da bude tehničke prirode (npr. vještine za korištenje nove opreme) ili konceptualna (ljudska prava, međunarodno pravo, civilno-vojni odnosi, itd.), ili pak, kombinacija oboje. Podrška sistemu upravljanja može da se odnosi na reformu policije i pravosuđa i može da obuhvati: unaprjeđivanje procesa upravljanja finansijama i kadrovima, unaprjeđivanje upravljanja sudskim predmetima, preraspodjelu budžeta za oružane snage, reformu platnog sistema i sistema određivanja platnih razreda, reviziju režima unaprjeđivanja i određivanja disciplinskih mjera, podršku civilnim organima uprave i unaprjeđenje sistema javnih nabavki. Dijagnostifikovanje i usluge pregleda politike u državnim institicijama prije svega obuhvataju stratešku, operativnu i organizacionu analizu potreba RSB-a u zemlji domaćinu.[11]

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za PVZK?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[4]

Za više informacija pogledajte Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Kako sve više raste trend privatizacije sistema bezbjednosti, a sve više se reguliše rad PVZK, integracija rodnih pitanja bi u velikoj mjeri mogla da unaprijedi operativnu djelotvornost širom sektora bezbjednosti i da pozitivno usmjeri njegov budući razvoj.

Jedan od pokazatelja koji pokazuje koliko je neka aktivnost uspješna jeste stvaranje bezbjedne sredine u kojoj je moguće ostvariti ekonomski razvoj, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, kao i razvoj organizacija civilnog društva. Ove ciljeve je moguće postići samo ako žene imaju ista prava kao i muškarci u kreiranju društvene sredine u kojoj žive.

3.1 Unaprijediti operativnu djelotvornost - međunarodne PVZK koje sprovode RSB

Međunarodne PVZK mogu da imaju velike koristi od integracije rodne perspektive u sve aspekte svojih aktivnosti:

- Muškarci i žene obično imaju različita iskustva, potrebe i drugačije doživljavaju bezbjednost i pravdu. Kako bi uvećali šanse za operativni uspjeh, zaposleni u sektoru bezbjednosti treba da razmotre uticaj koji sve njihove aktivnosti imaju na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake u zemljama domaćinima.
- Obuka o rodnim pitanjima će pomoći zaposlenima da se prilagode zajednici domaćinu i da budu odgovorniji prema kulturnom miljeu u kome će raditi. Prihvatanje prisustva osoblja za privatno obezbjeđenje od strane lokalnog stanovništva može se u velikoj mjeri uvećati ukoliko su pripadnici tog obezbjeđenja prošli obuku o rodnim pitanjima koja je prilagođena situaciji na lokalnom nivou u datoj sredini.
- Podsticanje i njegovanje određenih oblika agresivnog ponašanja čini dio institucionalne kulture u mnogim PVZK i ranije je povezivano sa kršenjem ljudskih prava. Odgovarajuća obuka o rodnim pitanjima, uz obuku iz međunarodnog humanitarnog prava (MHP) i međunarodnog zakona o ljudskim pravima (MZLJP) čiji su polaznici oni koji upravljaju PVZK, pomoći će da se spriječi kršenje ljudskih prava a samim tim i gubitak prihoda i ugleda.

Bitna strategija kojom se povećava operativna efektivnost je regrutovanje žena u PVZK. Za sada su muškarci pretjerano zastupljeni u PVZK, do čega najviše dolazi zbog toga što kompanije u velikoj mjeri zapošljavaju bivše aktivno vojno/policijsko osoblje. Sljedeće tačke, međutim, pokazuje da žene mogu da pozitivno utiču na postizanje operativne efektivnosti:

- Istraživanja pokazuju da muškarci i žene iz lokalne zajednice uglavnom smatraju da je žensko osoblje pristupačnije i da djeluje manje zastrašujuće u odnosu na muškarce. Takvo viđenje vlada i u tradicionalnim društvima. Stoga prisustvo ženskog osoblja može da unaprijedi legitimitet kompanije i njene aktivnosti u zemlji domaćinu.[13]
- Žene operativci su neophodne pri obezbjeđivanju objekata, barikada, aerodroma, itd. i kako bi vršile pretres žena. Žene tokom ovakvih pretresa mogu u potencijalno opasnim situacijama da preuzmu ulogu nekog ko će smiriti takvu opasnu situaciju.
- Kada su uključene u aktivnosti koje se tiču RSB-a, žene operativci mogu da postanu pozitivni uzori ženama iz lokalne zajednice koje imaju namjeru da se priključe, npr. policiji.[14]
- Žene operativci mogu biti u mogućnosti da na različite načine otkrivaju potencijalne bezbjednosne rizike i da time pojačaju identifikaciju specifičnih opasnosti kojima su izložene žene u društvima domaćinima.[15]
- Kada se prikupljaju obavještajne informacije o bezbjednosnim pitanjima prije planiranja neke operacije – (poput omogućavanja bezbjednog prolaza konvoju ili garantovanja bezbjednosti klijentu koji putuje u visoko rizičnoj sredini), obezbjeđenje treba da razumije načine na koje se može povezati sa ženama i muškarcima iz lokalnog stanovništva. U tradicionalnim društvima, poput Avganistana i Iraka, po ženu iz lokalnog stanovništva je opasno da bude viđena kako razgovara sa muškim pripadnicima bezbjednosnih snaga; međutim, mogla bi razgovarati sa ženom. Stoga zapošljavanje ženskog osoblja omogućava bolje korištenje izvora informacija; dobijanje informacija može biti djelotvornije, a analiza problema sa kojima se suočavaju lokalne zajednice preciznija.
- Treba imati na umu da su ograničeni kapaciteti PVZK da zaposle veliki broj žena upravo usljed nedovoljne zastupljenosti žena u vojsci i policiji, koje čine bazu iz koje PVZK zapošljavaju svoje pripadnike. Kako se policija i vojska sve više trude da zaposle što veći broj žena, ovim se stvara i veća potencijalna baza za zapošljavanje u PVZK. Osim toga, PVZK mogu da iz dobre prakse koja se primjenjuje u vojsci i policiji nauče na koji način da zaposle žene i da ih zadrže u službi.

Pogledajte priručnike o reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima kao i o reformi policije i rodnim pitanjima.

3.2 Unaprijediti procedure odabira osoblja i standarde zapošljavanja - PVZK kao „predmet“ RSB-a

- Mačo potkultura, koja je prisutna u vojsci i u policiji, nije gostoljubiva sredina za žene. Ovo se mora promijeniti ukoliko se želi da se aktivnosti PZK i PVK zasnivaju na vještinama koje žene posjeduju. Jedan istraživač je zapazio da, kako muškarci međusobno testiraju svoju muškost, neophodno je da stalno pothranjuju svoj ego, pri čemu jedan od načina na koji to postižu je tretiranje žene kao objekta, seksualnog objekta i/ili nipodaštavanje žena.[16] U slučaju kada muškarci rade sa koleginicama, ovakav oblik objektizacije i nipodaštavanja dobija

formu seksualnog uznemiravanja. Seksualno uznemiravanje podriva instituciju tako što se u njoj gubi produktivnost rada, opada moral zaposlenih, zaposleni izostaju sa posla, sve češće su promjene zaposlenih i onemogućava se integracija žena. Kada je vojska u pitanju, jedno istraživanje sprovedeno u SAD-u je pokazalo da postoji visoka korelacija između seksualnog uznemiravanja sa jedne strane i manje borbene spremnosti i lošeg upravljanja sa druge.17 Ovakav uticaj bi, takođe, trebao da ozbiljno zabrine PVZK.

- Trendovi prisutni u oblasti zastupljenosti rodnih pitanja u sektoru bezbjednosti u velikoj mjeri odražavaju stanje na tržištu rada. Naime, kako se žene uključuju u radnu snagu, posebno u domaćim PZK, tako njihova integracija biva neravnomjerna i često su određene na pozicije koje su u niskom rangu, za koje obično nije potrebna nikakva kvalifikacija i koje nijesu inventivne.[18] Mnoge žene bivaju podvrgnute nekoj vrsti „ponovnog odvajanja“, pri čemu se raspoređuju na pozicije za koje se smatra da odgovaraju rodu kojem one pripadaju.[19] Žene se, posebno, smatraju nepodobnim za sljedeće poslove i isključene su iz njih: poslove koji zahtijevaju visok nivo autoriteta, poput vodećih rukovodećih poslova; poslove za koje je neophodna fizička snaga; tehničke vještine, izlaganje fizičkom riziku ili fizički neodgovarajućoj radnoj sredini; one poslove koji zahtijevaju autoritet i društvenu kontrolu, poput rada u privatnoj policiji.
- Smanjenje rodne diskriminacije, uznemiravanja i nasilja na radnom mjestu će neosporno uvećati radnu efektivnost i smanjiti netrpeljivost u okviru kompanije i u radnoj sredini. Takođe će smanjiti postojeću mačo radnu kulturu, čime će se zapošljavanje u privatizovanoj industriji bezbjednosti učiniti primamljivijim za žene koje sa sobom poslodavcu donose različite vještine i iskustva.[20]

3.3 Stvoriti institucionalnu kulturu kojom se sprječava nedolično ponašanje i kršenje ljudskih prava – PVZK kao „predmet“ RSB-a

- Samo jedan teži slučaj nedoličnog ponašanja – posebno u slučajevima kada do njega dođe u pravno sivoj zoni-može da diskredituje kompletnu privatnu bezbjednosnu industriju i da stoga podrije povjerenje međunarodne i domaće javnosti u tekuće aktivnosti na RSB koje sprovode privatnici.
- Nasilni oblici izražavanja sopstvene muškosti dominiraju vojskom i, uprkos nedostatku pouzdanih podataka, može se zaključiti da su u jednakoj mjeri prisutni i u privatnom sektoru bezbjednosti.[21] Kršenje ljudskih prava, poput seksualnog iskorištavanja, seksualnog zlostavljanja i ostalih oblika RN-a, se mora spriječiti tako što će se riješiti problem institucionalizacije nasilnih oblika ponašanja.
- Bilo je slučajeva u kojima je privatno bezbjednosno osoblje, i muškarci i žene, bilo umiješano u RN, uključujući seksualno zlostavljanje žena, muškaraca, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka. U Abu Graib zatvoru u Iraku, muškarac maloljetnik je naveo da ga je silovao civil, prevodilac koji je radio za kompaniju Titan, koja je radila po ugovoru. U istom zatvoru je postojala još jedna optužba, ovog puta protiv civila zaposlenog u CACI korporaciji, za seksualno eksplicitnu tehniku ispitivanja. Ni jedan od ova dva slučaja nije stigao pred sud (vidi Odjeljak 8).[22] Međutim, prijavljivanje ovakvih incidenata je i dalje neznatno. Slučajevi RN-a i seksualnog zlostavljanja mogu da diskreditiju samu kompaniju, a eventualno i cijelu operaciju.
- Prostitucija/rad u industriji seksa, trgovina ženama i djecom radi navođenja na prostituciju i prisustvo redovnih oružanih snaga su istorijski povezani.[23] Usljed tendencije PVZK da svoje pripadnike uzimaju iz redovnih oružanih snaga, sasvim je moguće da se ovakva veza i praksa mogu primjeniti i na privatne preduzimače.[24] Umiješanost pripadnika Din Korpa u ilegalnu prostituciju i trgovinu ljudima u Bosni (vidi Odjeljak 2) i nepravedno otpuštanje jedne zaposlenice i jednog zaposlenika koji su odali svoje kolege umiješane u prinudnu prostituciju u Din Korpu je bacilo ljagu na kompletnu branšu.[25] U Avganistanu se navodi da su privatnici - pripadnici snaga bezbjednosti uticali na pojavu velikog broja javnih kuća i ubrzali je, kao i da su umiješani u trgovinu oružjem i ženama. Za ove pripadnike snaga bezbjednosti se, takođe, naširoko vjeruje da su prouzrokovali pogoršanje odnosa između međunarodne zajednice, tj. zapadnog svijeta i lokalnih zajednica u Avganistanu.[26] Ovim primjerima se naglašava značaj rješavanja slučajeva nedoličnog ponašanja, uključujući slučajeve seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja koje su počinili pripadnici PVZK, kao i potreba za uspostavljanjem djelotvornijih internih procedura za prijavljivanje ovakvih slučajeva.
- Ukoliko su oni koji treba da omoguće bezbjednost umiješani u seksualno napastvovanje, zlostavljanje ili iskorišćavanje pripadnica lokalnog stanovništva, time ne samo što su prekršili ljudska prava, već prouzrokuju veće bezbjednosne probleme svojim klijentima i samima sebi. Ovo predstavlja značajnu prijetnju uspjehu operacije.
- Privatne kompanije treba da preduzmu korake na rješavanju problema nedoličnog ponašanja svoga osoblja. Diskusije na nivou date industrije i obuka kako bi se ukinulo RN i nedolično seksualno ponašanje, će obuhvatiti i *de facto* prisutnu kulturu imuniteta za zločine počinjene na rodnoj osnovi. Ovim će se, takođe, ispraviti i pogrešno uvjerenje prisutno u nekim branšama da *de jure* privatni učesnici u sektoru bezbjednosti i zaposleni u njima ne mogu da pravno odgovaraju za kršenje MHP, međunarodnog krivičnog zakona ili MZLJP (vidi Odjeljak 5).

Odjeljak 2 | Ilegalna prostitucija i trgovina ljudima u Bosni

Službenici američke kompanije, društva sa ograničenom odgovornošću Din Korp Aerospejs tehnolodži UK ltd (DynCorp Aerospace Technology UK Ltd) su navodno bili umiješani u ilegalnu prostituciju i trgovinu ljudima u Bosni. Ova kompanija je uglavnom pružala usluge američkoj vojsci i Međunarodnoj policijskoj radnoj grupi Ujedinjenih nacija (UN), koja je osnovana kako bi nadgledala, savjetovala i obučavala osoblje koje sprovodi zakon u Bosni.[27] Pripadnici Din Korpa su optuženi da su posjećivali javne kuće gdje su žene držane u zarobljeništvu i da su trgovali maloljetnim seksualnim robljem.[28]

Optužbe je iznijela zaposlenica Din Korpa, Ketrin Bolkovac, koja je nakon toga otpuštena iz Din Korpa, ali je dobila parnicu za nepravedni nezakoniti prekid ugovora. Premda je Din Korp otpustio one pripadnike na koje se optužnica odnosi, ni bosanke, ni britanske, ni američke vlasti nijesu podnijele formalne prijave, niti je podignuta zvanična optužnica. Optuženi su i uniformisani pripadnici mirovne misije, ali je u izvještaju Kancelarije generalnog inspektora Ministarstva odbrane SAD-a navedeno da se na „službenike po ugovoru, dok god se smatraju članovima SFOR-a i KFOR-a, ne primjenjuju ista ograničenja kao i za aktivne pripadnike vojske SAD-a"; ovim je obuhvaćena dozvola da žive van vojnih kampova, kao i nedostatak nadzora ponašanja svojih pripadnika i njihovog nedoličnog ponašanja koji je prisutan u nekim kompanijama. Ovo za posljedicu ima da je mogućnost da dođe do nedoličnog ponašanja veća među vojnicima po ugovoru u privatnim vojnim kompanijama, nego li među uniformisanim osobljem.[29]

3.4 Poboljšati koordinaciju između agencija u mirovnim operacijama - PVZK kao učesnice u složenoj operativnoj sredini u kojoj istovremeno djeluje više agencija

- Za postizanje operativne djelotvornosti neophodno je da svi učesnici, kako bi se iskoordinisao rad agencija i organizovale intervencije, uključujući i rad privatnih agencija pod ugovorom, razumiju i da se slože sa operativnom praksom kojom će se unaprijediti bezbjednost svih članova zemlje domaćina. Ovo treba da obuhvati mjere na iskorijenjavanju RN-a, uključujući seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje.
- Svi učesnici u mirovnim operacijama treba da znaju gdje mogu da prijave slučajeve RN. Štaviše, treba da postoje mehanizmi kojima bi pripadnici lokalne zajednice mogli da prijave ovakve incidente trećoj strani (neprivrženičkoj) i da zatraže savjet.
- Šire gledano, kako bi došlo do punog ostvarenja aktivnosti na integraciji rodnih pitanja u okviru mirovnih operacija i aktivnosti na obnovi zemlje, neophodno je da se PVZK uključe u planiranje i primjenu integracije rodnih pitanja.
- Većina učesnika RSB-a bi se složila da je neophodno da se uspostavi bolja saradnja kako bi se postigao viši stepen koherentnosti i konzistentnosti i izbjeglo dupliranje aktivnosti u okviru mirovnih operacija, programa RSB-a i na vezanim poljima. Međutim, čini se da je za sada svaka od organizacija voljna da preuzme vođstvo, ali ne i da bude podređena nekoj drugoj. Ovo ima jasne implikacije na mogućnost uključivanja rodnih pitanja u RSB. Posebno se može desiti da privatne kompanije koje su uključene u proces RSB-a prihvataju naređenja samo od svoje donatorske organizacije/od svog klijenta i da time ignorišu sveobuhvatnije programe koji u okviru donatorske zajednice postoje za uključivanje rodnih pitanja u proces RSB-a. Ovim se samo još više naglašava potreba da klijenti i donatorske organizacije uzmu učešća u integraciji rodnih pitanja u rad PVZK.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK?

Integracija rodnih pitanja u privatne bezbjednosne operacije predstavlja izazov sa više stanovišta. Prije svega, većina ugovora, bilo da su oni sklopljeni sa

Odjeljak 3 | Kontrola aktivnosti RSB-a u Hrvatskoj koju sprovodi treća strana

Hrvatska je uspješan primjer kako se PVZK mogu iskoristiti za podsticanje institucionalnog razvoja i za prenošenje demokratskih normi širom sektora bezbjednosti, uključujući civilni nadzor nad vojskom, profesionalan rad i poštovanje ljudskih prava. Istovremeno, ovaj primjer pokazuje da je nadzor koji vrši treća, nezavisna, strana nad aktivnostima za sprovođenje RSB-a od suštinskog značaja kako bi se dostigao puni potencijal programa RSB-a koje predvode civilne agencije po ugovoru.

Počevši od 1994. godine, MPRI je potpisao ugovor kojim se obavezao da pomogne hrvatskoj vladi da restrukturira svoje ministarstvo odbrane.[30] Na samom početku, usluge koje je Hrvatska naručila od MPRI su se odnosile na pomoć oružanim snagama Hrvatske da se pripreme za eventualno učešće u NATO programu Partnerstva za mir (PfP). U ovom slučaju su opravdani ugovori potpisani kako bi se profesionalizovale hrvatske oružane snage, a odvijali su se u posebnom međunarodnom okviru - Programu NATO-a za pomoć u tranziciji ka demokratiji, koji za svrhu ima demokratizaciju vojske i transformaciju strukture trupa. Istraživač Debora Avant tvrdi da dovođenje privatizovane RSB u određene okvire putem ugovornih obaveza, koje postavljaju međunarodne organizacije, može da dovede do slučajeva u kojima PVZK mogu imati pozitivan uticaj na izgradnju države, tako što će uticati na privatne snage da izvrše uticaj na političke procese i nametnuti društvene norme vezane za upotrebu sile.[31]

klijentima u javnom ili privatnom sektoru, su striktno povjerljivi. Stoga su uslovi ugovora, ili i sam poslovni odnos, rijetko poznati spoljnim posmatračima. Ovo čini težim praćenje primjene i poštovanja ljudskih prava, standarda koji se odnose na rodnu pripadnost i dobre prakse u ovim oblastima.

Kao drugo, transnacionalna priroda ove industrije i nedostatak političke volje predstavljaju izazov kada treba pozvati kompanije na odgovornost za njihove aktivnosti u inostranstvu.

Na kraju, u početku može biti teško da se komercijalni privatni sektor bezbjednosti ubijedi u operativnu prednost do koje dolazi integracijom rodnih pitanja, jer se troškovi za obuku o rodnim pitanjima i ostale s tim povezane aktivnosti možda neće brzo isplatiti u smislu postizanja komercijalnih, profitabilnih ciljeva. Stoga je neophodno da se naglase dugoročne prednosti, a klijenti treba da iskoriste prednost koju imaju kako bi nametnuli standarde i najbolje prakse.

Inicijative za integrisanje rodnih pitanja u operacije koje sprovode PVZK, sa posebnim naglaskom na aktivnosti vezane za RSB, treba stoga da obuhvate kombinovan pristup u koji spadaju:

- Uvrštavanje rodnih pitanja u ugovorne obaveze i proces kontrole kvaliteta.
- Donošenje posebnih unutrašnjih odredaba i politike o sprječavanju seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja.
- Integracija rodnih pitanja u kompletnoj industriji, u procesu zapošljavanja, popunjavanju jedinica, obuci i bezbjednosnoj provjeri, kako bi se unaprijedili profesionalan odnos prema radu i djelotvornost tog rada.
- Uključivanje rodnih pitanja u samoregulativu u okviru industrije koja se stalno razvija.

O nacionalnim i međunarodnim odredbama rada PVZK, a u vezi sa zabranom kršenja ljudskih prava, uključujući i prava žena, više je rečeno u Poglavlju 5.

4.1 Ugovorne obaveze i kontrola kvaliteta rada PVZK

Ugovori su neposredno sredstvo kojim se standardi i obavezujuće smjernice uvode u rad PVZK. Stoga klijenti imaju odlučujuću ulogu u oblikovanju ponašanja PVZK, posebno ukoliko se ispunjavanje ugovornih obaveza prati redovnim revizijama i ostalim procedurama za kontrolu kvaliteta.

Stoga je od suštinskog značaja da vlade i ostali klijenti PVZK uvedu standarde dobre prakse koji se odnose na zastupljenost rodnih pitanja u njihovim ugovorima sa PVZK. Na primjer, treba da postoje jasni mehanizmi za određivanje odgovornosti; garancije da će biti krivično gonjeni svi koji prekrše ljudska prava; uvjerenja da je osoblje prošlo obuku o rodnim pitanjima i da su pripadnici PVZK dovoljno obučeni i da su prošli bezbjednosnu provjeru.

Kada PVZK sprovode procese RSB-a u datim zemljama domaćinima, donatori posebno moraju da se potrude da se te kompanije pridržavaju standarda prihvatljivih u tim zemljama, u koje spada i integracija rodnih pitanja. Ovo se može postići uspostavljanjem sistema akreditacije za sve one koji sprovode RSB, bez obzira da li su u pitanju kompanije ili pojedinci, a koji može da sprovodi vlada, nezavisna agencija ili međunarodni organ.

Procesi kontrole kvaliteta, revizije i pregleda treba da idu u korak sa aktivnostima koje se sprovode na RSB. Ovim se postižu zadovoljavajući rezultati aktivnosti i pomaže se da se unaprijede buduće aktivnosti putem prikupljanja podataka i naučenim lekcijama.

4.2 Kako lokalne PZK uključiti u RSB?

Još jedna od mjera koju treba da preduzmu donatori jeste da se lokalne PZK eksplicitno uključe u proces RSB-a. U zemljama u razvoju, zemljama u tranziciji i u zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu, PZK često predstavljaju glavni izvor nesigurnosti i nasilja, uključujući i RN. U glavne razloge za ovo spadaju tijesne veze kompanija sa uticajnim političkim pokretima; potpuni kolaps reda i zakona i oslanjanje bivših boraca na zaposlenje u privatnom sektoru bezbjednosti kako bi sebi obezbijedili izvor prihoda nakon završetka rata.[32] Istovremeno, u svim procesima RSB-a treba uzeti u obzir potencijal PZK da poboljšaju bezbjednosnu situaciju u državi, posebno po ranjive pripadnike društva. Po riječima Abrahamsena i Vilijamsa: „u državama u kojima privatne kompanije sprovode ključne funkcije na očuvanju bezbjednosti, fokusiranje isključivo na državne bezbjednosne snage može da u značajnoj mjeri smanji djelotvornost reforme, a u najgorem slučaju i da ima neplanirane, negativne posljedice“.[33] Stoga se rodna pitanja mogu uvrstiti u aktivnosti privatnog sektora bezbjednosti jedne države uvijek kada su PZK predmet šireg procesa RSB.

4.3 Politike i pravila ponašanja kako bi se riješili slučajevi seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja

Kao što je navedeno u Poglavlju 3.2, PVZK će imati koristi od reforme i pregleda prakse zapošljavanja i popunjavanja jedinica, kako bi omogućile postojanje nediskriminatorske i inkluzivne radne kulture. Kompanije treba da posvete posebnu pažnju rješavanju slučajeva seksualnog uznemiravanja i/ili zlostavljanja, grubog i uvredljivog ponašanja, poput neumjesnih seksualnih šala i komentara na račun zaposlenih ili treće strane i seksističkog ponašanja u koje spada snishodljivost i drugačiji tretman zaposlenih usljed njihovog pola ili pretpostavljenih rodnih uloga. Ovo se, takođe, odnosi na događaje čiji je sponzor data kompanija i na politiku koja se tiče odmora i relaksacije, a koji mogu da dovedu do stvaranja diskriminatorske ili nasilne radne sredine i kulture.[35]

Odjeljak 4	Politika o zabrani seksualnog uznemiravanja treba da uključuje:[37]

Izjavu da se organizacija zalaže za prava svih zaposlenih da budu zaštićeni od seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu. Uznemiravanje po osnovu rodne pripadnosti, pola, rasne pripadnosti, seksualnog opredjeljenja, starosti, invaliditeta ili neke druge „različitosti" je neprihvatljivo.

Izjavu da će počinioci biti pozvani na odgovornost za djela seksualnog uznemiravanja i da će protiv njih biti preduzete odgovarajuće disciplinske mjere.

Izjavu da su nadzornici i menadžeri zaduženi za održavanje radne sredine u kojoj nema uznemiravanja i da će se smatrati odgovornim za sprječavanje uznemiravanja i njegovo prijavljivanje.

Izjavu da će se čin odmazde protiv onih pripadnika koji prijave seksualno uznemiravanje smatrati dodatnim neprimjernim ponašanjem, te da će stoga biti na odgovarajući način istraženo i disciplinski sankcionisano.

Objašnjenje zakona kojim se zabranjuje seksualno uznemiravanje.

Definiciju i primjere ponašanja koje predstavlja uznemiravanje koje je lako razumjeti.

Formalne procedure kojima se rješavaju prijave za uznemiravanje.

Proces kojim se podržava rana intervencija i rješavaju žalbe za postojanje neprijateljske sredine, poput programa ombudsmana.

Potvrda da će se sve žalbe smatrati povjerljivim, onoliko dugo i u onom stepenu u kome je to moguće.

Opis onih disciplinskih mjera koje se mogu izreći za kršenje ove politike.

Proces podnošenja prijava, uz naglasak da se prijave mogu podnijeti na različitim mjestima, kao npr.:

- Bilo kom šefu odjeljenja,
- Bilo kom komandujućem oficiru,
- Određenom koordinatoru za pitanja različitosti,
- Državnom odjeljenju za rad koje je nadležno za sprovođenje zakona o zabrani diskriminacije.

Vremenski rokovi za sprovođenje istrage i rješavanje prijava za seksualno uznemiravanje.

Izjava da će lica koja podnose prijavu biti obaviještena o svojim pravima, vremenskim ograničenjima koja se odnose na podnošenje civilnih prijava i mogućnostima upućivanja na administrativne organe.

Imena i brojeve telefona osoba koje treba kontaktirati ukoliko zaposleni ima bilo kakvih pitanja u vezi sa ovom politikom.

PVZK treba stoga da imaju jasne politike i pravila ponašanja koji obuhvataju funkcionalnu proceduru žalbi na prijave za seksualno uznemiravanje, maltretiranje i RN. Nedavna četiri navoda slučaja silovanja i seksualnog uznemiravanja u Iraku, koja su počinili muškaci pripadnici PZK nad ženama koje su radile pod ugovorom u civilnim snagama, su uputila na nedostatak jasnih internih pravila ponašanja.[36] U politici treba da izričito bude zabranjeno seksualno ponašanje koje po svojoj prirodni dovodi do zlostavljanja ili iskorištavanja i koje bi moglo da dovede do trgovine ljudima. Zaposlenicima PVZK i pripadnicima lokalnih zajednica u kojima djeluju PVZK treba omogućiti da podnose prijave. Poslodavci zaposlenima treba jasno da stave do znanja da ne postoji politika nekažnjivosti u datoj kompaniji i da će se oštro obračunavati sa svima koji prekrše poslovnu politiku kompanije, te da će prekršioci snositi pravne posljedice.

Odjeljak 4 je spisak zadataka koji je sastavio Nacionalni centar za žene i policijske aktivnosti SAD-a u vezi sa vrstom informacija koje treba da budu uvrštene u politiku o zabrani seksualnog uznemiravanja, a koju PVZK mogu prilagoditi kako bi napravile odgovarajuću internu poslovnu politiku o zabrani seksualnog uznemiravanja, maltretiranja i RN-a.

Kada se odredi takva politika, mogu se preduzeti sljedeći koraci na promovisanju njene djelotvorne primjene u okviru PVZK:

- Jačanje značaja politike koje će sprovesti vođa PVZK, npr. tako što će svim pripadnicima PVZK staviti do znanja da će se prema prekršiocima ove politike primjenjivati princip „nulte tolerancije".
- Uspostavljanje mehanizama za nadgledanje i prijavljivanje kršenja date politike (uključujući i proces anonimnog prijavljivanja).
- Široka distribucija i predstavljanje politike (putem postavljanja natpisa) na svim radnim mjestima u okviru PVZK.
- Obuhvatanje ove politike svim uslovima ugovora za pojedince (npr. tako što će potpisati pravila ponašanja).
- Obuka za sve zaposlene ili isključivo o datoj politici ili obuka u koju bi, između ostalog, bila uvrštena i ova politika.[38]

4.4 Zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena

Pogledajte Priručnike o reformi policije i rodnim pitanjima i reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima

Odjeljak 5 Zapošljavanje žena u Nacionalnu jedinicu za sprječavanje i presretanje lanaca kriminala i krijumčarenja u Avganistanu[46]

Od 2004. godine, Blekvoter SAD koji radi pod ugovorom za Upravu SAD-a za borbu protiv narkotika, koja je dio Ministarstva pravde SAD-a, obučava, prati rad i podržava Nacionalnu jedinicu za sprječavanje (NJS) koja radi u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Avganistana, a koja se bavi istragom vezanom za trgovinu narkoticima širom države. Do sada je NJS zaplijenila 50% svih narkotika u Avganistanu. Blekvoter je zapošljavao službenike u NJS od avgusta 2004. do avgusta 2005. godine. Od tada, zapošljavanje i bezbjednosnu provjeru sprovodi MUP.

NJS čine 174 muškarca i žene iz Avganistana. Od 2005, preko 6% onih koji su završili program obuke koju je sproveo Blekvoter su bile žene. Prije nego što je održana prva obuka 2004. godine, razgovori sa potencijalnim regrutima su pokazali da su žene zainteresovane za karijeru u okviru NJS.

Dvije žene koje su prošle prvu obuku koju je organizovao Blekvoter još uvijek rade za NJS. Jedna žena je drugi kurs završila sa najvećim ocjenama, čime je pokazala da su žene jednako sposobne da se bave ovim poslom kao i muškarci.

Svaki od kurseva koji organizuje Blekvoter traje po šest nedjelja i na njemu se, između ostalog, pokrivaju obuka u rukovanju vatrenim oružjem, prva pomoć, pregovaračke tehnike, pretresi, navigacija, patroliranje i prikupljanje obavještajnih informacija. Žene izvode apsolutno identične vježbe i imaju ista zaduženja kao i muškarci, i sve to rade u uniformi, nepokrivene glave. S obzirom da je u ovom programu za sprovođenje zakona plata najveća u odnosu na sve ostale programe sprovođenja zakona MUP-a, muškarci i žene dobijaju jednake dnevnice.

Program obuke se sada prenosi na vlasti u Avganistanu. Blekvoter će uskoro otpočeti program obuke budućih instruktora pri čemu će oni biti regrutovani iz NJS, što opet znači da će takva karijera biti otvorena i za muškarce i za žene.

U Poglavlju 3.1 se govorilo o operativnoj prednosti uključivanja većeg broja žena u rad PVZK, posebno kao kompanija koje sprovode RSB. Kompanije treba da znaju na koji način i gdje da zaposle i muškarce i žene kao osoblje i operativce.[39]

PVZK mogu da se povedu velikim iskustvom policije i vojske, kao i ostalih djelova privatnog sektora pri promovisanju zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja žena.

Strategija PVZK za zapošljavanje i zadržavanje na poslužena treba da sadrži:

- Procjenu trenutnog statusa, npr.:
  - Koliko žena radi za PVZK i u kom svojstvu?
  - Kolike su plate žena u odnosu na plate muškaraca na istom nivou?
  - Da li trenutno zaposlene žene (u fokus grupama ili na intervjuima kada napuštaju službu) pokazuju bilo kakvu zabrinutost vezano za svoj posao ili radnu sredinu?
  - Kakav je stav zaposlenih muškaraca prema svojim koleginicama?
- Procjenu postojećih prepreka za zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena, npr.:
  - Da li se zapošljavanje u najvećoj mjeri sprovodi putem „stare škole“? Na koji način je moguće regrutovati ženu koja je bivša pripadnica policije ili vojske?
  - Da li se u opisu posla i procjeni učinka nalazi opis svih neophodnih vještina - kao npr. u poslovima za sprovođenje RSB-a - poput vještina fasilitacije i komunikacije i sposobnosti za rad sa ljudima koji dolaze iz različitih kulturnih sredina?
- Pregledi politika i procedura, npr.:
  - Kakva je politika i praksa kompanije u vezi sa sprječavanjem seksualnog uznemiravanja i nedoličnog seksualnog ponašanja?
  - Da li zdravstveno osiguranje koje pruža kompanija podjednako pokriva zdravstvene potrebe svih zaposlenih (uključujući posebne zdravstvene potrebe žena)?
  - Da li oprema, uniforme i boravišne zgrade odgovaraju po svojoj strukturi, u slučajevima u kojima je to relevantno, i muškarcima i ženama?
- Analize problema, izazova i daljih koraka.
- Plan aktivnosti, sa definisanim ciljevima, vremenskim rokovima, nadležnostima i mehanizmima za nadgledanje i praćenje.

4.5 Mentalno i fizičko zdravlje zaposlenih

Jedna od manjih istraživačkih oblasti jeste zdravstveni i socijalni uticaj na pripadnike PVZK, do kojeg dolazi usljed njihovog rada u visokorizičnim sredinama u kojima postoji visok nivo stresa i sukoba, poput Avganistana i Iraka. Najnovija istraživanja i dokazi pokazuju da vojnici pod ugovorom pate od određene vrste mentalnih problema do kojih dolazi usljed učešća u borbi, a koji imaju uticaja na vojnike povratnike.[40] Posljedice efekata posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), na primjer, najčešće snose supružnici i bliski srodnici onih koji pate od ovog poremećaja; s toga će članovi porodice indirektno biti pod uticajem onoga što se dešava na terenu.

Nažalost, mnogi zaposleni po ugovoru ne dobijaju dovoljno obavještenja o mogućnostima da obole od PTSP-a, niti o njegovom sprječavanju i liječenju, niti postoji velika mogućnost da će dobiti adekvatnu medicinsku njegu. U SAD-u postoji veliki broj slučajeva gdje su zaposlenima u PVZK, koji ne potpadaju pod Ministarstvo za pitanja veterana rata SAD-a, osiguravajuće kuće svojom politikom uskratile medicinski tretman.[41] Procjenjuje se da je u Vojsci SAD-a oko 17% pripadnika u borbenim jedinicama vojske u Iraku pokazalo simptome PTSP-a godinu dana nakon što su stacionirani u misiji, ali ove brojke

dosežu nivo od 30 do 35% ukoliko se u njih uvrste i bračni problemi, zloupotreba alkohola i ostali problemi prilagođavanja na novu sredinu. Istraživanje koje je sproveo Din Korp nad svojim instruktorima za policiju u Iraku je pokazalo da je 24% zaposlenih imalo simptome PTSP-a.[42]

Posljedice ovih zdravstvenih problema ne pogađaju samo pojedince već i njihove porodice i utiču na njihove ostale društvene odnose, ponekad na drastičan način. Nasilje u porodici je u velikoj mjeri nasilje muškaraca nad ženama i djecom. Kompanije moraju biti svjesne ovih problema koji se javljaju nakon stacioniranja trupa i treba da svojim zaposlenima omoguće sredstva za život nakon što se oni vrate kući. Uključivanje pitanja PTSP-a u obuku prije slanja trupa u inostranstvo i davanje izvještaja o stanju pripadnika trupa nakon njihovog stacioniranja treba da postane minimalan kriterijum.

4.6 Bezbjednosna provjera i obuka

Kako je došlo do naglog povećanja industrije privatizovane bezbjednosti, bezbjednosna provjera zaposlenih je postala problematično pitanje.[43] U najmanju ruku, PVZK u procesu zapošljavanja treba da primijene detaljnu provjeru ranije radne istorije, kojom se provjerava da li je neko osuđivan za krivična djela, za kršenje ljudskih prava i za RN.

Veću pažnju treba, takođe, posvetiti obuci. S obzirom da zaposleni i zaposleni po ugovoru obično imaju ranijeg radnog iskustva iz vojske ili iz agencija za sprovođenje zakona, i zbog toga što većina dobro poznatih kompanija primjenjuju proceduru bezbjednosne provjere i odabira zaposlenih, često se pretpostavlja da dodatna obuka ili uopšte nije neophodna ili je samo neophodna kako bi se obnovilo postojeće znanje. Klijenti u ugovorne obaveze treba da uvrste zahtjeve da zaposleni moraju da prođu dodatnu obuku posebno o MHP i MZLJP i o rodnim pitanjima. Ovim će se smanjiti tendencija prisutna u PVZK da stacioniraju u misije novozaposlene koji nijesu prošli adekvatnu obuku.

4.7 Obuka o rodnim pitanjima

Za svakog ko je uključen u RSB i sa njom povezanim oblastima, je važno pitanje obuke za identifikaciju i rješavanja rodnih pitanja.[44] Ne postoje opšti standardi ili dobra praksa za obuku koja se najčešće koristi, uključujući tu i obuku o rodnim pitanjima za one koji se bave privatnom bezbjednošću. PVZK treba da obuku o rodnim pitanjima uvrste u obuku za svo postojeće osoblje. U idealnom slučaju, ovo bi trebalo da budu stalni programi i da u njih budu uključene organizacije civilnog društva, poput organizacija žena. Obuka o rodnim pitanjima se, takođe, može uvrstiti u nešto širi kurs o međunarodnom pravu i njemu odgovarajućim pitanjima, koji bi trajao od 1 do 3 dana.

Ono što je, međutim, najvažnije jeste da se obuka o rodnim pitanjima mora uvijek zasnivati na dokazima koji su karakteristični za određenu sredinu, kako bi bila djelotvorna.

Pogledajte Priručnik o obuci zaposlenih u sektoru bezbjednosti o rodnim pitanjima.

Teme za obuku o rodnim pitanjima za one koji upravljaju PVZK mogu uključivati: [45]

- Šta znači rod?
- Definicije osnovnog rada PVZK i razumijevanje različitog uticaja svih aktivnosti na žene i muškarce.
- Zbog čega se uključivanjem rodnih pitanja mogu povećati šanse za operativni uspjeh i postizanje operativne djelotvornosti?
- Pregled vašeg rada iz rodne perspektive – na koji način treba da rodnu perspektivu uključite u svoj bezbjednosno-operativni rad.
- Rješavanje rodnih pitanja u okviru RSB-a (npr. rad sa lokalnim organizacijama žena, regrutovanje žena u bezbjednosne snage).
- Kako raditi sa ženama i muškarcima u vašoj zemlji domaćinu i na koji način ih treba zaštiti?
- Šta je RN? Na koji način se može riješiti?
- Pravila ponašanja u kompaniji i politika nulte tolerancije prema seksualnom uznemiravanju, neprimjernom seksualnom ponašanju i uvredljivom seksualnom ponašanju.

4.8 Samoregulacija u okviru industrije i unutrašnja pravila ponašanja u kompanijama

Integracija rodnih pitanja treba takođe da čini dio samoregulatornog okvira koji reguliše sve veći dio ove industrije. Određivanje i nadgledanje standarda u oblasti rodnih pitanja se može sprovesti uz ostala pitanja (poput ljudskih prava) u sveobuhvatnom procesu određivanja standarda. Kako bi se standardi primijenili i kako bi samoregulacija funkcionisala, svakako je poželjno da vlada bude uključena i da ovim pitanjima da određeni mandat. Saradnja između države i bezbjednosne industrije na ovim regulatornim pitanjima bi npr. pomogla da se izbjegne problem da se kompanije povlače u ilegalu ukoliko odredbe postanu previše skupe za primjenu ili ukoliko ih previše ograničavaju. Na primjer, ponude za konkurentne međunarodne tendere treba dostaviti u skladu sa strogim pravilima i rasporedom; ukoliko je kompaniji neophodno da dozvolu za učešće na tenderu potpiše vlada u kojoj je kompanija registrovana, ta kompanija može da dođe u iskušenje da pređe da radi u inostranstvu ili u sredini koja je u manjem stepenu uređena. Istovremeno, odredbe i politika koje se tiču integracija rodnih pitanja moraju da budu podvrgnute procesu kontrole i revizije, pri čemu bi svakako bilo od koristi ukoliko bi se u ovaj proces uključila vlada.

Standardi, posebno ukoliko postanu obavezni, uvijek

Odjeljak 6 Samoregulacija u Velikoj Britanija

Prvi koraci ka samoregulaciji industrije su preduzeti početkom 2006. godine, kada je osnovano Britansko udruženje privatnih zaštitarskih kompanija (BUPZK). Britanska industrija za privatno obezbjeđenje je disproporcionalno porasla u periodu od 2003. do 2005. godine, nasuprot tzv. „iračkom mjehuru", ali je imala problema sa pitanjima legitimiteta i ugleda. Usljed potpunog nedostatka regulatornih sredstava u Velikoj Britaniji i u nedostatku bilo kakve aktivnosti vlade u ovoj oblasti, pokrenuto je ovo udruženje kako bi regulisalo rad i kontrolisalo ovu industriju čije je sjedište bilo u UK-u. Sudeći po vrijednosti ugovora, BUPZK čini oko 95% britanske industrije, te bi stoga bilo koji napori na određivanju standarda, ukoliko bi bili pravilno primijenjeni, imali značajnog uticaja na tržište.

Strogi kriterijumi članstva, uključujući detaljan proces bezbjednosne provjere; uvođenje obaveznih kurseva za obuku o MHP i MZLJP; pravljanje sveobuhvatnog pravilnika ponašanja su od BUPZK napravili djelotvorno sredstvo koje može da postavlja standarde u ovoj grani industrije. Stoga britanska Vlada treba da BUPZK da mandat za samoregulaciju.

Ipak, samoregulativa je uspješna samo ukoliko je Vlada u nekom stepenu uključena. Razvoj istražnih kapaciteta i potencijalno imenovanje ombudsmana u nekom vladinom resoru bi bila dva ključna sredstva za postizanje samoregulativecije, pri čemu bi ona postala vjerodostojna i djelotvorna.

S obzirom da se operacije u kojima učestvuju jedinice za privatno obezbjeđenje uglavnom dešavaju u inostranstvu, gdje je teško sprovoditi reviziju, i gdje se ona neredovno sprovodi, kompanije moraju prepoznaju činjenicu da se stvarna prednost u poslovanju može postići jedino primjenom standarda, u koja spadaju i standardi vezani za rodna pitanja. Obuka o rodnim pitanjima bi posebno omogućila bolje razumijevanje koristi koja se može izvući iz integracije rodnih pitanja u aktivnosti kompanije.

Samoregulacijom se stvara jedinstvena mogućnost da se rodna pitanja uvrste u privatnu industriju za bezbjednost, jer je proces određivanja standarda inkluzivne prirode i odvija se „odozdo na gore". Štaviše, samoregulatorno tijelo poznaje članove udruženja i ukoliko je neophodno sa njima može da raspravlja na bilateralnoj osnovi o prednostima i problemima do kojih dolazi usljed integracije rodnih pitanja.

imaju dvije strane. Njima se, prije svega, unaprjeđuju učinak, transparentnost rada i odgovornost PVZK, a s druge strane, oni „kauboje" izbacuju iz industrije. Međutim, ovi pozitivni efekti se mogu postići samo ukoliko se mehanizmima za sprovođenje zakona omogući da kompanije moraju da se pridržavaju standarda.

Pravila ponašanja u kompaniji ili na nivou industrije mogu da budu jedno od najefektivnijih sredstava za promovisanje odgovornosti, integracije rodnih pitanja i poštovanja ljudskih prava, tako što će se njime podržavati primjena organizacionih i profesionalnih normi. Kanadsko udruženje za bezbjednost (KUB) je npr. u svoj etički kodeks uvrstilo detaljni mehanizam po kojem žalbe istražuje etički komitet, pri čemu potencijalne sankcije obuhvataju protjerivanje iz KUB-e.[47] Pravilnik ponašanja Udruženja za međunarodne mirovne operacije (UMMO)[48] i povelja i pravila ponašanja Britanskog udruženja privatnih zaštitarskih kompanija (BUPZK)[49] su dokumenta u koja mogu da se uvrste rodna pitanja, u klauzulama o praksi zapošljavanja, poštovanju ljudskih prava i zabrani seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Trenutno nepostojanje rodnih pitanja u ovim pravilnicima ponašanja pokazuje koliko je važno da se stvori svijest o rodnim pitanjima u onim organima koji predstavljaju ovu industriju.

Međutim, uprkos podsticajima da, zbog sopstvenog ugleda, postignu nivo samoregulacije, ne pridržavaju se sve PVZK unutrašnjih i spoljašnjih pravila ponašanja ili onih koja su odredila udruženja. 2006. godine UMMO je sprovelo istraživanje nad svojih 30 članica. 21% kompanija koje su učestvovale u istraživanju su priznale da nijesu slijedile i primjenjivale interni pravilnik ponašanja. 14% ispitanica nije primjenjivalo ni jedan spoljašnji pravilnik ponašanja.[50] Štaviše, samoregulacija, po definiciji, ne može da dovede do regulisanja rada kompanija koje su izabrale da ostanu van regulatornog režima koji postoji na nivou industrije. Samim tim samoregulaacija nije „srebrni metak" i najdjelotvornija je u kontekstu međusobnog povezivanja i u regulatornim šemama uzajamnog jačanja na nivou industrije, na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Istovremeno, zagovaranje pojma samoregulacije je postao osnovni stav Vlade Velike Britanije, koji se tiče regulisanja rada najvećeg broja industrija (vidi Odjeljak 6).

5 Rješavanje rodnih pitanja u regulisanju rada PVZK na međunarodnom i nacionalnom nivou

Za sada samo dvije države imaju poseban regulatorni režim za svoju nacionalnu i privatnu bezbjednosnu industriju koja djeluje u inostranstvu: Južna Afrika i SAD. Međutim, oba režima imaju velikih mana, kao što pokazuju stalne debate u obje ove države.[51]

Razvoj regulatornih režima za PVZK, i na nacionalnom i na međunarodnom nivou, treba da se odvija u skladu sa postojećim međunarodnim pravnim okvirom. Veliki broj međunarodnih odredaba i zakona:

- Određuju integraciju rodnih pitanja u svim aspektima očuvanja mira i razrješavanja situacije

u postkonfliktnom periodu.
- Određuju mogućnost da države budu pozivane na odgovornost za prekršaje koje je počinilo osoblje PVZK.
- Određuju direktnu odgovornost pripadnika PVZK za kršenje MHP i MZLJP, međunarodnog krivičnog zakona i nacionalnih zakona o krivičnim djelima i prekršajima počinjenim van teritorije matične države.

Premda u ovom poglavlju nijesu date sveobuhvatne preporuke za regulisanje rada PVZK na međunarodnom i nacionalnom nivou, u njemu su predstavljeni odgovarajući postojeći standardi koji se posebno tiču rodnih pitanja.

5.1 Međunarodni zakon o ljudskim pravima i međunarodno humanitarno pravo

Međunarodno pravo ne reguliše eksplicitno aktivnosti PVZK i pojedinačnih kompanija po ugovoru. Određene norme u međunarodnom pravu se odnose samo na plaćenike, što je u velikoj mjeri zastarjeo termin kojim se ne može u potpunosti opisati moderni fenomen PVZK.[52] Međunarodnim i regionalnim odredbama i podzakonskim aktima koji se odnose na prava žena ili djece, ili odredbama koje se tiču opštih ljudskih prava, ne uzimaju se posebno u obzir pitanja privatne bezbjednosne industrije.[53]

Rezolucijom 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a (UNSCR 1325) o ženama, miru i bezbjednosti, fokus se stavlja na integraciju rodnih pitanja u razrješenju sukoba, uspostavljanju mira i postkonfliktnoj obnovi, ali se izričito ne raspravlja o pitanju privatnog bezbjednosnog sektora, niti o tome na koji bi način rodna pitanja mogla da se u njega uvrste.[54] Ovom Rezolucijom se, međutim, traži da se rodna perspektiva uvrsti u mirovne operacije u skladu sa Vindhek Deklaracijom i Akcionim planom Namibije, uključujući RDR i programe za reformu policije i pravosuđa; pretpostavlja se da bi ovim bile obuhvaćene i privatne kompanije pod ugovorom koje se nalaze u mirovnim misijama UN-a.[55] Štaviše, UNSCR 1325 kaže da svo osoblje u mirovnim misijama treba da prođe posebnu obuku o zaštiti, specijalnim bezbjednosnim potrebama i ljudskim pravima žena i djece u konfliktnim situacijama. Rezolucija takođe podsjeća „sve zaraćene strane da moraju da u potpunosti poštuju međunarodno pravo koje se odnosi na prava i zaštitu žena, djevojaka i djevojčica civila“.

Pogledajte Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i odredbama

Odgovornost države za kršenje ljudskih prava od strane PVZK

U svakom slučaju, države su obavezne da ljude štite od kršenja ljudskih prava. Standardi MHP su ovdje direktno primjenljivi jer države mogu, a u stvari su i obavezne, da ih primjenjuju i da s toga pozivaju kompanije na odgovornost kada se ove ponašaju na onaj način koji je poguban po ljudska prava. Dobar primjer je **Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja i diskriminacije žena** (CEDAW) koju je ratifikovalo 185 država.[56] Članom 2. se npr. države obavezuju da preuzmu određeni broj mjera kojima se utiče na privatni sektor poput:

- „Usvajanja odgovarajućih zakonodavnih i ostalih mjera, uključujući i primjenu sankcija tamo gdje je to moguće, zabrana svih oblika diskriminacije žena“ (Član 2b).
- „Uspostavljanja pravne zaštite prava žena na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima i omogućavanje djelotvorne zaštite žena od bilo kog čina diskriminacije putem rada ovlašćenih nacionalnih sudova i ostalih javnih institucija“ (Član 2c).
- „Preduzimanja svih odgovarajućih mjera na ukidanju diskriminacije žena počinjene od strane bilo koje osobe, organizacije ili preduzeća“ (Član 2e).

Štaviše, shvatanje odgovornosti države za kršenje ljudskih prava je značajno prošireno proteklih godina, pri čemu u njega nijesu samo uvrštena kršenja ljudskih prava koje je počinila država ili njeni organi, već i pozitivne obaveze na sprječavanju zloupotreba od strane privatnih učesnika. Po međunarodnom pravu, države imaju opštu obavezu da „učine sve što je u njihovoj moći“ da spriječe, istraže i kazne kršenje međunarodnog prava i da isplate pravednu nadoknadu. Ukoliko ne učine sve što mogu na sprječavanju ili ne reaguju na kršenje ljudskih prava koje je počinio neki „privatnik“ (poput PVZK), države mogu biti pozvane na odgovornost.

Određenim brojem međunarodnih pravnih odredaba se posebno naglašava ova obaveza savjesnog djelovanja u vezi sa nasiljem počinjenim nad ženama. U **Deklaraciji o eliminaciji nasilja nad ženama**, koju je Generalna Skupština UN-a usvojila 1994.godine[57], u Članu 4. se kaže da:

> „...države treba da svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja sprovedu politiku eliminacije nasilja nad ženama i, kako bi to postigle treba da: ...(c) na savjestan način učine sve što je na njima da spriječe, istraže i, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, kazne činove nasilja nad ženama, bez obzira da li je ona počinjeno od strane države ili privatnih pojedinaca“.

Na regionalnom nivou, Članom 7 (b) **Interamеričke Konvencije o sprječavanju, kažnjavanju i iskorijenjivanju nasilja nad ženama** (1994) (Konvencija iz Belem Dopare) se na sličan način od država zahtijeva da „učine sve što je u njihovoj moći da spriječe, istraže i, primijene sankcije za nasilje počinjeno nad ženama“; Članom 125 **Pekinške deklaracije i Platforme za akciju** iz 1995. godine, se još jednom potvrđuje odgovornost država da učine sve što je u njihovoj moći da spriječe, istraže činove nasilja nad ženama počinjene od strane učesnika koji nijesu sa državnog nivoa.[58]

Ovim su države u obavezi da spriječe, istraže i kazne krivična djela koja se tiču rodnog nasilja i

diskriminacije.[59] Ukoliko država ne učini sve što je u njenoj moći da spriječi, istraži i kazni zlostavljanje koje su počinili privatnici (uključujući djela RN-a koje je su počinili pripadnici PVZK), ona se može smatrati odgovornom po MZLJP.

Direktna ogovornost zaposlenih u PVZK

Zaposleni u PVZK se mogu smatrati direktno odgovornim kao pojedinci po MHP, ukoliko se ono odnosi na datu operaciju, tj.ukoliko se operacija sprovodi u zoni oružanog sukoba. Po MHP, osoblje PVZK ima status civila (sem ukoliko nijesu dio oružanih snaga države). Ovo osoblje može da bude pozvano na pojedinačnu krivičnu odgovornost za bilo koji ratni zločin koji počini. Svako krivično gonjenje bi obično zahtijevalo da država preduzme određene aktivnosti jer države primjenjuju i MHP i MZLJP u većini oblasti u kojima su nadležne. U ovoj oblasti trenutno u velikoj mjeri nedostaje državne aktivnosti. Ne treba gubiti iz vida ni potencijal Međunarodnog krivičnog suda (MKS) da sudi pripadnicima privatnih vojnih kompanija za počinjene ratne zločine. Rimski statut MKS prepoznaje i po njemu se krivično goni za seksualne zločine i za RN kao za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti.[60]

Jedan od razloga izostanka aktivnosti države mogu da budu i praktične poteškoće koje se tiču sprovođenja krivične istrage u visoko rizičnim ili neprijateljskim sredinama. Drugi razlog može da bude politička korist. Vlade mogu da PVZK iskoriste kao pogodno političko sredstvo u konfliktu ili u misiji u postkofliktnom periodu, kako bi njima omogućile alibi, pogotovo ukoliko misija propadne ili kako bi zataškale smrt pojedinaca u opasnim operacijama – smrt nekog ko je pod ugovorom u oku javnosti djeluje kao manje bitna od smrti vojnika. Ovo pokazuje da ne mora da bude uvijek u interesu vlade da nametne strogu regulativu i nadzor nad radom PVZK jer se regulativom može, naravno, povećati odgovornost same vlade za aktivnosti koje PVZK izvode u njeno ime.

5.2 Nacionalno zakonodavstvo i smjernice za krivična djela i prekršaje počinjene van teritorije matične države

Čak i ako bi u međunarodnom okviru o ljudskim pravima privatne kompanije mogle da se smatraju pravno odgovornima, ove obaveze bi najvjerovatnije morale da budu sprovedene kroz zakonodavstvo i pravni sistem svake države pojedinačno.[61]

U ovom trenutku samo mali broj država, prije svega Južna Afrika, Švajcarska i SAD su preduzele zakonodavne mjere da regulišu rad PVZK koje su registrovane na njihovoj teritoriji ili da zabrane svojim državljanima da rade kao plaćenici, u naporima da spriječe kršenje međunarodnog prava i ljudskih prava.[62] Pošto su Vlada SAD-a i PVZK iz SAD-a među najuticajnijim učesnicima na aktivnostima na sprovođenju RSB-a širom svijeta, vrijedi detaljnije prikazati regulatornu sredinu u SAD-u.

Na one kompanije koje potpišu ugovore sa Vladom SAD-a, odnose se zakoni poput Zakona o vojnoj vanteritorijalnoj nadležnosti vojske SAD-a (ZVVN)[63] i Zajednički pravilnik vojne pravde (ZPVP)[64]. U oba zakona su obrađena teška krivična djela poput silovanja ili ubistva. Premda se u teoriji oba ova zakona mogu odmah koristiti, došlo je do velikih debata u vezi sa tim da li su neki od aspekata ZPVP zasnovani na ustavu i da li je održiva primjena ZVVN. Što se tiče ZPVP, još uvijek je nejasno na koji će način amandman zakona, koji će taj zakon učiniti primjenjljivim na agencije koje pod ugovorom rade za vojsku u mirovnim operacijama, kao i za vrijeme rata, moći da se primijeni na kompanije koje nijesu iz SAD i one pojedince koji nijesu državljani SAD-a, kao i na one kompanije koje rade pod ugovorom za druge klijente - koji pri tome nijesu Vlada SAD-a. Slični izazovi se odnose i na ZVVN, premda se zakon ne može primijeniti na one agencije koje rade pod ugovorom za druga ministarstva izuzev za Ministarstvo odbrane, poput onih kompanija koje su pod ugovorom i rade za Ministarstvo unutrašnjih poslova.[65] Dodatan problem za sprovođenje u djelo ZVVN jeste

Odjeljak 7 | Sjedinjene Američke Države protiv Dejvida A. Pasaroa[67]

Jedan od primjera u kojima je nacionalni zakon primijenjen na uspješan način je bio slučaj Dejvida A. Pasaroa, nezavisnog preduzimača koji je u Avganistanu radio u ime CIA. U junu 2003. godine, bio je uključen u paravojne aktivnosti na obuci, kojima se pružala podrška Vojsci SAD-a u Asadabad bazi u provinciji Kunar, u sjevernoistočnom Avganistanu.

Abdul Vali, lokalni poljoprivrednik iz Avganistana je bio jedan od ljudi u grupi koja je osumnjičena da je počinila napade na bazu. 18. juna 2003. godine, Vali se dobrovoljno predao američkim snagama u Asadabad bazi, nakon što mu je garantovana bezbjednost.

Pasaro je zlostavljao Valija tokom istrage, pri čemu su to posmatrali najmanje trojica padobranaca iz 82. vazdušne divizije američke vojske. Svjedoci su rekli da se Pasaro sa velikim entuzijazmom dobrovoljno javio da ispita Valija, i da je bio bijesan kada Vali nije bio u mogućnosti da odgovara na pitanja, zbog čega je očigledno došlo jer Vali nije imao apsolutno nikakve veze sa raketnim napadima. Po navodima tužilaca, Pasaro je tukao i zlostavljao Valija po rukama, zglobovima, koljenima i abdomenu koristeći metalnu lampu, pesnicam i nogama dok je Vali bio lancima privezan za pod i za zid ćelije. Pasaro je, takođe, najmanje jednom udario Valija u prepone i u iznemoglo tijelo. 21. juna 2003. godine Vali je proglašen mrtvim.

17. juna 2004. godine Pasaro je postao prvi civil koji je optužen za zlostavljanje zatvorenika u Avganistanu i Iraku i prvi Amerikanac koji je optužen u okviru Američkog patriotskog zakona, kojim je nadležnost tužilaca iz SAD-a proširena na inostranstvo.

Pasaro je proglašen krivim za jedno teško i tri lakša krivična djela napada, a Savezni sud Sjeverne Karoline ga je osudio na osam godina i četiri mjeseca zatvora u februaru 2007. godine.

Odjeljak 8 Parnica protiv Kelog, Braun i Ruta za silovanje i seksualno uznemiravanje

Tužioci, zaposleni u Kelog, Braun i Rutu (KBR), tvrde da su se susreli sa seksualno nabijenom i alkoholisanom atmosferom u periodu od 2004. do 2005. godine, kada se od žena stalno očekivao i zahtijevao seks, uprkos tome što su one svojim nadređenim prijavljivale seksualno uznemiravanje. U jednom parničnom slučaju za silovanje se navodi da „do ovog napada nikad ne bi došlo da nije bilo „tipično muškog ponašanja“ koje je dovelo do atmosfere kakvu su stvorili optuženi, a potom nijesu upozorili žene o ovakvoj atmosferi koju su muškarci tolerisali, ako ne i podsticali, i o kojoj su unaprijed bili veoma dobro obaviješteni“.[71] Premda KBR tvrdi da je ovaj slučaj silovanja u potpunosti istražen, Komisija SAD-a za jednake mogućnosti zapošljavanja je došla do zaključka da nije bila dovoljna interna istraga kompanije i da njome nijesu dati adekvatni pravni ljekovi.[72]

komplikovana i skupa procedura krivičnog gonjenja za djela počinjena van matične teritorije: treba ispitati svjedoke i treba prikupiti dokaze hiljadama kilometara daleko od SAD. Premda se navodi da je oko 20 civilnih kompanija (koje rade za vojsku ili za CIA) umiješano u slučajeve zlostavljanja pritvorenika u američkim zatvorima u Avganistanu, Gvantanamo Beju i Iraku, za sada je samo jedna kompanija, pod ugovorom za CIA, krivično gonjena od strane Ministarstva pravde SAD-a, za počinjena krivična djela torture u Avganistanu (vidi Odjeljak 7).[66]

Dalje, regulisanje rada PVZK i njihovih zaposlenih može da se odnosi na specifično ilegalno ponašanje. Na primjer, američki Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (TVPA) sudovima SAD-a daje nadležnost nad zaposlenima u Vladi i onima koji su za nju pod ugovorom, a koji su optuženi za krivična djela trgovine ljudima počinjenim u inostranstvu. Sprovođenje TVPA treba unaprijediti putem redovnih revizija vezanih za ponašanje kompanija koje rade pod ugovorom i podugovarača u skladu sa ovim zakonom, a ostale države treba podstaći da usvoje slične zakonodavne mehanizme i mehanizme kontrole.

Kada su u pitanju nacionalno zakonodavstvo i smjernice kojima se reguliše proces privatizacije sektora bezbjednosti, postoji nekoliko praktičnih problema koji se pojavljuju. Na primjer, obaveza svake države je da zaštiti pojedince od potencijalno štetnih aktivnosti kompanija i privatnih učesnika na sopstvenoj teritoriji i na teritorijama koje su pod njenom kontrolom (npr. tokom okupacije). Međutim, u okviru MZLJP, ne postoji slična obaveza da se uspostavi vanteritorijalna pravna nadležnost za zaštitu potencijalnih žrtava koje su pod stalnom kontrolom treće države, ukoliko ova krivična djela ne potpadaju pod univerzalnu nadležnost, kao što su npr. kršenja Ženevskih konvencija ili ostala teška kršenja ljudskih prava, poput genocida i aparthejda. Ukoliko kompanija radi van države u kojoj je registrovana, država u kojoj je ta kompanija registrovana ima jedino obavezu da „usvoji zakonodavne odredbe i regulative kojima se sprečava zloupotreba ljudskih prava od strane kompanije koja je registrovana pod njenom pravnom nadležnošću, u onoj mjeri u kojoj je to moguće“.[68]

U mnogim državama u kojima rade PVZK ne postoji politička volja, niti te države imaju kapaciteta da zaštite pojedince na svojoj teritoriji od aktivnosti PVZK. Ovo je posebno slučaj u propalim državama ili u državama koje se raspadaju, u kojima pravni sistem više ne funkcioniše. Ovo je navelo jednog pravnog savjetnika Međunarodnog komiteta crvenog krsta (MKCK) da primijeti da: „nedostatak odgovornosti u onim državama u kojima kompanije sprovode svoje aktivnosti, posebno u konfliktnim situacijama, kombinovan sa nedostatkom sprovođenja pravnih radnji u državi u kojoj je kompanija registrovana, usljed proceduralnih prepreka ili nedostatka zakonskih regulativa, može da dovede do ozbiljnih nedostataka u zaštiti“.[69]

Krivično gonjenje i potraga za prekršiocima ljudskih prava u trećoj državi su teško izvodljivi, a mali broj država priznaje krivičnu odgovornost kompanija.[70] Međutim, u velikom broju nacionalnih pravnih sistema, poput onih u Velikoj Britaniji i SAD-u, postoji mogućnost da se primijene parnične procedure za nadoknadu štete koju je neko pretrpio u drugoj državi. Ovu mogućnost treba još uvijek detaljno istražiti, ali kompanije očekuju parnice u okviru zakona za nadoknadu štete usljed prekršaja počinjenog na stranoj teritoriji ili od strane trećeg lica (SAD) i indirektne pravne odgovornosti po engleskom zakonu. Indirektna pravna odgovornost je pravna odgovornost poslodavca za civilnu štetu/prekršaj koju je zaposleni nanio nekom tokom trajanja svog zaposlenja.

Parnični postupci se trenutno vode u četiri slučaja pred civilnim sudovima u SAD-u za navodno seksualno uznemiravanje i silovanje koje su u Iraku počinili zaposleni u kompaniji Kelog, Braun i Rut (vidi Odjeljak 8). Ovim se pokazuje da nije dovoljno sprovesti samo unutrašnju internu istragu i da kompanije treba da bilo koji slučaj u kom je došlo do seksualnog uznemiravanja i silovanja prenesu na relevantne nadležne organe, i da to bude uvršteno u važeću politiku kompanije.

5.3 Neobavezujuće međunarodne smjernice

Jedan od primjera neobavezujućih međunarodnih smjernica je i Pravilnik dobrovoljnih principa o bezbjednosti i ljudskim pravima koji su 2000. godine usvojile vlade, korporacije uključene u otkrivanje i eksploataciju nafte, NVO-i i posmatrači.[73] Dobrovoljnim principima su date jasne smjernice za međusobno djelovanje kompanija, kao i privatnih kompanija koje pružaju bezbjednost; rodna pitanja se mogu uvrstiti u primjenu dobrovoljnih principa na nivou kompanije. Nedavni primjer je Pravilnik ponašanja privatnih kompanija za obezbjeđenje iz Sarajeva, čiji su nacrt dali predstavnici ove industrije iz Jugoistočne Evrope i Velike Britanije, kao i određeni broj predstavnika sektora NVO-a i međunarodnih organizacija.[74]

Ovim međunarodnim smjernicama se pokriva veliki broj

oblasti u koje bi se mogla integrisati rodna pitanja, poput prakse zapošljavanja, obuke i poštovanja ljudskih prava. Međutim, kao što je to slučaj sa pravilima ponašanja unutar pojedinačnih kompanija i u okviru kompletne privatne bezbjednosne industrije, ova pravna sredstva se primjenjuju na čisto dobrovoljnoj osnovi i za sada ih primjenjuje samo neznatan dio stotina PVZK koje rade na svjetskom nivou. Ova pravila su, takođe, i najmanji zajednički sadržalac oko kojeg bi mogli da se dogovore različiti učesnici.

Inicijativu koja više obećava je pokrenula švajcarska Vlada u saradnji sa MKCK, kojom se države podstiču da promovišu i obezbijede poštovanje MHP i MZLJP od strane PVZK koje djeluju u konfliktnim situacijama. Razmatra se mogućnost pravljenja Pravilnika ponašanja za međunarodne PVZK, a postoji velika mogućnost da u njega budu uvrštena rodna pitanja.

5.4 Ostali relevantni međunarodni podzakonski akti i odredbe

Postoje ostali međunarodni neobavezujući standardi koji bi se posebno mogli odnositi na PVZK koje primjenjuju silu.[75] U njih spadaju Pravilnik ponašanja UN-a za zaposlene u službama za sprovođenje zakona; Osnovni principi UN-a o upotrebi sile i vatrenog oružja za službenike agencija za sprovođenje zakona; Minimalna standardna pravila za tretman zatvorenika; Osnovni principi za tretman zatvorenika i Osnovni skup principa za zaštitu svih osoba koje se nalaze u bilo kojoj vrsti pritvora ili zatvora. Premda su ovi međunarodni podzakonski akti i odredbe donešeni kako bi se odnosili na države i njihove organe, klijenti i zemlje koje angažuju kompanije pod ugovorom mogu u ugovorima da kao standard uvedu odredbe koje će se ticati ovih podzakonskih akata.

6 Integracija rodnih pitanja u PVZK u specifičnim kontekstima

6.1 Zemlje u periodu konflikta i u postkonfliktnom periodu

U zemljama koje se nalaze u konfliktu i u postkonfliktnom periodu obično nema dovoljno službi koje omogućavaju javnu bezbjednost, tako da tu prazninu često popunjavaju PVZK. Dinamika kojom se ovo dešava u zemljama u postkonfliktnom periodu je od posebnog značaja usljed iznenadnog procvata privatnog sektora bezbjednosti širom svijeta, u velikoj mjeri u zemljama u postkonfliktnom periodu, a posebno u Avganistanu i Iraku. Problemi, izazovi i mogućnosti za korištenje usluga privatnih kompanija za pružanje bezbjednosti u ovim dvijema zemljama su u velikoj mjeri slični i specifični. S toga je malo vjerovatno da će do njih ponovo doći u narednom periodu, u nekoj drugoj državi. Međutim, pošto će prisustvo PZK u velikoj mjeri i dalje biti neophodno i u Avganistanu i u Iraku u najmanje narednih pet do deset godina, neophodno je da se ovi slučajevi detaljnije sagledaju.

Teško da se može doći do pouzdanih podataka o broju PVZK, lokalnih i međunarodnih, u Avganistanu i Iraku. Procjene u ovoj industriji pokazuju da u Iraku radi oko dvadeset do dvadeset pet hiljada privatnih kompanija za obezbjeđenje. Nije baš uvijek jasno da li ove brojke obuhvataju i lokalne iračke snage ili ne, ali sudeći po navodima udruženja privatnih zaštitarskih kompanija u Iraku (UPZKI) samo oko polovina njih je iz stranih država, od kojih je oko pet hiljada iz zapadnih zemalja, a mnogo veći broj su iz trećih zemalja. S obzirom da nema centralno prikupljenih podataka, nije poznato koliko stranih preduzimača pruža usluge podrške, poput kuvanja i čišćenja, inostranim snagama i PVZK u državi danas. Po procjenama o broju privatnih preduzimača u oblasti bezbjednosti u Avganistanu, taj broj se kreće od 18.500 do 28.000.[76]. Čini se da ove brojke obuhvataju i lokalne snage, ali, da još jednom napomenemo, o tome nema pouzdanih podataka.

Avganistan i Irak su naglasili globalizovanu prirodu privatne bezbjednosne industrije i sve veće nejednakosti u njoj. PVK i PZK koje djeluju u ovim dvijema državama su zaposlile hiljade ljudi, uglavnom siromašnih i nezaposlenih muškaraca iz zemalja u razvoju, pri čemu su im dnevnice veoma često samo jedna desetina plate koju preduzimači sa zapada dobijaju za obavljanje sličnih zadataka.[77].Radnici koje regrutuju brokeri na tržištu rada na Srednjem Istoku dolaze iz osiromašenih zemalja poput Bangladeša, Nepala i Filipina. Oni za PZK obavljaju fizičke poslove poput kuvanja, serviranja hrane i čišćenja toaleta.[78] Ostali preduzimači, bivši borci iz zemalja poput Fidžija i Ugande i oni koji dolaze iz raznih krajeva Južne Amerike, uglavnom na sebe preuzimaju opasnu fizičku zaštitu i obaveze vojne podrške.[79] Američke kompanije uglavnom vole da kao čuvare zapošljavaju ljude iz ovih zemalja, jer oni znaju da rukuju američkim oružjem i poznaju američke bezbjednosne procedure, pošto su ih tokom služenja vojnog roka obučavali američki instruktori.

Napori koji se ulažu na obnovu u postkonfliktnom periodu u Avganistanu i Iraku su u velikoj mjeri doveli do stvaranja takozvanog „mjehura“, tj. neočekivanog povećanja poslovnih mogućnosti za PVZK u industriji privatnog obezbjeđenja u proteklih nekoliko godina, čime su otvorene nove mogućnosti za razvoj sveukupnog tržišta. Usljed sve očekivanijih napora na obnovi u postkonfliktnom periodu, međunarodne PVZK su počele da razvijaju značajne kapacitete u relativno novim oblastima poput RSB-a, RDR-a, pomoći u razvoju i pomoći u slučaju prirodnih katastrofa. Kako ovaj mjehur bude „pucao“, što je svakako neminovno, da se pretpostaviti da će ove oblasti postati potencijalno sve veće oblasti u kojima će privatni bezbjednosni sektor moći da se specijalizuje. Stoga je ovo pravo vrijeme da se naprave smislene smjernice o uključivanju rodnih pitanja u rad PVZK koje su uključene u ove aktivnosti. Ove smjernice (i opšte prirode i one koje se odnose na pojedinačne države) treba razviti u tijesnoj saradnji sa PVZK i njihovim

industrijskim udruženjima poput UMMO, BUPZK, UPZKI i Udruženjem privatnih zaštitarskih kompanija u Avganistanu (UPZKA), kao i sa predstavnicima vlada i donatorskih organizacija. Samo će se uključivanjem svih zainteresovanih strana moći garantovati uspješna primjena, nadgledanje i sprovođenje ovih smjernica i standarda.

Civili, posebno žene, djeca i starije osobe su posebno ranjive grupe tokom konflikata i nakon njih. I u postkonfliktnom periodu stopa počinjenog RN-a je obično velika.[80] Zbog toga je od suštinskog značaja da zaposleni u PVZK koje djeluju u onim sredinama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu budu obaviješteni o, i da prođu specijalnu obuku vezanu za zaštitu, specijalne bezbjednosne potrebe i ljudska prava žena, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama. Zaposlenima ili preduzimačima treba takođe dati jasne instrukcije o pravilima ponašanja i politici nulte tolerancije, vezano za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje ranjivih članova društva zemlje domaćina i ostalih zaposlenih u PVZK. Ovakva vrsta obuke prije stacioniranja snaga već postoji u većini nacionalnih oružanih snaga koje su angažovane u intervencijama na međunarodnom nivou, usljed integracije rodnih pitanja u operacijama očuvanja i uspostavljanja mira pod vođstvom UN-a.[81]

Postkonfliktne situacije takođe pružaju specifične mogućnosti za društvene promjene, pri čemu se mogu redefinisati rodna diskriminacija i rodne uloge. Preduzimači, posebno oni koji su uključeni u aktivnosti na RSB-u, u koje spadaju obuka za policiju i vojsku, treba da posvete posebnu pažnju rodnim pitanjima i ljudskim pravima. U ova pitanja mogu da spadaju RN, način postupanja sa ranjivim članovima društva i podrška za kreiranje većih mogućnosti za zapošljavanje žena u sektoru bezbjednosti. U Liberiji je, npr. usvojena kvota od 20% za uključivanje žena u policiju i oružane snage,[82] što znači da je neophodno da PVZK koje sarađuju sa policijom i vojskom Liberije posjeduju odgovarajuće vještine kako bi radile sa novim ženskim regrutima. Tamo gdje PVZK pružaju značajne usluge na primjeni aktivnosti u okviru RSB, ove PVZK treba da budu uključene u planiranje integracije rodnih pitanja od samog njenog početka.

U zemljama u postkonfliktnom periodu je, takođe, od suštinskog značaja da se lokalni privatni sektor bezbjednosti uključi u sve procese RSB, kako bi se spriječilo pojavljivanje neodgovornog i paralelenog sektora koji bi bio konkurencija reformisanom državnom sektoru bezbjednosti. Ovakve paralelne strukture bi u značajnoj mjeri povećale rizik od pojave kršenja ljudskih prava, RN-a i ostalih krivičnih djela. Stoga, međunarodna zajednica, donatori i oni koji omogućavaju reformu sektora bezbjednosti treba da naprave, u idealnom slučaju bi to bilo za pojedinačne slučajeve, jasnu politiku o uključivanju rodnih pitanja u svoje aktivnosti na RSB, koje imaju uticaja na lokalne PZK. Potom je neophodno da se prikupe dobra praksa i iskustvo iz naučenih lekcija i da se oni stave na raspolaganje za upotrebu u ostalim operacijama na sprovođenju RSB-a. Da budemo precizniji, u mnogim zemljama u postkonfliktnom periodu demobilisani bivši pripadnici vojske i bezbjednosnih službi se često zapošljavaju u policiji i privatnoj bezbjednosnoj industriji (vidi Poglavlje 6.2). Žene bivši borci i one osobe koje su ranije podržavale naoružane grupe treba da u potpunosti budu uključene u proces RDR, koji obuhvata i njihovo moguće uključivanje u privatnu bezbjednosnu industriju, što bi predstavljalo dio njihove reintegracije i bilo način za njihovo zaposlenje u civilnom sektoru.

Izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja u zemljama u postkonfliktnom periodu:

- PVZK mogu da budu značajni učesnici u bilo kom procesu obnove u postkonfliktnom periodu i u naporima za sprovođenje RSB-a. Oni se gotovo uvijek smatraju ambasadorima zapadnih zemalja, onako kako ih vide zemlje domaćini. S obzirom da PVZK odgovaraju na potrebe i zahtjeve klijenata, postoje realne mogućnosti u današnje vrijeme da se naprave standardi i odredbe kojima bi PVZK postale legitimni partneri u sveukupnim aktivnostima. Klijenti i donatori mogu, i trebalo bi da insistiraju na integraciji rodnih pitanja u ugovore koje potpisuju sa PVZK.
- U sredinama u postkonfliktnom periodu nije uvijek sve jasno sa pravnog stanovišta, ali ovo ne znači da izvođači rade u sredini u kojoj postoji nekažnjivost za određene postupke. Neprimjerno seksualno ponašanje, umiješanost u ilegalnu prostituciju ili RN se ne smiju tolerisati, niti kada su u pitanju lokalne zajednice domaćini, niti ostali zaposleni u PVZK.
- Kako bi unaprijedile djelotvornost svojih aktivnosti neophodno je da PVZK zaposle više žena koje će raditi na sprovođenju RSB-a, poput rada na reformi policije. Ovim se pred PVZK postavlja izazov da omoguće da profesionalna sredina u kojoj one djeluju omogućava zapošljvanje i zadržavanje na poslu ženskog osoblja.

6.2 Zemlje u razvoju

Sveukupno gledano, aktivnosti na tržištu privatne bezbjednosti u zemljama u razvoju su naprednije nego razvijenom svijetu: tržišta koja se najviše razvijaju se mogu naći u Africi, Kini, Indiji i Južnoj Americi.[83]

Zemlje u razvoju, a posebno podsaharska Afrika su sve više središte privatizacije onoga što su nekada bile pretežno domaće bezbjednosne službe, poput policije. Premda dva fenomena privatnog omogućavanja bezbjednosti na domaćem i na međunarodnom nivou treba analitički razdvojiti, jer ih uzrokuju različite okolnosti,[84] oba su povezana sa strukturnim promjenama u društvenoj, ekonomskoj, političkoj i strateškoj sferi, koje su u potpunosti globalne prirode.[85] Drugim riječima, procesi globalizacije omogućavaju poslovanje i razmjenu ideja preko fizički određenih granica i stoga dovode do reprodukcije modela za kontrolisanje nasilja i suprotstavljanje izazovima bezbjednosti. Istovremeno i ponuda i potražnja za privatnim bezbjednosnim službama su sve više globalizovane i „ujednačene“.

U Africi u neke od razloga za sve veći rast tržišta privatne bezbjednosti spadaju: smanjenje broja pripadnika oružanih snaga nakon Hladnog rata; globalni proces liberalizacije tržišta; ilegalna trgovina i krijumčarenje naoružanja i malokalibarskog naoružanja i opšta

situacija nesigurnosti.[86] Jedan od najvažnijih faktora koji omogućava stvaranje privatnih bezbjednosnih snaga je navodno nedovoljan kapacitet države i bezbjednosni vakum do koga dolazi u velikim oblastima u Africi.

Problemi koji su zajednički za mnoge države u Africi su sve veći osjećaj nesigurnosti, nizak nivo povjerenja u javne bezbjednosne snage, opšte siromaštvo i eksploatacija službenika obezbjeđenja kroz dug radni dan i ekstremno nisku platu, usljed čega oni postaju skloni kriminalnim aktivnostima. Postoji mogućnost da bi poboljšanje radnih uslova i povećanje plata lokalnim službenicima privatnog obezbjeđenja poboljšalo socijalno ekonomsku situaciju ovog ranjivog pododjeljka radne snage, tj. siromašnih, neobrazovanih muškaraca koji su, u većini slučajeva, emigrirali iz seoskih sredina u urbane centre.

U nekim državama, poput Angole i Sijera Leonea, PZK predstavljaju glavno tržište rada za bivše pobunjenike i ustanike. Demobilizacijom NUPN u Angoli je 2002. godine, na primjer, došlo do pojave jeftine radne snage koja je posjedovala vojne vještine i time se stavila na raspolaganje kompanijama za privatno obezbjeđenje koje su se tada pojavile. PZK, njih 307 koliko ih ima u državi, sada zapošljavaju 35.715 ljudi. Jedan od glavnih izazova u Angoli jeste stalna upotreba neregistrovanog „ratnog oružja“, poput AK–47, koju koriste službenici privatnog obezbjeđenja. Ovim ne samo da se podstiče ratna kultura, već se podstiče i uključivanje osoblja PZK u kriminalne aktivnosti i u kršenje ljudskih prava, posebno u onim regionima u kojima se vade dijamanti. Nedavno su pokrenute inicijative za uključivanje PZK u obuku o ljudskim pravima namijenjenu za Nacionalne policijske snage, a koju je omogućila Kancelarija visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR) u Ruandi. Međutim, u nedostatku sistematskih napora u nadgledanju, dovode se u pitanje dugoročni efekti ove obuke.

U Sijera Leoneu, takođe raste privatni bezbjednosni sektor i daje mogućnosti za zaposlenje bivšim borcima iz civilnog rata koji je okončan 2002. godine. U današnje vrijeme postoji mogućnost da je ukupno 3.000 – 5.000 ljudi zaposleno u PZK. Došlo je do ozbiljnih rasprava u vezi sa naoružavanjem PZK i nejednakog tretmana stranih i lokalnih PZK od strane vlade. Oba ova pitanja, kao i problem eksploatisanja službenika lokalnih PZK se jedino mogu riješiti putem uvođenja standarda, regulativa i nadzora, koji trenutno nedostaju.[87] Mora se uzeti u obzir da problemi vezani za odgovornost lokalnih i međunarodnih PVZK koje djeluju u postkonfliktnim sredinama se uglavnom javljaju usljed postojanja slabih struktura koje ne uspijevaju da obezbijede vladavinu prava.

Štaviše, javni i privatni akteri na polju bezbjednosti u afričkim državama su uglavnom „tijesno povezani putem sve bolje uvezanih bezbjednosnih struktura“.[88] Politički lideri, državni zvaničnici i vojni oficiri su veoma često (su)vlasnici PZK. Stoga se može desiti da oni imaju ličnog interesa od izbjegavanja regulisanja rada kompanija ili izbjegavanja krivičnog gonjenja pojedinih kompanija i/ili preduzimača umiješanih u kršenje ljudskih prava i ostala krivična djela.

Istovremeno, međunarodne PVZK ponekad izbjegavaju državnu regulativu u zemljama u kojima su osnovane time što tvrde da su odgovorne po lokalnim zakonima bilo koje države u kojoj su angažovane. Možda je ovo tehnički tačno, međutim, zakoni i kapaciteti za njihovo sprovođenje u zemlji domaćinu su isuviše često neodgovarajući i nedovoljni. Kaps tvrdi da: „ukoliko pripadnici lokalnih snaga pokušaju nešto da urade, kompanija ih povuče (iz države) zato što ne želi da njihov sopstveni zaposleni bude krivično gonjen. To je loše za posao“.[89] Ovi problemi sa odgovornošću se posebno odnose na PVZK koje djeluju u zemljama u postkonfliktnom periodu ili u zemljama koje su se raspale, gdje institucije koje omogućavaju vladavinu prava ili neadekvatno funkcionišu, ili uopšte ne funkcionišu.

Izazovi i mogućnosti integracije rodnih pitanja u zemljama u razvoju

- Kako PZK u zemljama u razvoju sve više pružaju bezbjednost u javnom i privatnom sektoru, nedostatak kontrole neregistrovanog naoružanja predstavlja sve veći problem i može da uzrokuje rizik od pojave RN-a.
- Lokalne PZK u zemljama u razvoju, kao i međunarodne PVZK, imaju tendenciju da zapošljavaju najranjivije i najslabije plaćene ljude iz marginalizovanih grupa stanovništva iz zemalja u razvoju. Ovi zaposleni su obično siromašni, neobrazovani muškarci iz ruralnih sredina, od kojih su mnogi bivši vojnici koji nijesu na adekvatan način bili demobilisani i reintegrisani u društvo. Iz ovakve prakse se javljaju ogromni problemi, koje treba da riješe donatori, vlade i kompanije. Međutim, uz pravične plate i bolje doprinose (u poređenju sa njihovim kolegama iz razvijenog svijeta), mogu se postići bolji rezultati koji će dovesti do ravnomjernog i ravnopravnog zapošljavanja.

6.3 Zemlje u tranziciji

Dinamika kojom se javljaju privatne zaštitarske kompanije se razlikuje u zemljama u tranziciji u Centralnoj i Istočnoj Evropi i Rusiji. Često povećavani broj pripadnika sektora bezbjednosti tokom komunističke ere je radikalno smanjen nakon završetka Hladnog rata, čime su stotine hiljada pripadnika sektora bezbjednosti ostali bez posla. Istovremeno se pogoršala bezbjednosna situacija, a stopa kriminala je porasla, što je podstaklo neke od ovih bivših pripadnika sektora bezbjednosti da otvore legitimni posao privatnog obezbjeđenja, a druge da počnu da rade na samim marginama legalnog poslovanja.

Ono što je još važnije jeste da je privatni bezbjednosni sektor u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza gotovo nemoguće shvatiti iz zapadnjačke perspektive i onako kako su u njoj podijeljeni privatni i javni sektor. Nasuprot tome, interesi državnih službenika i PZK se često preklapaju i bilo bi primjerenije govoriti o „komercijalizaciji“ nego li o „privatizaciji“ bezbjednosti.[90] Privatni sektor bezbjednosti u zemljama Komonvelta nezavisnih država, posebno Gruzije, Rusije i Ukrajine, predstavlja značajan problem usljed nedovoljne ili nedjelotvorne regulative i sukoba interesa različitih učesnika u ovoj oblasti, kao što je Hiskok primijetio:

„možda je najveći problem to što se upravljanje privatnom bezbjednošću ne smatra naročito važnim pitanjem. Ukoliko postoji nedovoljno mehanizama da parlament ili javnost sprovedu demokratsku kontrolu nad ovim sektorom, to je usljed stava Sovjetskog Saveza da je ceo sektor bezbjednosti isključivo pitanje države“. Do sada PZK nijesu dio bilo kojih napora na sprovođenju RSB i podaci o veličini i aktivnostima privatnog sektora bezbjednosti gotovo da ne postoje.[91]

U Rusiji, se nedavno pojavio fenomen ovlašćenih naoružanih bezbjednosnih jedinica koje štite i brane dva najveća energetska monopola u državi – Gazprom i kompaniju za naftovod Transneft. Po sporazumu, „objema kompanijama će prvima biti dozvoljeno da zaposle sopstvene naoružane operativce umjesto da angažuju spoljne firme za obezbjeđenje. Njihove naoružane jedinice će moći da koriste više oružja i imaće veću slobodu da ga upotrijebe nego li što je to slučaj sa ostalim privatnim kompanijama za obezbjeđenje“.[92]

Imajući u vidu gore navedeno, jasno je da reforma privatnog sektora bezbjednosti u nekoliko država bivšeg istočnog bloka predstavlja poseban izazov. Korupcija, organizovani kriminal i slabi državni kapaciteti su do sada onemogućavali uvođenje djelotvornog nadzora. Istovremeno, privatni bezbjednosni sektor se sve više razvija. U Bugarskoj, npr. oko 9% muške radne snage je sada zaposleno u privatnom obezbjeđenju; ipak, privatni bezbjednosni sektor ove države je izgleda jedan od najkriminalizovanijih bezbjednosnih sektora u zemljama u regionu.[93]

Istraživanja pokazuju da nije lako primijeniti dobru praksu iz razvijenih zemalja na privatnu bezbjednosnu industriju u zemljama u tranziciji. Štaviše, PZK treba da budu dio i da idu u paketu sa sveobuhvatnim procesom RSB-a koji reguliše izazove nastale usljed visokog stepena organizovanog kriminala, nedjelotvornog sudstva i opšteg slabog kapaciteta države.[94] Ovdje je možda potrebnija hitna efektivnija intervencija države, u smislu uvođenja regulativa i zakonodavnog okvira, nego li u ostalim djelovima svijeta.

Izazovi i mogućnosti integracije rodnih ptianja u zemljama u tranziciji:

- Aspekti privatne bezbjednosti koji predstavljaju najveći izazov u zemljama u tranziciji su kontrola i nadzor. Oni su uglavnom povezani sa rodnim pitanjima, jer nedostatak nadzora može da dovede do stvaranja nekažnjivosti kojom se omogućavaju RN i diskriminacija.

6.4 Razvijene zemlje

U razvijenom svijetu, povećanje usluga privatnog obezbjeđenja u proteklih dvadeset godina se pripisuje različitim trendovima koji su se istovremeno pojavili. Najvažnije je prelazak iz države socijalne pravde, onako kako je definisao Kejn, u neolibaralnu ekonomsku politiku od 70-tih godina na ovamo. Zajedno sa novijim fenomenima, poput usvajanja praksi novog javnog menadžmenta, došlo je do stvaranja sve veće uloge privatnog sektora u oblastima kojima je ranije upravljala i koje je kontrolisala država. Istovremeno, zapadna društva su sve više postala svjesna rizika i sve više ga se plaše, a javne bezbjednosne snage se ne smatraju uvijek sposobnim za adekvatno obračunavanje sa rizikom i sa prijetnjama od rizika.

Žene se sve više uključuju u industriju privatnog obezbjeđenja u razvijenim zemljama. Premda postoji samo ograničena literatura o rodnim pitanjima i privatizovanoj bezbjednosti, sociološka istraživanja pokazuju da su žene u kompanijama podvojene i marginalizovane usljed stereotipa o njihovim društvenim, fizičkim i tehničkim sposobnostima. Jedno istraživanje o rodnim pitanjima u domaćem sektoru privatnog obezbjeđenja u Kanadi je pokazalo da se podvajanje po osnovu rodne pripadnosti ne dešava samo usljed politike zapošljavanja i regrutovanja određene kompanije; do njega je, čini se došlo usljed mjesta u kojima su se odvijale date operacije, kao i specifičnih zahtjeva klijenata. Poslodavci su odbijali da šalju žene stražare na opasne lokacije i radije su stvarali timove u kojima su bile prisutne i ostale žene.[95] Štaviše, ženama iz obezbjeđenja su dodjeljivani zadaci da patroliraju visoko rizičnim oblastima samo ukoliko su radile u timu sa muškim kolegom. Postojala je tendencija da se ženama određuje rad u dnevnoj smjeni kako bi se „izbjegli problemi“.[96]

S druge strane, premda još uvijek postoji otpor angažovanju žena na poslovima koji zahtijevaju nošenje uniforme ili na poslovima fizičkog obezbjeđenja, postoje mogućnosti da se one zaposle u tajnim bezbjednosnim operacijama.[97] Ovo pokazuje da treba detaljnije razmotriti rodne uloge i stereotipe kako bi se pomoglo da više ne dolazi do raspodjele radnih zadataka na osnovu rodne pripadnosti i kako bi se promovisalo zapošljavanje žena u industriji privatnog obezbjeđenja.

Još jedno od bitnih pitanja u privatnom sektoru bezbjednosti u razvijenim zemljama je veza između aktivnosti privatnog obezbjeđenja i politike i regulativa o nošenju vatrenog oružja. Kao što je istraživač Rela Mazali primijetila u jednoj situaciji u Izraelu, brine veza između slučajeva nasilja u porodici i ubistava žena koje su počinili njihovi intimni partneri i izdavanja vatrenog oružja pripadnicima privatnog obezbjeđenja.[98] Čuvari koji rade za sve veći broj firmi za pružanje privatnih policijskih usluga, uprkos postojanju pravila o bezbjednom nošenju oružja, obično svoje pištolje nose kućama. Nedostatak kontrole od strane kompanija, policije i opštine za rezultat ima nepravilnu upotrebu ovog registrovanog oružja u privatne svrhe, uključujući i to da njihovi vlasnici njime zlostavljaju i ubijaju žene.

Izazovi i mogućnosti integracije rodnih pitanja u razvijenim zemljama:

- Stalna podijeljenost i marginalizacija ženskog osoblja u bezbjednosnoj industriji mora da bude prevaziđena i nasuprot njoj mora dolaziti do ciljanog zapošljavanja i unaprjeđivanja žena u PVZK. Komercijalne prednosti i operativne koristi od zapošljavanja ženskog osoblja treba ozbiljnije razmotriti.

7 Ključne preporuke

1. **Regulacija**: Vlade i PVZK treba da naprave i, tamo gdje je to potrebno, ojačaju ustavnu regulativu i samoregulaciju PVZK, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou.

2. **Nadgledanje i izvještavanje o rodnom nasilju**: Vlade i PVZK treba da na nacionalnom i na međunarodnom nivou naprave mehanizme za nadgledanje i izvještavanje koji će obuhvatiti i moguću i stvarnu pojavu seksualnog i fizičkog nasilja povezanog sa pripadnicima privatnog sektora bezbjednosti, a posebno sa onima koji su zaduženi za pružanje bezbjednosti u zemljama u postkonfliktnom periodu.

3. **Ugovori i kontrola kvaliteta**: Klijenti PVZK treba da postojeće mjere za kontrolu kvaliteta i postojeće standarde Ujedinjenih nacija i donatora o integraciji rodnih pitanja i poštovanju Međunarodnog humanitarnog prava i Međunarodnog zakona o ljudskim pravima uvrste u ugovore koje potpisuju sa PVZK.

4. **Standardi vezani za rodna pitanja u industriji**: Civilno društvo, udruženja industrije privatnog obezbjeđenja, vlade, međunarodne organizacije i PVZK treba da odrede i primijene politiku i standarde o velikom broju pitanja koja se tiču integracije rodnih pitanja u rad PVZK, poput bezbjednosne provjere zaposlenih, procedura zapošljavanja i popunjavanja jedinica, seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja, procedura za podnošenje prijava i obuke o rodnim pitanjima.

5. **Kodeksi PVZK, politike i procedure**: PVZK treba da naprave jasna pravila ponašanja i politiku nulte tolerancije za neprimjerno seksualno ponašanje i seksualno iskorišćavanje. Oni treba da budu jasno predočeni zaposlenima i svima onima koji rade po ugovoru (preduzimačima) prije stacioniranja snaga, i da budu dio uslova pod kojima se gore pomenuti učesnici zapošljavaju.

6. **Zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena**: PVZK treba da naprave akcione planove za zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena i da radna sredina bude takva da u njoj imaju podršku i žene i muškarci koji su tu zaposleni.

7. **Bezbjednosna provjera i obuka**: PVZK treba da poboljšaju standarde za bezbjednosnu provjeru zaposlenih u privatnom sektoru bezbjednosti, kako bi se omogućilo da budu isključeni oni koji su prekršili ljudska prava ili počinili neko od teških krivičnih djela rodnog nasilja.

8. **Obuka o rodnim pitanjima**: PVZK treba da obuku o rodnim pitanjima omoguće svim zaposlenima, kako bi se unaprijedili njihovi kapaciteti da rodna pitanja uvrste u svoje aktivnosti.

9. **Istraživanja**: Akademska zajednica treba više da se uključi u empirijska istraživanja privatne bezbjednosne industrije, posebno u zemljama domaćinima. Istraživanja bi trebalo da obuhvate uticaj koji sistem privatnog obezbjeđenja ima posebno na žene, a posebno na muškarce, kao i istraživanje operacija i rada PVZK koje su uključene u RSB.

8 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

MKCK, ***Privatisation of War (Privatizacija rata)***, http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/privatisation-war

Švicarsko ministarstvo vanjskih poslova, ***Private Security Companies (Privatne zaštitarske kompanije)***, http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/intla/humlaw/pse.html

Vodiči za praktičnu upotrebu i priručnici

DPKO, ***Gender Resource Package for Peacekeeping Operations (Izvori informacija o rodnim pitanjima za upotrebu u mirovnim operacijama)*** (DPKO: Njujork) 2004. http://pbpu.unlb.org/pbps/library/GRP%20Full%20Version.pdf

Članci i izvještaji dostupni na internetu

Avant, D.,***Opportunistic Peacebuilders? International Organizations, Private Military Training and State-building after War (Oportunisti koji uspostavljaju mir? Međunarodne organizacije, privatna vojna obuka i izgradnja države nakon rata)*** (Research Partnership on Post-war State-building: Vašington) 2006. http://state-building.org/resources/Avant_RPPS_October2006.pdf

Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Written Statement submitted by Human Rights Advocates, a special consultative status (Rodna perspektiva: pisana izjava koju su podnijeli advokati za ljudska prava, posebni konsultativni status) (E/CN.4/2006/NGO/85), UN Economic and Social Council: Njujork, 28. feb.2006. http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/112/40/PDF/G0611240.pdf?OpenElement

Knjige i ostala izdanja

Bearpark, A. i Schulz, S., 'The Regulation of the Private Security Industry and the Future of the Market', ***From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*** („Regulisanje rada industrije privatnog sektora bezbjednosti i budućnost tržišta", ***Od plaćenika do tržišta: uspon i regulisanje rada privatnih vojnih kompanija)***, ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C. (Oxford University Press: Oksford), 2007.

Erickson, B., Albanese, P. i Drakulić, S., ***'Gender on a Jagged Edge: The Security Industry, Its Clients, and the Reproduction and Revision of Gender' („Rodna pitanja na ivici: industrija bezbjednosti, njeni klijenti i reprodukcija i revizija rodnih pitanja")***, *Work and Occupations* 27.3. (avgust 2000.), str. 294-318.

Minaar, A., ***'Oversight and Monitoring of Non-State/Private Policing: Dealing with Misconduct, Use of Force and Criminal Activities by Private Security Practitioners in South Africa' („Nadzor i nadgledanje nedržavnih/privatnih policijskih snaga: rješavanje problema nedoličnog ponašanja, upotrebe sile i kriminalnih aktivnosti pripadnika privatnog obezbjeđenja u Južnoj Africi")***, *Izvještaj predstavljen na konferenciji Instituta za bezbjednosne studije: Regulacija sektora privatnog obezbjeđenja u Africi*, Pretorija, Južna Afrika, april 2007., str. 8.-19.

Rigakos, G.S., ***The New Parapolice: Risk Markets and Commodified Social Control (Nove parapolicijske snage: rizična tržišta i robno-društvena kontrola)*** (University of Toronto Press: Toronto) 2002.

Singer, P., ***Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry (Korporativni ratnici: uspon privatizovane vojne industrije)*** (Cornell University Press: Itaka) 2003.

Swiss Federal Council, ***Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies (Izvještaj Saveznog vijeća Švajcarske o privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama)*** (Swiss Federal Council: Bern) 2. dec. 2005.

FUSNOTE

[1] Caparini, M. i Schreier, F., *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies (Privatizacija bezbjednosti: pravo, praksa i upravljanje privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama)*, vanredni izvještaj (DCAF: Ženeva), 2005, str. 2.

[2] Caparini, M. i Schreier, F., *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies (Privatizacija bezbjednosti: pravo, praksa i upravljanje privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama)*, vanredni izvještaj (DCAF: Ženeva), 2005, str. 2.

[3] Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), *OECD DAC Handbook on Security System Reform, Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti, podrška bezbjednosti i pravosuđu)*, (OECD Publishing: Pariz), 2007, str. 211.

[4] Pružanje ovih različitih usluga se u velikoj mjeri razlikuje u zavisnosti od nacionalnog konteksta. U SAD-u ova industrija pruža oko 90% svojih usluga Vladi SAD: svega oko 10% prihoda dobija putem ugovora sa ostalim komercijalnim organima. U Velikoj Britaniji, ovaj odnos je potpuno drugačiji. Stoga nije slučajno što se termin PVK smatra sasvim legitimnim i primjenjivim za veliki broj kompanija u SAD, ali ne i u Velikoj Britaniji. Ova razlika makar djelimično odražava kakvim se poslovima ove kompanije bave.

[5] Prilagođeno iz: Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), 2007: 211.

[6] Minaar, A., 'Oversight and Monitoring of Non-State/Private Policing: Dealing with Misconduct, Use of Force and Criminal Activities by Private Security Practitioners in South Africa', *Regulation of the Private Security Sector in Africa*(„Nadzor i nadgledanje vaninstitucionalnih/privatnih policija: rad na prekršajima, upotrebi sile i kriminalnim aktivnostima počinjenim od strane onih koji pružaju privatno obezbjeđenje u Južnoj Africi*", Regulacija privatnog bezbjednosnog sektora u Africi)*, (Institute for Security Studies: Pretorija), 18.-19. april 2007.

[7] Caparini, M., 'Applying a Security Governance Perspective to the Privatisation of Security', *Private Actors and Security Governance (*„Primjena perspektive upravljanja bezbjednosti na privatizaciju bezbjednosti", *Privatni učesnici i upravljanje bezbjednošću)* , ur. Bryden, A. i Caparini, M., (LIT Verlag: Berlin), 2006., str.263.

[8] Mancini, F., *In Good Company? The Role of Business in Security Sector Reform (U dobrom društvu? Uloga biznisa u privatizaciji bezbjednosti)* (Demos: London), 2005., str. 44-47.

[9] OECD-DAC, *OECD DAC Handbook on Security System Reform. Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti, podrška bezbjednosti i pravosuđu)*, (OECD: Pariz), 2007.

[10] Intervju sa predstavnikom britanskog Odjeljenja za međunarodni razvoj (DFID), 12. sept. 2007. Velika Britanija trenutno pravi smjernice za potencijalno davanje dozvola učesnicima iz privatnog sektora koji omogućavaju RSB.

[11] Mancini, F., *In Good Company? The Role of Business in Security Sector Reform (U dobrom društvu? Uloga biznisa u privatizaciji bezbjednosti)* (Demos: London), (2005): 50ff, 52f.

[12] Ekonomski i socijalni savjet UN-a. Izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih odbora sistema Ujedinjenih nacija: integracija rodne perspektive u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija),* 12. juni 1997.

[13] Valenius, J., *Gender Mainstreaming in ESDP Missions (Integracija rodnog pitanja u ESDP misije)* (Institute for Security Studies: Pariz), 2007, str.28.

[14] Valenius, J., *(Integracija rodnog pitanja u ESDP misije)* (Institute for Security Studies: Pariz), 2007, str. 28.

[15] UN, 'Enhancing the Operational Impact of Peacekeeping Operations: Gender Balance in Military and Police Services Deployed to UN Peacekeeping Missions' („Jačanje operativnog uticaja mirovnih operacija: rodna ravnopravnost u vojnim i policijskim službama pri UN mirovnim misijama"), *Policy Dialogue,* Njujork, 28.-29. mart 2006.

[16] Rigakos, G.S., *The New Parapolice: Risk Markets and Commodified Social Control (Nova parapolicija: tržišta rizika i usmjerena socijalna kontrola)* (University of Toronto Press: Toronto), 2002., str.96

[17] Zeigler, S.L. i Gunderson. G.G., *Moving Beyond G.I. Jane: Women and the U.S. Military (Poslije G.I. Jane: Žene u američkoj vojsci),* (University Press of America: SAD), 2005, str.125.

[18] Erickson, B.H., Albanese, P. i Drakulić, S., 'Gender on a Jagged Edge: The Security Industry, Its Clients, and the Reproduction and Revision of Gender'(„Rodno pitanje na oštrici: Industrija bezbjednosti i klijenti, reprodukcija i revizija bezbjednosti"), *Work and Occupations* 27.3 (2000), str.295; Lippert, R. i O'Conner, D., 'Security Assemblages: Airport Security, Flexible Work, and Liberal Governance' („Bezbjednosna udruženja: sigurnost na aerodromu, fleksibilan rad i liberalno upravljanje"), *Alternatives* 28, 2003, str.343.

[19] Erickson, Albanese i Drakulić, str. 294.

[20] Erickson, Albanese i Drakulić, str. 305-306, Rigakos, G.S, *The New Parapolice: Risk Markets and Commodified Social Control (Nova parapolicija: tržišta rizika i usmjerena socijalna kontrola),* (University of Toronto Press: Toronto), 2002, str.96-97.

[21] Odjeljenje za odbranu, Vlada SAD-a, 'Findings of the DoD 1995 Sexual Harassment Survey by the Office of the Undersecretary of Defense for the Office of the Undersecretary of Defense for Personnel and Readiness' („Zaključci OzO o istraživanju o seksualnom uznemiravanju iz 1995. godine koje je provela Kancelarija zamjenika ministra odbrane za zamjenika ministra za kadar i spremnost") (tom 11, broj 61), (Department of Defense: US Government), 2. juli 1996.

[22] Među ostalim dokumentovanim tehnikama ponižavanja i torture koje je primjenjivao ovaj ispitivač, civil pod ugovorom, navode se brijanje pritvorenika koga je tjerao da nosi crveni ženski donji veš. Hersh, S.M., 'Torture at Abu Ghraib: American Soldiers Brutalized Iraqis. How Far up Does the Responsibility Go?' („Zlostavljanje u Abu Graibu: Brutalan odnos američkih vojnika prema Iračanima. Koliko visoko ide odgovornost?"), *The New Yorker,* 10. maj 2004; Niman, M.I., 'Strange Fruit in Abu Ghraib: The Privatization of Torture' („Čudna voćka u Abu Graibu: Privatizacija zlostavljanja"), New York University's Center for Human Rights and Global Justice, str.19-20; *The Humanist, juli*/avgust 2004. Vidi takođe Taguba, M.G., 'Article 15-6 Investigation of the 800th Military Police Brigade' („Član 15-6 istraga u 800. Brigadi vojne policije"), (Department of Defense: United States Government), Vašington, 2004.

[23] Ekonomski i socijalni savjet UN-a, 'Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Written Statement submitted by Human Rights Advocates, a non-governmental organisation in special consultative status'(„Integracija ljudskih prava žena i rodne perspektive: pisana svjedočenja Zastupnika ljudskih prava, nevladine organizacije sa specijalnim konsultantskim statusom") (E/CN.4/2006/NGO/85), (UN Economic and Social Council: Njujork), 28. feb. 2006; Bouta, T. i Frerks, G., *Gender, Conflict, and Development (Rodno pitanje, konflikt i razvoj)* (World Bank: Vašington), 2005, str. 36-37; Enloe, C., *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics (Banane, plaže i baze; feministički smisao međunarodne politike),* (University of California Press: Los Anđeles), 1989, str. 81-92; Kelly, L., 'Wars Against Women: Sexual Violence, Sexual Politics and the Militarised State' („Ratovi protiv žena: seksualno nasilje, seksualna politika i militarizovana država"), *States of Conflict: Gender Violence and Resistance (Države u konfliktu: rodno nasilje i otpor)*, ur. Jacobson, R., Jacobs, S. i Marchbank, J., (Zed Books: Njujork), 2000, str. 57-59.

[24] Gumedze, S., 'Sexual Exploitation and Sexual Abuse: The Need for Special Measures Within the Private Security/Military Industry' („Seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje: potreba za specijalnim mjerama u sklopu privatne bezbjednosti/vojne industrije"), *ISS Today,* 16. jan. 2007.

[25] Capps, 2002a, 2002b.

[26] Coghlan, T., 'Good morning Afghanistan' („Dobro jutro Avganistan"), *Mail on Sunday*, London, 16. okt. 2005, str. 26-29.

[27] Krahmann, E., 'Transitional States in Search of Support: Private Military Companies and Security Sector Reform', *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*(„Države u tranziciji u potrazi za podrškom privatnih vojnih kompanija i reforme sektora bezbjednosti", *Od plaćenika do tržišta: Pojava i regulacija privatnih vojnih kompanija*), ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C., (Oxford University Press: Oksford), 2007, 105ff.

[28] Capps, R., 'Crime without punishment'(„Zločin bez kazne"), 27. juni 2002, [pristupljeno internet adresi: 15. juna 2007.] http://dir.salon.com/story/news/feature/2002/06/27/military/index.html?pn=1; Capps, R., 'Outside the Law' („Izvan zakona"), 26. juni 2002., [pristupljeno internet adresi: 15. juna 2007.]. http://archive.salon.com/news/feature/2002/06/26/bosnia/index.html; de la Vega, C. i Beck, a., 'The Role of Military Demand in Trafficking and Sexual Exploitation' („Uloga vojne potražnje u trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji"), *Commission on the Status of Women,* (Human Rights Advocates: San Francisko), 24. feb.2006.

[29] Capps, R., 'Crime without punishment'(„Zločin bez kazne"), 27. juni 2002. http://dir.salon.com/story/news/feature/2002/06/27/military/index.html?pn=1; Capps, R., 'Outside the Law' („Izvan zakona"), 26. juni 2002. http://archive.salon.com/news/feature/2002/06/26/bosnia/index.html; de la Vega, C. i Beck, A., 'The Role of Military Demand in Trafficking and Sexual Exploitation' („Uloga vojne potražnje u trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji"), *Commission on the Status of Women,* (Human Rights Advocates: San Francisko), 24. feb. 2006); Krahmann.

[30] MPRI je pregovarala o ugovoru sa vladom predsjednika Tuđmana, uz odobrenje i znanje američke vlade, pošto je u to vrijeme Hrvatska bila pod embargom UN-a na uvoz oružja.

[31] Avant, D., 'Opportunistic Peacebuilders? International Organizations, Private Military Training and State-building after War' („Oportunisti koji uspostavljaju mir? Međunarodne organizacije, privatna vojna obuka i izgradnja države nakon rata"), (Research Partnership on Post-war State-building: Vašington), 2006, str. 20-21.

[32] Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'The Globalisation of Private Security. Country Report: Sierra Leone' („Globalizacija privatne bezbjednosti, izvještaj o zemlji: Sijera Leone"), (Department of International Politics: Aberistvit), 2005, str.19. http://users.aber.ac.uk/rbh/privatesecurity/index.html, {pristupljeno 20. marta 2007}.

[33] Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'Security Sector Reform: Bringing the Private In' („Reforma sektora bezbjednosti: uvođenje privatnika"), *Conflict, Security & Development* 6.1 (2006), str.3.

[34] Lipari, R.N., Shaw, M. i Rock, L.M., *Measurement of Sexual Harassment and Sexual Assault Across Three U.S. Military Populations (Mjerenje seksualnog uznemiravanja u tri odjela američke vojske)* (Defense Manpower Data Center: Arlington, VA.), 2005, str. 6-7.

[35] Martineau, P. i Wiegand, S., 'Show's Not So 'Purrfect' for Female Forces in Iraq' (Šou nije baš tako sjajan za žene u Iraku"), *Scripps Howard News Service,* 15. mart 2005.

[36] 'Female Ex-Employees Sue KBR, Halliburton: Report' („Bivše radnice tuže KBR, Haliburton: Izvještaj"), *The New York Times,* 29. juni 2007; Crowe, R., 'Ex-KBR Workers' Suit Against Firms Alleges Sex Abuse' („Tužba bivših zaposlenika KBR-a protiv kompanije za navodno seksualno uznemiravanje"), *The Houston Chronicle,* 30. juni 2007, Crowe 2007.

[37] Prilagođeno iz: Nacionalni centar za žene i policijskog djelovanje, *Recruiting and Retaining Women: A Self-Assessment Guide for Law* Enforcement *(Zapošljavanje i zadržavanje na poslu žena: vodič za samoprocjenu za agencije za sprovođenje zakona)* (National Centre for Women and Policing: Los Anđeles), 2001, str.135-136.

[38] Prilagođeno iz: Denham, T., Police Reform and Gender, *Gender and SSR Toolkit (*Reforma policije i rodna pitanja*, Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u),* 2008.

[39] U nekim državama, u lokalnim PZK može biti više zaposlenih žena nego u međunarodnim PVZK. Na primjer, 2001. godine žene su činile 25% privatnih istražitelja i 23% čuvara u Kanadi. U stvari, više je žena bilo zaposleno u privatnim kompanijama za obezbjeđenje u Kanadi nego li u javnoj policijskoj službi (žene su 2001. godine činile 17% policijskih službenika): Taylor-Butts, A., *'Private Security and Public Policing in Canada („Privatna bezbjednost i javna policija u Kanadi"), 2001'* ,Statistics Canada – katalog br. 85-002, tom. 24, br. 7, str. 7. http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/Collection-R/Statcan/85-002-XIE/0070485-002-XIE.pdf

[40] Risen, J., 'Contractors Back From Iraq Suffer Trauma From Battle' („Zaposlenici po ugovoru po povratku iz Iraka pate zbog trauma iz borbi"), *The New York Times,* 5. juli 2007. Međutim, postoje istraživački podaci o posttraumatskom stresnom poremećaju (PTSP) u oružanim snagama: PTSP se može dijagnostifikovati 28 dana nakon što je pojedinac imao simptome. Međutim do njega može doći i 12 do 15 godina nakon incidenta. Istraživanja PTSP-a među borcima pokazuju da 30% njih obolijeva od PTSP-a odmah, dok 50% kasnije razvije simptome PTSP-a.

[41] Knickerbocker, B., 'Silent Surge in Contractor "Armies": A key support for US forces in Iraq and Afghanistan, civilians have little oversight and, back home, little help' („Tihi uspon privatnih 'armija': Ključna podrška snagama SAD-a u Iraku i Avganistanu, civili sa slabim nadzorom i sa malom pomoći nakon povratka kući"), *The Christian Science Monitor,* 18. juli 2007.

[42] Risen, J., 'Contractors Back From Iraq Suffer Trauma From Battle' („Zaposlenici po ugovoru po povratku iz Iraka pate zbog trauma iz borbi"), *The New York Times,* 5. juli 2007.

[43] Svoboda, S., 'Private Military Corps in Iraq Raise Questions, Stakes' („Privatne vojne snage u Iraku izazivaju pitanja"), *Orlando Weekly,* 21. juni 2007. http://www.orlandoweekly.com/util/printready.asp?id=11626. [Pristupljeno internet stranici 26. juna 2007].

[44] BRIDGE, *Gender & Armed Conflict (Rodni i oružani sukob)*, (Institute of Development Studies: London), 2003.

[45] Autori su zahvalni Lesli Abdela na preporukama.

[46] Autori se zahvaljuju Blekvoteru što im je ustupio ovu studiju slučaja.

[47] Vidi http://www.canasa.org/english/whoweare/codeofethics.html

[48] Vidi http://ipoaonline.org/php/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemi d=108

[49] Vidi http://www.bapsc.org.uk/key_documents-charter.asp

[50] IPOA, 'State of the Peace and Stability Industry Survey 2006' („Istraživanje stanja industrije mira i sigurnosti 2006. Godina"), (IPOA: Vašington), 2006, str.18.

[51] Percy, S., *Regulating the Private Security Industry (Regulisanje industrije privatne bezbjednosti) (Adelphi Paper 384)* (International Institute for Strategic Studies: London), 2006, str.25-40.

[52] Swiss Federal Council, 'Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies' („Izvještaj švajcarskog Savjeta za privatne zaštitarske i vojne kompanije") (Swiss Federal Council: Bern), 2. decembar 2005, str.42; Cottier, M., 'Relevant International Legal Standards: Overview, Use of Force, Mercenaries' *(„*Relevantni međunarodni pravni standardi: pregled, upotreba sile, plaćenici*"), Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006; Gillard, E-C., 'Private Military/Security Companies: the Status of their Staff and their Obligations under international humanitarian law and the Responsibilities of States in Relations to their Operations' („Privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije: status njihovog osoblja i njihove obaveze po međunarodnom humanitarnom pravu i odgovornost prema državama u kojima vrše aktivnosti"), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006; Krahmann, E., 'Regional Organizations: What Role for the European Union?' („Regionalne organizacije: Koja je uloga Evropske unije?"), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006.

[53] Gumedze.

[54] UN, „Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a 1325 (S/RES/1325)", (UN: Njujork), 31. okt. 2000.

[55] 'The Windhoek Declaration' („Vindhok deklaracija") i 'Namibia

Plan of Action On Mainstreaming a Gender Perspective In Multidimensional Peace Support Operations' („Namibijski plan djelovanja za integraciju rodne perspektive u višedimenzionalnu mirovnu podršku"), Vindhok, Namibija, 31. maj 2000.

[56] Od 19. aprila 2007. godine, Convention on the Elimination of all Forms of Violence Against Women (Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama) (CEDAW) (UN General Assembly: Njujork), 18. dec.1979.

[57] 'Declaration on the Elimination of Violence against Women' („Deklaracija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama") (A/RES/48/104), (UN General Assembly: Njujork), 23. feb. 1994.

[58] UN, 'The Beijing Declaration and Platform for Action' („Pekinška deklaracija i Platforma za akciju") (A/CONF.177/20 and A/CONF.177/20/Add.1), *Izvještaj sa Četvrte svjetske konferencije o ženama,* Peking, 4.-15. sept.1995.

[59] Prilagođeno iz: UN Doc. E/CN.4/1995/42, para 72.

[60] Po Statutu, u krivična djela spadaju silovanje, seksualno ropstvo (uključujući trgovinu ženama), prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju i ostalo teško seksualno nasilje i proganjanje po osnovi rodne pripadnosti. Vidi član 7, stav 1 (g) i (h) Statuta MKS za više detalja.

[61] Droege, C.,'Private Military and Security Companies and Human Rights: A Rough Sketch of the Legal Framework'(„Privatne vojne kompanije/privante zaštitarske kompanije i ljudska prava: Prvi nacrt pravnog okvira"), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije* (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006, str.1.

[62] DCAF, 'Private Military Companies' („Privante vojne kompanije"), (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces: Ženeva), april 2006, str.5; 'Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies' („Izvještaj švajcarskog savjeta za privatne zaštitarske i vojne kompanije"); Plaut, M. i Somerville, K., 'Mercenaries in Africa's Conflicts' („Plaćenici u konfliktima u Africi"), BBC News 15. mart 2004, dostupno na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3501632.stm [pristupljeno 20. juna 2007].

[63] Hodge, N., 'Revised US Law Spotlights Role of Contractors on Battlefield' („Revidirani američki zakon sa posebnim svijetlom na ponuđače na borbenom polju"), *Jane's Defence Weekly,* 5. jan. 2007.

[64] Singer, P., 'The Law Catches Up to Private Militaries Embeds'(„Zakon stiže privatne vojne štičenike"), Defense Tech (2007), može se naći na: http://www.defensetech.org/archives/003123.html [pristupljeno 25. juna 2007].

[65] 'Q&A: Private Military Contractors and the Law' („Pitanja i odgovori: Privatni vojni ponuđači i zakon"), [web stranica] Human Rights Watch, 21. okt. 2004) [pristupljeno 22. juna 2007]. http://hrw.org/english/docs/2004/05/05/iraq8547_txt.htm

[66] 'Q&A: Private Military Contractors and the Law(pitanja i odgovori: Privatni vojni ponuđači i zakon),, New York University's Center for Human Rights and Global Justice, 'By the Numbers: Findings of the Detainee Abuse and Accountability Project (Preko brojeva: otkrića zlostavljanja pritvorenika i projekat odgovornosti) (Volume 18, No 2(G))', (Human Rights Watch: New York), April 2006), str.7.

[67] US District Court for the Eastern District of North Carolina Western Division; 'No.5:04-CR-211-BO (1): United States of America v. David A. Passaro' („Br.5:04-CR-211-BO (1): Sjedinjene Američke Države protiv Dejvida A. Pasaroa"), Vladin memorandum o presudi, 12. feb. 2007. Vidi takođe: Weigl, A., 'Passaro will serve 8 years for beating' („Pasaro će provesti 8 godina u zatvoru"), *The News and Observer,* 12. feb. 2007; Thompson, E., 'Ex-CIA Contractor Guilty in Afghan Death' („Bivši zaposlenik po ugovoru CIA kriv za smrt Avganistanca"), *Associated Press,* 17. avg. 2006.

[68] Droege, C., 'Private Military and Security Companies and Human Rights: A Rough Sketch of the Legal Framework' („Privatne vojne kompanije/privante zaštitarske kompanije i ljudska prava: Prvi nacrt pravnog okvira"), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije)*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16-17. jan. 2006, str.4., dodat naglasak.

[69] Droege, C., 'Private Military and Security Companies and Human Rights: A Rough Sketch of the Legal Framework' („Privatne vojne kompanije/privante zaštitarske kompanije i ljudska prava: Prvi nacrt pravnog okvira"), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije)*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16-17. jan. 2006, str.6.

[70] Gillard.

[71] Crowe, R., '4 Ex-KBR Workers Sue over Iraq Rape and Sex Harassment Charges' („Bivši uposlenici KBR-a tuže zbog silovanja i seksualnog zlostavljanja u Iraku"), *The Houston Chronicle,* 29. juni 2007.

[72] Crowe, R., '4 Ex-KBR Workers Sue over Iraq Rape and Sex Harassment Charges' („Bivši uposlenici KBR-a tuže zbog silovanja i seksualnog zlostavljanja u Iraku"), *The Houston Chronicle,* 29. juni 2007.

[73] Vidi: http://www.voluntaryprinciples.org/principles/private.php

[74] Saferworld i Centar za bezbjednosne studije (CBS), 'The Sarajevo Client Guidelines for the Procurement of Private Security Companies' („Sarajevska uputstva za ugovaranje privatnih zaštitarskih kompanija"),(The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC): Sarajevo), 30. juli 2006; Saferworld i Centar za bezbjednosne studije (CSS), 'The Sarajevo Code of Conduct for Private Security Companies' („Sarajevski pravilnik ponašanja za privatne zaštitarske kompanije"), (The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons: Sarajevo), 30. juli 2006).

[75] Droege, str.3.

[76] Neformalni intervjui sa PZK koje rade u Iraku, London, sept. 2007.

[77] Bridges, T., 'Hired Guns Shrug off War Risks for Payday' („Plaćeni revolveraši ne misle o rizicima nego o plati"), *The Miami Herald,* 1. avg.2007.

[78] Odjeljenje za odbranu SAD-a je dalo instrukcije komandirima da budu na oprezu u vezi sa uslovima ugovora pojedinaca koji rade za one koji su pod ugovorom za OzO, kako bi se izbjegli trgovina radnom snagom, u koju spadaju prisilni rad i dužničko ropstvo; Miller, T.C., 'World's Poorest are Hired for the Worst Jobs in Iraq: Nepalese Killings Raise Issue of U.S. Use of Contract Labor' („Najsiromašniji stanovnici svijeta su zaposleni na najgorim poslovima u Iraku: Nepalska ubistva izazivaju pitanja o američkom korišćenju radnika po ugovoru"), *Los Angeles Times,*16. okt. 2005.

[79] Bridges.

[80] Bouta i Frerks, str.37-38.

[81] 'Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective' („Integracija ljudskih prava žena i rodne perspektive"), Howarth-Wiles, 'Gender Training provided in Canada for Personnel involved in Peace Support Operations: Moving Forward' („Rodna obuka u Kanadi za osobe uključene u operacije mirovne podrške"), (DFAIT, Government of Canada: Otava), 2006; Purcell, 'Report on Wilton Park Conference 816: Peace and Security: Implementing United Nations Security Council Resolution 1325'(„Izvještaj o konferenciji u Vilton parku 816: Mir i bezbjednost: Sprovođenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a), Vilton Park, Velika Britanija, 30. maj–2. juni 2006, Savjet bezbjednosti UN-a.

[82] Podaci o prioritetima za obnovu za Privremenu strategiju za smanjenje siromaštva u Liberiji (PSSS), feb. 2007, Pripremna konferencija za Liberijski simpozijum o rodnim pitanjima i partnerski forum 2007. godina, Omogućili UNIFEM i Inicijativa za sveobuhvatnu bezbjednost. http://www.huntalternatives.org/download/380_microsoft_word_preparatory_conference_iprs_recommendations_final.pdf .

[83] Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'Security Privatization and Human Security' ("Upravljanje u sektoru bezbjednosti i ljudska bezbjednost"), *neobjavljen izvještaj*, 19. mart 2007, str.11.

[84] Krahmann, E., 'Security Governance and the Private Military Industry in Europe and North America' („Upravljanje u sektoru bezbjednosti i industrija privatne vojske u Evropi i Sjevernoj Americi"), *Conflict, Development and Security* 5. 2 (2005).

[85] Bearpark, A. i Schulz, S., 'The Regulation of the Private Security Industry and the Future of the Market', *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies* („Regulacija industrije privatne bezbjednosti i budućnost tržišta", *Od plaćenika do tržišta: Pojava i regulacija privatnih vojnih kompanija*), ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C.

(Oxford University Press: Oksford), 2007, str.239.

[86] Bearpark, A. i Schulz, S., 'The Regulation of the Private Security Industry and the Future of the Market', *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies* („Regulacija industrije privatne bezbjednosti i budućnost tržišta", *Od plaćenika do tržišta: Pojava i regulacija privatnih vojnih kompanija*), ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C. (Oxford University Press: Oksford), 2007; Gumedze, S., 'ISS Paper: The Private Security Sector in Africa. The 21st Century's Major Cause for Concern?' („Dokumet ISS: Sektor privatne bezbjednosti u Africi. Glavni razlog za brigu u 21. Vijeku?") (Institute for Security Studies: Pretorija), 2007.

[87] Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'The Globalisation of Private Security. Country Report: Sierra Leone' („Globalizacija privatne bezbjednosti, Izvještaj o Sijera Leoneu"), Odjel za međunarodnu politiku, (University of Wales: Aberistvit), 2005, nalazi se na: http://users.aber.ac.uk/rbh/privatesecurity/index.htm {pristupljeno 20. septembra 2007}.

[88] Abrahamsen i Williams, 2006, str.7.

[89] Capps 2002, str. 2.

[90] Hiscock, 'The Commercialisation of Post-Soviet Private Security', *Private Actors and Security Governance* („Komercijalizacija post-sovjetske privatne bezbjednosti", *Privatnici i upravljanje bezbjednošću)*, ur. Caparini (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.129, 143.

[91] Hiscock, 'The Commercialisation of Post-Soviet Private Security', *Private Actors and Security Governance* („Komercijalizacija post-sovjetske privatne bezbjednosti", *Privatnici i upravljanje bezbjednošću)*, ur. Caparini (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.144.

[92] Harding, L., "Russia Votes to Allow Private Armies for Energy Giants' („Rusija glasa za dozvoljavanje privatnih armija za energetske gigante"), *The Guardian,* 5. juli 2005.

[93] Gounev, P., 'Bulgaria's Private Security Industry', *Private Actors and Security Governance* („Bugarska industrija privatne bezbjednosti", *Privatnici i upravljanje u sektoru bezbjednosti)*, ur.. Bryden, A. i Caparini, M., (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.110.

[94] Gounev, P., 'Bulgaria's Private Security Industry', *Private Actors and Security Governance* („Bugarska industrija privatne bezbjednosti", *Privatnici i upravljanje u sektoru bezbjednosti)*, ur.. Bryden, A. i Caparini, M., (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.110.

[95] Erickson, Albanese i Drakulić, str.305.

[96] Rigakos, str.97.

[97] Rigakos, str.97.

[98] Mazali, R., 'The Gun on the Kitchen Table: The Sexist Subtext of Private Policing in Israel' („Pištolj na kuhinjskom stolu: Seksistički podtekst privatne policije u Izraelu"), u V. Farr, H. Myrttinen i A. Schnabel (ur.), *The Gender Perspectives on Small Arms and Light Weapons (Rodne perspektive o malom i lakom naoružanju)*, (2009.).

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za privatne vojne i zaštitarske kompanije?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK?

Izazovi i mogućnosti u konfliktnom i postkonfliktnom periodu

Pitanja koja treba postaviti PVZK i njihovim klijentima

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Zbog čega su rodna pitanja bitna za privatne vojne i zaštitarske kompanije?

Privatne zaštitarske kompanije (PZK) su ovdje definisane kao „kompanije koje su specijalizovane za pružanje bezbjednosti i zaštitu lica i imovine, uključujući tu humanitarnu i industrijsku imovinu“.[1] To znači da njihove usluge ne moraju da budu oružane prirode; njihovo djelovanje je po svojoj prirodi više defanzivno nego ofanzivno; a na usluzi su velikom broju korisnika, uključujući vlade, međunarodne agencije, nevladine organizacije (NVO) i komercijalne organizacije.

Privatne vojne kompanije (PVK) su „privatne kompanije koje su specijalizovane u vojnim vještinama, uključujući borbene operacije, strateško planiranje, prikupljanje obavještajnih informacija, operativnu podršku, logistiku, obuku, nabavku i održavanje naoružanja i opreme“. Ovo podrazumijeva da su njihovi klijenti najčešće vlade, mada, u većini slučajeva, to bivaju i pobunjenici, teritorijalne jedinice i ostale naoružane frakcije.[2]

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod” se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol” označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.

Poboljšati operativnu djelotvornost

- Muškarci i žene obično imaju različita bezbjednosna i pravosudna iskustva i potrebe. Stoga, kako bi se uvećale mogućnosti za operativni uspjeh, pripadnici sektora bezbjednosti treba da razmotre uticaj koji sve njihove aktivnosti imaju na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake u zemljama domaćinima.
- Svijest o rodnim pitanjima specifičnim za određenu kulturu će pomoći zaposlenima da se prilagode zajednici domaćinu i da imaju više razumijevanja prema kulturološkom miljeu u kome će raditi što kod lokalnog stanovništva može unaprijediti prihvatanje prisustva osoblja za privatno obezbjeđenje.

instraw united nations Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1	PVZK i samoregulacija

Samoregulacija putem stvaranja udruženja u okviru industrije je od posebnog značaja u onim slučajevima kada ili ne postoji državna regulativa ili je ona nedovoljna. Samoregulacija je mehanizam koji je od suštinskog značaja za unaprjeđivanje standarda po kojima djeluju PVZK.

- Standardi funkcionišu dvojako. Prije svega, njima se unaprjeđuju učinak, transparentnost i odgovornost PVZK. Drugo, oni „kauboje“ izbacuju iz industrije. Međutim, samoregulacija nije „srebrni metak“ i najdjelotvornija je u kontekstu međusobnog povezivanja i u regulatornim šemama uzajamnog jačanja na nivou industrije, na nacionalnom i međunarodnom nivou.
- Industrijsko udruženje može da nadgleda u kojoj mjeri se poštuju standardi u opasnim sredinama.
- Samoregulatorno tijelo može da na bilateralnoj osnovi sa pojedinačnim kompanijama, ukoliko je to neophodno, razgovara o prednostima i problemima vezanim za integraciju rodnih pitanja.

- Pripadnice zaštitarskih kompanija, su neophodne kako bi vršile fizički pretres žena i kako bi došle do preciznih obavještajnih informacija, te možda mogu da iz drugačije perspektive identifikuju bezbjednosne rizike.

- Dokazano je da muškarci i žene iz lokalne zajednice uglavnom smatraju da je žensko osoblje pristupačnije i da djeluje manje zastrašujuće u odnosu na muškarce. Takvo viđenje vlada i u tradicionalnim društvima. Stoga prisutvo ženskog osoblja može da unaprijedi legitimitet kompanije i njene aktivnosti u zemlji domaćinu.[3] Žensko osoblje može da postane pozitivan uzor ženama iz lokalne zajednice koje imaju namjeru da se priključe institucijama sektora bezbjednosti.

Unaprjeđenje procedura odabira osoblja i standarda zapošljavanja

- Muškarci su prezastupljeni u PVZK, najviše iz razloga što kompanije u velikoj mjeri zapošljavaju bivše vojno osoblje. Integracijom rodnih pitanja se mogu unaprijediti procedure odabira osoblja i standardi zapošljavanja u PVZK, kako bi se postigla nediskriminatorska i inkluzivna radna kultura.

Sprječavanje nedoličnog ponašanja i kršenja ljudskih prava

- Odobravanje i njegovanje određenih oblika agresivnog ponašanja je dio institucionalne kulture mnogih PVZK, a u prošlosti je bilo i povezano sa kršenjem ljudskih prava. Odgovarajuća obuka za pripadnike PVZK, uz obuku o međunarodnom humanitarnom pravu (MHP) i propisima o ljudskim pravima, će doprinijeti da se spriječi kršenje ljudskih prava, te istovremeni gubitak ugleda i prihoda.

- Rješavanje problema uočene kulture nekažnjivosti će pomoći da se očuva ugled pojedinačnih kompanija i industrije u cjelini.

Unaprjeđenje saradnje između agencija u mirovnim operacijama

- Mnogi klijenti PVZK, poput Ujedinjenih nacija i donatorskih vlada, su u svoje mirovne operacije i projekte postkonfliktne obnove, uključujući tu i RSB, integrisale rodna pitanja. Uključivanje rodnih pitanja od strane PVZK bi u složenoj sredini u kojoj posluje više agencija unaprijedilo saradnju svih aktera po pitanjima politike rodnih pitanja.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative na integraciji rodnih pitanja u rad PVZK nije samo pitanje operativne djelotvornosti, već je neophodno kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK?

Uspostavljanjem rodno odgovornih standarda i procedura

Kako bi se unaprijedili standardi za PVZK, neophodno je da se iskombinuju sa jedne strane ugovorne obaveze, a sa druge regulatorni procesi. Klijenti imaju odlučujuću ulogu u oblikovanju ponašanja pripadnika PVZK, pogotovu ukoliko ugovorne obaveze prate redovna vrednovanja.

- Rodna pitanja treba uvrstiti u samoregulatorne okvire koji se tek formiraju ali koji su na snazi u sve većem dijelu ove industrije (vidi Odjeljak 1). Određivanje standarda u oblasti rodnih pitanja i nadgledanje njihove primjene se može sprovesti uporedo sa nekim drugim pitanjima, poput ljudskih prava.

- U pravila ponašanja pojedinačnih kompanija i cjelokupne industrije, treba uvrstiti mehanizme kojima se nadgleda poštovanje određenih odredbi, te interne procedure izvještavanja o seksualnom uznemiravanju, maltretiranju i RN-u.

- Uvesti mehanizme kojima lokalno stanovništvo i/ili ostalo osoblje može da prijavi slučajeve RN-a, diskriminatorskog ponašanja ili nedoličnog ponašanja nezavisnom organu koji ima ovlašćenja da sprovede istragu.

- Odrediti i primijeniti transparentne odredbe i procedure na osnovu kojih će se odvijati istraga nedoličnog ponašanja, prekršaja i kriminalnih radnji, kako bi se eliminisala nekažnjivost.

- Sprovesti provjeru ranije radne i lične istorije svih potencijalnih pripadnika PVZK, posebno podatke o tome da li su bili optuživani za krivična djela, kršenje ljudskih prava i RN.

Primjenom sveobuhvatne i nediskriminatorske kadrovske politike i praksi

Revidirati i, tamo gdje je potrebno, reformisati procese zapošljavanja i kadrovsku politiku kako bi se obezbijedila nediskriminatorska i sveobuhvatna radna kultura, naročito one koji se tiču pitanja zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja žena; seksualnog uznemiravanja i diskriminatorskog ponašanja.

Nadovežite se na veliko iskustvo koje policija, vojska i privatni sektor imaju u promovisanju zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja žena.

Sprovođenjem obuke o rodnim pitanjima

Obuku o rodnim pitanjima i podizanju svijesti o njima treba uvrstiti u osnovnu obuku za pripadnike PVZK (vidi Odjeljak 2).

- Obuku treba prilagoditi specifičnim uslovima na lokalnom nivou, kako bi se postigao maksimalni učinak operacije koja se sprovodi.
- U kreiranje i sprovođenje obuke o rodnim pitanjima uključiti organizacije civilnog društva i među njima i organizacije žena.
- U obuku o rodnim pitanjima uvrstiti sljedeće:
  - Na koji se način može odgovoriti na različite bezbjednose potrebe ženskih i muških klijenata?
  - Kako se na odgovarajući i djelotvoran način približiti žrtvama RN-a?
  - Internu kadrovsku politiku, posebno norme protiv seksualnog uznemiravanja.

Nadgledanjem i vrednovanjem

- Vlade treba da izrade nacionalne i međunarodne mehanizme za nadgledanje i izvještavanje kako bi pomoću njih vršile nadzor industrije PVZK; a ovi mehanizmi treba da obuhvataju i fokusiranje na kršenje ljudskih prava, uključujući i RN.
- Klijenti PVZK mogu da nadgledaju ispunjavanje ugovornih obaveza putem redovnih revizija i ostalih procedura za kontrolu kvaliteta. Stoga je od suštinskog značaja za klijente da u svoje ugovore koje sklapaju sa PVZK uvrste standarde za primjenu dobre prakse u vezi sa rodnim pitanjima.

U Priručniku 10 možete naći i:
- Diskusiju o ulozi PVZK i uslugama koje one pružaju
- Spisak zadataka koje treba uvrstiti u politiku protiv seksualnog uznemiravanja
- Primjer strategije kojom se može unaprijediti zapošljavanje žena i njihovo zadržavanje na poslu
- Rodna pitanja u međunarodnim i nacionalnim propisima za PVZK

Izazovi i mogućnosti u konfliktnom i postkonfliktnom periodu

U zemljama koje se nalaze u konfliktu i u postkonfliktnom periodu obično dolazi do prekida u radu javnih bezbjednosnih službi ili one rade nedovoljnim kapacitetima pa tu prazninu često popunjavaju PVZK. Dinamika ovih zemalja je od posebnog značaja uslijed iznenadnog procvata privatnog sektora bezbjednosti u konfliktnim i postkonfliktnim kontekstima, a posebno u Avganistanu i Iraku.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Obično nedostaju mehanizmi za nadgledanje bezbjednosnih institucija, posebno PVZK, što doprinosi opštoj kulturi nekažnjavanja za počinjena krivična djela i RN.
- Muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci se suočavaju sa različitim bezbjednosnim rizicima u konfliktnim i postkonfliktnim kontekstima. Od pripadnika PVZK se očekuje da im garantuju zaštitu, da odgovore na njihove posebne bezbjednosne potrebe i da imaju sluha za njihova ljudska prava, iako im možda nije omogućena odgovarajuća obuka ili ne posjeduju znanje koje im može pomoći u obavljanju ovih aktivnosti.
- Međunarodne PVZK u (post)konfliktnom okruženju, kao i lokalne PZK u zemljama u razvoju, imaju tendenciju da svoje najranjivije i najslabije plaćene zaposlenike iz marginalizovanih grupa stanovništva zapošljavaju u zemljama u razvoju. Oni su obično siromašni, neobrazovani muškarci iz seoskih sredina, od kojih su mnogi bivši vojnici koji nijesu na adekvatan način bili demobilisani i reintegrisani u društvo. Ovakve prakse dovode do ogromnih problema, koje treba da riješe donatori, vlade i kompanije.

Odjeljak 2	Teme za obuku pripadnika PVZK o rodnim pitanjima

- Šta znači „rod“?
- Definicije osnovne oblasti rada PVZK i razumijevanje uticaja na žene i muškarce
- Zbog čega se integracijom rodnih pitanja mogu povećati šanse za operativni uspjeh i djelotvornost?
- Sagledavanje sopstvenog rada iz rodne perspektive – na koji način uključiti rodnu perspektivu u svoj bezbjednosno operativni rad
- Rješavanje rodnih pitanja u okviru RSB-a (npr. rad sa lokalnim organizacijama žena, regrutovanje žena u bezbjednosne snage)
- Kako raditi sa ženama i muškarcima u zemlji domaćinu i na koji način ih zaštiti?
- Šta je RN? Na koji način se može riješiti?
- Pravila ponašanja u kompaniji i politika potpune netolerancije prema seksualnom uznemiravanju, neprimjernom i uvredljivom seksualnom ponašanju

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Međunarodne PVZK su počele da djeluju u novim oblastima, poput RSB-a; razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji boraca; pružanju pomoći u razvoju i u saniranju posljedica prirodnih katastrofa. Sasvim je izvjesno da će se povećati potreba za angažovanjem PVZK u ovim oblastima, što predstavlja značajnu priliku da se naprave smjernice za određivanje rodne dimenzije ovih zadataka.
- Postkonfliktna sredina predstavlja jedinstvenu priliku za društvene promjene; pri čemu se ponovo mogu obraditi problemi rodne diskriminacije i redefinisati rodne uloge. PVZK mogu učestvovati u ovim procesima tako što će dati pozitivan primjer ostalima putem zapošljavanja i ravnopravnog tretmana žena.
- PVZK djeluju u skladu sa zahtjevima svojih klijenata. Stoga ovo predstavlja jedinstvenu priliku da se postave standardi i odredbe kojima se PVZK u svim aktivnostima smatraju partnerima. Vlade i ostali klijenti koji sklapaju ugovore sa PVZK treba da u te ugovore uvrste i odgovornost PVZK za integraciju rodnih pitanja.

Pitanja koja treba postaviti PVZK i njihovim klijentima

- Da li vlade i ostali klijenti zahtijevaju da se u ugovore sa PVZK uvrste rodna pitanja (poput odgovornosti za RN ili obavezne obuke o rodnim pitanjima)? Da li PVZK samostalno uključuju ova pitanja?
- Da li su rodna pitanja uvrštena u nacionalne i međunarodne regulatorne okvire za PVZK?
- Da li sve PVZK imaju prakse ravnopravnog zapošljavanja i pravila ponašanja koji obuhvataju žalbene procedure za žalbe na seksualno uznemiravanje, RN i diskriminaciju?
- Da li su na snazi mehanizmi kojima pripadnici lokalnih zajednica mogu da prijave kršenje ljudskih prava, koje su počinili pripadnici PVZK, uključujući slučajeve RN-a?
- Da li su uspostavljeni mehanizmi kojima se unaprijeđuje zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalno napredovanje ženskih članova osoblja?
- Da li su rodna pitanja uvrštena u postojeću obuku za pripadnike PVZK? Da li su oni prošli posebnu obuku o podizanju svijesti o rodnim pitanjima, sprječavanju seksualnog uznemiravanja, seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja?
- Da li je osoblje prošlo obuku za prepoznavanje i rješavanje specifičnih bezbjednosnih i pravosudnih potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka iz lokalne zajednice?
- Da li PVZK tokom procesa zapošljavanja svojih pripadnika primjenjuju detaljne provjere u smislu da li su oni bili optuženi za neko krivično djelo, kršenje ljudskih prava i RN?

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Dodatne informacije

Publikacije

OECD-DAC – ***OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice (Priručnik o reformi sistema bezbjednosti: podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2007.

Caparini, M., – 'Applying a Security Governance Perspective to the Privatisation of Security', ***Private Actors and Security Governance*** („Primjena perspektive bezbjednosne uprave na privatizaciju bezbjednosti" ***Privatni akteri i bezbjednosna uprava***), 2006.

Abrahamsen, R., i Williams, M., – ***The Globalisation of Private Security. Country Report: Sierra Leone (Globalizacija privatne bezbjednosti: izvještaj iz Sijera Leonea)***, 2005.

Saferworld and Centre for Security Studies – ***The Sarajevo Client Guidelines for the Procurement of Private Security Companies (Sarajevske smjernice za korišćenje usluga privatnih zaštitarskih kompanija)***, 2006.

Swisspeace – ***Private Security Companies and Local Populations. An exploratory study of Afghanistan and Angola (Privatne zaštitarske kompanije i lokalno stanovništvo. Istraživačka studija Avganistana i Angole)***, 2007.

Organizacije

British Association of Private Security Companies – www.bapsc.org.uk

ICRC – www.icrc.org

International Peace Operations Association (Udruženje međunarodnih mirovnih operacija) – ipoaonline.org/php

OECD – www.oecd.org

Privatemilitary – www.privatemilitary.org/home.html

Private Security Company Association of Iraq – www.pscai.org

Swisspeace – www.swisspeace.org

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na interenet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremila Nađa Nieri iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 10 uz konsultacije sa Sabrinom Šulc i Kristinom Jeung.

[1] Caparini, M. i Schreier F., *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies (Privatizacija bezbjednosti: zakon, praksa i upravljanje privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama)*, izvještaj (Ženeva: DCAF), 2005., str. 2.

[2] Ibid.

[3] Valenius, J., *Gender Mainstreaming in ESDP Missions (Integracija rodnih pitanja u ESDP misijama)* (Institute for Security Studies. Pariz), 2007., str.28.

Procjena, nadgledanje i vrednovanje reforme sektora bezbjednosti i rodna pitanja

Nikola Popović

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Procjena, nadgledanje i vrednovanje reforme sektora bezbjednosti i rodna pitanja

Nikola Popović

united nations instraw Part of UN WOMEN

DCAF Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autoru
Nikola Popović je stručni saradnik za rodna pitanja, mir i bezbjednost u UN-INSTRAW koji koordiniše aktivnosti koje se tiču politike, istraživanja i izgradnje kapaciteta o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti, sprovođenju UNSCR 1325 i obuke o rodnim pitanjima za pripadnike sektora bezbjednosti. Prije nego što se priključio UN-INSTRAW-u, Nikola je radio sa žrtvama rodnog nasilja u Bosni i Herecegovini. Nikola je magistar pravnih nauka (LLM), iz oblasti podrške međunarodnim mirovnim operacijama, pri čemu je diplomu stekao u Irskom centru za ljudska prava, a postdiplomske studije je završio i iz oblasti ljudskog razvoja (UNDP).

Urednice
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Zahvaljujemo se sljedećim osobama na komentarima na nacrt ovog priručnika, koji su za nas bili od neprocjenjive važnosti: svim učesnicima virtuelne diskusije o *Uvršćavanju rodnih pitanja u procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB-a*, Hilari Enderson, Karin Odran, Megan Bastik, Stefanu Derkonu, Luki Van Goru, Džulijet Hant, Toiko Klepe, Mini Luitikajnen, Endrjuu Meklinu, En Orner, Debri Rubin, Dženifer Sahalub i Kristini Valasek. Osim njih, zahvalnost dugujemo i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti za pomoć pri uređivanju ovog priručnika i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju reforme sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio *Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u*. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena, i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, Bilderberg, Georg Knoll, 2004.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.
Sva prava su zaštićena.
ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Nicola Popovic. „Procjena, nadgledanje i vrednovanje reforme sektora bezbjednosti i rodna pitanja.“ *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur: Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta su procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a? 1

3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB-a? 3

3.1 Ojačati pružanje bezbjednosti i pravde . . . 3

3.2 Sveobuhvatna i participatorna RSB . . . 4

3.3 Izgraditi nediskriminatorne i reprezentativne institucije sektora bezbjednosti koje promovišu ljudska prava . . . 4

4. Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB-a? 5

4.1 Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u procjenu RSB? . . . 5

Ko vrši procjenu? . . . 5

Šta se procjenjuje? . . . 6

Na koji način treba vršiti procjenu? . . . 7

Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u postojeći okvir za procjenu RSB-a? . . . 8

4.2 Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u nadgledanje i vrednovanje RSB-a? . . . 8

Ko vrši nadgledanje/vrednovanje? . . . 8

Šta se nadgleda/vrednuje? . . . 12

Na koji način treba vršiti nadgledanje/vrednovanje? . . . 12

4.3 Na koji se način može sprovesti rodna revizija institucija sektora bezbjednosti? . . . 14

Ko je ovlašćen da sprovodi rodnu reviziju? . . . 14

Ko je objekat revizije? . . . 16

Na koji način treba sprovesti reviziju? . . . 16

4.4 Na koji se način mogu nadgledati i vrednovati inicijative za integraciju rodnih pitanja u institucije sektora bezbjednosti? . . . 18

Ko vrši nadgledanje i vrednovanje? . . . 18

Šta se nadgleda i vrednuje? . . . 19

Na koji način treba vršiti nadgledanje i vrednovanje? . . . 19

5. Ključne preporuke 20

6. Dodatni izvori informacija 21

Aneks A: Primjer pokazatelja: reforma pravosuđa i rodna pitanja 23

AKRONIMI

CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
CIDA	Kanadska agencija za međunarodni razvoj
CRC	Konvencija o pravima djeteta
DDA	Odjeljenje Ujedinjenih nacija za razoružanje
DFID	Britansko Odjeljenje za međunarodni razvoj
FSKA	Fond za sprječavanje konflikta u Africi
ILO	Međunarodna organizacija rada
LGBT	Lezbijski, homoseksualni, biseksualni i transseksualni
MO	Ministarstvo odbrane
NiV	Nadgledanje i vrednovanje
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
OECD-DAC	Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj
RBM	Upravljanje na osnovu postignutih rezultata
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
RSBP	Reforma sektora bezbjednosti i pravosuđa
SBPP	Sigurnost, bezbjednost i pristup pravosuđu
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program UN-a za razvoj
UN SCR 1325	Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti

Procjena, nadgledanje i vrednovanje reforme sektora bezbjednosti i rodna pitanja

1 Uvod

Proces reformi podrazumijeva promjene. Kako bi ove promjene dovele do očekivanih rezultata i imale očekivani uticaj, kreatori politike, oni koji se ovim pitanjima bave u praksi i pripadnici akademskih institucija su razvili različite mjerne metode. U postojećoj literaturi se navodi potreba za integrisanjem sveobuhvatne procjene, nadgledanja i vrednovanja u okviru reforme sektora bezbjednosti (RSB).[1] Važno je da se u ove procese uvrste rodna pitanja, kako bi se stvorio sektor bezbjednosti koji odgovara na bezbjednosne i pravosudne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.

U ovom Priručniku će biti objašnjena dva oblika rodno odgovorne procjene, nadgledanja i vrednovanja (NiV). Kao prvo, u Priručniku ćemo se osvrnuti na postojeće okvire za procjenu RSB-a, strategije za nadgledanje i vrednovanje i način na koji se rodna perspektiva može uvrstiti u različita sredstva i pristupe. Kao drugo, u Priručniku se raspravlja o inicijativama za integraciju rodnih pitanja u institucijama sektora bezbjednosti, uključujući i način na koji treba da se sprovede rodna revizija i NiV integracije rodnih pitanja. U ovom Priručniku se navode sljedeća sredstva i metode: sveobuhvatni i participativni procesi prikupljanja podataka; saradnja i koordinacija rada između različitih odjeljenja; prikupljanje i upotreba podataka razvrstanih po polu, starosti i etničkoj pripadnosti; rodno odgovorno upravljanje na osnovu postignutih rezultata; rodno osjetljivi pokazatelji i razgovori u fokus grupama.

Ovaj Priručnik sadrži:

- Uvod u procjenu, nadgledanje i vrednovanje
- Objašnjenje zašto je važno da rodna pitanja budu uvrštena i načini na koje ovo može da unaprijedi i ojača procjenu, NiV
- Polazne tačke za uključivanje rodnih pitanja u procjenu, NiV RSB-a
- Na koji način treba sprovesti rodnu reviziju institucija sektora bezbjednosti, kako i na koji način treba nadgledati i vrednovati uticaj inicijativa za integraciju rodnih pitanja
- Ključne preporuke
- Dodatne izvore informacija

Ovaj Priručnik je prvenstveno namijenjen onima koji su u institucijama sektora bezbjednosti zaduženi za sprovođenje RSB-a, nacionalnoj vladi i parlamentu, međunarodnim/regionalnim organizacijama i donatorima i organizacijama civilnog društva. Namijenjen je, takođe, osoblju zaposlenom u ovim organizacijama koje je zaduženo za integraciju rodnih pitanja u sektor bezbjednosti. Osim teorijskog pregleda postojećih izvora informacija, ovaj Priručnik se nadovezuje na informacije dobijene direktno od stručnjaka koji se bave oblašću rodnih pitanja i RSB, a do kojih smo došli tokom globalne virtuelne diskusije u kojoj je učestvovalo 160 ljudi.[2]

2 Šta su procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a?

U relativno novoj oblasti RSB, trenutno se primjenjuju različiti okviri i metode za procjenu potreba i mjerenje uticaja. Oni se razlikuju u zavisnosti od učesnika, u koje spadaju pojedinačne institucije sektora bezbjednosti, donatori, poslanici ili organizacije civilnog društva (OCD), i od specifične/ih institucije/a sektora bezbjednosti koje su pod kontrolom. Sektor bezbjednosti nije homogen. Sastoji se od različitih i složenih institucija, koje imaju različite bezbjednosne i pravosudne funkcije i primjenjuju različite procese kako bi omogućile postojanje svoje unutrašnje odgovornosti.

Za više informacija vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Premda postoje različita shvatanja procjene, nadgledanja i vrednovanja, u ovom Priručniku će se koristiti sljedeće definicije:

Procjena podrazumijeva proces sistematskog prikupljanja podataka, koji za cilj ima da jasno odrazi datu situaciju. Ovim procesom se analizira kontekst - uključujući različite faktore, učesnike, rizike i potrebe - kako bi se odredili programski ciljevi i napravila osnova za buduće nadgledanje i vrednovanje

Procjena RSB-a, po mišljenju OECD-DAC, se

može opisati kao: „proces konsultovanja, prikupljanja podataka i analize... [i] metode koje podrazumijevaju procjenu lokalnog konteksta i identifikovanja prioriteta za pružanje podrške bezbjednosti i pravdi“.[3] U ovom Priručniku, termin procjena će se isključivo odnositi na analizu izvedenu prije sprovođenja procesa RSB-a.
Institucije, poput OECD-DAC, Svjetske banke, Klingendel instituta i ostalih, su odredile metode i smjernice za vršenje procjene RSB-a, koju su prepoznale kao aktivnost koja je od suštinskog značaja za razvoj i primjenu procesa RSB-a.[4] Cilj sprovođenja procjene RSB-a je da se dođe do saznanja o učesnicima sa lokalnog, regionalnog i međunarodnog nivoa, o specifičnim pružaocima bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao i o specifičnim bezbjednosnim i pravosudnim potrebama stanovništva. Podaci dobijeni procjenom mogu da se uvrste u zakonodavstvo, proces planiranja, budžete, izvještaje i postojeću politiku i usluge. Detaljna i participativna procjena dovodi do održivog i djelotvornog procesa RSB-a, jer se njome dobijaju precizne informacije o onoj vrsti reformi koja je stvarno neophodna.

Rodna revizija je analiza rodne odgovornosti određene institucije ili sredine. Kada govorimo o institucijama sektora bezbjednosti, revizija je „nezavisna, objektivna aktivnost procjene koja za cilj ima da doda na vrijednosti i unaprijedi rad organizacije koja je u pitanju. Ona pomaže organizaciji da ostvari svoje ciljeve uvođenjem sistematskog pristupa, po određenim disciplinama, kako bi se procijenila i unaprijedila djelotvornost upravljanja rizikom, procesi kontrole i upravljanja uopšte.“[5] Rodna revizija se može primijeniti na institucije sektora bezbjednosti, sa ciljem da se usmjeri proces integracije rodnih pitanja putem određivanja potreba i obezbjeđivanjem osnovnih podataka. Rodnim revizijama se analizira integracija rodnih pitanja na nivou politike, strukture, budžeta i osoblja, a u nju spadaju i viđenja ljudi o prisutnosti rodnih pitanja u institucijama u kojima rade, kao i njihovo shvatanje ravnopravnog učešća u procesu odlučivanja. Rodne revizije se mogu sprovesti samostalno ili kao sastavni dio rodno odgovorne procjene RSB-a.

Nadgledanje je „stalna aktivnost koja prije svega za cilj ima da menadžerima i glavnim učesnicima pruža redovne povratne informacije i nagovještava napredak ili ukazuje na njegov izostanak u dolaženju do očekivanih rezultata. Nadgledanjem se upoređuje stvarno stanje ili djelovanje sa onim što je bilo planirano ili očekivano u skladu sa unaprijed utvrđenim standardima. Nadgledanje, uopšteno gledano, obuhvata prikupljanje i analizu podataka o procesu primjene, strategijama i rezultatima i preporučivanje popravnih mjera.“[6]

Nadgledanje je način upravljanja procesom RSB-a kojim se može odrediti da li preduzete inicijative daju očekivane rezultate, tj. da li su postignuti programski ciljevi. Za nadgledanje RSB-a se mogu koristiti različite strategije i sredstva. Kako bi se izmjerio stepen u kome je došlo do promjena, podaci prikupljeni ovim procesom se mogu mjeriti na osnovu polaznih podataka koji su prikupljeni tokom početne procjene.

Pokazatelj je „mjera kojom se odgovara na pitanje u kom stepenu i da li je uopšte došlo do napretka ka postizanju određenog cilja“.[7] Uopšteno uzevši, pokazatelji promjene, postignuća i uticaj prevode u mjerljive i uporedive kvalitativne ili kvantitativne podatke. Pokazatelji se mogu odrediti u početnim fazama RSB-a, a potom koristiti kao sredstvo za nadgledanje i vrednovanje kako bi se odredilo da li su ostvareni ciljevi RSB.

Vrednovanje je „sistematska i objektivna procjena tekućeg ili završenog projekta, programa ili politike, njegovog/njenog kreiranja, primjene i rezultata. Za cilj ima da odredi relevantnost i stepen u kome su dostignuti ciljevi, da odredi efikasnost razvoja, djelotvornost, uticaj i održivost. Vrednovanjem bi trebalo da se dođe do vjerodostojnih i korisnih informacija koje omogućavaju da i korisnici i donatori naučene lekcije uvrste u proces odlučivanja. Vrednovanje se odnosi i na proces određivanja značaja ili vrijednosti aktivnosti, politike ili programa.“[8]
U svrhu ovog Priručnika, vrednovanje će biti definisano tako da se dešava po završetku nekog programa, projekta ili aktivnosti. Upoređivanjem učinka sa unaprijed određenim ciljevima i postavljenim standardima, ispitivanje postojećih u odnosu na očekivane rezultate omogućava da se prepoznaju postignuća kao i nedostaci. Stoga se vrednovanjem RSB-a mogu odrediti dobra i loša praksa koje bi trebalo da definišu naredne aktivnosti, kao i buduće programe/projekte u istoj oblasti.
Procjena, nadgledanje i vrednovanje imaju za cilj da RSB bude transparentan, djelotvoran i efikasan proces koji omogućava izgradnju povjerenja u učesnike i institucije sektora bezbjednosti kao i stvaranje njihove odgovornosti.

U učesnike koji su uključeni u procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB spadaju:

- Poslanici
- Mehanizmi za nadgledanje sa međunarodnog i regionalnog nivoa
- Donatori
- Institucije sektora bezbjednosti
- Nezavisni organi u koje spadaju ombudsmani/komisije
- Organizacije civilnog društva.

Vidi Priručnike o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima i nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima.

Sveobuhvatno prikupljanje podataka i poznavanje sredine i kapaciteta predstavljaju osnovu za sistematsku primjenu budućih programa, projekata i reforme. U svakom slučaju, RSB se često sprovodi u sredinama u kojima prikupljanje podatka predstavlja veliki izazov ili uopšte nije moguće, kao što je to slučaj sa društvima koja se nalaze u postkonfliktnom periodu ili društvima u tranziciji.

Opšti izazovi koji se tiču procjene, kontrole i vrednovanja su:

- Nedostatak postojećih podataka, posebno u postkonfliktnim sredinama.
- Nedostatak infrastrukture kako bi se mogli prikupiti podaci.
- Nedostatak političke volje da se omoguće adekvatna finansijska sredstva i osoblje koje bi prikupilo podatke.
- Nedovoljno vremena da se prikupe pouzdani, validni i reprezentativni podaci.
- Nedostatak finansijskih sredstava.
- Nedostatak stručnog znanja i kadrova.
- Povjerljivost podataka – posebno u institucijama sektora bezbjednosti poput vojske i obavještajnih službi.

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB-a?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se stoga odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[9]

Vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima.

Integracija rodnih pitanja u procese procjene i NiV RSB-a, osim što je obavezna po međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima, može da unaprijedi pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga, da podrži kreiranje participativnih RSB procesa i da dovede do stvaranja reprezentativnih institucija sektora bezbjednosti, koje nijesu diskriminatorske i koje promovišu poštovanje ljudskih prava. Nažalost, trenutno postojeći okviri i metode za procjenu i NiV RSB-a često ne obuhvataju u punoj mjeri rodna pitanja.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Integracija rodnih pitanja u procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB-a je neophodna kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.).
- Vindhek deklaraciju i Akcioni plan Namibije za „Integraciju rodne perspektive u višedimezionalnim mirovnim operacijama" (2000.).
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.).

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

3.1 Ojačati pružanje bezbjednosti i pravde

Institucije sektora bezbjednosti su nadležne da omoguće bezbjednost i pravdu muškarcima, ženama, mladićima, djevojkama, dječacima i djevojčicama. Kako bi ispoštovale ovaj svoj mandat, reformski procesi treba da budu tako osmišljeni da se njima uzimaju u obzir različite bezbjednosne i pravosudne potrebe cjelokupnog stanovništva (vidi Odjeljak 1). Rodno odgovorna procjena RSB-a i rodno odgovorni procesi NiV će pružiti detaljnije informacije koje će omogućiti da reformski procesi budu osmišljeni i primijenjeni tako da zadovolje bezbjednosne i pravosudne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica.

Bezbjednosne potrebe, shvatanja, uloge i učešće u odlučivanju se razlikuju u zavisnosti od društveno-kulturnih rodnih uloga.[10] Žene, muškarci, mladići, djevojke, dječaci i djevojčice se suočavaju sa različitim prijetnjama sopstvenoj bezbjednosti i preprekama koje se postavljaju pred njih kada žele

Odjeljak 1 Razlozi zbog kojih je Svjetska banka rodnu procjenu uvrstila u projekat pravosuđa u Peruu

„Dok je spremao projekat unapređenja pružanja pravosudnih usluga, timu Svjetske banke je postalo jasno da mnoge od slabosti u sistemu pravosuđa više pogađaju žene nego muškarce. S obzirom na to da su žene u Peruu daleko manje obrazovane od muškaraca, manje su obaviještene o zakonima i svojim zakonskim pravima. Ekonomska zavisnost od muškaraca partnera ih sprječava da se obrate sudovima, čak i u slučajevima nasilja u porodici. Imajući u vidu porodične obaveze žena, sistem sudova u kojima se rješavaju porodični slučajevi i njegove presude vezane za starateljstvo nad djecom, razvode i alimentaciju su od posebnog značaja za žene. Ipak, ovaj sistem je posebno nefunkcionalan, suđenja dugo traju i donose se neutemeljene presude. S obzirom na ovakve preliminarne rezultate, tim Svjetske banke je odlučio da sprovede rodnu procjenu kao sastavni dio pripreme projekta, pri čemu bi se pažnja usmjerila na prepoznavanje problema i prepreka u pristupu institucijama pravosuđa."[11]

da imaju pristupa institucijama pravosuđa. Počeviši od prijetnji trgovine ljudima, nasilja uličnih bandi i nasilja nad homoseksualcima, pa sve do seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu, rodno nasilje (RN) predstavlja najveću globalnu prijetnju bezbjednosti ljudi. Kada se vrši reforma sektora bezbjednosti i njegovih institucija, treba uzeti u obzir ove oblike nesigurnosti. Rodno odgovornim procjenama se može doći do informacija neophodnih za efektivno određivanje onih reformi koje treba da budu prioritetne kako bi se spriječilo i odgovorilo na RN. Isto tako, rodno odgovornim NiV se može odrediti specifični uticaj ovih reformi na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake i odrediti da li su postignuti ciljevi na uspostavljanju rodne ravnopravnosti.

3.2 Sveobuhvatna i participatorna RSB

Po tvrdnjama OECD-DAC-a, institucije sektora bezbjednosti i procesi RSB-a treba da budu „takvi da se u centru njihovih aktivnosti nalaze ljudi, da se tim aktivnostima upravlja sa lokalnog nivoa i da se one zasnivaju na demokratskim normama i međunarodno prihvaćenim principima o ljudskim pravima, kao i na vladavini prava.“[12] U mnogim društvima postoje neravnopravni odnosi moći između muškaraca i žena, što za rezultat ima neravnopravnu zastupljenost, učešće i isključivanje iz društva. Mjerama na povećanju učešća marginalizovanih grupa poput žena, etničkih manjina i starosjedjelačkog stanovništva, siromašnih ljudi, lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne (LGBT) populacije, izbjeglica i interno raseljenih lica i drugih se može unaprijediti tačnost podataka do kojih se dolazi tokom vršenja procesa procjene i NiV. Povećano učešće, takođe, može izgraditi povjerenja civila u proces RSB-a i do upravljanja njim sa lokalnog nivoa, kao i do povjerenja u određene institucije sektora bezbjednosti. Stvaranje RSB na sveobuhvatnoj osnovi poboljšava, takođe, održivost i djelotvornost reformskog procesa.

„Jedna od ključnih stavki u nadgledanju, posebno iz rodne perspektive, jeste da se partnerske organizacije uključe u pregled, procjenu i privremeno vrednovanje RSB-a. Ovakvim uključivanjem ne samo što se unapriđuje lokalno učešće (vlasništvo) i izgrađuju kapaciteti, već se omogućava dobijanje direktnih polaznih i povratnih informacija na proces RSB-a. Stoga je upravo zbog gore navedenog važno da se RSB posmatra kao proces.“

Luk van der Gor, šef Jedinice za istraživanje konflikata, Klingendel institut[13]

Organizacije žena i stručnjaci za rodna pitanja mogu da posjeduju stručno znanje kojim mogu doprinijeti procesima procjene i NiV RSB-a.

3.3 Izgraditi nediskriminatorne i reprezentativne institucije sektora bezbjednosti koje promovišu ljudska prava

Reforma sektora bezbjednosti ima za cilj da institucije sektora bezbjednosti transformiše u odgovornije, transparentnije, demokratičnije i djelotvornije organe. Iz rodne perspektive posmatrano, ovo znači da RSB treba da podrži mjere kojima se smanjuju diskriminacija i kršenje ljudskih prava počinjenih od strane institucija sektora bezbjednosti, kao i da podrži veće učešće žena i ostalih nedovoljno zastupljenih grupa.

Na žalost, u mnogim državama, institucije sektora bezbjednosti predstavljaju bazu diskriminatorske politike i prakse primijenjene nad ženama, muškarcima pripadnicima etničkih i vjerskih manjina, LGBT populacije i ostalih. Može se desiti da pripadnici sektora bezbjednosti takođe, prekrše ljudska prava i da počine djela seksualnog uznemiravanja i ostale oblike RN-a. Na primjer, 2006. godine, nezavisno istraživanje koje je naručilo Ministarstvo odbrane Velike Britanije je pokazalo da je više od dvije trećine aktivnih pripadnica vojske direktno iskusilo seksualno uznemiravanje.[14] Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija (UN) je, takođe, prepoznao navodno počinjeno RN protiv pripadnika mirovnih misija UN-a. „Izvještaji o seksualnom iskorišćavanju i zlostavljanju ranjivih grupa ljudi od strane pripadnika UN-a, pri čemu bi pripadnici UN-a upravo trebalo da štite ove ljude, se pojavljuju već godinama“.[15] Uprkos pojačanim naporima na kontroli ovih navoda,[16] skandale vezane za seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje koje su počinili pripadnici mirovnih misija i dalje prijavljuju različite misije i različite države. Putem integracije pitanja vezanih za diskriminaciju i kršenje ljudskih prava u procjene i NiV RSB-a se mogu otkriti ove negativne prakse i naglasiti neophodnost sprovođenja reforme. U nekim slučajevima, posebne procjene seksualnog uznemiravanja ili nasilja u porodici mogu da budu korisne inicijative.

Muškarci su trenutno prezastupljeni u institucijama sektora bezbjednosti. Čak i u onim državama u kojima postoji ravnomjernost u broju zastupljenih muškaraca i žena u okviru radne snage, žene su i dalje nedovoljno zastupljene: u Norveškoj žene čine svega 6,4% pripadnika policije i 21,07% pripadnika oružanih snaga.[17] Ovakva prezastupljenost muškaraca je takođe prisutna u mirovnim operacijama pod vođstvom UN-a, gdje žene čine manje od 2% vojnog osoblja i manje od 5% policijskog osoblja.[18] Povećavanjem zastupljenosti žena i ostalih nedovoljno zastupljenih grupa, može se unaprijediti povjerenje javnosti u institucije sektora bezbjednosti i uvećati legitimitet ovih institucija. Postoje primjeri da kada homogena policijska organizacija radi u raznolikom društvu, ona predstavlja jedan od faktora koji može da dovede do stvaranja unutrašnjih tenzija i konflikata, jer cijela zajednica ovakve policijske snage ne smatra legitimnim, što, u krajnjem slučaju, može da dovede do prezira i nepovjerenja zajednice.[19]

Rodno odgovorna procjena sektora bezbjednosti može da obuhvati prikupljanje podataka o broju

muškaraca i žena zaposlenih u institucijama sektora bezbjednosti i o činovima/pozicijama koje oni/one imaju u ovim institucijama. Osim ovoga, mogu se postaviti i pitanja vezana za prepreke zapošljavanju većeg broja žena, njihovom zadržavanju na poslu i profesionalnom napredovanju. Ovo predstavlja osnovne podatke, na osnovu kojih se može izvršiti nadgledanje i vrednovanje ovih značajnih pitanja. Osim ovoga, rodne revizije rada institucija sektora bezbjednosti mogu da obuhvate rješavanje velikog broja internih rodnih pitanja i da pomognu datoj instituciji da identifikuje nedostatke, dobru i lošu praksu, kao i da li ima prostora za poboljšanje.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB-a?

U ovom poglavlju su date praktične informacije i primjeri koji se tiču četiri različite teme. Te teme su:

1. Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u procjenu RSB-a?
2. Na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u NiV RSB-a?
3. Na koji način se mogu sprovesti rodne revizije institucija sektora bezbjednosti?
4. Na koji način se mogu nadgledati i vrednovati inicijative za integraciju rodnih pitanja u institucije sektora bezbjednosti?

Specifični mehanizmi i procesi za procjenu, nadgledanje i vrednovanje RSB-a zavise od sredine i uključenih strana. Ne postoji jedan standardni proces niti veliki broj naučenih lekcija jer mnoge od inicijativa potiču tek od nedavno. Osim ovoga, određena rodna pitanja u velikoj mjeri zavise od konteksta i kulturnih karakteristika date sredine. Stoga je bitno da se sljedeće preporuke prilagode lokalnom kontekstu.

Kada se preduzimaju inicijative na integraciji rodnih pitanja, važno je da se na umu imaju potencijalni izazovi koji bi mogli da onemoguće ove inicijative (vidi Odljeljak 2). Ovi izazovi još više naglašavaju potrebu za uzimanjem rodnih pitanja u obzir od samog početka kreiranja programa, kako bi se omogućilo da budu raspodijeljena adekvatna sredstva i da se odrede vremenski rokovi. Ovaj Priručnik takođe ima za cilj da prikaže strategije kojima se mogu prevazići navedeni izazovi:

4.1 Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u procjenu RSB-a?

Proces RSB-a obično strateški počinje polaznom procjenom, koja za cilj ima analizu bezbjednosnih potreba, rizika i prijetnji, izazova, ključnih učesnika i polaznih tački u određenoj sredini. Primjena različitih okvira i sredstva ima za cilj da se analiziraju bezbjednosne potrebe i učesnici, kako bi se prikupili osnovni podaci na osnovu kojih će se usmjeravati reformski proces. U ove okvire veoma često rodna pitanja nijesu uvrštena u dovoljnoj mjeri (vidi Odjeljak 3).[20]

Ko vrši procjenu?

Sveobuhvatne procjene RSB-a mogu da sprovode različiti učesnici, poput donatora ili zemalja partnera zajedno sa institucijama sa nacionalnog i lokalnog nivoa i organizacijama civilnog društva. U poređenju sa mehanizmima nadgledanja (vidi Poglavlje 4.2), uloga i odgovornost onih koji sprovode procjenu nije tako jasno određena. Naglašava se da je za procjenu RSB-a od koristi sprovođenje zajedničkih procjena u saradnji i koordinaciji učesnika sa lokalnog i međunarodnog nivoa.[22] I u tom slučaju treba kao prioritet da se postavi lokalno vlasništvo. Većina podataka se prikuplja na nacionalnom nivou preko lokalnih institucija, poput bolnica, škola i opština koje dolaze do podataka putem anketa koje se vrše po domaćinstvima, intervjua i putem registracije (npr. izbornih lista). Ovi podaci se mogu rezimirati kako bi se napravile statistike na nacionalnom nivou.[23] Spoljni učesnici, poput zemalja donatora i međunarodnih organizacija, mogu da pokrenu i da podrže proces prikupljanja podataka, kao dio svoje podrške naporima na sprovođenju RSB-a. Tim koji se sastoji od nacionalnih i međunarodnih stručnjaka može da pomogne da se postigne ravnoteža između različitih viđenja ovog procesa. OCD, uključujući organizacije žena, mogu da budu ključni partneri za sprovođenje procjena. Kako bi se omogućilo da tim koji vrši

Odjeljak 2 | Izazovi pred uključivanjem rodnih pitanja u procjene, NiV

- Trenutna nevidljivost određenih grupa poput žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka u politici i kreiranju programa RSB-a.
- Nedostatak svijesti o značaju rodnih pitanja i kapaciteta timova koji sprovode procjenu i NiV RSB-a.
- Problemi u prikupljanju podataka o osjetljivim pitanjima, poput RN-a.
- Neizvještavanje o RN-u – često zbog društvenih tabua i stigme.
- Nijesu opredijeljena finansijska sredstva za sprovođenje rodnih revizija ili za inicijativu za integraciju rodnih pitanja u NiV.

Odjeljak 3 Rodna pitanja i okviri za procjenu

„Promjenjljive vrijednosti vezane za rod nedostaju u mnogim okvirima. Ovo je djelimično rezultat (i) opšte tendencije da se pojam roda povezuje sa ženama; (ii) nedovoljnog broja podataka i informacija o „rodnom" uticaju razvoja, konflikta i siromaštva, i (iii) činjenice da ukoliko i kada se obuhvate rodna pitanja, ona uglavnom spadaju pod ostala društvena pitanja ili pokazatelje, umjesto da se kao takva rodna pitanja integrišu u kompletnu analizu".[21]

procjenu bude rodno odgovoran neophodno je:

- Da se uvede kriterijum stručnosti za rodna pitanja u uslove ugovora koji se potpisuju sa timom za procjenu, i da se u tim uključi makar jedan član koji je stručnjak za rodna pitanja.
- Da se razmotri mogućnost za obučavanje tima za procjenu ili da mu se daju kratka predavanja o rodnim pitanjima, u koje bi spadala i posebna metodologija za prikupljanje podataka o RN-u i metodologija za prikupljanje podataka direktno od žena, djevojaka i djevojčica.
- Da se sastave mješoviti timovi, koji će se sastojati od muškaraca i žena, pri čemu bi bilo idealno da to budu međunarodni i lokalni stručnjaci koji dolaze iz različitih društvenih, etničkih, vjerskih i manjinskih grupa.
- Da se zaposle žene i muškarci prevodioci.

Šta se procjenjuje?

Sprovođenje sveobuhvatne procjene sektora bezbjednosti je izazov uslijed broja i vrsta uključenih institucija. Osim opšte analize državnog konteksta, procjena treba za cilj da ima da pruži odgovore na sljedeća pitanja:

1. Kolike su postojeće nadležnosti i kapaciteti institucija sektora bezbjednosti? Koji su to osnovni nedostaci? Kojim reformama treba dati prioritet?

   Pitanja koja se odnose na rod: Koliki je procenat zaposlenih žena i muškaraca i na kojim pozicijama se oni nalaze? Da li je na djelotvoran način spriječeno RN, da li je na njega odgovoreno i da li je ono sankcionisano? Da li pripadnici sektora bezbjednosti učestvuju u kršenju ljudskih prava, uključujući RN? Da li institucije sektora bezbjednosti sarađuju sa OCD, uključujući organizacije žena?

2. Koje su to različite bezbjednosne i pravosudne potrebe, shvatanja i prioriteti muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka i lokalnih zajednica?

   Pitanja koja se odnose na rod: Koji se oblici RN-a javljaju i u kom stepenu, uključujući ono počinjeno nad muškarcima, mladićima i dječacima? Da li muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci imaju jednak pristup bezbjednosnim i pravosudnim institucijama/mehanizmima? Koju vrstu reforme muškarci i žene smatraju prioritetnom? Koje lokalne strategije/inicijative postoje u nevladinom sektoru, a kojima mogu da se omoguće bezbjednost i pravda?

Kako bi se odgovorilo na ova pitanja, neophodno je da budu konsultovani različiti učesnici, muško i žensko osoblje sljedećih institucija:[24]

- *Učesnika koji omogućavaju bezbjednost i pravdu sa državnog nivoa:* to su policija, vojska, službe za upravljanje granicama i ministarstva.
- *Vaninstitucionalnih učesnika koji pružaju bezbjednosne i pravosudne usluge:* poput tradicionalnih sudova, privatnih zaštitarskih kompanija, organizacija žena.
- *Učesnika koji utiču na upravljanje sistemom bezbjednosti:* poput poslanika, političara, lidera etničkih grupa, vladinih ministarstava zaduženih za pitanja žena ili porodična pitanja.
- *Učesnika iz civilnog društva:* organizacija žena iz seoskih i gradskih sredina; sindikata, organizacija mladih; grupa koje se zalažu za prava djece; udruženja starosjedjelaca, etničkih i ostalih manjina; istraživačkih institucija i vjerskih organizacija.
- *Učesnika sa međunarodnog i regionalnog nivoa:* poput UN-a, OEBS-a, donatorskih agencija, međunarodnih i regionalnih organizacija žena.

Odjeljak 4 Problemi sa prikupljanjem podataka u Albaniji

„U Albaniji, među stanovništvom u sjevernom djelu države i među nekim od etnički manjinskih grupa, jedan od najvećih izazova jeste kako pristupiti ženama i djevojkama, kako bi se procijenile njihove ideje, uvjerenja i stvarna praksa koju primjenjuju u svakodnevnom životu. Muškarci brane svojim kćerkama i suprugama da dođu na intervju i da se sastaju sa ljudima van svoje kuće. Potrebno je puno vremena i strpljenja da bi vam bilo dopušteno da razgovarate sa ženama i djevojkama. Muškarci treba da imaju povjerenja u organizaciju ili onoga koji sprovodi intervju.

Djecu i omladinu, uglavnom uče da odgovaraju na onaj način koji je prihvatljiv njihovim roditeljima ili profesorima. Ovo smo otkrili tokom istraživanja i anketa vezanih za sopstvena iskustva djece o svojim pravima, kao i o onom stepenu nasilja koje iskuse svakog dana u školi, kod kuće i u institucijama."[28]

Važno je da se izbjegnu procjene koje su po svom obimu isuviše male, i samim tim ne uspijevaju da obuhvate ključna pitanja koja utiču na uspjeh programa.[25] Čak i one procjene RSB-a koje se odnose na samo jedan sektor, npr. na policiju, trebalo bi da uzmu sljedeće u obzir:

- Specifične bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.
- Pitanja upravljanja i nadzora - uključujući i ministarstva, poslanike i OCD.
- Saradnju sa ostalim institucijama sektora bezbjednosti – uključujući pravosudni sistem, obavještajne službe i granične službe.
- Saradnju sa ostalim resorima - npr. prosvjetom i zdravstvom.

Na koji način treba vršiti procjenu?

Teorijski pregled postojećih podataka može da bude dobra polazna osnova za procjenu RSB-a, na osnovu koje treba da usljede polupripremljeni razgovori, fokus grupe i ankete.[26] Uvršćavanje različitih izvora informacija, npr. anketa koje se vrše po domaćinstvima i demografskih anketa o zdravlju stanovništva, može da pomogne da se sa pitanjima bezbjednosti povežu pitanja zdravlja i siromaštva. Međutim, važno je da se dobro iskoordiniraju različite metode prikupljanja podataka i izvori informacija kako bi se došlo do što je moguće kompletnije slike o datoj situaciji.

Tokom faze planiranja treba odrediti osnovne stavke procesa procjene i odrediti:

Ciljeve: koji treba posebno da se odnose na procjenu različitih bezbjednosnih i pravosudnih potreba i prioriteta muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka, kao i na stvaranje rodno odgovornog procesa procjene.

Vrstu procjene: donatorima se u Priručniku OECD-DAC-a o reformi sistema bezbjednosti predlaže izbor sljedećeg:

- Preliminarne neformalne analize: kako bi se shvatili kontekst i potrebe.
- Početne studije obima: kako bi se procijenilo da li bi program za podršku procesu RSB-a unaprijedio proces.
- Pune procjene: kako bi se dobio detaljan pregled kompletnog nacionalnog konteksta u kome se odvija RSB.
- Procjena određenog sektora ili određenog problema: kako bi se analizirale potrebe određene institucije sektora bezbjednosti ili određeni problem, poput nedostatka pristupa institucijama u pravosuđu.[27]

Budžet: koji treba da uključuje posebne budžetske linije za prikupljanje podataka od žena i ostalih marginalizovanih grupa.

Metode za prikupljanje podataka: koje zavise od specifičnog konteksta i raspoloživosti podataka. U idealnom slučaju treba prikupiti i kvantitativne i kvalitativne podatke. U izvore i metode spadaju:

- **Teorijski pregled podataka**: Početna analiza postojeće dokumentacije, uključujući relevantno zakonodavstvo, nacionalnu politiku i budžet, izdanja vlade i nevladinih institucija, ankete sprovođene po domaćinstvima, podatke javnih institucija, demografske ankete o zdravstvenom stanju stanovništva. Treba uvrstiti i informacije vezane za RN i nesigurnosti sa kojima se suočavaju marginalizovane grupe.
- **Podaci razvrstani po polu**: Svi prikupljeni podaci treba makar da budu razvrstani po polu i starosti. Osim ovoga, korisno je da se podaci razvrstaju i po ostalim relevantnim faktorima poput: lokacije, etničkog porijekla, vjeroispovijesti, seksualnog opredjeljenja i fizičkih sposobnosti.
- **Polustrukturirani intervjui**: Intervjuisanje ključnih učesnika iz institucija sektora bezbjednosti, nadzornih organa i OCD, uključujući organizacije žena, može da omogući korisne informacije. Treba intervjuisati muškarce i žene, kao i stručnjake za rodna pitanja.
- **Diskusije u fokus grupama**: Mogu biti od koristi kako

Odjeljak 5 | Bezbjednosne procjene uredsrijeđene na seksualno nasilje u sredinama u kojima se pruža humanitarna pomoć

U informacije koje treba prikupiti spadaju: [31]

- Demografske informacije u koje treba da spadaju podaci razvrstani po starosti i polu.
- Opis migracija stanovništva (kako bi se bolje razumio rizik od potencijalnog seksualnog nasilja).
- Opis situacija, prisutnih organizacija i vrsta usluga koje se pružaju i aktivnosti koje su u toku.
- Pregled stanja seksualnog nasilja (stanovništvo koje je visoko rizično i bilo kojih raspoloživih podataka o incidentima seksualnog nasilja).
- Podaci iz nacionalnih bezbjednosnih i pravosudnih organa (zakoni, pravne definicije, policijske procedure, sudske procedure, civilne procedure).
- Sisteme koji u zajednici postoje za sprovođenje tradicionalne pravde ili običajnog prava.
- Postojeće multisektoralne mjere za sprječavanje i aktivnosti za reagovanje (koordinacija, mehanizmi upućivanja na druge službe, psihosocijalne mjere, zdravstvene mjere, obezbjeđenje/policijska zaštita/pravne usluge).

bi se dobile informacije od zaposlenih u određenim institucijama sektora bezbjednosti, kao što su čuvari u zatvorima ili stražari na granicama. Ova vrsta diskusija se takođe može koristiti za prikupljanje kvalitativnih podataka od marginalizovanih grupa, poput djece, seoskih zajednica, pripadnika LGBT populacije, žena, ljudi zaraženih HIV-om ili oboljelih od AIDS-a, starijih ili ljudi sa invaliditetom. Važna odluka koju treba donijeti jeste ko će biti osoba koja će odabrati učesnike fokus grupe i voditi je, pri čemu treba uzeti u obzir iskustvo koje data osoba ima na poslu fasilitatora, kulturni kontekst, vrstu fokus grupe i rodnu dinamiku. Kako bi se omogućilo da žene učestvuju u diskusijama u fokus grupama, treba preduzeti sljedeće korake:

- Održati sastanke posebnih fokus grupa koje se sastoje od žena i djevojaka.
- Omogućiti im brigu o djeci i prevoz, ukoliko je to neophodno.
- Sastanke održavati u vrijeme i na mjestu koje odgovara ženama i djevojkama.
- Osmisliti sredstva za komunikaciju sa nepismenim grupama.

- **Ankete koje se sprovode po domaćinstvima**:[29] Ankete koje se sprovode po domaćinstvima i ostale ankete među stanovništvom, poput istraživanja kratkotrajnog nadgledanja i zadovoljstva korisnika usluga[30], mogu da budu korisno sredstvo za prikupljanje informacija o načinu na koji javnost doživljava institucije bezbjednosti i pravde i pitanja vezana za njih. U ovim anketama treba postaviti jasna pitanja o načinu na koji javnost vidi institucije sektora bezbjednosti, pristup institucijama pravosuđa, kršenje ljudskih prava počinjeno od strane pripadnika sektora bezbjednosti i pitanja vezana za RN.

Smjernice i priručnici za procjenu, poput Smjernica za rješavanje problema rodnog nasilja koje je izdala Stalna interagencijska komisija (Odjeljak 5), sadrže korisne spiskove zadataka za procjenu određenih bezbjednosnih pitanja. Premda ne postoje rješenja koja su primjenljiva na sve, može biti korisno da se iskombinuju različiti pristupi u skladu sa datim bezbjednosnim kontekstom, kako bi se došlo do prilagođenog, individualnog procesa prikupljanja podataka.

Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u postojeće okvire za procjenu RSB-a?

Klingendel okvir za procjenu upravljanja bezbjednošću i razvoja je jedan od postojećih okvira za procjenu RSB-a. Sastoji se od četiri faze: pripremnih radova, mapiranja i analize, procjene politike i radionica.[32] U ovom okviru za procjenu se upotrebljava dvanaest različitih vrsta pokazatelja.[33] U Odjeljku 6 su predložena rodno osjetljiva pitanja za svaki od pokazatelja. Druga mogućnost bi bila da se za svako pitanje uvede određeni podnaslov u okviru kojeg se postavljaju pitanja na koji način svaki od ovih faktora utiče posebno na muškarce, a na koji na žene.
Sve ove pokazatelje treba razvrstati i napraviti prioritete u skladu sa datim kontekstom. Mjerenjem ovih faktora tokom tačno određenog vremenskog perioda, može se jasno vidjeti razvojni trend vezan za određene očekivane razultate. Slično tome, prikazivanjem određene linije razvoja za jedan ovakav multidimenzionalni pokazatelj, nastoji se da se predvidi budući razvoj i da se program ili reforma prilagode postavljenom cilju ili namjeravanom razvoju. Kao interaktivnu aktivnost koja slijedi nakon ovih indikatora, Klingendal predlaže da se sprovedu radionice na kojima bi se raspravljalo o rezultatima istraživanja i odgovorilo na pitanja.[34]

Procjena onima koji odlučuju u procesu RSB-a može da omogući važne polazne podatke koji mogu da se uvrste u dalje nadgledanje i finalno vrednovanje RSB-a. Poređenjem rezultata procjene sa rezultatima revizije i vrednovanja učinka, može se izmjeriti u kolikoj mjeri je proces RSB-a bio uspješan ili ne, koje su to naučene lekcije i koja je dobra praksa prepoznata.

4.2. Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u nadgledanje i vrednovanje RSB-a?

Nadgledanje i vrednovanje mogu da pomognu da se postignu rezultati i obezbijedi stalni učinak procesa. U slučaju RSB-a, treba koordinisati proces transformacije u različitim institucijama i sektorima, i pri tome primijeniti sistematski i participativan pristup. Lokalno vlasništvo, transparentnost i demokratska kontrola treba da u okviru procesa nadgledanja budu vodeći principi. Važno je da se tačno odredi ko je taj ko odlučuje o tome da li je proces RSB-a uspješan ili ne, posebno u slučajevima kada se mehanizmi nadgledanja analiziraju iz rodne perspektive. Očekuje se da će putem sprovođenja rodno osjetljivih procesa RSB-a, posvećenost, organizaciona kultura i uticaj promjena u sektoru bezbjednosti postati rodno ravnopravniji i rodno odgovorniji.[35]

Ko vrši nadgledanje/vrednovanje?

U zavisnosti od vrste reforme i datog državnog konteksta, moguće je uključiti različite učesnike u nadgledanje i vrednovanje RSB-a. Kako bi se izbjegli procesi NiV u kojima ne postoji sluha za rodna pitanja, važno je da se uključe stručnjaci za rodna pitanja i da se i muškarci i žene uključe u one organe koji su nadležni za sprovođenje NiV. U kreiranje i primjenu procesa za NiV treba, takođe, uključiti i predstavnike ciljnih grupa. Još jedna korisna strategija jeste identifikovanje, podsticanje i obuka „šampiona rodnih pitanja“ iz rukovodećih struktura da obezbijede da rodna pitanja budu na adekvatan način zastupljena tokom NiV. Važno je da se muškarci koji se nalaze na vodećim pozicijama uključe kao šampioni rodnih pitanja, kako bi kao uzori pokazali da postoji politička volja da se integrišu rodna pitanja.[36]

Institucije sektora bezbjednosti: U okviru određenih institucija sektora bezbjednosti postoje interni mehanizmi za NiV, koji se mogu iskoristiti za nadzor nad sprovođenjem RSB-a. Osim ovoga, ovi specifični

Odjeljak 6 | Integracija rodnih pitanja i Klingendal – Okvir za procjenu RSB

Pokazatelji upravljanja:	Ključna pitanja
Legitimitet države	Da li je država legitimni predstavnik svih svojih građana? ➤ *Da li su izvršna vlast i parlament reprezentativni u smislu zastupljenosti žena, muškaraca i etničkih/vjerskih manjina?* ➤ *Da li su podaci o izlaznosti glasača razvrstani po polu?*
Pružanje javnih usluga	Da li se pružanje javnih usluga progresivno unazađuje ili unaprjeđuje? ➤ *Da li je garantovana ravnopravnost u pristupu javnim službama?* ➤ *Da li žene imaju jednak pristup institucijama bezbjednosti i pravosuđa kao i muškarci?* ➤ *U kojoj mjeri je dostupnost hrane, vode, sanitarnih institucija i bolnica ravnomjerna u odnosu na pol onih kojima su ove navedene kategorije neophodne?*
Vladavina prava i ljudska prava	Da li se krše ljudska prava i da li je vladavina prava arbirtražno primijenjena ili je suspendovana, ili, da li postoji osnovna vladavina prava i da li se smanjuje nasilje? ➤ *Da li se krše ljudska prava žena?* ➤ *Koji su oblici RN prisutni i u kom stepenu?*
Vođstvo	Da li su elite sve više i više podijeljene ili dijele zajedničku nacionalnu perspektivu? Da li su lideri sposobni da dobiju podršku svih društvenih grupa? ➤ *Da li su žene i muškarci jednako zastupljeni na vodećim pozicijama u državi?* ➤ *Da li muškarci I žene obično podržavaju iste vodeće strukture?*
Bezbjednosni pokazatelji	
Bezbjednosni aparat	Da li bezbjednosni aparat funkcioniše kao „država u državi" ili je profesionalna vojska osnovana na način da se nalazi pod legitimnom civilnom kontrolom? ➤ *Koliki je broj muškaraca i žena zaposlenih u bezbjednosnom aparatu i koje pozicije zauzimaju?* ➤ *Da li pripadnici sektora bezbjednosti čine krivična djela RN-a, uključujući seksualno uznemiravanje? Koji je oblik prisutan i koliko često se javlja?* ➤ *Da li postoje odgovarajuća politika i procedure za sprječavanje, odgovor na i kažnjavanje RN-a počinjenog od strane pripadnika sektora bezbjednosti?* ➤ *Da li su ustanovljeni i funkcionalni mehanizmi za sprovođenje nadzora civilnog društva, uključujući organizacije žena?*
Regionalna sredina	Da li se povećavaju ii smanjuju destabilizujuće regionalne prekogranične intervencije?
Pokazatelji društveno-ekonomskog razvoja	
Demografski pritisak	Da li se pritisak povećava ili smanjuje? ➤ *Stopa smrtnosti novorođenčadi i porodilja?* ➤ *Da li žene imaju pristupa obrazovanju i uslugama vezanim za planiranje porodice?* ➤ *Da li su uvršteni podaci o ljudima inficiranim HIV-om/oboljelim od AIDS-a razvrstani po polu i da li su uvršteni trendovi povećavanja ili smanjivanja broja oboljelih?*
Situacija vezana za izbjeglice i interno raseljena lica	Da li ima masovnih kretanja izbjeglica i interno raseljenih lica, što dovodi do stvaranja humanitarnih situacija koje treba hitno rješavati, ili su ova lica sva ponovo naseljena i ovaj problem riješen? ➤ *Da li su izbjeglice/interno raseljena lica žene, muškarci, mladići, djevojke, djevojčice ili dječaci?* ➤ *U kom stepenu se javlja nasilje, uključujući RN, počinjeno nad izbjeglicama/interno raseljenim licima?*
Neprijateljstva koja se javljaju u određenim grupama	Da li postoji nasljeđe krvne osvete, grupnog žaljenja i paranoje ili je došlo do pomirenja i smanjenja neprijateljstava? ➤ *Da li je nasilje koje se javlja u određenim grupama rodne prirode, poput široko rasprostranjenog seksualnog nasilja ili oružanog nasilja između različitih grupa muškaraca?*
Emigracija i ilegalni prelasci granice	Da li postoji hronično ilegalno odlaženje iz zemlje ili je smanjena stopa emigracija? ➤ *Da li emigriraju žene, muškarci, mladići ili djevojke?*
Ekonomske prilike određenih grupa	Da li postoji neravnomjeran ekonomski napredak u određenim grupama ili opada ovakva nejednakost? ➤ *Da li postoji neravnomjerno ekonomsko napredovanje muškaraca i žena?*
Stanje ekonomije	Da li postoji ozbiljno ekonomsko nazadovanje u državi ili privreda napreduje? ➤ *Da li postoje ikakve razlike u zastupljenosti žena ili muškaraca na zvaničnim i nezvaničnim tržištima?* ➤ *Da li se gubitak privrednih kapaciteta za vrijeme krize razlikuje u smislu njegovog uticaja na muškarce i žene?*

Odjeljak 7 Integracija rodnih pitanja u vrednovanje RSB-a: Odjeljenje za međunarodni razvoj (DFID) Velike Britanije[46]

DFID je, u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova Velike Britanije i Ministarstvom odbrane, od četiri stručnjaka za RSB naručio da sprovedu nezavisno vrednovanje programa za reformu sistema bezbjednosti i pravosuđa u Africi. Ovo vrednovanje je obuhvatalo ispitivanje integracije rodnih pitanja i problema HIV/AIDS-a u programima za reformu sektora bezbjednosti i pravosuđa – jer oni predstavljaju osnovne teme bilateralnih programa DFID-a.

U smjernice za vrednovanje spadaju:

Dva osnovna cilja

1. Da se procijeni koherentnost, djelotvornost i uticaj koji su programi Velike Britanije za RSB u Africi imali u protekle 4 godine.
2. Da se identifikuju lekcije i preporuke za strateško usmjeravanje i upravljanje budućim programima za RSB u Africi i u ostalim djelovima svijeta.

Metodologija

1. Priprema prije vršenja procjene (u trajanju do 30 dana) obuhvata:
   a. Teorijski pregled sekundarnih izvora, uključujući prijedloge, regionalne i državne strategije, izvještaje sa projekata, postojeća vrednovanja i revizije, itd.
   b. Identifikaciju ključnih pitanja za vrednovanje i izradu okvira za vrednovanje; identifikaciju ključnih učesnika za sprovođenje intervjua i studija slučaja u određenim državama i planiranje terenskih posjeta. Konsultantima je preporučeno da se ugledaju na OECD-DAC okvir za primjenu RSB-a.
   c. Upravljačka grupa DFID-ovog fonda za sprječavanje konflikta u Africi je dala komentare na predloženi okvir za procjenu, preliminarne rezultate i donijela odluku u vezi studija slučaja.
2. Procjena (u trajanju do 40 dana)
   a. Posjete pojedinačnim državama i Londonu. Za rad na terenu, konsultanti su pripremili planove za reviziju u pojedinačnim državama, uz konsultacije sa timovima određenim za te države.
   b. Konsultanti su dali aide memoires za razgovor sa timovima iz svake države pojedinačno, na kraju svake posjete, a prije odlaska iz date države.
3. Pisanje nalaza i njihova prezentacija (u trajanju do 20 dana)
   a. Konsultanti su predstavili rezultate svog istraživanja Upravljačkoj grupi prije nego što su napravili konačni nacrt izvještaja o vrednovanju.

Rezultati vezani za rodna pitanja

Rodna pitanja, kao i pitanja vezana za HIV/AIDS, su u velikoj mjeri prisutna u programima za bezbjednost, sigurnost i pristup pravosuđu, ali u velikoj mjeri nedostaju u programima koji se tiču odbrane i policije ili u onim programima koji su obuhvatniji, poput programa za reformu sektora bezbjednosti u Sijera Leoneu. Zvanična preporuka vezana za rodna pitanja glasi:

Preporuka 5: Preporučujemo da se tema „Deklaracije o djelotvornosti pomoći iz Pariza" koja se tiče javnog finansijskog upravljanja i Vajthol teme o integraciji rodnih pitanja i pitanja vezanih za HIV/AIDS uvrste u sve intervencije na RSBP [Reformu sektora bezbjednosti i pravosuđa], a ne samo u one koje se tiču SBPP [Sigurnosti, bezbjednosti i pristupa pravosuđu].

mehanizmi za NiV se mogu ugraditi u interne reformske procese. Kontakt osobe za rodna pitanja u datim institucijama bi mogle da se uključe u proces NiV. Osim internog NiV, preporučljivo je da procese RSB-a nadgledaju i vrednuju i nezavisni organi, kako bi se uvećao kredibilitet.

Parlament: Parlamentarni odbori za bezbjednost i odbranu mogu da nadgledaju i vrednuju RSB. Parlament ima zakonodavnu i budžetsku kontrolu i može da sprovede funkciju nadzora nad RSB-om. Takođe, može da sprovede parlamentarna saslušanja ili ispitivanja, da zatraži reviziju budžeta i da zatraži vrednovanje sprovođenja RSB-a.

Vidi Priručnik o parlamentarnom nadzoru nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

Ministarstva u vladi: Različita ministarstva su nadležna za nadzor nad reformskim naporima u određenim oblastima. Na primjer, ministarstvo odrane je zaduženo za reformu vojske, a ministarstvo unutrašnjih poslova za reformu policije i zatvorsku reformu. Ministarstvo zaduženo za pitanja žena i/ili porodične odnose može takođe da se uključi u NiV procesa RSB-a.

Koordinaciona tijela vlade: Proces reformi sektora bezbjednosti obično osmisle, primijene i kontrolišu specijalno određena koordinaciona tijela u vladi, poput nacionalnih savjeta za bezbjednost. U radu ovih savjeta obično učestvuju pripadnici velikog broja ministarstava u vladi, zajedno sa savjetnicima za bezbjednost i predstavnicima kabineta premijera/predsjednika.

Regionalne organizacije i mehanizmi: Regionalne međudržavne organizacije, kao i međunarodne

organizacije mogu da odigraju značajnu ulogu tako što će pozivati na sprovođenje i podržati proces NiV RSB-a, ali tako što će ustanoviti zajednički okvir za sprovođenje NiV RSB-a. Vlade koje su obavezane da sarađuju sa regionalnim organizacijama, i da se vode njihovim zakonima i odredbama, često imaju obavezu da podnose izveštaje određenim regionalnim organima za nadgledanje. Kada se govori o rodnim pitanjima, različite regionalne organizacije su uspostavile značajne mehanizme za nadgledanje, koji mogu da posluže kao platforma za integraciju rodnih pitanja u NiV RSB-a:

- **Savjet Evrope** je napravio Konceptualni okvir za integraciju rodnih pitanja (1998.) kojim se predlažu pokazatelji i osnovne odrednice, mehanizmi za sveobuhvatnu procjenu i vrednovanje.[37]

- **Akcionim planom za postizanje rodne ravnopravnosti koji je predstavio Komonvelt** (1997.) se još jednom naglašava da je cilj da se postigne zastupljenost žena od najmanje 30% na vodećim pozicijama u političkom, javnom i privatnom sektoru i u inicijativama za razrješenje konflikata i mirovnim inicijativama. Njime se podržavaju rodna ravnopravnost i integracija rodnih pitanja, integracija ljudskih prava i problema vezanih za HIV/AIDS u obuku za pripadnike institucija sektora bezbjednosti, a vlade se podstiču da preduzmu aktivnosti na prikupljanju, nadgledanju i razmjeni podataka razvrstanih po polu.[38]

- **Sekretarijat zajednice Tihog okeana** je donio „Revidiranu platformu za akciju u oblasti Tihog okeana o profesionalnom napredovanju žena i rodnoj ravnopravnosti za period 2005.-2015. godine“, kojom se traži primjena Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a (UNSCR 1325); poboljšanje u prikupljanju podataka razvrstanih po polu i bolje korišćenje rodnih pokazatelja, obuka o rodnim pitanjima za pripadnike mirovnih misija; uključivanje žena u sve mirovne i pravosudne procese, te procese odlučivanja; ukidanje nasilja nad ženama i omogućavanje ravnopravnog pristupa institucijama pravosuđa.[39]

- **Interamerička komisija za žene Organizacije američkih država** je napravila „Interamerički program za promovisanje ljudskih prava žena“[40] i Deklaraciju i Akcioni plan o rodnoj jednakosti i ravnopravnosti[41] (1999., 1996.), koji imaju za cilj da se nadgledaju i koordinišu napori na integraciji rodnih pitanja u regionu. U Stavu 4 se traži da se izvrši procjena mogućnosti pristupa institucijama pravosuđa, rodno osjetljivih mehanizama za vršenje vrednovanja i da se ustanove mehanizmi nadgledanja sudskih odluka.[42] Svim zemljama članicama se predlaže da podatke prikupljaju razvrstane po polu, starosti, invaliditetu, etničkom porijeklu ili nekoj drugoj relevantnoj kategoriji.[43]

Ombudsman/kancelarija ombudsmana: Ombudsmanu se takođe može staviti u zadatak da sprovede aktivnosti NiV. Ombudsman treba da bude nezavisni predstavnik javnosti, koga obično imenuje vlada ili organizacija u kojoj radi, a koji prima primjedbe oštećenih stranaka. Ombudsman može da pomogne u vršenju nadzora nad procesima RSB-a, tako što će se baviti slučajevima kršenja ljudskih prava i slučajevima neprimjernog ponašanja. Stoga, uspostavljanje institucije ombudsmana može da pomogne da se obezbijedi postojanje transparentnih, demokratskih i djelotvornih institucija sektora bezbjednosti.

Od ombudsmana se traži da bude rodno odgovorna osoba kako bi na adekvatan način mogao da odgovori na žalbe na RN, diskriminaciju počinjenu na rodnoj osnovi i ostala rodna pitanja. Jedan od primjera ombudsmana koji je posebno usredsrijeđen na pitanje žena i rodna pitanja jeste Kancelarija ombudsmana za rodnu ravnopravnost u Egiptu.[44]

Donatori: Procesi nadgledanja i izvještavanja koje primjenjuju donatori mogu da budu značajni mehanizmi za sprovođenje NiV RSB-a (vidi Odjeljak 7). Donatori takođe mogu da podrže uspostavljanje i primjenu NiV na nacionalnom nivou. Ovo se na primjer, može postići tako što će se potpisati Memorandum o razumijevanju kojim se određuju specifične obaveze obiju potpisnica: „Memorandumom o razumijevanju (MoR) potpisanim između vlada Velike Britanije i

Odjeljak 8 | Vrednovanje integrisanja pitanja vezanih za HIV/AIDS u kreiranje programa za RSB u Africi

„Na reformu u sektoru bezbjednosti i pravosuđa u zemljama podsaharske Afrike u velikoj mjeri utiču posljedice HIV/AIDS-a. Mnogi od oslabljujućih faktora koji utiču i na ostale oblasti u kojima se reforme intenzivno odnose na ljudski faktor, bilo da su to prosvjeta, socijalno staranje, trgovina ili industrija, imaju uticaja i na sektore bezbjednosti i pravosuđa. Obično su vojska i policija najteže pogođene grupe...krajem 2006. godine, vojne vlasti u Ugandi su počele da pokazuju veće interesovanje i svijest o potrebi za donatorskom pomoći. Međutim, u regionu veliki broj država i dalje nije spreman da se suoči sa ovim problemom niti da se njime pozabavi na transparentan način...

Premda su učesnici programa RSBP [reforme sektora bezbjednosti i pravosuđa] iz Velike Britanije veoma dobro upoznati sa problemima vezanim za HIV/AIDS, i premda je Vojna obavještajna služba Velike Britanije sredinom 90-tih godina sprovela detaljno istraživanje potencijalnog uticaja HIV/AIDS-a na vojne snage u Africi, stručnjaci iz ove oblasti se nalaze u DFID-u [Odjeljenju za međunarodni razvoj Velike Britanije]. HIV/AIDS nije tema koja se prožima kroz rad FSKA [Fonda za sprječavanje konflikata u Africi], ni u jednoj od postojećih tematskih oblasti, premda je sasvim jasno da utiče na mnoge od njih. Zabrinjava što se u uslovima za sprovođenje ovog pregleda (Aneks 1) ne spominju HIV/AIDS. Moguće je da, s obzirom da je rad u Velikoj Britaniji po pitanju rješavanja problema vezanih za HIV/AIDS u najvećoj mjeri povjeren DFID-u preko bilateralnih programa, žrtve ove bolesti iz vojske i policije i rizici koje karakteristične aktivnosti u koje su uključene nose po ostale, bivaju izolovane na institucionalnom nivou, ako ne i individualno.“[49]

Sijera Leonea se određuju obaveze Sijera Leonea vezane za sektor bezbjednosti i ostale oblasti reforme uprave, zajedno sa obavezama Velike Britanije da pruži tehničku i finansijsku podršku."[45]

Civilno društvo: Procese RSB-a treba da nadgledaju i nadgledaju pripadnici civilnog društva, pogotovu u slučajevima kada su pripadnici sektora bezbjednosti počinili prekršaje, prekršili ljudska prava ili počinili RN. Ovo se može ostvariti tako što će se predstavnici civilnog društva, pogotovo organizacije žena, uključiti u zvanične mehanizme nadzora, ili putem sprovođenja nezavisnog istraživanja i izvještavanja o procesima RSB-a.

Vidi Priručnik o nadzoru civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodnim pitanjima

Šta se nadgleda/vrednuje?

Osnovni ciljevi procesa nadgledanja jesu da se provjeri i potvrdi da još uvijek važe one pretpostavke koje su date tokom početne procjene, ukoliko je neophodno da se prilagode ciljevi reforme, i ukoliko „smo na pravom putu da na djelotvoran način sprovedemo aktivnosti neophodne za postizanje željenih rezultata ukoliko date aktivnosti daju očekivane rezultate".[47] U kontekstu RSB-a, sve politike i programe koji se tiču reforme treba nadgledati i vrednovati na konzistentan način, kako bi se obezbijedilo da oni dovode do očekivanih rezultata. Treba ih vrednovati i kako bi se odredio: njihov specifičan uticaj na muškarce, žene, mladiće, djevojke, dječake i djevojčice; da li se na djelotvorniji način sprječava RN, da li se na njega odgovara i da li se on sankcioniše; da li je proces razvoja i primjene RSB-a participativan; da li su dostignuti rodni ciljevi?

Neke od opštih oblasti u kojima treba vršiti nadgledanje i vrednovanje kada se određuje da li je RSB rodno odgovorna, su sljedeće:

- Povećanje ili smanjenje RN-a (vremenom prijavljeni broj i oblik kršenja ljudskih prava koje su počinili pripadnici sektora bezbjednosti).[48]
- Programi i usluge koji su namijenjeni kao odgovor na RN.
- Uvršćavanje rodnih pitanja u programske okvire.
- Da li je pristup javnim bezbjednosnim službama obezbijeđen ženama, muškarcima, djevojkama, mladićima, djevojčicama i dječacima?
- Pristup pravosuđu treba obezbijediti ženama, muškarcima, djevojkama, mladićima, djevojčicama i dječacima.
- Jednak pristup odgovornim pozicijama u sektoru bezbjednosti.
- Zakoni kojima se reguliše RN.
- Svijest javnosti o rodnim problemima i nesigurnostima, poput RN-a.
- Broj zaposlenih žena u sektoru bezbjednosti, kao i pozicije na kojima se one nalaze.
- Proces zapošljavanja žena, njihovog zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja u okviru institucija sektora bezbjednosti.
- Broj obuka o rodnim pitanjima i njihov uticaj.
- Bezbjednosna politika koja se bavi rodnim pitanjima.

Na koji način treba vršiti nadgledanje/vrednovanje?

Kako bi se obezbijedilo da nadgledanje i vrednovanje RSB-a bude rodno odgovorno, rodna pitanja se mogu uvrstiti u sistem upravljanja na osnovu postignutih rezultata ili se mogu koristiti rodno osjetljivi pokazatelji.

Upravljanje na osnovu postignutih rezultata

Upravljanje na osnovu postignutih rezultata (RBM) je sredstvo koje se često koristi za vrednovanje aktivnosti i rezultata (vidi tabelu na strani 13).[50] Ovim okvirom se omogućava da se strateški planira i primijeni nadgledanje izlaznih i sveukupnih rezultata, pri čemu se mjeri da li primijenjene aktivnosti dovode do postizanja sveukupnog cilja. RBM se usredsrijeđuje na učinak i na postizanje izlaznih i sveukupnih rezultata i uticaja, koji predstavljaju različite djelove niza rezultata. Nizovi rezultata se sastoje od različitih strateških koraka, počevši od polaznih informacija, poput određene politike, zakona i procesom odlučivanja.

Za detaljniji spisak pokazatelja koji se tiču reforme prevosuđa, pogledajte Aneks A: „Primjeri pokazatelja: reforma pravosuđa i rodna pitanja".

Pokazatelji

Za djelotvorno NiV RSB-a je važno da se odrede jasni, mjerljivi, rodno osjetljivi pokazatelji zasnovani da određenom kontekstu. Pokazatelj može da bude cifra, činjenica, pa čak i mišljenje kojim se opisuje specifična situacija i/ili promjena. Kada se koristi upravljanje na osnovu postignutih rezultata, pokazatelji odražavaju sveukupne rezultate lanca. Korisno je da se napravi jasna razlika između različitih vrsta pokazatelja koji se koriste:

Polazni pokazatelji mjere u kom obimu su opredijeljena sredstva kako bi dati projekat ili politika mogli da se sprovedu u djelo.

Pokazatelji učinka/procesa mjere aktivnosti tokom primjene kako bi se pratio napredak ka postizanju željenih rezultata.

Pokazatelji napretka/sveukupnih rezultata mjere dugoročne rezultate programa ili programske politike.

Mogu se primijeniti određene mjere kako bi se omogućilo da svi ovi pokazatelji, bilo da su kvantitativni ili kvalitativni, budu rodno odgovorni. Po riječima kanadske Agencije za međunarodni razvoj: „Rodno osjetljivi pokazatelji imaju posebnu ulogu da ukažu na rodne promjene u društvu do kojih vremenom dolazi. Korisni su jer pokazuju kako se vremenom mijenjaju status i uloge žena i muškaraca i stoga mjere da li je

RBM niz rezultata: aktivnost – izlazni rezultat – sveukupni rezultati – očekivani uticaj/ sveukupni cilj

U okviru rodno odgovorne RSB, pojednostavljeni akcioni plan, u kome bi se samo jedna aktivnost primjenjivala u različitim sektorima,uz korištenje RBM pristupa, izgledao bi otprilike ovako:[51]

Sektor	Sveukupni cilj	Sveukupni rezultat	Izlazni rezultat	Aktivnost	Pokazatelj
Policija	Rodno odgovorna policijska služba.	Unaprijeđeno poznavanje rodnih pitanja.	Policijski službenici su obučeni o rodnim pitanjima.	1. Održati predavanja o rodnim pitanjima i odgovoru na RN i tretmanu žrtava RN-a.	1. Broj policijskih službenika koji su prošli obuku. 2. Promjena ponašanja prema žrtvama RN-a.
Vojska	Pojačana rodna ravnopravnost u vojsci.	1. Prepoznavanje polaznih osnova za integraciju rodnih pitanja u procedurama zapošljavanja. 2. Povećanje broja regrutovanih žena u vojsci.	1. Studija procjene procedura zapošljavanja i potencijalnih polaznih osnova. 2. Promjena strategije zapošljavanja kako bi se promovisalo zapošljavanje žena.	1. Prikupiti podatke/ razloge ili motive za prijavljivanje unutar/ izvan vojske. 2.Podsticajne mjere za prijavljene kandidatkinje.	1. Povećanje broja prijavljenih kandidatkinja. 2. Broj žena pripadnica vojske. 3. Broj prijavljenih slučajeva seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja.
Parlament	Unapređenje zaštite od nasilja u porodici.	Pravne odredbe kojima se žene i muškarci štite od nasilja u porodici.	Zakon o zabrani porodičnog nasilja, uključujući definicije.	1. Pokretanje pravne reforme u parlamentu. 2. Davanje nacrta teksta zakonskih odredbi. 3. Usvajanje zakona.	Povećanje broja krivičnih gonjenja i presuda za počinjeno nasilje u porodici.

ostvarena rodna ravnopravnost.[52]

Kako bi se dobila sveobuhvatna slika uticaja politike i programa RSB i kako bi se izvršilo upoređivanje pokazatelja, radi postizanja validnosti, od suštinskog značaja je da se koriste i kvantitativni i kvalitativni pokazatelji (vidi Odjeljak 9). U smislu RSB-a, rodno osjetljivi kvalitativni i kvantitativni pokazatelji se definišu na sljedeći način:

Kvantitativni pokazatelji: Kvantitativni rodno osjetljivi pokazatelji se izražavaju brojkama. Mogu se uzeti iz podataka iz anketa i administrativnih zabilješki, razvrstanih po polu i starosti.

Na primjer:

- Broj policijskih službenika koji su prošli obuku o rodnim pitanjima
- Broj žena oficira u vojsci
- Broj prijavljenih slučajeva RN-a[53]
- Broj muškaraca i žena koji su prijavili uznemiravanje usmjereno protiv homoseksualaca

Kvalitativni pokazatelji: Zabilježena mišljenja, observacije ili zaključci. Do kvalitativnih pokazatelja se može doći putem ispitivanja stavova, putem intervjua, javnih rasprava, posmatranjem učesnika i diskusijama u fokus grupama. Na primjer:

- Veći stepen odobravanja intervencija policije u slučajevima nasilja u porodici
- Veća posvećenost rodno odgovornoj politici i zakonskim odredbama
- Nediskriminatorska radna sredina u kojoj je usklađen profesionalni i porodični život zaposlenih
- Posvećenost parlamenta integraciji rodnih pitanja[54]
- Shvatanje postojećih mehanizama kojima se odgovara na silovanje muškaraca u zatvorima

Važno je, takođe, da se pokazatelji ispravno protumače. Na primjer, povećanje broja prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja može da znači da su službe koje treba da na njega odreaguju unaprijedile svoj rad i da je unaprijeđena sveukupna svijest žena o sopstvenim ljudskim pravima, ili bi moglo da označi da je došlo do povećanja broja slučajeva seksualnog nasilja. „U nekim programima na kojima radim, povećanje broja prijavljenih slučajeva nasilja nad ženama i djecom tumačimo kao pokazatelj da žene

Odjeljak 9 | Misija UN-a u Liberiji i reforma policije: kombinovanje kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja[55]

Podaci o zapošljavanju sami po sebi ne govore mnogo jer mnoge žene napuštaju službu nakon kratkog perioda provedenog u njoj. Kvantitivna mjera poput ove se može upotpuniti kvalitativnim pristupom; intervjuisanje onih koje odluče da ostanu u službi i onih koje odluče da je napuste, može da pomogne da se bolje shvate razlozi koji podstiču i obeshrabruju žene da se zaposle u policiji (ili u nekoj drugoj instituciji sektora bezbjednosti).

Neka od pitanja koja se mogu razmotriti su sljedeća:

- Na koji način policija odgovara na slučajeve u kojima su žrtve žene i muškarci i kakva je razlika u tom odgovoru prije i nakon obuke? Kako pripadnici policije koji su prošli obuku ocjenjuju razliku u svom ponašanju prije i nakon završene obuke? Kako žene i muškarci koji sarađuju sa policijom ocjenjuju ovo ponašanje, npr. organizacije žena koje promovišu i štite prava žena i djece, posebo u vezi sa RN; organi koji se bave ljudskim pravima; ili neke druge NVO?
- Koje vrste pritužbi se daju na rad policije nakon obuke?
- U kom procentu žene, muškarci, djevojke, mladići, djevojčice i dječaci vjeruju da će ih policija tretirati na pravedan način (i da li se ovakvo uvjerenje promijenilo)?
- Postoje li dokazi da policija radi efikasnije sa drugim agencijama kako bi rodna pitanja uvrstila u svoj rad, npr. u aktivnostima na sprječavanju pojave kriminala?
- Kakvog kvaliteta je bila obuka? Da li se fokusirala na prava žena na bezbjednost i sigurnost? Da li je promovisala shvatanje faktora koji uzrokuju RN i njihove veze sa nedostatkom sigurnosti i HIV-om? Da li je promovisala kulturni dijalog i dijalog o ljudskim pravima, npr. čija prava štiti običajno pravo u rješavanju sporova, a čija prava su zaštićena formalnim pravom pri rješavanju sporova?

i djeca postaju sve svjesniji sopstvenih prava, i da sve više traže od sektora bezbjednosti i pravosuđa da odgovore na ova njihova prava, što je jedan od koraka ka rješavanju problema koji može da ukaže da je sektor bezbjednosti (u ovom slučaju policija) unaprijedio svoj rad."[56]

4.3 Na koji se način može sprovesti rodna revizija institucija sektora bezbjednosti?

Osim uključivanja rodnih pitanja u procjenu i NiV RSB-a, rodnim revizijama institucija sektora bezbjednosti se mogu dobiti detaljnije informacije koje usmjeravaju proces reformi. Institucije sektora bezbjednosti mogu da imaju velike koristi od ovakvih revizija, jer im je cilj da „se identifikuju prednosti, postignuća, inovativne politike i prakse, kao i stalni izazovi, koji svi zajedno čine osnovu za planiranje rodnih aktivnosti."[58] Rodna revizija može biti prvi korak za usmjeravanje djelotvornog procesa rodne reforme/integracije rodnih pitanja; osim toga, može da bude i korisno sredstvo za nadgledanje i vrednovanje inicijativa za integraciju rodnih pitanja.

Nedostatak transparentnosti u mnogim institucijama sektora bezbjednosti, poput vojske i obavještajnih službi, je često prepreka koju treba prevazići prije nego li se uopšte počne sa rodnom revizijom. U ostale faktore od kojih zavisi rodna obuka spadaju:

- Politička volja
- Tehnički kapaciteti
- Spremnost da se bude nadležan i odgovoran
- Organizaciona struktura

Uprkos ovim izazovima, revizija neke institucije u smislu u kom stepenu je u njoj postignuta rodna odgovornost, može da bude dobar početni korak ka definisanju specifičnih potreba za reformom.

Ko je ovlašćen da sprovodi rodnu reviziju?

Rodne revizije, kao i većina organizacionih inicijativa, traže posvećenost rukovodstva. U svakom slučaju, jednako je značajno učešće svih zaposlenih u datoj instituciji. Sveobuhvatan proces omogućava stvaranje osjećaja upravljanja tim procesom sa nivoa date institucije, nadležnosti i odgovornosti za rezultate procesa revizije.

Odjeljak 10 | Vrednovanje policije u SAD-u

„Eksperiment sprovođenja detaljnog vrednovanja rada policije u lokalnoj zajednici je izveden iz dva razloga. Jedan je bio da se među policijskim službenicima unaprijede ciljevi rada policije u lokalnoj zajednici tako što je često kritikovan radni učinak tih istih službenika. Druga svrha je bila da se ustanovi da li su građani primjetili ikakve promjene u kvalitetu obavljanja policijskih dužnosti u lokalnim zajednicama. Vrednovanje „Rad policije u vašem komšiluku", koje je sprovela policija Hjustona, se zasnivalo na nekoliko vrsta izvještaja: dvogodišnjih izvještaja o radu policajaca u patrolama, na njihovim mjesečnim radnim listama, formularima kojima su informisani pripadnici zajednice, formularima na kojima su građani davali povratne informacije o pozivima koje su uputili za policijsku podršku, upitnicima inspektora i formularima na kojima su direktno nadređeni komandiri davali ocjenu o radu svojih zaposlenih službenika."[57]

	Prednosti	Mane
Interni revizorski tim	■ Revizija koju on sprovodi može biti jeftinija i jednostavnija za sprovođenje jer nije angažovan spoljni konsultant. ■ Poznavanje interne strukture, procedura i hijerarhije. ■ Može biti ozbiljnije shvaćen, u zavisnosti od pozicije koju data osoba u timu ima u datoj instituciji.	■ Nedostatak nezavisnosti. ■ Potencijalne posljedice po članove tima za procjenu u slučaju kritikovanja ponašanja. ■ Potencijane prepreke uslijed hijerarhijske strukture. ■ Neiskustvo u sprovođenju rodnih revizija.
Spoljni revizorski tim	■ Nezavisnije stanovište, potencijalno šira perspektiva. ■ Nema straha od posljedica ukoliko se kritikuje interni proces. ■ Stručno znanje i iskustvo u sprovođenju rodne revizije.	■ Nedostatak razumijevanja načina rada određene institucije ili organizacije. ■ Potencijalno manja sposobnost da se predstavi saradnja osoblja i upravljanje procesom. ■ Nedostatak zajedničke vizije, cilja i tumačenja rezultata.

Rodnu reviziju i procjenu sprovode ili interni tim ili spoljni revizori.[59] I jedna i druga strategija imaju svojih prednosti i mana (vidi tabelu datu gore).

Koordinacija aktivnosti i veza između tima za procjenu i zaposlenih u datoj organizaciji je od presudnog značaja u oba slučaja. Žoslin Skot, samostalni pravni konsultant, predlaže da se iz spoljne perspektive sprovede početna procjena, a da se nadgledanje i vrednovanjem tokom procesa izvode interno. Štaviše, ona tvrdi da spoljni konsultantni u svom radu takođe zavise od unutrašnje saradnje i političke volje rukovodstva.[60] Stoga predlaže da se plan za sprovođenje rodne revizije pravi u saradnji sa predstavnicima civilnog društva, a da reviziju predvodi osoba ili institucija koja u tom procesu može da sačuva svoju nepristrasnost. Kao i kod obuke o rodnim pitanjima, može biti korisno da se u tim za vršenje rodne procjene uključe i muškarci i žene.

Premda se sastav timova koji vrše rodnu procjenu razlikuje od institucije do institucije i da zavisi od konteksta, učesnici treba da, u idealnom slučaju, imaju iskustva u radu sa institucijama sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima. Stoga, učesnici mogu da budu:

- Ombudsmani
- Kontakt osobe za rodna pitanja
- Samostalni inspektori za zatvore
- Međuresorne radne grupe
- Jedinice za rodna pitanja u mirovnim operacijama
- Organizacije za ljudska prava ili organizacije žena
- Sudijske ili advokatske komore
- Stručnjaci za rodnu reviziju-angažovani kao konsultanti.

Odjeljak 11 Samoprocjena o zapošljavanjui zadržavanju na poslu žena koje rade u organima za sprovođenje zakona[61]

Procesi koji su preporučljivi za male agencije

Pošto su sredstva i osoblje zaposleno u malim agencijama ograničeni, u daljem tekstu je dat modifikovani proces procjene:

- Osnujte odbor koji će činiti:
  - Šef zadužen za regrutovanje, zapošljavanje ili obuku.
  - Žene zaposlene u datoj agenciji, ukoliko je to moguće. Ukoliko žene nijesu zaposlene u datoj agenciji, potražite pomoć od susjedne agencije u kojoj ima zaposlenih žena.
  - Predstavnica lokalne zajednice.
  - Stručnjak za kadrovska pitanja.
  - Advokat sa iskustvom u pravima civila i zakonu o zapošljavanju.
- Sazovite sastanak kako biste razmotrili proces procjene; predstavite članove tima; saznajte kakav je status žena u agenciji za sprovođenje zakona i odredite zadatke za vršenje procjene. Dodijelite zadatke članovima tima u skladu sa njihovim stručnim znanjem i vremenom koje imate na raspolaganju.
- Odredite vremenski okvir za izvršenje procjene i davanje preporuka.
- Kada članovi tima obave svoje procjene, ponovo se sastanite na nivou odbora i prodiskutujte rezultate svakog dijela procjene pojedinačno. Pripremite završni izvještaj sa preporukama o promjenama koje treba sprovesti. Preporučite koje su to promjene prioritetne.
- Kada preporuke budu odobrene,odredite osobu na visokom položaju u datoj organizaciji da nadgleda napredak i da podnosi tromjesečni izvještaj.

Ko je objekat revizije?

Rodna revizija je obično fokusirana na analizu velikog broja različitih internih rodnih pitanja. Revizija može da bude usredsrijeđena na strategiju samoprocjene, kojom se analiziraju stanovišta ljudi, i/ili na primjenu različitih tehnika prikupljanja podataka kako bi se analizirale politika, strukture, programi i kadrovi date institucije (vidi Odjeljak 11). Osim ovoga, revizija treba da se usredsrijedi na uticaj koji institucija koja je u pitanju ima na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake.

Za **strategije samoprocjene**, često se koriste spiskovi zadataka, kako bi se utvrdilo u kom stepenu je integracija rodnih pitanja primijenjena u datoj instituciji. Ovo podrazumijeva dobro poznavanje procesa, ciljeva i mandata date institucije. Samoprocjena ne odražava uvijek stvarni uticaj politike date institucije. Neki od primjera pitanja koja treba obuhvatiti upitnikom za samoprocjenu su:

- Koliki je nivo posvećenosti rodnim pitanjima i u kom stepenu im je dat prioritet tokom planiranja programa?
- U kom stepenu zaposleni na različitim nivoima u organizaciji razumiju rodne koncepte i politiku?
- Kakvi su tehnički kapaciteti u organizaciji, uključujući postojeće stručno znanje o rodnim pitanjima, izgradnju kapaciteta, nadgledanje i vrednovanje?
- Kakva je institucionalna kultura i koje su to potencijalne predrasude koje dovode do diskriminacije koleginica, partnera ili korisnika?

Kombinacijom samoprocjene i **proceduralnog vrednovanja** je moguće dobiti kompletniju sliku o stanju stvari nego što bi se to moglo postići primjenom samo jednog pristupa. U ovom kontekstu, sljedeća pitanja treba da budu sastavni dio revizije:

Da li u instituciji:[62]

- Postoji ravnopravna zastupljenost muškaraca i žena na svim nivoima u organizaciji?
- Postoje kadrovska politika i praksa kojima se podstiču zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalni napredak žena?
- Postoje politika i mehanizmi kojima se sprječava i rješavaju pitanja seksualnog uznemiravanja, diskriminacije i nasilja?
- Postoje tehnički kapaciteti da se bavi rodno specifičnim pitanjima?
- Postoji osnovna obuka o rodnim pitanjima za sve zaposlene?
- Da li se trenutno primjenjuje integracija rodnih pitanja u cjelokupnu politiku institucije, njene programe i inicijative?
- Da li se opredjeljuju adekvatna sredstva za finansiranje rodnih inicijativa?

Na koji način treba sprovesti reviziju?

Prije nego što se započne rodna revizija ili vrednovanje, treba na brzinu proći kroz postojeća dokumenta, uključujući nadležnosti i zakonodavne odredbe, kako bi se odredili osnovni uslovi po kojima će se revizija odvijati.[63] Jasnom vizijom i zajedničkim ciljevima revizije se dolazi do procesa kojim se izgrađuju kapaciteti i dobija rezultat koji može da posluži kao platforma za sprovođenje inicijativa za integraciju rodnih pitanja (vidi Odjeljak 12).

Kod procjene i NiV RSB-a se pokazalo da je kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih podataka sveobuhvatnija nego li kada se oslanjamo samo na jednu tehniku prikupljanja podataka, jer se ovom kombinacijom omogućava bolja provjera rezultata istraživanja.[65] Jedan od izazova koji se javlja kada se vrši rodna revizija, a i svaka druga procjena uopšte, jeste da različite metode prikupljanja podataka ne moraju uvijek nužno da dovedu do istih rezultata. Osim ovoga, u zavisnosti od konteksta, nekim ljudima je lakše da sa drugima podijele svoje stavove ili se, pak, osjećaju primoranim da daju one odgovore za koje su uvjereni da ispitivač želi da ih čuje.[66] Podaci se mogu dobiti različitim metodama procjene, pri čemu svi podaci mogu biti razvrstani po polu. U ove metode spadaju:

- **Teorijska procjena postojeće dokumentacije**, uključujući politiku i materijal vezan za interne programe.
- **Ankete**, koje se ne moraju uvijek sprovoditi lično. Mogu se sprovesti i tako što će se osoblju podijeliti upitnici na koje treba anonimno da odgovore.
- **Intervjui**: U zavisnosti od veličine institucije, detaljni intervjui sa članovima osoblja mogu otvoriti više

Odjeljak 12 | Rodna revizija Međunarodne organizacije rada (ILO)

„Prva rodna revizija ILO-a (sprovedena od oktobra 2001. do aprila 2002. godine) je za cilja imala da ustanovi učinjeni napredak i odredi osnovu za integraciju rodnih pitanja u datoj kancelariji. Revizija je bila participativna, kako bi se njom do maksimuma dovelo učenje u okviru organizacije o načinu na koji treba sprovesti integraciju rodnih pitanja. Rodna revizija se sastojala iz dva glavna dijela: 1) participativne rodne revizije u 15 radnih jedinica na terenu i u sjedištu organizacije; 2) globalni teorijski pregled ključnih izdanja i dokumenata ILO. Tokom trajanja revizije, analizirano je 750 internih dokumenata i izdanja. Oko 450 članova osoblja, organizacija članica, partnerskih organizacija i organizacija žena je učestvovalo na radionicama i intervjuima. Sveukupna polna ravnoteža osoblja je bila prilično ravnomjerna, premda je među ostalim učesnicima, van date organizacije, bilo za oko 20% više žena. 31 dobrovoljac od članova osoblja, od koji su 21 bili muškarci, iz 21 radne jedinice, su prošli obuku za fasilitatore za rodnu reviziju.“[64]

Odjeljak 13 | Komponente Akcionog plana o ženama, miru i bezbjednosti (ŽMB)[71]

1. Uvod

U ovom poglavlju se daje kratak uvod u pitanja vezana za žene, mir i bezbjednost kao i opis procesa izrade akcionog plana.

2. Obrazloženje

Ovdje treba napomenuti mandate ŽMB, poput UNSCR 1325, značaj pitanja vezanih za žene, mir i bezbjednost, te način na koji se ova pitanja odnose na instituciju ili državu koja je u pitanju.

3. Dugoročni i kratkoročni ciljevi

Putem diskusije o relativnom značaju različitih nadležnosti ŽMB i određivanjem prioritetnih oblasti za djelovanje, mogu se odrediti kratkoročni ciljevi.

4. Specifične inicijative

Inicijative treba da budu direktno povezane sa ciljevima i/ili specifičnim mandatima koji proističu iz UNSCR 1325. Treba tačno odrediti koja će to osoba biti zadužena za primjenu, kao i za određivanje pokazatelja, vremenskih rokova i resursa (kadrovskih, materijalnih i finansijskih).

5. Vremenski okvir

Mogu se uvrstiti opšti vremenski okvir za završetak kompletnog plana, vremenski okvir za sprovođenje svake od inicijativa ponaosob ili rok za sprovođenje nadgledanja i vrednovanja.

6. Nadgledanje i vrednovanje

Osim rokova i pokazatelja, mogu se uvrstiti i ostali mehanizmi za NiV, poput određivanja obaveze da se podnosi godišnji izvještaj ili osnivanje tijela za nadgledanje.

7. Budžet

Kako bi se omogućila konkretna i održiva primjena i najjednostavnijeg akcionog plana, neophodno je da budu opredijeljena budžetska sredstva u tu svrhu.

prostora za kvalitativno istraživanje.

- **Diskusije u fokus grupama** se mogu održavati zasebno za muškarce i žene ili za ljude koji rade na različitim nivoima u datoj organizaciji, ukoliko je organizaciona kultura te organizacije izričito hijerarhijske prirode. Ove diskusije mogu da predstavljaju priliku za dalje istraživanje postojeće dinamike u datoj instituciji, kao i potencijalnih stereotipova i ostalih prepreka integraciji rodnih pitanja. Sveobuhvatni procesi rodnih revizija dovode do stvaranja vlasništva nad procesom i posvećenosti primjene inicijativa za integraciju rodnih pitanja, koje su zasnovane na preporukama revizije.

- **SWOT analiza**

Analiza prednosti (engl. **s**trengths), slabosti (engl. **w**eaknesses), mogućnosti (engl. **o**pportunities) i prijetnji (engl. **t**hreats) integracije rodnih pitanja u institucijama sektora bezbjednosti podrazumijeva prepoznavanje povoljnih i nepovoljnih internih i eksternih faktora.

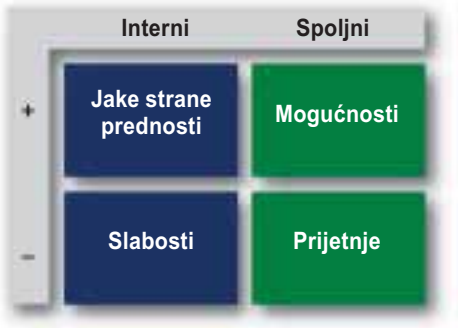

Rezultate revizije, u vidu završnog izvještaja, treba dati svima u organizaciji, putem radionica, seminara i grupnih diskusija. Rezultate, pogotovo, treba predstaviti rukovodstvu jer treba da dovedu do konkretnih budućih aktivnosti, poput kreiranja nove politike, programa i akcionih planova (vidi Odjeljak 13).[67] Jedan od ovakvih primjera je izrada rodnog akcionog plana, poput plana Odjeljenja UN-a za razoružanje (DDA).

> *"Sveukupni cilj akcionog plana jeste da se olakša napredak ka razoružavanju. Putem integracije rodnih pitanja u svoj svakodnevni rad, DDA će unaprijediti dijalog o razoružanju i aktivnosti. Osnovna pretpostavka ovog akcionog plana je da se razoružavanje, i uopšte i pri posebnim inicijativama, može ojačati putem integracije rodne perspektive u debate o razoružanju, proces odlučivanja i aktivnosti, i putem ravnomjernije zastupljenosti žena u procesu odlučivanja. Stoga je presudni element u radu DDA u ovoj oblasti identifikacija potencijalnih mogućnosti za spajanje i istovremenu podršku djelotvornog razoružavanja i veće rodne ravnopravnosti."*[68]

DDA je, 2003. godine, angažovao dva spoljna stručnjaka za rodna pitanja, koji su trebali da za njega naprave nacrt akcionog plana. Konsultanti su održali radionice za zaposlene iz svih jedinica kako bi razmotrili na koji način su rodna pitanja bitna za rad zaposlenih i kako bi zajednički napravili spiskove aktivnosti karakterističnih za pojedine jedinice, kojima bi se unaprijedila integracija rodnih pitanja. Ovaj rad je za rezultat imao dokument od 49 stranica koji se zasnivao na teorijskim informacijama o rodnim

pitanjima i pitanjima vezanim za razoružanje, kao i identifikaciji praktičnih inicijativa za integraciju rodnih pitanja i spiskova zadataka.

Džulijet Hant, stručnjak za integraciju rodnih pitanja, kaže: „Najbolji rezultati koje sam do sada vidjela su iz onih procjena u kojima planiranje i naknadne aktivnosti čine sastavni dio procesa procjene. Premda izrada rodnog akcionog plana nije magična formula za uspjeh (niti su to rodno osjetljivi pokazatelji), i jedno i drugo može da bude od pomoći dok god su neki od osnovnih uslova i principa primijenjeni u fazi razvoja plana."[69]

U slučaju policije Sjeverne Irske, interni tim je sproveo rodnu reviziju pa potom napravio rodni akcioni plan. Cilj rodne revizije je bio da „se ispitaju i obrade postojeća i buduća politika, procedura i praksa kojima se ženama onemogućava da imaju punopravnu ulogu u policiji Sjeverne Irske i da se ispita radna praksa u organizaciji i predlože aktivnosti kojima će se poboljšati ravnoteža između poslovnih obaveza i porodičnog života, a pri tome se obezbijediti operativna efektivnost. [...] Grupa za izradu rodnog akcionog plana je osnovana novembra 2003. godine i sastala se četiri puta, pri čemu je predsjedavajuća bila glavni policijski inspektor Megi Hanter. Oformljena je i podgrupa za podnošenje izvještaja i pravljenje plana za primjenu."[70]

4.4 Na koji se način mogu nadgledati i vrednovati inicijative za integraciju rodnih pitanja u institucije sektora bezbjednosti?

Kako bi se postiglo da sektor bezbjednosti bude rodno odgovoran, jedna od centralnih strategija koju treba primijeniti jeste integracija rodnih pitanja. Pod pojmom integracije rodnih pitanja se mogu podrazumijevati različite inicijative međutim, suština je da se obezbijedi da potrebe i interesi muškaraca i žena budu podjednako uvršteni u politiku i programe sektora bezbjednosti. Definicija, koja je autoritativna u ovoj oblasti, a koju je dao Ekonomski i društveni savjet UN-a glasi:

> *„Integracija rodnih pitanja je proces procjene uticaja bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe, na žene i muškarce u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija kojom se problemi i iskustva žena i muškaraca čine sastavnim dijelom kreiranja, primjene, nadgledanja i vrednovanja politike i programa u svim oblastima, kako bi od njih podjednako imali koristi i žene i muškarci i kako ne bi više bilo neravnopravnosti."*[72]

Kao takve, inicijative za integraciju rodnih pitanja se kreću od određivanje internih protokola u zatvorima i obezbjeđivanja da se poštuje ljudsko dostojanstvo žena i muškaraca, pa do sprovođenja procjene rodnog uticaja politike nacionalne bezbjednosti ili imenovanja kontakt osobe za rodna pitanja u ministarstvu odbrane. Rodne revizije, kao što je to objašnjeno u Poglavlju 4.3, su korisno sredstvo kojim se procjenjuje koje su to rodne inicijative do sada primijenjene, kakvog su efekta imale i koji su to postojeći nedostaci i oblasti u kojima je moguće ostvariti poboljšanje.

Međutim, inicijative za integraciju rodnih pitanja se često primjenjuju bez adekvatnog nadgledanja i vrednovanja kojima bi se usmjerio njihov uticaj i zabilježile dobre i loše prakse.

NiV se mogu sprovesti primjenom strategije samoprocjene ili spoljnom operativnom procjenom. Kada je na snazi rodni akcioni plan, relativno je jednostavno sprovesti NiV aktivnosti na integraciji rodnih pitanja, jer se takvim planovima integracija rodnih pitanja već stavlja u konkretne okvire i može da obuhvati i pokazatelje.

Ko vrši nadgledanje i vrednovanje?

Nadgledanje i vrednovanje mehanizama za integraciju rodnih pitanja može interno da sprovede data institucija sektora bezbjednosti - npr. osoba za kontakt za rodna pitanja u saradnji sa internim stručnjacima za NiV - ili je mogu sprovesti spoljni stručnjaci za rodna pitanja, organizacije civilnog društva, poput grupa žena, ili čak i međunarodne organizacije.[73] Kao što je već napomenuto, od suštinskog je značaja da se u timovima za NiV uspostavi rodna ravnoteža među članovima tima. U slučajevima prijava za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje koje su počinili pripadnici mirovnih misija pod vođstvom UN-a, primjenjene su različite metode nadgledanja (vidi Odjeljak 14).

Odjeljak 14 | Nadgledanje slučajeva navodnog seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja koje su počinili pripadnici mirovnih misija pod vođstvom UN-a

„Nakon niza ad hoc odgovora, i Misije UN-a u Demokratskoj Republici Kongo i Odjeljenja UN-a za mirovne operacije (DPKO), na prijave za seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje u MONUC-u, osnovana je posebna Kancelarija za rješavanje slučajeva seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja (OASEA). U okviru DPKO nije postojao nikakav obrazac na osnovu kojeg bi mogla biti ustanovljena jedna ovakva kancelarija niti način da se tužbe upute na neke druge organe, niti bilo kakva pravila ili procedure za sprovođenje istraga. Postojao je politički vakum; definisanje politike o nekim aspektima od suštinskog značaja, poput odgovornosti UN-a prema žrtvama ili načina na koji se rješavaju zahtjevi za utvrđivanje očinstva, je bilo tek u začetku. OASEA je definisala svoje odgovornosti u tri ključne oblasti: (1) sprovođenje istraga, (2) razvoj politike i savjetodavna pomoć i (3) obuka, podizanje svijesti javnosti i zalaganje za određena pitanja."[74]

Odjeljak 15 Rodno određivanje budžeta u Indiji

„U Indiji je Ministarstvo za razvoj žena i djece preuzelo na sebe zadatak da ustanovi sredstva za ROB. Oni obuhvataju rodne profile javne potrošnje. U vezi sa ciljevima, određenim brojem šema se navode posebne komponente koje se odnose na žene, poput posebnih informacija za studentkinje u šemama koje se tiču obrazovanja, zdravstveni programi za žene, programi zapošljavanja i obuke za žene, specijalni mikro krediti namijenjeni ženama i posebni zakoni koji se odnose na sprječavanje nasilja nad ženama. Ministarstvo je, takođe, nedavno ustanovilo i komisiju na visokom nivou za kreiranje indeksa rodnog razvoja."[78]

Šta se nadgleda i vrednuje?

Kako bi se zaključilo da li inicijative za integraciju rodnih pitanja imaju pozitivan uticaj, treba nadgledati/vrednovati specifične ciljeve ovih inicijativa. Ovo se može ostvariti upotrebom pokazatelja. Ovi pokazatelji mogu imati za cilj da mjere djelotvornost i uspjeh postignut u primjeni napora na integraciji rodnih pitanja, poput obuke o rodnim pitanjima, primjene rodno osjetljive politike i zapošljavanja žena ili odgovornost prema muškarcima i ženama sa HIV/AIDS-om.

Na koji način treba vršiti nadgledanje i vrednovanje?

Kao što je pomenuto u prethodnim poglavljima, pokazatelji, ankete, intervjui i ostali mehanizmi za prikupljanje podataka se mogu koristiti za nadgledanje i vrednovanje inicijativa za integraciju rodnih pitanja u institucije sektora bezbjednosti.

RBM se u ovom kontekstu može, takođe, iskoristiti za nadgledanje napora uloženih na integraciji rodnih pitanja. UNESCO je npr. strateški primijenio RBM uz integraciju rodnih pitanja i tvrdi da se ova dva pristupa „međusobno upotpunjuju".[75] Uključivanje pokazatelja za integraciju rodnih pitanja u postojeće mehanizme za nadgledanje učinka, političke okvire i smjernice može da bude još jedna od strategija da se NiV inicijativa za integraciju rodnih pitanja uvrste u već postojeće strukture za vršenje NiV.

Primjeri pokazatelja institucionalnih napora na integraciji rodnih pitanja obuhvataju:

- Upotrebu rodno osjetljivog jezika u priručnicima.
- Kontakt jedinice za rodna pitanja koje čine mješoviti timovi, sastavljeni i od muškaraca i žena, koji nadgledaju i podržavaju napore koji se čine na integraciji rodnih pitanja.
- Uključivanje rodnih pitanja u strateške planove i ostala politička dokumenta.
- Rodna pitanja kao teme na redovnoj obuci u policijskim akademijama, na pravnim fakultetima i ostalim obrazovnim centrima u sektoru bezbjednosti.
- Vidljivost žena (npr. fotografije žena na veb stranici ili u publikacijama, itd.)
- Svijest o rodnim pitanjima među osobljem sektora bezbjednosti.
- Inicijative za integraciju rodnih pitanja se primjenjuju u okviru različitih institucija i programa sektora bezbjednosti. Preporučuje se da se vrednuje svaka aktivnost pojedinačno, kako bi se odredile najbolja praksa i naučene lekcije iz svake preduzete mjere.

Vidi Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti.

Rodno budžetiranje je sredstvo kojim se nadgleda i vrednuje koliko su budžeti rodno osjetljivi i kakva je raspodjela sredstava. Postoje pokušaji da se budžeti razvrstaju u odnosu na uticaj koji imaju na žene i muškarce (vidi Odjeljak 15).[76]

> *„Rodno odgovorno budžetiranje (ROB) znači da treba da se obezbijedi da se državnim budžetima, i programima i politikama na kojima se oni zasnivaju, uzmu u obzir potrebe i interesi pojedinaca koji pripadaju različitim socijalnim grupama. Stoga, ROB se bavi predrasudama do kojih može doći samo zato što je neko muškarac ili žena, ali, istovremeno, razmatra i štetu koju neko trpi usljed svog etničkog porijekla, kaste iz koje dolazi, društvenog statusa ili siromaštva, sredine iz koje dolazi i starosti. ROB se ne tiče zasebnih budžeta za žene ili muškarce, niti ravnomjerne raspodjele budžeta. Tiče se određivanja da li muškarci i žene imaju iste potrebe i, ako nemaju, u čemu se one razlikuju. Tamo gdje su potrebe različite i izdvajanja iz budžeta treba da budu različita."*[77]

Fond UN-a za razvoj za žene, Sekretarijat Komonvelta i kanadski Istraživački centar za međunarodni razvoj su napravili sveobuhvatanu veb stranicu o rodnom budžetiranju, na kome je dat spisak velikog broja izvora informacija i materijala za obuku: http://www.gender-budgets.org

5 Ključne preporuke

1. **Politička volja, odgovarajući vremenski okviri i dovoljna finansijska sredstva**

   Kako bi se omogućilo sprovođenje rodno odgovorne procjene, nadgledanja i vrednovanja, neophodno je da postoji politička volja rukovodstva da do ovoga dođe. Jedna od strategija koju je moguće primijeniti jeste da se prepoznaju „šampioni rodnih pitanja“ iz rukovodstva i da im se pruži podrška. Takođe je od suštinskog značaja da se odrede odgovarajući vremenski okviri i da se opredijele sredstva.

2. **Podaci razvrstani po polu i starosti**

   Podaci do kojih se dolazi tokom procjene, nadgledanja i vrednovanja treba uvijek da budu razvrstani po polu i starosti, kako bi se prepoznale različite bezbjednosne i pravosudne potrebe i prioriteti. Kako bi se izvršila sveobuhvatna analiza podataka, korisno je da se podaci razvrstaju i po ostalim faktorima poput ličnih prihoda, etničkog porijekla, vjeroispovijesti, oblasti iz koje dolaze ispitanici, seksualnog opredjeljenja i fizičkih sposobnosti.

3. **Konsultujte muškarce i žene**

   Žene često bivaju isključene iz intervjua i fokus grupa sa vodećim učesnicima. Na primjer, važno je da zatražite mišljenje ženskog osoblja institucija sektora bezbjednosti, čak iako se one ne nalaze na visokim pozicijama, kako biste dobili precizne informacije o potrebama za reformom.

4. **Konsultujte se sa pripadnicima marginalizovanih grupa i organizacijama civilnog društva**

   Aktivnim učešćem marginalizovanih grupa u procesima procjene, nadgledanja i vrednovanja, povećava se mogućnost da reforma bude održiva i sveobuhvatna. Konsultacije sa organizacijama žena, udruženjima starosjedjelaca, etničkim manjinama, pripadnicima LGBT populacije, seoskim zajednicama, porodicama sa niskim primanjima, grupama koje se zalažu za prava djece i ostalima mogu da u program reforme unesu nova viđenja stanja stvari i da obezbijede da potrebe navedenih grupa budu zadovoljene datom reformom.

5. **Uključivanje rodnih pitanja**

   Pitanja poput rodnog nasilja i rodnih razlika u pristupu institucijama pravosuđa i sektora bezbjednosti treba posebno uvrstiti u procjenu, nadgledanje i vrednovanje.

6. **Rodno osjetljivi pokazatelji**

   Uključivanje rodno osjetljivih pokazatelja u politiku i programe za RSB će omogućiti sprovođenje detaljnog nadgledanja i vrednovanja kako bi se odredio uticaj reformi na muškarce, žene, mladiće, djevojke, dječake i djevojčice.

7. **Svijest o rodnim pitanjima i stručno znanje**

   U timove za vršenje procjene, nadgledanja i vrednovanja treba da bude uključeno osoblje koje je stručno osposobljeno za rješavanje rodnih pitanja, kako bi ta ista pitanja bila integrisana u proces i kako bi se primjenjivale odgovarajuće tehnike prikupljanja podataka. Cjelokupan tim može da prođe obuku o rodnim pitanjima ili da mu bude obezbijeđeno kratko predavanje o njima.

8. **Reprezentativni timovi za procjenu, nadgledanje i vrednovanje**

   Mješoviti timovi, sastavljeni i od muškaraca i od žena, u koje bi, u idealnom slučaju, bili uključeni stručnjaci sa lokalnog i sa međunarodnog nivoa iz različitih društvenih, etničkih, vjerskih ili manjinskih grupa, bi unaprijedili djelotvornost rada tima pri pristupanju različitim zajednicama, kao i uvećali legitimitet samog tima. Zaposlite žene i muškarce prevodioce.

9. **Kombinacija prikupljanja kvantitativnih i kvalitativnih podataka i pokazatelja**

   Sveobuhvatnom i preciznom procjenom, nadgledanjem i vrednovanjem treba da budu obuhvaćeni i kvantitativni i kvalitativni elementi. Premda je često lakše procijeniti i uporediti kvantitativne podatke, bila bi izostavljena bitna dimenzija istraživanja i pitanja ukoliko ne bi bio uvršten i kvalitativni aspekt istraživanja.

10. **Sprovedite rodne revizije koje su karakteristične za sektor bezbjednosti**

    Integracija rodnih pitanja u opšte procjene RSB-a često ne daje dovoljno detaljnih informacija koje su potrebne da bi se identifikovale neophodne reforme na integraciji rodnih pitanja. Sprovođenjem detaljne rodne revizije u nekoj instituciji se može doći do korisnih informacija koje su neophodne za sprovođenje institucionalnih promjena.

11. **Postavite kao prioritet nadgledanje i vrednovanje inicijativa za integraciju rodnih pitanja**

    Kada se u institucijama sektora bezbjednosti sprovode inicijative za integraciju rodnih pitanja, u njih treba uvrstiti sveobuhvatno nadgledanje i vrednovanje, kako bi se odredilo kakav uticaj ima data inicijativa i kako bi se zabilježila dobra i loša praksa koje mogu unaprijediti djelotvornost budućih inicijativa za integraciju rodnih pitanja.

6 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

UN-INSTRAW: Gender and SSR (Rodna pitanja i RSB) - http://www.un-instraw.org/en/index.php?option=content&task=view&id=954&Itemid=209

World Bank: Bibliography on Gender Monitoring and Evaluation (M&E) and Indicators (Svjetska banka: Bibliografija o rodnom nadgledanju i vrednovanju (NiV) i pokazateljima) - http://www4.worldbank.org/afr/ssatp/Resources/HTML/Gender-RG/Source%20%20documents/Reference%20Lists/Monitoring%20&%20Evaluation/REFM&E1%20M&ELiteratureReviewOct01.pdf

Vodiči za praktičnu upotrebu i priručnici

Ball, N.,Nicole, Bouta, T., and van Goor, L., ***Enhancing Democratic Governance of the Security Sector: An Institutional Assessment Framework (Jačanje demokratskog upravljanja sektorom bezbjednosti: okvir za institucionalnu procjenu)***, Clingendael Institute za Ministarstvo vanjskih poslova Holandije, 2003. http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030800_cru_paper_ball.pdf

Beck, T., ***Using Gender-Sensitive Indicators: A Reference Manual for Governments and Other Stakeholders (Korištenje rodno osjetjivih pokazatelja: priručnik za vlade i ostale učesnike)*** (Commonwealth Secretariat: London), 2005. http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7BD30AA2D0-B43E-405A-B2F0-BD270BCEFBA3%7D_ugsi_ref.pdf

Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management (Berghof istraživački centar za konstruktivno upravljanje konfliktom), ***Berghof Handbook for Conflict Transformation (Berghofov priručnik za transformaciju konflikta)*** (Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management: Berlin), 2003. http://www.berghof- handbook.net/std_page.php?LANG=e&id=4

CIDA, ***Guide to Gender-Sensitive Indicators (Vodič za upotrebu rodno osjetljivih pokazatelja)*** (Canadian International Development Agency: Kvebek), 1997. http://www.acdi- cida.gc.ca/INET/IMAGES.NSF/vLUImages/Policy/$fil e/WID-GUID-E.pdf

CIDA, ***Results-based Management in CIDA: An Introductory Guide to the Concepts and Principles. (Upravljanje na osnovu postignutih rezultata u CIDA: Uvod u koncepte i principe*** http://www.acdi- cida.gc.ca/CIDAWEB/acdicida.nsf/En/EMA-218132656-PPK

OECD-DAC Working Party on Aid Evaluation (Radna grupa OECD-DAC-a o vrednovanju pružene pomoći), ***Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management (Rječnik osnovnih termina za vrednovanje i upravljanje na osnovu postignutih rezultata),*** (OECD: Pariz), 2002. http://www.oecd.org/dataoecd/29/21/2754804.pdf

Kievelitz, U. et al., ***Practical Guide to Multilateral Needs Assessments in Post-Conflict Situations (Praktični vodič za multilateralnu procjenu potreba u postkonfliktnim situacijama)*** (GTZ,: Berlin), 2004. http://www2.gtz.de/dokumente/bib/05-0172.pdf

OECD, ***OECD DAC Handbook on Security System Reform (SSR) - Supporting Security and Justice (Priručnik OECD-DAC-a o reformi sistema bezbjednosti (RSB) - podrška bezbjednosti i pravdi)*** (OECD: Pariz), 2007. http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

UNDP, ***Handbook on Monitoring and Evaluation of Results (Priručnik o nadgledanju i vrednovanju rezultata)***, Kancelarija za vrednovanje, Njujork, 2002. http://stone.undp.org/undpweb/eo/evalnet/docstore3/yellowbook/glossary/glossary_m_o.htm

UNDP, 2006, ***Measuring Democratic Governance: A Framework for Selecting Pro-poor and Gender Sensitive Indicators (Mjerenje demokratske uprave: okvir za odabir rodno osjetljivih pokazatelja i onih pokazatelja koji idu u prilog siromašnom stanovništvu)***, UNDP, Oslo Governance Centre, Oslo. http://www.undp.org/oslocentre/docs06/Framework%20paper%20-%20entire%20paper.pdf

Članci i izveštaji na internetu

Germann, W. and Edmunds, T.,***Towards Security Sector Reform in Post Cold War Europe: A Framework for Assessment (Ka reformi sektora bezbjednosti u Evropi nakon Hladnog rata: Okvir za procjenu)*** (DCAF/BICC: Geneva), 2003. http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?ord279=title&q279=security+sector+reform&lng=en&id=20278&nav1=4

Kinzelbach, K. and Cole, E., ***Monitoring and Investigating the Security Sector (Kontrola i istraga sektora bezbjednosti)*** (UNDP/DCAF: Ženeva), 2007. http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=

en&id=27755&nav1=4

Moser, C., ***An Introduction to Gender Audit Methodology: Its Design and Implementation in DFID Malawi (Uvod u metodologiju za vršenje rodne revizije: njen dizajn i primjena u DFID-u na Malaviju)*** (Overseas Development Institute: London), 2005.
http://www.odi.org.uk/PPPG/publications/papers_reports/ODI_Moser_gender_audit_methodology.pdf

Anderlini, S.N., ***Mainstreaming Gender in Conflict Analysis: Issues and Recommendations (Integracija rodnih pitanja u analizi konflikta: pitanja i preporuke)***, *Social Development Papers, Conflict Prevention and Reconstruction* No. 33 (Worldbank: Vašington), 2006.
http://www.womenwarpeace.org/issues/Mainstreamin g_gender_Anderlini.pdf

Rubin, D. and Missokia, E., ***Gender Audit for USAID/Tanzania (Rodna revizija za USAID/Tanzanija)*** (US Agency for International Development), 2006.
http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADH239.pdf

UNESCO, ***UNESCO's Gender Mainstreaming Implementation Framework (GMIF) for 2002-2007 (UNESCO-ov okvir za praktičnu integraciju rodnih pitanja za period 2002.-2007. godine*** (2003).
http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001318/131854e.pdf

Women and Equality Unit (Jedinica za žene i jednakost), ***Gender Impact Assessment (Procjena rodnog uticaja)*** (Department of Trade and Industry, n.d.: London).
http://www.womenandequalityunit.gov.uk/equality/gender_impact_assessment.pdf

Aneks A: Primjer pokazatelja: reforma pravosuđa i rodna pitanja

Pripremila Džulijet Hant za DCAF, UN-INSTRAW, OEBS/ODIHR
Radionica o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti, Ženeva, 16-19. avgust 2007.

Oblasti reforme pravosuđa	Primjeri rezultata rodne ravnopravnosti	Primjeri rodno osjetljivih pokazatelja	Metode prikupljanja podataka
Cilj: Djelotvoran i odgovoran sistem pravosuđa i unaprijeđena vladavina prava	Promovisanje i zaštita ljudskih prava žena, djevojaka, djevojčica, muškaraca, mladića i dječaka.	Pokazatelj rezultata: Veći procenat žena i muškaraca koji vjeruju da će ih sistem pravosuđa tretirati na pravedan način – po etničkom porijeklu, socio-ekonomskim grupama i ostalim kategorijama.	▪ Početno anketiranje tokom procjene RSB-a. ▪ Anketa na kraju programa RSB-a.
Reforma zakona	Pravni okvir koji štiti prava svih građana – bez obzira na njihov pol, starost, etničko porijeko, vjeroispovijest, društveno ekonomski status, seksualno opredjeljenje, invaliditet ili zdravstveno stanje (HIV/AIDS).	▪ Nacionalno zakonodavstvo je revidirano u skladu sa CEDAW i CRC. ▪ Zakonskom reformom su identifikovani i uklonjeni konflikti između običajnog i tradicionalnog prava kako bi se izričito zaštitila ljudska prava žena, djevojaka i djevojčica.	▪ Početna procjena prava žena po običajnom i formalnom pravu. ▪ Verifikacija zasnovana na pravnom statusu tokom nadgledanja, revizije i vrednovanja.
Rodno nasilje	Primjena zakonodavstva i nacionalnih akcionih planova na eliminisanju RN-a.	▪ Procedure postoje i primijenjene su kako bi se obezbijedila odšteta žrtvama zločina počinjenih na rodnoj osnovi, uključujući zločine počinjene u oružanom konfliktu, tokom obnove u postkonfliktnom periodu i nasilja koje su počinili pripadnici institucija sektora bezbjednosti. ▪ Broj krivičnih slučajeva protiv pripadnika sektora bezbjednosti za počinjeno RN. ▪ Povećanje konzistentnog izricanja presuda za zločine RN-a, po vrsti nasilja i srodstvu sa počiniocem.	▪ Početna procjena i revizija protokola. ▪ Anketiranje i intervjui sa organizacijama žena i ostalim OCD. ▪ Sudska statistika; podaci dobijeni od organizacija žena. ▪ Sudska statistika; pregled članaka iz novina; podaci dobijeni od organizacija žena.
Institucionalna reforma	Ravnopravan pristup pravdi za žene i muškarce.	▪ Procenat žena i muškaraca koji izjavljuju da imaju priliku da pristupe formalnom pravnom sistemu kako bi razriješili sporove. ▪ Broj policijskih stanica u siromašnim seoskim oblastima koje imaju dovoljno sredstava i u kojima osoblje čine i žene i muškarci. ▪ Broj sudskih predmeta koji se tiču prava žena u odnosu na broj predmeta koji se tiču prava muškaraca. ▪ Operativne procedure i dokazni postupak su rodno osjetljivi.	▪ Početna i dodatna anketiranja. ▪ Pregled podataka o organizacionoj strukturi i kadrovima u policiji; posmatranje. ▪ Sudski statistički podaci (može biti teško doći do njih, posebno do podataka o rezultatima predmeta). ▪ Početna i dodatna revizija sudskih procedura.
Rodna ravnopravnost u zakonodavnom i pravosudnom sektoru	Smanjena diskriminacija žena i nedovoljno zastupljenih grupa u zakonu i institucijama pravosuđa.	▪ Procenat muškaraca i žena pripadnika sudskih institucija, tužilaca, policijskih službenika, uključujući i one na rukovodećim pozicijama. ▪ Sve veće zadržavanje u službi žena regruta i regruta iz različitih društvenih grupa. ▪ Politika pozitivne akcije; određeni i postignuti ciljevi i primijenjena politika. ▪ Postojeći i primijenjeni politika i protokoli o zabrani seksualnog uznemiravanja.	▪ Osnovni podaci i podaci prikupljeni tokom revizija i vrednovanja iz dosijea zaposlenih u organizaciji. ▪ Pregled kadrovske politike i dosijea zaposlenih. ▪ Pregled organizacione politike i protokola; intervjui sa osobljem.
Svijest javnosti	Sve veća svijest o zakonskim i ljudskim pravima žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka.	▪ Povećanje broja muškaraca lidera koji se javno zalažu za rodnu ravnopravnost i zakonska prava žena. ▪ Pravna pismenost, obrazovanje vezano za ljudska prava i mir uvršteno u nastavni plan i program.	▪ Diskusije sa grupama žena i OCD u okviru fokus grupa; intervjui sa ključnim obavještajcima; članci iz novina. ▪ Pregled nastavnog plana i programa.

Izvori informacija za Aneks A:

Ovo su samo primjeri i nije njihova namjera da budu sveobuhvatni. Rezultati ispitivanja rodne ravnopravnosti i pokazatelji treba da se identifikuju na participativan način, uz učešće ključnih učesnika, a uzimajući u obzir lokalni kontekst, obaveze vlada partnera, programske ciljeve i lokalnu institucionalnu posvećenost, kao i kapacitete da se prikupe, povrate informacije i da se one analiziraju.

Quast, S.R., 'Justice Reform and Gender', Draft Tool for discussion at Gender and Security Sector Reform Expert Workshop, Geneva, 15-17 Aug. 2007.

AusAID, 2007, *Gender equality in Australia's Aid Programme – Why and How'? Commonwealth of Australia, Canberra. Secretariat of the Pacific Community (SPC) 2005, Revised Pacific Platform for Action on Advancement of Women and Gender Equality, 2005 to 2015: A Regional Charter*, (SPC: Noumea).

UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2003, *Gender Indicators for Monitoring the Implementation of the Beijing Platform for Action on Women in the ESCAP region*, ST/ESCAP/2294, (UN: New York).

Canadian International Development Agency (CIDA,) 2005, *CIDA's Framework for Assessing Gender Equality Results*, (CIDA: Gatineau, Quebec).

UN Development Programme (UNDP), 2006, *Measuring Democratic Governance: A framework for Selecting Pro-poor and Gender Sensitive Indicators*, UNDP.

Bureau for Development Policy, Democratic Governance Group, New York and Oslo.

Canadian International Development Agency (CIDA), 1997, Guide to Gender-Sensitive Indicators, (CIDA: Gatineau, Quebec).

FUSNOTE

[1] Vidi, na primjer: Germann, W. i Edmunds, T., 'Towards Security Sector Reform in Post Cold War Europe: A Framework for Assessment' („Ka reformi sektora bezbjednosti u Evropi nakon Hladnog rata: Okvir za procjenu"), (DCAF/BICC: Ženeva), 2003.

[2] UN-INSTRAW, 'Integrating Gender in Security Sector, Reform Assessments, Monitoring and Evaluation: Summary of a Virtuel Discussion' („Integracija rodnih pitanja u sektor bezbjednosti, procjene, nadgledanje i vrednovanje reforme: Sažetak virtuelne diskusije"), 4. juni–29.avg. 2000. http://www.un- instraw.org/en/gps/general/gender-and-security-sector-reform-5.html

[3] OECD, *OECD DAC Handbook on Security System Reform - Supporting Security and Justice (Priručnik OECD-DAC-a o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi)*, (OECD: Pariz), 2007, str.43.

[4] OECD, *OECD DAC Handbook on Security System Reform - Supporting Security and Justice (Priručnik OECD-DAC-a o reformi sektora bezbjednosti – Podrška bezbjednosti i pravdi)*, (OECD: Pariz), 2007; Verstegen, S., van de Goor L. i de Zeeuw, J., 'The Stability Assessment Framework: Designing Integrated Responses for Security Governance and Development' (Jačanje demokratskog upravljanja sektorom bezbjednosti: okvir za institucionalnu procjenu), (Clingendael Institute za Ministarstvo vanjskih poslova Holandije: Hag), 2005.

[5] Radna grupa OECD-DAC-a o vrednovanju pružene pomoći, 'Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management' („Rječnik osnovnih termina za vrednovanje i upravljanje na osnovu postignutih rezultata"), (OECD: Pariz), 2002.

[6] UNDP, *Handbook on Monitoring and Evaluation of Results* (Priručnik o nadgledanju i vrednovanju rezultata), Kancelarija za vrednovanje, (UN: Njujork), 2002. http://stone.undp.org/undpweb/eo/evalnet/docstore3/yellowbook/glossary/glossary_m_o.htm

[7] UNDP, *Measuring Democratic Governance: A Framework for Selecting Pro-poor and Gender Sensitive Indicators (Mjerenje demokratske uprave: okvir za odabir rodno osjetljivih pokazatelja i onih pokazatelja koji idu u prilog siromašnom stanovništvu)*, (Oslo Governance Centre: Oslo), 2006, str.1.

[8] Radna grupa OECD-DAC-a o vrednovanju pružene pomoći, str.21-22.

[9] Ekonomski i socijalni savjet UN-a, izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih odbora sistema Ujedinjenih nacija: integracija rodne perspektive u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija),* 12. juni 1997.

[10] UN-INSTRAW, 'Gender, Peace and Security Glossary' („Rječnik o rodnim pitanjima, miru i bezbjednosti"), UN- INSTRAW, n.d.: Santo Domingo), pristupljeno na http://www.un- instraw.org/en/index.php?option=content&task=view&id=37&Ite mid=76

[11] Bhansali, L.L., 'Engendering Justice: a Gender Assessment's Impact on Project Design' („Ugrožavanje pravde: uticaj rodne procjene na izradu projekta"), Svjetska banka, PremNotes, 'En Breve' juli 2005 br.76, str.2.

[12] OECD, 'Security System Reform and Governance', *DAC Guidelines and Reference Series* („Reforma sektora bezbjednosti i uprava", *Smjernice i referentne liste DAC-a) ,* (OECD: Pariz), 2005, str.21.

[13] van Goor, L., Virtuel Discussion on 'Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations' (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a"), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[14] Maley, J., 'Sexual Harassment Rife in Armed Forces' („Seksualno uznemiravanje u oružanim snagama"),*The Guardian,* 26. maj 2006.

[15] Izvještaj Savjeta bezbjednosti UN-a, 'Update Report No. 3, Sexual Exploitation and Abuse by UN Peacekeeping Personnel' („Izvještaj br. 3, Seksualno iskorišćavanje i zloupotreba od strane osoblja mirovnih misija pod vođstvom UN-a"), 20. feb. 2006. http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.1429245/k.E83E/update_report_no_3BRsexual_exploitation_and_a buse_by_UN_peacekeeping_personnelBR20_february_2006.ht m

[16] http://www.peacewomen.org/un/pkwatch/pkwatch.html

[17] Odjeljenje UN-a za mirovne operacije, 'Enhancing the Operational Impact of Peacekeeping Operations: Gender Balance in Military and Police Services Deployed to UN Peacekeeping Missions' („Jačanje operativnog uticaja mirovnih operacija: rodna ravnoteža u vojnim i policijskim službama u sklopu mirovnih misija UN-a"), Izvještaj o stanju, (UN DPKO Policy Dialogue: Njujork), 28.-29. mart 2006.

[18] Guéhenno, J.M., UN USG za mirovne operacije, *Statement to the Security Council Open Debate on the Implementation of Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security (Izjava na otvorenoj debati Savjeta bezbjednosti o primjeni Rezolucije 1325 o ženama, miru i bezbjednosti (2000.)),* (UN Secretariat: Njujork), 26.okt. 2006.

[19] Woroniuk, B., 'Conflict, Peace-building, Disarmament, Security' („Sukob, izgradnja mira, razoružavanje, bezbjednost"), Švedska agencija za međunarodni razvoj, dec.1998. Dostupno na internetu: http://www.sida.se Citirano u Denham, T., 'Police Reform and Gender', *Gender and Security Sector Reform Toolkit* („Reforma policije i rodna pitanja", *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti),* 2008.

[20] Na primjer, u izdanju Klingendala *Enhancing Democratic Governance of the Security Sector: An Institutional Assessment Framework (Jačanje demokratske uprave sektora bezbjednosti: okvir za institucionalnu procjenu)* nije data referenca u odnosu na žene ili rodna pitanja. Termin „rod" je iskorišten samo dvaput – u opisu koji daje autor, a riječ „žene" se uopšte ne pominje. Ball,N., Bouta, T. i van der Goor, L., *Enhancing Democratic Governance of the Security Sector: An Institutional Assessment Framework (Jačanje demokratske uprave sektora bezbjednosti: okvir za institucionalnu procjenu),* Clingendael, 2003.

[21] Anderlini, S.N., 'Mainstreaming Gender in Conflict Analysis: Issues and Recommendations' („Integracija rodnih pitanja u analizu sukoba: pitanja i preporuke"), Izvještaji o socijalnom razvoju, Sprječavanje sukoba i obnova, Izvještaj br. 33, Svjetska banka, 2006, str.2.

[22] McCartney, C., Fischer, M. i Wils, O., 'Security Sector Reform Potentials and Challenges for Conflict Transformation' („Potencijali i izazovi reforme sektora bezbjednosti za transformaciju sukoba"), *Berghof Handbook-Dialogue Series* (Berghof Research Centre for Constructive Conflict Management: Berlin), 2004, str.48.

[23] World Bank Poverty Net, 'Types of Data' („Tipovi podataka"). http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPO VERTY/0,,contentMDK:20240661~menuPK:497974~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:336992,00.html

[24] Prilagođeno iz OECD-DAC, 2007, str. 48-49.

[25] OECD-DAC, 2007. str.42.

[26] OECD-DAC, 2007, str.43.

[27] OECD, 2007, str.46.

[28] Jones, I., Virtuel Discussion on 'Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations' (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a"), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[29] World Bank Poverty Net, 'Types of Data', 'Household Survey' („Tipovi podataka", „Istraživanje po domaćinstvima"): http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/0,,contentMDK:20240661~menuPK:497974~pagePK:148956~piP:216618~theSitePK:336992,00.html

[30] World Bank Poverty Net, 'Types of Data' („Tipovi podataka").

[31] "Guidelines for Gender-based Violence – interventions in Humanitarian Settings Focusing on Prevention of and Response to Sexual Violence in Emergencies' („Smjernice za rodno nasilje – intervencija u humanitarnim uslovima usredsrijeđena na sprječavanje i odgovor na seksualno nasilje u kriznim situacijama"), Stalni međuagencijski odbor, Radna grupa za rodna pitanja u okviru humanitarne pomoći, 2005, str.25.

[32] Verstegen, van de Goor i de Zeeuw, str.11.

[33] Verstegen, van de Goor i de Zeeuw, str.23.

[34] Verstegen, van de Goor i de Zeeuw, str.15.

[35] Jubb, N., Virtuel Discussion on 'Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations' (Virtuelna diskusija o „Rodnom

uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[36] Ornert, A., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[37] Savjet Evrope, ‘Gender Mainstreaming Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices, Final report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming (EG-S-MS)’ („Konceptualni okvir, metodologija i prezentacija dobrih praksi integracije rodnih pitanja, konačana izvještaj o aktivnostima Grupe stručnjaka za integraciju (EG-S-MS)“), (European Council: Strazburg), 1998.

[38] Commonwealth Secretariat, *The Commonwealth Plan of Action on Gender Equality 2005 – 2015 (Komonveltov pčan akcije za rodnu ravnopravnost od 2005.-2015. godine)*, (Commonwealth Secretariat: London), 2005, str.10, 25-31. http://www.thecommonwealth.org/gender

[39] Secretariat of the Pacific Community (SPC), ‘Revised Pacific Platform for Action on Advancement of Women and Gender Equality, 2005 to 2015: A Regional Charter’ (Revidirana platforma za akciju oblasti Tihog okeana za unapređenje položaja žena i rodnu ravnopravnost, 2005-2015. aodine: regionalna povelja), (SPC: Noumea), 2005, str.17-48. http://www.spc.int/women/ppa.html

[40] Inter-American Commission of Women, ‘Inter- American Program on the Promotion of Women’s Human Rights and Gender Equity and Equality CIM/RES. 209/98 and AG/RES.1625 (XXIX-O/99)’ (Interamerički program za promociju ljudskih prava žena i rodnu jednakost i ravnopravnost CIM/RES. 209/98 and AG/RES.1625 (XXIX-O/99)“), (Inter-American Commission of Women: Vašington), 1999.

[41] Inter-American Commission of Women, ‘Plan of Action of the CIM on Women’s Participation in Power and Decision-Making Structures. CIM/RES. 189 (XXVIII-O/96)’ (Plan akcija CIM-a za učešće žena u strukturama vlasti i odlučivanja CIM/RES. 189 (XXVIII-O/96)“), (Inter-American Commission of Women: Vašington), 1996.

[42] Inter-American Commission of Women, ‘Towards Justice with Gender, SEPIA II-Gender and Justice Meeting, Final Document’ („Ka pravdi uz rodna pitanja, SEPIA II-sastanak o rodnim pitanjima i pravdi, konačan izvještaj“), (Inter-American Commission of Women: Vašington), 2002, stav 4.

[43] Inter-American Commission of Women, 2002, stav 1.

[44] ‘The Egyptian Ombudsman Office for Gender Equality: Helping Women Obtain Fair Treatment’ („Egipatska kancelarija ombudsmana za rodnu ravnopravnost: pomoć ženama u sticanju pravednog odnosa“), (Women Living under Muslim Laws, n.d.), pristupljeno na http://www.wluml.org/english/news/egypt-ncw.pdf

[45] Jeremy, G., ’Evaluation for Conflict Prevention Pools, Sierra Leone’ („Vrednovanje za fondove za sprječavanje sukoba, Sijera Leone“), Izvještaj o vrednovanju EV 647, UK Department for International Development, 2004, str.9.

[46] Ball, N., et al.,*Security and Justice Sector Reform Programming in Africa (Kreiranje programa reforme sektora bezbjednosti i pravosuđa u Africi)*, Radni dokument o vrednovanju 23, (DFID: London), april 2007. http://www.oecd.org/dataoecd/42/1/38635081.pdf

[47] Thompson, str.16.

[48] Dobar primjer je dat u UN-INSTRAW i UNDP LAC-SURF priručniku o tome kako nadgledati i vrednovati odgovor javnih bezbjednosnih institucija Južne Amerike na RN: UN-INSTRAW, Seguridad para Todas: La Violencia Contra las Mujeres y El Sector de Seguriad, INSTRAW, UNDP LAC-SURF.

[49] Ball, N. et al., *Security and Justice Sector Reform Programming in Africa (Kreiranje programa reforme sektora bezbjednosti i pravosuđa u Africi)*, Radni dokument o vrednovanju 23, (DFID: London), april 2007. http://www.oecd.org/dataoecd/42/1/38635081.pdf

[50] CIDA, *Guide for the Development of Results-based Management and Accountability Frameworks (Vodič za razvoj okvira za upravljanje na osnovu postignutih rezultata i odgovornost),* 2001. http://www.tbs sct.gc.ca/eval/pubs/RMAF-CGRR/rmafcgrr_e.asp

[51] Ova matrica nije sveobuhvatna i predstavlja pojednostavljen primjer koji ovdje obuhvata pojedinačne aktivnosti koje, takođe, nijesu uvijek sveobuhvatne.

[52] CIDA, *A Guide on Gender Sensitive Indicators (Vodič za rodno osjetljive pokazatelje),* (Canadian International Development Agency: Kvebek), 1997, str.5.

[53] Jones,I., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[54] Jubb, N., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[55] Hunt, J. i Rubin, D., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[56] Hunt, J., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[57] Wycoff i Oettmeier 1994 citirani u West, R., ‘Democratic Oversight of Police Forces’ („Demokratski nadzor na policijskim snagama“), Rule of Law Series Paper, Mechanisms for Accountability and Community Policing, (National Democratic Institute for International Affairs: Vašington), 2005, str. 39-40.

[58] http://www.interaction.org/caw/services.html#Audit

[59] Moser, C., ‘An Introduction to Gender Audit Methodology: Its Design and Implementation in DFID Malawi’ („Uvod u metodologiju rodne revizije: njen dizajn i primjena u DFID-u na Malaviju“), (Overseas Development Institute: London), 2005.

[60] Scutt, J.A., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[61] National Center for Women and Policing, ‘Recruiting and Retaining Women, A Self Assessment Guide for Law Enforcement’ („Zapošljavanje i zadržavanje žena, vodič za samoprocjenu za agencije za sprovođenje zakona“), *A* Division of the Feminist Majority Foundation.

[62] Valasek, K., ‘Gender and Democratic Security Governance’, *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for CSOs on Democratic Security Governance* („Rodna pitanja i demokratskom upravljanje bezbjednošću“, *Javni nadzor nad sektorom bezbjednosti: Priručnik za OCD o demokratskom upravljanju bezbjednošću),* Ur. Caparini, Cole i Kinzelbach. (Renesans: Bratislava), 2008.

[63] Mogeni, J. i Schroeder, E., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[64] ‘Gender Audit Report’ („Izvještaj o rodnoj reviziji“), Međunarodna organizacija rada, 2002. http://www.ilo.org/public/english/bureau/gender/newsite2002/ab out/audit.htm

[65] CIDA, *Guide to Gender-Sensitive Indicators (Vodič za rodno osjetljive pokazatelje),* (Canadian International Development Agency: Kvebek), 1997, str.9.

[66] Jones, I., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[67] Rubin, D. i Missokia, E., ‘Gender Audit for USAID/Tanzania’ („Rodna revizija za USAID/Tanzanija“), (US Agency for International Development: Vašington), 2006, str.5.

[68] Datan, M. i Woroniuk, B., ‘Department for Disarmament Affairs Gender Mainstreaming Action Plan’ („Akcioni plan za integraciju rodnih pitanja Odjeljenja za poslove razoružanja“), Odjeljenje UN-a za poslove razoružanja, april 2003. http://disarmament.un.org/gender/gmap.pdf

[69] Hunt, J., Virtuel Discussion on ‘Gendering SSR Assessments, Monitoring and Evaluations’ (Virtuelna diskusija o „Rodnom uticaju na procjene, nadgledanje i vrednovanje RSB-a“), UN-INSTRAW, DCAF, ODIHR, 4.-29. juni 2007.

[70] Northern Ireland Police Board, ‘The Gender Action Plan - Dismantling Barriers to reflect the community we serve - The Recruitment, Retention and Progression of Female Officers and Staff’ („Akcioni plan o rodnim pitanjima – uklanjanje prepreka

kako bi se odrazila zajednica u kojoj služimo – zapošljavanje, zadržavanje na poslu i napredovanje ženskih oficira i osoblja"). http://www.psni.police.uk/report-recommendations-15-10-04.pdf

[71] Valasek, Kristin sa Nelson, K., 'Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (UNSCR 1325)' („Omogućavanje jednakosti, ugrožavanje mira: Vodič za planiranje i određivanje politike o ženama, miru i bezbjednosti (UNSCR 1325)"), UN-INSTRAW, 2006.

[72] Ekonomski i socijalni savjet UN-a, Agreed Conclusions on Gender Mainstreaming (Dogovoreni zaključci o integraciji rodnih pitanja), (UN ECOSOC: Ženeva), 1997.

[73] UNDP, *Independent analytical study, Gender Mainstreaming into Policy of Ministries: the Kyrgyz Experience (Nezavisna analitička studija, Integracija rodnih pitanja u politike ministarstava: Iskustva iz Kirgistana), (Primjer Ministarstva rada i sociajlne zaštite Republike Kirgistan),* UNDP, Bišek, 2004.

[74] Dahrendorf, N.,'Sexual Exploitation and Abuse: Lessons Learned Study, Addressing Sexual Exploitation and Abuse in MONUC' („Seksualno iskorišćavanje i zloupotreba: studija o naučenim lekcijama, rješavanje problema seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe u MONUC-u"), UN DKPO Jedinica za najbolje prakse, mart 2006.

[75] UNESCO*, UNESCO's Gender Mainstreaming Implementation Framework (GMIF) for 2002-2007 (UNESCO-ov okvir za sprovođenje integracije rodnih pitanja (GMIF) od 2002.-2007. godine)*, 2003. http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001318/131854e.pdf

[76] Leadbetter, H., *Gender Budgeting (Rodno budžetiranje),* Odjeljenje za međunarodni razvoj. http://www.dfid.gov.uk/aboutdfid/organisation/pfm a/pfma-gender-budget.pdf

[77] Budlender, D., UNIFEM. http://www.gender-budgets.org/ 2006

[78] Sastanak ministara finansija zemalja Komonvelta, Đorđtaun, Gvajana, 15.-17. okt. 2007, Privremeni dnevni red, tačka 7 FMM(07)17, 'Gender Responsive Budgets In The Commonwealth Progress Report: 2005-2007' („Rodno odgovorni budžeti i izvještaju o napredku Komonvelta: 2005.-2007. godina"), Izvještaj Jedinice za program socijalne transformacije (STPD), str.13.

Procjena, nadgledanje i vrednovanje reforme sektora bezbjednosti i rodna pitanja

SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za procjenu i NiV RSB-a?

Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u procjenu i NiV RSB-a?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i odgovornosti sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u procjenu, nadgledanje i vrednovanje (NiV) RSB-a, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u***. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zbog čega su rodna pitanja bitna za procjenu i NiV RSB-a?

Procjena podrazumijeva proces sistematskog prikupljanja podataka, koji za cilj ima da jasno odrazi datu situaciju. Ovim procesom se analizira kontekst - uključujući različite faktore, učesnike, rizike i potrebe - kako bi se odredili programski ciljevi i napravila osnova za buduće NiV.

Nadgledanje je „stalna aktivnost koja prije svega za cilj ima da menadžerima i glavnim učesnicima pruža redovne povratne informacije, nagovještava napredak ili ukazuje na njegov izostanak u ostvarivanju očekivanih rezultata. Nadgledanjem se upoređuje stvarno stanje ili djelovanje sa onim što je bilo planirano ili očekivano u skladu sa unaprijed utvrđenim standardima. Nadgledanje, uopšteno gledano, obuhvata prikupljanje i analizu podataka o procesu, strategijama i rezultatima primjene, te preporučivanje popravnih mjera.“[1]

Vrednovanje je „sistematska i objektivna procjena tekućeg ili završenog projekta, programa ili politike; njegove/njene izrade, primjene i rezultata. Za cilj ima da odredi relevantnost i stepen ispunjenosti ciljeva , da odredi efikasnost razvoja, djelotvornost, uticaj i održivost. Vrednovanjem bi trebalo da se dođe do vjerodostojnih i korisnih informacija koje omogućavaju da i korisnici i donatori naučene lekcije uvrste u proces odlučivanja. Vrednovanje se odnosi i na proces određivanja značaja ili vrijednosti aktivnosti, politike ili programa.“[2]

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se stoga odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Ojačati pružanje bezbjednosti i pravde

- Muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci imaju različite bezbjednosne i pravosudne potrebe, prioritete i kapacitete. Rodno odgovorni procesi procjena i NiV RSB-a će dati preciznije informacije koje će omogućiti da reformski procesi budu tako osmišljeni i primijenjeni da bolje zadovolje specifične potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka.
- Rodno odgovorne procjene i NiV mogu dovesti do jačanja prevencije i odgovora na rodno nasilje (RN), u koje spadaju nasilje u porodici, trgovina ljudima i nasilje bandi.

Sveobuhvatna i participativna RSB

- Povećanje učešća marginalizovanih grupa, poput žena, etničkih manjina i starosjedjelačkog stanovništva, u procese procjene i NiV će dovesti do izgradnje povjerenja civila u proces RSB-a i do upravljanja njim sa lokalnog nivoa.
- Povećanjem učešća marginalizovanih grupa se može unaprijediti tačnost i sveobuhvatnost prikupljenih podataka.

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Pitanja koja treba postaviti tokom procjene RSB-a

Osim opšte analize državnog konteksta, procjena treba za cilj da ima da se odgovori na sljedeća pitanja:

1. Kolike su postojeće nadležnost i kapacitet institucija sektora bezbjednosti? Koji su to osnovni nedostaci? Kojim reformama treba dati prioritet?

   Pitanja koja se odnose na rod: Koliki je procenat zaposlenih žena i muškaraca i na kojim pozicijama se oni nalaze? Da li je na djelotvoran način spriječeno rodno nasilje, da li je na njega odgovoreno i da li je ono sankcionisano? Da li pripadnici sektora bezbjednosti učestvuju u kršenju ljudskih prava, uključujući RN? Da li institucije sektora bezbjednosti sarađuju sa OCD, uključujući organizacije žena?

2. Koje su to različite bezbjednosne i pravosudne potrebe, shvatanja i prioriteti muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka i lokalnih zajednica?

   Pitanja koja se odnose na rod: Koji se oblici RN-a javljaju i u kom stepenu, uključujući RN nad muškarcima, mladićima i dječacima? Da li muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci imaju jednak pristup bezbjednosnim i pravosudnim institucijama/mehanizmima? Koju vrstu reforme muškarci i žene smatraju prioritetnom? Koje lokalne strategije/inicijative postoje u nevladinom sektoru, a kojima mogu da se omoguće bezbjednost i pravda?

Izgraditi reprezentativne institucije sektora bezbjednosti koje promovišu ljudska prava

- Integrisanje rodno osjetljivih pitanja vezanih za seksualno uznemiravanje, diskriminaciju i kršenje ljudskih prava u procjene i NiV RSB-a može da na vidjelo izbaci ovu negativnu praksu i ukaže na neophodnost reformi.
- Rodno odgovorna procjena i NiV mogu da obuhvate prikupljanje podataka o broju muškaraca i žena zaposlenih u institucijama sektora bezbjednosti i o činovima/pozicijama koje oni imaju u ovim institucijama. Osim ovoga, mogu se postaviti i pitanja vezana za prepreke zapošljavanju većeg broja žena i pripadnika ostalih nedovoljno zastupljenih grupa, njihovom zadržavanju na poslu i profesionalnom napredovanju. Legitimitet i operativna djelotvornost institucija sektora bezbjednosti, koje po svom sastavu odražavaju populaciju kojoj služe, se povećavaju.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative na integraciji rodnih pitanja u procjene i NiV RSB-a nije samo stvar operativne djelotvornosti već je neophodno kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995).
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji se način rodna pitanja mogu uvrstiti u procjenu i NiV RSB-a?

Rodne sugestije za procjenu i NiV RSB-a

- Osnujte tim koji je svjestan rodnih pitanja, čiji će članovi biti i muškarci i žene stručnjaci za rodna pitanja. Ukoliko je neophodno, angažujte muškarce i žene prevodioce.
- Osoblju omogućite da prođe obuku o rodnim pitanjima ili da dobije kratka predavanja o istim.
- Sarađujte sa organizacijama civilnog društva (OCD), uključujući organizacije žena.
- Prikupite informacije od muškaraca i od žena koji zauzimaju različite pozicije u organizaciji/imaju različite činove
- Sve podatke razvrstajte po polu i starosti.
- Ustanovite rodno odgovorne pokazatelje.
- Prikupite kvalitativne i kvantitativne podatke, koristeći npr. ankete koje se sprovode po domaćinstvima i razgovore u fokus grupama.
- Primjenite različite metode istraživanja kako biste došli do podataka o RN-u.
- Prikupite podatke o rodnim pitanjima, poput zapošljavanja i zadržavanja na poslu muškog i ženskog osoblja; stopi seksualnog uznemiravanja; primjeni nacionalnih, regionalnih i međunarodnih zakona i podzakonskih akata koji se tiču rodnih pitanja i bezbjednosti, RN-a i ostalih oblika kršenja ljudskih prava.

Procjene RSB-a

- Napravite sistematičnu strategiju za procjenu i uvrstite rodnu dimenziju u svaku njenu fazu: u planiranje, kreiranje, prikupljanje podataka i raspravu o rezultatima.
- Dajte prioritet sprovođenju zajedničkih procjena u koje bi bili uključeni učesnici sa lokalnog i međunarodnog nivoa, pri čemu bi se od njih očekivalo da iskoordiniraju svoje aktivnosti i da međusobno sarađuju.
- Uvrstite pitanja za procjenu koja bi se odnosila na rodne razlike (vidi Odjeljak 1).

Nadgledanje i vrednovanje RSB-a

- Odredite budžet za rodno odgovorno sprovođenje NiV, kao osnovnog dijela RSB-a.
- Nadgledajte i vrednujte različite uticaje koje procesi

Odjeljak 2 | UK DFID: Integracija rodnih pitanja u vrednovanje RSB-a[3]

2007. godine, DFID je, u saradnji sa britanskim Ministarstvom vanjskih poslova i Ministarstvom odbrane, od četiri stručnjaka za RSB naručio da sprovedu nezavisno vrednovanje programa za reformu sistema bezbjednosti i pravosuđa u Africi. Ovo vrednovanje je obuhvatalo ispitivanje integracije rodnih pitanja i problema HIV/AIDS-a u programima za reformu sektora bezbjednosti i pravosuđa – jer oni predstavljaju osnovne teme bilateralnih programa DFID-a.

Rezultati istraživanja su pokazali da su rodna pitanja, kao i pitanja vezana za HIV/AIDS, u velikoj mjeri prisutna u programima za bezbjednost, sigurnost i pristup pravosuđu, ali da u velikoj mjeri nedostaju u programima koji se tiču odbrane i policije, ili u onim programima koji su obuhvatniji, poput programa za reformu sektora bezbjednosti u Sijera Leoneu. U preporuke ove procjene spada:

Preporuka 5: Preporučujemo da se tema „Deklaracije o djelotvornosti pomoći iz Pariza" koja se tiče javnog finansijskog upravljanja i Vajthol teme o integraciji rodnih pitanja i pitanja vezanih za HIV/AIDS uvrste u sve intervencije na RSBP [Reformu sektora bezbjednosti i pravosuđa], a ne samo u one koje se tiču SBPP [Sigurnosti, bezbjednosti i pristupa pravosuđu].

Odjeljak 3 Primjeri pokazatelja o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima[4]

Oblast reforme pravosuđa	Primjeri rezultata rodne ravnopravnosti	Primjeri rodno osjetljivih pokazatelja	Metode prikupljanja podataka
RN	Primjena zakonodavstva i nacionalnih akcionih planova na eliminaciji RN.	- Procedure postoje i primijenjene su kako bi se obezbijedila odšteta žrtvama zločina počinjenih na rodnoj osnovi, uključujući zločine počinjene u oružanom konfliktu, tokom obnove u postkonfliktnom periodu i nasilja koje su počinili pripadnici institucija sektora bezbjednosti. - Broj krivičnih slučajeva protiv pripadnika sektora bezbjednosti za počinjeno RN. - Povećanje konzistentnog izricanja presuda za zločine RN-a, po vrsti nasilja i srodstvu sa počiniocem.	- Osnovna procjena i pregled protokola. - Ankete i intervjui sa organizacijama žena i ostalim OCD. - Sudska statistika; podaci dobijeni od organizacija žena. - Sudska statistika; - Pregled članaka iz novina; - Podaci dobijeni od organizacija žena.
Institucionalna reforma	Ravnopravan pristup pravdi za žene i muškarce.	- Procenat žena i muškaraca koji izjavljuju da imaju priliku da pristupe formalnom pravnom sistemu kako bi razriješili sporove. - -Broj policijskih stanica u siromašnim seoskim oblastima koje imaju dovoljno sredstava i u kojima osoblje čine i žene i muškarci. - Broj sudskih predmeta koji se tiču prava žena u odnosu na broj predmeta koji se tiču prava muškaraca. - Operativne procedure i dokazni postupak su rodno osjetljivi.	- Osnovna i naknadna istraživanja. - Pregled podataka o organizacionoj strukturi i kadrovima u policiji. - posmatranje - Sudski statistički podaci. - Početni i naknadni pregled sudskih procedura.

RSB-a imaju na muškarce, žene, mladiće, djevojke, dječake i djevojčice.

- Proces nadgledanja učinite što je više moguće inkluzivnim i participativnim, npr. putem osnivanja međuagencijskih radnih grupa ili međuresornih radnih grupa, uključujući predstavnike ministarstava za porodična ili pitanja razvoja i OCD.
- Uzmite u obzir međunarodne i regionalne mehanizme za nadgledanje primjene rodnih pitanja, poput izvještavanja određenog *Konvencijom UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW).
- Uvrstite rodne pokazatelje (vidi Odjeljak 3).

Rodna revizija institucija sektora bezbjednosti

- Stvorite neophodne preduslove, poput postojanja političke volje i tehničkih kapaciteta.
- Obezbijedite da revizor za rodna pitanja bude nezavistan u svom radu i da dobro poznaje interne procedure date bezbjednosne institucije, npr. konsultant spoljašnjeg tima za reviziju i interni stručnjak za vršenje procjene.
- U pitanja koja treba postaviti kao dio rodne revizije spadaju:[5]

Da li u instituciji:

- Postoji ravnopravna zastupljenost muškaraca i žena na svim nivoima u organizaciji?
- Postoje kadrovska politika i praksa kojima se podstiču zapošljavanje, zadržavanje na poslu i profesionalni napredak žena?
- Postoje politika i mehanizmi kojima se sprječava i rješavaju pitanja seksualnog uznemiravanja, diskriminacije i nasilja?
- Postoje tehnički kapaciteti za bavljenje rodno specifičnim pitanjima?
- Postoji osnovna obuka o rodnim pitanjima za sve zaposlene?
- Da li se trenutno primjenjuje integracija rodnih pitanja u cjelokupnu politiku institucije, njene programe i inicijative?
- Da li se opredjeljuju adekvatna sredstva za finansiranje rodnih inicijativa?

NiV inicijativa za integraciju rodnih pitanja u sektoru bezbjednosti

- Kako biste usmjerili uticaj inicijativa za integraciju rodnih pitanja u institucijama sektora bezbjednosti, postavite sveobuhvatno NiV ovih inicijativa kao prioritet.
- Odredite rodno osjetljive kvantitativne i kvalitativne pokazatelje koji se tiču cjelokupne institucije ili određenih programa (vidi Odjeljak 4).
- Ukoliko je neophodno, sprovedite naknadne aktivnosti, poput radionica, grupnih diskusija i sastanaka za strateško planiranje, kako biste prilagodili inicijative za integraciju rodnih pitanja.

U Priručniku 11 možete naći i...

- Metode prikupljanja podataka za vršenje procjene RSB-a.
- Integracija rodnih pitanja u Klingendel okviru za procjenu RSB-a.
- Spisak ključnih učesnika u vršenju NiV RSB-a.
- Tabela kojom se predstavlja upravljanje na osnovu postignutih rezultata rodno odgovornim NiV RSB-a.
- Metode za vršenje rodne revizije.

Odjeljak 4 Nadgledanje integracije rodnih pitanja u Ujedinjenim nacijama

Od 1997. godine, pomoćnik generalnog sekretara i specijalni savjetnik generalnog sekretara UN-a za rodna pitanja i profesionalni napredak žena je zadužen za pružanje podrške i nadzor primjene mandata za integraciju rodnih pitanja u okviru UN-a. U UN-u se koriste jedinice za savjetodavnu pomoć u vezi sa rodnim pitanjima, kontakt osobe za rodna pitanja i mehanizmi za izvještavanje. Štaviše, Interagencijska mreža za rodnu i ravnopravnost žena je napravila nacrt plana i programa rada za uključivanje rodne perspektive u sve mehanizme izvještavanja i NiV koji postoje u sistemu UN-a.[6]

Odjeljak 5 | Bezbjednosne procjene usredsrijeđene na seksualno nasilje u sredinama u kojima se pruža humanitarna pomoć

U informacije koje treba prikupiti spadaju: [7]

- Demografske informacije u koje treba da spadaju podaci razvrstani po starosti i polu.
- Opis kretanja stanovništva (kako bi se bolje razumio rizik od potencijalnog seksualnog nasilja).
- Opis situacija, prisutnih organizacija i vrsta usluga koje se pružaju i aktivnosti koje su u toku.
- Pregled stanja seksualnog nasilja (stanovništvo koje je visoko rizično i bilo kojih raspoloživih podataka o incidentima seksualnog nasilja).
- Podaci iz nacionalnih bezbjednosnih i pravosudnih organa (zakoni, pravne definicije, policijske procedure, sudske procedure, civilne procedure).
- Sisteme koji u zajednici postoje za sprovođenje tradicionalne pravde ili običajnog prava.
- Postojeće multisektoralne mjere za sprječavanje i aktivnosti za reagovanje (koordinacija, mehanizmi upućivanja na druge službe, psihosocijalne mjere, zdravstvene mjere, obezbjeđenje/policijska zaštita/pravne usluge).

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Procjena i NiV RSB-a su izuzetno važni, ali ujedno predstavljaju i veliki izazov u zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu.

Izazovi pred integracijom rodnih pitanja

- Čuvanje podataka i njihovo prikupljanje, koji su gotovo rutinska aktivnost u mirnodopskom periodu, može da bude oneomogućeno tokom oružanog sukoba; ovdje podrazumijevamo podatke iz bolnica (istorije bolesti), krivične dosijee i ostale podatke kojima raspolažu policija i ministarstva. Promjena ili kolaps javnih institucija često otežavaju prikupljanje sveobuhvatnih i reprezentativnih podataka ili ga čine nemogućim.
- Nedostatak vremena ili finansijskih sredstava može da onemogući stvaranje sveobuhvatnih okvira za vršenje procjene i NiV RSB-a. Međutim, prikupljanje podataka i nadgledanje programa i projekata su od presudne važnosti za uspjeh i koordinaciju ovih programa i projekata.

Mogućnosti za integraciju rodnih pitanja

- Može se desiti da međunarodna zajednica, međunarodne organizacije i novoosnovane vlade pokažu više političke volje da investiraju u rodno odgovorne procese RSB-a.
- Kreiranje nove bezbjednosne politike i procedura stvara priliku da se procedura nadgledanja i vrednovanja primijeni od početka, uključujući određivanje ciljeva za zapošljavanje žena i integrisanje rodnih pitanja u samo određivanje politike i protokola, operativnih programa, zapošljavanja i obuke.

Dodatne informacije

CIDA – ***Guide to Gender-Sensitive Indicators (Vodič o rodno osjetljivim pokazateljima)***, 1997.

Clingendael Institute for the Netherlands Ministry of Foreign Affairs – ***Enhancing Democratic Governance of the Security Sector: An Institutional Assessment Framework (Jačanje demokratske uprave sektorom bezbjednosti: okvir za institucionalnu procjenu)***, 2003.

Commonwealth Secretariat – ***Using Gender-Sensitive Indicators: A Reference Manual for Governments and Other Stakeholders (Upotreba rodno osjetljivih pokazatelja: priručnik za vlade i ostale učesnike)***, 2005.

OECD DAC – ***OECD DAC Handbook on Security System Reform - Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sistema bezbjednosti-podrška bezbjednosti i pravdi)***, 2007.

Kievelitz, Uwe et al – ***Practical Guide to Multilateral Needs Assessments in Post-Conflict Situations (Praktični vodič za multilateralnu procjenu potreba u postkonfliktnim situacijama)***, 2004.

UNDP – ***Handbook on Monitoring and Evaluation of Results (Priručnik za nadgledanje i vrednovanje rezultata)***, 2002.

UNDP/DCAF – ***Monitoring and Investigating the Security Sector (Nadgledanje i istraga rada sektora bezbjednosti)***, 2007.

World Bank – ***Bibliography on Gender Monitoring and Evaluation (M&E) and Indicators (Bibliografski podaci o nadgledanju i vrednovanju (NiV) primjene rodnih pitanja i pokazateljima)***, 2001.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremio Nikola Popović iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 11 čiji je takođe autor.

[1] UNDP, *Handbook on Monitoring and Evaluation of Results (Priručnik za nadgledanje i vrednovanje rezultata)*, Kancelarija za vrednovanje, (UN: Njujork), 2002. http://stone.undp.org/undpweb/eo/evalnet/docstore3/yellowbook/glossary/glossary_m_o. htm

[2] DAC Working Party on Aid and Evaluation (Saradnik o pomoći i vrednovanju), str.21-22.

[3] Ball, N., et al., *Security and Justice Sector Reform Programming in Africa (Programiranje reforme sektora bezbjednosti i pravosuđa u Africi)*, Radni dokument o vrednovanju 23, (DFID: London), april 2007. https://www.oecd.org/dataoecd/42/1/38635081.pdf

[4] Hunt, J., 'Gender and Security Sector Reform Workshop' („Radionica o rodnim pitanjima i reformi sdektora pravosuđa"), (DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW: Ženeva), 16.-19. avgust 2007.

[5] Valasek, K., 'Gender and Democratic Security Governance' ("Rodna pitanja i demokratsko upravljanje bezbjednošću"), *Public Oversight of the Security Sector: A Handbook for CSOs on Democratic Security Governance (Javni nadzor nad sektorom bezbjednsoti: priručnik za OCD o demokratskom upravljanju bezbjednošću)*, ur. Caparini, Cole i Kinzelbach. (Renesans: Bratislava), 2008.

[6] Međuagencijska mreža UN-a o ženama i rodnoj ravnopravnosti, "Gender Mainstreaming in Evaluation, Monitoring and Programme Reporting (IANWGE/2005/12 Fourth session)" („Integracija rodnih pitanja u vrednovanju, nadgledanju i izvještavanju o programu"), (Njujork: United Nations), 22.-25. februar 2005.

[7] 'Guidelines for Gender-based Violence – Interventions in Humanitarian Settings Focusing on Prevention of and Response to Sexual Violence in Emergencies' („Smjernice za rodno nasilje – intervencije u humanitarnom okruženju s fokusom na sprječavanje i odgovor na seksualno nasilje u kriznim situacijama"), Stalni međuagencijski odbor, Radna grupa o rodnim pitanjima u okviru humanitarne pomoći, 2005, str.25.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti – dobre prakse i naučene lekcije

Toiko Tonison Klepe

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti – dobre prakse i naučene lekcije

Toiko Tonison Klepe

united nations instraw Part of UN WOMEN

DCAF Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autorima
Toiko Tonison Klepe je stručni saradnik na Programu za rodna pitanja, mir i bezbjednost UN–INSTRAW-a. Trenutno koordiniše rad na projektu koji se bavi primjenom UNSCR 1325 u Somaliji, pri čemu se projekat sprovodi iz Italije. Prije nego što je počela da radi sa UN INSTRAW-om, Toiko je radila za Ambasadu Norveške u Rimu i aktivno učestvovala u nacionalnoj politici Švedske. Toiko je magistrirala na Odsjeku za nasilje, sukob i razvoj Fakulteta za orijentalne i afričke studije (SOAS), Univerziteta u Londonu, a osnovne studije je završila na Odsijeku za međunarodne odnose i ljudska prava Univerziteta u Padovi, Italija.

Urednice:
Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog Priručnika, koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Hilari Enderson, Megan Bastik, Martinu Bohnštedtu, Čarliju Karpenteru, Šoba Gautamu, Šarloti Ajsakson, Mini Luitikajnen, Andželi Mekej, Janu Nkubeu, Nikoli Popoviću, Nadin Puečguirbal, Debri Rubin, Aneti Sika, Gri Tina Tindi i Kristini Valasek. Zahvaljujemo se i Bendžaminu Baklendu, Entoniju Dramondu i Mugiho Takešiti na pomoći pri uređivanju, kao i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti je dio *Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u*. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena, i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:
- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © UN Photo, Arpan Munier, 2005.

© DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Toiko Tõnisson Kleppe. „Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti – dobre prakse i naučene lekcije.“ *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod obukom o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti? 1

3. Zbog čega je obuka o rodnim pitanjima bitna za zaposlene u sektoru bezbjednosti? 2

3.1 Djelotvorno pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga 2

3.2 Nediskriminatorska i produktivna radna sredina 3

3.3 Spriječiti kršenje ljudskih prava 3

4. Na koji način treba zaposlene u sektoru bezbjednosti obučiti o rodnim pitanjima? 3

4.1 Planiranje i priprema obuke o rodnim pitanjima 4

Na koji se način može dobiti podrška viših rukovodećih struktura za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima? 4

Na koji način treba sprovesti procjenu obuke o rodnim pitanjima prije njenog početka? 5

Na koji se način obuka o rodnim pitanjima može prilagoditi različitim kontekstima i učesnicima? 5

Ko treba da bude instruktor o rodnim pitanjima? 6

Na koji način treba sprovesti obuku budućih instruktora o rodnim pitanjima? 7

4.2 Sprovođenje obuke o rodnim pitanjima 8

Kakvi bi trebali da budu nastavni plan i program i struktura obuke o rodnim pitanjima? 8

Integracija rodnih pitanja u obuku za zaposlene u sektoru bezbjednosti 10

U kom vremenskom okviru treba da se odvija obuka o rodnim pitanjima? 11

Koje se pedagoške metode primjenjuju u obuci o rodnim pitanjima? 13

Koji nastavni materijali se koriste u obuci o rodnim pitanjima? 15

4.3 Vrednovanje obuke o rodnim pitanjima 15

Spoljni ili interni ocjenjivač? 16

Vrednovanje obuke o rodnim pitanjima Kirkpatrikovom metodologijom vrednovanja 16

Pokazatelji 17

Izazovi pred vrednovanjem obuke o rodnim pitanjima 17

4.4 Prateće aktivnosti nakon obuke o rodnim pitanjima 18

5. Ključne preporuke 19

6. Dodatni izvori informacija 20

AKRONIMI

DCAF	Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga
DFAIT	Odjeljenje vanjskih poslova i međunarodne trgovine (Kanada)
DFID	Odjeljenje za međunarodni razvoj (Velika Britanija)
LGBT	Lezbijski, homoseksualni, biseksualni i transseksualni
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta (Švajcarska)
MINUSTAH	Misija UN-a za stabilizaciju Haitija
MO	Mirovne operacije
NPRA	Novo partnerstvo za razvoj Afrike
NVO	Nevladina organizacija
OBI	Obuka budućih instruktora
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS/ODIHR	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju/ Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
SAD	Sjedinjene Američke Države
SIZ	Seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje
UN DPKO	Odjeljenje UN-a za mirovne operacije
UN INSTRAW	Međunarodni istraživački i obrazovni institut UN-a za unapređenje položaja žena
UNSCR 1325	Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti (2000.)

Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

-dobre prakse i naučene lekcije

1 Uvod

„Tamo gdje ljudi imaju dobro odgovarajuće iskustvo u integraciji rodnih perspektiva u svoj rad, te zbog čega i na koji način je ta integracija bitna, oni postaju šampioni i snažni pokretači promjena“.

Sanam Anderlini[1]

Svrha ovog Priručnika je da posluži kao praktični vodič za pripremu, sprovođenje i vrednovanje obuke o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti. U njemu je ukratko opisan značaj obuke o rodnim pitanjima i naglasak je stavljen na davanje praktičnih sugestija i primjera dobre prakse koji mogu da posluže kao vodič za sprovođenje buduće obuke. Ovaj Priručnik je namijenjen osoblju institucija sektora bezbjednosti, međunarodnim i regionalnim organizacijama i organizacijama civilnog društva koje su uključene u planiranje, sprovođenje ili vrednovanje obuke o rodnim pitanjima koja se pruža zaposlenima u sektoru bezbjednosti.

Obuka o rodnim pitanjima je suštinski dio reforme sektora bezbjednosti (RSB): ovim procesom se stvara odgovoran i participativan sektor bezbjednosti koji zadovoljava kriterijume demokratske uprave i djelotvornog pružanja bezbjednosnih i pravosudnih usluga. Integracija rodnih pitanja u standardni plan i program obrazovanja i obuke zaposlenih u sektoru bezbjednosti, kao i obezbjeđivanje posebne obuke o rodnim pitanjima, poput tehnika kojima se uzimaju izjave od žrtava trgovine ljudima ili o institucionalnoj politici koja se tiče sprječavanja seksualnog uznemiravanja, mogu da unaprijede pružanje usluga, da omoguće postojanje radne sredine u kojoj nema diskriminacije i da spriječe kršenje ljudskih prava.

Za više informacija vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Ovaj Priručnik se zasniva na pregledu postojećih nastavnih materijala, kurseva za obuku i publikacija; na ličnim intervjuima i na materijalu i informacijama prikupljenim tokom virtuelne diskusije o dobrim i lošim praksama u pružanju obuke o rodnim pitanjima zaposlenima u sektoru bezbjednosti, koju su UN-INSTRAW, DCAF i OEBS/ODIHR organizovali u aprilu 2007. godine.[2] Citati su izvučeni iz virtuelne diskusije i ankete o iskustvu učesnika sa obukom o rodnim pitanjima.

2 Šta se podrazumijeva pod obukom o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se stoga odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.[3]

Vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Obuka o rodnim pitanjima je „aktivnost izgradnje kapaciteta, koja za cilj ima da poveća svijest, znanje i praktične vještine o rodnim pitanjima, tako što će se razmjenjivati informacije, iskustva i tehnike i promovisati debate i razmišljanja na ovu temu. Cilj obuke o rodnim pitanjima je da učesnici shvate različite uloge i potrebe žena i muškaraca u društvu, da se pozabave rješavanjem rodno pristrasnog i diskriminatorskog ponašanja, strukturama i društveno uzrokovanim nejednakostima i da ovo novo saznanje primijene u svom svakodnevnom radu“.[4]

Zaposleni u sektoru bezbjednosti podrazumijevaju službenike institucija sektora bezbjednosti: oružanih snaga (uključujući mirovnjake), policije, obavještajnih službi, pravosudnog i kaznenog sistema, službi za upravljanje granicama i privatnih zaštitarskih i vojnih

kompanija. U skladu sa sveobuhvatnom definicijom sektora bezbjednosti, u njih takođe spadaju nadzorni i upravljački organi poput državnih ministarstava, parlamenta i kancelarije ombudsmana. Obuka o rodnim pitanjima se, takođe, tiče međunarodnih i regionalnih organizacija, zemalja donatora i nevladinih organizacija koje podržavaju inicijative na reformi sektora bezbjednosti.

U kontekstu reforme sektora bezbjednosti, obuka o rodnim pitanjima se zasniva na razmjeni iskustava o načinu na koji zaposleni u sektoru bezbjednosti i institucije tog sektora mogu da na bolji način odgovore na bezbjednosne i pravosudne potrebe muškaraca i žena i na koji način može da se stvori sveobuhvatniji sektor bezbjednosti koji će u većoj mjeri poštovati ljudska prava. Rodna obuka:

- se ne tiče isključivo žena, već se usredsrijeđuje na rod – kojim se obuhvataju muškarci kao i pojam muškosti;
- je namijenjena i muškarcima i ženama pripadnicima sektora bezbjednosti, na svim pozicijama i u svim činovima;
- je neophodna i namijenjena zaposlenima u sektoru bezbjednosti u svim državama, uključujući tu države u postkonfliktnom periodu, zemlje u tranziciji, u razvoju i razvijene zemlje.

Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti se može zasnivati na različitim metodologijama i nastavnim planovima i programima, i kretati se od radionica koje mogu da traju nekoliko dana pa do jednočasovne obuke. Rodna pitanja se mogu, takođe, integrisati u standardne module obuke, umjesto da budu posebno predavana. U zavisnosti od date države i ciljne publike kojoj je obuka namijenjena, rodnom obukom se može pokriti veliki broj različitih tema. U njih, npr. mogu da spadaju:

- Razumijevanje različitih bezbjednosnih potreba muškaraca, žena, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica.
- Zakoni, podzakonski akti i politika o pravima žena i rodnim pitanjima.
- Rodna analiza budžeta.
- Politika o zabrani seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja.
- Protokoli vezani za odgovor na potrebe muškaraca i žena žrtava seksualnog nasilja.
- Identifikacija žrtava trgovine ljudima.
- Sprječavanje diskriminacije nad pripadnicima lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne (LGBT) orijentacije.
- Sprječavanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu.

3 Zbog čega je obuka o rodnim pitanjima bitna za zaposlene u sektoru bezbjednosti?

Zajedno sa ostalim inicijativama za integraciju rodnih pitanja, poput napredovanja u službi, većeg zapošljavanja, zadržavanja u službi i profesionalnog napretka ženskog osoblja, rodnom obukom se unaprjeđuje djelotvorno pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga, stvara se zdrava radna sredina za zaposlene muškarce i žene i sprječava se kršenje ljudskih prava od strane pripadnika sektora bezbjednosti.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Neophodno je sprovesti obuku o rodnim pitanjima kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* (1979.)
- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

3.1 Efektivno pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga

Sektor bezbjednosti mora imati kapaciteta da odgovori na različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica, od kojih su mnoge određene različitim rodnim ulogama, normama i ponašanjem. Na primjer, rodno nasilje (RN), uključujući trgovinu ljudima, nasilje počinjeno od strane intimnog partnera, seksualno napastvovanje i nasilje nad homoseksualcima, je jedna od najčešćih prijetnji bezbjednosti ljudi širom svijeta. Na svjetskom nivou, jedna od tri žene je žrtva RN-a.[5] Kako bi se na djelotvoran način spriječilo, odgovorilo na i kaznilo RN, zaposlenima u sektoru bezbjednosti je potrebno pružiti opštu i tehničku obuku o rodnim pitanjima, na primjer o načinu na koji se uzimaju izjave od žrtava trgovine ljudima ili načinu na koji se sprovodi krivično gonjenje u slučajevima nasilja koje je počinio intimni partner.

Ciljana, odgovarajuća i održiva obuka o povećanju svijesti o rodnim pitanjima, kojom se dovode u pitanje stereotipna shvatanja o položaju muškaraca i žena, takođe pomaže zaposlenima u sektoru bezbjednosti da se na odgovarajući način i sa poštovanjem odnose prema civilima – muškarcima, ženama, mladićima, djevojkama, djevojčicama i dječacima. Ovim se može

povećati povjerenje civila u sektor bezbjednosti, što dovodi do pojačane operativne djelotvornosti.

3.2 Nediskriminatorska i produktivna radna sredina

Obukom o rodnim pitanjima se promoviše nediskriminatorska radna sredina, u kojoj nema seksualnog uznemiravanja i diskriminacije. Institucionalni troškovi vezani za seksualno uznemiravanje dovode do gubitka produktivnosti, opadanja morala, odsustvovanja sa posla i sve veće promjene zaposlenih. Seksualno uznemiravanje, takođe, sprječava integraciju žena u bezbjednosne institucije. Istraživanje koje je sprovelo Odjeljenja za odbranu SAD-a pokazuje da je stopa u kojoj su aktivni članovi u vojnoj službi prijavili seksualno uznemiravanje u periodu od 1995. do 2002. godine opala sa 46% na 24% za žene, i sa 8% na 3% za muškarce.[6] Oko 75% zaposlenih je prošlo obuku o sprječavanju seksualnog uznemiravanja, a više od 80% žena i muškaraca su izjavili da im je ova obuka bila korisna u rješavanju slučajeva seksualnog uznemiravanja.[7]

"Osoblje UN-a obično ne biva kažnjeno ukoliko nema osjećaja za potrebe žena ili čak ukoliko ima predrasude u vezi sa ženama. Čini se da postojeća kultura, u kojoj postoji strah od potencijalnog onemogućavanja napretka u karijeri, sprječava mnoge ljude da se bore za rodnu ravnopravnost jer postoji rizik od odmazde ukoliko neko pokrene pitanje rodne diskriminacije."

Gri Tina Tinde, UNHCR specijalni savjetnik visokog komesara za rodna pitanja[8]

Kada su zaposleni rodno osjetljivi, radna sredina postaje produktivnija, efikasnija, i u njoj vlada ravnopravnost. Sve ovo olakšava zapošljavanje žena, kao i muškaraca pripadnika manjinskih grupa, čime se stvara sektor bezbjednosti koji bolje odražava sastav stanovništva kojemu služi. Raznovrstan i nediskriminatorski sektor bezbjednosti uživa veće povjerenje civila i ostvaruje bolju saradnju sa njima.

3.3 Spriječiti kršenje ljudskih prava

Nažalost, poznato je da pripadnici institucija sektora bezbjednosti krše ljudska prava, u koje spada i RN počinjeno nad ženama, djevojkama, djevojčicama, muškarcima, mladićima i dječacima. Osnovna strategija za sprječavanje kršenja ljudskih prava počinjenog od strane zaposlenih u sektoru bezbjednosti je da im se omogući sveobuhvatna obuka kojom će biti naglašene njihove nadležnosti i odgovornosti na zaštiti i promovisanju ljudskih prava, uključujući tu pitanja vezana za RN i prava žena. Ova obuka je često osmišljena tako da zaposlene uči pravilima ponašanja, uključujući i to šta je neprihvatljivo ponašanje, kakav sistem za podnošenje prijava postoji i koje su to disciplinske mjere koje se mogu preduzeti. Na primjer, učesnici u mirovnim misijama obično prolaze obuku o zabrani seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, kako bi se spriječilo ovakvo kršenje ljudskih prava. Ovim se unaprjeđuju njihovi odnosi sa lokalnim zajednicama, čime se istovremeno poboljšava bezbjednost osoblja i povećavaju pozitivni rezultati njihovog rada.

4 Na koji način treba zaposlene u sektoru bezbjednosti obučiti o rodnim pitanjima?

Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti treba da bude osmišljena u skladu sa identifikovanim potrebama, ulozi i iskustvu zaposlenih u sektoru bezbjednosti, kao i u skladu sa kulturnim kontekstom u kom žive. Ovo poglavlje je vodič za planiranje i primjenu rodne obuke, tako što će se ispitati dobre i loše strane različitih mogućnosti za obuku i predstaviti dobre prakse. Ono se tiče standardnog ciklusa obuke koji se sastoji od četiri faze: planiranja i pripreme, sprovođenja, vrednovanja i pratećih aktivnosti. Obuka o rodnim pitanjima bi stoga trebala da bude kontinuiran ciklus u kome se rezultati dobijeni iz postojećih inicijativa uključuju u nove inicijative za obuku, čime se jača i konsoliduje postignuti napredak.

Sama obuka o rodnim pitanjima nije dovoljna kako bi se stvorile rodno odgovorne institucije sektora bezbjednosti. Obuka je sredstvo od suštinskog značaja za integraciju rodnih pitanja, ali mora da bude dio strateškog plana kojim se uvode i ostale institucionalne promjene:

- **Na političkom nivou** – poput donošenja i primjene pravila ponašanja i politike o sprječavanju seksualnog uznemiravanja ili reformisanja postojećih protokola kako bi oni postali rodno odgovorni.
- **Na strukturnom nivou** – poput određivanja kontakt osoba za rodna pitanja ili jedinica za rješavanje slučajeva rodnog nasilja.

Odjeljak 1 Integracija rodnih pitanja u kazneni sistem

„Obuku o rodnim pitanjima treba postaviti u širi kontekst inicijativa za integraciju rodnih pitanja."

Olivije Robertson, Kvejker kancelarija Ujedinjenih nacija.[9]

Kada su u pitanju kazneno popravne institucije, gore navedeno znači da, između ostalog, zatvori treba da budu posebno prilagođeni ženama, a ne prosto prilagođeni režimu zatvorskih kazni za muškarce. Zatvorske prostorije treba da budu izgrađene bliže zajednici iz koje zatvorenici potiču, a kontakt sa članovima porodice ne smije da bude ograničen. Veću rodnu ravnopravnost treba postići prilkom zapošljavanja osoblja sektora bezbjednosti, a institucionalnu politiku treba tako prilagoditi da ona bude privlačna i prihvatljiva za pripadnike oba pola.

- **Na programskom nivou** – poput usvajanja institucije policije u zajednici, otvaranja interne linije za pomoć putem koje se može prijaviti seksualno uznemiravanje ili upućivanjem žrtava trgovine ljudima na organizacije žena.
- **Na kadrovskom nivou** – puput inicijativa za zapošljavanje, zadržavanje u službi i profesionalni napredak većeg broja žena članica osoblja i pripadnika ostalih nedovoljno zastupljenih grupa.

Ovakve institucionalne promjene se dešavaju uporedo sa obukom o rodnim pitanjima. Promjena politike može da stupi na snagu samo ukoliko je osoblje prošlo adekvatnu obuku; obuka o rodnim pitanjima neće imati nekog velikog uticaja ukoliko iza nje ne stoje rodno odgovorna politika i rodno odgovorne strukture.

Prije nego što se upustimo u raspravu o dobroj praksi obuke o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti, neophodno je učiti iz prethodnih grešaka. U **loše prakse** koje treba izbjegavati prilikom planiranja, sprovođenja i vrednovanja obuke o rodnim pitanjima spada sljedeće:

- Obuka o rodnim pitanjima nije prilagođena potrebama, kulturnoj i radnoj sredini, iskustvu i prethodnom znanju polaznika obuke i ne odvija se na njihovom jeziku.
- Akademske, isuviše teorijske prezentacije i predavanja, kao i monolozi kojima se učesnicima predstavljaju samo definicije, teorija i činjenice bez diskusije koja proizilazi iz toga ili aktivnosti kojima bi se učesnicima omogućilo da se u potpunosti uključe u raspravu o datoj temi i da je primijene.
- Predavači koji prilikom predavanja o rodnim pitanjima koriste isuviše žargona vezanog za rodna pitanja, koji nijesu upoznati sa datom radnom sredinom iz koje polaznici dolaze ili koji ismijavaju svoje polaznike ili čine da se oni osjećaju neprijatno (ili drugima dozvoljavaju da to isto rade).
- Nerealna očekivanja u vezi sa stepenom stručnosti i znanja o rodnim pitanjima do kojih se može doći putem veoma kratke obuke. Za promovisanje rodno odgovornog ponašanja, neophodno je da postoji dugotrajna obuka, prateće aktivnosti, kao i stalna podrška neke mreže ili savjetnika.
- Nedovoljno vremena i sredstava za osnovnu obuku o rodnim pitanjima i inicijative koje iz nje proizilaze.
- Usredsrđivanje samo na statistiku (npr., broj zaposlenih koji su prošli obuku ili koliko je sati obuka trajala), umjesto davanja prioriteta kvalitetu i suštini rodne obuke i investiranja u nju.

4.1 Planiranje i priprema obuke o rodnim pitanjima

Prvi korak u ciklusu obuke – planiranje i priprema – je osnova svake uspješne obuke o rodnim pitanjima. U njega spada dobijanje podrške od strane viših rukovodećih struktura za sprovođenje same obuke, sprovođenje revizije prije početka obuke, prilagođavanje obuke specifičnim potrebama polaznika u datom kontekstu i uzimanje u obzir najčešćih prepreka uspješnoj obuci o rodnim pitanjima. U ovoj prvoj fazi planiranja angažuju se instruktori i, ukoliko je to neophodno, oni prolaze kroz obuku o rodnim pitanjima za buduće instrukture.

Na koji se način može dobiti podrška viših rukovodećih struktura za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima?

„Nedostatak pažnje posvećene rodnim pitanjima u samom vrhu organizacije se prenosi na cijelu organizaciju i sprječava izgradnju kapaciteta, raspodjelu sredstava i stvaranje opšte svijesti o rodnim pitanjima. Stalno zagovaranje potrebe za neophodnošću pokretanja diskusija o osjetljivosti na rodna pitanja za zaposlene na svim nivoima često prođe nezapaženo, ali uvijek ima pojedinačnih primjera korisnih rasprava. Međutim, one su samo puki dekor ukoliko se nešto ne uradi po pitanju primjene postignutih dogovora ili ukoliko nijesu finansijski podržane."

Gri Tina Tinde, UNHCR specijalni savjetnik visokog komesara za rodna pitanja[10]

Kako bi obuka o rodnim pitanjima bila uspješna i održiva, neophodno je da je podržavaju i odobravaju pripadnici viših rukovodećih struktura. Među njima obuka o rodnim pitanjima često ne predstavlja prioritet, te se stoga može desiti da oni opstruiraju inicijative za sprovođenje rodne obuke, da se neprijateljski odnose prema njima ukoliko ne vide koja je to vrijednost same obuke. Pristup „odozgo na dolje" obuci o rodnim pitanjima može da dovede do toga da se rodna odgovornost proširi sa vrha na cijelu instituciju.

Sugestije za povećavanje podrške koju rukovodeće strukture pružaju obuci o rodnim pitanjima:

- Pružite ubjedljive primjere o načinu na koji obuka o rodnim pitanjima povećava operativnu djelotvornost.
- Omogućite da više rukovodeće strukture prođu obuku o rodnim pitanjima.

- Ustanovite programe za individualnu obuku o rodnim pitanjima. Ovo može da bude dobro rješenje za rješavanje problema nedostatka vremena kod viših zvaničnika da učestvuju u detaljnoj obuci o rodnim pitanjima (vidi Odjeljak 2 za primjer Programa individualne obuke o rodnim pitanjima koji se primjenjuje u Oružanim snagama Švedske).
- Zajedno sa višim rukovodećim strukturama, kreirajte politiku o rodnim pitanjima ili akcione planove, koji će biti dio procesa izgradnje rodnih kapaciteta ili obuke o rodnim pitanjima.
- Uključite više rukovodeće strukture u obuku o rodnim pitanjima kako bi njihovi pripadnici pokazali svoju posvećenost ovom procesu, na primjer, tako što će doći da otvore ili zatvore obuku o rodnim pitanjima. Ovim se učesnicima stavlja do znanja da je rukovodstvu važna obuka o rodnim pitanjima.

„Kada se obraćate rukovodiocima bilo koje bezbjednosne agencije, uspješna polazna tačka jeste da napravite zajedničku pisanu politiku. Sami čin raspravljanja o nekom pitanju i kreiranja nacrta njemu odgovarajuće politike, zvaničnicima iz te oblasti daje osjećaj vlasništva nad datim pitanjem. Ova politika može da se nakon toga iskoristi kao sredstvo za obuku... Naše iskustvo ukazuje da je bilo lako da u operativnu politiku smjestimo diskusije o rodnim pitanjima i rodnom nasilju koristeći reference slične onima koje su koristili zvaničnici. Uslijed ovoga, umjesto da se diskusija na samom početku dijeli na muško-žensku, ona postaje operativna stvar“.

Anet Sika[12]

Na koji način treba sprovesti procjenu obuke o rodnim pitanjima prije njenog početka?

Procjena obuke o rodnim pitanjima, sprovedena prije njenog početka, omogućava da se odrede ciljevi obuke o rodnim pitanjima tako što će se predstaviti potrebe za obukom. Ovom procjenom se usmjerava izrada sadržaja i metodike po kojima će se obuka odvijati, a ona, takođe, služi i kao osnova za kasnije vrednovanje same obuke. Još jedna od dobrih strana sprovođenja procjene obuke o rodnim pitanjima jeste da učesnici time dobijaju osjećaj da je kompletan proces u njihovom vlasništvu, čime se može povećati njihovo učešće u obuci, što će, opet, za rezultat imati bolje rezultate obuke. Procjenu može da sprovede predavač za rodna pitanja, osoblje iz kadrovske službe ili neko drugo kvalifikovano osoblje.

Pitanja koja treba postaviti obuhvataju:

- Koji je postojeći nivo svijesti i kapacitet o rodnim pitanjima? Da li su učesnici ranije prošli obuku o rodnim pitanjima?
- Koja vrsta obuke je neophodna kako bi se poboljšalo pružanje bezbjednosnih i/ili pravosudnih usluga muškarcima, ženama, mladićima, djevojkama, djevojčicama i dječacima?
- Koji tip obuke je neophodan kako bi se spriječili diskriminacija, uznemiravanje i kršenje ljudskih prava?
- Koja institucionalna politika o rodnim pitanjima postoji i da li su učesnici sa njom upoznati?
- Koje su to konkretne vještine koje se tiču rodnih pitanja učesnici prepoznali kao nešto o čemu bi željeli da dobiju dodatnu obuku?
- Iz kojih specifičnih kulturnih konteksta dolaze učesnici, a koje bi mogle da utiču na njihovu reakciju na obuku o rodnim pitanjima?

Detaljna procjena rodnih pitanja, koja se šire usredsrijeđuje na rodnu odgovornost u institucijama sektora bezbjednosti na političkom, strukturalnom, programskom i kadrovskom nivou, može takođe da posluži kao dobra polazna tačka za prepoznavanje nedostataka u izgradnji svijesti i kapaciteta o rodnim pitanjima, koji se mogu riješiti putem obuke o rodnim pitanjima.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Na koji se način obuka o rodnim pitanjima može prilagoditi različitim kontekstima i učesnicima?

Kako bi bila djelotvorna, obuku o rodnim pitanjima treba prilagoditi:

- ulogama i nadležnostima učesnika - sudije, tužioci, učesnici mirovnih misija i zaposleni u ministarstvu odbrane će, npr., imati različite potrebe za obukom;
- nacionalnom kontekstu i datoj zajednici u kojima rade učesnici;
- nivou obrazovanja i kulturnom porijeklu učesnika;

Odjeljak 2 | Individualna obuka o rodnim pitanjima u Švedskoj [11]

Organizacija „Dženderfors“ iz Švedske je pokrenula „Individualne obuke o rodnim pitanjima“ kojim su povezali 12 viših menadžera iz mirovnih i bezbjednosnih institucija sa 12 instruktora koji posjeduju veliko znanje o pitanjima rodne ravnopravnosti. Među učesnicima programa se nalaze i načelnik Generalštaba švedske vojske i direktor Uprave za obuku i javne nabavke u oružanim snagama. Povratne informacije vezane za program su bile pozitivne, pri čemu su učesnici kazali da su promijenili svoj način djelovanja i komunikacije.

Najviši zvaničnici imaju i moć i mogućnosti da utiču na strukturu i ponašanje unutar date organizacije, te su zbog toga upravo oni izabrani za ovaj program. Zbog toga je jako važno da oni unaprijede svoje shvatanje rodne ravnopravnosti. Međutim, žene i muškarci na ovom nivou često nemaju dovoljno vremena da učestvuju u detaljnim programima obuke, zbog čega ovakva individualna obuka predstavlja uspješan način da se dođe do željenog rezultata.

- odgovarajućem pravnom okviru na nacionalnom nivou koji se, npr. tiče rodne ravnopravnosti i prava homoseksualaca i lezbijki.

Sugestije za prilagođavanje obuke o rodnim pitanjima različitim kontekstima i učesnicima:

- Uzeti u obzir istraživanje koje je sprovedeno o rodnim i bezbjednosnim pitanjima u datoj geografskoj sredini, uključujući tu rezultate procjene obuke o rodnim pitanjima prije nego ona započne i pregled postojeće literature.
- Upoznati se sa kulturološkim kontekstom iz kog dolaze i ukom rade učesnici i primijeniti kulturološki relevantne primjere i studije slučaja. Na primjer, od učesnika treba dobiti povratne informacije o tome na koji način planirana obuka o rodnim pitanjima odgovara njihovom kulturnom porijeklu ili/i obuku treba sprovesti u saradnji sa lokalnim organizacijama žena ili instruktorima za rodna pitanja. Na primjer, za obuku o rodnim pitanjima za pripadnike mirovnih misija prije njihovog stacioniranja može da bude korisno angažovanje žena iz odgovarajućih zajednica iz dijaspore, kako bi one dale informacije o lokalnoj kulturi i običajima koji vladaju u zemlji u koju misija ide. Članovi iste institucije koji su već ranije učestvovali u misijama mogu, takođe, da budu izuzetno vrijedan izvor informacija i treba ih uključiti u obuku, pošto na taj način oni svojim kolegama mogu da prenesu sopstvena iskustva.
- Uzeti u obzir starost i pol učesnika; njihov nivo obrazovanja; profesionalni položaj i čin; njihovo prethodno iskustvo i znanje i iz svakodnevnog života i iz sredine u kojoj rade. Obuku o rodnim pitanjima treba da prođu zaposleni muškarci i žene. Ne smije se uzimati zdravo za gotovo da žene bolje od muškaraca znaju kako da rješavaju problem nesigurnosti vezanih za rodna pitanja ili kako da postignu veće zapošljavanje žena u sektoru bezbjednosti.

„Tokom obuke o rodnim pitanjima koju je vodila UNHCR-ova osoba za kontakt za pitanja seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja u Liberiji, neki od učesnika su izašli iz učionice ili postali izuzetno stidljivi u trenutku kada se otvoreno raspravljalo o problemu genitalnog sakaćenja žena.“

Aleksina Magvebi-Ruser, UNHCR-ova osoba za kontakt za pitanja SIZ-a u Liberiji[13]

- Jezičke barijere se mogu smanjiti korišćenjem pragmatičnog, institucionalno prihvatljivog jezika koji odgovara datoj kulturnoj sredini i izbjegavanjem rodnog žargona.
- Mnogi od nastavnih materijala i vodiča za obuku o rodnim pitanjima postoje samo na engleskom jeziku, čime je pristup njima za trenere i učesnike prilično ograničen. U mnogim jezicima postoje specifična rodna terminologija i izrazi koji su prepuni kulturnih predrasuda i kulturno određenih vrijednosti. Mnoge od termina i jezik koji se tiče koncepta roda je teško prevesti ili čak uopšte i ne postoje u lokalnom jeziku. Treba pažljivo odabrati prevodioce i sa njima raspraviti rodnu terminologiju prije nego što počne obuka. Kada koristite usluge prevodioca, treba imati na umu da ona/on možda u adekvatnom stepenu ne razumije rodne termine kojima se u datoj sredini pridaje posebna važnost.
- Kao dobra praksa se pokazalo uključivanje dijela obuke koji se tiče „rodnih koncepata“, kako bi se pojasnili rodni termini i kako bi ih bilo lakše razumjeti. Određene riječi, kao „feminizam“ mogu da imaju negativnu konotaciju i stoga bi bilo bolje koristiti termine koji su neutralne konotacije poput „promovisanja rodne ravnopravnosti“. Iskustvo vezano za obuku o rodnim pitajima u Nepalu pokazuje da su učesnici za najkorisniji dio obuke smatrali onaj u kome su predavači objasnili rodni žargon i pozabavili se značenjem termina „rod“ i „žena“.[14]

„Tokom sprovođenja probnog projekta „Rod i održavanje mira“ za UN DPKO, na kome smo radili sa jordanskim kontigentom u Eritreji, imali smo bilingvalne časove sa malim grupama polaznika na kojima se radilo na engleskom i arapskom jeziku. Na njima je došlo do izuzetno korisnih rasprava sa ženama i muškarcima iz lokalne zajednice koji su se u potpunosti uživjeli u ovaj događaj. Mislim da je ovo bio najvažniji element koji nam je pomogao da odradimo svoj posao stranih instruktora koji rade u kulturi različitoj od svoje. Njime je mirovnjacima pokazano da „rod“ ne samo da treba uvrstiti u sve naše aktivnosti, već je on isto tako važan za lokalno stanovništvo. Ovo bi za vojsku moglo da bude sredstvo za povezivanje sa lokalnim stanovništvom, ukoliko je dovoljno mudra da ga primijeni.“

Anđela Mekej, samostalni konsultant[15]

Ko treba da bude instruktor za rodna pitanja?

Uspjeh obuke o rodnim pitanjima u velikoj mjeri zavisi od iskustva i sposobnosti instruktora. Kada se angažuje instruktor za rodna pitanja, važno je da to bude neko ko posjeduje stručno znanje o rodnim pitanjima i ko ima iskustva u radu sa sektorom bezbjednosti. Važne su vještine fasilitacije jer instruktori za rodna pitanja imaju ulogu katalizatora u diskusijama tokom kojih polaznici obuke istražuju i razmjenjuju iskustva i vještine koje već posjeduju.

Mješoviti muško-ženski timovi za obuku o rodnim pitanjima

Prevelika zastupljenost muškaraca u mnogim institucijama sektora bezbjednosti može da obuku i predavanja učini još nedostupnijim ženama instruktorima za rodna pitanja. Žene koje sprovode obuku o rodnim pitanjima, čak i kada dolaze iz iste institucije sektora bezbjednosti, često nemaju iste mogućnosti kao njihove muške kolege da se izbore sa skeptičnošću muškaraca koji dominiraju predavanjima usljed postojanja rodnih predrasuda i pogrešne predstave o tome da se rod odnosi samo na žene.

Dobra praksa je da muškarci i žene rade zajedno kao instruktori za obuku o rodnim pitanjima. Na ovaj način oni jedni drugima pružaju podršku i lakše izlaze na kraj sa skeptičnošću polaznika obuke. Linda Johanson, menadžer projekta programa obuke o rodnim pitajima

Odjeljak 3	Prednosti i mane spoljnih/internih instruktora	
	Instruktor iz organizacija civilnog društva, nezavisni konsultant, itd.	**Instruktor iz određene institucije sektora bezbjednosti**
Za	■ Može da pomogne saradnju između OCD i institucija sektora bezbjednosti. ■ Često ima veliko iskustvo i stručno znanje o rodnim pitanjima. ■ Umije da prenese znanje koje odgovara datoj sredini. ■ Može da unese širu perspektivu i pruži različite primjere i izvan date oblasti koju obuhvata institucija sektora bezbjednosti. ■ Može djelovati nepristrasno.	■ Ima više legitimiteta i uživa veće poštovanje učesnika, te ga stoga ozbiljnije doživljavaju. ■ Poznaje institucionalnu kulturu, specifična pitanja i zaposlene u datoj instituciji sektora bezbjednosti. ■ Upoznat je sa posebnim radnim zadacima i terminologijom koja se koristi u datoj bezbjednosnoj agenciji.
Protiv	■ Mogu ga posmatrati kao autsajdera koji ne razumije rad ili nadležnosti polaznika obuke i institucija sektora bezbjednosti. ■ Više košta institucionalni budžet. ■ Može doprinijeti tome da se rodna pitanja posmatraju kao dodatno ili spoljašnje pitanje. ■ Može da ometa izgradnju unutrašnjih institucionalnih kapaciteta za obuku o rodnim pitanjima.	■ Možda ne poznaje rodna pitanja na onom nivou na kome se to od njega očekuje ili nema stručnog znanja u vezi sa djelotvornom metodom koju treba primijeniti u obuci o rodnim pitanjima. ■ Možda ne poznaje lokalnu kulturu i tradiciju.

za švedske Oružane snage je potvrdila da ona i njene muške kolege, „uvijek zajednički drže predavanja kako bi se bolje izborili sa argumentima koji su upereni protiv njih i kako bi polaznicima pokazali da je ovo pitanje od jednake važnosti za muškarce i za žene“.[16] Gri Tina Tinde, specijalni savjetnik za rodna pitanja visokog komesara UNHCR-a, je pozvala jednog muškog člana svog osoblja da joj se priduži u sprovođenju obuke o rodnim pitanjima za kancelariju UNHCR-a u Ženevi. Došla je do zaključka da su se ovim putem muški polaznici obuke više uključivali u diskusiju i dali joj mogućnost da se povuče i da se šali sa stereotipima vezanim za žene instruktore za rodna pitanja.[17] Zbog ovoga je neophodan djelotvorniji pristup kako bi se muškarci zainteresovali da postanu instruktori za rodna pitanja. Muškarcima je obično lakše da govore o rodnim pitanjima kada se od njih i zvanično očekuje da to urade i kada za to imaju podršku ostalih muškaraca.

Spoljni instruktori

Obuku o rodnim pitanjima u institucijama sektora bezbjednosti mogu da sprovode i spoljni instruktori, npr. iz organizacija civilnog društva (OCD), međunarodnih i regionalnih organizacija, institucija za obuku, ili stručnjaci za obuku iz institucija sektora bezbjednosti iz ostalih gradova ili država.
Uključivanje lokalnih OCD i stručnjaka za obuku može da pomogne da se čuje mišljenje lokalnog stanovništva i da se ono uvrsti u obuku o rodnim pitanjima. Agencija žena za razvoj „Leitana Nehan“ je, na primjer, sprovela obuku o rodnim pitanjima za sudsko osoblje u **Papua Novoj Gvineji**.[18] OCD „Južna Afrika bez oružja“ je sprovela obuku o rodnim pitanjima za Komisiju za istinu i pomirenje iz **Južne Afrike**.[19]

Interni instruktori

Kako bi zaposlenima u sektoru bezbjednosti mogao da prenese značaj teme koja se obrađuje, neophodno je da instruktor posjeduje odgovarajući status. U hijerarhijskim institucijama i onim koje su usredsrijeđene na sebe same, poput vojske, u prednosti ste ukoliko angažujete instruktora koji je otprilike srednjeg čina u datoj instituciji. Još jedna od pozitivnih strana angažovanja instruktora iz same institucije jeste da su oni bolje upoznati sa kulturom date institucije i stoga će ih polaznici češće bolje prihvatati. U Odjeljku 3 su date neke od prednosti i mana angažovanja spoljnjih i internih instruktora.
Jedna od strategija jeste da se naprave timovi za obuku o rodnim pitanjima koji će se sastojati od jednog internog instruktora i jednog spoljašnjeg stručnjaka za rodna pitanja, koji će zajedno raditi na razvoju programa obuke. Spoljni konsultant, umjesto da ima operativnu ulogu, može da ima i savjetodavnu ulogu. Postoje mnogi primjeri ovakve vrste zajedničke obuke o rodnim pitanjima, kao što je onaj u kome su učestvovale policija **Haitija** i lokalna nevladina organizacija (NVO) „Réseau National de Défense des Droits Humains“.[20]

Na koji način treba sprovesti obuku budućih instruktora za rodna pitanja?

Kako bi instruktori za rodna pitanja posjedovali vještine neophodne za sprovođenje uspješne obuke, često je neophodno da se sprovede obuka budućih instruktora (OBI). OBI za rodna pitanja se može koristiti za stvaranje liste potencijalnih instruktora koji posjeduju tražene vještine vezane za rodna pitanja i koji poznaju interni žargon koji se upotrebljava u datoj instituciji, te su sposobni da obuče svoje kolege o načinu na koji rodna pitanja mogu da uvrste u svakodnevni rad. Isto tako, OBI za rodna pitanja pomaže da se izvuče maksimum iz ograničenih sredstava koja se

Odjeljak 4 | Dobre prakse u kreiranju nastavnog plana i programa obuke o rodnim pitanjima

„Za nas su polazne tačke za rješavanje rodnih pitanja prvenstveno UNSCR 1325 i činjenica da se naše vojno osoblje ugleda na UN, jer ih smatra velikim autoritetom. Oko 95% polaznika obuke kod nas su muškarci i zbog ove činjenice rodna pitanja veoma lako provociraju studente, pošto se osjećaju krivima samo zato što su muškarci. Stoga pokušavamo odmah na početku obuke da ih upoznamo sa činjenicom da su i muškarci i žene podjednako odgovorni sa neravnopravnost koja postoji u društvu.

Osim ovoga, koristimo i kulturni pristup rodnim pitanjima u praktičnim vježbama gdje im pokazujemo dvije fotografije od kojih je na jednoj gospođa iz Norveške u bikiniju koju postavimo pored druge fotografije na kojoj je prikazana žena sa burkom. Potom grupu podijelimo na jedan dio koji predstavlja zamišljenu grupu „Muslimanki feministkinja u Švedskoj“, a druga grupa predstavlja fiktivnu korporaciju pod nazivom „Gospođa Šveđanka“. Tada jedna i druga grupa treba da predstave svoje argumente zbog čega svaka od fotografija predstavlja dobro viđenje žena. Diskusije često postanu veoma živopisne, čak i zabavne pa prouzrokuju smijeh. Ova vježba služi kako bi se naglasila činjenica da se rodna pitanja razlikuju od kulture do kulture i da poimanje roda nije fiksna kategorija.“

Linda Johnason, švedske Oružane snage[23]

opredjeljuju za obuku o rodnim pitanjima, jer se njome jača interni institucionalni kapacitet i smanjuje se zavisnost o spoljnim instruktorima za obuku o rodnim pitanjima.

„Polaznici više poštuju ljude koje poznaju. Premda je bilo dobro što smo mi u UNHCR-u organizovali i sproveli obuku o rodnim pitanjima, smatram da bi ispravan pristup bio da smo identifikovali ključne fasilitatore u svakoj od organizacija i za njih organizovali radionicu za obuku budućih instruktora. Stoga smo mogli da svakom od instruktora prepustimo da u sopstvenoj organizaciji sprovede obuku o rodnim pitanjima. Ovim se svakoj od ovih osoba pojedinačno dodeljuje određena odgovornost, ljudi smatraju da su nagrađeni novim znanjem koje će željeti što prije da prenesu pripadnicima svoje organizacije. Osim što ovo predstavlja motivacionu tehniku, pomaže da se informacije brže prenesu i istovremeno pomaže izgradnji kapaciteta pojedinaca i organizacija.“

Aleksina Magvebi-Ruser, UNHCR-ova osoba za kontakt za pitanja SIZ-a u Liberiji[21]

Osoba koja je zadužena za obuku budućih instruktora za rodna pitanja treba da bude stručnjak za rodna pitanja sa izuzetno dobrim poznavanjem pedagogije podučavanja, kao i iskustvom u radu sa zaposlenima u sektoru bezbjednosti u vezi sa rodnim pitanjima.

„Na Haitiju je programe za obuku budućih instruktora za policiju sprovela Misija UN-a za stabilizaciju Haitija, kako bi se dobio određeni broj službenika dobro obučenih o različitim pitanjima. Najteže je bilo sprovesti obuku o rodnim pitanjima, posebno o rodnom nasilju koje predstavlja ozbiljan problem na Haitiju jer se nasilje nad ženama ponekad toleriše na kulturnoj osnovi, a policajci su ozloglašeni po tome što zlostavljaju žene.“

Nadin Puečguirbal, Misija UN-a za stabilizaciju Haitija[22]

4.2 Sprovođenje obuke o rodnim pitanjima

Drugi korak ciklusa obuke – sprovođenje – se zasniva na odlukama i pripremama tokom faze planiranja. Ovaj korak se usredsrijeđuje na to na koji način i šta predavati, na značenje nastavnog plana i programa obuke i na metodologiju.

Kakvi bi trebali da budu nastavni plan i program i struktura obuke o rodnim pitanjima?

U ovom Poglavlju se predstavljaju najčešće teme koje se obrađuju u okviru obuke o rodnim pitanjima za sektor bezbjednosti i daju se različiti prijedlozi o načinu na koji se one mogu obraditi.

Instruktori za rodna pitanja često moraju da prevaziđu otpor polaznika obuke i svojih kolega prema određenoj temi. Suštinska stvar jeste da se polaznicima pokaže na koji način će ih svijest o rodnim pitanjima učiniti uspješnijima u svakodnevnom radu. Postavljanje jasnih ciljeva kada je u pitanju obuka o rodnim pitanjima je važan faktor u uspješnoj borbi protiv skeptičnog razmišljanja i u postizanju očekivanih rezultata. Ciljevi obuke ne smiju da budu suviše opšte postavljeni, već je neophodno da se predstave nove praktične vještine koje će polaznici steći tokom obuke o rodnim pitanjima.

Rodne uloge: muškarci i žene u različitim kulturama

U diskusije o rodnim ulogama i stereotipnim shvatanjima vezanim za muškarce i žene, moraju da se uvrste načini na koje se rodne uloge razlikuju od jedne do druge kulture. Raspravljanje o značenju pola, roda, rodnih uloga, odnosa moći i RN-a, zaposlenima u sektoru bezbjednosti pruža razumijevanje koncepta ovih termina. Dobro je da se ovakva diskusija poveže sa samim ličnim iskustvom polaznika sa rodnim ulogama kako bi oni bolje razumjeli značaj i uticaj datih rodnih uloga. Diskusije mogu da obuhvataju bilo koju temu, počevši od kulturnih razlika i seksualnog nasilja, pa do žena u pritvoru i uloge žene kao glave kuće.[24] Od suštinskog je značaja da se naglasi uticaj koji rodne uloge imaju na različito iskustvo i shvatanje koje muškarci i žene imaju o bezbjednosti i pravdi.

Tokom obuke o rodnim pitanjima treba obraditi i pitanja muškosti, tradicionalnih muških uloga i bezbjednosnih

potreba muškaraca, mladića i dječaka.

Ovo je od posebnog značaja u obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti jer su ogromna većina zaposlenih u ovom sektoru muškarci. Uključivanje i obrada uloga muškaraca, muškosti i sopstvenog doživljaja muškaraca o sebi u obuku o rodnim pitanjima u sektoru bezbjednosti može da:

- pomogne muškim polaznicima da bolje razumiju na koji način i zbog čega rodno odgovorno ponašanje može da poboljša njihov učinak i djelotvornost na poslu i na koji način se ono direktno njih tiče, kao muškaraca i kao zaposlenih u sektoru bezbjednosti;
- umanji potencijalni osjećaj otuđenja i podložnosti kritikama koji mogu da imaju muški polaznici;
- podigne svijest i unaprijedi sopstvenu introspekciju u vezi sa „kulturom nasilne muškosti“ koja često dominira u oružanim snagama i policiji;
- skrene pažnju sa roda kao „pitanja koje se odnosi isključivo na žene“ i da uloge, osjetljivost i odgovornosti muškaraca izbaci u prvi plan.

Vidi Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Rodna odgovornost kojom se postiže uspješan rad u bezbjednosnoj službi

Rodnu odgovornost treba predstaviti kao strategiju za povećanje profesionalne djelotvornosti i učinkovitosti. Iskustva iz **Nepala** pokazuju da je „sve moralo da se svede na praktičan nivo i primjere iz stvarnog života kao i na vježbe, koje su im pomogle da shvate značaj rodne analize i informacija o rodnim pitanjima, pri čemu je uvijek korišten pristup „djelotvornosti“.[25] Na ovom stadijumu može biti korisno da se daju primjeri o tome koliko bi u stvari koštalo ignorisanje rodnih pitanja.[26] Takođe je važno da se daju informacije o institucionalnoj rodnoj politici i nadležnosti datih institucija koji utiču na osoblje sektora bezbjednosti koje je u pitanju, pri čemu u ovu politiku i nadležnosti spadaju i pravila ponašanja.

Međunarodna, regionalna i nacionalna ovlašćenja o rodnim pitanjima i bezbjednosti

Kako bi se pokazalo da su država i njene institucije sektora bezbjednosti posvećene pridržavanju određenih normi vezanih za ljudska prava i standarda ponašanja, neophodno je da se uvedu međunarodno, regionalno i nacionalno zakonodavstvo i politika vezani za rodna i bezbjednosna pitanja. Ona obuka koja je usredsrijeđena na normativni okvir treba da bude što je više moguće praktična i interaktivne prirode.

Vidi Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje

„Razumijevanje rodnih pitanja je dobra polazna osnova za rješavanje pitanja seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja (SIZ). Polaznici ne mogu da razumiju SIZ ukoliko im se ne prikažu u potpunosti rodne uloge i rodna nejednakost koja vlada u zemljama u kojima boravi misija.“

Nadin Puečguirbal, Misija UN-a za stabilizaciju Haitija[27]

Pitanja vezana za seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje (SIZ) treba uvrstiti u obuku o rodnim pitanjima za one grupe koje će biti stacionirane u zemljama u razvoju i zemljama u postkonfliktnom periodu, kao što je to slučaj sa osobljem mirovnih misija. SIZ se posebno tiče osoblja mirovnih misija usljed nejednakih odnosa moći koji postoje između osoblja mirovnih misija i lokalnog stanovništva.

Pitanja odnosa jednog roda prema drugom i SIZ-a se mogu obrađivati pojedinačno ili zajednički tokom obuke o rodnim pitanjima. Jedan od dobrih razloga za kombinovanje obuke za sprječavanje SIZ-a sa opštom obukom o rodnim pitanjima jeste da se polaznicima omogući da prepoznaju vezu između rodnih pitanja i SIZ-a. Neophodno je da instruktor koji sprovodi obuku o rodnim pitanjima naglasi da se SIZ zasniva na istoj rodnoj neravnopravnosti, kao i ostali oblici seksualnog nasilja.

Razlog za odvajanje obuke o rodnim pitanjima od obuke o SIZ-u jeste da se efektivnost rada instruktora, koji istovremeno može da bude i savjetnik o rodnim pitanjima, ne dovede u pitanje tako što će ga polaznici smatrati osobom koja ima disciplinsku ulogu kažnjavanja SIZ-a. Može postojati potreba da instruktor ili savjetnik bude neko kome će se osoblje obraćati za savjet o rodnim pitanjima na svakodnevnoj osnovi. Ovakva savjetodavna uloga i pružanje podrške treba da u potpunosti bude odvojena od disciplinske uloge vezane za kažnjavanje SIZ-a.

Obuka za izradu rodno odgovornog budžeta

Obuka o rodnoj analizi budžeta može da se primijeni na nadzorne organe u sektoru bezbjednosti, poput parlamentarnih odbora za budžet i odbranu, i na rukovodeće strukture u samim institucijama sektora bezbjednosti. Onima koji donose budžet treba na raspolaganje staviti analitički okvir kojim se obuhvataju rodna pitanja, kako bi u okviru njega organizovali potrošnju na sektor bezbjednosti. Trebalo bi napraviti analizu načina na koji su opredijeljena sredstva pomogla da se zadovolje bezbjednosne i pravosudne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka, i kada je u pitanju potrošnja na sektor bezbjednosti, a i na ostale oblasti društva koje utiču na bezbjednost ljudi. U kontekstu sektora bezbjednosti se mogu uzeti u obzir dvije vrste potrošnje u okviru rodno odgovornog budžeta: [28]

1. Potrošnja kojom se eksplicitno obuhvataju rodna pitanja, poput inicijativa za povećano zapošljavanje ženskog osoblja, obuke o rodnim pitanjima ili programa usmjerenih na počinioce RN-a.
2. Potrošnja kojom se na indirektan način promoviše rodna ravnopravnost tako što se rješavaju nesigurnosti koje posebno utiču na muškarce,

žene, mladiće, djevojke, djevojčice ili dječake.

Ovo je specijalizovana obuka koju treba da predaje instruktor za rodna pitanja koji posjeduje odgovarajuće stručno znanje o rodnim pitanjima.

Oblasti obuke o rodnim pitanjima u sektoru bezbjednosti koje se međusobno preklapaju

Pitanja koja se tiču HIV/AIDS-a, prava LGBT populacije i reproduktivnog seksualnog zdravlja su u direktnoj vezi sa rodnim i bezbjednosnim pitanjima, premda često bivaju izostavljena iz obuke o rodnim pitanjima. Dobra praksa je da se ova pitanja uvrste u obuku o rodnim pitanjima ili da se razmotri održavanje posebne obuke o ovim temama, koja će biti povezana sa obukom o rodnim pitanjima. Ostala pitanja koja se provlače kroz više oblasti, a koja su, u zavisnosti od države, važna za rješavanje i koja treba uključiti u obuku o rodnim pitanjima obuhvataju: trgovinu ljudima i seksualno ropstvo; zloupotrebu dječaka i djevojčica kao vojnika; uticaj mina i malokalibarskog naoružanja, kao i ličnog naoružanja na bezbjednost muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka; izborni procesi, kao i različito pravo na imovinu za žene i muškarace.

- ***HIV/AIDS***: postoji mnogo inicijativa za obuku i materijala koji su napravljeni o rodnim aspektima pandemije HIV/AIDS-a. „Program za HIV/AIDS/SPB namijenjen uniformisanim snagama“ koji provodi Međunarodna organizacija za zdravlje porodice je usmjeren na vojsku, policiju i ostale bezbjednosne snage, kako bi ih informisao o rizicima od HIV-a i ostalih seksualno prenosivih infekcija, imajući u vidu činjenicu da je vojska jedna od grupa sa koje se u najvećoj mjeri ove infekcije prenose na civile. Međunarodna organizacija za zdravlje porodice je u ovu svrhu napravila posebne priručnike za obuku.[29]

- ***Prava LGBT populacije***: pripadnici LGBT populacije se suočavaju sa specifičnim bezbjednosnim prijetnjama koje variraju od uznemiravanja do teških oblika nasilja, pa čak i smrti. Policija, pravosudni organi i kazneni sistem su odgovorni za zaštitu pripadnika LGBT populacije od diskriminacije i nasilja nad homoseksualcima. Međutim, u okviru samih institucija sektora bezbjednosti, često postoji visoka stopa uznemiravanja i ostalih oblika kršenja ljudskih prava koji su zasnovani na seksualnom opredjeljenju ili rodnom identitetu. Integracija pitanja vezanih za LGBT populaciju u obuku o rodnim pitanjima predstavlja djelotvoran način da se unaprijedi pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga i da se smanje diskriminacija i uznemiravanje na radnom mjestu. Pojedine OCD pružaju obuku i izgrađuju kapacitete državnih institucija i NVO-a na promovisanju ravnopravnosti za pripadnike LGBT populacije. U okviru projekta pod nazivom „Prevazilaženje prepreka“ koji se sprovodi u Velikoj Britaniji, na primjer, nudi se obuka o pitanjima rodnog identiteta i pitanjima vezanim za LGBT populaciju, u koje spada i i homofobija.[30]

- ***Reproduktivno i seksualno zdravlje***: pružanje obuke zaposlenima u sektoru bezbjednosti, i muškarcima i ženama, o reproduktivnom i seksualnom zdravlju može da unaprijedi njihovo zdravstveno stanje i produktivnost; da unaprijedi njihovo poštovanje ljudskih prava, u koje spada sprječavanje RN-a, i da poveća mogućnost donošenja bezbjednih odluka koje se zasnivaju na prethodnoj informisanosti i pristanku, a tiču se seksualnosti i reprodukcije. Fond za stanovništvo UN-a je podržao integraciju reproduktivnog i seksualnog zdravlja i rodnih pitanja u vojske različitih država širom svijeta i pomogao je da vojno osoblje prođe obuku o reproduktivnom zdravlju.[31] U okviru projekta pod nazivom „Reagovanje na reproduktivno zdravlje u sredinama koje su pogođene konfliktom“ je napravljen materijal u ove svrhe, kojim se obuhvataju rodna pitanja, pitanja RN-a, kao i preporučeni standardi za sprječavanje i odgovor na RN unutar stanovništva koje živi u oblastima pogođenim oružanim sukobom.[32]

Primjer nastavnog plana i programa za obuku o rodnim pitanjima

Premda obuku o rodnim pitanjima treba prilagoditi određenim institucijama, sredini u kojoj se one nalaze i polaznicima, u daljem tekstu je dat model za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima među zaposlenima u sektoru bezbjednosti (vidi Odjeljak 5).

Međutim, različiti sektori bezbjednosti se, kao što se može vidjeti iz Odjeljka 6, usredsrijeđuju na različita pitanja.

Integracija rodnih pitanja u obuku za zaposlene u sektoru bezbjednosti

Iskustvo iz sprovođenja obuke o rodnim pitanjima u različitim oblastima sektora bezbjednosti pokazuje koje su to prednosti od integracije rodnih pitanja u standardnu, obaveznu obuku za sektor bezbjednosti uz ili umjesto posebne obuke o rodnim pitanjima. Prednosti od uključivanja obuke o rodnim pitanjima u standardnu obuku su sljedeće:

- Njome se rodna pitanja predstavljaju kao sastavni dio obaveza zaposlenih u sektoru bezbjednosti, čime se povećava legitimitet rodnih pitanja umjesto da se ona posmatraju kao odvojena pitanja.
- Njome se pokazuje na koji način rodna pitanja funkcionišu kada se praktično integrišu u različite oblasti rada.
- To što stalni instruktori prezentiraju rodna pitanja, umjesto da to radi spoljni saradnik, povećava prihvatanje teme od strane polaznika.
- Time ova obuka postaje jedan od načina kojima se može riješiti problem nedostatka vremena da se sprovede posebna obuka o rodnim pitanjima.

Potencijalne mane ovog pristupa obuhvataju sljedeće:

- Možda nema dovoljno vremena da se postigne sveobuhvatno razumijevanje rodnih pitanja.
- Instruktor možda ne posjeduje dovoljno stručnog znanja ili nije dovoljno ubjedljiv kako bi na adevatan način predstavio rodna pitanja, te stoga može doći do toga da se preko ovih pitanja samo pretrči, da

Odjeljak 5	Osnovni sadržaj i struktura obuke o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
Rod	■ Razmotrite značenje roda u odnosu na pol, muževnosti/feminizma, rodne ravnopravnosti, integracije rodnih pitanja i jednakog učešća. ■ Razmotrite na koji način se razlikuju ili su slične bezbjednosne potrebe i stavovi muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka. ■ Razmotrite uticaj koji ima diskriminacija na rodnoj osnovi na pojedince i društvo u cjelini, kao i uticaj ovakve diskriminacije na bilo kakav rad u okviru sektora bezbjednosti. ■ Analizirajte uticaj RN-a počinjenog nad muškarcima, mladićima, ženama, djevojkama, djevojčicama i dječacima. ■ Dajte primjere seksualnog uznemiravanja i diskriminacije. ■ Predstavite praktične studije slučaja i analizu rodnih pitanja/stereotipa/uloga.
Pravni i politički okvir	■ Odgovarajuće međunarodne, regionalne i nacionalne nadležnosti vezane za rodna pitanja. ■ Institucionalna politika o rodnim pitanjima, koja obuhvata pravila ponašanja.
Razmjena praktičnih iskustava	■ Praktične studije slučaja i vježbe koje se tiču značaja rodnih pitanja za posebno radno okruženje polaznika obuke. ■ Primjeri neosjetljivosti na rodna pitanja sa terena i njihove posljedice..
Testiranje	■ Test ili neka druga aktivnost kojom se vrednuje stečeno znanje.
Vrednovanje	■ Vrednovanje obuke o rodnim pitanjima: reakcija, učenje, ponašanje (vidi Poglavlje 4.3).

njihov značaj bude umanjen ili da budu pogrešno predstavljena, čime se pruža loš primjer onim polaznicima koji i onako ili veoma malo ili uopšte ništa ne znaju o rodnim pitanjima.

Sugestije za integraciju rodnih pitanja obuhvataju:

- Analizirajte redovan nastavnog plana i programa i materijala – da li su rodna pitanja integrisana u sve module i teme? Da li zaposleni u sektoru bezbjednosti prolaze i kroz teorijsku i kroz praktičnu obuku o načinima na koje treba odgovoriti na RN, koje obuhvata i seksualno uznemiravanje?
- Razmotrite koji jezik tokom obuke koriste instruktori i kojim jezikom je pisan materijal za obuku – da li je on od pomoći pri obračunavanju sa rodnim stereotipima ili ih još više učvršćuje? Ovo se posebno odnosi na jezike u kojima se u velikoj mjeri upotrebljava muški rod, poput francuskog ili španskog. Razmotrite koje se slike i fotografije upotrebljavaju – da li su na njima zastupljena oba pola i, ako jesu, u kojim ulogama?
- Potrudite se da rodna pitanja postanu sastavni dio redovne obuke u institucijama sektora bezbjednosti – da li se političkim dokumentima ili akcionim planovima određuje integracija rodnih pitanja?
- Potrudite se da instruktori budu u prilici da pružaju djelotvornu obuku o rodnim pitanjima i, ukoliko je neophodno, omogućite im prethodnu obuku za buduće instruktore kako bi posjedovali neophodno znanje i pedagoške vještine.
- Obezbijedite neophodnu tijesnu saradnju između savjetnika/instruktora za rodna pitanja i instruktora koji predaju na drugim sesijama.

U kom vremenskom okviru treba da se odvija obuka o rodnim pitanjima?

Vrijeme za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima zavisi od različitih faktora, poput:

- Svrhe obuke.
- Prethodnog znanja i iskustva polaznika obuke o rodnim pitanjima.
- Sredstava koja stoje na raspolaganju za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima: ukoliko je budžet mali, na koji način se može uvećati? Analizirajte šta se može uraditi sa raspoloživim sredstvima, čemu u okviru obuke treba dati prioritet i koliko vremena je neophodno da bi se sprovela obuka.

Jedan od najvećih izazova i za instruktore i za polaznike je često kratko vrijeme koje zaposleni u sektoru bezbjednosti imaju na raspolaganju kako bi prošli obuku o rodnim pitanjima. Institucije moraju da izbjegavaju da za obuku o rodnim pitanjima opredjeljuju premalo vremena; ona ne smije da se odvija sa zakašnjenjem, niti u nju smije da bude uključen isuviše mali broj zaposlenih. Ovo sprovođenje obuke čini gotovo nemogućom misijom za instruktore i na kraju se čak može pokazati kao kontraproduktivno.

Vrijeme opredijeljeno za obuku o rodnim pitanjima u velikoj mjeri varira. OBI i detaljna obuka o rodnim pitanjima se često organizuju u vidu jednodnevnih ili višednevnih radionica. Na kursevima u vojnim i

Odjeljak 6	Prijmeri obuke za pojedinačne sektore u kojima rade pripadnici sektora bezbjednosti	
Sektor – Vrsta obuke	**Obuka**	**Nastavni plan i program**
Vojska: Seksualno napastvovanje	Vojska SAD-a, „Vojna obuka za sprječavanje seksualnog napastvovanja i odgovor na njega“, 2005. http://www.sexualassault.army.mil/	▪ Definisanje vojne politike o seksualnom napastvovanju, onako kako se ona odnosi na vojne vrijednosti, ratnu etiku i uvjerenja vojnika . ▪ Određivanje oblika seksualnog napastvovanja, njegovih posljedica i reakcije žrtava. ▪ Prepoznavanje seksualnog napastvovanja u stvarnim, svakodnevnim situacijama. ▪ Primjenjivanje u praksi dužnosti vojnika u okviru vojnog programa za sprječavanje seksualnog napastvovanja i odgovor na njega. ▪ Prepoznavanje mogućnosti za prijavu, procedura i posljedica koje prijavljivanje ili neprijavljivanje seksualnog napastvovanja ima na žrtve i na počinioce. ▪ Identifikovanje tehnika koje se koriste za sprječavanje seksualnog napastvovanja. ▪ Identifikovanja prava žrtava i onih sredstava koja stoje na raspolaganju za pomoć žrtvama.
Mirovne misije: Rodna pitanja	DFID/DFAIT, „Kursevi za obuku o rodnim pitanjima i učešće u mirovnim misijama“, 2002. http://www.genderandpeacekeeping.org/menu-e.asp	▪ Uvod: struktura i metodologija. ▪ Rod i kultura: razumijevanja roda u različitim kulturnim kontekstima. ▪ Zbog čega su bitna rodna pitanja: rodna pitanja i oružani sukob. ▪ Rodna pitanja u kontekstu mirovnih operacija: integracija rodne perspektive u pružanju humanitarne pomoći; rodna ravnopravnost i uspostavljanje mira; nadležnosti i odgovornost mirovnog osoblja. ▪ Rodna pitanja, ljudska prava i međunarodno humanitarno pravo: uključivanje pravila ponašanja za borce. ▪ Rodna pitanja i konfliktna faza: studije slučaja. ▪ Rodna pitanja i postkonflikta faza: studije slučaja. ▪ Kako dalje: prilike i mogućnosti za primjenu vašeg shvatanja rodnih pitanja.
UN osobe za kontakt: Seksualno iskorišćavanje i zlostavljenje	UNICEF/OCHA, „Interagencijska obuka za osobe za kontakt o sprovođenju programa za zaštitu od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljana počinjenog od strane osoblja UN i partnerskih organizacija – Priručnik za fasilitatore”, 2007. (Može se nabaviti od osobe za kontakt za sprječavanje seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja u sjedištima UNICEF, OCHA i UNHCR-a).	▪ Uvodna riječ: struktura i ciljevi. ▪ Problemi i posljedice seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja koje počini osoblje UN-a, osoblje ostalih i partnerskih organizacija. ▪ Nadležnosti osobe za kontakt i mreže. ▪ Brošura generalnog sekretara – definicije i standardi ponašanja. ▪ Sistemi za izvještavanja, istragu i disciplinske postupke. ▪ Prijem i zavođenje prijava: izazovi i dobra praksa. ▪ Komunikacija i prenošenje informacija: kampanja za podizanje svijesti javnosti. ▪ Primjena strategija za pomoć žrtvama. ▪ Kurir: uloga osobe za kontakt. ▪ Pravljenje akcionog plana. ▪ Zatvaranje projekta i procjena.
NVO: Ljudska prava	Amnesti Internešenel, Kampanja za zaustavljanje nasilja nad ženama, Da prava postanu stvarnost - radionica o ljudskim pravima za NVO, 2005. http://www.amnesty.org/resources/pdf/SVAW/ngo.pdf	▪ Uvod i očekivanja: koraci koji treba preduzet - kako, zašto i šta? ▪ Stavljanje prava u određene kontekste i način na koji ona utiču na našu svakodnevni praksu: razmjena mišljenja o tome šta podrazumijevamo pod ljudskim pravima i pravima žena; iskustva polaznika. ▪ Kontekst: tumačenje,analiza i diskusija o kontekstu. ▪ Stavljanje prava žena u odgovarajući kontekst i analiza osnovnih uzroka i posljedica koje sa sobom nosi nasilje nad ženama. ▪ Prava žena i ljudska prava. ▪ Odgovornost države da zaštiti prava žena: koncept pravovremene reakcije . ▪ Primjena pravovremene reakcije na slučajeve nasilja nad ženama. ▪ Socijalna, psihološka i ekonomska ciljana nasilja nad ženama. ▪ Povratak na praksu: promjena prakse. ▪ Zaključna plenarna sesija: predstavljanje kampanje Amnesti Internešenela za zaustavljanje nasilja nad ženama; vrednovanje.

Policija, granična služba i socijalni radnici: Trgovina ljudima	ECPAT, „Obuka za policiju i socijalne radnike o pravima djeteta i zaštiti djece, vezanih za trgovinu djecom zarad njihove zloupotrebe u seksualne svrhe", 2006. http://polis.osce.org/library/f/2926/1159/NGO-NLD-TRN-2926-EN-A%20Training%20Guide.pdf	■ Provjera osnovnog znanja. ■ Propratne informacije o trgovini djecom zarad njihove zloupotrebe u seksualne svrhe. ■ Ko je dijete? Odnos prema djeci. ■ Djeca koja se nalaze u situaciji rizika od trgovine i posljedice takve trgovine. ■ Pravni kontekst koji se tiče trgovine djecom: koji zakoni kod nas postoje i na koji način funkcionišu. ■ Odredbe o zaštiti djece: briga i pomoć djeci žrtvama trgovine - vježba o ponovnom vraćanju u zemlju. ■ Istraživanje krivičnih djela vezanih za trgovinu djece. ■ Ispitivanje djece i dobijanje dokaza od djeteta koje je žrtva trgovine: studija slučaja. ■ Učesnici i njihove uloge: nacionalni mehanizmi za pomoć žrtvama i njihovo upućivanje na druge službe i studija slučaja. ■ Procjena: osnovno znanje i upitnik za vrednovanje kursa.
Mediji: HIV/AIDS	Međunarodno udruženje IPS Inter Press Service „Rodna pitanja, HIV/AIDS i prava – Priručnik za obuku za medije", 2003. http://ipsnews.net/aids_2002/ips gender2003.pdf	■ Okvir u kojem se odvija analiza rodnih pitanja za medije: uloga medija; uređivačka nezavisnost; novinari i službenici za odnose sa javnošću. ■ Predstavljanje rodnih pitanja u medijima: rodni stereotipi; „udarne" vijesti i „blage" vijesti. ■ Rodna pitanja, HIV/AIDS i prava: priča koja nedostaje; složenost HIV/AIDS-a; „rizici nasuprot šteti" vezani za izvještavanje o HIV/AIDS-u; osjetljivost žena i muškaraca na pitanja vezana za HIV/AIDS; integrisanje rodnih pitanja i HIV/AIDS u vijestima. ■ Unaprijeđeno znanje i vještine: dobro izvještavanje; jezik i terminologija: izbjegavanje stigme i diskriminacije, vještine intervjuisanja, provjeravanje činjenica, izbjegavanje kršenja bezbjednosti i/ili odavanja povjerljivih informacija. ■ Završetak obuke i vrednovanje.

policijskim akademijama se obično za obuku o rodnim pitanjima određuje tačno određeni broj sati u okviru redovnog nastavnog plana i programa. Na primjer, opšta obuka o rodnim pitanjima i obuka o rodnim pitanjima za buduće instruktore je postala sastavni dio osnovne obuke za Nacionalne policijske snage Haitija na njihovoj Policijskoj akademiji.[35] Obuka o rodnim pitanjima za mirovnjake traje od 45 minuta (poput časova u Centru za obuku za zajedničko učešće snaga u mirovnim misijama u Čileu) pa do 10 dana.[36]

Osnovna obuka o rodnim pitanjima obično ne traje duže od nekoliko sati i uvrštena je u opštu obuku koja traje od jedne do tri nedjelje. Stoga, vezano za ukupnu obuku za zaposlene u sektoru bezbjednosti, rodna pitanja se samo letimično napominju. Za svakog instruktora za rodna pitanja je naporno da predaje tako složenu temu kao što su rodna pitanja i da za tako kratko vrijeme polaznicima ispredaje složena pitanja poput bezbjednosti muškaraca i žena.

Kako bi se ograničeni period koji stoji na raspolaganju za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima iskoristio na najefektivniji način, neophodno je da:

- program obuke bude detaljno isplaniran;
- instruktori budu dobro pripremljeni, u vezi sa rodnim pitanjima i u vezi sa radom sa polaznicima;
- se polaznici zainteresuju za temu. Ovo je često mnogo važnije od same dužine trajanja obuke. Kada se osoblje sektora bezbjednosti zainteresuje za datu temu, onda se ono često i poslije same obuke trudi da sazna više o rodnim pitajima;[37]
- budu napravljeni programi različite dužine, koji će poslužiti u različite svrhe i biti namijenjeni različitoj publici;
- rodna pitanja budu integrisana u ostale module za obuku, kako bi imala veći uticaj i značaj;
- se uključe rukovodeće strukture kako bi se omogućilo da u dokumentima u kojima se određuje politika i u institucionalnom budžetu bude odvojeno dovoljno vremena i sredstava za sprovođenja obuke o rodnim pitanjima.

Koje se pedagoške metode primjenjuju u obuci o rodnim pitanjima?

Za razliku od velikog broja obuka za zaposlene u sektoru bezbjednosti, koje su uglavnom tehničke prirode, obukom o rodnim pitanjima se dovodi u pitanje duboko ukorijenjeno shvatanje kulturnih normi i identiteta svakog pojedinca. Zbog toga je veoma bitno da se izabere adekvatna metoda predavanja ili pedagoški pristup, kako bi se poruke prenijele polaznicima.

U obzir se mogu uzeti različite pedagoške metode poput učenja putem rješavanja postavljenih problema.38 Ovim se koristi prethodno znanje i iskustvo polaznika kako bi se unaprijedio proces učenja. Jedno od najbitnijih pedagoških pitanja jeste da se stvori diskusija u koju će svi biti uključeni i koja će biti onoliko interaktivna koliko je to objektivno moguće.

„Rodna pitanja se ne odnose samo na rad zaposlenih u sektoru bezbjednosti, već i na način na koji ljudi razmišljaju i rade u različitim sferama svog života. Najjednostavnija vježba jeste da se polaznici

navedu da daju svoje mišljenje uz pomoć nekoliko potencijalnih odgovora od kojih biraju jedan. Ti odgovori se kreću od SLAŽEM SE sa jedne strane pa do DJELIMIČNO SE SLAŽEM, NEOPREDIJELJEN SAM, DJELIMIČNO SE NE SLAŽEM ili NESLAŽEM SE sa druge strane. Instruktor pročita stereotipno prihvaćen stav, a potom polaznici pokažu na onaj odgovor koji predstavlja njihovo viđenje o ovom stavu. Fasilitator potom pita neke od polaznika koji su kazali ili da se slažu ili da se ne slažu zbog čega su se opredijelili za tu opciju. Ovom vježbom se ljudima omogućava da na način koji za njih nije zastrašujući diskutuju o svojim stavovima, ali se njime istovremeno potežu pitanja društveno nametnutih i u praksi primijenjenih rodnih uloga."

Ingrid Džons, direktor Partnerë për Fëmijët, Albanija[39]

Neophodno je da obuka o rodnim pitanjima bude participativna i onoliko djelotvorna koliko je to moguće, jer se time polaznici podstiču da postave relevantna pitanja. Polaznicima treba omogućiti da međusobno razmijene svoje radno i životno iskustvo, kao što je to bio slučaj tokom obuke o rodnim pitanjima koju je sproveo Afrički demokratski forum.[40] Oni polaznici koji su svjesniji rodnih pitanja često objašnjavaju svojim kolegama zbog čega su ona važna i daju najubjedljivije argumente.

Osim ovoga, treba usvojiti onaj pedagoški pristup kojim se obuhvataju sve društvene kategorije rodnih pitanja, klasne pripadnosti, rasne pripadnosti i seksualnog opredjeljenja tokom diskusija i kojim se prepoznaju, prihvataju i na ravnopravnoj osnovi uključuju iskustva polaznika vezana za klasnu pripadnost i njihova viđenja sa njom povezanih problema.[41]

U pristupu obuci o rodnim pitanjima, koji se zasniva na jednakim pravima, podrazumijeva se da osoblje sektora bezbjednosti ima obavezu da štiti i promoviše ljudska prava muškaraca, žena, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka tokom svojih svakodnevnih aktivnosti. Primjer načina na koji se može primijeniti ova metoda je dat u britansko-kanadskom onlajn kursu za obuku budućih instruktora pod nazivom Kurs za obuku o rodnim pitanjima i mirovnim misijama.[42] Sa stanovišta jednakih prava, u obuci o rodnim pitanjima treba da budu naglašena ista prava žena i muškaraca i treba da se istaknu rizici i posljedice rodne diskriminacije. Na primjer, obukom o rodnim pitanjima treba naglasiti da seksualno nasilje i RN predstavljaju ozbiljno krišenje ljudskih prava. Obukom o rodnim pitanjima se, npr. policijskim službenicima može uliti dodatno samopouzdanje da odreaguju u slučajevima kada posumnjaju da se desilo nasilje u porodici, a ne da ih prosto ignorišu kao nešto što je „privatna" stvar.

U daljem tekstu je data dobra praksa kojom se promoviše interaktivna obuka o rodnim pitanjima:

- **Konkretne studije slučaja** zasnovane na iskustvu iz svakodnevnog života i operativna obuka koja odgovara datoj sredini, uz analizu dobre i loše prakse primijenjene u stvarnim situacijama. Iskustvo izvedeno iz policijske obuke na **Kosovu** pokazuje da „ukoliko ste u mogućnosti da date konkretne primjere o načinu na koji će policija svojim radom omogućiti bolju bezbjednost, to čini osnovu za pokretanje diskusije. Obuka će se svakako dotaći pitanja muževnosti i shvatanja žena, djevojaka i djevojčica, ali ako se počne poznatim temama, biće lakše da se potom pređe na ova teška pitanja".[43]

- **Igre po ulogama** kojim se polaznici aktivno uključuju i kod njih se stvara veća osjetljivost prema rodnim pitanjima. Ovo je posebno djelotvorno ukoliko muškarac instruktor i sam učestvuje u ovoj vježbi i podstiče muškarce polaznike da odigraju ulogu civila ili ostalih ljudi sa kojima se susreću u svom radu, kao npr. ulogu žene žrtve seksualnog nasilja koja dolazi u policiju da bi prijavila seksualno napastvovanje.

- **Pozorišni komadi** koji predstavljaju dobar način da se podigne svijest o rodnim pitanjima. MKCK je, između ostalih, ovaj pristup koristio u Kivuu, u **Demokratskoj Republici Kongo**, kako bi podigao svijest među stanovništvom o RN-u i o potrebi da se žrtvama RN-a pruži medicinska i psihološka pomoć.[45]

- **Diskusija na licu mjesta** gdje instruktor za rodna pitanja odlazi na radno mjesto polaznika kako bi tamo sproveo obuku o rodnim pitanjima. Ovo je dobar način da se postigne međusobna interakcija i da se pokaže poštovanje i interesovanje za rad i mišljenje polaznika. Ovim instruktor ima priliku da sazna nešto više o onim pitanjima koja posebno zanimaju polaznike. Ova pitanja se mogu iskoristiti kao polazne pretpostavke za diskusiju o rodnim pitanjima.

Odjeljak 7 | Integracija rodnih pitanja u obuku

„Sjećam se da je jedna grupa pripadnika mirovne misije jedne određene nacionalnosti odbila da pohađa uvodni kurs o rodnim pitanjima, premda je on bio obavezan: nijesu razumjeli zbog čega svoje dragocjeno vrijeme treba da troše na takvu vrstu obuke... Ipak, uspjeli smo da uvedemo rodna pitanja putem obuke o kulturi. Ovim se, takođe, u praksi pokazuje da su rodna pitanja od jednake važnosti kao i ostali predmeti kojim se predaju zaposlenima u sektoru bezbjednosti."

Nadin Puečguirbal, Misija UN-a za stabilizaciju Haitija[33]

„Ponekad se čini da je gotovo nemoguće odvojiti više od jednog sata za obuku o rodnim pitanjima – stoga je još važnije da se rodna perspektiva uvrsti u ostale djelove odluke. O rodnim pitanjima sam govorila tokom različitih obuka i primijetila da kada se održava obuka o izbjeglicama, djeci i infrastrukturi, rodna dimenzija u potpunosti nedostaje, jer se navodno obuka o rodnim pitanjima tiče isključivo žena. Smatram da je neophodno da nađemo dobru strategiju kojom bismo rodna pitanja uvrstili u sveukupnu obuku ukoliko želimo da uspijemo!"

Eva Zilen, Kvinna till Kvinna[34]

Odjeljak 8 | Vježbe vezane za ugrožavanje ljudskog dostojanstva

„Sprovedena je vježba u kojoj smo policijske službenike zamolili da se prisjete perioda svog života prije nego što su napunili dvanaest godina, a kada im je bilo ugroženo lično dostojanstvo, i da to iskustvo (samo ukoliko žele) podijele sa ostalim policijskim službenicim. Ovo je postavilo osnovu za dvije sljedeće vježbe: u jednoj smo ih pitali da identifikuju u kom su to periodu i sami ugrozili nečije dostojanstvo tokom svog policijskog rada, a u drugoj smo od njih tražili da razmotre na koji način bi se postojeća politika i praksa vezane za sprječavanje ugrožavanja nečijeg dostojanstva mogle dovesti u pitanje. U svakom slučaju, pojedinačna obuka koja se tiče ličnog identiteta se pokazala kao manje djelotvorna od obuke u kojoj se pitanje identiteta uključuje u širi okvir poput ljudskih prava ili ljudskog dostojanstva.“

En Dženet Rozga, Kolorado Univerzitet[44]

„[Diskusije na licu mjesta omogućavaju] različitim sektorima da se osjete poštovanima time što vi dolazite kod njih umjesto da oni moraju da se stalno okupljaju u učionici. Razgovorom o onome što je njihova struka, vi prenosite poruku da su partneri, a ne stranci, da su nadležni, a ne uvijek samo počinioci, te da oni stvarno nešto znaju i da nijesu prosto tabula rasa.“

Aleksina Magvebi Ruser, službenik za saradnju sa zajednicama, UNHCR Tajland[46]

- **Sastanci u lokalnim zajednicama** na kojima se zaposleni u sektoru bezbjednosti i lokalni aktivisti okupljaju kako bi raspravljali o rodnim pitanjima što može da posluži u svrhu podizanja svijesti ljudi u zajednici o rodnim pitanjima. Ovaj način izgradnje partnerstva i pokretanja komunikacije između pripadnika sektora bezbjednosti i civila na dugoročniji način unaprjeđuje bezbjednost muškaraca i žena.

- **Humor** je od suštinskog značaja za obuku o rodnim pitanjima. Jedan od razloga zbog čega se humor koristi jeste da se „oslobodimo „optužujućeg osjećanja krivice“ koje često okružuje muškarce kada se govori o rodnim pitanjima. Potom, nakon što pokažemo koje su to neke od „smiješnih“ posljedica koje neravnopravno društvo ima, na primjer, na obrazovanje djece, pokažemo razorne posljedice koje to isto neravnopravno društvo ima na žene.“[47] Međutim, upotreba humora može da bude mač sa dvije oštrice. Mora se povesti računa o tome da se, pri njegovoj upotrebi, ne podstiču stereotipna razmišljanja i stavovi o rodu, posebno imajući na umu da se kultura i tradicija često koriste kao opravdanje za nasilje nad ženama.

Koji nastavni materijali se koriste u obuci o rodnim pitanjima?

Materijal koji se koristi za obuku o rodnim pitanjima se u velikoj mjeri razlikuje, počevši od Power Point prezentacija, pa do vodiča i praktičnih spiskova zadataka o rodnim pitanjima, u zavisnosti od vrste obuke i pedagoške metode koja se na njoj primjenjuje. Od suštinskog je značaja da se sav materijal i literatura koji se koriste u obuci revidiraju kako bi u rodnu perspektivu bili uvrštene studije slučaja i primjeri. Materijal treba da bude dat razumljivim jezikom i, ukoliko je to moguće, na jeziku kojim polaznici govore.

- **Interaktivni video materijal** koji se odnosi na profesionalni rad polaznika i filmovi o različitim ulogama žena u oružanim sukobima predstavljaju dobro sredstvo za pokretanje grupne diskusije i povećanje osjetljivosti polaznika na rodna pitanja. Ovakav materijal, takođe, pomaže da polaznici shvate da pojednostavljeno viđenje po kome je „žena=žrtva“ u oružanom sukobu ne odražava u potpunosti svu složenost realnosti ratovanja. Tokom obuke za osoblje mirovne misije u Švedskoj, prije njihovog slanja u misiju, NVO poput „Kvina til Kvina“ je prikazivala film „Lilja zauvijek“, na inicijativu švedskih Oružanih snaga. Film, koji govori o trgovini ljudima i seksualnom ropstvu, je pokrenuo intenzivnu diskusiju koju u protivnom polaznici ne bi shvatili ovako ozbiljno: kako biste doprli do polaznika morate malo da ih prodrmate.[48] Stripovi i odgovarajući crteži takođe pokreću konverzaciju i mogu da posluže kao korisno sredstvo kojim se na početku obuke o rodnim pitanjima razbija led.

- **Nastavni materijal i oprema** koje polaznici ponesu sa sobom sa obuke im služe kao dobri podsjetnici na obuku o rodnim pitanjima. Na **Kosovu** su pripadnici policije dobili bilježnicu da u njih zapisuju detalje istrage, a u kojima su se već nalazili izvodi iz politike o rodnim pitanjima i odgovarajući telefonski brojevi.[49] U Demokratskoj Republici Kongo, liste sa rodnim pitanjima su podijeljeni vojnim posmatračima u mirovnim misijama i policiji kako bi se unaprijedili njihovi kapaciteti za patroliranje i njihova komunikacija sa lokalnim stanovništvom, ali i u svrhu prikupljanja bezbjednosnih informacija.[50]

4.3 Vrednovanje obuke o rodnim pitanjima

Kada se isplanira i sprovede program obuke o rodnim pitanjima, sljedeći korak u ciklusu jeste vrednovanje obuke. Ovo je jedan od najtežih, a ujedno i najvažnijih zadataka u okviru ciklusa obuke, koji za cilj ima da se identifikuje dobra praksa i osmisli odgovarajuća prateća obuka. Vrednovanjem se, takođe, dobijaju povratne informacije koje su neophodne kako bi se obuka dalje prilagodila stvarnim potrebama. Samo vrednovanje je bezvrijedno ukoliko nakon njega ne dođe revizija obuke sprovedena u skladu sa dobijenim povratnim informacijama od polaznika obuke. Vrednovanjem se mogu, na primjer, identifikovati nedostaci u obuci o rodnim pitanjima, koji se primijete onda kada se polaznici vrate na posao. Vrednovanje, takođe, predstavlja priliku da se otkriju

institucionalni nedostaci koji u raznim situacijama na poslu predstavljaju prepreke u radu članovima osoblja. Vrednovanje obuke o rodnim pitanjima i njenih rezultata bi u idealnoj situaciji trebalo da bude sastavni dio sveukupnog procesa rodno odgovornog procesa nadgledanja i vrednovanja institucija sektora bezbjednosti.

Vidi Priručnik o procjeni, nadgledanju i vrednovanju RSB-a i rodnim pitanjima

Spoljni ili interni ocjenjivač?

Vrednovanje obuke o rodnim pitanjima se sastoji od određivanja da li polaznici smatraju da je završena obuka bila uspješna i od mjerenja njenog uticaja na stavove i ponašanje polaznika obuke.

Vrednovanje može da sprovede spoljni ocjenjivač ili član osoblja date institucije. Za interno vrednovanje je od značaja prethodno poznavanje datog konteksta iz kog dolazi osoblje koje vrši vrednovanje. Ovakvo vrednovanje je isplativije, ali je prethodno neophodno da osoblje prođe obuku o tome kako da vrši procjenu i vrednovanje. Zbog ovog razloga, dugoročno gledano, dobro je da se investira u izgradnju kapaciteta osoblja date institucije za sprovođenje vrednovanja.[51]

Spoljnjim vrednovanjem se obično dobija nezavisnije vrednovanje, nego li što je to slučaj kod internog vrednovanja. Međutim, u poređenju sa internim vrednovanjem, troškovi mogu biti veći. Osim ovoga, spoljni konsultant obično ne poznaje toliko dobro obuku ili radnu sredinu u kojoj se nalaze pripadnici sektora bezbjednosti. Lokalne OCD mogu da budu dobri partneri u vršenju vrednovanja.

Vrednovanje obuke o rodnim pitanjima Kirkpatrikovom metodologijom vrednovanja

Najčešća metodologija koja se primjenjuje kod vrednovanja obuke jeste četvoroslojni pristup koji je ustanovio Donald Kirkpatrik.[52] Ovi se nivoi nadovezuju jedan na drugi, te se rezultati sa jednog nivoa koriste u sljedećoj fazi vrednovanja. U ovom Poglavlju se obrađuje način na koji se Kirkpatrikova metoda može prilagoditi kako bi se procijenila obuka o rodnim pitanjima za pripadnike sektora bezbjednosti u samo prva tri koraka.

Prvi korak vrednovanja – Reakcija

U prvi korak vrednovanja obuke o rodnim pitajima spada prikupljanje informacija o mišljenju polaznika o samoj obuci. Vrednovanje ovih reakcija se obično odvija odmah nakon završetka obuke. Ono se može odvijati u formi upitnika ili obrasca za vrednovanje koji polaznici popunjavaju (vidi Odjeljak 9). Može se, takođe, sprovesti i putem otvorene diskusije sa polaznicima obuke, pri čemu će se obraditi ona pitanja za koja smatraju da su bila najkorisnija i ona za koja smatraju da na obuci nijesu bila od velike koristi. Takođe je bitno da se polaznicima postavi pitanje, kao sastavni dio upitnika ili u otvorenoj diskusiji, da li bi bili zainteresovani da učestvuju na pratećoj obuci, bez obzira da li se radi o kursu za obnovu znanja ili dodatnom detaljnom kursu o određenim rodnim pitanjima.

- Kako bi se unaprijedili svi aspekti budućih inicijativa za obuku o rodnim pitanjima, od koristi je da se od polaznika dobiju povratne informacije o ova tri pitanja:
- Pripremu (cilj i svrha obuke, dokumentacija).
- Sprovedbu (metodologija, participativne aktivnosti, materijali, radna sredina).
- Administraciju (prostor za obuku, smještaj učesnika, hrana, prevoz, audio-vizuelni materijal).

Sesiju za dobijanje povratnih informacija treba organizovati u malim grupama polaznika i pitati ih:

- Koji je po Vama bio najznačajniji dio učenja? Navedite najviše tri.
- Koje promjene biste preporučili da se unesu u obuku? Navedite najviše tri.
- Po Vašem mišljenju, na koji način će ova obuka uticati na Vaš budući rad?
- Dajte polaznicima priliku da daju svoje detaljne i dodatne komentare.

Drugi korak vrednovanja – Učenje

Sljedeći korak u vrednovanju jeste mjerenje u smislu koliko su informacija polaznici bili u prilici da procesuiraju i da usvoje. Ovo mjerenje se sprovodi tako što se u stvari mjeri promjena stavova polaznika.

Jedan od načina na koji se može izmjeriti promjena stavova jeste da se daju testovi znanja, na primjer:

- Grupna procjena (obično usmenim putem)
- Formulari za samoprocjenu
- Klasični ispiti (usmeni ili pismeni)
- Usmene ili pismene šeme vrednovanja

Afrički centar za konstruktivno rješavanje sporova u Južnoj Africi je koristio pisanu šemu vrednovanja kako bi izmjerio kratkoročni uticaj obuke o rodnim pitanjima na stavove polaznika i na njihovu svijest o rodnim pitanjima.[54] Polaznici popunjavaju sopstvene dnevnike učenja na kraju svakog dana radionice i na kraju svakog modula obuke.[55] Na ovaj način polaznici rekapituliraju ono što su naučili tokom obuke, a instruktori spoznaju koji su to djelovi obuke bili najuspješnijii. U idealnim slučajevima, polaznici se procjenjuju i prije i nakon obuke, kako bi se odredilo koliko su naučili i razumjeli.

Treći korak vrednovanja – Ponašanje

Trećim korakom vrednovanja se mjeri u kom stepenu su polaznici bili u mogućnosti da primijene znanje i vještine koji su usvojili tokom obuke o rodnim pitanjima. Ovim se unaprjeđuje sposobnost polaznika da promjenu u svojim stavovima, do koje je došlo tokom obuke o rodnim pitanjima i zahvaljujući njoj, primijene u praksi tako što će promijeniti svoje praktično ponašanje.

Odjeljak 9 | Procjena reakcije na obuku o rodnim pitanjima [53]

Molimo Vas ocijenite poenima od 1-5 (1 = loše, 5 = odlično)

1. Značaj teme u odnosu na moj posao __
2. Korist od sadržaja kursa __
3. Korištene metode prezentacije __
4. Sposobnost predavača da prenese znanje __
5. Sredina koja podstiče polaznike na rad __
6. Moje mišljenje je uzeto u obzir __
7. Vrijednost spiska činjenjenica __
8. Relevantnost radnih listova __

Molimo Vas da odgovorite na sljedeća pitanja:

9. Imate li predloga vezanih za dodatak ovom kursu?
10. Da li postoji nešto za što smatrate da bi trebalo da bude izostavljeno sa kursa?
11. U čemu ste uživali na ovom kursu?
12. Šta vam se najmanje svidjelo na ovom kursu?
13. Koji aspekt kursa vam se učinio najkorisnijim?
14. Koji dio kursa smatrate najmanje korisnim?
15. Da li je kurs bio (molimo Vas da zaokružite jedan od ponuđenih odgovora)
    a) predug b) prekratak c) adekvatnog trajanja
16. Da li imate nekih komentara na administrativnu organizaciju kursa (npr. prostorije, hrana)?
17. Da li imate nekih dodatnih komentara?

Hvala!

Ovakvo vrednovanje ponašanja polaznika bi trebalo vršiti u dužem vremenskom periodu, po mogućnosti tokom nekoliko mjeseci. Ovo se može postići integrisanjem rodnih pitanja u procese institucionalnog i kadrovskog vrednovanja. Odbor žena u NATO snagama je ovo promovisao kroz izradu NATO smjernica za integraciju rodnih pitanja u proces vrednovanja koji NATO primjenjuje pored procesa za integraciju rodnih pitanja u aktivnosti za obrazovanje, instrukcije i obuku.[56] Za mjerenje prenošenja stavova vezanih za svijest o rodnim pitanjima u rodno odgovorne aktivnosti i ponašanje, mogu se upotrijebiti sljedeće metode:

- Sprovođenje anketa ili istraživanja sa korisnicima usluga, poput žrtava RN koje dolaze u policiju da bi podnijele prijavu. Jedan od primjera jeste anketa za korisnike koja je sprovedena u Sariju (Velika Britanija) vezano za dostupnost usluga žrtvama nasilja u porodici, u koju su bili uvršteni i podaci dobijeni od lokalne policije, iz opštine, oblasnih i pokrajinskih vlasti i od žrtava nasilja u porodici.[57]
- Anonimne ankete sprovedene sa pripadnicima i pripadnicama sektora bezbjednosti vezane za uznemiravanje kojem su oni izloženi uslijed pola ili seksualnog opredjeljenja.
- Ankete koje se sprovode kada osobe napuštaju službu mogu, takođe, da posluže u ovu svrhu jer se prikupljaju podaci o razlozima zbog kojih ljudi odlučuju da napuste službu u datoj instituciji sektora bezbjednosti, a među pitanja spadaju pitanja o obuci na poslu, mobilnosti, radnoj sredini (uključujući seksualno uznemiravanje), itd.
- Od polaznika obuke o rodnim pitanjima treba tražiti da popune liste za vrednovanje obuke nekoliko mjeseci nakon što se obuka završi, a liste pri tome treba da sadrže pitanja o stavovima ovih, sad već bivših, polaznika obuke o rodnim pitanjima, njihovim shvatanjima i ponašanju.
- Treba intervjuisati njihove pretpostavljene starješine/menadžere kako bi dobili njihovo mišljenje o promjenama koje su zapazili u ponašanju svojih službenika.

Međunarodni centar za obuku pripadnika mirovnih misija „Kofi Anan“ u Gani pokušava da primijeni slično vrednovanje dugoročnog uticaja obuke o rodnim pitanjima tako što kontaktira polaznike nekoliko mjeseci nakon završene obuke.[58]

Pokazatelji

Pokazatelji koji se koriste za dugoročno vrednovanje obuke o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti treba da budu pažljivo odabrani. Kako bi se rad sektora bezbjednosti i njegovih institucija olakšao, podaci koji se tiču njega moraju da budu razvrstani po polu. U pokazatelje kojima se može izmjeriti uticaj obuke o rodnim pitanjima spadaju:

Kvalitativni podaci poput onih koji su dati u gore navedenom primjeru.

Kvantitativni podaci i statistika u koje spadaju:

- Procenat osoblja koje je seksualno uznemiravano ili je bilo/ili trenutno jeste podvrgnuto nekom od oblika RN-a.
- Broj zahtjeva za pomoć koji su podnešeni kontakt osobama za rodna pitanja.
- Broj slučajeva RN-a prijavljenih policiji i broj hapšenja i presuda u slučajevima nakon ovih prijava.
- Broj žena u odnosu na broj muškaraca policijskih službenika koji koriste besplatnu javnu telefonsku liniju za pomoć kako bi se oslobodili stresa vezanog za upotrebu oružja (primjer sa policijske obuke u Meksiku).[59]

Izazovi pred vrednovanjem obuke o rodnim pitanjima

Na mnogim kursevima za obuku o rodnim pitanjima ne postoji sistem vrednovanja kursa i veoma je malo primjera mjera kojima se vrednuje dugoročni uticaj obuke o rodnim pitanjima. U neke od načina kojima se omogućava vrednovanje obuke o rodnim pitanjima spadaju:

- Uključivanje vrednovanja obuke o rodnim pitanjima

u akcione planove za rodna pitanja u institucijama sektora bezbjednosti.

- Opredjeljivanje dovoljnih sredstava u okviru budžeta za dati projekat kojim će se primijeniti sveobuhvatno vrednovanje.
- Pružanje obuke o metodama vrednovanja za instrukture za rodna pitanja i savjetnike/kontakt osobe za rodna pitanja koji dolaze iz institucija sektora bezbjednosti.

4.4 Prateće aktivnosti nakon obuke o rodnim pitanjima

Završni korak u ciklusu obuke je integracija rezultata vrednovanja u planiranje pratećih aktivnosti za polaznike, kao i u modifikovanje buduće obuke o rodnim pitanjima. Ova aktivnost se, nažalost, često zapostavlja. Ukoliko se vrednovanje vrši na dobar način i ukoliko se sprovodi u dužem vremenskom periodu, moguće je prepoznati nedostatke u obuci, kao i njene dobre strane. Na ovaj način se u budućoj obuci može iskoristiti ono što dobro funkcioniše, ono što je dovelo do promjene i način na koji polaznici koriste ono što su naučili tokom obuke, a slabosti se mogu ispraviti. Stoga, rezultat vrednovanja predstavlja osnovno sredstvo kojim se shvataju potrebe budućih inicijativa za obukom o rodnim pitanjima.

Cilj nijedne obuke o rodnim pitanjima ne treba da bude da polaznike pretvori u „stručnjake za rodna pitanja“ tokom samo jedne sesije obuke od svega nekoliko sati. Kako bi se razvile primjenjljive i djelotvorne vještine, neophodno je da se tokom dugoročne obuke konsoliduje rodna odgovornost, pri čemu treba da postoji podrška stručnjaka za rodna pitanja ili mreže polaznika obuke o rodnim pitanjima. Prateće aktivnosti obuke o rodnim pitanjima podrazumijevaju da se onim polaznicima koji su već učestvovali na jednoj od obuka omogući dodatna obuka o rodnim pitanjima, bilo da je to u svrhu obnavljanja osnovnog znanja koje posjeduju ili da je u pitanju kurs koji im omogućava detaljnije razumijevanje određenog rodnog pitanja. Česti izazovi za primjenu ovakve obuke su ograničeno vrijeme i sredstva.

Osim dodatne obuke, raspoloživost priručnika i izvora informacija o rodnim pitanjima, kao i podrška kontakt osoba za rodna pitanja mogu da polaznicima pomognu da primijene vještine koje su razvili tokom obuke o rodnim pitanjima. Na **Haitiju** žene pripadnice Nacionalne policije kojima je MINUSTA pružio obuku o rodnim pitanjima, su imenovale kontakt osobe za rodna pitanja širom države koje informacije koje su naučile tokom obuke o rodnim pitanjima prenose zaposlenima u policijskim stanicama. Kursevi o rodnim pitanjima se često ponavljaju za novozaposlene u jednoj instituciji. Dobar primjer kopiranja obuke u drugoj instituciji je model koji je Međunarodni krivični sud za Ruandu primijenio na Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, što je za rezultat imalo povećanje broja optužnica za silovanje u ovom drugom sudu.

Dobra praksa je da se polaznicima pruži mogućnost da ostanu u kontaktu sa instruktorima o rodnim pitanjima, u slučaju da imaju komentara i pitanja kada se vrate na posao, ili u svom svakodnevnom radu naiđu na prepreke koje se tiču rodnih pitanja. Ovo zavisi od toga koliko je instruktor na raspolaganju i da li je ova aktivnost uvrštena u fazu planiranja obuke i da li za nju postoji budžet.

5 Ključne preporuke

Za planiranje i pripremu obuke o rodnim pitanjima:

1. **Treba unaprijediti podršku koju rukovodstvene strukture daju integraciji rodnih pitanja**, u koju spadaju opšta obuka o rodnim pitanjima, program individualne obuke o rodnim pitanjima, obuka o rodnim pitanjima za osoblje na višim položajima, izrada rodnog akcionog plana ili kreiranje politike i ostale inicijative.

2. **Sprovođenje obuke o rodnim pitanjima kao dio šire strategije za integraciju rodnih pitanja**, kako bi se ojačao uticaj obuke o rodnim pitanjima i stvorile rodno odgovorne institucije sektora bezbjednosti putem uvođenja političkih, strukturalnih, programskih i kadrovskih promjena.

3. **Sprovođenje procjene i analize prije početka obuke**, kojima će se uzeti u obzir:
   a. Pol, starost, kulturološki kontekst i zemlja iz koje polaznici dolaze.
   b. Vrsta institucije sektora bezbjednosti, profesionalni položaj i čin polaznika.
   c. Trenutni nivo svijesti o rodnim pitanjima i kapacitet, kao i potrebe za obuku o rodnim pitanjima.

4. **Treba odabarati/formirati mješovite muško–ženske timove za obuku o rodnim pitanjima** kako bi se unaprijedila djelotvornost obuke o rodnim pitanjima u institucijama sektora bezbjednosti u kojima je muško osoblje prezastupljeno.

5. **Kao prioritet treba postaviti obuku budućih instruktora** za postojeće instruktore koji rade u institucijama sektora bezbjednosti, kako bi se izgradili unutrašnji kapaciteti date institucije da pruža djelotvornu i održivu obuku o rodnim pitanjima.

Za sprovođenje obuke o rodnim pitanjima:

6. **Treba primijeniti participativnu obuku o rodnim pitanjima** korišćenjem vježbi u kojima polaznici simuliraju određene uloge, otvorenih diskusija i rada po grupama.

7. **Treba se usredsrijediti na praktični aspekt** integrisanja rodnih pitanja u svakodnevni rad zaposlenih u sektoru bezbjednosti, tako što će se koristiti praktični primjeri dobre i loše prakse i studije slučaja.

8. **Treba raspravljati o rodnim konceptima i definicijama** jednostavnim, jasnim jezikom koji odgovara datoj kulturnoj sredini, uz davanje praktičnih primjera.

9. **Uloge muškaraca i pojam muškosti treba razmotriti** kao dio obuke o rodnim pitanjima kako bi se naglasila činjenica da se rodna pitanja tiču i bezbjednosnih potreba muškaraca i njihove ranjivosti.

10. **Rodna pitanja treba integrisati u obaveznu obuku** za zaposlene u sektoru bezbjednosti, kako bi se pokazalo na koji način se rodna pitanja mogu integrisati u različite sfere rada u sektoru bezbjednosti, umjesto da se rodna pitanja posmatraju kao poseban problem.

Za vrednovanje obuke o rodnim pitanjima:

11. **Treba primijeniti tri faze vrednovanja**, usredsrjeđivanje na reakciju, učenje i ponašanje.

12. **Treba opredijeliti adekvatna sredstva** u polaznom budžetu za obuku o rodnim pitanjima kako bi se moglo sprovesti sveobuhvatno vrednovanje.

Za prateće aktivnosti obuke o rodnim pitanjima:

13. **Rezultate vrednovanja treba iskoristiti** za unaprjeđenje pratećih aktivnosti obuke o rodnim pitanjima za same polaznike i u svrhu pokretanja inicijativa za buduću obuku o rodnim pitanjima.

6 Dodatni izvori informacija

Obuka o rodnim pitanjima za buduće instruktore

UNICEF, ***Training of Trainers on Gender-Based Violence: Focusing on Sexual Exploitation and Abuse - Introduction and Background to the Training (Obuka budućih instruktora o sprječavanju rodnog nasilja: usredsrjeđivanje na seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje - Uvod i propratne informacije o obuci)***, 2003.
http://www.reliefweb.int/library/documents/2003/unicef-tot-25sep.pdf

Chege, R. i Patel, A., ***A Curriculum for the Training of Trainers in Gender Mainstreaming' (Nastavni plan i program za obuku budućih instruktora o integraciji rodnih pitanja),*** 2000.
http://www4.worldbank.org/afr/ssatp/Resources/HTM L/Gender-RG/Source%20%20documents%5CTraining%20materials/TRGEN1%20Femnet%20Gender%20Mainstreaming%20TOT.pdf

Action for Development, ***Training of Trainers (ToT) in Gender Budgeting (Obuka budućih instruktora (OBI) o rodnom budžetiranju),*** 10.-14. maj 2004.
http://www.gender-budgets.org/content/view/172/155/

Oružane snage

US Army, ***Sexual Assault Prevention and Response Program (Program za sprječavanje seksualnog napastvovanja i odgovor na njega)***, 2005.
http://www.sexualassault.army.mil/content/ training_packages.cfm

Osoblje mirovnih misija

UN Peacekeeping Operations Best Practices Unit, ***Gender Resource Package for Peacekeeping Operations (Set dokumenata o rodnim pitanjima za upotrebu u mirovnim operacijama)***, juli 2004.
http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/pbpu/library.aspx?ot=2&cat=22&menukey=_7_7

UNITAR, Bohnstedt, M., ***The Special Needs of Women and Children in and after Conflict - A Training Programme for Civilian Personnel in UN Peacekeeping Operations (Specifične potrebe žena i djece tokom i nakon sukoba - program za obuku za civilno stanovništvo u mirovnim operacijama UN-a),*** 2000.-2006. http://www.unitar.org/wcc/

UNITAR POCI, Jimenez, X., ***Gender Perspectives in United Nations Peacekeeping Operations (Rodne perspektive u mirovnim operacijama UN-a)***, 2007.
http://www.unitarpoci.org/courses.php#52

DFID/DFAIT, ***Gender & Peacekeeping Training Course (Kurs za obuku o rodnim pitanjima i očuvanju mira)***, 2002.
http://www.genderandpeacekeeping.org/menu-e.asp

Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija

UNDDR, ***Gender, Women and DDR: Gender-Responsive Monitoring and Evaluation Indicators (Rodna pitanja, žene i RDR: Pokazatelji za rodno odgovorno nadgledanje i vrednovanje).***
http://www.unddr.org/tool_docs/Gender-Responsive%20Monitoring%20and%20Evaluation%20Indicators.pdf

UNIFEM, ***Getting it Right, Doing it Right: Gender and Disarmament, Demobilization and Reintegration (Pravilno shvatiti, dobro sprovesti: Rodna pitanja i razoružavanje, demobilizacija i reintegracija)***, 2004.
http://www.womenwarpeace.org/issues/ddr/gettingitright.pdf

Policija

Center for Domestic Violence Prevention, ***Responding to Domestic Violence: A Handbook for the Uganda Police Force (Reagovanje na nasilje u porodici: priručnik za policijske snage Ugande)***,2007.
http://www.preventgbvafrica.org/Downloads/PoliceHandbook.CEDOVIP.pdf

Centre for Children and Families in the Justice System. ***Handbook for Police Responding to Domestic Violence: Promoting Safer Communities by Integrating Research and Practice (Priručnik za policiju kada reaguje na nasilje u porodici: promocija bezbjednijih zajednica putem integrisanja istraživanja i prakse)***, 2004.
http://www.lfcc.on.ca/Handbook_for_Police.pdf

Pravosudni sistem

Global Justice Center, ***Gender Justice and Training for the Iraqi High Tribunal, (Rodna pravda i obuka za Visoki sud za Irak)***, Women's Alliance for a Democratic Iraq, 2006.
http://www.globaljusticecenter.net/projects/iraq/icgji.html

Stewart, A., ***Judicial Attitudes to Gender Justice in India: The Contribution of Judicial Training, (Odnos sudova prema rodnoj pravdi u Indiji: doprinos obuke za sudije)***, Law, Social Justice & Global Development Journal (LGD) 1 (2001.) Odjeljci 7-90.
http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/lgd/2001_1/stewart

Kazneni sistem

Layman, E.P. i McCampell, S., ***Preventing and Addressing Staff Sexual Misconduct In Community Corrections: A Training Program for Agency Administrators', National Institute of Corrections (Sprječavanje i rješavanje nepropisnog seksualnog ponašanja zaposlenih u kazneno-popravnim ustanovama u zajednici: program obuke za upravu, Nacionalni instituta za izvršenje krivičnih sankcija)***, The Center for Innovative Public Policies, 2004. http://www.nicic.org/Library/Default.aspx?Library=020275

Coyle, A., International Centre for Prison Studies, ***A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff (Odnos prema upravljanju zatvorima sa stanovišta ljudskih prava: priručnik za zatvorsko osoblje)***, 2002.
http://www.umds.ac.uk/depsta/rel/icps/human_rights_prison_management.pdf

Kreatori bezbjednosne politike

UNIFEM, the Commonwealth Secretariat, Canada's International Development Research Centre, ***Gender Responsive Budgeting Initiative (Inicijativa za rodno odgovorno budžetiranje)***, veb stranica sadrži priručnike i smjernice za obuku http://www.gender-budgets.org/

UNDP, ***In focus: Parliaments and Gender Mainstreaming (U žiži: parlamenti i integracija rodnih pitanja)***, 2004.
http://www.undp.org.vn/projects/vie02007/in_focus/gender.htm

Organizacije civilnog društva i mediji

International Council of Voluntary Agencies, ***Building Safer Organisations Handbook - Training materials on Receiving and Investigating Allegations of Abuse and Exploitation by Humanitarian Workers (Priručnik o tome kako uspostaviti bezbjednije organizacije - materijal za obuku o uzimanju izjava o zlostavljanju i iskorišćavanju koje su počinili pripadnici humanitarnih organizacija i vršenje istrage po tim navodima)***, 2006.
http://www.icva.ch/doc00001412.html

IPS, ***Gender, HIV/AIDS, and Rights – Training Manual for the Media (Rodna pitanja, HIV/AIDS i prava - Priručnik za obuku za medije)***, 2003.
http://ipsnews.net/aids_2002/ipsgender2003.pdf

Amnesty International Stop Violence Against Women Campaign, ***Making Rights a Reality: Human Rights Education Workshop for Journalists (Ostvarivanje ljudskih prava: radionica za novinare za obuku o ljudskim pravima)***, 2005.
http://web.amnesty.org/actforwomen/svaw-toolkit-eng

Journalistinnenbund, ***Gender Training for Media Professionals: Quality through Diversity (Obuka o rodnim pitanjima za profesionalce iz medija: postizanje kvaliteta putem raznolikosti)***, 2006.
http://www.journalistinnen.de/english/gender.html

Vann, B., RHRC Consortium/JSI Research & Training Institute, ***Training Manual Facilitator's Guide, Interagency & Multisectoral Prevention and Response to Gender-based Violence in Populations Affected by Armed Conflict (Vodič za fasilitatore, međuagencijsko i višesektoralno sprječavanje i odgovor na rodno nasilje među stanovništvom koje je pogođeno oružanim sukobom)***, Global GBV Technical Support Project, 2004.
http://www.rhrc.org/resources/gbv/gbv_manual/gbv_manual_toc.html

FUSNOTE

[1] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[2] Kratak pregled virtuelne diskusije se može naći na adresi: http://www.un- instraw.org/en/downloads/gender-peace-and-security/gender- training-for-security-personnel/view.html
[3] Ekonomski i socijalni savjet UN-a. Izvještaj generalnog sekretara. *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih odbora sistema Ujedinjenih nacija: integracija rodne perspektive u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija)*. 12. juni 1997.
[4] Kleppe, T.T., 'Gender Training and Capacity Building for the Security Sector: A Discussion on Good Practices' („Obuka i izgradnja kapaciteta o rodnim pitanjima za sektor bezbjednosti: diskusija o dobrim praksama"), Gender, Peace and Security Working Paper #2, UN-INSTRAW, izlazi 2008.
[5] Razvoj fond UN-a za žene, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women (Ni minut duže: obustavljanje nasilja nad ženama),* (UNIFEM: Njujork), 2003, str.8.
[6] Defense Manpower Data Center US Armed Forces, '2002 Sexual Harassment Survey' („Istraživanje o slučajevima seksualnog uznemiravanja za 2002. godinu"), (Arlington, VA: Department of Defense) 2003, p. iv. http://handle.dtic.mil/100.2/ADA419817
[7] Defense Manpower Data Center US Armed Forces, vi.
[8] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[9] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[10] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[11] Genderforce Sweden, 'From Words to Action' („Od riječi do djela"), str. 20-21, http://www.genderforce.se/dokument/From_words_to_action.pdf
[12] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[13] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[14] Anderlini, S., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[15] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[16] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[17] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[18] Hakena, H., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[19] Rowland, L., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[20] Mobekk, E., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[21] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[22] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[23] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[24] Lux, S., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[25] Anderlini,S., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[26] Puechguirbal, N., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[27] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[28] Budlender, D.,'Budgeting to Fulfill International Gender and Human Rights Commitments' („Budžetiranje kako bi se ispunile međunarodne obaveze o rodu i ljudskim pravima"), (UNIFEM: Harare), 2004, str.9.
[29] Family Health International, 'Basic and In-Service Training Module: HIV/AIDS and Behaviour Change in the Uniformed Services, Uniformed Services Task Force' („Osnovni modul za obuku i modul za obuku tokom službe: HIV/AIDS i promjene u ponašanju uniformisanih službi, Radna grupa za uniformisane službe"), [treba da izađe].
[30] 'Beyond Barriers' („Prevazilaženje prepreka") je dio Stonewall UK. http://www.stonewall.org.uk/.
[31] UNFPA, *Enlisting the Armed Forces to Protect Reproductive Health and Rights: Lessons Learned from Nine Countries (Registracija oružanih snaga zarad zaštite reproduktivnog zdravlja i prava: naučene lekcije iz devet zemalja)*, (UNFPA: Njujork), 2003.
[32] Reproductive Health Response in Conflict (RHRC) Consortium, 'Facilitator's Guide - Training Manual for Multisectoral and Interagency Prevention and Response to Gender-based Violence' („Vodič za fasilitatora – Priručnik za obuku za multisektoralno i međuagencijsko sprječavanje i odgovor na rodno nasilje"). http://www.rhrc.org/resources/gbv/gbv_manual/gbv_manual_toc.html
[33] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[34] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[35] Puechguirbal, N., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[36] Jimenez, X. i Diabaté, K. UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.
[37] Diabaté, K., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.
[38] Conley, M., Livingstone, A. i Meharg, S., 'Collaborative Problem-based Learning in a Peacekeeping Environment: The Role of the Pearson Peacekeeping Centre in International Peacekeeping Training' („Kolaborativno učenje na osnovu specifičnog problema u mirovnoj misiji: Uloga Pirson centra za očuvanje mira u obuci za međunarodne mirovne misije"), 6. Međunarodna konferencija o znanju, kulturi i promjeni u organizacijama, Prato, 10.-14. juli 2006.
[39] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for

Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.

[40] Kamunga, F., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.

[41] Schacht, S.P., 'Using A Feminist Pedagogy As A Male Teacher: The Possibilities Of A Partial And Situated Perspective' („Korišćenje feminističke pedagogije od strane nastavnika: Mogućnosti za djelomičnu i usmjerenu perspektivu"), *Radical Pedagogy,* 2000. http://radicalpedagogy.icaap.org/content/issue2_2/schacht.html

[42] DFID/DFAIT, 'Section 4: Gender, Human Rights, and International Humanitarian Law Methodology' („Odjeljak 4: Metodologija o rodu, ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu"), *Kurs za obuku o rodnim pitanjima i očuvanju mira,* DFID/DFAIT, 2002. http://www.hommes-femmesetlesoperationsdelapaix.net/resources/HR_methodology.pdf

[43] Sikka, A., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

[44] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

[45] Lux, S., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

[46] UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

[47] Johansson, L., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

[48] Zillén, E., lični intervju, sept. 2007.

[49] Sikka, A., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.

[50] Puechguirbal, N., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

[51] Conley-Tyler, M., 'A Fundamental Choice: Internal or External Evaluation?' („Osnovni izbor: interno ili spojno vrednovanje?"), *Evaluation Journal of Australasia* 4.1-2, (mart/april 2005) str. 3-11.

[52] Chapman, A., 'Donald L Kirkpatrick's training evaluation model - the four levels of learning evaluation' („Donald L Kirkpatrikov model za vrednovanje obuke – četiri nivoa vrednovanja naučenog"). http://www.businessballs.com/kirkpatricklearningevaluationmodel.htm#HRD%20performance%20evaluation%20survey%20questionnai re%20sample%20questions

[53] ECPAT, 'Training for Police and Social Workers on Child Rights and Child Protection in Relation to Trafficking in Children for Sexual Purposes' („Obuka za policiju i socijalne radnike o dječijim pravima i zaštiti djece od trgovine djecom u seksualne svrhe"), Amsterdam, Bangkok, 2006, str.132-133.

[54] 'Ogunsanya, K., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.

[55] Abdela, L., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.

[56] Herrington, D., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.

[57] Savjet okruga Sari, 'Domestic Abuse User Survey' („Istraživanje za korisnike pomoći u slučajevima nasilja u porodici"), Sari, Velika Britanija, 2. mart 2007. http://www.surreycc.gov.uk/sccwebsite/sccwspages.nsf/f0c6d16d6f3b90e58025729600555d88/88772d636c57c157802572ae00384d6e?OpenDocument

[58] Denham, T., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

[59] Guerrero, G.H., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), april 2007.

Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

SADRŽAJ

Zbog čega je obuka o rodnim pitanjima bitna za zaposlene u sektoru bezbjednosti?

Na koji se način zaposleni u sektoru bezbjednosti mogu obučiti o rodnim pitanjima?

Obuka o rodnim pitanjima u postkonfliktnim kontekstima

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i odgovornosti sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od sprovođenja obuke o rodnim pitanjima, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u***. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

Zbog čega je obuka o rodnim pitanjima važna za zaposlene u sektoru bezbjednosti?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod" se stoga odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok „pol" označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne i li više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Obuka o rodnim pitanjima je aktivnost izgradnje kapaciteta, koja za cilj ima da poveća svijest, znanje i praktične vještine o rodnim pitanjima, tako što će se razmjenjivati informacije, iskustva i tehnike i promovisati debate i razmišljanje na ovu temu. Cilj obuke o rodnim pitanjima je da učesnici shvate različite uloge i potrebe žena i muškaraca u društvu, da se pozabave rješavanjem rodno pristrasnog i diskriminatorskog ponašanja, strukturama i društveno uzrokovanim nejednakostima i da ovo novo znanje primijene u svom svakodnevnom radu.[1]

Zaposleni u sektoru bezbjednosti podrazumijevaju službenike institucija sektora bezbjednosti: oružanih snaga, policije, obavještajnih službi, pravosudnog i kaznenog sistema, službi za upravljanje granicama i privatnih zaštitarskih i vojnih kompanija.

Djelotvorno pružanje bezbjednosnih i pravosudnih usluga

- Sektor bezbjednosti mora imati kapaciteta da odreaguje na različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, djevojaka, dječaka i djevojčica, od kojih su mnoge određene različitim rodnim ulogama, normama i ponašanjem. Obuka o rodnim pitanjima zaposlenima u sektoru bezbjednosti omogućava da unaprijede svoje kapacitete da spriječe i odreaguju na različite oblike rodnog nasilja (RN), poput nasilja u porodici ili trgovine ljudima i da, na djelotvorniji način, omoguće zadovoljenje pravde i pruže bezbjednost svim članovima društva.

Nediskriminatorska i produktivna radna sredina

- Obukom o rodnim pitanjima se promoviše nediskriminatorska radna sredina, u kojoj nema seksualnog uznemiravanja i diskriminacije.
- Obukom o rodnim pitanjima postojeće osoblje postaje prijemčivije za zapošljavanje, zadržavanje u službi i za profesionalni napredak žena, kao i muškaraca pripadnika manjinskih grupa. Raznovrsnije i reprezentativnije osoblje sektora bezbjednosti uživa veće povjerenje civila i ostvaruje bolju saradnju sa njima.

Sprječavanje kršenja ljudskih prava

- Obuka o rodnim pitanjima može da pomogne da se zaposleni u sektoru bezbjednosti odvrate od kršenja ljudskih prava, poput RN na štetu civila ili sopstvenih kolega.

United Nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Individualna obuka o rodnim pitanjima [2]

Organizacija „Dženderfors“ iz Švedske je pokrenula program „Individualne obuke o rodnim pitanjima“ kojim su povezali 12 viših menadžera iz mirovnih i bezbjednosnih institucija sa 12 instruktora koji posjeduju veliko znanje o pitanjima rodne ravnopravnosti. Među učesnicima programa se nalaze i načelnik Generalštaba švedske vojske i direktor Uprave za obuku i javne nabavke u oružanim snagama. Povratne informacije vezane za program su bile pozitivne, pri čemu su učesnici kazali da su promijenili svoj način djelovanja i komunikacije.

Najviši zvaničnici imaju i moć i mogućnosti da utiču na strukturu i ponašanje unutar date organizacije. Zbog toga je jako važno da oni unaprijede svoje shvatanje rodne ravnopravnosti. Međutim, žene i muškarci na ovom nivou često nemaju dovoljno vremena da učestvuju u detaljnim programima obuke, zbog čega ovakva individualna obuka predstavlja uspješan način da se dođe do željenog rezultata.

Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Neophodno je sprovesti obuku o rodnim pitanjima kako bi se ispoštovale obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodnih pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- *Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju* (1995.)
- *Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti* (2000.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

Na koji način treba zaposlene u sektoru bezbjednosti obučiti o rodnim pitanjima?

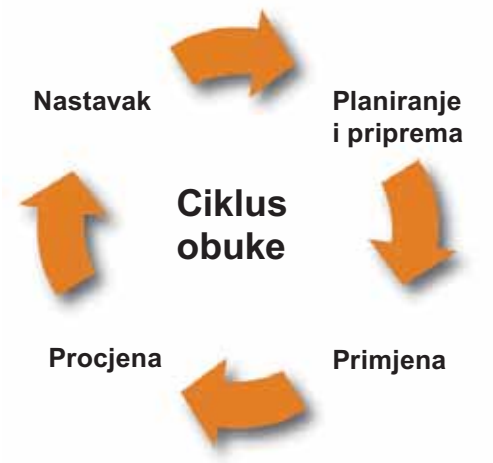

1. Planiranje i priprema

- Obezbijedite podršku uprave kako biste sproveli obuku o rodnim pitanjima i omogućite rukovodstvu da prođe obuku o rodnim pitanjima (vidi Odjeljak 1).
- Prije početka obuke, sprovedite procjenu rodnih pitanja kako biste odredili koji su to nedostaci vezani za nivo svijesti o rodnim pitanjima i koji kapaciteti nedostaju. U pitanja koja treba postaviti spadaju:
  - ✔ Na kojem se trenutno nivou nalaze postojeći kapaciteti vezani za rodna pitanja i koliki je postojeći nivo svijesti o rodnim pitanjima? Da li su učesnici prethodno prošli obuku o rodnim pitanjima?
  - ✔ Koji vid obuke je neophodan kako bi se unaprijedio način na koji data institucija omogućava bezbjednost i dostupnost pravde muškarcima, ženama, djevojkama, mladićima, djevojčicama i dječacima?
  - ✔ Koji vid obuke je neophodan kako bi se spriječili diskriminacija, uznemiravanje i kršenje ljudskih prava?
  - ✔ Koje institucionalne odredbe o rodnim pitanjima postoje i da li su učesnici upoznati sa njima?
  - ✔ Koje su posebne rodne vještine polaznici prepoznali kao vještine za čije unaprjeđenje bi im trebala dodatna obuka?
  - ✔ Iz kojih specifičnh kulturnih sredina dolaze polaznici obuke, a koje bi mogle da imaju uticaja na njihovu reakciju na obuku o rodnim pitanjima?
- Obuku o rodnim pitanjima prilagodite specifičnom kontekstu i polaznicima obuke, na osnovu procjene o rodnim pitanjima napravljene prije početka obuke. Obuka o rodnim pitanjima može da se napravi tako da bolje odgovara pojedinačnim kontekstima, na sljedeći način:
  - Sprovedite teorijsku procjenu rodnih pitanja u vezi sa datim regionom i kulturnom sredinom.
  - Uključite u rad lokalnu organizaciju civilnog društva.
- Uključite muškarce i žene da rade kao instruktori za rodna pitanja, pogotovu u onim institucijama u kojima postoji visok procenat zaposlenih muškaraca. Ovo može pomoći da se lakše prevaziđe skeptičnost prisutna među polaznicima obuke, jer muškarac instruktor može da pomogne da rodna pitanja, u očima muškaraca polaznika obuke, dobiju na legitimitetu.
- Osoblju koje je zaposleno kod vas omogućite da prođe obuku za buduće instruktore i napravite spisak kvalifikovanih instruktora za rodna pitanja koji dobro poznaju unutrašnju atmosferu koja vlada u datoj instituciji i posjeduju sposobnosti da se pozabave rodnim pitanjima u tom datom kontekstu. Obuka budućih instruktora o rodnim pitanjima omogućava da se razviju unutrašnji institucionalni kapaciteti i smanji zavisnost od spoljnih instruktora o rodnim pitanjima.

2. Sprovođenje

- Rodna pitanja treba uvrstiti u standardnu obaveznu obuku za zaposlene u sektoru bezbjednosti, uz posebnu obuku o rodnim pitanjima.

Odjeljak 2 | U teme za obuku policije o rodnim pitanjima spadaju: [3]

- Jačanje opšte svijeti o rodnim pitanjima i različitostima;
- Institucionalna pravila ponašanja i politika o zabrani diskriminacije i seksualnog uznemiravanja;
- Poštovanje i promovisanje ljudskih prava, u koja spadaju i prava žena;
- Protokoli i praksa o:
  - Nasilju u porodici
  - Silovanju
  - Seksualnom napastvovanju
  - Uhođenju
  - Trgovini ljudima
  - Nasilju nad homoseksualcima
  - Zloupotrebi djece
- Tehnike za ispitivanje žrtava RN-a.

Odjeljak 3 | Sugestije za uspješno sprovođenje obuke o rodnim pitanjima

- Koristite vježbe po ulogama i rad u grupama kako biste omogućili polaznicima obuke međusobnu interakciju i diskusiju.
- Na primjerima iz prakse pokažite na koji način integracija rodnih pitanja pomaže zaposlenima u sektoru bezbjednosti da poboljšaju svoj rad.
- Dajte primjere slučajeva iz prakse koji nijesu bili rodno osjetljivi i prodiskutujte o njihovim posljedicama.
- Zatražite od učesnika da sa drugima podijele sopstveno iskustvo u vezi sa rodnim ulogama, ulogama muškaraca i žena i RN-a.
- Humorom obuku učinite što je moguće ličnijom i uklonite time osjećaj krivice ili odgovornosti koji muškarci često imaju kada treba da govore o rodnim pitanjima.

- Nastavni plan i program i primijenjena pedagoška metoda u obuci o rodnim pitanjima se u velikoj mjeri razlikuju od jedne obuke do druge, u zavisnosti od toga koliko su polaznici ranije bili izloženi rodnim pitanjima, od operativnih potreba i konteksta u kojima se obuka odvija (vidi Odjeljak 2). U neka od najbitnijih pitanja koja treba obraditi bi mogla da spadaju i sljedeća:
  - Značenje termina „rod“ i rodna ravnopravnost.
  - Rodne uloge i različite nesigurnosti sa kojima se suočavaju muškarci, žene, mladići, djevojke, djevojčice i dječaci.
  - Uticaj rodne diskriminacije i nasilja, kao i bezbjednost na individualnom i društvenom nivou.
  - Uslovi pod kojima je došlo do seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja koje su počinili zaposleni u sektoru bezbjednosti i njegove posljedice.
  - Institucionalna politika i kodeksi ponašanja koji se tiču rodne ravnopravnosti i RN-a.
  - Međunarodni, nacionalni i regionalni zakoni i podzakonski akti o rodnim pitanjima i bezbjednosti.
  - Na koji način su rodna pitanja povezana sa ostalim bezbjednosnim pitanjima poput oružanog nasilja i trgovine ljudima.
  - Na koji način treba biti rodno odgovoran u svom svakodnevnom radu.

3. Vrednovanje [4]

- Vrednujte na koji način polaznici obuke reaguju na predavanja (vidi Odjeljak 4).
- Ukoliko su rodna pitanja uvrštena u redovnu obuku za zaposlene u sektoru bezbjednosti, u upitnik za vrednovanje obuke uvrstite i ona pitanja koja se tiču konkretno rodnih pitanja.
- Promjenu stavova polaznika procijenite putem različitih testova za procjenu znanja, poput timske procjene, koja se obično odvija usmeno, obrazaca za samoprocjenu, klasičnih ispita (usmenih ili pismenih) i ostalih usmenih i pismenih šema za provjeru znanja.
- Procijenite sposobnosti polaznika da promjenu u stavovima i mišljenju, do koje je došlo usljed pohađanja obuke o rodnim pitanjima, primijene i u praksi tako što će promijeniti sopstveno ponašanje:
  - Razgovarajte sa korisnicima usluga, poput žrtava RN-a koje su ovo nasilje prijavile policiji.
  - Sprovedite anonimne ankete među muškarcima i ženama zaposlenima u sektoru bezbjednosti u vezi sa uznemiravanjem uslijed pola ili seksualnog opredjeljenja.
  - Od polaznika obuke o rodnim pitanjima zatražite da obrasce za vrednovanje obuke ispune nekoliko mjeseci nakon završetka obuke i postavite im pitanja u vezi sa njihovim stavovima, viđenjima i ponašanju vezanim za različite bezbjednosne potrebe muškaraca i žena i ostalim sa tim povezanim pitanjima.
  - Razgovarajte sa supervizorima/menadžerima, kako bi oni procjenili promjene koje su uočili kod polaznika obuke.

4. Prateće aktivnosti

- Iskoristite rezultate vrednovanja kako biste unaprijedili buduću obuku i osmislite prateće aktivnosti.
- Onim polaznicima koji su već pohađali obuku o rodnim pitanjima, omogućite da dalje izgrađuju svoje kapacitete po tom pitanju, ili im pružite drugi vid podrške vezan za rodna pitanja. U ovaj vid izgradnje kapaciteta i pružanja podrške može da spada predavanje na kome će osvježiti svoje osnovno znanje ili kurs o određenom rodnom aspektu, poput razgovora sa žrtvama trgovine ljudima.
- Odredite kontakt osobe za rodna pitanja koje će biti zadužene za dalje aktivnosti nakon završene obuke o rodnim pitanjima.
- Polaznicima pružite mogućnost da ostanu u kontaktu sa instruktorom za rodna pitanja, jer im se time omogućava da daju dodatne komentare ili da postave pitanja vezana za integraciju rodnih pitanja u svoj svakodnevni rad.

Odjeljak 4 | Uzorak obrasca za vrednovanje reakcije polaznika obuke o rodnim pitanjima [5]

Molimo Vas da ocijenite poenima od 1-5 (1 = loše, 5 = odlično)

1. Značaj teme u odnosu na moj posao __
2. Korist od sadržaja kursa __
3. Korištene metode prezentacije __
4. Sposobnost instruktora da prenese znanje __
5. Sredina koja podstiče polaznike na rad __
6. Moje mišljenje je uzeto u obzir __
7. Vrijednost spiska činjenjenica __
8. Relevantnost radnih listova __

Molimo Vas da odgovorite na sljedeća pitanja:

9. Imate li predloga vezanih za dodatak ovom kursu?
10. Da li postoji nešto za što smatrate da bi trebalo da bude izostavljeno sa kursa?
11. U čemu ste uživali na ovom kursu?
12. Šta Vam se najmanje svidjelo na ovom kursu?
13. Koji aspekt kursa Vam se učinio najkorisnijim?
14. Koji dio kursa smatrate najmanje korisnim?
15. Da li je kurs bio (molimo Vas da zaokružite jedan od ponuđenih odgovora)

    a) predug b) prekratak c) adekvatnog trajanja
16. Da li imate nekih komentara na administrativnu organizaciju kursa (npr. prostorije, hrana)?
17. Da li imate nekih dodatnih komentara?

Odjeljak 5 | Obuka o rodnim pitanjima za policiju Haitija

Na Haitiju, programe za obuku budućih instruktora o rodnim pitanjima u policiji sprovodi Misija UN-a za stabilizaciju (MINUSTAH), kako bi dobila određeni broj dobro obučenih službenika u različitim oblastima. Nadin Puečgirbal, viši savjetnik za rodna pitanja pri MINUSTAH-u, rodno nasilje opisuje kao „ozbiljan problem na Haitiju, pri čemu se nasilje počinjeno nad ženama toleriše na kulturnoj osnovi, a policijski službenici su ozloglašeni po tome što zlostavljaju žene". Žene, pripadnice nacionalne policije, koje su prošle obuku o rodnim pitanjima koju je organizovao MINUSTAH, su širom zemlje imenovale kontakt osobe za rodna pitanja koje informacije dobijene tokom obuke prenose policijskim stanicama. Obuka o rodnim pitanjima i obuka budućih instruktora o rodnim pitanjima su postale sastavni dio osnovne obuke na Policijskoj akademiji Nacionalne policije Haitija.

U Priručniku 12 možete naći i...

- Prednosti i mane angažovanja internih/spoljnih instruktora
- Sugestije o načinu na koji treba riješiti problem vremenskih ograničenja
- Primjere nastavnog plana i programa za obuku o rodnim pitanjima
- Primjere dobre prakse kojom se promoviše interaktivna obuka o rodnim pitanjima
- Raspravu o materijalima za obuku

Obuka o rodnim pitanjima u postkonfliktnim kontekstima

Neophodno je da zaposleni u sektoru bezbjednosti, bez obzira na to da li je u pitanju lokalno ili međunarodno osoblje, koji rade u zemljama koje upravo izlaze iz perioda konflikta, prođu obuku o rodnim pitanjima. Već postoji veliki broj materijala o rodnim pitanjima za obuku trupa koje se nalaze u mirovnim misijama, a službe nacionalne bezbjednosti u zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu počinju sa izradom sopstvenog materijala za obuku.

- Programi za RSB u postkonfliktnom periodu treba da podržavaju pokretanje i primjenu obuke o rodnim pitanjima za pripadnike sektora bezbjednosti (vidi Odjeljak 5). Lokalne organizacije žena mogu da budu uticajni partneri u osmišljavanju i sprovođenju ovakve vrste obuke, a učesnici sa međunarodnog nivoa mogu da pruže tehničku podršku.
- Obuka o rodnim pitanjima prije polaska u misiju je od suštinskog značaja za pripadnike mirovnih misija. Obuka bi trebala da obuhvati opšta rodna pitanja, kao i informacije koje se tiču kulture i poimanja rodnih pitanja u zemlji u koju se šalje misija; informacije o seksualnom iskorišćavanju i zlostavljanju i specifičnim bezbjednosnim potrebama muškaraca i žena u datoj državi.
- Osoblje koje radi na programima razoružavanja, demobilizacije i reintegracije treba da prođe obuku o rodnim pitanjima koja će se posebno odnositi na uloge i potrebe:
  - žena bivših boraca i žena pridruženih oružanim snagama i naoružanim grupama;
  - dječaka i djevojčica vojnika;
  - muškaraca bivših boraca, uključujući pitanja koja se tiču uloge koju muškarci imaju u društvu i pojma muškosti, kao i strategija za sprječavanje nasilja u porodici i ostalih oblika nasilja.

Dodatne informacije

FEMNET - ***A curriculum for the training of trainers in gender mainstreaming (Nastavni plan i program za obuku budućih instruktora za integraciju rodnih pitanja).***

United States Army - ***Training Package – The Sexual Assault Prevention and Response Program (Kompilacija materijala za obuku - Program za sprječavanje seksualnog napastvovanja i odgovor na njega)***, 2005.

DPKO/Best Practices Unit - ***Gender Resource Package for Peacekeeping Operations (Kompilacija materijala o rodnim pitanjima za upotrebu u mirovnim operacijama)***, 2004.

UNITAR POCI/Ximena Jimenez - ***Gender Perspectives in United Nations Peacekeeping Operations (Rodne perspektive u mirovnim operacijama pod vođstvom Ujedinjenih nacija)***.

National Institute of Corrections/The Center for Innovative Public Policies - ***Preventing and Addressing Staff Sexual Misconduct In Community Corrections: A Training Program for Agency Administrators (Sprječavanje i rješavanje slučajeva neprimjernog seksualnog ponašanja zaposlenih u kazneno-popravnim institucijama u lokalnim zajednicama: program obuke za administrativno osoblje)***, 2004.

UNIFEM - the Commonwealth Secretariat, IDRC, ***Gender Responsive Budgeting Initiative (Inicijativa za rodno odgovorno budžetiranje)***.

UNICEF - ***Training of Trainers on Gender-Based Violence: Focusing on Sexual Abuse and Exploitation (Obuka budućih instruktora o rodnom nasilju: usredsrjeđivanje na sprječavanje seksualnog nasilja i iskorišćavanja)***.

International Council of Voluntary Agencies - ***Building Safer Organisations Handbook (Priručnik za stvaranje bezbjednijih organizacija)***.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na internet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj Praktikum je pripremila Toiko Klepe iz UN-INSTRAW-a, na osnovu Priručnika 12 čiji je takođe autor.

[1] Kleppe, T.T., 'Gender Training and Capacity Building for the Security Sector: A Discussion on Good Practices' („Obuka o rodnim pitanjima i izgradnja kapaciteta za sektor bezbjednosti: Diskusija o dobrim praksama"), *Gender, Peace and Security Working Paper #2* (UN-INSTRAW: Santo Domingo), izlazi 2008.
[2] Genderforce Sweden, 'From Words to Action („Od riječi do djela")'. str. 20-21. http://www.genderforce.se/dokument/From_words_to_action.pdf
[3] Prilagođeno iz Denham, T., 'Police Reform and Gender', *Gender and Security Sector Reform Toolkit* („Reforma policije i rodna pitanja", *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*"), Megan Bastick i Kristin Valasek (ur.) (DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW: Ženeva), 2008.
[4] Na osnovu Kirkpatrikove metode vrednovanja.
[5] ECPAT, 'Training for Police and Social Workers on Child Rights and Child Protection in relation to Trafficking in Children for Sexual Purposes' („Obuka za policiju i socijalne radnike o pravima djece i zaštiti djece od trgovine djecom u seksualne svrhe"), (ECPAT: Amsterdam, Bangkok), 2006, str.132-133.
[6] Puechguirbal, N., UN-INSTRAW Virtual Discussion on Gender Training for Security Sector Personnel (Virtuelna diskusija o obuci o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti), upitnik, april 2007.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva, 2008.

Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Megan Bastik i Danijel de Tores

united nations instraw Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Megan Bastik i Danijel de Tores

united nations instraw
Part of UN WOMEN

DCAF
Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Napomena o autorima
Megan Bastik je saradnica na programu za rodna pitanja i sektor bezbjednosti Centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) iz Ženeve. Učestvovala je u istraživanjima u okviru Centra i podizanju svijesti javnosti o nasilju nad ženama i seksualnom nasilju tokom oružanih sukoba, a bila je i saradnica na izradi *Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u i Seta materijala za obuku o rodnim pitanjima i RSB-u*. Megan je prethodno radila u Kvejker kancelariji Ujedinjenih nacija na programu o ljudskim pravima i izbjeglicama, a kao advokat i stručnjak za međunarodno humanitarno pravo radila je u Crvenom krstu Australije. Na Univerzitetu Novog Južnog Velsa završila je humanističke studije i prava, a magistrirala je međunarodno pravo na Kembridž univerzitetu.

Danijel de Tores je zamjenik šefa za specijalne programe DCAF-a i nadgleda rad na DCAF-ovom programu o rodnim pitanjima i bezbjednosti. Prije nego što je počeo da radi u DCAF-u, Danijel je bio koordinator za istraživačke i lobističke aktivnosti u okviru Inicijative za inkluzivnu bezbjednost, privatne fondacije sa sjedištem u Vašingtonu. Tokom svoje profesionalne karijere, osmislio je i sproveo obuku o rodnim i bezbjednosnim pitanjima za zaposlene u vojsci i policiji, za tužioce, sudije, parlamentarce i sve ostale koji se u praksi bave pitanjima reforme sektora bezbjednosti. Na Džordž Mejson univerzitetu u Virdžiniji je diplomirao istoriju i ekonomiju, a na Američkom univerzitetu u Vašingtonu je magistrirao međunarodni razvoj.

Zahvalnica
Ovim putem se zahvaljujemo sljedećim osobama na njihovim komentarima na nacrt ovog Priručnika koji su bili od neprocjenjive važnosti za nas: Pameli Al, Kori Bar, Džejn Beri, Karmeli Bjuler, Suk Čun, Ani Kolekesian, Semu Kuku, Anji Ebnuter, Šeril Hendriks, Helgi Hernes, Lorin Haton, Šarloti Isakson, Sofiji Ivarson, Karin Grim, Margareti Džejkob, Hildi Klemetsdal, Toiko Tonison Klepe, Teodori Krumovoj, Ketlin Kuehnast, Katarini Leinonen, Ilji Luciaku, Sesiliji Mazota, Keli Madel, Juliji Vere-Ogutu, Ansil Adrian Pol, Almi Vivijen Perez, Leni Peterson, Nikoli Popoviću, Ketrin Kvesada, Kolet Roš, Magdaleni Ris, Odri Rivs, En Dženet Rozgi, Heder Sensibo, Džolin Šumejker, Tari Sonenšajn, Sani Tielemans, En Kristin Trajber, Torun Trigestad i Kristin Valasek.

Posebnu zahvalnost dugujemo Benu Baklandu, Ani Dangovoj i Anki Steri na njihovom dragocjenom istraživanju i pomoći pri uređivanju ovog Priručnika.

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u
Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima je dio Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatore politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikuma:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partnere DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR
Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW
Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:
- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani: UN Photo, 2009. Sjednica Savjeta bezbjednosti na kojoj je Savjet jednoglasno usvojio Rezoluciju 1888, insistirajući na hitnom i potpunom obustavljanju svih djela seksualnog nasilja do kojih dolazi tokom oružanih sukoba.

© DCAF, 2010. Sva prava su zaštićena.
ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Megan Bastik i Danijel de Tores: „Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti“. *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastik i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2010.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi iii

1. Uvod 1

2. Šta se podrazumijeva pod reformom sektora bezbjednosti? 2

2.1 Reforma sektora bezbjednosti 2

2.2 Zbog čega su obuhvaćene žene, djevojke i djevojčice? 2

3. Šta su to rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti? 3

3.1 Pregled 3

3.2 Šta rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti znače zemljama članicama UN-a? 4

4. Na koji način se rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti mogu primijeniti u reformi sektora bezbjednosti? 4

4.1 U nacionalnim i regionalnim bezbjednosnim politikama i akcionim planovima 4

4.2 Putem učešća žena u procesima RSB-a 8

4.3 U reformi sistema odbrane 10

4.4 U reformi policije 14

4.5 U tranzicijskoj pravdi i reformi pravosuđa 18

4.6 U pripremama za slanje osoblja u mirovne misije 21

4.7 Od strane država umiješanih u oružani sukob 24

5. Ključne preporuke 27

6. Dodatni izvori informacija 28

AKRONIMI

AU	Afrička Unija
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979)
DCAF	Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga
DPKO	Odjeljenje UN-a za mirovne operacije
DRK	Demokratska Republika Kongo
ESDP	Evropska bezbjednosna i odbrambena politika
EU	Evropska unija
IDP	Interno raseljeno lice
JPP	Jednica za pomoć porodicama
NAP	Nacionalni akcioni plan
NATO	Sjevernoatlanski savez
NiV	Nadgledanje i vrednovanje
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju
OEBS/ODIHR	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija boraca
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
SCR	Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN-a
UN	Ujedinjene nacije
UNFPA	Fond UN-a za stanovništvo
UNICEF	Dječiji fond UN-a
UNIFEM	Razvojni fond UN-a za žene
UN-INSTRAW	Međunarodni istraživački i obrazovni institut UN-a za unapređenje položaja žena

Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

1 Uvod

„Davanje većih ovlašćenja ženama i djelotvornija zaštita žena od specifičnih prijetnji sa kojima se suočavaju u oružanim sukobima su od koristi ne samo za žene, već i za sve nas. Meni se čini da je ovo suštinski sastavni dio sveobuhvatnog pristupa borbi protiv bezbjednosnih izazova 21. vijeka. Nakon deset godina od usvajanja Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a, koja je predstavljala prekretnicu na ovom polju, čvrsto sam uvjeren i pun nade da možemo da preduzmemo i sljedeće korake.“

Anders Fog Rasmusen, generalni sekretar NATO-a[1]

U proteklih deset godina, Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija (UN) je usvojio četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti. Ovim rezolucijama se naglašavaju neki od specifičnih uticaja koje oružani sukobi imaju na žene, djevojke i djevojčice. One, takođe, predstavljaju i vodič za države, regionalne organizacije, sistem UN-a i ostale zainteresovane strane o načinu na koji treba zadovoljiti bezbjednosne potrebe žena, djevojaka i djevojčica tokom oružanog sukoba i promovisati njihova veća ovlaštenja. Rezolucijama se države i institucije UN-a pozivaju da omoguće potpuno uključivanje žena, njihovih potreba i shvatanja u izgradnji mira, naglašavajući pri tom sprječavanje i zaštitu žena od seksualnog nasilja koje se javlja tokom sukoba.

Četiri rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti su:

Rezolucija 1325 iz 2000. godine
Rezolucija 1820 iz 2008. godine
Rezolucija 1888 iz 2009. godine
Rezolucija 1889 iz 2009. godine

U ovom Priručniku se analizira uticaj četiri rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR) o ženama, miru i bezbjednosti na reformu sektora bezbjednosti (RSB). Njime se razmjenjuju iskustvo i dobra praksa u primjeni rezolucija u određivanju bezbjednosne politike na nacionalnom nivou, procesima RSB i u sektorima vojske, policije i pravosuđa. Njime se naglašava i način na koji su međunarodne i regionalne organizacije podržale primjenu rezolucija u ovim oblastima.

Ovaj Priručnik je prije svega namijenjen:

- Pojedincima u vladinim agencijama i institucijama sektora bezbjednosti koji su zaduženi za promjene u sektoru bezbjednosti.
- Parlamentarcima koji su zaduženi za nadzor nad sektorom bezbjednosti.
- Organizacijama civilnog društva (OCD) koje su uključene u rad sektora bezbjednosti.
- Pojedincima i agencijama donatorima koji podržavaju RSB.
- Svima onima koji rade u regionalnim i međunarodnim organizacijama i agencijama, a koji mogu da daju podršku primjeni rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti na državnom nivou.

Ovaj Priručnik je trinaesti po redu u *Setu priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*, koji su izdali DCAF, UN-INSTRAW i Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS/ODIHR) 2008. godine.

U ovom Priručniku se striktno pridržavamo termina datih u rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti. U radu sa učesnicima sektora bezbjednosti, od koristi je da se ukaže na tačne odredbe ovih SCR po kojima se zahtijevaju specifične aktivnosti. Ovim Priručnikom se, kao takvim, ne pokušava da se obuhvate sve dodatne aktivnosti koje je neophodno preduzeti zarad postizanja efektivnije primjene SCR. Ostali priručnici ovog *Seta priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti* sadrže opširnije rasprave o značaju „pitanja žena, mira i bezbjednosti“ za RSB.

Štaviše, za razliku od prethodnih dvanaest priručnika, ovaj Priručnik se pridržava teksta SCRs na način što se izričito odnosi na žene, djevojke i djevojčice, umjesto na „rodna pitanja“. Stoga se on ne bavi specifičnim bezbjednosnim potrebama i ulogama muškaraca, mladića, dječaka ili pripadnika lezbijske, homoseksualne, biseksualne i transseksualne populacije, niti se bavi analizom pitanja muževnosti i nasilja, premda su sva ona od velikog značaja. Kako bi shvatili šta se podrazumijeva pod uključivanjem rodnih pitanja u RSB i na koji način se ono može izvesti, pogledajte Priručnik o *reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima* i ostale djelove ovog Seta priručnika.

U Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u spadaju:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Ovaj Set priručnika i prevodi se mogu naći na internet adresi: http://www.dcaf.ch/gssrtoolkit/

Ovaj Priručnik obuhvata:

- Uvod u RSB
- Pregled četiri rezolucije UN-a o ženama, miru i bezbjednosti
- Praktične preporuke o načinu na koji se ključni djelovi četiri rezolucije mogu primijeniti u ili putem:
  - politiku RSB-a i politiku nacionalne bezbjednosti
  - učešće žena u procesu RSB
  - reformu sistema odbrane
  - reformu policije
  - ostvarivanje tranzicijske pravde i u reformi sektora pravosuđa
  - pripremama za slanje trupa u mirovne misije
  - oružanim sukobima
- Ključne preporuke
- Dodatne izvore informacija

2 Šta se podrazumijeva pod reformom sektora bezbjednosti?

2.1 Reforma sektora bezbjednosti

Reforma sektora bezbjednosti je proces koji za cilj ima da se omogući da oni koji pružaju bezbjednosne i pravosudne usluge:

- pruže efikasne i djelotvorne usluge iz oblasti bezbjednosti i pravosuđa kojima se zadovoljavaju potrebe ljudi;
- budu odgovorni pred državom i njenim stanovništvom;
- rade u okviru demokratske uprave, bez diskriminacije i uz puno poštovanje ljudskih prava i vladavine prava.[2]

Postoje različita shvatanja o tome šta sve obuhvata „sektor bezbjednosti“. U *Setu priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u* je data široka definicija sektora bezbjednosti po kojoj se on sastoji od svih državnih institucija i drugih tijela koje su zadužene za omogućavanje bezbjednosti države i njenih građana, a u koje spadaju:

- oružane snage
- službe za sprovođenje zakona i obavještajne službe
- granična uprava i carinske službe
- pravosudne i kaznene institucije
- učesnici koji imaju ulogu u upravljanju i nadzoru nad kreiranjem i sprovedbo bezbjednosti, poput ministarstava, parlamenata, kancelarija ombudsmana, komisija za ljudska prava i OCD.

Vaninstitucionalne oružane snage, institucije običajnog prava ili nezvanične vlasti i privatne bezbjednosne službe se takođe mogu smatrati dijelom sektora bezbjednosti.

Premda se proces RSB-a dešava u razvijenim i zemljama u razvoju u kojima nema sukoba, obično on ima veći domet u državama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu i državama u tranziciji. Pristup RSB-u se pokazao kao posebno koristan u višedimenzionalnim operacijama za uspostavljanje mira i stabilnosti kojima se rješava veliki broj bezbjednosnih izazova sa kojima se suočava državna uprava, pri čemu se ova pitanja rješavaju u jednom zajedničkom okviru. U ovom kontekstu, RSB je tijesno povezana sa aktivnostima razoružavanja, demobilizacije i reintegracije boraca (RDR), kontrolom malokalibarskog naoružanja i uspostavljanjem tranzicijske pravde.[3]

Za dodatne informacije o tome „Šta je to RSB?“, primjere i tipične aktivnosti u okviru RSB-a, kao i zajedničke izazove i prepreke koje se postavljaju pred RSB, pogledajte Poglavlje 2 Priručnika o *reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima*.

2.2 Zbog čega su obuhvaćene žene, djevojke i djevojčice?

Žene, muškarci, djevojke, djevojčice, mladići i dječaci u svakom datom kontekstu doživljavaju nesigurnost na različite načine i djeluju u procesima sektora bezbjednosti i u saradnji sa institucijama sektora bezbjednosti na različite načine. Ove razlike su vezane za njihovu rodnu pripadnost, tj. da li su žena, muškarac, djevojka, djevojčica, mladić ili dječak. Kako se razvijao politički okvir RSB-a, postajalo je sve jasnije da su uključivanje rodne dimenzije bezbjednosti, obuhvatajući pri tome različite bezbjednosne potrebe žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka, kao i puno i ravnopravno učešće žena i muškaraca u odlučivanju, od suštinskog značaja za

uspjeh RSB-a. U deset ključnih principa UN-a za RSB se navodi da:

„reforma sektora bezbjednosti mora da bude rodno osjetljiva u fazi planiranja, osmišljavanja, sprovedbe, nadgledanja i vrednovanja. U nju moraju, takođe, da spadaju i reforma procesa zapošljavanja i poboljšanje pružanja bezbjednosnih usluga, kojima se rješavaju i sprječavaju slučajevi seksualnog i rodnog nasilja“.[4]

Sveobuhvatna integracija rodnih pitanja u RSB je neophodna kako bi žene, muškarci, djevojke, mladići, djevojčice i dječaci, imali koristi od reforme. Ona je od suštinskog značaja za omogućavanje lokalnog vlasništva, djelotvornog pružanja bezbjednosnih usluga i jačanja nadzora i odgovornosti. Ipak, u velikom broju država nije se uspjelo da se u politiku i kreiranje programa RSB-a žene i muškarci, na ravnopravnoj osnovi, uključe u proces odlučivanja i da se adekvatno analizira rodna dinamika pri razumijevanju bezbjednosnih potreba, uloga i prioriteta. U ovakvim slučajevima, u bezbjednosnim institucijama se i suviše često srijeću diskriminacija, uznemiravanje i kršenje ljudskih prava, zbog čega one nijesu u mogućnosti da svim članovima zajednice pruže bezbjednosne i pravosudne usluge.

Pošto se četiri SCR o ženama miru i bezbjednosti usredsrijeđuju na žene, djevojke i djevojčice, umjesto na rod, to će biti slučaj i sa ovim Priručnikom. Važno je imati na umu da „žene, djevojke i djevojčice“ nijesu homogena grupa: rodna dimenzija je usko povezana sa ostalim društvenim dimenzijama poput starosti, etničke pripadnosti, vjeroispovijesti i seksualnog opredjeljenja, koje sve zajedno imaju uticaja na način na koji svaki pojedinac doživljava bezbjednost.

U ostalim priručnicima *Seta priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u* je dato obilje primjera i sugestija za integraciju rodnih pitanja u proces RSB-a, koja se tiču specifičnih komponenti sektora bezbjednosti.

3 Šta su to rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti?

3.1 Pregled

Prva UN SCR o ženama, miru i bezbjednosti, SCR 1325, je jednoglasno usvojena u oktobru 2000. godine. Narednim rezolucijama se za cilj imalo da se unaprijede određeni aspekti na koje se odnosi SCR 1325, posebno u vezi sa sprječavanjem i zaštitom od rodnog nasilja (RN), pod kojim se podrazumijeva i seksualno nasilje u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama. Aktivnosti OCD su bile od suštinskog značaja za stavljanje na dnevni red Savjeta bezbjednosti problema uključivanja žena, mira i bezbjednosti, te time i za usvajanje ovih rezolucija.

Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1325) prepoznaje poseban negativan uticaj koji oružani sukobi imaju na žene, kao i značajan doprinos koji žene mogu da daju miru, bezbjednosti i pomirenju. SCR 1325 se zalaže za sve veću zastupljenost žena u sprječavanju i upravljanju konfliktima. Posebna pažnja je posvećena potrebi da se rodna perspektiva uvrsti u sprovedbu mirovnih sporazuma, u koju spadaju i podrška mirovnim inicijativama koja dolazi od žena sa lokalnog nivoa i poštovanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica pri sprovođenju policijskih aktivnosti i omogućavanju pravde; rodno odgovorna RDR i obuka o rodnim pitanjima za pripadnike mirovnih misija.

Rezolucija 1820 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1820) je usvojena u junu 2008. godine. Njom se od država traži da preduzmu posebne mjere na zaštiti žena, djevojaka i djevojčica od seksualnog nasilja u oružanim sukobima i da im se omogući pristup institucijama pravosuđa i pruži pomoć kao žrtvama nasilja. SCR 1820 naglašava ulogu koju pripadnici mirovnih misija imaju u zaštiti civila, kao i hitnu potrebu za povećanjem broja žena pripadnica mirovnih misija. Od UN-a se zahtijeva da razvije mehanizme u okviru procesa RDR-a i RSB-a kojima bi se žene zaštitile od nasilja, uz konsultacije sa ženama i organizacijama žena.

Rezolucija 1888 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1888) je usvojena u septembru 2009. godine i takođe se odnosi na sprječavanje seksualnog nasilja u oružanim sukobima. SCR 1888 naglašava hitnu potrebu za uključivanjem pitanja koja se tiču seksualnog nasilja u mirovne procese, u sporazume za RDR i RSB i u reformu pravosuđa, kako bi se riješilo pitanje nekažnjivosti, a pravda i pristup pravosudnim institucijama omogućili žrtvama nasilja. Njome se uspostavljaju novi mehanizmi u okviru UN-a kojima se rješavaju slučajevi seksualnog nasilja u konfliktima, pri čemu u ove mehanizme spada imenovanje specijalnog predstavnika generalnog sekretara. Kao prioritet je još jednom naglašena zastupljenost žena u procesima posredovanja i odlučivanja, kao i uključivanje ženskog osoblja u misije pod vođstvom UN-a.

Rezolucija 1889 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1889) je usvojena u oktobru 2009. godine. Sa SCR 1889 se proširuje fokus Savjeta bezbjednosti na učešće žena u izgradnji mira, pri čemu se naglašava učešće žena u političkom i ekonomskom odlučivanju. Njome se kao hitna potreba naglašavaju uključivanje rodnih pitanja u sve procese oporavka u postkonfliktnom periodu, u finansiranje i kreiranje programa za sprovođenje aktivnosti na jačanju položaja žena, u specifične strategije za sprovođenje zakona i pravosuđe, kojima će se zadovoljiti bezbjednosne potrebe i prioriteti žena, djevojaka i djevojčica. Njome se od procesa RDR traži da riješi potrebe žena koje se nalaze u ili su pridružene oružanim snagama/naoružanim grupama.

3.2 Šta rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti znače zemljama članicama UN-a?

Nijedna od četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti nije pravno obavezujuća za zemlje članice UN-a.[5] U svakom slučaju, kao neobavezujući politički okvir, rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti državama članicama daju normativni plan, podržan sa međunarodnog nivoa, kojim se promoviše zaštita ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama, kao i aktivno učešće žena i integracija rodne perspektive u mirovnim procesima. Štaviše, rezolucijama se navodi i veliki broj obaveza država članica, koje su za njih pravno obavezujuće, a u koje spadaju obaveze po sljedećim dokumentima:

- Ženevskoj konvenciji iz 1949. godine i njenim dodatnim Protokolima iz 1977. godine
- Konvenciji o izbjeglicama iz 1951. godine i Protokolu iz 1967. godine
- Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1979. godine i Izbornim protokolima iz 1999. godine
- Konvenciji o pravima djeteta iz 1989. godine i Izbornim protokolima iz 2000. godine
- Rimskim statutom Međunarodnog krivičnog suda

Osim ovoga, rezolucijama se napominju i ostale obaveze po međunarodnom humanitarnom pravu i međunarodnom zakonu o ljudskim pravima, koje se odnose na zločine genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, uključujući seksualno i ostale oblike nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama. Stoga, uprkos pravno neobavezujućoj prirodi rezolucija, njima se države podsjećaju na svoje obaveze da štite i promovišu ljudska prava žena u oružanim sukobima. Osim ovoga, SCR 1820 i 1888 prepoznaju da seksualno nasilje u oružanim sukobima može da „u značajnoj mjeri pogorša situacije oružanih sukoba kao i da ometa ponovno uspostavljanje međunarodnog mira i bezbjednosti“.

SCR 1325 i 1820 ne sadrže mehanizme kojima se nadgleda na koji način države primjenjuju ove svoje obaveze, izuzev izvještaja koji dostavlja generalni sekretar UN-a i mjesečnog izvještaja o seksualnom nasilju koji dostavlja ekspertska grupa Savjeta bezbjednosti za zaštitu civila, u skladu sa SCR 1820. SCR 1889 zahtijeva da generalni sekretar UN-a napravi kompilaciju pokazatelja na svjetskom nivou kojima će se pratiti primjena SCR 1325, a koji bi mogli da posluže kao zajednička osnova za izvještavanje ne samo u okviru UN-a, već i u okviru ostalih organizacija na međunarodnom i regionalnom nivou, kao i u okviru država (o ovome će biti više riječi u Poglavlju 4.1).

U svom izvještavanju Odboru za CEDAW, države redovno uključuju i informacije o primjeni SCR 1325. Odbor za CEDAW je u svojim „Zaključnim primjedbama“ u više navrata podstakla države da preduzmu određene korake na primjeni SCR 1325 i SCR 1820, uključujući pri tom i izradu Nacionalnog akcionog plana (NAP) za primjenu SCR 1325.[6] Ovakva praksa pokazuje da zemlje i pravni stručnjaci smatraju da se mnoge od obaveza datih rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti nadovezuju na ili podudaraju sa obavezama datim u okviru CEDAW-a.

4 Na koji način se rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti mogu primijeniti u reformi sektora bezbjednosti?

Četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti naglašavaju potrebu za boljim odgovorom sektora bezbjednosti kojim bi se žene zaštitile od nasilja. Kada sektor bezbjednosti prolazi kroz proces reforme ili transformacije, njegove institucije mogu da postanu otvorenije prema promjenama koje su neophodne za postizanje gore pomenutog cilja. Principi koji su dati u ovim rezolucijama se poklapaju sa tradicionalnim shvatanjem demokratskog procesa RSB-a, kao sveukupnog, integrisanog, usredsrijeđenog, kreiranog u skladu sa potrebama, procesa kojima se upravlja sa lokalnog nivoa, a koji za cilj ima stvaranje legitimnih i odgovornih institucija koje pružaju bezbjednost svima.

U ovom poglavlju ćemo razmotriti neke od osnovnih polaznih principa za primjenu SCR u procesu RSB-a, putem primjene rodno osjetljivih bezbjednosnih politika i putem unapređivanja učešća žena. Nakon ovoga, razmotrićemo primjenu SCR u pet različitih konteksta, tj. u reformi sistema odbrane, reformi policije, tranzicijskoj pravdi i reformi pravosuđa, mirovnim operacijama i tokom oružanih sukoba.

4.1 U nacionalnim i regionalnim bezbjednosnim politikama i akcionim planovima

Politike nacionalne bezbjednosti, odbrane i RSB-a

U slučajevima kada se otpočne sveobuhvatna RSB, npr. kao dio izgradnje mira u postkonfliktnom periodu, nju može da usmerava politika RSB koja obuvata sve sektore. U ostalim slučajevima, reformu određenih djelova sektora bezbjednosti će usmjeravati pojedinačne politike (npr. o policiji ili reformi sistema odbrane). Neke države su počele sa kreiranjem bezbjednosne politike na nacionalnom nivou. Za djelotvornu primjenu rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti, neophodno je da se obaveze koje se njima postavljaju odražavaju na sve gore pomenute politike. Tekst rezolucija se odnosi i na proces kreiranja politike i na njenu suštinu. Za detaljnije informacije pogledajte Priručnik *o donošenju politike nacionalne bezbjednosti i rodnim pitanjima*.

Proces kreiranja politike: Što se tiče samog procesa,

SCR pozivaju na ravnopravno i puno učešće žena u procesu kreiranja politike na svim nivoima i zahtijevaju integraciju rodnih pitanja.

Pogledajte: SCR 1325 Članove 1. i 8.; SCR 1888 Član 16.; SCR 1889 Članove 1. i 8.

Uključivanje i muškaraca i žena u kreiranje bezbjednosne politike je od suštinskog značaja za razvoj sveobuhvatne politike koja će se, na isto takav sveobuhvatan način, odnositi prema procjeni bezbjednosnih prijetnji i prema onima koji omogućavaju bezbjednost. Uključivanje stavova i viđenja žena u donošenje politike nacionalne bezbjednosti može da dovede do prepoznavanja specifičnog pristupa koji žene imaju kada je u pitanju bezbjednost. U poglavlju 4.2 se raspravlja o strategijama kojima se promoviše učešće žena u procesima RSB, čiji jedan od aspekata je kreiranje politike.

Integracija rodnih pitanja u kreiranje politike zahtjeva procijenu različitih uticaja koje politika i njoj odgovarajući programi imaju na žene, muškarce, djevojke, mladiće, djevojčice i dječake u svakoj fazi programskog ciklusa. Integracija rodnih pitanja može da se sprovede ili putem specifične procjene rodnih pitanja (vidi Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima, Odjeljak 11) ili putem uvođenja rodne analize u opšte procese procjene politike (vidi Odjeljak 1). Ovakvu procjenu treba sprovoditi tokom procesa kreiranja politike kao i tokom nadgledanja i vrednovanja (NiV) sprovođenja date politike.

Dobre prakse i naučene lekcije:

- Rodno specifičan jezik kojom je pisana data politika pomaže da se izbjegne moguće isključivanje jednog od rodova ili da se izbjegne neuključivanje potreba muškaraca i žena. U Bijelojm knjizi odbrane Irske (2000. god.) se, na primjer, pripadnici oružanih snaga nazivaju „muškarcima i ženama“. Upotreba „rodno neutralnog jezika“, poput termina „ljudi“ umjesto muškarci/žene, može da bude odgovarajuća u nekim kontekstima. Međutim, postoji rizik od toga da se ne uvrste neka pitanja koja se odnose samo za žene ili samo na muškarce.
- Kada obuhvata izjave o nediskriminaciji, politika može da ima pozitivan uticaj na strukture i zaposlene u institucijama sektora bezbjednosti.

Rješavanje specifičnih bezbjednosnih potreba i doprinosa koji daju žene, djevojke i djevojčice u politici: SCR naglašava potrebu da se u bezbjednosnu politiku uvrste strategije kojima se rješavaju bezbjednosne i pravosudne potrebe, prioriteti i, potrebe za jačanjem položaja žena, djevojak i djevojčica.

Pogledajte: SCR 1325 Član 8.; SCR 1889 Članove 9. i 10.

Preovladavanje nasilja nad ženama je jedan od najočiglednijih razloga zbog kojih je neophodno da se bezbjednosnom politikom prepoznaju i riješe specifične bezbjednosne potrebe žena, djevojaka i djevojčica. Prepoznavanje nasilja nad ženama u okviru bezbjednosne politike pokazuje da vlasti razumiju da se ono ne tiče isključivo žena, već da predstavlja prijetnju društvenoj stabilnosti i da je pokazatelj opsežnijeg konflikta. Ovim prepoznavanjem se dolazi do razvoja politika koje se tiču obuke, standardnih operativnih procedura, nadgledanja i sprječavanja određenih oblika nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama.

Bezbjednosna politika ne treba da bude ograničena isključivo na pitanja nasilja već, njome treba da se razmotri i pristup žena, djevojaka i djevojčica institucijama pravosuđa, tretman koji one imaju u okviru kaznenog sistema, njihovo uključivanje u rad organizacija sistema bezbjednosti kao i njihovi neformalni doprinosi bezbjednosti. Bezbjednosne politike imaju potencijal da unaprijede položaj muškaraca i žena kao ravnopravnih članova institucija sektora bezbjednosti (vidi Odjeljak 2). One mogu da omoguće veće zapošljavanje žena u institucijama sektora bezbjednosti (vidi poglavlja 4.3 i 4.4), kao i njihovo veće angažovanje u mirovnim misijama (vidi poglavlje 4.6).

Pitanja borbe protiv seksualnog nasilja: Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se naglašava hitna potreba da se pitanja borbe protiv seksualnog nasilja uključe u RSB, pri čemu se zahtijeva da se ona riješe u okviru politike RSB-a.

Pogledajte: SCR 1888 Članove 15. i 17.

Prepoznavanje seksualnog nasilja kao bezbjednosne prijetnje na političkom nivou je preduslov za razvoj adekvatnih bezbjednosnih kapaciteta i odgovora. Isto

Odjeljak 1 Rodno odgovorne procjene RSB-a mogu da se sprovedu korišćenjem:

Podataka razvrstanih po polu i starosti

Timova za procjenu u kojima se nalaze i muškarci i žene, osobe koje su stručnjaci za rodna pitanja i žene prevodioci iz lokalnog stanovništva

Pravila kojima se pažnja skreće na rodna pitanja u okviru ciljeva, proizvoda, metodologije RSB-a, itd.

Razgovorima sa muškim i ženskim članovima osoblja institucija sektora bezbjednosti i tijela koja vrše nadzor, kao i osoblja koje je nadležno za primjenu rodnih pitanja

Razgovorima sa ženskim OCD i stručnjacima za rodna pitanja

Razgovorima i anketama o bezbjednosnim potrebama na lokalnom nivou, u koje će biti uvrštena pitanja vezana za specifična iskustva žena i muškaraca

Rodno odgovornim metodama i načinima procjene, npr. ciljnim grupama samo za žene ili muškarce ili mladiće ili djevojke

Procjenom rodne odgovornosti postojeće bezbjednosne i pravosudne politike

Izvor informacija: Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, *Priručnik o reformi sistema bezbjednosti, OECD DAC, Poglavlje 9: Uključivanje svijesti o rodnim pitanjima i jednakosti*, Pariz: 2009, 4.

Odjeljak 2 Uključivanje rodnih pitanja u politiku nacionalne bezbjednosti

Južna Afrika je rodna pitanja, u koja spadaju rodna zastupljenost, borba protiv diskriminacije, pravila ponašanja vezana za sprječavanje krivičnih djela seksualne prirode i strategije za sprječavanje ovih krivičnih djela, uvrstila u nekoliko svojih dokumenata o nacionalnoj bezbjednosti (Bijelu knjigu o obavještajnim službama iz 1994., Bijelu knjigu o nacionalnoj odbrani iz 1996. god. i Bijelu knjigu o sigurnosti i bezbjednosti iz 1998. god).

Odredbe koje se tiču obavještajnih službi i odbrambenih snaga obavezuju date službe da rodni i rasni sastav društva odražavaju u svojim redovima.

tako, procjena bezbjednosti se može voditi uz pomoć podataka o broju slučajeva seksualnog nasilja i njihove geografske rasprostranjenosti.[7]

Dobre prakse:

- Bijelom knjigom o bezbjednosti i sigurnosti Južne Afrike se prepoznaje potreba da se posebna pažnja posveti rješavanju krivičnih djela vezanih za seksualno nasilje.
- U svom Nacionalnom akcionom planu za primjenu Rezolucije 1325, Obala Slonovače je prioritet dala zaštiti žena, djevojaka i djevojčica od seksualnog nasilja, u koje spada i sakaćenje genitalija. Jedna od predviđenih aktivnosti jeste „osnivanje naučnog policijskog odjeljenja koje će se prvenstveno baviti rješavanjem slučajeva seksualnog nasilja“.

SCR 1888 prepoznaje da se, kako bi se omogućila primjena nacionalne politike o sprječavanju seksualnog nasilja, u inicijative moraju uključiti lokalne, tradicionalne i vjerske vođe. Konsultacijama na nivou zajednica se unapređuje lokalno vlasništvo nad inicijativama za sprječavanje seksualnog nasilja i njihov legitimitet i omogućava se pojedincima da svoj rad sprovode preko uticajnih muških i ženskih lidera. Na primjer, zakonske odredbe o RN-u koje su 2008. godine usvojene u Ruandi su prije toga prošle kroz intenzivan proces konsultacija širom države, čime je unaprijeđen legitimitet zakona i kojima su zajednice upoznate sa problemom RN-a i mogućnostima za njegovo pravno rješavanje.[8]

Nacionalni akcioni planovi za primjenu rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti

NAP-ovi su korisno sredstvo za integraciju obaveza datih u okviru SCR 1325 na političkom i strateškom nivou. NAP-om se prikazuju koraci koje vlada trenutno preduzima i one inicijative i aktivnosti koje će preduzeti u datom vremenskom okviru kako bi ispoštovala obaveze date Rezolucijom. NAP-ovi mogu da unaprijede sveobuhvatnost, koordinaciju, svijest, vlasništvo, odgovornost i NiV aktivnosti vlade koje se tiču žena, mira i bezbjednosti. Premda SCR 1325 eksplicitno ne poziva države da izrade NAP, generalni sekretar UN-a je redovno pozivao države da to učine.

U vrijeme pisanja ovog Priručnika, dvadeset i jedna država je izradila i objavila NAP o primjeni SCR 1325: Austrija (2007.), Belgija (2009.), Bosna i Hercegovina (2010.), Čile (2009.), Obala Slonovače (2008.), Demokratska Republika Kongo (DRK) (2009.), Danska (2005.), Finska (2008.), Island (2008.), Liberija (2009.), Holandija (2007.), Norveška (2006.), Filipini (2010.), Portugal (2009.), Sijera Leone (2010.), Ruanda (2009.), Španija (2008.), Švedska (2006.), Švajcarska (2007.), Uganda (2008.), Velika Britanija (2007.). Mnoge druge države su u procesu pravljenja NAP-a.

Svi postojeći NAP-ovi o primjeni Rezolucije 1325 se odlikuju različitim pristupom i pokrivaju različite tematske oblasti. Premda se uopšteno bave pitanjem rješavanja RN i potrebom za sve većom zastupljenošću žena u procesu odlučivanja, razlikuju se po tome da li i na koji način se bave pitanjima poput RDR i uključivanjem žena iz lokalnog stanovništva u mirovne procese.[9] Istovremeno, planovi zemalja donatora se često značajno razlikuju po svojoj strategiji i fokusu od planova postkonflikte države.

Šest država (Austrija, Demokratska Republika Kongo, Liberija, Holandija, Norveška i Švedska) su u svojim NAP-ovima izričito obradile aktivnosti vezane za RSB. NAP-om Holandije, koji za cilj ima da se institucionalizuje uloga žena u procesu obnove države, se npr. identifikuju sljedeće aktivnosti u okviru RSB:

- Prijem i obuku većeg broja žena u svim državnim bezbjednosnim institucijama
- Omogućavanje kontakata u okviru RSB između institucija sektora bezbjednosti i civilnog društva, kojim bi se ženama dalo pravo glasa u svim gore navedenim aktivnostima
- Razmjena iskustava, stručnog i opšteg znanja između organizacija žena, mirovnih organizacija i onih koji praktično primjenjuju RSB

NAP-ovima DRK i Liberije se pokazuje na koji način se mogu napraviti pokazatelji koji se tiču RSB-a. Na primjer, NAP-om Liberije se kao prioritet postavljaju obuka i izgradnja kapaciteta institucija sektora bezbjednosti, koji ujedno služe i kao strategija za zaštitu prava žena, djevojaka i djevojčica i kao strategija za unapređivanje njihove bezbjednosti. Kako bi se pratio napredak u ovim oblastima, NAP-om se određuju sljedeći pokazatelji:

- Broj i kvalitet obuka za lokalne zajednice i njihova rodna osjetljivost
- Broj žena koje učestvuju u ovoj obuci
- Analiza obrazaca za vrednovanje kvaliteta obuke koje popunjavaju polaznici obuke
- Veće razumijevanje pripadnika Nacionalne policije Liberije o svojim sopstvenim ulogama u zaštiti zajednice, koje se može vidjeti iz bržeg odgovora na incidente vezane za kršenje prava žena, djevojaka i djevojčica[10]

Pogledajte: SCR 1820 Član 14.; SCR 1888 Član 16.; SCR 1889 Član 1.

Inicijative za regionalne politike za primjenu rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti

Određeni broj organizacija na regionalnom nivou je usvojio politike kojima se omogućava primjena SCR 1325 i nude uputstva zemljama članicama ovih organizacija za primjenu na nacionalnom nivou.

Šefovi država i članovi vlada Afričke unije (AU) su, 2004. godine, usvojili *Svečanu deklaraciju o rodnoj ravnopravnosti u Africi*, kojom su se sporazumjeli da omoguće puno i djelotvorno učešće i zastupljenost žena u mirovnim procesima, uključujući sprječavanje, rješavanje i upravljanje konfliktima i postkonfliktnu obnovu u Africi, u skladu sa SCR 1325. *Okvirom za sprovođenje* Svečane deklaracije, određuju se ciljevi i pokazatelji za postizanje ovog sveukupnog cilja. *Rodna politika* AU za 2009. godinu je stavila isključivi naglasak na primjenu SCR 1325. Institucije AU, regionalne ekonomske zajednice i zemlje članice AU su se u velikoj mjeri obavezale da: „Rodna pitanja uvrste u politiku, programe i aktivnosti za rješavanje sukoba i uspostavljanje mira, koristeći okvire Rezolucija 1325 i 1820 UN-a". *Rodnom politikom* se određuju ciljevi za primjenu SCR 1325.

Evropska unija (EU) je razvila normativni okvir za primjenu rezolucija. U decembru 2008. godine, Savjet Evropske unije i Evropska komisija su usvojili zajednički dokument pod nazivom *Sveobuhvatni pristup primjeni Rezolucija 1325 i 1820 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti u Evropskoj uniji*. Ovim dokumentom se daje pregled politike i praktičnog okvira o rodnim pitanjima i predstavljaju se specifične mjere ili aktivnosti u različitim oblastima, poput obuke, razmjene informacija i najboljih praksi, integracije rodnih pitanja u aktivnostima pojedinih sektora (RDR, RSB, upravi, ekonomskoj bezbjednosti, zdravstvu, prosvjeti, humanitarnoj pomoći), saradnji sa ostalim učesnicima (uključujući UN) i nadgledanju i izvještavanju. Ovim dokumentom se predlaže trostruki pristup zaštiti, podršci i jačanju položaja žena u konfliktnim situacijama, kao i u razvoju dugoročne saradnje, a sve to sa ciljem da se postigne rodna ravnopravnost.[11] Osim ovoga, Sekretarijat Savjeta EU je izdao operativni dokument pod nazivom *Primjena Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a, pojačana Rezolucijom 1820 Savjeta bezbjednosti UN-a, a u kontekstu ESDP*, kojim treba da se omogući integracija rodnih pitanja i da se SCR 1325 i 1820 primjene u evropskim bezbjednosnim operacijama i politici odbrane, počevši od stadijuma planiranja, pa sve do pratećih aktivnosti. Ovim dokumentom se izričito naglašava da se pri uključivanju EU u podršku procesu RSB-a moraju uzeti u obzir primjena SCR 1325 i 1820. OEBS je svoj *Akcioni plan za promovisanje rodne ravnopravnosti* (2004.) zasnovao na SCR 1325, a elemente ove rezolucije uvrstio u svoju *Strategiju za rješavanje prijetnji bezbjednosti i stabilnosti u XXI vijeku*. Svoju posvećenost primjeni SCR 1325 je potvrdio i u odluci Ministarskog savjeta OEBS-a o *Učešću žena u sprječavanju konflikta, u upravljanju kriznim situacijama i obnovi u postkonfliktnom periodu.*

Na osnovu niza preporuka svog Odbora za žene u NATO snagama (koji je sada preimenovan u Odbor za rodnu perspektivu), Sjevernoatlanski savez (NATO) je u septembru 2009. godine objavio Direktivu o *Integraciji UN SCR 1325 i rodnih perspektiva u komandnu strukturu NATO-a, uključujući mjere za zaštitu tokom oružanog sukoba*. Među ostalim mjerama, Direktiva poziva na osnivanje pozicije savjetnika za rodna pitanja u svim misijama NATO-a i njome se traži da obuku o rodnim pitanjima prođu svi pripadnici misija NATO-a prije stacioniranja.

U regionu Tihog okeana, primjena SCR 1325 je uvrštena u *Plan za jačanje regionalne saradnje i integraciju zemalja regiona Tihog okeana,* iz 2005. godine, i u *Platformu za akciju zemalja regiona Tihog okeana o profesionalnom napretku žena i rodnoj ravnopravnosti za period od 2005–2015*.

Nadgledanje i vrednovanje primjene politike o ženama, miru i bezbjednosti

Neophodno je sprovesti sveobuhvatnu NiV programa RSB, kako bi se odredio napredak i uticaj koji reforme imaju na žene, muškarce, djevojke, mladiće, dječake i djevojčice i kako bi se prepoznalo koje su to lekcije naučene zarad buduće primjene politike. Vidi Priručnik o *procjeni, nadgledanju i vrednovanju reforme sektora bezbjednosti i rodnim pitanjima.*

Isto tako, NiV aktivnosti na primjeni rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti, bez obzira da li se one odvijaju putem 1325 NAP-a ili na osnovu šire političke platforme, je od suštinskog značaja. U mnogim istraživanjima je naglašeno da pri primjeni SCR 1325 i 1820 do danas nije bilo neke koristi od NiV, premda je mjerenje učinka od suštinskog značaja za postizanje odgovornosti i za punu primjenu.[12] U izazove spadaju nedostatak osnovnih podataka, poteškoće u prepoznavanju pokazatelja i zajedničkih ciljeva i nedostatak finansiranja.

Pogledajte: SCR 1889, Članove 9. i 17.

U skorije vrijeme je postignut veliki napredak u razvoju pokazatelja za primjenu rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti. U aprilu 2010. godine, kao što to traži SCR 1889, generalni sekretar je Savjetu bezbjednosti podnio 26 predloženih pokazatelja za tijela UN-a, ostale međunarodne i regionalne organizacije, kao i države, koje bi trebalo koristiti u NiV primjene SCR 1325. Ovi pokazatelji su organizovani u okviru četiri stuba za sprječavanje, učešće, zaštitu i hitnu pomoć i obnovu. Veliki broj predloženih pokazatelja je suštinski vezan za RSB. Na primjer:

- Broj i procenat vojnih priručnika, okvira nacionalne bezbjednosne politike, pravilnika ponašanja i standardnih operativnih procedura/protokola za nacionalne bezbjednosne snage, u koje spadaju mjere za zaštitu ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica
- Nivo do koga su žene uključene u pravosudni i bezbjednosni sektor
- Broj žena bivših boraca, žena i djevojaka pridruženih oružanim snagama ili grupama, koje su direktni korisnici programa RDR

Savjet bezbjednosti je izrazio namjeru da preduzme aktivnost na uspostavljanju sveobuhvatnog seta pokazatelja prilikom desete godišnjice od usvajanja SCR 1325 u oktobru 2010.[13]

U julu 2010. godine, Savjet Evropske unije je usvojio pokazatelje za primjenu SCR 1325 i 1820, slijedeći četiri tematske oblasti, sprječavanja, učešća, zaštite, hitne pomoći i obnove. Jedan od pokazatelja je broj projekata i programa RSB-a, „primijenjenih u nestabilnim zemljama u kojima vladaju sukobi i u postkonfliktnim zemljama, a koji u značajnoj mjeri doprinose postizanju rodne ravnopravnosti i jačanju položaja žena, ili koji za osnovnu svrhu imaju postizanje rodne ravnopravnosti; ukupni iznos finansijskih sredstava i njegov procenat u zajedničkim programima u datoj državi".[14] Ovo može potencijalno da posluži kao moćno sredstvo da se postigne odgovornost pri rješavanju rodnih pitanja u aktivnostima RSB-a koje se odvijaju uz podršku Evropske unije.

Određeni broj nedavno usvojenih NAP-ova već sadrži pokazatelje i ostale mehanizme za NiV. Na primjer:

- U 1325 NAP-u Austrije su identifikovani pokazatelji, nadležnosti i vremenski okvir za sprovođenje svake pojedinačne aktivnosti u okviru NAP-a. Pokazatelji obuhvataju broj žena u bezbjednosnim snagama koje učestvuju u međunarodnim mirovnim operacijama; pravila ponašanja; broj sastanaka visokih delegacija UN-a grupama žena; pripremu statističkih podataka i broj stručnjaka za rodna pitanja/savjetnika za rodna pitanja u ESDP misijama. Međuresorna radna grupa je zadužena za nadgledanje primjene i razvoj NAP-a, konsultacije sa civilnim društvom i izvještavanje o statusu NAP-a Savjetu ministara svake godine i, u krajnjem slučaju, podnošenje izvještaja Parlamentu.
- 1325 i 1820 NAP-ovi Ugande određuju mehanizme za prikupljanje podataka i identifikuju izvor podataka koji će se koristiti za svaki od postavljenih strateških ciljeva. Kada je u pitanju NiV programa za obuku oružanih snaga, predviđa se sprovođenje detaljne analize, posmatranje načina upravljanja i nadgledanje učinka nakon završene obuke.
- U okviru 1325 NAP-a Obale Slonovače, osim periodičnog vrednovanja, na svakom projektu rade odbor za NiV i Nacionalni koordinacioni odbor koji vladi dostavljaju izvještaj o statusu NAP-a.

NiV mogu na unutrašnjem planu da sprovode državni organi ili mogu da je sprovode spoljni konsultanti. I u jednom i u drugom slučaju, uključivanje civilnog društva, sa posebnim naglaskom na grupe žena, ne samo da omogućava raznovrsnije izvore podataka, već pojačava i kredibilitet same procjene. U okviru NAP-ova Belgije, Holandije i Liberije, postoji odredba da procjenu vrši radna grupa iz civilnog društva.[15]

4.2 Putem učešća žena u procesima RSB-a

Promovisanje jednakog učešća muškaraca i žena je ključna strategija za integraciju rodnih pitanja u RSB i institucije sektora bezbjednosti. Četiri rezolucije UN-a o ženama, miru i bezbjednosti daju određeni broj preporuka i smjernica za povećanje učešća žena u procesima RSB-a putem:

- povećanja zastupljenosti i punopravnog i ravnopravnog učešća žena u diskusijama vezanim za RSB i u odlučivanju o pitanjima bezbjednosti;
- unapređivanja kapaciteta žena da se uključe u javno donošenje odluka;
- usvajanja mjera kojima će se žene uključiti u primjenu mirovnih sporazuma i putem pružanja podrške ženskim mirovnim inicijativama.

Unapređivanje zastupljenosti i učešća žena

Demokratsko pravo da se učestvuje u procesima donošenja odluka u sistemu bezbjednosti —koje obuhvataju pregovore, kreiranje politike, vršenje nadzora i javne konsultacije — je ključni aspekt građanskih prava, koji je podržan i velikim brojem nacionalnih i međunarodnih zakona i sporazuma. Članom 7 CEDAW-a se, na primjer, od država članica zahtijeva da omoguće jednaka prava učešća ženama i muškarcima.

Povećavanje zastupljenosti i učešća žena u donošenju odluka u sektoru bezbjednosti je ključno pitanje rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti. SCR 1325, 1820 i 1888 pozivaju na omogućavanje *zastupljenosti i punopravnog i ravnopravnog učešća* žena u diskusijama pri donošenju odluka i u mehanizmima za upravljanje i razrješenje konflikata, kao i u izgradnji mira u postkonfliktnom periodu. Na sličan način, SCR 1889 poziva na preduzimanje mjera kojima će se unaprijediti učešće žena u procesima planiranja, izgradnje mira i donošenja političkih odluka u postkonfliktnom periodu, u koje spada i RSB proces, te naglašava značaj podrške i konsultacija sa ženskim OCD, kako bi se prepoznale i zadovoljile bezbjednosne potrebe žena, djevojaka i djevojčica.

Pogledajte: SCR 1325, Članove 1. i 8.; SCR 1820, Član 12.; SCR 1888, Član 16.; SCR 1889, Članove 1., 10. i 11.

U nacionalnim i regionalnim institucijama, mehanizmima i procesima RSB-a, zastupljenost i učešće žena se mogu uvećati pomoću:

- Uključivanja predstavnika ministarstva za rodna pitanja/pitanja ena.
- Uključivanja predstavnica mreža ženskih OCD na nacionalnom nivou i ostalih OCD (vidi Odjeljak 3).
- Organizovanja konsultacija sa grupama žena, uključujući tu grupe u lokalnim zajednicama i manjinske grupe. Takve konsultacije se moraju organizovati na način koji će omogućiti lakši pristup ženama ovim grupama, npr. tako što će se prvo postaviti pitanje ženama koje vrijeme i mjesto im odgovaraju za sastanke, organizovanjem odgovarajućeg prevoza i omogućavanjem brige o djeci dok su žene na sastancima. Možda će biti neophodno da se radi sa predstavnicima lokalnih zajednica kako bi oni dali svoju podršku sprovođenju konsultacija sa ženama.
- Dobijanja polaznih informacija od stručnjaka za rodna pitanja.

Odjeljak 3 | Pokret žena Liberije

Ženske OCD u Liberiji, nakon što su bile uključene u napore za postizanje mira tokom građanskih ratova u periodu od 1989. do 2003. godine, su nastavile sa radom na obnovi države, pomirenju i promovisanju prava žena. Saradnja između pokreta žena, aktivistkinja i vladinih službenika je za rezultat imala postizanje zajedničke platforme za saradnju, kojom su se pružile mogućnosti za uključivanje lokalnih bezbjednosnih i pravosudnih problema u RSB Liberije.

Organizacije žena su podstakle šire shvatanje bezbjednosti ljudi, kojim je u obzir uzet problem povećanja RN-a. Transformacija sektora bezbjednosti je obuhvatila osnivanje Jedinice za borbu protiv krivičnih djela RN-a, koja radi u okviru Ministarstva pravde, osnivanjem Odjeljenja za zaštitu žena i djece, u okviru Nacionalne policije Liberije, i programa za povećanje broja žena u Nacionalnoj policiji Liberije.

NAP Liberije predviđa osnivanje Opservatorija za nadgledanje od strane civilnog društva, u koju će biti uključene grupe žena. Opservatorija ima zadatak da nadgleda primjenu NAP-a i priprema dodatni izvještaj koji će, uz izvještaj Vlade Liberije, biti dostavljen Savjetu bezbjednosti UN-a.

- Uključivanja „stručnih znanja o rodnim pitanjima“ u kriterijume na osnovu kojih se određuju članovi odgovarajućih odbora.

Žene treba da budu uključene u organe koji vrše nadzor nad sektorom bezbjednosti, kao što su ministarstva, nadležni parlamentarni odbori, komisije za ljudska prava i kancelarije ombudsmana. U okviru rada parlamentarnih odbora za bezbjednost i odbranu, zastupljenost i učešće žena se posebno može unaprijediti pomoću:

- imenovanja žena predstavnica u parlamentu– uz primjenu kvota ukoliko je to neophodno;
- saradnje sa parlamentarnim klubovima žena tokom izrade nacrta zakonodavstva i tokom nadgledanja pitanja koja se odnose na žene, mir i bezbjednost;
- pozivanja žena na vodećim pozicijama u zajednici da svjedoče na saslušanjima.

U naučene lekcije spadaju:

- Kao što je prihvaćeno u SCR, zaštita, finansiranje i pristup obrazovanju su neophodni preduslovi za učešće žena u radu bezbjednosnih institucija i u bezbjednosnim procesima.
- Grupama civilnog društva je često neophodna specifična obuka kako bi se na djelotvoran način uključile u proces kreiranja politike.
- Ženske OCD postaju uticajnije i njihov rad je djelotvorniji kada rade u okviru mreža. Stoga, pospješivanju saradnje i stvaranja koalicija između organizacija žena može da unaprijedi njihove kapacitete za učestvovanje.
- Saradnja između organizacija žena i njima strateških organizacija muškaraca je pomogla da se na dnevni red stave one teme koje se tradicionalno smatraju „ženskim pitanjima“ i da se one uvrste u svakodnevni život. Parlamentarni klub žena u Ruandi je zatražio pomoć muških kolega parlamentaraca i vođa u lokalnim zajednicama u izradi nacrta zakona o borbi protiv RN-a, što je uopšteno dovelo do većeg uključivanja društva u donošenje zakona i do veće javne podrške.[16]

Jačanje kapaciteta žena za uključivanje u proces javnog odlučivanja

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti pozivaju na usvajanje konkretnih strategija kojima će se unaprijediti kapaciteti žena da se u postkonfliktnim sredinama uključe u proces javnog odlučivanja.

Pogledajte: SCR 1889, Članove 10. i 11.

Strategije za jačanje kapaciteta žena da se uključe u javno odlučivanje mogu da obuhvataju sljedeće:

- Program mentorstva, kojima se ženama omogućava da uče iz iskustva viših zvaničnika koji kreiraju politiku ili zvaničnika sektora bezbjednosti.
- Kvote i/ili programe za brzo napredovanje u službi. Ova dva tipa pozitivne akcije mogu da budu prilično kontraverzna. Na primjer, brzo napredovanje u službi je veoma često jedina raspoloživa strategija kojom se omogućava zastupljenost žena na vodećim pozicijama. Omogućavanje ženama da dostignu vodeći položaj često predstavlja podsticaj mladim djevojakama, kojim se ujedno podstiče i buduće učešće žena.
- Izgradnju kapaciteta kojima će se ženama i organizacijama žena omogućiti punopravno učešće u raspravama na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou o složenim pitanjima koja se tiču bezbjednosti.
- Uključivanje žena, organizacija žena i njihovih predstavnica u javne konsultacije o bezbjednosnim pitanjima i u ostale forume na kojima se donose odluke (vidi Odjeljak 4).
- Zaštitu kojom se ženskim liderima omogućava da se

Odjeljak 4 | Na kafi sa gradonačelnikom

„Na kafi sa gradonačelnikom” je incijativa koja se u Bosni i Hercegovini sprovodi od 2001. godine. Svake nedjelje predstavnici opštine su pozvani da dođu u ženski centar, kako bi odgovorili na pitanja žena i saslušali njihove probleme. Tokom planiranja projekta, uloženi su posebni napori kako bi se sastanci održavali u ono vrijeme kada žene iz lokalne zajednice imaju slobodnog vremena od svojih svakodnevnih obaveza.

Ovi sastanci ženama omogućavaju da bez ustezanja i direktno razgovaraju sa političarima i državnim predstavnicima, pozivajući ih i na odgovornost. Sastanci ovog tipa su postali toliko značajni da ih sada koriste i sami političari, jer su prepoznali da su žene važni učesnici i u lokalnoj zajednici i u procesu javnog odlučivanja.

Izvor informacija: UNIFEM, *Women Building Peace and Preventing Sexual Violence in Conflict-Affected Countries, (Žene uspostavljaju mir i sprječavaju seksualno nasilje u državama pogođenim sukobima) 2007*, 4.

slobodno kreću i da učestvuju u raspravama o politici bez straha po sopstvenu bezbjednost i bezbjednost svojih porodica.

- Reforme u radnoj sredini kojima se muškarcima i ženama omogućava da kombinuju posao i politički angažman sa porodičnim životom.
- Pristup obrazovanju.

Uključivanje žena u primjenu mirovnih sporazuma i podrška ženskim mirovnim inicijativama

Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se prepoznaje značaj koji žene imaju u primjeni mirovnih sporazuma i značaj lokalnih ženskih mirovnih incijativa. Pregovori o mirovnim sporazumima i njihova primjena treba da budu inkluzivni, participatorni i legitimni, što se jedino može postići aktivnim i ravnopravnim uključivanjem žena i muškaraca.

Pogledajte: SCR 1325, Član 8.; SCR 1889, Član 1.

Mirovni sporazumi često služe kao okvir za sprovođenje RSB-a u postkonfliktnom kontekstu. Povezanost između mira i procesa RSB-a podrazumijeva uspostavljanje zajedničkih strategija poput:

- Podsticanje posredničkih timova da traže informacije od stručnjaka za rodna pitanja: Ovo će omogućiti da se u okviru bezbjednosnih sporazuma (u koje spadaju prekidanje neprijateljstava, prekidanje vatre i RSB i RDR) riješe pitanja vezana za počinjeno seksualno nasilje u oružanim sukobima i da se nakon sklapanja sporazuma nastavi sa sprječavanjem ove vrste nasilja.
- Konsultacija sa grupama za izgradnju mira tokom RSB procesa: u postkonfliktnim kontekstima, žene su veoma aktivne u formalnom i neformalnom posredovanju, razrješavanju sukoba i izgradnji mira na nivou lokalnih zajednica. Pružanjem podrške ovakvim inicijativama u zajednicama koje su pogođene sukobima se stvaraju novi uzori među vođama i jača se učešće marginalizovanih članova društva.[17] Dalji koraci obuhvataju omogućavanje učešća ovim ženskim liderima u formalnim strukturama RSB-a.
- Povezivanja mirovnih incijativa koje se odvijaju u okviru lokalnih zajednica, poput mehanizama za pomirenje i ostalih tradicionalno prihvaćenih posredničkih aktivnosti, sa reformom pravosuđa i policije.
- Nadovezivanja na stručno znanje grupa žena i na one veze koje već postoje u zajednici u širenju procesa RSB na sve članove društva, u okviru programa RDR i u ostalim oblastima.

Primjeri dobre prakse:

- Naglašavanje da žene treba da budu uključene u pregovaračke timove: Osporavani rezultati predsjedničkih izbora u Keniji iz decembra 2007. godine su podstakli krizu u kojoj je život izgubilo više od 1.000 ljudi, a stotine hiljada su ostale bez krova nad glavom i postale raseljena lica. Posredovanjem bivšeg generalnog sekretara UN-a Kofi Anana pregovorima je pokušano da se nađe način za rješenje krize, da se pomire zajednice i da se spriječi budući sukob. Vijeće AU je pregovaračkim stranama uputilo izričiti zahtjev da u svoje delegacije uvrste žene. Nakon toga, u svaki od dva četvoročlana pregovaračka tima je bila uključena po jedna žena. Žene pregovarači i organizacije žena iz Kenije su imale odlučujuću ulogu u predlaganju rješenja za pitanja koja se već duže vrijeme ne rješavaju, poput ustavne, pravosudne i institucionalne reforme, za rješavanje osnovnih uzroka nasilja do koga je došlo nakon izbora, za povećanje transparentnosti i odgovornosti i za rješavanje pitanja nekažnjivosti.[18]
- Oblikovanje učešća zajednica putem ženskih mreža: u Burundiju, ženske OCD su se izričito zalagale za uključivanje rodne perspektive u kreiranje i primjenu strateškog okvira za izgradnju mira i u njemu odgovarajućih projekata koje finansirao Fond UN-a za izgradnju mira. Organizacije žena su osnovale koordinaciono tijelo OCD pod nazivom „Cadre de Coordination et Concertation pour la consolidation de la Paix et la mise en oeuvre de la Resolution 1325“ (Cadre). Predstavnik Cadre-a u zajedničkom Upravljačkom odboru Fonda za izgradnju mira se zalagao za uključivanje rodne perspektive u rad Fonda za izgradnju mira i pružio tehničku savjetodavnu pomoć za njegov rad. Cadre je napravilo rodno odgovorne pokazatelje za svaki od projekata i širom države osnovalo lokalne grupe žena koje su imale za zadatak da nadgledaju sprovođenje projekata Fonda za izgradnju mira i da prate njihov uticaj na lokalnom nivou.[19]

4.3 U reformi sistema odbrane

Reforma sistema odbrane podrazumijeva transformaciju sektora odbrane u državi, tako da njene institucije:

- potpadaju pod civilnu kontrolu;
- se pridržavaju principa odgovornosti i dobre uprave;
- održavaju snage koje brojčano odgovaraju njihovim misijama;
- se odlikuju reprezentativnim sastavom;
- su obučene i opremljene u skladu sa strateškom sredinom u kojoj funkcionišu;
- se pridržavaju međunarodnog prava i time doprinose nacionalnim i međunarodnim ciljevima koji se tiču mira i bezbjednosti.

Četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti predviđaju određeni broj specifičnih obaveza, kao i uputstava za proces reforme sistema odbrane, koji se tiču:

- Zastupljenosti žena na nivoima na kojima se u okviru institucija sistema odbrane donose odluke;
- Rodno odgovornih programa RDR-a;
- Bezbjednosne provjere u oružanim i bezbjednosnim službama, kako bi se u obzir uzelo počinjeno seksualno nasilje ili ostali oblici kršenja međunarodnog humanitarnog prava i zakona o ljudskim pravima.

Obaveze koje se posebno odnose na države koje svoje vojno osoblje šalju u mirovne misije pod vođstvom UN-a su detaljnije objašnjene u poglavlju 4.6.

Obaveze država koje su trenutno umiješane u oružani sukob su detaljnije objašnjene u poglavlju 4.7.

Povećana zastupljenost žena na nivoima na kojima se u okviru oružanih snaga donose odluke

Povećana zastupljenost žena u oružanim snagama je samo jedan od aspekata širih obaveza koje su propisane rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti, kako bi se uvećala zastupljenost žena u institucijama i mehanizmima za sprječavanje sukoba, upravljanja njime i njegovo rješavanje:

Pogledajte: SCR 1325, Član 1.

U ostale relevantne institucije i mehanizme u kojima treba povećati prisustvo žena spadaju: ministarstva odbrane, parlamentarni i izvršni odbori koji se bave pitanjima odbrane, regionalni i međunarodni odbrambeni savezi i mirovne snage.

U 1325 NAP-u Švedske je zabilježeno da prisustvo ženskog osoblja ima izričito pozitivan uticaj na aktivnosti i strategije kojima se u postkonfliktnim zemljama podržava proces RSB-a, poput obrazovanja, obuke i reforme pravosuđa. Mnogobrojne povoljnosti od povećanog učešća žena u oružanim snagama i opšte strategije za promovisanje zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja žena, su date u Priručniku *o reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima*.

Naglaskom koji SCR 1325 stavlja na „sve nivoe odlučivanja“ se napominje da žene ne treba da budu samo bolje zastupljene u nižim činovima i na administrativnim pozicijama, već i na najvišim nivoima na kojima se odvija proces odlučivanja. Stoga ćemo se u ovom poglavlju baviti pitanjem veće zastupljenosti žena na najvišim nivoima na kojima se odvija proces odlučivanja.

U oružanim snagama mnogih država, broj žena na visokim položajima je relativno mali. Istraživanje koje je sprovedeno na NATO snagama 2000. godine je pokazalo da se 70% žena nalazi u službama podrške.[20] Procesom reforme sistema odbrane se može primijeniti veliki broj mjera kojima će se uvećati broj žena na visokim položajima u oružanim snagama. U ove mjere spadaju:

- Ukidanje formalnih prepreka koje se postavljaju pred žene kada one žele da dostignu visoki čin, poput kriterijuma o prethodnom služenju u službi iz koje su žene inače isključene.[21]
- Osnivanje jedinice za rodna pitanja ili za pitanja žena u okviru ministarstava odbrane (vidi Odjeljak 5).
- Uspostavljanje institucionalnih mehanizama u oružanim snagama kojima se podržava i podstiče profesionalni napredak žena, poput udruženja ženskog osoblja, mentorskih programa i žena kontakt osoba. Kao primjer se može uzeti Institut za školovanje budućih lidera pri kanadskim snagama koji održava godišnji simpozijum o *Ženama na vodećim položajima u sistemu odbrane*, kojim se otvoreno pokazuje institucionalna podrška profesionalnom napredovanju žena.[22]
- Podržavanje žena koje su aktivno stacionirane putem preduzimanja mjera i odgovarajućih logističkih aranžmana za usklađivanje profesionalnog i porodičnog života, kako bi žene mogle da steknu iskustvo koje je neophodno za unapređenje.
- Omogućavanje ženama da dobiju odgovarajuće

Odjeljak 5 | Španska opservatorija za žene u oružanim snagama

Španske oružane snage su prvo dozvolile 1988. godine ograničeno učešće ženama u vojsci. Od tada, kadrovska politika oružanih snaga je napredovala do tog stepena da više ne postoje nikakva ograničenja u smislu čina, posla ili jedinica za koje žene mogu da se kvalifikuju.

Ministarstvo odbrane je, 2005, godine, osnovalo Opservatoriju za žene u oružanim snagama, kancelariju u okviru ministarstva, koja za zadatak ima da omogući lakšu integraciju žena u oružane snage. Opservatorija pruža tehničku pomoć ministarstvu i vojnom osoblju putem:

- pregleda nacrta odredaba i zakonskih akata, kako bi se napravila procjena i podnio izvještaj o rodnom uticaju preduzetih mjera;
- proaktivnih informacionih kampanja u vojsci i široj javnosti, kojima treba da se promijeni shvatanje o ulozi žena u oružanim snagama;
- putem davanja odgovora na zahtjeve za informacijama koji dolaze od žena u oružanim snagama i njihovih nadređenih oficira o stvarima koje se tiču kadrovske politike (npr. prava žena vojnika u slučaju trudnoće).

Opservatorija se nalazi van lanca komande i ne funkcioniše umjesto redovnih žalbenih procedura i procedura za podnošenje prijava; ona omogućava da žene u vojsci budu svjesne postojanja ovih procedura.

Uspjeh ove Opservatorije se pripisuje sljedećem:

- Ono nije, niti ga smatraju advokatom ili predstavnikom žena u vojsci (za muškarce i žene vojnike sada postoji Kancelarija ombudsmana). U svojoj ulozi pružaoca usluga, Opservatorija pruža nepristrasno psihološko savjetovanje i daje savjete i upućuje na druge službe bilo kome u vojsci kome je potrebno pojašnjenje u vezi sa zakonodavnim odredbama koje se tiču integracije žena u oružanim snagama.
- Njen rad na pravljenju analize rodnog uticaja za ministarstvo joj daje kredibilitet u okviru ministarstva.
- Putem konsultacija sa ženama u vojsci, pruža detaljno razumijevanja uloge žena u vojsci i problema sa kojima se one suočavaju.

Izvor informacija: Ministarstvo odbrane, Opservatorija za rodnu ravnopravnost. http://www.mde.es/en/areasTematicas/observatorio/index.html?__locale=en

obrazovanje i obuku, koji bi ih kvalifikovali za profesionalni napredak. 1325 i 1820 NAP-ovima Ugande se traži da se u okviru programa obuke za pripadnike oružanih snaga omogući posebna obuka za vještine upravljanja i ostale vještine koje su neophodne ženama.

- Uključivanje individualnih vještina koje žene unose u oružane snage u kriterijume za napredovanje u službi.
- Postavljanje ciljeva po kojima žene treba da zauzimaju odgovornije i više činove. Norveškim 1325 NAP-om je, na primer, postavljen cilj da „najmanje 25% studenata u školama za obuku vojnih oficira treba da budu žene".
- Stalno kontrolisanje odnosa u broju žena i muškaraca u višim činovima.

Rodno odgovorna RDR

RDR je najbolje shvatiti kao sredstvo za kratkoročnu stabilizaciju koje je *povezano sa* ili se *odnosi na* RSB, te ju je bolje tako posmatrati, nego kao sastavni dio RSB-a. Međutim, mnogi RDR smatraju prvim korakom u procesu RSB-a za sve one zemlje koje upravo izlaze iz perioda konflikta.

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti pozivaju države da omoguće da se procesima RDR-a riješe određene potrebe žena i muškaraca na različitim funkcijama.

Pogledajte: SCR 1325, Član 13.; SCR 1888, Član 17.; SCR 1889, Član 13.

Tokom protekle decenije je učinjen napredak ka postizanju ovog cilja. UN-ovi *Integrisani standardi za razoružavanje, demobilizaciju i reintegraciju i Spisak zadataka o rodno svjesnom razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji* Razvojnog fonda UN-a za žene (UNIFEM), su važna referentna dokumenta za rodno osjetljivo planiranje programa RDR-a.

Naučene lekcije u vezi sa fazama planiranja, razoružavanja i demobilizacije obuhvataju:[23]

- Mirovni sporazumi moraju prepoznati različite načine na koje su žene i djevojke pridružene oružanim grupama i takve osobe smatrati ravnopravnim korisnicima programa za RDR, zajedno sa ženama i muškarcima bivšim borcima.
- U obzir se takođe moraju uzeti i potrebe žena izdržavanih lica.
- Postoji potreba da se žene uključe na svim nivoima i u svim fazama procesa RDR-a, što zahtijeva primjenu participativnog modela za procjenu potreba.
- Moraju se prikupiti podaci razvrstani po polu, koji će biti iskorišteni za dobijanje jasne slike o svim bivšim borcima, izdržavanim licima i ostalim licima koja su pridružena oružanim grupama.
- Premda se stručnjaci za rodna pitanja moraju uključiti u sve faze kreiranja programa RDR-a, svo osoblje koje sprovodi RDR treba da prođe kroz obuku o rodnim pitanjima kako bi i samo bilo u mogućnosti da na rodno odgovoran način planira, sprovodi i vrednuje ovakve programe.
- Prisustvo ženskog osoblja koje će vršiti bezbjednosnu provjeru žena na mjestima na kojima se vrši demobilizacija, cijeli ovaj proces čini dostupnijim i prihvatljivijim ženama.
- Ukoliko kampovi za RDR nijesu tako organizovani da u njima u potpunosti vlada rodna odgovornost, npr. da u njima postoje posebne prostorije za boravak žena i muškaraca, i ukoliko u njima nema dovoljno policijskih službenika koji su prošli obuku o rodnim pitanjima, ovakvi kampovi mogu da postanu mjesta na kojima će dolaziti do seksualnog nasilja.
- Čak i kada su na papiru žene i djevojke uključene u RDR, praktično iskustvo iz RDR programa u Liberiji i Sijera Leoneu pokazuje da žene nijesu uključivane u ovaj proces iz različitih razloga rodne prirode. U ove razloge spada i strah za sopstvenu bezbjednost uslijed prisustva velikog broja muškaraca bivših boraca u kampovima, ili zbog socijalne stigme koja se pripisuje ženama koje se pridruže oružanim grupama. Neophodno je da se programima RDR-a riješe problemi žena i da se direktno komunicira sa ženama borcima i onima koji podržavaju ovaj program. Organizacije žena mogu da budu važni partneri koji će podstaći žene da se uključe u ovaj proces.
- Podrškom koja se pruža formiranju grupa žena i ženskih mreža se promoviše organizovanje i jačanje položaja žena, a za one žene koje prolaze kroz proces RDR-a se stvara prostor za međusobnu razmjenu iskustava.
- U programe RDR-a treba da budu uvršteni mehanizmi za vršenje bezbjednosne provjere (o kojima je više detalja dato u tekstu koji slijedi) kako bi se spriječilo postojanje nekažnjivosti za teško kršenje ljudskih prava.
- Za mjerenje uticaja programa RDR-a treba koristiti kvalitativne i kvantitativne pokazatelje, a treba sprovoditi dugoročne procjene.

U naučene lekcije koje se tiču reintegracije spadaju:[24]

- Ženama borcima je često neophodna pomoć za društveno ekonomsku reintegraciju, jer često bivaju podvrgnute osudi zbog svog ponašanja koje se smatra suprotnim onome koje je prihvatljivo u datoj kulturi. Na sličan način, od suštinskog je značaja da im se pruže usluge kojima se rješavaju emotivne traume i problemi vezani za reproduktivno zdravlje. Nažalost, sastavnim djelovima programa RDR-a koji se tiču reintegracije, često nedostaje sredstava za pružanje adekvatne pomoći, izuzev sredstva kojima se omogućavaju samo osnovni paketi za preživljavanje. Strategijama za reintegraciju i rehabilitaciju se često prepoznaju specifične potrebe žena i djevojaka koje su se pridružile oružanim snagama i naoružanim grupama, ali se ne daju nikakve naznake da će se na ove potrebe odgovoriti, niti se prikazuju načini kojima se to može učiniti.
- U prelasku sa programa RDR-a na RSB programe, ženama se rijetko pružaju mogućnosti da se pridruže novim bezbjednosnim snagama.
- Organizacije žena mogu da budu korisni partneri. U

istraživanju koje je u Sijera Leoneu sprovedeno 2004. godine nad reintegrisanim bivšim borcima, 55% ispitanika je naglasilo da su žene u zajednici imale značajnu ulogu u pružanju pomoći ovim ispitanicima u procesu njihove reintegracije, u odnosu na 20% ispitanika kojima su pomoć pružile tradicionalne vođe u zajednicama i 32% kojima su pomoć pružili zaposleni u međunarodnim organizacijama za pružanje pomoći.

Povratak bivših boraca u civilne zajednice često ima za rezultat povećani nivo nasilja, u koje spada i seksualno nasilje. U programe za reintegraciju se moraju uvrstiti psihološko savjetovanje, rehabilitacija i naknadne aktivnosti kojima bi se omogućio prijem ovih boraca u zajednice i smanjio rizik od pojave RN-a. U onim zemljama u kojima se borci smatraju društvenom elitom, važno je da se ovim bivšim borcima pruže ekonomske alternative. U suprotnom, pred njih se postavlja veliki izazov da se opet late oružja, kako bi sebi obezbijedili sredstva za život, a pljačkanje je najčešće propraćeno seksualnim nasiljem. Mjere koje se u zajednici primjenjuju na smanjenju krijumčarenja malokalibarskog naoružanja, takođe pomažu da se ograniči seksualno nasilje. Programe RDR-a u tranzicionim bezbjednosnim sporazumima treba usaglasiti i koordinisati sa bezbjednosnim inicijativama na nivou zajednice kojima se civili u zajednici domaćina štite od prijetnji koje sa sobom nosi seksualno nasilje.[25]

Bezbjednosna provjera za oružane i bezbjednosne službe

Bezbjednosna provjera se definiše kao provjera lične i profesionalne istorije i integriteta pojedinaca kako bi se odredilo da li su pogodni da budu zaposleni u javnoj službi. Ona podrazumijeva i formalni proces prepoznavanja i otpuštanja pojedinaca za koje se sumnja da su prekršili ljudska prava ili počinili ratne zločine, posebno iz institucija sektora bezbjednosti i ostalih državnih institucija.

Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se obuhvataju pitanja bezbjednosne provjere koju vrše strane u oružanom sukobu i koje se vrše nakon mirovnih procesa:

Pogledajte: SCR 1820, Član 3.; SCR 1888, Članove 3. i 17.

Bezbjedonosna provjera vezana za počinjena krivična djela seksualnog nasilja i ostale oblike kršenja međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava je važna iz nekoliko razloga: kako bi se civili, kao i članovi bezbjednosnih službi, zaštitili od onih koji bi mogli da zloupotrijebe svoj položaj i počine zlostavljanje; kako bi bezbjednosne službe zadobile povjerenje stanovništva i riješile probleme nekažnjivosti za počinjeno seksualno nasilje i ostale oblike zlostavljanja. U državi koja se nalazi u postkonfliktnom periodu ili u periodu nakon autoritarne vladavine, gdje neće svi oni koji su počinili teška krivična djela biti krivično gonjeni, jedna vrsta kazne može da bude i njihovo isključivanje iz javnih službi.[26]

U DRK, nevladine organizacije (NVO) žena Konga i međunarodni posmatrači su zaključili da nedostaje djelotvoran i pravedan proces bezbjednosne provjere. Integracija nelegalnih i legalnih snaga u armiju Konga, FARDC, je napravljena bez adekvatne bezbjednosne provjere. Pojedinci za koje se sumnjalo da su počinili seksualno nasilje i ostala teška krivična djela (uključujući silovanje, silovanje počinjeno od strane više lica istovremeno, seksualno porobljavanje i prinudno regrutovanje djevojaka i žena) su ostali na vodećim pozicijama, a u nekim slučajevima su čak i unaprijeđeni. „Institucionalizacija nekažnjivosti“, koja je nastala kao rezultat ovoga, je možda doprinijela visokom stepenu prisutnog seksualnog nasilja nakon završetka konflikta u DRK.[27]

Nasuprot ovome, u Liberiji su UN osmislile program bezbjednosne provjere kojim bi se procijenile kvalifikacije i učinak Nacionalnih policijskih snaga Liberije i ostalih snaga sektora bezbjednosti. Tokom prve dvije godine, ovaj program „deaktiviranja“ je za rezultat imao otpuštanje 2.150 pripadnika policije. Premda nije savršen, ovaj program bezbjednosne provjere je hvaljen kao sredstvo kojim je policija očišćena od svojih najkorumpiranijih i najbrutalnijih pripadnika.[28]

Kada se kreira program za bezbjednosnu provjeru vezan za počinjeno seksualno nasilje i drugo kršenje međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava:

- Međunarodnim standardima se zahtijeva da se procesi bezbjednosne provjere zasnivaju na ponašanju pojedinaca umjesto na članstvu u nekoj grupi ili instituciji. Proces bezbjednosne provjere treba da bude pravedan i da se odvija u određenom roku, kao i da u njemu postoji pravo na žalbu. Kao koristan dokument u ovom smislu može da posluži *Kompilacija priručnika o vladavini prava u postkonfliktnim državama, bezbjednosna provjera: operativni okvir*, Kancelarije visokog komesara za ljudska prava.
- Proces treba da bude transparentan, pri čemu bi se javnosti otvoreno davale informacije i omogućilo joj se da sama da polazne i povratne informacije. Premda su žene obično pismenije, ali imaju ograničeniji pristup masovnim medijima, u informativnim kampanjama treba koristiti i druge metode, uključujući one dostupne na nivou lokalne zajednice, kako bi se omogućilo da žene budu informisane.
- Organizacije žena iz lokalnih zajednica mogu da budu koristan izvor informacija jer često veoma dobro poznaju pojedince u zajednici.
- Program treba da svima onima koji se pojave sa navodima o potencijalnom zlostavljanju obezbijedi zaštitu i povjerljivost informacija. Zaštita identiteta osoba koje prijave krivično djelo, posebno u vezi sa seksualnim nasiljem, je od suštinskog značaja za uspješno sprovođenje procesa bezbjednosne provjere. U nekoliko slučajeva, počinioci nijesu prethodno bili prošli bezbjednosnu provjeru uslijed straha od odmazde i slabog mehanizma za zaštitu svjedoka.[29] Značajan dio tajnosti podataka čini i bezbjedno čuvanje i korišćenje povjerljivih informacija. Putem programa i institucija koje se bave

žrtvama seksualnog nasilja se može olakšati pristup informacijama o počiniocima RN-a i omogućiti razmjena ovakvih informacija.

- Žrtve seksualnog nasilja i ostalih oblika zlostavljanja treba uputiti na medicinske službe i ostale službe koje im mogu pružiti pomoć.
- Proces bezbjednosne provjere treba da prate nezavisni posmatrači.
- Proces bezbjednosne provjere treba povezati sa procesima tranzicijske pravde, ukoliko ova oba procesa postoje, poput procesa za utvrđivanje istine i za davanje odštete žrtvama.
- Bezbjednosna provjera čini samo jedan dio institucionalne reforme. Djelotvornom i legitimnom reformskom strategijom se proces bezbjednosne provjere stavlja u širi kontekst. U ostale djelove spadaju razvoj unutrašnjih mehanizama odgovornosti, spoljnjeg nadzora i obuke o rodnim pitanjima i pitanjima vezanim za ljudska prava.

Donatori mogu imati značajnu ulogu u omogućavanjuda strane bezbjednosne snage sprovedu djelotvornu bezbjednosnu provjeru o počinjenim djelima seksualnog nasilja i ostalim prekršajima. Ovakve mjere je moguće uključiti u 1325/1820 NAP-ove zemalja donatora. Kongres SAD-a, npr. zabranjuje finansiranje obuke ili nabavku opreme za strane bezbjednosne snage ukoliko Stejt Department ima vjerodostojne informacije da su te snage počinile teška kršenja ljudskih prava. Ovom zabranom se od zvaničnika Stejt Departmenta i Odjeljenja za odbranu zahtijeva da sprovedu bezbjednosnu provjeru predviđenih jedinica potencijalnih korisnika pomoći, na osnovu vjerodostojne baze podataka koja se sastoji od izvještaja o kršenjima ljudskih prava.[30] Bezbjednosne snage u onim državama koje prolaze kroz period oružanog sukoba, ili su upravo izašle iz njega, a koje nijesu u mogućnosti da bezbjednosno provjere svoje pripadnike u smislu da li su počinili djela seksualnog nasilja ili neki drugi oblik kršenja međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava, ne treba da dobiju međunarodnu podršku i pomoć.

4.4 U reformi policije

Reforma policije predstavlja transformaciju ili promjenu policijske organizacije u profesionalnu i odgovornu policijsku službu koja u praksi primjenjuje onaj način obavljanja policijske dužnosti kojim se zadovoljavaju potrebe lokalnih zajednica i koji je u skladu sa demokratskim normama i čvrstim principima dobre uprave.[31] U primjere policijske reforme spadaju:

- Redefinisanje nadležnosti i operativnih procedura u policiji
- Demilitarizacija policijskih snaga
- Omogućavanje obuke za službenike na svim nivoima i u svim činovima i razvoja njihovih vještina
- Uspostavljanje mehanizama odgovornosti

Četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti postavljaju određeni broj specifičnih obaveza i smjernica za procese reforme policije, koji se tiču:

- Rodno odgovornog sprovođenja zakona, u koji spada zaštita i poštovanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica
- Pružanja pomoći žrtvama seksualnog nasilja
- Krivičnog gonjenja odgovornih za nasilje počinjeno nad ženama i djevojkama u oružanim sukobima, za genocid, zločine protiv čovječnosti i za ratne zločine
- Veće zastupljenosti žena na nivoima na kojima se donose odluke u okviru institucija policije
- Bezbjednosne provjere, kao što je to objašnjeno u poglavlju 4.3

Dodatne obaveze država koje šalju policijsko osoblje u mirovne misije pod vođstvom UN-a su detaljnije objašnjene u poglavlju 4.6.

Rodno odgovorno sprovođenje zakona

Grupa samostalnih eksperata UN-a, koja se bavila uticajem koji oružani sukobi imaju na žene, je primijetila da tokom oružanog sukoba „nasilje nad ženama postaje prihvaćena norma“.[32] Seksualno nasilje i nasilje u porodici se nastavlja, i čak pojačava u postkonfliktnom periodu, a podstiču ga raspoloživost oružja, traume prisutne kod muških članova porodice i nedostak posla, smještaja i osnovnih usluga.[33] Nedostatak sredstava za život i sve veći priliv uglavnom muškaraca iz međunarodnih misija, čini žene i djevojke posebno ranjivom grupom kada su u pitanju seksualno iskorištavanje i trgovina ljudima. U nekim postkonfliktnim kontekstima, ubistva radi očuvanja časti predstavljaju veliki problem.

Imajući u vidu izazove bezbjednosti žena u postkonfliktnim kontekstima, rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se naglašava da izvršavanje policijskih dužnosti mora da bude rodno odgovorno i da mora da obuhvata mjere kojima se promovišu ljudska prava žena, djevojaka i djevojčica.

Pogledajte: SCR 1325, Član 8.; SCR 1889, Član 10.

Rodno odgovorno izvršavanje policijskih dužnosti je detaljnije objašnjeno u Priručniku *o reformi policije i rodnim pitanjima*. Koracima kojima se ispunjavaju obaveze predviđene rezolucijama, obično se obuhvataju promjene u sljedeće četiri oblasti:[34]

Mandatu

- RN treba da bude podvedeno pod krivično djelo i ljudska prava žena moraju da budu zaštićena zakonom.
- Policija treba da ima posebne nadležnosti i da bude specijalno opremljena da zaštiti od RN-a ranjive zajednice, poput interno raseljenih lica i izbjeglica, kao i etničkih ili seksualnih manjina.

Odjeljak 6 Sugestije za obuku

- U velikom broju država pogođenih sukobima, grupe žena su uključene u obuku policije o rodnim pitanjima. Ovim se ima za cilj da se u obuku policije unesu specifična stručna saznanja i da se uspostavi povjerenje između zajednice i policije.
- Obuka može da se odnosi posebno na žene policijske službenike. 2008. godine je održana dvonedjeljna obuka za 32 žene službenice policije iz oblasti Herat i Badhis u Avganistanu. Tema obuke su bila pravna pitanja, poput pravila ponašanja, upotrebe sile i ljudskih prava, kao i taktička i tehnička pitanja, poput pretresa kuća, korišćenja lisica, prve pomoći i samoodbrane. (EUROPOL-Serving Afghanistan, Online Bi-weekly Newsletter, (EUROPOL- Služba u Avganistanu, internet časopis koji izlazi na svake dvije nedjelje), 22. decembar 2008, 2–3. http://www.eupol-afg.eu/pdf/4.pdf
- Kada obuku pružaju spoljne agencije, od suštinskog je značaja da se polaznicima obuke dozvoli da upotrijebe novostečene vještine, i da im se u tome pruži podrška. Snage UN-a za stabilizaciju Haitija su obučile kvalifikovane žene službenice policije o pitanjima koja su karakteristična za RN. Nakon završene obuke, ovim ženama su, međutim, dodijeljeni administrativni poslovi umjesto da istražuju krivična djela seksualnog nasilja i da time praktično primijene novousvojene vještine. Nijesu imale nikakvog kontakta sa žrtvama. Pearson Peacekeeping Centre, Roundtable Report: UNSCR 1820: A Roundtable Discussion with Female UN Police Officers Deployed in Peacekeeping Operations, (Centar za mirovne misije Pirson, Izvještaj sa Okruglog stola: Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN-a 1829: diskusija sa Okruglog stola sa ženama policijskim službenicama UN-a stacioniranim u mirovnim operacijama 2009, 4)

Operativnoj praksi, sistemu podsticajnih mjera i mjerama kojima se određuje učinak

- Policija mora da u potpunosti shvati prirodu, stepen i težinu krivičnih djela počinjenih nad ženama i mora da ozbiljno shvati svoju ulogu u sprječavanju, zaštiti i istrazi. Rodna pitanja treba da budu uvrštena u osnovnu obuku, uz mjere kojima se promoviše kultura ljudskih prava u okviru policijskih snaga
- Treba da postoji detaljna obuka kojom se izgrađuju vještine za policijsko djelovanje kod krivičnih djela poput trgovine ljudima, nasilja u porodici ili seksualnog nasilja (vidi Odjeljak 6).
- Reagovanje na krivična djela zasnovna na rodnim razlikama treba da budu određena protokolima. Na primjer, u dobru praksu reagovanja na RN spadaju: obavezno hapšenje počinilaca na osnovu osnovane sumnje (umjesto da se policiji daje diskreciono pravo da ženu ubijede da se vrati nasilnom partneru), obavezno podnošenje izvještaja svom pretpostavljenom i upućivanje žrtava na medicinske i pomoćne službe.[35]
- Specijalizovane jedinice, poput ženskih policijskih stanica i jedinica za podršku porodicama, mogu da unaprijede reagovanje na nasilje počinjeno nad ženama i djecom, kao što je to bio slučaj u Avganistanu, DRK, na Kosovu, u Liberiji, Nikaragvi, Sijera Leoneu (vidi Odjeljak 7), Ruandi i Istočnom Timoru. U ovim jedinicama često radi isključivo žensko policijsko osoblje ili žene i muškarci koji su prošli specijalnu obuku za rad sa žrtvama krivičnih djela počinjenih na seksualnoj osnovi, i da sprovode djelotvorne istrage. Veliki je broj dokaza, u DRK, Indiji i Sijera Leoneu, da postoji veća vjerovatnoća da će ženska žrtva seksualnog nasilja slučaj prijaviti prije ženi policijskom službeniku, ili da će to učiniti u ženskoj policijskog stanici, nego li muškarcu policijskom službeniku u redovnoj policijskoj stanici.[3]
- Podsticajnim mjerama treba nagraditi rodno odgovorno sprovođenje policijskih dužnosti, a sistemom sankcija treba kazniti nepridržavanje nadležnosti vezanih za rodnu ravnopravnost. Podsticajne mjere moraju postojati kako bi se policijski službenici podstakli da rade u jedinicama koje su posvećene rješavanju isključivo rodnih pitanja, pri čemu ove podsticajne mjere treba da obuhvataju unapređenja, veću vidljivost rada policije, prihvatanje ovakvog načina rada od strane javnosti i psihosocijalnu podršku. U Liberiji je jedinica za zaštitu žena i djece dostigla prestižan status elitne specijalne jedinice koja radi u okviru policije, djelimično i zbog toga što je donatorskom pomoći

Odjeljak 7 Jedinice za podršku porodicama u Sijera Leoneu

Policija Sijera Leonea je osnovala Jedinice za podršku porodicama (JPP) 2001. godine. JPP se nalaze u glavnim policijskim stanicama širom države i njihovo osoblje čine posebno obučeni muškarci i žene službenici koji su posvećeni radu sa žrtvama silovanja, seksualnog zlostavljanja, nasilja u porodici i trgovine ljudima. JPP su ustanovile službe na koje se upućuju žrtve zarad dobijanja besplatne medicinske njege i pravne pomoći, a takođe su se uključile u široke napore na podizanju svijesti javnosti, sa posebnim naglaskom na teme koje se tiču seksualnog nasilja, nasilja u porodici, HIV/AIDS-a, trgovine ljudima i genitalnog sakaćenja žena.

U prošlosti su žene rijetko prijavljivale policiji ovakva krivična djela. Međutim, JPP su imale uticaja, omogućivši ženama da prijave slučajeve RN-a. Tokom 2003. godine, JPP su primile i sprovele istragu za 3.121 prijavu seksualnog i fizičkog nasilja, što je predstavljalo značajno povećanje u odnosu na broj prijavljenih slučajeva prethodnih godina. Ovo povećanje broja prijavljenih slučajeva se smatra rezultatom povećane svijesti javnosti i njenog povjerenja u JPP. Štaviše, procjena rada JPP, koju je sproveo UNICEF, je pokazala da su umanjeni stigma i stid koji se povezuju sa seksualnim iskorištavanjem i da su ljudi svjesniji raspoloživosti službi koje mogu da im pruže pomoć i podršku.

Izvor informacija: UNIFEM, Žene uspostavljaju mir i sprječavaju seksualno nasilje u zemljama pogođenim sukobima - Women Building Peace and Preventing Sexual Violence in Conflict-Affected Contexts, oktobar 2007, 11.

Odjeljak 8 Usluge za žrtve seksualnog nasilja u Istočnom Timoru

Jedinica za ranjive osobe (JRO) je osnovana 2001. godine u okviru Nacionalnih policijskih snaga Istočnog Timora kako bi se bavila slučajevima seksualnog nasilja, silovanja, nasilja u porodici, zlostavljanja djece i istraživala ih. JRO, žrtvama RN-a i onima koji im pružaju usluge omogućava pristup imenovanim policijskim službenicima ove službe. Ovo je dovelo do saradnje i koordinacije između NVO i policije, npr., putem učešća na lokalnim radionicama i konsultacijama o slučajevima. Sada je osnovana funkcionalna mreža službi koje se bave problemima žrtava nasilja u porodici, seksualnog zlostavljanja i zlostavljanje djece. Mreža obuhvata tzv. „sigurnu sobu" u nacionalnoj bolnici, lakše medicinsko i forenzičko ispitivanje, psihosocijalno savjetovanje, sklonište i pravnu pomoć. Nacionalne NVO su uključene u pružanje velikog broja ovih usluga, kao i u javno obrazovanje i podizanje svijesti javnosti.

Izvor informacija: UNFPA, Terms of Reference: International Referral Network Project Coordinator: GBV Sub-Project - Pravila službe: projektni koordinator međunarodne mreže za upućivanje na druge službe: podprojekat o RN-u, 2010, http://ocha-gwapps1.unog.ch/rw/res.nsf/db900SID/OCHA-83Z4LC?OpenDocument; UNFPA, *Gender-Based Violence in Timor-Leste: A Case Study* - Rodno nasilje u Istočnom Timoru: studija slučaja, 2005. http://www.unfpa.org/women/docs/gbv_timorleste.pdf.

omogućeno da ove policijske jedinice budu bolje opremljene od ostalih.[37]

- Mjerenjem učinka treba bilježiti i nagraditi posvećenost osoblja principima rodne ravnopravnosti.

Sastav zaposlenih

- Povećanje zapošljavanja žena u policijskim snagama je ključni korak ka pružanju usluga i ženama i muškarcima u zajednici.

Sistemi za određivanje odgovornosti

- Grupe žena iz civilnog društva treba da budu uključene u mehanizme civilnog nadzora nad službama bezbjednosti (npr. u policijskim kontrolnim odborima, nacionalnim komisijama za ljudska prava, komisijama za vezu između lokalne zajednice i policije).
- Treba da postoje jaki disciplinski mehanizmi za RN ili diskriminaciju koju pripadnik policije počini nad pripadnikom zajednice ili kolegom policajcem.

Pomoć žrtvama seksualnog nasilja i njihova zaštita

U mnogim državama žrtve seksualnog nasilja smatraju da policija nije voljna da krivično istražuje djela seksualnog nasilja i goni počinioce ovih krivičnih djela. Može se desiti da policija ne smatra seksualno nasilje prioritetom u odnosu na ostale oblike nasilja ili se može desiti da se seksualno nasilje počinjeno u okviru porodice ili zajednice smatra domaćim problemom koje treba privatno „riješiti" između strana koje su u njemu učestvovale. Često nema žena policijskih službenica koje bi se pozabavile ženom žrtvom, što u velikoj mjeri može da spriječi žene da uopšte i podnesu prijavu. Ponekad se žrtve seksualnog nasilja nalaze u rizičnoj situaciji od potencijalnog lošeg tretmana, diskriminacije ili čak daljeg seksualnog zlostavljanja kada se nađu u rukama policije. Tamo gdje dođe do istrage, često se krši pravo na privatnost žrtava i vrši se napad na njihovo dostojanstvo, u koje spadaju i zahtjevi da dokažu da su se opirale napadu i da opišu kako su bile obučene ili kako su se ponašale, čime se krivica prebacuje na žrtvu.[38]

SCR 1820 i 1888 naglašavaju značaj reagovanja na seksualno nasilje u periodu oružanog sukoba i u postkonfliktnim situacijama. U njega spada veliki broj onih aktivnosti koje se inače tiču rada policije: pružanje pomoći žrtvama seksualnog nasilja, njihov pristup institucijama pravosuđa, zaštita i tretman, uz dostojanstven tretman tokom cijelog pravosudnog procesa.

Pogledajte: SCR 1820, Članove 4. i 13.; SCR, 1888 Članove 6. i 13.

Mjere kojima se ispunjavaju ove obaveze obuhvataju one mjere koje su navedene kao „rodno odgovorno sprovođenje zakona", a to su: primjena specijalne obuke, osnivanje specijalnih jedinica i razvoj sistema za upućivanje žrtava na druge službe. Za reagovanje na seksualno nasilje i zaštitu od njega treba opredijeliti posebna sredstva. Ovo se posebno odnosi na:

- Policijske jedinice posebne namjene koje su specijalno obučene za rješavanje slučajeva seksualnog nasilja (vidi Odjeljak 8).
- Strateško planiranje istraga krivičnih djela seksualnog nasilja i nabavku opreme i vozila u tu specijalnu svrhu.
- Smjernice kojima se detaljno objašnjava reagovanje na prijave seksualnog nasilja. Ovim reagovanjem treba omogućiti da se žrtvama pruži pomoć putem njihovog upućivanja na psihosocijalne i medicinske službe, smještaja u sigurne kuće, pružanja besplatne pravne pomoći i ostalim odgovarajućim mjerama.
- Zaštita bezbjednosti i garantovanje povjerljivosti dobijenih informacija žrtvama, kako bi prijavu podnijele bez straha od odmazde. Kako bi se ovo omogućilo, od značaja je i fizička infrastruktura u policijskim stanicama, što ima uticaja i na očuvanje dostojanstva žrtava. Na primjer: besplatne telefonske linije za žrtve silovanja koje se nalze u psihološkoj krizi, vozila posebno namijenjena za jedinice koje se bave rodnim pitanjima, kola hitne pomoći, posebne ambulante za pregled i privatne prostorije za ispitivanje.[39]
- Tehnikama ispitivanja, formularima za prijavu i upitnicima se ne smiju degradirati žene (kao što je slučaj sa „provjerom nevinosti"), niti im se bez opravdanja smije miješati u privatni život. Instrumenti za ispitivanje seksualnog napastvovanja treba uvijek da budu na dohvat ruke.[40]

Krivično gonjenje odgovornih za zločine počinjene nad ženama i djevojkama u oružanim sukobima

Reagovanje na nekažnjivost za krivična djela/zločine počinjene nad ženama, djevojkama i djevojčicama u oružanim sukobima je ključna stavka rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti:

Pogledajte: SCR 1325, Član 11.; SCR 1820, Član 4.; SCR 1889, Član 3

Kapacitet policije da sprovodi istrage o počinjenom nasilju nad ženama, djevojkama i djevojčicama u oružanim sukobima se često zanemaruje. U bivšoj Jugoslaviji, na primjer, gdje se sprovode krivične istrage za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, policijske snage su nedovoljno opremljene kako bi podržale ove složene istrage. Sudeći po mišljenju advokata, tužilaca i sudija, policijski istražitelji ili veoma malo poznaju ili nimalo ne poznaju relevantni zakon i njegove odredbe, a ponekad im nedostaje čak i osnovnih vještina za sprovođenje istrage.[41]

Policiji koja je nadležna za istragu nasilja počinjenog nad ženama, djevojkama i djevojčicama u oružanim sukobima, za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine je neophodna obuka u sljedećim oblastima:

- Osnovnog poznavanja međunarodnog krivičnog i humanitarnog prava, onako kako se ono primjenjuje na njihov kontekst.
- Tehnika za adekvatno ispitivanje traumiranih svjedoka i žrtava (vidi Odjeljak 9).
- Istražnih tehnika i tehnologije (DNK analize, forenzike, istraživanja mjesta zločina, ispitivanja i ekshumacije).
- Tehnika za istraživanje smrtnih slučajeva
- Zaštite svjedoka, koja obuhvata. strategiju koja je u fazi istrage prihvatljiva svjedocima i kojom se smanjuje mogućnost dovođenja svjedoka u neprijatnu poziciju.[42]

Veća zastupljenost žena na nivoima na kojima se u okviru policijskih institucija donose odluke

Veća zastupljenost žena u policijskim institucijama je jedan od aspekata širih obaveza predviđenih rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti da se poveća zastupljenost žena u institucijama i mehanizmima kojima se sprječava, razrješava sukob i kojima se tim sukobom upravlja:

Pogledajte: SCR 1325, Član 1.

Mnogobrojne prednosti veće zastupljenosti žena u policijskim snagama i strategije za zapošljavanje i zadržavanje žena u službi su detaljnije obrađeni u Priručniku *o reformi policije i rodnim pitanjima*.

Naglasak SCR 1325 na „sve nivoe na kojima se donose odluke“, ističe u prvi plan činjenicu da žene ne treba da budu bolje zastupljene samo u nižim činovima i na administrativnim pozicijama, već i na višim instancama takođe. U ovom poglavlju ćemo se baviti povećanjem zastupljenosti žena na višim instancama na kojima se donose odluke.

U većini policijskih službi, žene su neravnomjerno zastupljene u nižim činovima. Procesom reforme policije se može primijeniti veliki broj mjera kojima će se povećati broj žena na vodećim pozicijama u policijskoj službi. U ove mjere spadaju:

- Uspostavljanje institucionalnih mehanizama za podršku ženama, poput udruženja žena u policiji, mentorskih programa i određivanja kontakt osoba za žene, i podsticanjem žena da preuzmu vođstvo. Misija UN-a u Liberiji je kreirala rodnu politiku za Nacionalnu policiju Liberije koja ne obuhvata samo napore kod regrutovanja i obuke većeg broja žena oficira, već i napore da one ne budu ograničene samo na niže činove. Žene su u policijskoj hijerarhiji postavljene na vodeće funkcije, a Udruženja žena policijskih službenica ima potencijala da ustanovi kulturu pružanja međusobne podrške.[43]
- Omogućavanje ženama da dobiju priliku za obrazovanje i obuku, koji će ih kvalifikovati za profesionalno napredovanje. Na onim mjestima u kojima žene nemaju ravnopravan pristup obrazovanju, uslijed postojećih društvenih, rodnih predrasuda, može biti neophodno da se dodatno investira u njihovu obuku, kako bi se omogućilo da njihovo obrazovanje i iskustvo bude jednako obrazovanju i iskustvu njihovih muških kolega, te da im se time omogući da ispune sve preduslove za unapređenje u službi.[44]
- Donošenje politike usklađivanja profesionalnog i porodičnog života, kojom se muškarcima i ženama službenicima omogućava da kombinuju karijeru sa svojim porodičnim obavezama.
- Rješavanje diskriminatorskih stavova prisutnih u policijskoj službi koji bi mogli da spriječe profesionalno napredovanje žena. U policijskoj službi Južne Afrike, gdje žene čine 30% zaposlenih, žene prijavljuju da se očajnički bore da u potpunosti budu prihvaćene kao ravnopravne od strane nekih od muških šefova. U službi je napravljen program pod nazivom „Muškarci za promjene“, koji za zadatak ima da povede odgovarajuće kulturne promjene širom institucije.[45]
- Usvajanje objektivnih kriterijuma za profesionalno unapređivanje, kojima se u obzir uzima veći broj vještina i kvalifikacija. Na primjer, nagrađivanje uspješnog rješavanja problema, rada sa zajednicom i upućivanja na socijalne službe. Vojno iskustvo je često jedan od kriterijuma za napredovanje u policijskoj službi, međutim njegova relevantnost je diskutabilna i često žene stavlja u neravnopravan položaj.
- Upoređivanje načina na koji nadležni upoređuju žene i muškarce službenike i istraživanje u slučajevima gdje žene konstantno dobijaju niže ocjene kako bi se otkrilo potencijalno prisustvo predrasuda ili potreba za obukom.
- Omogućavanje da se u savjetu za unapređivanje u službi nalazi i značajan broj žena.

Odjeljak 9 Obuka za osobe koje rade sa svjedocima i žrtvama ratnih zločina

OEBS/ODIHR je izradio modul za obuku o međunarodnom krivičnom i humanitarnom pravu za tužioce, istražitelje/policiju, sudije i advokate odbrane koji se bave svjedocima i žrtvama ratnih zločina.

Polaznicima se predaju tehnike za adekvatno ispitivanje traumiranih svjedoka i žrtava, koje oni po tom vježbaju u kontrolisanoj sredini. Posebne teme koje se obrađuju na ovoj obuci obuhvataju:

1. Opšti pristup ispitivanju i najbolje prakse
2. Zaštitu svjedoka:
   a. Procjenu potreba za zaštitom
   b. Pravni okvir
   c. Procjenjivanje zaštitnih mjera (npr. izmjenu glasa, davanje pseudonima)
3. Obim direktnog ispitivanja, unakrsnog ispitivanja i preusmjeravanja, u slučajevima gdje je to primjenjljivo.
4. Vrste pitanja i kada ih treba postaviti (otvorena pitanja, zatvorena pitanja, pitanja kojima se navodi na odgovor).
5. Tehnike za ispitivanje svjedoka, stručnjaka i svjedoka sa neprijateljske strane.
6. Adekvatno i djelotvorno ispitivanje traumiranih svjedoka.
7. Podrška svjedocima i kako do nje doći.
8. Prepoznavanje i rješavanje problema sekundarne traume.

Izvor informacija: OSCE ODIHR, *"Supporting the Transition Process: Lessons Learned and Best Practices in Knowledge Transfer" – „Podrška procesu tranzicije: naučene lekcije i najbolje prakse u prenosu znanja"*, septembar 2009, 57. http://www.osce.org/documents/odihr/2009/09/39685_en.pdf

- Postavljanje ciljeva za unapređivanje žena u više činove.
- Stalno nadgledanje proporcionalne zastupljenosti žena u najvišim činovima.

4.5 U tranzicijskoj pravdi i reformi pravosuđa

Pravosuđe i bezbjednost su neodvojivo povezani. Neke od institucija pravosudna pitanja odvajaju od RSB-a.[46] Međutim, reforma krivičnog pravosuđa se, u najmanju ruku, smatra aspektom RSB-a, a uspostavljanje tranzicijske pravde se smatra aktivnošću povezanom sa RSB-om. Značajne veze koje postoje između institucija pravosuđa i ostalih djelova sektora bezbjednosti u postkonfliktom kontekstu zavređuju da se pažnja posveti sektoru pravosuđa u ovom Priručniku.

Reforma pravosuđa ne podrazumijeva samo reformu zakona, već i razvoj politike, procedura i mehanizama kojima se omogućavaju praktična primjena zakona i ravnopravan pristup pravosudnom sistemu. U ciljeve reforme pravosuđa spada razvoj sljedećeg:

- Pravednih i ravnopravnih zakona kojima se promovišu i štite ljudska prava i pravazilaze barijere sa kojima se suočavaju marginalizovane i ranjive grupe
- Djelotvornog, nepristrasnog i odgovornog sudstva i tužilaštva
- Veza i saradnje između državnih i nedržavnih institucija
- Mehanizama za nadzor pravosudnog sistema
- Adekvatne sudske uprave/infrastrukture

Četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti određuju jedan broj specifičnih obaveza kao i smjernica za sprovođenje procesa reforme pravosuđa, a u vezi sa:

- Mjerama kojima se omogućavaju zaštita i poštovanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica
- Strategijama kojima se zadovoljavaju bezbjednosne potrebe žena, djevojaka i djevojčica i njihovi prioriteti, uključujući rodno odgovoran pristup institucijama pravosuđa
- Krivičnim gonjenjem onih koji su odgovorni za nasilje počinjeno nad ženama, djevojkama i djevojčicama u oružanim sukobima, za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine
- Mjerama kojima se zadovoljavaju potrebe žrtava seksualnog nasilja u oružanim sukobima i postkonfliktnim situacijama

Mjere kojima se štite i poštuju ljudska prava žena, djevojaka i djevojčica i zadovoljavaju njihove potrebe i prioriteti

Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se poziva na primjenu mirovnih sporazuma koji se odnose na ljudska prava žena, djevojaka i djevojčica i podržava se razvoj konkretnih strategija kojima se zadovoljavaju bezbjednosne potrebe i prioriteti žena, djevojaka i djevojčica, posebno imajući u vidu njihov pristup institucijama pravosuđa.

Pogledajte: SCR 1325, Član 8.; SCR 1889, Član 10.

U mjere kojima se ovo može postići, spadaju:

- Uključivanje grupa žena kao ključnih partnera u proces reforme pravosuđa.
- Ratifikacija međunarodnih i regionalnih podzakonskih akata o ljudskim pravima, uključujući CEDAW.
- Ustavna reforma, kako bi ustav obuhvatio poštovanje ljudskih prava svih građana na najvišim nivoima pravnog sistema.
- Zakonska reforma, kako bi se primijenili međunarodni i regionalni standardi o ljudskim pravima, sa posebnim osvrtom na zemljišnu svojinu, nasljeđivanje, RN i seksualno opredjeljenje.
- Reformu sudske procedure i prakse, kako one ne bi, bilo direktno, bilo indirektno, diskriminisale žene, djevojke i djevojčice.
- Sprovođenje rodno osjetljive procjene sektora pravosuđa, kako bi se prepoznale bezbjednosne potrebe žena, djevojaka i djevojčica i njihovi prioriteti. (Pogledajte poglavlje 4.1 Priručnika *o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima*, ukoliko želite da vidite spisak zadataka). Liberija je, npr. sprovela veliki broj procjena na kojima je zasnovala Nacionalni akcioni

plan za borbu protiv RN-a, koji sadrži određeni broj mjera vezanih za reformu pravosuđa (pogledajte Odjeljak 10 Priručnika *o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima)*.

- Posebne mjere za rješavanje slučajeva RN-a, uključujući mjere koje se tiču zaštite svjedoka i žrtava.
- Rješavanje problema diskriminacije počinjene od strane sudija, tužilaca, pravnika i sudskog osoblja, putem obuke i ostalih vidova izgradnje kapaciteta na teme poput prava žena i procedura za rješavanja slučajeva RN-a. Lokalne i međunarodne organizacije žena, UN i ostale međunarodne agencije često mogu da pruže podršku u obuci.
- Povezivanje sa tradicionalnim vođama i neformalnim i pravosudnim mehanizmima kako bi se obezbijedilo da se oni pridržavaju standarda vezanih za ljudska prava, u koje spadaju i prava žena. Ovim uključivanjem treba unaprijediti komunikaciju između tradicionalnih vođa i organizacija žena.
- Mjere za povećanje učešća žena u sektoru pravosuđa, kojima se teži da se postigne ravnoteža u broju muškaraca i žena na svim dužnostima i na svim instancama.
- Stalno nadgledanje i nadzor načina na koji se pravosudni sistem odnosi prema ljudskim pravima žena, djevojaka i djevojčica. U mnogim državama, nacionalne institucije za ljudska prava, poput komisija za žene/rodnu ravnopravnost ili kancelarije ombudsmana za jednake mogućnosti, imaju značajnu ulogu čuvara ovih gore pomenutih prava.
- Mjere za povećanje svijesti javnosti o ljudskim pravima i o zakonima i mehanizmima za zaštitu ovih prava. U mnogim postkonfliktnim državama, OCD informišu javnost i sprovode kampanje za obuku o pitanjima tipa nasilja u porodici i prisilnih brakova, pri čemu se neke od OCD uspješno uključuju u rad sa muškarcima isto kao i sa ženama.
- Korištenje pravnih pomoćnika na pravnom opismenjavanju žena.
- Dopiranje sudova i sudija do žena i muškaraca u seoskim oblastima.
- Pravna pomoć u pitanjima koja su od značaja za žene, poput vlasništva nad zemljom, nasljeđa i rodnog nasilja.
- Podrška inicijativama civilnog društva za pristup institucijama pravosuđa.

Ostale mjere kojima se omogućava zaštita i poštovanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica u okviru reforme pravosuđa su detaljnije data u poglavlju 4 Priručnika *o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima.*

Krivično gonjenje lica odgovornih za krivična djela počinjena nad ženama, djevojkama i djevojčicama u oružanim sukobima

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti jasno naglašavaju odgovornost država da krivično gone ne samo međunarodne slučajeve zločina počinjenih nad ženama tokom oružanih sukoba (genocid, zločini protiv čovječnosti i ratni zločini), već sve oblike nasilja počinjenog nad ženama, djevojkama i djevojčicama u oružanim sukobima. Ova odgovornost se ne odnosi samo na države u kojima su počinjeni dati zločini, već i na ostale države sa pravnom nadležnošću za ove slučajeve.

Pogledaje: SCR 1325, Član 11.; SCR 1820, Član 4.; SCR 1888, Član 6.; SCR 1889, Član 3.

Za krivično gonjenje u slučajevima nasilja nad ženama, počinjenih tokom oružanih sukoba, neophodno je da postoji politička volja države. Lokalne OCD mogu da budu značajni učesnici koji će vladu pozvati na odovornost. Međunarodna zajednica, takođe, ima ključnu ulogu u vršenju pritiska na vlade da krivično gone djela nasilja nad ženama i da ovakva krivična djela isključe iz odredaba za davanje amnestije. Međunarodna zajednica bi dalje trebalo da ima proaktivnu ulogu u krivičnom gonjenju pojedinaca za djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratne zločine počinjene nad ženama, tamo gdje ona ima pravnu nadležnost. U oktobru 2009. godine, sud u Kanadi je osudio muškarca iz Ruande, koji živi u Kanadi, za djelo silovanja počinjeno tokom genocida 1994. godine.[47]

Za djelotvorno krivično gonjenje u slučajevima nasilja počinjenog nad ženama tokom oružanih sukoba je neophodno da postoje državni kapaciteti u smislu odgovarajuće sudske, policijske i zatvorske infrastrukture, sudskog osoblja, istražnih vještina i sredstava, sistema čuvanja podataka, zaštite žrtava i svjedoka i prevodilačkih usluga. Međunarodna zajednica na više načina može da pomogne izgradnju ovih kapaciteta (vidi Odjeljak 10).

U mnogim državama koje izlaze iz konflikta, reforma pravosuđa će uključiti uspostavljanje mehanizama tranzicijske pravde, kako bi se riješilo naslijeđeno i široko rasprostranjeno sistematsko kršenje ljudskih prava do koga je dolazilo tokom sukoba. O tranzicijskoj pravdi je više informacija dato u poglavlju 5.1 Priručnika *o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima*. Tamo gdje je uspostavljen tranzicioni mehanizam, njegov mandat treba izričito da se svede na rješavanje slučajeva nasilja počinjenog nad ženama.

Mjere kojima se omogućava uspješno krivično gonjenje u predmetima nasilja počinjenog nad ženama tokom konflikta, bez obzira da li se one sprovode putem stalnih pravosudnih mehanizama ili onih uspostavljenih u tranzicionom periodu, obuhvataju sljedeće:

- Definisanje nasilja nad ženama u skladu sa međunarodnim standardima datim zakonom o ljudskim pravima i međunarodnim krivičnim pravom. Na primjer, Specijalni sud za Sijera Leone je u svoju definiciju seksualnog nasilja uvrstio seksualno ropstvo, prisiljavanje na prostituciju i trudnoću pod prisilom.
- Razvoj posebne strategije za krivično gonjenje počinilaca nasilja nad ženama tokom perioda sukoba.
- Obuka za sve zaposlene u tehnikama istrage,

Odjeljak 10 Obuka o rodnim pitanjima za tužioce i sudije u Kolumbiji

2007. i 2008. godine, Nacionalna komisija Kolumbije za odštetu i pomirenje je finansijski podržala seriju obuka o rodnim pitanjima za tužioce i sudije u specijalnim sudovima u tranzicijskom periodu koji se bave krivičnim djelima koja su počinili demobilisani pripadnici paravojnih formacija i gerile, a u okviru Zakona o pravdi i miru iz 2005. godine.

Na radionicama su razmatrani zakonski kriterijumi koji se tiču RN-a, a ženske OCD su se povezale sa tužiocima i sudijama kako bi se napravile strategije za rješavanje slučajeva seksualnog zlostavljanja do kojih je došlo u prošlosti. U pitanja o kojima se raspravljalo spadaju standardi dokaznog postupka, zaštita svjedoka, psihosocijalni i ostali oblici pomoći žrtvama. Ovo je bio prvi put da su se sudski službenici i advokati žena ikada sastali da razmatraju ova pitanja.

ispitivanja i pravne nauke, vezanih za nasilje nad ženama.

- Obezbjeđivanje istražitelja i tužilaca koji će biti posvećeni krivičnom gonjenju i rješavanju krivičnih djela nasilja nad ženama, pri čemu treba uključiti žene istražitelje.
- Uspostavljanje mjera kojima se garantuju bezbjednost, privatnost i zaštita identiteta žrtvama prije, tokom i nakon suđenja, poput zaštite svjedoka i mogućnosti preseljenja.

Mjere kojima se zadovoljavaju bezbjednosne potrebe žrtava seksualnog nasilja počinjenog tokom oružanih sukoba

Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se navodi veliki broj obaveza prema žrtvama seksualnog nasilja počinjenog tokom konflikta: treba obezbijediti da žrtve seksualnog nasilja počinjenog tokom konflikta imaju ravnopravnu zaštitu po zakonu, da imaju ravnopravan pristup institucijama pravosuđa, da se prema njima odnosi s poštovanjem tokom sudskog procesa, da su zaštićene, da dobiju pomoć i odštetu za pretrpljene bolove. U bilo kom procesu reforme pravosuđa, mora se stvoriti prostor u kome će se zatražiti, saslušati i poštovati viđenje samih žrtava seksualnog nasilja o tome šta je to što po njima čini pravdu i pravosuđe.

Pogledajte: SCR 1820, Članove 4. i 13.; SCR 1888, Članove 6., 13. i 17.

Strategije koje su navedene u poglavlju gore, a tiču se krivičnog gonjenja lica odgovornih za nasilje počinjeno nad ženama, djevojkama i djevojčicama, su sastavni dio zadovoljavanja ovih kriterijuma. U ostale strategije koje se tiču rješavanja slučajeva seksualnog nasilja spadaju:

- Javne kampanje kojima se promovišu ljudska prava žena i u pitanje dovodi tolerisanje seksualnog nasilja (vidi Odjeljak 11).
- Briga za dobrobit, bezbjednost i poštovanje žrtava nasilja, u koju spadaju davanje informacija i podrške, kao i priprema svjedoka.
- Omogućavanje povoljne sredine u sudnicama, gdje će žrtve biti tretirane sa poštovanjem, brigom i osjećajnošću.
- Dopiranje do svih žrtava seksualnog nasilja, uključujući i one nastanjene u seoskim oblastima, kako bi im se ponudile informacije o procesu krivičnog gonjenja, pravnoj pomoći, medicinskoj njezi, psihološkom savjetovanju, skloništu i ostalim sistemima podrške, uz puno poštovanje privatnosti žrtava.
- Osnivanje specijalnih sudova koji nude usmjereniji proces uz pomoć specijalno obučenog sudskog osoblja.
- Objedinjavanje sudskih prostorija sa prostorijama koje koriste pomoćne službe i službe koje pružaju savjetodavnu pomoć (pogledajte Poglavlje 4.3 Priručnika *o reformi pravosuđa i rodnim pitanjima*).
- Omogućavanje da dokazni postupak i procedura budu u skladu sa međunarodnim standardima, npr. u vezi sa pristankom na seksualni čin i raspoloživošću dokaza o prethodnom i kasnijem seksualnom ponašanju.
- Omogućavanje da se tokom dokaznog postupka i procedure, u sudskim prostorijama i tokom sudskog postupka, poštuju dostojanstvo i bezbjednost žrtava. Ovo može da obuhvata dozvolu da žrtva svjedoči iza zaštitnog paravana ili da ima pristup privatnoj čekaonici.

Krivično gonjenje je samo jedan od oblika odgovora reforme pravosuđa, na koji se poziva rezolucijama. Kako bi se omogućila pravda žrtvama seksualnog nasilja, može biti neophodno da se obezbijedi neka vrsta procesa priznavanja istine ili ostalih simboličnih mjera, kojima bi se priznala nepravda koja im je učinjena. Proces utvrđivanja istine i pomirenja, kao i proces nadoknade štete, treba da budu posebno usredsrijeđeni na slučajeve seksualnog nasilja, tokom svog trajanja, u svim svojim procedurama i izvještajima. Komisije za utvrđivanje istine i pomirenje treba da posvete pažnju pružanju podrške i zaštiti potreba žrtava seksualnog nasilja onda kada žrtve dođu da svjedoče. U Sijera Leoneu, npr. žrtve seksualnog nasilja su ispitivale isključivo žene komesari, a same žrtve su mogle da odluče da li žele da svjedoče na saslušanju otvorenom ili zatvorenom za javnost i da li žele da njihove izjave budu tretirane kao povjerljive.

Odjeljak 11 Razbijanje tabua

NVO *Medika Kosova* pokušava da razbije tabue vezane za seksualno nasilje počinjeno tokom rata na Kosovu, koristeći pri tom kampanje, izvještaje medija, radio i TV programe da javnost obavijesti o položaju žena silovanih tokom rata.

Medika Kosova, takođe, sarađuje sa ostalim organizacijama iz mreže žena Kosova kako bi se zalagala za osnivanje fonda za nadoknadu štete žrtvama silovanja počinjenog tokom rata na Kosovu.

Izvor informacija: *Medica Mondiale*, Kosova, http://www.medicamondiale.org/en/projekte/kosova/

Oni svjedoci koji su svjedočili na ročištima zatvorenim za javnost su dobili hranu, piće i medicinsku pomoć, uz prevoz do i od mjeste na kome se odvijalo ročište, a u slučajevima gdje je to bilo neophodno, bilo im je obezbijeđeno i prenoćište. Slično ovome, programi za davanje odštete treba da se izričito usredsrijede na žrtve seksualnog nasilja, kao na jednu od kategorija korisnika ove pomoći. Kao vid odštete mogu da budu uvrštene i psihosocijalna i medicinska pomoć. Simbolična odšteta može pomoći da se riješi proces društvene odmazde kojoj su podvrgnute žrtve seksualnog nasilja, poput isključivanja iz zajednice ili napuštanja od strane bračnog partnera.[48]

4.6 U pripremama za slanje osoblja u mirovne misije

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti posebnu pažnju posvećuju načinu na koji države pripremaju svoje osoblje za slanje u mirovne misije. Ovim rezolucijama se države pozivaju da:

- Rodna pitanja uvrste u nacionalne programe obuke za vojno osoblje i pripadnike civilne policije, prije njihovog slanja u mirovne misije
- Preduzmu korake na sprječavanju seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i da obezbijede da postoji pozivanje na odgovornost ukoliko dođe do takvog ponašanja
- Uspostave mjere kojima bi se veći broj žena slao u mirovne misije

Obuka pripadnika vojske i civilne policije

Rezolucijama se daju neke specifične preporuke o pitanjima koja bi trebalo uvrstiti u obuku za pripadnike vojske i civilne policije, prije njihovog slanja u mirovne misije i tokom boravka u njima, u koje spadaju:

- Značaj uključivanja žena u sve mjere za očuvanje i izgradnju mira na svim nivoima
- Zaštita, prava i specifične potrebe žena
- Zaštita civila, uključujući žene, djevojke i djevojčice
- Nulta tolerancija UN-a prema seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju
- Sprječavanje seksualnog nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama tokom i nakon sukoba
- Svijest o HIV/AIDS-u.

Pogledajte: SCR 1325, Član 6.; SCR 1820, Članove 7. i 8.; SCR 1888, Članove 19. i 21.

Premda je osnovna odgovornost za obuku pripadnika mirovnih misija na zemljama iz kojih oni dolaze, Odjeljenje UN-a za mirovne operacije (DPKO) je izradilo materijal za obuku koji mogu koristiti države, a u koji spadaju kompilacije dokumenata za opštu obuku prije slanja u mirovne misije pripadnika vojske i civilne policije (vidi Odjeljak 12). Ova dokumenta u velikoj mjeri koriste institucije koje se bave sprovođenjem obuke za pripadnike mirovnih misija. DPKO, takođe, nacionalnim i regionalnim centrima za obuku nudi savjetodavnu pomoć i dodatnu obuku, kao i obuku budućih instruktora.[49]

Procjena potreba za obukom koju je DPKO sproveo 2008. godine je pokazala da, tamo gdje se sprovodi obuka prije stacioniranja snaga, obično budu uvrštene i teme seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, kao i HIV/AIDS.[50] Neophodno je da se dovoljno vremena posveti obuci o borbi protiv seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Obuka daje mogućnost da se u detalje razmotre pravila data pravilnicima UN-a, uključujući i značenje pojma „zabrane zbližavanja“, okolnosti u kojima se seksualna veza sa osobom iz zemlje domaćina smatra „iskorištavanjem“ i odgovornosti osoblja koje ili zatrudni ili prouzrokuje trudnoću tokom boravka u mirovnoj misiji. U obuku takođe treba da spadaju procedure za prijavu navodnog postojanja seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i za istragu ovih navoda i za reagovanje na njih (onoliko koliko je to primjenljivo na datom komandnom nivou), kao i za periodično i sistematsko praćenje i dodatne aktivnosti. Ujednačenija obuka između država može pomoći da se prevaziđu razlike u načinima na koji mirovne snage iz različitih država shvataju svoj odnos sa zajednicom domaćinom, imajući u vidu pri tom njihov odnos prema ženama i djevojkama.

U mnogim zapadnim državama je načinjen značajan napredak u razvoju i sprovođenju obuke za pripadnike mirovnih misija kojom se obuhvata veliki broj pitanja navedenih u rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti. NATO se, takođe, obavezao da će pitanja ženskog viđenja stvari, kao i rodna pitanja uvrstiti u programe obrazovanja i obuke na svim nivoima.[51] Premda je ovakav tok događaja dobrodošao, iz ovih zemalja dolazi samo veoma mali broj pripadnika mirovnih misija.

Najveći dio pripadnika mirovnih misija pod vođstvom UN-a dolazi iz zemalja u razvoju (najviše iz Bangladeša, Indije i Pakistana) koji, uopšteno gledano, prolaze manje sistematičnu obuku o rodnim pitanjima, ukoliko je uopšte i prođu. Međutim, ima nekoliko primjera, koji dosta obećavaju, o tome da su rodna pitanja uvrštena u obuku pripadnika mirovnih misija:

- Na kursu za obuku u Institutu za mirovne

Odjeljak 12 — Primjeri materijala za obuku za pripadnike mirovnih misija, koji se odnosi na žene, mir i bezbjednost

DPKO Core Pre-deployment training modules – Osnovni moduli obuke pred stacioniranje, 2009. http://pbpu.unlb.org/PBPS/Pages/Public/library.aspx?ot=2&scat=393&menukey=_4_5_2
(Poglavlje 3 se odnosi na žene, mir i bezbjednost i zaštitu djece; Poglavlje 4 se odnosi na SEA i HIV/AIDS)

DFID/DFAIT “Gender and peacekeeping training course” – “Obuka o rodnim pitanjima I očuvanju mira”, 2002. http://www.genderandpeacekeeping.org

operacije Bangladeša se obrađuje sada ažurirani Standardizovan opšti modul obuke UN-a o rodnim pitanjima u mirovnim misijama.[52]

- U Centru za obuku za mirovne misije Južne Afrike svake godine se nudi dvonedjeljni kurs za obuku pripadnika odjeljenja za odbranu i ostalog vojnog osoblja u višim činovima, kako bi postali savjetnici za rodna pitanja u vojsci. Obuka se, takođe, nudi i onima koji na civilnom nivou donose odluke u mirovnim misijama.[53]
- Nezavisni Institut za obuku pripadnika mirovnih operacija nudi besplatno učenje elektronskim putem, u koje spada i kurs o R*odnoj perspektivi u mirovnim operacijama pod vođstvom Ujedinjenih nacija*, namijenjen pripadnicima mirovnih snaga iz Afrike, sa Kariba i iz Južne Amerike. Ovaj kurs je do sada prošlo više od 15.000 sadašnjih i potencijalnih pripadnika mirovnih snaga, koji uglavnom dolaze iz afričkih zemalja, Bangladeša i Pakistana. U martu 2010. godine, Institut za obuku pripadnika mirovnih operacija je ponudio novi kurs pod nazivom *Sprječavanje nasilja nad ženama i rodne neravnopravnosti u mirovnim misijama*.[54]
- Pirson centar za mirovne misije je osmislio dvonedjeljni kurs o borbi protiv RN-a za pripadnike policije sa međunarodnog nivoa, koji učestvuju u AU/UN misiji u Darfuru, a koji planira da prilagodi za upotrebu u ostalim mirovnim misijama.[55]

Lekcije koje su države naučile, vezano za obuku pripadnika vojske i policije prije njihovog slanja u mirovne misije, obuhvataju:

- Dugoročnu pripremu vojnih trupa i policije za mirovne misije, koja je neophodna kako bi se razvile potrebne vještine i sklonosti. Obično je vrijeme prije stacioniranja trupa veoma kratko, čime se smanjuju mogućnosti za smislenu pripremu. Svijest o rodnim pitanjima treba integrisati širom nastavnih planova i programa za policiju i vojsku.
- Obuku treba započeti usredsrjeđivanjem na praktična pitanja, poput onih *kako* primijeniti SCR 1325, prije nego li na normativni i teorijski sadržaj vezan za rodna pitanja.
- Treba da postoji obuka koja će se specifično odnositi na svaku pojedinačnu misiju, i u okviru nje orijentacija zajednici, pri čemu u ovo spada usredsrjeđivanje na rodnu dinamiku na lokalnom nivou, pri čemu treba izričito obraditi načine na koje se može spriječiti i odreagovati na seksualno nasilje.
- Reagovanje na napade koji imaju u sebi seksualnih elemenata treba da bude sastavni dio vježbi misije i obuke zasnovane na studiji slučajeva ili na datom scenariju.
- Stručno znanje raspoloživo na nacionalnom nivou, koje mogu da pruže organi poput ministarstava za pitanja žena/rodna pitanja i ženske OCD, može da potpomogne obuku koja se sprovodi prije stacioniranja trupa.
- Treba da postoji sistematska procjena uticaja koji obuka ima tokom i nakon stacioniranja trupa, u koju bi potencijalno mogle da budu uključene organizacije žena iz zemlje domaćina.[56]

Pogledajte Priručnik *o obuci o rodnim pitanjima za pripadnike sektora bezbjednosti.*

Sprječavanje seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i odgovornost za njega

Proteklih godina UN su kritikovane zbog navodnog seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja koje su nad lokalnim stanovništvom počinili pripadnici mirovnih misija UN-a. U UN-u postoji izričita politika *nulte tolerancije*, ali se rezolucijama Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti zahtijeva od država članica da takođe preduzmu preventivne mjere i da na snagu stave one mjere kojima će se pozivati na odgovornost za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje.

Pogledajte: SCR 1820, Član 7.; SCR 1888, Član 21.

Pravila ponašanja: Osim obuke za sprječavanje seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja neophodno je da postoje jasne smjernice o tome šta je zabranjeno ponašanje, kao i jasna procedura za podnošenje žalbi, istragu i disciplinske procedure. Kao prvi korak, države koje svojim trupama i/ili policijskim snagama doprinose mirovnim misijama, treba da obezbijede da standardi UN-a za sprječavanje seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja budu pravno obavezujući za njihovo osoblje, bilo da ih izdaju kao komandu ili da ih uvrste u svoj krivični zakon.[57] Takođe, treba da standarde prevedu na jezike kojim govori osoblje koje su poslale u mirovne misije.

Razvoj, primjena i stavljanje na snagu ovakvih pravila ponašanja na nacionalnom nivou mogu da pomognu da se pripadnici mirovnih misija pozovu na odgovornost za počinjeno seksualno nasilje. Jasna i izričita referenca o tome da seksualno iskorištavanje i zlostavljanje ni u kom slučaju nijesu dozvoljeni, data u nacionalnom pravilniku ponašanja, može da posluži kao sredstvo kojim će se obrazovati pripadnici vojske i policije, a koje će njihovim nadređenima pomoći da zaustave ovakvu vrstu zlostavljanja.

Odgovornost za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje: Za sprječavanje seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i za pozivanje nekoga na odgovornost neophodno je da postoji organizaciona kultura kojom u oružanim snagama komandiri i policijski komesari sprječavaju, prepoznaju, zaustavljaju i kažnjavaju ovakvu vrstu ponašanja. Neophodno je preduzeti korake na rješavanju problema, tzv. *kulture nekažnjivosti* za seksualno nasilje u oružanim snagama i policijskim kontingentima.

Države moraju da omoguće da bilo koji pripadnika njihovog osoblja u mirovnim misijama, umiješan u seksualno iskorištavanje i zlostavljanje, bude krivično odgovoran po nacionalnom vojnom i/ili krivičnom zakonu. Određeni broj država se pridržava ove obaveze, na taj način što kažnjava počinioce otpuštanjem iz vojske, nametanjem mjera pritvora i/ili oduzimanjem činova. Navodi se da je Francuska, npr. zatvorila jednog pripadnika iz svoje mirovne misije zato što je sebe snimao tokom seksualnog odnosa sa

djecom, dok su Maroko, Nepal, Pakistan, Južna Afrika i Tunis najavili pokretanje disciplinskih mjera protiv jednog broja svojih pripadnika mirovnih misija.[58]

One države koje daju svoje vojne trupe i/ili policijske kontigente u mirovne misije, treba da uvijek daju i ispune obećanje dato UN-u da će njihove mirovne snage u potpunosti poštovati lokalne zakone i da će krivično goniti svoje pripadnike mirovnih misija, ukoliko se istragom UN-a zaključi da postoji osnovana sumnja da su počinili seksualno iskorištavanje i zlostavljanje. Međutim, u ovakvom krivičnom gonjenju, nacionalnim vlastima ne idu na ruku praktične poteškoće do kojih dolazi prilikom prikupljanja dokaza i pozivanja svjedoka. Kako bi riješile ove probleme, državama koje svojim trupama doprinose misijama UN-a je preporučeno da na licu mjesta uspostave vojni sud u državi u kojoj postoje indicije da je počinjeno dato krivično djelo.[59]

Za kredibilitet misije i za njenu djelotvornost je važno da se pokaže da su pripadnici mirovnih snaga krivično odgovorni za seksualno nasilje. Vraćanjem osoblja iz mirovne misije u zemlje je disciplinska mjera koja se najčešće primjenjuje u slučajevima neadekvatnog ponašanja. Kada značenje povratka u zemlju nije adekvatno objašnjeno, pod njim se najčešće smatra prosto udaljavanje počinilaca iz mirovne misije, bez preduzimanja bilo kakvih mjera protiv njih. Uz zaštitu identiteta žrtava i svjedoka, misije treba da daju informacije zemlji domaćinu o načinu na koji se vode slučajevi seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i da žrtvi i ostalim oštećenim stranama objasne rezultate istrage. Možda je primjenjljivo da viši predstavnik misije zainteresovanoj strani javno objavi da su počinioci otpušteni iz misije i da su kažnjeni, kako bi zajednica mogla da se uvjeri da su preduzete odgovarajuće mjere.

Mjere za slanje većeg broja žena u mirovne misije

Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se prepoznaje da žene pripadnice mirovnih misija jesu značajno oruđe za zaštitu civila, kao i za sprječavanje seksualnog nasilja nad ženama i djecom. Kada se mirovni kontigent sastoji i od muškaraca i od žena:

- njemu će lokalna zajednica više vjerovati
- on je bolje opremljen da sprovede mnoge od ključnih zadataka poput: pretresa kuća, pretresa pojedinaca, rada u zatvorima, pružanja pratnje žrtvama/svjedocima i provjere boraca na mjestima na kojima se vrši proces RDR
- on može na bolji način da ostvari smislen kontakt sa ranjivim grupama i OCD iz lokalne zajednice
- on može na jednostavniji način da pruži pomoć ženama koje su pogođene sukobom, a kojima bi bilo neprijatno da razgovaraju sa muškarcima
- manja je vjerovatnoća da će se u njemu javljati problemi vezani za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje
- on promoviše i podržava učešće žena i njihovih organizacija u postkonfliktnom političkom procesu[60]

Specijalno obučene žene pripadnice mirovnih misija mogu da imaju poseban značaj u sprječavanju seksualnog nasilja.

Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se države podstiču da pošalju veći broj ženskog vojnog i policijskog osoblja u mirovne misije pod vođstvom UN-a:

Pogledajte: SCR 1820, Član 8.; SCR 1888, Član 19.

DPKO se već nekoliko godina zalaže da najmanje 10% policijskog i vojnog osoblja u mirovnim misijama treba da čine žene. Međutim, u junu 2010. godine, žene su činile svega 2,35% pripadnika mirovnih misija UN-a na vojnim funkcijama. DPKO je, 2009. godine, pokrenuo kampanju kako bi se broj žena policijskih službenika u mirovnim misijama povećao sa 8 na 20% do 2014.[61]

Države mogu da uvećaju regrutovanje i slanje žena u mirovne operacije:

- Postavljanjem većeg regrutovanja žena kao cilja u svoj 1325 NAP.
- Osnivanjem isključivo ženskih vojnih i policijskih jedinica koje će biti stacionirane na terenu, slijedeći pri tom primjer indijske policijske jedinice koja je 2007.godine stacionirana u Liberiji.
- Kreiranjem nacionalne politike o regrutovanju i slanju žena u mirovne misije koja obuhvata brojčane ciljeve (poput minimalnog procenta žena u svim formiranim jedinicama poslatim u mirovne misije). U policijskog službi Zambije, na primjer, postoji određeni cilj od 30% za odabir žena službenica policije za učešće u misijama UN-a, pri čemu je od oktobra 2009. godine, postignuto 12%.
- Osnivanjem posebnih jedinica u okviru kancelarija vojnog i policijskog osoblja koje treba da kontrolišu regrutovanje i stacioniranje žena.
- Imenovanjem žena na više pozicije u okviru civilnog učešća u mirovnim misijama, na primjer kao specijalne predstavnike generalnog sekretara UN-a, EU i ostalih regionalnih tijela, kao i imenovanjem na pozicije u štab DPKO-a.
- Pravljenjem nacionalne strategije za informisanje javnosti kojom se promoviše regrutovanje žena u policijske i vojne snage i njihovo slanje u mirovne operacije.
- Revizijom kriterijuma vezanih za kvalifikacije, kako bi bili otpušteni oni koji su počinili diskriminaciju nad ženama.
- Rješavanjem problema rodne diskriminacije u okviru oružanih snaga i policijske službe, npr. putem rodne politike, programa jačanja položaja žena i programa za stvaranje osjetljivosti na rodna pitanja. Pogledajte Priručnik *o reformi policije i rodnim pitanjima.*
- Omogućavanjem dodatne obuke ženama, kako bi im se pomoglo da zadovolje kriterijume vezane za neophodnu kvalifikaciju. Na primjer, žene pripadnice policije iz Namibije, Tanzanije i Zambije su prepoznale da je ženama nedostatak vozačke vještine (UN zahtijeva da imate sposobnost da vozite terensko vozilo 4 x 4 sa ručnim mjenjačem), jedna od ključnih prepreka koje su se postavljale pred

upućivanje žena u mirovne misije. Ova prepreka je još više pojačana činjenicom da žene i muškarci često nemaju iste mogućnosti uslijed kulturnih, društvenih i ekonomskih faktora. U policijskoj službi u Tanzaniji se planira uvođenje kursa za obuku prije slanja žena u mirovne misije, samo kako bi se poboljšale njihove sposobnosti da govore strani jezik, pucaju iz vatrenog oružja i voze automobile, kako bi im se pomoglo da polože test za prijem u mirovnu misiju, a razmatra se i mogućnost da se ženama koje o sopstvenom trošku uzmu dodatne časove vožnje ti troškovi nadoknade.

- Sprovođenje specifičnog istraživanja o tome koji su to faktori koji utiču na unapređivanje regrutovanja, zadržavanja u službi i slanja žena u mirovne misije, kao i uključivanje ovih navedenih faktora u nacionalnu politiku.[62]

4.7 Od strane država umiješanih u oružani sukob

Kao što se može i pretpostaviti, četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti posebnu pažnju posvećuju slučajevima oružanog sukoba. Savjet bezbjednosti je stranama umiješanim u oružani sukob izdao izričita naređenja koja se odnose na:

- Puno poštovanje međunarodnog prava u vezi sa pravima i zaštitom žena, djevojaka i djevojčica, uključujući potpuni i automatski prestanak svih činova seksualnog nasilja nad civilima.
- Preduzimanje specijalnih mjera za zaštitu civila, posebno žena, djevojaka i djevojčica, od seksualnog nasilja, kao i od ostalih oblika nasilja.

Omogućavanje punog poštovanja međunarodnog prava koje se odnosi na prava i zaštitu žena, djevojaka i djevojčica

„Sada je opasnije biti žena nego biti vojnik u istočnom dijelu DRK.“

generalmajor Patrik Kamaer, bivši zamjenik komandanta snaga[63]

Pogledajte: SCR 1325, Član 9.; SCR 1820, Član 2.; SCR 1888, Član 2.; SCR 1889, Član 2. i 3.

Izazovi pred obezbjeđivanjem poštovanja međunarodnog humanitarnog prava, ljudskih prava i zakona o izbjeglicama u oružanim sukobima nijesu nikakva novost, niti su ograničeni samo na zaštitu žena, djevojaka i djevojčica. Ovo je potvrđeno i ogromnim brojem poginulih i povrijeđenih civila u zonama oružanih sukoba. Međunarodni komitet Crvenog krsta već dugo radi na ovim pitanjima, pri čemu njegov rad obuhvata promociju međunarodnog humanitarnog prava i obuku u ovom pravu za oružane snage i naoružane grupe. UN imaju ključnu ulogu u vršenju političkog pritiska na države da se tokom konflikta pridržavaju svojih zakonskih obaveza.

U mnogim državama seksualno nasilje i ostale oblike kršenja ljudskih prava počine pripadnici nacionalne policije i oružanih službi.[64] Značajan faktor u ovome mogu da budu disciplinski problemi i korupcija: seksualno nasilje nad ženama izbjeglicama u Burundiju, Keniji i Ruandi su npr. počinili vojnici date države/njene bezbjednosne snage koji nijesu bili adekvatno kontrolisani i nijesu dobili jasna uputstva od svojih nadređenih u vezi sa svojim obavezama. Često su presudan faktor bili alkoholisano stanje i lična korist od pljačke.[65]

Još jedan od ključnih izazova jeste da se vaninstitucionalni učesnici i naoružane grupe primoraju na pridržavanje međunarodnog prava. S jedne strane, oni sebe ne vide kao nekog ko podliježe međunarodnom pravu, a sa druge strane im najvjerovatnije nedostaje komandna i kontrolna struktura koje bi održavale disciplinu. U svakom slučaju vaninstitucionalni učesnici rijetko kad potpadaju pod bilo kakav spoljni nadzor. Štaviše, premda se seksualno nasilje ponekad sistematski primjenjuje od strane naoružanih grupa kao metod ratovanja, ono može da bude i „oportunističke prirode“, pri čemu naoružane grupe i civili koriste haotično stanje da bi napadali žene. Dozvola da pljačkaju i siluju nekog pod prijetnjom oružjem često neredovno plaćenim pobunjenicima služi kao podsticaj da pokrenu konflikt.[66]

Međunarodna zajednica je tek nedavno počela da se uključuje u rad sa vaninstitucionalnim oružanim grupama u rješavanju problema seksualnog nasilja. Postignut je određeni napredak u smislu da su se pojedine strane obavezale da će prekinuti seksualno nasilje, ali je preostao problem primjene ove obaveze:[67]

- U DRK izjave o preuzimanju obaveze (*actes d'engagement*) su potpisale 22 naoružane grupe u Kivusu tokom Goma mirovne konferencije održane 23. januara 2008. godine. Potpisnice su se obavezale, da će između ostalog, prekinuti svo nasilje nad civilnim stanovništvom, sa posebnim naglaskom na žene i djecu. Nairobi communiqué, koja se usredsrijedila na strane naoružane grupe u DRK, sadrži i referencu o sprječavanju djela seksualnog nasilja. Međutim, ostaje da se zabilježi još značajnog napretka u onim državama potpisnicama koje poštuju svoje obveze ili štite civile, sa posebnim naglaskom na zaštitu od seksualnog nasilja.
- U Obali Slonovače, Nove snage (*Forces Nouvelles*) su u januaru 2009. godine usvojile akcioni plan kojim su se obavezale da će se u oblastima pod svojom kontrolom boriti protiv seksualnog nasilja i osnovale su radnu grupu za nadgledanje primjene ovog akcionog plana. Treba nadgledati djelotvornost ovih inicijativa.

Iskustvo iz mirovnih misija UN-a pokazuje da za naoružane grupe iz opozicije i vaninstitucionalne učesnike treba prilagoditi specifične strategije ubjeđivanja i odvraćanja, predstavljene u skladu sa kulturom i sistemom uvjerenja koji vlada u datoj grupi.[68]

Specijalne mjere za zaštitu civila od seksualnog nasilja

Pogledajte: SCR 1325, Član 10.; SCR 1820, Član 3.; SCR 1888, Član 3.; SCR 1889, Član 12.

Za zaštitu civila od seksualnog nasilja je neophodno da se primjene posebne strategije i specifična vrsta reagovanja, jer:

- žrtve imaju tendenciju da ne prijavljuju seksualno nasilje zbog straha od društvene odmazde i od toga da ponovo ne budu dovedene u položaj žrtve, što za rezultat ima nepotpune informacije o obrascima napada i profilu počinilaca i njihovom broju;
- jer se seksualno nasilje uglavnom dešava na onim mjestima i u onim vremenskim periodima kada nema redovnog prisustva bezbjednosnih snaga, poput domova, kod izvora u zoru, u šumama gdje žene idu po ogrijev i u poljima gdje uzgajaju usjeve.[69]

U nekim slučajevima je moguće da se potreba za ciljanim reagovanjem na seksualno nasilje uvrsti u vojnu doktrinu. Na primjer, NATO doktrinom se sada nalaže da u procesu operativnog planiranja, izvršenja i vrednovanja, snage moraju da analiziraju da li je neophodno da se primijene određene procedure na zaštiti žena, djevojaka i djevojčica od seksualnog nasilja. Međutim, u vojskama na nacionalnom nivou obično ne postoje odgovarajuće doktrine ili praktična obuka na osnovu datog scenarija ili studije slučaja, kojima bi se bavilo problemom seksualnog nasilja, i stoga ovakva vojska nije adekvatno pripremljena kako bi na terenu rješavala ove probleme.[70]

Premda nema dovoljno analiza o načinu na koji oružane snage i naoružane grupe koje su direktno umiješane u oružani sukob mogu da zaštite civile od seksualnog nasilja, od značaja mogu da budu lekcije koje su naučile one snage koje su pružale humanitarnu pomoć i učestvovale u mirovnim misijama. U dobru praksu za zaštitu civila spadaju:[71]

- Procjena načina na koji se rizici razlikuju u odnosu na žene i muškarce, djevojke i mladiće, dječake i djevojčice i na koji način se ovi rizici mijenjaju tokom konflikta; koje su oblasti u kojima postoji najveća mogućnost da će ljudi biti izloženi seksualnom nasilju (npr. mjesta na kojima se raspoređuje humanitarna pomoć, centri za pritvor, granični prijelazi, kafići); i koje su to ostale agencije/organizacije koje mogu da pruže dodatne zdravstvene, psihosocijalne, pravne i ostale osnovne usluge.
- Potpune, periodične konsultacije za zajednicama i rizičnim grupama, kao i stalna veza sa lokalnim grupama žena kako bi se, kao izvor obavještajnih operativnih informacija, identifikovali nedostaci u zaštiti.
- Stalno NiV i prikupljanje i analiza podataka.
- Povezivanje zaštite sa jačanjem položaja žena. Žene treba uključiti u javno odlučivanje i omogućiti im da iskažu svoje potrebe u vezi sa, između ostalog, zaštitom od seksualnog nasilja. Istovremeno, opasnost od seksualnog nasilja u mnogim državama sprječava žene da uzmu učešća u javnom životu.
- Treba imati u vidu da djelotvorne mjere, uveliko zavise od konteksta u kome se primjenjuju – npr. strategije koje se primjenjuju u Darfuru (u Sudanu) gdje je konflikt usredsrijeđen na IDP kampova, ne moraju da budu primjenjljive u DRK, na primjer. Uslijed razlika u nivou organizacije i brutalnosti, namjeri i stepenu u kom su prisutni problemi u sukobima, neophodno je da postoje specifično osmišljene strategije za njihovo rješavanje.

U kampovima za izbjeglice su osmišljene mnogobrojne praktične mjere za zaštitu civila od seksualnog nasilja.[72] One se mogu primijeniti i van kampova i prilagoditi se za primjenu u npr. selima i predgrađima gdje su ljudi izloženi riziku od seksualnog nasilja kada se nađu van svojih domova. U ovakve mjere spadaju:

- Postavljanje osvjetljenja u opasnim oblastima
- Posebne higijenske prostorije za žene i muškarce
- Strateški smještene prostorije za higijenu, uzimanje vode, odlaganje smeća i ostale prostorije koje će koristiti rizične grupe
- Košenje trave na onim putevima kojima žene najčešće putuju, davanje baklji ženama i podučavanje i podsticanje žena da se kreću u grupama
- Informativne kampanje kojima bi žene bile obaviještene o načinima na koje se mogu zaštiti
- Pomoć zajednice u uspostavljanju straža u selima ili u komšiluku ili u osnivanju odbora za odbranu u selima

U jednom broju mirovnih misija su naoružane patrole i pratnja korišteni u fizičkoj zaštiti žena i djevojaka od seksualnog nasilja. Ovakve patrole i pratnja štite žene koje se bave određenim poslovima, poput sakupljanja drva za ogrijev i zahvatanja vode, koje idu na pijacu ili se bave stočarstvom, a odvijaju se u periodima visokog rizika, poput noćnih sati ili prije svitanja (vidi Odjeljak 13). Na sličan način, vojne snage mogu da pomognu da se spriječi seksualno nasilje samim svojim prisustvom u visokorizičnim časovima i na mjestima koja se smatraju mjestima visokog rizika i korišćenjem baklji i svijetlećih raketa noću[73]. Patroliranje, i ostale aktivnosti na zaštiti civila koje sprovodi vojno osoblje, se mogu uskladiti sa radom odbora za bezbjednost iz lokalnih zajednica, a treba ih planirati i primjenjivati u konsultacijama sa ženama i muškarcima iz zajednice.

U onom periodu u kome postoje stalni rizici od pojave nasilja, vojska može da sprovede evakuaciju civila i da napravi sigurne koridore za njihovo kretanje.

SCR-ima se dalje predlaže primjena specijalnih mjera na zaštiti civila od nasilja, u koje spadaju:

- Bezbjednosna provjera kandidata za nacionalnu vojsku i bezbjednosne snage kako bi se isključili oni koji su počinili teško krivično djelo međunarodnog humanitarnog prava i zakona o ljudskim pravima, u koje spada i seksualno nasilje. O bezbjednosnoj provjeri su date informacije u poglavlju 4.3.
- Obuka vojnog osoblja u vezi zabrane svih oblika seksualnog nasilja i razbijanja mitova koji utiču na povećanje seksualnog nasilja tokom oružanih sukoba. O obuci policije i oružanih snaga o pitanjima

Odjeljak 13 Patrole koje obezbjeđuju stanovništvo koje sakuplja drva za ogrijev u Darfuru

Raseljene žene i djevojke u nekim državama u kojima postoje sukobi sakupljanje drva za obrijev dovodi u posebnu opasnost od silovanja, otmice i ubistva. Kako bi zaštitili žene koje skupljaju drva za ogrijev u Darfuru, vojnici snaga za zaštitu AU su počeli da patroliraju oblastima u kojima se skuplja drvo za ogrijev. Ovakvo patroliranje su od 2007. godine nastavile zajedničke snage AU/UN-a.

Uopšteno gledano, AU patrole se sastoje od dva velika kamiona koja idu za grupom žena na rastojanju od otprilike 100 do 200 metara, unaprijed određenim putem koji vodi do mjesta na kome se skuplja drvo za ogrijev. Na svakom kamionu se nalazi patrolna jedinica koju sačinjavaju tri do pet civilnih policijskih službenika na početku kamiona i šest do osam vojnika pod teškim naoružanjem koji se nalaze u zadnjem dijelu vozila, pod otvorenim nebom.

U nekim državama ove patrole su se pokazale kao izuzetno djelotvorne. Za njihov uspjeh su, po mišljenju Ženske komisije za žene i djecu izbjeglice, bila značajna, između ostalih, i sljedeća pitanja:

- „Odbori za patroliranje oblastima u kojima se skuplja drvo za ogrijev", koji su se sastojali od vođa zainteresovanih grupa (poput IDP žena lidera), predstavnika patrolnih snaga (žena gdje je to god bilo moguće) i posrednika, poput agencije UN-a ili NVO, su bili od suštnskog značaja za izgradnju povjerenja između učesnika i pripadnika kontrola. Odbori zajedno treba da naprave smjernice o vremenu patroliranja, učestalosti, izboru puta, rastojanju i ostalim detaljima vezanim za način na koji će se odvijati patroliranje; treba takođe i da se redovno sastaju kako bi riješili bilo koji problem do koga dođe tokom patroliranja.
- Prije nego što se započne patroliranje, sve uključene strane moraju jasno da definišu kakva je nadležnost patrolnih snaga u zaštiti ovih žena, bez obzira da li patrolne snage čine vojnici, pripadnici civilne policije ili lokalnih vlasti.
- Treba jasno naznačiti ulogu bezbjednosnih snaga države domaćina, (u onim oblastima u kojima žive izbjeglice) i bezbjednosnih snaga lokalnih vlasti (u IDP oblastima) prije nego što počne patroliranje.
- Tamo gdje je to neophodno, treba obezbijediti prevodioca, ženu po mogućnosti, da prati sve patrole u svrhu ostvarivanja komunikacije između učesnika i pripadnika patrole.
- Komandir patrolnih snaga mora da podrži uključivanje pripadnika patrole u ove patrole koje prate sakupljanje drva za ogrijev, da bude posvećen tome da se pridržava smjernica i da bude voljan da patrole sprovodi na redovnoj i predvidivoj osnovi.
- Pripadnici patrole ne smiju da se upuštaju u seksualno iskorištavanje zaštićenih učesnika u patroli i moraju biti pravno odgovorni u okviru međunarodno prihvaćenih smjernica i pravila ponašanja koji važe za mirovne misije.

Učesnici u humanitarnim misijama su naglasili koja je to analiza koja se mora primijeniti na ovakvu inicijativu za zaštitu, napominjući da je u nekim slučajevima u patrolama nad sakupljanjem drva za ogrijev bio dozvoljen raseljenim licima, pri čemu je grupa iz jednog plemena skupljala drvo za ogrijev koje pripada susjednom plemenu, čime su potencijalno pojačavane tenzije.

Izvor informacija: Bastik, M., Grim, K. i Kunz, R., *Seksualno nasilje u oružanim sukobima, pregled na svjetskom nivou i njegove implikacije na sektor bezbjednosti*, DCAF, 2007; Holt, V. Tejlor, G. i Keli, M., *Zaštita civila tokom mirovnih operacija pod vođstvom UN-a: Uspjeh, nedostaci i problemi koje treba riješiti*, DPKO/OCHA, 2009, str. 189–190.

koja se tiču žena, mira i bezbjednosti je više informacija dato u poglavlju 4.6.

- Stavljanje na snagu vojnih ili ostalih istražnih i disciplinski mjera.

Stavljanje na snagu vojnih ili ostalih istražnih i disciplinskih mjera

„Suština sprječavanja nasilja je u potrebi da civilne i vojne vođe pokažu posvećenost i postojanje političke volje da riješe pitanja seksualnog nasilja. Ne preduzimanje nikakvih aktivnosti po pitanju sprječavanja seksualnog nasilja šalje poruku da se toleriše ovakav vid nasilja. U tom smislu sam naglasio da jasna uputstva i izričite instrukcije, kao i redovne poruke u vezi sa kategoričnom zabranom seksualnog nasilja i nedvosmisleno pokazivanje, i na riječima i na djelu, da će svako kršenje ovih instrukcija i poruka biti kažnjivo, će doprinijeti smanjenju broja slučajeva seksualnog nasilja. Osim ovoga, državni organi, uključujući tu ministarstva odbrane, unutrašnjih poslova i pravde i vojnu i policijsku upravu moraju da donesu konkretne, obavezujuće mjere u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom, ljudskim pravima i krivičnim zakonom, u koje će spadati i obuka vojnih i policijskih snaga kako bi one postale svjesne svojih obaveza po ovim gore navedenim zakonima."

Izvještaj generalnog sekretara u vezi sa Rezolucijom 1820 Savjeta bezbjednosti UN-a[74]

U slučajevima gdje se seksualno nasilje ne kažnjava, svi oni koji nose oružje silovanje smatraju ne samo *sredstvom ratovanja već i ratnom zabavom.*[75] Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti posebnu pažnju posvećuju rješavanju problema nekažnjivosti (vidi poglavlje 4.5), u koju spada nekažnjeno seksualno nasilje koje su počinili pripadnici vojske.

Pogledajte: SCR 1820, Član 3.; SCR 1888, Članove 3. i 7.

U skladu sa standardima o ljudskim pravima, nadležnost vojnih sudova treba da bude ograničena isključivo na vojne prekršaje koje počini vojno osoblje i ne treba da se odnosi na kršenje ljudskih prava, uključujući tu krivična djela koja u sebi sadrže elemente seksualne prirode, za koja bi mogao da bude nadležan i civilni sud za krivična djela.[76] U onim državama u kojima su krivična djela koja u sebi sadrže elemente seksualne prirode, a koja su počinila vojna lica, pod nadležnošću vojnih sudova, ovi vojni sudovi u velikom broju slučajeva nijesu bili uspješni u krivičnom gonjenju počinilaca i krivičnim istragama.

NATO je odredio smjernice koje se tiču istraga za navodno počinjena djela seksualnog nasilja (i ostalih kršenja pravilnika ponašanja) od strane osoblja NATO-a, u koje spadaju:

- Vremenski okvir u kome treba imenovati istražitelja koji će sprovesti preliminarnu istragu i prikupiti dokaze

- Lanac komande kojim će se izvještavati o rezultatima preliminarne istrage
- Nadležnost za dostavljanje podataka preliminarne istrage relevantnim nacionalnim organima koji treba da sprovedu odgovarajuće disciplinske mjere
- Okvir u kome će se objaviti konačna odluka[77]

Poput UN-a, NATO se oslanja na svoje zemlje članice da protiv sopstvenog osoblja primijene disciplinske mjere. U svim oružanim snagama treba da postoje jasne procedure za reagovanje na navodno počinjeno nasilje nad civilima od strane pripadnika tih oružanih snaga, u koje spadaju rigorozna istraga i, u onim zemljama u kojima je to predviđeno, krivični postupak.

5 Ključne preporuke

Politika

1. Tokom donošenja i primjene politike i odredaba koje se tiču RSB-a, treba procijeniti na koji način različite odredbe utiču na žene, muškarce, djevojke, mladiće, djevojčice i dječake a stručnjacima za rodna pitanja i ženama treba omogućiti punopravno učešće u procesu određivanja politike.
2. U svakoj politici koja se tiče RSB-a, treba izričito obraditi bezbjednosne i pravosudne potrebe žena, djevojaka i djevojčica, pitanja vezana za seksualno nasilje i treba promovisati žene kao ravnopravne učesnice u radu institucija sektora bezbjednosti
3. Treba napraviti nacionalni akcione planove za primjenu rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti putem inkluzivnog i konsultativnog procesa u kome će učestvovati pripadnici zakonodavnih organa, institucija bezbjednosti, ženskih OCD i ostali relevantni učesnici. U ove nacionalne akcione planove treba da budu uvrštene i aktivnosti na sprovođenju RSB.

Odgovornost

4. Treba nadgledati i vrednovati i) na koji način su pitanja žena, mira i bezbjednosti obrađena u programima za RSB, i ii) sprovođenje nacionalnih akcionih planova za primjenu rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti. Koristite konkretne pokazatelje i uključite ženske OCD.
5. Uspostavite sisteme kojima će se odrediti odgovornost pojedinaca zaposlenih u državnim organima, bezbjednosnim službama i mirovnim misijama za primjenu nadležnosti i obaveza određenih rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti, onako kako su njihove odredbe uvrštene u politiku nacionalne bezbjednosti, odbrane ili RSB-a.

Učešće žena

6. Žene treba uključiti u rad na svim nivoima uprave u sektoru bezbjednosti i institucijama koje vrše nadzor i ostaviti prostora da se uvrste informacije koje se dobijaju od ženskih OCD.
7. Žene i organizacije žena treba osnažiti da učestvuju u procesu RSB-a putem obezbjeđivanja logističke podrške i omogućavanjem njihove lične bezbjednosti, putem izgradnje kapaciteta, mentorstva i, po potrebi, pružanjem podrške stvaranju koalicija.
8. Treba razviti i sprovesti strategiju za promovisanje liderstva žena u oružanim snagama, policijskoj službi, institucijama odbrane i sudstvu.

Reforma sistema odbrane

9. Grupe žena treba uključiti u planiranje i sprovođenje programa RDR-a, pogotovo kada su korisnici žene i tokom reintegracije bivših boraca.
10. Treba preduzeti aktivnosti na smanjivanju mogućnosti da po povratku bivših boraca u civilne zajednice dođe do povećanja broja slučajeva seksualnog nasilja.
11. Treba obezbijediti da pripadnici novoformiranih ili reformisanih oružanih snaga ili policijskih službi prođu bezbjednosnu provjeru u smislu da li su počinili seksualno nasilje ili su na neki drugi način prekršili međunarodno humanitarno pravo ili zakon o ljudskim pravima, pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti identiteta žrtava seksualnog nasilja i njihovoj opštoj zaštiti.

Reforma policije

12. Tokom procesa reforme policije, njene operativne prakse, obuke, sistem podsticajnih mjera, mjerenje učinka, sistemu za određivanje odgovornosti treba da kao prioritet postave rješavanje pitanja RN-a. Treba razmotriti mogućnost osnivanja specijalizovanih policijskih jedinica u kojima će raditi i muškarci i žene, a koje će biti povezane sa socijalnim službama i službama za pružanje pravne pomoći.
13. Treba opredijeliti sredstva za sprječavanje seksualnog nasilja, istragu i krivično gonjenje počinilaca, kao i za pružanje pomoći žrtvama i njihovu zaštitu.

Reforma pravosuđa

14. Treba reformisati zakone i sudsku proceduru, praksu i obuku kako bi se u njih uvrstila pitanja vezana za RN, a u skladu sa međunarodnim standardima, pri čemu posebne odredbe treba da se odnose na krivično gonjenje počinilaca i na podršku i pomoć žrtvama seksualnog nasilja.
15. Treba povećati stepen dostupnosti institucija pravosuđa ženama i djevojkama, tako što će se pružiti podrška radu službi pravne pomoći, pomoćnicima advokata, OCD i pravnom obrazovanju za sve zainteresovane strane.

16. Sa zemljama u kojima postoje sukobi treba raditi na jačanju kapaciteta za sprovođenje krivične istrage i krivičnog gonjenja u slučajevima nasilja počinjenog nad ženama tokom oružanih sukoba, te treba sa lokalnog i međunarodnog nivoa vršiti pritisak kako bi počinioci bili krivično gonjeni.

Tokom priprema za mirovne misije

17. Praktičnu obuku o ženama, miru i bezbjednosti, u koju spada i sprječavanje seksualnog nasilja, treba uključiti u obuku za policiju i vojsku, uz koju treba dodati i posebnu obuku za pripadnike mirovnih misija, koja se konkretno odnosi na misiju u koju se oni šalju.
18. Treba ustanoviti pravila ponašanja i mehanizme za određivanje odgovornosti kojima će se rješavati slučajevi seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i treba omogućiti da svi počinioci budu pozvani na odgovornost i da to jasno bude prepoznato u zemlji domaćinu.
19. Treba osnovati specijalizovane jedinice koje će predvoditi i kontrolisati primjenu politike, strategija i obuke koje za cilj imaju povećanje broja regrutovanih žena i njihovo stacioniranje u mirovnim operacijama.

Tokom oružanog sukoba

20. Treba zabilježiti i razmijeniti strategije za zaštitu civila od seksualnog nasilja tokom oružanih sukoba, u koje spada i saradnja sa vaninstitucionalnim učesnicima i primjena vojnih disciplinskih mjera.

6 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

DCAF Gender and Security Programme (Program o rodnim pitanjima i bezbjednosti) - http://www.dcaf.ch/gssrtoolkit

EPLO European National Action Plans for UNSCR 1325 (Evropski nacionalni akcioni plan za primjenu UNSCR 1325) - http://www.eplo.org/index.php?id=249

EU webpage on Women Peace and Security (Web stranica o ženama, miru i bezbjednosti)- http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1886&lang=en

PeaceWomen - http://www.peacewomen.org/WPS/Index.html

UN Action Against Sexual Violence in Conflict (Akcija protiv seksualnog nasilja tokom konflikta) - www.stoprapenow.org

UNIFEM - http://www.womenwarpeace.org/

UN-INSTRAW Gender, Peace and Security Programme (Program o rodnim pitanjima, miru i bezbjednosti) - http://www.un-instraw.org/peace-and-security/programme-page/

Priručnici i uputstva za praktičnu upotrebu

Organisation for Economic Co-operation and Development, ***OECD DAC Handbook on Security System Reform, Section 9: Integrating Gender Awareness and Equality (Priručnik OECD DAC o reformi sistema bezbjednosti, Poglavlje 9: Integracija svijesti o rodnim pitanjima i ravnopravnosti)***, 2009. http://www.oecd.org/dataoecd/4/52/42168607.pdf

UN-INSTRAW, ***Planning for Action: Good Practices on Implementing UNSCR 1325 on a National Level (Planiranje zarad pokretanja akcije: dobra praksa u primjeni Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a na nacionalnom nivou)***, 2008. http://www.un-instraw.org/images/files/Backgroundpaper1325.pdf

UNDP i UNIFEM, ***Policy Briefing Paper: Gender-Sensitive Police Reform in Post-Conflict Societies***, 2007 ***(Rodno odgovorna reforma policije u postkonfliktnim društvima)***. http://www.unifem.org/attachments/productsGenderSensitivePoliceReform_PolicyBrief_2007_eng.pdf

Valasek, K., ***Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (Obezbijediti ravnopravnost i uvrstiti rodna pitanja u mirovni proces: vodič za određivanje politike i planiranje po pitanjima žena, mira i bezbjednosti)*** UN-INSTRAW, 2006. http://www.un-instraw.org/images/files/GPS/1325percent20English.pdf

Članci i izvještaji dostupni na internetu

Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., ***Sexual Violence in Armed Conflict, Global Overview and Implications for the Security Sector (Seksualno nasilje u oružanom sukobu, pregled stanja na svjetskom nivou i njegove implikacije po sektor bezbjednosti)***, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2007. http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?ord279=title&q279=sexual&lng=en&id=43991&nav1=4

Bettham, G. i Popovic, N., ***Putting Policy into Practice: Monitoring the implementation of UN Security Council Resolutions on Women, Peace and Security (Sprovođenje politike u praksi: nadgledanje primjene Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti)***, FOKUS i UN-INSTRAW, 2009.

http://www.un-instraw.org/images/documents/GPS/BackgroundPaper_1325Conf_Oslo_Nov2009.pdf

Conflict Related Sexual Violence and Peace Negotiations: Implementing Security Council Resolution 1820 (Seksualno nasilje u periodu sukoba i mirovni pregovori: primjena Rezolucije 1820 Savjeta Bezbjednosti UN-a), Izvještaj sa predavanja na visokom nivou organizovanom od strane DPA, DPKO, OCHA, UNDP i UNIFEM u ime UN akcije protiv seksualnog nasilja tokom konflikta, i u saradnji sa Centrom za humantirani dijalog, 2009.
http://www.stoprapenow.org/pdf/JuneColloquium-SummaryReport.pdf

Genderforce, ***Good and Bad Examples – Lessons Learned from Working With UNSCR 1325 in International Missions (Dobri i loše primjeri - naučene lekcije iz primjene UNSCR 1325 u međunarodnim misijama)***, 2007.
http://www.genderforce.se/dokument/Good_and_bad_examples_English_A4.pdf

UNIFEM, ***Women Building Peace and Preventing Sexual Violence in Conflict-Affected Contexts (Žene uspostavljaju mir i sprječavaju seksualno nasilje u državama u kojima postoje konflikti)***, 2007.
http://www.unifem.org/attachments/products/Analytical_InventoryOfo_Peacekeeping_Practice_online.pdf

UNIFEM & DPKO, ***Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice (Rješavanje problema seksualnog nasilja u konfliktnim situacijama-analitički pregled prakse koja se primjenjuje u mirovnim operacijama)***, 2010.
http://www.unifem.org/attachments/products/Analytical_Inventory_of_Peacekeeping_Practice_online.pdf

UNIFEM, ***"Women targeted or affected by armed conflict: What role for military peacekeepers?", Wilton Park Conference Summary (Žene koje su meta tokom oružanog sukoba ili na koje taj sukob ima uticaja: kakva je uloga vojnih mirovnih snaga?) Sažetak Vilton Park konferencije***, 2008.
http://www.unifem.org/attachments/eventsWiltonParkConference_SummaryReport_200805_1.pdf

Knjige i ostala izdanja dostupna na internetu

Donadio, M., i Mazzotta, C., ***Women in the armed and police forces: Resolution 1325 and Peace Operations in Latin America (Žene u oružanim i policijskim snagama: Rezolucija 1325 i mirovne operacije u Južnoj Americi)***, RESDAL, 2010.

The Institute for Inclusive Security, ***Inclusive Security: A Curriculum for Women Waging Peace (Inkluzivna bezbjednost: Plan i program rada za žene koje se bore za mir)***, Hunt Alternatives Fund, 2009.

FUSNOTE

[1] Govor održan na konferenciji NATO-a o „Ženama, miru i bezbjednosti" u Briselu u Belgiji 27. januara 2010.

[2] Neke agencije, poput OECD, radije upotrebljavaju termin „reforma sistema bezbjednosti" umjesto „reforma sektora bezbjednosti". U ostale potencijalne termine spadaju i „transformacija sektora bezbjednosti" i „obnova sektora bezbjednosti".

[3] Hänggi, H., "Security sector reform", u Chetail, V. (ur.), *Post-Conflict Peacebuilding: A Lexicon* (Postkonfliktna izgradnja mira: Leksikon), (Oksford: Oxford University Press, 2009), 1-2.

[4] Izvještaj generalnog sekretara, "Securing peace and development: the role of the United Nations in supporting security sector reform", ("Očuvanje mira i razvoja: uloga Ujedinjenih nacija u pružanju podrške reformi sektora bezbjednosti"), A/62/659–S/2008/39, str. 6.

[5] Za analizu rezolucija o ovom pitanju pogledajte Otto, D., "The Exile of Inclusion: Reflections on Gender Issues in International Law Over the Last Decade", ("Progonstvo inkluzije: osvrt na rodna pitanja u međunarodnom zakonu tokom prošle decenije"), *Melbourne Journal of International Law*, tom 10, izdanje 1, maj 2009, str. 21; Tryggestad, L. T., "Trick or treat? The UN and Implementation of Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security", *Global Governance*: *a review of multilateralism and international organizations*, („Štos ili dar? UN i primjena Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti", *Globalna uprava: pregled multilateralnih i međunarodnih organizacija*), tom15, br. 4, 2009, str. 539 – 557. Neke agencije UN-a, mnoge NVO I neke države (npr. Južna Afrika - http://www.peacewomen.org/un/9thAnniversary/Open_Debate/SouthAfrica.pdf) smatraju SCR 1325 „obavezujućom".

[6] Pogledajte npr. Zaključke Odbora za eliminisanje diskriminacije protiv žena: Libanon , CEDAW/C/LBN/CO/3 (CEDAW, 2008), para. 13, Odbora za eliminisanje diskriminacije protiv žena: Istočni Timor, CEDAW/C/TLS/CO/1 (CEDAW, 2009), para. 14.

[7] UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", *(„Žene koje su meta tokom oružanog sukoba ili na koje taj sukob ima uticaja: kakva je uloga vojnih mirovnih snaga?"),* Sažetak Vilton Park konferencije, 2008. http://www.unifem.org/attachments/events/WiltonParkConference_SummaryReport_200805_1.pdf

[8] Pearson, E., *Demonstrating Legislative Leadership: The Introduction of Rwanda's Gender-Based Violence Bill, (Demonstriranje pravnog liderstva: uvod u zakon o rodnom nasilju Ruande),* (Vašington: Hunt Alternatives Fund, 2008).

[9] See Gumru, F.B. i Fritz, J.M., "Women, Peace and Security: An Analysis of the National Action Plans Developed in Response to UN Security Council Resolution 1325", („Žene, mir i bezbjednost: analiza Nacionalnog akcionog plana koji je razvijen kao odgovor na Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a"), *Societies without Borders* 4, 2009, str. 218.

[10] Nacionalni akcioni plan Libije za primjenu Rezolucije 1325 http://www.un-instraw.org/images/documents/LNAP_1325_final.pdf (sajtu je pristupljeno 10. marta 2010).

[11] Gya, G., *Gender Mainstreaming and Empowerment of Women in EU's External Relations Document*s: European Parliament, (*Integracija rodnih pitanja i jačanje položaja žena u dokumentima o vanjskim odnosima EU:* Evropski parlament), Brisel, 2009, str. 26.

[12] Beetham, G. i Popović, N., "Putting policy into practice: Monitoring the implementation of UN Security Council Resolutions on Women, Peace and Security", (Sprovođenje politike u praksi: Nadgledanje primjene Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti"), FOKUS i UN-INSTRAW dokument za konferenciju, Oslo, 11-13. nov. 2009.

[13] Pogledajte Savjet bezbjednosti UN-a o "Women, Peace and Security", („Ženama, miru i bezbjednosti"), Izvještaj generalnog sekretara, S/2010/173, 6. april 2010., i http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9914.doc.htm

[14] Savjet EU, *Indicators for the Comprehensive approach to the EU implementation of the United Nations Security Council Resolutions 1325 and 1820 on Women, Peace and Security*, (*Indikatori za sveobuhvatana pristup primjeni Rezolucija 1325 i 1820 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti u EU),* 14. juli 2010, str. 11.

[15] Belgijski NAP, str. 4., Holandski NAP, str. 44. Pogledajte, takođe, Herma, M. i Brown, L. M., *1 YEAR NAP 1325: Evaluating the Dutch National Action Plan on UNSC Resolution 1325 after one year of implementation (Jednogodišnji NAP 1325: vrednovanje holandskog Nacionalnog akcionog plana nakon jednogodišnje primjene UNSC Rezolucije 1325),* (Hag: Working Group 1325, 2008).

[16] Pearson, 2008.

[17] UNIFEM, *Women Building Peace and Preventing Sexual Violence in Conflict-Affected Contexts*, (Žene grade mir i štite od seksualnog nasilja u konfliktnim kontekstima), okt. 2007, str. 3.

[18] Centre for Humanitarian Dialogue, "Kenyan leading women meet to make peace last", („Vodeće žene Kenije su se sastale kako bi učinile da mir potraje"), saopštenje za javnost, 22. mart 2010; Projekat Nacionalnog dijaloga i nadgledanja procesa pomirenja u Keniji, Tačka dnevnog reda br. 4 – Dugoročna pitanja i rješenja, Nacrt izvještaja o sprovođenju, jan. 2009.

[19] International Alert, *Integrating women's priorities into peacebuilding processes: Experiences of monitoring and advocacy in Burundi and Sierra Leone*, (*Integracija ženskih prioriteta u procese izgradnje mira: Iskustva u nadgledanju i lobiranju u Burundiji i Sijera Leoneu),* Izvještaj sa radionice civilnog društva 25-29. feb. 2008, International Alert, London.

[20] Carreiras, H., "Gender Integration in the Armed Forces: A Cross National Comparison of Policies and Practices in NATO Countries", („Integracija rodnih pitanja u oružane snage: višenacionalno poređenje politika i praksi u zemljama NATO-a"), dokument predstavljen na 26. godišnjem sastanku žena u uniformi u NATO-u, maj 2002. http://www.nato.int/ims/2002/cwinf2002/cwinf-02.htm

[21] Na primjer, sve do 2008. godine, žene u oružanim snagama Kolumbije nijesu mogle da dobiju čin generala jer je za tu poziciju bilo neophodno prethodno iskustvo u komandovanju operativnim jedinicama, a ženama nije bilo dozvoljeno da služe u operativnim jedinicama ili njima komanduju. 2008. godine, zakonodavne odredbe, koje je uvela senatorka Marta Lusija Ramirez (koja je prije toga bila prva ministarka odbrane Kolumbije) je dozvolila da se imenuje prva žena general.

[22] NATO, *Training and education related to gender or UNSCR 1325 and 1820 at the national level*, (*Obuka i obrazovanje o rodnim pitanjima ili UNSCR 1325 i 1820 na nacionalnom nivou),* 2009: dostupno na http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50327.htm (pristupljeno 3. avg. 2010).

[23] Pogledajte npr. UNIFEM i DPKO, *Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice, (Rješavanje seksualnog nasilja u slučaju konflikta – analitički popis praksi u očuvanju mira),* (Njujork: UN) 2010, str. 34; UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"); Bastick, M., "Integrating gender in post-conflict security sector reform" („Integracija rodnih pitanja u postkonfliktnu reformu sektora bezbjednosti") u *SIPRI Yearbook 2008*: *Armaments, Disarmament and International Security* (Oksford: Oxford University Press, 2008); UN INSTRAW virtualna diskusija o *Reintegrating Female EX-Combatants: Good practices and lessons learned in the disarmament, demobilization and reintegration (DDR) of women and girls* (*Reintegraciji žena bivših boraca: Dobre prakse i naučene lekcije u procesu razoružanja, demobilizacije i reintegracije (RDR) žena i djevojaka)*, 28. juna – 19. jula 2010.

[24] Ibid.

[25] UNIFEM i DPKO, *Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice, (Rješavanje seksualnog nasilja u slučaju konflikta – analitički popis praksi u očuvanju mira),* (Njujork: UN, 2010), 28, 34; UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?")

[26] A. Mayer-Rieckh i P. De Greiff, *Justice as Prevention: Vetting Public Officials in Transitional Countries, (Pravda kao prevencija: bezbjednosna provjera javnih službenika u zemljama u tranziciji),* (Njujork: Social Science Research Council, 2007), 484.

[27] NVO citarne u kompilaciji odgovora na UN SCR 1820 koju je objavio Centar međunarodne ženske tribine; Švedska fondacija za ljudska prava u saradnji sa Britanskom parlamentarnom grupom koju čine sve partije o Velikim jezerima Afrike, *Justice, Impunity and Sexual Violence in Eastern Democratic Republic*

*of Congo, (Pravda, nekažnjivost i seksualno nasilje u Istočnom dijelu Demokratkse Republike Kongo), n*ov. 2008. http://www.appggreatlakes.org/index.php/appg-reports-mainmenu-35/116-sexual-violence-report-published (pristupljeno 30. nov. 2009), 29–30, 37; Misija u DRK, Izvještaj specijalnog izaslanika UN-a o nasilju nad ženama, dr Yakin Ertürk, feb. 2008, par. 91-94.

[28] W.G. O'Neill, "Field-notes: Liberia", („Bilješke sa terena: Libija"), (pripremljeno za UNIFEM, UNDP, DPKO, 4. jan. 2007), 1.

[29] UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?").

[30] Odjeljenje za vojsku, *FM 3.24 Counterinsurgency, (FM 3,24 Vojne mjere protiv gerilskih snaga),* (Vašington, 2006), Poglavlje D-34. http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-24.pdf

[31] H. Groenewald i G. Peake, *Police Reform through Community-Based Policing: Philosophy and Guidelines for Implementation, (Reforma policije kroz djelovanje policije u zajednici: Filozofija i smjernice za sprovedbu),* (Njujork: International Peace Academy, 2004), 1.

[32] E. Rehn i E. Johnson Sirleaf, *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women and Women's Role in Peace-Building, (Žene, rat i mir: Procjena nezavisnih stručnjaka o uticaju oružanog sukoba na žene i uloga žene u izgradnji mira), Progress of the World's Women 2002, (Napredak žena svijeta u 2002. godini), tom 1,* (Njujork: UN Development Fund for Women, 2002), 13.

[33] Ibid., 16.

[34] Ove četiri oblasti su izvedene iz kratkog predavanja koji su pripremili UNDP i UNIFEM. Pogledajte UNDP i UNIFEM, *Policy briefing paper: Gender-sensitive Police Reform in Post Conflict Societies*, (*Strateški dokument: Rodno osjetljiva reforma policije u postkonfliktnim društvima),* okt. 2007.

[35] Ibid.

[36] Pogledajte M. Bastick, "Integrating gender in post-conflict security sector reform" („Integracija rodnih pitanja u postkonfliktnu reformu sektora bezbjednosti") u *SIPRI Yearbook 2008*: *Armaments, Disarmament and International Security* (Oksford: Oxford University Press, 2008), 163.

[37] UNDP i UNIFEM, *Policy briefing paper: Gender-sensitive Police Reform in Post Conflict Societies*, (*Strateški dokument: Rodno osjetljiva reforma policije u postkonfliktnim društvima),* oktobar 2007, 7.

[38] M. Bastick, K. Grimm i R. Kunz, *Sexual Violence in Armed Conflict, Global Overview and Implications for the Security Sector, (Seksualno nasilje u oružanom sukobu, pregled stanja na svjetskom nivou i njegove implikacije po sektor bezbjednosti)*, (Ženeva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2007), 147.

[39] UNDP i UNIFEM, *Policy briefing paper: Gender-sensitive Police Reform in Post Conflict Societies*, (*Strateški dokument: Rodno osjetljiva reforma policije u postkonfliktnim društvima),* okt. 2007, 7.

[40] Za više informacija, pogledajte: *WHO Ethical and Safety Recommendations for Researching, Documenting and Monitoring Sexual Violence in Emergencies (Etičke i bezbjednosne preporuke WHO za istraživanje, dokumentovanje i nadgledanje seksualnog nasilja u kriznim situacijama),* (Ženeva: WHO, 2007).

[41] OSCE/ODIHR, *Supporting the Transition Process: Lessons Learned and Best Practices in Knowledge Transfer, (Podrška procesima tranzicije: naučene lekcije i najbolje prakse u prenosu znanja),* (Varšava: ODIHR, 2009), 25. http://www.osce.org/documents/odihr/2009/09/39685_en.pdf

[42] Pogledajte, na primjer, International Network to Promote the Rule of Law (INPROL), *Witness Protection in Countries Emerging from Conflict*, (*Zaštita svjedoka u zemljama koje izlaze iz konflikta),* INPROL Consolidated Response (07-008), dec. 2007. http://www.inprol.org/files/CR07008.pdf

[43] UNDP i UNIFEM, *Policy briefing paper: Gender-sensitive Police Reform in Post Conflict Societies*, (*Strateški dokument: Rodno osjetljiva reforma policije u postkonfliktnim društvima),* okt. 2007, 9.

[44] UNDP i UNIFEM, *Policy briefing paper: Gender-sensitive Police Reform in Post Conflict Societies*, (*Strateški dokument: Rodno osjetljiva reforma policije u postkonfliktnim društvima),* okt. 2007, 9.

[45] Pearson Peacekeeping Centre, Seminar Report: Women in Peace Operations, (Izvještaj sa seminara: Žene u mirovnim operacijama), Lusaka, Zambija, 12–13. okt. 2009, 24.

[46] Izvještaj generalnog sekretara UN-a o RSB-u bilježi: „Elementi sektora pravosuđa, koji su odgovorni za izricanje presude u slučajevima navodnog kriminalnog ponašanja i korišćenja sile, su, u mnogim slučajevima, takođe uključeni [u sektor bezbjednosti]." A/62/659–S/2008/39, 6. Međutim, unutar sistema UN-a, reformom pravosuđa i aktivnostima na tranzicijskoj reformi se uglavnom rukovodi u sklopu vladavine prava, a ne RSB-a.

[47] The Huffington Post, "Rwandan War Crimes Verdict Issued in Canada; First Of Its Kind", („Presuda o ratnim zločinima u Ruandi donijeta u Kanadi; prvi ovakav slučaj"), 22. maj 2009. http://www.huffingtonpost.com/2009/05/22/rwandan-war-crimes-verdic_n_206754.html (pristupljeno 17. mart 2010).

[48] Za više informacija o rješavanju pitanja vezanih za seksualno nasilje u procesu tranzicijske pravde pogledajte: M. Bastick, K. Grimm i R. Kunz, *Sexual Violence in Armed Conflict, Global Overview and Implications for the Security Sector (Seksualno nasilje u oružanom sukobu, pregled stanja na svjetskom nivou i njegove implikacije po sektor bezbjednosti)*, (Ženeva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2007), 156–162; R. Rubio-Marín, "The Gender of Reparations: Setting the Agenda" („Rod nadoknada: postavljanje dnevnog reda") u Rubio- Marín, R. ur., *What Happened to the Women? Gender and Reparations for Human Rights Violations, (Šta se desilo sa ženama? Rodna pitanja i naknade za kršenje ljudskih prava),* (Njujork: Social Science Research Council, 2006), 20–47.

[49] M. Lyytikäinen, *Gender Training for Peacekeepers: Preliminary overview of United Nations peace support operations*, (*Obuka o rodnim pitanjima za pripadnike mirovnih snaga: preliminarni pregled mirovnih operacija pod vođstvom UN-a),* (Santo Domingo: UN-INSTRAW, 2007), 8; ITS/DPET, Department of Peacekeeping Operations, *Report on the Strategic Peacekeeping Training Needs Assessment*, (*Izvještaj o procjeni potreba za strateškom obukom za pripadnike mirovnih snaga),* okt. 2008, 42.

[50] ITS/DPET, Department of Peacekeeping Operations, *Report on the Strategic Peacekeeping Training Needs Assessment*, (*Izvještaj o procjeni potreba za strateškom obukom za pripadnike mirovnih snaga),* okt. 2008, 42.

[51] NATO, *Bi-SC direktiva 40-1: Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure Including Measures for Protection During Armed Conflict*, (*Integracija UNSCR 1325 i rodnih perspektiva u komandne strukture NATO-a, uključujući mjere za zaštitu tokom oružanog sukoba),* sept. 2009, 4. Za primjere obuke pogledajte: NATO, *Training and education related to gender or UNSCR 1325 and 1820 at the national level*, (*Obuka i obrazovanje o rodnim pitanjima ili UNSCR 1325 i 1820 na nacionalnom nivou),* 2009 i 2010: dostupno na http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50327.htm (pristupljeno 3. avg. 2010).

[52] Lyytikäinen, 2007, Aneks 1.

[53] Lična prepiska pukovnika J. M. Bote, šefa Centra za obuku za učešće u mirovnim misijama, 8. feb. 2010.

[54] Ove kurseve za učenje putem interneta finansiraju u vidu nepovratne novčane pomoći vlade Argentine, Australije, Brazila, Kanade, Čilea, Hrvatske, Mađarske, Norveške, Švedske i Velike Britanije, kao i *Organisation internationale de la Francophonie.* Informacije o broju polaznika je dao Institut za obuku za učešće u mirovnim operacijama 11. februara 2010. Kurs za *Sprječavanje nasilja nad ženama i rodne neravnopravnosti* je napisala dr En Dženet Rozga u saradnji sa Megan Bastik i Anjom Ebnuter iz DCAF-a.

[55] Pearson Peacekeeping Centre, *Roundtable Report : UNSCR 1820: A Roundtable Discussion with Female UN Police Officers Deployed in Peacekeeping Operations*, *(Izvještaj sa okruglog stola: UNSCR 1820: Diskusija sa ženama policijskim službenicima koje učestvuju u mirovnim operacijama UN-a),* Njujork, 6. avg. 2009, 1.

[56] Pogledajte: UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"), 6–7; DPKO, *Implementation of Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security in Peacekeeping Contexts: A Strategy Workshop with Women's Constituencies from Police and Troop Contributing Countries*, (*Sprovođenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti (2000) o ženama, miru i bezbjednosti u kontekstu mirovnih snaga: radionica za izradu strategije sa predstavnicima žena iz zemalja koje doprinose vojnim trupama i policijskim snagama),* Pretorija, 7–9. feb. 2007, 12, 17: http://pbpu.unlb.org/PBPS/Library/Final%20report,%20PDF%20version.pdf (pristupljeno 3 avg. 2010); UNIFEM i DPKO, *Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice, (Rješavanje seksualnog nasilja u vezi sa konfliktom – analitički*

spisak praktičnih primjera iz mirovnih misija), (Njujork: UN, 2010), 42.

[57] Generalna skupština UN-a, "Učiniti standarde sadržane u dopisu generalnog sekretara obavezujućim za pripadnike kontingenta i standardizacija normi ponašanja tako da su one primjenjljive na sve kategorije osoblja u mirovnim misijama", bilješka generalnog sekretara*,* A/61/645, 18. dec. 2006, par. 32–38.

[58] Ibid., par. 37; M.J. Jordan, "UN Tackles Sex Abuse by Troops", („UN radi na rješavanju slučajeva seksualnog zlostavljana od strane trupa"), *The Christian Science Monitor*, 21. juni 2005. http://www.csmonitor.com/2005/0621/p06s02-wogi.html.

[59] Generalna skupština UN-a, Pismo, datirano 24. marta 2005. god., koje je generalni sekretar uputio predsjedniku Generalne skupštine, "Comprehensive Strategy to Eliminate Future Sexual Exploitation and Abuse in United Nations Peacekeeping Operations", („Sveobuhvatna strategija eliminacije seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja u budućnosti u mirovnim operacijama Ujedinjenih nacija"), A/59/710, 24. mart 2005.

[60] Pogledajte npr. Generalna skupština UN-a, *Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations and its Working Group on the 2005 resumed session*, (*Izvještaj Posebnog odbora za mirovne operacije i njegove Radne grupe na nastavku sjednice u 2005. god),* A/59/19/Add.1, §12; M. Donadio i C. Mazzotta, *Women in the armed and police forces: Resolution 1325 and peace operations in Latin America, (Žene u oružanim i policijskim snagama: Rezolucija 1325 i mirovne operacije u Južnoj Americi),* (Buenos Aires: RESDAL, mart 2010), 24–25; UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"); UNIFEM i DPKO, *Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice, (Rješavanje seksualnog nasilja u vezi sa konfliktom – analitički spisak praktičnih primjera iz mirovnih misija),* (Njujork: UN, 2010), 43.

[61] DPKO, *Implementation of Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security in Peacekeeping Contexts: A Strategy Workshop with Women's Constituencies from Police and Troop Contributing Countries*, (*Sprovođenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti (2000) o ženama, miru i bezbjednosti u kontekstu mirovnih snaga: radionica za izradu strategije sa predstavnicima žena iz zemalja koje doprinose vojnim trupama i policijskim snagama),* Pretorija 7–9. feb. 2007, 8; United Nations Peacekeeping*, Gender Statistics per Mission, (Rodna statistika po misiji),* juni 2010: http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/gender/2010gender/june10.pdf (pristupljeno 3. avg. 2010); Pearson Peacekeeping Centre, Seminar Report: Women in Peace Operations, (Izvještaj sa seminara: Žene u mirovnim operacijama), Lusaka, Zambija, 12–13. okt. 2009, 1.

[62] Pogledajte: Pearson Peacekeeping Centre, Seminar Report: Women in Peace Operations, (Izvještaj sa seminara: Žene u mirovnim operacijama), Lusaka, Zambija, 12–13. okt. 2009, 1, 12–13; DPKO, *Implementation of Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security in Peacekeeping Contexts: A Strategy Workshop with Women's Constituencies from Police and Troop Contributing Countries*, (*Sprovođenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti (2000) o ženama, miru i bezbjednosti u kontekstu mirovnih snaga: radionica za izradu strategije sa predstavnicima žena iz zemalja koje doprinose vojnim trupama i policijskim snagama),* Pretorija 7–9. feb. 2007, 5.

[63] UNIFEM, *"Women targeted or affected by armed conflict: What role for military peacekeepers?"*, („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"), 1.

[64] Pogledajte M. Bastick, K. Grimm i R. Kunz, *Sexual Violence in Armed Conflict, Global Overview and Implications for the Security Sector, (Seksualno nasilje u oružanom sukobu, pregled stanja na svjetskom nivou i njegove implikacije po sektor bezbjednosti)*, (Ženeva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2007).

[65] IASC, *Growing the Sheltering Tree: Protecting Rights Through Humanitarian Action*, (*Uzgajanje drveta za zaštitu: zaštita prava putem humanitarne akcije),* sept. 2002, 135, http://www.icva.ch/gstree.pdf

[66] UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"), 4.

[67] Savjet bezbjednosti, "Report of the Secretary-General pursuant to Security Council Resolution 1820 (2008)", („Izvještaj generalnog sekretara u vezi sa Rezolucijom 1820 Savjeta bezbjednosti (2008.)"), S/2009/362, 20. avg. 2009, par. 21.

[68] UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"), 4.

[69] Ibid., 3.

[70] NATO, *Bi-SC direktiva 40-1: Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure Including Measures for Protection During Armed Conflict*, (*Integracija UNSCR 1325 i rodnih perspektiva u komandne strukture NATO-a, uključujući mjere za zaštitu tokom oružanog sukoba),* sept. 2009, 3.3(g); UNIFEM i DPKO, *Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice, (Rješavanje seksualnog nasilja u vezi sa konfliktom – analitički spisak praktičnih primjera iz mirovnih misija),* (Njujork: UN, 2010), 9.

[71] IASC, *Sexual and Gender-Based Violence Against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons. Guidelines for Prevention and Response*, (*Seksualno i rodno nasilje nad izbjeglicama, povratnicima i raseljenim licima. Smjernice za prevenciju i odgovor),* (IASC, 2005), 34; UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"), 3–6.

[72] IASC, sept. 2002, 135. Pogledajte i UNHCR*, Sexual and Gender-Based Violence Against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons. Guidelines for Prevention and Response*, (*Seksualno i rodno nasilje nad izbjeglicama, povratnicima i raseljenim licima. Smjernice za prevenciju i odgovor),* (Ženeva: UNHCR, 2003).

[73] UNIFEM i DPKO, *Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice, (Rješavanje seksualnog nasilja u vezi sa konfliktom – analitički spisak praktičnih primjera iz mirovnih misija),* (Njujork: UN, 2010), 21–26.

[74] S/2009/362, 20. avgust 2009, par. 18.

[75] UNIFEM, "Women Targeted or Affected by Armed Conflict: What Role for Military Peacekeepers?", („Žene pod uticajem oružanog sukoba ili njime ugrožene: Koju ulogu imaju mirovne snage?"), 5.

[76] Izvještaj generalnog sekretara u vezi sa UN SCR 1820 (2008), par. 26.

[77] NATO, *Bi-SC direktiva 40-1: Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure Including Measures for Protection During Armed Conflict,* (*Integracija UNSCR 1325 i rodnih perspektiva u komandne strukture NATO-a, uključujući mjere za zaštitu tokom oružanog sukoba),* sept. 2009, 3.4.

Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Šta su to rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti?

Zbog čega su rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti bitne za RSB?

Na koji se način rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti mogu primijeniti na RSB?

Pitanja vezana za žene, mir i bezbjednost koja su bitna za procjenu RSB-a

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodnih pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima reforme sektora bezbjednosti.

Savjet bezbjednosti UN-a je nedavno usvojio određeni broj rezolucija u kojima se govori o potrebi da se u procesima RSB-a uzmu u obzir specifične bezbjednosne potrebe žena, djevojaka i djevojčica i da se promoviše učešće žena u ovim procesima.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine ***Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u.*** Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije.*

Šta su to rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti?

Od 2000. godine, Savjet bezbjednosti UN-a je usvojio četiri rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti:

Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a, usvojena u oktobru 2000. godine, prepoznaje specifične uticaje koji oružani sukobi imaju na žene, kao i značajan doprinos koji žene daju bezbjednosti i pomirenju. Ona se zalaže za veću zastupljenost žena u sprječavanju sukoba i upravljanju konfliktom. Posebna pažnja je posvećena potrebi da se rodna perspektiva uvrsti u sprovođenje mirovnih sporazuma; u procese razoružavanja, demobilizacije i reintegracije boraca (RDR) i obuku za pripadnike mirovnih misija.

Rezolucija 1820 Savjeta bezbjednosti UN-a, usvojena u junu 2008. godine, poziva države da preduzmu posebne mjere na zaštiti žena, djevojaka i djevojčica od seksualnog nasilja u oružanim sukobima, da im se omogući pristup institucijama pravosuđa i pruži pomoć kao žrtvama nasilja. Ona naglašava ulogu koju pripadnici mirovnih misija imaju u zaštiti civila i zalaže se za povećanje broja žena u mirovnim misijama. Od UN-a se zahtijeva da, uz konsultacije sa ženama i organizacijama žena, razvije mehanizme u okviru procesa RDR-a i RSB-a kojima bi se žene zaštitile od nasilja.

Rezolucija 1888 Savjeta bezbjednosti UN-a, usvojena u septembru 2009. godine, i njome se dalje insistira na sprječavanju seksualnog nasilja u oružanim sukobima. Ona se zalaže za uključivanje pitanja seksualnog nasilja u mirovne procese, u sporazume za RDR i RSB i reformu pravosuđa. Njome se uspostavljaju novi mehanizmi u okviru UN-a kojima se rješavaju slučajevi seksualnog nasilja u sukobima. Kao prioritet je još jednom naglašeno učešće žena u procesima odlučivanja, kao i uključivanje ženskog osoblja u misije pod vođstvom UN-a.

Rezolucija 1889 Savjeta bezbjednosti UN-a, usvojena u oktobru 2009. godine, proširuje fokus Savjeta bezbjednosti na učešće žena u izgradnji mira, pri čemu se naglašava njihova ključna uloga u političkom i ekonomskom odlučivanju. Ona se zalaže za uključivanje rodnih pitanja u sve procese oporavka u postkonfliktnom periodu; finansiranje i kreiranje programa za sprovođenje aktivnosti na jačanju položaja žena; specifične strategije u sprovođenju zakona i u pravosuđu, kojima će se zadovoljiti bezbjednosne potrebe i prioriteti žena, djevojaka i djevojčica.

Zbog čega su rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti bitne za RSB?

RSB je proces koji za cilj ima da omogući da oni koji pružaju bezbjednosne i pravosudne usluge:

- pruže efikasne i djelotvorne usluge iz oblasti bezbjednosti i pravosuđa kojima se zadovoljavaju potrebe ljudi;
- budu odgovorni pred državom i njenim stanovništvom;
- rade u okviru demokratske uprave, bez diskriminacije i uz puno poštovanje ljudskih prava i vladavine prava.

instraw united nations Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Odjeljak 1 | Načini na koji se može povećati učešće žena u RSB-u

- Uključiti predstavnike ministarstva za pitanja žena.
- Uključiti predstavnice mreža organizacija žena.
- Organizovati konsultacije sa ženama i ženskim grupama.
- Tražiti mišljenje od stručnjaka za rodna pitanja.
- Uključiti „stručnost za rodna pitanja“ u kriterijume koji se koriste pri odabiru članova odgovarajućih timova i komisija.

Sektor bezbjednosti obuhvata: oružane snage, policiju, obavještajne službe, graničnu upravu, carinu, pravosudne i kaznene institucije, vaninstitucionalne bezbjednosne snage, institucije običajnog prava, kao i učesnike koji imaju ulogu u upravljanju i nadzoru nad kreiranjem i sprovođenjem bezbjednosti, poput ministarstava, parlamenata, kancelarija ombudsmana, komisija za ljudska prava i organizacija civilnog društva (OCD).

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti su važne za RSB jer:

- Rješavanje različitih bezbjednosnih potreba žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka i omogućavanje jednake zastupljenosti žena i muškaraca u procesu odlučivanja sve se više prepoznaje kao nešto što je od suštinskog značaja za uspješnu RSB. Od suštinskog je značaja da se omoguće lokalno vlasništvo i djelotvorno pružanje bezbjednosnih usluga, kao i bolji nadzor i odgovornost.
- Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti omogućavaju postojanje normativnog okvira, koji je podržan sa međunarodnog nivoa, za promovisanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica tokom sukoba i u postkonfliktnim situacijama.
- UN, Evropska unija, Afrička unija, NATO i ostale međunarodne i regionalne organizacije koje su uključene u pružanje podrške RSB-u, ove rezolucije koriste kao smjernice i standarde, a mnoge zemlje svoju politiku nacionalne bezbjednosti i razvoja zasnivaju na njima.

Na koji se način rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti mogu primijeniti na RSB?

Politike nacionalne bezbjednosti, odbrane i RSB-a

Rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti se poziva na ravnopravno i potpuno učešće žena u procesu kreiranja politike na svim nivoima, integraciju rodnih pitanja i uspostavljanje strategija kojima se rješavaju bezbjednosne i pravosudne potrebe žena, djevojaka i djevojčica, njihovih prioriteta, kao i na jačanje položaja žena.

- Pri razvoju i sprovođenju politike koja se tiče RSB-a, treba procijeniti na koji način će različite opcije uticati na žene, muškarce, djevojke, mladiće, djevojčice i dječake. Treba ženama i stručnjacima za rodna pitanja omogućiti puno učešće u procesu kreiranja politke.
- U politici koja se tiče RSB-a treba izričito obraditi bezbjednosne i pravosudne potrebe žena, djevojaka i djevojčica, probleme seksualnog nasilja, kao i potrebu da se žene promovišu kao ravnopravni učesnici u radu institucija sektora bezbjednosti.
- Treba izraditi nacionalne akcione planove kojima bi se primijenile one rezolucije koje u sebi sadrže aktivnosti koje se tiču RSB-a. Nacionalni akcioni planovi treba da budu rezultat sveobuhvatnog, konsultativnog procesa, pri čemu organizacije žena treba da budu uključene u njihovu izradu, sprovođenje, nadgledanje i vrednovanje.
- Treba nadgledati i vrednovati: i) na koji način su pitanja žena, mira i bezbjednosti obrađena programima za RSB i ii) primjenu nacionalnih akcionih planova.
- Treba uspostaviti sistem kojim bi se omogućilo da se pojedinci iz državnih organa i bezbjednosnih institucija smatraju odgovornima za primjenu obaveza određenih rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti, onako kako su te obaveze uvrštene u politike nacionalne bezbjednosti, odbrane i RSB-a.

Učešće žena u procesima RSB-a i u institucijama sektora bezbjednosti

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti pozivaju države da preduzmu mjere na povećanju zastupljenosti žena u procesu postkonfliktnog planiranja i izgradnje mira – koji obuhvataju i procese RSB-a. One, takođe, zahtijevaju i da žene budu uključene u donošenje odluka u okviru mehanizama za sprječavanje, upravljanje sukobima i za njihovo rješavanje.

- Žene treba da na svim nivoima budu uključene u tijela koji upravljaju i vrše nadzor nad sektorom bezbjednosti, kao što su ministarstva, komisije za ljudska prava i institucije ombudsmana, a treba ostaviti prostora i za uključivanje onih polaznih informacija koje dolaze od ženskih OCD.
- Treba dati više ovlaštenja ženama i ženskim OCD, kako bi one na smislen način učestvovale u procesima RSB-a (vidi Odjeljak 1). Za ovo će možda biti potrebno da se sprovedu posebne konsultacije sa ženama, pri čemu će biti neophodno da im se obezbijede prevoz i briga o djeci, ili da se primjene izgradnja kapaciteta i mentorstvo kako bi žene stekle odgovarajuće vještine i usvojile znanje. Stvaranje koalicija među ženskim OCD može omogućiti ženama da se njihov glas dalje čuje.
- Treba primjeniti strategije kojima se ženama omogućava da dobiju visoke činove i položaje u oružanim snagama, u policijskoj službi, institucijama odbrane i pravosuđu (vidi Odjeljak 2).

Reforma odbrane

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti daju smjernice koje se tiču sprovođenja rodno odgovornih programa RDR (vidi Odjeljak 3) i bezbjednosne provjere pripadnika oružanih i bezbjednosnih snaga.

- Treba obraditi specifične potrebe muškaraca i žena bivših boraca, kao i žena i djevojaka pridruženih oružanim snagama i naoružanim grupama, te njihove djece.
- Grupe žena treba uključiti u proces planiranja i sprovođenja programa RDR, posebno kada su korisnici tih programa žene i tokom reintegracije bivših boraca.
- Treba sprovesti aktivnosti kojima bi se smanjile mogućnosti da po povratku bivših boraca u civilne zajednice dođe do povećanja seksualnog nasilja.

Odjeljak 2 | Spisak koraka kojima se promoviše učešće žena na vodećim pozicijama u oružanim snagama i policiji

- ✔ Visok nivo podrške profesionalnom napretku žena
- ✔ Nepostojanje formalnih prepreka - poput isključivanja žena iz nekih oblika službe ili sa nekih funkcija
- ✔ Ravnopravni kriterijumi za unaprjeđivanje
- ✔ Određivanje ciljeva i politike za unapređenje žena
- ✔ Odjeljenje zaduženo za pružanje podrške i kontrolu nad unaprijeđivanjem žena
- ✔ Udruženje žena
- ✔ Program mentorstva
- ✔ Radna sredina koja je omogućava usklađenost profesionalnog i porodičnog života
- ✔ Dodatna obuka, ukoliko je to neophodno
- ✔ Promjena stavova koji su diskriminatorske prirode

Odjeljak 3 | Lekcije naučene tokom sprovođenja rodno odgovornog RDR-a

- Omogućiti da se mirovnim sporazumima žene i djevojke pridružene oružanim snagama/naoružnim grupama i njihova djeca smatraju korisnicima procesa RDR
- Prilikom planiranja i sprovođenja RDR-a, sarađivati sa ženskim OCD
- Napraviti procjenu potreba u koju će biti uključene sve zainteresovane strane, pri čemu će žene biti uključene u svim fazama procjene i na svim nivoima
- Svo osoblje zaduženo za RDR treba da prođe obuku o rodnim pitanjima
- Potruditi se da mjesta na kojima se vrši demobilizacija budu bezbjedna za žene i djevojke, što se može postići i prisustvom ženskog osoblja
- Podstaknuti žene i djevojke koje prolaze kroz proces RDR da osnuju sopstvene grupe i mreže
- Postaviti kao prioritet rehabilitaciju i društveno-ekonomsku reintegraciju muškaraca i žena
- RDR povezati sa programima za bezbjednosnu provjeru, prikupljanje malokalibarskog naoružanja, bezbjednosnim inicijativama na nivou lokalnih zajednica i RSB.

- Treba obezbijediti da pripadnici novoformiranih ili obnovljenih oružanih i policijskih snaga prođu bezbjednosnu provjeru u smislu da li su počinili neko krivično djelo seksualnog nasilja ili da li su na neki drugi način prekršili međunarodno humanitarno pravo i ljudska prava, pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti žrtava seksualnog nasilja.

Reforma policije

Kako bi se ispoštovale obaveze određene rezolucijama o ženama, miru i bezbjednosti, u procesima reforme policije treba dati prioritet rodno odgovornom sprovođenju zakona, pružanju pomoći žrtvama seksualnog nasilja i krivičnom gonjenju odgovornih za nasilje nad ženama, djevojkama i djevojčicama u oružanim sukobima.

- Treba reformisati nadležnosti policije, operativnu praksu, obuku, sistem podsticajnih mjera, mjerenje učinka, sistem prijema osoblja i sistem određivanja odgovornosti, kako bi se u svima njima prednost dala rješavanju problema rodnog nasilja (RN). Razmotriti mogućnost osnivanja specijalizovanih policijskih jedinica, u kojima će biti zaposleni i muškarci i žene, a koje će biti povezane sa socijalnim i pravnim službama koje pružaju pomoć žrtvama RN (vidi Odjeljak 4).
- Opredijelite sredstva za sprječavanje seksualnog nasilja, istražne radnje i krivično gonjenje u slučajevima seksualnog nasilja, kao i za pružanje pomoći žrtvama i njihovu zaštitu.

Tranzicijska pravda i reforma sektora pravosuđa

Pravda i bezbjednost su međusobno isprepletane. Stoga, rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti zahtjevaju reforme u sektoru pravosuđa kako bi se omogućilo poštovanje i zaštita ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica, te primjena strategija kojima se obrađuju potrebe žena, djevojaka i djevojčica i njihovi prioriteti.

- Treba sprovesti reformu zakona i sudskih procedura, praksi i obuka za rad na slučajevim RN-a, u skladu sa međunarodnim standardima, pri čemu treba postaviti posebne odredbe za krivično gonjenje počinilaca i pružanje podrške žrtvama.
- Treba poboljšati dostupnost institucija pravosuđa ženama i djevojkama tako što će se podržati rad službi za pravnu pomoć, advokatskih pomoćnika, OCD i uopšte omogućiti dostupnost pravde svima.
- Treba raditi sa sukobom zahvaćenim zemljama kako bi se u njima podržali kapaciteti za sprovođenje istrage i krivično gonjenje počinilaca krivičnih djela nasilja počinjenog nad ženama tokom oružanih sukoba i kako bi se održao pritisak sa lokalnog i međunarodnog nivoa da se počinioci krivično gone.

Pripreme za slanje u mirovne misije

Rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti posvećuju posebnu pažnju načinu na koji države pripremaju svoje osoblje za mirovne misije.

- Praktičnu obuku o pitanjima koja se tiču žena, mira i bezbjednosti, uključujući tu i sprječavanje seksualnog nasilja, treba uvrstiti u obuku za vojsku i policiju, uz dodatnu specijalnu obuku za pojedinačne misije za učesnike mirovnih misija (vidi Odjeljak 5).
- Treba uspostaviti pravila ponašanja i mehanizme za određivanje odgovornosti kojima bi se rješavali slučajevi seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja i omogućiti da počinioci budu pozvani na odgovornost i da to bude jasno vidljivo u zemlji domaćinu.
- Treba osnovati posebne jedinice koje će predvoditi i nadgledati sprovođenje politike, strategija i obuke koje za cilj imaju povećanje regrutovanja žena i slanje većeg broja žena u mirovne operacije.

Tokom oružanog sukoba

Rezolucijama o ženama, miru i bezbednosti se od strana umiješanih u oružani sukob zahtijeva da se u potpunosti pridržavaju međunarodnog prava koje se odnosi na prava i zaštitu žena, djevojaka i djevojčica, da odmah prekinu sve činove seksualnog nasilja i da usvoje specijalne mjere kojima bi se civili zaštitili od seksualnog nasilja.

- Treba bilježiti i razmijeniti strategije za zaštitu civila od seksualnog nasilja tokom oružanog sukoba, uključujući i one koje sprovode učesnici koji nijesu sa državnog nivoa.

Pitanja vezana za žene, mir i bezbjednost za procjenu RSB-a

Pitanja koja se tiču žena, mira i bezbjednosti treba uvrstiti u svaku procjenu RSB. Ovim će se unaprijediti sveobuhvatnost procjene i omogućiti da u proces RSB budu uključena ona pitanja koja su obrađena u okviru ovih rezolucija savjeta bezbjednosti. Ključna pitanja koja treba postaviti obuhvataju:

U vezi sa procesom procjene

- Da li su u pravilima službe uvrštene bezbjednosne i pravosudne potrebe i prioriteti žena, djevojaka i djevojčica?

Odjeljak 4 | Usluge koje se pružaju žrtvama seksualnog nasilja u Istočnom Timoru[1]

Jedinica za ranjive osobe (JRO) je osnovana u okviru Nacionalnih policijskih snaga Istočnog Timora kako bi se bavila slučajevima silovanja, pokušaja silovanja, nasilja u porodici, zlostavljanja djece, zanemarivanja djece, nestalih osoba, zlostavljanja od strane skrbnika i seksualnog uznemiravanja. JRO omogućava pristup imenovanim policijskim službenicima ove službe i žrtvama rodnog nasilja i onima koji im pružaju usluge. Čine se napori da se u svim JRO zaposlene žene policijski službenici kako bi ispitivale žene žrtve. Od kada su JRO osnovane, povećao se broj prijavljenih slučajeva RN jer su ove službe podržale saradnju između policije i OCD.

Uz tijesnu saradnju sa OCD, osnovana je funkcionalna mreža službi koje se bave problemima žrtava nasilja u porodici i seksualnog nasilja i zlostavljane djece. Mreža obuhvata „sigurnu sobu“ u državnoj bolnici, omogućavanje medicinskog i forenzičkog ispitivanja, psihosocijalno savjetovanje, sklonište i pravnu pomoć. OCD su uključene u pružanje velikog broja ovih usluga, kao i u javno obrazovanje i podizanje svijesti javnosti.

- Da li su u timove za procjenu uključene žene i muškarci i stručnjaci za rodna pitanja?
- Da li će razgovori biti sprovedeni sa ženskim i muškim osobljem institucija sektora bezbjednosti, ženskim OCD, stručnjacima za rodna pitanja i ženama, muškarcima, djevojkama, mladićima iz lokalnih zajednica?
- Da li su donesene odredbe kojima će se omogućiti ženama da učestvuju u procjeni, poput ciljnih grupa namijenjenih isključivo ženama, prevoza, brige o djeci ili zaštite?
- Da li su podaci razvrstani po polu i starosti?

U vezi sa bezbjednosnim institucijama

- Na koji način institucije sektora bezbjednosti prepoznaju i obrađuju specifične bezbjednosne i pravosudne potrebe žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka?
- Da li postoje odgovarajući nacionalni i institucionalni zakoni o bezbjednosti i odbrani, politike i protokoli u vezi sa rješavanjem specifičnih problema žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka i promovisanjem učešća žena?
- Da li osoblje sektora bezbjednosti ima dovoljno kapaciteta, omogućenih putem obuke i obezbjeđivanja sredstava, da riješi različite bezbjednosne potrebe žena, muškaraca, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka?
- Koje specijalne mjere postoje za rješavanje problema seksualnog nasilja?
- Na koji način su ženske OCD, ministarstva za rodna pitanja/pitanja žena i stručnjaci za rodna pitanja uključeni u nadzor nad sektorom bezbjednosti i u kojoj mjeri sarađuju sa institucijama sektora bezbjednosti?
- Koliki je broj žena u policiji/vojsci/institucijama pravosuđa i ostalim institucijama sektora bezbjednosti i da li su one zastupljene u najvišim činovima/na najvišim instancama?
- Da li postoje odgovarajuće inicijative za povećanje zapošljavanja, zadržavanja na poslu i za profesionalno napredovanje žena?

U vezi sa procesom RSB-a

- Da li žene učestvuju i da li su zastupljene u upravljačkim odborima RSB-a (npr. putem predstavnica mreže ženskih OCD ili ministarstva za rodna pitanja/pitanja žena)?
- Da li su žene i muškarci sa lokalnog nivoa konsultovani?

Odjeljak 5 | Obuka vojske o zaštiti civila od seksualnog nasilja

- Zaštitu civila od seksualnog nasilja treba uvrstiti u osnovni nastavni plan i program vojne obuke, kao i u specijalnu obuku za pojedinačne misije
- Usredsrijediti se na praksu, a ne na teorijsko znanje
- Odgovor na seksualno nasije uvrstiti u praktičnu obuku
- Uključiti ženske OCD
- Uvrstiti:
  - Procjenu rizika
  - Prikupljanje podataka i analizu
  - Povezivanje sa lokalnim zajednicama
  - Protokole za upućivanje na druge relevantne službe
- Napraviti strategije za fizičku zaštitu, poput specijalnih patrola, koje će odgovarati datom kontekstu
- Uvrstiti slučajeve seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, ali se ne ograničavati samo na njih

© DCAF, *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek, Ženeva, 2010.

Dodatne informacije

Publikacije

Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., ***Sexual Violence in Armed Conflict, Global Overview and Implications for the Security Sector (Seksualno nasilje u oružanim sukobima, pregled na svjetskom nivou i njegove implikacije na sektor bezbjednosti)***, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2007.

Genderforce, ***Good and Bad Examples – Lessons Learned from Working With UNSCR 1325 in International Missions (Dobri i loši primjeri – lekcije naučene iz rada po Rezoluciji 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a u međunarodnim misijama)***, 2007.

Organisation for Economic Co-operation and Development, ***OECD DAC Handbook on Security System Reform, Section 9: Integrating Gender Awareness and Equality (Priručnik OECD DAC o reformi sistema bezbjednosti, Poglavlje 9: Integracija svijesti o rodnim pitanjima i ravnopravnosti)***, 2009.

UN Development Programme & United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), ***Policy Briefing Paper: Gender-Sensitive Police Reform in Post-Conflict Societies (Rodno odgovorna reforma policije u postkonfliktnim društvima)***, 2007.

UNIFEM & UN Department of Peacekeeping Operations, ***Addressing Conflict Related Sexual Violence - An Analytical Inventory of Peacekeeping Practice (Rješavanje problema seksualnog nasilja u konfliktnim situacijama - analitički pregled prakse koja se primjenjuje u mirovnim operacijama)***, 2010.

Valasek, K., The UN International Research and Training Institute for the Advancement of Women (UN-INSTRAW), ***Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (Obezbijediti jednakost, učiniti mir rodno osjetljivim: Vodič za politiku i planiranje po pitanjima žena, mira i bezbjednosti)***, 2006.

Organizacije

DCAF Gender and Security Programme (DCAF program o rodnim pitanjima i bezbjednosti) - http://www.dcaf.ch/gssrtoolkit

UN Action Against Sexual Violence in Conflict (UN-ova akcija protiv seksualnog nasilja tokom sukoba) - www.stoprapenow.org

UN-INSTRAW Gender, Peace and Security Programme (UN-INSTRAW program o rodnim pitanjima, miru i bezbjednosti) - http://www.un-instraw.org/peace-and-security/programme-page/

Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
2. Reforma policije i rodna pitanja
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti

Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikuma je dostupan na interenet adresama: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ovaj praktikum je pripremila Megan Bastik iz DCAF-a, na osnovu Priručnika 13 čiji su autori Megan Bastik i Danijel de Tores iz DCAF-a.

[1] UNFPA, *Gender-Based Violence in Timor-Leste: A Case Study (Rodno nasilje u Istočnom Timoru: studija slučaja)*, 2005, http://www.unfpa.org/women/docs/gbv_timorleste.pdf; UNFPA, Terms of Reference: International Referral Network Project Coordinator: GBV Sub-Project, (Pravila službe: projektni koordinator međunarodne mreže za upućivanje na druge službe: podprojekat o RN-u), 2010, http://ocha-gwapps1.unog.ch/rw/res.nsf/db900SID/OCHA-83Z4LC?OpenDocument; H. Myrttinen, *Poster Boys No More: Gender and SSR in Timor-Leste (Poster Ne više momci: Rodna pitanja i RSB u Istočnom Timoru)*, DCAF, 2009, http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=111804&nav1=5.

Međunarodni i regionalni zakoni i podzakonski akti koji se tiču reforme sektora bezbjednosti i rodnih pitanja

Ažurirano 17. januara 2011.

SADRŽAJ

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja 3
2. Reforma policije i rodna pitanja 10
3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja 13
4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja 15
5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja 19
6. Upravljanje granicama i rodna pitanja 20
7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja 21
8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja 22
9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja 24
10. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja 26
11. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti 27

U 13 priručnika, od kojih se sastoji *Set priručnika o rodnim pitanjima i reformi sektora bezbjednosti* istražuje se na koji način integracija rodnih pitanja u reformu sektora bezbjednosti (RSB) pojačava djelotvornost rada i odgovornost sektora bezbjednosti, pri čemu se promovišu lokalno vlasništvo i legitimitet procesa RSB. Integracija rodnih pitanja u proces RSB je, takođe, neophodna kako bi se rad sektora bezbjednosti uskladio sa međunarodnim zakonima, podzakonskim aktima i normama.

Određeni broj međunarodnih i regionalnih rezolucija, konvencija, sporazuma i smjernica se, i u opštem smislu i detaljno, odnose na potrebu za rodnom ravnopravnošću, integracijom rodnih pitanja, uključivanjem žena i muškaraca u proces odlučivanja, ukidanjem nasilja nad ženama i zaštitom ljudskih prava žena. Ovi zakoni, podzakonski akti i norme određuju posebne odgovornosti sektora bezbjednosti i stoga usmjeravaju proces RSB-a.

U daljem tekstu je data kompilacija izvoda iz ključnih zakona i podzakonskih akata koji se tiču rodnih pitanja i RSB-a. U njih spadaju reference za članove koji se odnose na određene institucije sektora bezbjednosti i hronološki su kategorizovane, kao „međunarodne“ ili „regionalne” odredbe.

Čitaocima se preporučuje da pogledaju opšte norme koje se odnose na RSB i podzakonske akte koji se odnose na RSB i rodna pitanja date u Poglavlju 1, kao i one podzakonske akte koji se odnose na onaj dio/one djelove sektora bezbjednosti za koje su čitaoci posebno zainteresovani.

Zakoni i norme koji se odnose na privatne vojne i zaštitarske kompanije nijesu uvršteni u ovu kompilaciju; o njima se raspravlja u Poglavlju 5 priručnika *Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja.*[1]

[1] Svi citati u ovom Aneksu su nezvanični prevodi originalnih dokumenata na engleskom jeziku.

instraw united nations Part of UN WOMEN

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

AKRONIMI

AU	Afrička unija
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.)
DCAF	Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga iz Ženeve
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija
ECOWAS	Ekonomska zajednica država Zapadne Afrike
ESDP	Evropska bezbjednosna i odbrambena politika
EU	Evropska unija
NATO	Sjevernoatlanski savez
OAS	Organizacija američkih država
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OEBS	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju
SADC	Zajednica za razvoj država Južne Afrike
SCR	Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN-a
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
UN	Ujedinjene nacije
UNSC	Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija

1 Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja

1.1 Norme koje usmjeravaju reformu sektora bezbjednosti

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) ***Reforma sektora bezbjednosti i uprava: politika i dobra praksa, DCD/DAC(2003)30/REV3***
Usvojena 15-16. aprila 2004. godine

U ovom dokumentu i politici datoj u njemu se kaže da donatori iz Odbora za pomoć u razvoju pomažu svoje vlade/organizacije, zemlje u razvoju i međunarodne organizacije da unaprijede svoj rad na RSB. U ovom dokumentu se kaže da rodne perspektive treba da se integrišu u proces RSB-a putem rada učesnika sa lokalnog nivoa. Kaže se da: „u mnogim slučajevima, sa posebnim naglaskom na period ratovanja i oružanih sukoba, žene u velikoj mjeri predstavljaju civilno društvo, čak i u bezbjednosnim oblastima. One su u dobroj poziciji, na svim nivoima, kako bi se zalagale za mir i pomirenje i kako bi postavile standarde za obnovu ratom razorenog društva" (stav 77).

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), ***DAC Smjernice i reference: reforma sektora bezbjednosti i uprava***
Godina izlaska iz štampe: 2005.

Smjernicama Odbora za pomoć u razvoju OECD-a, naglašava se značaj rodnih pitanja za RSB, pri čemu je prepoznato da RSB predstavlja priliku za unapređenje rodne ravnopravnosti; njima se priznaje da su žene ključni učesnici iz civilnog društva koji dovode do uspostavljanja mira, pomirenja i do obnove i naglašava se neophodnost za uzimanjem u obzir rodnih pitanja, kako bi se unaprijedio profesionalni rad snaga bezbjednosti. Osim ovoga, u smjernicama se kaže da „omogućavanje učešća ženama, i mimo početnih napora, pojačava legitimitet procesa, jer on postaje demokratičniji i odgovorniji prema potrebama svih djelova stanovništva koje dotiču ova pitanja" (str. 42).

Komisija Evropskih zajednica, ***Korespondencija Komisije ka Savjetu i Evropskom parlamentu: koncept za podršku Evropske zajednice reformi sektora bezbjednosti***
Datum izlaska iz štampe: 24. maj 2006.

Evropska komisija rodnu ravnopravnost smatra jednom od zajedničkih vrijednosti Evropske unije (EU). Jedan od principa kojima se EU rukovodi prilikom pružanja svoje podrške procesima RSB-a jeste da procese RSB-a treba posmatrati kao „okvir u kojem se na osnovu rodno osjetljivog multisektoralnog pristupa mogu obraditi različiti bezbjednosni rizici sa kojima se suočavaju države i njihovo stanovništvo" (paragraf 4-2).

Savjet EU, ***Zaključci Savjeta o promovisanju rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja u procesu upravljanja kriznim situacijama***
Datum usvajanja: 13. novembar 2006.

Savjet UN-a naglašava značaj promovisanja rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja u kontekstu zajedničke vanjske i bezbjednosne politike i evropske bezbjednosne i odbrambene politike (ESDP) na svim nivoima. Naglašava se da „…rodna perspektiva treba da u potpunosti bude uvrštena u proces uspostavljanja mira …" (stav 6) i da „…rodna perspektiva treba da bude uvrštena u politiku EU i aktivnosti na reformi sektora bezbjednosti (RSB) i razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji (RDR)" (stav 8).

Savjet bezbjednosti UN-a (UNSC), ***Izjava predsjedavajućeg Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (S/PRST/2007/3)***
Datum davanja izjave: 21. februar 2007.

Predsjedavajući UNSC je izjavio da: „Savjet bezbjednosti prepoznaje da postoji međusobna povezanost između reforme sektora bezbjednosti i ostalih faktora bitnih za stabilizaciju i obnovu, poput tranzicijske pravde, razoružavanja, demobilizacije, povratka u domovinu, reintegracije i rehabilitacije bivših boraca, kontrole lakog i malokalibarskog naoružanja, kao i rodne ravnopravnosti i pitanja koja se tiču djece, oružanih sukoba i ljudskih prava" (str. 2).

Generalna skupština UN-a i UNSC, ***„Omogućavanje mira i razvoja: uloga Ujedinjenih nacija u pružanju podrške reformi sektora bezbjednosti", izvještaj generalnog sekretara, A/62/659–S/2008/39***
Datum usvajanja: 23. januar 2008.

U ovom izvještaju, generalni sekretar tvrdi da je rodno osjetljivi pristup RSB-u osnovni princip po kojem se UN uključuju u proces RSB-a tokom faza njegovog planiranja, kreiranja, sprovođenja, nadgledanja i vrednovanja. Pristup koji praktikuju UN mora takođe da „...obuhvati reformu procesa zapošljavanja i poboljšanje pružanja bezbjednosnih usluga, kako bi se spriječilo seksualno i rodno nasilje i kako bi se odreagovalo na njega" (stav 45 (e)).

1.2 Međunarodni podzakonski akti

Generalna skupština UN-a, *Opšta deklaracija o ljudskim pravima*
Datum usvajanja: 10. decembar 1948.

Opštom deklaracijom o ljudskim pravima se naglašava da svaki pojedinac ima pravo da uživa svoje slobode i prava „…bez obzira na različitost bilo koje vrste, poput rasne pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovinskog stanja, prava stečenih rođenjem ili nekog drugog statusa“ (Član 2). U Članu 3 se kaže da „svako ima pravo na život, slobodu i ličnu bezbjednost“. U Članu 7 se navodi da su „svi jednaki pred zakonom i bez ikakve diskriminacije imaju pravo na jednaku zakonsku zaštitu“.

Generalna skupština UN-a, *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*
Datum usvajanja: 16. decembar 1966.

Član 26: „Sve osobe su jednake pred zakonom i bez ikakve diskriminacije imaju jednako pravo da budu zaštićene zakonom. U ovom smislu, zakonom se zabranjuje bilo koji oblik dikriminacije i svim osobama se njime garantuje ravnopravna i djelotvorna zaštita od diskriminacije po bilo kom osnovu, poput rasne pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovinskog stanja, prava stečenih rođenjem ili nekog drugog statusa“.

Generalna skupština UN-a, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)*
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

CEDAW ima za cilj da se eliminiše diskriminacija žena koja se definiše kao „…pravljenje bilo kakvih razlika, isključivanje ili ograničenje na osnovu pola, koje za rezultat ili cilj ima onemogućavanje ili nipodaštavanje uvažavanja, priznavanja ili korištenja ljudskih prava i osnovnih sloboda žena na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili nekom drugom polju, bez obzira na njihov bračni status“ (Član 1). Konvencija države potpisnice smatra odgovornim za usvajanje odgovarajućih zakonodavnih i ostalih mjera kojima se zabranjuje diskriminacija žena i ustanovljava zakonska zaštita jednakih prava žena. Ona od država potpisnica posebno zahtijeva da ženama omoguće da „učestvuju u kreiranju državne politike i u njenoj primjeni, kao i da se nalaze na državnim funkcijama i da te funkcije obavljaju na svim nivoima državne vlasti“ (Član 7-b); i da im se omogući pravo na ravnopravne mogućnosti zapošljavanja, profesionalnog napredovanja, sigurnosti na poslu, ravnopravne odštete, kao i na ravnopravnost pred zakonom.

Generalna skupština UN-a, *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104)*
Datum usvajanja: 20. decembar 1993.

Ovo je bio prvi međunarodni podzakonski akt o ljudskim pravima koji se isključivo bavio sprječavanjem nasilja nad ženama. Deklaracijom se pozivaju države da se uzdrže od uključivanja u vršenje nasilja nad ženama i da učine sve što je u njihovoj moći da spriječe, istraže i kazne djela nasilja nad ženama. Države se pozivaju da ženama koje su žrtve nasilje omoguće pristup pravosudnim mehanizmima; da spriječe ponovno povrjeđivanje žrtava; da opredijele odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta za sprovođenje aktivnosti na eliminaciju nasilja nad ženama; da sarađuju sa i unaprijede rad ženskih pokreta i nevladinih organizacija. Deklaracija, takođe, države članice poziva da „preduzmu mjere kojima bi se omogućilo da službenici zaduženi za sprovođenje zakona i državni službenici nadležni za primjenu politike sprječavanja, istrage i kažnjavanja krivičnih djela nasilja nad ženama, prođu obuku koja bi ih učinila osjetljivima na potrebe žena” (Član 4-i).

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju sadrže 12 oblasti od suštinskog značaja i stotine aktivnosti koje treba preduzeti u vezi sa profesionalnim napretkom i jačanjem položaja žena, u koje spadaju i mnogobrojne obaveze vezane za sektor bezbjednosti. U ove obaveze spadaju omogućavanje ženama da dobiju besplatnu ili jeftiniju pravnu pomoć; težnja ka uspostavljanju rodne ravnoteže u državnim organima, javnim preduzećima i sudstvu; omogućavanje rodno osjetljivog obrazovanja o ljudskim pravima i obuke za zaposlene u policiji, vojsci, službenike u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija, za sudije, poslanike u parlamentu i one ljude koji se bave pitanjima vezanim za migracije stanovništva.

Pekinškom deklaraciijom se naglašava da će uspjeh Platforme za akciju zavisiti od posvećenosti „ravnopravnom učešću žena i muškaraca u svim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim organima i procesima kreiranja politike“ (stav 36). Platformom za akciju se traži „uklanjanje svih prepreka aktivnom učešću žena u svim sferama javnog i privatnog života putem njihovog punopravnog i ravnopravnog učešća u odlučivanju u oblasti privrede, društvenog života, kulture i politike“ (stav 1).

Vindhok deklaracija i Namibijski akcioni plan za integraciju rodne perspektive u multidimenzionalne mirovne operacije (S/2000/693)
Datum usvajanja: 31. maj 2000.

Vindhok deklaracija i Namibijski akcioni plan su

usvojeni na seminaru koji su organizovali Odjeljenje UN-a za mirovne operacije i Kancelarija specijalnog savjetnika za rodna pitanja i napredovanje žena, dok je domaćin seminara bila vlada Namibije, jer se seminar održavao u Vindhoku, u Namibiji. Deklaracija i Plan se pominju u Rezoluciji 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti (SCR 1325). Deklaracija i Akcioni plan kažu da:

- „…principi rodne ravnopravnosti moraju da se odnose na cjelokupnu misiju, na svim nivoima, čime se omogućava učešće žena i muškaraca kao ravnopravnih partnera i korisnika u svim aspektima mirovnog procesa - od očuvanja mira, preko pomirenja do uspostavljanja mira, a sve to na putu ka postizanju političke stabilnosti u kojoj žene i muškarci imaju ravnopravnu ulogu u političkom, ekonomskom i društvenom razvoju sopstvene države“ (Preambula).
- „rodna pitanja treba da budu integrisana u sve nastavne programe za obuku i kurseve, i na regionalnom i na nacionalnom nivou, za učesnike mirovnih operacija, a posebno u onu obuku i kurseve koje direktno finansijski podržava Jedinica za obuku DPKO-a“ (stav 6).
- „za pitanja koja se tiču seksualnog napastvovanja i uznemiravanja treba razviti standardne operativne procedure koje će se odnositi na sve djelove misija“ (stav 7).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

U SCR 1325, UNSC je po prvi put prepoznao specifične uloge i potrebe žena u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama. Rezolucijom se naglašava značaj „... ravnopravnog i punog učešća žena u svim naporima na održavanju i promovisanju mira i bezbjednosti, kao i potreba da se pojača njihova uloga u procesu odlučivanja o sprječavanju i razrješavanju sukoba“ (Preambula). Deklaracija poziva na pružanje podrške mirovnim inicijativama koje pokreću žene iz lokalnog stanovništva; na zaštitu žena, djevojaka i djevojčica od rodnog nasilja; obezbjeđivanje poštovanja ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica, posebno onih koja su u nadležnosti policije i pravosuđa; okončanje nekažnjivosti za sve one koji su počinili genocid, zločine protiv čovječnosti, seksualno i ostale oblike nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama; i na stvaranje rodno odgovornog i rodno osjetljivog RDR.

Rezolucija 1674 UNSC-a , S/RES/1674 (2006.)
Datum usvajanja: 28. april 2006.

UNSC, imajući u vidu posebni uticaj koji oružani sukob ima na žene i djecu, uključujući izbjeglice i interno raseljena lica, „poziva sve uključene strane da obezbijede da se u svim mirovnim procesima, mirovnim sporazumima i tokom planiranja postkonfliktne obnove i izgradnje, uzmu u obzir specifične potrebe žena i djece...“ (stav 11). UNSC preuzima na sebe obavezu da obezbijedi da se u svim mirovnim operacijama primijene sve moguće mjere na sprječavanju svih oblika seksualnog i ostalih oblika nasilja nad civilima tokom oružanih sukoba, a posebno nad ženama i djecom (stav 19). UNSC takođe, zahtijeva od generalnog sekretara i od država koje stacioniraju svoje osoblje u misije da nastave sa preduzimanjem svih ogovarajućih aktivnosti na borbi protiv svih djela seksualnog iskorištavanja, zlostavljanja i trgovine ženama i djecom od strane pripadnika vojske, policije i civila koji su uključeni u mirovne operacije pod vođstvom UN-a (stav 20).

Rezolucija 1820 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1820)
Datum usvajanja: 19. jun 2008.

Rezolucija 1820 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1820) poziva države da preduzmu posebne mjere na zaštiti žena, djevojaka i djevojčica od seksualnog nasilja u oružanim sukobima i da žrtvama omoguće pristup institucijama pravosuđa i pomoć. SCR 1820 naglašava se uloga pripadnika mirovnih misija u zaštiti civila i hitno se traži da se poveća broj žena pripadnica mirovnih misija. Traži se da UN, u konsultacijama sa ženama i organizacijama žena, razviju mehanizme u procesima RDR-a i RSB-a kojima bi se žene zaštitile od nasilja. SCR 1820 takođe „poziva generalnog sekretara i njegove specijalne izaslanike da pozovu žene da učestvuju u diskusijama koje se tiču sprječavanja i razrješenja sukoba, održavanja mira i bezbjednosti i uspostavljanja mira u postkonfliktnom periodu, i podstiče sve strane da pregovorima omoguće ravnopravno i puno učešće žena na svim nivoima odlučivanja“ (Član 12).

Rezolucija 1888 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1888)
Datum usvajanja: 30. septembar 2009.

Rezolucija 1888 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1888) se usredsrijeđuje na seksualno nasilje u oružanim sukobima. SCR 1888 hitno poziva da se problemi vezani za seksualno nasilje uvrste u mirovne procese, sporazume vezane za RDR i RSB i da se reformom pravosuđa riješi pitanje nekažnjivosti i žrtvama seksualnog nasilja omogući pristup institucijama pravosuđa. Rezolucijom se uspostavljaju novi mehanizmi u UN-u za rješavanje problema seksualnog nasilja tokom konflikta, poput imenovanja specijalnog predstavnika generalnog sekretara. Naglašavaju se, kao prioritet, neophodnost da žene budu zastupljene u procesima posredovanja i odlučivanja i uključivanje ženskog osoblja u misije pod vođstvom UN-a.

Rezolucija 1889 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1889)
Datum usvajanja: 5. oktobar 2009.

Rezolucija 1889 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1889) „poziva zemlje članice, međunarodne i regionalne organizacije da preduzmu dodatne mjere za unaprjeđenje učešća žena u svim fazama mirovnih procesa ... uključujući putem povećanja njihovog angažmana u donošenju političkih i ekonomskih odluka u ranim fazama procesa obnove, kao i, između ostalog, podrške organizacijama žena i suzbijanja negativnih stavova u društvu o kapacitetu žena da ravnopravno učestvuju..." (Član 1). SCR 1889 zahtijeva integraciju rodnih pitanja u sve procese postokfliktnog oporavka; da se finansijski podrže i da se kreiraju programi aktivnosti za jačanje položaja žena i da se u službama za sprovođenje zakona i u pravosuđu naprave konkretne strategije kojima će se zadovoljiti specifične potrebe i prioriteti žena, djevojaka i djevojčica. Zahtijeva se da se tokom procesa RDR-a uzmu u obzir potrebe žena pridruženih oružanim grupama i snagama.

UNSC, *Žene, mir i bezbjednost, Izvještaj generalnog sekretara S/2010/498*
Datum usvajanja: 28. septembar 2010.

SCR 1889 se od generalnog sekretara traži da UNSC-u podnese set pokazatelja koji bi mogli da posluže kao zajednička osnova za izvještavanje o primjeni SCR 1325. U ovom izvještaju su predstavljeni ovi pokazatelji, napravljeni putem međuagencijske tehničke vježbe i procesa konsultacija u koje su bile uključene države članice i civilno društvo. Generalni sekretar primjećuje da, premda se najveći dio pokazatelja odnosi posebno na oružane sukobe, mnogi od njih se mogu primijeniti na sve kontekste (stav 116). Zemlje članice imaju zadatak da izvijeste o osam od ukupno dvadeset i šest pokazatelja, uključujući u kojoj mjeri su mjere za zaštitu ljudskih prava žena i djevojaka uvrštene u okvire politike nacionalne bezbjednosti; o fizičkoj sigurnosti žena i djevojaka; o nivou na kom žene i djevojke učestvuju u sektoru pravosuđa i bezbjednosti; procentu prijavljenih, istraženih slučajeva seksualnog i rodnog nasilja u kome su žrtve upućene na druge službe i onih slučajeva u kojima su izrečene kazne; i o tome koliko sati je trajala obuka rukovodećeg osoblja u pravosudnim institucijama i institucijama sektora bezbjednosti o načinima na koje se postupa u slučajevima seksualnog i rodnog nasilja (str. 33-44).

UNSC, *Izjava predsjedavajućeg Savjeta bezbjednosti, S/PRST/2010/22*
Datum usvajanja: 26. oktobar 2010.

Izjava predsjedavajućeg, u ime UNSC-a, je podržala „dalje korišćenje" gore pomenutih pokazatelja kao početnog okvira za praćenje sprovođenja SCR 1325 u oružanim sukobima, postkonfliktnoj i ostalim relevantnim situacijama i podstakla zemlje članice da ih uzmu u obzir.

UNSC 1960 o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1960)
Datum usvajanja: 16. decembar 2010.

Rezolucijom 1960 Savjeta bezbjednosti UN-a (SCR 1960), naglašava se potreba da se okonča nekažnjivost i da se preduzmu neophodni koraci na rješavanju problema široko rasprostranjenog ili sistematskog seksualnog nasilja počinjenog tokom oružanih sukoba. Njome se članice sistema UN-a pozivaju da ostvare bolju međusobnu saradnju kako bi se došlo do sistemskog odgovora na seksualno nasilje, kako bi krivično bili gonjeni počinioci ratnih zločina i genocida i naglašava se obaveza država da se pridržavaju svojih obaveza preuzetih u skladu sa međunarodnim pravom. SCR 1960 od generalnog sekretara zahtijeva da godišnje objavljuje spisak naoružanih grupa koje seksualno zlostavljaju žene, kao i da uspostavi nadgledanje, analizu i izvještavanje o slučajevima seksualnog nasilja u konfliktnim situacijama. Osim ovoga, SCR 1960 naglašava potrebu za angažovanjem žena na civilnim, vojnim i policijskim funkcijama tokom mirovnih operacija i naglašava značaj njihove uloge u nadgledanju, analizi i izvještavanju o seksualnom nasilju počinjenom tokom sukoba.

1.3 Regionalni podzakonski akti

AFRIKA

Zajednica za razvoj zemalja Južne Afrike (SADC), *Deklaracija o rodnim pitanjima i razvoju*
Datum usvajanja: 8. septembar 1997.

Šefovi država ili vlada SADC „potvrđuju odluku Savjeta o...uspostavljanju političkog okvira za integraciju rodnih pitanja u sve aktivnosti SADC i u naporima država članica ka postizanju rodne ravnopravnosti" (stav F-i). Oni se, takođe, obavezuju da će njihove države „ukinuti i reformisati sve zakone, izmijeniti ustave i promijeniti društvenu praksu po kojima su žene i dalje podložne diskriminaciji i da će biti usvojeni rodno osjetljivi zakoni kojima se jača položaj žena" (stav H-iv).

Ekonomska zajednica država Zapadne Afrike (ECOWAS), *Protokol A/SP1/12/01 o demokratiji i dobroj upravi, kao dodatak Protokolu o mehanizmima za sprječavanje sukoba, upravljanje sukobima i razrješenje sukoba, očuvanje mira i bezbjednost*
Datum usvajanja: 21. decembar 2001.

Protokolom se od država članica zahtijeva da „preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi ženama obezbijedile jednaka prava kao što ih imaju muškarci ... da učestvuju u određivanju državne politike i u njenom sprovođenju, da se nalaze na važnim državnim položajima i da obavljaju funkcije na svim nivoima državne uprave" (Član 2-3). U Članu 40 države članice „…obavezuju se da ukinu sve oblike diskriminacije i

štetne i degradirajuće prakse koja se sprovodi nad ženama“.

Afrička unija (AU), *Protokol o pravima žena u Africi uz Afričku povelju o ljudskim i građanskim pravima*
Datum usvajanja: 11. jul 2003.

Protokol određuje da će se „države potpisnice boriti protiv svih oblika diskriminacije nad ženama odgovarajućim zakonodavnim, institucionalnim i ostalim mjerama“ (Član 2-1). Države potpisnice će omogućiti „veću i djelotvorniju zastupljenost i učešće žena na svim nivoima odlučivanja (Član 9-2) i pravo ženama na „život u miru i pravo na učešće u promovisanju i održavanju mira“ (Član 10-1). Član 8 predviđa da će „zemlje potpisnice primijeniti sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile: ženama djelotvoran pristup sudskim i pravnim uslugama, uključujući pravnu pomoć; i kako bi podržale lokalne, nacionalne, regionalne i kontinentalne inicijative koje za cilj imaju da se ženama omogući pristup uslugama u pravosuđu, uključujući pravnu pomoć“.

AU, *Svečana deklaracija o rodnoj ravnopravnosti u Africi*
Datum usvajanja: 8. jul 2004.

Ovom Deklaracijom, zemlje članice preuzimaju na sebe obavezu „da ženama omoguće punopravno i djelotvorno učešće i zastupljenost u mirovnom procesu, uključujući sprječavanje, razrješenje, upravljanje sukobima i postkonfliktnu obnovu u Africi“ (Član 2). Države su se obavezale da u roku od dvije godine pokrenu javne kampanje protiv rodnog nasilja i unaprijede pravne mehanizme za zaštitu žena, kao i da okončaju nekažnjivost za krivična djela počinjena nad ženama (Član 4). Države članice su se, takođe, obavezale da podnose godišnje izvještaje o napretku učinjenom na polju integracije rodnih pitanja.

SADC*, Protokol o rodnim pitanjima i razvoju*
Datum usvajanja: 17. avgust 2008.

Ovaj Protokol obavezuje zemlje potpisnice da primjene mjere kojima će se omogućiti da do 2015. godine žene budu ravnopravno zastupljene i da ravnopravno učestvuju na pozicijama sa kojih se donose ključne odluke u procesu razrješenja sukoba i uspostavljanja mira (Član 28.1). Tokom perioda konflikta, zemlje potpisnice se obavezuju da će preduzeti neophodne korake na sprječavanju i ukidanju kršenja ljudskih prava, posebno prava žena i djece i obezbijediti da počinioci ovih djela budu izvedeni pred lice pravde (Član 28.2).

AU, *Politika o rodnim pitanjima, Rev 2/10. februar 2009.*
Datum usvajanja: 10. februar 2009.

Rodna politika AU obavezuje organe AU, regionalne ekonomske zajednice i države članice da promovišu djelotvorno učešće žene u mirovnim operacijama i sektoru bezbjednosti, uključujući tu i njihovo učešće u naporima na postizanju pomirenja tokom perioda obnove nakon sukoba i tokom perioda razvoja. Rodna pitanja treba da budu integrisana u politiku, programe i aktivnosti vezane za sukobe i mir, u skladu sa okvirima SCR 1325 i 1820. Biće uspostavljene regionalne platforme za konsultacije, kako bi se razmijenilo znanje i promovisalo usaglašavanje strategija. Biće mobilisane žene lideri i uključene u proces posredovanja, u grupe koje treba da daju svoja mišljenja o ovom procesu i u aktivnosti nakon završetka sukoba (obaveza 8).

EVROPA

Savjet Evrope, *Evropska konvencija o ljudskim pravima*
Datum usvajanja: 4. novembar 1950.

Članom 14 Konvencije se kaže: „uživanje prava i sloboda... će biti obezbijeđeno bez ikakve diskriminacije po bilo kom osnovu, poput pola, rasne pripadnosti, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnosti ili socijalnog porijekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskog stanja, statusa stečenog rođenjem ili nekog drugog statusa“.

Evropske zajednice, *Ugovor iz Amsterdama kojim se daje amandman na Ugovor o Evropskoj uniji, ugovori kojima se osnivaju Evropske zajednice i ostala relevantna akta*
Datum usvajanja: 2. oktobar 1997.

Ovo je prvi međunarodni ugovor kojim se hitno naglašava postojanje i potreba za suzbijanjem diskriminacije na osnovu seksualnog opredjeljenja. U skladu sa Članom 2-7 (ranijim Članom 6a), „… Savjet jednoglasnom odlukom, na prijedlog Komisije i nakon konsultacija sa Evropskim parlamentom, može preduzeti odgovarajuće aktivnosti na suzbijanju diskriminacije počinjene na osnovu pola, rasnog ili etničkog porijekla, vjeroispovijesti ili ubjeđenja, invaliditeta, godišta ili seksualnog opredjeljenja“.

Rezolucija Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom razrješenju sukoba (2000/2025(INI))
Datum usvajanja: 30. novembar 2000.

Rezolucijom se „pozivaju Komisija i države članice da inicijative koje se tiču mirovnog procesa i bezbjednosti učine rodno osjetljivim“, što obuhvata i obezbjeđivanje obuke o rodnim pitanjima za vojno osoblje „kako bi poštovanje prema ženama postalo sastavni dio obuke

i kako bi atmosfera koja vlada u vojsci bila pogodna za žene“ (stav 8).

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, *Sprječavanje i razrješenje sukoba: uloga žena, Rezolucija 1385*
Datum usvajanja: 23. jun 2004.

Parlamentarna skupština je primijetila da „održavanje i unapređenje međunarodnog mira i bezbjednosti ne mogu biti postignuti ukoliko se u potpunosti ne razumije uticaj koji oružani sukobi imaju na žene i ukoliko se ne preduzmu adekvatne mjere kojima će se obezbijediti sigurnost ženama i jačanje položaja žena“ (stav 7). Ona, stoga, poziva vlade i parlamente država članica da, između ostalog, kazne sve oblike nasilja nad ženama tokom sukoba i nakon njega, da podrže učešće žena u uspostavljanju mira i postkonfliktnoj obnovi i da podstaknu istraživanje o aktivnostima žena u postizanju mira, kao i o uticaju koji one imaju na mirovne procese (stav 8 (i)).

Rezolucija Evropskog parlamenta o homofobiji u Evropi
Datum usvajanja: 18. januar 2006.

Rezolucija Evropskog parlamenta „poziva Komisiju da u svim sektorima zabrani diskriminaciju po osnovu seksualnog opredjeljenja …“ (stav 4). Sve zemlje članice poziva da „…preduzmu bilo koju drugu aktivnost za koju smatraju da je odgovarajuća u borbi protiv homofobije i diskriminacije na osnovu seksualnog opredjeljenja i da promovišu i primjene princip ravnopravnosti u svom društvu i sistemu pravosuđa“ (stav 10) i „poziva države članice da po hitnom postupku usvoje zakonodavne odredbe kojima će se ukinuti diskriminacija prema istopolnim partnerima u oblasti nasljedstva, ugovora vezanih za imovinu, stanarskog prava, penzija, poreza, socijalnog osiguranja, itd.“ (stav 11).

Evropska komisija, *Korespodencija Komisije ka Savjetu, Evropskom parlamentu, Evropskom odboru za ekonomska i socijalna pitanja i regionalnom odboru pod nazivom „Ka odgovoru EU na kritičnu situaciju“, (2007.) 643 konačna verzija*
Datum usvajanja: 25. oktobar 2007.

Evropska komisija naglašava da „širok pristup bezbjednosti, kojim se u obzir uzimaju razvojni ciljevi i koji pitanja bezbjednosti ljudi integriše u programe vezane za upravu, poput RSB-a, ...može da obezbijedi da se u centru zbivanja nađu bezbjednost pojedinaca i njihove osnovne potrebe i prava“ (str. 8). Dokumentom se prepoznaje da žene ne treba smatrati pasivnim žrtvama već „pokretačima promjena“. „Žene i manjine imaju važnu ulogu u promovisanju održivog mira i unapređivanju bezbjednosti, ali obično nemaju pristupa mehanizmima, ovlaštenjima i sredstvima i suočavaju se sa diskriminatorskim pravnim okvirima. Period tranzicije nudi mogućnost za rješavanje pitanja vezanih za rod i prava manjina, putem pregleda ustava ili revizija zakona, reforme sudstva i uključivanjem u određivanje prioriteta u oblasti obnove.“ (str. 7)

Savjet EU i Evropska komisija, *Sveobuhvatan pristup sprovođenju Rezolucija 1325 i 1820 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti u EU*
Datum usvajanja: 1. decembar 2008.

Ovim dokumentom se EU obavezuje da će, podržavajući proces RSB-a, „…omogućiti da se reformskim procesom uzmu u obzir specifične bezbjednosne potrebe i žena i muškaraca, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka i da će se promovisati uključivanje žena u osoblje datih institucija (poput policije)“. EU će težiti da poveća učešće žena u sektoru pravosuđa i da unaprijedi njihov pristup institucijama pravosuđa, uključujući tu i tranzicijske pravosudne mehanizme, i da posebnu pažnju posveti izgradnji kapaciteta za krivično gonjenje počinilaca krivičnih djela nad ženama, da omogući zaštitu svjedoka, kao i da razmotri davanje odštete i ostalih oblika nadoknade žrtvama, tamo gdje je to moguće (stav 35).

Sekretarijat Savjeta, *Primjena UNSCR 1325, podržana primjenom UNSCR 1820, u kontekstu ESDP*
Datum usvajanja: 3. decembar 2008.

Ovaj operativni dokument ima za cilj da obezbijedi integraciju rodnih pitanja i primjenu SCR 1325 i 1820 u aktivnosti ESDP, od faze planiranja pa sve do dodatnih aktivnosti (str. 4). U njemu se izričito kaže da „uključivanje EU u podršku procesu RSB-a treba da se odvija na osnovu primjene SCR 1385 i 1820“ (str. 14).

Evropski parlament, *Rezolucija o integraciji rodnih pitanja u vanjskim poslovima EU i uspostavljanje mira/nacija, 2008/2198(INI)*
Datum usvajanja: 7. maj 2009.

Evropski parlament tvrdi da je neophodno da se shvati potreba za prepoznavanjem ljudskih prava žena i jačanjem njihovog položaja, kako bi se uspješno primjenila vanjska politika EU na razrješenje sukoba, bezbjednost i izgradnju tj. uspostavljanje mira (stav A). Parlament od Komisije traži da „se na konzistentniji i sistematičniji način pozabavi pitanjem rodne nejednakosti i da mu da prioritet u procesu kreiranja programa i primjeni sredstava za sprovođenje vanjske pomoći, što se posebno odnosi na pružanje pomoći za reformu sektora bezbjednosti“ (stav 11). Parlament, takođe, naglašava kvote kao „nezamjenljivo sredstvo kojim se obezbjeđuje postojanje rodne ravnopravnosti u mirovnim i bezbjednosnim misijama i u procesu odlučivanja o nacionalnoj i međunarodnoj obnovi, kao i zarad garantovanja političkog prisustva žena za pregovaračkim stolom“ (stav 29).

Generalni sekretarijat Savjeta EU, *Pokazatelji za Sveobuhvatni pristup primjeni Rezolucija 1325 i 1820 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti u EU, 11948/10*
Datum usvajanja: 14. jul 2010.

Dokumentom *Sveobuhvatni pristup primjeni Rezolucija 1325 i 1820 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti u EU* je „Radna grupa o ženama, miru i bezbjednosti" ovlaštena da pojasni pokazatelje za napredak u zaštiti i jačanju položaja žena u konfliktnim sredinama i u situacijama nakon sukoba. Pokazatelj 5, između ostalog, izričito pominje RSB kao jedan od prioritetnih sektora EU. Ovaj pokazatelj će ukazati na broj programa i projekata koji se u okviru RSB-a primjenjuju u nestabilnim državama, onim državama koje se nalaze u periodu sukoba i onima koje su iz njega izašle, a koji u značajnoj mjeri doprinose postizanju rodne ravnopravnosti i jačanju položaja žena, ili kojima je rodna ravnopravnost primarni cilj (str. 11).

SJEVERNA, SREDNJA I JUŽNA AMERIKA

Organizacija američkih država (OAS)*, Interamerička konvencija o sprječavanju, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija iz Belem do Para)*
Datum usvajanja: 9. jun 1994.

Konvencijom se pozivaju učesnici sektora bezbjednosti u vladi, pravosuđu i službama za sprovođenje zakona da spriječe, kazne i iskorijene fizičko, seksualno i psihološko nasilje nad ženama do koga dolazi u porodici; u ostalim međuljudskim odnosima; u zajednici; ili ono koje počine država ili njeni organi ili ga prećutno dozvoljavaju (Član 2).

REGION TIHOG OKEANA

Zajednica Tihog okeana, *Revidirana Platforma za akciju zemalja iz regiona Tihog okeana o profesionalnom napretku žena i rodnoj ravnopravnosti za period 2005-2015: regionalno poglavlje*
Datum usvajanja: 20. avgust 2004.

Platforma za akciju zajednice zemalja Tihog okeana poziva na primjenu SCR 1325, na poboljšanje razvrstavanja podataka po polu i na korišćenje rodnih pokazatelja, obezbjeđenje obuke o rodnim pitanjima za pripadnike mirovnih misija, uključivanje žena u sve mirovne i pravosudne procese i procese odlučivanja, iskorjenjivanje nasilja nad ženama i omogućavanje ženama da imaju ravnopravan pristup institucijama pravosuđa. Platformom se vlade pozivaju da „prepoznaju značaj uključivanja žena u sisteme ranog upozorenja i da se unaprijedi njihovo uključenje, u mirovnim procesima sprječavanja sukoba i u pregovorima, kao i u postkonfliktnoj obnovi" i da „iskoriste regionalne i međunarodne organizacije da sprovedu obuku o rodnoj osjetljivosti za pripadnike mirovnih misija." (str. 37)

Sekretarijat Foruma ostrva Tihog okeana, *Plan zemalja Tihog okeana za jačanje regionalne saradnje i integracija*
Datum usvajanja: oktobar 2005.

Ovim planom, države se slažu da „istraže načine kojima se može unaprijediti učešće, posebno žena, u procesu odlučivanja i u institucijama, sa posebnim naglaskom na parlamentarni proces" (str. 48).

OSTALI

Organizacija za bezbjednost i saradnju u Evropi (OEBS), *OEBS-ov Akcioni plan za promovisanje rodne ravnopravnosti (MC.DEC/14/04)*
Datum usvajanja: 7. decembar 2004.

Akcionim planom OEBS-a se navodi da su „jednaka prava žena i muškaraca i zaštita njihovih ljudskih prava od suštinskog značaja za postizanje mira, održive demokratije, ekonomskog razvoja i, stoga, bezbjednosti i stabilnosti u regionu OEBS-a (Preambula). Državama članicama OEBS-a, Sekretarijatu, institucijama i misijama se nalaže da omoguće da rodna perspektiva bude integrisana u aktivnosti, programe i projekte OEBS-a, pri čemu bi se posebna pažnja poklanjala jačanju položaja žena i učešću žena, kao i muškaraca, u javnom, političkom i ekonomskom životu, i razvoju stanovišta, koja omogućavaju postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca (stav 32).

OEBS, *Odluka br. 14/05 o ulozi žena u sprječavanju sukoba, upravljanju kriznim situacijama i postkonfliktnoj obnovi*
Datum usvajanja: 6. decembar 2005.

Ovom odlukom se države članice podstiču da „… naprave nacionalne spiskove potencijalnih kandidatkinja... i da preduzmu aktivne mjere kako bi omogućile da žene budu u potpunosti obavještene i da im se da podrška da se prijave na pozicije u oblasti sprječavanja sukoba i procesa postkonfliktne obnove, a posebno za rukovodeće pozicije" (stav 3). Zemlje članice i strukture OEBS-a se pozivaju da „… podrže i podstaknu… projekte namjenjene učešću žena u ostvarivanju trajnog i održivog mira; daju veća ovlaštenja organizacijama žena; podrže ženske mirovne inicijative putem medija i radionica o ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti; i da podignu nivo svijesti među ženama u vezi sa značajem njihovog uključivanja u političke procese" (stav 6).

Sekretarijat Komonvelta, ***Akcioni plan Komonvelta o rodnoj ravnopravnosti 2005. – 2015. godine***
Godina izdavanja: 2005.

Akcionim planom se potvrđuje da je „cilj da bude najmanje 30% žena u procesu odlučivanja u političkom, javnom i privatnom sektoru do 2005. godine“ i preporučuje se državama da „…uključe žene na svim nivoima izgradnje i očuvanja mira, sprječavanja sukoba, posredovanja i razrješenja sukoba i u aktivnostima poskonfliktnog pomirenja i obnove“ (stav 6). Njime se, takođe, podstiče integracija rodnih pitanja i ravnopravnosti, te pitanja vezanih za ljudska prava i HIV/Sida, u obuku za institucije sektora bezbjednosti, te se države podstiču da „… poboljšaju prikupljanje, analizu i širenje podataka razvrstanih po polu, zarad procesa određivanja politike, planiranja i sprovođenja“ (stav 4-12).

Uputstvo Odbora o ženama u NATO snagama za integraciju rodnih pitanja u NATO-u
Datum usvajanja: jun 2007.

Uputstvo za integraciju rodnih pitanja u NATO-u pokazuje na koji način države članice NATO-a i organi NATO-a mogu da rodnu perspektivu uvrste u operativno planiranje i operacije, obrazovanje, obuku i vrednovanje.

Sjevernoatlanski savez (NATO), ***Bi-SC Direktiva 40-1, Integracija UNSCR 1325 i rodnih perspektiva u komandnu strukturu NATO-a, uključujući mjere za zaštitu tokom oružanog sukoba***
Datum usvajanja: 2. septembar 2009.

Ovom Direktivom se teži da se unaprijedi djelotvornost operacija i misija pod vođstvom NATO-a, uvršćavanjem ženske perspektive u vojne snage Saveza i u svim fazama konflikata i kriza (stav 1-4). Direktivom se, između ostalog, obuhvataju: mjere koje treba preduzeti tokom planiranja i sprovođenja operacija i misija pod vođstvom NATO-a, kako bi se zaštitile žene, djevojke i djevojčice; širenje uloga žena u operacijama i misijama; materijal za obuku o pitanjima poput značaja uključivanja žena u operacije i misije i svijesti o značaju kulturnih razlika tokom stacioniranja; analiza mjera koje postoje za zaštitu od rodnog nasilja (stav 1-8).

2 Reforma policije i rodna pitanja

2.1 Međunarodni podzakonski akti

Generalna skupština UN-a, ***Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)***
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

Po CEDAW-u, države članice se obavezuju da: (c) „… će putem nadležnih nacionalnih sudova i ostalih institucija omogućiti djelotvornu zaštitu žena od bilo kog oblika diskriminacije; (d) se suzdrže od učešća u ili prakse diskriminacije žena i da obezbijede da se državni organi i institucije ponašaju u skladu sa ovom obavezom“ (Član 2). Ovom obavezom se zahtijeva reforma policijskih službi kako bi se omogućila djelotvorna ravnopravna zaštita žena i spriječila diskriminacija žena. CEDAW dalje traži ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca u radu, pri čemu se traži da se policijskom reformom obuhvati ravnopravan pristup mogućnostima zaposlenja.

Odbor Ujedinjenih Nacija o eliminaciji diskriminacije žena (CEDAW Odbor), ***Opšta preporuka br. 19 (11. sjednica, 1992.) Nasilje nad ženama***
Godina usvajanja: 1992.

Opštom preporukom br. 19 CEDAW Odbora se kaže da je neophodno sprovesti rodno osjetljivu obuku pripadnika službi za sprovođenje zakona zarad djelotvorne primjene Konvencije (stav 24-b).

Generalna skupština UN-a, ***Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104)***
Datum usvajanja: 20. decembar 1993.

Ovom Deklaracijom se države članice pozivaju da „preduzmu mjere na obezbjeđivanju da pripadnici službi za sprovođenje zakona i državni službenici, nadležni za primjenu politike kojom se sprječava, istražuje i kažnjava nasilje nad ženama, prođu obuku koja će ih učiniti osjetljivijim na potrebe žena“ (Član 4-i).

Četvrta svjetska konferencija o ženama, ***Pekinška deklaracija*** **i** ***Platforma za akciju A/CONF.177/20*** **i** ***A/CONF.177/20/Add.1***
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Platformom za akciju se kaže: „obuka svih službenika o humanitarnom pravu i zakonu o ljudskim pravima i kažnjavanje počinilaca nasilja nad ženama će omogućiti da državni službenici, uključujući pripadnike

policije i službenike u zatvorima i bezbjednosne snage, ne počine ovakvo nasilje, jer žene treba da u njih imaju povjerenja“ (stav 121). Vlade su se obavezale da će pripadnicima policije obezbijediti rodno osjetljivo obrazovanje i obuku o ljudskim pravima (stav 232-i) i omogućiti da žene imaju jednaka prava kao i muškarci da postanu službenici policije (stav 232-m).

Generalna skupština UN-a, *Rezolucija 52/86 o sprječavanju krivičnih djela i o mjerama iz oblasti krivičnog pravosuđa zarad eliminisanja nasilja nad ženama (A/RES/52/86)*
Datum usvajanja: 2. februar 1998.

Aneks Rezolucije daje konkretne primjere o aktivnostima koje je preduzela policija u borbi protiv nasilja nad ženama. Od država se traži da hitno „...daju veća ovlašćenja policiji kako bi odmah odreagovala na incidente nasilja nad ženama“. „Da podstaknu žene da se pridruže policijskim snagama, čak i na operativnom nivou“ i „da omoguće ili da podstaknu sprovođenje obaveznih modula za obuku policijskih snaga o kulturnim razlikama i o rodnoj osjetljivosti ... na kojima se predaje o neprihvatljivosti nasilja nad ženama, uticaju i posljedicama ovog nasilja i promoviše odgovarajuća reakcija na problem nasilja nad ženama“ (Aneks, stavovi 8 i 12).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

SRC 1325 zahtijeva od zemalja članica da omoguće veću zastupljenost žena na svim nivoima odlučivanja u nacionalnim institucijama i mehanizmima za sprječavanje, upravljanje i razrješenje sukoba (Član 1). Članom 8-c „pozivaju se sve uključene strane da, pri pregovorima i primjeni mirovnih sporazuma, usvoje rodnu perspektivu, uključujući mjere kojima se omogućavaju zaštita i poštovanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica, posebno ako se one odnose na policiju“. Savjet poziva zemlje članice da u u svoj nacionalni program za obuku pripadnika vojske i civilne policije koji se spremaju da budu stacionirani u misiju, uvrste informacije koje se odnose na zaštitu, prava i specifične potrebe žena, kao i značaj ukjučivanja žena u oblikovanje mjera za očuvanje i izgradnju mira (Član 6). On takođe „naglašava obavezu svih država da okončaju nekažnjivost i da krivično gone odgovorne za genocid, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine, uključujuči tu seksualno nasilje počinjeno nad ženama, djevojkama i djevojčicama...“ (Član 11).

Rezolucija 1820 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1820)
Datum usvajanja: 19. jun 2008.

Članom 3: „se zahtijeva od svih učesnica oružanog sukoba da bez odlaganja preduzmu potrebne mjere da zaštite civile, uključujući žene, djevojke i djevojčice, od svih oblika seksualnog nasilja, u koje, između ostalog, mogu da spadaju ... bezbjednosna provjera svih pripadnika oružanih i bezbjednosnih snaga u smislu da li su počinili silovanje ili neki drugi oblik seksualnog nasilja...“. UNSC poziva zemlje članice da se pridržavaju svojih obaveza da krivično gone odgovorne za silovanje i ostale oblike seksualnog nasilja u sukobima i da obezbijede jednaku zakonsku zaštitu i pristup institucijama pravosuđa svim žrtvama seksualnog nasilja, posebno ženama i djevojkama (Član 4). On zemlje članice poziva da podrže razvoj i jačanje kapaciteta nacionalnih institucija tokom oružanog sukoba i u postkonfliktnoj situaciji, kako bi žrtvama seksualnog nasilja omogućile održivu pomoć (Član 13). SRC 1820 takođe podstiče države koje šalju svoje policijske snage u mirovne operacije UN-a da razmotre koje to korake mogu da preduzmu kako bi unaprijedile svijest i reakciju svojih zaposlenih da zaštite civile, uključujući žene i djecu i spriječe seksualno nasilje nad ženama, djevojkama i djevojčicama (Član 8).

Rezolucija 1888 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1888)
Datum usvajanja: 30. septembar 2009.

SRC 1888 zahtijeva da: „sve strane u oružanom sukobu bez odlaganja preduzmu odgovarajuće mjere na zaštiti civila, uključujući žene i djecu, od svih oblika seksualnog nasilja, uključujući mjere poput ... bezbjednosne provjere kandidata za nacionalnu vojsku i oružane snage, kako bi se isključili oni kandidati koji su bili umiješani u teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava i zakona o ljudskim pravima, uključujući seksualno nasilje“ (Član 3). Članom 17 se traži uključivanje pitanja vezanih za seksualno nasilje od samog početka mirovnih procesa, posebno tokom bezbjednosne provjere pripadnika oružanih i bezbjednosnih snaga. Štaviše, UNSC zahtijeva od država članica da preduzmu sveobuhvatne reforme prava i sudstva, kako bi žrtvama seksualnog nasilja omogućile pristup institucijama pravosuđa, puno poštovanje tokom sudskog procesa i zaštitu i dobijanje odštete za pretrpljenu nepravdu (Član 6). Savjet podstiče zemlje članice da žrtvama seksualnog nasilja omoguće pristup zdravstvenoj zaštiti, psihološkoj pomoći, pravnoj pomoći i službama za društveno-ekonomsku reintegraciju, i da se pripadnicima policije omogući adekvatna obuka kako bi mogli da izvršavaju svoje dužnosti (Članovi 13 i 19). Od država koje doprinose svojim policijskim trupama mirovnim operacijama pod vođstvom UN-a, on hitno traži da preduzmu aktivnosti, poput omogućavanja podizanja nivoa svijesti o seksualnim zločinima prije stacioniranja i tokom teorijske obuke, na primjeni politike nulte tolerancije prema seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju (Član 21).

Rezolucija 1889 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1889)
Datum usvajanja: 5. oktobar 2009.

SCR 1889 „… naglašava se odgovornost svih država da okončaju nekažnjivost i da krivično gone odgovorne za sve oblike nasilja počinjenog nad ženama i djevojkama tokom oružanih sukoba, uključujući silovanje i ostale oblike seksualnog nasilja“ (Član 3). UNSC podstiče države članice koje se nalaze u postkonfliktnoj situaciji da detaljno naznače potrebe i prioritete žena, djevojaka i djevojčica i da osmisle konkretne strategije kojima će se zadovoljiti ove potrebe, uključujući rodno odgovorno sprovođenje zakona (Član 10).

Rezolucija 1960 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1960)
Datum usvajanja: 16. decembar 2010.

SCR 1960 podstiču se zemlje članice da u mirovne operacije pod vođstvom Ujedinjenih nacija pošalju veći broj žena pripadnica policije, kao i da svom policijskom osoblju obezbijede odgovarajuću obuku o pitanjima sprječavanja seksualnog i rodnog nasilja (Član 15).

2.2 Regionalni podzakonski akti

AFRIKA

AU, *Protokol o pravima žena u Africi kao dopuna Afričke povelje o ljudskim i građanskim pravima*
Datum usvajanja: 11. jul 2003.

Države potpisnice su se obavezale da preduzmu odgovarajuće mjere na „obezbjeđivanju da organi za primjenu zakona na svim nivoima budu „opremljeni“ da na djelotvoran način tumače i primjenjuju prava rodne ravnopravnosti“ i „da žene budu ravnopravno zastupljene u sudstvu i organima za sprovođenje zakona“ (član 8).

Afrička komisija o ljudskim pravima i pravima naroda, *Rezolucija o pravima na obeštećenje i pravne ljekove žena i djevojaka žrtava seksualnog nasilja* , ACHPR/Res.111 (XXXXII) 07
Datum usvajanja: 28. novembar 2007.

Komisija zahtijeva od država potpisnica Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda da „omoguće policijskim i vojnim snagama da ... prođu adekvatnu obuku o principima međunarodnog humanitarnog prava, prava žena i prava djece“ (Član 2).

EVROPA

Savjet Evrope, *Preporuka (2002)5 Savjeta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja*
Datum usvajanja: 30. april 2002.

Savjet ministara preporučuje zemljama članicama da u osnovne programe za obuku pripadnika policije uvrste obuku o reagovanju na nasilje u porodici i ostale oblike nasilja koje pogađa žene (Dodatak, stav 8).

Sekretarijat Savjeta, *Primjena UNSC-a 1325, podržana UNSC 1820, u kontekstu ESDP*
Datum usvajanja: 3. decembar 2008.

Ovim dokumentom se zahtijeva izvještavanje o postignućima vezanim za rodnu ravnopravnost u policiji na lokalnom nivou, gdje rodnu ravnopravnost treba da uspostavi misija/operacija (str. 10). Naglašava se da osoblje misije treba da prođe obuku o rodnim pitanjima, uključujući obuku o sprječavanju seksualnog i rodnog nasilja (str. 13).

Generalni sekretarijat Savjeta EU *Pokazatelji za sveobuhvatni pristup primjeni Rezolucija 1325 i 1820 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti u EU, 11948/10*
Datum usvajanja: 14. jul 2010.

U ovom dokumentu se nalaze dva pokazatelja koja se odnose na policijsko osoblje u misijama pod vođstvom UN-a i EU. Pokazateljem 11 se mjeri u kom obimu žene učestvuju u kreiranju vanjske politike EU i u njenoj primjeni, uključujući procenat u kome su žene i muškarci zastupljeni u policijskom osoblju koje učestvuje u misijama pod vođstvom UN-a i u CSDP misijama. Pokazatelj 12 ukazuje na procenat muškaraca i žena pripadnika policije koji učestvuju u misijama pod vođstvom UN-a i u CSDP misijama, a koji su prošli obuku o rodnoj ravnopravnosti. Obuka o rodnoj ravnopravnosti mora trajati najmanje 4 sata kako bi imala nekog smisla.

SJEVERNA, SREDNJA I JUŽNA AMERIKA

OAS, *Interamerička konvencija o sprječavanju, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija iz Belem do Para)*
Datum usvajanja: 9. jun 1994.

Države potpisnice se slažu da „promovišu obrazovanje i obuku svih onih koji su uključeni u sprovođenje pravde, službenika policije i ostalih službenika koji rade na sprovođenju zakona, kao i svog ostalog osoblja koje je zaduženo za primjenu politike za sprječavanje, kažnjavanje i iskorjenjivanje fizičkog, seksualnog i psihološkog nasilja nad ženama“ (Član 8-c).

OAS, *Interamerički program za promovisanje ljudskih prava žena, rodne pravde i jednakosti, AG/RES. 1732 (XXX-O/00)*
Datum usvajanja: 5. jun 2000.

Interamerička komisija za žene u OAS-u preporučuje vladama država potpisnica da „podrže omogućavanje stalnog obrazovanja o rodnim pitanjima i obuke za pripadnike, oba pola, sudskih i zakonodavnih organa i za službenike organa za primjenu zakona …“ (poglavlje IV-1-13).

3 Reforma sistema odbrane i rodna pitanja

3.1 Međunarodni pozakonski akti

Generalna skupština UN-a, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)*
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

Odbrambene institucije, uključujući ministarstva i oružane snage, treba da „…obezbijede, po osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena … pravo na jednake mogućnosti zapošljavanja“ (Član 11-1-b).

CEDAW Odbor, *Primjena člana 21 CEDAW-a: analiza Članova 7 i 8 Konvencije (CEDAW/C/1994/4)*
Datum usvajanja: 30. novembar 1993.

CEDAW Odbor je usvojio Opštu preporuku o Članovima 7 i 8 Konvencije koja se bavi pitanjem učešća žena u vojsci. Odbor kaže: „Učešće u vojsci je važno za žene iz perspektive njihove građanske uloge...vojska čini sastavni dio bilo kog političkog sistema...pošto vojska čini važan dio reda u državi, odlučivanja i uprave, sve građane bi trebalo da interesuje kakva je vojska koju imaju. Kada su isključene iz vojske, žene ne mogu da se uključe u donošenje odluka koje se tiču korištenja oružanih snaga, promjena u vojnim institucijama i sveukupne kontrole rada vojske. Veliki dio javne potrošnje odlazi na vojsku, ona predstavlja važnog poslodavca i pruža mogućnosti za profesionalni napredak i za obuku, što često može da dovede do težnje za drugim vidom karijere, osim vojne“ (stavovi 29 i 30).

Odbor kaže i: „Pitanje učešća žena u vojsci dobija specijalno značenje tokom mirovnih operacija, čija je osnovna svrha da se izbjegne ili ublaži konflikt, kako bi se postiglo mirno rješenje...Kako očuvanje mira dobija na značaju, trebalo bi postaviti pitanje da li je prihvatljivo isključivanje žena iz mnogobrojnih zadataka povezanih sa očuvanjem mira. S obzirom na činjenicu da se očuvanje mira na mnogobrojne načine razlikuje od uloga tradicionalne vojske, te da se odlikuje rješavanjem sukoba, povećano prisustvo žena bi moglo da bude od značaja“ (stavovi 33 i 34).

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

U Platformi za akciju se navodi: „Premda su žene počele da dobijaju značajno mjesto u procesu rješavanja sukoba, očuvanju mira, odbrani i vanjskim poslovima, i dalje su nedovoljno zastupljene na ključnim rukovodećim pozicijama. Ukoliko žene treba da dobiju jednako mjesto u obezbjeđivanju i održavanju mira, treba im dati više političkih i ekonomskih ovlaštenja i treba da adekvatno budu zastupljene na svim nivoima odlučivanja“ (stav 134). Štaviše, Platforma za akciju kaže da: „žene mogu biti podložne nasilju počinjenom od strane osoba na položaju i u konfliktnim situacijama i u situacijama kada nema sukoba. Obuka svih zvaničnika iz humanitarnog prava i zakona o ljudskim pravima i kažnjavanje počinilaca krivičnih djela nasilja nad ženama, omogućiće da javni službenici i zvaničnici više ne počine takvo nasilje jer žene u njih treba da imaju povjerenja, uključujući tu policiju i pripadnike bezbjednosnih snaga“ (stav 121). Vlade se obavezuju da zaposlenima u vojsci omoguće rodno osjetljivo obrazovanje o ljudskim pravima i obuku (stav 232-i).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

SCR 1325 „poziva zemlje članice da omoguće veću zastupljenost žena na svim nivoima odlučivanja u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprječavanje, upravljanje sukobom i njegovo rješavanje“ (Član 1). Ona „podstiče sve one koji su uključeni u planiranje razoružanja, demobilizacije i reintegracije da razmotre različite potrebe žena i muškaraca bivših boraca i da uzmu u obzir potrebe članova njihovih porodica koje oni izdržavaju“ (Član 13). Savjet poziva zemlje članice da uvrste zaštitu, prava i specifične potrebe žena, kao i značaj uključivanja žena u sve operacije očuvanja i uspostavljanja mira, u svoje nacionalne programe obuke za vojno i osoblje civilne policije koje se sprema za stacioniranje u mirovne misije (Član 6).

Rezolucija 1820 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1820)
Datum usvajanja: 19. jun 2008.

SCR 1820 zahtijeva da: „sve strane u oružanom sukobu, bez odlaganja, preduzmu sve odgovarajuće mjere na zaštiti civila, uključujući žene, djevojke i djevojčice, od svih oblika seksualnog nasilja. U ove mjere bi, između ostalog, mogla da spada i bezbjednosna provjera pripadnika oružanih i bezbjednosnih snaga u smislu da li su ranije počinili krivično djelo silovanja ili neki drugi oblik seksualnog nasilja…“ (Član 3).

Rezolucija 1888 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1888)
Datum usvajanja: 30. septembar 2009.

UNSC zahtijeva da: „sve strane u oružanom sukobu ,bez odlaganja, preduzmu sve odgovarajuće mjere na zaštiti civila, uključujući žene i djecu, od svih oblika seksualnog nasilja, uključujući mjere poput ... bezbjednosne provjere kandidata za nacionalnu vojsku i oružane snage, kako bi se isključili oni kandidati koji su bili umiješani u teške prekršaje međunarodnog humanitarnog prava i zakona o ljudskim pravima, uključujući seksualno nasilje“ (Član 3). Članom 17 se traži uključivanje pitanja vezanih za seksualno nasilje od samog početka mirovnih procesa, kao i sporazuma vezanih za RDR i RSB.

Rezolucija 1889 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1889)
Datum usvajanja: 5. oktobar 2009.

UNSC poziva sve one „uključene u planiranje razoružavanja, demobilizacije i reintegracije da uzmu u obzir specifične potrebe žena i djevojaka pridruženih oružanim snagama i naoružanim grupama, i njihove djece, te da im obezbijede puni pristup ovim programima“ (Član 13).

Rezolucija 1960 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1960)
Datum usvajanja: 16. decembar 2010.

SCR 1960: „poziva strane u oružanom sukobu da se obavežu da će se boriti da suzbiju seksualno nasilje, kao i da te specifične i vremenski određene obaveze sprovedu u praksi. U ove obaveze, između ostalih, spada izdavanje jasnih naređenja putem lanca komande kojima se zabranjuje seksualno nasilje; zabrana seksualnog nasilja u Pravilnicima ponašanja, vojnim uputstvima za rad na terenu ili sličnim; strane umiješane u oružani sukob se, dalje, pozivaju da se obavežu i da u praksi izvrše pravovremenu istragu navoda da je počinjeno zlostavljanje, kako bi se kaznili počinioci“ (Član 5). Ona podstiče zemlje članice da u mirovne operacije pod vođstvom Ujedinjenih nacija pošalju veći broj žena pripadnica vojske, kao i da sveukupnom vojnom osoblju obezbijede odgovarajuću obuku o pitanjima seksualnog i rodnog nasilja (Član 15).

3.2 Regionalni podzakonski akti

AFRIKA

Afrička komisija o ljudskim i pravima naroda, *Rezolucija o pravima na obeštećenje i pravne ljekove žena i djevojaka žrtava seksualnog nasilja*, ACHPR/Res.111 (XXXXII) 07
Datum usvajanja: 28. novembar 2007.

Komisija zahtijeva od država potpisnica Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda da „omoguće policijskim i vojnim snagama da ... prođu adekvatnu obuku o principima međunarodnog humanitarnog prava, prava žena i prava djece“ (Član 2).

Savjet za posredovanje i bezbjednost ECOWAS-a, *ECOWAS Okvir za sprječavanje sukoba, odredba MSC/REG.1/01/08*
Datum usvajanja: 16. januar 2008.

Okvirom ECOWAS-a za sprječavanje sukoba se određuje da „zemlje članice treba da preduzmu praktične korake, uključujući reformu zakonodavstva i afirmativne mjere, na promovisanju regrutovanja žena u oružane snage i ostale bezbjednosne agencije i njihovo aktivno učešće u vojnim i civilnim komponentama ESF-a [rezervnih snaga ECOWAS-a]“ (stav 82-j).

EVROPA

Rezolucija Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom razrješenju sukoba (2000/2025(INI))
Datum usvajanja: 30. novembar 2000.

Rezolucijom se „pozivaju Komisija i države članice da inicijative koje se tiču mirovnog procesa i bezbjednosti učine rodno osjetljivim, što obuhvata i obezbjeđivanje obuke o rodnim pitanjima za vojno osoblje od samog početka, kako bi poštovanje prema ženama postalo sastavni dio obuke i kako bi atmosfera koja vlada u vojsci bila pogodna za žene“ (stav 8-d). Štaviše, ona: „poziva Savjet i zemlje članice da promovišu rodno osjetljivije operacije na uspostavljanju mira, bezbjednosti i obnove u kojima učestvuju i da u tom cilju ... omoguće da svo vojno osoblje, i muškarci i žene, a posebno osoblje uključeno u uspostavljanje mira, njegovo očuvanje mira i primjenu, prođe sveobuhvatnu obuku o rodnim pitanjima“ (stav 14-b).

Savjet Evrope, *Preporuka 1742 (2006.) o ljudskim pravima pripadnika oružanih snaga*
Datum usvajanja: 11. april 2006.

Parlamentarna skupština „... razmatra mogućnost da Savjet Evrope posveti veću pažnju pitanju statusa žena u oružanim snagama. Veliki broj žena vojnika je podvrgnut seksualnom uznemiravanju. Pitanja pristupa vojnim dužnostima i određenim pozicijama u oružanim snagama, hijerarhijska struktura i jednaka prava se odnose na diskriminaciju žena, što je pitanje koje treba detaljno razmotriti“ (stav 6). Skupština od zemalja članica traži da preduzmu mnogobrojne korake na zaštiti ljudskih prava pripadnika oružanih snaga.

Savjet EU, Zaključak Savjeta o promovisanju rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja u procesu upravljanja kriznim situacijama
Datum usvajanja: 13. novembar 2006.

U stavu 8, Savjet naglašava da „…rodna perspektiva treba da bude uvrštena u politiku EU i aktivnosti na reformi sektora bezbjednosti (RSB) i razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji (RDR)“ (stav 8). „… Programi RDR-a reba da omoguće da žene borci budu na vrijeme identifikovane i da se registruju, te da oba pola mogu da ravnopravno učestvuju u ovim programima. Ženama treba omogućiti jednak pristup paketu pomoći na koji imaju pravo u okviru programa RDR-a i omogućiti im uključenje u aktivnosti na ekonomskoj reintegraciji.“

Savjet EU i Evropska komisija, ***Koncept EU za podršku razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji (RDR)***
Datum usvajanja: 11. i 14. decembar 2006.

Konceptom EU se naglašava da: „treba posvetiti posebnu pažnju složenosti rodnih pitanja, pri čemu treba u obzir uzeti i obraditi specifične potrebe i uloge žena, muškaraca, djevojaka i mladića bivših boraca, onih koji nijesu borci i članova njihovih porodica koje oni izdržavaju. Rodno osjetljivi pristup treba primijeniti od početnog stadijuma, tj. faze planiranja pa sve do sprovođenja, nadgledanja i vrednovanja RDR-a“ (stav 48).

OSTALI

NATO, Bi-SC Direktiva 40-1, ***Integracija UNSCR 1325 i rodnih perspektiva u komandnu strukturu NATO-a, uključujući mjere za zaštitu tokom oružanog sukoba***
Datum usvajanja: 1. septembar 2009.

Ovom Direktivom se teži da se unaprijedi djelotvornost operacija i misija pod vođstvom NATO-a, uključivanjem ženske perspektive u vojne snage Saveza i u svim fazama konflikata i kriza (stav 1-4). NATO prepoznaje da „stavovi, mišljenja i vještine žena daju na vrijednosti svim aktivnostima NATO-a i da će on primijeniti sve praktične mjere kako bi ovu vrstu integracija doveo do maksimuma“ (stav 3-1). U ove mjere spadaju obuka i korišćenje usluga kvalifikovanih savjetnika o rodnim pitanjima u fazi planiranja. Ovom Direktivom se takođe kaže da je „tokom NATO operacija važno da se u potpunosti razumije lokalna kultura, uključujući rodnu dimenziju, i da se preduzmu mjere na promovisanju rodne ravnopravnosti koja je relevantna za datu operaciju“ (stav 3-1).

4 Reforma pravosuđa i rodna pitanja

4.1 Međunarodni podzakonski akti

Generalna skupština UN-a, ***Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)***
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

Države članice se obavezuju da: „(a) princip ravnopravnosti muškaraca i žena objedine u svojim nacionalnim ustavima i svom zakonodavstvu i da zakonom i ostalim odgovarajućim sredstvima omoguće praktičnu realizaciju ovog principa; (b) da usvoje odgovarajuće zakonodavne i ostale mjere, uključujući sankcije tamo gdje je to primjenjljivo, kojima se zabranjuju svi vidovi diskriminacije žena; (c) da ustanove zakonsku zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima i da putem nadležnih nacionalnih sudova i ostalih javnih ustanova obezbijede djelotvornu zaštitu žena od bilo kog čina diskriminacije; (d) da se uzdrže od bilo kog čina ili diskriminatorske prakse nad ženama i da obezbijede da se državni organi i institucije pridržavaju ove obaveze; ... (f) da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, na modifikovanju i ukidanju svih postojećih zakona, odredaba, običaja i prakse kojima se zagovara diskriminacija žena; (g) da ukinu sve nacionalne odredbe kaznenog zakona kojima se diskriminišu žene“ (Član 2).

CEDAW određuje skup oblasti u kojima države potpisnice moraju da garantuju ženama ravnopravnost, ukjučujući u javnom i političkom životu, prosvjeti, zdravstvu, zapošljavanju i porodičnom životu. Posebno, zemlje potpisnice moraju da ženama obezbijede ravnopravnost sa muškarcima pred zakonom, pravni kapacitet jednak kapacitetu muškaraca i jednake mogućnosti da taj kapacitet iskoriste. Ženama treba dati jednaka prava da upravljaju svojom imovinom i da budu ravnopravno tretirane u svim fazama sudskih procesa i procesa u tribunalima (Član 15).

CEDAW Odbor, ***Opšta preporuka br. 19 (11. sjednica, 1992.) Nasilje nad ženama***
Godina usvajanja: 1992.

Opštom preporukom CEDAW Odbora br. 19 se kaže da je rodno osjetljiva obuka sudija i službenika zaduženih za sprovođenje zakona od suštinskog značaja za djelotvornu primjenu Konvencije (stav 24-b).

Generalna skupština UN-a, ***Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104)***
Datum usvajanja: 20. decembar 1993.

U skladu sa Članom 4, države će: „(c) istrajati u

sprječavanju, istrazi i, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, kažnjavanju svakog čina nasilja nad ženama, bilo da su taj čin nasilja počinila pravna ili fizička lica; (d) odrediti kaznene, građanske, radne i administrativne sankcije u domaćem zakonodavstvu kako bi se osudila i ispravila nepravda učinjena ženama koje su izložene nasilju; ženama koje su izložene nasilju treba obezbijediti pristup pravosudnim mehanizmima i, u skladu sa propisima u nacionalnom zakonodavstvu, pravednu i djelotvornu naknadu za učinjenu nepravdu...“; i (i) „preduzeti mjere kojima bi se omogućilo da službenici zaduženi za sprovođenje zakona i državni službenici nadležni za primjenu politike sprječavanja, istrage i kažnjavanja krivičnih djela nasilja nad ženama prođu obuku koja bi ih učinila osjetljivima na potrebe žena.”

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Platformom za akciju se pozivaju vlade da: „pregledaju nacionalne zakone, uključujući običajne zakone i pravnu praksu u oblasti porodičnog, građanskog, kaznenog zakona, zakona o radu i privrednog prava, kako bi se omogućila primjena principa i procedura svih relevantnih međunarodnih odredaba o ljudskim pravima putem nacionalnog zakonodavstva i ukinuli svi preostali zakoni koji diskriminišu po osnovi pola, te kako bi se ukinula rodna pristrasnost prilikom dijeljenja pravde“ (232-d). Vlade treba da preduzmu aktivnosti na „omogućavanju pristupa besplatnim ili jeftinijim pravnim uslugama, uključujući pravno opismenjavanje, koje su posebno namijenjene ženama koje žive u siromaštvu“ (stav 61-a). Osim ovoga, vlade se obavezuju da „omoguće ženama da uživaju ista prava kao i muškarci da postanu sudije, advokati i ostali sudski službenici...“ (stav 232-m).

Generalna skupština UN-a, *Rezolucija 52/86 o sprječavanju krivičnih djela i o mjerama iz oblasti krivičnog pravosuđa zarad eliminisanja nasilja nad ženama (A/RES/52/86)*
Datum usvajanja: 2. februar 1998.

Rezolucijom se od zemalja članica zahtijeva da: „… pregledaju i vrednuju svoje zakonodavne odredbe i pravne principe, procedure, politiku i praksu koje se odnose na krivične slučajeve, na način koji je u skladu sa njihovim pravnim sistemom, kako bi utvrdile da li imaju negativni uticaj na žene i da ih, ukoliko imaju takav uticaj, prilagode kako bi se omogućilo da žene budu tretirane na pravičan način u krivičnom zakonodavstvu“ (stav 1). Zahtijeva se da: „…zemlje članice promovišu aktivnu i vidnu politiku integrisanja rodne perspektive u određivanje i primjenu sve politike i programa iz oblasti sprječavanja kriminala i u oblasti krivičnog zakonodavstva, koji mogu doprinijeti ukidanju nasija nad ženama, tako da se, prije nego što se donese odluka, uradi analiza kojom će se omogućiti da ovi programi i politika ne sadrže rodne predrasude“ (stav 3). Rezolucijom se, takođe, zemlje članice pozivaju da: „… razmotre, vrednuju i revidiraju svoje krivične procedure, onoliko koliko je to moguće, kako bi se omogućilo da se … ženama koje su podvrgnute nasilju da prilika da svjedoče u sudskom postupku kao i ostali svjedoci i da se obezbijede mjere kojima će se omogućiti ovakvo svjedočenje i zaštititi njihova privatnost“ (stav 7 (c)).

Osim ovoga, od zemalja članica se traži da: „omoguće obavezne module obuke o kulturnim različitostima i rodnoj osjetljivosti za pripadnike policije, krivično-pravosudnog sistema, one koji se ovim pitanjima bave u praksi i profesionalce koji su uključeni u sistem krivičnog pravosuđa, na kojima se obrađuje neprihvatljivost nasilja nad ženama, njegov uticaj i posljedice, te da se promoviše odgovarajući odgovor na problem nasilja nad ženama“ (Aneks stav 12 (a)).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

SCR 1325 poziva sve strane uključene u pregovore o i primjenu mirovnih sporazuma da uvrste u njih mjere kojima se omogućava zaštita i poštovanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica, posebno ako se ove mjere odnose na ustav i pravosuđe (Član 8-c). UNSC „naglašava odgovornost svih država da okončaju nekažnjivost i da krivično gone odgovorne za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, u koje spadaju i seksualno nasilje i ostali oblici nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama...“ (Član 11).

Rezolucija 1820 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1820)
Datum usvajanja: 19. jun 2008.

UNSC poziva zemlje članice da se pridržavaju svojih obaveza da krivično gone odgovorne za silovanje i ostale oblike seksualnog nasilja u sukobima i da obezbjede jednaku zakonsku zaštitu i pristup institucijama pravosuđa svim žrtvama seksualnog nasilja, posebno ženama i djevojkama (Član 4). On zemlje članice poziva da podrže razvoj i jačanje kapaciteta nacionalnih institucija tokom oružanog sukoba i u postkonfliktnoj situaciji, kako bi žrtvama seksualnog nasilja omogućile održivu pomoć (Član 13).

Generalna skupština UN-a, *Intenziviranje napora na eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama, A/RES/63/155*
Datum usvajanja: 18. decembar 2008.

Generalna skupština zahtijeva od država da nastave sa određivanjem strategija i pristupa kojima bi se eliminisali svi vidovi nasilja nad ženama. Ovim dokumentom se posebna pažnja posvećuje strategijama koje se odnose na zakonodavstvo,

sprječavanje nasilja, sprovođenje zakona, pružanje pomoći žrtvama i rehabilitaciju, poput:

„(b) pregleda, i tamo gdje je to primjenjljivo, revidiranja, izmjene ili ukidanja zakona, odredaba, politike, prakse i običaja koji diskriminišu žene ili na njih imaju diskriminatorski uticaj...;

c) vrednovanja i procjene uticaja postojećih zakonodavnih odredaba, pravila i procedura koji se tiču nasilja nad ženama, uključujući razloge za nizak nivo prijavljivanja i, tamo gdje je to neophodno, jačanja krivičnog zakona i procedure koja se odnosi na sve oblike diskriminacije žena...;

(k) tretiranja svih oblika nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama kao krivičnih djela ... i određivanja kazni koje su proporcionalne težini počinjenog krivičnog djela i kazni po odredbama domaćeg zakonodavstva kojima će se kazniti i obeštetiti, onako kako je primjenjljivo u datom slučaju, nepravda nanešena ženama koje trpe nasilje;

(l) preduzimanja djelotvornih mjera kojima bi se spriječilo da navodni pristanak žrtava postane prepreka za izvođenje počinilaca nasilja nad ženama pred lice pravde, pri čemu treba obezbijediti odgovarajuće mjere zaštite za žrtve;

(m) obezbjeđivanjem efektivne pravne pomoći svim ženama žrtvama nasilja, kako bi mogle da donesu utemeljenu odluku, između ostalog, u vezi sa pravnim procedurama i pitanjima koja se tiču porodičnog prava, pri čemu treba, takođe, omogućiti žrtvama pristup pravednim i djelotvornim pravnim ljekovima za nepravdu koja im je nanešena...“ (stav 16).

Rezolucija 1888 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1888)
Datum usvajanja: 30. septembar 2009.

UNSC poziva države da sprovedu sveobuhvatnu zakonodavnu i sudsku reformu kako bi se počinitelji seksualnog nasilja tokom perioda sukoba izveli pred lice pravde i kako bi se žrtvama omogućio pristup institucijama pravosuđa; kako bi se prema žrtvama odnosilo sa poštovanjem tokom sudskog procesa, kako bi bile zaštićene i dobile odštetu za nepravdu koja im je učinjena (Član 6). UNSC, takođe, poziva na uključivanje pitanja seksualnog nasilja u mirovne procese od samog početka u svakom dnevnom redu mirovnih pregovora pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija, posebno u oblasti pravosuđa i odštete (Član 17).

Rezolucija 1889 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1889)
Datum usvajanja: 5. oktobar 2009.

SCR 1889 „… naglašava se odgovornost svih država da okončaju nekažnjivost i da krivično gone odgovorne za sve oblike nasilja počinjenog nad ženama i djevojkama tokom oružanih sukoba, uključujući silovanje i ostale oblike seksualnog nasilja“ (Član 3). UNSC podstiče države članice koje se nalaze u postkonfliktnoj situaciji da detaljno naznače potrebe i prioritete žena, djevojaka i djevojčica i da osmisle konkretne strategije kojima će se zadovoljiti ove potrebe, uključujući rodno odgovorno sprovođenje zakona (Član 10).

Rezolucija 1960 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1960)
Datum usvajanja: 16. decembar 2010.

SCR 1960 strane umiješane u oružani sukob poziva da „… se obavežu i u praksi primjene obavezu da će izvršiti pravovremenu istragu navoda da je počinjeno zlostavljanje, kako bi se kaznili počinioci“ (Član 5).

4.2 Regionalni podzakonski akti

AFRIKA

SADC, *Deklaracija o rodnim pitanjima i razvoju*
Datum usvajanja: 8. septembar 1997.

U ovoj Deklaraciji, šefovi država SADC-a su se obavezali da će njihove države „ukinuti i reformisati sve zakone, izmijeniti ustave i promijeniti društvenu praksu po kojima su žene i dalje podložne diskriminaciji i da će biti usvojeni rodno osjetljivi zakoni kojima se jača položaj žena” (stav H-iv).

AU, *Protokol o pravima žena u Africi uz Afričku povelju o ljudskim i pravima naroda*
Datum usvajanja: 11. jul 2003.

Protokol u Članu 2-1 određuje da će se „države potpisnice boriti protiv svih oblika diskriminacije nad ženama odgovarajućim zakonodavnim, institucionalnim i ostalim mjerama“ (Član 2-1). Države potpisnice će u „svoje nacionalne ustave i ostala pravna akta uvrstiti ... princip ravnopravnosti muškaraca i žena i omogućiti njegovu djelotvornu primjenu“. Član 8 predviđa da su: „žene i muškarci jednaki pred zakonom i imaju pravo na jednaku zakonsku zaštitu i pravnu korist. Zemlje potpisnice će primijeniti sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile: ženama djelotvoran pristup sudskim i pravnim uslugama, uključujući pravnu pomoć; i kako bi podržale lokalne, nacionalne, regionalne i kontinentalne inicijative koje za cilj imaju da se ženama omogući pristup uslugama u pravosuđu, uključujući pravnu pomoć...; organi za primjenu zakona na svim nivoima će biti ’opremljeni’ da na djelotvoran način tumače i primjenjuju prava rodne ravnopravnosti“ i „da žene budu ravnopravno zastupljene u sudstvu i organima za primjenu zakona; i reformisaće sve diskriminatorske zakone i praksu kako bi promovisali i zaštitili prava žena.“

Afrička komisija o ljudskim i pravima naroda, *Rezolucija o pravima na obeštećenje i pravne ljekove žena i djevojaka žrtava seksualnog nasilja*, ACHPR/Res.111 (XXXXII) 07
Datum usvajanja: 28. novembar 2007.

Komisija zahtijeva od država potpisnica Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda da „omoguće policijskim i vojnim snagama da ... prođu adekvatnu obuku o principima međunarodnog humanitarnog prava, prava žena i prava djece“ (Član 2).

Komisija traži da se uspostave djelotvorni programi za obeštećenje kojima će se žrtvama seksualnog nasilja omogućiti pristup informacijama, rehabilitacija i nadoknada i naglašava se da ženama mora biti omogućeno učešće u razvoju, prilagođavanju i sprovođenju ovakvih programa (Član 2).

SADC*, Protokol o rodnim pitanjima i razvoju*
Datum usvajanja: 17. avgust 2008.

Države potpisnice će usvojiti zakonodavne i ostale mjere kojima se omogućava „...da žene budu ravnopravno zastupljene i da učestvuju u radu svih sudova, uključujući tradicionalne sudove, u mehanizmima za alternativno rješavanje sporova i lokalnim sudovima...” (Član 7 (f)). Države potpisnice su se obavezale da će „...omogućiti da počiniocima rodnog nasilja, u koje spadaju nasilje u porodici, silovanje, ubistva žena, seksualno uznemiravanje, genitalno sakaćenje žena i ostala djela rodnog nasilja, bude suđeno u onom sudu koji je nadležan za ta krivična djela” (Član 20 (b)) i da će „…usvojiti zakonske odredbe i usvojiti i primijeniti politiku, strategiju i programe kojima se definiše i zabranjuje seksualno uznemiravanje u svim oblastima, te obezbijediti sankcije kojima će se počinioci seksualnog uznemiravanja odvratiti od takve vrste krivičnog djela” (Član 22 (1)).

EVROPA

Savjet Evrope, *Preporuka (2002)5 Savjeta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja*
Datum usvajanja: 30. april 2002.

Savjet ministara preporučuje zemljama članicama da u osnovne programe za obuku pripadnika policije uvrste obuku o reagovanju na nasilje u porodici i ostale oblike nasilja koje pogađa žene i da „podstaknu uključivanje problema nasilja nad ženama u obuku za sudije“ (Dodatak, stavovi 8 i 11).

Savjet EU, Zaključak Savjeta o promovisanju rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja u procesu upravljanja kriznim situacijama
Datum usvajanja: 13. novembar 2006.

Savjet naglašava značaj: „uključivanja rodne perspektive u aktivnosti na uspostavljanju vladavine prava. Rodna ravnopravnost se, takođe, može promovisati u postkonfliktnim situacijama putem reformi u sektoru pravosuđa, između ostalog, putem revizije diskriminatorskih zakona, poput zakona koji se tiču nasljeđivanja, porodičnih odnosa, imovine i zaposlenja i putem osnaživanja žena da pristupe institucijama vladavine prava, ekonomske i socijalne pravde” (stav 9). Savjet naglašava značaj: „uvrštenja mjera o borbi protiv seksualnog i rodnog nasilja u mehanizme tranzicijske pravde. U sve planove za uspostavljanje i očuvanje mira i obnovu treba uvrstiti sveobuhvatne mehanizme za zaštitu žrtava i za pružanje pomoći žrtvama” (stav 10).

Savjet Evrope, *Preporuka CM/Rec(2007)17 Savjeta ministara zemalja članica o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti*
Datum usvajanja: 21. novembar 2007.

Ovom preporukom se identifikuju elementi djelotvornog nacionalnog zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti i mehanizmi poput: zakonodavnih odredaba kojima se zabranjuje seksualna diskriminacija u svim oblastima života i društva i *de jure* se omogućava rodna ravnopravnost, uključujući djelotvorne sankcije za kršenje zakona; posebnih institucionalnih mehanizama za sprovođenje zakonodavnih odredaba o rodnoj ravnopravnosti i smjernica za primjenu rodne perspektive tokom kreiranja nacrta zakonodavstva i određivanja politike u svim oblastima (stav 15). U ostale mjere za sprječavanje i eliminaciju nasilja nad ženama spadaju: zakonodavstvo i djelotvorne sudske procedure kojima se sprječava nasilje nad ženama, kojima se štite žrtve, kažnjavaju počinioci, a žrtve i svjedoci štite od odmazde; službi za pružanje pomoći i zaštite žrtvama nasilja, poput skloništa za žene i linija za pomoć; programa za intervenciju za počinioce zločina, finansijske i ostalih oblika pomoći NVO koje se bave ovim oblastima (stav 52).

SJEVERNA, SREDNJA I JUŽNA AMERIKA

OAS*, Interamerička konvencija o sprječavanju, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija iz Belem do Para)*
Datum usvajanja: 9. jun 1994.

Konvencijom se od država traži da upotrijebe „... sve svoje moći da spriječe, istraže i kazne nasilje počinjeno nad ženama“ (Član 7-b). Države potpisnice se slažu da preduzmu posebne mjere na unaprijeđenju obrazovanja i obuke svih onih koji su uključeni u sprovođenje pravde, službenika policije i ostalih službenika koji rade na primjeni zakona, kao i svog ostalog osoblja koje je zaduženo za primjenu politike za sprječavanje, kažnjavanje i iskorjenjivanje nasilja nad ženama (Član 8-c).

OAS, *Interamerički program za promovisanje ljudskih prava žena, rodne pravde i jednakosti, AG/RES. 1732 (XXX-O/00)*
Datum usvajanja: 5. jun 2000.

Interamerička komisija za žene u OAS-u preporučuje vladama da podrže omogućavanje stalnog obrazovanja o rodnim pitanjima i obuke za pripadnike sudskih organa, oba pola (poglavlje IV-1-13).

5 Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja

5.1 Međunarodni podzakonski akti

Kongres UN-a o sprječavanju krivičnih djela i tretmanu počinioca, *Minimalna standardna pravila za tretman zatvorenika*
Datum usvajanja: 30. avgust 1955.

Minimalna standardna pravila se odnose na sve zatvorenika bez izuzetka, ali obuhvataju određeni broj odredaba koje se direktno tiču zatvorenica i njihove djece. Pravilima se određuje da se muškarci i žene, onoliko koliko to mogućnosti dozvoljavaju, pritvaraju u odvojenim institucijama ili u potpuno odvojenim djelovima jedne te iste institucije (pravilo 8(a)), a da zatvorenice mogu da kontrolišu i čuvaju samo žene čuvari (pravilo 53(3)). U instituciji mješovitog tipa, u kojoj su pritvoreni i muškarci i žene, onaj dio institucije koji je određen za žene treba da bude u nadležnosti odgovorne žene oficira i nijedan muškarac, član osoblja, nema pravo da uđe u dio institucije namijenjen ženama sem ukoliko nije u pratnji službenice zatvora (pravilo 53(1)(2)). U institucijama namijenjenim ženama treba da postoji poseban smještaj za pretporođajnu i postporođajnu njegu i tretman (pravilo 23(1)). Kada se odojčadima dozvoli da ostanu u instituciji sa svojim majkama, treba obezbijediti i jaslice (pravilo 23(2)).

Generalna skupština UN-a, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)*
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

Član 2 Konvencije obavezuje zemlje potpisnice „(g) da ukinu sve nacionalne odredbe kaznenog zakona kojima se diskriminišu žene“.

Generalna skupština UN-a, *Principi za zaštitu svih osoba koje se nalaze u bilo kojoj vrsti pritvora ili zatvora*
Datum usvajanja: 9. decembar 1988.

Principom 5-2 se određuje da mjere „primijenjene po zakonu i namijenjene zaštiti prava i posebnog statusa žena, posebno trudnica i dojilja ... se neće smatrati diskriminatorskim”.

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Platformom za akciju se kaže da će vlade preduzeti aktivnosti kako bi se ukinula rodna pristrasnost prilikom dijeljenja pravde (stav 232-d). Platforma za akciju kaže da: „žene mogu biti podložne nasilju počinjenom od strane osoba na položaju i u konfliktnim situacijama i u situacijama kada nema sukoba. Obuka svih zvaničnika iz humanitarnog prava i zakona o ljudskim pravima i kažnjavanje počinilaca krivičnih djela nasilja nad ženama, omogućiće da javni službenici i zvaničnici, uključujući tu policiju i pripadnike bezbjednosnih snaga, više ne počine takvo nasilje jer žene u njih treba da imaju povjerenja“ (stav 121). Vlade su se obavezale da će osoblju kazneno-popravnih institucija obezbijediti rodno osjetljivo obrazovanje i obuku o ljudskim pravima (stav 232-i) i omogućiti da žene imaju jednaka prava kao i muškarci da postanu službenici u zatvorima i pritvorima (stav 232-m).

Savjet za ljudska prava, *Ljudska prava u sprovođenju pravde, posebno pravde za maloljetnike, Rezolucija 10/2*
Datum usvajanja: 25. mart 2009.

U ovoj Rezoluciji, Savjet za ljudska prava naglašava „obavezu države da pruži adekvatnu njegu zatvorenicama i njihovoj djeci” (operativni stav 12). Savjet „poziva vlade, relevantne međunarodne i regionalne organe, nacionalne institucije za ljudska prava i nevladine organizacije da veću pažnju posvete ženama i djevojkama zatvorenicama, uključujući pitanja koja se odnose na djecu zatvorenica, imajući u vidu identifikaciju i reagovanje na rodne aspekte i izazove vezane za ovaj problem” (Član 4).

Generalna skupština UN-a, *Pravilnik UN-a o tretmanu zatvorenica i o uslovnim kaznama za žene koje su prekršile zakon (Pravila iz Bankoka)*, *A/RES/65/229*
Datum usvajanja: 21. decembar 2010.

Pravila iz Bankoka su sačinjena kao dodatak *Minimalnim standardnim pravilima za tretman zatvorenika* i *Minimalnim standardnim pravilima za uslovnu kaznu* Ujedinjenih nacija, a koja se tiču tretmana zatvorenica i alternativnih kazni umjesto kazne zatvora za žene koje su prekršile zakon. Ovih 70 pravila obuhvataju pitanja poput ekonomske nejednakosti, kojom se mnogim ženama uskraćuje pristup pravdi i institucijama pravosuđa; sve veće diskriminacije kojoj bi mogle biti izložene zatvorenice; potrebe za rodno osjetljivom procjenom rizika i klasifikacijom zatvorenika, kao i potrebe za rodno specifičnim zdravstvenim i higijenskim uslugama.

Pravilima iz Bankoka se obrađuju specifični problemi vezani za sigurnost i ličnu bezbjednost zatvorenica, poput iznalaženja alternative za pretres do gole kože i za invazivni pretres; izuzimanje trudnica, zatvorenica koje imaju malu djecu i dojilja od kažnjavanja u samici ili disciplinske mjere izdvajanja od ostalih zatvorenica; pružanje automatske zaštite, podrške i psihološkog savjetovanja zatvorenicama koje prijave da su zlostavljane, kao i istraga po njihovoj prijavi. Pravilima se, takođe, zahtijeva da se programima koji se sprovode prije i nakon puštanja zatvorenika na slobodu uzmu u obzir stigmatizacija i diskriminacija sa kojom se suočavaju žene kada izađu iz zatvora.

5.2 Regionalni podzakonski akti

AFRIKA

Organizacija afričkog jedinstva, *Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta (OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49)*
Datum usvajanja: 11. jul 1990.

Po Članu 30 Povelje, države potpisnice su se obavezale da pruže poseban tretman trudnicama koje su pred porođajem i majkama dojenčadi i maloljetne djece koje su optužene ili su prekršile kazneni zakon. Štaviše, Povelja predviđa da će se prvo uzeti u razmatranje mogućnost izricanja uslovne kazne trudnicama i majkama dojenčadi i maloljetne djece kada im se izriče presuda i da takve žene neće biti osuđivane na smrtnu kaznu. Djeca neće biti zatvorena sa svojim majkama.

EVROPA

Savjet ministara, *Evropska zatvorska pravila, Preporuka (2006)2*
Datum usvajanja: 11. januar 2006.

Ovaj dokument se sastoji od nekoliko pravila za poboljšanje tretmana zatvorenica, u koja spadaju:

Pravilo 19 (7): „Biće donešena posebna odredba vezana za higijenske potrebe žena".

Pravilo 34 (1): „…nadležni organi će posvetiti posebnu pažnju potrebama i zahtjevima žena poput fizičkih, socijalnih, psiholoških potreba i stručnog obrazovanja, kada se budu donosile odluke koje utiču na bilo koji aspekt njihovog boravka u pritvoru".

Pravilo 34 (2): „Biće uloženi posebni napori na obezbjeđivanju pristupa posebnim službama zatvorenicama koje su proživjele psihičko, mentalno ili seksualno zlostavljanje".

Pravilo 34 (3): „Zatvorenicama će biti dozvoljeno da se porode van zatvora, ali u slučajevima u kojima se dijete rodi u zatvoru, nadležni organi će omogućiti svu neophodnu podršku i prostorije".

Pravilo 81 (3): „Osoblje zaduženo za rad sa posebnim grupama zatvorenika, poput ... žena, maloljetnika ili zatvorenika sa mentalnim poremećajima ... će proći posebnu obuku za ovaj specijalizovani posao".

Pravilo 85: „Broj muškaraca i žena članova zatvorskog osoblja će biti uravnotežen".

6 Upravljanje granicama i rodna pitanja

6.1 Međunarodni podzakonski akti

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Platformom za akciju se kaže da: „žene mogu biti podložne nasilju počinjenom od strane osoba na položaju i u konfliktnim situacijama i u situacijama kada nema sukoba. Obuka svih zvaničnika iz humanitarnog prava i zakona o ljudskim pravima i kažnjavanje počinilaca krivičnih djela nasilja nad ženama, omogućiće da javni službenici i zvaničnici više ne počine takvo nasilje …" (stav 121). Isto tako, vlade su se obavezale da „pruže rodno osjetljivo obrazovanje i obuku o rodnim pitanjima državnim službenicima ... uključujući ljude koji se bave problemima migracija i izbjeglica..." (stav 232-i).

Generalna skupština UN-a, *Protokol o sprječavanju, borbi protiv i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i djece, kao dodatak Konvencije UN-a o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala*
Datum usvajanja: 15. novembar 2000.

Ovaj Protokol poziva na pružanje pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima i da se uzmu u obzir njihovo godište, rod i posebne potrebe (Član 6-4). Države potpisnice treba da „… obezbijede ili unaprijede obuku za službenike zadužene za sprovođenje zakona, imigraciju i ostale koji se bave pitanjima relevantnim za oblast sprječavanja trgovine ljudima", a ovom obukom će se obraditi „ljudska prava i pitanja koja se tiču djece i roda" i podstaći „saradnja sa nevladinim organizacijama, ostalim relevantnim organizacijama i ostalim djelovima civilnog društva" (Član 10-2).

Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, *Preporučeni principi i smjernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima, izvještaj visokog komesara za ljudska prava Savjetu za ekonomska i socijalna pitanja* (E/2002/68/Add. 1)
Datum usvajanja: 20. maj 2002.

U skladu sa Smjernicom 1-4, države, međuvladine i

nevladine organizacije treba da „... obezbijede da se pitanje rodne diskriminacije rješava na sistematski način kada se predlože mjere za borbu protiv trgovine ljudima, kako bi se omogućilo da te mjere ne budu primjenjivane na diskriminatorski način". Treba, takođe, da omoguće da „...podaci o pojedincima koji su žrtve trgovine budu razvrstani po godištu, rodu, etničkom porijeklu i ostalim relevantnim karakteristikama" (Smjernica 3-3).

CEDAW, *Opšta preporuka br. 26 o ženama koje su radnice imigranti* (/C/2009/WP.1/R)
Datum usvajanja: 5. decembar 2008.

Ova preporuka se odnosi na obaveze država da poštuju, štite i unaprjeđuju ljudska prava žena u toku imigracija (stav 3). Tranzitne zemlje „…treba da obezbijede da njihova granična policija i službenici za imigraciona pitanja prođu adekvatnu obuku o rodnoj osjetljivosti i nediskriminatorskoj praksi, kada se u svom radu bave ženama imigrantima, i da u istom smislu njihov rad bude kontrolisan i praćen..." (stav 25-a). Stavom 26-g, države se pozivaju da pruže obaveznu obuku o rodnoj osjetljivosti za službenike krivičnog pravosuđa, graničnu policiju, imigracione vlasti, zdravstvene i socijalne radnike.

Savjet za ljudska prava, *Rezolucija o trgovini ljudima, posebno ženama i djecom: regionalna i podregionalna saradnja u promovisanju pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u borbi protiv trgovine ljudima, A/HRC/14. L.4*
Datum usvajanja: 11. jun 2010.

Savjet za ljudska prava naglašava da politiku i programe za sprječavanje, rehabilitaciju, povratak i reintegraciju treba razviti u skladu sa, između ostalog, rodno osjetljivim pristupom. Savjet poziva vlade da „promovišu rodno i starosno osjetljiv odgovor kojim se na adekvatan način rješavaju potrebe žena, djece i muškaraca koji su žrtve trgovine ljudima..." (stav 7 (c)).

6.2 Regionalni podzakonski akti

EVROPA

Savjet Evrope, *Konvencija Savjeta Evrope o aktivnostima u borbi protiv trgovine ljudima, Serija sporazuma Savjeta Evrope br.* 197
Datum usvajanja: 16. maj 2005.

Članom 17 se određuje da svaka država potpisnica treba da promoviše rodnu ravnopravnost i da primijeni princip integracije rodnih pitanja kako bi odredila, primijenila i procijenila mjere za identifikaciju žrtava (Član 10), zaštitu njihove privatnosti i identiteta (Član 11), pomogla im pri oporavku (Član 12), obezbijedila im period za oporavak i razmišljanje (Član 13), izdala im boravišne dozvole (Član 14), ponudila im nadoknadu i pravnu odštetu (Član 15) i olakšala im povratak u domovinu (Član 16). Kako bi se onemogućila potražnja koja dovodi do trgovine ljudima, države potpisnice su se dogovorile da usvoje „…preventivne mjere, u koje spadaju obrazovni programi za dječake i djevojčice tokom školovanja, kojima se naglašava da je neprihvatljiva diskriminacija na polnoj osnovi, i koliko su poražavajuće njene posljedice; značaj rodne ravnopravnosti, dostojanstva i integriteta svakog ljudskog bića" (Član 6-d).

Rezolucija Evropskog parlamenta o sprječavanju trgovine ljudima (B7-0029/2010)
Datum usvajanja: 10. februar 2010.

Rezolucijom Evropskog parlamenta se pozivaju Savjet i Komisija da svu politiku, strategije i mjere protiv trgovine ljudima posmatraju iz rodne perspektive (stav 1).

7 Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

7.1 Međunarodni podzakonski akti

Generalna skupština UN-a, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)*
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

Parlamenti imaju odlučujuću ulogu u obezbjeđivanju da se ispoštuju obaveze država u skladu sa CEDAW-om: njima se može čvrsto ustanoviti princip ravnopravnosti između muškaraca i žena u pravnim sistemima njihovih država, ukinuti diskriminatorski zakoni i raditi na usvajanju novih zakona kojima se na djelotvoran način zabranjuje diskriminacija nad ženama. Od posebnog značaja za parlamentarni nadzor je pravo žena da „glasaju na svim izborima i referendumima i da mogu biti birane u sve javno izabrane organe" (Član 7-a) i „da učestvuju u kreiranju državne politike i u njenoj primjeni, da se nalaze na javnim funkcijama i da obavljaju sve javne poslove na svim nivoima uprave" (Član 7-b).

Generalna skupština UN-a, *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104)*
Datum usvajanja: 20. decembar 1993.

Deklaracijom se određuje da „države treba da svim raspoloživim sredstvima i bez odlaganja sprovedu politiku ukidanja nasilja nad ženama i da, u tom cilju, uvrste ... u državni budžet adekvatna sredstva za državne aktivnosti vezane za eliminisanje nasilja nad ženama" (Član 4).

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Vlade su se obavezale da „pruže rodno osjetljivo obrazovanje i obuku o ljudskim pravima članovima parlamenata ... kako bi im omogućili da bolje obavljaju svoje javne dužnosti" (stav 232-i).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

SCR 1325 „poziva zemlje članice da ojačaju rodnu ravnopravnost ... na svim nivoima odlučivanja u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprječavanje, upravljanje sukobom i njegovo rješavanje" (Član 1). Sve strane uključene u pregovore o i primjenu mirovnih sporazuma pozvane su da uvrste u njih mjere kojima se omogućava zaštita i poštovanje ljudskih prava žena, djevojaka i djevojčica, posebno ako se ove mjere odnose na ustav, izborni sistem, policiju i pravosuđe (Član 8-c).

Interparlamentarna unija, *Rezolucija o načinu na koji parlamenti mogu i moraju da promovišu djelotvoran način borbe protiv nasilja nad ženama na svim poljima*
Datum usvajanja: 12. maj 2006.

Skupština interparlamentarne unije poziva parlamente da: „...omoguće da informacije, obrazovanje i obuka o nasilju počinjenom na rodnoj osnovi budu dostupni svim državnim službenicima, uključujući one zaposlene u sudstvu, koji su uključeni u sprječavanje i krivično gonjenje počinilaca nasilja nad ženama i zaduženi za pružanje zdravstvene zaštite i usluga podrške žrtvama... i da prijave i bore se protiv ekstremnih oblika rodnog nasilja nad ženama koje potiče od kršenja njihovih ljudskih prava, a oblikovano je mržnjom prema ženama koja može da prođe nekažnjeno, a koje je kulminiralo ubistvom i ostalim oblicima nasilne smrti žena" (stavovi 14 i 17). U vezi sa nasiljem počinjenim tokom oružanih sukoba, Rezolucijom se od parlamenata zahtijeva da „...omoguće rodnu ravnotežu u vojnim i mirovnim operacijama, u koju spada i učešće žena na svim nivoima odlučivanja u svim mirovnim procesima i procesima očuvanja mira, i da obezbijede obuku po pitanjima rodne ravnopravnosti" (stav 46).

Interparlamentarna unija, *Rezolucija o saradnji i zajedničkoj odgovornosti u globalnoj borbi protiv organizovanog kriminala, sa posebnim osvrtom na trgovinu drogama, nelegalnu trgovinu oružjem, trgovinu ljudima i prekogranični terorizam*
Datum usvajanja: 1. april 2010.

Interparlamentarna unija poziva parlamente potpisnike ove Rezolucije da „...povećaju svijest nadležnih organa o potrebi da se sačuvaju ljudska prava žrtava trgovine ljudima i njihovih porodica, uzimajući pri tom u obzir specifične potrebe žena i djece" (stav 17).

7.2 Regionalni podzakonski akti

EVROPA

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, *Povećanje zastupljenosti žena u politici kroz izborni sistem* (Rezolucija 1706 (2010))
Datum usvajanja: 27. januar 2010.

Ovom Rezolucijom Skupština preporučuje zemljama članicama da povežu „...odredbe o rodnoj ravnopravnosti i borbi protiv diskriminacije u svojim ustavima i izbornim zakonima uz neophodni izuzetak kojim se odobravaju mjere pozitivne diskriminacije za nedovoljno zastupljeni pol" (Član 6-1) i podstiče političke partije da „… na dobrovoljnoj osnovi usvoje rodne kvote i da preduzmu ostale mjere pozitivne akcije..." (Član 6-5).

OSTALI

OEBS, *Akcioni plan OEBS-a za promovisanje rodne ravnopravnosti (MC.DEC/14/04)*
Datum usvajanja: 7. decembar 2004.

Akcioni plan OEBS-a podstiče Parlamentarnu skupštinu OEBS-a da „na svom dnevnom redu i dalje zadrži pitanje jednakih mogućnosti za muškarce i žene u nacionalnim parlamentima kao i u OEBS-u i Parlamentarnoj skupštini OEBS-a..." i da daje „... izvještaje o statusu žena u OEBS-u i da se potrudi da podigne svijest javnosti, tako što će ovaj materijal staviti na raspolaganje parlamentima svih svojih članova" (stav 44-h).

8 Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja

8.1 Međunarodni podzakonski akti

Generalna skupština UN-a, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)*
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

Član 7 CEDAW-a obavezuje države potpisnice da preduzmu odgovarajuće mjere na eliminaciji diskriminacije žena u političkom i javnom životu države i, posebno, da ženama omoguće jednaka prava da učestvuju u kreiranju državne politike i u njenoj primjeni, kao i da se nalaze na državnim funkcijama i

da te funkcije obavljaju na svim nivoima vlasti.

Generalna skupština UN-a, *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104)*
Datum usvajanja: 20. decembar 1993.

Deklaracija određuje da: „države treba (e) da razmotre mogućnosti da naprave nacionalne akcione planove kojima će promovisati zaštitu žena od bilo kog oblika nasilja… (h) u državni budžet uvrste adekvatna sredstva za državne aktivnosti vezane za eliminisanje nasilja nad ženama" (Član 4).

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Pekinškom deklaracijom se naglašava da će uspjeh Platforme za akciju zavisiti od posvećenosti „ravnopravnom učešću žena i muškaraca u svim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim organima i procesima kreiranja politike" (stav 36). Platformom se naglašava da „vlade i ostali učesnici treba da promovišu aktivnu i vidljivu politiku integracije rodne perspektive u politiku i programe kako bi, prije nego što se donesu odluke, napravili analizu njihovog potencijalnog uticaja na žene i muškarce" (stav 79). Platformom za akciju se traži „uklanjanje svih prepreka aktivnom učešću žena u svim sferama javnog i privatnog života putem njihovog punopravnog i ravnopravnog učešća u odlučivanju u oblasti privrede, društvenog života, kulture i politike" (stav 1).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

SCR 1325 „poziva zemlje članice da omoguće veću zastupljenost žena na svim nivoima odlučivanja u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprječavanje, upravljanje sukobom i njegovo rješavanje" (Član 1).

Rezolucija 1888 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1888)
Datum usvajanja: 30. septembar 2009.

U Članu 16 UNSC poziva „generalnog sekretara, države članice i šefove regionalnih organizacija da preduzmu mjere za veću zastupljenost žena u procesima posredovanja i odlučivanja u vezi sa rješavanjem sukoba i uspostavljanjem mira".

8.2 Regionalni podzakonski akti

AFRIKA

ECOWAS, *Protokol A/SP1/12/01 o demokratiji i dobroj upravi kao dodatak Protokolu o mehanizmima za sprječavanje konflikta, upravljanje konfliktom, rješavanje konflikta, očuvanju mira i bezbjednosti*
Datum usvajanja: 21. decembar 2001.

Protokolom se određuje da će „države članice preduzeti sve neophodne mjere da obezbijede ženama jednaka prava sa muškarcima... da učestvuju u kreiranju državne politike i u njenoj primjeni i da se nalaze na državnim funkcijama i da javne funkcije obavljaju na svim nivoima vlasti" (Članovi 2-3).

Savjet za posredovanje i bezbjednost ECOWAS-a, *ECOWAS-ov Okvir za sprječavanje sukoba, odredba MSC/REG.1/01/08*
Datum usvajanja: 16. januar 2008.

Ova odredba određuje da će ECOWAS povećati broj žena na vodećim pozicijama u oblasti mira i bezbjednosti u Komisiji i ostalim institucijama ECOWAS-a (stav 82 (c)). Odredba određuje da će „zemlje članice preduzeti praktične korake na povećanju broja žena na čelnim pozicijama sa kojih se odlučuje o pitanjima mira i bezbjednosti u vladinim institucijama na svim nivoima" (stav 82-h).

AU, *Rodna politika, Rev 2/Feb 10*
Datum usvajanja: 10. februar 2009.

Rodna politika AU obavezuje organe AU, regionalne ekonomske zajednice i države članice da rodna pitanja uvrste u politiku, programe i aktivnosti vezane za sprječavanje sukoba i za mir, korišćenjem okvira SCR 1325 i 1820 (str. 18). Treba, takođe, da „pokrenu i uključe žene na liderskim pozicijama u procese posredovanja i u grupe koje se bave ovim pitanjima, kao i u aktivnosti koje se sprovode nakon sukoba" (str. 18).

EVROPA

Savjet Evrope, *Konceptualni okvir za integraciju rodnih pitanja, metodologija i prezentacija dobre prakse: završni izvještaj o aktivnostima grupe stručnjaka za integraciju rodnih pitanja (EG-S-MS)*
Datum izdavanja: maj 1998.

Okvirom Savjeta Evrope naglašava se značaj „procjene uticaja politike na trenutne rodne odnose, jer ona može da posluži kao polazna tačka za kreiranje nove politike" (dio II-2). U dijelu III se objašnjava na koji način se određuju „politika integracije rodnih pitanja i plan za integraciju rodnih pitanja" i predstavlja se dobra praksa za integraciju rodnih pitanja.

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, *Sprječavanje i razrješenje sukoba: uloga žena, Rezolucija 1385*
Datum usvajanja: 23. jun 2004.

U ovoj Rezoluciji, Skupština poziva vlade i parlamente država članica da povećaju procenat ženskih delegacija koje učestvuju na nacionalnim, regionalnim i međunarodnim sastancima o miru i bezbjednosti i u formalnim mirovnim pregovorima (Član 8.ii.c). Skupština, takođe poziva vlade i parlamente „...da omoguće ženskim mirovnim grupama i organizacijama da uzmu učešća na ključnim mirovnim konferencijama na svim nivoima, putem sistematskih konsultacija sa njima, omogućivši pri tome da njihovi problemi i prioriteti budu zastupljeni u zvaničnom mirovnom procesu“ (Član 8.iii.a).

Savjet EU, *Zaključci Savjeta o promovisanju rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja u procesu upravljanja kriznim situacijama*
Datum usvajanja: 13. novembar 2006.

Ovim zaključcima se naglašava značaj promovisanja rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja u kontekstu zajedničke vanjske i bezbjednosne politike i Evropske bezbjednosne i odbrambene politike (ESDP) na svim nivoima. U stavu 8 se naglašava da „…rodna perspektiva treba da bude uvrštena u politiku EU i aktivnosti na reformi sektora bezbjednosti (RSB) i razoružavanju, demobilizaciji i reintegraciji (RDR)“.

SJEVERNA, SREDNJA I JUŽNA AMERIKA

OAS, *Interamerički program za promovisanje ljudskih prava žena, rodne pravde i jednakosti, AG/RES. 1732 (XXX-O/00)*
Datum usvajanja: 5. jun 2000.

Program preporučuje državama članicama OAS-a da „…obezbijede da rodna perspektiva i jednake mogućnosti za muškarce i žene budu integrisani u javnu politiku koja se odnosi na sve oblasti društva i uprave“ (IV-1.4).

OSTALI

OEBS, *OEBS-ov Akcioni plan za promovisanje rodne ravnopravnosti (MC.DEC/14/04)*
Datum usvajanja: 7. decembar 2004.

Stavom 3 Akcionog plana OEBS-a se određuje da je „zajednička odgovornost država članica, predsjedavajućeg, generalnog sekretara i šefova institucija i misija da promovišu ravnopravnost između žena i muškaraca kao sastavni dio politike i prakse OEBS-a“.

Ministarski savjet OEBS-a, *Učešće žena u političkom i javnom životu (Odluka br. 7/09)*
Datum usvajanja: 2. decembar 2009.

Savjet ministara poziva zemlje učesnice da „razmotre potencijalne zakonodavne mjere koje bi omogućile ravnomjernije učešće žena i muškaraca u političkom i javnom životu, sa posebnim naglaskom na odlučivanje“ (stav 2). Savjet ministara, takođe, poziva zemlje učesnice da uvedu otvoren i participativan proces kojim se unapređuje učešće žena i muškaraca u svim fazama kreiranja politike (stav 5) i da podrže nevladine i istraživačke organe pri identifikovanju specifičnih prepreka sa kojima se žene suočavaju prilikom učešća u političkom i javnom životu (stav 8).

9 Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja

9.1 Međunarodni podzakonski akti

Generalna skupština UN-a, *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (A/34/46)*
Datum usvajanja: 18. decembar 1979.

Države potpisnice se obavezuju da će obezbijediti da žene uživaju jednaka prava kao i muškarci „da učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom u državi“ (Član 7).

Generalna skupština UN-a, *Rezolucija 52/86 o sprječavanju krivičnih djela i o mjerama iz oblasti krivičnog pravosuđa zarad eliminisanja nasilja nad ženama (A/RES/52/86)*
Datum usvajanja: 2. februar 1998.

Rezolucijom se zahtijeva od država članica da sarađuju sa nevladinim organizacijama, uključujući one koje se zalažu za ravnopravnost žena, i sa relevantnim profesionalnim udruženjima na „...obezbjeđivanju obuke o rodnoj osjetljivosti za policiju, službenike krivičnog pravosuđa, profesionalce za pitanja krivičnog pravosuđa i one koji se tim pitanjima bave u praksi...“ (Aneks, stav 12-a).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

SCR 1325 naglašava se značaj uključivanja žena u odlučivanje na svim nivoima i preduzimanja aktivnosti na pružanju podrške organizacijama žena.

Rezolucija poziva sve strane uključene u pregovore i primjenu mirovnih sporazuma da preduzmu „mjere koje podržavaju mirovne inicijative žena sa lokalnog područja“ (stav 8-b). Isto tako, UNSC „izražava spremnost da osigura da se u njegovim misijama uzmu u obzir pol i prava žena, uključujući postizanje ovog cilja putem konsultacija sa lokalnim i međunarodnim grupama žena“ (Član 15).

Generalna skupština UN-a, *Protokol o sprječavanju, borbi protiv i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i djece, kao dodatak Konvencije UN-a o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala*
Datum usvajanja: 15. novembar 2000.

Ovaj protokol određuje da: „svaka država potpisnica treba da razmotri primjenu mjera kojima se omogućava fizički, psihološki i socijalni oporavak žrtava trgovine ljudima. U ove mjere spadaju ...saradnja sa nevladinim organizacijama, ostalim relevantnim organizacijama i ostalim djelovima civilnog društva, ...obezbjeđivanje: (a) odgovarajućeg smještaja; (b) psihološke podrške i informacija, posebno u vezi sa zakonskim pravima žrtava, onim jezikom koji je razumljiv žrtvama trgovine ljudima; (c) medicinske, psihološke i materijalne pomoći; i (d) zaposlenja, obrazovanja i mogućnosti pohađanja obuke“ (Član 6(3)). Osim ovoga, Protokolom se određuje da sva politika, programi i ostale mjere koji su ustanovljeni u skladu sa zakonom o zabrani trgovine ljudima, treba da sadrže odredbu o saradnji sa nevladinim organizacijama, ostalim relevantnim organizacijama i ostalim djelovima civilnog društva (Član 9 (3)). Štaviše, države potpisnice se obavezuju da obezbijede ili unaprijede obuku o sprječavanju trgovine ljudima za službenike zadužene za sprovođenje zakona, imigraciju i ostale koji se bave pitanjima relevantnim za oblast sprječavanja trgovine ljudima, kojom se podstiče saradnja sa nevladinim organizacijama i civilnim društvom (Član 10-2).

Rezolucija 1820 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1820)
Datum usvajanja: 19. jun 2008.

SCR 1820 naglašava „značaj uloge koju Komisija za izgradnju mira može da ima ... u obezbjeđivanju konsultovanja i djelotvorne zastupljenosti ženskog civilnog društva u okviru specifičnog sklopa države, kao dijela šireg pristupa rodnim pitanjima” (Član 11).

Rezolucija 1888 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1888)
Datum usvajanja: 30. septembar 2009.

SCR 1888 prepoznaje da je neophodno pružiti podršku organizacijama žena i njihovim mrežama kako bi se udružili mirovni napori i radi promovisanja punog i ravnopravnog učešća žena (stav 14). UNSC „izražava namjeru da bolje iskoristi periodične posjete konfliktnim područjima, putem organizacije interaktivnih sastanaka sa ženama iz lokalnog područja i sa organizacijama žena, a u vezi problema i potreba žena u područjima oružanih sukoba” (Član 14).

Rezolucija 1889 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1889)
Datum usvajanja: 5. oktobar 2009.

Ovom Rezolucijom UNSC zahtijeva od zemalja članica, međunarodnih i regionalnih organizacija da preduzmu dalje mjere na povećanju učešća žena u svim fazama mirovnih procesa, uključujući pojačanu podršku organizacijama žena (Član 1). UNSC naglašava ulogu koju ima civilno društvo u omogućavanju da se daju veća ovlašćenja ženama i da se ona uzmu u obzir tokom procjenjivanja potreba nakon sukoba i planiranja (Član 9). Štaviše, UNSC „podstiče države članice koje se nalaze u postkonfliktnoj situaciji da, u konsultacijama sa civilnim društvom, uključujući organizacije žena, u skladu sa svojim pravnim sistemima, detaljno naznače potrebe i prioritete žena, djevojaka i djevojčica i da osmisle konkretne strategije kojima će se zadovoljiti ove potrebe i prioriteti...“ (Član 10).

Rezolucija 1960 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1960)
Datum usvajanja: 16. decembar 2010.

SCR 1960 poziva generalnog sekretara da, između ostalih, uključi organizacije civilnog društva, pružaoce zdravstvenih usluga i organizacije žena u intenzivnije prikupljanje podataka i analizu incidenata, trendova i obrazaca po kojima dolazi do silovanja i ostalih oblika seksualnog nasilja (Član 8).

Generalna skupština UN-a, *Pravilnik UN-a o tretmanu zatvorenica i o uslovnim kaznama za žene koje su prekršile zakon (Pravila iz Bankoka)*, *A/RES/65/229*
Datum usvajanja: 21. decembar 2010.

Pravilo 46 iz Pravila iz Bankoka određuje da „uprava zatvora, u saradnji sa službama za uslovnu slobodu i/ili socijalno staranje, grupama iz lokalne zajednice i nevladinim organizacijama, bi trebalo da osmisli i sprovede sveobuhvatne programe za reintegraciju, koji će se sprovoditi prije i nakon puštanja zatvorenika na slobodu, a kojima se u obzir uzimaju rodno-specifične potrebe žena“. Naglašena je uloga koju nevladine organizacije i ostale službe sa nivoa lokalne zajednice imaju u pružanju zaštite ženama koje se nalaze na uslovnoj slobodi (pravilo 59). Kako bi se kontrolisali uslovi u pritvorima za žene i postupanje prema zatvorenicama, u rad inspektorata, odbora za nadgledanje ili posjetu zatvorima ili organa koji vrše nadzor treba uključiti žene (pravilo 25(3)).

9.2 Regionalni podzakonski akti

AFRIKA

Savjet za posredovanje i bezbjednost ECOWAS-a, *ECOWAS-ov Okvir za sprječavanje sukoba, odredba MSC/REG.1/01/08*
Datum usvajanja: 16. januar 2008.

Kako bi se unaprijedili uloga, vidljivost i uticaj žena u oblasti mira i bezbjednosti, ovaj Okvir obavezuje različite učesnike da preduzmu različite aktivnosti u saradnji sa civilnim društvom. Između ostalog: „ECOWAS će kreirati i primijeniti namjenske programe kako bi se u okviru organizacija žena unaprijedili liderstvo, pregovaranje i razrješenje sporova ... države članice treba da razviju, unaprijede i da se nadovežu na postojeće programe za jačanje kapaciteta organizacija žena u kreiranju i sprovođenju programa i da ih podrže namjenskim finansijskim paketima i opremom ... organizacije civilnog društva će u državama članicama kreirati i sprovesti programe namijenjene ženama, uključujući programe za izgradnju kapaciteta žena, podizanje njihove svijesti i zalaganje za jačanje položaja žena" (stavovi 82-b (i) (l)).

EVROPA

Evropski parlament, *Žene u oružanim sukobima i njihova uloga u poskonfliktnoj obnovi, 2005/2215(INI)*
Datum usvajanja: 1. jun 2006.

Evropski parlament naglašava da u postkonfliktnim situacijama ženskim mirovnim pokretima i organizacijama žena treba pružiti pedagošku, političku, finansijsku i pravnu pomoć, kako bi im se omogućilo da pitanja rodne ravnopravnosti stave na dnevni red ustavnih, zakonodavnih i političkih reformi (Član 13). Parlament „poziva Komisiju i ostale donatore da usmjere sredstva, kako bi njima podržali organizacije civilnog društva u izgradnju kapaciteta, posebno lokalne grupe žena uključene u nenasilno rješavanje sukoba, i da im obezbijede tehničku podršku i stručnu obuku" (Član 41).

OSTALI

OECD, *Reforma sektora bezbjednosti i uprava: politika i dobra praksa, DCD/DAC(2003)30/REV3*
Datum usvajanja: 15-16. aprila 2004. godine

U ovom dokumentu se kaže da rodna perspektiva treba da se integriše u proces RSB-a kroz rad sa lokalnim učesnicima. Kaže se da: „u mnogim slučajevima, posebno u periodu ratovanja i oružanih sukoba, žene u velikoj mjeri predstavljaju civilno društvo, čak i u bezbjednosnim oblastima. One su u dobroj poziciji, na svim nivoima, kako bi se zalagale za mir i pomirenje i kako bi postavile standarde za obnovu ratom podijeljenog društva" (stav 77).

10 Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja

10.1 Međunarodni podzakonski akti

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Pekinška platforma za akciju daje konkretne savjete u vezi sa integracijom rodnih pitanja u mehanizme za prikupljanje podataka i nadgledanje u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim zavodima za statistiku i odgovarajućim državnim agencijama. Njome se naglašava da „nedostatak odgovarajućih podataka razvrstanih po polu i statističkih podataka o učestalosti nasilja otežava razradnju programa i nadgledanje promjena. Nedostatak ili neodgovarajuća dokumentacija i istraživanje o nasilju u porodici, seksualnom uznemiravanju i nasilju počinjenom nad ženama i djevojkama u privatnom životu i u javnosti, uključujući radno mjesto, onemogućavaju napore na kreiranju odgovarajućih strategija za intervenciju" (stav 120). Platforma poziva na stvaranje „…mehanizama za nadgledanje pristupa koji žene imaju vodećim pozicijama na kojima se donose odluke..." (stav 192-b), uključujući upotrebu odgovarajućih kvalitativnih i kvantitativnih podataka.

Vindhok deklaracija i Namibijski akcioni plan za integraciju rodne perspektive u multidimezionalne mirovne operacije (S/2000/693)
Datum usvajanja: 31. maj 2000.

Deklaracijom se traži ravnopravno učešće žena u procjeni bezbjednosti i procedurama nadgledanja i vrednovanja u mirovnim operacijama. U poglavlju 8 se određuje da će se podnositi sveobuhvatni izvještaji i vršiti vrednovanje napora učinjenih na integraciji rodnih pitanja.

Rezolucija 1889 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1889)
Datum usvajanja: 5. oktobar 2009.

SCR 1889 „zahtijeva od zemalja članica, organa Ujedinjenih nacija, donatora i civilnog društva da se jačanje položaja žena uzme u obzir tokom postkonfliktnog procjenjivanja potreba i planiranja, te da se uvrsti u isplatu sredstava i programske aktivnosti,

uključujući i putem razvoja transparentne analize i praćenja sredstava opredijeljenih za rješavanje potreba žena u postkonfliktnoj fazi" (Član 9). Ovom Rezolucijom se, takođe, „od generalnog sekretara zahtijeva da Savjetu bezbjednosti u roku od 6 mjeseci podnese na razmatranje skup pokazatelja koji će se na svjetskom nivou koristiti za praćenje sprovođenja Rezolucije 1325 (2000.), što bi moglo da posluži kao zajednička osnova za podnošenje izvještaja relevantnih organa Ujedinjenih nacija, ostalih međunarodnih i regionalnih organizacija i država članica o sprovođenju Rezolucije 1325 (2000.) tokom 2010. godine i kasnije" (Član 17).

Rezolucija 1960 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1960)
Datum usvajanja: 16. decembar 2010.

SCR 1960 od generalnog sekretara se zahtijeva da uspostavi nadgledanje, analizu i izvještavanje o slučajevima seksualnog nasilja počinjenog tokom sukoba, uključujući silovanje počinjeno tokom i nakon sukoba, i podstiče generalnog sekretara da uključi pripadnice Ujedinjenih nacija, nacionalne institucije, organizacije civilnog društva, pružaoce zdravstvenih usluga i organizacije žena u intenzivnije prikupljanja podataka i analizu incidenata, trendova i obrazaca po kojima dolazi do silovanja i ostalih oblika seksualnog nasilja (Član 8). UNSC, takođe, od generalnog sekretara traži da prati i nadgleda sprovođenje određenih i vremenski ograničenih mjera na sprječavanju seksualnog nasilja počinjenog od strane zaraćenih strana, onako kako su te mjere date na dnevnom redu Savjeta bezbjednosti, u smislu obrazaca po kojima se dešavaju silovanje i ostali oblici seksualnog nasilja, kao i da o tome redovno izvještava Savjet putem odgovarajućih pismenih i usmenih izvještaja (Član 6).

10.2 Regionalni podzakonski akti

EVROPA

Savjet Evrope, *Preporuka CM/Rec(2007)17 Savjeta ministara zemalja članica o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti*
Datum usvajanja: 21. novembar 2007.

Savjet ministara preporučuje zemljama članicama da preduzmu redovnu procjenu u slučaju kršenja ljudskih prava žena u konfliktnim situacijama (stav 58-iii) i učešća žena u strukturama i mehanizmima za društvenu obnovu u postkonfliktnim situacijama (stav 58-v). On preporučuje razvoj metoda, priručnika i sredstava za analizu rodnih pitanja i procjenu uticaja rodnih pitanja i za određivanje budžeta za rodna pitanja (stav 72-vi). Države članice treba da razviju i upotrebljavaju priručnike i sredstva (npr. spiskove zadataka, priručnike, brošure, statističke podatke, upitnike, softver, istraživanja, predviđanja) i rodnu analizu i procjenu rodnog uticaja zakona i politike (stav 75 -iv).

REGION TIHOG OKEANA

Zajednica Tihog okeana, *Revidirana Platforma za akciju zemalja iz regiona Tihog okeana o profesionalnom napretku žena i rodnoj ravnopravnosti za period 2005-2015: regionalno poglavlje*
Datum usvajanja: 20. avgust 2004.

Platforma za akciju Zajednice zemalja Tihog okeana poziva na poboljšanje razvrstavanja podataka po polu i na korištenje rodnih pokazatelja.

11 Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti

11.1 Međunarodni podzakonski akti

CEDAW Odbor, *Opšta preporuka br. 19 (11. sjednica, 1992.) Nasilje nad ženama*
Godina usvajanja: 1992.

Opštom preporukom CEDAW Odbora br. 19 se kaže „da je rodno osjetljiva obuka sudija i službenika zaduženih za sprovođenje zakona od suštinskog značaja za djelotvornu primjenu Konvencije" (stav 24-b).

Generalna skupština UN-a, *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104)*
Datum usvajanja: 20. decembar 1993.

Deklaracija poziva države da „preduzmu mjere kojima bi se omogućilo da službenici zaduženi za sprovođenje zakona i državni službenici nadležni za primjenu politike sprječavanja, istrage i kažnjavanja krivičnih djela nasilja nad ženama prođu obuku koja bi ih učinila osjetljivima na potrebe žena" (Član 4-i).

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracija* i *Platforma za akciju A/CONF.177/20* i *A/CONF.177/20/Add.1*
Datum usvajanja: 15. septembar 1995.

Platforma za akciju kaže: „obuka svih službenika o humanitarnom pravu i zakonu o ljudskim pravima ... će pomoći da se obezbijedi da državni službenici ne počine nasilje nad ženama jer žene u njih treba da imaju povjerenja, a ovo se odnosi i na zvaničnike policije i uprave zatvora i na snage bezbjednosti" (stav

121). Vlade su se obavezale da pruže rodno osjetljivo obrazovanje i obuku o ljudskim pravima državnim službenicima, uključujući policiju, vojno osoblje i službenike u kazneno-popravnim institucijama (stav 232-i), i da osmisle, razviju, unaprijede i finansiraju obuku, kako bi ovi službenici postali svjesni prirode prijetnji zasnovanih na rodnoj pripadnosti i činova nasilja, i kako bi promovisali pravedan odnos prema ženama žrtvama (stav 124-n).

Generalna skupština UN-a, *Rezolucija 52/86 o sprječavanju krivičnih djela i o mjerama iz oblasti krivičnog pravosuđa zarad eliminisanja nasilja nad ženama (A/RES/52/86)*
Datum usvajanja: 2. februar 1998.

Rezolucijom se zahtijeva od zemalja članica da: „omoguće ili da podstaknu sprovođenje obaveznih modula za obuku policijskih snaga o kulturnim razlikama i rodnoj osjetljivosti za policiju, službenike krivičnog pravosuđa, profesionalce koji se bave pitanjima iz oblasti krivičnog pravosuđa i one koji se tim istim pitanjima bave u praksi, na kojima se predaje o neprihvatljivosti nasilja nad ženama, uticaju i posljedicama ovog nasilja i promoviše odgovarajuća reakcija na problem nasilja nad ženama“ (Aneks, stav 12-a).

Vindhok deklaracija i Namibijski akcioni plan za integraciju rodne perspektive u multidimezionalne mirovne operacije (S/2000/693)
Datum usvajanja: 31. maj 2000.

Deklaracijom se kaže da „rodna pitanja treba da budu integrisana u sve nastavne programe za obuku i kurseve, i na regionalnom i na nacionalnom nivou, za učesnike mirovnih operacija …” (poglavlje 6).

Rezolucija 1325 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1325)
Datum usvajanja: 31. oktobar 2000.

SCR 1325 se: „od generalnog sekretara zahtijeva da državama članicama obezbijedi smjernice za obuku i materijale o zaštiti, pravima i specifičnim potrebama žena, kao i o značaju uključivanja žena u sve mirovne operacije i mjere izgradnje mira; poziva zemlje članice da ugrade ove elemente, isto kao i obuku vezanu za obaviještenost o opasnostima od HIV/Side u svoje nacionalne programe za obuku pripadnika vojne i civilne policije koji se spremaju da budu stacionirani u misije, i dalje traži od generalnog sekretara da obezbijedi da civilno osoblje u mirovnim misijama prođe sličnu obuku“ (stav 6). Osim ovoga, stavom 7 se zahtijeva od država članica da „povećaju svoju dobrovoljnu finansijsku, tehničku i logističku podršku rodno osjetljivim obukama...”.

Generalna skupština UN-a, *Protokol o sprječavanju, borbi protiv i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno žena i djece, kao dodatak Konvencije UN-a o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala*
Datum usvajanja: 15. novembar 2000.

Države potpisnice se obavezuju da „...obezbijede ili unaprijede obuku o sprječavanju trgovine ljudima za službenike zadužene za sprovođenje zakona, imigraciju i ostale koji se bave pitanjima relevantnim za oblast sprječavanja trgovine ljudima,“ kojom se u obzir uzimaju „ljudska prava, rodna pitanja i pitanja vezana za djecu“ i kojom se podstiče „saradnja sa nevladinim organizacijama, ostalim relevantnim organizacijama i ostalim elementima civilnog društva” (Član 10-2).

Rezolucija 1820 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1820)
Datum usvajanja: 19. jun 2008.

SCR 1820 „podstiče države koje šalju svoje vojne i policijske snage u mirovne operacije da, u konsultacijama sa generalnim sekretarom, razmotre koje to korake mogu da preduzmu kako bi unaprijedile svijest i odgovornost svojih pripadnika mirovnih operacija pod vođstvom UN-a da zaštite civile, uključujući žene i djecu i spriječe seksualno nasilje nad ženama, djevojkama i djevojčicama u vrijeme i nakon sukoba...“ (Član 8).

Rezolucija 1888 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1888)
Datum usvajanja: 30. septembar 2009.

UNSC podstiče zemlje članice da pripadnicima vojske i policije omoguće adekvatnu obuku kako bi mogli da izvršavaju svoje dužnosti. Od „generalnog sekretara zahtijeva da nastavi i unaprijedi napore na primjeni politike nulte tolerancije prema seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju u mirovnim operacijama Ujedinjenih nacija i zahtijeva od država koje doprinose svojim vojnim i policijskim trupama mirovnim operacijama, da preduzmu odgovarajuće preventivne aktivnosti, poput omogućavanja podizanja nivoa svijesti pripadnika trupa o seksualnim zločinima prije stacioniranja i tokom teorijske obuke...“ (Članovi 19 i 21).

Savjet za ljudska prava, *Unaprjeđivanje napora na eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama: istrajavanje u prevenciji (A/HRC/14/L.9/Rev.1)*
Datum usvajanja: 15. jun 2010.

Savjet za ljudska prava „…podstiče države da za svoje oružane snage, civilnu policiju, jedinice za očuvanje mira i humanitarne radnike organizuju programe za obrazovanje i obuku, kojima će se u obzir uzimati rodna pitanja, a koji će obuhvatati uputstva o

njihovim obavezama prema civilnom stanovništvu, posebno ženama i djeci, kao i mehanizme kojima se obezbjeđuje adekvatna zaštita kojom se sprječava nasilje nad ženama i obezbjeđuje puna odgovornost u slučaju kršenja pravila od strane pripadnika gore navedenih jedinica" (stav 18).

Rezolucija 1960 UNSC-a o ženama, miru i bezbjednosti (S/RES/1960)
Datum usvajanja: 16. decembar 2010.

SCR 1960 podstiče zemlje članice da iskoriste materijal za obuku za pripadnike mirovnih misija o sprječavanju seksualnog nasilja koji je izrađen na osnovu aktivnosti koje je na ovom polju sproveo generalni sekretar (Član 11). UNSC, takođe, podstiče zemlje članice da sveukupnom vojnom i policijskom osoblju obezbijede odgovarajuću obuku o borbi protiv seksualnog i rodnog nasilja (Član 15).

Generalna skupština UN-a, *Pravilnik UN-a o tretmanu zatvorenica i o uslovnim kaznama za žene koje su prekršile zakon (Pravila iz Bankoka)*, *A/RES/65/229*
Datum usvajanja: 21. decembar 2010.

Pravilima iz Bankoka se zahtijeva da žensko osoblje u zatvorima dobije istu mogućnost pristupa obuci koju imaju njihove muške kolege (pravilo 32). Osoblje zaposleno u zatvorima za žene treba da prođe obuku o izgradnji kapaciteta, koja će mu omogućiti da se pozabavi specijalnim zahtjevima za socijalnu reintegraciju žena i da radi u bezbjednim prostorijama u kojima je moguće ostvariti reintegraciju (pravilo 29). Svom osoblju koje je nadležno za zatvorenice treba omogućiti da prođe obuku o rodnoj osjetljivosti, zabrani diskriminacije, seksualnog uznemiravanja, o zdravlju žena i o rodno specifičnim potrebama zatvorenica (pravila 32 i 33). Čuvari i zaposleni u zatvorima treba, takođe, da prođu obuku o otkrivanju mentalnih zdravstvenih potreba i rizika od samopovrjeđivanja i samoubistva među zatvorenicama, kako bi pružili pomoć na način što će takve slučajeve uputiti na specijalistički pregled (pravilo 35). Osim ovoga, pravilo 33(3) kaže da „u slučajevima gdje je djeci dozvoljeno da borave sa majkama u zatvoru, zaposlenima u zatvoru treba omogućiti da prođu osnovnu obuku o dječjoj zdravstvenoj zaštiti i podići njihovu svijest o razvoju djece, kako bi ti zaposleni na adekvatan način reagovali u kriznim i hitnim situacijama". Redovni plan i program obuke za zaposlene u zatvoru treba da obuhvati rodna i ljudska prava, sa posebnim naglaskom na njihovu povezanost sa HIV-om, stigmom i diskriminacijom (pravilo 34).

11.2 Regionalni podzakonski akti

EVROPA

Rezolucija Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom razrješenju sukoba (2000/2025(INI))
Datum usvajanja: 30. novembar 2000.

Rezolucijom se „pozivaju Komisija i države članice da obuku o rodnim pitanjima za vojno osoblje omoguće od samog početka, kako bi poštovanje prema ženama postalo sastavni dio obuke i kako bi atmosfera koja vlada u vojsci bila pogodna za žene" (stav 8-d). Štaviše, Rezolucija poziva Savjet i zemlje članice da ... „omoguće da svo vojno osoblje, i muškarci i žene, a posebno osoblje uključeno u uspostavljanje mira, njegovo očuvanje i sprovođenje prođe sveobuhvatnu obuku o rodnim pitanjima" (stav 14-b).

Savjet Evrope, *Preporuka (2002)5 Savjeta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja*
Datum usvajanja: 30. april 2002.

Savjet ministara preporučuje zemljama članicama da u osnovne programe za obuku pripadnika policije i sudija uvrste obuku o reagovanju na nasilje u porodici i ostale oblike nasilja koje pogađa žene i da „podstaknu uključivanje pitanja koja se tiču borbe protiv nasilja nad ženama u obuku sudija" (Dodatak, stavovi 8 i 11).

Savjet EU, *Koncept EU za podršku ESDP reformi sektora bezbjednosti (RSB)*
Datum usvajanja: 13. oktobar 2005.

Ovim dokumentom se predlaže da EU uzme u razmatranje mogućnost da potpomogne obezbjeđivanje obuke o rodnim pitanjima za oružane snage, graničare i carinike; kao i obrazovanje pripadnika policije o rodnim pitanjima.

Savjet EU, *Zaključak Savjeta o promovisanju rodne ravnopravnosti i integracije rodnih pitanja u procesu upravljanja kriznim situacijama*
Datum usvajanja: 13. novembar 2006.

Savjet naglašava značaj obuke vojnog i civilnog osoblja koje učestvuje u ESDP operacijama, uključujući one na najvišim komandnim položajima, o rodnoj ravnopravnosti, ljudskim pravima i borbi protiv rodnog nasilja i podržava zemlje članice da intenziviraju takvu obuku (stav 5).

Savjet Evrope,*Preporuka CM/Rec(2007)17 Savjeta ministara zemalja članica o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti*
Datum usvajanja: 21. novembar 2007.

Savjet ministara preporučuje zamljama članicama da

usvoje obrazovne programe i posebnu obuku za sve profesionalce koji se bave žrtvama nasilja, uključujući sudstvo i policiju (stav 52-vii); i da sprovedu obuku o sprječavanju i borbi protiv trgovine ljudima, identifikaciji žrtava, pružanju pomoći žrtvama i zaštiti njihovih ljudskih prava (stav 55-vi). U onim slučajevima u kojima svojim trupama doprinose mirovnim snagama, države članice treba da razviju sistematsku obuku pripadnika mirovnih operacija, kojom se u obzir uzima rodna ravnopravnost i koja se usredsrijeđuje na sprječavanje nasilja nad ženama i trgovine ljudima (stav 58-vii).

Sekretarijat Savjeta, *Primjena UNSCR 1325, podržana primjenom UNSCR 1820, u kontekstu ESDP*
Datum usvajanja: 3. decembar 2008.

Ovim dokumentom se određuje da obuka prije stacioniranja trupa treba da obuhvati rodna pitanja, SCR 1325 i SCR 1820, a zemlje članice treba da hitno razviju i ponude kurseve za obuku o rodnim pitanjima u misijama/operacijama ESDP (str. 12). Obuka u samoj misiji treba da obuhvati rodna pitanja, uključujući borbu protiv seksualnog i rodnog nasilja i da obezbijedi da se pripadnici mirovnih operacija pridržavaju standarda ponašanja, pri čemu se naglašava nulta tolerancija prema zlostavljanju i neprimjernom ponašanju (str. 13).

SJEVERNA, SREDNJA I JUŽNA AMERIKA

OAS*, Interamerička konvencija o sprječavanju, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija iz Belem do Para)*
Datum usvajanja: 9. jun 1994.

Države potpisnice se slažu da „promovišu obrazovanje i obuku svih onih koji su uključeni u sprovođenje pravde, službenika policije i ostalih službenika koji rade na primjeni zakona, kao i svog ostalog osoblja koje je zaduženo za primjenu politike za sprječavanje, kažnjavanje i iskorjenjivanje nasilja nad ženama“ (član 8-c).

OAS, *Interamerički program za promovisanje ljudskih prava žena, rodne pravde i jednakosti, AG/RES. 1732 (XXX-O/00)*
Datum usvajanja: 5. jun 2000.

Interamerička komisija za žene u OAS-u preporučuje vladama država potpisnica da „podrže omogućavanje stalnog obrazovanja o rodnim pitanjima i obuke za pripadnike sudskih i zakonodavnih organa i za službenike organa za primjenu zakona, oba pola,…“ (poglavlje IV-1-13).

REGION TIHOG OKEANA

Zajednica Tihog okeana, *Revidirana Platforma za akciju zemalja iz regiona Tihog okeana o profesionalnom napretku žena i rodnoj ravnopravnosti za period 2005-2015: regionalno poglavlje*
Datum usvajanja: 20. avgust 2004.

Platforma za akciju Zajednice zemalja Tihog okeana poziva vlade da „iskoriste regionalne i međunarodne organizacije da sprovedu obuku o rodnoj osjetljivosti za pripadnike mirovnih misija“ (str. 37).

Ovaj Aneks su pripremile Ana Dangova Hug, Megan Bastik i Mugiho Takešita iz DCAF-a. Bendžamin Baklend i Beverli Jumans pomogli pri uređivanju. Sa engleskog jezika prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.

© DCAF, *Međunarodni i regionalni zakoni i podzakonski akti koji se tiču reforme sektora bezbjednosti i rodnih pitanja*; Ur. Megan Bastik, Ana Dangova Hug i Mugiho Takešita, Ženeva, 2011.